TOMVS

SECVNDVS OPERVM DIVI AVRELII AVGV-STINI HIPPONENSIS EPI-

scopi, complectens illius epistolas, non medio-cri cura emendatus per [redacted]

Nunc postremo accuratiori quàm anteà, diligentia excusus.

PARISIIS,

Apud Carola[illegible] uillard viduam Claudij Cheuallonij, &
Gulielmum [illegible]ys, sub Sole aureo, in via diui Iacobi.

1 5 5 5.

DIVI AVRELII AVGVSTINI HIPPOnensis episcopi Liber epistolarũ fœliciter incipit.

Augustinus Volusiano, exhortans illum ad scribendum, & indicans quid ex literis sacris illi potissimum sit legẽdum. Epistola I.

A DOMINO illustri, & meritò desiderantissimo filio Volusiano, Augustinus Episcopus.

De salute tua quã & in hoc seculo, & in Christo esse cupio, sanctæ matris tuæ votis sum fortasse etiã ipse non impar. Vnde meritis tuis reddẽs salutationis obsequium, † hortor vt valeo, vt literarum verè certeq; sanctarum studio te curam nõ pigeat impendere. Sincera enim & solida res est, nec fucatis eloquiis ambit ad animum, nec vllo linguæ tectorio inane aliquid ac pendulum crepitat. Multùm mouet, non verborum sed rerum auidum, & multùm terret, factura securum: Præcipuè Apostolorum linguas exhortor vt legas, ex his enim ad cognoscendos prophetas excitaberis, quorum testimoniis vtuntur Apostoli. B Si quid autem vel cùm legis vel cùm cogitas tibi oritur quæstionis, in quo dissoluendo videar necessarius, scribe vt rescribam. Magis enim hoc fortè domino adiuuante potero, quàm præsentialiter † loqui tecum, non solùm propter occupationes varias & meas & tuas, quoniam non cùm mihi vacat, occurrit vt & tibi vacet, verumetiam propter eorum irruentem præsentiam, qui plerunque non sunt apti tali negocio, magisq; linguæ certaminibus, quàm scientiæ luminibus delectãtur. Quod autem scriptũ habetur, semper vacat ad legẽdum, cùm vacat legenti: nec onerosum fit præsens, quod cùm voles sumitur, cùm voles ponitur.

† officium
Quid in primis legẽdũ.
† præsens talia.
Cõmodius scribere.

Volusianus Augustino proponens illi quæstiones quomodo deus immensus claudi potuerit vtero virginis: & an mundi curam deseruerit interim, & an miraculis satis declarata sit eius diuinitas. Epistola II.

C DOMINO verè sancto ac meritò venerabili patri Augustino Episcopo, Volusianus. Petis à me vir probitatis iustitiæq; documẽtum, vt aliqua ex ambiguis lectionis peritæ discenda perconter. Amplector gratiam muneris imperati, méque libens in disciplinas tuas offero, vete[illegible] sententiæ authoritatem sequutus, quæ nullam ad [illegible] discendum abundare credit ætatem. Neq; immeritò sapiens prudentiæ studia nullis terminis neq; fine conclusit, quãdo primordiis suis remota virtus nunquam adeò reseratur adeuntibus, vt omnis protinus ad agnitionem patescat. Domine verè sancte ac meritò venerabilis pater, est operæprecium cognoscere habitam inter nos proximè confabulationem. Quibusdam amicorum conuentibus aderamus frequentes, [illegible]rebantur illic pro ingeniis studiisque sententiæ: Ecce tamen sermo * Rhetorica particio (apud agnoscentem loquor) nam etiam ista paulo antè docuisti. Ad[illegible]batur quid esset inuentio, quæ inuentionis acrimonia, quantus disponendi labor, quæ translationis gratia, quæ * iconismatum pulchritudo, & pro ingenio, naturáque materiæ, apposita etiam dicendi facultas. Alij rursus poëticam eleuabant fauentes. Ne hanc quidem eloquentiæ partem tacitam aut inhonoram reliquis, vt conuenienter poëta dixerit: Inter victrices hederas tibi serpere lauros. Dicebatur ergo quãtus iconiæ esset ornatus, quæ metaphorarum venustas, quanta in comparatione sublimitas, iam leues enodesq; versus, atque vt ita dixerim, cæsurarum modulata variatio. Tunc ad familiarem tuam philosophiam sermo deflectitur, quam ipse Aristotelico more tanquàm * Esocraticam fouere consueueras. D Quærebamus & quid egerit præceptor ex Lycio: quid Academiæ multiplex & continuata cunctatio: quid ille disputator ex porticu: quid Physicorum peritia: quid Epicureorum voluptas: quid inter omnes infinita disputandi libido. Túncque magis ignorata veritas, postquam præsumptum est quod posset agnosci. Dum in his confabulatio nostra remoratur, vnus è multis: & quis, inquit, est sapientia ad perfectum Christianitatis imbutus, qui ambigua in quibus hæreo possit aperire, dubiósque sensus meos vera vel verisimili credulitate firmare? Stupemus tacentes.† Tunc in hæc sponte prorupit: Miror vtrum mundi dominus & rector, intemeratæ fœminæ corpus impleuerit, pertulerit decem mensium longa illa fastidia mater, & tamen virgo enixa sit solẽnitate pariendi, & post hæc virginitas putetur intacta. E * His & alia subnectit: Intra corpusculum vagientis infantiæ latet, cui parua *†putatur vniuersitas: patitur puerilitatis annos, adolescit, iuuentute solidatur: tamdiu à sedibus suis abest ille regnator, atque ad vnum corpusculum totius mundi cura transfertur: Deinde in somnos resoluitur, cibo alitur, omnes mortalium sentit affectus, nec vllis competentibus signis tantæ maiestatis indicia clarescunt, quoniam larualis illa purgatio, debilium curæ, reddita vita defunctis, [hæc] si & alia cogites, deo parua sunt. Interuenimus vlterius inquirenti, solutoq; conuentu, ad potioris peritiæ merita distulimus, ne dum incautius secreta temerantur, in culpam deflecteret error innocuus. Accepisti vir totius gloriæ capax imperitiæ confessionem, quid à partibus nostris † desyderetur agnoscis. Interest famæ tuæ, vt quæsita nouerimus. Vtcunque absque detrimẽto cultus diuini in aliis sacerdotibus toleratur inscitia, at cùm ad antistitem Augustinum venitur, legi deest quicquid contigerit ignorari. Incolumem venerationem tuã diuinitas summa tueatur domine verè sancte ac meritò venerabilis pater. F

* Hũc titulũ Cicero dedit libro suo.
* εἰκόσμα imago. dicũ icona, schema est.
Quo imago rei ponitur ob oculos.
* Esocraticã vox notha est. quidam codex esothericã ab ἔσωθεν vt dicimus neotericã. Scribẽdũ opinor Esotericam
† hærentes.
Noua verò quæstio.
* aliàs, intacta permanserit.
* † aliàs, par vix.
Significat leprosos mũdatos, ægrotos sanatos, & mortuos excitatos.
† vestris.
Subscriptio.

Augustinus Volusiano ad singula respondet. Epistola III.

DOMINO illustri & meritò insigni, & præstãtissimo filio Volusiano, Augustinus in domino salutem. Legi literas tuas, in quibus vidi magni cuiusdam dialogi specimen, laudabili breuitate comprehensum. Respondere igitur debui, nec pro dilatione aliquid excusationis opponere. Accidit enim opportunè, vt ab aliis† negociis mihi aliquantulum vacaret. Quibus autem dictandis hoc ocium statueram impendere, paululum distuli, nequaquam iustum esse arbitratus, vt quem ad quærendum exhortatus ipse fueram, differrem quærẽtem. Quis autem nostrum, qui Christi (vt possumus) gratiam ministramus, cũ tua verba legerit, ita te velit doctrina instrui Christiana, vt tibi tantum sufficiat ad salutem, non huius vitæ quàm vaporis esse simillimam, tantillum apparentis & ilico vanescentis atque pereuntis, sermo di-

Eximiæ cuiusdã humanitatis † Augustino, quòd superiorẽ epistolam respõso dignatus est, phrasi ineptã, sensu parum Christianam.
† aliàs.

G minus admonere curauit, sed illam salutem propter quam adipiscendam & in æternū obtinendam Christiani sumus? Parum est ergo nobis sic te instrui, vt tibi sit liberando satis. Ingenium quippe & eloquium tuum tam excellens támque luculentum, prodesse debet etiam cæteris, contra quorum tarditatem seu peruersitatem, conuenientissimè defendenda est tantæ gratiæ dispensatio, quam superbæ animulæ nihili pendunt, quæ nimis affectant plurimùm posse, & ad sua vicia sananda vel etiam refrenanda, nihil possunt. Quæris igitur: Vtrum mundi dominus & rector intemeratæ fœminæ corpus impleuerit, pertulerit decem mensium longa illa fastidia mater, & tamen virgo enixa sit, solennitate pariendi, & post hæc virginitas inuiolata permanserit. Vtrum intra corpusculum vagientis infantiæ latuerit, cui parua * † putatur vniuersitas, passus fuerit pueritatis annos, adoleuerit, iuuentute solidatus sit, tam diu à sedibus suis abfuerit regnator ille, atque in vnum corpusculum, totius mundi cura translata sit, deinde in somnos resolutus sit, cibo alitus, omnes mortalium senserit affectus, neque vllis competentibus signis claruerint tantæ maiestatis indicia, quoni-

*† al, vix par.

H am laruali illa purgatio, debilium curæ, reddita vita defunctis, hæc & alia si cogites, deo parua sunt. Hanc scribis in quodam conuentu amicorum ab vno ex multis qui aderant illatam esse quæstionem, vos autem interuenisse vlterius inquirenti, solutúmque conuentum, ad potioris peritiæ merita distulisse, ne dum incautius secreta temerantur, in culpam deflecteret error innocuus. Deinde ad me literarum tuarum dirigis intentionem, & post hanc imperitiæ confessionem, admones vt à partibus nostris quid desyderetur agnoscam. Adiungis etiam famæ meæ interesse vt quæsita noueritis, quod vtcunque absque detrimento diuini cultus in alijs sacerdotibus toleratur inscitia, at cùm ad me antistitem venitur, legi deesse quicquid contigerit ignorari. Primùm igitur hanc de me opinionem facilè præsumptam, quæso deponas, eúmque animum quamuis erga me beneuolentissimum soluas atque exuas: ac de me mihi magis quam vlli alij credas, si mihi dilectionis vicē rependis. Tanta est enim Christianarū profunditas literarum, vt in eis quotidie proficerem, si eas solas ab ineunte pueritia vsque ad decrepitam se-

Laruali purgatio.

Scripturę profunditas.

I nectutem maximo ocio, summo studio, meliore ingenio conarer addiscere: Non quo ad ea quæ necessaria sunt saluti, tāta in eis perueniatur difficultate, sed cùm quisque ibi fidem tenuerit, sine qua piè rectèque non viuitur, tam multa, támque multiplicibus mysteriorum vmbraculis opaca intelligenda proficientibus restant, tantáque non solum in verbis quibus ista dicta sunt, veruntetiam in rebus quæ intelligendæ sunt latet altitudo sapientiæ, vt annosissimis, acutissimis, flagrātissimisq; cupiditate discendi hoc contingat, quod eadem scriptura quodam loco habet, Cùm consummauerit homo, tunc incipit. Sed quid hinc plura? Veniendum potius est ad rem quam requiris: Vbi primùm scire te volo, non hoc Christianam habere doctrinam quòd ita sit deus infusus carni qua ex virgine nasceretur, vt curam gubernandæ vniuersitatis, vel deseruerit vel amiserit, vel ad illud corpusculum quasi contractam materiam collectámque transtulerit. Hominum iste sensus est, nihil nisi corporea valentium cogitare, siue ista crassiora, sicut sunt humor atque humus, siue subtiliora, sicut aëris & lucis, sed tamen corpora, quorum nullum potest esse vbique totum,

Lux corpus.

quoniam per innumerabiles partes aliud alibi abeat† *, necesse est. Et quantumcunque sit corpus seu quantulumcunque corpusculum loci occupet spacium, eundémque locum sic impleat, vt in nulla eius parte sit totum, ac per hoc densari ac rarescere, contrahi & dilatari, in minutias deteri, & grandescere in molem, non nisi corporum est. Longè aliud est animæ natura quàm corporis, quanto magis dei, qui creator est & animæ & corporis? Non sic deus dicitur implere mundum, velut aqua, velut aër, velut ipsa lux, vt minore sui parte, minorem mundi impleat partem, & maiore maiorem. Nouit vbique totus esse, & nullo contineri loco. Nouit venire non rec[illegible]do vbi erat. Nouit abire non deseren[illegible]ò quò venerat. Miratur hoc mens humana, & qui[illegible] non capit, fortasse nec credit: Seipsam primitus ingrata miretur, seipsam paululum si potest attollat à corpore, & ab eis rebus quas solet sentire per corpus: & videat ipsa quid sit quæ vtitur corpore. Sed forté non potest: Magni quippe est ingenij, vt ait quidam, seuocare mentem à sensibus, & cogitationem à consuetudine abducere. Ipsos ergo corporis sensus, aliquanto insuetius & vigilātius perscrutetur. Sunt certé quinquepartiti corporis sensus, qui nec sine corpore, nec sine anima esse possūt, quia n[illegible]que sentire est nisi viuentis, quod ab anima est corp[illegible] neque sine corporeis instrumentis, & quasi vasis [illegible]que organis videmus, audimus, cæterisque tribus [illegible]imur sensibus: intendat hæc anima rationalis, & [illegible]nius corporis non sensibus corporis, sed ipsa mente a[illegible]que ratione consyderet. Certe sentire homo non po[illegible]est nisi viuat, viuit autem in carne, antequam morte vtrunque dirimatur. Quo modo igitur anima quæ sunt extra carnem suam sentit, quæ non nisi in carne sua viuit? An non ab eius carne longissimè absunt sidera in cœlo? An nō in cœlo videt solem? An sentire non est videre, cùm sit in quinque sensibus cæteris excellentior visus? An & in cœlo viuit, quia & in cœlo sentit, & sensus esse non potest * vbi vita non est? An sentit, & vbi non viuit, quia cùm in sua tantum carne viuat, sentit etiam in his locis quæ præter eius carnem continent ea quæ tangit aspectu? Videsne quàm hoc sit latebrosum in sensu tam conspicuo qui visus dicitur? Attende & auditum: Nam & ipse se foras quodam modo diffundit à carne. Vnde enim dicimus: Foris sonat, nisi ibi sentiamus vbi sonat? Ergo & illic extra carnem nostram viuimus. An sentire possumus, & vbi non viuimus, cùm sensus sine vita esse non possit? Cæteri tres sensus, apud seipsos sentiunt, quamuis de olfactu vtcunque possit dubitari. De gustu autem atque tactu, nulla controuersia est, quòd ea [illegible] gustamus & tangimus, non alibi quàm in carne nost[illegible]entimus. Proinde isti tres sensus, ab hac consyderatione semoueantur. Visus auditúsque afferunt mirabilem quæstionem: Aut quo modo anima sentiat vbi non viuit, aut quo modo viuat vbi nō est. Neque enim nisi in carne sua est. Sentit autem etiā pręter carnē suam. Ibi quippe sentit vbi videt, quia & videre sentire est. Ibi sentit vbi audit, quia & audire sentire est. Aut ergo & ibi viuit, ac per hoc, etiam † & † ibi est, aut senti[illegible] vbi non viuit, aut viuit & vbi nō est. Hæc omni[illegible]a sunt, nihil horum affirmari sine quadā velut a[illegible]ntate potest: & de sensu loquimur morticino. Qui[illegible]itur est ipsa anima, præter corporis sensum, id est in mente quā ista consyderat? Neque enim sensu corpo[illegible]is, de ipsis sensibus corporis iudicat: & putamus nobis [illegible] omnipotentia dei incredibile dici aliquid,

*† alids, habeat.

K

* cere.

L

: sensus corporis.

* esse potest.

M

† etiā Mēs, ò voῦς.

A quid, cùm dicitur verbum dei per quod omnia facta sunt, sic assumpsisse corpus ex virgine, & sensibus apparuisse mortalibus, vt immortalitatem suam nõ corruperit, vt æternitatem suam non mutauerit, vt potestatem suam non minuerit, vt administrationem mundi non deseruerit, vt à sinu patris, id est à secreto quo cum illo & in illo est, non recesserit? Verbum dei sic intellige per quod facta sunt omnia, non vt eius transire aliquid cogites, & ex futuro præteritum fieri. Manet sicuti est, & vbique totum est. Venit autem cùm manifestatur, & cùm occultatur abscedit. Adest tamen siue occultum siue manifestum, sicut lux adest oculis & videntis & cæci, sed videnti adest præsens, cæco verò absens. Adest & vox audientibus auribus, adest etiam surdis, sed illis patet, istis latet. Quid autem mirabilius quàm id quod accidit in vocibus nostris, verbisque sonantibus, in re scilicet raptim transitoria? Cùm enim loquimur, ne secundæ quidem syllabæ locus est nisi prima sonare destiterit, & tamen si vnus assit auditor, totum audit quod dicimus, & si duo assint, tantundem ambo audiunt, quod & singulis totum est. Et si audiat multitudo silens non inter se particulatim B comminuunt sonos tanquam cibos, sed omne quod sonat & omnibus totum est, & singulis totum. Ita ne iam non illud est potius incredibile, si verbum hominis transiens quod exhibetur auribus, verbum dei permanens non exhibetur† rebus: vt quemadmodum hoc simul auditur à singulis etiam totum, ita illud simul vbique sit totum? Non itaque metuendum est corpusculum infantiæ, ne in illo tantas deus angustias passus esse videatur. Neque enim mole sed virtute magnus est deus, qui prouidentia sua meliorem sensum magis formiculis & apiculis dedit quàm asinis & camelis: Qui ex grano minutissimo seminis tantam ficulneæ arboris magnitudinem creat, cùm ex multo maioribus seminibus longè minora multa nascantur: Qui pupillam tam paruam ditauit acie, qua per oculos emicante, in ictu temporis cœlum propè dimidium lustraret: Qui ex puncto & quasi centro cerebri, sensus omnes quinaria distributione diffudit: Qui corde membro tam exiguo vitalem motum per corporis cuncta dispensat, his atque huiusmodi rebus, insinuans magna de minimis, qui non est paruus in paruis. Ipsa enim magnitudo virtutis ei*, quæ nullas in an- C gusto sentit angustias, vterum virginalem, non aduẽticio sed indigena puerperio fœcundauit. Ipsa enim† animam rationalem, & per eandem etiam corpus humanum, totumq; omnino hominem in melius mutãdum, nullo modo in deterius mutata coaptauit, nomẽ humanitatis ab eo dignanter assumens, diuinitatis ei largiter tribuens. Ipsa virtus per inuiolatæ matris virginea viscera, membra infantis eduxit, quæ postea per clausa ostia, membra iuuenis introduxit. Hic si ratio quæritur, non erit mirabile: si exemplum poscitur, non erit singulare. Demus deum aliquid posse, quod nos fateamur inuestigare non posse. In talibus rebus, tota ratio facti est potentiá facientis. Iam illud, quod in somnos soluitur, & cibo alitur, & omnes humanos sentit affectus, hominem persuadet hominibus, quem non consumpsit vtique sed assumpsit. Ecce sic factum est, & tamen quidam hæretici, peruersè [illegible]ando laudandôque eius virtutem, naturam humanam in eo prorsus agnoscere noluerunt, vbi est omnis gratiæ cõmendatio, qua saluos facit credentes in se, profundos thesauros sapientiæ & scientiæ continens, & fide mentes imbuens, quas ad æternam contemplationem ve- D ritatis incommutabilis prouehat. Quid si omnipotens, hominem vbicunque formatum non ex materno vtero crearet, sed repentinum inferret aspectibus? Quid si nullas ex paruulo in iuuentam mutaret ætates, nullos cibos, nullos caperet somnos? nônne opinionem confirmaret erroris, nec hominem verum suscepisse vllo modo crederetur: & dum omnia mirabiliter facit, auferret quod misericorditer fecit? Nunc verò ita inter deum & homines mediator apparuit, vt in vnitate personæ copulans vtrãque naturam, & solita sublimaret insolitis, & insolita solitis temperaret. Quid autem nõ mirum facit deus in omnibus creaturæ motibus, nisi consuetudine quotidiana viluissent? Denique quàm multa vsitata calcantur, quæ consyderata stupentur: sicut ipsa vis seminum, quos numeros habet & quàm viuaces, quàm efficaces, quàm latenter potentes, quàm in paruo magna molientes, quis adeat animo, quis promat eloquio? Ille igitur sibi hominem sine semine operatus est, qui in rerum natura sine seminibus operatur & semina. Ille in suo corpore numeros temporum mensuràsque seruauit ætatum, qui sine vlla sui mutabilitate mutando contexuit ordinem seculo- E rum. Hoc enim creuit in tempore, quod cœpit ex tẽpore. Verbum autem in principio, per quod facta sunt tempora, tempus elegit quo susciperet carnem, non tempori cessit vt verteretur in carnem. Homo quippe deo accessit, non deus à se recessit. Sic autem quidam reddi sibi rationem flagitant, quo modo deus homini permistus sit, vt vna fieret persona Christi, cùm hoc semel fieri oportuerit, quasi rationem ipsi reddant de re quæ quotidie fit, quo modo misceatur anima corpori, vt vna persona fiat hominis? Nam sicut in vnitate personæ anima vnitur corpori vt homo sit, ita in vnitate personæ deus vnitur homini, vt Christus sit. In illa ergo persona mistura est animæ & corporis, in hac persona mistura est dei & hominis, si tamen recedat auditor à consuetudine corporum, qua solent duo liquores ita commisceri, vt neuter seruet integritatem suam, quanquam & in ipsis corporibus aëri lux incorrupta misceatur. Ergo persona hominis, mistura est animæ & corporis: persona autem Christi, mistura est dei & hominis. . Cùm enim verbum dei permistum est animæ habenti corpus, simul & animam suscepit & corpus. Illud quotidie fit ad procreandos homines: F hoc semel factum est ad liberandos homines. Verumtamen duarum rerum incorporearum commistio facilius credi debuit, quàm vnius incorporeæ, & alterius corporeæ. Nam si anima in sua natura non fallitur, incorpoream se esse comprehendit, multomagis incorporeum est verbum dei, ac per hoc verbi dei & animæ credibilior debuit esse permistio, quàm animæ & corporis. Sed hoc in nobis ipsis experimur, illud in Christo credere iubemur. Si autem vtrunque nobis pariter inexpertum credendum præciperetur, quid horum citius crederemus? Quo modo nõ fateremur duo incorporea, quàm vnum corporeum alterumq; incorporeum facilius potuisse misceri, si tamen non indignè ad ista mistionis vel misturæ nomen admittitur propter cõsuetudinem corporalium rerum, longè aliter se habentium aliterq; notarum? Verbum igitur dei, idèmque dei filius, patri coæternus, eademque virtus & sapientia dei, à superno fine creaturæ rationalis vsque ad infimum finem creaturæ corporalis attingens fortiter, & disponens omnia suauiter, præsens & latens,

† non alibi exhiberet.

† sibi.

Deus homini permisto dura loquitur.

Mistura.

Mistura.

Permistio.

G tens, nusquam conclusa, nusquam discissa, nusquam tumida, sed sine mole vbiq; tota, longè alio modo quodam quàm eo quo creaturis cæteris adest, suscepit hominem, seq; & illum fecit vnum Iesum Christum, mediatorem dei & hominum, æqualem patri secundum diuinitatem, *Minor.* minorem patre secundum carnem, hoc est secundum hominem, incommutabiliter immortalem secũdum æqualem patri diuinitatem, eundemq; mutabilem atque mortalem secundum cognitam * † nobis infirmitatem, **† alias, cognatam.* in quo Christo eo tempore, quod opportunissimum ipse nouerat, & ante secula disposuerat, venit hominibus magisterium & adiutorium, ad capessendam sempiternam salutem. Magisterium quidem vt ea quę hic antedicta sunt vtiliter vera, non solum à prophetis sanctis qui omnia vera dixerunt, verumetiam à philosophis atque ipsis poëtis, & huiuscemodi authoribus literarum, quos multa vera falsis miscuisse quis ambigat? illius etiam in carne præsentata confirmaret authoritas, propter eos qui [illa] non possent in ipsa intima veritate cernere atque discernere: Quæ veritas & antequam hominem assumeret, ipsa aderat omnibus qui eius participes esse potuerunt: H Maximè verò suæ incarnationis exemplo id salubriter persuasit, vt quoniam homines plerique diuinitatis auidi, per potestates cœlestes quas deos putarent, ritúsque varios illicitorum nõ sacrorum sed sacrilegiorum, ambiendum sibi arbitrarentur ad deum, magis superbè quàm piè, qua in re pro angelis sanctis eis se dæmones superbæ cogitationis supponunt: scirent homines tam proximum esse deum pietati hominum, ad quem velut longè positum per interpositas potestates ambiebant, vt hominem suscipere dignaretur, & cum illo vniri quodã modo, vt ei sic coaptaretur homo totus, quemadmodum animæ corpus, excepta concretione mutabili, in quam nõ conuertitur deus, & quam videmus quod habeat & corpus & animus. Adiutoriũ autem, quod sine gratia fidei quæ ab illo est, nemo potest vincere concupiscentias viciosas, & si qua earum residua non vicerit veniali remissione purgari. Quod ergo ad magisterium eius attinet: quis nunc extremus idiota, vel quæ abiecta muliercula non credit animæ immortalitatem, vitámque post mortem futuram? *Pherecydes* Quod apud Græcos olim primus Pherecydes Assyrius cùm disputasset, *Pythagoras* Pythagoram Samium illi- I us disputationis nouitate permotum ex athleta in philosophum vertit. *Cicero in Tusculanis* Nunc ergo quod Maro ait, & omnes videmus, Amomum Assyrium vulgo nascitur. *Virgilius Aeglo. 4.* Quod autem ad adiutorium gratiæ pertinet quæ in Christo est, ipse est omnino, Quo duce si qua manent sceleris vestigia nostri Irrita perpetua soluent formidine terras. Sed nullis inquiunt, competentibus signis claruerunt tantæ maiestatis indicia, quia larualis illa purgatio, debilium curæ, reddita vita defunctis, si & alia consyderentur, deo parua sunt. Fatemur quidem & nos talia quædam fecisse prophetas. *1. Reg. 17. 4. Reg. 4.* Nam in his signis quid excellentius quàm mortuos resurrexisse? Fecit hoc Helias, fecit hoc Helisæus. Nam de magorum miraculis, vtrum etiam mortuos suscitauerint, *Apuleius.* illi viderint qui & Apuleium se contra magicarum artium crimina copiosissimè defendentem, conantur non accusando sed laudando conuincere. Nos *Exod. 7. & sequen.* legimus magos Aegyptiorum artium istarum peritissimos, à Moyse famulo dei fuisse superatos, cùm illi quædam mira nefandis artibus agerent, ille deo supplicíter † inuocato, *† simpliciter* machinamenta eorum cuncta subuerteret. Sed & ipse Moyses & cæteri prophetæ vera- K cissimi dominum Christum prophetauerunt, & gloriam magnam ei dederunt, hunc non tanquam parem sibi nec in eadem miraculorum potentia superiorem, sed planè dominum deum omnium & hominẽ propter homines factum venturum prænunciauerunt. Qui propterea & ipse talia facere voluit, ne esset absurdum, quæ per illos fecerat, si ipse non faceret. Sed tamen & aliquid proprium facere debuit: Nasci de virgine, à mortuis resurgere, in cœlum ascendere. Hoc deo qui parum putat, quid plus expectet ignoro. Arbitror enim talia flagitari, qualia gerens hominem facere non debuit. *Ioan. 1.* Nam in principio erat verbum, & verbum erat apud deum, & deus erat verbum, & omnia per ipsum facta sunt. Num homine assumpto, alium mundum facere debuit, vt eum esse crederemus, per quem factus est mundus? Sed nec maior mundus, nec isti æqualis in hoc mundo fieri posset. Si autem minorem faceret infra istum, similiter hoc quoque parum putaretur. Quia ergo non oportebat vt nouum faceret mũdum, noua fecit in mũdo. Homo enim de virgine procreatus, & à mortuis in æternam vitam resuscitatus, & super cœlos exaltatus, potentius fortasse opus est quàm L mundus. Hic fortè respondent, se factum hoc esse non credere. Quid ergo fiet hominibus, qui minima contemnunt, maiora non credunt? Reddita vita defunctis, ideo creditur quia & alij fecerunt, & parum est deo. Caro propria de virgine creata, & à morte in æterna vita super cœlos leuata, ideo non creditur, quia nemo fecit, & competit deo: ac per hoc quæ sibi quisque facilia non factu sed captu putat, æquo animo accipit, *Salustius.* supra ea veluti ficta pro falsis ducit. Noli eis esse similis obsecro te: Disputantur hæc latius, & omnis quæstionum necessariarum sinus perscrutati discussiq; panduntur: sed intellectui fides aditum aperit, infidelitas claudit. *Series fidei Christiana.* Quem non moueat ad credendum tantus ab initio ipse rerum gestarum ordo, & ipsa cõnexio temporum: præteritis fidem de præsentibus faciens, priora posterioribus & recentioribus antiqua cõfirmans? Eligitur vnus ex gente Chaldæorum, *Gene. 12.* pietate fidelissima præditus, cui promissa diuina post tantam seculorum seriem nouissimis temporibus complenda produntur, atque in eius semine omnes gentes habituræ benedictionem prænunciantur. Sic vnum deum verum colens vniuersitatis creatorem, gignit filium senex, de M coniuge quam spe pariendi penitus destitutam sterilitas ætásque iam fecerat. Propagatur ex illo numerosissimus populus, multiplicatus in Aegypto, quò illam stirpem ex orientalibus partibus, promissis effectísque crebrescens dispositio diuina transmiserat. Educitur ex Aegypti se[illegible]tute gens valida, horrendis signis atq; miraculis, pulsisq; impiis gentibus, in terram promissionis perducta & constituta, regno etiam sublimatur. Deinde præualescente peccato, sacrilegis ausibus deum verum qui eis tanta beneficia † contulerat sæpissime offendens, *† bona.* variisq; flagellata cladibus, & prosperitatibus consolata, vsque ad Christi incarnationem declarationèmque perducitur. Quem Christum, dei verbum, dei filium, deum in carne venturum, moriturum, resurrecturum, in cœlum ascensurum, præpollentissimo suo nomine, in omnibus gẽtibus dicatos sibi populos habiturum, Inq; illo remissionem peccatorum, salutémque æternam futuram esse credentibus, omnia gentis illius promissa, omnes prophetiæ, sacerdotia, sacrificia, templum, & cuncta omnino sacra-

menta

A menta sonuerunt. Venit Christus, complentur in eius
ortu, vita, dictis, factis, passionibus, morte, resurrectio-
ne, ascensione omnia præconia prophetarum. Mittit
spiritum sanctum, implet fideles vna in domo con-
gregatos, & hocipsum promissum orando atque desy-
derando expectantes. Impleti autem spiritu sancto, lo-
quuntur repente linguis omnium gentium, arguunt
fidenter errores, prædicant saluberrimam veritatem,
exhortantur ad pœnitentiam præteritæ culpabilis vi-
tæ, indulgentiam de diuina gratia pollicentur, prædi-
cationem pietatis veræq; religionis signa congruentia
& miracula consequuntur. Excitatur aduersus eos sæ-
ua infidelitas, tolerant prædicta, sperant promissa,
docent præcepta, numero exigui per mundum disse-
minantur, populos facilitate mirabili conuertunt, in-
ter inimicos augentur, persequutionibus crescunt, per
afflictionum angustias vsque in terrarum extrema di-
latantur. Ex imperitissimis, ex abiectissimis, ex paucis-
simis illuminantur, nobilitantur, multiplicantur, præ-
clarissima ingenia, cultissima eloquia, mirabilesq; pe-
ritias acutorum, facundorum atque doctorum subiu-
gant Christo, & ad prædicandum viam pietatis salu-
B tisq; conuertunt: Alternis aduersitatibus & prosperi-
tatibus rerum, patientiam & temperantiam vigilan-
ter exercent: mundo declinante in extrema fessisq; re-
bus ætatem vltimam protestante, multo fidentius, quia
& hoc prædictum est, æternam ciuitatis cœlestis fœli-
citatem expectant. Atque inter hæc omnia cõtra ec-
clesiam Christi impiarum gentium infidelitas fremit:
euincit illa patiendo, & inconcussam fidem inter obsi-
stentium sæuiciam profitendo: reuelatæ veritatis, quæ
diu promissis mysticis velabatur, sacrificio succeden-
te, illa sacrificia quibus hoc figurabatur, templi ipsius
euersione tolluntur: reproba per infidelitatem gens ip-
sa Iudæorum à sedibus extirpata, per mundum vsque-
quaque dispergitur, vt vbique portet codices sanctos,
ac sic prophetiæ testimonium, qua Christus & eccle-
sia prænunciata est, ne ad tempus à nobis fictum existi-
maretur, ab ipsis aduersariis proferatur, vbi etiam ip-
sos prædictum est non fuisse credituros. Templa & si-
mulacra dæmonum, ritusq; sacrilegi paulatim atque
alternatim secundum prędicta prophetica subuertun-
tur: hæreses aduersus nomen Christi, sub velamento
C tamen nominis Christi, ad exercendam doctrinã san-
ctæ religionis, sicut prænunciatæ sunt pullulant. Hæc
omnia sicut leguntur prædicta, ita cernuntur impleta,
atque ex his iam tot & tantis quæ restant expectantur
implenda. Quæ tandem mens auida æternitatis, vitæq;
præsentis breuitate permota, contra huius diuinæ au-
thoritatis culmen lumenq; contendat? Quæ disputa-
tiones, quæ literæ quorumlibet philosophorum, quæ
leges quarumlibet ciuitatum, duobus præceptis, ex qui-
bus Christus dicit totam legem prophetásque pẽdere,
Matth. 22. vllo modo sint comparandę: Diliges dominum deum
tuum ex toto corde tuo, & ex tota anima tua, & ex to-
ta mente tua, & proximum tuum tanquam teipsum?
Hic physica, quoniã omnes omnium naturarũ causæ
in deo creatore sunt: Hic Ethica, quoniam vita bona
& honesta non aliunde formatur, quàm cùm ea quæ
diligenda sunt, quemadmodum diligenda sunt, dili-
guntur, hoc est deus & proximus: Hic logica, quoniam
veritas lumenq; animæ rationalis nõ nisi deus est. Hic
etiam laudabilis reipublicæ salus: neque enim condi-
tur & custoditur optima ciuitas, nisi fundamento &
vinculo fidei, firmæq; concordiæ, cùm bonum com-

mune diligitur, quod summũ ac verissimum, deus est, D
atque in illo inuicem sincerissimè se diligũt homines,
cùm propter illum se diligant, cui quo animo diligant
occultare nõ possunt. Modus autem ipse dicendi, quo
sancta scriptura contexitur, quàm omnibus accessibi-
lis quamuis paucissimis penetrabilis, ea quæ aperta cõ-
tinet quasi amicus familiaris sine fuco ad cor loquitur
indoctorum atque doctorum. Ea verò quæ in myste- *Scriptura*
riis occultat, nec ipsa eloquio superbo erigit, quò non *& doctis*
audeat accedere mens tardiuscula & inerudita, quasi *& indoctis*
pauper ad diuitem, sed inuitat omnes humili sermo- *prodita v-*
ne, quos non solum manifesta pascat sed etiam secre- *tilisque.*
ta exerceat veritate, hoc in promptis quod in recondi-
tis habens. Sed ne aperta fastidirentur, eadem rursus o-
perta desyderantur, desyderata quodam modo reno-
uantur, renouata suauiter intimantur. His salubriter
& praua corriguntur, & parua nutriuntur, & magna
oblectantur ingenia. Ille huic doctrinæ inimicus est a-
nimus, qui vel errando eam nescit esse saluberrimam,
vel odit ægrotando medicinam. Vides quàm proli-
xam epistolam fecerim? Si quid ergo te mouet, atque
inter nos pertractari tanti habes, non tibi faciat angu-
stias vsitatarum epistolarum, velut custodiendus mo- E
dus: quia & optimè nosti quàm grandes eas veteres ha
buerint, cùm aliquid agerent quod explicare breuiter
non valerent: & si authorum ad alias literas pertinen-
tium, mos esset alius, nostrorũ nobis in hac re dignius
imitanda præberetur authoritas. Inspice itaque modũ
epistolarum Apostolicarum, vel eorum etiam qui illa
diuina eloquia tractauerunt, & non pigeat te vel mul-
ta quærenda proponere, si multa te permouent, vel ali-
quando diutius versare quod quæris, vt quantum fieri
per tales quales [nos] sumus potest, non remaneat du-
bitationis nubilum, quod obstet lumini veritatis. Scio
enim excellentiam tuam, quorundam perpeti obstina-
tissimas contradictiones, qui propterea putant, vel pu-
tari volunt Christianam doctrinam vtilitati nõ con-
uenire reipublicæ, quia nolunt stare rempublicam fir-
mitate virtutum, sed impunitate viciorum. Non au-
tem sicut regi homini † vel cuilibet principi ciuitatis, *† homini.*
ita etiam deo quicquid à multis peccatur inultum est.
Misericordia verò eius & gratia prædicata hominibus
per hominem Christum, impartita autem per deum,
deiq; filium eundem ipsum Christum, non deserit eos F
qui ex eius fide viuunt, eumq; piè colunt, siue mala hu-
ius vitæ patienter fortiterq; experiãtur, siue bonis eius
misericorditer ac temperanter vtantur, æternum pro
vtroque præmium recepturi in ciuitate superna atque
diuina: vbi iam non sit molestè toleranda calamitas,
nec laboriosè frenanda cupiditas, sed sola sine vlla dif
ficultate, & perfecta libertate retinenda dei & proximi
charitas. Incolumem fœlicioremq; te misericordis-
sima dei omnipotentia meatur domine illustris & me-
ritò insignis, ac præstãtissime fili. Sanctam & in Chri-
sto dignissimè honorandam matrem, cuius pro te de°
preces exaudiat, pro meritis vestris officiosissimè salu-
to. Sanctus frater & coëpiscopus meus Possidius, præ-
stantiam vestram multùm salutat.

*Marcellinus Augustino: Narrans quosdam calumnia-
ri, quòd deus veterem legem abrogarit, quòdque doctri-
na Euangelica sit inutilis reipublicæ, denique Chri-
stianos principes multum malorum inuexisse respub.*

Epistola IIII.

G DOMINO nimiumq; venerabili, & omnibus mihi officiis vnicè percolẽdo, patri Augustino, Marcellinus. Vir illustris Volusian⁹ beatitudinis tuæ mihi literas legit, imò me quidem cogẽte pluribus legit, quæ scilicet omnia quæ à te dicuntur quia verè mirãda sunt, vsquequaque miratus sum. Sermonis enim diuini gratia humiliter tunens, facilè vt placeret emeruit. Hinc enim plurimum placuit quòd hominis gressus aliquanto titubãtes, boni propositi ex-

Solœcism⁹. hortatione statuere & firmare cõtendis. Est enim nobis cum eodem quotidiana pro viribus nostris, & pro ingenij paupertate disputatio. Sanctæ siquidem matris eius precatione compulsus, cura mihi est eum frequentius salutandi gratia cõuenire, licet vicem in hac parte reddere, etiam ipse dignetur. Accepta autem venerabilitatis tuæ epistola, homo qui à veri dei stabilitate, multorum (quorum in hac vrbe copia est) persuasione reuocatur, ita motus est, vt si quantum ipse confirmat literarũ prolixitatem minimè formidasset, omne beatitudini tuæ quod habere potest, insinuasset ambiguũ. Sed tamen satis, sicut etiam ipse probare dignaberis,

H culto accuratoq; sermone, & Romanæ eloquentiæ nitore perspicuo, aliqua sibi exolui impendiò postulauit. Quæ quidem quæstio vsquequaque detrita est, & eorum super hac parte satis nota calliditas, qui dispensationem dominicæ incarnationis infamant. Sed tamen etiam ego in hac parte, quia plurimis quicquid rescripseris profuturum esse confido, precator accesserim, vt ad ea vigilantius respondere digneris, in quibus nihil amplius dominum quàm alij homines face-

Apolloni⁹. re potuerunt, fecisse vel gessisse mentiuntur. Apollo-

Apuleius. nium siquidem suum nobis, & Apuleium aliosq; magicę artis homines in medium proferunt, quorum maiora contendunt extitisse miracula. Ipse autem vir illustris superius memoratus, multa esse dixit præsentibus aliquantis, quæ huic possent iungi non immerito quæstioni, si vt antè dixit, non ab eius partibus, epistolaris cõsyderata breuitas fuisset: Quæ tamen licet scribere noluerit, tacere nõ est passus. Dicebat enim quod & si sibi hodie incarnationis dominicæ ratio redderetur, reddi vix ad liquidũ posit, cur hic deus qui & veteris testamenti deus esse firmatur, spretis veteribus sacrificiis delectatus est nouis. Nihil enim corrigi posse

I asserebat, nisi quod ante factum non rectè probaretur, vel quod semel rectè factum sit, immutari vllatenus non debuisse. Rectè enim facta dicebat mutari nisi iniustè non posse, maximè quia ista vanitas inconstan-

†deum. tiæ dominum † posit arguere. Tum deinde quòd eius prædicatio atq; doctrina reipublicæ moribus nulla ex parte cõueniat, vtpote, sicut à multis dicitur, cuius hoc constet præceptum vt nulli malum pro malo reddere

Matth. 5. debeamus, & percutienti aliam præbere maxillam, & pallium dare persistenti tunicam tollere, & cum eo qui nos angariare voluerit ire debere spacio itineris duplicato, quæ omnia reipublicæ moribus asserit esse contraria. Nam quis tolli sibi ab hoste aliquid patiatur, vel Romanæ prouinciæ deprædatori non mala velit bel-

†reliqua. li iure reponere? & cætera quæ dici ad rem † posse intelligit venerabilitas tua. Hæc ergo omnia, ipsi posse adiungi æstimo quæstioni, intantum vt per Christianos principes, Christianã religionem maxima ex parte seruantes, tanta (etiam si ipse de hac parte taceat) reipublicæ mala euenisse manifestum sit: vnde beatitudo tua mecum dignetur agnoscere. Ad hæc omnia, quoniam multorum manibus sine dubio tradetur sanctitatis tuæ desyderata responsio, plenus debet & elucu- K
bratus solutionis splendor ostendi, maximè quia cùm ista gererentur, eximius Hipponensis regionis possessor & dominus præsens aderat, qui & sanctitatẽ tuam sub ironiæ adulatione laudaret, & sibi cùm de iis quæreret, minimè satisfactum esse contenderet: Ego verò ad hæc omnia promisionis non immemor sed exactor, libros cõfici deprecor ecclesiæ, hoc maximè tempore, incredibiliter profuturos.

Augustinus Marcellino ad hæc respondet.

Epistola V.

DOMINO eximio & meritò insigni, charissimo ac desyderantissimo filio Marcellino, Augustinus in domino salutem. Illustri viro & eloquẽtissimo nobisque dilectissimo filio Volusiano, non amplius quàm ad illud quod inquirendum putauit respondendum fuit. Ad ea verò quæ mihi pertractanda atque soluenda [in] epistola tua ipse misisti, siue ab illo, siue etiam ab aliis, vel suggerantur vel ingerantur, ad te potius pro viribus nostris pertractata & soluta mitti debuerunt: non sic quemadmodum agẽdum est de his librorum negocio, sed quemadmo- L
dum potis es epistolari adesse colloquio, † vt si tibi vi- *†potis est epistolaris sat esse colloquentia.*
sum fuerit, qui eorum motus quotidianis disputationibus experiris, & illis legantur hæ literæ. At si auriculis eorum minus pietate fidei præcultis, sermo iste nõ sufficit, prius inter nos quod eis putas sufficere peragatur, tum demum ad illos quod peractũ fuerit perferatur. Multa enim sunt à quibus sensus eorum si adhuc abhorret & resilit, vel vberiore vel subtiliore ratione vel certè authoritate, cui resistere indignum putent, persuaderi aliquando forsitan posit. Ergo in epistola tua posuisti, moueri quosdam, cur hic deus qui & veteris testamenti deus esse firmatur, spretis veteribus sacrificiis, delectatus sit nouis. Nihil enim corrigi posse asserunt, nisi quod ante non rectè factum probaretur, vel quod semel rectè factum sit, nullatenus immutari debuisse. Rectè enim facta dicunt, mutari nisi iniustè non posse. Hæc verba ex literis tuis in has meas transtuli. Quibus si respondere copiosè velim, tempus me citius quàm exempla defecerint, quibus rerum ipsa natura, & opera humana certa ratione, pro temporum opportunitate mutẽtur, nec tamen eadem ratio sit mutabilis qua ista mutantur. Vnde pauca cõ- M
memorem, vt ex his excitata quodam modo iam per plura similia vigil currat intentio. Nõnne hyemi æstas addito sensim calore succedit? Nõnne diurnis, tempora nocturna vertuntur? Quotiens nostræ variantur ætates? adolescentiæ pueritia non reditura cedit: iuuentus adolescentiæ non mansura succedit: finiens iuuentutem senectus: senectus autem morte finitur. Hæc omnia mutantur, nec mutatur diuinæ prouidentiæ ratio, qua fit vt ista mutentur. Non autem opinor cùm agricola æstate aliud iusserit quàm iusserat hyeme, ratio mutatur agriculturæ. Et cùm mane surgit qui nocte quiescebat, vitæ consilium non mutauit. Aliud magister adolescenti quàm puero solebat, imposuit. Doctrina igitur constans, mutato præcepto non mutat instructionem. Nam magnus ille nostrorum temporum medicus Vindicianus consul- *Vindiciani dictum.*
tus à quodam, dolori eius adhiberi iussit quod in tempore congruere videbatur, adhibitum sanitas consequuta est. Deinde post annos aliquot eadem rursus corporis causa commota, hoc idem ille putauit adhibendum, adhibitum vertit in peius. Miratus recur-

rit

A rit ad medicum, indicat factum: at ille vt erat acerrimus, ita respondit: Ideo malè acceptus es, quia nó ego iussi: vt omnes qui audissent, parumq; hominem nossent, non eum arte medicinali fidere, sed nescio qua illicita potentia putarent. Vnde cùm esset à quib⁹ poterat † stupentibus interrogatus, aperuit quod non intellexerant, videlicet illi ætati iam non hoc se fuisse iussurum. Tantum igitur valet ratione atque artibus non mutatis, quid secundum eas sit pro temporum varietate mutandum. Non itaque verum est quod dicitur, Semel rectè factum nullatenus esse mutandum. Mutata quippe temporis causa, quod rectè ante factũ fuerat ita mutari vera ratio plerunque flagitat, vt cùm ipsi dicant rectè non fieri si mutetur, contrà veritas clamet, Rectè non fieri nisi mutetur: quia vtrunque tunc erit rectum, si erit pro temporum varietate diuersum. Quod enim in diuersitate personarum vno tempore accidere potest, vt huic liceat aliquid impune facere, ◊ quod ◊ illi non liceat, non quòd dissimilis sit res, sed [quod] is qui facit: ita ab vna eademq; persona diuersis temporibus tunc oportet aliquid fieri, tunc non oportet, non quòd sui dissimilis sit qui facit, sed quando facit.

† quibusdã postea.

Terẽtius in Adelphis.

B Hæc quæstio quàm latè pateat, profectò videt quisquis pulchri aptique distantiam sparsam quodam modo in vniuersitate rerum valet neque negligit intueri. Pulchrum enim per seipsum cõsyderatur atque laudatur, cui turpe ac deforme contrarium est. Aptum verò, cui ex aduerso, est ineptũ, quasi religatum pẽdet aliunde, nec ex semetipso, sed ex eo cui connectitur iudicatur: nimirũ etiam decẽs atque indecens, vel hoc idem est vel perinde habetur: Age nunc ea quæ diximus, refer ad illud vnde agitur. Aptum fuit primis temporibus sacrificium, quod præceperat deus, nunc verò non ita est. Aliud enim præcepit quod huic tempori aptum esset, qui multo magis quàm homo nouit, quid cuique tempori accommodatè adhibeatur: quid quando impertiat, addat, auferat, detrahat, augeat, minuatve, immutabilis mutabilium, sicut creator ita moderator, donec vniuersi seculi pulchritudo, cuius particulę sunt quæ suis quibusq; temporibus apta sunt, velut magnum carmẽ cuiusdam ineffabilis modulatoris excurrat, atque inde transeant in æternam contemplationem speciei qui deum ritè colunt, etiam cùm tempus est fidei. Falluntur autem qui existimant hæc deum iubere causa

12. de Ciuitate dei ca. 4. & 5.

C sa suæ vtilitatis vel voluptatis. Et meritò mouentur, cur deus ista mutauerit, quasi delectatione mutabili aliud sibi iubens offerri illo prius tempore, aliud isto: Non autem ita est. Nihil enim deus iubet quod sibi prosit, sed illi cui iubet. Ideo * verus est dominus, qui seruo non indiget, & quo seruus indiget. In ea quippe scriptura quæ vetus dicitur testamentum, & eo tempore quo adhuc illa offerebantur sacrificia: quæ hoc tempore non offeruntur, dictum est: Dixi domino, deus meus es tu, quoniam bonorum meorum nó eges. Nec illorum ergo sacrificiorũ egebat deus, nec cuiusquam eget vnquam, sed rerum diuinitus impartitarum, vel imbuendo virtutibus animo, vel æternæ saluti adipiscendæ quædam signa sunt, quorum celebratione atque functione, non deo sed nobis vtilia pietatis officia exercentur. Nimis autem longum est conuenienter disputare de varietate signorum, quæ cùm ad res diuinas pertinent sacramenta appellantur. Sicut autem non ideo mutabilis homo, quia mane aliud, aliud vespere: illud hoc mense, illud alio, non hoc isto anno quod illo: ita non ideo mutabilis deus, quia vniuersi seculi priore volumine aliud, aliud posteriore sibi iussit offerri, quò conuenienter significationes ad doctrinã religionis saluberrimam pertinentes, per mutabilia tempora sine vlla sui mutatione disponeret. Nam vt nouerint ◊ homines ◊, quos hæc mouent, iam hoc fuisse in ratione diuina, nec cùm ista noua constituerentur, subito priora displicuisse velut mutabili voluntate, sed hoc iam fixum & statutum fuisse in ipsa sapientia dei, cui de maioribus etiam rerum mutationibus, eadem scriptura dicit. Mutabis ea & mutabuntur, tu autem idem ipse es: insinuandum est eis mutationem istam sacramẽtorum testamenti veteris & noui etiam prædictam fuisse propheticis vocibus. Ita enim videbunt, si poterunt, id quod in tempore nouum est, non esse nouũ apud eum qui condidit tempora, & sine tẽpore habet omnia quæ suis quibusque temporibus pro eorum varietate distribuit. Nam & in illo psalmo vnde commemoraui aliquid quo demonstrarem non egere deum sacrificiis nostris cui dicitur: Dixi domino deus meus es tu, quoniam bonorum meorum non eges: Paulo pòst legitur ex persona Christi: Non congregabo conuenticula eorum de sanguinibus, hoc est pecorum victimis, quibus prius congregabantur conuenticula Iudæorum. & alibi dicit: Non accipiam de manu tua vitulos, neque de gregibus tuis hircos. Et alius propheta: Ecce, inquit, dies veniẽt, dicit dominus, & confirmabo super domum Iacob testamentum nouum, non sicut testamentum quod disposui patribus eorum cùm eduxi eos de terra Aegypti: & alia multa sunt de hac re testimonia, quibus hoc deum facturum esse prædictum est, quæ commemorare nunc longum est. Hic iam si satis constitit, quod rectè alio tempore constitutum est, itidem alio tempore posse mutari, mutantis opere nõ dispositione mutata, quam dispositionem intelligibilis ratio continet, vbi sine tempore simul sunt quæ in temporibus simul fieri non possunt, quia tempora non simul currunt. Quispiam fortassis expectet causas à nobis ipsius mutatiõis accipere, quod ipse nosti quàm prolixi sit negocij. Veruntamen breuiter dici potest, quod homini acuto fortasse sufficerit, aliis sacramentis prænunciari Christum cùm venturus esset, aliis cùm venisset annunciari oportuisse, sicut modo nos idipsum loquentes diuersitas rerum cõpulit etiam verba mutare. Siquidem aliud est prænunciari, aliud annunciari, aliud cùm venturus esset, aliud cùm venisset. Nunc deinde videamus quale sit illud quod in epistola tua sequitur. Adiecisti enim eos dicere, quòd Christi prędicatio atq; doctrina reipublicæ moribus nulla ex parte conueniat, cuius hoc constat esse præceptum, vt nulli malum pro malo, reddere debeamus: & percutienti, aliam præbere maxillã: & pallium dare ei, qui tunicam auferre perstiterit: & cum eo qui nos angariare voluerit, ire debere spacio itineris duplicato. Quæ omnia reipublicæ moribus asseruntur esse contraria. Nam quis, inquiunt, tolli sibi ab hoste aliquid patiatur, vel Romanæ prouinciæ deprædatorib⁹ non mala velit belli iure reponere? Hæc atque huiusmodi verba obtrectantium, siue non obtrectando, sed quærendo talia loquentium operosius fortasse refellerem, nisi hæ disceptationes haberentur cũ viris liberaliter institutis. Vnde quid opus est vt diuti⁹ laborem⁹, ac non ipsos potius percõtemur, quo modo poterãt gubernare atque augere rempublicam, quam ex parua & inopi,

10. de Ciuitate dei. cap. 5.

** aliàs Ipse.*

Psal. 15.

D

Psal. 101.

Psal. 15.

E

Psal. 49.

Hiere. 31.

F

Matth. 5.

Bellum.

G inopi, magnam opulentámque fecerunt, qui accepta iniuria ignoscere quàm persequi malebant? Quo modo Cæsari administratori vtique reipublicæ mores eius extollens Cicero dicebat, quòd nihil obliuisci soleret nisi iniurias? Dicebat enim hoc tam magnus laudator, aut tam magnus adulator. Sed si laudator, talem Cæsarem nouerat. Si autem adulator, talem esse debere ostendebat principem ciuitatis, qualem illum fallaciter prædicabat. Quid est autem non reddere malum pro malo, nisi abhorrere ab vlciscendi libidine? Quid est accepta iniuria ignoscere malle quàm persequi, & nihil nisi iniurias obliuisci? Hæc cùm in eorum leguntur authoribus, exclamatur & plauditur, describi atque prædicari mores videntur, quibus dignum esset exurgere ciuitatē, quæ tot gētibus imperaret, quòd accepta iniuria ignoscere quàm persequi malebant. Cùm verò legitur præcipiente authoritate diuina, non reddendum malum pro malo, cùm hæc tam salubris admonitio congregationibus populorum tanquam publicis vtriusque sexus, atque omnium ætatum & dignitatum scholis de superiore loco personat, accusatur religio tanquam inimica reipublicæ. Quæ si vt dignum est au-

H diretur, longè melius Romulo, Numa, Bruto, cæterisq; illis Romanæ gentis præclaris viris constitueret, consecraret, firmaret, augerétque rempublicā. Quid enim est respublica nisi res populi? Res ergo communis, res vtique ciuitatis. Quid est autem ciuitas, nisi multitudo hominum, in quoddam vinculum redacta concordię? Apud eos enim ita legitur: Breui multitudo diuersa atque vaga, concordia ciuitas facta erat. Quæ porrò præcepta concordiæ in suis templis vnquā illi legēda censuerunt, quandoquidem miseri quærere cogebantur, quô nam modo sine offensione cuiusquam eorum discordes inter se deos suos colere possent? Quod si imitari discordantes vellent, rupto concordiæ vinculo ciuitas laberetur, quod postea paulatim decoloratis corruptísque moribus, agi cœpit per bella ciuilia. Quanta verò præcepta concordiæ non humanis disputationibus exquisita, sed diuina authoritate cōscripta in Christi ecclesiis lectitentur, quis vel ab illa religione alienus, ita surdus est vt ignoret? Ad hoc enim & illa pertinēt quæ malunt exagitare quàm discere, al-

I teram percutienti præbendam esse maxillam: volenti auferre tunicam dandum etiam pallium: cū angariante duplicandam viam. Hoc quippe fit, vt vincatur bono malus, imò in homine malo, vincatur bono malū, & homo liberetur à malo, non exteriore & alieno, sed intimo ac suo, quo grauius & perniciosius, quam cuiusuis hostis extrinsecus immanitate vastatur. Qui ergo vincit bono malum, patienter amittit temporalia commoda, vt doceat quam pro fide atque iusticia cōtemnenda sint, quæ ille nimis amando fit malus, ac sic iniuriosus ab eo ipso cui fecit iniuriā, discat qualia sint propter quæ fecit iniuriā atque inconcordiā qua nihil est vtilius ciuitati, pœnitens acquiratur, victus non sæuientis viribus, sed beneuolentia patientis. Tunc enim rectè fit, cum videtur ei profuturum esse propter quem fit, ad operandam in eo correctionē atque concordiā. Hoc certè animo faciendum est, etiā si alius exitus cōsequatur, nec corrigi velit atque pacari propter quem corrigendum atque pacandum, velut curādum & sanandum adhibita est ista medicina. Alioquin si verba attenderimus, eorumq; proprietati seruiendum putauerimus, non est præbenda maxilla dextera, si sinistra

Xᵒ̄ma lib. 1. de ser. domini

fuerit percussa. Quoniam si quis te, inquit, percusserit in maxillam dexteram, præbe illi & sinistram. Magis autem sinistra percutitur, quod in eā potius partē, quàm ad dexteram, ferientis facilior ictus est. Sed sic intelligi solet, ac si dictum esset: Si quis in te meliora fuerit persequutus & inferiora ei præbe, ne vindictæ potius, quā patientiæ studens, contemnas æterna pro temporalibus, cùm potius temporalia pro æternis contemnenda sint, tanquam sinistra pro dextris. Hæc semper fuit sanctorum martyrū intentio: vindicta enim vltima iustè poscitur, quādo nullus iā restat correctionis locus, extremo scilicet, summoq; iudicio. Nunc verò cauendū est ne vindicandi cupiditate amittatur, vt nihil aliud dicam, ipsa patientia, quę pluris est habenda, quā omne quod potest etiam inuito inimicus auferre. Namque alius Euangelista in eadem sententia nullā fecit dexteræ mentionem, sed tantum maxillam & alteram nominauit, vt aliquāto distinctius intelligeretur in altero, ipsum alterum simpliciter eandem patientiam cōmendare. Paratus itaque debet esse homo iustus & pius patienter eorum maliciam sustinere, quos fieri bonos quærit, vt numerus potius crescat bonorum, non vt pari malicia se quoque numero addat malorum.

in monte. cap. 10. & 11. — K — *Luca. 6.*

L Denique ista præcepta magis ad præparationem cordis quę intus est pertinere, quàm ad opus quod in aperto fit, vt teneatur in secreto animi patientia cum beneuolentia, in manifesto autem id fiat quod eis videtur prodesse posse, quibus bene velle debemus, hinc liquidò ostenditur, quòd ipse dominus Iesus exemplum singulare patientiæ cùm percuteretur in faciem, respondit: Si malè dixi, exprobra de malo: si autem bene, quid me cædis? Nequaquam igitur præceptum suum si verba intueamur impleuit: neque enim præbuit percutienti alteram partem, sed potius prohibuit, ne qui fecerat iniuriam augeret: & tamen paratus venerat, non solùm in faciem percuti, verumetiam pro his quoque à quibus hæc patiebatur, crucifixus occidi, pro quibus ait in cruce pendens: Pater, ignosce illis quia nesciunt quid faciunt. Nec Paulus Apostolus præceptū domini & magistri sui videtur implesse, vbi etiam ipse percussus in faciem dixit principi sacerdotum: Percutiet te deus paries dealbate, sedens iudicas † me secundum legem, & contra legem iubes me percuti. Et

Ioan. 18. — *Luc. 23.* — *† sedes iudicare.*

M cùm à circunstantibus diceretur: Iniuriam facis principi sacerdotum, incidenter † eos admonere voluit quid dixerit, vt qui saperent intelligerent iam destruendum esse aduentu Christi parietem dealbatum, hoc est, hypocrisim sacerdotij Iudæorum. Ait quippe: Nesciui fratres quia princeps est, Scriptum est enim, Principi populi tui non maledices. Cùm procul dubio qui in eodem populo creuerat, atque ibi lege fuerat eruditus, illum principem sacerdotum nescire non posset, nec eos quibus ita notus erat, vllo modo falleret quo † nesciret. Sunt ergo ista præcepta patientiæ semper in cordis præparatione retinenda, ipsaque beneuolentia ne reddatur malum pro malo, semper in voluntate complenda est. Agenda sunt autem multa, etiam cum inuitis benigna quadam asperitate plectendis, quorum potius vtilitati cōsulendum est quàm voluntati, quod in principe ciuitatis luculentissimè illorum literæ laudauerunt. Nam in corripiendo filio quamlibet aspere, nunquam profectò amor paternus amittitur. Fit tamen quod nolit & doleat, qui etiam inuitus videtur dolore sanandus. Ac per hoc si terrena ista respublica

† irridenter — *Exod. 22.* — *† quod.*

A blica præcepta Christiana custodiat, & ipsa bella sine beneuolentia non gerentur, vt ad pietatis iusticiæque pacatam societatem victis facilius consulatur. Nam cui licentia iniquitatis eripitur, vtiliter vincitur, Quoniam nihil est infœlicius fœlicitate peccantium, qua pœnalis nutritur impunitas, & mala voluntas velut hostis interior roboratur. Sed peruersa & aduersa corda mortalium, fœlices res humanas putant, cùm tectorum splẽdor attenditur, & labes non attenditur animorum: cùm theatrorum moles extruuntur, & effodiuntur fundamenta virtutum: Cùm gloriosa est effusionis insania, & opera misericordiæ deridentur: Cùm ex his quæ diuitibus abundant, luxuriantur histriones: & necessaria vix habent pauperes. Cùm deus qui doctrinæ suæ publicis vocibus contra hoc malum publicum clamat, ab impiis[populis] blasphematur, & dij tales requiruntur, in quorum honorem ea ipsa theatrica corporum & animorum dedecora celebrẽtur. Hæc si deus pollere permittat, tunc indignatur grauius. Hæc si impunita dimittat, tunc punit infestius, Cùm verò euertit subsidium viciorum, & copiosas libidines inopes reddit, misericorditer aduersatur. Mi-B sericorditer enim si fieri posset etiam bella gererentur à bonis, vt licentiosis cupiditatibus domitis, hæc vicia perderentur, quæ iusto imperio vel extirpari vel deprimi debuerunt. Nam si Christiana disciplina omnia bella culparet, hoc potius militibus consilium salutis petentibus in Euangelio diceretur, vt abiicerent arma, sèque militiæ omnino subtraherent. Dictum est autem eis: Neminem concusseritis, nulli calumniam feceritis, sufficiat vobis stipendium vestrum. Quibus proprium stipendium sufficere debere præcepit, militare vtique non prohibuit. Proinde qui doctrinam Christi aduersam dicunt esse reipublicæ, dent exercitũ talem quales doctrina Christi esse milites iussit, dent tales prouinciales, tales maritos, tales coniuges, tales parẽtes, tales filios, tales dominos, tales seruos, tales reges, tales iudices, tales denique debitorum redditores & exactores ipsius fisci, quales esse præcepit doctrina Christiana, & audeant eam dicere aduersam esse reipublicæ, imò verò [non]dubitent eam cõfiteri magnam si ei obtemperetur salutem esse reipublicæ. Vt quid autem ad illud respondeam quod dicunt per quosdam Imperatores Christianos multa mala imperio accidisse Romano? Hæc generalis conquæstio calumniosa C est. Nam si apertius certè de præteritis Imperatoribus aliqua commemorarent, possem similia vel fortasse etiam grauiora de Imperatoribus non Christianis & ego commemorare, vt intelligerent vel hominum hæc esse vicia non doctrinæ, vel non Imperatorum, sed aliorum sine quibus Imperatores agere nihil possunt. Ex quo enim tẽpore pessum ire cœperit Romana respublica, satis liquet, literæ loquuntur ipsorum, longè antequam Christi nomen eluxisset in terris, dictum est: O vrbem venalem, & maturè perituram, si emptorem inuenerit. In libro etiam belli Catilinæ, ante aduentum vtique Christi, idem nobilissimus historicus eorum, non tacet quando primùm insueuerit exercitus populi Romani amare, potare, signa, tabulas pictas, vasa cælata mirari, & ea priuatim & publicè rapere, delubra spoliare, sacra prophanáque omnia polluere. Quando ergo nec hominibus nec ipsis etiam quos deos putabant morum corruptorum & perditorum auaricia rapacitásque parcebat, tunc cœpit perire laudabile illud decus salúsque reipublicæ. Quos deinde

Belli patrocinium.
Luc. 3.
4. de Ciuitate dei. cap. 2.
2. de Ciuitate dei. c. 18.
Salustius.

vicia pessima successus habuerint, & quanto humana-D rum rerum malo illa iniquitas prosperata sit, nunc longum est dicere. Audiant satyricum suum garriendo vera dicentem, Seruabat castas humilis fortuna Latinas Quondam, nec viciis contingi parua sinebat Tecta labor, somniq; breues, & vellere Thusco, Vexatæ durẹq; manus, ac proximus vrbi Hannibal, & stantes Collina in turre mariti. Nunc patimur longæ pacis mala, sæuior armis Luxuria incubuit, victúmque vlciscitur orbem. Nullum crimen abest, facinúsque libidinis, ex quo Paupertas Romana perit. Quid ergo expectas, vt ego exaggerem, quanta mala importauerit successu prospero iniquitas subleuata, quandoquidem & ipsi qui aliquanto prudentius attẽderunt, plus dolendam viderunt paupertatem, quàm opulentiam perisse Romanam? In illa enim morum integritas seruabatur, per hanc autem non muros vrbis, sed mentes ipsius ciuitatis dira nequicia omni hoste peior irrupit. Gratias domino deo nostro, qui cõtra ista mala misit nobis adiutorium singulare. Quò enim non tolleret, quem non inuolueret, in quod profundum non demergeret fluuius iste horrendæ nequiciæ generis humani, nisi crux Christi in tanta E velut mole authoritatis eminentius firmiúsque figeretur, cuius apprehenso robore, stabiles essemus, ne malè suadentium vel in mala impellentium, tam vasto huius mundi gurgite abrepti sorberemur? In ista enim colluuie morum pessimorum, & veteris perditæ disciplinæ, maximè venire ac subuenire debuit cœlestis authoritas, quæ voluntariam paupertatem, quæ continentiam, beneuolentiam, iusticiam atque concordiam, verámque pietatem persuaderet, cæterásque vitæ luminosas validásque virtutes, nõ tantùm propter istam vitam honestissimè gerendam, nec tantùm propter ciuitatis terrenæ concordissimam societatem, verumetiam propter adipiscendam sempiternam salutem, & sempiterni cuiusdam populi cœlestem diuinámque rempublicam, cui nos ciues adsciscit fides, spes, charitas: vt quandiu inde peregrinamur, feramus eos, si corrigere non valemus, qui viciis impunitis volunt stare rempublicam, quã primi Romani constituerunt, auxerúntque virtutibus, & si non habentes veram pietatem, erga deum verum, quæ etiam illos in æternam ciuitatem posset salubri regione † perducere, custodientes tamen quandam sui generis probitatem, quæ posset terrenæ ciuitati constituendæ, au-F gendæ, conseruandæque sufficere. Deus enim sic ostendit in opulentissimo & præclaro imperio Romanorum, quantùm valerent ciuiles, etiam sine vera religione virtutes, vt intelligeretur hac addita fieri homines ciues alterius ciuitatis, cuius rex veritas, cuius lex charitas, cuius modus æternitas. Quis autem vel risu dignum non putet, quòd Apollonium & Apuleium cæterósque magicarum artium peritissimos, conferre Christo, vel etiam præferre conantur? quanquam tolerabilius ferendum sit, quando istos ei potius comparant, quàm deos suos? Multo enim melior (quod fatendum est) Apollonius fuit, quàm tot stuprorum author & perpetrator, quem Iouem nominant. Ista inquiunt fabulosa sunt. Adhuc ergo laudent reipublicæ luxuriosam, licentiosam, planèque sacrilegam fœlicitatem †, quæ ista deorum probra confinxit, quæ non solum in fabulis audienda posuit, verumetiam in theatris spectanda proposuit: vbi crimina plura essent quàm numina †, quæ ipsi dij sibi exhiberi habebãt

Iuuenalis saty. 6.
† religione.
† facultatẽ.
† numina.

G ri habebant libenter, qui in suos cultores vindicare debuerunt, quòd ea saltem viderent patienter, Sed non sunt ipsi, inquiunt, qui talium fabularum mendacio celebrantur. Qui ergo sunt isti, qui talium turpitudinũ celebratione placantur? Horum dæmonum peruersitatem atque fallaciam, per quos & magicæ artes, humanas mẽtes decipiunt, quia prodidit Christiana doctrina, quia mundo vniuerso patefacit, quia angelos sanctos ab eorum malignitate distinxit, quia cauendos potius, & quemadmodum cauerentur, admonuit, reipublicæ dicitur inimica, quasi non si omnino per istos esset temporalis obtinenda fœlicitas, quælibet potius fuerit infœlicitas eligenda. Sed neque hinc deus voluit dubitari, qui primum populum vnum verum deum colentem, deos autem falsissimos contemnentem, quandiu oportuit testamentum vetus vbi velamentum testamenti noui est, obumbrari, tanta rerum terrenarum fœlicitate honestauit, vt quiuis intelligat, nec ipsam esse in dæmonũ potestate, sed in illius vnius, cui angeli seruiunt, quem dæmones contremiscunt.

Apuleius magus. Apuleius enim vt de illo potissimum loquamur, qui nobis Afris Afer est notior, non dico ad regnum, H sed nec ad aliquam quidem iudiciariam reipublicæ potestatem, cum omnibus suis magicis artibus potuit peruenire, Honesto patriæ suæ loco natus, & liberaliter educatus, magnáque præditus eloquentia. An fortè ista, vt philosophus voluntate contempsit, qui sacerdos prouinciæ pro magno fuit, vt munera ederet, venatorésque vestiret, & pro statua sibi apud Coënses locanda, ex qua ciuitate habebat vxorem, aduersus contradictionem quorumdam ciuium litigaret? Quod posteros ne lateret, eiusdem litis orationẽ scriptam, memoriæ commendauit. Quod ergo ad istam *† magnus.* terrenam pertinet fœlicitatem, fuit magus † ille quoad potuit. Vnde apparet eum nihil amplius fuisse, non quia noluit, sed quia non potuit. Quanquam & aduersus quosdam, qui ei magicarum artium crimen intenderent, eloquentissimè se defendit. Vnde miror laudatores eius, qui eum nescio quæ fecisse miracula illis artibus prædicant, contra eius defensionem testes esse conari. Sed viderint vtrùm verum ipsi perhibeant testimonium, & ille falsam defensionem. Illud si sapiunt, attendant, qui magicas artes, non vtique nisi I pro fœlicitate terrena vel damnabili curiositate conquirunt, vel ab eis innocentes, periculosa tamen eas admiratione collaudant, & videant Dauid nostrum sine vllis talibus artibus ex pastore ouium peruenisse ad regiam dignitatem: cuius & peccata & merita fidelis scriptura non tacuit, vt sciremus & quibus modis non offenderetur deus, & quibus modis placaretur offensus. Quantùm autem attinet ad miracula, quæ humanis sensibus stupenda monstrantur, multum errant qui prophetis sanctis miraculorum magnorum nobilitate præstantibus magos comparant: quantomagis si eos comparent Christo, quem prophetæ illi quibus magi quilibet nullo modo sunt comparandi, prænunciauerunt esse venturum, & secundum carnem, quam *† sumpsit.* suscepit † ex virgine, & secundum diuinitatem, qua nunquam separatur à patre? Video me fecisse prolixissimam epistolam, nec tamen de Christo dixisse omnia, quæ vel eis, qui tardiore ingenio diuina non valent assequi, vel eis, qui licet acutè moueantur, contentiosum tamen studium & præoccupatio diuturni erroris ab intelligendo impedit, sufficere vtcunque possint. Veruntamen cognosce, quid eos contra moueat, atque rescribe, vt vel epistolis, vel libris, si ad- K iuuerit deus, ad omnia respondere curemus. Sis in domino fœlix: gratia & misericordia eius domine eximie & meritò insignis, charissime ac desyderantissime fili.

Augustinus Italica vidua consolans illam super obitu mariti, ac refellens eorum opinionem, qui dicebant deum videri corporis oculis.

Epistola VI.

DOMINAE eximiæ & meritò præstantissimæ atque in Christi charitate honorandæ filiæ Italicæ: Augustinus Episcopus in domino, salutem. Non solùm literis tuis, verumetiam ipso referente qui pertulit, comperi, multùm te flagitare literas meas, credentem quòd ex eis consolationem habere plurimam possis. Tu itaque videris quid exinde capias, ego tamen eas negare vel differre nõ debui. Consoletur autem te fides & spes tua, & ipsa charitas quæ diffunditur in cordibus piorum, per spiritum sanctum, cuius nũc aliquid pro pignore accepimus, vt ipsam plenitudinem desyderare nouerimus. Non enim te desolatam putare debes, cùm in interiore homine L habeas præsentem Christum per fidem in corde tuo: Aut sic te contristari oportet quemadmodum gentes, *1. Thes. 4.* quæ spem non habent, cùm veracissima promissione speremus nos in † hac vita, vnde migraturi quosdam *† de.* nostros migrantes non amisimus, sed præmisimus, ad eam vitam esse venturos, vbi nobis erunt quanto notiores, tanto vtique chariores, & sine timore vllius dissensionis † amabiles. Hic autem & † cõiunx tuus, cuius *† discessionis.* abscessu vidua diceris, tibi notissimus erit: † ° qui quãuis & hic tibi notus esset, ° sibi tamen notior erat quàm *† esse.* tibi. Et vnde hoc cùm tu eius corporalem faciem vi- *† erat.* deres, quam ipse vtique non videbat, nisi quia noticia nostri certior intus est, vbi nemo scit quæ sunt hominis, nisi spiritus hominis qui in ipso est: sed cùm vene- *1. Corin. 2. & 4.* rit dominus & illuminauerit abscondita tenebrarum, & manifestauerit cogitationes cordis, tunc nihil latebit proximum in proximo, nec erit quod suis quisque aperiat, abscondat alienis, vbi nullus erit alienus. Lux verò ipsa qua illuminabuntur, hæc omnia quæ modo in cordibus reconduntur, qualis aut quanta sit, quæ † *† quis.* lingua proferat, quis saltem infirma mente contingat? Profecto lux illa deus ipse est quoniam deus lux est, & M tenebræ in eo non sunt vllæ, sed lux mentium purgatarum, nõ istorum corporis oculorum. Erit ergo tunc mens idonea, quæ illam lucem videat, quod nunc videndum non † est. Hoc autem oculus videre corporis *† quod nũc nondum.* neque nunc potest, neque tunc poterit. Omne quippe quod oculis corporis conspici potest, in loco aliquo sit necesse est, nec vbique sit totum, sed minore sui parte minorem locum occupet, & maiore maiorem. Nõ ita est deus inuisibilis, & incorruptibilis qui solus habet immortalitatem, & lucem habitat inaccessibilem, quẽ nemo hominum vidit nec videre potest. Per hoc enim videri ab homine non potest, per quod videt ho- *1. Timo. 6.* mo corpore ° corpora. Nam etsi mentibus piorum es- *° aliàs, corporeus corpora.* set inaccessibilis, non diceretur: Accedite ad eum & illuminamini. Etsi mentibus piorum esset inuisibilis nõ diceretur: Videbimus eum sicuti est. Nam perspice totam ipsam in epistola Ioannis sententiam: Dilectissi- *Psal. 33.* mi, inquit, filij dei sumus, & nondum apparuit quid e- *1. Ioan. 3.* rimus. Scimus quoniam cùm apparuerit similes ei erimus, quoniam videbimus eum sicuti est. In tantum

ergo

A ergo videbimus, inquantum similes ei erimus, quia &
nunc intantum non videmus, inquantum dissimiles
sumus. Inde igitur videbimus, vnde similes erimus.
Quis autem dementissimus dixerit, corpore nos vel
esse, vel futuros esse similes deo. In interiore igitur ho-
Colos. 3. mine ista similitudo est, qui renouatur in agnitionem
2. Cor. 4. dei, secundum imaginem eius qui creauit illum. Et
tanto efficimur similiores illi, quanto magis in eius
cognitione & charitate proficimus, quia & si exterior
homo noster corrumpitur, sed interior renouatur de
die in diem: Ita sanè vt in hac vita quantuscunque
profectus sit, longè absit ab illa perfectione similitudi-
nis, quæ idonea erit ad videndum deum, sicut dicit
Apostolus, facie ad faciem. In quibus certè verbis si
corporalem faciem voluerimus accipere, consequens
erit, vt etiam deus talem habeat faciem: & sit aliquod
interuallum inter nostram & ipsius cùm eum videbi-
mus facie ad faciem. Et si interuallum, vtique finis &
membrorum habitus terminatus, & cætera absurda
dictúque & cogitatu impia: quibus animalis homo
non percipiens ea quæ sunt spiritus dei, fallacissimis
B vanitatibus luditur. Dicunt enim quidam eorum qui
† sicut. talia garriunt, quantum † ad me potuit peruenire, nos
deum videre nunc mente, tunc corpore, ita vt etiam
impios eum pari modo asseuerent esse visuros. Vide
quamnim in peius proficiunt, cùm sine limite timoris
vel pudoris, hac atque illac vagabunda fertur impu-
nita loquacitas. Antea dicebant carni suæ tantum hoc
præstitisse Christum, vt corporeis oculis videret de-
um: Deinde addiderunt etiam omnes sanctos recep-
tis in resurrectione corporibus, eodem modo deum
esse visuros. Nunc iam istam possibilitatem etiam im-
piis donauerunt. Donent sanè quãtum volunt & qui-
bus volunt: quis audeat contradicere hominibus, de
Ioan. 8. suo donantibus? Qui enim loquitur mendacium, de
Matth. 5. suo loquitur. Tu autem cum iis qui sanam doctrinam
1. Cor. 13. tenent, nihil istorum audeas vsurpare de tuo: Sed
cùm legis: Beati mundo corde, quoniam ipsi deum
videbunt, intellige impios non visuros: neque enim
† mundicor beati & mundo corde † sunt impij. Item cùm legis.
des. Videmus nunc per speculum in ænigmate, tunc au-
tem facie ad faciem: Intellige inde nos tunc visuros
facie ad faciem, vnde videmus nunc per speculum in
C ænigmate. Hoc autem vtrunque interioris hominis
munus est, siue cum in ista peregrinatione adhuc per fi-
dem ambulatur in qua vtitur speculo & ænigmate, siue
in illa patria cùm per speciem contemplabitur. Pro
qua visione positum est: Facie ad faciem. Audiat caro
Ioan. 4. carnalibus ebria cogitationibus. Spiritus est deus, &
ideo qui adorant deum, in spiritu & veritate opor-
tet adorare. Si adorare, quanto magis videre? Quis
enim audeat affirmare dei substantiam corporaliter
videri, cùm eam noluerit corporaliter adorari? Sed
argutè sibi videntur dicere, & quasi interrogando
premere: potuit Christus carni suæ præstare, vt oculis
corporeis videret patrem, an non potuit? Vt si non po
tuisse responderimus, omnipotentiæ dei nos derogas-
se proclament: Si autem potuisse concesserimus, ar-
gumentationem suam ex nostra responsione conclu-
dant. Quanto iam tolerabilius desipiunt, qui carnem
† hoc. asserunt conuersum iri in substantiam dei, & hanc †
futuram esse quod deus est, vt sic eam saltem viden-
do deo faciant idoneam, non tanta diuersitate dissi-
milem. Quam vanitatem credo istos abigere à fide sua
fortasse & ab auribus. Et tamen si interrogatione de
hoc similiter vrgeantur, possit ne deus hoc, an non ef- D
ficere possit, vtrum eius potestati detrahent si non pos
se responderint, an hoc futurum fatebuntur, si posse
concesserint? Quo modo ergo exierint de hoc laqueo
alieno, sic exeant de suo. Deinde cur solis oculis cor-
poreis Christi, hoc donum attributũ esse contendunt,
num etiam cæteris sensibus? Sonus ergo erit deus, vt
possit eius etiam auribus percipi? Et halitus erit vt sen-
tiri possit eius olfactu? Et liquor aliquis erit vt possit
& bibi? Et moles erit vt possit & tangi? Non, inqui-
unt. Quid ergo? An illud potest deus, & hoc non po-
test? Si non posse dixerint, cur derogant omnipoten-
tiæ dei? Si posse & nolle responderint, cur solis oculis
fauent, inuident autem cæteris sensibus corporis Chri-
sti? An quousque volunt desipiunt? Quanto nos me-
lius, qui non eorum insipientiæ terminos figimus, sed
vt desipiant prorsus nolumus? Multa proferri possunt,
ad istam dementiam refutandam. Sed si aliquando ir-
ruerint auribus tuis hæc interim eis lege, & quid res-
pondeant non pigeat te rescribere vt potes. Ad hoc
enim fide corda nostra mundantur, quia nobis fidei
merces visio dei promittitur. Quæ si per corporis ocu- E
los erit, frustra ad eam percipiendam sanctorum ani-
mus exercetur: Imò verò tam peruersè sentiens animus
non in se exercetur, sed totus in carne est. Vbi enim te-
nacius habitabit & fixius, nisi vnde se deum visurum
esse præsumit? Quod certè quantum malum sit, intel-
ligẽtiæ potius dimitto tuæ, quàm longo sermone mo-
liar explicare. In protectione domini semper habi-
tet cor tuum domina eximia & meritò præstãtissima,
atque Christi charitate honoranda filia. Honorabiles
tecum nobísque in domino dilectissimos filios tuos
debito meritis nostris officio resaluta.

Augustinus Marcellino, respondens quæstiuncula: mox ostendens, quantum suis scriptis tribui vellet, explicans locum taxatum ex libris de libero arbitrio. Deinde tractat varias opiniones de origine animarum. Postremò reuincit quorundam argumentum, qui ideo non credebant Mariam virginem peperisse, quod id nunquam aliàs factum sit. Epistola VII.

DOMINO eximio, & meritò insigni, mul- F
túmque charissimo filio Marcellino: Augu-
stinus in domino salutem. Epistolam tuam
quam per sanctum fratrem & coëpiscopum meũ Bo-
nifacium accepi, quæsiui vt † rescriberem, nec inueni. *† cum.*
Recolui tamen te in ea quæsisse, quò modo inuenerint
magi Pharaonis, conuersa in sanguinem tota aqua
Aegypti, vnde simile aliquid facerent. Quæ duobus
modis solui quæstio solet: Siue cùm † marina aqua po- *† quod.*
tuerit offerri, siue (quod est credibilius) quia in ea re-
gione in qua erant filij Israël, istæ plagæ non fiebant.
Hoc enim quibusdam scripturę illius locis apertissimè
expressum, admonet etiam vbi non dictũ est quid in-
telligi debeat. Illæ autẽ literæ tuæ, quas presbyter Vr-
banus attulit, habent quæstionem mihi propositam ex
libris non diuinis, sed meis, quos scripsi de libero ar-
bitrio. In talibus autem quæstionibus non multùm la-
boro, quia etsi defendi sententia mea liquida ratione
non potest, mea est, nõ eius authoris cuius sensum im-
probare fas non est, ‡ etiam ‡ cùm in eo non intelligo
hoc vnde † sentitur quod improbandũ est. Ego proìnde *† cũ ei non*
fateor, me ex eorũ numero esse conari, qui proficiendo *intellecto*
scribunt, & scribendo proficiunt. Vnde si aliquid vel *hoc inde.*
incautius,

G incautius, vel indoctius à me positum est, quod non solùm ab aliis qui videre id possunt meritò reprehendatur, verumetiam à me ipso, quia & ego saltem postea videre debeo si proficio, nec mirandum est, nec dolendum, sed potius ignoscendum atque gratulandum, non quia erratum est, sed quia improbatum. Nam nimis peruerse seipsum amat, qui & alios vult errare, vt error suus lateat. Quanto enim melius & vtilius, [vt] vbi ipse errauit, alij non errant, quorum admonitu errore careat. Quòd si noluerit, saltem comites erroris non habeat. Si enim mihi deus quod volo præstiterit, vt omnium librorum meorum quæcunque mihi rectissimè displicent, opere aliquo ad hoc ipsum instituto colligam atque demonstrem: tunc videbunt omnes homines quàm non sim acceptor personæ meæ. Vos autem qui me multùm diligitis, si talem me asseritis aduersus eos, quorum malicia vel imperitia, vel intelligentia reprehendor, vt me nusquam scriptorum meorum errasse dicatis, frustra laboratis, non bonam causam suscepistis, facilè in ea me ipso iudice superamini: Quoniam non mihi pla-
H cet, cùm à charissimis meis talis esse existimor qualis non sum. Profectò enim non me, sed pro me alium sub meo nomine diligunt, si non quod sum, sed quod non sum diligunt. Nam inquantum me nouerunt, vel de me verum credunt, ego ab eis diligor: Inquantum autem mihi tribuunt quod in me non cognoscunt, alium talem qualem me putant, pro me diligunt. Romani maximus author Tullius eloquij, nullum vnquam verbũ inquit quod reuocare vellet emisit. *Luciani versus.* Quæ quidem laus quamuis præclarissima videatur, tamen credibilior est de nimium fatuo, quàm de sapiẽte perfectò. Nam & illos, quos vulgo moriones vocãt, quãto magis à sensu communi dissonant, magisque absurdi & insulsi sunt, tanto magis nullum verbum emittunt, quod reuocare velint, quia dicti mali vel stulti vel incommodi pœnitere, vtique cordatorum est. Sed si in bonam partem accipiatur, vt quẽpiam talem fuisse credamus, qui cùm sapienter omnia loqueretur, nullum vnquam verbum quod reuocare vellet, emisit: Hoc potius de hominibus dei, qui spiritu sancto acti, loquuti sunt, quàm de illo, quem sic Cicero laudat, saluberrima pietate credendum est. Ab hac ego excel-
I lentia tam longè absum, vt si nullum verbum quod reuocare vellem protulero, fatuo sim quàm sapienti similior. Illius quippe scripta summa sunt authoritate dignissima, qui nullum verbum non quod reuocare vellet, sed quod reuocare deberet emisit. Hoc quisquis *Secundæ partes modestiæ.* nondum est assequutus, secundas habeat partes modestiæ, quia primas non potuit habere sapientiæ, quia nõ valuit omnia non pœnitenda diligenter dixisse, pœniteat quæ cognouerit dicenda non fuisse. Cùm ergo non sicut quidam charissimi mei putant, nulla vel pauca, sed potius plura fortasse quàm etiam maledici opinantur verba dixerim, quæ mallem reuocare, si possem, non mihi Tulliana illa blanditur sententia, qua dictum est, nullum vnquam verbum quod reuocare vellet, emisit: sed angit me planè Horatiana sententia, Nescit vox missa reuerti. Hinc est quod periculosissimarum quæstionum libros, de Genesi scilicet, & de Trinitate, diutius teneo quàm vultis & fertis, vt si non potuerint nisi habere aliqua quæ meritò reprehendantur, saltem pauciora sint quàm esse possent, si præcipiti festinatione inconsultiùs ederentur. Vos enim vt vestræ indicant literæ (nam hoc mihi etiam sanctus frater & coëpiscopus meus scripsit Florentius) ideo vt e- K
dantur vrgetis, quo possint à me dum in hac carne viuo, defendi, cùm vel ab inimicis mordentibus, vel etiam ab amicis parum intelligentibus, fortasse in quibusdam cœperint accusari. Quod vtique propterea dicitis, quia non putatis esse in eis aliquid quod vera possit ratione culpari. Alioquin non me ad eorum editionem, sed ad diligentiorem emendationem potius hortaremini. Ego autem iudices veros, & veritate seueros, magis intueor, inter quos & meipsum primitus constituere volo, vt ad illos ea tantùm reprehendẽda perueniant, quæ à me quàmuis sedulò perscrutante minimè videri potuerunt. Quæ cùm ita sint, hoc tamen quod in tertio libro de Libero arbitrio, cùm de substantia rationali agerem, sic à me positum est vt dicerem, In corporibus autem inferioribus anima post peccatum ordinata, regit corpus suum, non omnimodo pro arbitrio, sed sicut leges vniuersitatis sinunt: diligenter aduertant, qui putant me aliquid de anima humana velut certum statuisse atque fixisse, quod vel ex parentibus per propaginem veniat, vel in actibus vitæ superioris atque cœlestis peccauerit, vt L
corruptibili carni mereretur includi: & videant sic à me verba fuisse perpensa, vt retento eo quod certum habeo, post peccatum primi hominis, natos esse atq; nasci cæteros homines in carne peccati, cui sanandæ venit in domino similitudo carnis peccati, ita omnia sonarent, vt nulli præiudicarent opinioni quatuor illarum, quas postea digessi atque distinxi, non confirmans aliquam, sed interim quod agebam sequestrata illarum discussione determinans, vt quæcunque illarum vera esset, deus sine dubio laudaretur. Siue enim ex illa vna omnes animæ propagentur, siue singillatim in singulis fiant, siue extra creatæ mittãtur, siue in corpora sponte mergantur, proculdubio creatura ista rationalis, id est, humanæ animæ natura, in corporibus inferioribus, hoc est terrenis, post peccatum ordinata, regit corpus suum, non omnimodo pro arbitrio interim quod constat [post] peccatum primi hominis. Non enim dictum est, post peccatum suum, aut postea quàm peccauit: sed dictum est, post peccatum: vt quodlibet postea si fieri posset, discussa ratio declararet, siue peccatum eius, siue peccatum parentis carnis eius, rectè dictum intelligeretur quod di- M
ctum est: Post peccatum in inferioribus corporibus ordinata, regit corpus suum, non omnimodo pro suo arbitrio, quia & caro concupiscit aduersus spiritum, *Gala.5.* & ingemiscimus grauati, & corpus quod corrumpitur *2.Cor.5.* aggrauat animam. *Sap.9.* Et quis omnia enarret carnalis infirmitatis incommoda? Quæ vtique non erunt, cùm corruptibile hoc induerit corruptionem, vt absorbeatur mortale à vita. Tunc itaque spiritale corpus reget omnimodo pro [libero] arbitrio, nunc verò nõ omnimodo, sed sicut leges vniuersitatis sinunt, per quas constitutũ est, vt corpora orta occidant, & aucta senescant. Nam illius primi hominis anima, ante peccatũ etiam si nondũ spiritale corpus sed animale, tamẽ pro arbitrio regebat. Post peccatum autem, id est, postea quàm peccatũ in illa carne cõmissum est, ex qua deinceps ꝓpagaretur caro peccati, anima rationalis sic est in inferioribus corporibus ordinata, vt non omnimodo pro arbitrio regat corpus suũ. Quod si nondum acquiescunt in paruulis, qui nulla adhuc peccata propria cõmiserunt, iam tamen esse carnẽ peccati, quia & huic sanandæ cùm baptizantur necessaria est medicina, si-

militudo

A militudo illa carnis peccati, nec ſic iſtis * verbis noſtri
*aliàs, iſti. habent quod ſuccenſeant. Conſtat quippe, niſi fallor,
eandem carnem etiam ſi non vicio, ſed natura infirma
eſt, tamen poſt peccatum cœpiſſe naſci, quia neque ita
creatus eſt Adam, neque aliquem genuit ante pecca-
tum. Quærant ergo alia, quæ recte reprehendant, non
ſolum in aliis feſtinantius editis, verumetiam in hiſip-
ſis libris meis de lib. arbitrio. Neque enim eos inuentu-
ros nego vnde mihi beneficium conferant, quoniam ſi
illi (quòd iam in multorum manus exierunt) corrigi
non poſſunt, ego certe quoniam viuo adhuc poſſum.
Hæc autẽ verba tam cautè à me poſita, vt nulli de ani-
mæ exortu, quatuor illarum opinioni rationi ve præſcri
berem, hi tantum reprehendant, qui reprehendendam
putant eandem ipſam de re tam obſcura cũctationem
meam: contra quos me nõ defendo, quod recte faciam
in hac quæſtione cunctari, cum omnino non dubitem
& immortalem eſſe animam, non ita vt deus, qui ſolus
habet immortalitatem, ſed modo quodam ſui generis,
& eam eſſe creaturam non ſubſtantiam creatoris, & ſi
quid aliud de natura eius certiſsimum teneo. Sed quia
hoc me facere compellit de animæ exortu caliginoſiſ-
B ſimæ quæſtionis obſcuritas, manum potius porrigant
confitenti, & quicquid illud eſt noſſe cupienti, & do-
ceant ſi poſſunt, vel oſtendant ſi quid de hac re vel cer-
ta ratione didicerunt, vel apertiſsimo diuino eloquio
crediderunt. Si enim ratio contra diuinarum ſcriptu-
rarum authoritatem redditur, quàmlibet acuta ſit, fallit
veriſimilitudine, nam vera eſſe nõ poteſt. Rurſus ſi ma-
nifeſtiſsimæ certæq; rationi velut ſcripturarum ſancta-
rum obiicitur authoritas, non intelligit qui hoc facit: &
non ſcripturarum illarum ſenſum ad quem penetrare
non potuit, ſed ſuum potius obiicit veritati, nec quod
in eis ſed quod in ſeipſo velut pro eis inuenit opponit.
Exempli gratia: Diligenter attende quod dicam. Scrip-
tum eſt prope finem libri qui vocatur Eccleſiaſtes, cum
de ſolutione hominis, quæ fit per mortem iſtam, qua
dirimitur anima à corpore, ſcriptura loqueretur: Et
Eccle.12. conuertatur puluis in terram ſicut fuit, & ſpiritus reuer
1.Retrac.1. tatur ad deum qui dedit eum. Sententia huius autho-
ritatis proculdubio certa eſt, nec quenquam decipit fal
ſitate, ſed ſi quiſpiam voluerit eam ſic interpretari, vt
inde animarum propaginem, quod ex illa vna quam
C deus primo homini dedit omnes cæteræ veniant, co-
netur aſtruere, videtur illi ſuffragari quod ibi de car-
ne dictum eſt pulueris nomine. Nam vtique puluis &
ſpiritus nihil aliud hoc loco, quàm caro & anima intel
ligitur: vt eo modo affirmet animam reuerti ad deum,
quod ſit de traduce illius animæ quam primo homini
dedit deus, quemadmodum cõuertitur caro in terram,
cum ſit etiam ipſa de traduce illius carnis, quæ in pri-
mo homine de terra facta eſt: ac ſi contendat, ex hoc
quod de carne notiſsimum eſt, debere nos credere il-
lud quod de anima occultum eſt. De traduce quippe
carnis non ambigitur, ſed de animæ ambigitur. Vtrun
que autem ita poſitum eſt in hoc teſtimonio, velut ſin-
gula ſingulis parili ratione reddantur: caro ſcilicet con
uertatur in terram ſicut fuit. Inde enim ſumpta eſt quã-
do factus eſt primus homo. Et ſpiritus reuertatur ad
deum qui dedit eum, quando inſufflauit in faciem ho-
minis, quem finxerat flatum vitæ, & factus eſt homo in
animam viuam, vt deinceps ex vtraque re vtriuſque rei
propago decurreret. Veruntamen ſi illud eſt verum,
quod animas non ex illa vna propagatas, ſed alibi cre-
atas ſingulis ſingulas deus dat, etiã huic ſententiæ con-

gruit, quod dictum eſt: Spiritus reuertatur ad deum, qui D
dedit eum. Solæ ergo reliquæ duæ opiniones videntur
excludi: quia ſi fierẽt in ſingulis hominibus animæ pro-
priæ cum creantur, non putaretur dici debuiſſe: Spiri-
tus reuertatur ad deum qui dedit eum, ſed ad deũ qui
fecit eum. Dedit enim veluti ſic ſonat, quaſi iam extra
fuerit, quod dari poſſet. Deinde quod dictum eſt, Re-
uertatur ad deum, vrgent verbo & premunt dicentes,
Quo modo reuertetur vbi nunquam antea fuerit? Po-
tius enim dici debuiſſe aſſerunt, & ad deum vel pergat,
vel vadat ad deum, quàm reuertatur ad deum, ſi nun-
quam illic antea ſpiritus iſte fuiſſe credendus eſt. Item
quo modo animæ ſponte labãtur in corpus, cum ſcrip-
tum ſit, Dedit eum, non tam in promptu eſt explicare:
ac per hoc vt dixi duæ iſtæ opiniones ſub verbis huius
teſtimonij laborant, Vna qua putantur ſingulæ quæque
animæ in ſingulis ſuis corporibus fieri ⸰ ſingulæ: alia
qua putantur in corpora ſponte demergi. Duabus au-
tem illis ſiue de traduce illius vnius veniant, ſiue antea
iam creatæ & apud deum conſtitutæ, ſingulis corpori-
bus dentur, ſine labore verba iſta coaptantur. Et tamen
ſi aſſertores eius ſententiæ, qua creduntur animę in ſuis
ſingulis corporibus fieri, affirment, ita eſſe dictum de E
ſpiritu, qui pro anima poſitus eſt, deus dedit eum,
quemadmodum recte dicitur dediſſe nobis oculos, vel
aures, vel manus, vel quodlibet aliud, quæ membra vti-
que non extra iam fecerat & alicubi repoſita habebat,
quæ cum opus eſſet, daret, hoc eſt, adderet & adiunge-
ret: ſed illic ea fecit in corpore cui dediſſe illa dicitur:
quid ei reſpondeatur nõ video, niſi forte alia vel ⸰ alia ⸰
teſtimonia proferantur, vel certa ratio vnde iſta opi-
nio refellatur. Itémque illi qui putant animas in cor-
pora ſponte defluere, ſic accipiunt dictum: deus dedit
eum, quo modo dictum eſt: tradidit illos deus in con-
cupiſcentiam cordis eorum. Proinde vnum verbum
relinquitur, quod dictum eſt: Reuertatur ad deum, pro
peccato accipi poſsit reuerti vbi ante non fuit, ſi animæ
in ſuis quæque corporibus fiunt, quo ſolo verbo vna il-
larum quatuor anguſtatur opinio. Sed neque propter
hoc vnum verbum temere exiſtimo illam ſententiam
eſſe refutandam, ne forte poſsit oſtendi aliquo genere
locutionis, quo ſancta ſcriptura vti ſolet, hoc quoque
recte dici potuiſſe, vt reuerti intelligatur ad deum ſpi-
ritus creatus, tanquam ad authorem à quo creatus eſt, F
non tanquam ad eum apud quem primitus fuit. Hæc
ideo ſcripſi, vt quiſquis illarum quatuor de anima ſen-
tentiarum aliquam voluerit aſtruere atque defendere,
talia proferat vel de ſcripturis in authoritatem eccleſi-
aſticam receptis, quæ non poſsint aliter accipi, ſicuti eſt,
quod deus hominem fecit: vel rationem tam certam vt
contradictio aut nulla exiſtat, aut inſaniæ ſimilis meri-
to iudicetur: velut ſi quiſquam dicat, nec veritatem co-
gnoſcere, nec falli quenquam poſſe niſi viuentem. Ne-
que enim vt videamus, quàm ſit hoc verum, ſcriptura-
rum authoritas neceſſaria eſt, ac non ſenſus ipſe com-
munis ita verum eſſe perſpicua ratione proclamet, vt
quiſquis contradixerit, dementiſsimus habeatur. Hoc 1.Retrac.1.
ſi in iſta obſcuriſsima quæſtione quæ de anima eſt præ- 2.Retr.23.
ſtare aliquis poteſt, adiuuet imperitiam meam. Quod
ſi non poteſt, non culpet cunctationem meam. De vir-
ginitate autem ſanctæ Mariæ, ſi hoc quod ſcripſi non
perſuadet fieri potuiſſe, neganda ſunt omnia, quæ mi-
rabiliter in corporibus acciderunt. Quod ſi propterea
non creditur, quia ſemel factum eſt, quære ab amico
quem hoc adhuc mouet, vtrum nihil inueniatur in li-
teris

G teris ſecularibus,quod & ſemel factum ſit,& tamen cre
ditum non fabuloſa vanitate,ſed ſicut exiſtimant hiſto
rica fide,quære obſecro te. Si enim tale aliquid in illis
literis inueniri negauerit, admonendus eſt:ſi autem faſ
ſus fuerit,ſoluta quæſtio eſt.

Auguſtinus Hieronymo: de noua poſt lxx. veteris teſtamenti verſione, deque Petro reprehenſo à Paulo Galat.2. ventilans quæſtionem de mendacio officioſo. Hæc epiſtola nõ eſt reddita Hierony.quòd et cui tradita fuerat mutato conſilio non eſt profectus, eam ſcripſerat adhuc presbyter.

Epiſtola VIII.

DOMINO dilectiſsimo & cultu ſynceriſsimo
charitatis obſequendo,atque amplectẽdo fra-
tri & compresbytero Hieronymo, Auguſti-
† quicquam nus. Nunquam æque quiſquam tam facie †
facile. cuilibet innotuit, quàm mihi tuorum in domino ſtu-
diorũ quieta lætitia,& vere exercitatio liberalis. Quan-
† ergo. quam ego † percupiam omnino te noſſe, tamen exiguũ
quiddã tui munus habeo,præſentiam videlicet corpo-
ris, quam ipſam etiam poſtea quàm te beatiſsimus nũc
epiſcopus,tunc vero iam epiſcopatu dignus,frater Aly-
H pius vidit, remeánſque à me viſus eſt, negare non poſ-
ſum magna ex parte mihi eſſe relatu eius impreſſam, &
ante reditum, cum te ille ibi videbat, ego videbam ſed
oculis eius. Non enim animo me atque illum,ſed cor-
pore duos, qui nouerit, dixerit, concordia duntaxat &
familiaritate fidiſsima,non meritis quibus ille antecel-
lit. Quia ergo me primitus communione ſpiritus, quo
† nectimur. in vnum nitimur,† deinde illius ex ore iam diligis,ne-
quaquam impudenter quaſi aliquis ignotus commen-
do germanitati tuæ fratrem Profutnrum,quem noſtris
conatibus adiutorio tuo vere profuturum ſperamus, ni
ſi forte quod talis eſt vt ipſe tibi per eum fiam commen
datior,quàm ille per me. Hactenus fortaſſe ſcribere de-
buerim,ſi eſſe vellem epiſtolarum ſolennium more cõ-
tentus: Sed ſcatet animus in loquelas communicandas
tecum de ſtudiis noſtris quæ habemus in Chriſto Ieſu
domino noſtro, qui nobis multas vtilitates & viatica
quædam demonſtrati à ſe itineris etiam per tuam cha-
ritatem non mediocriter miniſtrare dignatur. Petimus
ergo & nobiſcum petit omnis Africanarum eccleſia-
rum ſtudioſa ſocietas, vt interpretandis eorum libris,
I qui Græce ſcripturas noſtras quàm optime tractauerũt,
curam atque operam impendere non graueris. Potes
enim efficere, vt nos quoq; habeamus tales illos viros,
& vnum potiſsimum quem tu libẽtius in tuis literis ſo-
nas. De vertendis autem in Latinam linguam ſanctis li
teris canonicis, laborare te nollem, niſi eo modo quo
Iob interpretatus es, vt ſignis adhibitis quid inter hanc
tuam & Septuaginta, quorum eſt grauiſsima authori-
tas, interpretationem diſtet, appareat. Satis autem ne-
queo mirari, ſi aliquid adhuc in Hebræis exemplaribus
inuenitur, quod tot interpretes illius linguæ peritiſsi-
18. De ciui- mos fugerit. Omitto enim ſeptuaginta, de quorum vel
ta. dei cap. conſilij vel ſpiritus maiore concordia quàm ſi vnus ho
42.43. mo eſſet nõ audeo in aliquam partem certam ferre ſen-
tentiam,niſi quod eis præminentẽ authoritatem in hoc
munere ſine controuerſia tribuendam exiſtimo. Illi me
plus mouent, qui cum poſteriores interpretarentur, &
verborum locutionúmque Hebræarum viam atque re-
Prouerb. gulas mordicus vt fertur,tenerent,non ſolum inter ſe-
ὀδλάξ. non conſenſerunt, ſed etiam reliquerunt multa, quæ
Dilemma. tanto pòſt eruenda & prodenda remanerent. ❧ Et aut

obſcura ſunt aut manifeſta. ❧ Si enim obſcura ſunt, te K
quoque in eis falli potuiſſe,† ❧ non immerito❧ creditur. *† poſſe.*
Si autem manifeſta: ſuperfluum eſt te voluiſſe explana-
re, quod illos latere non potuit. † Huius igitur rei pro *† manife-*
tua charitate, expoſitis cauſis, certũ me facias obſecra- *ſta: illos in*
uerim. Legi etiam quædã ſcripta quæ tua dicerentur,in *eis falli po-*
epiſtolas Apoſtoli Pauli, quarum vnã ad Galatas, cum *tuiſſe non*
enodare velles, venit in manus locus ille quo Apoſto- *creditur.*
lus Petrus à pernicioſa ſimulatione reuocatur. Ibi pa- *Pernicioſa*
trocinium meudacij ſuſceptum eſſe vel abs te tali viro, *ſimulatio.*
vel à quopiam ſi alius illa ſcripſit, fateor, non medio-
criter doleo, donec tefellantur, ſi forte refelli poſſunt
ea quæ me mouent. Mihi enim videtur exitioſiſsime
credi aliquod in libris ſanctis eſſe mendacium, id eſt,
eos homines per quos nobis illa ſcriptura miniſtrata
eſt atque conſcripta, aliquid in libris ſuis fuiſſe menti-
tos. Alia quippe quæſtio eſt, ſit ne aliquando mentiri
viri boni. Et alia quæſtio eſt, vtrum ſcriptorem ſancta-
rum ſcripturarum mentiri oportuerit: Immò vero non
alia, ſed nulla quæſtio eſt. Admiſſo enim ſemel in tan-
tum authoritatis faſtigium officioſo aliquo mendacio,
nulla illorum librorum particula remanebit, quæ non
vtcunque † videbitur, vel ad mores difficilis, vel ad fi- *† vt cuique*
dem incredibilis, eadẽ pernicioſiſsima tegula ad men- *aliàs,vtrũ-*
tientis authoris conſilium, officiúmque referatur. Si e- *que.*
nim mentiebatur Apoſtolus Paulus, cum Apoſtolum L
Petrum obiurgans diceret: Si tu cum ſis Iudæus, gen-
tiliter & non Iudaice viuis,quemadmodum gentes co- *Galat.2.*
gis Iudaizare?& recte illi videbatur Petrus feciſſe,quem
non recte feciſſe, & dixit & ſcripſit, vt quaſi animos tu-
multuantium deliniret: quid reſpondebimus, cum ex-
urrexerint peruerſi homines,prohibentes nuptias,quos
futuros ipſe prænũciauit, & dixerint totum illud quod
idem Apoſtolus de matrimoniorum iure firmando lo-
cutus eſt, propter homines qui dilectione coniugum
tumultuari poterãt fuiſſe mentitum, ſcilicet non quod
hoc ſenſerit, ſed vt illorum placaretur aduerſitas? Non
opus eſt multa commemorare. Poſſunt enim videri
etiam de laudibus dei eſſe officioſa mendacia, vt apud
homines pigriores dilectio eius ardeſcat,atque ita nuſ-
quam certa erit in libris ſanctis caſtæ veritatis authori-
tas. Nõnne attendimus eundem Apoſtolum, cum in-
genti cura commendandæ veritatis dicere: Si autem *1.Corin.15.*
Chriſtus non teſurrexit, inanis eſt prædicatio noſtra, M
inanis eſt & fides noſtra. † Inuenimur autem & falſi te- *† veſtra.*
ſtes dei, quia teſtimoniũ diximus aduerſus deum, quod
ſuſcitauit Chriſtum quem non ſuſcitauit? Si quis huic
diceret, quid in hoc mendacio perhorreſcis, cum id di-
xeris, quod etiam ſi falſum ſit ad laudem dei maxime
pertinet? Nõnne huius deteſtatus inſaniam, quibus poſ
ſet verbis & ſignificationibus in lucem penetralia ſui
cordis aperiret, clamans non minore aut fortaſſe etiam
maiore ſcelere, in deo laudari falſitatem, quàm vitu-
perari veritatem? Agendum eſt igitur, vt ad cognitio-
nem diuinarum ſcripturarum talis homo accedat, qui
de ſanctis libris, tam ſancte & veraciter exiſtimet, ve
nolit aliqua eorum parte delectari per officioſa men-
dacia, potiúſque id quod non intelligit tranſeat, quàm
cor ſuum præferat illi veritati. Profecto enim cum † *† qui.*
hoc dicit, credi ſibi expetit, & id agit vt diuinarũ ſcrip-
turarum authoritatibus non credamus. Et ego quidem
qualibuſcunque viribus quas dominus ſuggerit, omnia
illa teſtimonia quæ adhibita ſunt aſtruendæ vtilitati
mendacij, aliter oportere intelligi oſtenderem, vt vbi-
que eorũ firma veritas doceretur. Quàm enim teſtimo-
nia men-

A nia mendacia esse non debent, tam non debent fauere mendacio. Sed hoc intelligentiæ relinquo tuæ. Admota enim lectioni diligentiori consyderatione, multo id fortasse facilius videbis quàm ego. Ad hanc autem consyderationem coget te pietas, qua cognoscis fluctuare authoritatem scripturarum diuinarum, † vt in eis quod vult quisque credat, quod nõ vult non credat, si semel fuerit persuasũ aliqua illos viros per quos nobis hæc ministrata sunt, in scripturis suis officiosè potuisse mentiri: Nisi fortè regulas quasdam daturus es, quibus nouerimus vbi oporteat mẽtiri, vbi nõ oporteat. Quod si fieri potest, nullo modo mendacibus dubiisq; rationibus id explices quæso, nec me onerosum, aut impudentem iudices, per humanitatem veracissimam domini nostri. Nam vt non dicam nulla, certè non magna culpa meus error veritati fauet, si rectè in te potest veritas fauere mendacio. Multa alia cum sincerissimo corde tuo loqui cuperem, & de Christiano studio conferre, sed huic desyderio meo nulla epistola satis est. Vberius idipsum possum per fratrem, quem nutriendum & alendum dulcibus atque vtilibus sermoci-

† scripturũ diuinarũ.

B nationibus tuis, misisse me gaudeo. Et tamen quantum vellem, nec ipse (quod pace eius dixerim) forsitan capit, quanquã nihilo me illi prætulerim. Ego enim me fateor tui capaciorẽ, sed ipsum video fieri pleniorem, quo me sine dubitatione antecellit: & posteaquam redierit (quod domino adiuuante prosperatum iri spero) cùm eius pectoris abs te cumulati, particeps fuero, non est impleturus quod in me adhuc vacuum erit atque auidum sensorum tuorum. Ita fiet vt & ego etiam tunc egentior sim, ille copiosior. Sanè idem frater, aliqua scripta nostra fert secum, quibus legendis si dignationem adhibueris, etiam sinceram atque fraternam seueritatem adhibeas quæso. Non enim aliter intelligo quod scriptum est: Emendabit me iustus in misericordia, & arguet me, oleum autem peccatoris non impinguet caput meum: nisi quia magis amat obiurgator sanans, quàm adulator vngẽs caput. Ego autem difficillimè bonus iudex lego quod scripserim, sed aut timidior recto, aut cupidior. Video etiam interdum vicia mea, sed hæc malo audire à melioribus, ne cùm

Psal. 140.

C me rectè fortasse reprehendero, rursus mihi blandiar, & meticulosam potius mihi videar in me quàm iustã tulisse sententiam.

Augustinus Hieronymo. De titulo libri De scriptoribus ecclesiasticis. Deinde de Petro reprehenso, de quo supra, hortatur illum, vt prodat Origenis & singulorum hæreticorum errata. *Epistola IX.*

DOMINO dilectissimo & cultu sincerissimo charitatis obseruando, atque amplectendo, fratri & compresbytero Hieronymo, Augustinus. Habeo gratiam quòd pro subscripta † salutatione, plenam mihi epistolam reddidisti, sed breuiorem multò, quàm ex te vellem sumere tali viro, à quo tempora quantalibet occupet, nullus sermo prolixus est. Quãquam itaq; nos negociorum alienorum, eorumq; secularium curis circunstemur ingentibus, tamen epistolæ tuæ breuitati facilè non ignoscerem, nisi cogitarem quàm paucioribus verbis meis redderetur. Quare aggredere quæso istam nobiscum literariam colloquutionem, ne multũ ad nos disiungendos liceat absentiæ corporali, quãquam simus in domino spiritus vnitate coniũcti, etiam si ab stylo quiescamus & taceamus. Et libri quidem quos de horreo dominico elaborasti, penè totum te nobis exhibent. Si enim propterea te non

† prorsus scripta.

nouimus, quia faciem tui corporis non vidimus, hoc D modo nec ipse te nosti. Nam tu quoq; non vides eam. Si autem tibi nõ ob aliud notus es, nisi quia nosti animum tuum, & nos eum nõ mediocriter nouimus in literis tuis, in quibus benedicimus domino, quòd tibi & nobis, omnibusq; fratribus qui tua legunt, te talem dedit. Liber quidem tuus inter cætera non diu est vt venit in manus nostras, quæ sit eius inscriptio, nescimus adhuc. Nõ enim hoc codex ipse, vt assolet, in liminari pagina prætendebat. Epitaphium tamen appellati dicebat frater, apud quem inuentus est. Quod ei nomen tibi placuisse vt inderetur, crederemus, si eorum tantũ hominum vel vitas vel scripta ibi legissemus, qui iam defuncti essent. Cùm verò multorum & eo tempore quo scribebatur, & nunc vsque viuentium ibi commemorẽtur opuscula, miramur cur hunc ei titulũ vel imposueris, vel imposuisse credaris. Sanè vtiliter à te conscriptum eundem librum satis approbamus. In expositione quoque epistolæ Pauli Apostoli ad Galatas, inuenimus aliquid quod nos multum moueat. Si enim ad scripturas sanctas admissa fuerint, velut officiosa mendacia, quid in eis remanebit authoritatis? Quæ tandem E de scripturis illis sententia proferetur, cuius põdere cõtentiosæ falsitatis obteratur improbitas? Statim enim vt protuleris, si aliter sapit qui contra nititur, dicit illud quod prolatũ erit, honesto aliquo officio scriptorẽ fuisse mentitum. Vbi enim hoc non poterit, si potuit in ea narratione, quam exorsus Apostolus ait: Quæ autem scribo vobis, ecce coram deo quia non mentior, credi, affirmariq; mentitus, eo loco vbi dixit de Petro & Barnaba: Cùm viderem quia non rectè ingrediuntur ad veritatem Euangelij. Si enim rectè illi ingrediebantur, iste mentitus est: si autem ibi mentitus est, vbi verum dixit? An ibi verum dixisse videbitur, vbi hoc dixerit quod lector sapit? Cùm verò contra sensum lectoris aliquid occurrerit, officioso mendacio deputabitur? Non enim deesse potuerunt causæ, cur existimetur non solum potuisse, verũetiam debuisse mentiri, si huic regulæ cõceditur locus. Non opus est hãc causam multis verbis agere, præsertim apud te, cui sapienter prouidenti dictum sat est. Nequaquam verò mihi arrogauerim, vt ingenium tuum diuino dono aureũ, meis obolis ditare contendam, nec quisquam te magis idoneus, F qui opus illud emendet. Neq; enim à me docendus es quo modo intelligatur quod idem dicit: Factus sum Iudæis tanquã Iudæus, vt Iudæos lucrifacerem, & cætera, quæ ibi dicuntur cõpassione misericordię, non simulatione fallaciæ. Fit enim tanquã ægrotus, qui ministrat ægroto: non cùm se febres habere mentitur, sed cũ animo condolentis cogitat quemadmodũ sibi ministrari vellet, si ipse ægrotaret, & sic ipse aliis ægrotantibus ministrando compatitur. Nam vtique Iudæus erat, Christianus autem factus, non Iudæorum sacramenta reliquerat, quæ conuenienter ille populus & legitimo tempore quo oportebat, acceperat. Ideoq; susceperat ea celebranda, cum iam Christi esset Apostolus, vt doceret non esse perniciosa iis qui ea vellent, sicut à parentibus per legem acceperant, custodire, etiam cum Christo credidissent: non tamen in eis iam constituerent spem salutis, quoniam per dominum Iesum salus ipsa, quæ illis sacramentis significabatur, aduenerat. Ideoque gentibus quòd insuetos à fidei reuocarẽt onere graui & non necessario, nullo modo imponẽda esse censebat. Quapropter nõ ideo Petrũ emẽdauit, quòd paternas traditiones obseruaret, quod si facere vellet,

Galat. 2. — Gala. 2. — 1. Corin. 9. — Gala. 2.

G nec mendaciter, nec incongruè faceret: quanuis enim
Hoc nũquã iam superflua, tamen solita non nocerent. Sed quoni-
fecit Petr⁹, am gẽtes cogebat Iudaizare, quod nullo modo posset,
nec tamen nisi ea sic ageret, tanquam adhuc etiam post domini
mẽtitus est aduentum necessaria saluti forent, quod vehementer
Paulus. per Apostolatum Pauli † veritas dissuasit. Nec Aposto-
† Apostolũ lus Petrus hoc ignorabat, sed id faciebat, timẽs eos qui
Paulum. ex circuncisione erant. Itaq; & ipse verè correctus est,
Et Paulus vera narrauit, ne sancta scriptura quæ ad fi-
dem posteris edita est, admissa authoritate mendacij,
tota dubia nutet & fluctuet. Non enim potest aut opor
tet literis explicari, quanta & quàm inexplicabilia ma-
la consequantur, si hoc concesserimus. Posset autem
opportunè minùsque periculosè demõstrari, si coram
Roma. 10. inter nos colloqueremur. Hoc ergo Iudæorum Pau-
lus dimiserat quod malum habebant, & in primis il-
lud quod ignorantes dei iusticiam, & suam iusticiam
volentes constituere, iusticiæ dei non sunt subiecti. De-
inde quod post passionem & resurrectionem Christi,
dato ac manifestato sacramento gratiæ, secundum or-
H dinem Melchisedech, adhuc putabant sacramenta ve-
tera, non ex consuetudine solennitatis, sed ex necessi-
tate salutis esse celebranda. Quæ tamen si nunquam
fuissent necessaria, infructuosè atque inaniter pro eis
Maccabæi martyres fierent. Postremò illud quod præ-
dicatores gratię Christianos, Iudæi tanquam hostes le-
gis persequebantur. Hos itaque atque huiusmodi erro-
res & vicia dicit se damnare, & vt stercora arbitratum,
vt Christũ lucrifaceret, non obseruationes legis si mo-
re patrio celebrarentur, sicut & ab ipso celebratæ sunt
sine vlla salutis necessitate, sicut Iudæi celebrandas pu-
Fallax si- tabant, aut fallaci simulatione, quod in Petro reprehen
mulatio. derat. Nã si propterea illa sacramenta celebrauit, quia
simulauit se Iudæum, vt illos lucrifaceret: cur non eti-
am sacrificauit cum gentibus, quia & iis qui sine lege
erant tanquam sine lege factus est, vt eos quoque lucri-
faceret, nisi quia & illud fecit, vt natura Iudæus, & hoc
totum dixit, non vt fallaciter se fingeret esse quod non
erat, sed vt misericorditer eis ita subueniendũ esse sen-
tiret, ac si ipse in eodem errore laboraret, non scilicet
mentientis astu, sed compatientis affectu. Sicut eo ip-
1. Corin. 9. so loco generaliter intulit: Factus sum infirmis infir-
I mus, vt infirmos lucrifacerem, vt sequens conclusio:
Omnibus omnia factus sum, vt omnes lucrifacerem,
ad hæc referenda intelligatur, vt cuiusque infirmita-
tem tanquam in seipso miseratus appareat. Non enim
& cùm diceret: Quis infirmatur, & ego non infirmor?
infirmitatem alterius simulasse [se] potius quàm con-
doluisse volebat intelligi. Quare arripe obsecro te in-
genuam & verè Christianam cum charitate seuerita-
tem, ad illud opus corrigendum atque emendandum,
& παλινῳδίαν, vt dicitur, cane. Incomparabiliter enim
Helena can pulchrior est veritas Christianorũ, quàm Helena Græ-
sa belli. corum. Pro ista enim fortius nostri martyres aduersus
hanc Sodomam, quàm pro illa illi heroës aduersus
Troiam dimicauerunt. Neque hoc ideo dico, vt ocu-
los cordis recipias, quos absit vt amiseris, sed vt aduer-
tas, quos cùm habeas sanos & vigiles, nescio qua dissi-
mulatione auertisti, vt non intenderes, quæ consequã-
tur aduersa, si semel creditum fuerit, posse honestè atq;
piè accipi, scriptorem diuinorum librorum in aliqua
sui operis parte mentiri. Scripseram hinc iam aliquan-
do ad te epistolam, quæ non perlata est, quia nec per-
rexit cui perferendam tradideram. Ex qua mihi illud
suggestum est, cùm istam dictarem, quod in hac quoq;

prætermittere non debui, vt si alia est sententia tua, ea- K
dèmque est melior, timori meo libenter ignoscas. Si e-
nim aliter sentis, verùmque tu sentis (Nam nisi verum
sit, melius esse non potest) vt non dicam nulla, certè nõ
magna culpa, meus error veritati fauet, si rectè in quo-
quam veritas potest fauere mendacio. De Origene au- *Origenes.*
tem quod rescribere dignatus es, iam sciebam, nõ tan-
tum in Ecclesiasticis literis, sed in omnibus recta & ve-
ra quæ inuenerimus approbare atque laudare, falsa ve-
rò & praua improbare atque reprehẽdere. Sed illud de
prudentia doctrináque tua desyderabam, & adhuc de-
sydero, vt nota nobis facias ea ipsa eius errata, quibus à
fide veritatis ille vir tantus recessisse conuincitur. In li-
bro etiam quo cunctos quorũ meminisse potuisti scrip
tores ecclesiasticos, & eorum scripta cõmemorasti, cõ-
modius vt arbitror fieret, si nominatis eis, quos hære-
siotas esse nosti (quando ne ipsos quidem prætermitte-
re volueris) subiungeres etiam in quibus cauẽdi essent,
quanquam nonnullos etiam prætereris, quod scire
cuperem quo consilio factum sit. Aut si illud volumen
fortè onerare noluisti, vt commemoratis hæreticis, nõ L
adderes in quibus eos catholica dãnauit authoritas. † *† ecclesia.*
Peto ne graue sit literario labori tuo, quo non medio-
criter per domini dei nostri gratiam in Latina lingua
sanctorum studia, & accendisti & adiuuisti, id quod ti-
bi per humilitatem meam fraterna charitas indicit, vt
si occupationes tuæ sinunt, omnium hæreticorum per-
uersa dogmata, qui rectitudinem fidei Christianæ, vs-
que ad hoc tempus, vel imprudẽtia, vel peruicacia de-
prauare conati sunt, vno libello breuiter digesta edas
in noticiam eorum, quibus aut non vacat, propter alia
negocia, aut non valent, propter alienam linguam, tam
multa legere atque cognoscere. Diu te rogarem, nisi
hoc soleret esse indicium minus præsumentis de chari-
tate. Hunc interea fratrem nostrum Paulum in Chri-
sto, multum commendo benignitati tuæ, cuius in no-
stris regionibus existimationi bonum coram deo te-
stimonium perhibemus.

Augustinus Hieronymo, dehortans à libris testamenti veteris ex Hebræo vertendis, & exhortans vt Septuaginta versionem mirè deprauatam ac variantẽ reddat suæ veritati. Nouum testamentũ ab eo castigatũ probat. M

Epistola X.

DOMINO venerabili & desyderabili sancto
fratri, & compresbytero Hieronymo, Augu-
stinus in domino salutem. Ex quo cœpi ad te
scribere, aut tua scripta desyderare, nunquam mihi me-
lior occurrit occasio, quàm vt per dei seruum ac mini-
strum fidelissimum, mihiq; charissimum, mea tibi af-
ferretur epistola, qualis est filius noster Cyprianus dia-
conus. Per hunc certè ita spero literas tuas, vt certius
in hoc rerum genere quicquam sperare non possim.
Nam nec studium in petendis rescriptis memorato fi-
lio nostro deerit, nec gratia in promerendis, nec dili-
gentia in custodiendis, nec alacritas in perferendis, nec
fides in reddendis: tantum si aliquo modo merear, ad-
iuuet dominus, & assit cordi tuo & desyderio meo, vt
fraternam voluntatẽ nulla maior voluntas impediat.
Quia ergo duas iam epistolas misi, nullam autem tu-
am postea recepi, easdẽ ipsas rursus mittere volui, cre-
dens eas non peruenisse. Quæ etsi peruenerunt, ac for-
tasse tuæ potius ad me peruenire minimè potuerunt,
ea ipsa scripta, quæ iam misisti, iterũ mitte, si fortè re-
seruata sunt. Sin minus, rursus dicta quod legã, dũ ta-
men

A men his respondere ne graueris, quod iã diu est, vt ex-
pecto. Primas etiam, quas ad te adhuc presbyter literas
præparaueram, mittendas per quendam fratrem no-
strum Profuturũ, qui postea collega nobis factus iam
ex hac vita migrauit, nec eas tunc ipse perferre potuit,
quia continuo dum proficisci disponit, episcopatus sar
cina detentus, ac deinde in breui defunctus est, etiam
nunc mittere volui: vt scias in tua colloquia quàm o-
lim inardescam, & quam vim patiar, quòd à me tam
longè absunt sensus corporis tui, per quos adire posit
ad animum tuum, animus meus, mi frater dulcissime,
† Christi. & in domini † membris honorande. In hac autem epi-
stola, hoc addo, quod postea didicimus, Iob ex Hebręo
à te interpretatum, cùm iam quandam haberemus in-
terpretationem tuam eiusdẽ prophetæ ex Græco elo-
quio versam in Latinum, vbi tamen asteriscis notasti
† obelis. quæ in Hebræo sunt, & in Græco desunt, obeliscis † au-
tem quæ in Græco inueniuntur, & in Hebræo nõ sunt,
tam mirabili diligentia, vt quibusdam in locis ad ver-
ba singula, stellas significantes videamus eadem ver-
ba esse in Hebræo, in Græco autem non esse. Porrò in
hac posteriore interpretatione, quæ versa est ex He-
B bræo, non eadem verborum fides occurrit, nec parum
turbat cogitantem, vel cur in illa prima tanta diligen-
tia figantur asterisci, vt minimas etiam particulas ora-
tionis indicent deesse codicibus Græcis, quæ sunt in
Hebræis: vel cur in hac altera quæ ex Hebræis est, ne-
gligentius hoc curatum sit, vt non eædem particulæ lo
cis suis inuenirentur. Aliquid inde, exempli gratia, vo-
lui ponere. Sed mihi ad horam codex defuit, qui ex
Hebræo est. Veruntamen quia præuolas ingenio, non
solùm quid dixerim, verumetiam quid dicere volue-
rim, satis vt opinor, intelligis, vt causa reddita, quod
mouet edisseras. Ego sanè te mallem Græcas potius ca-
nonicas nobis interpretari scripturas, quæ ras, quæ lxx.
interpretum authoritate perhibentur. Perdurum erit
enim, si tua interpretatio, per multas Ecclesias frequẽ-
tius cœperit lectitari, quod à Græcis Ecclesiis Latinæ
Ecclesię dissonabunt: maximè quia facilè contradictor
conuincitur Græco prolato libro, id est, linguę notissi-
mæ. Quisquis autem in eo quod ex Hebræo trãslatum
est, aliquo insolito permotus fuerit, & falsi crimen in-
tenderit, vix aut vnquam ad Hebræa testimonia per-
C uenitur, quibus defendatur obiectum. Quòd si etiam
peruentum fuerit, tot Latinas & Græcas authoritates
damnari quis ferat? Huc accedit, quia etiam consulti
Hebræi, possunt aliud respondere, vt tu solus necessa-
rius videaris, qui etiam ipsos posis conuincere: sed ta-
† quo in- men qui iudicet, † mirum si potueris inuenire. Nam
dice. quidam frater noster episcopus, cùm lectitare instituis-
set in Ecclesia cui pręest, interpretationem tuam, mouit
quiddam lõgè aliter abs te positum apud Ionam pro-
phetam, quàm erat omnium sensibus ‹ ibi › memoriæ-
q; inueteratum, & tot ætatum successionibus decanta-
tum. Factus est tantus tumultus in plebe, maximè Græ-
cis arguentibus & inflammantibus calumniam falsita-
tis, vt cogeretur episcopus (ea quippe ciuitas erat) Iu-
dæorum testimonium flagitare. Vtrum autem illi im-
peritia an malicia, hoc esse in Hebræis codicibus respõ
derunt, quod & Græci & Latini habebant atque dice-
bant. Quid plura? Coactus est homo velut mendosita-
tem corrigere, volens post magnum periculum nõ re-
manere sine plebe. Vnde etiam nobis videtur, aliquan-
do te quoque in nonnullis falli potuisse. Et vide hoc
quale sit in eis literis, quæ non possunt collatis vsitata-

rum linguarum testimoniis emendari. Proinde non D
paruas deo gratias agimus de opere tuo, quòd Euange-
lium ex Græco interpretatus es, quia penè in omnibus
nulla offensio est, cùm scripturam Græcam contuleri-
mus. Vnde si quispiam veteri falsitati contentiosus fa- *Nunc non*
uerit, prolatis collatisq; codicibus, vel docetur facilli- *ignoscunt.*
mè, vel refellitur. Etsi quædam rarissima meritò mo-
uent, quis tam durus est, qui labori tam vtili, non fa-
cilè ignoscat, cui vicẽ laudis referre non sufficit? Quid
tibi autem videatur, cur in multis aliter se habeat He-
bræorum codicum authoritas, aliter Græcorũ quæ di-
citur lxx. vellem dignareris aperire. Neque enim par-
uum põdus habet illa, quæ sic meruit diffamari, & qua
vsos Apostolos non solùm res ipsa indicat, sed etiam
te attestatum esse memini. Ac per hoc plurimum pro-
fueris, si eam Græcam scripturam, quam lxx. operati
sunt, Latinæ veritati reddideris, quæ in diuersis codici-
bus ita varia est, vt tolerari vix posit: & ita suspecta ne *Et hodie*
in Gręco aliud inueniatur, vt inde aliquid proferri aut *variant.*
probari dubitetur. Breuem putabam futuram hanc epi-
stolam, sed nescio quo modo ita mihi dulce factum est
in ea progredi, ac si tecum loquerer. Sed obsecro te per
dominum, ne te pigeat ad omnia respõdere, & præsta- E
re mihi, quantum potueris, præsentiam tuam.

*Hieronymus Augustino respondens ad officiosi men-
dacij calumniam, deque translatione veteris
testamenti, ac de hedera vocabulo apud
Ionam. Epistola XI.*

DOMINO verè sancto & beatissimo papæ Au
gustino, Hieronymus in domino † salutem. † *Christo.*
Tres simul epistolas, imò libellos breues, per
diacoonum Cyprianum tuæ dignationis accepi, diuer-
sas vt tu nominas quæstiones, vt ego sentio reprehen-
siones opusculorum meorum continentes. Ad quas si
respondere voluero, libri magnitudine opus erit. Ta-
men conabor quantum facere possum, modum non e-
gredi longioris epistolæ, & festinanti fratri moram nõ
facere, qui ante triduum quàm profecturus erat, à me
epistolas flagitauit, vt penè in procinctu, hæc qualia-
cunque sunt, effutire cõpellerer, & tumultuario respon
dere sermone, non maturitate scribentis, sed dictantis
temeritate, quæ plerunque non in doctrinam, sed in ca
sum vertitur, vt fortissimos quosque milites, subita bel
la conturbãt, & antè coguntur fugere, quàm posint ar F
ma corripere. Cæterùm nostra armatura Christus est, *Aliénius*
& Apostoli Pauli institutio, qui scribit ad Ephesios: As- *exord ium.*
sumite arma dei, vt positis resistere in die malo. Et
rursum: State succincti lumbos vestros in veritate, &
induti loricam iusticiæ, & calciati pedes in præpara-
tionem Euangelij pacis, super omnia accipientes scutũ
fidei, in quo positis vniuersa tela maligni ignita extin
guere, & galeam salutis accipite, & gladium spiritus,
quod est verbum dei. His quõdam telis, rex Dauid ar- *1. Reg. 17.*
matus, procedebat ad prælium, & quinque lapides de
torrente accipiens lęuigatos, nihil asperitatis & sordiũ
inter huius seculi turbines in sensibus suis esse mõstra-
bat, bibens de torrente in via, & idcirco exaltatus ca- *Psal. 109.*
put superbissimum Goliam, suo potissimùm mucrone
truncauit, percutiens in fronte blasphemum, & in ea
parte corporis vulnerans, in qua & præsumptor sacer-
dotij Ozias lepra percutitur, & sanctus gloriatur in do
mino, dicens: Signatum est super nos lumen vultus tui
domine. Dicamus igitur & nos: Paratum cor meum
deus, paratum cor meum, cantabo & psallam in gloria
mea. Exurge psalterium & cithara, exurgam diluculo:

vt in nobis poſsit impleri, Aperi os tuum, & ego adimplebo illud. Et dominus dabit verbum euangelizantibus virtute multa. Te quoque ipſum orare non dubito, vt inter nos contendentes, veritas ſuperet. Non enim tuam quæris gloriam, ſed Chriſti. Cùmque tu viceris, & ego vincam, ſi meum errorem intellexero: & econtrario, me vincente, tu ſuperas, quia non filij parentibus, ſed parentes filiis theſaurizant. Et in Paralipomenon libro legimus, quòd filij Iſraël ad pugnandũ proceſſerint mente pacifica, inter ipſos quoque gladios & effuſiones ſanguinis, & cadauera proſtratorum, non ſuam, ſed pacis victoriam cogitantes. Reſpondeamus igitur ad omnia, ac multiplices quæſtiones, ſi Chriſtus iuſſerit, breui ſermone ſoluamus. Prætermitto ſalutationis officia, quibus meum demulces caput, taceo de blandiciis, quibus reprehenſionem mei niteris conſolari, Ad ipſas cauſas veniam. Dicis accepiſſe te librum meum à quodam fratre, qui titulum non haberet, in quo ſcriptores Eccleſiaſticos, tã Græcos quàm Latinos enumerauerim. Cúmque ab eo quæreres, vt tuis verbis vtar, cur liminaris pagina non eſſet inſcripta, vel quo cenſeretur nomine, reſpondiſſe, appellari epitaphium. Et argumentaris, quod rectè ſic vocaretur, ſi eorum tantùm vel vitas, vel ſcripta ibi legiſſes, qui iam defuncti eſſent. Cùm verò multorum, & eo tempore quo ſcribebatur, & nunc vſque viuentium commemorarentur opuſcula, mirari te, cur ei hunc titulum impoſuerim. Puto intelligere prudentiam tuam, quod ex opere ipſo titulum potueris intelligere. Legiſti enim & Græcos & Latinos, qui vitas virorum illuſtrium deſcripſerunt, quòd nunquam epitaphium huic operi ſcripſerint, ſed de illuſtribus viris: Verbi gratia, ducibus, philoſophis, oratoribus, hiſtoricis, poëtis, epicis, tragicis, comicis. Epitaphium autem proprie ſcribitur mortuorum. Quod quidem in dormitione (ſanctæ memoriæ) Nepotiani presbyteri olim feciſſe me noui. Ergo hic liber vel de illuſtribus viris, vel propriè de ſcriptoribus Eccleſiaſticis appellandus eſt, licet à plerìſque emendatoribus imperitis, de authoribus dicatur inſcriptus. Secundo loco quæris, cur dixerim in commentariis epiſtolæ ad Galatas, Paulum id in Petro non potuiſſe reprehendere quod ipſe fecerat, nec in alio arguere ſimulationem cuius ipſe tenebatur reus. Et aſſeris reprehenſionem Apoſtolicam non fuiſſe diſpenſatoriam ſed veram, & me non debere docere mendacium, ſed vniuerſa quæ ſcripta ſunt ita ſonare vt ſcripta ſunt. Ad quę primum reſpondeo, debuiſſe prudentiam tuam præfatiunculæ commentariorum meorum meminiſſe dicentis ex perſona mea. Quid igitur? ego ſtultus aut temerarius, qui id pollicear, quod ille non potuit? Minimè. Quin potius in eo mihi videor cautior atque timidior, quòd imbecillitatem virium mearum ſentiens, Origenis commentarios ſequutus ſum. Scripſit enim ille vir in epiſtolam Pauli ad Galatas quinque propriè volumina, & decimum ſtromatum ſuorum librum, cõmatico ſuper explanationem eius ſermone compleuit. Tractatus quoque varios & excerpta, quæ vel ſola poſſent ſufficere compoſuit. Prætermitto Didymum videntem meum, & Apollinarem Laodicenum, de Eccleſia nuper egreſſum, & Alexandrum veterem hæreticum, Euſebium quoque Emiſenum, & Theodorum Heracleotem, qui & ipſi nonnullos ſuper hac re commentarios reliquerunt. E quibus vel ſi pauca decerperem, fieret aliquid quod non penitus contemneretur. Itaque vt ſimpliciter fatear, legi hæc omnia, & in mente mea plurima coaceruans, accito notario, vel mea vel aliena dictaui, nec ordinis, nec verborum interdum, nec ſenſuũ memor. [K] Iam domini miſericordiæ eſt, ne per imperitiam noſtram ab aliis bene dicta diſpereant, & non placeant inter extraneos, quæ placent inter ſuos. Si quid igitur reprehenſione dignum putaueras in explanatione noſtra, eruditionis tuæ fuerat quærere, vtrum ea quę ſcripſimus haberentur in Græcis, vt ſi illi non dixiſſent, tunc meam propriè ſententiam condẽnares: præſertim cùm libere in pręfatione confeſſus ſim, Origenis commentarios me eſſe ſequutum, & vel mea vel aliena dictaſſe, † & in fine eiuſdem capituli quod reprehendis, ſcripſerim, [† dicta eſſe] Si cui iſte non placet ſenſus, quo nec Petrus peccaſſe, nec Paulus procaciter oſtenditur arguiſſe maiorem, debet exponere, qua conſequentia Paulus in altero reprehendat quod ipſe cõmiſit. Ex quo oſtendi me non ex definito id defendere, quod in Græcis legeram, ſed ea expreſsiſſe quæ legeram, vt lectoris arbitrio derelinquerem, vtrum probanda eſſent an improbanda. Tu igitur ne quod ego petieram non faceres, nouum argumentum reperiſti: vt aſſereres gentiles qui in Chriſtum credidiſſent, legis onere liberos, eos autẽ qui ex Iudæis crederent legi eſſe ſubiectos, vt per vtrorumq; perſonam, & Paulus rectè reprehenderet eos qui legem ſeruarent, quaſi doctor gentium, & Petrus iure reprehenderetur, qui princeps circuncìſionis id imperauerit gentibus, quod ſoli qui ex Iudæis erant debuerint obſeruare. [L] [Gala. 2.] Hoc ſi placet, imò quia placet, vt quicũque credunt ex Iudæis debitores ſint legis faciendæ, tu vt epiſcopus in toto orbe notiſsimus, debes hanc promulgare ſententiã, & in aſſenſum tuũ omnes coëpiſcopos trahere. [Gala. 5.] Ego in paruo tuguriolo, † cum monachis, id eſt, cum cõpeccatoribus meis, de magnis ſtatuere nõ audeo, niſi hoc ingnuè confiteri, me maiorum ſcripta legere, & in commentariis ſecundum omnium conſuetudinem varias ponere explanationes, vt è multis ſequatur vnuſquiſq; quod velit. [† tuguriuncula.] Quod quidem te puto & in ſeculari literatura, & in diuinis libris legiſſe & probaſſe. Hanc autem explanationem, † quã primus Origenes in decimo ſtromatum libro, vbi epiſtolam Pauli ad Galatas interpretatur, & cæteri deinceps interpretes ſunt ſequuti, illa vel maximè cauſa ſubintroducunt, vt Porphyrio reſpondeant blaſphemãti, qui Pauli arguit procacitatem, quòd principem Apoſtolorum Petrum auſus eſt reprehendere, & arguere in faciem, ac ratione conſtringere quod malè fecerit, id eſt, in eo errore fuerit, in quo fuit ipſe qui aliũ arguit delinquentem. [† expoſitionem.] [Origenes.] [M] [Porphyr.] Quid dicam de Ioanne, qui dudum in pontificali gradu Conſtantinopolitanã rexit Eccleſiam, & propriè ſuper hoc capitulo latiſsimum exarauit librum, in quo Origenis & veterũ ſententiam eſt ſequutus? [Ioan. Chryſoſtomus.] Si igitur me reprehendis errantem, patere me quæſo errare cum talibus, & cùm me erroris mei multos ſocios habere perſpexeris, tu veritatis tuæ ſaltem vnum adſtipulatorem proferre debebis. Hæc de explanatione vnius capituli epiſtolæ ad Galatas. Sed ne videar aduerſus rationem tuam niti teſtium numero, & occaſione virorum illuſtrium ſubterfugere veritatem, nec manum audere cõſerere, breuiter de ſcripturis exempla proponam. In Actibus Apoſtolorum, vox facta eſt ad Petrum dicens: Surge Petre, occide & manduca, id eſt, omnia animalia quadrupedum & ſerpentium terræ, & volatilium cœli. [Acto. 10.] Quo dicto, oſtenditur nullum hominem ſecundum naturam eſſe pollutum, ſed æqualiter omnes ad

nes ad

A nes ad Christi Euangelium prouocari. Ad quod respódit Petrus: Abit, quia nunquam manducaui commune & immundum. Et vox ad eum de cœlo secundò facta est dicens: Quæ deus mundauit, † tu ne commune dixeris. Iuit itaque Cæsaream, & ingressus ad Cornelium aperiens os suum dixit: In veritate comperi, quia non est personarum acceptor deus, sed in omni gente qui timet eum & operatur iusticiam, acceptus est illi. Denique cecidit spiritus sanctus super eos, & obstupuerunt ex circuncisione fideles qui venerant cum Petro, quod & in nationes gratia spiritus sancti esset effusa. Tunc respondit Petrus: Nunquid aquam quis prohibere potest, vt non baptizentur ij qui spiritum sanctum acceperũt sicut & nos? Et iussit eos in nomine Iesu Christi baptizari. Audierunt autem Apostoli & fratres qui erant in Iudæa, quia & gentes recepissent verbum dei. Cùm autem ascẽdisset Petrus Hierosolymam, disceptabant aduersus illum qui erant ex circuncisione dicentes: Quare introisti ad viros præputium habentes, & manducasti cum illis? Quibus omni ratione expo-

† purificauit.

Acto. 11.

B sita, nouissime orationem suam hoc sermone conclusit: Si ergo eandem gratiam dedit illis deus sicut & nobis qui credidimus in dominum Iesum Christum, ego quis eram qui possem prohibere deum? His auditis tacuerunt, & glorificauerunt deum, dicentes: Ergo & gẽtibus, deus pœnitentiam ad vitam dedit. Rursum cum multo pòst tẽpore: Paulus & Barnabas venissent Antiochiam, & congregata ecclesia, retulissent quanta fecisset deus cum illis, & quia aperuisset deus gentibus ostium fidei, quidam descendentes de Iudæa docebant fratres atque dicebant: Nisi circuncidamini secundum morem Moysi, non potestis salui fieri. Commota igitur seditione non minima aduersus Paulum & Barnabam, statuerunt ascendere & ipsi qui accusabantur, & ij qui accusabant, ad Apostolos & presbyteros Hierosolymam super hac quæstione. Cunque Hierosolymam perrexissent, exurrexerunt quidam de hæresi Pharisæorum, qui crediderant in Christum dicẽtes: Oportet circuncidi eos & præcipere illis, vt seruent legem Moysi. Et cũ magna super hoc verbo oriretur quæstio, Petrus solita libertate, Viri, inquit, fratres, vos scitis

Acto. 14. & 15.

C quoniam ab antiquis diebus in nobis elegit deus per os meum audire gentes verbum Euangelij & credere: & qui nouit corda, deus testimonium perhibuit, dans illis spiritum sanctum sicut & nobis, & nihil discreuit inter nos & illos, fide purificans corda eorum. Nunc autem quid tentatis deum, imponere iugum super ceruicem discipulorum, quod neque patres nostri neque nos portare potuimus? Sed per gratiam domini nostri Iesu Christi credimus saluari quemadmodum & illi. Tacuit autem omnis multitudo, & in sententiam eius Iacobus Apostolus & omnes simul presbyteri transierunt. Hæc non debent molesta esse lectori, sed & illi & mihi vtilia, vt probemus ante Apostolum Paulum non ignorasse Petrum, imò principem huius fuisse decreti, legem post Euangelium non esse seruandam. Denique tantæ Petrus authoritatis fuit, vt Paulus in epistola sua scripserit, Deinde post annos tres veni Hierosolymam videre Petrum, & mansi apud eum diebus XV. Rursumq; in consequentibus: Post annos XIIII. ascendi iterum Hierosolymam cum Barnaba assumpto & Tito: Ascendi autem secundum reuelationem, & exposui eis Euangelium quod prædico inter gentes: ostendens se non habuisse securitatem Euangelij prædicandi, nisi Petri & qui cum eo erant fuisset senten-

Gala. 1.

Gala. 2.

tia roboratum. Statimque sequitur: Separatim autem D iis qui videbantur aliquid esse, ne fortè in vacuum currerem aut cucurrissem. Quare separatim & non publicè? † Ne fortè fidelibus ex numero Iudæorum, qui legem putabant esse seruandam, & sic credendum in domino saluatore, fidei scandalum nasceretur. Ergo & eo tempore cum Petrus venisset Antiochiam, licet hoc Apostolorum acta non scribant, sed affirmanti Paulo credendum sit, in faciem illi Paulus restitisse se scribit, quia reprehensibilis erat. Prius enim quàm venirent quidam à Iacobo, cum gentibus edebat, cum autem venissent, subtrahebat se & segregabat, timens eos qui ex circuncisione erant. Et consenserunt cum illo cæteri Iudæi, ita vt & Barnabas adduceretur ab his in illam simulationem. Sed cum vidissem, inquit, quòd non rectè ingrediuntur ad veritatem Euangelij, dixi Petro coram omnibus: Si tu cum sis Iudæus, gentiliter & non iudaice viuis, quo modo cogis gentes iudaizare? Et cætera. Nulli ergo dubium est, quòd Petrus Apostolus sententiæ huius cuius nunc præuaricator arguitur, primus author extiterit. Causa autem præ- E uaricationis, timor est Iudæorum. Dicit enim scriptura, quòd primum edebat cum gentibus, cùm autem venissent quidam à Iacobo, subtrahebat se & segregabat, timens eos qui ex circuncisione erant. Timebat autem Iudæos quorum erat Apostolus, ne per occasionem gentilium à fide Christi recederent, & imitator pastoris boni, perderet gregem sibi creditum. Sicut ergo ostendimus Petrum bene quidem sensisse de abolitione legis Mosaicæ, sed ad simulationem obseruandæ eius timore compulsum, videamus an ipse Paulus qui alium arguit, tale quid fecerit. Legimus in eodem libro: Perambulabat autem Paulus Syriam & Ciliciam confirmãs ecclesias, peruenitque in Derben, & Listram, & ecce discipulus quidam erat ibi nomine Timotheus, filius mulieris viduæ fidelis, patre autem gentili, Huic testimonium reddebant qui Listris erant & Iconio fratres. Hunc voluit Paulus secum proficisci, & assumẽs circuncidit eum propter Iudæos, qui erant in illis locis. Sciebant enim omnes quòd pater eius gentilis esset. O beate Apostole Paule, qui in Petro reprehenderas simulationem quare subtraxisset se à gentibus propter metum Iudæorum, qui à Iacobo ve- F nerant, cur Timotheum filium hominis gentilis vtique & ipsum gentilem (neque enim Iudæus erat qui non fuerat circuncisus) contra sententiam tuam circuncidi coëgisti? Respondebis mihi: Propter Iudæos qui erant in illis locis. Qui igitur tibi ignoscis in circuncisione discipuli venientis ex gentibus, ignosce & Petro præcessori tuo, quòd aliqua fecerit metu fidelium Iudæorum. Rursum scriptum est: Paulus verò cum adhuc sustinuisset dies multos, fratribus vale dicens nauigauit Syriam, & cum eo Priscilla & Aquila, & totondit sibi in Cenchreis caput, votum enim habuerat. Esto vt ibi timore Iudæorum compulsus sit facere quod nolebat, quare comam nutriuit ex voto, & postea eam in Cenchreis totondit ex lege, quod Nazaræi qui se deo vouerint iuxta præceptum Moysi facere consueuerunt. Verum hæc ad comparationem eius rei quæ sequitur, parua sunt. Refert Lucas sacræ historiæ scriptor: Cùm venissemus Hierosolymam, libenter susceperunt nos fratres, & sequenti die Iacobus & omnes seniores qui cum eo erant, Euangelio illius comprobato, dixerunt ei: Vides frater quot milia sunt in Iudæa qui crediderũt in Christo, & hi om-

† in publico

Acto. 15. & 16.

Acto. 21.

G nes æmulatores sunt legis. Audierūt autem de te quod discessionem doceas à Moyse, eorum qui per gentes sunt Iudæorum, dicens non debere eos circūcidere filios suos, neque secundum consuetudinem ingredi. Quid ergo est? Vtique oportet conuenire multitudinem, Audierunt enim te superuenisse. Hoc ergo fac quod tibi dicimus. Sunt nobis viri quatuor votum habentes super se, his assumptis, sanctifica te cum ipsis, & impende in eos vt radant capita, & scient omnes quia quæ de te audierunt falsa sunt, sed ambulas & ipse custodiens legem. Tunc Paulus assumptis viris, postera die purificatus cum illis intrauit in templum, annuncians expletionem dierum purificationis, donec offerretur pro vnoquoque eorum oblatio. O Paule & in hoc te rursus interrogo, Cur caput raseris, cur nudipedalia exercueris de ceremoniis Iudæorū, cur obtuleris sacrificia, & secundum legem hostiæ pro te fuerint immolatæ? Vtique respondebis: Ne scandalizarentur qui ex Iudæis crediderant. Simulasti ergo Iudæum, vt Iudæos lucrifaceres, & hanc ipsam simulationem Iacobus & cæteri te docuere presbyteri, sed ta-
H men euadere non potuisti. Orta enim seditione cū occidendus esses, raptus es à tribuno, & ab eo missus Cæsaream, sub custodia militum diligenti, ne te Iudæi quasi simulatorem ac destructorem legis occiderent, atque inde Romam perueniens, in hospitio quod tibi conduxeras, Christum & Iudæis & gentibus prædicasti, & sententia tua Neronis gladio confirmata est. Didicimus quod propter metum Iudæorum, & Petrus & Paulus æqualiter finxerint se legis præcepta seruare. Qua igitur fronte, qua audacia Paulus in altero reprehendat quod ipse commisit? Ego imò alij ante me exposuerunt causam quam putauerant, non
Mendaciū officiosum. officiosum mendacium defendentes sicut tu scribis, sed docentes honestam dispensationem, vt & Apostolorum prudentiam demonstrarent, & blasphemantis Porphyrij imprudentiam coërcerent, qui Petrum & Paulum puerili dicit inter se pugnasse certamine, imò exarsisse Paulum in inuidiam virtutum Petri, & ea scripsisse iactanter, quæ vel non fecerit, vel si fecerit, procaciter fecerit, id in alio reprehendens quod ipse commiserit. Interpretati sunt illi vt potuerunt, tu
I quo modo istum locum edisseres, vtiq; meliora dicturus qui veterum sententiam reprobasti. Scribis ad me in epistola tua, Neque enim à me docendus es, quo
1.Corin.9. modo intelligatur quod idem Apostolus dicit: Factus sum Iudæis tanquam Iudæus, vt Iudæos lucrifacerem, & cætera quæ ibi dicuntur compassione misericordiæ, non simulatione fallaciæ. Fit enim tanquam æger qui ministrat ægroto, non cum se febres habere mentitur, sed cum animo condolentis, cogitat quemadmodum sibi seruiri vellet, si ipse ægrotaret. Nam vtique Iudæus erat, Christianus autem factus, non Iudæorum sacramenta reliquerat, quæ conuenienter ille populus & legitimo tempore quo oportebat acceperat, Ideoque suscepit ea celebranda cum iam Christi esset Apostolus, vt doceret non esse perniciosa iis qui ea vellent sicut à parentibus per legem acceperant custodire, etiam cum in Christo credidissent, non tamen in eis iam constituerent spem salutis, quoniam per dominum Iesum salus ipsa quæ illis sacramentis significabatur aduenerat: Totius sermonis tui, quem disputatione longissima protraxisti hic sensus est, vt Petrus non errauerit in eo quod iis qui ex Iudæis crediderant, putauerit legem esse seruandam, sed in eo à recti linea deuiarit, quod gentes coëgerit iudaizare. Coëgerit autem K
non docentis imperio, sed conuersationis exemplo. Et Paulus non contraria sit loquutus iis quæ ipse gesserat, sed quare Petrus eos qui ex gentibus erant iudaizare compelleret. Hæc ergo summa est quęstionis, imò sententiæ tuæ, vt post Euangelium Christi bene faciant Iudæi credentes si legis mandata custodiant, hoc est si sacrificia offerant, quæ obtulit Paulus, si filios circuncidant, si sabbatum seruent, vt Paulus in Timotheo, & omnes obseruauère Iudæi. Si hoc verum est, in Cherinthi & Hebionis hæresim dilabimur, qui credentes in Christo, propter hoc solum à patribus anathematizati sunt quod legis ceremonias Christi Euangelio miscuerunt, & sic noua confessi sunt, vt vetera non amitterent. Quid dicam de Hebionitis qui Christianos esse se simulant? Vsque hodiè per totas orientis synagogas inter Iudæos hæresis est quæ dicitur Mineorum, & à pharisæis nūc vsque damnatur, quos vulgo Nazareos nuncupant, qui credunt in Christum filium dei natum de virgine Maria, & eum dicunt esse qui sub Poncio Pilato passus est & resurrexit, in quem & nos credimus. Sed dum volūt & Iudæi esse & Chri- L
stiani, nec Iudæi sunt nec Christiani. Oro ergo te, vt qui nostro vulnusculo medendum putas, quod acu foratum, imò punctum, ‹vt› dicitur, huius sententiæ medearis vulneri, quod lancea, & (vt ita dicam) phalaricæ mole percussum est. Neque enim eiusdem est criminis in explanatione scripturarum diuersas maiorum sententias ponere, & hæresim sceleratissimam rursum in ecclesiam introducere. Sin autem hæc nobis incumbit necessitas, vt Iudæos cum legitimis suis suscipiamus, & licebit eis obseruare in ecclesiis Christi quod exercuerūt in synagogis Sathanæ, dicā quod sentio, non illi Christiani fient, sed nos Iudæos facient. Quis enim hoc Christianorum patienter audiat, quod in tua epistola continetur: Iudæus erat Paulus, Christianus autem factus, non Iudæorum sacramenta reliquerat, quæ conuenienter ille populus & legitimo tempore quo oportebat acceperat, Ideoque suscepit celebranda ea cum iam Christi esset Apostolus, vt doceret non esse perniciosa iis qui ea vellent sicut à parentibus per legem acceperant custodire? Rursum obsecro te, vt pace tua meum dolorem audias. Iudæorum M
Paulus ceremonias obseruabat, cum iam Christi esset Apostolus, & dicis eas non esse perniciosas iis qui eas velint sicut à parentibus acceperant custodire? Ego econtrario loquar, & reclamante mundo, libera voce pronunciem, ceremonias Iudæorum & perniciosas esse & mortiferas Christianis. Et quicunque eas obseruauerit, siue ex Iudæis, siue ex gentibus, eum in barathrum diaboli deuolutum. Finis enim legis Christus *Roma.10.*
[est] ad iusticiam omni credenti, Iudæo scilicet atque gentili. Neque enim omni credenti erit finis ad iusticiam, si Iudæus excipitur. Et] in Euangelio legimus: *Luca 16.*
Lex & Prophetæ vsque ad Ioannem Baptistam. Et in *Ioan.5.*
alio loco: Propterea ergo magis quærebant eum Iu- *Ioan.8.*
dæi interficere, quia non solum soluebat sabbatum, sed & patrem suum dicebat ‹esse› deum, æqualem se faciens deo. Et iterum: De plenitudine eius nos omnes accepimus, & gratiam pro gratia, quia lex per Moysem data est, gratia autem & veritas per Iesum Christum facta est. Pro legis gratia quæ præteriit gratiam Euangelij accepimus permanentem, & pro vmbris & imaginibus veteris instrumenti, veritas per Iesum Christum facta est. Hieremias quoque ex persona dei va- *Hiere.31.*

ticinatur:

A ticinatur: Ecce dies veniũt dicit dominus, & consummabo domui Israël & domui Iuda testamentũ nouum, nõ secundum testamentũ quod disposui patribus eorũ, in die quando apprehendi manum eorum, vt educerem eos de terra Aegypti. Obserua quid dicat, quòd nõ populo gentilium ei, qui ante non receperat † testamentum, sed populo Iudæorũ cui legem dederat per Moysem, testamentum nouum Euangelij repromittat, vt nequaquam viuant in vetustate literæ, sed in nouitate spiritus. Paulus autem super cuius nomine nunc quæstio ventilatur, crebras huiuscemodi ponit sententias, è quibus breuitatis studio pauca subnectam: Ecce ego Paulus dico vobis, quoniam si circuncidamini, Christus vobis nihil proderit. Et iterũ: Euacuati estis à Christo, qui in lege iustificamini, à gratia excidistis. Et infra: Si spiritu ducimini, iam non estis sub lege. Ex quo apparet, qui sub lege est, non dispensatiue vt nostri voluere maiores, sed verè vt tu intelligis, eum spiritum sanctum non habere. Qualia sint autem præcepta legalia, deo docente discamus. Ego, inquit, dedi eis præcepta non bona, & iustificationes in quibus non B viuant in eis. Hæc dicimus, non quo legem iuxta Manichæum & Marcionem destruamus, quam & sanctam & spiritalem iuxta Apostolum nouimus: sed quia postquam fides venit, & temporum plenitudo, misit deus filium suum natum † ex muliere factum sub lege, vt eos qui sub lege erant redimeret, vt adoptionem filiorum reciperemus, & nequaquam sub pædagogo, sed sub adulto & domino & hærede viuamus. Sequitur in epistola tua: Non ideo Petrum emendauit quod paternas traditiones obseruaret, quod si facere vellet, nec mendaciter nec incongrue faceret. Iterum dico: Episcopus es ecclesiarum Christi magister: vt probes verum esse quod asseris, suscipe aliquem Iudæorum qui factus Christianus, natum sibi filium circuncidat, qui obseruet sabbatum, qui abstineat à cibis quos deus creauit ad vtendum cum gratiarum actione, qui quartodecimo die mensis primi agnum mactet ad vesperam, & cum hoc feceris, imò non feceris (scio enim te Christianum, & rem sacrilegam non esse facturum) velis nolis tuam sententiam reprobabis, & tunc scies † operе difficilius esse confirmare sua, quàm aliena repre-C hendere. Ac ne forsitan tibi non crederemus, imò non intelligeremus quid diceres (Frequenter enim in longum sermo protractus, caret intelligentia, & dum non sentitur, ab imperitis minus reprehenditur) inculcas & replicas, hoc ergo Iudæorum Paulus dimiserat quod malum habebant. Quod est malum Iudæorum, quod Paulus dimiserat? Vtique illud quod sequitur, quòd ignorantes, inquit, dei iusticiam, & suam volentes constituere, iusticiæ dei non sunt subiecti. Deinde quòd post passionem & resurrectionem Christi, dato ac manifestato sacramento gratiæ, secundum ordinem Melchisedech: adhuc putabant vetera sacramenta non ex consuetudine solennitatis, sed ex necessitate salutis esse celebranda. Quæ tamen si nunquam fuissent necessaria, infructuose atque inaniter pro eis Maccabæi martyres fierent. Postremo illud, quod prædicatores gratiæ Christianos, Iudæi tanquam hostes legis persequerentur. Hos atque huiusmodi errores & vicia, dicit se damnare, & vt stercora arbitratur, vt Christum lucrifaceret. Didicimus per te, quæ Apostolus Paulus mala reliquerit Iudæorum: Rursum te docente discamus, quæ bona eorum tenuerit. Obseruationes inquies legis quas more patrio celebrant, sicut

Marginalia (left): † cũ quo ante non fecerat. — Gala. 5. — Ezech. 20. — † factum. — † disces. — Prolix° Au gustin° & subobscur° — Roma. 10. — Philip. 3.

ab ipso Paulo celebratæ sunt, sine vlla salutis necessitate. D Id quid velis dicere, sine vlla salutis necessitate, non satis intelligo. Si enim salutem non afferunt, cur obseruantur? Si autem obseruanda sunt, vtique salutem afferunt, maxime quæ obseruata martyres faciunt. Non enim obseruarentur, nisi salutem afferrent. Neque enim indifferentia sunt inter bonum & malum, sicut philosophi disputant. Bonum est continentia, malum est luxuria. Inter vtrunque indifferens ambulare, digerere alui stercora, capitis naribus purgamenta projicere, sputis rheumata iacere. Hoc nec bonum nec malum est. Siue enim feceris siue non feceris, nec iusticiam habebis nec iniusticiam. Obseruare autem legis ceremonias, non potest esse indifferens, sed aut malum est, aut bonum est. Tu dicis bonum, ego assero malum, & malum non solum iis qui ex gentibus, sed & iis qui ex Iudaico populo crediderunt. In hoc nisi fallor loco, dum aliud vitas, in aliud deuolueris. Dum enim metuis Porphyrium blasphemantem, in Hebionis incurris laqueos, iis qui credunt ex Iudæis obseruandam legem esse decernens. Et quia periculosum intelligis esse quod dicis, rursum illud superfluis verbis tempera- E re conaris: sine vlla salutis necessitate, sicut Iudæi celebranda putabant, aut fallaci simulatione, quod in Petro reprehenderat Paulus. Petrus igitur simulauit legis custodiam, iste autem reprehensor Petri, audacter obseruauit legitima. Sequitur enim in epistola tua: Nam si propterea illa sacramenta celebrauit, quia simulauit se Iudæum, vt illos lucrifaceret: cur non etiam sacrificauit cum gentibus, quia & iis qui sine lege erant, tanquam sine lege factus est, vt eos quoque lucrifaceret, nisi quia & illud fecit, vt natura Iudæus, & hoc totum dixit, non vt Paulus se fingeret esse, quod non erat, sed vt misericorditer ita subueniendum esse sentiret, ac si ipse in eo errore laboraret, non scilicet mentientis astu, sed compatientis affectu. Bene defendis Paulum, quod non simulauerit errorem Iudæorum sed verè fuerit in errore. Neque imitari voluerit Petrum mentientem, vt quod erat metu Iudæorum dissimularet, sed tota libertate Iudæum se esse diceret. Nona clementia Apostoli, dum Iudæos Christianos vult facere, ipse Iudæus factus est. Non enim poterat luxuriosos ad frugalitatẽ reducere, nisi se luxuriosum pro- F basset, & misericorditer vt ipse dicis subuenire miseris, nisi se miserum ipse sentiret. Verè enim miselli, & misericorditer deplorandi, qui contentione sua & amore legis abolitæ, Apostolum Christi fecere Iudæum. Nec multum interest, inter meam, & tuam sententiam, quia ego dico & Petrum & Paulum timore fidelium Iudæorũ, legis exercuisse, imò simulasse mandata. Tu autem asseris, hoc eos fecisse clementer, non mentientis astu, sed compatientis affectu, dummodo illud constet vel metu, vel misericordia, eos simulasse se esse, quod non erant. Illud autem argumentum, quo aduersus nos vteris, quod & gentilibus debuerit gentilis fieri, si Iudæis Iudæus factus est, magis pro nobis facit. Sicut enim non fuit verè Iudæus, sic nec verè gentilis erat: & sicut non fuit verè gentilis, sic nec verè Iudæus erat. In eo autem imitator gentilium est, quia præputium recipit in fide Christi, & indifferenter permittit vesci cibis, quos damnant Iudæi, non cultum vt tu putas idolorum. In Christo enim Iesu nec circuncisio est aliquid, nec præputium, sed obseruatio mandatorum dei. Quæso igitur te & iterum atque iterum deprecor, vt ignoscas disputatiunculæ meæ, & quòd

Marginalia (right): Fallax simulatio. — βλασφ. — Galat. 5. & 6.

G & quod modum meum egressus sum, tibi imputes qui
coëgisti vt scriberem, & mihi cum Stesichoro oculos
abstulisti. Nec me putes magistrum esse mendacij, qui
sequor Christum dicentem: Ego sum via, veritas, &
Ioan.14. vita. Nec potest fieri, vt veritatis cultor mendacio col-
la summittam. Neque mihi imperitorum plebeculam
concites qui te venerantur vt Episcopum, & in eccle-
sia declamantem sacerdotij honore suscipiunt, me au-
tem ætatis vltimæ, & penè decrepitum, ac monasterij
& ruris secreta sectantem, paruipendunt, & quæras ti-
Declamare bi quos doceas siue reprehendas. Ad nos enim tantis
maris atque terrarum à te diuisos spaciis, vix vocis
tuæ sonus peruenit. Et si forsitan literas scripseris, ante
eas Italia ac Roma suscipient, quàm ad me cui mit-
tendæ sunt deferantur. Quod autem in aliis quæris epi-
stolis, cur mea prior in libris canonicis interpretatio
asteriscos habeat, & virgulas prænotatas, & postea ali-
am translationem absque his signis ediderim, pace
tua dixerim, videris mihi non intelligere, quod quæ-
sisti. Illa enim interpretatio septuaginta interpretum
est, & vbicunque virgulæ, id est obeli sunt, significa-
H tur, quòd septuaginta plus dixerint, quàm habetur in
Hebræo: vbi autem asterisci, id est, stellæ prælucentes,
ex Theodotionis editione ab Origene additum est.
Et ibi Græca transtulimus, hic de ipso Hebraico quod
intelligebamus expressimus, sensuum potius verita-
tem, quàm verborum interdum ordinem conseruan-
tes. Et miror quomodo septuaginta interpretum li-
bros legas, non puros vt ab eis editi sunt, sed ab Ori-
gene emendatos, siue corruptos per obelos & asteri-
scos, & Christiani hominis interpretatiunculam non
sequaris, præsertim cùm ea quæ addita sunt ex homi-
nis Iudæi atque blasphemi post passionem Christi e-
ditione transtulerit. Vis amator esse verus septuagin-
ta interpretum, non legas ea quæ sub asteriscis sunt,
immò rade de voluminibus, vt veterum te fautorem
probes. Quod si feceris, omnes ecclesiarum bibliothe-
cas condemnare cogeris. Vix enim vnus, aut alter
inuenietur liber, qui ista non habeat. Porrò quod di-
cis, non debuisse me interpretari post veteres, & no-
uo vteris syllogismo, Aut obscura fuerunt quæ inter-
pretati sunt L X X. aut manifesta. Si obscura, te quo-
I que in eis falli potuisse credendum est. Si manifesta,
illos in eis falli non potuisse perspicuum est. Tuo tibi
sermone respondeo. Omnes veteres tractatores qui
nos in domino præcesserunt, & qui scripturas sanctas
interpretati sunt, aut obscura interpretati sunt, aut ma-
nifesta. Si obscura, quomodo tu post eos ausus es dis-
serere, quod illi explanare non potuerunt? Si mani-
festa, superfluum est te voluisse disserere, quod illos
latere non potuit, maxime in explanatione Psalmo-
rum, quos apud Græcos interpretati sunt multis vo-
luminibus, Primus Origenes, Secundus Eusebius Cæ-
sariensis, Tertius Theodorus Heracleotes, Quartus
Asterius Scythopolitanus, Quintus Apollinaris Lao-
dicenus, Sextus Didymus Alexandrinus, Feruntur &
diuersorum in paucos psalmos opuscula, Sed nunc de
integro psalmorum corpore dicimus. Apud Latinos
autem Hilarius Pictauiensis, & Eusebius Vercellen-
sis episcopi, Origenem & Eusebium transtulerunt,
Quorum priorem & noster Ambrosius in quibusdam
Ambros. sequutus est. Respondeat mihi prudentia tua, quare tu
post tantos & tales interpretes in explanatione psal-
morum diuersa senseris? Si enim obscuri sunt psalmi,
te quoque in eis falli potuisse credendum est. Si ma-
nifesti, illos in eis falli potuisse non creditur: ac per K
hoc vtroque modo superflua erit interpretatio tua: &
hac lege post priores nullus loqui audebit, & quodcū-
que alius occupauerit, alius de eo scribendi non habe-
bit licentiam: quin potius humanitatis tuæ est, in quo
veniam tibi tribuis, indulgere & cæteris. Ego enim nō
tam vetera abolere conatus sum, quæ linguæ meæ ho-
minibus emendate de Græco in Latinum transtuli,
quàm ea testimonia quæ à Iudæis prætermissa sunt
vel corrupta, proferre in medium, vt scirent nostri
quid Hebræa veritas contineret, si cui legere non pla-
cet, nemo compellit inuitum. Bibat vinum vetus cum
suauitate, & nostra musta contemnat, quæ in expla-
natione priorum edita sunt, vt sicubi illa non intelli-
guntur, ex nostris manifestiora fiant. Quod autem ge-
nus interpretationis in scripturis sanctis sequendum
sit, liber quem scripsi de optimo genere interpretandi,
& omnes præfatiunculæ diuinorum voluminum quas
editioni nostræ præposuimus explicant, ad illasq; pru-
dentem lectorem remittendum puto. Et si me vt dicis
in noui testamenti emendatione suscipis, exponisque
causam cur suscipias, quia plurimi linguæ Græcæ ha- L
bentes scientiam, de meo possent opere iudicare, ean-
dem integritatem debueras etiam in veteri credere te-
stamento, quod nō nostra cōfinximus, sed vt apud He-
bræos inuenimus, diuina transtulimus. Sicubi dubitas,
Hebræos interroga. Sed fortè dices: Quid si Hebræi
aut respondere noluerint, aut mentiri voluerint? To-
ta frequentia Iudæorum in mea interpretatione reti-
cebit, nullúsque inueniri poterit, qui Hebrææ linguæ
habeat notionem? aut omnes imitabuntur illos Iu-
dæos, quos dicis in Africæ repertos oppidulo in me-
am conspirasse calumniam? Huiuscemodi enim in epi-
stola tua texis fabulam. Quidam frater noster coëpi-
scopus, cum lectitare instituisset in Ecclesia cui præest
interpretationem tuam, mouit quiddam longe aliter
à te positum apud Ionam prophetam, quàm erat om-
nium sensibus memoriæq; inueteratum, & tot ætatum
successionibus decantatum. Factus est tantus tumultus
in plebe, maximè Græcis arguentibus & inflamman-
tibus calumniam falsitatis, vt cogeretur Episcopus (ea
quippe ciuitas erat) Iudæorum testimonium flagitare.
Verum autem illi imperitia, an malicia, hoc esse in He- M
bræis codicibus responderunt, quod & Græci & Lati-
ni habebant atque dicebant. Quid plura? Coactus est
homo velut mendositatem corrigere, volens post ma-
gnum periculum nō remanere sine plebe. Vnde etiam
nobis videtur aliquando te quoque in nonnullis falli
potuisse. Dicis me in Iona propheta male quiddam in-
terpretatum, & seditione populi conclamante, propter
vnius verbi dissonantiam, Episcopum penè sacerdo-
tium perdidisse. Et quid sit illud quod male interpre-
tatus sim subtrahis, auferens mihi occasionem defen-
sionis meæ, ne quicquid dixeris me respondente solua-
tur: nisi fortè vt ante annos plurimos cucurbita venit
in medium, asserente illius temporis Cornelio & Asi- Vide Hie.
nio Pollione, me hederam pro cucurbita transtulisse. in 4.cap.
Super qua re in commentario Ionæ prophetæ, plenius Ionæ.
respondimus. Hoc tantum nunc dixisse contēti, quod
in eo loco vbi L X X. interpretes cucurbitam, & Aqui-
la cum reliquis hederam transtulerunt, id est, κιττόν, in
Hebræo volumine ciceion scriptum habetur, quā vul-
go Syri ciceiam * vocant. Est autem genus virgulti, * In cōmēt.
lata habens folia, in modum pampini. Cumq; planta- Ionæ habe-
tum fuerit, cito consurgit in arbusculam, absq; vllis ca- tur elkerœa
lamorum

A lamorum & hastilium adminiculis, quibus & cucurbitæ & hederæ indigent, suo trunco se sustinens. [קיקיון] Hoc ergo verbum de verbo edisserẽs, si ciceion transferre voluissem, nullus intelligeret: si cucurbitam, id dicerem quod in Hebraico non habetur: hederam posui, vt cæteris interpretibus cõsentirem. Sin autem Iudæi vestri, vt ipse asseris, malicia, vel imperitia, hoc dixerunt esse in voluminibus Hebræorum, quod in Græcis & Latinis codicibus continetur, manifestum est eos aut Hebræas ignorare literas, aut ad irridendos cucurbitarios voluisse mentiri. Peto in fine epistolæ, vt quiescentem senem, olimq; veteranum, militare non cogas, & rursum de vita periclitari. Tu qui iuuenis es, & in pontificali culmine constitutus, doceto populos, & nouis Africæ frugibus Romana tecta locupleta. Mihi sufficit cum auditore & lectore pauperculo in angulo monasterij susurrare.

Augustinus Hieronymo, negans se scripsisse librum in eum: in hoc errans, quod aliquis prolixam epistolam librum appellasset. *Epistola XII.*

B DOMINO charissimo & desyderantissimo & honorando in Christo fratri & compresbytero Hieronymo, Augustinus in domino salutem. Audiui peruenisse in manus tuas literas meas, sed quod adhuc rescripta non merui, nequaquam imputauerim dilectioni tuæ. Aliquid proculdubio impedimenti fuit. Vnde agnosco à me dominum potius deprecandum, vt tuæ voluntati det facultatem mittendi quod rescripseris. Nam rescribẽdi iam dedit, quia cum [*Verũ p an.*] volueris facillimè poteris. Etiam hoc ad me sanè perlatum, vtrum quidem crederem dubitaui, sed hinc quoque tibi aliquid vtrum scriberem dubitare non debui. Hoc autem breue est, suggestum esse charitati tuæ, à nescio quibus fratribus, mihi dictum est, quod librum aduersus te scripserim, Romámque miserim. Hoc falsum esse noueris, deum nostrum testor, hoc me non fecisse. Sed si fortè aliqua in aliquibus scriptis meis reperiuntur, in quibus aliter aliquid quàm tu sensisse reperiar, non contra te dictum, sed quod mihi videbatur à me scriptum esse, puto te debere cognoscere, aut si cognosci non potest, credere debere. Ita sanè hoc dixerim, vt ego non tantũ paratissimus sim si quid te in meis scriptis mouerit, fraterne accipere quid contra sentias, aut C de correctione mea, aut de ipsa tua beneuolentia gauisurus, verumetiam hoc à te postulem ac flagitem. O si licuisset, & si non cohabitante, saltem vicino te in domino perfrui, ad crebrum & dulce colloquium. Sed quia id nõ est datum, peto vt hoc ipsum, quod in Christo qua possumus simul sumus, cõseruari studeas, & augeri, ac perfici, & rescripta quamuis rara, non spernere. Saluta obsequio meo sanctum fratrem Paulinianum, & omnes fratres qui tecum, ac de te, in domino gaudent. Memor nostri exaudiaris à domino in omni sancto desyderio tuo, domine charissime & desyderantissime & honorande in Christo frater.

Hieronymus Augustino, iam accepta epistola qua calumniatur de mendacio officioso, sed dubitãs etiamnum an sit Augustini, negans se responsurum, nisi certus de authore. Meminit & Ruffini ficto nomine.

Epistola XIII.

DOMINO verè sancto, ac beatissimo papæ Augustino, Hieronymus in Christo salutem. In ipso profectionis articulo, sancti filij nostri Asterij hypodiaconi necessarij mei, beatitudinis tuæ literæ superuenerunt, quibus satisfacis, te D contra paruitatem meam librum Romam non misisse. Hoc nec ego factum audieram, sed epistolæ cuiusdam quasi ad me scriptæ, per fratrem nostrum Sysinnium diaconum, huc exemplaria peruenerunt. In quibus hortaris me vt παλινῳδίαν super quodam Apostoli capitulo canam, & imiter Stesichorum inter vituperationes & laudes Helenæ fluctuantem, vt qui detrahendo oculos perdiderat, laudando receperit. Ego simpliciter fateor dignationi tuæ, licet stylus & ἐπιχειρήματα tua mihi viderentur, tamen non temere exemplaribus literarum credendum putaui, ne fortè me respondente læsus iustè expostulares, quod probare ante debuissem tuũ esse sermonem, & sic rescribere. Accessit ad moram sanctæ & venerabilis Paulæ longa infirmitas. Dum enim languenti multo tempore assedimus, penè epistolæ tuæ, vel eius qui sub tuo nomine scripserat, obliti sumus, memores illius versiculi: Musica in luctu importuna narratio. [*Eccle. 22.*] Itaque si tua est epistola, aperte scribe, vel mitte exemplaria veriora, vt absque vllo rancore stomachi, in scripturarum disputatione versemur, & vel nostrum emendemus errorem, vel alium frustra reprehendisse doceamus. E Absit autem à me, vt quicquam de libris beatitudinis tuæ attingere audeam. Sufficit enim mihi probare mea, & aliena non carpere. Cæterum optime nouit prudentia tua, vnumquenque in suo sensu abundare, [*70. dist. vtinam.*] & puerilis esse iactantiæ (quod olim adolescentuli facere consueuerant) accusando illustres viros, suo nomini famam quærere. Nec tam stultus sum, vt diuersitate explanationum tuarum me lædi putem, quia nec tu læderis, si nos contraria senserimus. Sed illa est vera inter amicos reprehensio, si nostram peram non videntes, aliorum iuxta Persium manticam consyderemus. [*Persius Sed præcedẽti spectatur mãtica tergo.*] Superest vt diligas diligentem, & in scripturarum campo, iuuenis senem non prouoces. Nos nostra habuimus tempora, & cucurrimus quantum potuimus. Nunc te currente, & longa spacia transmeante †, [*† transmittente.*] nobis debetur ocium: simúlque vt cum venia & honore tuo dixerim, ne solus mihi de poëtis aliquid proposuisse videaris, memento Daretis & Entelli: [*Virgil. 5. Aeneid.*] & vulgaris prouerbij, quod bos lassus fortius figat pedem. Tristes hæc dictauimus. Vtinam mereremur complexus tuos, & collatione mutua vel doceremus aliqua vel disceremus. F Misit mihi temeritate solita, maledicta sua Calphurnius cognomento Lanarius, [*Ruffinus.*] quæ ad Africam quoque studio eius didici peruenisse. Ad quæ breuiter ex parte respondi, & libelli eius vobis misi exemplaria, latius opus cum opportunum fuerit primo missurus tempore, In quo illud caui ne in quoquam existimationem læderem Christianam, sed tantum vt delirantis imperitique mendacium ac vecordiam confutarem. Memento mei sancte ac venerabilis papa. Vide quantum te diligam, vt ne prouocatus quidem voluerim respondere, nec credam tuum esse quod in altero fortè reprehenderem. Frater Communis suppliciter te salutat.

Hieronymus Augustino, expostulans de epistola seu libro illius per Italiam sparso, quo taxabatur locus non rectè expositus in epistola ad Galatas, hortans Augustinum, vt si pruriat amore gloriæ, iuuenes iuuenis potius ad certamen prouocet, senem emeritum sinat quiescere.

Epistola XIIII.

DOMINO verè sancto & beatissimo papę Augustino, Hieronymus in domino † salutem. [*† Christo.*] Crebras ad me epistolas dirigis, & sæpe cõpellis

G pellis vt reſpondeam cuidam epiſtolæ tuæ, cuius ad me vt ante iam ſcripſi, per fratrem Syſinnium diaconum exemplaria peruenerunt, abſque ſubſcriptione tua, & quæ primum per fratrẽ Profuturum, ſecundo per quendam alium te miſiſſe ſignificas, & interim Profuturum retractum de itinere, & epiſcopum conſtitutum, veloci morte ſubtractum: illum cuius nomen retices, maris timuiſſe diſcrimina, & nauigationis mutaſſe conſilium. Quæ cum ita ſint, ſatis mirari nequeo, quo modo ipſa epiſtola, & Romæ & in Italia haberi à pleriſque dicatur, & ad me ſolum non peruenerit, cui ſoli miſſa eſt: præſertim cum idem frater Syſinnius inter cęteros tractatus tuos dixerit eam ſe non in Africa, non apud te, ſed in inſula Adriæ ante hoc fermè quinquennium reperiſſe. De amicicia omnis tollenda ſuſpicio eſt, & ſic cum amico quaſi cum altero ſe eſt loquendum. Nonnulli familiares mei & vaſa Chriſti, quorum Hieroſolymis & in ſanctis locis permagna copia eſt, ſuggerebant non ſimplici à te animo factum, ſed laudem atque rumuſculos & gloriolam populi requirente, vt de nobis creſceres, vt multi cognoſcerent, te prouocare, me timere: te ſcribere vt doctum, me tacere vt imperitum:
H & tandem reperiſſe qui garrulitati meæ modum imponeret. Ego autem vt ſimpliciter fatear, dignationi tuæ, primum idcirco reſpondere nolui, quia tuam liquido epiſtolam non credebam, nec vt vulgi de quibuſdam prouerbium eſt, litum melle gladium. *Litus melle gladius.* Deinde illud cauebam, ne epiſcopo communionis meæ, viderer procaciter reſpondere, & aliqua in reprehẽdentis epiſtola reprehendere, præſertim cum quædam in illa hæretica iudicarem. Ad extremum ne tu iure expoſtulares & diceres: Quid enim? Epiſtolam meam videras, & notæ tibi manus in ſubſcriptione ſigna deprehenderas, vt tam facile amicum lęderes, & alterius maliciã in meam verteres contumeliam? Igitur vt ante iam ſcripſi, aut mitte eandem epiſtolam tua ſubſcriptam manu, aut ſenem latitantem in cellula laceſſere deſine. Sin autem tuam vis vel exercere vel oſtentare doctrinam, quære iuuenes & diſertos & nobiles, quorum Romæ dicuntur eſſe quamplurimi, qui poſsint & audeant tecum congredi, & in diſputatione ſanctarum ſcripturarum iugum cum epiſcopo ducere. Ego quõdam miles, nunc veteranus, & tuas & aliorum debeo laudare victorias,
I non ipſe rurſus effœto corpore dimicare, ne ſi me frequenter ad reſcribendum impuleris, illius recorder hiſtoriæ, quòd Hannibalem iuueniliter exultantem *Titus li.* Q. Maximus patientia ſua fregerit. Omnia fert ætas, *Virgil. Aeglo.9.* animum quoque: ſæpe ego longos Cantando puerum memini me condere ſoles. Nunc oblita mihi tot carmina, vox quoque Mœrim iam fugit ipſa. *3.Reg.19.* Et vt magis de ſcripturis ſanctis loquar, Berzellai ille Galaadites, regis Dauid beneficia, omnèſque delicias iuueni delegans filio, oſtendit ſenectutem hæc appetere non debere nec oblata ſuſcipere. Quod autem iuras te aduerſum me librum non ſcripſiſſe, neque Romam miſiſſe quem non ſcripſeris, ſed ſi fortè aliqua in tuis ſcriptis reperiantur, quæ à meo ſenſu diſcrepent, non me à te læſum, ſed à te ſcriptum quod tibi rectum videbatur. Quæſo, vt me patienter audias. *Epiſtolam appellas librum.* Non ſcripſiſti librum, & quo modo mihi reprehenſionis à te meæ, per alios ſcripta delata ſunt? Cur habet Italia, quod tu non ſcripſiſti? Qua ratione poſcis vt reſcribam ad ea quæ ſcripſiſſe te denegas? Nec tam habes ſum, vt ſi diuerſa ſenſeris, me à te læſum putem. Sed ſi mea cominus dicta reprehendas, & rationem ſcriptorum expetas, & quæ ſcripſerim emendare compellas, & ad παλινῳδίαν *K* prouoces, & oculos mihi reddas, in hoc læditur amicicia, in hoc neceſsitudinis iura violantur: Ne videamur certare pueriliter, & fautoribus inuicem vel detractoribus noſtris tribuere materiam contendendi, hæc ſcribo, quia te pure & Chriſtiane diligere cupio, nec quicquam in mea mente retinere, quod diſtet à labiis. Non enim conuenit, vt ab adoleſcentia vſque ad hanc ætatem, in monaſteriolo cum ſanctis fratribus labore deſudans, aliquid contra epiſcopum communionis meæ ſcribere audeam, & eum epiſcopum, quem ante cœpi amare quàm noſſe, qui me prior ad amiciciam prouocauit, quem poſt me orientem in ſcripturarum eruditione lætatus ſum. Igitur aut tuum negato librum, ſi fortè non tuus eſt, & deſine flagitare reſcriptum ad ea quæ non ſcripſiſti: aut ſi tuus eſt, ingenuè confitere, vt ſi in defenſionem mei aliqua ſcripſero, in te culpa ſit qui prouocaſti, non in me qui reſpondere compulſus ſum. Addis præterea te paratum eſſe, vt ſi quid me in tuis ſcriptis mouerit, aut corrigere voluero, fraterne accipias, & non ſolum mea in te beneuolentia gauiſurum, ſed vt hoc ipſum faciam deprecaris. *L*
Rurſum dico quod ſentio. Prouocas ſenem, tacentem ſtimulas, videris iactare doctrinam. Non eſt autem ætatis meæ putari maleuolum erga eum, cui magis fauorem debeo. Etſi in Euangeliis ac prophetis peruerſi homines inueniunt, quod nitantur reprehendere, miraris ſi in tuis libris & maxime in ſcripturarum expoſitione, quæ vel obſcuriſsimæ ſunt, quædam à recta linea diſcrepare videantur. Et hoc dico, non quod operibus tuis quædam reprehendenda iam cenſeam. *Obſcuritas ſcripturarū* Neque enim lectioni eorum vnquam operam dedi, nec horum exemplariorum apud nos copia eſt, præter ſoliloquiorum tuorum libros & quoſdam commentarios in pſalmos, quos ſi vellem diſcutere, non dicam à me (qui nihil ſum) ſed à veterum Græcorum docerem interpretationibus diſcrepare. Vale mi amice chariſsime, ætate fili, dignitate parens, & hoc à me rogatus obſerua, vt quicquid mihi ſcripſeris, ad me primum facias peruenire.

Auguſtinus Hieronymo, Offenſus aculeis quibuſdam literarum Hieronymi, de quibus multa argutatur, blandiciis leniens ſententiarum aſperitatem, multis verbis deplorans inter Ruffinum & Hieronymum, tam amicos doctos, celebres, ſenes, & monachos, tam amarulentam diſcordiam incidiſſe, non ſine graui totius eccleſiæ ſcandalo. *M*

Epiſtola XV.

DOMINO venerando & deſyderantiſsimo fratri & compresbytero Hieronymo, Auguſtinus in domino ſalutem. Quãuis exiſtimem antequam iſtas ſumeres, veniſſe in manus tuas literas meas, quas per dei ſeruum filium [noſtrum] Cyprianum diaconum miſi, quibus certiſsime agnoſceres meam eſſe epiſtolam, cuius exemplaria illuc perueniſſe commemoraſti, Vnde iam me arbitror reſcriptis tuis *Virgil. Aeneid.5.* velut Entellinis grandibus atque acribus ceſtibus, tanquam audacem Daretam cœpiſſe pulſari atque verſari. Nunc tamen eis ipſis reſpondeo literis tuis, quas mihi per ſanctum filium noſtrum Aſterium mittere dignatus es. In quibus multa in me comperi tuæ beneuolentiſsimæ charitatis, & rurſus quædam nonnullius à me tuæ offenſionis iudicia. Itaque vbi mulcebar legens, ibi continuo feriebar, hoc ſane vel maxime admirans,

quòd

A quòd cum dicas te exemplaribus literarũ mearum ideo temere non putasse credendum, ne fortè te respondente læsus iustè expostularem, quòd probare ante debuisses, meum esse sermonem, & sic rescribere, postea iubeas si mea est epistola, aperte me scribere, aut mittere exemplaria veriora, vt absque vllo rācore stomachi in scripturarum disputatione versemur. Quo pacto enim possumus in hac disputatione sine rancore versari, si me lædere paras? Aut si non paras, quo modo ego te nō lædente, abs te læsus iustè expostularẽ, quòd probare ante debuisses, meum esse sermonem, & sic rescribere? Hoc est & sic lædere. Nisi enim rescribendo læsisses, ego iustè expostulare non possem. Proinde cum ita rescribis vt lædas, quis locus nobis relinquitur in disputatione scripturarum, sine vllo rancore versandi? Ego quidem absit vt lædar, si mihi certa ratione volueris & potueris demonstrare illud ex epistola Apostoli, vel quid aliud scripturarum sanctarum te verius intellexisse quàm me. Imò verò absit, vt non cum gratiarum actione lucris meis deputem, si fuero te docente instructus, aut emendante correctus. Veruntamen tu mihi frater charissime, nisi te putares læsum scriptis meis, non me putares lædi posse rescriptis tuis.

ὡς φλυαρεῦ

B Nullo enim modo id de te opinatus fuero, quòd non te arbitraris læsum, si sic tamen rescribis vt lædas. Aut si te non sic rescribente, ego propter nimiam stulticiam meam lædi posse putatus sum, hoc ipso læsisti planè, quòd de me ita sensisti. Sed nullo modo tu me, quem nunquam talem expertus es, temere talem crederes, qui literarum mearum exemplaribus etiam cum stylum meũ nosses, temere credere noluisti. Si enim non immeritò vidisti, me iustè expostulaturum fuisse, si temere crederes esse literas meas, quæ non essent meæ: quanto iustius expostularem meipsum temere putatum talem, qualem me expertus non esset qui putauisset? Nequaquam ergo ita prolabereris, vt te non rescribente quo læderer, me tamen existimares nimis insipientem, etiam tali tuo rescripto lædi potuisse. Restat igitur vt lædere me rescribendo disponeres, si certo documento meas esse illas literas nosses. Atque ita, credo quod iniustè me lædendum putares, superest vt agnoscam peccatum meum, quòd prior te illis literis læserim, quas meas esse negare non possum. Cur itaque conor contra fluminis tractum, ac

C non potius veniam peto? Obsecro te ergo per mansuetudinem Christi, vt si læsi te, dimittas mihi, nec me vicissim lædendo malum pro malo reddas. Lædes autem me, si mihi tacueris errorem meum, quem fortè inueneris in factis vel dictis meis. Nam si ea in me reprehenderis quæ reprehendenda non sunt, te lædis magis quàm me: quod absit à moribus & sancto proposito tuo, vt hoc facias voluntate lædendi, culpans in me aliquid dente maledico, quod mente veridica esse scis non culpandum. Ac per hoc aut beneuolo corde arguas, etiam si caret delicto, quem arguendum putas: aut paterno affectu mulceas, quem abiicere nequeas. Potest enim fieri vt tibi aliud videatur quàm veritas habet, dum tamen abs te aliud non fiat quàm charitas habet: vt & ego amicissimam reprehensionem gratissime accipiam, etiam si reprehendi non meruit quod rectè defendi potest, aut agnoscam simul & beneuolentiam tuam, & culpam meam, & quantum dominus donat in alio gratus, in alio emendatus inueniar. Quid ergo, fortasse dura, sed certe salubria verba tua, tanquam cestus Entelli pertimescam? Cædebatur ille, non curabatur: & ideo vincebatur, non sanabatur. Ego autem si medicinalem correptionem tuam tranquillus accepero, non dolebo: si verò infirmitas velut humana mea,

D etiam cùm veraciter arguor, non potest nisi aliquantulum contristari, melius tumor capitis dolet dum curatur, quàm dum ei parcitur & non sanatur. Hoc est enim quod acute vidit, qui dixit: Vtiliores esse plerunque inimicos iurgantes, quàm amicos obiurgare metuentes. Illi enim dum rixantur, dicunt aliquando vera quæ corrigamus: isti autem minorem quàm oportet exhibent iusticiæ libertatem, dum amiciciæ timent exasperare dulcedinem. Quapropter etsi bos, vt tibi videris, lassus senectute forte corporis, non vigore animi, tamen in area dominica fructuoso labore desudans, ecce sum, si quid perperam dixi, fortius fige pedem. Non mihi esse debet molestum pondus ætatis tuæ, dummodo conteratur palea culpæ meæ. Proinde illud quod in extremo epistolæ tuæ posuisti, cum magni desyderij suspiro vel lego vel recolo. Vtinam, inquis, mereremur complexus tuos, & collatione mutua vel doceremus aliqua, vel disceremus. Ego autem dico, vtinam saltem propinquis terrarum locis habitaremus, vt si non possent misceri nostra colloquia, literæ

E possent esse crebriores. Nunc verò tanto locorum interuallo absumus à sensibus nostris, vt de illis verbis Apostoli ad Galatas, iuuenem me ad tuam sanctitatem scripsisse meminerim, & ecce iam senex necdum rescripta meruerim, faciliúsque ad te exemplaria epistolæ meæ peruenerint, nescio qua occasione perueniente, quàm ipsa epistola me curante. Homo enim qui eam tunc acceperat, nec ad te pertulit, nec ad me retulit. Tantæ autem mihi in literis tuis, quæ in manus nostras venire potuerunt, apparent res, vt nihil studiorum meorum mallem si possem, quàm inhærere lateri tuo. Quod ego quia non possum, aliquem nostrorum in domino filiorum erudiendum ad te mittere cogito, si etiam de hac re tua rescripta meruero. Nam neque in me tantum scientiæ scripturarum diuinarum est, aut esse iam poterit, quantum inesse tibi video. Et si quid in hac re habeo facultatis, vtcunque impendo populo dei. Vacare autem studiis diligentius quàm quæ populi audiunt instruendis, propter ecclesiasticas occupationes omnino non possum. Nescio quæ scripta maledica super tuo nomine ad Africam peruenisse audiuimus.

Fantur verum.

F Accepimus tamen quod dignatus es mittere, illis respondens maledictis. Quo perlecto, fateor, multum dolui inter tam charas familiarésque personas, cunctis penè ecclesiis notissimo amiciciæ vinculo copulatas, tantum malum extitisse discordiæ. Et tu quidem quantum tibi modereris, quantúmque teneas aculeos indignationis tuæ, ne reddas maledictum pro maledicto, satis in tuis literis eminet. Veruntamen eas ipsas cum legissem, contabui dolore, & obrigui timore: quid de me illa facerent, quæ in te ille scripsit, si in manus meas fortè venissent? Væ mundo ab scandalis. Ecce fit, ecce prorsus impletur quod veritas ait: Quoniam abundabit iniquitas, refrigescet charitas multorum. Quæ sibi enim iam fida pectora tuto refundantur? In cuius sensus tota se proiiciat secura dilectio? Quis denique amicus non formidetur quasi futurus inimicus, si potuit inter Hieronymũ & Ruffinum hoc quod plangimus exoriri? O misera & miseranda conditio. O infida in voluntatibus amicorum scientia præsentium, vbi nulla est præscientia futurorum. Sed quid hoc alteri de altero gemēdum putem, quando nec ipse quidem sibi homo est notus in posterum? Nouit enim

Ruffinus.

Legēdū arbitror, In cuius sinū totam.

vtcunque

vtcunque vix fortè nunc qualis ſit, qualis autem poſtea futurus ſit ignorat. Hæc porrò non tantum ſciẽtia qualis quiſque ſit, verumetiam præſcientia qualis futurus ſit, ſi eſt in ſanctis & beatis angelis, quo modo fuerit diabolus beatus aliquando, cum adhuc angelus bonus eſſet, ſciens futuram iniquitatem ſuam & ſempiternum ſupplicium, omnino non video. De qua re, ſi tamen eam noſſe opus eſt, vellem audire quid ſentias. Vide quid faciant terræ ac maria, quæ nos corporaliter dirimunt. Si hæc epiſtola mea, quam legis ego eſſem, iam mihi diceres quod quæſiui. Nunc verò quando reſcribes? quando mittes? quando perueniet? quando accipiam? Et tamen vtinam quandoque fiat, quod tam cito fieri non poſſe quàm volumus, quanta poſſumus tolerantia ſuſtinemus. Vnde recurro ad illa verba epiſtolæ tuæ dulciſsima, ſanctique deſyderij tui pleniſsima, & ea facio viciſsim mea. Vtinam mereremur complexus tuos, & collatione mutua vel doceremus aliqua vel diſceremus, ſi tamen eſſe vllo modo poſſet quod ego te docerem. In his autem verbis non iam tuis tantum, ſed etiam meis vbi delector & reficior, & ipſo quãuis pendente & non attingente, vtriuſque noſtrum deſyderio non parua ex parte conſolor: Ibi ruſus acerrimis dolorum ſtimulis fodior, dum cogito inter vos, quibus deus hocipſum quod vterque noſtrum optauit, largum prolixúmque conceſſerat, vt coniunctiſsimi & familiariſsimi mella ſcripturarum ſanctarum pariter lamberetis, tantæ amaritudinis irrepiſſe perniciem, quando non, vbi non, cui non homini formidandam, cum eo tempore quo abiectis iam ſarcinis ſecularibus, iam expediti dominum ſequebamini, & in ea terra viuebatis ſimul, in qua dominus humanis pedibus ambulans: Pacem meam, inquit, do vobis, pacem meam relinquo vobis, viris ætate maturis, & in eloquio domini habitantibus vobis accidere potuit? Verè tentatio eſt vita humana ſuper terram. Heu mihi, qui vos alicubi ſimul inuenire non poſſum, fortè vt moueor, vt doleo, vt timeo, prociderem ad pedes veſtros, flerem quantum valerem, rogarem quantum amarem: nunc vnumquenque veſtrum pro ſeipſo, nunc vtrunque pro alterutro, & pro aliis & maxime infirmis, pro quibus Chriſtus mortuus eſt, qui vos tanquam in theatro vitę huius cum magno ſui periculo ſpectant: ne de vobis ea conſcribẽdo ſpargatis, quæ quandoque concordantes delere non poteritis, qui nunc concordare nolitis, aut quæ concordes legere timeatis, ne iterum litigetis. Verum dico charitati tuæ, nihil me magis quàm hoc exemplum tremuiſſe, cum quædam ad me in epiſtola tua legerem tuæ indignationis indicia, non tam illa de Entello & boue laſſo, vbi mihi potius hilariter iocari, quàm iracunde minari viſus es, q̃ illud quod ſerio te ſcripſiſſe ſatis apparet: Vnde ſupra eloquutus ſum, plus fortaſſe quàm debui, ſed non plus quàm timui, vbi aiſti, ne fortè læſus iuſte expoſtulares. Rogo te, ſi fieri poteſt vt inter nos quæramus & diſſeramus aliquid, quo ſine amaritudine diſcordiæ corda noſtra paſcantur, fiat. Si autem non poſſum dicere quid mihi emendandum videatur in ſcriptis tuis, nec tu in meis, niſi cum ſuſpicione inuidię, aut læſione amiciciæ, quieſcamus ab his, & noſtræ vitæ ſalutíque parcamus. Minus certè aſſequatur illa quæ inflat, dum non offendatur illa quæ ędificat. Ego me longè eſſe ſentio ab illa perfectione, de qua ſcriptum eſt: Si quis in verbo non offendit, hic perfectus eſt vir. Sed planè in dei miſericordia puto me poſſe facilè abs te petere veniam, ſi quid offendi: quod mihi aperire debes, vt cum te audiero, lucreris fratrem tuum. Neque e- K
nim quia hoc propter longinquitatẽ terrarum non potes facere inter me & te, propterea debes ſinere errare me. Prorſus quod ad ipſas res quas noſſe volumus, attinet, ſi quid veri me tenere vel ſcio vel credo vel puto, in quo tu aliter ſentis, quantum dat dominus ſine tua iniuria conabor aſſerere. Quod autem pertinet ad offenſionẽ tuam, cum te indignatum ſenſero, nihil aliud quàm veniã deprecabor. Nec omnino arbitror te ſuccenſere potuiſſe, niſi aut hoc dicerem quod non debui, aut nõ ſic dicerem vt debui, quia nec miror minus nos ſcire inuicem, quàm ſcimus à cõiunctiſsimis & familiariſsimis noſtris. In quorum ego charitatem, fateor, facile me totum proiicio, pręſertim fatigatum ſcandalis ſeculi, & in ea ſine vlla ſolicitudine requieſco. Deũ quippe illic eſſe ſentio, in quem me ſecurus proiicio, & in quo ſecurus requieſco. Nec in hac mea ſecuritate craſtinum illud humanæ fragilitatis incertum, de quo ſuperius gemui, omnino formido. Cùm enim hominem chriſtiana charitate flagrantem, eáq; mihi fidelem amicum factum eſſe ſentio, quicquid ei conſiliorum meorum cogitationumq; committo, non homini commit- L
to, ſed illi in quo manet vt talis ſit. Deus enim charitas 1. Ioan. 4.
eſt, & qui manet in charitate, in deo manet: quam ſi deſeruerit, tantum faciat neceſſe eſt dolorem, quantum manens fecerat gaudium. Veruntamen ex amico intimo factus inimicus, quęrat ſibi potius quod fingat aſtutus, non inueniat quod prodat iratus. Hoc autem vnuſquiſque facile aſſequitur, non occultando quod fecerit, ſed non faciendo quod occultare velit. Quod miſericordia dei bonis piiſq; cõcedit, vt inter inimicos quoſlibet futuros liberi ſecuríque verſentur, alienę peccata ſibi commiſſa non prodant, quę prodi timeant ipſi nulla committant. Cum enim falſum quid à maledico fingitur, aut omnino non creditur, aut certè integra ſalute ſola fama vexatur. Cum autem malum perpetratur, hoſtis eſt intimus, etiam ſi nullius intimi loquacitate aut lite vulgetur. Quapropter quis prudentium non videat, etiam tu quàm tolerabiliter feras amiciſsimi quõdam & familiariſsimi incredibiles nunc inimicicias, conſolante conſcientia, & quemadmodum vel quod iactitat, vel quod à quibuſdam fortitan creditur, in ſiniſtris armis deputes, quibus non minus quàm dextris contra diabolum dimicatur? Veruntamen illum ma- M
luerim aliquo modo mitiorem, quàm te iſto modo armatiorem. Hoc magnum & triſte miraculum eſt, ex amiciciis talibus ad has inimicicias perueniſſe: lętum erit & multo maius, ex inimiciciis talibus ad priſtinam cõcordiam reuertiſſe.

Auguſtinus Præſidio, quem conſacerdotem appellat, quum Hieronymus appellet Diaconum, ſi tamen idem eſt.

Epiſtola XVI.

DOMINO beatiſsimo & meritò venerando fratri & conſacerdoti Præſidio, Auguſtinus in domino ſalutem. Sicut præſens rogaui ſynceritatem tuam, nunc quoque commoneo, vt literas meas ſancto fratri & cõpresbytero noſtro Hieronymo mittere non graueris. Vt autem nouerit charitas tua, quemadmodum etiam tu illi pro mea cauſa ſcribere debeas, miſi exemplaria literarum & mearum ad ipſum, & ad me ipſius, quibus lectis pro tua ſancta prudentia facilè videas, & modum meum quem ſeruandum putaui, & motum eius quem non fruſtra

A ſtra timui. Aut ſi ego quod non debui, vel quo modo non debui, aliquid ſcripſi, non ad illum de me, ſed ad meipſum potius fraterna dilectione mitte ſermonem, quo correctus petam vt ignoſcat, ſi meam culpam ipſe cognouero.

Hieronymus Auguſt. commendans illi Præſidium, & ſalutere iubens Alipium. *Epiſtola XVII.*

DOMINO verè ſancto & beatiſsimo Papę Auguſtino Hieronymus in Chriſto ſalutem. Anno præterito per fratrem noſtrum Aſterium hypodiaconum dignationi tuæ epiſtolam miſeram, promptum reddēs ſalutationis officium, quam tibi arbitror redditā. Nunc quoque per ſanctum fratrem meum Præſidium diaconum obſecro primùm vt memineris mei. Deinde vt baiulum literarū habeas commendatum, & mihi ſcias germaniſsimum, & in quibuſcunque neceſsitas poſtulauerit, foueas atque ſuſtentes, non quo aliqua re (Chriſto tribuente) indigeat, ſed quòd bonorum amicicias auidiſsimè expetat, & ſe in his coniungendis maximum putet beneficium conſequutum. Cur autem ad Occidentem nauigauerit, ipſo poteris narrante cognoſcere. Nos in monaſterio cō- B ſtituti, variis hincinde fluctibus quatimur, & peregrinationis moleſtias ſuſtinemus. Sed credimus in eo qui dixit: Confidite, ego vici mundum, quod ipſo tribuente & præſule, contra hoſtem diabolum victoriam conſequamur. Sanctum & venerabilem fratrem noſtrum papam Alipium vt meo obſequio ſalutes, obſecro. Sancti fratres, qui nobiſcum in monaſterio domino ſeruire feſtinãt, oppidò te ſalutant. Incolumem te & memorem mei, Chriſtus dominus noſter tueatur omnipotēs, domine verè ſancte & ſuſcipiende papa.

Hieronymus Auguſtino, hoc agens, quanquam illi reſpondit de mendacio & cucurbita, tamen amiciciam oportere manere incolumem, rogatq́, vt poſthac abſtineant ab huiuſmodi quæſtionibus, quæ ferè in contentionem exeunt.
Epiſtola XVIII.

DOMINO verè ſancto & beatiſsimo papę Auguſtino Hieronymus in domino ſalutem. Cùm à ſancto fratre noſtro Firmo ſolicitè quęrerem quid ageres, ſoſpitem te lætus au- C diui. Rurſum cùm tuas literas non dico ſperarem, ſed exigerem, neſciente te de Africa ſe profectum eſſe dixit. Itaque reddo tibi per eum ſalutationis officia, qui te vnico amore complectitur, ſimulq; obſecro vt ignoſcas pudori meo, quòd diu præcipienti vt reſcriberem, negare non potui. Nec ego tibi, ſed cauſę cauſa reſpondit. Et ſi culpa eſt reſpondiſſe, quæſo vt patienter audias, multo maior eſt prouocaſſe. Sed faceſſant iſtiuſmodi querimoniæ. Sit inter nos pura germanitas, & deinceps non quæſtionum, ſed charitatis ad nos ſcripta mittamus. Sancti fratres, qui nobiſcum domino ſeruiunt, affatim te ſalutant. Sanctos, qui tecum Chriſti leue trahunt iugum, præcipuè ſanctum & ſuſcipiendum papam Alipium vt meo obſequio ſalutes, precor. Incolumem te & memorem mei Chriſtus deus noſter tueatur omnipotens. Domine verè ſancte & beatiſsime papa, ſi legiſti librum explanationū in Ionam, puto quòd ridiculam cucurbitæ non recipias quæſtionem. Si autem amicus qui me primus gladio petiit, ſtylo repulſus eſt, ſit humanitatis tuæ atque iuſticię accuſantem reprehendere, non reſpondentem. In ſcripturarum campo ſi placet, ſine noſtro inuicem dolore laudamus.

Auguſtinus Hieronymo, accuratius reſpondet de mendacio officioſo, docens Petrum verè erraſſe, atque à Paulo verè iureq́ reprehenſum: deprecaturq́ veniam quòd dictis quibuſdam incautioribus Hieronymi animum offenderit, excuſans quòd nulla ſua culpa epiſtola per multorum obambularit manus, priuſquam ad eum, cui ſcripta erat, peruenerat. D *Epiſtola XIX.*

DOMINO dilectiſsimo, & in Chriſti viſceribus honorando, ſancto fratri & compresbytero Hieronymo, Auguſtinus in domino ſalutem. Iam pridem tuæ charitati prolixam epiſtolam miſi, reſpōdens illi tuæ, quam per ſanctum filium tuum Aſterium, nunc iam non ſolum fratrem, verumetiam collegam meū miſiſſe te recolis. Quæ vtrum in manus tuas peruenire meruerit, adhuc neſcio, niſi quòd per fratrem ſynceriſsimum Firmum ſcribis, Si ille qui me primum gladio petiit, ſtylo repulſus eſt, vt ſit humanitatis meæ atque iuſticiæ accuſantem reprehendere non reſpondentem. Hoc ſolo tenuiſsimo indicio vtcunque coniicio, legiſſe te illam epiſtolam meam. In ea quippe deploraui tantam inter vos extitiſſe diſcor- E diam, de quorum tanta amicicia, quaquauerſum eam fama diffuderat, charitas fraterna gaudebat. Quod non feci reprehendendo in aliquo germanitatem tuam, cuius in ea re aliquam culpam me cognouiſſe non auſus ſum dicere, ſed dolendo humanam miſeriam, cuius in amiciciis mutua charitate retinendis, quantalibet illa ſit, incerta permanſio eſt. Verùm illud malueram tuis noſſe reſcriptis, vtrum mihi veniam quam popoſceram dederis. Quod apertius mihi intimari cupio, quamuis hilarior quidam vultus literarum tuarum etiam hoc me impetraſſe ſignificare videatur, ſi tamen poſt lectam illam miſſæ ſunt, quod in eis minimè apparet. Petis vel potius fiducia charitatis iubes, vt in ſcripturarum campo, ſine noſtro inuicem dolore ludamus. Equidē quantum ad me attinet, ſerio nos iſta quàm ludo agere mallem. Quod ſi hoc verbum tibi propter facilitatem ponere placuit, ego fateor maius aliquid expeto à benignitate virium tuarum, prudentiáque tam docta & ocioſa, annoſa, ſtudioſa, ingenioſa diligentia, hæc tibi non tantum donãte, verumetiam dictante ſpiritu ſancto, vt in magnis & laborioſis quæſtionibus, non tanquam ludentem in campo ſcripturarum, ſed in monti- F bus anhelantem adiuues. Si autem propter hilaritatem, quam eſſe inter chariſsimos differentes decet, putaſti dicendum eſſe, ludamus: ſiue illud apertum & planum ſit vnde colloquimur, ſiue arduum atque difficile: hocipſum edoce obſecro te, quo nam modo aſſequi valeamus, vt cùm fortè aliquid nos mouet, quod nobis etſi non cautius attendentibus, certè tardius intelligentibus non probatum eſt, & quid nobis videatur contra conamur aſſerere, ſi hoc aliquanto ſecuriore libertate dicamus, nō incidamus in ſuſpicionem puerilis iactantię, quaſi noſtro nomini famam, viros illuſtres accuſando quæramus. Si autem aliquid aſperum quod refellendi neceſsitate depromptum fuerit, quo tolerabile fiat, leniore circunfundamus eloquio, ne litum melle gladium ſtringere iudicemur. Niſi fortè ille modus eſt, quo vtrūque hoc vicium vel vicij ſuſpicionem caueamus, ſi cū doctiore amico ſic diſputemus, vt quicquid dixerit, neceſſe ſit approbare, nec quærendi ſaltem cauſa liceat aliquantulum reluctari. Tum verò ſine vllo timore offenſionis tãquam in campo luditur, ſed mirum *Diſ. 9. cap.* ſi nobis nō illuditur. Ego enim fateor charitati tuæ, ſo- *Ego ſolis.*

lis eis

A bant quo animo à Iudæis fidelibus obseruari tunc ista deberent, propter commendandam scilicet authoritatem diuinam, & sacramentorum illorum propheticam sanctitatem, non propter adipiscendam salutem, quæ iam in Christo reuelabatur, & per baptismi sacramentum ministrabatur, Sed illi hoc de Paulo sparserant, qui sic ea volebāt obseruari, tanquam sine his in Euangelio salus credentibus esse nō posset. Ipsum enim senserant vehementissimum gratiæ prædicatorem, & intentioni eorum maximè aduersum, docentem non per illam hominem iustificari, sed per gratiam Iesu Christi, cuius prænunciandæ causa illæ vmbræ in lege mandatæ sunt. Et ideo illi inuidiam & persequutionem molientes concitare, tanquam inimicum legis mandatorumq; diuinorum criminabantur: cuius falsæ criminationis inuidiā congruentius deuitare non posset, quàm vt ea ipse celebraret, quæ damnare tanquam sacrilega putabatur: atque ita ostenderet nec Iudæos tunc ab eis tanquam à nefariis prohibendos, nec gentiles ad ea tanquam ad necessaria compellendos. Nam si reuera sic ea reprobaret, quemadmodū de illo auditum erat,

Ceremoniæ.

B & ideo celebranda susciperet, vt actione simulata suam posset occultare sententiam, non ei diceret Iacobus, Et scient omnes, sed diceret, Et putabūt omnes, quoniam quæ de te audierunt falsa sunt: præsertim quia in ipsis Hierosolymis Apostoli iam decreuerant, ne quisquam gentes cogeret iudaizare: non autē decreuerāt, ne quisquam tunc Iudæos iudaizare prohiberet, quāuis etiam ipsos iam doctrina Christiana non cogeret. Proinde si post hoc Apostolorum decretum Petrus habuit illam in Antiochia simulationē, qua gentes cogeret iudaizare, quo iam nec ipse cogebatur, quamuis propter commendāda eloquia dei, quæ Iudæis sunt credita, nō prohibebatur: quid mirum si constringebat eum Paulus libere asserere, quod cum cæteris Apostolis se Hierosolymis decreuisse meminerat? Si autē hoc (quod magis arbitror) ante illud Hierosolymitanum concilium Petrus fecit, nec sic mirum est, quòd eum volebat Paulus nō timidè obtegere, sed fidenter asserere quod eum pariter sentire iam nouerat: siue quod cum eo cōtulerat Euangelium: siue quod in Cornelij Centurionis vocatione etiam diuinitus eum de hac re admonitum acceperat: siue quod antequam illi, quos timuerat, venissent An-

C tiochiam, cum gentibus eum conuesci viderat. Neque enim negamus in hac sententia fuisse iam Petrum, in qua & Paulus fuit. Non itaque tunc eum quid in ea re verum esset docebat, sed eius simulationem, qua gentes iudaizare cogebantur, arguebat: non ob aliud, nisi quia sic illa omnia simulatoria gerebantur, tanquam verum esset quod illi dicebant, qui sine circuncisione præputij atque aliis obseruationibus vmbræ futurorum putabāt, credentes saluos esse non posse. Ergo & Timotheum circuncidit propterea, ne Iudæis, & maximè cognationi eius maternæ sic viderentur qui ex gentibus in Christum crediderant, detestari circūncisionem, sicut idololatria detestanda est, cùm illam deus fieri præceperit, hanc Satanas persuaserit. Et Titum propterea non circuncidit, ne occasionem daret eis, qui sine vlla † circuncisione dicebant credentes saluos esse non posse, & ad deceptionem gentium hoc etiam Paulum sentire iactarent. Quod ipse satis significat, vbi ait: Sed neque Titus, qui mecum erat, cùm esset Græcus, compulsus est circuncidi: propter subintroductos autem falsos fratres, qui subintroierant perscrutari libertatem nostram, vt nos in seruitutem redigerent, quibus nec ad horam

33. q. 9. sententiam.

† illa.

Gala. 2.

cessimus subiectioni, vt veritas Euangelij permaneat D apud nos, Hic apparet quid eos captare intellexerit, vt non faceret quod in Timotheo fecerat, & quòd ea libertate facere poterat, qua ostenderat illa sacramenta nec tanquam necessaria debere appeti, nec tanquam sacrilega debere damnari. Sed cauendum est videlicet in hac disputatione, ne sicut philosophi quædam facta hominum media dicamus inter rectè factum & peccatum, quæ neque in rectè factis, neque in peccatis numerentur, & vrgeamur eo, quod obseruare legis ceremonias, non potest esse indifferens, sed aut bonum, aut malum: Vt si bonum dixerimus, eas nos quoque obseruare cogamur: si autem malum, non verè, sed simulatè ab Apostolis obseruatas esse credamus. Ego verò Apostolis non tam exemplum philosophorum timeo, quando & illi in sua disputatione veri aliquid dicunt, quàm forensium aduocatorum, quando in alienarum causarum actione mentiuntur. Quorum similitudo, si in ipsa expositione epistolæ ad Galatas ad confirmandam simulationem Petri & Pauli putata est decenter induci, quid ego apud te timeam nomen philosophorum: qui non propterea vani sunt, quia omnia falsa di- E cunt, sed quia & falsis plerisque confidunt, & vbi vera inueniuntur dicere, à Christi gratia, qui est ipsa veritas, alieni sunt. Cur autem non dicam præcepta illa veterum sacramentorum nec bona esse, quia non eis homines iustificantur: vmbræ enim sunt, prænunciantes gratiam qua iustificamur: nec tamen mala, quia diuinitus præcepta sunt, temporibus personisque congruentia, cum me adiuuet etiam prophetica sententia, qua dicit deus se illi populo dedisse præcepta nō bona. Fortè enim propterea non dixit mala, sed tantum non bona, id est non talia, vt illis homines boni fiant, aut sine illis boni non fiant. Vellem me doceret benigna synceritas tua, vtrum simulatè quisquam sanctus orientalis, cùm Romam venerit, ieiunet sabbato, excepto illo die paschalis vigiliæ? Quod si malum esse dixerimus, non solum Romanam Ecclesiam, sed etiam multa ei vicina, & aliquāto remotiora damnabimus, vbi mos idem tenetur & manet. Si autem non ieiunare sabbato malum putauerimus, tot ecclesias orientis, & multo maiorem orbis Christiani partem, qua temeritate criminabimur? Placet ne tibi vt medium quiddam esse dicamus, quod tamen acceptabile sit ei, qui hoc non simu- F latè, sed congruenti societate atque obseruantia fecerit? Et tamē nihil inde legimus in canonicis libris præceptum esse Christianis: quantomagis illud malum dicere non audeo, quod deum præcepisse ipsa Christiana fide negare non possum, qua didici, non eo me iustificari, sed gratia dei, per Iesum Christum dominum nostrum? Dico ergo circuncisionem præputij, & cætera huiusmodi, priori populo per testamētum quod vetus dicitur, diuinitus data, ad significationem futurorum, quæ per Christum oportebat impleri, quibus aduenientibus, remansisse illa Christianis legenda tantum ad intelligentiam præmissæ prophetiæ, non autem necessariò facienda quasi adhuc expectandum esset, vt veniret fidei reuelatio, quæ his significabatur esse ventura. Sed quamuis gentibus imponenda non essent, non tamen sic debuisse auferri à consuetudine Iudæorum, tanquam detestanda atque damnanda. Sensim proinde atque paulatim feruente sanè prædicatione gratiæ Christi, qua sola nossent credentes se iustificari saluósque fieri, non illis vmbris rerum antea futurarum, tunc iam venientium atque præsentium, vt in illorum Iudæorum

Sacramēta legis non sunt bona.

Dist. 12. illa.

Ob scādalum post eras necesse damnare.

vocatione,

vocatione, quos præsentia carnis domini, & Apostolica tempora tic inuenerant, omnis illa actio cõsumeretur vmbrarum: hoc eis suffecisse ad commẽdationem, vt non tanquam detestãda, & similis idololatriæ vitaretur, vltra verò non haberet progressum, ne putaretur necessaria tanquam vel ab illa salus esset, vel sine illa esse non posset. Quod putauerunt hæretici, qui dum volunt & Iudæi esse & Christiani, nec Iudæi nec Christiani esse potuerunt. Quorum sentẽtiam mihi cauendam, quanuis in ea nunquam fuerim, tamen beneuolentissimè admonere dignatus es. In cuius sententiæ non consensionem sed simulationem Petrus timore inciderat, vt de illo Paulus verissimè scriberet, quod eum vidisset non rectè ingredientem ad veritatem Euangelij, eique verissimè diceret quod gẽtes iudaizare cogebat: Quod Paulus vtique non cogebat, ob hoc illa vetera veraciter vbi opus esset obseruans, vt damnanda non esse monstraret: prædicans tamen instanter non eis, sed reuelata gratia fidei, fideles saluos fieri, ne ad ea quenquam velut necessaria ◊ suscipienda ◊ compelleret. Sic autem credo Apostolum Paulum veraciter cuncta illa gessisse, nec tamen nunc quenquam factum ex Iudæo Christianum, vel cogo vel sino talia veraciter celebrare, sicut nec tu cui videtur Paulus ea simulasse, cogis istum vel sinis talia simulare. An vis vt etiam ego dicam hanc esse summam quæstionis, imò sententiæ tuæ, vt post Euangelium Christi, bene faciant credentes Iudæi, si sacrificia offerant quæ obtulit Paulus, si filios circuncidant, si sabbatum obseruent, vt Paulus in Timotheo, & omnes obseruare Iudæi, dum hæc simulatè ac fallaciter agant? Hoc si ita est, non iam in hæresim Hebionis, vel eorum quos vulgo Nazaræos nuncupant, vel quamlibet aliam veterem, sed nescio in quam nouam delabimur, quæ sit eo perniciosior, quo non errore sed proposito est ac voluntate fallaci. Quod si respondeas, vt te ab hac purges sententia, tunc Apostolos ista laudabiliter simulasse, ne scandalizarẽtur infirmi qui ex Iudæis multi crediderant, & ea respuenda nondum intelligebant. Nunc verò confirmata per tot gentes doctrina gratiæ Christianæ, † confirmata etiam per omnes Christi ecclesias lectione legis & prophetarum, quo modo hæc intelligenda non obseruanda recitentur, quisquis ea simulando agere voluerit, ◊ videatur ◊ insanire: cur mihi non licet dicere Apostolum Paulum, & alios rectæ fidei Christianos, tunc illa vetera sacramenta paululum obseruando veraciter commendare debuisse, ne putarẽtur illæ propheticæ significationis obseruationes à piissimis patribus custoditæ, tanquam sacrilegia diabolica à posteris detestatæ? Iam enim cum venisset fides quæ prius illis obseruationibus prænunciata, post mortem & resurrectionem domini reuelata est, amiserant tanquam vitam officij sui. Veruntamen sicut defuncta corpora necessariorum officiis deducẽda erant quodam modo ad sepulturã, nec simulatè sed religiosè, non autem deserenda continuo, vel inimicorum obtrectationibus tanquam canum morsibus proiicienda. Proinde nunc quisquis Christianorum, quanuis sit ex Iudæis similiter ea celebrare voluerit, tanquam sopitos cineres eruens, non erit pius deductor vel baiulus corporis, sed impius sepulturæ violator. Fateor sanè in eo, quod epistola mea continet, quod ideo sacramenta Iudęorũ Paulus celebranda susceperat, cum iam Christi esset Apostolus, vt doceret non esse perniciosa iis qui ea vellent, sicut à parentibus per legem acceperant, custodire: minus me posuisse, illo duntaxat tempore, quo primum fidei gratia reuelata est. Tunc enim K hoc non erat perniciosum, progressu vero temporis erat perniciosum, nisi ◊ illæ obseruationes ab omnibus Christianis desererentur: ne si tunc fierent, non discerneretur quod deus populo suo per Moysem præcepit, ab eo quod in templis dæmoniorum spiritus immundus instituit. Proinde potius culpanda est negligentia mea, quia hoc non addidi, quàm obiurgatio tua. Verũtamen longe antequam literas tuas accepissem, scribens contra Faustum Manichæum quo modo eundem locum, *2. Retra. 7.* quanuis breuiter explicauerim, & hoc illic non prætermiserim, & legere poterit si non dedignetur benignitas tua, & à charissimis nostris, per quos nunc hęc scripta misi, quo modo volueris tibi fides fiat, illud me ante dictasse: mihique de animo meo crede, quod coram deo loquens iure charitatis exposco, nunquam mihi visum fuisse, etiam nunc Christianos ex Iudæis factos, sacramenta illa vetera quolibet affectu celebrare, & quouis animo debere ab eis nullo modo coli: † cum illud de Paulo semper ita senserim, ex quo illius mihi literæ innotuerunt, sicut nec tibi videtur hoc tempore, cuiquam esse simulanda ista, cum hoc fecisse Apostolos credas. Proinde sicut tu è cõtrario loqueris, & licet reclamante (sicut scribis) mundo, libera voce pronuncias L ceremonias Iudęorum, & perniciosas esse & mortiferas Christianis, & quicũque eas obseruauerit, siue ex Iudæis siue ex gẽtibus eum in barathrum diaboli deuolutum, Ita ego hanc vocem tuam omnino confirmo, & addo: Quicunque eas obseruauerit, ◊ siue ex Iudæis siue ex gentibus, ◊ non solum veraciter, verumetiam simulatè, eum in barathrum diaboli deuolutum. Quid quæris amplius? Sed sicut tu simulationem Apostolorum ab huius temporis ratione secernis, ita ego Pauli Apostoli veracem tunc in his omnibus cõuersationem ab huius temporis, quanuis minime simulata ceremoniarum Iudaicarum obseruatione secerno: quoniam tunc fuit approbanda, nunc detestanda. Ita quanuis legerimus: Lex & *Luc. 16.* prophetæ vsque ad Ioannem baptistã, & quia propter- *Ioan. 5.* ea quærebant Iudæi Christum interficere, quia non solum soluebat sabbatum, sed & patrem suum dicebat deum, æqualem se faciẽs deo: & quia gratiam pro gratia accepimus, & quoniã lex per Moysem data est, gra- *Ioan. 1.* tia autem & veritas per Iesum Christum facta est, Et per *Hiere. 31.* Hieremiam promissum est daturũ deum testamentum M nouum domui Iuda, non secundum testamẽtum quod disposuit patribus eorum: non tamen arbitror ipsum dominum fallaciter à parentibus circuncisum. Aut si hoc propter ætatem minime prohibebat, nec illud arbitror eum dixisse fallaciter leproso, quem certè non illa per Moysem pręcepta obseruatio, sed ipse mundauerat: Vade & offer pro te sacrificiũ quod præcepit Moyses in testimonium illis. Nec fallaciter ascẽdit ad diem festum, vsqueadeo non causa ostentationis coram hominibus, vt non euidenter ascenderit, sed latenter. At enim dixit idem Apostolus: Ecce ego Paulus dico vo- *Galat. 5.* bis quia si circuncidamini, Christus vobis nihil proderit. Decepit ergo Timotheum, & fecit ei nihil prodesse Christum? An quia hoc fallaciter factum est, ideo non obfuit? At ipse hoc non posuit: nec ait, Si circuncidamini veraciter, sicut nec fallaciter, sed sine vlla exceptione dixit: Si circuncidamini, Christus vobis nihil proderit. Sicut ergo tu vis hic locum dare sententiæ tuæ, vt velis subintelligi nisi fallaciter, ita non impudenter flagito, vt etiam nos illic intelligere sinas eis dictum: Si circuncidamini, qui propterea volebant circuncidi,

† affectu celebrari debere, aut eis vllo modo licere.

A cuncidi, quod aliter se putabant in Christo saluos esse nō posse. Hoc ergo animo, hac voluntate, ista intentione quisquis tunc circuncidebatur, Christus ei nihil omnino proderat. *Gal.2.* Sicut alibi aperte dicit: Nam si per legem iustitia, ergo Christus gratis mortuus est? Hoc ergo declarat, & quod ipse commemorasti: Euacuati estis à Christo, qui lege iustificamini, à gratia excidistis. Illos itaque arguit qui se iustificari in lege credebant, non qui legitima illa in eius honore, à quo mandata sunt, obseruabant, intelligentes & qua *prænunciandæ veritatis ratione mandata sint, & quousque debeant perdurare. **al. quia.* Vnde est illud quod ait: Si spiritu ducimini, non adhuc estis sub lege: vnde velut colligis apparere, qui sub lege est, non dispensatiue, vt nostros putas voluisse maiores, sed vere vt ego intelligo, eum spiritum sanctum non habere, magna mihi videtur quæstio, quid sit esse sub lege sic, quemadmodum Apostolus culpat. Neque enim hoc eum propter circuncisionem arbitror dicere, aut illa sacrificia, quę tunc facta à patribus, nunc à Christianis non fiunt, & cætera huiusmodi, sed hoc ipsum etiam quod lex iubet: Non concupisces: quod fatemur certè Christianos de-

B bere obseruare, atque Euangelica maximè illustratione prædicari. Legem dicit esse sanctam, & mandatum sanctum & iustum, & bonum. *Roma.7.* Deinde subiungit: Quod ergo bonum est mihi factum est mors? Absit, Sed peccatum vt appareat peccatum, per bonum mihi operatum est mortem, vt fiat supra modum peccator aut peccatum, per mandatum. Quod autem hic dicit, peccatum per mandatum fieri supra modum, *Roma.5.* hoc alibi ait: Lex subintrauit vt abundaret delictum. Vbi autem abundauit delictum, superabundauit & gratia. Et alibi, cùm superius de dispensatione gratiæ loqueretur, quod ipsa iustificet: velut interrogans ait: Quid ergo lex? Atque huic interrogationi continuo *Gala.3.* respondit: Præuaricationis gratia posita est, donec veniret semen cui promissum est. Hos ergo damnabiliter dicit esse sub lege, quos reos facit lex, non implentes legem, dum non intelligendo gratiæ beneficium ad facienda dei præcepta, quasi de suis viribus superba elatione præsumunt. Plenitudo enim legis charitas. *Roma.13.* Charitas vero dei diffusa est in cordibus nostris, *Roma.5.* non per nosipsos, sed per spiritum sanctum qui datus est nobis. Sed huic rei quantum satis est explicandæ,

C prolixior fortasse & sui proprij voluminis sermo debetur. Si ergo illud quod lex ait: Non concupisces, si humana infirmitas gratia dei adiuta non fuerit, sub se reum tenet, & præuaricatorem potius damnat, quàm liberat peccatorem, quanto magis illa quæ significationis causa præcepta sunt, circuncisio & cætera, quæ reuelatione gratiæ latius innotescente necesse fuerat aboleri, iustificare neminem poterant? Non tamen ideo fuerant tanquam diabolica gentium sacrilegia fugienda, etiam cùm ipsa gratia iam cœperat reuelari, quæ vmbris talibus fuerat prænunciata: sed permittenda paululum eis maximè qui ex illo populo cui data sunt venerant. Postea verò tanquam cum honore sepulta sunt, à Christianis omnibus irreparabiliter de- *Dispēsatio.* serenda. Hoc autem quod dicis, non dispensatiue vt nostri voluere maiores, quid sibi vult oro te? Aut enim hoc est quod ego appello officiosum mendacium, vt hæc dispensatio sit officium velut honeste mentiendi: aut quid aliud sit omnino non video, nisi forte addito nomine dispensationis fiat, vt mendacium non sit mendacium. Quod si absurdum est, cur ergo non a-

pertè dicis officiosum mendacium defendendum, nisi D
forte nomen te mouet, quia non tam vsitatum est in Ecclesiasticis libris vocabulum officij, quod Ambro- *Ambrosius* sius noster non timuit, qui suos quosdam libros vtilium præceptionum plenus, de officiis voluit appellare? An si officiose mentiatur quisque culpandus est, si dispensatiue approbandus? Rogo te mentiatur vbi legerit qui hoc putat, quia & in hoc magna quæstio est, sit ne aliquando mentiri viri boni, immo viri Christiani, qualibus dictum est, Sit in ore vestro, est, est, *Math.5.* non non, vt non sub iudicio decidatis. Et qui cùm fide audiunt: Perdes omnes qui loquuntur mendacium. *Psal.5.* Sed vt dixi & alia & magna quæstio est: eligat quod voluerit qui hoc existimat vbi mentiatur, dum tamen à scribentibus authoribus sanctarum scripturarum & maxime canonicarum, inconcusse credatur & defendatur omnino abesse mendacium: ne dispensatores Christi de quibus dictum est, Hic iam quæritur inter dispensatores, vt fidelis quis inueniatur, tanquam *1.Cor.4.* magnum aliquid sibi fideliter didicisse videantur, pro veritatis dispensatione mentiri, cùm ipsa fides, in Latino sermone ab eo dicatur appellata, quia fit quod di- *Fides.* citur. Vbi autem fit quod dicitur, mentiendi vtique E
non est locus. Fidelis igitur dispensator Apostolus Paulus, proculdubio nobis exhibet in scribendo fidem quia veritatis dispensator erat, non falsitatis, Ac per hoc verum scripsit vidisse se Petrum non rectè ingredientem ad veritatem Euangelij, eique in faciem restitisse, quod gentes cogeret Iudaizare. Ipse verò Petrus, quod à Paulo fiebat vtiliter libertate charitatis, sancta ac benigna pietate humilitatis accepit: atque ita rarius & sanctius exemplum posteris præbuit, quo non dedignarentur, sicubi forte recti tramitem reliquissent, etiam à posterioribus corrigi, quàm Paulus, quo confidenter auderent etiam minores maioribus pro defendenda Euangelica veritate salua fraterna charitate resistere. Nam cùm satius multo sit à tenendo itinere in nullo quàm in aliquo declinare, multo est tamen mirabilius & laudabilius libenter accipere corrigentem, quàm audacter corrigere deuiantem. Est laus itaque iustæ libertatis in Paulo, & sanctæ humilitatis in Petro: quæ quantum mihi pro modulo meo videtur, magis fuerat aduersus calumniantem Porphyrium defendenda, quàm vt ei daretur obtrectandi maior occasio, qua multo mordacius crimi- F
naretur Christianos fallaciter vel suas literas scribere, vel dei sui sacramenta tractare. Flagitas à me vt aliquem saltem vnum ostendam, cuius in hac re sententiam sim secutus, cùm tu tam plures nominatim commemoraueris, qui te in eo quod adstruis, præcesserunt, petens vt in eo, si te reprehendo errantem, pa- [redacted]
tiar te errare cum talibus: quorum ego fateor, nemi- [redacted]
nem legi, sed cùm sint fermè sex vel septem, horum quatuor authoritatem tu quoque infringis, Nam Laodicenum, cuius nomen taces, de ecclesia dicis nuper egressum, Alexandrum autem veterem hæreticum: Origenem verò ac Didymum, reprehensos abs te lego in recentioribus opusculis tuis, & non mediocriter, nec de mediocribus quæstionibus, quamuis Origenem mirabiliter ante laudaueris. Cum his ergo errare puto quia nec teipse patieris, quamuis hoc perinde dicatur, ac si in hac sententia non errauerint. Nam quis est qui se velit cum quolibet errare? Tres igitur restant, Eusebius Emisenus, Theodorus Heracleotes, & quem paulopost commemoras, Ioannes, qui dudum in pontificali gra-

du Conſtantinopolitanā rexit eccleſiam. Porrò ſi quæras vel recolas quid hinc ſenſerit noſter Ambroſius, quid noſter itidem Cyprianus, inuenies fortaſſe nec nobis defuiſſe, quos in eo quod aſſerimus ſequeremur: quanquam ſicut pauloante dixi, tantummodo ſcripturis canonicis hanc ingenuam debeam ſeruitutem, qua eas ſolas ita ſequar, vt conſcriptores earum nihil in eis omnino erraſſe, nihil fallaciter poſuiſſe non dubitem. Proinde cùm quæro tertium, vt tres etiam ego tribus opponam, poſſem quidem (vt arbitror) facile reperire ſi multa legiſſem, veruntamen ipſe mihi pro his omnibus, imò ſupra hos omnes Apoſtolus Paulus occurrit. Ad ipſum confugio, ad ipſum omnes † qui aliud ſentiunt literalibus ſuis tractatibus † prouoco, ipſum interrogans interpello & requiro, in eo quod ſcriptum eſt * ad Galatas, vidiſſe ſe Petrum non rectè ingredientem ad veritatem Euangelij, eique in faciem propterea reſtitiſſe, quod illa ſimulatione gentes iudaizare cogebat. Vtrum verum ſcripſerit, an fortè neſcio qua diſpenſatiua falſitate mentitus ſit. Et audio eum paulo ſuperius in eiuſdem narrationis exordio, religioſa voce mihi clamantem, Quæ autem ſcribo vobis, ecce coram deo quia non mentior. Dent veniam quilibet aliud opinantes, ego magis credo tanto Apoſtolo in ſuis & pro ſuis literis iuraoti, quàm cuiquam doctiſſimo de alienis literis diſputanti. Nec dici timeo ſic Paulum defeodere, quod non ſimularit errorem Iudæorum, ſed verè fuerit in errore: quoniam neq; ſimulabat errorem, qui libertate Apoſtolica, ſicut illi tempori congruebat, vetera illa ſacramenta, vbi opus erat agendo, commendabat ea, non Satanæ verſutia decipiendis hominibus, ſed dei prouidentia prænunciandis rebus futuris propheticè cōſtituta. Nec verè fuerat in errore Iudæorum, qui non ſolum nouerat, ſed etiam inſtanter & acriter prædicabat eos errare, qui putabant gentibus imponenda, vel iuſtificationi quorumcunque fidelium neceſſaria. Quod autem dixi eum factum Iudæis tanquam Iudæum, & tanquam gentilem gentilibus, non mentientis aſtu, ſed compatientis affectu, quemadmodum dixerim parum mihi viſus es attendiſſe, immò ego fortaſſe non ſatis hoc explanare potuerim. Neque enim hoc ideo dixi, quod miſericorditer illa ſimulauerit, ſed quia ſic ea non ſimulauit, quæ faciebat ſimilia Iudæis quemadmodum nec illa, quæ faciebat ſimilia gentibus, quæ tu quoque commemoraſti, atq; in eo me quod non ingrate fateor adiuuiſti. Cùm enim abs te quæſiſſem in epiſtola mea, quo modo putetur, ideo factus Iudæis tanquam Iudæus, quia fallaciter ſuſcepit ſacramenta Iudæorum, cùm & gentibus tanquam gentilis factus ſit, oec tamen ſuſcepit fallaciter ſacrificia gentium: tu reſpondiſti, in eo factum gentibus tanquam gentilem, quòd præpucium receperit, quòd indifferenter permiſerit veſci cibis, quos damnant Iudæi: Vbi ego quæro, vtrum & hoc ſimulatè fecerit? Quod ſi abſurdiſſimum atque falſiſſimum eſt: Sic ergo & illa, in quibus Iudæorum conſuetudini congruebat libertate prudenti, non neceſſitate ſeruili, aut quod eſt indignius diſpenſatione fallaci potius quàm fideli. Fidelibus enim & iis qui cogoouerunt veritatem, ſicut ipſe teſtatur, niſi fortè & hic fallit omnis creatura dei bona eſt, & nihil abiiciendum, quod cum gratiarum actione accipitur. Ergo & ipſi Paulo non ſolùm viro, verumetiam diſpenſatori maxime fideli, non ſolum cognitori, verumetiam doctori veritatis, omnis vtique in cibis creatura dei non ſimulatè ſed verè bona erat. Cur igitur nihil ſimulatè ſuſcipiendo ſacrorum ceremoniarúmque gētilium, ſed K de cibis & præpucio vera ſentiendo atque docendo, tameo tanquam gentilis factus eſt gentibus, & non potuit fieri tanquam Iudæus Iudæis, niſi fallaciter ſuſcipiendo ſacramenta Iudæorum? Cur oleaſtro inſerto ſeruauit diſpenſationis veracem fidem, & naturalibus ramis, non extra, ſed in arbore conſtitutis, neſcio quod diſpenſatoriæ ſimulationis velamen obtendit? Cur factus tanquam gentilis gētibus, quod ſentit docet, quod ait ſentit: Factus autem tanquam Iudæus Iudæis, aliud in pectore claudit, aliud promit in verbis, in factis, in ſcriptis? Sed abſit hoc ſapere. Vtriſque enim debebat (1.Corin.9.) charitatem de corde puro & conſcieotia bona, & fide non ficta. Ac per hoc omnibus omnia factus eſt, vt omnes lucrifaceret, non mentientis aſtu, ſed compatientis affectu, Id eſt, non omnia mala hominum fallaciter agendo, ſed aliorum omnium malis omnibus, tanquam ſi ſua eſſent, miſericordis medicinæ diligentiam procurando. Cùm itaque illa teſtamenti veteris ſacramenta etiam ſibi agenda minimè recuſabat, non miſericorditer fallebat, ſed omnino non fallens, atque hoc modo à domino deo illa vſque ad certi temporis diſpenſationem iuſſa eſſe commendaos, à ſacrilegis ſacris gentium diſtinguebat. Tunc autem non mentien- L tis aſtu, ſed compatientis affectu, Iudæis tanquam Iudæus fiebat, quando eos ab illo errore, quo vel in Chriſtum eredere nolebant, vel per vetera ſacerdotia ſua ceremoniarúmque obſeruationes, ſe à peccatis poſſe mundari fierique ſaluos exiſtimabant, ſic liberare cupiebat, tanquam ipſe illo errore teneretur, Diligens vtique proximum tanquam ſeipſum, & hæc aliis faciens, quæ ſibi ab aliis fieri vellet, ſi hoc illi opus eſſet. Quod (Matth.22.) cùm dominus monuiſſet adiunxit: Hæc eſt enim lex (Gala.6.) & prophetæ. Hunc compatientis affectum, in eadem epiſtola ad Galatas præcipit dicens: Si præoccupatus fuerit homo in aliquo delicto, vos qui ſpiritales eſtis, inſtruite huiuſmodi in ſpiritu lenitatis, attendens teipſum ne & tu tenteris. Vide ſi non dixit, fieri tanquam ille, vt illum lucrifacias. Non vtique vt ipſum delictum fallaciter ageret, aut ſe id habere ſimularet, ſed vt in alterius delicto, quid etiam ſibi accidere poſſet, attenderet, atque ita alteri tanquam ſibi ab altero vellet, miſericorditer ſubueniret, hoc eſt, non mentientis aſtu, ſed compatientis affectu: ſic Iudæo, ſic gentili, ſic cuili- M bet homini Paulus in errore, vel peccato aliquo conſtituto, non ſimulando quod non erat, ſed compatiendo quia eſſe potuiſſet, tanquam qui ſe hominem cogitaret, omnibus omnia factus eſt, vt omnes lucrifaceret. Teipſum ſi placet obſecro te pauliſper intuere, teipſum inquam erga memetipſum & recole, vel ſi habes conſcripta re lege verba tua in illa epiſtola quam mihi per fratrem noſtrum, iam collegam meum Cyprianum breuiorem miſiſti, quàm veraci, quàm germano, quàm pleno charitatis affectu, cùm quædam me in te commiſiſſe expoſtulaſſes grauiter ſubiunxiſti, In hoc læditur amicicia, Io hoc neceſſitudinis iura violantur, ne videamur certare pueriliter, & fautoribus inuicem, vel detractoribus noſtris tribuere materiam contendendi. Hæc abs te verba, oon ſolum ex animo dicta ſentio, verumetiam benigno animo ad conſulendum mihi. Deniq; addis quod etiam ſi nō adderes appareret, & dicis: Hæc ſcribo quia purè & Chriſtianè diligere te cupio, nec quicquam in mea meote retinere quod diſtet à labiis. O vir ſancte mihique (vt deus videt animā meam) veraci corde dilecte, hoc ipſum quod poſuiſti in literis tuis,

A tuis, quod te mihi exhibuiſſe non dubito, hoc ipſum omnino Apoſtolum Paulum credo exhibuiſſe in literis ſuis, non vni cuilibet homini, ſed Iudæis & Græcis, & omnibus gentibus filiis ſuis quos in Euangelio genuerat, & quos (iterum) pariendos parturiebat, & deinde poſterorum tot milibus fidelium Chriſtianorum, propter quos illa memoriæ mandabatur epiſtola, vt nihil in ſua mente retineret, quod diſtaret à labiis. Certè factus es etiam tu tanquam ego, non mentientis aſtu, ſed compatientis affectu, cum cogitares tam me non relinquendum in ea culpa in quam me prolapſum exiſtimaſti, quàm nec te velles, ſi eo modo prolapſus eſſes. Vnde agens gratias beneuolæ menti erga me tuæ, ſimul poſco vt etiã mihi non ſuccenſeas, quod cum in opuſculis tuis aliqua me mouerent, motum meum intimaui tibi, hoc erga me ab omnibus ſeruari volens, quod erga te ipſe ſeruaui, vt quicquid improbandum putant in ſcriptis meis, nec laudent ſubdolo pectore, nec ita reprehendant apud alios, vt taceant apud me, Hinc potius exiſtimans lædi amiciciam & neceſſitudinis iura violari. Neſcio enim vtrum Chriſtia-
B næ amiciciæ putandæ ſint, in quibus magis valet vul-
Terentius. gare prouerbium: Obſequium amicos, veritas odium
Prouer. 27. parit, quàm eccleſiaſticum: Fideliora ſunt vulnera amici, quàm voluntaria oſcula inimici. Proinde chariſsimos noſtros qui noſtris laboribus ſynceriſſimè fauent, hoc potius quanta poſſumus inſtantia doceamus, quo ſciant fieri poſſe, vt inter chariſſimos aliquid alterutro ſermone contradicatur, nec tamen charitas ipſa minuatur, nec veritas odium pariat, quæ debetur amiciciæ, ſiue illud verum ſit quod contradicitur, ſiue corde veraci qualecunque ſit dicitur, non retinendo in mente quod diſtet à labiis. Credant itaque fratres noſtri familiares tui, quibus teſtimonium perhibes quod ſint vaſa Chriſti, me inuito factum, nec mediocrem de hac re dolorem ineſſe cordi meo, quod literæ meæ prius in multorum manus venerunt, quàm ad te ad quem ſcriptæ ſunt peruenire potuerunt. Quo autem modo id acciderit, & longum eſt enarrare, & niſi fallor ſuperfluum, cùm ſufficiat ſi quid mihi in hoc creditur, non eo factum animo quo putatur, nec omnino meæ fuiſſe voluntatis aut diſpoſitionis aut conſenſionis aut ſaltem cognitionis vt fieret. Hoc ſi non credunt,
C quod teſte deo loquor, quid amplius faciam non habeo. Ego tamen, abſit vt eos credam hæc tuæ ſanctitati maleuola mente ſuggerere, ad excitandas inter nos inimicicias, quas miſericordia domini dei noſtri auertat à nobis, ſed ſine vllo nocendi animo, facilè de homine humana vicia ſuſpicari. Hoc enim me de illis æquum eſt credere, ſi vaſa ſunt Chriſti, non in contumeliam, ſed in honorem facta & diſpoſita in domo magna à deo in opus bonum. Quod ſi poſt hanc atteſtationem meam, ſi in noticiam eorum venerit facere voluerint, quàm non rectè faciant, & tu vides. Quod ſanè ſcripſeram nullum me librum aduerſus te Romam miſiſſe, ideo ſcripſeram, quia & libri nomen, ab illa epiſtola diſcernebam. Vnde omnino neſcio quid aliud te audiſſe exiſtimaueram, nec Romam ipſam epiſtolam, ſed tibi miſeram, & aduerſus te non eſſe arbitrabar, quod ſynceritate amiciciæ, ſiue ad admonendum, ſiue ad te, vel me abs te corrigendum feciſſe me noueram. Exceptis autem familiaribus tuis, teipſum obſecro per gratiam qua redempti ſumus, vt quæcun-
†benitate. que tua bona quæ tibi pietate† domini conceſſa ſunt, in literis meis poſui, non me exiſtimes inſidioſo blandiloquio poſuiſſe. Si quid autẽ in te peccaui, dimittas mi- D
hi. Nec illud quod de te, neſcio cuius poëtæ factum, ineptius fortaſſe quã literatius à me commemoratum eſt, amplius quam dixi, ad te trahas, cum continuo ſubiecerim, nõ hoc ideo me dixiſſe, vt oculos cordis reciperes, quos abſit vnquam vt amiſeris, ſed vt aduerteres quos ſanos ac vigiles haberes. Propter ſolã ergo παλινῳδίαν, ſi aliquid ſcripſerimus, quod ſcripto poſteriore deſtruere debeamus, imitandam, non propter Steſichori cæcitatem, quam cordi tuo nec tribui, nec timui, attingendum illud exiſtimaui: atq; identidem rogo, vt me fidenter corrigas, vbi mihi hoc opus eſſe perſpexeris. Quanquam enim ſecũdum honorum vocabula, quæ iam eccleſiæ vſus obtinuit, Epiſcopatus presbyterio maior ſit: tamen in multis rebus Auguſtinus Hieronymo minor eſt, licet etiã à minore quolibet, non ſit refugienda vel dedignanda correctio. De interpretatione tua iam mihi perſuaſiſti, qua vtilitate, ſcripturas volueris transferre de Hebræis, vt ſcilicet ea quæ à Iudæis prætermiſſa, vel corrupta ſunt, proferres in medium. Sed inſinuare digneris peto, à quibus Iudæis, vtrum ab eiſipſis, qui an-
te aduentum domini interpretati ſunt, & ſi ita eſt, qui- E
bus, vel quo nam eorũ: an ab iſtis poſterius, qui propterea putari poſſunt, aliqua de codicibus Græcis, vel ſubtraxiſſe vel in eis corrupiſſe, ne illis teſtimoniis de Chriſtiana fide conuincerentur: Illi autem anteriores, cur hoc facere voluerint, non inuenio. Deinde nobis mittas obſecro, interpretationẽ tuam de ſeptuaginta, quam te edidiſſe neſciebam. Librum quoque tuũ, cuius mentionem feciſti, de optimo genere interpretandi, cupio legere, & adhuc noſſe, quo modo coæquanda ſit in interprete peritia linguarum, coniecturis eorum, qui ſcripturas ediſſerendo pertractant, quos neceſſe eſt etiam ſi rectæ atque vnius fidei fuerint, varias parere in multorum locorum obſcuritate ſententias, quamuis nequaquam ipſa varietas ab eiuſdem fidei vnitate diſcordet. Sicut etiam vnus tractator ſecundum eandem fidem, aliter, atq; aliter, eundem locum poteſt exponere, quia hoc eius obſcuritas patitur. Ideo autem deſydero interpretationem tuam de ſeptuaginta, vt & tanta Latinorum interpretum, qui qualeſcunque hoc auſi ſunt, quantum poſſumus imperitia careamus: & ij qui me inuidere putant vtilibus laboribus tuis, tandem aliquando, ſi
fieri poteſt, intelligant, propterea me nolle tuam ex He- F
bræo interpretationem in eccleſiis legi, ne contra ſeptuaginta authoritatem, tanquam nouum aliquid proferentes, magno ſcandalo perturbemus plebes Chriſti, quarum aures & corda illam interpretationem audire conſueuerunt, quæ etiam ab Apoſtolis approbata eſt. Vnde illud apud Ionam virgultum, ſi in Hebræo nec hedera eſt, nec cucurbita, ſed neſcio quid aliud, quod trunco ſuo nixum, nullis ſuſtentandum adminiculis erigatur, mallem iam in omnibus Latinis, cucurbitam legi. Non enim fruſtra hoc puto ſeptuaginta poſuiſſe, niſi quia & huic ſimile ſciebant. Satis me, imò fortaſſe plus quàm ſatis, tribus epiſtolis tuis reſpondiſſe arbitror, quarum duas per Cyprianum accepi, vnam per Firmum. Reſcribe quod viſum fuerit ad nos vel alios inſtruendos. Dabo autem operam diligentiorem, quãtum me adiuuat dominus, vt literæ quas ad te ſcribo, prius ad te perueniant, quàm ad quenquam à quo latius diſpergantur. Fateor enim, nec mihi hoc fieri velle, de tuis ad me, quod de meis, ad te factum iuſtiſsimè expoſtulas. Tamen placeat nobis inuicem, non tantum charitas, verum etiam libertas amiciciæ, ne apud me

taceas, vel ego apud te, quod in nostris literis vicissim nos mouet, eo scilicet animo qui oculis dei in fraterna dilectione nõ displicet. Quod si inter nos fieri posse sine ipsios dilectionis perniciosa offensione nõ putas, nõ fiat. Illa enim charitas, quam tecũ habere vellem, profecto maior est, sed melior hæc minor, quàm nulla est.

Augustinus Longiniano Pagano philosopho, prouocans illum ad scribendum quæ sit optima ad fœlicitatem via, indicans quæ sit apud Christianos.

Epistola XX.

LONGINIANO Augustinus. Solere, aiunt quendam veterum dicere, quibus satis persuasum esset, vt nihil mallent se esse quàm viros bonos, his reliquam facilem esse doctrinam. Hæc sententia, si rite recolo, Socratica est: longè antiquior prophetica præcesserat, præcipiens hominibus breuiter & simul, non tantum vt se nihil malint esse quàm bonos, verumetiam, vnde fiant boni. Diliges, inquit, dominum deum tuum, ex toto corde tuo, & ex tota anima tua, & ex tota mente tua: & diliges proximum tuum, tanquam teipsum. Hoc cui persuasum esset, non ei reliquam facilem, sed eam totam esse doctrinam duntaxat vtilem ac salubrem. Multæ enim doctrinæ sunt, si tamen doctrinæ dicendæ sunt, vel superfluæ vel noxiæ. Veterum libris Christus attestans: In his, inquit, duobus præceptis, tota lex pendet & prophetæ. Proinde quia mihi videor inspexisse tanquam in speculo sermocinationis [mecum] tuæ, nihil te esse malle, quàm virum bonum, deum quo nihil est melius, & vnde humanus animus haurit vt bonus sit, quo nã modo colendum credas, audeo percontari: nã quod eum colendum credas, iam teneo: Quæro etiã quid de Christo sentias. Quod enim eum non paruipendas, aduerti: sed vtrum ea, & sola via, quæ ab illo demonstrata est, ad vitam beatam perueniri posse existimes, & aliqua ex causa non eam negligas ire, sed differas, an & aliam vel alias, ad tam optimam, & prę omnibus appetendam possessionem vias esse arbitreris, & aliquam earum, iam te ingredi credas, nosse cupio, vt opinor, non impudenter. diligo enim te, propter id quod supra dixi, mèque abs te diligi non temere existimo, nec vlla de re alia inter eos qui se beneuole nouerũt, sermo fructuosior, vel impenditur, vel reposcitur, vel accipitur, vel recipitur, quàm vnde boni beatique simus.

Longinianus Augustino ad id respondens iuxta Trimegistũ & Platonicos, per minores deos perueniri ad summũ deum, sed non sine sacris purificatoriis.

Epistola XXI.

DOMINO venerando & verè ac meritô percolendo sancto patri Augustino, Lõginianus. Beatus sum & relucentis puræ virtutis tuæ lumine admodum illustratus, qui dignum me diuini tui affaminis honore cumulandum esse duxisti. Sed graue mihi onus, & difficillimam respondendi prouidentiam † domine venerande, satis imponis, & præcipuè tuis contationibus, & sub hoc tempore in talibus explicandis, per meæ opinionis sententiam, id est, à Pagano homine: quæstionibus siquidem abundet, quod ex parte vel iamdudum inter nos conuenerit, vel nunc identidem literis magis magisque conueniat præceptis, nõ dicam tãtum Socraticis, nec tuis Romanorum vir verè optime propheticis, aut paucis Hierosolymiticis, sed etiam Orpheicis atque Ageticis, & Trimegisticis: longè ante illis antiquioribus, & penè rudibus adhuc seculis, diis authoribus enatis, & toti orbi terræ certis limitibus partiti trifariam diuinitus ostensis, priusquam no- K men aut Europa caperet, aut Asia acciperet, aut Libya possideret, virum bonum, vt tu mediusfidius & eris & fuisti. Siquidem adhuc post hominum memoriam, nisi Xenophontis figmentis compositæ fabulæ schema concedas, andhuc audierim, legerim, viderim neminem, aut certè post vnum nullum, quod deo teste bono periculo certóque dixerim, nisi te, deũ conniti semper agnoscere, & posse puritatem animi corporisque proiecta grauedine sectari facillimè, & spe perfectæ cõscientiæ non dubia credulitate tenere. Verum qua via effici possit magis est vt tu non nescias, & mihi non insinuato extrinsecus aliquo differas, quàm vt à me domine percolende scias. Qua tunc fateor huius boni in sedem profecturus sufficiens, vt mea expetunt sacerdotia, minimè necdum, & si tamen potuero, viaticum colligo. Verum quid traditum sancte atque antiquitus teneam atque custodiam, vt potuero paucis edicam. Via est in deum melior qua vir bonus, pius, iustis, puris, castis, veris dictis factisque suis, sine vlla temporum mutatorum captata iactanone probatus, & deorum comi- L tatu vallatus, dei vtique potestatibus emeritus, † id est e- †temeritis. ius vnius & vniuersi & incomprehensibilis & ineffabilis infatigabilisque creatoris impletus virtutibus: Quod †vestrum. (vt verum † est) angelos dicitis, vel quid alterum post deum vel cum deo, aut à deo, aut in deum intentione animi mentísque ire festinat. Via est inquam qua purgati antiquorum sacrorum, piis præceptis expiationibúsque purissimis & obscœnis † obseruationibus de- † abstemiis. cocti, anima & corpore constantes deproperant. De Christo autem tuæ iam credulitatis carnali & spiritu †spiritus deo al. deo. dei, † per quem in illum summum beatum virum † & patrem omnium ire securus es domine pater percolen- †verum. de, non audeo nec valeo quid sentiam exprimere, quia quod nescio difficillimum credo definire. Vt autem me cultorem tuarum virtutum, dignatus es iam olim scienti insinuare, quod diligas, satis ad bonæ vitæ testimonium habeo, quòd cum ne tibi displiceam, qui deo per te animámque tuam quotidie insinuas custodio, intelligis proculdubio quòd & ego te delectabiliter diligam, cùm tui iudicij de me habiti normam lineámque accipiens teneam. Sed ante omnia quæso te, vt exiguæ opinioni meæ veniam concedas, & sermoni meo ad te, quia coëgisti, remisso fortè incongruo fa- M cile indulgeas, & me quid de his existimes, vel tu quid sentias, sanctis scriptis tuis, vt ille ait, iam non melle, sed nectare dulcioribus, si mereor informare digneris. Dei pietate perfruaris domine pater, ac perpetua sanctitate deo placeas quod necesse est.

Augustinus Longiniano, cætera probans, hoc tantum explanari quærens, quur putarit opus sacrificiis ei, qui iam diuinis virtutibus sit circumuallatus.

Epistola XXII.

LONGINIANO Augustinus. Cepi fructum scripti mei, rescriptum scilicet beneuolentiæ tuæ. Vnde iam video exortum & exorsum inter nos magnæ hac de re magna disputationis quasi sementem, hoc est quod volebam prius, deinde quod adhuc volo, deus adiuuabit. Id autem est vt hoc cœptũ debito ac salubri fine claudatur. Proinde quod de Christo nihil temere tibi vel negandum vel affirmandum putasti, hoc in Pagani animo temperamentum non inuitus acceperim. Quod verò etiam scriptis meis doceri te cupis de hac re, nequaquam abnuam neque desistam huic tam bonæ mihique charissimæ

seruire

A seruire voluntati tuæ. Sed prius opus est eliquare, quo modo recipiam † sententiam tuam de antiquis sacris. Cùm enim dixisses eam viam in deum esse meliorem qua vir bonus, piis, iustis, puris, castis, veris dictis factisque sine vlla temporum mutatorum captata iactatione probatus, & deorum comitatu vallatus, dei vtique potestatibus emeritus, † id est, eius vnius & vniuersi & incomprehensibilis & infatigabilis, ineffabilisque creatoris adimpletus virtutibus, quos, vt verum † est, angelos dicitis, vel quid alterum post deum vel à deo vel cum deo, in deum intentione animi mentisq; ire festinat. Quæ verba ex epistola tua recognoscis, cum † addidisti & aisti: Via est, inquam, qua purgati antiquorum sacrorum piis præceptis, expiationibusque purissimis, & obscœnis † obseruationibus decocti, anima & corpore constantes deproperant. In his verbis sentio, ni fallor, videri tibi non sufficere ad viam qua itur ad deum, vti vir bonus, piis, iustis, puris, castis, veris, dictis factisque promereatur deos, quorum comitatu vallatus in illum summum deum omnium creatorem ire festinet, nisi etiam sacrorum antiquorum piis

† eliquare quodā modo, perspicuamq́; sumere. *† emeritis.* *† vestrum.* *† postea.* *† abstemiis.*

B præceptis expiationibusque purgetur. Quamobrem velim scire quid arbitreris esse per sacra purgandum, in eo qui piè, iustè, purè veraciterque viuendo promeretur deos, & per eos vnum illum deorum deum. Si enim adhuc sacris purgandus est, vtique mundus non est, & si mundus non est, piè, iustè, purè, castèque non viuit. Si enim iam ita viuit, iam mūdus est. Porrò iam mundum atq; purum, quid opus est sacris expiando purgari? Itaque hic nodus est disputationis nostræ, quo soluto consequentia videbimus: Viuat ne homo bene vt sacris purgetur? An sacris purgetur vt bene viuat? An ipse quantuscunq; bene viuendi in homine modus nondum sit idoneus ad beatam vitam quæ ex deo capitur, nisi accedant adiumenta sacrorum? An bene viuendi quædam velut portio sit etiam sacra percipere, scilicet vt non aliud sit bene viuere, aliud sacratè viuere, sed bene viuendi terminus † etiam sacrata vita claudatur. Horum quatuor quæ proposui quod potissimū probes, quæso te literis aperire non pigeat. Plurimum quippe interest ad id quod suscepimus inter nos colloquendo peragere, ne cùm multa non necessaria, tanquam ea sentias quæ fortè non sentis, refellere molior, tempus necessariū in su-

† terminis.

C perfluis insumatur. Onerare te itaq; epistola nolui, vt te cito rescribente cætera contexamus.

Augustinus Bonifacio episcopo, respondent qui fiat vt infantibus in baptismo prosit parentum fides, quum post baptismum non noceat illis parentū impietas. Deinde quo modo susceptores in baptismo respondeant illos credere, quum paruuli reuera nō credant, & incertum sit, an sint credituri.

Epistola XXIII.

De cōs. dist. 4. quæris.

BONIFACIO coëpiscopo, Augustinus in domino salutem. Quæris à me vtrum parentes baptizatis paruulis suis noceant, cùm eos dæmoniorum sacrificiis sanare conantur. Et si non nocent, quo modo eis prosit cùm baptizantur parentum fides, quorū eis non potest obesse perfidia. Vbi respondeo tantam illius sacramenti, hoc est baptismi salutaris esse virtutem in sancta compage corporis Christi, vt semel generatus per aliorum carnalem voluptatem cùm semel regeneratus fuerit, per aliorū spiritalem voluntatem, deinceps non possit vinculo alienæ iniquitatis obstringi, cui nulla sua voluntate consentit. Et anima enim patris mea est, inquit, & anima filij mea est: D Anima quæ peccauerit ipsa morietur: non autem peccat ipsa, cum parentes ei omnino nescienti, vel quilibet alius adhibet sacrilegia dæmoniorum. Sed ideo ex Adam traxit, quod sacramenti illius gratia solueretur, quia nondum erat anima separatim viuens, id est, altera anima de qua diceretur: Et anima patris mea est, & anima filij mea est. Iam itaque cùm homo in seipso est, ab eo qui genuit alter effectus, peccato alterius sine sua consensione nō tenetur obnoxius. Traxit ergo reatum, quia vnus erat cū illo & in illo à quo traxit, quando quod traxit admistum est. Non autem trahit alter ab altero, quando sua vnoquoque propria vita viuente iam est vnde dicatur: Anima quæ peccauerit, ipsa morietur. Vt autem possit regenerari per officium voluntatis alienæ, cum offertur consecrandus, facit hoc vnus spiritus, ex quo regeneratur oblatus. Non enim scriptum est: Nisi quis renatus fuerit, ex parentum voluntate, aut ex offerentium vel ministrantium fide: sed, nisi quis renatus fuerit ex aqua & spiritu. Aqua igitur exhibens forinsecus sacramentum gratiæ, & spiritus operans intrinsecus beneficium gratiæ, soluens vincu- E lum culpæ, reconcilians bonum naturæ, regenerat † hominem in vno Christo, ex vno Adam generatum. Regenerans ergo spiritus in maioribus offerentibus, & paruulo oblato renatóque communis est. Ideo per hanc societatem, vnius eiusdémque spiritus prodest offerentium volontas paruulo oblato. Quando autem in paruulum maiores peccant, offerentes eum, atque obligare conantes dæmonum sacrilegis vinculis, non est anima vtrorumque communis, vt etiam culpam possint habere communem. Non enim sic communicatur culpa, per alterius voluntatem, quemadmodum communicatur gratia per sancti spiritus vnitatem. Potest enim, & in hoc, & in illo homine esse vnus spiritus sanctus, etiam si inuicem nesciant, per quem fit † vtriusque gratia communis. Non autem potest spiritus hominis esse & huius & illius, per quem peccante altero, & altero non peccante, fit tamen culpa communis. Ac per hoc potest paruulus semel ex parentum carne generatus, dei spiritu regenerari, vt & illius † obligatio contracta soluatur. Non pòtest autem semel dei spiritu regeneratus ex parentum carne regenerari, vt obligatio quæ soluta est, iterum contrahatur. Et F ideo semel perceptam paruulus Christi gratiam, non amittit nisi propria impietate, si ætatis accessu, tam malus euaserit. Tunc enim etiam propria incipiet habere peccata, quæ non regeneratione auferantur, sed alia curatione sanentur. Veruntamen rectè dicuntur parentes, vel quicunque maiores, filios seu quoslibet paruulos baptizatos dæmoniorum sacrilegiis obligare conantes, spiritaliter homicidæ. Nam in illis quidem interfectionem non faciunt, sed quantum in ipsis est interfectores fiunt. Rectèque illis dicitur, quando ab hoc scelere prohibentur, Nolite occidere paruulos vestros. Dicit enim & Apostolus: Spiritum nolite extinguere, non quia ille extingui potest: sed quantum in ipsis est, extinctores eius meritò dicuntur, qui sic agunt vt extinctum velint. Isto sensu rectè intelligi potest, quod scripsit beatus Cyprianus, in epistola de lapsis, cùm eos qui tempore persecutionis, idolis immolauerant, arguens, Ac ne quid deesset, inquit, ad criminis cumulum, infantes quoque parentum manibus impositi vel attrectati, amiserunt paruuli, quod in primo statim natiuitatis exordio, fuerant consequuti.

Ezech. 18. *1. q. 1ā itaq;* *Ioan. 3.* *† regenerāt.* *De cōs. dist. 4. c. quæris.* *† fit.* *† ex illis.* *1 Thess. 5.* *Cyprianus excusatur.*

Amiserunt, dixit, quantum attinuit ad illorum scelus, à quibus amittere coacti sunt. Amiserunt in eorum mente ac voluntate, qui in illos tantum facinus commiserunt. Nam si in seipsis amisissent, remansissent vtique diuina sententia, sine vlla defensione damnandi. Quod si sanctus Cyprianus arbitraretur, non eorum defensionem continuo subnecteret, dicens: Nónne illi, cùm iudicij dies venerit, dicent: Nos nihil fecimus, nec derelicto cibo & poculo domini, ad prophana contagia sponte properauimus: perdidit nos aliena perfidia, parentes sensimus parricidas. Illi nobis ecclesiam matrē, illi patrem deum negauerunt, vt dum parui & improuidi, & tanti facinoris ignari, per alios ad consortium criminis iungimur, aliena fraude caperemur. Hanc defensionem non subnecteret, nisi iustissimam crederet, & in dei iudicio paruulis profuturam. Si enim verè dicitur: Nos nihil fecimus, anima quæ non peccauerit, ipsa cur morietur? nec illi peribunt sub dei iusto iudicio, quos parentes suo scelere, quantum ad seipsos attinet, perdiderūt. Illud verò quod in eadem commemoratur epistola, quandam paruulam turbatis in fugam parentibus, nutrici derelictam, atque ab eadem nutrice dæmonum sacrilegiis impactam, postea in ecclesia illatam sibi Eucharistiam, miris motibus respuisse: Ideo mihi videtur diuinitus factum, ne maiores putarent nihil se in paruulos in illa iniquitate peccare, sed potius intelligerent, per illum significantem quodam modo gestum corporis eorum qui loqui non poterant, se mirabiliter admoneri quid ipsi facere deberent, qui post tantum illud nefas sacramentis salutaribus † irruebant, vnde se vtique pœnitendo abstinere deberent. Nec cum tale aliquid diuina prouidentia per infantulos agit, ipsos id agere scientia vel ratione credendum est. Neque enim quia cuiusdam prophetæ dementiam deus voluit, etiam asina loquente coërcere, ideo admiranda est asinorum sapientia. Porrò si † per animal irrationale sonuit aliquid homini simillimum, quod miraculo diuino non cordi asinino tribuendum sit, Ita potuit omnipotens per infantis animam, non vbi ratio nulla erat, sed vbi adhuc sopita erat, gestu corporis eius ostendere, quid illi qui & in se, & in paruulos suos peccauerant, curare deberent. Cæterùm cùm infans non redeat in parentem, vt cum illo, & in illo, vnus homo sit, sed omnino alter sit, habens carnem suam, & animam suam: Anima quæ peccauerit, ipsa morietur. Nec illud te moueat, quod quidam non ea fide ad baptismum percipiendum paruulos ferunt, vt gratia spiritali, ad vitam regenerentur æternam, sed quod eos putant hoc remedio, temporalem retinere, vel recipere, sanitatem. Non enim propterea illi non regenerantur, quia non ab istis hac intentione offeruntur. Celebrantur enim per eos necessaria ministeria. Filios autem seu quoslibet paruulos, dæmoniorum sacrilegiis obligare conantes, spiritaliter sunt homicidæ. Nam in illis quidem interfectionem nō faciunt, sed quantum in ipsis est, interfectores fiunt. Et rectè illis dicitur, quando ab hoc scelere prohibentur, Nolite occidere paruulos vestros. Non autem rectè his dicitur: Nolite verba sacramentorum, sine quibus cōsecrari paruulus non potest, recitare. Spiritus autem ille sanctus, qui habitat in sanctis, ex quibus vna illa columba deargentata charitatis igne conflatur, agit quod agit etiam per seruitutem, aliquando non solùm simpliciter ignorantium, verumetiam damnabiliter indignorum. Offeruntur quippe paruuli, ad percipiendam spiritalem gratiam, non tam ab eis, quorū gestantur manibus, quanuis & ab ipsis, si & ipsi boni fideles sunt, quàm ab vniuersa societate sanctorum atq; fidelium. K Ab omnibus namq; offerri rectè intelliguntur, quibus placet quod offeruntur, & quorum sancta atque indiuidua charitate, ad communicationem sancti spiritus adiuuantur. *Societas sanctorum.* Tota hoc ergo mater ecclesia, quæ in sanctis est, facit, quia tota omnes, tota singulos parit. Nā si Christiani baptismi sacramentum, quod vnum atque idipsum est, etiā apud hæreticos valet & sufficit ad consecrationem, quanuis ad vitæ æternæ participationem non sufficiat, quæ consecratio reum quidem facit hæreticum extra domini gregem habentem dominicum characterē, corrigendum tamen admonet sana doctrina, non iterum similiter consecrandum: quanto potius in catholica ecclesia, etiam per stipulæ ministerium, frumenta purganda portātur, vt ad massæ societatem, mediante area perducantur? *Character.* Illud autem nolo te fallat, vt existimes reatus vinculum, ex Adam tractum, aliter nō posse disrumpi, nisi paruuli ad percipiendam Christi gratiam, à parentibus offerantur. Sic enim scribens dicis, vt sicut parentes fuerunt authores ad eorum pœnam, per fidem parentum identidem iustificentur, cùm videas multos non offerri à parentibus, sed etiam à quibuslibet extraneis, sicut à dominis serui aliquando offeruntur: L Et nonnunquam mortuis parentibus suis, paruuli baptizantur ab eis oblati qui [in] illis huiusmodi misericordiam præbere potuerunt. Aliquando etiam quos crudeliter parentes exposuerunt, nutriendos à quibuslibet, nonnunquam à sacris virginibus colliguntur, & ab eis offeruntur ad baptismum. Quæ certè proprios filios non habuerūt vllos, nec habere disponunt: ac per hoc nihil aliud hic fieri vides, nisi quod in Euangelio scriptum est, cùm dominus interrogasset, quis illi à latronibus sauciato, & semiuiuo in via derelicto proximus fuisset. Responsum est enim, Qui in illum fecit misericordiam. *Lucæ. 10.* Difficillimam sanè quæstionem tibi proposuisse visus es, in extremo inquisitionis tuæ, ea videlicet intentione qua soles vehementer cauere mendacium. Si constituam, inquis, ante te paruulum, & interrogem, vtrum cùm creuerit, futurus sit castus, vel fur non sit futurus, sine dubio respondebis, nescio. Et vtrum in eadem paruula ætate constitutus, cogitet aliquid boni vel mali, dices, nescio. Si itaque de moribus eius futuris nihil audes certi promittere, & de eius præsenti cogitatione, quid est illud quod quando ad baptismum offeruntur, pro eis parentes tanquam fidei doctores † respondent, & dicunt illos facere, quod illa ætas cogitare non potest, aut si potest, occultum est? *Susceptorū fideiussio.* M *† fideiussores.* Interrogamus enim eos à quibus offerūtur, & dicimus, credit in deum, de illa ætate, quæ vtrum sit deus ignorat: respondent, credit, & ad cætera sic respondetur singula quæ geruntur. Vnde miror parentes in istis rebus tam fidenter pro paruulo respondere, vt dicant eū tanta bona facere quæ ad horam qua baptizatur, baptizator interrogat, tamen eadem hora si subiiciam: erit castus qui baptizatur, aut non erit fur, nescio vtrum audet dicere aliquis, aliquid horum erit, aut nū erit, sicut mihi sine dubitatione respōdet, quòd credat in deū, & quòd se conuertat ad deum. Deinde scripta tua concludens adiungis & dicis. Ad istas ergo quæstiones peto breuiter respondere digneris, ita vt non mihi de consuetudine præscribas, sed rationem reddas. His literis tuis lectis & relectis, & quantum temporis angustiæ sinebant consyderatis, recordatus sum Nebridium amicum meum, *Nebridius.*

A um, qui cùm esset rerum obscurarũ ad doctrinam pietatis maxime pertinentium diligentißimus & acerrimus inquisitor, valde oderat de quæstione magna responsionem breuem. Et quisquis hoc poposcisset, egerrime ferebat, eumq; si eius persona pateretur, vultu indignabundus & voce cohibebat, indignum deputans qui talia quæreret, cum de re tanta, tam multa dici possent, deberêntque, nesciret. Sed ego tibi non similiter, vt solebat ille, succenseo. Es enim Episcopus, multis curis occupatus, vt ego. Vnde nec tibi facilè vacat prolixum aliquid legere, nec mihi scribere: Nam ille tunc adolescens qui talia breuiter volebat audire, & multa in nostra sermocinatione quærebat, ab ocioso quærebat ociosus. *De cõs. dist. 4. quaris.* Tu vero cogitans nunc, quis, & à quo ista flagites, breuiter de re tanta respondere me iubes. Ecce facio quantum possum, dominus adiuuet, vt quod postulas possim. Nempe sæpe ita loquimur, vt pascha propinquante, dicamus, crastinam vel perendinam [esse] domini passionẽ, cum ille ante tam multos annos passus sit, nec omnino nisi semel illa passio facta sit. Nempe ipso die dominico dicimus: Hodie dominus resurre
B xit, cùm ex quo resurrexit tot anni transierunt. Cur nemo tam ineptus est, vt nos ita loquẽtes arguat esse mentitos, nisi quia istos dies secundum illorum quibus hæc gesta sunt similitudinem nuncupamus, vt dicatur ipse dies, qui non est ipse, sed reuolutione temporis similis eius: & dicatur illo die fieri, propter sacramenti celebrationem, quod non illo die, sed iam olim factum
Eucharistia est? Nónne semel immolatus est Christus in seipso, & tamen in sacramento non solùm per omnes paschæ solennitates, sed omni die populis immolatur: nec vtique mentitur qui interrogatus eum responderit immolari? Si enim sacramenta quandam similitudinem earum rerum, quarum sacramenta sunt, non haberent, omnino sacramenta non essent. *4. di. si vero. 4. sen. dist. 4. c. nec tã.* Ex hac autem similitudine plerunque etiam ipsarum rerum nomina accipiunt. Sicut ergo secundum quendam modum sacramẽtum corporis Christi, corpus Christi est: sacramentum sanguinis Christi, sanguis Christi est ita sacramẽtum fidei, fides est. Nihil est autem aliud credere, quàm fidem habere. Ac per hoc cum respõdetur paruulus credere, qui fidei nondum habet affectum, respondetur fidem ha-
C bere, propter fidei sacramentum, & conuertere se ad deum, propter conuersionis sacramentum, quia & ipsa responsio ad celebrationem pertinet sacramenti. Si- *Roma. 6.* cut de ipso baptismo Apostolus: Consepulti, inquit, sumus Christo per baptismum in mortem. *De cõs. dist. 4. nihil est.* Non ait, sepulturam significamus, sed prorsus ait, consepulti sumus. Sacramentum ergo tantæ rei non nisi eiusdem rei vocabulo nuncupauit. Itaque paruulum, etsi nondum fides illa quæ in credentium voluntate consistit, iam tamen ipsius fidei sacramentum fidelem facit. Nam sicut credere respondetur, ita etiam fidelis vocatur, non rem ipsa mente annuendo, sed ipsius rei sacramentum percipiendo. *De cõs. dist. 4. quaeru.* Cùm autem homo sapere cœperit, non illud sacramentum repetit, sed intelligit, eiúsque veritati consona etiã voluntate coaptabitur. Hoc quandiu non potest, valebit sacramentum ad eius tutelam aduersus contrarias potestates: & tantum valebit vt si ante rationis vsum ex hac vita emigrauerit, per ipsum sacramentum commendante ecclesiæ charitate, ab illa condemnatione quæ per vnum hominem intrauit in mũdum, Christiano adiutorio liberetur. Hoc qui non credit, & fieri non posse arbitratur, profectò infidelis est, & si habeat fidei sacramentum: longèque melior est ille par-

uulus, qui etiam si fidem nondum habeat in cogitatio- D
ne, non ei tamen obicem contrariæ cogitationis opponit, vnde sacramentum eius salubriter percipit. *Obex.* Respondi sicut existimo quæstionibus tuis, quãtum attinet ad minus capaces & ad contentiosos non satis, quantum autem ad pacatos & intelligentes plus fortè quàm sat est. Nec tibi ad excusationem meam obieci firmißimam consuetudinem, sed saluberrimæ consuetudinis reddidi quam potui rationem.

Hieronymus Augustino & Alipio, Aduersus Hieronymi libros, quos scripsit contra Pelagianos, rescripserat Anianus quidam Diaconus, hortatur itaque Augustinum vt ipse potius illi respondeat.

Epistola XXIIII.

DOMINIS verè sanctis atque omni affectione ac iure venerandis, Alipio & Augustino episcopis Hieronymus in Christo salutem. Sanctus Innocentius presbyter qui huius sermonis est portitor anno præterito quasi nequaquam in Africam reuersurus, mea ad dignationem vestram scripta nõ sumpsit. Tamen deo gratias agimus, quòd ita euenit, vt nostrum silentium, vestris epistolis vinceretis. Mihi enim E
omnis occasio gratißima est, per quam scribo vestræ reuerentiæ, testem inuocans deum, quod si posset fieri, assumptis alis columbæ, vestris amplexibus implicarer: semper quidem pro merito virtutum vestrarum, sed nunc maximè quia cooperatoribus & authoribus vobis hæresis Celestina iugulata est: quæ ita infecit corda multorum, vt cum superatos damnatósque esse se sentiant, tamen venena mentium non omittant, & quod solum possunt nos oderint, per quos putant se libertatem docendæ hæreseos perdidisse. *Celestini iidem qui Pelagiani.* Quòd autem quæritis vtrum rescripserim contra libros Aniani pseudodiaconi Celedensis, qui copiosissime pascitur vt alienæ blasphemiæ verba friuola subministret, sciatis me ipsos libros in schedulis missos à sãcto fratre Eusebio presbytero suscepisse, nõ ante multum temporis, & exinde vel ingruentibus morbis, vel dormitione sanctæ & venerabilis filiæ vestræ Eustochij ita doluisse, vt propemodum contemnendos putarem. *Eustochij mors.* In eodem enim luto hæsitat, & exceptis verbis tinnulis atque emendicatis nihil aliud loquitur. Tamen multum egimus, vt dum epistolæ meæ respõdere conatur, apertius se proderet, & blas- F
phemias suas omnibus patefaceret. Quicquid enim in illa miserabili synodo Diospolitana dixisse se denegat, in hoc opere profitetur, nec grãde est ineptißimus næniis respondere. Si autem dominus vitam tribuerit, & notariorum habuerimus copiam, paucis lucubratiunculis respondebimus, non vt conuincamus hæresim emortuam, sed vt imperitiam atque blasphemiam eius nostris sermonibus confutemus. Meliúsque hoc faceret sanctitas vestra, ne compellamur contra hæreticum nostra laudare. Sancti filij communes Albina Pinianus & Melania plurimum vos salutant. Has literulas de sancta Bethleem sancto presbytero Innocentio dedi perferendas. Neptis vestra Paula miserabiliter precatur, vt memores eius sitis, & multum vos salutat. Incolumes vos & memores mei domini nostri Iesu Christi tueatur clementia, domini verè sancti atque omni affectione venerabiles patres.

Hieronymus Augustino gratulans illi quod hæreticorum omnium meruerit odium, quod quidem gaudet sibi cum illo esse commune. De Donatistis pessimum sentit.

Epistola XXV.

DOMINO sancto ac beatissimo papæ Augustino, Hieronymus. Omni quidem tempore beatitudinem tuam eo quo decet honore veneratus sum, & habitantem in te dilexi dominum saluatorem, sed nunc si fieri potest cumulo aliquid addimus, & plena complemus, vt absque tui nominis mentione ne vnam quidem horã præterire patiamur, qui contra flantes ventos ardore fidei perstitisti, maluistique, quantum in te fuit, solus liberari de Sodomis, quàm cũ pereuntibus commorari. Scit quid dicam prudẽtia tua. Macte virtute in orbe celebraris, catholici te conditorem antiquæ rursum fidei venerantur, atque suspiciunt: & quod signum maioris gloriæ est, omnes hæretici detestantur: & me pari persequuntur odio, vt quos gladiis nequeunt, voto interficiant. Incolumem & mei memorem te Christi domini clementia tueatur domine venerande & beatissime papa.

Hieronymus Augustino per ænigma significans illi Romam esse captam à Gothis, nec tamen agnoscere manum dei, sed accersitis auxiliis, moliri rebellionem.

Epistola XXVI.

MVLTI vtroque claudicant pede, & nec fractis quidem ceruicibus inclinantur, habentes affectum erroris pristini, cùm prædicandi eandẽ non habeant libertatem. Sancti fratres qui cum nostra sunt paruitate, præcipuè sanctæ ac venerabiles filiæ tuæ suppliciter te salutant. Fratres tuos dominũ meum Alipium, & dominum meũ Euodium, vt meo nomine salutes, precor coronam tuam. Capta Hierusalem tenetur à Nabuchodonosor, nec Hieremiæ vult audire consilia, quin potius Aegyptum desyderat vt moriatur in Taphnes, & ibi seruitute pereat sempiterna.

Hieronymus Marcellino & Anapsychiæ, exponens diuersas & veterũ & recentium sententias de origine animarum, hortans vt reliqua petãt ab Augustino, indicansq́; quibus ipse sit occupatus studiis.

Epistola XXVII.

DOMINIS verè sanctis atque omni officiorum charitate venerandis filiis Marcellino & Anapsychiæ, Hieronymus in Christo salutem. Tandem ex Africa vestræ literas vnanimitatis, accepi, & me non pœnitet impudentiæ, qua tacentibus vobis epistolas meas frequẽter ingressi, vt rescriptum mererer & vos esse sospites non aliis nunciantibus, sed vestro potissimum sermone cognoscerem. Super animæ statu memini vestræ quæstiunculæ, imò maxime ecclesiasticæ quæstionis: Vtrum lapsa de cœlo sit, vt Pythagoras philosophus, omnesque Platonici, & Origenes putant, anima. An à propria dei substantia, vt Stoici, Manichæus & Hispaniæ Priscilliani hæreses suspicantur, An in thesauro habeantur dei olim conditæ, vt quidam ecclesiastici stulta persuasione cõfidunt. An quotidie à deo fiant, & mittantur in corpora, secundum illud quod in Euangelio scriptum est: Pater meus vsque modo operatur, & ego operor. An certè ex traduce, vt Tertullianus, Apollinaris, & maxima pars Occidentalium autumant, vt quo modo corpus ex corpore, sic anima nascatur ex anima, & simili cum brutis animantibus conditione subsistant. Super quo quid mihi videatur, in opusculis contra Ruffinum [olim] scripsisse me noui aduersus eum libellum, quem sanctæ memoriæ Anastasio episcopo Romanæ ecclesiæ edidit,† in quo lubrica & subdola, imò stulta confessione, dum auditorũ simplicitati illudere nititur, suæ fidei, imò perfidiæ illusit, quos libros reor sanctum parentem vestrũ habere Oceanum. Olim enim editi sunt multis Ruffini libris aduersus [nos] calumnias respondentes.† Certè habes ibi virum sanctum & eruditum Augustinum episcopum, qui viua, vt aiunt, voce docere te poterit, & suam imò per se nostram explicare sententiam. Et Ezechielis volumen olim aggredi volui, & sponsionẽ creberrimam studiosis lectoribus reddere, sed in ipso dictandi exordio, ita animus meus Occidentalium prouinciarum, & maximè vrbis Romanæ vastatione confusus est, vt iuxta vulgare prouerbium, proprium quoque ignorarem vocabulum, diúque tacui, sciens tempus esse lachrymarum. Hoc autem anno cùm tres explicassem libros, subitus impetus Barbarorum, de quibus tuus dicit Virgilius: Latéque vagantes Barcæi, & sancta scriptura de Ismahel contra faciem omnium fratrum suorum habitabit, sic Aegypti limitem, Palæstinæ, Phœnici, Syriæ percurrit ad instar torrentis cuncta secum trahens, vt vix manus eorum misericordia Christi potuerimus euadere. Quòd si iuxta inclytum oratorẽ silent inter arma leges, quanto magis studia scripturarum, quæ & librorum multitudine & silentio, ac librariorum sedulitate, quòdque vel proprium est securitate & ocio dictantium indigent? Duos itáque libros misi sanctæ filiæ meæ Fabiolæ, quorum exempla si volueris, ab ipsa poteris mutari. Pro angustia quippe temporis alios describere non potui, quos cùm legeris & vestibula videris, facilis coniectura erit, qualis ipsa sit futura domus. Sed credo in dei misericordia qui nos adiuuit in difficillimo principio supradicti operis, quod ipse adiuuet & in penè vltimis prophetæ partibus, in quibus Gog & Magog bella narrantur, & in extremis in quibus sacratissimi & inexplicabilis templi ædificatio, varietas mensuráque describitur. Sanctus frater noster Oceanus, cui vos cupitis commendari, tantus & talis est, & sic eruditus in lege domini, vt absque nostro rogatu instruere vos possit, & nostram super cunctis quæstionibus scripturarum pro modulo communis ingenij explicare sentẽtiam. Incolumes vos & prolixa ætate florentes, Christus deus noster tueatur omnipotens domini verè sancti.

K

† responsiones.

Virgilius.

Cicero.

L

Augustinus Hieronymo, recensens varios de animarum origine sententias, cupit doceri quæ potissimum tenenda sit, aduersus Pelagianos.

Epistola XXVIII.

M

DEVM nostrum qui nos vocauit in suum regnum & gloriam, & rogaui & rogo, vt hoc quod ad te scribo sancte frater Hieronyme, cõsulens te de iis quæ nescio, fructuosum esse nobis velit. Quanquam enim te multo quàm ego sum ætate maiorem, tamen etiam ipse iam senex consulo: sed ad discendum quod opus est, nulla mihi ætas sera videri potest, quia & si senes magis decet docere quàm discere, magis tamẽ discere quàm quid doceant ignorare. Nihil equidem molestius fero in omnibus angustiis meis quas patior in difficillimis quæstionibus, quàm in tam longinqua tuæ charitatis absentia, vt vix possim meas dare, vel recipere literas tuas, per interualla non dierum, nõ mensium, sed aliquot annorum: cùm si fieri posset, quotidie præsentem te habere vellem, cum quo loquerer quicquid vellẽ. Nec ideo tamen non debui facere quod potui, si non potui totum quod volui. Ecce venit ad me religiosus iuuenis, catholica pace frater, ætate filius, honore compresbyter noster Orosius, vigil ingenio, paratus eloquio, flagrans studio, vtile vas in domo domini

A mini esse desyderans, ad refellẽdas falsas perniciosasq; doctrinas, quæ animas Hispanorum multo infelicius quàm corpora barbaricus gladius trucidarũt. Nam inde ad nos vsque ab Oceani litore properauit, fama excitus, quòd à me posset de iis quæ scire vellet, quicquid vellet audire. Neque nullum cœpit aduentus sui fructum. Primò ne de me multum famę crederet. Deinde docui hominem quod potui, quod autem non potui, vnde discere posset admonui, atque vt ad te iret hortatus sum. Qua in re consilium vel præceptũ meum cum libenter & obedienter acciperet, rogaui eum vt abs te veniens, per nos ad propria remearet. Quam eius pollicitationem tenens, occasionem mihi credidi à domino esse concessam, qua tibi scriberem de iis quæ per te scire cupio. Quęrebam enim quem ad te mitterem, nec mihi facilè occurrebat idoneus & fide agendi, & alacritate obediendi, & exercitatione peregrinandi. Vbi ergo istum iuuenem expertus sum, eũipsum esse qualem à domino petebam, dubitare non potui. Accipe igitur quæ mihi peto aperiri, ac disserere non graueris. Quæstio de anima multos mouet, in quibus & me esse confiteor. Nam quid de anima firmissime teneam, non ta-

Diuisio epistolæ.

B cebo. Deinde subiũgam, quid mihi adhuc expediri velim. Anima hominis immortalis est, secundum quendam modum suum. Non enim omnimodo sicut deus, de quo dictum est, quia solus habet immortalitatem. Nam de animæ mortibus sancta scriptura multa commemorat. Vnde illud est: Sine mortuos sepelire mortuos suos. Sed quod ita moritur alienata à vita dei, vt tamẽ in natura sua viuere nõ omnino desistat: ita mortalis ex aliqua causa inuenitur, vt etiã immortalis non sine ratione dicatur. Non est pars dei anima. Si enim hoc esset, omnino incommutabilis atque incorruptibilis esset. Quod si esset, nec deficeret in deterius, nec proficeret in melius: nec aliquid in semetipsa vel inciperet habere quod non habebat, vel desineret habere quod habebat, quantum ad eius ipsius affectiones pertinet. Quàm vero aliter se habeat, non opus est extrinsecus testimonio, quisquis seipsum aduertit, agnoscit. Frustra autem dicitur ab eis qui animam dei partem esse volunt, hanc eius labem ac turpitudinem quam videmus in nequissimis hominibus, hanc denique infirmitatem & ægritudinem quam sentimus in omnibus hominibus, non ex ipsa illi esse, sed ex corpore. Quid interest

Solus deus vere immortalis.

Anima nõ est pars dei.

C vnde ægrotet, quæ si esset incommutabilis aliquo modo, vndelibet ægrotare non posset. Nam quod verè incommutabile & incorruptibile est, nullius rei accessu commutari vel corrumpi potest. Alioquin non Achillea tantum, sicut fabulæ ferunt, sed omnis caro esset inuulnerabilis, si nullus ei casus accideret. Non est itaque natura incommutabilis, quæ aliquo modo, aliqua causa, aliqua parte mutabilis est. Deum autem nefas est, nisi vere summèque incommutabilem credere. Non est igitur anima pars dei. Incorpoream quoque esse animam, etsi difficile tardioribus persuaderi potest, mihi tamen fateor esse persuasum. Sed ne verbi controuersiam vel superfluo faciam vel merito patiar, quoniam cũ de re constat, non est opus certare de nomine si corpus est, omnis substantia vel essentia, vel si quid aptius nuncupatur id quod aliquo modo est in seipso, corpus est anima. Item si eam solam incorpoream placet appellare naturam, quæ summè incommutabilis & vbique tota est, corpus est anima, quoniã tale aliquid ipsa non est. Porrò si corpus non est, nisi quod per loci spacium aliqua longitudine, latitudine, altitudine ita sisti-

Achilles inulnerabilis.

Anima incorporea.

tur vel mouetur, vt maiore sui parte maiorem locũ oc- D cupet, & breuiore breuiorẽ, minusq; sit in parte, quàm in toto, nõ est corpus anima. Per totum quippe corpus quod animat, non locali diffusione, sed quadam vitali intentione porrigitur. Nam per omnes eius particulas, tota simul adest, nec minor in minorib*, & in maioribus maior, sed alicubi intensius, alicubi remissius, & in omnibus tota, & in singulis tota est. Neque enim aliter quod in corpore etiam non toto sentit, tamẽ tota sentit. Nam cum exiguo puncto in carne viua aliquid tãgitur, quamuis locus ille non solum totius corporis non sit, sed vix in corpore videatur, animam tamen totam non latet: neque id quod sentitur per corporis cuncta discurrit, sed ibi tantum sentitur vbi fit. Vnde ergo ad totam mox peruenit, quod non in toto fit, nisi quia & ibi tota est vbi fit, nec vt tota ibi sit, cætera deserit? Viuunt enim & illa ea præsente, vbi nihil tale factum est. Quod si fieret & vtrunque simul fieret, simul vtrunque totam pariter nõ lateret. Proinde & in omnibus simul, & in singulis particulis corporis sui, tota simul esse non posset, si per illas ita diffunderetur vt videmus corpora diffusa, per spacia locorum, minoribus suis partibus minora occupare, & amplioribus ampliora. Qua- E propter si anima corpus esse dicenda est, non est certè corpus quale terrenum est, nec quale humidum, aut aëreum, aut æthereum. Omnia quippe talia maiora sunt, in maioribus locis, & minora, in minorib* locis, & nihil eorum in aliqua sui parte totum adest, sed vt sunt partes locorum, ita occupantur partibus corporum. Vnde intelligitur anima, siue corpus, siue incorporea dicenda sit, propriam quandam habere naturam, omnibus his mundanæ molis elementis excellẽtiore substantia creatam, quæ veraciter non possit in aliqua phãtasia corporalium imaginum quas per carnis sensus percipimus cogitari, sed mente intelligi, vitáq; sentiri. Nec hæc perinde * loquor, vt te quæ tibi nota sunt doceam, sed vt aperiam quid firmissimè de anima teneã, ne me quisquam cum ad ea venero quæ requiro, nihil de anima vel scientia vel fide tenere arbitretur. Certus etiam sum animam nulla dei culpa, nulla dei necessitate vel sua, sed propria voluntate in peccatum esse collapsam: nec liberari posse de corpore mortis huius vel suæ voluntatis virtute tanquam sibi ad hoc sufficiente, vel ipsius corporis morte, sed gratia dei per Iesum Christum dominum nostrum: nec omnino esse F animam vllam in genere humano, cui non sit necessarius ad liberationem mediator dei & hominum homo Christus Iesus. Quæcunque autem sine gratia mediatoris & sacramento eius in qualibet corporis ætate de corpore exierit, & in pœnam futuram & vltimo iudicio recepturam corpus ad pœnam. * Si autem post generationem humanam quæ facta est ex Adam, regeneretur in Christo, ad eius pertinens societatem, & requiem post mortem corporis habituram, & corpus ad gloriam recepturam. Hæc sunt quæ de anima firmissime teneo. Nunc accipe quæso quid requiram, & noli me spernere, ne † te spernat qui pro nobis dignatus est sperni. Quæro vbi contraxerit anima reatum, quo trahitur in condemnationem, etiam infantis morte pręuenti, si ei per sacramentum quo etiam paruuli baptizantur, Christi gratia non subuenerit. Non enim es ex illis qui modo noua quædam garrire cœperunt, dicentes nullum reatum esse ex Adam tractum, qui per baptismum in infante soluatur. Quod te sapere si scirem, immo nisi te id non sapere scirem, nequaquam

al. proinde.

Aia sua culpa lapsa sola dei misericordia liberatur.

Ad pœnã damni.

† sic non.

Animæ reatus vnde.

Pilagiũ notat.

hoc

noc abs te quærerem aut quærẽdum putarem. Sed quia tenemus de hac re sententiam tuam concinentem catholicæ fundatissimæ fidei, quia † * & Iouiniani vaniloquia redarguēs adhibuisti testimonium ex libro Iob, Nemo mundus in conspectu tuo, nec infans cuius est diei vnius vita super terram. Deinde subiunxisti, Tenemurque rei in similitudinem præuaricationis Adæ, Et liber tuus in Ionam prophetam satis hoc insigniter dilucideq; declarat, vbi ieiunare paruulos propter ipsum originale peccatum, merito coactos esse dixisti: nõ inconuenienter abs te quæro, hunc reatũ anima vbi contraxerit, vnde oporteat eam etiã in illa ætate per sacramentum Christianæ gratiæ liberari. Ego quidem ante aliquot annos cum libros quosdam scriberem de libero arbitrio, qui in multorum manus exierunt, & nunc habentur à plurimis, quatuor opiniones de animæ incarnatione, Vtrum ex illa vna quæ primo homini data est cæteræ propagentur: An singulis quibusque nouæ etiam modo fiant: An alicubi iam existentes vel mittantur diuinitus, vel sponte labantur in corpora: ita putaui esse tractandas, vt quælibet earum vera esset, non impediret intentionem meam qua tũc aduersus eos quantis poteram viribus agebam, qui naturam mali suo principio præditam, aduersus deum conãtur inducere, id est contra Manichæos. Nam de Priscillianistis adhuc nihil audieram qui non multum ab istis dissimiles blasphemias fabulantur. Ideo quintam opinionem nõ addidi, quam in tua epistola inter cæteras commemorasti, ne aliquam præterires, vbi de hac quæstione interroganti, rescripsisti religiosæ memoriæ viro nobisq; in Christi charitate gratissimo Marcellino, quòd anima non sit pars dei. Primo, quia non de incarnatione eius sed de natura quæritur cum hoc quæritur. Deinde quia hic hoc sentiunt illi cõtra quos agebam, & id maximè agebam, vt creatoris inculpabilem inuiolabilemq; naturam à creaturæ vicijs & labe secernerem, cum illi à substantia mali cui proprium principium principesq; tribuunt, ipsam boni dei substantiam ex parte qua capta est corruptam & oppressam, & ad peccandi necessitatem perductã esse contendunt. Hoc itaque excepto hæreticæ opinionis errore, ex quatuor reliquis opinionibus, quænam sit eligenda scire desydero. Quæcunque enim eligẽda est, absit vt impugnet hanc fidem de qua certi sumus, omni animæ etiã paruuli infantis necessariam esse liberationem ex obligatione peccati, eamq; nullã esse nisi per Iesum Christum & hunc crucifixum. Proinde ne longum faciamus, hoc certè sentis quòd singulas animas singulis nascentibus etiã modo deus faciat. Cui sentẽtię ne obiiciatur quod omnes creaturas sexto die cõsummauerit deus, & septimo die requieuerit, adhibes testimonium ex Euangelio: Pater meus vsque nunc operatur, & ego operor. Sic enim ad Marcellinum scripsisti: In qua epistola etiam mei commemorationem beneuolentissime facere dignatus es, quod hic me haberet in Africa, qui ei ipsam facilius possem explicare sententiam. Quod si potuissem, non ille hoc abs te tam longe posito inquireret, si tamen id tibi ex Africa scripsit. Nam quando scripserit nescio, tantum scio quòd de hoc bene cognouerit cunctationem meam. Vnde me inconsulto facere voluit, quanquam etiam si consuleret magis hortarer, & gratias agerē quòd nobis conferre omnibus posset, nisi tu breuiter rescribere quàm respondere maluisses. Credo ne superfluo laborares vbi ego essem quem putabas id optime scire quod ille quæsiuerat. Ecce volo vt illa sententia etiam mea sit, sed nondum esse cõfirmo. Mi- K sisti ad me discipulos, vt ea doceam quæ nondum ipse didici. Doce ergo quod doceam. Nã vt doceam multi à me flagitant, eisq; me sicut alia multa & hoc ignorare confiteor. Et fortasse quanuis in os meum verecundentur, tamen apud se dicunt: Tu es magister in Israël & hæc ignoras? Quod quidem dominus ei dixit qui erat vnus illorum quos delectabat vocari Rabbi. *Ioan. 3.* Vnde etiam ad verum magistrum nocte venerat, quia fortassis erubescat discere, qui docere consueuerat: me autem potius magistrum audire, quàm velut magistrum delectat audiri. Recolo enim quid dixerit eis quos præ cæteris elegit, Vos autem, inquit, nolite vocari ab hominibus Rabbi, vnus enim est magister vester Christus. *Matt. 23.* Nec alius docuit Moysen per Iethro, nec alius Cornelium etiam per priorem Petrum, nec alius Petrum etiam per posteriorem Paulum. A quocunque enim verum dicitur, illo donante dicitur qui est ipsa veritas. Quid si ideo adhuc ista nescimus, & ea neque orando, neque legendo, neque cogitando & ratiocinando inuenire potuimus, vt probemur non solum indoctos quanta charitate doceamus, verũ à doctis etiam quãta humilitate discamus? *Argumẽtũ Pelagianorum.* Doce ergo quæso quod doceam, doce quod teneam, & dic mihi si animæ singillatim in singulis [hodieq;] nascentibus fiunt, vbi in paruulis peccent, vt indigeant in sacramento Christi remissione L peccati, peccantes in Adam, ex quo caro est propagata peccati. Aut si non peccãt, qua iusticia creatoris ita peccato obligantur alieno, cum exinde propagatis membris mortalibus inseruntur, vt eas nisi per Ecclesiã subuentum fuerit, damnatio consequatur, cum in earum potestate nõ sit, vt eis possit gratia baptismi subueniri. Tot igitur animarũ milia quæ in mortibus paruulorũ sine indulgentia Christiani sacramenti de corporibus exeunt, qua æquitate damnantur, si nouæ creatæ nullo suo præcedente peccato, sed voluntate creatoris singulæ singulis nascentibus adhæserunt, quibus eas animãdis ille creauit & dedit, qui vtique nouerat quod vnaquęque earum nulla sua culpa sine baptismo Christi de corpore fuerat exitura? Quoniam igitur neque de deo possumus dicere, quod vel cogat animas fieri peccatrices, vel puniat innocentes, neque negare fas nobis est, eas quæ sine Christi sacramento de corporibus exierint, etiam paruulorum nõ nisi in damnationem trahi, M Obsecro te quo modo hæc opinio defenditur, qua creduntur animæ nõ ex illa vna primi hominis fieri omnes, sed sicut illa vna vni, ita singulis singulæ? Ea verò quæ dicuntur alia contra hanc opinionem, facilè puto me posse refellere, sicuti est illud, quo eam sibi quidam videntur vrgere, quo modo consummauerit deus omnia opera sua sexto die, & septimo requieuit, si nouas adhuc animas creat? *Gene. 2.* Quibus si dixerimus quod ex Euangelio in supradicta epistola posuisti: Pater meus vsque nunc operatur. *Ioan. 5.* Respõdent, operatur, dictum est institutas administrando, non nouas instituendo naturas, ne scripturæ Geneseos contradicatur, vbi apertissimè legitur, consummasse deum omnia opera sua. Nam & quod eum scriptum est requieuisse, vtique à creandis nouis creaturis intelligendum est, non à gubernandis, quia tunc ea quæ non erant, fecit, à quibus faciendis requieuit: quia consummauerat omnia, quæ antequam essent, vidit esse facienda, vt deinceps nõ ea, quæ non erant, sed ex iis quæ iam erant, crearet & faceret quicquid faceret. Ita vtrunque verum esse monstratur, & quod dictum est, requieuit ab operibus suis

&

A & quod dictum est, vsque nūc operatur, quoniam Ge-
nesi non potest Euangelium esse contrarium. Verum
iis qui hæc ideo dicūt, ne credatur modo deus, sicut il-
lam vnam, nouas animas, quæ non erant, facere, sed ex
illa vna quæ iam erat eas creare, vel ex fonte aliquo, si-
ue thesauro quodam, quem tunc fecit, eas mittere, faci-
lè respōdetur, etiam illis sex diebus multa deum creas-
se ex iis naturis quas iam creauerat, sicut ex aquis alites
& pisces, ex terra autem arbores, fœnum, animalia: sed
quod ea quæ non erant tunc fecerit, manifestum est.
Nulla enim erat auis, nullus piscis, nulla arbor, nullum
animal: & bene intelligitur ab iis creatis requieuisse
quæ nō erant, & creata sunt, id est cessasse, ne vltra quæ
non erant, crearentur. Sed nunc quod dicitur animas
Animarū non in (nescio quo) fonte iam existentes mittere, nec de
fons. seipso tanquam suas particulas irrorare, nec de illa vna
originaliter trahere, nec pro delictis ante carnem cō-
missis, carneis vinculis cōpedire, sed nouas creare sin-
gulas, singulis suam cuique nascenti: non aliquid face-
re dicitur, quod ante non fecerat. Iam enim sexto die
fecerat hominem ad imaginem suam, quod vtique se-
cundum animam rationalem fecisse intelligitur. [Tā-
B dem post longam disputationem ecclesiasticam cōfir-
masti sententiam,] Hoc & nunc facit, non instituendo
quod non erat, sed multiplicando quod erat. Vnde &
illud verum est quod à rebus quæ non erant instituen-
dis requieuit. Et hoc verum est quod nō solum guber-
nando quæ fecit, verumetiam aliquid non quod non-
dum, sed quod iam creauerat numerosius creando vsq;
nunc operatur. Vel sic ergo, vel alio modo quolibet ex-
imus ab eo quod nobis obiicitur de requie dei ab ope-
ribus suis, ne propterea non credamus nunc vsque fieri
animas nouas, non ex illa vna, sed sicut illam vnam.
Anima cur Nam quod dicitur, quare facit animas eis, quos nouit
datur mox cito morituros? Possumus respondere, parentum hinc
morituris. peccata vel conuinci vel flagellari. Possumus etiam re-
ctè illius moderationi ista relinquere, quē scimus om-
nibus temporaliter transeuntibus rebus, vbi sunt etiam
animalium ortus & obitus, cursum ornatissimum atq;
Vniuersi cō ordinatissimum dare, sed nos ista sentire nō posse, quæ
centus. si sentiremus delectatione ineffabili mulceremur. Non
Est apud enim frustra per Prophetam qui hæc diuinitus inspi-
Esa. ca. 40. rata didicerat, dictum est de deo. Qui profert nume-
Iuxta edit. rosè seculum. Vnde Musica, id est scientia sensusve be-
70. ne modulandi, ad admonitionem magnæ rei, etiam
C mortalibus rationales habentibus animas dei largitate
ὁ ἐκφέρων concessa est. Vnde si homo faciendi carminis artifex,
κατ᾽ ἀριθ- nouit, quas, quibus moras vocib⁹ tribuat, vt illud quod
μὸν τὸν canitur, decedentibus ac succedentibus sonis pulcher-
κόσμον rime currat ac transeat: quanto magis deus cuius sapiē-
αὐτοῦ. tia per quam fecit omnia, longe omnibus artibus præ-
ferenda est, nulla in naturis nascentibus & occidenti-
bus temporum spacia, quæ tāquam syllabæ ac verba ad
particulas huius seculi pertinent, in hoc labentium re-
rum tanquam mirabili cantico, vel breuius, vel produ-
ctius, quàm modulatio præcognita & præfinita depo-
scit, præterire permittit? Hoc cum etiam de arboris fo-
lio dixerim, & de nostrorum numero capillorum, quā-
to magis de hominis ortu & occasu, cuius temporalis
vita breuius productiúsve non tenditur, quàm deus di-
spositor tēporum nouit vniuersitatis moderamini cō-
sonare? Id etiam, quod aiunt: Omne quod in tempore
cœpit esse, immortale esse nō posse, quia omnia orta oc
cidunt, & aucta senescūt, vt eo modo credi cogāt ani-
mum humanū ideo esse immortalē, quod ante omnia
tempora sit creatus, nō mouet fidem nostram. Vt enim D
alia taceam, cœpit esse in tempore immortalitas carnis
Christi, quæ tamen iam non moritur, & mors ei vltra *Roma. 6.*
non dominabitur. Illud vero quod in libro aduersus
Ruffinum posuisti, quosdam huic sentētiæ calumniari,
quod deum dare animas adulterinis cōceptibus videa-
tur indignum, vnde conantur adstruere meritis gestæ
ante carnē vitæ, animas quasi ad ergastula huiusmodi
iustè posse perduci, non me mouet multa cogitantem,
quibus hæc posset calumnia refutari. Et quod ipse re- *Platonis*
spondisti, non esse vicium semētis in tritico, quod fur- *sententia.*
to dicitur esse sublatum, sed in eo qui frumenta furatus
est, nec idcirco terram non debuisse gremio suo semi-
na confouere, quia sator immunda ea proiecerit ma-
nu, elegantissima similitudo est. Quam, & antequam
legerem, nullas mihi obiectio ista de adulterinis fœti-
bus in hac quæstione faciebat angustias, generaliter in-
tuenti multa bona deum facere etiam de nostris ma-
lis, nostrisq; peccatis. Animalis autem cuiuscūque crea-
tio, si habeat pium prudentemq; consyderatorem, inef-
fabilem laudem creatori excitat, quanto magis crea-
tio non cuiuslibet animalis, sed hominis? Si autem cau
sa creandi quæritur, nulla citius & melius respondetur, E
nisi quia omnis creatura dei bona est. Et quid dignius,
quàm vt bona faciat bonus deus, quæ nemo potest fa-
cere nisi deus? Hæc & alia quæ possum, sicut possum di-
co, aduersus eos qui hanc opinionē qua creduntur ani-
mæ sicut illa vna singulis fieri labefactare conantur.
Sed cum ad pœnas vētum est paruulorum, magnis mi-
hi crede coarctor angustiis, nec quid respōdeam pror-
sus inuenio, nō solum eas pœnas dico, quas habet post
hanc vitam illa damnatio, quò necesse est trahantur si
de corpore exierint sine Christianæ gratiæ sacramen-
to, sed eas ipsas quæ in hac vita dolentibus nobis, ver-
santur ante oculos, quas enumerare si velim, prius tem-
pus quàm exempla deficient. Languescunt ægritudini-
bus, torquentur doloribus, fame & siti cruciantur, debi
litantur membris, priuantur sensibus, vexantur ab im-
mundis spiritibus. Demonstrandum est vtiq; quo mo-
do ista sine vlla sua mala causa iustè patiantur. Non
enim dici fas est, aut ista ignorante deo fieri, aut eum
non posse resistere facientibus, aut iniustè ista vel face-
re vel permittere. Nunquid nā sicut illa animalia irra-
tionabilia rectè dicimus in vsus dari naturis excellen-
tioribus, etsi viciosis, sicut apertissime in Euangelio vi- F
demus, porcos ad vsum desyderatum cōcessos esse dæ- *Matt. 8.*
monib⁹, hoc & de homine rectè possumus dicere: Ani-
mal est enim, sed rationale, etsi mortale: Anima est ra-
tionalis in illis membris, quæ tantis afflictionibus pœ-
nas luit. Deus bonus est, deus iustus est, deus omnipo-
tens est: hoc dubitare omnino demētis est. Tantorum
ergo malorum quæ fiunt in paruulis, causa iusta dica-
tur, Nempe cum maiores ita † patiuntur, solemus dice- *† ista.*
re, aut sicut in Iob merita examinari, aut sicut in Hero-
de peccata puniri. Et de quibusdam exemplis quæ deus
manifesta esse voluit, alia quæ obscura sunt hominum
coniecturæ cōceditur, sed hoc in maioribus. De paruu-
lis autem quid respondeamus edissere, si pœnis tantis
nulla in eis sunt punienda peccata. Nam vtique nulla
est in illis ætatibus examinanda iusticia. De ingenio-
rum vero diuersitate quid dicam, quæ quidem in par-
uulis latet, sed ab ipsis exordiis naturalibus ducta, appa-
ret in grandibus, quorum nonnulli tam tardi & obli-
uiosi sunt, vt ne prima quidem discere literarum ele-
menta potuerint: Quidam vero tantæ sunt fatuitatis,

vt non multum à pecoribus differant, quos Moriones vulgo vocant. Respondetur fortasse, corpora hoc faciunt. Sed nunquid secundum hanc sententiam quam defendi volumus, anima sibi corpus elegit, & in eligẽdo cum falleretur errauit? Aut cum in corpus cogeretur intrare necessitate nascendi, alia corpora præoccupantibus animarum turbis, ipsa aliud non inuenit? Et sicut in spectaculo aliquo locum, ita carnem nõ quam voluit, sed quam valuit occupauit? Nunquid hæc & talia vel dicere possumus vel sentire debemus? Doce igitur quid sentire, quid dicere debeamus, vt constet nobis ratio nouarum animarũ sigillatimq; factarum singulis corporibus. Ego quidem non de ingeniis, sed saltem de pœnis paruulorum quas in hac vita patiũtur, dixi aliquid in libris illis de libero arbitrio. Quod quale sit, & cur mihi in ista quam habemus in manibus quæstione nõ sufficiat, intimabo, & eum ipsum de tertio libro locum secerptum his literis inseram. Nam ita se habet. De cruciatibus autem corporis quibus affligũtur paruuli, quorum per ætatem nulla peccata sunt, si animæ quibus animantur, non priusquam ipsi homines esse cœperunt, maior querela & quasi misericors depromi solet, cum dicitur, quid mali fecerunt vt ista paterentur? Quasi possit esse meritum innocentiæ, antequam quisquam* † nocere aliquid possit. Cum autem boni aliquid operatur deus in emẽdatione maiorum, cum paruulorum suorum qui eis chari sunt doloribus ac mortibus flagellantur, cur ista non fiant, quando cũ transierint, pro non factis erunt in quibus facta sunt: Propter quos autem facta sunt, aut meliores erunt si tẽporalibus incommodis emendati, rectius elegerint viuere, aut excusationem in futuri iudicij supplicio non habebunt, si vitæ huius angoribus, ad æternã vitam desyderium cõuertere noluerint? Quis autem nouit, quid paruulis de quorum cruciatibus duricia maiorum contũditur, aut exercetur fides, aut misericordia probatur. Quis inquam ergo nouit quid ipsis paruulis in secreto iudiciorum suorum bonę cõpensationis reseruet deus? Quoniam quanquam nihil rectè fecerint, tamen nec peccantes aliquid ista perpessi sunt. Non enim frustra etiã infantes illos, qui cum dominus noster Iesus Christus necandus ab Herode quæreretur, occisi sunt, in honore martyrum receptos cõmendat Ecclesia. Hæc tunc dixi, cum hanc ipsam de qua nunc agitur vellem communire sentẽtiam. Sicut enim paulo ante commemoraui, quæcunque illarum de animæ incarnatione quatuor opinionũ vera esset, inculpatam substãtiam creatoris, & à nostrorum peccatorum societate remotissimam nitebar ostendere. Et ideo quæcũque illarum veritate posset conuinci & repudiari, ad curam intentionis meæ quam tunc habebam non pertinebat: quãdoquidẽ cunctis diligentiore disputatione discussis, quæcunque illarum rectè vinceret cæteras, me securissimo fieret, quando etiam secũdum omnes id quod agebam inuictum persistere demonstrabam. Nunc vero vnam volo si possum ratione recta eligere ex omnibus: & propterea huiusipsius de qua nũc agimus defensionem in iis quæ commemoraui de illo libro verbis meis attentius intuens, validam firmamq; nõ video. Nam velut firmamentum eius illud est quod ibi dixi: Quis autem nouit quid paruulis de quorum cruciatibus duricia maiorum contunditur, aut exercetur fides, aut misericordia probatur, Quis, inquam, ergo nouit quid ipsis paruulis in secreto iudiciorum suorum bonæ compensationis reseruet deus? Quoniam quanquam nihil

rectè fecerint, tamen nec peccantes aliquid ista perpessi sunt. Sed hoc non immerito dici video, de iis qui vel pro Christi nomine ac vera religione tale aliquid etiã nescientes patiuntur, vel sacramento Christi iam imbuti sunt, quia sine societate vnius mediatoris liberari à damnatione non possunt, vt possit eis etiam pro illis malis quæ hic in diuersis afflictionibus pertulerunt, cõpensatio ista præstari. Nunc autem cum ista quæstio non possit absolui, nisi etiam de iis paruulis respondeatur, qui post grauissimos cruciatus sine sacramẽto Christianæ societatis expirant, quæ circa eos compensatio cogitanda est, quibus insuper & damnatio præparata est? Nam & de baptismo paruulorum in eodem libro, non quidem sufficienter, sed quantum illi operi satis esse videbatur vtcunque respondi, quod etiam nescientibus, & fidem suam nondum habentibus prodest: non tamen de damnatione eorum paruulorum, qui sine illo ex hac vita emigrant tunc aliquid dicendum putaui, quia non quod nunc agitur agebatur. Sed vt omittamus & contemnamus ea quæ breui tempore patiuntur, nec transacta reuocantur, nunquid similiter contemnere possumus, quod per vnum hominem mors, & per vnum hominẽ resurrectio mortuorum? Sicut enim L
in Adam omnes moriuntur, sic & in Christo omnes 1.Cor.15.
viuificabuntur. Per hanc enim Apostolicam diuinam claramq; sententiam, satis euidenter elucet, neminem ire in mortem nisi per Adam, neminem ire in vitam æternam nisi per Christum. Hoc est quippe omnes & omnes, quia sicut omnes homines per primam, hoc est per carnalem generationem pertinent ad Adam: sic omnes homines ad secundam, id est spiritalem regenerationem veniunt, quicunque ad Christum perueniũt. Ideo ergo dictum est, & hic omnes, & ibi omnes, quia sicut omnes qui moriuntur, nũ nisi in Adam moriuntur, ita omnes qui viuificabuntur, non nisi in Christo viuificabuntur. Ac per hoc, quisquis nobis dixerit, quẽquam in resurrectione mortuorum viuificari posse nisi in Christo, tanquam pestis communis fidei detestandus est. Item quisquis dixerit quod in Christo viuificabuntur etiam paruuli, qui sine sacramẽti eius participatione de vita exeunt: hic profectò & contra Apostolicam prædicationem venit, & totam condemnat Ecclesiam, vbi propterea cum baptizandis paruulis festinatur & curritur, quia sine dubio creditur aliter eos in Christo viuificari omnino non posse. Qui autẽ non M
viuificatur in Christo, restat vt in eadem damnatione maneat, de qua dicit Apostolus: Per vnius delictum in Roma.5.
omnes homines ad cõdemnationem. Cui delicto obnoxios paruulos nasci, & omnis credit Ecclesia, & ipse iam contra Iouinianum disputans, & exponens Ionam prohetam, sicut pauloante commemoraui, fide veracissima definisti, credo & in aliis locis opusculorum tuorum, quæ vel non legi, vel in præsentia non recordor. Huius igitur damnationis in paruulos causam requiro, quia neque animarum si nouæ fiunt singulis singulæ, video esse vllum in illa ætate peccatum, nec à deo dãnari aliquam credo, quam videt nullum habere peccatum. An fortè dicendum est in paruulo carnem solã causam esse peccati, nouam vero illi animam fieri, qua secundũ dei præcepta viuẽte in adiutorio gratiæ Christi, & ipsi carni edomitæ ac subiectæ † possit incorruptionis meritum comparare? Sed quia in paruulo anima † subiugata.
nondum id agere potest, nisi Christi acceperit sacramentum, per hanc gratiam carni eius acquiritur, quod illius moribus nondum potuit. Si autem sine vllo † sacramento † sillo.

A cramento anima paruuli exierit, ipsa quidem in æterna vita erit, vnde eam nullum peccatum potuit separare, caro vero eius non resurget in Christo, non percepto ante mortem illius sacramēto? Hanc opinionem nunquam audiui, nunquam legi. Sed planè audiui & credidi, propter quod & locutus sum, quia veniet hora quādo omnes qui in monumentis sunt audient vocē eius, *Ioan. 5.* & procedent qui bene fecerūt in resurrectionem vitæ. Ipsa est de qua dicitur: Et per vnum hominem resurrectio mortuorum. *1. Cor. 15.* Ipsa est qua in Christo omnes viuificabuntur. Qui autem male egerunt, in resurrectionem iudicij. Quid hic ergo de illis infantibus intelligendum est, qui priusquam possent agere vel bene vel male, sine baptismo corpore exuti sunt? Nihil hic de talibus dictum est. Sed si caro eorum ideo non resurget quia nec boni aliquid egerūt nec mali, nec illorum resurrectura est, qui percepta baptismi gratia, in illa ætate defuncti sunt, in qua nihil bene vel male agere potuerunt. Si autem illi inter sanctos resurgent, id est inter eos qui bene egerunt, inter quos & illi resurrecturi sunt, nisi inter eos qui male egerunt, ne aliquas humanas animas credamus corpora sua non recepturas, siue B in resurrectionem vitæ, siue in resurrectionem iudicij? Quæ sententia priusquam refellatur, ipsa nouitate iam displicet. Deinde quis ferat si credant se illi qui ad baptismum cum suis paruulis currunt, propter carnes eorum, non propter animas currere? *Cyprianus.* Beatus quidem Cyprianus non aliquod decretum condens nouū, sed Ecclesiæ fidem firmissimam seruans, ad corrigendum eos qui putabant ante octauum diem natiuitatis non esse paruulum baptizandum, nō carnem, sed animam dixit [non] esse perdēdam, & mox natum rite baptizari posse, cum suis quibusdam coëpiscopis censuit. Sed contra Cypriani aliquam opinionem, vbi quod vidēdum fuit fortasse non vidit, sentiat quisque quod libet, tantum cōtra Apostolicam manifestissimam fidem nemo sentiat, *Roma. 5.* qui ex vnius delicto omnes in condemnationem duci prædicat, ex qua condemnatione non liberat nisi gratia dei per Iesum Christum dominum nostrum, in quo vno omnes viuificātur quicunq; viuificantur. Cōtra Ecclesiæ fundatissimum morem nemo sentiat, vbi ad baptismum si propter sola paruulorū corpora curreretur, baptizandi offerrentur & mortui. Quæ cum ita sint: quærenda causa est atque reddenda, quare damnētur C animæ quæ nouæ creantur singulis quibusque nascentibus, si præter Christi sacramentum paruuli moriantur. Damnari enim eas si sic de corpore exierint, & sancta scriptura, & sancta est testis Ecclesia. Vnde illa de animarum nouarum creatione sentētia, si hanc fidem fundatissimam non oppugnat, sit & mea: si oppugnat, non sit & tua. *Psal. 32.* Nolo mihi dicatur pro hac sententia debere accipi quod scriptum est: Qui finxit spiritum hominis in ipso, & qui finxit sigillatim corda eorum. Aliquid fortissimum atque inuictissimum requirendum est, quod nō cogat* deum credere vllarum animarum sine culpa aliqua damnatorem. Nam vel tantumdem valet vel plus est fortitan creare quàm fingere: & tamen scriptum est: Cor mundum crea in me deus. Nec ideo putari potest anima hoc loco optare se fieri priusquam aliquid esset. Sicut ergo iam existens creatur innouatione iusticiæ, sic iam existēs fingitur & conformatione doctrinæ. Nec illud quod in Ecclesiaste scriptum est: Tunc conuertetur in terram puluis sicut fuit, & spiritus reuertetur ad dominum qui dedit illum. Istam confirmat sententiam, quam volumus

Coniunctio non, videt superesse.

Sermo pertinet ad argumētionē Pelagiani. Si aīæ singulis nouæ creantur, non traxerunt peccatū ex aīa Adæ. iniustè igiť damnatur.

esse nostram. Plus enim hoc suffragatur eis, qui ex vna D putant omnes esse animas. Nam sicut conuertitur, inquiunt, puluis in terram sicut fuit, & tamen caro de qua hoc dictum est, ad hominē non reuertitur ex quo propagata est, sed ad terram vnde primus homo fact° est: sic & spiritus ex illius vnius spiritu propaganis non tamen ad eum reuertitur, sed ad dominum à quo illi datus est. Verum quia hoc testimonium ita pro istis sonat, vt non omnimodo huic opinioni quā defendi volo, videatur esse contrarium, admonendam tātum credidi prudētiam tuam, ne talibus testimoniis ex his angustiis me coneris eruere. Nam licet nemo faciat optādo vt verum sit quod verum non est, tamen si fieri posset optarem vt hæc sententia vera esset, sicut opto vt si vera est, abs te liquidissime atq; inuictissime defendatur. Hæc autem difficultas etiam illos sequitur, qui iam existentes alibi animas & ab initio diuinorum operum præparatas, à deo mitti opinantur in corpora. Nam & ab his hoc idem quæritur, si animæ inculpatæ obediēter veniunt quò mittuntur, cur in paruulis si non baptizati vitam istam finierint, puniuntur? Eadem prorsus in vtraque sententia difficultas est. Illi sibi videntur de hac facilius exire quæstione, qui animas asseue- E rant pro meritis vitæ prioris singulas singulis corporibus implicari. Hoc enim putant esse in Adam mori, in carne scilicet quæ propagata est ex Adam supplicia pēdere. A quo reatu, inquiunt, gratia Christi liberat pusillos cum magnis. Hoc quidē rectè, veraciter, optimeq;, quod gratia Christi liberat à reatu peccatorum pusillos *11. de ciuit. dei, ca. 23.* cum magnis. Sed in alia superiore vita peccare animas, & inde præcipitari in carceres carneos, nō credo, non acquiesco, nō consentio. Primo quoniam nescio per quos fieri circūitus id aiunt isti, vt post nescio quāta volumina seculorum iterum ad istam sarcinam corruptibilis carnis & supplicia pendenda redeundum sit. Qua opinione quid horribilius cogitari possit ignoro: Deinde quis tandem iustus defunctus est, de quo non si isti vera dicunt, soliciti esse debeamus, ne in sinu Abrahæ peccans in flammas illius diuitis deiiciatur? Cur enim nō & post hoc corpus peccari possit si & ante potuit? Postremo, longe aliud est in Adam peccasse, Vnde dicit Apostolus: In quo omnes peccauerūt: & aliud est *Roma. 5.* extra Adam nescio vbi peccasse, & ideo in Adā, id est in carnem, quæ ex Adam propagata est, tanquā in carcerem trudi. Illam vero opinionem quod ex vna fiant F omnes animæ, nō discutere volo nisi necesse sit. Atque vtinam ista de qua nūc agimus, si vera est, sic abs te defendatur, vt hoc necesse iam non sit. Quamuis autem desyderem, rogem, votis ardentibus exoptem & expectem, vt per te mihi dominus huius rei auferat ignorantiam, tamen si, quod absit, minime meruero, patientiam mihi petam à domino deo nostro: in quē sic credimus, vt aliqua nobis non aperiri etiam pulsantibus nullo modo aduersus eū murmurare debeamus. Memini prius ipsis Apostolis dictum: Multa habeo vobis dicere, sed non potestis illa portare modo. In his quātum ad me attinet etiam hoc deputem. Neque qui hoc sciam me indigner indignum, nec hoc ipso etiam cōuincar indignior. Multa enim alia similiter nescio, quæ commemorare vel enumerare non possum. Et hoc tolerabiliter ignorarem, nisi metuerem ne aliqua istarum opinionū contra illud quod firmissima retinemus fide, incautis obreperet mentibus. Sed antequam sciam quænam earum potius eligēda sit, hoc me non temere sentire profiteor, eam quæ vera est non aduersari robustis-

simæ

imę ac fundatiſsimę fidei,qua Chriſti eccleſia nec par-
uulos homines recentiſsimè natos à damnatione cre-
dit, niſi per gratiam nominis Chriſti quam in ſuis ſa-
cramentis commendauit,poſſe liberari.

Auguſtinus Hieronymo, de loco qui eſt Iacobi ſecundo: Qui offenderit in vno,factus eſt omniũ reus. multa obiter admiſcens de Stoicis, qui docebãt omnia peccata eſſe paria, & quiſquis haberet vnam virtutem, habere omnes:qui careret vna,nullã habere. Epiſtola XXIX.

QVOD ad te ſcripſi honorande mihi in Chri-
ſto frater Hieronyme, quærens de anima hu-
mana,ſi naſcẽtibus ſingulis nouæ ſingulæ nũc
vſq; fiunt, vbi peccati vinculum contrahant,
quod per ſacramẽtum gratiæ Chriſti etiam in infanti-
bus recenter natis,ſoluendum eſſe nõ dubitamus, cum
in non paruum volumen procederet,nolui vlla alia o-
nerare quæſtione, ſed quod vrget acrius,multo minus
eſt negligẽdum. Proinde quæro, & per deum obſecro,
vt exponas mihi quod multis exiſtimo profuturum,aut
ſi iam vel abs te vel ab alio aliquo expoſitum habes, di-
rigas nobis,quo modo accipiẽdum ſit, quod in epiſto-
la Iacobi Apoſtoli ſcriptum eſt: Quicunq; enim totam
legem ſeruauerit, offendat autẽ in vno, factus eſt om-
nium reus. quæ res talis ac tãta eſt,vt quod hinc tibi nõ
iam olim ſcripſi,multum me pœniteat. De agenda nãq;
præſenti vita, quo modo ad vitam perueniamus æter-
nam,non de præterita perſcrutanda,quam penitus de-
merſit obliuio,ſicut eſt illud quod de anima quęrẽdum
putaui, hæc vertitur quæſtio. Eleganter autem dictum
eſſe narratur, quod huic rei ſans apte conuenit. Cum
quidam ruiſſet in puteum, vbi aqua tanta erat, vt eum
magis exciperet ne moreretur, quàm ſuffocaret ne lo-
queretur, acceſsit alius, & eo viſo admirans *† ait: Quo
modo huc cecidiſti? Ait ille, Obſecro, inquit, cogita quo
modo hinc me liberes, non quo modo huc ceciderim
quæras. Ita quoniam fatemur & fide catholica tene-
mus,de reatu peccati tanquam de puteo, etiam paruuli
infantis animam Chriſti gratia liberandam, ſatis eſt
ei,quòd modum quo modo ſalua fiat,nouimus, etiam
ſi nunquam quo modo in malum illud deuenerit no-
uerimus. Sed ideo putaui eſſe quærendum, ne forte ex
illis opinionibus incarnationis animæ aliquam tenea-
mus incautius, quæ liberandã prorſus animam paruuli
contradicat, negans eam eſſe in iſto malo. Hoc igitur
firmiſsime retento, quod anima paruuli de reatu pec-
cati liberanda eſt, nec alio modo liberanda niſi gratia
dei per Ieſum Chriſtum dominum noſtrum, ſi poſſu-
mus etiam ipſius mali cauſam & originem noſſe, vani-
loquis nõ diſputatoribus ſed litigatoribus paratius in-
ſtructiusq; reſiſtimus. Si autem non poſſumus,non quia
latet miſeriæ principium, ideo pigreſcere miſericor-
diæ debet officium. Aduerſus eos autem qui ſibi viden-
tur ſcire quod neſciunt,hoc tutiores ſumus,quod hanc
ignorantiam noſtram non ignoramus. Aliud eſt enim
quod neſcire malum eſt, aliud quod ſciri vel non po-
teſt,vel non opus eſt, vel ad vitam quam quærimus in-
differens eſt. Hoc vero quod de literis Apoſtoli Iacobi
nunc requiro,in hac ipſa qua viuimus, & vt ſemper vi-
uamus deo placere ſtudemus, actione verſatur. Quo
modo igitur intelligendum eſt obſecro te: Quicunque
totam legem ſeruauerit, offendat autem in vno,factus
eſt omnium reus? Ita ne † qui furtum fecerit, imò vero
qui dixerit diuiti:ſede hic,pauperi autem: tu ſta illic,&
homicidij & adulterij & ſacrilegij reus eſt? Quod ſi nõ
eſt,quo modo qui in vno offendit, factus eſt omnium
reus? An illud quod dixit de diuite & paupere ad iſta K
nõ pertinet, quorum ſi quis in vno offenderit, fiet om-
nium reus? Sed recolendum eſt vnde venerit illa ſen-
tentia,& quæ illam ſuperiora pepererint,quibusq; con-
nexa dependeat. Fratres mei nolite inquit in perſona-
rum acceptione habere fidem domini noſtri Ieſu Chri
ſti gloriæ. Etenim ſi introierit in conuentum veſtrum
vir annulum aureum habens in veſte cãdida,introierit
autem & pauper in ſordido habitu, & intẽdatis in eum
qui indutus eſt veſte præclara,& dicatis ei: Tu ſede hic
bene,pauperi autem dicatis,tu ſta illic,aut ſede ſub ſca-
bello pedum meorum. Nónne iudicatis apud voſmet-
ipſos,& facti eſtis iudices cogitationũ iniquarum? Au-
dite fratres mei dilectiſsimi, nónne deus elegit paupe-
res in hoc mũdo,diuites in fide,& hæredes regni,quod
repromiſit deus diligentibus ſe? Vos autem exhonora-
ſtis pauperem, propter illum ſcilicet cui dictum eſt: ſta
illic,cum habenti annulum aureum dictum eſſet: tu ſe-
de hic bene. Ac deinde ſequitur eandem ipſam ſenten-
tiam latius verſans & explicans: Nónne, inquit, diui-
tes per potentiam opprimunt vos, & trahunt ad iudi-
cia? Nónne ipſi blaſphemant bonum nomen quod in-
uocatum eſt ſuper vos? Si quidem legem perficitis rega- L
lem ſecundum ſcripturam? Diliges proximum tuum
ſicut teipſum,bene facitis. Si autem perſonas accipitis,
peccatum operamini, redarguti à lege quaſi tranſgreſ-
ſores [legis]. Vide quemadmodum tranſgreſſores le-
gis appellat,qui dicunt diuiti:ſede hic, & pauperi:ſta il-
lic. Vnde ne putarent contemptibile eſſe peccatum, in
hac vna re legẽ tranſgredi,ſequutus adiunxit: Quicun-
que totam legem ſeruauerit,offendit autem in vno,fa-
ctus eſt omnium reus. Qui enim dixit:non mœchabe-
ris,dixit & non occides. Quod ſi non occidis,mœcha-
ris autem, factus es tranſgreſſor legis: propter id quod
dixerat,redarguti à lege,quaſi tranſgreſſores. Quæ cum
ita ſint,conſequens videtur, niſi alio modo intelligen-
dum oſtendatur, vt qui dixerit diuiti: ſede hic, & pau-
peri: ſta illic,huic non honorem, quem illi deferens,&
idololatra & blaſphemus & adulter & homicida, &
ne,quod longum eſt,cuncta commemorem, reus om-
nium criminum iudicandus ſit. Offendens quippe in
vno,factus eſt omnium reus. At enim qui vnam virtu-
tem habet,omnes habet, & qui vnam non habet, nul-
lam habet. Hoc ſi verum eſt, confirmatur iſta ſenten-
tia. Sed ego eam exponi volo,non confirmari,quæ per M
ſeipſam apud nos omnibus philoſophorum authorita
tibus firmior eſt. Et illud quidem de virtutibus & vi-
ciis,ſi veraciter dicitur,non eſt conſequens, vt propter
hoc omnia peccata ſint paria. Nam illud de inſeparabi
litate virtutum,niſi forſitan fallor, tamen ſi verum me-
mini, quod vix memini, omnibus philoſophis placuit,
qui eaſdem virtutes agendæ vitæ neceſſarias eſſe dixe- *Stoici peccata faciũt paria.*
runt. Hoc autem de paritate peccatorum ſoli Stoici
auſi ſunt diſputare,contra omnem ſenſum generis hu-
mani:quam eorum vanitatem in Iouiniano illo,qui in
hac ſententia Stoicus erat,in aucupandis autem & de-
fenſandis voluptatibus Epicureus, de ſcripturis ſanctis
dilucidiſsime conuiciſti. In qua tua ſuauiſsima & præ-
clariſsima diſputatione ſatis euidenter apparuit, non
placuiſſe authoribus noſtris, vel ipſi potius quæ per eos
loquuta eſt veritati,omnia paria eſſe peccata. Quo mo-
do autem fieri poſsit, vt etiam ſi hoc de virtutibus ve-
rum eſt, non tamen ideo cogamur fateri æqualitatem
omniũ peccatorum,quãtum poſſum adiuuante domi-
no aperire conabor. Quod ſi effecero,approbabis:vbi
vero

A verò causæ defuero, tu supplebis. Certè hinc persuadẽt, qui vnam virtutem habuerit, habere omnes: & omnes deesse cui vna defuerit, quod prudẽtia nec ignaua, nec iniusta, nec intemperãs potest esse. Nam si aliquid horum fuerit, prudentia non erit. Porrò si prudentia tunc erit, si & fortis & iusta & temperans sit, profectò vbi fuerit, secum habet cæteras. Sic & fortitudo imprudens esse non potest vel intemperans vel iniusta: sic temperantia necesse est vt prudens, fortis, & iusta sit: sic iusticia non est nisi sit prudens, fortis, & temperans. Ita vbi est vna vera aliqua earum, & aliæ similiter sunt. Vbi autem aliæ desunt, vera vna illa non est, etiam si aliquo modo similis esse videatur. Sunt enim vt scis quædam vicia virtutibus aperta discretione contraria, vt imprudentia prudẽtiæ. Sunt autem quædam tantum quia vicia sunt, ideo contraria, quadam tamen specie fallaci similia, vt eidem prudentię, non imprudentia, sed astutia. Nunc enim eam dico astutiam, quæ vsitatius in maliciosis intelligi & vocari † solet, non sicut nostra loqui scriptura consueuit, quæ sæpe astutiam in bono ponit. Vnde: Estote astuti vt serpentes. Et illud, Vt & inno- B centibus det astutiam: quanquam & apud illos Romanæ linguæ disertissimus dixerit, neque illi tamẽ ad cauendum dolus, aut astutia deerant: astutiam ponens in bono: sed apud illos rarissimum, apud nostros frequentissimum est. Itemq; in partibus temperantiæ apertissime contraria est effusio parsimoniæ: ea verò quæ tenacitas dici vulgo soler, vicium quidem est, tamẽ parsimoniæ simile, nõ natura, sed fallacissima specie. Item dissimilitudine manifesta contraria est iniusticia iusticiæ. Solet autem quasi imitari iusticiam vindicandi se libido, sed viciũ est. Ignauia fortitudini perspicuè contraria est, duricia vero distat natura, fallit similitudine. Constantia pars quædam virtutis est. Ab hac inconstantia longè abhorret, & indubiè cõtrasistit. Pertinacia vero constantia dici affectat, & non est, quia illa est virtus, hoc vicium. Vt ergo non iterum hęc eadem cõmemorare necesse sit, exempli gratia, ponamus aliquid, vnde possint cætera intelligi. Catilina, vt de illo scripserunt qui nosse potuerũt, frigus, sitim, famem ferre poterat, eratq; patiens inediæ, algoris, vigiliæ, supra quàm C cuiquam credibile est, ac per hoc & sibi & suis magna præditus fortitudine videbatur. Sed hæc fortitudo prudens non erat, mala ęnim pro bonis eligebat. Temperans non erat, corruptelis enim turpissimis fœdabatur, Iusta non erat, nam contra patriam coniurauerat. Et ideo nec fortitudo erat, sed duricia sibi, vt stultos falleret, nomen fortitudinis imponebat. Nam si fortitudo esset, non vicium, sed virtus esset. Si autem virtus esset, à cæteris virtutibus tanquam inseparabilibus comitibus nunquam relinqueretur. Quapropter dum quæritur etiam de viciis, vtrum ipsa similiter omnia sint vbi vnum erit: aut nulla sint vbi vnum nõ erit: laboriosum est id ostendere, propterea quia vni virtuti duo vicia opponi solent, & quod apertè contrarium est, & quod specie similitudinis adumbratur. Vnde illa Catilinæ quia fortitudo non erat, quæ ◊ esset, cum ◊ secum virtutes alias non habebat, facilius videbatur. Quod vero ignauia fuerit, vbi exercitatio quaslibet grauissimas molestias perpetiendi atque tolerandi, supra quàm cuiquã credibile est, fuit: ægre persuaderi potest. Sed forte acutius intuentibus, ignauia apparet ipsa duricia, quia laborem bonorum studiorum quibus vera acquiritur fortitudo neglexerat. Veruntamen quia sunt audaces qui timidi non sunt, & rursus timidi quibus abest audacia, cum sit vtrunque vicium, quoniam qui vera vir- D tute fortis est, nec temere audet, nec inconsulte timet: cogimur fateri vicia plura esse virtutibus. Vnde aliquãdo vicium vicio tollitur, vt amore laudis, amor pecuniæ. Aliquando vnum cedit vt plura succedant, velut qui ebriosus fuerit, si modicum biberit, & tenacitatem & ambitionem didicerit. Possunt itaq; vicia etiam cedere viciis succedentibus non virtutibus, & ideo plura sunt. Virtus vero quò vna ingressa fuerit, quoniam secum cæteras ducit, profectò vicia cedẽt omnia quæcunq; inerant. Non enim omnia inerant, sed aliquãdo totidem, aliquãdo plura paucioribus, vel pauciora pluribus succedebant. Hæc vtrum ita se habeant, diligentius inquirendum est. Non enim & ista diuina sententia est qua dicitur: Qui vnam virtutem habuerit, omnes habet, eique nulla inest, cui vna defuerit: sed hominibus hoc visum est, multum quidẽ ingeniosis, studiosis, sed tamẽ hominibus. Ego vero nescio quemadmodum dicam, nõ dico virum à quo denominata dicitur virtus, sed etiam mulierem, quæ viro suo seruat thori E fidem, si hoc faciat propter præceptum & promissum dei, & quæ primitus sit fidelis, non habere pudiciciam, aut pudiciciam nullam vel paruam esse virtutem. Sic & maritum qui hoc idem seruat vxori. Et tamen sunt plurimi tales, quorum sine aliquo peccato esse neminẽ dixerim, & vtique illud qualecunque peccatum ex aliquo vicio venit. Vnde pudicicia coniugalis in viris fœminisq; religiosis cum proculdubio virtus sit, nõ enim aut nihil aut vicium est, nõ tamen secum habet omnes virtutes. Nam si omnes ibi essent, nullum esset vicium: si nullum vicium, nullum omnino peccatum. Quis autem sine aliquo peccato? Quis ergo sine aliquo vicio, id est fomite quodã vel quasi sine radice peccati, cum clamet qui supra pectus domini recũbebat: Si dixerimus quia † peccatum non habemus, nosipsos decipimus, & veritas in nobis non est? Neq; hoc apud te diutius agẽdum est, sed propter alios qui forte hoc legerint [hæc] dico. Nam tu quidem in eodem ipso opere splendido contra Iouinianum etiam hoc de scripturis sanctis diligenter probasti. Vbi etiam ex hac ipsa epistola, cuius verba sunt, quorum nunc intellectum requirimus, po- F suisti quod scriptũ est: In multis enim offendimus omnes. Non enim ait, Offenditis, sed offendimus omnes, cum Christi loqueretur Apostolus. Et cum hoc loco dicat: Quicunque autem totam legem seruauerit, offendat autem in vno, factus est omnium reus. Ibi non in vno sed in multis, nec quosdam sed omnes dixit offendere. Absit autem vt quisquam fidelis existimet tot milia seruorũ Christi, qui veraciter dicunt se habere peccatum, ne seipsos decipiant, & veritas in eis non sit, nullam habere virtutem, cum virtus magna sit sapientia. Dixit autem ipsa sapientia homini: Ecce pietas est sapientia. Absit ergo vt dicamus tot ac tantos fideles & pios homines dei nõ habere pietatem, quam Græci vel εὐσέβειαν, vel expressius & plenius θεοσέβειαν vocant. Quid autem est pietas nisi dei cultus? Et vnde ille colitur nisi charitate? Charitas igitur de corde puro & cõscientia bona & fide nõ ficta, magna & vera virtus est quia ipsa est & finis præcepti. Meritò dicta est fortis sicut mors, siue quia nemo eam vincit sicut mortem, siue quia in hac vita vsque ad mortem est mensura charitatis, Sicut dominus ait: Maiorem hac charitatem nemo habet, quàm vt animã suam ponat [quis] pro amicis suis: siue potius, quia sicut mors animã auellit à sensibus carnis, sic charitas à concupiscentiis carnalibus.

Huic

Marginalia: Virtutum catena. — † notari. — Matt. 10. — Dolus & astutia in bonum. — Salustius. — 1. Ioan. 1. — † quod. — Iacobi 3. & 2. — 1. Timo. 1. — Canti. 8. — Ioan. 15.

Huic subseruit scientia cum est vtilis, nam sine illa in-
flat. Quod verò illa ædificādo impleuerit, nihil ibi ista
inane quod inflet inueniet. Vtilem porrò sciētiam de-
finiendo mōstrauit, vbi cùm dixisset: Ecce pietas est sa-
pientia, cōtinuo subiūxit: Abstinere vero à malis, scien-
tia est. Cur ergo non dicimus, qui hanc virtutem habet
habere omnes, cū plenitudo legis sit charitas? An quāto
magis est in homine, tanto magis est virtute præditus?
Quanto autem minus, tanto minus est † virtus, quia ip-
sa est virtus: & quanto minus est virtus, tanto maius
est vicium? Vbi ergo illa plena & perfecta erit, nihil ex
vicio remanebit. Proinde mihi videntur Stoici falli,
quia proficientem hominem in sapientia nolunt om-
nino habere sapiētiam: sed tunc habere cum in ea om-
nino perfectus fuerit: non quia illum perfectū negant,
sed nisi ex profundo quodam emergendo repēte emi-
cet in auras sapientiæ liberas, nulla ex parte esse sapien-
tem. Sicut enim nihil interest ad hominem præfocan-
dum, vtrum aquam stadiis multis super se habeat altā,
aut vnum palmum aut digitum, sic illos qui tēdunt ad
sapientiam proficere quidem dicunt, tanquam ab imo
gurgitis surgentes in aërem, sed nisi totam stulticiam
velut opprimentem aquam proficiendo velut emergē-
do euaserint, non habere virtutem nec esse sapientes.
Vbi autē euaserint, mox habere totam, nec quicquam
stulticiæ remanere, vnde omnino vllum peccatū pos-
sit existere. Hæc similitudo vbi stulticia velut aqua, &
sapientia velut aër ponitur, vt animus à præfocatione
stulticiæ tanquam emergens in sapientia repente respi-
ret, non mihi videtur satis accommodata nostrarum
scripturarum authoritati. Sed illa potius, vt vicium vel
stulticia tenebris, luci autem virtus & sapientia compa-
retur, quantum ista similia de corporalibus ad intelli-
gibilia duci possunt: Nō itaque sicut de aquis in aërem
surgens, vbi earum summum transierit repente quan-
tum sufficit inspiratur, sed sicut de tenebris in lucem
procedens, paulatim progrediēdo illuminatur. Quod
donec plenissime fiat, iam eum tamē dicimus tanquam
de abditissima spelunca egredientem, vicinia lucis af-
flatum tanto magis, quanto magis propinquat egres-
sus: † vt illud quod in eo lucet, sit vtique ex lumine quò
progreditur. Illud autem quod adhuc obscurum est, sit
ex tenebris vnde egreditur. Itaque & non iustificabitur
in conspectu dei omnis viuens, & tamen iustus ex fide
viuit. Et induti sunt sancti iusticia, alius maius, † alius
minus. Et nemo hic viuit sine peccato, & hoc alius ma-
ius, † alius minus, Optimus autem est qui minimum.
Sed quid ego † tanquam oblitus cui loquor, doctori si-
milis factus sum, cum proposuerim quid abs te discere
velim? Sed quia de peccatorum parilitate, vnde in id
quod aiebam incidit quæstio: examinandam tibi sen-
tentiam meam promere statueram, iam eam tandem
aliquando concludam. Quia & si verum esset † eum qui
habet vnam, omnes habere virtutes: eum qui vnam nō
habet, nullam babere, nec sic peccata sunt paria: quia
vbi virtus nulla est, nihil quidem rectum est, nec tamē
ideo non prauo prauius est, distortoq; distortius. Si au-
tem, quod puto esse verius sacrisq; literis congruentius,
ita sunt animæ intentiones, vt corporis membra, non
quod videantur locis, sed quod sentiātur affectibus, &
aliud illuminatur amplius, aliud minus, aliud omnino
caret lumine & tenebroso inumbratur obstaculo, pro-
fecto ita vt quisque illustratione piæ charitatis affectus
est, in alio actu magis, in alio minus, in alio nihil: sic po
test dici habere aliam, & aliam non habere, aliam ma-
gis, aliam minus habere virtutem. Nam & maior est in K
isto charitas quàm in illo, rectè possumus dicere, & ali-
qua in isto, nulla † in illo, quantum pertinet ad charita- † aliqua.
tem quæ pietas est: & in ipso vno homine quod maio-
rem habuit pudiciciam quàm patientiam, & maiorem
hodie quàm heri si proficit: & adhuc non habeat con-
tinentiam, & habeat non paruam misericordiam. Et vt
generaliter breuiterq; complectar, quam de virtute ha-
beam nonionem, quod ad rectè viuendum attinet: vir-
tus est charitas, qua id quod diligendum est diligitur:
hæc in aliis maior, in aliis minor, in aliis nulla est. Ple-
nissima vero quæ iam non possit augeri, quandiu hic
homo viuit est in nemine, quandiu autem augeri po-
test, profecto illud quod minus est quàm debet, ex vi- 3. Reg. 8.
cio est. Ex quo vicio non est iustus in terra qui faciat
bonum & non peccet. Ex quo vicio non iustificabitur Psal. 142.
in conspectu dei omnis viuens. Propter quod vicium, 1. Ioan. 1.
si dixerimus, quia † peccatum non habemus, nosmetip- † quod.
sos seducimus, & veritas in nobis nō est. Propter quod
etiam quantumlibet profecerimus, necessarium est no-
bis dicere: Dimitte nobis debita nostra, cum iam om- Matt. 6.
nia in baptismo dicta, facta, cogitata, dimissa sint. Quis L
itaque qui rectè videt, vnde & quādo & vbi speranda † † quærēda.
sit illa perfectio cui non sit quod adiici possit? Si autem
præcepta non essent, non vtique esset vbi se homo cer-
tius inspiceret & videret, vnde auerteretur, quò cona-
retur, quare gratularetur, quid precaretur. Magna est er
go vtilitas præceptorum, si libero arbitrio tantum de-
tur, vt gratia dei [plena] amplius honoretur. Quæ si ita Solutio quæ
se habent, vnde fiet omnium reus, si in vno offendat, stionis.
qui totam legem seruauerit? An forte quia plenitudo le
gis charitas est, qua deus proximusq; diligitur, in qui-
bus præceptis charitatis tota lex pendet & prophetæ,
merito fit reus omnium qui contra illam facit, in qua
pendent omnia? Nemo autem peccat nisi aduersus il- Roma. 13.
lam faciendo, quia non adulterabis, non homicidium
facies, non furaberis, non concupisces, & si quod est a-
liud mandatum, in hoc sermone recapitulatur, in eo
quod diligis proximum tuum tanquam teipsum. Dile-
ctio proximi malum non operatur. Plenitudo autem
legis [est] charitas. Nemo autem diligit proximum, nisi
diligens deum, & hoc quantum potest, proximo impē-
dat, quem diligit tanquam semetipsum vt & ille dili-
gat deum, quem si ipse non diligit, nec se nec proximū
diligit. Ac per hoc qui totam legem seruauerit, si in vno M
offenderit, fit omnium reus, quia contra charitatem fa-
cit, vnde tota lex pendet. Reus itaq; fit omnium, faciē-
do contra eam in qua pendent omnia. Cur ergo non
dicantur paria peccata? An forte quia magis facit cōtra
charitatem, qui grauius peccat, minus qui leuius? Et hoc
ipso quod amittit, fit quidem omnium reus, sed grauius
peccans, vel in pluribus peccans magis reus: Leuius au-
tem vel in paucioribus peccans minus reus, tanto ma-
iore scilicet reatu, quanto amplius: tanto minore quan-
to minus peccauerit, tamen etiam si in vno offenderit,
reus [omnium] est, quia contra eam facit, in qua pēdent
omnia. Quæ si vera sunt, eo modo & illud absoluitur Iaco. 3.
quod ait homo etiam Apostolicæ gratiæ. In multis e-
nim offendimus omnes. Omnes enim offendimus, sed
vnus grauius, alius leuius. Quāto quisq; grauius leuiúsque
peccauerit, tanto in peccato committendo maior,
quāto in diligēdo deo & proximo minor. Et rursus, tā-
to minor in peccati perpetratione, quāto maior in dei
& proximi dilectione. Tanto itaq; plenior iniquitatis,
quanto inanior charitatis. Et tunc perfecti sumus in
charitate,

A charitate, quando nihil restat ex infirmitate. Nec sanè
quantum arbitror putãdum est leue [esse] peccatum in
personarum acceptione habere fidẽ domini nostri Ie-
Stare sedere quid tropicè. su Christi, si illam distantiam sedendi ac standi ad ho-
nores ecclesiasticos referamus. Quis enim ferat eligi di
uitem ad sedem honoris Ecclesiæ contempto paupere
instructiore atq; sanctiore? Si autem de quotidianis cõ
sessibus loquitur, quis non hic peccat, si tamen peccat,
nisi cum apud seipsum intus ita iudicat, vt ei tanto me-
lior quanto ditior illo esse videatur? Hoc enim videtur
Iaco. 2. significasse cum dicit: Nónne iudicatis apud vosmetip
sos, & facti estis iudices iniquarum cogitationum? Lex
itaq; libertatis, lex charitatis est, de qua dicit: Si tamen
legem perficitis regalem secundum scripturas: Diliges
proximum tuum sicut teipsum, bene facitis. Si autem
personas accipitis, peccatum operamini, redarguti à le
ge tanquam transgressores. Et post illam sentẽtiam ad
intelligendum difficillimam de qua satis dixi, quod di
cendum putaui, eandem legem libertatis commemo-
rans: Sic loquamini, inquit, & sic facite, sicut per legem
libertatis incipientes iudicari. Et quoniam quid paulo
ante dixerit, nouit, quoniam in multis offendimus om
nes, suggerit dominicam tanquam quotidianam quo-
B tidianis, & si leuioribus, tamẽ vulneribus medicinam.
Iudicium enim ; inquit, sine misericordia illi, qui non
Luc. 6. facit misericordiam. Hinc enim & dominus: dimitti-
κατακαυ-χᾶται. te, inquit, & dimittetur vobis: date, & dabitur vobis. Su
perexultat autem misericordia iudicium: [Nõ dictum
est, Vincit misericordia iudicium:] non enim est aduer
sa iudicio, sed superexultat: quia plures per misericor-
diam colliguntur, Sed qui misericordiam præstiterũt.
Beati enim misericordes, quia ipsis miserebit̃ deus. Et
hoc vtique iustum est: vt dimittatur eis, quia dimiserũt:
& detur eis, quia dederunt. Inest quippe deo & miseri-
Psal. 100. cordia iudicanti, & iudicium miseranti. Propter quod
ei dicitur: Misericordiam & iudicium cantabo tibi do
mine. Nam quisquis velut nimium iustus iudicium si-
Psal. 142. ne misericordia quasi securus expectat, iram iustissimã
prouocat, quam timẽs ille dicit: Ne intres in iudicium
Hiere. 2. cum seruo tuo. Vnde dicitur populo contumaci: Quid
vultis mecum iudicio contendere? Cum enim rex iu-
stus sederit in throno, quis gloriabitur castum se habe-
C re cor? Aut quis gloriabitur mundum se esse à peccato?
Quę igitur spes est, nisi superexultet misericordia iudi-
cium? Sed erga illos qui misericordiam fecerunt vera-
citer dicendo: Dimitte nobis sicut & nos dimittimus,
& sine murmuratione dando: Hilarem enim datorem
diligit deus. Denique sanctus Iacobus iam ex isto loco
de misericordiæ operibus loquitur, vt quos vehemen-
ter illa sententia terruerat, consoletur, cum admonet,
quo modo etiam quotidiana peccata sine quibus hic
non viuitur, quotidianis remediis expientur, ne homo
qui cum in vno offenderit fiat omnium reus in multis
offendendo, quia in multis offendimus propter mag-
num aggerem reatus sui minutatim collectum, ad tri-
bunal tanti iudicis perueniat, & eam quam non fecit
misericordiam non inueniat, sed potius dimittendo
† debita. atq; dãdo mereatur sibi dimitti peccata, † reddiq; pro-
missa. Multa dixi quibus tibi tædium fortassis inferrẽ,
qui hęc quę tamen approbas, non expectas discere, ꝗ
ea docere consueuisti. Si quid autem est in eis, quãtum
ad rem ipsam pertinet, nã quali eloquio explicata sint,
non nimis curo: Si quid ergo in eis est quod eruditio-
nem offendat tuam, quæso vt rescribendo admoneas,
& me corrigere non graueris. Infœlix est enim qui nũ

tantos etiam [sanctos tuorũ studiorum labores, & dig- D
ne honorat, & de his domino deo nostro, cuius mune *[& tam.*
re talis es, gratias agit. Vnde cum libentius debeam à
quolibet discere, quod inutiliter ignoro, q̃ promptius
quoslibet docere quod scio, quanto iustius hoc abs te
charitatis debitum flagito, cuius doctrina in nomine
& adiutorio domini tãtũ in Latina ligua ecclesiasticæ
literæ adiutę sunt, quantũ vnquã [antea potuerunt. Ma *† nunquã.*
xime tamen istã sententiã: Quicũq; totã legẽ seruaue-
rit, offendat autẽ in vno, factus est omnium reus: si quo
alio modo exponi melius posse nouit dilectio tua, per
dominũ obsecro, vt id nobiscũ cõmunicare digneris.

Hieronymus Augustino, laudans quidem illius duos libellos, sed excusans cur non responderit. Epistola XXX.

DOMINO verè sãcto, & omni mihi affectio-
ne venerabili papæ Augustino, Hieronymus
in Christo salutẽ. Virum honorabilem fra-
trẽ meũ, filium dignationis tuæ Orosiũ presbyterũ, &
sui merito & te iubẽte suscepi, Sed incidit tempus diffi
cillimũ, quando mihi tacere melius fuit q̃ loqui, ita vt
nostra studia cessarẽt, & iuxta Appiũ canina exercere- *Vide chiliades Erasmi.*
tur facũdia. Itaq; duobus libellis tuis quos meo nomini
dedicasti, eruditissimis & omni eloquẽtię splẽdore ful
gentibus, ad tẽpus respõdere non potui. Nõ quo quicq̃ E
in illis reprehendendũ putẽ, sed quia iuxta apostolum: *Roma. 14.*
Vnusquisq; in suo sensu abũdet, alius quidem sic, alius
autẽ sic. Certe quicquid dici potuit, & sublimi ingenio
de scripturarũ sanctarũ hauriri fontibus, à te positum
atq; dissertũ est. Sed quęso reuerentiã tuã, parũper pa-
tiaris me tuũ laudare ingeniũ. Nos enim inter nos eru-
ditionis causa disserimus. Cæterum æmuli & maxime
hęretici si diuersas inter nos sententias viderint, de ani
mi calũniabuntur rãcore descẽdere. Mihi autẽ decretũ
est te amare, te suscipere, colere, mirari, tuaq; dicta qua-
si mea defẽdere. Certe & in dialogo quẽ nuper edidi,
tuæ beatitudinis vt dignum fuerat recordatus sum: ma
gisq; demus operã vt perniciosissima hæresis de eccle-
siis auferatur quæ semper simulat pœnitentiã, vt docen
di in ecclesiis habeat facultatẽ, Ne si aperta se luce pro-
diderit, foras expulsa moriatur. Sanctæ ac venerabiles
filiæ tuæ Eustochiũ & Paula, & genere suo & exhorta-
tione tua digne gradiuntur, specialiterq; salutãt beati-
tudinem tuam: Omnis quoq; fraternitas quæ nobiscũ
domino saluatori seruire conatur. Sãctum presbyterũ
Firmũ, anno præterito ob rem earũ Rauennã, & inde
Africam Siciliamq; direximus, quem putamus iam in F
Africæ partibus commorari. Sanctos tuos adhærentes
lateri, vt meo obsequio salutes, precor. Literas quoque
meas ad sanctũ presbyterum Firmũ direxi, quæ si ad te
venerint, ei dirigere nõ graueris. Incolumem te & mei
memorẽ, Christus dominus custodiat, domine verè sã
cte & beatissime papa. Grãdẽ Latini sermonis in ista
prouincia notariorũ patimur penuriã, & idcirco præ-
ceptis tuis parere nõ possum⁹, maxime in editione Sep
tuaginta quæ asteriscis verubusq; distincta est. Pleraq;
enim prioris laboris ob fraudem †cuiusdam amisimus. *† fraude.*

Paulinus episcopus Augustino gratias agit pro libris quinque quos aduersus Manichæos scripserat, dono missis, prędicans illius eruditionem, ac vicissim panem dono mittit, amicitiæ & eiusdem communionis symbolum. Epistola XXXI.

DOMINO fratri vnanimo & venerabili Au-
gustino, Paulinus & Therasia peccatores.
Charitas Christi quæ vrget nos etiam ab-
sentes, licet per vnitatẽ fidei alligat, ipsa fidu-
ciam ad te scribendi, pudore depulso præstitit, teq; per

literas tuas visceribus meis intimauit, quas & de scho-lasticis facultatibus affluētes, & de cœlestibus fauis dul-ces, vt animæ meæ medicas & altrices, in quinq; libris interim teneo, quos munere benedicti & venerabilis nobis episcopi nostri Alipij, nō pro nostra instructio-ne tantum, sed etiam pro ecclesiæ multarum vrbium vtilitate suscepimus. Hos igitur nunc libros lectioni habeo, in his me oblecto, de his cibum capio, nō illum qui perit, sed qui operatur vitæ æternæ substantiam per fidem nostram qua adcorporamur in Christo Iesu do-mino nostro, cum fides nostra quæ visibilium negli-gens, inuisibilibus inhiat, per charitatem omnia fecun-dum veritatem omnipotentis dei credentem, literis & exemplis fidelium roboretur. O vere sal terræ, quo præ-cordia nostra ne possint seculi vanescere errore condi-untur. O lucerna digne supra cādelabrum ecclesiæ po-sita, quæ late catholicis vrbibus de septiformi ligno pa-stum oleo lætitiæ lumen effundens, densas licet hære-ticorum caligines discutis, & lucē veritatis à cōfusione tenebrarum splendore clarifici sermonis enubilas. Vi-des frater vnanime, admirabilis in Christo domino & suscipiende, quàm familiariter agnouerim te, quanto admirer stupore, quàm magno amore complectar, qui quotidie colloquio literarum tuarum fruor, & oris tui spiritu vescor. Os enim tuū fistulam aquæ viuæ & ve-nā fontis æterni merito dixerim, quia fons vitæ aquæ salientis in vitam æternam Christus effectus est. Cuius desyderio sitiuit in te anima mea, & vbertate tui flumi-nis inebriari terra mea concupiuit. Ideoque cum hoc Pentateucho tuo contra Manichæos me satis armaue-ris, si qua in alios quoque hostes catholicæ fidei muni-mina comparasti, quia hostis noster cui mille nocendi artes, tam variis expugnandus est telis quam oppugnat insidiis, quæso promere mihi de armamentario tuo, & conferre noo abnuas arma iustitiæ. Sum enim labo-riosus, & iam nunc sub magno honore† peccator, ve-teranus in numero peccatorum, sed æterno regi nouus in corpore tyro militiæ. Sapientiam mundi miser huc-usque miratus sum, & per inutiles literas reprobatamq; prudentiam deo stultus & mutus fui. Postquam inue-terani inter inimicos meos, & euanui in cogitationi-bus meis, leuaui oculos meos in mōtes, ad præcepta le-gis & gratię dona suscipiens: vnde mihi auxilium ve-nit à domino, qui non secundū iniquitates retribuens, illuminauit cæcum, soluit cōpeditum, humiliauit ere-ctum male, vt erigeret humiliatum pie. Sequor igitur non æquis adhuc passibus magna iustorum vestigia, si possim orationibus vestris apprehēdere, in quo dei mi-serationibus apprehensus sum. Rege ergo paruulum in terra reptantem, & tuis gressibus ingredi doce. Nolo enim in me corporalis ortus magis quàm spiritalis ex-ortus ętatem consyderes, Quippe ætas mihi secundum carnem ea [iam] est, qua fuit ille ab Apostolis in porta speciosa verbi potestate sanatus. In natalibus autem a-nimę, illius adhuc mihi tempus infantiæ est, quæ inten tatis Christo vulneribus immolata digno sanguine ag ni victimam præcucurrit, & dominicam auspicata est passionem. Atque ideo vt infantem adhuc verbo Dei & spiritali ætate lactentem, educa verbis tuis, vberibus fidei sapientiæ charitatis inhiantem. Si officium com-mune consyderas frater es, si maturitatem ingenij tui & sensuum, pater mihi es, etsi forte sis æuo iunior, quia te ad maturitatem meriti honor seniorem pronexit, & iuuenem cana prudentia. Foue igitur & corrobora me in sacris literis & spiritalibus studiis, tempore (vt dixi) recentem, & ob hoc post longa discrimina, post mul- K
ta naufragia, vsu rudem, vix dū à fluctibus seculi emer-gentem, tu qui iam solido litore constitutus, tuto† ex- *† tranquillis, tuto.*
cipe sinu, vt in portum salutis, si dignum putas, pariter nauigemus. Interea me de periculis vitæ istius & pro-fundo peccatorum euadere oitentem, orationibus tuis tanquam tabula sustine, vt de hoc mūdo quasi de nau-fragio nudus euadam. Idcirco enim me leuare sarci-nis, & vestimentis oberantibus exuere curaui, vt vodo-sum hoc, quod inter nos & deum peccatis interlatran-tibus separat, præsentis vitæ salum, omni amictu car-nis, & cura diei sequentis, iubente & adiuuante Chri-sto & expeditus enatem: neq; id me perfecisse glorior, quod & si gloriari possem, in domino gloriarer, cuius est perficere quod nobis adiacet velle. Sed concupiscit adhuc anima mea desyderare iudicia domini. Vide quando assequatur effectum dei volūtatum, qui adhuc ipsum desyderare desiderat. Quod in me tamen est, dilexi decorem domus sanctæ, & quantum in me fuit, elegerā abiectus esse in domo domini. Sed cui placuit segregare me ab vtero matris meæ, & ab amicicia car-nis & sanguinis ad gratiam suam trahere, eidē placuit inopem me omnis boni meriti, suscitare de terra, & de L
lacu miseriarum, ac de luto fecis educere, vt collocaret me cū principibus populi sui, & partem meam in tua sorte poneret, vt te præstante meritis, officio sociatus æquarer. Præsumptione igitur non mea, sed placito & ordinatione domini, fraternitatis tuę mihi fœdus vsur pās, tanto indignus honore me dignor, quia te pro tua sanctitate certo scio, nam veritate sapis, non alta sape- *Roma. 12.*
re, sed humilibus congruere. Ideoq; prompte & intime *συναπα-*
receptorū spero charitatem humilitatis nostræ. Quam *γόμενοι.*
quidem iam recepisse te per beatissimum sacerdotem Alipiū, quia dignatur patrem nostrum, cōfido. Is enim sine dubio de se tibi exemplum præbuit nos ante noti-ciam, & supra meritum diligendi, qui incognitos sibi nos & lōginqua[soli &]sali intercapedine disparatos, spiritu veræ dilectionis, qui vbiq; & penetrat & effun-ditur, & videre diligendo potuit, & alloquendo pertin gere. His nobis prima affectus sui documenta, & chari-tatis tuæ pignora in supradicto munere librorū dedit. Et quanto studuit impendio, vt sanctitatem tuam non ipsius tantum verbis, sed plenius eloquentia & fide tua M
cognita non possemus amare mediocriter, tantopere curasse eundem credimus, vt nos vicissim ipsius imita tione plurimum diligas. Gratia dei tecū, vt est, in æter-num maneat, optamus frater in Christo domino vna-nime, venerabilis, desyderatissime. Totam domum, & omnem comitem, & æmulatorem in domino san-ctitatis tuæ plurimo fraternitatis vnanimæ salutamus affectu. Panem vnum, quem vnanimitatis indicio mi-simus charitati tuæ, rogamus accipiendo benedicas.

Augustinus Paulino, amplectens illius beneuolentiam & mu-tuum declarans amorem: nonnulla de Licentio, cuius ætati me-tuebat, ne vergeret ad ea quæ sunt mundi.

Epistola XXXII.

DOMINO verè sancto & venerabili, & eximia in Christo laude prædicando, fratri Paulino, Augustinus in domino salutem. O bone vir & bone frater, latebas animam meam, & ei dico vt to-leret, quid adhuc lates oculos meos, & vix[mihi] obtē-perat, imò non obtemperat. An verò tolerat? Cur ergo me excruciat desyderium tui apud ipsam intus animā? Nā si molestias corporis paterer, & si nō perturbarent æquitatem animi mei, rectè illas tolerare dicerer. Cum autem

A autem non æquo animo fero quod te non video, intolerabile est istam appellare tolerantiam. Sed quando tu talis es, esse sine te fortasse intolerabilius toleraretur. Bene est ergo quia æquo animo ferre nõ possum, quod si æquo animo ferrem, æquo animo ferendus non essem. Mirum est, sed tamen verum quod mihi accidit: doleoq; quod te non video, & meipsum cõsolatur dolor. Ita mihi displicet fortitudo, qua patienter fertur absentia bonorum, sicuti es. Nam & Hierusalem futuram desyderamus vtique, & quanto patientius † desyderamus ipsam, tanto patientius sustinemus omnia propter ipsam. Quis igitur potest non gaudere te viso, vt posset quamdiu te non videt, non dolere? Ergo neutrum possum, & quoniã si possem, immaniter possem, non posse delector, atque in eo quod delector nonnullũ solatium est. Dolentem itaque me non sedatus, sed consyderatus consolatur dolor. Ne reprehendas quæso sanctiore grauitate qua præuales, & dicas non rectè me dolere quod adhuc te non nouerim, cũ animũ mihi tuum, hoc est teipsum interiorem aspiciẽdum patefeceris. Quid enim si vspiã [te] vel in terrena tua ciuita-

† ĩpatiẽtius

B te didicissem fratrem & dilectorem meum, & tantum in domino ac talem virum, nullum ne me dolorem sensurum fuisse arbitrareris, si nõ finerer nosse domum tuam? Quo modo ergo non doleam quod nõdum faciem tuam noui, hoc est domum animę tuæ, quam sicut meam noui? Legi enim literas tuas fluentes lac & mel, præferentes simplicitatem cordis tui, in qua quæris dominum, sentiens de illo in bonitate, & afferens ei claritatem & honorem. Legerunt fratres & gaudent infatigabiliter & ineffabiliter, tam vberibus & tam excellẽtibus donis dei, bonis tuis. Quotquot eas legerũt, rapiunt, qui † rapiũtur cum legunt. Quàm suauis odor Christi, & quàm fragrat ex eis: dici non potest, illæ literę cum te offerunt vt videaris, quantum nos excitent vt quæraris: nam & perspicabilem faciunt & desyderabilem. Quanto enim præsentiam tuam nobis quodam modo exhibẽt, tanto absentiam nos ferre non sinunt. Amant te omnes in eis, & amari abs te cupiunt. Laudatur & benedicitur deus, cuius gratia tu talis es. Ibi excitatur Christus, vt ventos & maria tibi placare tendenti ad stabilitatem suam dignetur. Ibi coniunx excitatur † non dux ad molliciem viro suo, sed ad fortitudinẽ redux in ossa viri sui: quam in tuam vnitatem redactã & redditam, & spiritalibus tibi tanto firmio-

† quia.

† Videĩ à legẽtib⁹ ibi coniunx.

C ribus, quanto castioribus nexibus copulatã, officiis vestrę sanctitati debitis in te vno ore salutamus. † Ibi cedri Libani ad terram depositæ, & in arcæ fabricam cõpagine charitatis erectæ, mundi huius fluctus imputribiliter secant. Ibi gloria vt acquiratur, contemnitur: & mundus vt obtineatur, relinquitur. Ibi paruuli, siue etiã grandiusculi filij Babylonis elidũtur ad petram, vicia scilicet confusionis superbiæq; secularis. Hæc atque huiusmodi suauissima spectacula, literæ tuæ præbent legentibus, literæ illę literæ fidei, non fictæ, literæ spei bonæ, literę purę charitatis. Quo modo nobis anhelant sitim tuam, & desyderiũ defectumq; animę tuæ in atria domini? Quid amoris sanctissimi spirant? Quantã opulentiam synceri cordis exæstuant? Quas agunt gratias deo? Quas impetrant à deo? Blandiores sunt, an ardentiores: luminosiores, an fœcundiores? Quid enim est quod ita nos mulcent, ita accendunt: ita compluunt, & ita serenæ sunt? Quid est quæso te, aut quid tibi pro eis rependam, nisi quia totus sum tuus in eo, cuius totus es tu. Si parum est, plus certe non habeo. Tu autem fecisti vt non mihi parum videatur, qui me in illa episto-

† mẽte vna resalutam⁹

D la tãtis laudibus honorare dignatus es, vt cum tibi me refundo, si parum hoc tibi putem, non credidisse conuincar. Pudet me quidem tantum boni de me credere, sed plus piget tibi non credere. Est quod faciam. Non me credam talem qualem putas, quoniã non agnosco: & credam me abs te diligi, quoniam sentio & planè percipio: Ita nec in me temerarius, nec in te ingratus extitero. Et cum me tibi totum offero, parum non est: offero enim quem vehementissime diligis: & offero, si non qualem me esse arbitraris, eum tamen, pro quo vt talis esse merear deprecaris. Hoc enim magis iam peto facias, ne minus optes mihi aduci ad id quod sum, dõ me existimas iam esse quod nõ sum. Ecce charissimus meus est, & ab ineunte adolescentia mihi familiariter amicissimus, qui hanc eximietati tuæ ac præstãtissimæ charitati epistolam apportat. Huius nomẽ est in libro de ‹ vera › religione, quem tua sanctitas (quantum literis indicas) libẽtissime legit. Factus est enim tibi etiam tanti viri, qui tibi eum misit, commendatione iucundior. Neque enim † huic tam familiari amico meo ve-

E lim credas, quæ de me forte laudans dixerit. Sẽsi enim etiam ipsum sæpe non mentiendi studio, sed amandi propensione falli iudicantem, & arbitrari iam me accepisse quædam, quibus accipiendis à domino patente ore cordis inhiarem. Et si hoc in os meum, quis non coniiciat quanta de me absente meliora q̃ veriora lætus effundat? Librorum autem nostrorum copiã faciet venerabili studio tuo: nã nescio me aliquid, siue ad eorum qui extra ecclesiam dei sunt, siue ad aures fratrum scripsisse, quod ipse non habeat. Sed tu cũ legis mi sancte Pauline, non te ita rapiant, quæ per nostram infirmitatem veritas loquitur, vt ea quæ ipse loquor, minus diligenter aduertas: ne dum auidus auris bona & recta, quæ data ministro, non ores pro peccatis & erratis quæ ipse cõmitto. In iis enim si aduerteris quæ tibi rectè displicebunt, ego ipse conspicior: in iis autem quæ per donum spiritus, quod accepisti, rectè tibi placent in libris meis, ille amandus, ille prædicandus est, apud quẽ est fons vitę, & in cuius lumine videbimus lumen, & sine ænigmate & facie ad faciem, nunc autem in ænigmate videmus. In iis ergo quæ ipse de veteri fermẽto eructaui, cum ea legens agnosco, me iudico cum do-

† tamen.

id est, bona potiꝰ quàm vera. Sic aliquoties loquĩ, Liuiũ imitatus.

F lore: in iis verò quę de azymis synceritatis & veritatis (dono dei) dixi, exulto cum tremore. Quid enim habemus quod non accepimus? Apud deum enim † melior est, qui maioribus & pluribus, q̃ qui minoribus & paucioribus donis dei diues est, quis negat? Sed rursus melius est vel de paruo dei dono gratias ipsi agere, q̃ sibi agi velle de magno. Hæc vt ex animo semper cõfitear, meũq; cor à lingua mea non dissonet, ora pro me frater: Ora obsecro, vt non laudari volẽs, sed laudans inuocem dominum, & ab inimicis meis saluus fiam. Est etiam aliud, quo istum fratrem amplius diligas: nam est cognatus venerabilis, & vere beati episcopi Alipij, quem toto pectore amplecteris, & merito: nã quisquis de illo viro benigne cogitat, de magna dei misericordia, & de mirabilibus dei muneribus cogitat. Itaque cum legisset petitionem tuam, qua desyderare te indicasti, vt historiam suam tibi scriberet, & volebat facere propter beneuolentiam tuam, & nolebat propter verecundiam suam. Quem cum viderem inter amorem pudoremq; fluctuantem, onus ab illo in humeros meos transtuli: nam hoc mihi etiam per epistolam iussit. Cito ergo, si dominus adiuuerit, totum Alipium inseram

† At enim.

ręcordiis tuis:Nam hoc ſum ego maxime veritus, ne
le vereretur aperire omnia,quæ in eum dominus cõ-
alit,ne alicubi minus intelligenti (Non enim abs te ſo
o illa legerentur) non diuina munera conceſſa homi-
ibus,ſed ſeipſum prædicare videretur, & tu quis noſti
uo modo hæc legas,propter aliorum cauendam infir
nitatem, fraternæ noticiæ debito fraudareris . Quod
am feciſſem, iamq; illum legeres,niſi profectio fratris
mprouiſa repente placuiſſet. Quem ſic cõmendo cor-
li & linguæ tuæ , vt ita comitem ei te præbeas , quaſi
non nunc illum,ſed mecũ ante didiceris. Si enim cor-
li tuo nõ dubitauerit aperire ſeipſum, aut ex omni aut
x magna parte ſanabitur per linguam tuã. Volo enim
um numeroſius cõtundi eorum vocibus,qui amicum
non ſeculariter diligunt . Filium autem eius filium no-
trum , cuius etiam nomen in aliquibus noſtris libris
nuenies : & ſi ad tuæ charitatis præſentiam ipſe non
pergeret, ſtatuerat * literis in manu tua tradere,conſo-
andum,exhortandum,inſtruendum,non tam oris ſo-
no,quàm exemplo roboris tui.Ardeo quippe , vt dum
dhuc ætas eius in viridi fœno eſt , zizania conuertat
n frugem, & credat expertis,quod experiri periculoſe
deſyderat . Nunc ergo ex eius carmine, & ex epiſtola,
quam ad eum miſi,intelligit beneuolentiſsima & man
ſuetiſsima prudentia tua,quid de illo doleam, quid ti-
meam , quid cupiam.Nec deſpero affuturum dominũ,
vt per te miniſtrum eius tantis curarum æſtibus libe-
rer . Sanè quia multa ſcripta noſtra lecturus es , multo
erit mihi gratior dilectio tua,ſi ex iis quæ tibi diſplicue
rint, emendaueris me iuſtus in miſericordia,& argue-
ris me.Non enim talis es,cuius oleo timeam impingua
ri caput meum.Fratres non ſolum qui nobiſcum habi-
tant,& qui vbilibet habitantes,deo pariter ſeruiũt , ſed
propè omnes qui nos in Chriſto libenter nouerunt, ſa
lutant,venerantur,deſyderant germanitatem, beatitu-
dinem, humanitatem tuam.Non audeo petere,ſed ſi ti
bi ab eccleſiaſticis muneribus vacat, venias & videas†
quid mecum ſentiat Africa.

Paulinus Auguſtino,non recepto ab eo reſponſo,denuò per alium ſcribit eadem quæ prius. Epiſtola XXXIII.

DOMINO fratri ſancto & vnanimo Auguſti-
no,Paulinus & Theraſia peccatores.Iam du-
dum frater in Chriſto domino mi vnanime,
vt te in ſanctis & piis laboribus tuis neſcientẽ
agnoui , abſentemq; vidi,tota mente complexus, allo-
quio quoque familiari atque fraterno per literas audi-
re properaui. Et credo in manu & in gratia domini
ſermonem meum ad te fuiſſe perlatum : ſed morante
adhuc puero, quem ad te aliosq; dilectos æque deo ſa-
lutandos, ante hyemem miſeramus,non potuimus vl-
tra & officium noſtrum ſuſpendere,& deſyderium ſer
monis tui cupidiſsimum temperare. Scripſimus itaque
iterato nũc, ſi priores ad te literę noſtrę peruenire me-
ruerunt : aut primo , ſi illis in manus tuas perueniendi
fœlicitas non fuit.Sed tu frater ſpiritaliter omnia iudi-
cans, amorem in te noſtrum ne pẽdas officio ſolo, aut
tempore literarum . Dominus enim teſtis eſt, qui vnus
atque idem operatur in ſuis vbique charitatem ſuam,
iam abinde nobis,ex quo te beneficio venerabiliũ epiſ-
coporũ Aurelij & Alipij , per tua in Manichæos opera
cognouimus,ita inditam dilectionem tuam , vt nobis
non nouam aliquam amiciciam ſumere,ſed quaſi vete
rem charitatem reſumere videremur . Denique nunc
& ſi ſermone, non tamen tanquã & affectu rudes ſcri-
bimus, teq; viciſsim in ſpiritu per interiorem hominẽ
quaſi recognoſcimus. Nec mirũ ſi & abſentes aſſumus K
vobis,& ignoti noſmet nouimus, cum vnius corporis
membra ſimus, vnum habeamus caput,vna perfunda-
mur gratia, vno pane viuamus,vna incedamus via,ea-
dem habitemus domo . Deniq; in omne quod ſumus,
tota ſpe ac fide qua ſtamus in præſenti , nitimur in fu-
turum, tam in ſpiritu quàm in corpore domini vnum
ſumus,ne ſinius nihil ſi ab vno excidamus . Quãtulum
ergo eſt quod abſentia corporalis nobis inuidet no-
ſtri,niſi ſanè fructum iſtum,quo paſcuntur oculi tem-
poralium expectatores ? quãuis nec corporalis quidem
gratia , temporalis in ſpiritalibus dici debeat , quibus
etiam corporum æternitatem reſurrectio largietur , vt
audemus in virtute Chriſti & bonitate dei patris vel
indigni præſumere. Quare vtinam hoc quoque nobis
munus annueret gratia dei,per dominum noſtrum Ie-
ſum Chriſtum,vt etiam in carne faciem tuam videre-
mus:non ſolum deſyderiis noſtris magnum conferre-
tur gaudium,ſed etiã mentibus lumẽ accreſceret,& ex
tua copia locupletaretur inopia noſtra.Quod quidẽ &
abſentibus largiri potes,hac præſertim occaſione, qua
filij noſtri vnanimes & chariſsimi nobis in domino,
Romanus & Agilis,quos vt nos alios*tibi commenda L
mus, in nomine domini reuertentur, opere charitatis *al. pro al-
impleto , in quo tuæ charitatis affectu ſpecialiter vtan- teros.
tur rogamus. Noſti enim quàm celſa promittat altiſsi-
mus fratri,fratrem adiuuanti.Per hos,ſi quo me gratię,
quæ tibi data eſt , dono remunerari voles, tutò facies.
Sunt enim , velim credas,vnum cor,& vna nobiſcum
in domino anima.Gratia dei tecum,vt eſt,in ęternum
maneat frater in Chriſto domino vnanime , venera-
bilis,dilectiſsime,& deſyderabilis . Omnes in Chriſto
ſanctos,quales tibi cohærere non dubium eſt , à nobis
ſaluta.Commenda nos omnibus ſanctis,vt tecum pro
nobis orare dignentur.

Auguſtinus Paulino , ad proximam epiſtolam reſpondet: nam ſuperiorem nondum acceperat.

Epiſtola XXXIIII.

DOMINIS dilectiſsimis & ſynceriſsimis , ve-
rè beatiſsimis,atque abundantiſsima dei gra-
tia præſtantiſsimis fratribus Paulino & The-
raſiæ , Auguſtinus in domino ſalutem . Cum literas M
meas , quibus reſpondi prioribus veſtris, ſi tamen ve-
ſtris literis vllo modo à me reſponderi poteſt , celerri-
me optauerim venire in veſtræ charitatis manus , vt
quo pacto abſens cito poſſem eſſe vobiſcum , lucrum
mihi veſtrę epiſtolæ contulit tarditas mea . Bonus do-
minus,qui nõ tribuit ſæpe quod volumus,vt quod ma
limus attribuat . Aliud eſt enim quod accepta epiſtola
mea ſcripturi eſtis,aliud quod non accipiendo ſcripſi-
ſtis . Quod cũ lætiſsime legeremus, defuiſſet nobis cer-
ta iſta læticia, ſi vt optauimus maximeq; voluimus, ci-
to ad veſtram ſanctitatem noſtræ literæ permeaſſent.
Nunc verò & hęc habere ſcripta,& illa ſperare reſcrip
ta, gaudio cumulatiore delectat . Ita nec noſtra culpa
accuſari poteſt , & domini largior benignitas fecit qđ
noſtro deſyderio conducibilius eſſe iudicauit. Sanctos
fratres Romanum & Agilem , aliam epiſtolam veſtrã
audientem voces atque reddentem , & ſuauiſsimam
partem veſtræ præſentiæ , quia † vobis viſendis inhia- †qua.
ramus † auidius , cum magna in domino iucunditate †tibiarum*.
ſuſcepimus. Vnde,aut quando,aut quo modo vel vos
pręſtare,vel nos poſſemus exigere,vt nos de vobis tan-
ta ſcribendo doceretis , quanta eorum ore didicimus?
Aderat etiam quod nulli chartæ adeſſe poteſt, tantum
in

A in narrantibus gaudium, vt per ipsum etiam vultum oculosq; loquentium, vos in cordibus eorum scriptos cum ineffabili lætitia legeremus. Hoc quoque amplius erat, quod pagina quælibet quantacumq; bona scripta contineat, nihil ipsa proficit, quãuis ad profectum explicetur aliorum. Hanc autem epistolam vestram, fraternam scilicet animam, sic in eorum colloquio legebamus, vt tanto beatior appareret nobis, quanto vberius conscripta esset ex vobis. Itaque illam ad eiusdem beatitatis imitationem, studiosissime de vobis omnia percontando, in nostra corda trãscripsimus. Nec ideo tamẽn eos tam cito à nobis, licet ad vos remeãtes, sine molestia passi sumus. Videte enim quæso vos quibus quatiebamur affectibus: tanto vtique dimittendi erant velocius, quanto vobis impẽtius obedire cupiebãt. Sed quanto id cupiebant magis, tãto vos nobis præsentius exhibebant: eo quippe indicabant quàm chara vestra viscera essent. Tanto igitur eos minus dimittere volebamus, quãto iustius vt dimitterentur, instabãt. O rem non ferendam, nisi à nobis ista discessione non discederemus, nisi vnius essemus corporis membra, vnũ haB beremus caput, vna perfunderemur gratia, vno pane viueremus, vna incideremus via, eadẽ inhabitaremus domo. Cur enim non eisdem etiam verbis vteremur? Agnoscis enim credo hæc esse ex epistola vestra. Sed cur potius hæc vestra sint verba quàm mea, quę vtique quàm vera sunt, tam à nobis ab eiusdem capitis communione proueniunt. Et si aliquid proprium vobis donatum habent, tanto magis ea sic dilexi, vt obsiderent viam pectoris mei, neque à corde ad linguam meam verba transire sinerent, donec tanto priora, quãto sunt vestra, procederent. Sancti fratres & dilecti deo, nostraq; inuicem membra, quis dubitet nos vno spiritu vegetari, nisi qui non sentit qua nobis dilectione vinciamur? Vellem tamen scire, vtrum hanc absentiam corporalem, vos patientius q̃ nos facilius toleretis? Si ita est, fateor non amo istam fortitudinem vestrã, nisi forte quia nos tales sumus, vt minus à vobis desyderari, quàm vos desyderare debeamus. In me certe si esset patientia vestræ absentiæ perferendæ, displiceret mihi: segniter enim agerem, vt vos viderem. Quid autem absurdius, quàm fortitudine fieri segniorem? Sed qua ecclesiæ cura tenear, ex hoc vestra charitas oportet attendat, quod beatissimus pater Valerius, qui vos nobiscũ quantum salutet, quantum sitiat, audietis ex fratribus, nec presbyterum me esse suum passus est, nisi maiorem C mihi coëpiscopatus sarcinam imponeret. Quod quidẽ quia tanta eius charitate, tantoq; populi studio dominum id velle credidi, nonnullis iam exemplis præcedẽtibus, quibus mihi omnis excusatio claudebatur, vehementer timui excusare. Sed quamquã iugum Christi per seipsum lene sit, & sarcina leuis, tamen propter nostram asperitatem atque infirmitatem, si quid me mordet hoc vinculum, atque vrget hoc onus, ineffabiliter mihi aliquanto vestræ præsentiæ solatio, tolerabilius & portabilius redderetur. Vos audio curis eiusmodi expeditiores liberioresq; viuere, quare nõ impudenter ego rogo vos, & postulo, & flagito, vt in Africam maiore talium hominum siti, q̃ siccitatis nobilitate laborantem, venire dignemini. Scit deus quia non solum propter desyderium meum, neque solum propter eos qui vel per nos vestrum propositum, vel vndecũque fama prædicante didicerunt, sed etiam propter cæteros, qui partim nõ audiunt, partim audita non credunt, tamen possunt comperta diligere, vos istis terris

Valerij Episcopi Augustinus συνεγός.

etiam corporaliter adesse cupimus. Quamuis enim seD dulo atque misericorditer id agitis, tamẽ etiam coram hominibus regionum nostrarum luceãt opera vestra, vt videant bona facta vestra, & glorificent patrem vestrũ qui in cœlis est. Piscatores vocante domino, quod nauiculas & retia dimiserunt, omnia se dimisisse, & dominum sequutos esse, etiam cõmemorãdo lætati sunt. Et reuera omnia contemnit, qui non solum quantum potuit, sed etiam quantum voluit habere, contemnit. Sed in eo quod cupiebatur, oculi dei testes sunt, in eo quod habebatur etiam hominum. Nescio quo autem modo, cũ superflua & terrena diliguntur, arctius adepta q̃ concupita constringunt. Nam vnde tristis ille discessit, qui consilium vitæ æternæ consequendæ quærebat à domino, cum audisset vendenda esse omnia sua, *Luc. 18.* & distribuenda esse pauperibus, & habendum thesaurum in cœlo, si vellet esse perfectus: nisi quia magnas, vt Euangelium loquitur, habebat diuitias? Aliud est enim nolle incorporare quæ desunt, aliud iam incorporata diuellere. Illa velut cibi repudiantur, illa velut mẽbra præciduntur. Quanto igitur & quantum mirabili gaudio nostris temporibus christiana charitas conspicit, per domini Euangelium cum lætitia fieri, quod ex E ore domini cum tristitia diues audiuit? Quamquam nullis verbis explicem cõceptionem ac parturitionem cordis mei, tamen quia prudenter & pie intelligitis nõ esse istam vestram, hoc est humanam, sed in vobis domini gloriam. Nam & inimicum cautissime intuemini, deuotissimèque agitis, vt tanquam discipuli Christi humiles corde & mites sitis, Vtilius enim terrena opulentia tenetur humiliter, quàm superbe relinquitur. Quia ergo rectè intelligitis non hanc esse vestram, sed domini gloriam: videtis q̃ parua & exigua dixerim. Dixi enim de laudibus Christi, quibus sunt linguæ impares angelorum. Hanc ergo Christi gloriam etiam oculis nostrorum hominum cupimus admoueri, in vno coniugio proposita vtrique sexui calcandæ superbiæ, non desperandæ perfectionis exempla. Nescio si quicquam misericordius agitis, quàm si tantum velitis† latere, quod tales estis, quãtum tales esse voluistis. Vetustinum impiis quoq; miserabilem puerum vestræ benignitati charitatiq; commendo: causas calamitatis & peregrinationis eius audietis ex ipso. Nam & proposiF tum eius, quo seruiturum se esse pollicetur deo, tempus prolixius, & ętas robustior, & transactus timor certius iudicabunt. Tres libros, atque vtinam tam grandis quæstionis ita explicatores vt grandes, tanto minus metuens in te laborem legendi, quanto ardorem perspicio diligendi, misi sanctitati & charitati tuæ: tiam quæstio eorum de libero arbitrio est. Hos autem non habere, aut omnes non habere fratrem Romanianum scio, per quem propè omnia, quæ quibuslibet auribus accõmodata scribere potui, studio in nos tuo non apportanda dedi, sed ad legẽda iudicaui. †Habebat enim iam ille omnia, secúmque gestabat: per eum autem prima rescripta transmisi. Credo iam expertam sanctitatem tuam sagacitate spiritali, quam tibi dominus tribuit, quid ille vir boni animo gerat, & quę in illo infirmitate pars claudicet. Vnde humanitati & charitati tuę tam ipsum q̃ filium eius, legisti, vt spero, qua solicitudine commendauerim, & quanta mihi necessitudine copulati sint. Aedificet eos per te dominus, quod ab illo magis petendum est: nam id tu quàm velis noui. Aduersus Paganos te scribere didici ex fratrib⁹: si quid de tuo pectore meremur, indifferenter mitte vt legamus:

†nolitis.

†legenda indicaui.

ius:nam pectus tuum tale domini oraculum est, vt ex o nobis placita contra implicita,& aduersus loquacis mas quæstiones explicatissima dari responsa præsu- mamus. Libros beatissimi papæ Ambrosij credo habe- e sanctitatē tuam, eos autem multum desydero, quos duersus nonnullos imperitissimos & superbissimos, ui de Platonis libris dominū profecisse contendunt, iligentissime & copiosissime scripsit. Beatissimus fra- er Seuerus de condiscipulatu nostro Milenitanæ an- istes Ecclesiæ, bene apud eandem ciuitatem fratribus ognitus, debito nobiscum officio sanctitatem vestrā alutat. Fratres quoque omnes nobiscum domino ser- ientes, tam id faciunt, quàm vos desyderant:tam vos lesyderant,quàm vos diligunt:& tam diligunt, quàm stis boni. Panis quē misimus, vberior benedictio fiet, ilectione accipientis vestræ benignitatis. Custodiat os dominus ab ista generatione in æternum, domini ilectissimi & syncerissimi vere benigni & abundan- issima domini gratia præstantissimi fratres.

Paulinus Alipio Episcopo, de libris Augustini quos recepit,excusans quod serum miserit ad illum Eusebij Chronica. Cupit edoceri de statu Alipij,ipse vicißim de suo nonnulla aperit,veluti significans se velle Alipij vitā in literas mittere. Tres panes dono mittit. Hoc argumentum præcedit epistolam trigesimam secundam.

Epistola XXXV.

DOMINO meritò honorabili, & beatissimo patri Alipio, Paulinus & Therasia peccatores. Hæc est vera charitas, hæc perfecta dile- ctio, quam tibi circa humilitatem nostram inesse do- uisti, domine verè sancte & merito beatissime ac de- yderabilis. Accepimus enim per hominem nostrum ulianum de Carthagine reuertentem literas, tantam obis sanctitatis tuæ lucem afferentes, vt nobis chari- atem tuam non agnoscere, sed recognoscere videre- nur. Quia videlicet ex illo, qui nos ab origine mundi rædestinauit sibi,charitas ista manauit:in quo facti su nus antequam nati,quia ipse fecit nos,& non ipsi nos, ui fecit quæ ventura sunt. Huius igitur præscientia & pere formati in similitudinem voluntatum, & vnita- em fidei,vel vnitatis fidem,præueniente noticiam cha itate connexi sumus, vt nos inuicem ante corporales onspectus reuelante spiritu nosceremus. Gratulamur taque & gloriamur in domino, qui vnus atque idem bique terrarum operatur in suis dilectionem suam spi- itu sancto, quem super omnem carnem effudit, flu- ninis impetu lætificans ciuitatem suam. In cuius te ci- ibus principalem cum principibus populi sui, sede a- ostolica meritò collocauit:nosque etiam,quos erexit e- isos,& de terra inopes suscitauit,in vestra voluit sorte numerari. Sed magis gratulamur in eo domini mune- e,quo nos in pectoris tui habitatione constituit: quo- que ita visceribus tuis insinuare dignatus est, vt pecu- iarem nobis charitatis tuæ fiduciam vendicemus, his fficiis atque muneribus prouocati, vt nos diffidenter nt leuiter te amare non liceat. Accepimus enim insig- e & præcipuum dilectionis & solicitudinis tuæ opus, ancti & perfecti in domino Christo viri, fratris no- tri Augustini libris quinque confectum, quod ita mi- amur atque suspicimus, * vt dictata diuinitus verba redamus. Itaque fiducia suscipiendæ nobis vnanimi- atis tuæ, & ad ipsum scribere ausi sumus,dum nos illi er te,& de imperitia excusandos,& ad charitatē com nēdandos præsumimus,sicut & omnibus,sanctis,quo- um nos & absentium officiis sospitare dignatus es,pa ri proculdubio curaturus affectu, vt per sanctitatē tuā, K nostris inuicem salutētur obsequiis, & in clero sancti- tatis tuæ comites,& in monasteriis fidei ac virtutis tuæ æmulatores. Nam & si in populis, ac super populum agas oues pascuæ domini, regens solicitis vigil pastoe excubiis, tamen abdicatione seculi,& repulsa carnis ac sanguinis,desertum tibiipsi fecisti,secretus à multis,vo catus in paucis. Sanè vicario aliquatenus munere, licet per omnia tibi impar,vt iusseras prouidi illam Eusebij venerabilis episcopi Constantinopolitani, de cunctis temporibus historiam. Sed in hoc fuit obtemperandi mora, quod in fructu tuo, quia ipse non haberem hūc †instructu. codicem, Romæ reperi apud parentem nostrum vere sanctissimum Dōnionem qui proculdubio promptius mihi paruit in hoc beneficio,quod tibi deferēdum iu- dicauit.† Verumtamen quia & loca tua mihi significa- †indicauit re dignatus es, vt ipse monuisti, ad venerabilem sociū coronæ tuę, patrem nostrum Aurelium ita scripsimus, vt si nūc Hippona regione degeres, illō tibi literas no- stras, & transcribendam in Chartagine membranam mittere dignaretur. Quod & sanctos viros quos indi- ces charitatis ipsorum tuo sermone cognouimus, Co- L mitem & Euodium rogauimus, vt hęc scribere ipsi cu- rarēt, ne vel parenti Domnioni diutius codex suus de- foret, & tibi trāsmissus sine necessitate redhibendi ma- neret. Specialiter autem hoc à te peto, quoniā me im- merentem & inopinantem magno tui amore comple- sti, vt pro hac historia temporum, referas mihi omnē tuæ sanctitatis historiam: vt quod genus,vnde sis do- mo,tanto vocatus à domino, quibus exordiis segrega- tus ab vtero matris tuæ, ad matrem filiorum dei prole lætantem,abiurata carnis & sanguinis stirpe transieris, & in genus regale & sacerdotale sis translatus, edisse- ras. Quod enim indicasti, iam de humilitatis nostræ nomine apud Mediolanum te didicisse, cum illic ini- tiareris, fateor curiosius me velle cōdiscere, vt ex omni parte te nouerim, quo magis gratuler, si à suspiciendo mihi patre nostro Ambrosio,vel ad fidem inuitatus es, vel ad sacerdotium consecratus, vt eundem ambo ha- bere videamur authorem. Nam ego & si à Delphino *Paulinus* Burdegaliæ baptizatus,à Lampio apud Barcilonam in *familiaris* Hispania, per vim inflammatæ subito plebis sacratus *Ambrosio.* sim, tamen Ambrosij semper & dilectione ad fidem *hinc sump-* nutritus sum,& nunc in sacerdotij ordine confoueor. *sit occasio-* Denique suo me clero vendicare voluit,vt & si diuer- *nem, qui* sis locis degam, ipsius presbyter censear. Sed de me ne *scripsit vitā* quid ignores,scias antiquissimum peccatorem, nō ita *Ambrosij.* olim de tenebris & vmbra mortis eductum, spiritum M auræ vitalis hausisse,nec ita olim posuisse in aratro ma num, & crucem domini sustulisse, quam vt in finem perferre valeamus, orationibus tuis adiuuemur. Accu- mulabitur hæc meritis tuis merces,si interuentu tuo o- nera nostra releuaueris. Sanctus enim laborantem ad- iuuans,quia fratrem non audemus dicere, exaltabitur sicut ciuitas magna. Et tu quidem super montem ci- uitas ædificata es, vel accensa super candelabrum lu- cerna in septiformi claritate colluces, nos sub modio peccatorum delitescimus: visita literis tuis, & profer in lucem in qua ipse versaris, super aurea candelabra conspicuus. Eloquia tua lumen semitis nostris erunt, & oleo lucernę tuæ impinguabitur caput nostrum. Et accendetur fides,cum de spiritu oris tui cibum mentis & lumē animę sumpserimus. Pax & gratia dei tecum, & corona iustitiæ tibi maneat in die illo, domine pa- ter meritò dilectissime, & venerabilis & exoptatissime.

A Benedictos sanctitatis tuæ comites & æmulatores in domino fratres, si digoantur, nostros, tam in Ecclesiis quàm in mooasteriis Chartagini, Thagastæ, Hippone regio, & totis parœciis tuis atque omnibus cognitis tibi per Africam locis, domino catholice seruientes, multo affectu & obsequio salutari rogamus. Si ipsam membranam sancti Domnionis acceperis, transcriptã nobis remittere dignaberis. Et hoc rogo scribas mihi quem hymnum meum cogooueris. Panem vnum sanctitati tuæ vnitatis gratia misimus, in quo etiam trinitatis soliditas continetur. Hunc panem eulogiam esse, tu facies dignatione sumendi.

Panis dono missus.

Paulinus Romaniano, gratulans ecclesiæ Hipponensi quod Augustinum meruit episcopi collegam. Licentium pro quo scripserat Augustinus, hortatur & prosa & carmine, vt contempto aulæ fastu, se dedicet Christo. *Epistola XXXVI.*

DOMINO meritò prædicabili & honorando fratri Romaniano, Paulinus & Therasia. Pridie quàm has daremus, reuersis ex Africa fratribus nostris, quorum expectatiooe nos pendere vidisti, optatissime sanctorum & charissimorum B viborum inde epistolas receperamus, id est Aurelij, Alipij, Augustini, Profuturi, Seueri, iam omnium pariter episcoporum. Ergo tot sanctarum talium recentissimis sermonibus gratulantes, properauimus ad te nostram referre lęticiam, vt tibi quoque expectatum in peregrinatione solicita gaudium festiuissimis cõferremus indicis. Si forte eadem de venerabilibus & amãtissimis viris per aliarum aduentus nauium comperisti, per nos etiam repetita accipe, & quasi renouata hilaritate rursus exulta, Quod si primus hic à nobis tibi nuncius veniet, gratulare tantam [nobis] in tua patria charitatem Christo donante partam, vt quicquid illic diuina prouidẽtia gerat, mirabilis semper, vt scriptum est, in sanctis suis, vel primi, vel cum primis sciamus. Nõ autem tantum hoc scribimus gratulandum, quod episcopatũ Augustinus acceperit, sed quod hãc dei curam meruerint Africanę ecclesiæ, vt verba cœlestia Augustini ore perciperent, qui ad maiorem domioici muneris gratiam nouo more prouectus, ita consecratus est, vt oon succederet in cathedra episcopo, sed accederet. Nã incolumi Valerio Hipponensis ecclesiæ episcopo, coëpiscopus Augustinus est. Et ille beatus senex, cui purissimam mentem nulla vnquam liuentis inuidiæ macula suffudit, dignos sui cordis pace nunc ab altissimo fructus capit, vt quem successorem sacerdotij sui suppliciter † optabat, hunc mereretur tenere collegam. Credi C ne hoc potuit antequam fieret? Sed in hoc quoque omnipotentis opere dici euangelicum illud potest: Hominibus hæc ardua, apud Deum autem omnia possibilia. Exultemus itaque & lætemur in eo qui facit mirabilia solus, & qui facit vnanimes habitare in domo, quoniã ipse respexit humilitatem nostram, & visitauit in bono plebem suam: qui erexit cornu io domo Dauid pueri sui, & nuoc exultauit cornu Ecclesię suæ in electis suis, vt cornua peccatorum (sicut per prophetam spondet) hoc est Donatistarum Manichæorumque confringat. Vtioam hæc nunc domini tuba, qua per Augustinum intonat, filij nostri Licentij impulset auditus, sed vt illa audiat aure, qua Christus ingreditur, de qua non rapit dei semen inimicus. Tunc vere sibi summus Christi pontifex Augustinus videbitur, quia se tunc & exauditum sentiet ab excelso, si quem tibi dignum genuit in literis, hunc & sibi digne filium pariat in Christo. Nam & nunc, velim credas, flagrantissima de ipso nobis solicitudine scripsit. Credimus in omnipotentem D Christum, quod adolescentis nostri votis carnalibus spiritalia vota Augustini præualeant: Vincetur vel inuitus (mihi crede) vincetur piissimi parentis fide, ne mala victoria vincat, si maluerit in perniciem suam vincere, quàm pro salute superari. Ne vacuum fraternæ humanitatis officium videretur, de buccellato christianę expeditionis, in cuius procinctu quotidie ad frugalitatis annonam militamus, panes quinque tibi pariter & filio nostro Licentio misimus. Non enim potuimus à benedictione secernere, quem cupimus eadẽ nobis gratia peoitus annectere. Paucis tamen & ad ipsum loquamur, ne neget sibi scriptum, quod de se tibi scriptum est. Aeschino enim dicit, quod audit Mitio. Sed quid de alienis loquar, cum de proprio cuncta possimus, & aliena loqui non soleat esse sani capitis, quo dei gratia sano & saluo sumus, quibus caput est Christus. Incolumem te ætate quàm plurima, & beatum semper cum tota domo tua, vt cupimus, habeamus io Christo, domine frater meritò honorandissime & desyderantissime. Audi ergo fili legem patris tui, id est fidem Augu- E stini, & noli repellere consilia matris tuæ, quod æque nomen in te Augustini pietas iure sibi vendicat, qui te tantillum gestauit sinu suo, & à paruulis primo lacte sapieotiæ secularis imbutum, nunc etiam spiritalibus lactare & enutrire domino gestit vberibus. Quoniam ta adultum ætate corporea, in spiritalibus adhuc cunabulis vagientem, videt adhuc infantem verbo dei vix dũ in Christo primis passibus & vestigio titubante repentem, si tamen Augustini doctrina taoquam manus matris, & vlna nutricis instabilem regat paruulum. Quem si audias & sequaris, vt rursum te sermone Salomonis alliciam, Fili coronam accipies gratiarum tuo vertici. Et tunc verò eris ille non phantasmate somniatus, sed ab ipsa veritate formatus consul & pontifex, vacuas imagines falsi operis implente Christo solidis suæ operationis effectibus. Vere enim pontifex & vere consul Licenti eris, si Augustini vestigiis Propheticis & Apostolicis disciplinis, vt sacrato beatus Helisæus Heliæ, vt illustri Apostolo Timotheus adolescens adhæreas, indiuiso per itinera diuina comitatu, vt & sacerdotium corde perfecto discas mereri, & populis ad salutẽ magistri ore consulere. Sat hoc monitus & hortatus, Mo- F dico enim sermone & labore te arbitror mi Licenti ad Christum posse incitari, iam à pueris semper ad studia veritatis & sapiẽtiæ, quod vtrumque vere est Christus, & omnis boni summum [bonum,] veoerabilis Augustini spiritu & ore flammatum. Qui si parum apud te pro te valuit, quid ego tanto interuallo posterior, & omnium illius opum pauper, efficiã? Sed quia & illius facultatis potentia, & tui ingenij humanitate confisus, pleniora atque maiora in te spero elaborata quàm elaboranda, ausus sum hiscere duplici gratia, vt & illi viro deuincta charitate compararer in solicitudine tui, & inter eos qui salutem tuam diliguot, vel contestato numerarer affectu. Nam effectus in tui perfectione palmam Augustino potissimum destinatam scio. Vereor fili ne aures tuas asperitate temerarij sermoois offenderim, & per aures animo etiam tuo tædij mei vulnus intulerim. Sed in mentem venit epistola tua qua te musicis familiarem modis intellexi, A quo studio ego æui quondam tui non abhorrui. Itaque mihi ad tuam oiẽtem, si io aliquo exulcerassem, deliniendam, remedium literas tuas recordatus reperi, vt te ad dominum harmoniæ omniformis artificem, modulamine carminis

Gratulatio. Hoc fieri vetuit in eo quem sibi συνεργὸν ex populi cõsensu designauit. Extat actum.

† simpliciter.

Panes benedicti.

euocarem. Quæso te vt aure audias, neque causam salutis tuæ in verbis meis spernas, sed piam curam & mentem paternam, etiam in despiciendis sermonibus libēter accipias, quibus insitum Christi nomen, quod est supra omne nomen, hanc deberi venerationem facit, vt non possit à credente contemni,

Quare age rumpe moras, & vincla tenacia secli,
Nec metuas placidi mite iugum domini.
Pulchra quidem, sed mira vagis præsentia rerum,
Mentibus: at sapiens non stupet ista animus.
Nunc te solicitat variis male suada figuris,
Heu validos etiam vertere Roma potens.
Sed tibi nate precor, semper pater Augustinus
Occurset, cunctas vrbis ad illecebras.
Illum tanta inter fragilis discrimina vitæ
Aspiciens, & habens pectore, tutus eris.
Hoc tamen & repetens iterumq; iterumq; monebo,
Vt fugias duræ lubrica militiæ.
Blandum nomen honos, mala seruitus, exitus æger,
Quem nunc velle iuuat, mox voluisse piget.
Scandere celsa iuuat, tremor est descendere celsis,
Si titubes, summa peius ab arce cades.
Nūc tibi falsa placent bona, nunc rapit omnibus auris
Ambitus, & vitreo fert caua fama sinu.
Ast vbi te magno damnosus cinxerit æstu
Balthæus, & sterilis fregerit inde labor,
Serus & incassum spes accusabis inanes,
Et modo quæ nectis rumpere vincla voles.
Tunc reminisceris frustra patris Augustini
Contempsisse dolens veridicos monitus.
Quare si sapiens, & si pius es puer audi,
Et cape verba patrum, consiliumq; senum.
Quid retrahis fera colla iugo? mea sarcina leuis,
Suaue iugum Christi est, vox pia, crede deo:
Et caput adde iugis, da mollibus ora capistris,
Demissosq; leui subde humeros oneri.
Nunc potes hoc dum liber agis, dum nulla retentant
Vincula, nulla thori cura, nec altus honor.
Hæc bona libertas Christo seruire, & in ipso
Omnibus esse supra: non dominis hominum,
Non viciis seruit, non regibus ille superbis,
Tantum qui Christo se dederit domino.
Nec tibi nobilitas videatur libera, quam nunc
Sublimem attonita conspicis vrbe vehi.
Quam cernis tanta sibi libertate videri,
Vt dedignetur flectere colla deo.
Multis ille miser mortalibus & quoque seruis
Seruit, & ancillas vt dominetur emit.
Norunt eunuchos & magna palatia passi,
Et quisquis Romam, sponte miser, patitur:
Quanto sudoris precio, damnóque decoris
Constet, ibi chlamydis, hic honor officij.
Nec tamen ipse potens, qui celsior omnibus esse
Emerit, vt nulli seruiat, assequitur.
Cum bene se tota dominum iactauerit vrbe,
Seruit dæmoniis, ac† simulachra colit.
Prohdolor hos propter remoraris in vrbe Licenti,
Et regnum Christi spernis, vt his placeas.
Hos vocitas dominos, curua & ceruice salutas,
Quos ligni seruos conspicis & lapidis.
Nomine diuino argentum venerantur & aurum,
Religio est quod amat morbus auaritiæ.
Imprecor hos vt amet, qui non amat Augustinum,
Non colat & Christum, cui placet hos colere.
Inde ait ipse deus, dominis non posse duobus
Seruiri, quoniam mens placet vna deo. K
Vna fides, deus vnus, & vnicus è patre Christus, † 2.
Haud duplex, vni seruitus est domino.
Quanta etenim cœlo ac terris distantia, tanta est
Cæsaris & Christi, rebus & imperiis.
Tollere humo, sed nunc dum spiritus hos regit artus,
Mente polum penetra, nil mora carnis obest.
Corporeis iam nunc morere actibus, & bona vitę
Cœlestis liquido præmeditare animo.
Spiritus es, quamquam tenearis corpore, si nunc
Mente pia victor carnis opus perimas.
Hæc tibi chare puer fidei † compulsus amore † fide.
Scripsi, si recipis, suscipiere deo.
Crede Augustinum tibi nunc in me geminatum.
Sume duos vnà cum pietate patres.
Spernimur, abstraheris maiore dolore duobus:
Audimur, pignus dulce duobus eris.
In te læta patrum sudauit cura duorum,
Et tibi magnus honos lætificasse duos.
Sed me Augustino cum copulo, non meritorum
Iacto parem, solo comparo amore tui.
Nam quid ego effundam, rorans tibi paupere riuo? L
Me præter gemino flumine prolueris,
Frater Alipius est, Augustinusq; magister,
Sanguinis hic consors, hic sator ingenij.
Tanto fratre vales & præceptore Licenti,
Et dubitas pennis talibus astra sequi?
Quicquid agas (nam te nec speret mundus amicum)
Non daberis terræ, debita Christo anima.
Tu thalamos licet & celsos mediteris honores
Nunc, olim domino restituere tuo.
Credo vnum vincent iusti duo peccatorem,
Et tua fraternę vota preces abigent.
Ergo redi, qua voce parens, qua sanguine frater,
Ambo sacerdotes te remeare iubent.
Ad tua te retrahunt, nam nunc aliena petisses,
Hæc mage quæ retinent regna tui tua sunt.
Hæc repete, his inhia, externis ne contere tempus,
Si tua nolueris, quisquam aliena dabit?
Non eris ipse tuus, missusq; per extera longe
Sensibus heu proprij pectoris exul ages.
Solicitum satis hæc nato cecinisse parentem,
Dum tibi quæ mihimet, vel volo, vel metuo.
Hæc tibi, si recipis, feret olim pagina vitam.
Si renuis, eadem hæc pagina testis erit.
Incolumem mihi te fili charissime, Christus M
Annuat, & seruum det sibi perpetuo.
Viue precor, sed viue deo, nam viuere mundo
Mortis opus, viua est viuere vita deo.

Seuerus Augustino è secessu, prouocans illum ad scribendum. An hic sit Seuerus Sulpitius incertum.

Epistola XXXVII.

VENERABILI ac desyderabili & toto sinu charitatis amplectēdo Episcopo Augustino, Seuerus. Deo gratias frater Augustine, cuius donum est quicquid in nobis bonorum gaudiorū est. Fateor bene mihi tecum est, multum te lego: mirū dicam, sed verum plane, quàm mihi absens solet esse præsentia, tam præsens facta est absentia tui. Nullæ se nobis interponunt turbulentæ actiones temporalium rerum. Ago quantum possum, & si nō tantum possum quantum volo, quid ego dicam quantum volo? Nosti optime quàm auarus sim tui: nec tamē murmuro, quia nō tantū ago quantū volo, quoniam rursus nō minus ago quātū possum. Deo ergo gratias frater dulcissime bene

A bene mihi tecum est, gaudeo tecum arctius cõuinctus
& vt ita dicam, vnisiimè quantum potest adhærens ti-
bi, redundantiam vberum tuorum suscipiẽs vires com-
paro, si possim idoneus effici ad ea cõcutienda & expri
mẽda: vt quicquid secretius & interius clausum custo-
diunt, remotis pellibus quas adhuc lactenti sugendas
inserunt, ipsa mihi viscera si possibile est dignentur ef-
fundere. Viscera inquam, mihi vt refundantur cupio:
ô viscera tua, viscera pinguia sagina cœlesti, & cõdita
omni dulcedine spiritali: viscera tua viscera pura, vis-
cera simplicia, nisi quod duplici sunt vinculo redimi-
ta geminæ charitatis: viscera tua viscera perfusa lumi-
ne veritatis, & refulgentia veritatem. Horum me mana
tioni vel resultationi subiicio, quo nox mea in lumine
tuo deficiat, vt in diei claritate simul ambulare possi-
mus. O vere artificiosa apis dei, construens fauos diui-
ni nectaris plenos, manantes misericordiam & verita-
tẽ, per quos discurrens deliciatur anima mea, & vitali
pastu quicquid in se minus inuenit, aut imbecillũ sen-
tit, resarcire & suffulcire molitur. Benedicitur domin*
per præconium oris tui, & fidele ministerium: quod sic
concinere & respondere facis canenti tibi domino, vt
B quicquid de eius plenitudine ad nos vsq; redundat, iu-
cundius efficiatur, & gratius per tuũ elegantem famu-
latum, & succinctã mũdiciam, & fidele ac castum sim-
plexque ministerium: quod ita resplendere facis per ar
gutias tuas, & vigilantiam tuam, vt perstringat oculos
& in se rapiat, Nisi tu idem innuas dominum, vt quic-
quid in te delectabile lucet, referentes nos ad illum ip-
sius esse agnoscamus, de cuius bonitate tam bonus es,
& de cuius puritate & simplicitate & pulchritudine, pu
rus simplex & pulcher es: Et illi agẽtes gratias de bono
tuo domino, qui suo dignatus est† nos tibi adiungere, *†tuo. dono suo dignet.*
vel quoquo modo subiungere, vt plenius subiiciamur
illi, cuius te ductu ac moderatione talem gaudemus, vt
tibi contingat gaudere de nobis: quod non diffido fo-
re, si tuis me orationibus adiuues, cuius imitatione nõ-
nihil iam profeci, vt talis esse desyderem. Vides quid
facias quod sic bonus es, quoniam† nos rapias in amo- *†quãm.*
rẽ proximi, qui nobis primus ad dilectionem dei & vl-
timus gradus est, & quasi limes quo sibi vterq; annectiẽ
dei & proximi: in quo nos, vt dixi, quasi limite stantes,
amborum calore tangimur, & amborum flagramus a-
C more. Sed quantum nos iste ignis exusserit & purgaue-
rit proximi, tantum nos in illum puriorem dei ire cõ-
pellit. In quo iam nullus nobis amandi modus imponi
tur, quando ipse ibi modus est sine modo amare. Non
ergo verendum est ne plus amemus dominũ nostrum,
sed ne minus timendum. Hęc epistola superior, quæ ti-
bi me quasi absterfa tristicia facilitate actionum, de li-
berali ocio quod tecum mihi agere licuit in hoc rure
posito, nã ita licere potuit, lætiorẽ offert, antequã sanè
venerabilis episcopus nos visitare dignaretur, quasi me
ta illorum gaudiorum scripta est, & quod verè miror
eodem die venit quo scripta est. Quid hoc est quæso a-
nima mea, nisi fortè quod nos delectat, tamen & si ho-
nestum est, non tamen satis vtile, quia in parte est? In-
terim licet vniuerso hãc ipsam partem, id est nosipsos
quantũ pro peccatis nostris nobis cedit materia, id est,
nosipsi cedimus nobis elimatiores, & cõpaginabilio-
res, si tamen admittis hoc verbum, aptare moliamur.
Habes epistolã non pro tua magnitudine, sed pro mea
paruitate longiorem, qua & prouocauerim, vt iam nõ
pro mea paruitate, sed pro tua magnitudine mihi epi-
stola mittatur. Quæ tamen quantacũq; erit, mihi lon-
ga non erit, cui totum tempus breue est ad legendum. D
Rescribe mihi quando aut vbi occurrere debeã, prop-
ter illam causam qua me iussisti occurrere. Quod si est
integra, & non fortè aliud melius placuit, tunc occur-
ram: sin minus, rogo te, nolo me à cursu reuoces meo.
Illa enim sola visa est, quam præponerem mihi. Fratres
omnes, qui nobis in domino conserui sunt, & desyde-
ro multum & saluto.

Augustinus Leto, qui perfectum mundi contemptum aggressus, videbatur solicitari per Satanam ad repetenda quæ reliquerat. Hunc animat, vt contemptis cognatorum affectibus fortiter pergat. Est quidem & erudita, nec infans epistola, cæterùm plurimum dissonans à phrasi Augustini: Videtur Paulini.

Epistola XXXVIII.

DOMINO dilectissimo & desyderantissimo
fratri Leto, Augustinus in domino salutem.
Legi epistolam, quam misisti fratribus con
solari te cupiens, quod multis tentationibus tua tyro-
cinia quatiantur. In qua etiam insinuasti desyderare te
literas nostras. Condolui frater, & cessare à scribendo
non potui, ne nõ solum tuo, sed etiam meo desyderio E
negarem, quod me videbam officio debere charitatis.
Si te igitur tyronem Christi profiteris, castra ne dese-
ras, in quibus tibi etiã ædificanda turris est, illa de qua
in Euangelio dominus loquitur: In ea quippe stantem,
& sub armis verbi dei militantem, nulla ex parte pene-
trare vllæ tentationes valent. Inde & iacta in aduersa-
rium tela, graui pondere veniunt, & prospecta firmo
munimine deuitantur. Cõsydera etiam dominum no-
strum Iesum Christum cum sit rex noster, tamen à so-
cietate qua etiam frater esse dignatus est, reges appel-
lasse milites suos, & vnumquemq; ab bellandum cum
rege qui habet viginti milia, instructione decem mi-
lium idoneum esse debere pręmonuit. Sed paulo ante-
quam de turre, & de rege exhortatorias similitudines
poneret, attẽde quid dixerit: Si quis venit ad me, & nõ
odit patrem suum, & matrem, & vxorem, & filios, & *Lucæ.14.*
fratres, & sorores, adhuc & animam suam, non potest
meus esse discipulus. Et si non tulerit crucem suam, &
venerit post me, nõ potest meus esse discipulus. Dein-
de subiungit: Qui ex vobis volens turrim ædificare,
non primo sedet & computat si sumptus habet ad con
summationẽ, ne quando cũm posuerit fundamentum, F
non possit ædificare. Et omnes qui transeunt & vident
incipiant dicere: Hic homo cœpit ædificare, & non po
tuit perficere? Aut quis rex vadens committere bellum
cum alio rege, non primum sedet & cogitat, si potens
est cũ decem milibus ei occurrere, qui cum viginti mi-
libus venit ad illum? Cæterum dum adhuc longè est,
mittit legationem, rogans pacem. Quò autem pertine-
rent istæ similitudines, ipsa conclusione satis aperuit.
Ait enim: Sic ergo omnis ex vobis, qui non renunciat
omnibus quæ sunt eius, non potest meus esse discipu-
lus. Itaq; & sumptus ad turrim ædificandam, & bellan
tium † decem milium aduersus regem qui viginti ha-
bet, nihil est aliud quàm vt renunciet vnusquisque om *†valentia.*
nibus quæ sunt eius. Præloquutio autem superior cum
extrema cõclusione concordat. In eo enim quod vnu
quisq; renunciat omnibus quæ sunt eius, etiã illud con
tinetur, vt oderit patrem suum, & matrem, & vxorem,
& filios, & fratres, & sorores, adhuc & animam suam.
Omnia enim hæc propria eius sunt, quæ plerunq; im-
plicant, & impediunt ad obtinenda, non ista propria
temporaliter transitura, sed in æternum mansura com-
munia.

munia. Quo enim tibi modo nunc quædã mulier mater est, hoc ipso vtiq; non est & mihi. Quapropter hoc temporale ac transitorium est: sicut transisse iam vides quod te concepit, quod gestauit vtero, quod peperit, quod lacte nutriuit. Quod autem soror in Christo est, & tibi est & mihi, & omnibus quibus vna cœlestis hæreditas, & pater deus, & frater Christus, in eadem charitatis societate promittitur. Hæc æterna sunt, hæc nulla temporis labe deteruntur, hæc tanto firmius tenenda sperantur, quanto minus priuato, sed communi potius iure obtinenda prædicantur. Potes hoc facillimè in ipsa tua matre cognoscere. Nam vnde te nunc irretitum inuoluit, & ab instituto cursu retardatum inflectit & curuat, nisi ex quo tua propria mater est? Nam ex quo soror est omnium, quibus est pater deus, & mater ecclesia, tam te non impedit, quàm neque me, neque omnes fratres nostros, qui eam non priuata, sicut tu in domo vestra, sed publica in domo Dei charitate diligimus. Quod ergo tu illi etiam carnali necessitudine annecteris, ad sortem valere debet familiarius colloquendi, & apertiore ianua consulendi, vt hoc ipsum quo te priuatim diligit, interficiatur in ea, ne quod ex vtero suo te genuit pluris pendat, q̃ quod ex vtero ecclesiæ genita est tecum. Quod autem de matre dixi, hoc de tali cætera propinquitate intelligendum est. Hoc etiam quisq; de anima sua cogitet, vt etiã in ipsa priuatum affectum oderit, qui proculdubio temporalis est. Diligat autem in ea communionem societatèmque illam [de] qua dictum est: Erat illis in deum anima vna & cor vnũ. Sic enim anima tua nõ est propria, sed omnium fratrum, quorum etiam animę tuæ sunt, vel potius quorum animæ cũ tua non animæ, sed anima vna est Christi vnica, quæ de manu canis vt eruatur, canitur † in psalmis. Inde ad cõtemptum mortis facillimè peruenitur. Nec succenseant parentes hoc præcipere dominum, vt eos oderimus, quando nobis hoc de anima nostra præcipitur. Nam sicut nunc de anima iubetur, vt eam propter Christum cum parentibus oderimus, ita quod alio loco de anima idem dominus dicit, in parentes quoque potest cõgruentissime conuenire. Qui amat, inquit, animam suam, perdet eam. Dicam etiam fidenter: Qui amat parẽtes suos, perdet eos. De anima quippe hoc ibi dixit, oderit: quod hic, perdat. Sicut autem hoc præceptum quo perdere iubemur animam nostram, non ad id valet vt se quisq; interimat, quod inexpiabile nefas est: & tamen valet vt interimat in se carnalem animæ affectum, quo cum impedimento futurę vitæ præsens vita delectat. Hoc est enim quod dictum est, oderit animam suam, & perdat eam, Quod tamen diligendo fit, quandoquidem apertissimè fructum eiusdem animæ acquirẽdæ, in eodem præcepto commemorat dicens: Qui perdiderit eam in isto seculo, in vita æterna inueniet eam. Ita de parentibus rectissime dicitur, vt qui eos amat perdat eos, non more parricidarum interficiens, sed spiritali gladio verbo dei carnalem affectum eorum, quo & seipsos, & eos quos genuerunt irritamẽtis huius seculi obligare conantur, piè fidentérque percutiens & occidens, illud in eis viuere faciat quo fratres sunt, quo cum filiis suis temporalibus, parentes æternos deum ecclesiamq; cognoscunt. Ecce rapit te studium veritatis cognoscendę atq; percipiendæ voluntatis dei in scripturis sanctis. Rapit Euangelicæ prædicationis officium. Dat signum dominus vt vigilemus in castris, vt ædificemus turrim, de qua hostẽ sempiternæ vitæ & prospicere & propellere valeamus. Rapit militem Christi, tuba cœlestis ad prælium, & retinet ma- K
ter. Non planè talis, qualis Maccabæorum fuit, nec saltem similis Lacedæmoniis matribus, de quibus memorię prodinim est, quod filios suos, vt pro terrena patria sanguinem funderent, multo amplius atque ardentius in certamina bellica, quàm signorum sonitus excitabant. Nam mater quæ te ad discendam vitam remo- ἢ τὰν ἢ
ueri à curis secularibus non permittit, satis ostendit ἐπὶ τάς.
quemadmodum te, si opus esset, ad obeũdam mortem peninis seculum repudiare permitteret. Sed quid dicit, aut quid allegat? Forte decem illos menses, quibus viscera eius onerasti, & dolores parturitionis ac labores educationis? Hoc hoc interfice verbo salutari, hoc perde matris vt in vitã æternam inuenias eam. Hoc memento vt oderis in ea, si diligis eam, si tyro Christi es, *Luc. 14.*
si turris fundamenta posuisti, ne dicant transeũtes: Hic homo cœpit ædificare, & non potuit perficere. Carnalis enim affectus est iste, & adhuc veterem hominem sonat. Hunc carnalem affectũ, & in nobis & in nostris, militia Christiana vt perimamus hortatur: nec tamen ita vt ingratus sit quisq; parentibus, & eadem ipsa beneficia, quibus in vitam hanc editus, susceptus, atq; nutritus est, enumerata derideat: seruet potius vbique pietatem. Habent hęc locum vbi maiora non vocant. Ma L
ter Ecclesia, mater est etiam matris tuæ. Hæc nos de Christo concepit, hæc martyrum sanguine parturiuit, hæc in sempiternam lucem peperit, hæc fidei lacte nutriuit & nutrit, ciboscq; maiores præparãs, quod adhuc paruuli, & sine dentibus vagire vultis, horrescit. Hæc mater toto orbe diffusa, tam variis & multiplicibus errorum infestationibus agitatur, vt abortiui iam filij eius aduersus eam infestis armis belligerare non dubitent. Ignauia etiam atq; torpore quorundam quos gremio continet, membra sua frigescere plurimis locis & fouendis paruulis minus idonea fieri dolet. Vnde nisi per alios filios, vnde nisi per alia membra, quorum è numero es, iustum ac debitum poscit auxilium? Huius ne tu necessitates deserens, ad carnalia verba conuertaris? Nonne hęc grauioribus querelis insonat auribus? Nonne hæc chariora viscera, & cœlestia vbera ostentat? Adde viri eius susceptionem carnis, ne carnalibus inhæreres, & à verbo æterno vniuersa, quæ tibi mater improperat, ne his implicareris assumpta: adde contumelias, flagella, mortem, mortem autem crucis. Tali- M
bus concepit te seminibus, taliq; in vitam nouam connubio procreat: languescis & contabescis in veterem hominem? Itane matrem terrenam, non habebat imperator tuus? Quæ tamen cum ei nunciaretur agenti cœlestia, respondit: Quæ mihi mater, aut qui fratres? Et *Matt. 12.*
extendens manum in discipulos suos dixit, non pertinere ad cognationem suam, nisi qui facerent voluntatem patris eius. In quo numero profecto etiam ipsam sanctam Mariam benignus inclusit: Faciębat enim & illa voluntatem patris eius. Ita optimus magister atque diuinus, & maternum nomen quod ei quasi priuatum propriumq; nunciauerant, quia terrenum erat, in comparatione cœlestis propinquitatis abiecit: & eandẽ cœlestem propinquitatem, in discipulis suis commemorans, quo sibi rursum consortio generis, cũ cæteris sanctis virgo sancta cohæreret ostendit. Et ne isto saluberrimo magisterio, quo contemni carnalem affectum in parentibus docuit, adminiculum error acciperet, quo matrem habuisse à quibusdam negatur, alio loco discipulos monuit, ne se patrẽ in terris dicant habere, vt quo modo illos manifestum est habuisse patres, sic

se

A se habuisse matrem manifestaret, cuius tamen terrena cognatione contempta, contemnendarum talium necessitudinum discipulis præberet exemplum. Hæc ergo interrumpuntur vocibus matris tuæ, & inter hæc locum inuenit commemoratio prægnantis atque lactantis, vt de Adam & Eua, alius Adam nascereris & nutrireris. Respice potius, respice Adam secundum de cœlo, & porta iam cœlestis imaginem, sicut terreni portasti, imo & hic habeant locum materna ipsa beneficia, quæ tibi ad eneruationem cordis enumerantur. Habeant prorsus locum, noli esse ingratus, rependé gratiam matri tuæ, repende spiritalia pro carnalibus, pro temporalibus sempiterna. Sed qui non vult sequi, non impediat. Qui non vult conuerti in melius, caueat† ne in deterius peruertat & euertat. Quid interest vtrum in vxore, an in matre, dum tamen Eua in qualibet muliere caueatur? Nam ista vmbra pietatis de foliis illius arboris venit, quibus se primum parentes, nostri in ista damnabili nuditate texerunt. Et quicquid in illis verbis atque suggestione, quasi officium tibi charitatis obtendit, vt à germanissima atque syncerissima Euange-

B lij charitate te detorqueat, ad astutiam serpentis pertinet, & ad duplicitatem regis illius qui habet viginti milia, quam nos docemur decem milium, hoc est cordis, in qua deum quærimus, simplicitate superare. His potius intende charissime, & tolle crucem tuam & sequere dominum. Nam cum te præsens animaduerterem domesticis curis à diuino studio retardari, ferri te potius & duci à cruce tua, non eam te ferre ac ducere sentiebā. Crucem enim nostram dominus quam portari à nobis iubet, vt eum expeditissimi sequamur, quid aliud quàm mortalitatem carnis huius significat? Ipsa enim nos cruciat donec absorbeatur mors in victoriam. Crux ergo hæc ipsa crucifigenda est, & transfigenda est clauis timoris Dei, ne solutis & liberis membris reluctantem portare nō possis. Sequi enim dominum nisi eam portans, omnino non vales. Nam quo modo eum sequeris, si non es eius? Qui autem Iesu Christi sunt, ait Apostolus, carnem suam crucifixerunt cum passionibus & desyderiis. Si quid sanè pecuniæ res tua familiaris habet, cuius te implicari negocio nec oportet nec decet, reuera tribuendum est matri & domesticis tuis. Horum quippe indigentia si pauperibus vt sis perfectus instituisti distribuere talia, tui primum apud

C te locum obtinere debent. Si quis enim suis & maxime domesticis, ait Apostolus, non prouidet, fidem negauit, & est infideli deterior. Quibus ordinandis rebus, si vt collum exueris induendum sapientiæ vinculis, profectus à nobis es, quid tibi nocēt, aut quo pacto te peruellunt matris lachrymæ fluentes carnem, aut serui fuga, aut mors ancillarum, aut fratrum morbosa valetudo? Si est in te charitas ordinata, sciens præponere maiora minoribus, & misericordia moueri, vt pauperes euangelizentur, ne messis domini copiosa operariorum inopia in prædam volucribus iaceat, & paratum habere cor ad sequendam domini voluntatem, in eo quod vel flagellādo vel parcendo agere statuerit cum seruis suis: hæc meditare, in his esto, vt profectus tuus manifestus sit in omnibus. Obsecro te vt caueas ne maiorem tristiciam des bonis fratribus torpore tuo, quàm lætitiam alacritate iam dederas. Commendare te autem literis quibus voluisti, tā superfluum putaui, quàm si quisquam te mihi eodem modo commendare voluisset.

Marginal notes: tecum. — Gala. 5. σάρκα … σὺν τοῖς … ἐπιθυμίαις. — 1. Timo. 5.

D *Augustinus Licentium iuuenem nobilem & doctum, quondam ipsius discipulum, hortatur ad mundi contemptum, abnuens ad hoc ipsius Licentij carmine, quod olim ad præceptorem scripserat. Parum attentus aliquot ex vnica epistola fecit tres. Nam Augustinus carmen Licentianum sua epistola intertexuit, Nos tamen numeros reliquimus, ne dissentiant priorum editionum codices.*

Epistola XXXIX.

Vix reperi occasionem scribēdi tibi. Quis credat? Sed mihi tamen Licentium necesse est credere. Nolo te causas rationèsque rimari, quæ etiam si reddi possent, fidei tamen qua mihi credis non eas debeo. Nam & literas tuas nō per eos accepi, per quos possem scripta redhibere. Quæ autem petisti vt peterem, curaui per epistolam quantum promendum videbatur, sed quid effecerim tu videris. Quod si nondum effectum est, vel cum sciero, agam instantius, vel cùm rursus ipse admonueris. Hactenus quæ huius vitæ vincula perstrepūt tecum locutus sim, nunc paucis accipe pectoris mei æstus de spe tua non transitoria, quonam modo via tibi patescat in Deum.

E Mi Licenti, etiam atq; etiam recusantem & formidantem compedes sapientiæ, timeo te rebus mortalibus validissimè & perniciosissimè compediri. Nam sapientia quos primo alligauerit, & exercitatoriis quibusdam laboribus edomuerit, soluit postea, liberatisq; sese donat ad fruendum: & quos primo temporalibus nexibus erudiuerit, post æternis amplexibus alligat. Quo vinculo, nec iucūdius, nec solidius cogitari quicquā potest. prima hæc aliquantulum dura esse confiteor, Illa verò vltima, nec dura dixerim, quia dulcissima sunt, nec mollia quia firmissima. Quid igitur nisi quod dici nō potest, sed credi, tamē & sperari & amari potest? Vincula verò huius mundi, asperitatem habent veram, iucunditatem falsam: certum dolorem, incertam voluptatē: durum laborem, timidam quietem: rem plenam miseriæ, spem beatitudinis inanem. His ne tu inseras & collum & manus & pedes, cum & honoribus huiuscemodi subiugari affectas, & facta tua non aliter fructuosa existimas, & ambis inhærere, quò non modo inuitatus, sed nec compulsus quidem ire debuisti. Hic tu fortasse Terentiani serui mihi responsum dederis: Obe, tu verba fundis hic sapientia. Cape igitur vt fundam potius quàm effundam. Aut si ego canto, tu autem ad aliam vocem saltas, nec sic quidem me pœnitet. Habet enim suam hilaritatem ipsa cantatio, etiam cum ad eam mēbra non mouet, cui plena charitatis modulatione cantatur. Verba quædam in epistolis tuis me mouerunt,† sed de his tractare cum factorum vitæq; totius tuæ cura excoquat, ineptum putaui.

Marginal notes: Terentius. F — † tuis meme[?] rancrim[?].

CARMEN HEROICVM LICENTII AD AVGVSTINVM DECLARANS

beneuolentiam erga præceptorem, nullis casibus intermorituram.

Arcanum Varronis iter scrutando profundi
Mens habet, auersamque fugit conterrita lucem.
Nec mirum, iacet omnis enim mea cura legendi
Te non dante manum, & consurgere sola veretur.
Nam simul, vt perplexa viri compendia tanti
Voluere suasit amor, sacrósque attingere sensus,
Quis numerum dedit ille tonis, mundumque tonanti
Disseruit canere, & pariles agitare choreas,
Implicuit varia nostrum caligine pectus,

Marginal notes: Orbium cœlestium contentus. — Quis pro quibus. — Geometria.

Induxitque

Induxitq; animo rerum violentia nubem.
Inde figurarum positas in puluere formas
Posco amens, aliasq; graues offendo tenebras.
Ad summam, astrorum causas clarosq; meatus.
Obscuros quorum ille situs per nubila monstrat.
Sic iacui nutans, vt talem omnino ruinam,
Nec qui nos prohibet latebras agnoscere cœli,
Nec persona daret functorum freta cauernis.
Protea namq; ferunt veterum commenta Pelasgûm,
Qui dum solicitis non vult aperire futura.
Spumat aper, fluit vnda, fremit leo, sibilat anguis:
Captum aliquando tamē in munera parua volucrum.
At mihi qui nimium curis grauioribus angor,
Dulcia quiq; animæ, sed dulcia pabula quæro,
Varronis responsa latent: quod supplice cantu
Præsidium nympham, regemq; & flumina poscam?
An te voce vocem, clari quem rector Olympi
Fontibus infantum præfecit, & abdita iussit
Vbertate animi longè ructare fluenta.
Ferto magister opem, ac tu ne desere vires
Inualidas, mecumq; sacras subuertere glebas
Incipe, tempus enim, nisi me mortalia fallunt,
Labitur, in seniumq; trahit: tibi noster Apollo
Corda replet, patremq; suum patremq; deorum
Conciliat, legemq; bonam pacemq; cruentam
Monstrat, & abducto velamine singula pandit.
Viginti emensus nam longos forsitan orbes
Solis eras, cum te ratio pulcherrima mundi,
Dinor imperiis, & nectare dulcior omni
Corripuit, statuitq; vagum, mediòq; locauit,
Omnibus vnde aciem posses intendere rebus.
O bone carpe iter annorum, sapientia quantum
Crescit amore sui, inueniens noua culmina semper.
Perge viam qua te soboles præclara tonantis
Perducit, sternens in planos ardua campos.
Et cum luciferos præcordia vesper in ortus
Distulerit, sanctúmque super benedixeris ignem,
Sis memor ipse mei: bibulam qui ponitis aurem
Legibus inuictis, contundite pectora palmis.
Sternite membra solo, meritósque ciete dolores,
Et prohibete nefas, deum imperat omnibus vnum.
Admonet antistes, venturáq; flumina † terrent.
O mihi transactos reuocet si pristina soles
Lætificis aurora rotis, quos libera tecum
Ocia tentantès, & candida iura bonorum
Duximus Italiæ medio, montèsq; per altos.
Non me dura gelu prohiberent frigora cano.
Nec fera tempestas Zephyrûm, fremitúsque Borini,
Quin tua solicito premerem vestigia passu.
Hoc opus vt iubeas tantum, cruor irriget artus,
Solstitio Neuros, bruma sectabimur Istrum.
Ignotus Garamas soluet mihi vincula gerris. †
Examplebósque lacus fugiens Hypanis vbi amarus †
Calipidum Scythicas resonat spumosius ad vndas.
Ibimus & Leucos, qua Leucia solis in ortus
Tenditur: & vasti deserta cacumina Casi,
Quis Epidamneas æquat sibi casia rupes,
Vnde quiescentem auroram, currúsque solutos,
Sopitámque diem media sub nocte viderem,
Te suadente petam: nec enim labor aut metus vllus
Terret, vbi insontes precibus deus audit apertis.
Et nunc Romulidum sedes & inania tecti
Culmina, bacchatásque domos vanósque tumultus
Desererem, & totus semel in tua corda venirem,
Ni mens coniugio incumbens retineret euntem.

Crede meis, ò docte, malis, veróque dolori, K
Quod sine te nullos promittunt carbasa portus,
Erramúsque procul turbata per æquora vitæ.
Præcipites densa veluti caliginæ nautæ,
Quos furor Australis, stridens & flatus ab Euro
Perculit, & raptis priuauit turbo magistris.
Protinus abruptis miseri voluuntur in vndis.
Non forus aut proræ, non lintea deinde procellas
Ferre valent, ratióque iacet stupefacta regendi.
Sic me ventus agit, voluúntque cupidinis æstus
In mare letiferum, nec terræ protinus absunt.
Sed mecum reputans, tua candida verba magister
Hæc magis esse reor, tibi credere callida res est.
Decipit, atque animis molitur retia nostris.
Præteritos (oblitus enim præsentia) præsto
Nunc tibi charo nos †, nos nunc de pectore lapsi. † chara tuo
Hei mihi quò ferar, vnde velim tibi pandere mentem. &c.
Ante sub Aegeo optabunt pia tecta palumbes,
Et versa halcyone componat in arbore nidos,
Esuriens vitulos alet ante leæna sequaces,
Atque impasta diu teneros lupa nutriat agnos,
Mutantèsque suis diuisum partibus orbem,
Aut Barcęus alet Taurum, aut Hyrcania tauros. † † Sauros.
Ante Thyesteis iterum male territa mensis, L
Interrupta dies refugos vanescat in ortus.
Ante dabunt imbres Nilum, super æthera damæ
Errabunt, montèsque canant & flumina laudent, † † plaudent.
Quàm mihi post tergum veniant tua dona magister.
Arcet amor, copulámque tenet communis honesti.
Hic hic regnat amiciciæ decus hoste fugato.
Nam neque propter opes vitreas, aurúmque rebelle,
Iungimus assensus animorum, nam neque vulgi
Nos fortuna ruens, quæ separat ardua, iunxit.
Sed labor interiora legens, vulgata libellis,
Atque animis inuenta tuis, & nobile dogma
Indictum, contráque bonos responsa relatus.
Et mea Calliope, quamuis te cominus altum
Horreat, & vultus abscondat, inutile tractans:
Hoc tamen hoc animi vinclum, nexúsq; fideles,
Non qui montosis firmatas rupibus alpes
Fregit, & Italicas pressit cum mœnibus vrbes,
Rumperet, aut nostro terreret robore quicquam.
Ite procul latices tumidis anfractibus Oxi,
Aut ab Aremphæis Ripheos aut oppida Caspi M
Cimmeriásque domos se iungere flumine largo:
Mæotidúmque plagæ, pontus quas obruit Helles,
Europæ atque Asiæ longè discrimina tendant.
Nonne boum per vtrumque latus armenta fatigans
Finibus abscidit lateri Dodona Molossos,
Cognatósq; Arabas? nec pacis fœdus amicum
Sidonios inter mansit regnúmque Pelopum,
Sacrilegósque Phryges: quamuis pro tempore cunctis
Hospitio commune fuit. quid denique fratrum
Dissidium, pugnásque canam? quid honesta parentum
Verbera? quid matrum furias, natósque superbos?
Est etiam superum concors discordia rerum,
Tôtque fluunt ritus, quot dat sententia leges.
Nec tenet vnus amor. non si mihi murmura centum
Det Boreas, totidèmque animas centúmque per ora
Lingua rigens adamante fremat, memorare valebo
Quæ sociata prius veterum natura locorum
Distulit, & tereti limauit glarea mundo.
Sed nos præterea qui † ab vna exurgimus vrbe, † al. Sed
Quòd domus vna tulit, quòd sanguine tangimur vno nos prætereo quod.
Seclorum, Christiana fides connexuit: & quòd

Nos

A Nos iter inmensum disterminat,& plaga ponti
Interfusa coërcet,amor contemnit vtrumque.
Gaudia qui spernens oculorum, semper amico
Absenti fruitur, quoniam de corde profundo
Pendet,& internæ rimatur pabula fibræ.
Interea venient quæcumque futura bonorum
Scripta salutiferi sermonis,& illa priorum
Aequiparanda fauis,reputans quę pectore in alto,
Conceptum in lucem vomuisti nectareum mel,
Præsentem ipsa mihi te reddent, si mihi morem
Gesseris,& libros quibus in te lenta recumbit
'Libri de Musica. Musica tradideris, nam ferueo totus in illos,
Annue,sic nobis verum ratione patescat,
Sic plus Eridano fluat, & contagia mundi.
Ne quicquam volitent nostri circum arua coloni.

RELIQVVM SVPERIORIS EPISTOLAE AVGVSTINI.

Si versus tuus momentis inordinatis peruersus esset, si suis legibus non staret,si mensuris imparibus aures auditoris offenderet, puderet te certè, nec differres nec desisteres donec ordinares, corrigeres, statueres, æquares versum tuum,discendo & agendo artem metricam acerrimo studio, & labore quolibet. Quod cũ inordinatus ipse peruerteris, cum legibus dei tui ipse non stas,neq; in agenda vita honestis tuorum votis,& huic ipsi eruditioni tuæ cõcinis,abiiciendum,post tergum putas,& negligendum,quasi prę sono linguę tuæ sis tibi &voce vilior:& incompositis moribus quod offendis aures dei leuius sit, quàm[si] incompositis syllabis tuis grammatica succenseret authoritas.Scribis:.O mihi transactos reuocet si pristina soles Lætificis aurora rotis, quos libera tecum Ocia tentantes,& candida iura bonorum Duximus Italiæ medio, montésque per altos. Non me dura gelu prohiberent frigora cano, Nec fera tempestas Zephyrûm fremitúsque Borini, Quin tua solicito premerem vestigia passu. Hoc opus vt iubeas tantum. Me miserum, si ego non iubeo,si nõ cogo atque impero, si non rogo atque supplico. Sed si aures tuæ aduersus meas voces clausæ sunt, ori tuo pateant, pateant carmini tuo, exaudi teipsum durissime, immanissime, surdissime. Quo mihi linguam auream & cor ferreum,quibus ego non carminibus,sed lamẽ-
C tationibus sufficiam plangere carmina tua? In quibus video, quam animam,quod ingenium non mihi liceat apprehendere,& immolare deo nostro:Expectas vt ego iubeam, sis bonus, sis quietus,sis beatus,quasi quiddam mihi dierum gratius illucescat, quàm vt ingenio tuo fruar in domino,aut verè tu nescias quàm † te esuriam & sitiam, aut non hoc ipso id carmine fatearis. *† quid.* Reuoca animum quo ista scripsisti,nũc mihi dic: Hoc opus vt iubeas tantum. Ecce iussum meum,da mihi te, si hoc opus est tantum, da domino meo te, qui omnium nostrum dominus est, qui tibi illud donauit ingenium. Nam ego quid sum, nisi seruus tuus per ipsum, & conseruus sub ipso.An ipse non iubet?audi Euangelium: Stabat, inquit Iesus & clamabat: Venite ad me omnes qui laboratis & onerati estis, & ego vos reficiam. *Mat. 11.* Tollite iugum meum super vos, & discite à me quia mitis sum & humilis corde,& inuenietis requiem animabus vestris.Iugum enim meum lene est, & sarcina mea leuis. Si hæc non audiuntur, aut vsque ad aures audiuntur, expectas ne Licenti, vt Augustinus iubeat conseruo suo,& non plangat potius frustra iubere dominum suum,imò non iubere,sed inuitare & roga- D re quodã modo, vt qui laborant reficiantur ab eo.Sed videlicet fortissimo & pręfidenti collo,iugum mundi iugo Christi est iucundius,qui si laborare nos cogeret, vide quis cogeret,qua mercede cogeret.Vade in Campaniam, disce Paulinum egregium & sanctum dei seruum quàm grandem fastum seculi huius, tanto generosiore,quanto humiliore ceruice incunctanter excusserit, vt eam subderet Christi iugo, sicut subdidit: & nunc illo moderatore itineris sui quietus & modestus exultat.Vade disce,quib⁹ opibus ingenij sacrificia laudis ei offerat, refundens illi quicquid boni accepit ex illo, ne amittat omnia,si non in eo reponat à quo hæc sunt †. *† habet.* Quid æstuas? quid fluctuas? quid imaginationibus mortiferarum voluptatum aurem accommodas, & auertis à nobis?Mentiuntur,moriuntur, in mortem trahunt. Mentiuntur Licenti,sic nobis,sicuti optas, Verum ratione patescat, Sic plus Eridano fluat. Non dicit verum,nisi veritas,quia Christus est veritas.Veniamus ad eum ne laboremus. Vt ipse nos reficiat, tollamus iugum eius super nos & discamus ab eo,quoniam E mitis est & humilis corde,& inueniemus requiem animabus nostris.Iugum enim eius lene est,& sarcina eius leuis est. Ornari abs te diabolus quærit. Si calicem aureum inuenisses in terra, donares illum ecclesiæ dei. Accepisti à deo ingenium spiritaliter aureum,& ministras inde libidinibus, & in illo satanæ propinas teipsum. Noli obsecro,sic aliquando sentias,quàm misero & miserãdo pectore hæc scripserim, & miserearis iam mei,si tibi viluisti.

Augustinus Madaurenses idololatras hortatur, vt ab impietate se conuertant ad veram religionem,ostendens illis mysterium sacræ trinitatis, & orbem miris incrementis iuxta prophetarum & euangeliorum oracula Christo subiectum.

Epistola XLII.

DOMINIS prædicabilibus & dilectissimis fratribus Madaurẽsibus, quorum per fratrem Florentium epistolam accepi, Augustinus. Si forte illi qui inter vos catholici Christiani sunt talia mihi scripta miserunt, hoc tantum miror, quod non suo potius q̃ ordinis nomine. *Idololatras fratres vocat & dominos prædicabiles & fratres chariß.* Si autem re vera omnes aut propè omnes ordinis viri ad me dignati estis literas dare,miror quod patri,& in domo salutem scripsistis,quorum mihi superstitiosus cultus idolorum, contra quæ idola facilius, templa vestra quàm corda claudũtur, vel potius quæ idola non magis in tẽplis quam F in vestris cordibus includuntur,cum magno est dolore notissimus: nisi fortè iam de salute ipsa,quę in domino est, per quam me salutare voluistis,tandem prudenti consyderatione cogitetis. Nam si non ita est, quæso vos,quid læsi,quid offendi beneuolentiam vestram, vt me titulo epistolæ vestræ irridendum potius q̃ honorandum esse putaretis:domini prædicabiles & dilectissimi fratres. Quod enim scripsistis:Patri Augustino in domino æternam salutem,cũ legerem tanta spe subito erectus sum, vt crederem vos ad ipsum dominum, & ad ipsam æternam salutem, aut iam esse conuersos,aut per nostrum ministerium desyderare cõuerti. Sed vbi legi cætera, refriguit animus meus. Quæsiui tamen ab epistolæ perlatore,vtrum iam vel essetis christiani, vel esse cuperetis. Cuius responsione postea quàm cõperi, nequaquã vos esse mutatos, grauius dolui,quod Christi nomen, cui iam totum orbem subiectũ esse conspicitis,non solum à vobis repellendum, sed etiam in nobis irridendũ esse credidistis. Nõ enim potui cogitare

alterum

alterum dominum ſecundum quem poſſet Epiſcopus
pater à vobis vocari præter dominum Chriſtum. Et ſi
eſſet hinc aliqua de interpretatione veſtræ ſentẽtiæ du
bitatio,ſubſcriptione epiſtolæ tolleretur, vbi aperte po
ſuiſtis:Optamus te domine in deo & Chriſto eius, per
multos annos ſemper in clero tuo gaudere. Quib⁹ om
nibus perlectis atq; diſcuſſis, quid mihi aliud occurre-
re potuit, aut cuilibet homini poteſt, niſi aut veridico
aut fallaci ſcribentiũ animo, hęc eſſe conſcripta.Sed ſi
veridico animo iſta ſcribitis, quis vobis ad hanc veri-
tatem intercluſit viam? Quis aſpera dumeta ſubſtrauit?
Quis rupium prærupta inimicus oppoſuit? Poſtremo
quis baſilicæ ianuam ingredi cupientibus clauſit, vt in
eodem domino per quem nos ſalutatis, eandem ſalu-
tem nobiſcum habere nolitis?Si autem fallaciter atque
irridenter hęc ſcribitis,ita ne tandem mihi negocia ve
ſtra curanda imponitis, vt nomen eius per quem ali-
quid poſſum,audeatis non veneratione debita attolle-
re,ſed inſultatione adulatoria vẽtilare?Sciatis me cha-
riſſimi cum ineffabili pro vobis tremore cordis hoc di
cere. Noui enim quanto grauiorem & pernicioſiorem
cauſam ſitis habituri apud deũ, ſi fruſtra vobis hoc di-
xero. Omnia quæ præteritis temporibus erga humanũ
genus maiores noſtri geſta eſſe meminerunt,nobiſque
tradiderunt : omnia etiam quæ nos videmus,& poſte-
ris tradimus,quæ tamen pertinent ad veram religionẽ
quærendam & tenendam,diuina ſcriptura non tacuit,
ſed ita omnino cuncta tranſeunt, vt trãſitura eſſe præ-
dicta ſunt. Videtis certè populum Iudæorum auulſum
à ſedibus ſuis, per omnes ferè terras diſſeminatum atq;
diffuſum , Et origo eiuſdem populi & incrementa &
regni amiſsio & per cuncta diſperſio*[ſicut prædicata
ita facta ſunt.]Videtis certè ex ipſo populo verbũ Dei,
legemq; prodeuntem per Chriſtum, qui ex illis mirabi
liter natus eſt , omnium gentium fidem occupaſſe atq;
tenuiſſe , Ita hæc omnia prænunciata legimus vt vide-
mus. Videtis certè multos præciſos à radice Chriſtia-
næ ſocietatis,quæ per ſedes Apoſtolorum,& ſucceſsio-
nes Epiſcoporum , certa per orbem propagatione dif-
funditur,de ſola figura originis,ſub Chriſtiano nomi-
ne , quaſi areſcentia ſarmenta gloriari, quas hæreſes &
ſchiſmata nominamus : Præuiſa, prædicta,ſcripta ſunt
omnia . Videtis certè ſimulachrorum templa , partim
ſine reparatione collapſa,partim diruta,partim clauſa,
partim in vſus alios commutata . Ipſaque ſimulachra,
vel confringi, vel incendi,vel includi,vel deſtrui: atq;
ipſas huius ſeculi poteſtates, quæ aliquando pro ſimu-
lachris populum Chriſtianum perſequebantur , victas
& domitas , non à repugnantibus , ſed à morientibus
Chriſtianis , & contra eadem ſimulachra pro quibus
Chriſtianos occidebant , impetus ſuos legesq; vertiſſe,
& imperij nobiliſſimi eminentiſſimum culmen ad ſe-
pulchrum piſcatoris petri , ſubmiſſo diademate , ſup-
plicare . Hæc omnia ſcripturæ diuinæ , quæ in manus
omnium iam venerunt , ante longiſsima tempora fu-
tura eſſe teſtatæ ſunt . Hæc omnia tanto robuſtiore fi-
de lætamur fieri, quanto maiore authoritate prędicata
eſſe in ſanctis literis inuenimus . Nunquid nam obſe-
cro vos,nunquid nam ſolum iudicium dei,quod inter
fideles atque infideles futurum eſſe in eiſdem literis le-
gimus , cum illa omnia ſicut prædicta ſunt venerint,
nunquid nam ſolum iudicium dei venturum non eſſe
putabimus ? Immo vere veniet, ſicũt illa omnia vene-
runt. Nec quiſquam erit homo noſtrorum temporum
qui ſe in illo iudicio , de ſua poſſit infidelitate defen-
dere , cum Chriſtum cantet & iuſtus ad æquitatem, & K
periurus ad fraudem : & rex ad imperium , & miles ad
pugnam: & maritus propter regimen, & vxor propter
obſequiũ:& pater propter præceptum, & filius propter
obedientiam:& dominus per † dominationem,& ſer- † † propter.
uus per† famulatũ: & humilis ad pietatem, & ſuperbus
ad æmulationem: & diues vt porrigat,& pauper vt ſu-
mat : & ebrioſus ad phialam, & mendicus ad ianuam:
& bonus vt præſtet , & malus vt fallat : & Chriſtianus
venerator,& Paganus adulator: Omnes Chriſtum cã-
tant, & qua voluntate atq; ore cantẽt,eidem ipſi quem
cantant rationem ſine dubio reddituri ſunt . Eſt quid- Τριάς.
dam inuiſibile , ex quo creatore principio ſunt omnia
quæ videmus, ſummum, æternum , incommutabile &
nulli effabile niſi tantum ſibi . Eſt quiddam quo ſe ipſa
ſummitas maieſtatis narrat & prædicat,nõ impar gig-
nenti atque narranti verbum , quod illi † qui verbum † quo ille.
gignit oſtenditur. Eſt quædam ſanctitas omnium quæ
ſancta ſunt ſanctificatrix,ipſius incommutabilis verbi
per quod narratur illud principium, & ipſius principij
quod pari ſe verbo narrat,inſeparabilis & indiuiſa cõ-
munio. Quis autem hoc totum quod non dicendo di L
cere conatus ſum,& dicendo non dicere,quis hoc poſ
ſit ſerenißima & ſyncerißima mente contueri,eoq; cõ
tuitu beatitudinem ducere , atque in id quod intuetur
deficiẽs quodam modo ſe obliuiſci,& pergere in illud
cuius viſione inuiſibilis eſt, quod immortalitate eſt in-
dui,[&]obtinere æternam ſalutem, per quam me ſalu-
tare dignamini? Quis hoc poſſit niſi qui omnes ſuper-
biæ ſuæ toros inanes,peccata ſua confitens complana-
uerit , ſeq; ſubſtrauerit mitem atque humilem ad acci-
piendum deum doctorem ? Quoniam ergo à vanitate
ſuperbię , prius ad humilitatem deponendi ſumus, vt
inde ſurgentes ſolidam celſitudinem teneamus,nõ po-
tuit hic nobis tanto magnificentius , quanto blandius
inſpirari,vt noſtra ferocitas non vi,ſed perſuaſione ſe-
daretur , niſi verbum illud per quod ſe angelis indicat
deus pater , quod virtus & ſapientia eius eſt,quod cor-
de humano viſibilium rerum cupiditate cæcato,videri
non poterat , perſonam ſuam in homine agere atque
oſtendere dignaretur , vt magis homo timeret extolli
faſtu hominis, q̃ humiliari exemplo dei. Itaq; nõ Chri- M
ſtus regno terreno decoratus, nec Chriſtus terrenis o-
pibus diues,nec Chriſtus vlla terrena fœlicitate pręful-
gens,ſed Chriſtus crucifixus , per totum terrarum or-
bem prædicatur. Quod riſerunt prius populi ſuperbo-
rũ,& adhuc rident reliquiæ. Crediderunt autem prius
pauci tunc populi,quia tunc ad fidem paucorum & cõ
tra irriſionem populorũ cum Chriſtus crucifixus præ-
dicaretur,claudi ambulabant, multi loquebãtur, ſurdi
audiebant,cæci videbant,mortui reſurgebant.Sic tan-
dem animaduertit terrena ſuperbia,nihil in ipſis terre-
nis eſſe potentius humilitate diuina, vt etiam ſaluberri
ma humilitas humana , contra inſultantem ſibi ſuper-
biam,diuinę imitationis patrocinio tueretur. Expergiſ
cimini aliquando fratres mei & parentes mei Madau-
renſes,hãc occaſionem ſcribendi vobis deus mihi ob-
tulit : Quantum potui quidem in negocio fratris Flo-
rentij, per quem literas miſiſtis, ſicut deus voluit , affui
& adiuui:Sed tale negocium erat quod etiam ſine ope
ra mea facile peragi poſſet. Prope omnes enim domus
ipſius homines qui apud Hipponẽ ſunt,nouerunt Flo-
rentium & multum eius orbitatem dolẽt . Sed epiſtola
mihi à vobis miſſa eſt vt non impudens eſſet Epiſtola
mea, cum occaſione à vobis accepta, idolorũ cultori-
bus

A bus de Christo aliquid loqueretur. Sed obsecro vos, si eum non inaniter in mea † epistola nominastis, [vt non inaniter vobis ista scripserim. Si autem me irridere voluistis] timete illum quem prius iudicatũ irrisit superbus orbis terrarũ, & nunc iudicem subiectus expectat. Erit enim testis affectus in vos cordis mei, per hanc, quantum potui, paginam expressus. Erit testis vobis in iudicio eius, qui credentes sibi confirmaturus est, & incredulos confusurus. Deus viuus † & verus, vos ab omni huius seculi vanitate liberatos conuertat ad se, domini prædicabiles & dilectissimi fratres.

† tra. *† vnus.*

Maximus Madaurensis Augustino, excusans à Paganis vnum deum variis nominibus coli, indignãs mortuos homines coli pro diis, irridens Punica quędam nomina, perstringens opinor [redacted] *Epistola XLIII.*

† autem.

HABENS † crebro tuis affatibus lætificari, & instinctu tui sermonis, quo me pauloante iucundissime salua charitate pulsasti, paria redhibere non destiti, ne silentium meum pœnitudinem appellares. Sed quęso vt si hæc quasi seniles ar-
B nis esse duxeris, benignarum aurium indulgentia prosequaris. Olympum mõtem deorum esse habitaculum, sub incerta fide Græcia fabulatur. At verò nostræ vrbis forum salutarium numinum frequentia possessum nos cernimus & probamus. Equidẽ vnum esse deum summum, sine initio, sine prole, naturæ ceu patrem magnum atque magnificum quis tam demens, tam mente captus neget esse certissimum? Huius nos virtutes per mũdanum opus diffusas, multis vocabulis inuocamus: quoniam nomen eius cuncti proprium videlicet ignoramus. Nam deus omnibus religionibus commune nomen est. Ita fit, vt dũ eius quasi quædam membra carptim, variis supplicationibus prosequimur, totum colere profecto videamur. Sed impatientem me esse tanti erroris dissimulare non possum. Quis enim ferat Ioui fulmina vibranti præferri Mygdonem: Iunoni, Mineruę, Veneri Vestęq; Sananem: & cunctis, proh nefas, diis immortalibus archimartyrem Namphanionem, inter quos Lucitas etiã haud minore cultu suscipitur, atque alij interminato numero, diis hominibusque o-
**al. numĩa* diosa nomina, * qui conscientia nefandorum facino-
C rum, specie gloriosæ mortis, scelera sua sceleribus cumulantes, dignum moribus factisque suis exitum maculati repererunt. Horum busta si memoratu dignum
† relictis. est, reiectis † templis, neglectis maiorum suorum manibus, stulti frequentant, ita vt præsagium vatis illius indigne ferentis emineat: Inque Deûm templis iurauit
Lucanus. Roma per vmbras. Sed mihi hac tẽpestate propemodum videtur bellum Actiacum rursus exortum, quo Aegyptia monstra in Romanorum deos audeant tela vibrare, minime duratura. Sed illud quæso vir sapientissime, vti remoto facundiæ robore atque exploso, qua cunctis clarus es, omissis etiam quibus pugnare solebas Chrysippeis argumentis, postposita paululũ Dialectica, quæ neruorum suorum luctamine nihil certi cuiquam relinquere nititur, ipsa re approbes, quis sit iste deus, quem vobis Christiani, quasi proprium vendicatis, & in locis abditis præsentem vos videre componitis. Nos etenim deos nostros luce palam ante oculos omnium, atque aures omnium mortalium piis precibus adoramus, & per suaues hostias propicios nobis efficimus, & à cunctis hæc cerni & probari contendimus. Sed vlterius huic certamini me senex inualidus
Vir. 3 buco. subtraho, & in sententiam Mantuani rhetoris libenter pergo: Trahit sua quemque voluptas. Post hæc non du- D
bito vir eximie, qui à mea secta deuiasti, hãc epistolam aliquorum furto detractam, flammis vel quolibet pacto perituram. Quod si acciderit, erit damnum chartulæ, non nostri sermonis, cuius exemplar penes omnes religiosos perpetuo retinebo. Dij te seruent, per quos & eorum atque cunctorum mortalium communem patrem, vniuersi mortales quos terra sustinet, mille modis concordi discordia veneramur & colimus.

Augustinus Maximo Grammatico respondet ad superiora, sed sic vt ostẽdat indigna quibus respõdeatur, digna quæ rideanẽ. *Epistola XLIIII.*

SERIVM ne aliquid inter nos agimus, an iocari libet? Nam sicut tua epistola loquitur, vtrum causæ ipsius infirmitate, an morum tuorum comitate sit factum, vt malles esse facetior, quam paratior, incertum habeo. Primo enim Olympi montis, & fori vestri comparatio facta est quæ nescio quò pertinuerit, nisi vt me cõmonefaceret in illo monte Iouem castra posuisse, cum aduersus patrem bella gereret, vt ea docet historia, quam vestri etiam sa- *Sacra historia.*
cram vocant: & in isto foro recordarer esse in duobus E
simulachris, vnum Martem nudum, alterũ armatum, quorum dæmonium infestissimũ ciuibus, porrectis tribus digitis cõtra collocata statua humana comprimeret. Ergo ne vnquam ego crediderim, mentione illius fori facta, numinum talium memoriam mihi te renouare voluisse, nisi iocari potius q̃ serio agere maluisses. Sed illud planè quod tales deos quędam dei vnius magni membra esse dixisti, admoneo, quia dignaris, vt ab huiusmodi sacrilegis facetiis te magnopere abstineas. Siquidẽ illum deum dicis vnum, de quo, vt dictũ est à veteribus, docti indoctique consentiunt, huius ne tu membra dicis esse, quorum immanitatem, vel, si hoc maius, potentiam, mortui hominis imago compescit? Plura hinc possem dicere. Vides enim pro tua prudentia, quàm locus late iste pateat reprehensioni. Sed meipse cohibeo, ne à te rhetorice potius, q̃ veridice agere existimer. Nam quod nomina* quædam Punica mor- **al. numĩa*
tuorum collegisti, quibus in nostram religionem, festiuas, vt tibi visum est, cõtumelias iaciendas putares, nes- F
cio vtrũ refellere debeam, an silentio pręterire. Si enim res istæ videntur tam leues tuæ grauitati q̃ sunt, iocari mihi non multũ vacat. Si autẽ graues tibi videntur, miror ꝙ nominum absurditate cõmoto, in mentem non venerit habere tuos, & in sacerdotibus Eucaddires, & in numinibus Abeddires. Nam puto ego ista tibi cum scriberes in animo nõ fuisse, sed more humanitatis & leporis tui, commonefacere nos voluisti ad relaxandũ animum quanta in vestra superstitione ridenda sint. Neq; enim vsq; adeo teipsum obliuisci potuisses, vt homo Afer scribens Afris, cum simus vtrique in Africa constituti: Punica nomina † exagitanda existimares. *† numina.*
Nam si ea vocabula interpretemur, Namphanio quid aliud significat quàm boni pedis hominem, id est, cuius aduentus afferat aliquid fœlicitatis: sicut solemus dicere, secundo pede introisse, cuius introitũ prosperitas aliqua consecuta sit. Quæ lingua si improbatur abs te, nega Punicis libris, vt à viris doctissimis proditur, multa sapienter esse mandata memoriæ. Pœniteat te certè ibi natum, vbi huiusmodi linguę cunabula recalent. Si verò & sonus nobis non rationabiliter displicet, & me bene interpretatum illud vocabulum recognoscis, habes quod succenseas Virgilio tuo, qui Her- *Virgil. 8. Aeneid.*
culem vestrum ad sacra quæ illi ab Euandro celebrantur,

tur,inuitat hoc modo: Et nos & tua dexter adi pede sa
cra secundo. Secũdo pede optat vt veniat. Ergo veni-
re Herculem optat, non Phanionem, de quo tu mul-
tum nobis insultare dignaris. Verumtamen si ridere
delectat, habes apud nos magnam materiam facetia-
rum. Deum Stercutium, deam Cloacinam, Venerem
caluam, deum Timorem, deum Pallorem, deam Fe-
brem, & cætera innumerabilia huiuscemodi, quibus
Romani antiqui simulacrorum cultores templa fece-
rũt,& colenda censuerunt, Quæ si negligis, Romanos
deos negligis, ex quo non intelligeris non Romanis
initiatus sacris,& tamen Punica numina tanquam nu-
minum Romanorum altaribus dedita, †contemnis ac
despicis. Sed mihi videris omnino plusquàm nos for-
tasse illa sacra nihili pendere, sed ex eis nescio quam
captare ad huius vitæ transitum voluptatẽ, quippe qui
etiam non dubitaueris ad Maronem cõfugere, vt scri-
bis,& eius versu te tueri, quo ait: Trahit sua quemq; vo
luptas. Nam si tibi authoritas Maronis placet, sicut pla
cere significas, profecto etiam illud placet: Primus ab
æthereo venit Saturnus olympo, Arma Iouis fugiens,
& regnis exul ademptis. Et cætera, quibus eum atque
huiuscemodi deos vestros vult intelligi homines fuis-
se. Legerat enim ille multam historiam, vetusta autho-
ritate roboratam,quam etiam Tullius legerat, qui hoc
idem in dialogis plus q̃ postulare auderemus,comme-
morat,& perducere in hominum noticiam, quantum
illa tempora patiebantur, molitur. Quod autem dicis
eo nostris vestra sacra prę poni,quod vos publice coli-
tis deos,nos autem secretioribus conuenticulis vtimur,
Primum illud abs te quæro, quo modo oblitus sis Li-
berum illum, quem paucorum sacratorum oculis com
mittẽdum putaris: deinde tuipse indicas nihil aliud te
agere voluisse,cum publicam sacrorum vestrorum ce-
lebrationem commemorares, nisi vt vobis † decurio-
nes & primates ciuitatis per plateas vestræ vrbis bac-
chantes ac furentes ante oculos quasi spectacula pone-
remus. In qua celebritate siue numine inhabitamini,
certe videtis quale illud sit quod adimit mentem. Si au
tem fingitis, quæ sunt ista etiam in publico vestra se-
creta, vel quò pertinet tam turpe mendacium? deinde
cur nulla futura canitis si vates estis, aut cur spoliatis
circunstantes, si sani estis? Cum igitur hæc nos & alia
quæ nũc prętermittenda existimo, per epistolam tuam
feceris recordari, quid nos non derideamus deos ve-
stros quos abs te ipso subtiliter derideri nemo non in-
telligit,qui & ingenium tuũ nouit, & legit literas tuas?
Itaq; si aliquid inter nos de his rebus vis agamus quod
ætati tuæ prudentiæq; congruit, quod denique de no-
stro proposito iure à charissimis nostris flagitari po-
test,quære aliquid †nostra discussione dignũ: & ea pro
vestris numinibus cura dicere, in quibus non te causæ
prę uaricatorem putemus,quo nos magis commoneas,
quæ contra illos dici possunt q̃ pro eis aliquid dicas.
Ad summam tamen, ne te hoc lateat,& in sacrilega cõ
uicia imprudentem trahat,scias à Christianis catholi-
cis,quorum in vestro oppido etiam ecclesia constituta
est, nullum coli mortuorum, nihil denique vt numen
adorari quod sit factum & conditum à deo,sed vnum
ipsum deum, qui fecit & condidit omnia. Differentur
ista latius,ipso vero & vno deo adiuuante,cum te gra-
uiter agere velle cognouero.

*Augustinus Armentarium Riparium, & huius vxo-
rem hortatur ad perfectum mundi contemptum quem
iam vouerant, vetans tamen ne coniunx votum exeque-
retur absque coniugis consensu: pia & erudita episto- K
la, sed cuius phrasis nihil habet Augustini, videtur
eiusdem, cuius est 38. Epistola XLV.*

DOMINIS eximiis,meritóque honorabilibus
ac desyderabilibus filiis: Armentario & Pau-
linę, Augustinus in domino salutẽ. Vir egre-
gius filius meus Ruferius affinis vster retulit mihi quid
domino voueritis. Qua eius narratione hilaratus, &
ibidem metuens, ne aliud suadeat ille tentator,qui bo-
nis talibus antiquitus inuidet, exhortandã paucis cre-
didi charitatem tuã domine eximie meritoq; honora-
bilis & desyderabilis fili, vt cogites quod in diuinis elo
quiis legitur, Ne tardes conuerti ad dominũ,neq; diffe Eccli. 5.
ras de die in diẽ atq; arripias curesq; reddẽdum, quod
ei te vouisse nosti,qui & debita exigit,& promissa per-
soluit. Nam & hoc scriptũ est: Vouete & reddite domi Psalm. 75.
no deo vestro:quamquam & si nõ nouisses,quid aliud
tibi suadendum fuit, aut quid melius ab homine fieri
potest,q̃ vt ei se restituat,à quo institutus est,præsertim
quia charitatis erga nos, dei tantum apparuit atque il-
luxit indiciũ,vt filium suum vnigenitum mitteret, qui
pro nobis moreretur? Restat ergo vt fiat quod Aposto L
lus ait,propterea mortuũ esse Christum, vt qui viuunt, 1. Cor. 5.
non sibi iam viuant, sed ei qui pro ipsis mortuus est &
resurrexit: nisi fortè adhuc mundus amandus est,tanta
rerum labe contritus, vt etiam speciem seductionis a-
miserit. Nam quantum illi laudandi atq; prædicandi,
qui dignati nõ sunt etiam cum mundo florente flore-
re: tantum increpandi & accusandi sunt, quos perire
cum pereũte delectat. Labores & pericula & exitia hu-
ius transitorię vitę, si pro eadem vita quandoq; finien-
da subeuntur, vt mors eius non omnino auferatur, sed
paululum differatur: quanto magis pro æterna subeun
da sunt, vbi mortẽ nec natura solicite cauet, nec igna-
uia turpiter timet, nec sapientia fortiter sustinet? Nulli
quippe erit quæ non erit. Habeat igitur te vita æterna
in dilectoribus suis. Nonne cernis, hæc vita miserabilis
& egena, q̃ vehementes habeat, quantumq; sibi obliget
amatores suos? qui tamen periculo eius sæpe turbati, ci
tius eam finiunt,eo ipso quod finire formidãt,& mor-
tem dum declinant, accelerant, veluti si quisquam flu-
uio rapiendus irruat,latronem bestiámve fugiendo. Ia
ctant in mare tempestate sęuiente aliquando & alimẽ-
ta, & vt viuant proiiciunt vnde viuãt,ne cito finiatur, M
quod vel in labore viuitur. Quantis laboribus agitur,
vt longiore tempore laboretur, & mors cum impen-
dere cœperit, ideo cauetur, vt diutius timeatur? Nam
inter tot casus fragilitatis humanæ, quàm multę mor-
tes timentur,quarum certè vna cum venerit,restat cæ-
teras non timeri,& tamen fugitur vna, cum omnes ti-
meantur. Quibus excruciantur doloribus, qui curãtur
à medicis & secantur? Nunquid vt non moriantur,sed
vt aliquanto serius moriantur? Multi cruciatus suscipi-
untur certi,vt pauci dies adiiciantur incerti. Et nõnun
quam ipsis doloribus victi,continuo moriuntur, quos
mortis timore suscipiunt, Et cum omnino non eligãt
vitam finire ne doleant, sed dolere ne finiant,accidit
eis vt doleant & finiant: non solum quia & sanati vti-
que vitã finiũt post dolores, quæ tantis pœnis cõpara-
ta nec sempiterna esse potest quia mortalis est: nec diu
turna quia tota breuis est: nec de ipso breui spacio sui
secura quia semp incerta est, verũ etiã quod aliquando
eã dolore finierũt quam ne finirent dolere voluerunt.
Habet etiã hoc magnũ malum ac vehemẽter execran-
dum & horrendũ nimius amor vitę istius, quod multi
dum

A dum volunt paulo diutius viuere, grauiter offendunt deum, apud quem est fons vitæ. Atq; ita dum ab eis frustra qui necessariò futurus est vitæ finis metuitur, illinc prohibentur vbi sine fine viuitur. Huc accedit quia vita misera etiam si posset esse perpetua, nullo modo beatæ vitæ etiam breuissimæ comparanda est, & tamē isti amando miserrimam atque breuissimam, perdunt beatissimam ac sempiternam, cum in hac ipsa quam male diligunt hoc velint quod in altera perdunt: quia vtique in ista nec miseriam diligūt, nam beati esse volunt, nec breuitatem, nam eam finiri nolunt, sed tantum quia vita est sic amatur, vt sæpe propter eam, licet miseram & breuem, beata & sempiterna amittatur. His consyderatis, quid magnum vita æterna iubet amatoribus suis, cum se iubet sic amari, quemadmodum hæc amatur à suis? An verò dignum est vel ferendum, cum contemnuntur omnia quæ amantur in mundo, vt vita post paululum finienda, saltem ipsum paululum teneatur in mundo: & non contēnitur mundus, vt obtineatur vita, quæ sine fine apud illum est, per quem factus est mundus? Modo cùm ipsa Roma B domicilium clarissimi imperij Barbarico vastaretur incursu, quàm multi huius vitæ temporalis amatores vt eam vel infœliciter producendam nudámque redimerent, dederunt omnia quæ illi non solum oblectandæ & obtinendæ, † verumetiam sustentandæ tuendæq; seruabant. Solent certè amatores illis quas amant, vt eas habeant, multa conferre: isti amatam suam non haberent, nisi amando inopem reddidissent, nec ei multa conferrent, sed cuncta potius auferrent, ne sibi eam hostis auferret. Nec eorum reprehendo consiliū. Quis enim nesciat perituram fuisse ipsam, si non ea perisset, quæ recondita fuerant propter ipsam? quanuis & quidam perdiderint prius illa, & mox ipsam: quidam verò licet parati cuncta perdere propter ipsam, prius perdiderint ipsam. Sed hinc admonendi sumus, quales æternæ vitæ dilectores esse debeamus, vt propter eam contēnamus cuncta superflua, cum pro hac transitoria vita contempta sint quæ illi fuerant necessaria. Neque enim amatam nostrā, sicut illi suam, vt teneamus, expoliamus, sed illi æternæ adipiscendæ, istā temporalem velut famulam expeditiorem seruire facimus. C Sic eam † nec ornamentorum vanorum vinculis alligemus, nec curarum noxiarum sarcinis oneremus, audiamusq; dominum qui nobis illam vitam summo ardore desyderandam fidelissime pollicetur, velut in totius mundi concione clamantem: Venite ad me omnes qui laboratis & onerati estis, & ego vos reficiam, Tollite iugum meum super vos & discite à me quoniam mitis sum & humilis corde, & inuenietis requiem animabus vestris: Iugum enim meum lene, & onus meum leue est. Hæc disciplina piæ humilitatis, ventosam & turbidam cupiditatem, auidam rerum extra nostram potestatem constitutarum pellit ex animo, & quodam modo expirat. Ibi enim labor, vbi multa quæruntur & diliguntur, quibus adipiscendis atque retinendis voluntas non satis est, quia consequentem non habet facultatem. Iusta verò vita, cum volumus adest, quia eam ipsam plene velle, iusticia est. Nec plus aliquid perficienda iusticia ꝯ est, ꝯ quàm perfectam voluntatē requirere. † Vide si labor est, vbi velle satis est: vnde diuinitus dictum est, Pax in terra hominibus bonæ voluntatis. Vbi pax, ibi requies: vbi finis appetendi, vt nulla causa laborandi. Sed hæc voluntas vt plena sit, oportet vt sana sit, Erit autem sana si medi-

Psal. 35.
a. Retra. 43
† ornandæ.
† facimus, ficam.
Matth. 11.
χευσόφ.
† requirit.
Luca 2.

cum non refugiat, cuius solius gratia sanari potest à D morbo desyderiorum noxiorum. Ipse est ergo medicus qui clamat: Venite ad me omnes qui laboratis, iugum suum lene, & onus leue dicens: quia diffusa per spiritum sanctum charitate in cordibus nostris, profectò amabitur quod videbitur, & non erit asperum nec onerosum, si sub hoc vno iugo, quantominus tumida, tantomagis libera ceruice seruiatur. Et hæc est vna sarcina, qua eius baiulus non premitur, sed leuatur. Diuitiæ si diliguntur, ibi seruentur, vbi perire non possunt. Honor si diligitur, illic habeatur vbi nemo indignus honoratur. Salus si diligitur, ibi adipiscenda desyderetur, vbi adepta nihil timetur. Vita si diligitur, ibi acquiratur vbi nulla morte finitur. Reddite igitur quod vouistis, quia vosipsi estis, & ei vos redditis à quo estis, reddite obsecro. Neque enim quod redditis, reddendo minuetur, sed potius seruabitur & augebitur. Benignus enim exactor est, non egenus: & qui non crescit ex redditis, sed in se crescere faciat redditores. Huic ergo quod non redditur perditur: quod autem redditur, reddendo † additur, Immò verò in eo cui redditur, ipse reddens seruatur. Idipsum E quippe erit redditum & redditor, quia idipsum erat debitum & debitor. Deo nanque seipsum debet homo, eique reddendus est vt beatus sit, à quo accepit vt sit. Hoc significat quod in Euangelio dominus ait: Reddite Cæsari quæ Cæsaris sunt, & deo quæ dei sunt. Hoc enim dixit, cum sibi demōstrato nummo, & quæsito cuius haberet imaginem, responsum esset, Cæsaris: vt hinc intelligerent, quod deus exigeret ab homine imaginem suam in homine ipso, sicut suam Cæsar exigebat in nummo. Quantomagis ergo reddenda est cum promittitur, cui etiam non promissa debetur. Quapropter charissime, possem quidem pro mea quantulacunque facultatula, sancti propositi quod deo vouisse vos comperi, vberius laudare fructum, ac demonstrare quid distet inter Christianos dilectores mundi huius, & contemptores, quanuis fideles vtrique dicantur. Eodémque vtrique lauacro sacri fontis abluti sunt, eiusdem † imbuti consecratíque mysteriis, vtrique eiusdem Euangelij, non auditores tantum, verum etiam prædicatores: nec vtrique tamen regni dei F lucisq; participes, & vitæ æternæ, quæ sola est beata, cohæredes. Dominus enim Iesus non ab eis qui non audiunt, sed eos inter se audiores verborum suorum, latissimo limite, non tenui distinctione discreuit. Qui audit, inquit, verba mea hæc & facit ea, similabo eum viro prudenti, qui ædificauit domum suam supra petram: Descendit pluuia, venerunt flumina, flauerunt venti & impegerunt in domum illam, & non cecidit: fundata enim erat supra petram. Qui autem audit verba mea hæc, & non facit ea, similabo eum viro stulto, qui ædificauit domum suam super harenam: Descendit pluuia, venerunt flumina, flauerunt venti, & impegerunt in domum illam & cecidit, & facta est ruina eius magna. Audire ergo illa verba, vtrique pares sunt. In faciendo autem & nō faciendo quod audiunt, intantum dispar est, quantum ædificium petræ solidatæ fundatum, dispar est ei, quod sine vllo fundamento facili harenæ mobilitate subuertitur. Nec ideo quisquis omnino non audit, tutius sibi aliquid comparat. Nihil enim ædificans, sine vllo tecto multo facilius obruendus, rapiendus, & dispergendus imbribus, fluuiis ventisque donatur. Possim etiam pro modulo meo eosdem ipsos perti-

† reddenti.
Matth. 22.
Hæc oratio suspensa est vsq. ad illa verba: Sed quia iam, &c.
† eisdem.
Matth. 7.
Luca 6.

G nentes ad dexteram regnúmq; cœlorum in suis gradibus meritisq; distinguere, atque ostendere quo differat vita coniugalis filios procreantium, patrum matrumq; familiàs, verùmtamen religiosorum ac piorum, à beata † vita, quam vos deo vouistis, si nũc ad eam vouendam exhortandus esses: sed quia iam vouisti, iam te obstrinxisti, aliud tibi facere non licet. Priusquam esses voti reus, liberũ fuit, quo esses inferior, quanuis non sit gratulanda libertas, qua fit vt non debeatur quod cum lucro redditur. Nunc verò quia teneatur apud deum sponsio tua, non te ad magnã iusticiam inuito, sed à magna iniquitate deterreo. Non enim talis eris, si non feceris quod vouisti, qualis mansisses, si nihil tale vouisses. Minor enim nunc esses, non peior. Modo autem tantum, quod absit, miserior si fidem deo fregeris, quanto beatior si persolueris. Nec ideo te vouisse pœniteat, immò gaude iam tibi sic non licere, quod cum tuo detrimento licuisset. Aggredere itaque intrepidus, & dicta imple factis: ipse adiuuabit, qui vota tua expetit. Fœlix est necessitas, quæ in meliora compellit. Vna sola esse causa posset, qua te id quod vouisti, non solũ non hortaremur, verumetiam prohiberemus implere, si fortè H tua coniunx hoc tecum suscipere animi seu carnis infirmitate recusaret. Nam & vouenda talia non sunt à coniugatis, nisi ex consensu & voluntate communi. Et si præproperè factum fuerit, magis est corrigenda temeritas, quàm persoluenda promissio. Neque enim deus exigit, si quis ex alieno aliquid vouerit, sed potius vsurpare vetat alienum. Diuina quippe de hac re per Apostolum est prolata sententia, Vxor non habet potestatem corporis sui, sed vir. Similiter & vir non habet potestatem corporis sui, sed mulier: sexum nomine corporis nuncupauit. Sed cum illam tam paratam esse audiam, deo dicare continentiam, vt eo solo impediatur, si tibi debitum reddere coniugali iure compellitur, ambo deo reddite, quod ambo vouistis, vt illi persoluatur quod ab alterutro non exigitis. Si continentia virtus est, sicuti est, cur ad eam sit promptior sexus infirmior, cum virtus à viro potius cognominata videatur, sicut similitudo vocabuli resonat? Noli ergo vir aberrare † à virtute, quam mulier est parata suscipere. Sit vester consensus oblatio ad supernum altare creatoris, & victa concupiscentia, tanto fortius I quanto sanctius vinculum charitatis. Gaudeamus de vobis in abundanti gratia Christi, domini eximij meritoq; honorabiles & desyderabiles filij.

† ab ea. — *33.q.5.vna.* — *4.sen.dis.32.cap.1.* — *Matrimonium consummatum & ratum.* — *1.Corin.7.* — *† abhorrere*

Augustinus Valentino, in cuius contubernio quidam erat, qui videbatur non rectè sentire de libero arbitrio, Docens nec liberum arbitrium sic asserendum, vt nihil tribuamus gratiæ, nec gratiam ita prædicandã, vt negemus liberum hominis arbitrium.

Epistola XLVI.

DOMINO dilectissimo, & in Christi membris honorando fratri Valentino, & fratribus qui tecum sunt, Augustinus in domino salutem. Venerunt ad nos duo iuuenes, Cresconius & Felix, de vestra congregatione se esse dicentes, qui nobis retulerunt monasterium vestrũ nonnulla dissensione turbatũ, eo quod quidam in vobis sic gratiam prædicent, vt negent hominis esse liberũ arbitriũ: & quod est grauius, dicant quòd in die iudicij non sit vel redditurus deus vnicuique secundum opera eius. Etiam hoc tamen indicauerunt, quòd plures vestrum non ita sentiant, sed liberum arbitrium adiuuari fateantur per dei gratiam, vt recta sapiamus atq; faciamus, vt cum venerit dominus reddere vnicuiq; secun- K dum opera eius, inueniat opera nostra b. na, quæ præparauit deus, vt in illis ambulemus. Hoc qui sentiunt, bene sentiunt. Obsecro itaque vos fratres, sicut Corinthios obsecrauit Apostolus, per nomen domini nostri Iesu Christi, vt idipsum dicatis omnes, & non sint in vobis schismata. Primò enim dominus noster Iesus Christus, sicut scriptũ est in Euangelio Ioãnis Apostoli, nõ venit vt iudicaret mundũ, sed vt saluaretur mundus per ipsum. Postea verò sicut scribit Apostolus Paulus, iudicabit deus mundũ quando venturus est, sicut tota Ecclesia in symbolo cõfitetur: iudicare viuos & mortuos. Si igitur nõ est dei gratia, quo modo saluat mundum? Et si non est liberũ arbitrium, quo modo iudicat mundũ? Proinde librum vel epistolam meã, quam secum ad vos supradicti attulerunt, secundũ hanc fidem intelligite, vt neque negetis dei gratiam, neq; liberum arbitrium sic defendatis, vt à dei gratia separetis, tanquam sine illa vel cogitare aliquid vel agere secundũ deum vlla ratione possimus. Propter hoc enim dominus cũ de fructu iusticiæ loqueretur, ait discipulis suis: Sine me nihil potestis fa- L cere. Vnde supradictam epistolã ad Sixtum Romanæ Ecclesiæ presbyterum, cõtra nouos hæreticos Pelagianos noueritis esse conscriptam, qui dicunt gratiam dei secundũ merita nostra dari, vt qui gloriatur, non in domino, sed in seipso glorietur, hoc est in homine, nõ in domino. Quod prohibet Apostolus dicens: Nemo glorietur in homine. Et alio loco: Qui gloriatur, inquit, in domino glorietur. Illi verò hæretici seipsos, à seipsis, iustos fieri putantes, quasi hoc eis non dederit deus, sed ipsi sibi, nõ vtiq; in domino, sed in semetipsis gloriantur. Talibus enim dicit Apostolus: Quis enim te discernit? Quod ideo dicit, quia de massa illius perditionis quæ facta est ex Adam, non discernit hominem, vt eum faciat vas in honorem non in contumeliam, nisi deus. Sed quoniam homo carnalis & inaniter inflatus cum audisset: Quis enim te discernit, posset respondere vel voce, vel cogitatione & dicere: Discernit me fides mea, discernit me oratio mea, discernit me iusticia mea. Mox Apostolus occurrit cogitationibus eius, & dixit: Quid enim habes quod non accepisti? Si autem accepisti, quid gloriaris, quasi non acceperis? Sic autem gloriantur, quasi non acceperint, qui se à seipsis M iustificari putant, ac per hoc in semetipsis, non in domino gloriantur. Propter quod ego in hac epistola, quæ ad vos peruenit, probaui per testimonia sanctarum scripturarum, quæ ibi potestis inspicere, & bona opera nostra, & pias orationes, & rectam fidem nullo modo in nobis esse potuisse, nisi hæc acceperimus ab illo, de quo dicit Apostolus Iacobus: Omne datum optimum, & omne donum perfectum, de sursum est, descendens à patre luminum. Nec quisquam dicat meritis operum suorum, vel meritis orationum suarum, vel meritis fidei suæ, sibi traditam dei gratiam, & putetur verum esse quod illi hæretici dicunt, gratiam dei secundum merita nostra dari: quod omnino falsissimum est. Non quia nullum est meritum, vel bonum piorum, vel malum impiorum: alioquin quo modo iudicabit deus mundum? Sed misericordia & gratia dei conuertit hominem, de qua psalmus dicit: Deus meus misericordia eius præueniet me, vt iustificetur impius, hoc est, ex impio fiat iustus, & incipiat habere meritum bonum, quod deus † coronabit quando iudicabitur mundus. Multa erant quæ vobis mittere cupiebã, quibus

1.Retra.66 — *Ioan.3.* — *Ioan.15.* — *De gratia & liber. arbi.cap.1.* — *1.Corin.1.* — *1.Corin. 4.* — *Nona interpretatio.* — *Iacobi.1.* — *Psal.58.* — *† dominus.*

A quibus lectis, totam ipsam causam quæ conciliis Epi-
scopalibus acta est aduersus eosdem Pelagianos hære-
ticos, diligentius & plenius nosse possetis: sed festina-
uerunt fratres qui ex numero vestro ad nos venerunt,
per quos vobis non rescripsimus ista, sed scripsimus.
Nullas enim ad nos vestræ charitatis literas attule-
runt, tamen suscepimus eos, quoniã simplicitas eorum
satis indicabat nihil illos nobis potuisse confingere.
Ideo autem festinauerunt, vt apud vos agerent pascha,
quo posset adiuuãte domino tam sanctus dies vestram
pacem quàm dissensionem potius inuenire. Melius au-
tem facitis quod multum rogo, si ipsum à quo dicunt
se fuisse turbatos, ad me mittere non grauemini. Aut e-
nim non intelligit librum meum, aut forte ipse non
intelligitur, quando difficillimam quæstionem & pau-
cis intelligibilem soluere atque enodare conatur. Ipsa
est enim quæstio de gratia dei, quæ fecit vt homines
non intelligentes, putarent Apostolum Paulum dice-
re: Faciamus mala, vt veniant bona. Vnde Apostolus
Petrus in secunda epistola sua: Quapropter, inquit, cha
rissimi, hæc expectantes satagite, inuiolati & immacu-
B lati apud eum reperiri in pace, & domini nostri cum
† *nostri pa-* patientia † salutem existimantes. Sicut & dilectissimus
tientiam. frater noster Paulus, secundum eam quæ data est sa-
pientiam scripsit vobis, vt & in omnibus epistolis lo-
quens in eis de iis in quibus sunt quædam difficilia in-
tellectu, quæ indocti & instabiles homines peruertunt,
sicut & cæteras scripturas ad proprium suum interi-
tum. Cauete ergo quod tantus Apostolus tam terribi-
liter dicit, & vbi sentitis vos non intelligere, interim
credite diuinis eloquiis, quia & liberum est hominis
arbitrium, & gratia dei, sine cuius adiutorio, liberum
arbitrium nec conuerti potest ad deum, nec proficere
in deo. Et quod pie creditis, vt etiam sapienter intel-
ligatis orate. Et ad hoc ipsum enim, id est, vt sapienter
intelligamus, est vtique liberum arbitrium. Nisi enim
libero arbitrio intelligeremus atque saperemus, non
nobis præciperetur dicente scriptura: Intelligite ergo
Psal. 93. qui insipientes estis in populo, & stulti aliquando sa-
pite. Eoipso quippe, quo præceptum & imperatum est
vt intelligamus atque sapiamus, obedientiam nostram
requirit, quæ nulla potest esse sine libero arbitrio. Sed
C si posset hoc ipsum sine adiutorio dei gratiæ fieri per
liberum arbitrium, vt intelligeremus atque saperemus,
Psal. 118. non diceretur deo: Da mihi intellectum, vt † discam
† et. mandata tua. Neque in Euangelio scriptum esset, Tunc
Luca 24. aperuit illis sensum vt intelligerent scripturas. Nec Ia-
Iacobi. 1. cobus Apostolus diceret: Si quis autem vestrum indi-
get sapientia, postulet à deo, qui dat omnibus affluen-
ter, & non improperat, & dabitur ei. Potens est autem
† vestra. dominus, qui & vobis donet & nobis, vt de nostra † pa-
ce & pia cõsensione, nunciis celerrimis gaudeamus. Sa
luto vos, non solum meo nomine, sed etiam fratrũ qui
mecum sunt, & rogo vt pro nobis concorditer atque
instanter oretis. Sit vobiscum dominus.

Augustinus Valentino de eodem argumento. Hæ duæ epistolæ, præferuntur duobus libris, quorum alter habet titulum, De gratia & libero arbitrio, alter De correptione & gratia. *Epistola XLVII.*

DOMINO dilectissimo, & in Christi membris
honorando fratri Valentino, & fratribus qui
tecum sunt, Augustinus in domino salutem.
Cresconiũ Felicem & alium Felicẽ dei ser-
uos, qui ex vestra congregatione ad nos venerunt, no-
biscũ egisse pascha nouerit charitas vestra. Quos ideo
tenuimus aliquanto diutius, vt instructiores ad vos re- D
dirent, aduersus nouos hæreticos Pelagianos, in quorũ
errorem cadit, qui putat aliquo merito humano grati-
am dei dari, quæ sola hominem liberat per dominum
nostrum Iesum Christum. Sed rursum, qui putat, quã- *Roma. 9.*
do ad iudicium dominus venerit, non iudicari homi-
nem secundum opera sua, qui iam per ætatem vti po-
tuit libero voluntatis arbitrio: nihilominus in errore
est. Soli enim paruuli, qui nondum habent opera pro-
pria, vel bona vel mala, secundum solum originale pec
catum damnabuntur, quibus per lauacrum regenera-
tionis non subuenit gratia saluatoris. Cæteri autem
omnes, qui iam vtentes libero arbitrio, sua propria pec
cata, originali peccato insuper addiderunt, si de pote-
state tenebrarum per gratiam dei non eruuntur, nec
transferuntur ad Regnum Christi, non solum secun-
dum originis verumetiam secundum propriæ volun-
tatis merita, iudicium reportabunt. Boni verò etiam
ipsi quidem, non solum secundum suæ bonæ volunta-
tis merita præmium consequentur, sed etiam ipsam
bonam voluntatem, per dei gratiam consequuti sunt:
ac sic impletur quod scriptum est: Ira & indignatio, E
tribulatio & angustia, in omnem animam hominis *Roma. 2.*
operantis malum, Iudæi primum & Græci: gloria au-
tem & honor & pax omni operanti bonum, Iudæo pri
mum & Græco. De qua difficillima quæstione, hoc est
de voluntate & gratia, non opus habui etiam in hac
epistola diutius disputare, quoniam & aliam iam eis
dederam, tanquam citius redituris. Et scripsi ad vos e-
tiam librum, quem si, adiuuante domino, diligenter
legeritis, & viuaciter intellexeritis, nullas existimo in-
ter vos de hac re dissensiones vlterius iam futuras. Por-
tant autem secum & alia, quæ vobis dirigenda esse cre
didimus, quibus cognoscatis, quemadmodum catho-
lica Ecclesia, in dei misericordia Pelagianæ hæresis ve-
nena repulerit. Quod enim scriptum est ad papam
Innocentium Romanæ vrbis Episcopum, de concilio
prouinciæ Carthaginensis, & de concilio Numidiæ, &
aliquanto diligentius à quinque Episcopis, & quæ ipse
ad tria ista rescripsit, Item quod papæ Zosimo de Afri- *Innocẽtius*
cano concilio scriptum est, eiúsque rescriptum ad vni- *Zosim⁹ pa-*
uersos totius orbis Episcopos missum, & quod poste- *pa.*
riori concilio plenario totius Africæ contra ipsum er-
rorem breuiter constituimus, & supra memoratum li- F
brum meum, quem modo ad vos scripsi: hæc omnia
& in præsenti legimus cum ipsis, & per eos misimus
vobis. Legimus eis etiam librum beatissimi marty- *Li. de gra-*
ris Cypriani, de oratione dominica: & ostendimus *tia & libe*
quemadmodum docuerit omnia quæ ad mores no- *ro arbitrio.*
stros pertinent, quibus recte viuimus, à patre nostro *cap. 29.*
qui in cœlis est, esse poscenda, ne de libero præsumen-
tes arbitrio, à diuina gratia decidamus. Vbi etiam de-
monstrauimus, quo modo admonuerit idem glorio-
sissimus martyr, etiam pro inimicis nostris, qui non-
dum in Christum crediderunt, nos vt credant orare
debere. Quod vtique inaniter fieret, nisi Ecclesia cre-
deret etiam malas atque infideles hominum volun-
tates, per dei gratiam in bonum posse conuerti. Sed
hunc librum sancti Cypriani, quia dixerunt etiam il-
lic apud vos esse, non misimus. Meam quoque episto-
lam ad Sixtum Romanæ Ecclesiæ presbyterum da-
tam, quam secum ad nos attulerunt, legimus cum eis,
& ostendimus aduersus eos esse conscriptam, qui di-
cunt gratiam dei secundum merita nostra dari, hoc est
aduersus eosdem Pelagianos. Quantũ ergo potuimus,

G egimus cum istis & vestris & nostris fratribus, vt in
fide sana catholica perseuerent, Quæ neque liberum
arbitrium negat, siue in vitam malam, siue in bonam,
neque tantum ei tribuit, vt sine gratia dei valeat aliquid,
siue vt ex malo conuertatur in bonum, siue vt in
bono perseueranter proficiat, siue vt ad bonum sempiternum
perueniat, vbi iam non timeat ne deficiat. Vos
quoque charissimi etiam in hac epistola exhortor,
Roma.12. quod nos omnes exhortatur Apostolus: Non plus sapere
quàm oportet sapere, sed sapere ad temperantiam,
sicut vnicuique deus partitus est mensuram fidei. Attendite
quid per Salomonem moneat spiritus sanctus:
Prouer.4. Rectos cursus, inquit, fac pedibus tuis, & vias tuas dirigere,
ne declines in dexterã, neque in sinistram, auerte
autem pedem tuũ à via mala. Vias enim quæ à dextris
sunt nouit domin⁹, peruersæ verò sunt, quæ à sinistris
sunt. Ipse autẽ rectos faciet cursus tuos, itinera autem
tua in pace producet. In his verbis sanctæ scripturæ
consyderate fratres, quia si non esset liberum arbitrium,
non diceretur: Rectos cursus fac pedibus tuis, &
vias tuas dirige: ne declines in dexteram, neque in sinistram.
Et tamen sine dei gratia si posset hoc fieri, non
H postea diceretur: Ipse autem rectos faciet cursus tuos,
& itinera tua in pace producet. Nolite ergo declinare
neque in dexteram neque in sinistram, quanuis laudentur
viæ quæ à dextris sunt, & vituperẽtur quæ sunt
à sinistris. Hoc est enim propter quod addidit: Auerte
autem pedem tuum à via mala, hoc est à sinistra.
Quod manifestat in consequẽtibus dicens: Vias enim
†† deus. quæ à dextris sunt nouit dominus, † peruersę verò sunt
quæ à sinistris sunt. Eas vtique vias ambulare debemus
quas nouit dominus, † de quibus in psalmo legi-
Psal.1. tur: Nouit dominus viam iustorum, & via impiorum
peribit. Hanc enim non nouit dominus, quia sinistra
est. Sicut dicturus est etiam illis ad sinistram constitutis:
Non noui vos. Quid autem quod ille non nouit,
qui vtique nouit omnia, siue bona hominum siue
mala? Sed quid est: Non vos noui: nisi, tales vos ego
non feci? Quemadmodum illud quod dictum est de
ipso domino Iesu Christo, quia nõ nouerat peccatum:
quid est nisi (non nouerat) nisi quia non fecerat? Ac
per hoc quod dictum est: Vias quæ à dextris sunt no-
I uit dominus: quo modo intelligendum est, nisi quia ipse
fecit vias dextras, id est, vias iustorum, quæ sunt vtique
opera bona, quæ præparauit deus (sicut dicit Apostolus)
vt in illis ambulemus. Vias autem sinistras peruersas,
id est, vias impiorum, non vtique nouit, quia
† fecit homini. non eas ipse fecit in homine, † sed homo sibi. Propter
quod dicit: Odiui autem ego peruersas vias malorum,
ipsæ sunt à sinistris. Sed respondetur nobis, Cur ergo
dixit: Ne declines in dexteram neque in sinistram: cum
potius dicere debuisse videatur: Tene dexteram, & ne
declines in sinistram? Si bonæ sunt viæ quæ à dextris
sunt, cur putamus, nisi quia ita viæ sunt bonæ quæ à
dextris sunt, vt in dexteram tamen declinare non sit
bonum? Declinare quippe ille est intelligendus in dexteram,
qui bona ipsa opera quæ ad vias dexteras pertinent,
sibi vult assignare non deo. Et ideo cum dixis-
† deus. set: Vias enim quæ à dextris sunt nouit dominus, † peruersæ
autem sunt quæ à sinistris sunt, tanquam diceretur
ei: Quo modo ergo non vis vt declinemus ad
dexteram, sequutus adiunxit: Ipse autem rectos faciet
cursus tuos, itinera autem tua in pace producet. Sic ergo
intellige, quod tibi præceptum est, Rectos cursus
fac pedibus tuis, & vias tuas dirige: vt noueris cum hoc
facis, à domino deo tibi præstari vt hoc facias, & non K
declinabis ad dexteram, quanuis ambules in viis dextris,
non confidens in virtute tua: & ipse erit virtus tua
qui rectos faciet cursus tuos, & itinera tua in pace producet.
Quapropter dilectissimi, quicunque dicit, voluntas
mea mihi sufficit ad facienda opera bona, declinat
in dexteram. Sed rursus illi qui putant bonam
vitam esse deserendam, quando audiunt sic dei gratiam
prædicari, vt credatur & intelligatur voluntates
hominum ipsas † ex malis bonas facere, ipsas etiam *† ipsa.*
quas fecerit custodire, & propterea dicunt: Faciamus
mala vt veniant bona, in sinistram declinant. Ideo vo- *Roma.3.*
bis dixit: Non declinetis in dexteram neque in sinistram.
Hoc est, Non sic defendatis liberum arbitrium,
vt ei bona opera sine dei gratia tribuatis: nec sic
defendatis gratiam, vt quasi de illa securi, mala opera
diligatis, quod ipsa gratia dei auertat à vobis. Talium
quippe verba sibi præponens Apostolus ait: Quid *Roma.6.*
ergo dicemus? Permanebimus in peccato vt gratia abundet?
Atque his verbis hominum errantium, & dei
gratiam non intelligentium, respondit vt debuit dicens:
Absit. Si enim mortui sumus peccato, quo modo
viuemus in eo? Nihil potuit dici breuius & melius. L
Quid enim nobis gratia dei vtilius cõfert in hoc præsenti
seculo maligno, nisi vt moriamur peccato? Ac
per hoc ipsi gratiæ inuenietur ingratus, qui propter
illam vult viuere in peccato per quam morimur peccato.
Deus autem qui diues est in misericordia, det vobis
& sanum sapere, & vsque in finem proficienter in
bono proposito permanere. Hoc pro vobis, hoc pro
nobis, hoc pro omnibus qui vos diligũt, & pro eis qui
vos oderunt, instanter in pace fraterna & vigilanter orate,
vt deo viuatis. [Si quid de vobis mereor, veniat
ad me frater Florus.]

Augustinus Vincentio ex hæresi Rogatiana, docens se fuisse aliquando eius sententiæ, vt arbitraretur cum hæreticis nullavi, sed solo dei verbo agẽdum, verum aliorum sententiis & exemplis superatum, mutasse sententiam, & arbitrari leges principũ recte implorari aduersus hostes fidei, modo id fiat animo corrigẽdi non studio vindicãdi, aliaq; multa citra anabaptismũ Donatistarum, & pertinaciam illorum. Epistola XLVIII.

DILECTISSIMO fratri Vincentio, Augu- M
stinus. Accepi epistolam quam tuam esse
nõ mihi incredibile visum est. Attulit enim
eam, quem catholicum Christianum esse cõstaret, qui
vt opinor mihi mentiri non auderet. † Sed & si fortè *† audere nõ*
non sunt literæ tuæ, ego ei qui scripsit rescribendum *posset.*
putaui: Nunc me potius quietis esse auidum & petentem,
quàm tunc cum me adolescentẽ viuo adhuc Rogato
cui successisti & apud Carthaginem noueras. Sed
Donatistæ nimium inquieti sunt, quos per ordinatas
à deo potestates cohiberi atquę corrigi mihi non *23.q.4. nimium.*
videtur inutile. Nam de multorum iam correctione *2.Retra.5.*
gaudemus, qui tam veraciter vnitatem catholicam
tenent atque defendunt, & à pristino errore se liberatos
esse lætantur, vt eos cum magna gratulatione miremur.
Qui tamen nescio qua vi consuetudinis nullo
modo mutari in melius cogitarẽt, nisi hoc terrore per- *De verbis*
culsi, solicitam mentem ad consyderationem veritatis *dñi.ser.6.*
intenderent, ne fortè non pro iusticia, sed pro peruer- *Cogi ad fidem*
sitate & præsumptione hominum ipsas temporales mo *quare n° expedit.*
lestias, infructuosa & vana tolerãtia paterẽtur, & apud
deum postea non inuenirent nisi debitas pœnas impiorum,
qui eius tam lenem admonitionem, & paterna
flagella

A flagella contempserint: Ac sic ista cogitatione dociles facti, non in calumniis & fabulis humanis, sed in diuinis libris promissam per omnes gentes inuenirent Ecclesiam, quam suis oculis reddi conspicerẽt, in quibus & Christum prænunciatum, etiam non visum, super cœlos esse minime dubitarent. Nunquid nam ego istorum saluti inuidere debebam, vt collegas meos ab huiusmodi paterna diligentia reuocarem, per quam factum est vt multos videamus accusare suam pristinam cæcitatem: qui cum super cœlos exaltatum Christum etiam non videntes credebant, gloriam tamen eius super omnem terram, etiam videntes negabant, cum propheta vtrunq; vna sententia tanta manifestatione complexus sit, dicens: Exaltare super cœlos deus, & super omnem terram gloria tua: Istos ergo atroces quondam inimicos nostros, pacem & quietem nostram variis violentiarum & insidiarum generibus grauiter infestantes, si sic contemneremus & toleraremus, vt nihil omnino quod ad eos terrendos ac corrigendos valere posset, excogitaretur & ageretur à nobis, verè malum pro malo redderemus. Si enim quisquam inimicum suum periculosis febribus phreneticum factum, currere videret in præceps, nônne tunc potius malum pro malo redderet, si eum sic currere permitteret, quàm si corripiendum ligandúmque curaret, & tamen tunc ei molestissimus & aduersissimus videretur, quãdo vtilissimus & misericordissimus extitisset? Sed planè salute reparata, tanto vberius ei gratias ageret, quanto sibi eum minus pepercisse sensisset.

Psal. 107. — *33. q. 4. nimium. Pro bello.* — B

Circumcelliones. O si possem tibi ostendere ex ipsis Circumcellionibus, quàm multos iam catholicos manifestos habeamus damnantes suam pristinam vitam & miserabilem errorem, quo se arbitrabantur pro Ecclesia dei facere quicquid inquieta temeritate faciebant, qui tamen ad hanc sanitatem non perducerentur nisi legum istarum quæ tibi displicent vinculis tanquam phrenetici ligarentur. Quid illud alterum genus morbi grauissimi eorum, qui turbulentam quidem audaciam non habebant, sed quadam vetusta socordia premebantur, dicentes nobis, Verum quidem dicitis, non est quod respõdeatur, sed durum est nobis traditionem parentum relinquere. nônne salubriter regula temporalium molestiarum excutiendi erant, vt tanquam de somno C lethargico emergerent, & in salutem vnitatis euigilarent? Quàm multi ex ipsis nunc nobiscum gaudentes, pristinum pondus perniciosi sui operis accusant, & fatentur nos sibi molestos esse debuisse, ne tanquam mortifero somno, ita morbo veternosæ consuetudinis interirent. At enim quibusdam ista non prosunt, nunquid ideo negligenda est medicina, quia nõnullorum est insanabilis pestilentia? Tu non attendis nisi eos qui ita duri sunt, vt nec istam recipiant disciplinam. De talibus enim scriptum est, Frustra flagellaui filios vestros, disciplinam non receperunt. Puto tamen quia dilectione non odio flagellati sunt. Sed debes etiam tam multos attendere, de quorum salute gaudemus. Si enim terrerentur & non docerentur, improba quasi dominatio videretur. Sed rursus si docerentur & non terrerentur, vetustate consuetudinis obdurati, ad capessendam viam salutis pigrius mouerentur: quandoquidem multi (quos bene nouimus) reddita sibi ratione & manifestata ex diuinis testimoniis veritate, respondebãt nobis, cupere se in Ecclesiæ catholicæ cõmunionem transire, sed & violentas perditorum hominum inimicicias formidare, quas quidẽ pro iusticia

Terrorem probat cum doctrina coniunctũ, non vtcunque sine doctrina.

& pro æterna vita vtique contemnere debuerunt. Sed D talium infirmitas donec firmi efficiantur sustinenda est non desperanda. Nec obliuiscendum quod ipse dominus adhuc infirmo Petro ait: Non potes me modo sequi, sequêris autẽ postea. Cum verò terrori vtili doctrina salutaris adiungitur, vt non solum tenebras erroris lux veritatis expellat, verumetiam malæ consuetudinis vincula vis timoris abrumpat, de multorum (sicut dixi) salute lætamur, benedicentium nobiscum, & gratias agentium deo, quod sua pollicitatione completa, qua reges terræ Christo seruituros esse promisit, sic curauit morbidos, sic sanauit infirmos. Non omnis qui parcit amicus est, nec omnis qui verberat inimicus. Meliora sunt vulnera amici, quàm volũtaria oscula inimici. Melius est cum seueritate diligere, quàm lenitate decipere. Vtilius esurienti panis tollitur, si de cibo securus iusticiam negligebat, quàm esurienti panis frangitur, vt iniusticiæ seductus acquiescat. Et qui phreneticum ligat, & qui lethargicũ excitat, ambobus molestus, ambos amat. Quis nos potest amplius amare quàm deus? Et tamen nos non solum docere suauiter, verumetiam salubriter terrere non cessat. Fomentis lenibus quibus consolatur, sępe etiam mordacissimum E medicamentum tribulationis adiungens, exercet fame patriarchas etiam pios & religiosos, populum contumacem pœnis grauioribus agitat. Non aufert ab Apostolo stimulum carnis tertio rogatus, vt virtutem in infirmitate perficiat. Diligamus etiam inimicos nostros, quia hoc iustum est, & hoc præcepit deus, vt simus filij patris nostri qui in cœlis est, qui facit solem suum oriri super bonos & malos: & pluit super iustos & iniustos. Sed sicut ista dona eius laudamus, ita etiam flagella eius in eos quos diligit cogitemus. Putas neminem debere cogi ad iusticiam, cum legas patremfamiliàs dixisse seruis: Quoscunque inueneritis cogite intrare? Cum legas etiam ipsum primo Saulum, postea Paulum, ad cognoscendam & tenendam veritatem, magna violentia Christi cogentis esse compulsum, nisi fortè chariorem putas hominibus esse pecuniam, vel quamlibet possessionem, quàm lucem istam quæ oculis carpitur. Hanc ille cœlesti prostratus lumine † subito amissam non recuperauit, nisi cum sanctæ incorporaretur ecclesiæ, Et putas nullam vim adhibendam esse homini, vt ab erroris pernicie liberetur? cum ipsum F deum quo nemo nos vtilius diligit certissimis exemplis hoc facere videas, & Christum audias dicentem: Nemo venit ad me nisi quem pater attraxerit, quod fit in cordibus omnium qui se ad eum diuinæ iracundiæ timore conuertunt: & noueris aliquando furem auertendis pecoribus pabulum spargere, & aliquando pastorem flagello ad gregem pecora errantia reuocare. Nônne contumacem ancillam data sibi potestate, Sara potius affligebat? Et vtique non eam quam superius beneficio suo matrem fecerat crudeliter oderat, sed in ea superbiam salubriter edomabat. Nõ autem ignoras quod istę duę mulieres Sara & Agar, & duo filij earum Isaac & Ismaël, pro spiritalib⁹ & carnalibus figurentur, Et cum legamus ancillam & filium eius à Sara passos graues molestias, Paulus tamen Apostolus dicit, quod ab Ismaële persequutionẽ sit passus Isaac. Sed sicut tũc, inquit, ille qui erat secundũ carnem, persequebatur eũ qui erat secundum spiritum, ita & nunc: vt qui possunt intelligant, magis ecclesiam catholicam persequutionem pati superbia & impietate carnalium, quos tẽporalibus molestiis atque terroribus emendare conatur.

Matth. 5. — *† voce.* — *Ioan. 6.* — *Gene. 16.* — *Gala. 4.*

G Quicquid ergo facit vera & legitima mater, etiam si asperum amarumque sentiatur, non malum pro malo reddit, sed bonum disciplinæ expellendo malum iniquitatis apponit, non odio nocendi, sed dilectione sanandi. Cum boni & mali eadem faciunt, eademq; patiuntur, non factis & pœnis, sed causis vtique discernendi sunt. Pharao populum dei duris laboribus atterebat, Moyses eundem populum impie agentem duris coërcitionibus affligebat: similia fecerunt, sed nō similiter prodesse voluerunt, Ille dominatione inflatus, iste *† dilectiōe.* zelo † inflammatus est. Iezabel occidit prophetas, Helias occidit pseudoprophetas, Puto quod diuersa sint merita facientium, & diuersa passorum. Aspice etiam tempora noui testamenti, quando iam ipsa mansuetudo charitatis, non solum in corde erat seruanda, verumetiam in luce monstranda, quando Petri gladius *Petri gladius.* in vaginam reuocatur à Christo, & ostenditur nō debuisse de vagina eximi nec pro Christo. Legimus tamen non solum quod cæciderunt Iudæi Paulum Apostolum, verumetiā quod cæciderunt & Græci pro Paulo Apostolo Sosthenem Iudæum, Nônne similitudo fa-
H cti quasi vtrosque coniungit, & tamen eos causæ dissimilitudo discernit? Nempe deus proprio filio non pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit illū. *Roma.8.* Nempe de filio ipso dicitur: Qui me dilexit & tradidit semetipsum pro me. *Gala.2.* Nempe & de Iuda dicitur, quod introierit in eum Sathanas, vt traderet Christum. *Ioan.13.* Cum ergo & pater tradiderit filium suum, & ipse Christus corpus suum, & Iudas dominum suum, cur in hac traditione deus est pius, & homo reus, nisi [quia] in re vna quam fecerunt, causa non vna est ob quam fecerunt. Tres cruces in loco vno erant, In vna latro liberādus, in alia latro damnandus: in media Christus, alterum liberaturus, alterum damnaturus. Quid similius istis crucibus? quid dissimilius istis pendentibus? *Acto.16.* Traditus est Paulus includendus & colligādus, sed quolibet custode carceris peior est vtique Sathanas, cui tamen ipse Paulus tradidit hominem in interitum carnis, vt spiritus saluus sit in die domini Iesu. *1.Corin.5.* Et hic quid dicimus? Ecce mitiori tradidit crudelis traditor, crudeliori tradidit misericors traditor. Discamus frater in similitudine operum discernere animos operantium, ne clau-
I sis oculis calumniemur, & beneuolos pro nocentibus accusemus. Item cum ait Apostolus, tradidisse se quosdam Sathanæ vt discerent non blasphemare: *1.Timo.1.* malum pro malo reddidit, an potius malos etiam per malum emendare, bonum opus esse indicauit? *Matth.5.* Si semper esset laudabile persecutionem pati, sufficeret domino dicere: Beati qui persecutionē patiuntur, nec adderet, propter iusticiam. *23.q.4. nimium.* Item si semper esset culpabile persecutionem facere, non scriptum esset in sanctis libris: Detrahentē proximo suo occulte, hunc persequebar. *Psal.100.* Aliquando ergo & qui eā patitur, iniustus est, & qui eā facit, iustus est. Sed planè semper, & mali persequuti sunt bonos, & boni persequuti sunt malos. Illi nocendo per iniusticiam, illi consulendo per disciplinam. Illi immaniter, illi temperanter. Illi seruientes cupiditati, illi charitati. Nam qui trucidat, non consyderat quemadmodum laniet: qui autem curat, consyderat quemadmodum secet. Ille enim persequitur sanitatem, ille putredinem. Occiderunt impij Prophetas, occiderunt impios & prophetæ. Flagellauerunt Iudæi Christum, Iudæos flagellauit & Christus. Traditi sunt Apostoli ab hominibus potestati humanæ, tradiderunt & Apostoli homines potestati Sathanæ. In his omnibus quid attenditur, nisi quis eorum pro veritate, quis pro iniquitate, quis nocendi causa, quis emendandi? K Non inuenitur exemplum in Euangelicis & Apostolicis literis, aliquid petitum à regibus terræ pro Ecclesia & contra inimicos Ecclesiæ, quis negat non inueniri? *23.q.4. non inuenitur.* Sed nondum implebatur illa prophetia. Et nunc reges intelligite, & erudimini qui iudicatis terram: Seruite domino in timore. *Psal.2.* Adhuc enim illud implebatur, quod in eodem psalmo paulo superius dicitur: Quare fremuerunt gentes, & populi meditati sunt inania? Astiterunt reges terræ, & principes conuenerunt in vnum aduersus dominum, & aduersus Christum eius. Veruntamē si facta præterita in propheticis libris, figuræ fuerunt futurorum, in rege illo qui appellabatur Nabuchodonosor, vtrūq; tempus figuratum est, & quod sub Apostolis habuit, & quod nunc habet Ecclesia. Temporibus itaque Apostolorum & martyrum illud implebatur quod figuratum est quando rex memoratus pios & iustos cogebat adorare simulacra, & recusantes in flāmmas mittebat. Nunc autem illud impletur quod paulo post in eodem rege figuratum est, cum conuersus ad honorandum deum verum, decreuit in L regno suo, vt quicunque blasphemaret deum Sidrac *Danie.3.* Misac & Abdenago, pœnis debitis subiaceret. Prius ergo tempus illius regis, significabat priora tempora regum infidelium, quos passi sunt Christiani pro impiis. Posterius verò tempus illius regis, significauit tempora posteriorum regum iam fidelium, quos patiuntur impij pro Christianis. Sed planè in eis qui sub nomine Christi erant † seducti à peruersis, *† errant.* ne fortè oues Christi sint errantes, & ad gregem aliter reuocandæ sint, temperata seueritas & magis mansuetudo seruatur, vt coërcitione exiliorum atque damnorum tribulatione admoneantur consyderare quid & quare patiantur, & discant præponere rumoribus & calumniis hominum scripturas quas legunt. Quis enim nostrum, quis vestrum non laudat leges ab imperatoribus datas aduersus sacrificia Paganorum? *Lex aduersus Paganos.* Et certè longe ibi pœna seuerior cōstituta est, illius quippe impietatis capitale supplicium est. De vobis autem corripiendis atque coërcendis, habita ratio est, qua potius admoneremini ab errore discedere, quàm pro scelere puniremini. Potest enim fortasse etiam de vo- M bis dici, quod ait Apostolus de Iudæis: Testimonium *Roma.10.* illis perhibeo, quia zelum dei habent, sed non secundū scientiam. Ignorantes enim dei iusticiam, & suam volentes constituere, iusticiæ dei non sunt subiecti. Quid enim aliud & vos quàm vestram iusticiam vultis constituere, quando non dicitis iustificari nisi eos qui à vobis potuerunt baptizari? In hac ergo Apostolica sententia quam de Iudæis protulit, hoc distatis à Iudæis, quod vos habetis sacramenta Christiana, quibus illi adhuc carent. Cæterum ad hoc quod ait: Ignorantes dei iusticiam, & suam volentes constituere, & quod zelum dei habent, sed non secundum scientiam, pares estis omnino, exceptis duntaxat illis, quicunque in vobis sunt, scientes quid verum sit, & pro animositate suæ peruersitatis, contra veritatem etiam sibi notissimam dimicantes. *† veritatē etiam impietatē defendūtq; idololatriā &c.* Horum quippe impietas, etiam idololatriam † forsitan superat. Sed quia non facile conuinci possunt (in animo nanque latet hoc malum) omnes tanquam non à nobis minimis † * alieni leuiori seueritate coërcemini. **nimis legē dū arbitror* *† nimium.* Et hoc quidem vel de omnibus hæreticis qui Christianis sacramentis imbuuntur, & à Christi veritate siue vnitate dissentiunt,

vel Do-

A vel Donatiſtis omnibus diximus. Quod autem ad vos attinet, qui non ſolum cum illis communiter Donatiſtis à Donato, verumetiam propriè Rogatiſtæ à Rogato appellamini, mitiores quidem eſſe videmini, *[Circumcelliones.]* quia cum Circumcellionum immaniſsimis gregibus non ſæuitis, ſed nulla beſtia ſi neminem vulneret propterea manſueta dicitur, quia dentes & vngues non habet. Sæuire vos nolle dicitis, ego non poſſe arbitror. Ita enim eſtis numero exigui, vt mouere vos contra aduerſarias vobis multitudines non audeatis, etſi cupiatis. Sed ponamus vos etiam nolle, quod non valetis, ponamus vos Euangelicam ſententiam qua ſcriptum eſt: *[Matth. 5.]* Si quis tibi voluerit tunicam tollere, & iudicio tecum contendere, dimitte illi & pallium, ſic intelligere, ſic tenere, vt perſequentibus vos non ſolum nulla iniuria, verumetiam nullo iure reſiſtendum putetis, hunc certè intellectum Rogatus author veſter, aut non habuit, aut non impleuit. Qui de neſcio quibus rebus vt dicitis veſtris acerrima perſeuerantia etiam forenſi diſceptatione conflixit. Cui ſi diceretur, quis vnquam Apoſtolorum in cauſa fidei, res ſuas iu- B dicio publico defendit, ſicut tu in epiſtola tua poſuiſti, quis vnquam Apoſtolorum in cauſa fidei res alienas inuaſit? nullum quidem in diuinis literis huius facti reperiret exemplum, ſed tamen fortè inueniret aliquam veram defenſionem, ſi veram Eccleſiam retineret, & non ſub Eccleſiæ vero nomine impudenter aliquid poſsideret. Quod autem pertinet ad terrenarum poteſtatum iuſſa, contra ſchiſmaticos aut hæreticos, vel impetranda vel exerenda, illi quidem à quibus vos ſeparaſtis acerrimi fuerunt, & contra vos, quantum audire potuimus, & contra Maximianiſtas, quod geſtorum etiam certis documentis probamus: ſed tamen nondum ab eis ſeparati eratis, quando Iu- *[Iulianus apoſtata.]* liano imperatori in ſua petitione dixerunt, quod apud eum ſola iuſticia locum haberet, quem certè apoſtatam nouerant, & idololatriis deditum ſic videbant, vt aut iuſticiam eſſe idololatriam faterentur, aut ſe ſceleratè mentitos, negare non poſſent, vt apud eum dicerent ſolam locum habere iuſticiam, apud quem magnum locum cernerent habere idololatriam. Sed fuerit error in verbo, de facto ipſo quid dicis? Si nihil iuſtum ab imperatore petendum eſt, cur à Iuliano pe- C titum eſt, quod iuſtum putatum eſt? An hoc petendum eſt, vt ſua quiſque recuperet, non vt aliquem quo ab imperatore coërceatur, accuſet? Interim & in ſuarum rerum recipiendarum repetitione ab Apoſtolicis exemplis receditur, quia hoc feciſſe nemo inuenitur *[Cecilianus]* illorum. Sed tamen cum maiores veſtri ipſum Cæcilianum tunc Eccleſiæ Carthaginenſis epiſcopum, cui tanquam criminoſo communicare noluerunt, apud principem Conſtantinum per Anulinum proconſulem accuſauerunt, non res ſuas amiſſas repetiuerunt, ſed innocentem, ſicut exiſtimamus, & ſicut ipſe iudiciorum exitus docuit, calumnioſe appetiuerunt: Quo quid ſceleratius ab eis fieri potuit? Si autem, ſicut falſo arbitramini, verè criminoſum iudicandum terrenis poteſtatibus tradiderunt, quid nobis obiicitis quod veſtrorum præſumptio primitus fecit: quod eos non argueremus quia fecerunt, ſi non animo inuido & noxio, ſed emendandi & corrigendi voluntate feciſſent. Vos autem indubitanter arguimus, quibus crimen videtur de inimicis communionis noſtræ Chriſtiano imperatori aliquid conqueri, cum libellus à maioribus veſtris Anulino proconſuli datus, & Conſtantino

Tomus ſecundus.

imperatori mittendus, ita ſuperſcriptus ſit: Libellus D *[Libellus criminum.]* Eccleſiæ catholicæ, criminum Cæciliani, traditus à parte maiori. Illos autem magis hinc arguimus, quia cum apud imperatorem vltrò Cæcilianum accuſaſſent, quem primo vtique apud collegas tranſmarinos conuincere debuerant, ipſo autem imperatore longè ordinatius agēte vt epiſcoporum cauſam ad ſe delatam, ad epiſcopos mitteret, nec victi pacem cum fratribus habere voluerunt: ſed rurſus ad eundem imperatorem venerunt, rurſus non Cæcilianum tantum, verumetiam datos ſibi epiſcopos iudices, apud terrenum regem accuſauerūt, Rurſus ab alio epiſcopali iudicio ad eundem imperatorem appellauerunt: Nec eo ipſo inter partes cognoſcente atque iudicante, vel veritati vel paci cedendum eſſe duxerunt. Quid autem aliud ſtatueret Conſtantinus aduerſus Cæcilianum & ſocios eius, ſi eſſent veſtris maioribus accuſantibus victi, quàm quod ſtatuit in eoſipſos, qui cum vltrò accuſaſſent, nec ea quæ intendebant probare potuiſſent? Noluerunt e- *[23. q. 4. nimium.]* nim veritati conſentire, nec victi. Illi quippe imperator primus cōſtituit in hac cauſa, vt res conuictorum, & vnitati peruicaciter reſiſtentium, fiſco vendicaren- E tur. Sed videlicet ſi veſtris maioribus accuſantibus atque ſuperantibus, contra communionem Cæciliani imperator tale aliquid decreuiſſet, prouiſores Eccleſiæ, defenſores pacis & vnitatis nominari velletis. Cum verò in eos qui vltro accuſantes nihil probare potuerunt, nec oblato ſibi gremio pacis, quo correcti exciperentur, conſentire voluerunt, ab imperatoribus talia decernuntur, indignum facinus clamitatur, neminem ad vnitatem eſſe cogendum, malū pro malo red- *[πάντα ἀντιστρέφει. Hemiſtichium Ticonij]* dendū nemini eſſe contenditur. Quid eſt aliud quàm id quod de vobis quidam ſcripſit: Quod volumus ſanctum eſt? Et nunc non erat magnum neque difficile conſyderare atque cogitare Conſtantini iudicium atque ſententiam contra vos vigere, quæ veſtris maioribus Cæcilianum apud imperatorem totiens accuſantibus & non conuincentibus, aduerſus vos promulgata eſt: eam neceſſario ſequi cæteros imperatores, maxime catholicos Chriſtianos, quotiēs de vobis aliquid agere veſtræ obſtinationis neceſsitas cogit. Facile erat iſta cogitare, vt vobiſipſis aliquando diceretis: Si Cæcilianus vel innocens fuit, vel nocens & conuinci non potuit, quid in hoc negocio tam longe latèque diffu- F ſa ſocietas Chriſtiana peccauit? Cur orbi Chriſtiano non licuit ignorare, quod non potuerunt qui accuſauerant demonſtrare? Cur illi quos Chriſtus in agro ſuo, id eſt, in hoc mundo ſeminauit, & inter zizania creſcere vſque ad meſſem præcepit, cur tot milia fidelium in omnibus gentibus, quorum multitudinem ſtellis cœli & harenę maris dominus comparauit, quos in ſemine Abrahæ benedicendos promiſit & reddidit, propterea negantur eſſe Chriſtiani, quia in hac cauſa in qua diſcutienda non interfuerunt, iudicibus potius ſuo periculo iudicantibus, quàm victis litigatoribus credere maluerunt? Certè nullius crimen ma- *[23. q. 4. nimium. 1. q. 4. nullius.]* culat neſcientem. Quo modo fideles toto orbe diffuſi, crimen traditorum cognoſcere poterant, quod accuſatores etiam ſi nouerant, tamen eis oſtendere nō valebant? Hos ergo ab hoc crimine innocentes eſſe, nempe ipſa ignorantia faciliime oſtendit. Cur ergo innocentes falſis criminibus accuſantur, quia crimina aliena, ſeu falſa ſeu vera neſcierunt? Quis locus innocentiæ reſeruatur, ſi crimen eſt proprium, neſcire crimen alienum? Porrò ſi tot gentium popu-

e iiij los,

G los, ipsa ignorantia, sicut dictum est, innocentes ostendit, quàm magnum crimen est ab istorum innocentium communione separari? Nam & facta nocentium, quæ innocentibus demonstrari, vel ab innocentibus credi non possunt, non inquinant quenquam, si propter innocentium consortium etiam cognita sustinentur. Non enim propter malos boni deserendi, sed propter bonos mali tolerandi sunt: sicut tolerauerunt prophetæ contra quos tanta dicebāt, nec communionem sacramentorum illius populi relinquebant: sicut ipse dominus nocentem Iudam vsque ad condignum eius exitium tolerauit, & eum sacram cœnam cum innocentibus communicare permisit: sicut tolerarunt Apostoli eos qui per inuidiam (quod ipsius diaboli vicium est) Christum annunciabant: sicut tolerauit Cyprianus collegarum auariciam, quam secundum Apostolum appellat idololatriam. Postremò quicquid tunc inter illos episcopos gestum est, etiam si fortè ab aliquibus eorum sciebatur, si nō sit acceptio personarum, nunc ab omnibus ignoratur. Cur ergo non ab omnibus pax amatur? Hæc facillimè cogitare possetis, aut

23.q.4. nimiũ.& ca. quam magnum.

H fortasse etiam cogitatis. Sed melius erat vt amaretis possessiones terrenas, quas timendo perdere cognitæ veritati consentiretis, quàm vt amaretis vanissimam hominum gloriam, quam vos putatis perdere si cognitæ veritati consenseritis. Vides itaque iam (vt opinor) non esse considerandum quod quisque cogitur, sed quale sit illud quò cogitur, vtrum bonum an malum: nõn quo quisque bonus possit esse inuitus, sed timendo quod non vult pati, vel relinquit impedientem animositatem, vel ignoratam compellitur cognoscere veritatem, vt timens vel respuat falsum de quo contendebat, vel quærat verum quod nesciebat, & volens teneat iam quod nolebat. Superfluo hoc fortasse diceretur quibuslibet verbis, si non tam multis ostenderetur exemplis. Non illos aut illos homines, sed multas ciuitates videmus fuisse Donatistas, nunc esse catholicas, detestari vehementer diabolicam separationem, diligere ardenter vnitatem. Quæ tamen timoris huius, qui tibi displicet, occasionibus catholicæ factæ sunt per leges imperatorum, à Constātino apud quem

23.q.6. vides.

I primum vestri vltro Cæcilianum accusauerunt, vsque ad præsentes imperatores, qui iudicium illius quem vestri elegerunt, quē iudicibus episcopis prætulerunt, iustissime contra vos custodiendum esse decernunt. His ergo exēplis à collegis meis mihi propositis cessi, Nam mea primitus sententia erat neminem ad vnitatē Christi esse cogendum, verbo esse agēdum, disputatione pugnandum, ratione vincendum, ne fictos catholicos haberemus, quos apertos hæreticos noueramus. Sed hæc opinio mea, non contradicentium verbis, sed demonstrantium superabatur exemplis: nam primo mihi opponebatur ciuitas mea, quæ cum tota esset in parte Donati, ad vnitatem catholicam timore legum imperialium conuersa est, quam nunc videmus ita huius vestræ animositatis perniciem detestari, vt in ea nunquā fuisse credatur. Ita aliæ multæ, quæ mihi nominatim cōmemorabantur, vt ipsis rebus agnosceré etiā in hac causa rectè intelligi posse, quod scriptum est: Da sapienti occasionem, & sapientior erit. Quàm multi enim, quod certo scimus, iam volebant esse catholici, manifestissima veritate commoti, & offensionem suorū reuerendo quotidie differebant. Quàm multos non veritas, in qua nunquam præsumpsistis, sed obduratę cōsuetudinis graue vinculum colligabat, vt in eis compleretur diuina illa sententia: Verbis non emendabitur seruus durus: si enim & intellexerit, non obediet. Quàm multi propterea putabant veram Ecclesiam esse partē Donati, quia eos ad cognoscendam catholicam veritatem, securitas torpidos, fastidiosos, pigrosq; faciebat. Quàm multis aditum intrandi obseruabant rumores maledicorum, qui nescio quid aliud nos in altare dei ponere iactitabant. Quàm multi nihil interesse credentes in qua quisq; parte Christianus sit, ideo permanebant in parte Donati, quia ibi nati erant, & eos inde discedere, atque ad catholicam nemo transire cogebat. His omnibus harum legum terror, quibus promulgandis reges seruiūt domino in timore, ita profuit, vt nūc alij dicāt: Iam hoc volebamus: Sed deo gratias, qui nobis occasionem præbuit iamq; faciendi, & dilationum morulas amputauit. alij dicant, Hoc esse verum iā sciebamus, sed nescio qua consuetudine tenebamur: Gratias domino, qui vincula nostra dirupit, & nos ad pacis vinculum transtulit. Alij dicant: Nesciebamus hic esse veritatem, nec eam discere volebamus, sed nos ad eam cognoscendam metus fecit attentos, quo timuimus ne forte sine vllis rerum æternarum lucris damno rerum temporalium feriremur: Gratias domino, qui negligentiam nostram stimulo terroris excussit, vt saltem soliciti quæreremus, quod securi nunquam nosse curauimus. Alij dicant: Nos falsis rumoribus terrebamur intrare, quos falsos esse nesciremus, nisi intraremus: nec intraremus, nisi cogeremur: Gratias domino, qui trepidationem nostram flagello abstulit, expertos docuit quàm vana & inania de Ecclesia sua mendax fama iactauerit. Hinc iam credimus & illa falsa esse, quæ authores huius hæresis criminati sunt, quando posteri eorum tam falsa & peiora finxerunt. Alij dicant: Putabamus quidem nihil interesse vbi fidē Christi teneremus: sed gratias domino, qui nos à diuisione collegit, & hoc vni deo congruere, vt in vnitate colatur, ostendit. His ergo dominicis lucris impediendis, ad contradicendum me opponerem collegis meis, ne in montibus & collibus vestris, id est, in tumoribus superbiæ vestræ, Christi oues errantes, in pacis ouile colligerentur, vbi est vnus grex & vnus pastor. Ita sanè huic prouisioni contradicere debui, ne res quas dicitis vestras, perderetis, & securi Christum proscriberetis: vt iure Romano testamenta conderetis, & iure diuino patribus conditum testamentum, vbi scriptum est, In semine tuo benedicentur omnes gentes, calumniosis criminationibus rumperetis: vt in emptionibus & venditionibus liberos contractus haberetis, & vobis diuidere quod Christus emit venditus auderetis: vt quod quisque vestrum cuiquā donasset, valeret, & quod donauit deus deorum, à solis ortu vsque ad occasum vocatis filiis nō valeret: vt de terra corporis vestri in exilium nō mitteremini, & de regno sanguinis sui, à mari vsq; ad mare, & à flumine vsq; ad terminos orbis terræ Christū exulem facere conaremini? Imò verò seruiant reges terræ Christo, etiā leges ferēdo pro Christo. Maiores vestri Cæcilianū & socios eius regibus terræ puniēdos falsis criminibus obiecerūt: Cōuertātur leones ad cōminuēda ossa calumniantiū, nec Daniël ipse intercedat innocens cōprobatus, & de lacu quo illi pereunt liberatus. Qui enim parat proximo suo foueam, ipse iustius cadet in eam. Eripe te fratrer, dum in hac carne viuis, ab ira quæ ventura est pertinacibus & superbis. Terror temporalium potestatum, quando veritatem oppugnat, iustis fortibus gloriosa probatio est: infirmis

Prior Aug. sententia cōsentiebat cū Lutherana

Prouer. 9.

K

Prouer. 29.

Phryx pla-gis.

L

M

Mire argumentatur à minore ad maius.

Regū leges Christo seruiunt.

A infirmis periculosa tentatio: quando autem veritatem
prædicat errantibus & discordantibus, cordatis vtilis
admonitio est, & insensatis inutilis afflictio. Non est
Roma.13. tamen potestas nisi à deo. Qui autem resistit potestati,
dei ordinationi resistit. Principes enim non sunt timo-
ri bono operi, sed malo. Vis autem non timere pote-
statem? Bonum fac, & habebis laudem ex illa. Siue e-
nim potestas veritati fauens aliquem corrigat, laudem
habet ex illa qui fuerit emendatus: siue inimica verita-
ti in aliquem sæuiat, laudem habet ex illa qui victor
fuerit coronatus. Tu autem non bonum facis, vt time-
re non debeas potestatem, nisi fortè bonum est sedere,
& non aduersus fratrem detrahere, sed aduersus fra-
tres omnes in omnibus gentibus constitutos, quibus te-
stimonium perhibent prophetæ, Christus, Apostoli,
Gene.26. cum legitur: In semine tuo benedicentur omnes gen-
Malach.1. tes. cum legitur: Ab ortu solis vsque ad occasum sacri-
ficium mundum offertur nomini meo, quoniam glori-
ficatum est nomen meum in gentibus, dicit dominus.
Audi, dicit dominus, non dicit Donatus, aut Rogatus,
aut Vincentius aut Hilarius, aut Ambrosius, aut Augu-
B stinus, sed dicit dominus. cum legitur: Et benedicen-
† eo. tur in te † omnes tribus terræ, omnes gentes magnifi-
Psal.71. cabunt eum: Benedictus dominus deus Israël, qui fe-
cit mirabilia solus: Et benedictum nomen gloriæ eius
in æternum, & in seculum seculi: Et replebitur gloria
eius omnis terra, fiat fiat. Et tu sedes Cartennis, & cum
decem Rogatistis, qui remansistis, dicitis: Non fiat non
Luca 24. fiat. Audis loqui Euangeliũ: Oportebat impleri omnia
quæ scripta sunt in lege & prophetis & psalmis de me:
Et tunc aperuit illis sensum, vt intelligerent scripturas,
& dixit eis: Quoniam sic scriptum est, & sic oporte-
bat pati Christum, & resurgere à mortuis tertia die, &
prædicari in nomine eius pœnitentiam & remissio-
nem peccatorum per omnes gentes, incipientibus ab
Hierusalem. Legis etiam actus Apostolorum, quemad-
modum hoc Euangelium cœperit ab Hierusalem, vbi
primo illos centum viginti spiritus sanctus impleuit,
atque inde in Iudæam atque Samariam, & in omnes
gentes exierit, sicut eis dixerat ascensurus in cœlum:
Actorũ.1. Eritis mihi testes in Hierusalem, & in tota Iudæa &
Samaria, & vsque in fines terræ, quia in omnem ter-
ram exiuit sonus eorum, & in fines orbis terræ verba
C eorum. Et tu contradicis diuinis testimoniis tanta fir-
mitate roboratis, tanta luce manifestatis, & ad istam
proscriptionem Christi hæreditatem perducere cona-
ris: vt cum in eius nomine, sicut dixit, prædicetur pœ-
nitentia in omnibus gentibus, quisquis hac fuerit præ-
dicatione commotus, in qualibet parte orbis terrarum,
nisi quæsierit & inuenerit latentem in Mauritania Cæ-
sariensi Cartennensem Vincentium, aut aliquem ex e-
ius nouem aut decem consortibus, dimitti ei peccata
Typhus pro non possint. Quid non audeat typhus morticinæ pel-
fastu fre- liculæ, quò non se præcipitet præsumptio carnis & san
quẽs apud guinis? Hoccine est bonum opus tuum, propter quod
Augustinũ non timeas potestatem? Tantum scandalum ponis ad-
uersus filium matris tuæ, paruulum scilicet, & infir-
mum, propter quem Christus est mortuus, nondum ci-
bo paterno idoneum, sed adhuc materno lacte nu-
triendum: & Hilarij libros mihi opponis, vti neges Ec-
clesiam crescentẽ in omnibus gentibus vsque in finem
seculi, quam deus contra incredulitatem vestram cum
iuratione promisit? Et cum essetis infœlicissimi, si tunc
quando promittebatur resisteretis, nunc etiam cum
redditur contradicitis. Sed historicus doctus magnum
aliquid inuenisti, quod contra dei testimonia profe- D
rendum putares. Dicis enim quantum ad totius mun- Christiano-
di pertinet partes, modica pars est in compensatione rũ angusta
totius mundi, in qua fides Christiana nominatur: nec ditio.
vis attendere, aut te nosse dissimulas, in quàm multas
iam barbaras nationes tam paruo tempore venerit
Euangelium, vt nec inimici Christi dubitare iam pos-
sint breui tempore futurum, quod discipulis respondit
de seculi fine quærentibus: Et prædicabitur hoc Euãge-
lium in vniuerso orbe, in testimonium omnibus genti-
bus, & tunc veniet finis. Nunc & clama & contende
quantum potes, etiam si apud Persas & Indos Euange-
lium prædicetur, vbi quidem iam diu prædicatur, nisi
quisquis hoc audierit Cartennas venerit, vel in vici-
niam Cartennensium, mundari omnino à delictis suis
non poterit: ita ne si carueris ista voce, rideri te metuis:
& cum ea non careas, fleri te non vis? Acutum autem
aliquid videris dicere, cum catholicæ nomen non ex
totius orbis communione interpretaris, sed ex obserua-
tione præceptorum omnium diuinorum, atque om-
nium sacramentorum, quasi nos etiam, si fortè hinc sit
appellata catholica, quod totum veraciter teneat, cuius E
veritatis nonnullæ particulæ etiã in diuersis inueniun-
tur hæresibus, huius nominis testimonio nitamur ad
demonstrandum ecclesiam in omnibus gentibus, &
nõ promissis dei, & tam multis tamq; manifestis oracu-
lis ipsius veritatis. Sed nempe hoc est totũ quod nobis
persuadere conaris, solos remansisse Rogatistas, qui
catholici rectè appellandi sunt, ex obseruatione præ-
ceptorum omnium diuinorum, atque omnium sacra-
mentorum: & vos esse solos, in quibus inueniat fidem
cum venerit filius hominis. Da veniam, non credimus. Luca 18.
Licet enim & hoc audeas forsitan dicere, vt in vobis
posit inueniri fides, quam se in terra non inuenturum
dominus dixit, & non vos in terra sed in cœlo esse de-
putandos: nos tamen Apostolus ita cautos reddidit, vt
etiam angelum de cœlo nobis aliud euangelizantem,
præterquam quod accepimus, anathema debere esse
præceperit. Quo modo autem confidimus ex diuinis
literis accepisse nos Christum manifestum, si non inde
accepimus & ecclesiam manifestam: quaslibet quisque
ansas & vncos aduersus simplicitatem veritatis intexat,
quaslibet nebulas callidæ falsitatis offundat, sicut ana- F
thema erit, qui annunciauerit Christum neque passum
esse, neque tertia die resurrexisse, quoniam in veritate
euangelica accepimus: Oportebat Christum pati, & Luca.24.
resurgere à mortuis tertia die: sic erit anathema quis-
quis annunciauerit ecclesiam præter communionem
omnium gentium: quia eadem veritate consequenter
accepimus & prædicari in nomine eius pœnitentiam
& remissionem peccatorum per omnes gentes, inci-
pientibus ab Hierusalem: Et inconcusse tenere debe-
mus, quisquis vobis annunciauerit, præterquam quod
accepistis, anathema sit. Si autem vniuersos Donatistas
non audimus, se pro ecclesia Christi supponentes, quia
nullum pro se testimonium de diuinis libris profe-
runt, quo id doceant: quantominus rogo te Rogatistas
audire debemus, qui nec illud pro se interpretari co-
nabuntur, quod scriptum est: Vbi pascis, vbi cubas in
Meridie? Si enim hoc loco scripturarum Meridies A-
frica intelligenda est, in parte Donati, quæ sub cœli fer-
uentiori plaga est, omnes vos Maximianistæ supera-
bunt, quorum schisma in Byzantio, & in Tripoli ex-
arsit. Sed confligant cum eis Arzuges, & hoc magis ad
se pertinere contendãt, Mauritania tamen Cæsariensis,
Occidentali

G Occidentali quàm Meridianæ parti vicinior, quando
nec Africam se vult dici, quo modo de Meridie glo-
riabitur? non dico aduersus orbem terrarum, sed ad-
uersus ipsam partem Donati, vnde pars Rogati, bre-
uissimum frustum de frusto maiore præcisum est. Quis
autem non impudentissime nitatur aliquid in allego-
ria positum pro se interpretari, nisi habeat & manife-
sta testimonia, quorum lumine illustrentur obscura?
Quod autẽ omnibus Donatistis dicere solemus, quan-
to vobis fortius dicimus, si possunt, quod fieri non po-
test, aliqui habere causam iustam, qua communionem
suam separãt à communione orbis terrarum, eamq; ap-
pellant ecclesiam Christi, quòd se iuste ab omnium
gentium cõmunione separauerint, vnde scitis in Chri-
stiana societate, tam longe lateq; diffusa, ne fortè ante-
quam vos separaretis, iam se aliqui iusta causa separa-
uerint in longinquissimis terris, vnde ad vos eorum
iusticiæ fama non potuerit peruenire? Quo modo in
vobis potest esse ecclesia potius quàm in illis, qui se
priores fortè separauerunt? Ita fit vt cum hoc nescitis,
incerti vobismetipsis sitis, quod necesse est contingat
omnibus, qui pro sua societate vtuntur testimonio non
H diuino sed suo. Neque enim potestis dicere, si hoc con-
tigisset, nos latere non posset, cum in Africa ipsa, quot
iam partes factæ sint ex parte Donati, si interrogemini
non dicatis, præsertim quia tanto sibi videntur qui hoc
faciunt iustiores, quanto fuerint pauciores, & vtique
tanto sunt latentiores. Ac per hoc incerti estis, ne fortè
aliqui pauci iusti & ideo minime noti, alicubi longè
contra Africæ Meridiem, antequam pars Donati iusti-
ciam suam à cæterorum hominum iniquitate secerne-
ret, se primitus causa æquissima separauerint in latere
Aquilonis, & ipsa sit potius ecclesia Dei tanquam Syon
spiritalis, quæ vos omnes iusta separatione præuenit,
multoq; præsumptius pro se interpretetur quod scrip-
Psal. 47. tum est: Mons Syon latera Aquilonis, ciuitas regis ma-
gni, quam pro se interpretatur pars Donati: Vbi pascis,
vbi cubas in Meridie? Et tamen veretis, ne cũ imperia-
libus legibus ad vnitatem cogimini, nomẽ dei à Iudæis
& Paganis diutius blasphemetur, quasi nesciant Iudæi
quemadmodum primus populus Israël etiam bello de-
lere voluerit duas illas tribus & dimidiam, quæ vltra
Iordanem terras acceperant, quando eas putauerunt se
I ab vnitate sui populi separasse. Pagani verò magis nos
blasphemare possunt de legibus, quas contra idolorum
cultores Christi imperatores tulerunt, & tamen ex eis
multi correcti, & ad deum viuum verumque conuersi
sunt, & quotidie conuertuntur. Sed planè & Iudæi &
Pagani, si tam paucos putarent esse Christianos, quàm
pauci vos estis, qui solos vos Christianos esse perhibe-
tis, nec blasphemare vos dignarentur, sed & nunquam
ridere cessarent. Non timetis ne vobis dicant Iudæi:
Vbi est quod Paulus vester ecclesiam vestram intelligit
Galat. 4. vbi dictum est: Lætare sterilis quæ non paris, erum-
pe & exclama quæ non parturis, quoniam multi filij
desertæ magis quàm eius quæ habet virum: præponens
multitudinem Christianorum multitudini Iudæorum,
si Christi ecclesia est paucitas vestra? Hoccine illis di-
cturi estis: Ideo magis iusti sumus, quia pauci sumus,
quodlibet pro quodcunque. nec attenditis eos responsuros, quodlibet vos esse dica-
tis, non tamen estis illi de quibus dictum est: Multi fi-
lij desertæ: si tam exigui numero remansistis? Hic tu op-
positurus es exemplum iusti illius in diluuio, qui cum
domo sua solus liberari dignus inuentus est. Vides er-
go adhuc quàm longe sis à iusticia prorsus, donec ad

septem remaneas, quibus tu sis octauus, iustum te esse K
non dicimus: si tamen non istam iusticiam sicut dice-
bam præripuit aliquis ante partem Donati, & cum suis
septem iusta aliqua causa commotus, se longe alibi se-
parauit, & à mundi huius diluuio liberauit. Quod cum
ignoretis an factum sit, atque ita vobis inauditum, si-
cut multis populis Christianorum in longinquis terris
constitutorum nomen Donati inauditum est, incerti
estis vbi sit ecclesia. Ibi enim erit, vbi primùm forsitan
factum est quod postea vos fecistis, si potuit esse vlla iu-
sta causa, qua vos à communione omnium gẽtium se-
parare possetis. Nos autem ideo certi sumus neminem
se à communione omnium gentium iustè separare po-
tuisse, quia non quisque nostrum in iusticia sua, sed in
scripturis diuinis quærit ecclesiam, & vt promissa est,
reddi conspicit. Ipsa est enim de qua dicitur: Sicut li- Canti. 2.
lium in medio spinarum, ita proxima mea in medio fi-
liarum. quæ nec spinæ dici possent, nisi malignitate mo-
rum: nec filiæ, nisi communione sacramentorum. Ipsa
est quæ dicit: A finibus terræ ad te clamaui, cum anxia- Psal. 60.
retur cor meum. Quæ & in alio psalmo dicit: Tædium Psal. 118.
detinuit me à peccatoribus derelinquentibus legem
tuam, & vidi insensatos, & tabescebam. Ipsa est quæ di- L
cit sponso suo: Vbi pascis, vbi cubas in Meridie? ne for- Canti. 1.
tè fiam sicut operta super greges sodalium tuorum. Id
est quod alibi dicitur: Dexteram tuam notam fac mihi, Psal. 89.
& eruditos corde in sapientia. In quibus luce fulgenti-
bus & charitate fruentibus, quasi in Meridie requiescis,
ne fortè velut operta, id est occulta & ignorata, irruam
non in gregem tuum, sed in greges sodalium tuorum,
id est hæreticorum. Quos ita sodales dicit, sicut spinas
illas filias propter communionem sacramentorum. De Psal. 54.
quibus alibi dicitur: Tu verò vnanimis meus, & dux
meus, & notus meus, qui simul mecum dulces capiebas
cibos, in domo domini ambulauimus cum consensu.
Veniat mors super illos, & descendant in infernum vi-
uentes, sicut Dathan & Abiron, impiæ separationis au-
thores. Ipsa est cui continuo respondetur: Nisi cogno- Canti. 1.
ueris temetipsam ô pulchra inter mulieres, exi tu in ve-
stigiis gregum, & pasce hædos tuos in tabernaculis pa-
storum. O responsio dulcissimi sponsi: Nisi cognoue-
ris temetipsam, inquit. Quia vtique non potest ciuitas Matth. 5.
abscondi supra montem constituta: & ideo non es o-
perta, vt incurras in greges sodalium tuorũ. Ego enim M
sum mons paratus in cacumine montium, ad quem ve-
nient vniuersæ gentes. Nisi ergo cognoueris temetip-
sam, non in verbis calumniosorum, sed in testimoniis
librorũ meorum, Nisi cognoueris temetipsam, quia de Esa. 54.
te dictum est: Porrige longius funiculos, & palos vali-
dos confirma, etiam atque etiam in dexteram atque si-
nistram extende. Semen enim tuum hæreditabit gen-
tes, & ciuitates quæ desertæ erant, inhabitabis. Non est Quæ sit hæc
quod metuas, præualebis enim, nec erubescas quod de- versio nescio.
testabilis fueris. Confusionem enim in æternum obli-
uisceris, ignominiæ viduitatis tuæ nõ eris memor. Ego
enim sum dominus qui facio te, dominus nomen ei:
Et qui eruit te, ipse deus Israël vniuersæ terræ vocabi-
tur. Nisi cognoueris temetipsam ô pulchra inter mulie-
res, quia de te dictum est: Cõcupiuit rex speciem tuam, Psal. 44.
quia de te dictum est: Pro patribus tuis nati sunt tibi fi-
lij, constitues eos principes super omnem terram. Nisi
ergo cognoueris temetipsam, exi tu, non ego te eiicio,
sed exi vt dicatur de te: Ex nobis exierunt, sed nõ erant
ex nobis. Exi tu in vestigiis gregum, non in vestigiis
meis, sed in vestigiis gregum: nec vnius gregis, sed gre-
gum diuer-

A gum diuerſorum & errantium. Et paſce hædos tuos,
non ſicut Petrus, cui dicitur: Paſce oues meas, ſed pa-
ſce hædos tuos in tabernaculis paſtorum, non in ta-
bernaculo paſtoris, vbi eſt vnus grex, & vnus paſtor.
Cognoſcit enim ſemetipſam, ne hoc ei contingat, quia
eis contingit hoc, qui ſe in illa non cognouerunt. Ipſa
eſt, de cuius paucitate dicitur in comparatione pluri-
morum malorum, quia anguſta & arcta via eſt quæ du-
Matth.7. cit ad vitam, & pauci ſunt qui ambulant in ea. Et rur-
Gene.22. ſus ipſa eſt, de cuius multitudine dicitur: Sic erit ſemen
tuum, ſicut ſtellæ cœli, & ſicut arena maris. Iidem quip-
pe fideles ſancti & boni, & in comparatione plurimo-
rum malorum pauci ſunt, & per ſeipſi multi ſunt: quia
multi filij deſertæ magis quàm eius quæ habet virum.
Galat.4. Et multi ab Oriente & Occidente venient, & recum-
Matth.8. bent cum Abraham, Iſaac, & Iacob, in regno cœlorum:
& quia exhibet ſibi deus populum abundantem æmu-
latorem bonorum operum. Et multa milia quæ nume-
rare nemo poteſt, videntur in Apocalypſi, ex omni tri-
Pſal.10. bu & lingua in ſtolis albis palmiſque victricibus. Ipſa
eſt quæ aliquando obſcuratur, & tanquam obnubilatur
B multitudine ſcandalorum, quando peccatores inten-
dunt arcum, vt ſagittent in obſcura luna rectos corde.
Sed etiam tunc in ſuis firmiſsimis eminet. Et ſi aliqua
in his verbis diuinis diſtributio faciẽda eſt, fortaſſe non
fruſtra dictum ſit de ſemine Abrahæ, Sicut ſtellæ cœli,
& ſicut harena quæ eſt ad oram maris: vt in ſtellis cœli
pauciores, firmiores, clarioréſque intelligantur, in ha-
rena autem maritimi litoris magna multitudo infir-
morum atque carnalium. Quæ aliquando tranquillita-
te temporis quieta & libera apparet, aliquando autem
tribulationum & tentationum fluctibus operitur atque
turbatur. Tale tunc erat tempus, de quo ſcripſit Hila-
rius, vnde putaſti inſidiandum contra teſtimonia tot
diuina, tanquàm perierit eccleſia de orbe terrarum. Po-
tes hoc modo dicere, nec tot eccleſias Galatiæ tũc fuiſ-
Galat.3. ſe, quando dicebat Apoſtolus: O ſtulti Galatæ, quis vos
faſcinauit, vt cum ſpiritu cœperitis, nunc carne con-
Calumnior tibi. ſummemini? Sic enim calumniaris docto viro, qui tar-
dicordes & timidos grauiter increpabat, quos iterum
parturiebat, donec Chriſtus formaretur in eis. Quis e-
nim neſcit illo tempore obſcuris verbis multos parui
ſenſus fuiſſe deluſos, vt putarent hoc credi ab Arrianis,
C quod etiam ipſi credebant: alios autem timore ceſsiſſe
& ſimulate conſenſiſſe, non rectè ingredientes ad veri-
tatem Euangelij, quibus tu poſtea correctis ſic quemad-
† ignotum. modum notum † eſt, nolles ignoſci? Prorſus non noſti
literas dei. Lege enim quid de Petro ſcripſerit Paulus,
& quid inde etiam ſenſerit Cyprianus, & non tibi diſ-
pliceat Eccleſiæ manſuetudo, quæ membra Chriſti diſ-
perſa colligit, non collecta diſpergit: quanquam & illi
qui tunc firmiſsimi fuerunt, & verba hæreticorum inſi-
dioſa intelligere potuerunt, pauci quidem in compara-
tione cæterorum, ſed tamen etiam ipſi quidam pro fide
fortiter exulabant, quidam toto orbe latitabant. Ac ſic
Eccleſia, quæ per omnes gentes creſcit, in frumentis do
minicis conſeruata eſt, & vſque in finem, donec om-
nino gentes omnes, etiam barbaras teneat, conſeruabi-
tur. Ipſa eſt igitur Eccleſia in bono ſemine, quod ſemi-
nauit filius hominis, & vſque ad meſſem creſcere inter
zizania, prænunciauit. Ager autem mundus eſt, meſsis
finis eſt ſeculi. Hilarius ergo decem prouinciarũ Aſia-
narum, aut zizania non triticum arguebat, aut ipſum
etiam triticum, quod defectu quodam periclitabatur,
quanto vehementius, tanto vtilius arguendum puta-
bat. Habent enim etiam ſcripturæ Canonicæ hunc ar- D
guendi morem, vt tanquam omnibus dicatur, & ad
quoſdam verbum perueniat. Quod etiam Apoſtolus
dicit ad Corinthios: Quo modo dicunt quidam in vo 1.Cor.15.
bis, quia reſurrectio mortuorum non eſt? Manifeſtat
vtique non omnes eſſe tales, veruntamen & tales non
extra, ſed in eis fuiſſe teſtatur, à quibus ne illi ſeduce-
rentur, qui non ita ſentiebant, paulo pòſt monuit di-
cens: Nolite ſeduci, Corrumpunt mores bonos collo-
quia mala. Sobrij eſtote iuſtè, & nolite peccare. Igno-
rantiam enim dei quidam habent. Ad reuerentiam vo-
bis loquor. Quod autem dicit: Cum enim ſint inter 1.Cor.3.
vos æmulatio & contentio, nónne eſtis carnales, & ſe-
cundum hominem ambulatis: tanquam omnibus di-
cit. Et vides quàm ſit graue quod dicit. Proinde niſi in
ipſa epiſtola legeremus: Gratias ago deo meo ſemper 1.Cor.1.
pro vobis in gratia dei, quæ data eſt vobis in Chriſto
Ieſu, quia in omnibus ditati eſtis in illo in omni verbo
& ſcientia, ſicut teſtimonium Chriſti confirmatum eſt
in vobis, ita vt nihil deſit vobis in vlla gratia: putare-
mus omnes Corinthios carnales & animales, non per-
cipientes quæ ſunt ſpiritus dei, contentioſos, æmulos, E
ſecundum hominem ambulantes. Itaque & totus mun- 1.Ioan.5.
dus in maligno poſitus eſt, propter zizania quæ ſunt
per totum mundum, & Chriſtus propiciator eſt pecca-
torum noſtrorum, non tantum noſtrorum, ſed totius
mundi, propter triticum quod eſt per totum mundum.
Refrigeſcet autem charitas multorum propter ſcanda- Matth.24.
lorum abundantiam, quanto magis magiſq; glorifica-
to Chriſti nomine cõgregabuntur in communionem
ſacramentorum eius etiam maligni, & perſeuerabunt
omnino peruerſi, ſed tamen tanquam palea de area do-
minica non niſi vltima ventilatione ſeparandi: non
extinguent iſti frumenta dominica, in eorum quidem
comparatione pauca ſed multa per ſeipſa, non extin-
guent electos dei congregandos in fine ſeculi, ſicut
Euangelium loquitur à quatuor ventis, à ſummis cœlo-
rum vſque ad terminos eorum. Ipſorum enim vox eſt:
Saluum me fac domine, quo modo † defecit ſanctus?
Quoniam diminutæ ſunt veritates à filiis hominũ. De † quoniam.
quibus & dominus dicit inter abundantiam iniquita- Pſal.11.
tis: Qui perſeuerauerit vſque in finem, hic ſaluus erit. Matth.24.
Denique non vnum hominẽ, ſed plures in eodem pſal-
mo loqui conſequentia docent, vbi dicitur: Tu domi- F
ne ſeruabis nos, & cuſtodies nos à generatione hac in
æternum. Propter hanc enim abundantiam iniquita-
tis, quam dominus futuram eſſe prædixit, etiã illud po-
ſitum eſt: Cum venerit filius hominis, putas inueniet fi- Luce.18.
dem in terra†? Dubitatio enim cuncta ſcientis noſtram † ſuper terram.
in illo dubitationem præfigurauit, quando eccleſia ex
multis, de quibus multum ſperauit, ſæpe decepta, quod
aliter quàm credebantur inuenti ſunt, ſic perturbatur
in ſuis, vt de nullo facile boni aliquid velit credere. Ip-
ſos tamen, quorum inuẽturus eſt fidem in terra, per to-
tum agrum cum zizaniis creſcere dubitare fas non eſt.
Ipſa eſt ergo eccleſia, quæ intra ſagenam dominicam
cum malis piſcibus natat, à quibus corde ſemper & mo
ribus ſeparatur atque diſcedit, vt exhibeatur viro ſuo
glorioſa, non habẽs maculam neque rugam. Corpora- Ephe.5.
lem autem ſeparationem in litore maris, hoc eſt in fine
ſeculi expectat, corrigens quos poteſt, tolerãs quos cor-
rigere non valet: non tamen propter eorum quos non
corrigit, iniquitatem, ipſa bonorum deſerit vnitatem.
Noli ergo frater contra diuina tam multa, tam clara, Diſ.9 noli frater.
tam indubitata teſtimonia colligere velle calumnias ex
epiſcoporum

G episcoporum scriptis, siue nostrorum, sicut Hilarij, siue
antequam pars Donati separaretur, ipsius vnitatis, sicut
Cypriani & Agrippini: Primo, quia hoc genus litera-
" rum ab authoritate canonis distinguendum est. Non e-
" nim sic leguntur, tanquam ita ex eis testimonium pro-
" feratur, vt contra sentire non liceat, sicubi forte aliter
" sapuerint quàm veritas postulat. In eo quippe numero
sumus, vt non dedignemur etiam nobis dictum ab A-
Philip. 3. postolo accipere. Et si quid aliter sapitis, id quoque
ἀπεκάλυ- deus vobis reuelauit. Veruntamen in id quod peruení-
ψε. mus in eo ambulemus, in illa via scilicet, quæ est Chri-
Psal. 66. stus. De qua via ita psalmus loquitur: Deus misereatur
nostri, & benedicat nobis, illuminet vultum suum su-
per nos, Vt cognoscamus in terra viam tuam, in om-
nibus gentibus salutare tuum. Deinde si sancti Cypria-
ni Episcopi & gloriosi martyris, te delectat authoritas,
quam quidem sicut dixi, à canonica authoritate di-
stinguimus, cur in eo te non delectat, quod vnitatem
orbis terræ atque omnium gentium, & diligendo te-
nuit, & disputando defendit: quod eos qui se tanquam
iustos ab ea separare voluissent, arrogantissimos & su-
perbissimos iudicauit, irridens eos hoc sibi assumere,
H quod nec Apostolis concessit dominus, vt ante tem-
Paleas à tri- pus zizania colligerent, aut tanquam ipsis paleam fer-
tico separa- re, & aream purgare concessum sit, paleas conarentur
re dei est. à tritico separare: quod vnumquenque peccatis alie-
nis maculari non posse monstrauit, quam sibi omnes
impiæ seditionis authores solam causam separationis
assumunt: quod in eoipso in quo aliter sapuit, colle-
gas diuersa sentientes, nec iudicandos, nec à iure com-
munionis amouendos esse decreuit: Quod in ea ipsa
epistola ad Iubaianum quæ in concilio, cuius authori-
tatem ad rebaptizandum sequi vos dicitis, primitus re-
citata est, cum fateatur in præteritum sic esse admissos
in ecclesiam qui fuerant alibi baptizati, vt denuo non
baptizarentur, vnde illos sine baptismo fuisse arbitra-
ἀκαβαλι- tur. Tantum tamẽ ponit vtilitatis & salubritatis in pa-
σμός. ce ecclesiæ, vt propter illam non eos credat ab ecclesiæ
muneribus separari. Qua in re sicut ingenium tuum
noui, facillime perspicis totam causam vestram peni-
tus euersam & extinctam. Si enim sacramenta cum pec
catoribus communicando, sicut putatis, periit eccle-
sia quæ fuerat in orbe terrarum, nam vos ideo separa-
I stis: iam prius tota perierat, cum sicut dicit Cyprianus,
in eam sine baptismo admittebantur, ac sic nec ipse
Cyprianus habebat in qua ecclesia nasceretur, quan-
to magis multo posterior vester author patèrque Do-
natus? Si autem illo tempore, cum in eam sine baptis-
mo admittebantur, erat tamen ecclesia quæ pareret Cy-
prianum, pareret & Donatum, manifestum est non
contaminari iustos alienis peccatis, quando cum eis sa-
cramenta communicant. Ac per hanc separationem
qua existis ab vnitate, qua excusatione possitis ablue-
re non habetis, impletúrque in vobis sanctæ scripturæ
illud oraculum: Filius malus ipse se iustum dicit, exi-
tum autem suum non abluit. Meritis autem Cypria-
ni sic non æquatur, qui propter paria sacramenta nec
ipsos hæreticos audet rebaptizare, sicut non æquatur
meritis Petri, quisquis non cogit gentes iudaizare. Sed
illa Petri non tantum claudicatio, verumetiam corre-
ctio in scripturis canonicis continetur. Cyprianus au-
tem sensisse aliter de baptismo, quàm forma & con-
suetudo habebat ecclesiæ, non in canonicis, sed in suis
& in concilij literis inuenitur. Correxisse autem istam
sententiam non inuenitur: non incongruenter tamen
de tali viro existimandum est quod correxerit, & for- K
tasse suppressum sit ab eis qui hoc errore nimium de-
lectati sunt, & tanto velut patrocinio carere noluerunt:
quanquam non desint, qui hoc Cyprianum prorsus
non sensisse contendant, sed sub eius nomine à præ-
sumptoribus atque mendacibus fuisse confictum. Ne-
que enim sic potuit integritas atque noticia literarum,
vnius quamlibet illustris Episcopi custodiri, quemad-
modum scriptura canonica, tot linguarum literis &
ordine & successione celebrationis ecclesiasticæ custo-
ditur, contra quam tamen non defuerunt qui sub no-
minibus Apostolorum multa cõfingerent: Frustra qui-
dem, quia illa sic commendata, sic celebrata, sic nota
est. Verum quid possit aduersus literas, non canonica
authoritate fundatas, etiam hinc demonstrauit impiæ
conatus audaciæ, quod & aduersus eas quæ tanta no-
ticiæ mole firmatæ sunt, sese erigere non prætermisit.
Nos tamen duas ob res, non negamus illud sensisse *Ex stylo in-*
Cyprianum: quod & stylus eius habet quandam pro- *dicium.*
priam faciem qua possit agnosci: & quod ibi magis
contra vos nostra causa monstratur inuictior, vestræq;
separationis præsumptio, videlicet ne macularemi-
ni peccatis alienis, tota facilitate subuertitur, cum ap- L
paret in literis Cypriani, communicata esse cum pec-
catoribus sacramenta, cum admissi sunt in ecclesiam,
qui secundum vestram, & sicut vultis, illius sententiam,
baptismum non habebant, & tamen ecclesiam non per-
isse, sed in sui generis dignitate per totum orbem spar-
sa dominica frumenta mansisse. Ac per hoc si pertur-
bati tanquam ad aliquem portum, sic ad authoritatem
Cypriani confugitis, videtis quem illic scopulum ve-
ster error offendat. Si autem iam nec illuc confugere
audetis, sine vllo luctamine naufragatis. Porrò autem
Cyprianus, aut non sensit omnino quod eum sensisse
recitatis: aut hoc postea correxit in regula veritatis: aut
hunc quasi næuum sui candidissimi pectoris cooperuit
vbere charitatis, dum vnitatem ecclesiæ toto orbe cre-
scentis, & copiosissime defendit, & perseuerantissime
retinuit vinculum pacis. Scriptum est enim: Charitas *1. Petri. 4.*
cooperit multitudinem peccatorum. Accessit huc e- *4. senten.*
tiam, quod tanquam sarmentum fructuosissimum, si *dis. 6. sunt.*
quid in eo fuerat emendãdum, purgauit pater falce pas- *tamen.*
sionis. Sarmentum autem, ait dominus, quod in me fa-
cit fructum, purgat illud pater meus, vt maiorem fru- M
ctum afferat. Vnde? nisi quia hærens in diffusione vitis,
radicem non deseruit vnitatis? Nam etsi traderet cor-
pus suum ita vt arderet, charitatem autem nõ haberet,
nihil ei prodesset. Attende adhuc paululum in literas
Cypriani, vt aduertas quàm inexcusabilem ostenderit,
qui se voluerit ab vnitate ecclesiæ, quam deus in omni-
bus gentibus promisit & reddidit, quasi iusticię suę cau-
sa separare: magisque intelligas quàm sit vera sententia
pauloante à me commemorata: Filius malus ipse se iu-
stum dicit, exitum autem suum non abluit. Ponit in
quadam epistola sua, quam scripsit ad Antonianũ, rem
quandam satis rei de qua nunc agimus necessariam,
sed melius eius verba inserimus. * Antecessores, inquit, ** Locus est*
nostri quidem de episcopis isthinc, in prouincia nostra *in libri 4.*
dandam pacem mœchis non putauerunt, & in totum *epi. 2. vnde*
pœnitentiæ locum contra adulteria clauserunt: non ta- *hæc depra-*
men à coëpiscoporum suorum collegio recesserũt, aut *uatissima*
catholicæ ecclesiæ vnitatem vel duriciæ, vel censuræ *restituimus.*
suæ obstinatione ruperunt, vt quia apud alios adulte- ** scribas*
ris pax dabatur, qui non dabat, de ecclesia separaretur, *impios.*
manente concordię vinculo, & perseuerante catholicę
ecclesiæ

A ecclesiæ indiuiduo sacramento: Actum suum disponit & dirigit vnusquisque episcopus, rationem propositi sui domino redditurus. Quid ad hæc dicis frater Vincenti? nempe intueris hunc tantum virum pacificum episcopum, & fortissimum martyrem nihil vehementius sategisse, quàm ne vnitatis vinculum rumperetur, Vides eum parturientem, non solum vt paruuli in Christo concepti nascantur, verumetiam ne iam nati, de sinu matris excussi, moriantur. Porrò autem ipsam rem, quam contra impios separatores commemorauit, attende. Si adulteris communicabant, qui pœnitentibus adulteris pacem dabant, nunquid illi qui hoc non faciebant, collegio maculabantur istorum? Si autem quod veritas habet, & quod ecclesia merito tenet, recte pœnitentibus adulteris pax dabatur, illi qui in totum locum pœnitentiæ contra adulteros claudebant, impie vtique agebant, qui membris Christi sanitatem negabant, & claues ecclesiæ pulsantibus subtrahebant, & misericordissimæ patientiæ dei, quæ illos propterea sinebat viuere, vt pœnitendo sanarentur sacrificio contriti spiritus & contribulati cordis oblato, dura crude-B litate contradicebant. Nec tamen istos misericordes & pacificos, cum eis Christiana sacramenta communicantes, & eos intra vnitatis retia tolerantes, donec ad litus perducti, separarentur, tam immanis eorum error & impietas inquinabat, vt si inquinaret, iam tunc ecclesia malorum communione delata esset, nec erat quæ pareret ipsum Cyprianum. Si autem, quod certum est, permansisset ecclesia, certum est etiam peccatis alienis in vnitate Christi neminem posse maculari, non malorum factis consentientem, ne ipsis peccatis communicando pollueretur, sed propter societatem bonorum, malos tanquam paleas vsque ad vltimam ventilationem in area dominica tolerantem. Quę cum ita sint, vbi est præsumptio separationis vestræ? Nónne filij mali èstis, qui ipsi vos iustos dicitis, exitum autem vestrum non abluitis? Iam si velim & illa commemorare quæ Tychonius homo communionis vestræ scriptis suis inserit, qui magis contra vos pro ecclesia catholica scripsit, frustra se ab Afrorum, quasi traditorum communione secernens, quo vno eum Parmenianus suffocat, quid respondere poteritis, nisi quod de vobis idem Tychonius dixit, & ego paulo-C ante recolui, quod volumus sanctum est? Scribit enim ille Tychonius homo, vt dixi, vestræ communionis à ducentis & septuaginta episcopis vestris, concilium Carthagini celebratum. In quo concilio per septuaginta & quinque dies postpositis omnibus præteritis, limatam esse sententiam atque decretam, vt traditoribus immensi criminis reis, si baptizari nollent, pro integris communicaretur. Deuterium autem Macrinensem Episcopum communionis vestræ, dicit traditorum plebem congregatam, ecclesiæ miscuisse, & secundum statuta illius concilij à ducentis & septuaginta episcopis vestris facti, fecisse cum traditoribus vnitatem, eique Deuterio post hoc factum iugiter communicasse Donatum: nec solum huic Deuterio, sed etiam vniuersis Maurorum Episcopis per quadraginta annos, quos dicit vsque ad persequutionem per Macharium factam, traditoribus sine baptismo communicasse. Sed dicis: Quis mihi est ille Tychonius? ille est Tychonius, quem Parmenianus rescribendo compescit, & eum deterret ne talia scribat, non tamen refellit ea ipsa quæ scribit: sed vno, sicut supra dixi, eum premit, quod cum talia diceret de ecclesia toto orbe diffusa, & quod neminem in eius vnitate macularent aliena peccata, ab D Afrorum se tamen quasi traditorum contagione remouebat, & erat in parte Donati. Posset autem dicere Parmenianus, ista eum omnia esse mentitum, sed sicut idem Tychonius commemorat, adhuc viuebant multi, per quos hæc certissima & apertissima asse ostenderentur. Sed de his taceo, contende Tychonium esse mentitum, ad Cyprianum te reuoco, cuius mentionem ipse fecisti. Prorsus secundum scripta Cypriani, si peccatis alienis in vnitate quisque maculatur, iam ante Cyprianum periit ecclesia, nec erat vnde existeret ipse Cyprianus. Si autem hoc sentire sacrilegum est, & certum est ecclesiam permanere, nemo alienis peccatis in eius vnitate maculatur: frustra filij mali iustos vos esse dicitis, exitum vestrum non abluitis, non purgatis. Cur ergo inquis, nos quæritis, cur sic suscipitis quos hæreticos dicitis? Vide quàm facilè breuitérque respondeam. Quærimus vos quia peristis, vt de inuentis gaudeamus, de quibus perditis dolebamus. Hæreticos autem vos esse dicimus, sed antequam ad pacem catholicam conuertamini, antequam errore quo irretiti estis exuamini, Cum autem transitis ad nos, prius vtique relin- E quitis quod eratis, ne ad nos hæretici transeatis. Baptiza ergo me inquis. Facerem si baptizatus non esses, aut si Donati vel Rogati, non Christi baptismo baptizatus esses. Non sacramenta Christiana faciunt te hæreticum, sed praua dissensio. Non propter malum quod processit ex te, negandum est bonum quod remansit in te, quod malo tuo habes, si non ibi habes vnde est bonum quod habes. Ex catholica enim ecclesia sunt omnia dominica sacramenta, quæ sic habetis & datis, quemadmodum habebantur & dabantur, etiam priusquam inde exiretis. Non tamen ideo non habetis quia ibi non estis vnde sunt quæ habetis. Non in vobis mutamus in quibus nobiscum estis: In multis enim estis nobiscum. Nam & de talibus dictum est, Quoniam in multis erant mecum. Sed ea corrigimus in quibus nobiscum non estis, & ea vos hic accipere volumus, quæ non habetis illic vbi estis. Nobiscum autem estis in baptismo, in symbolo, in cæteris dominicis sacramentis. In spiritu autem vnitatis, & vinculo pacis, in ipsa denique catholica ecclesia, nobiscum non estis. Hæc si accipiatis, non tunc aderunt, sed tunc proderunt ea quæ habetis. Non ergo sicut putatis suscipimus ve- F stros, sed suscipiendo efficimus nostros qui recedunt à vobis, vt suscipiantur à nobis. Et vt incipiant esse nostri, prius desinunt esse vestri. Nec nobis coniungi compellimus (operarios quidem erroris detestamur) sed ideo nobis illos homines coniungi volumus, ne hoc sint quod detestamur. Sed baptizauit, inquis, post Ioannem Paulus Apostolus, Nunquid post hæreticum? Aut si forte audes illum amicum sponsi hæreticum dicere, & in vnitate ecclesiæ non fuisse: volo & hoc scribas. Si autem hoc dementissimum est, vel sentire, vel dicere, iam tuæ prudentiæ est considerare, quare post Ioannem Paulus Apostolus baptizauerit. Si enim post æqualem, omnes post vos baptizare debetis. Si post maiorem, debes & tu post Rogatum. Si post minorem, debuit post te Rogatus cum presbyter baptizasses. Si autem baptismus, qui nunc datur, ideo pariter valet in eis quibus datur, quamuis sint imparis meriti per quos datur, quia Christi & non eorum est à quibus ministratur, puto quod iam intelligas, ideo Paulum dedisse quibusdam baptismum Christi, quia Ioannis baptismo fuerant baptizati, non Christi. Ioannis quippe

Marginal notes: *Tychonius Donatista.* — *1. q. 1 ex catholica.* — *Psal 54.*

G quippe baptiſmus ille dictus eſt, ſicut multis locis diuina ſcriptura teſtatur, quod & ipſe dominus dicit:
Matth. 21. Baptiſmus Ioannis vnde erat, de cœlo an ex hominibus? Baptiſmus autem quem dedit Petrus, non erat Petri, ſed Chriſti: & quem dedit Paulus, non erat Pauli, ſed Chriſti: & quem dederunt qui tempore Apoſtolorum non caſte, ſed per inuidiam Chriſtum annunciabant, non erat eorum ſed Chriſti: Et quem dederunt qui tempore Cypriani fundos inſidioſis fraudibus rapiebant, vſuris multiplicantibus fœnus augebant, non erat eorũ ſed Chriſti. Et quia Chriſti erat, ideo quanuis non per æquales daretur, eis tamen quibus dabatur æqualiter proderat. Nam ſi tanto melius quiſque baptizatur, quanto à meliore fuerit baptizatus, non rectè gratias agit Apoſtolus, quod neminem Corinthiorum baptizauerit, niſi Criſpum & Caium, & Stephanæ domum. Tanto enim melius baptizarentur, quanto erat Paulus melior, ſi ab ipſo baptizarentur. Denique cum dicit: Ego plantaui, Apollo rigauit: videtur ſignificare ſe euangelizaſſe, illum baptizaſſe. Nunquid melior A-
H pollo quàm Ioannes? Cur ergo poſt iſtum non baptizauit, qui poſt Ioannem baptizauerat, niſi quia iſte baptiſmus per quemlibet datus, Chriſti erat: ille autem per quemlibet datus, quanuis Chriſto viam præpararet, tamen Ioannis erat? Inuidioſe dici videtur poſt Ioannem
Hoc nimiũ crebro fit apud noſtrates. baptizatum eſt, & poſt hæreticos non baptizatur. Sed poteſt & hoc inuidioſe dici, Poſt Ioannem baptizatum eſt, & poſt ebrioſos non baptizatur. Melius enim hoc vicium commemoro, quod nec occultare poſſunt in quibus regnat, & quàm multi vbique ſint, quis vel cęcus ignorat? Et tamen inter opera carnis, quæ qui agunt, regnum dei non poſsidebunt etiam hoc ponit Apoſto-
Galat. 5. lus, vbi etiam hæreſes enumerat. Manifeſta autem, inquit, ſunt opera carnis, quæ ſunt fornicationes, immundiciæ, luxuria, idolorum ſeruitus, veneficia, inimiciciæ, contentiones, æmulationes, animoſitates, diſſenſiones, hæreſes, inuidiæ, ebrietates, comeſſationes, & his ſimilia: quæ prædico vobis ſicut prædixi, quoniam qui talia agunt, regnum dei non poſsidebunt. Hac ergo ratione, quanuis baptizatum ſit poſt Ioannem, non baptizatur poſt hæreticum, qua ratione quanuis baptizatum ſit poſt Ioannem: non baptizatur poſt ebrioſum: quoniam & hæreſes & ebrietates in eis operibus ſunt, quæ opera
I qui agunt, regnum dei non poſsidebũt. Nónne tibi videtur quaſi intolerabiliter indignum, vt cum baptizatum fuerit poſt eum, qui non ſobrie vinum habens†,
† bibens. ſed vinum omnino non bibens, regno dei viam parauit, non baptizetur poſt ebrioſum, qui regnum dei non poſsidebit? Quid hic reſpondetur, niſi quia ille baptiſmus erat Ioannis, poſt quem Chriſti baptiſmo baptizauit Apoſtolus: iſte autẽ baptiſmus Chriſti eſt, quo baptizauit ebrioſus? Inter Ioannem & ebrioſum à contrario multum intereſt: inter baptiſmum Chriſti & baptiſmum Ioannis non à contrario, ſed tamen multum intereſt. Inter Apoſtolum & ebrioſum multum intereſt: inter baptiſmum Chriſti, quem dedit Apoſtolus, & baptiſmum Chriſti quem dedit ebrioſus, nihil intereſt. Sic inter Ioannem & hæreticum, à contrario multum intereſt, & inter baptiſmum Ioannis & inter baptiſmum Chriſti, quem dat hæreticus, non à contrario, ſed multum intereſt. Inter baptiſmum autem Chriſti, quem dedit Apoſtolus, & baptiſmum Chriſti quem dat hæreticus, nihil intereſt. Agnoſcitur enim ſacramentorum ſpecies æqualis, etiam cùm magna differentia eſt in hominum meritis. Sed da veniam, erraui

quando te volui de ebrioſo baptizante conuincere, ex- K
ciderat mihi cum Rogatiſta me rem habere, non cum qualicunque Donatiſta. Potes enim tu in tam paucis collegis tuis, & in omnibus clericis veſtris nullum inuenire forſitan ebrioſum. Vos enim eſtis, qui non ex totius orbis communione, ſed ex obſeruatione præceptorum omnium diuinorum atque omnium ſacramentorum tenetis catholicam fidem: in quibus eam ſolis inuenturus eſt, cum venerit filius hominis, quando non inueniet fidem in terra: quia nec terra eſtis, nec in terra, ſed cœleſtes in cœlo habitatis: nec timetis nec attenditis, quia deus ſuperbis reſiſtit, humilibus autem dat gratiam. Nec vos Euangelij locus ipſe compungit, vbi dominus ait: Cum venerit filius hominis, Iacobi. 4.
putas inueniet fidem in terra? Continuo quippe tan- Lucæ. 18.
quam præſciens nonnullos ſibi ſuperbe arrogaturos hanc fidem, dixit ad quoſdam, qui ſibi iuſti videbantur, & ſpernebant cæteros, ſimilitudinem hanc: Duo quidam aſcẽderunt in templum orare, vnus phariſæus, & alter publicanus, & cætera. Iam tibi quæ ſequuntur, ipſe reſponde. Inſpice tamen diligentius ipſos paucos L
veſtros, vtrum nullus illic baptizet ebrioſus. Tam e- Ebrietas regnabat in Africa.
nim late vaſtat hæc peſtilentia animas, & tanta libertate dominatur, vt multum mirer, ſi non etiam veſtrum gregiculum penetrauit: quanuis ante ipſum aduentum filij hominis vnius boni paſtoris, iam vos oues ab hædis ſeparaſſe iactetis. Audi ſanè per me vocem dominicorum frumentorum, in area dominica vſque ad vltimam ventilationem inter paleam laborantium per totum ſcilicet mundum, qua deus vocauit terram à Solis ortu vſque ad occaſum, vbi etiam pueri laudant dominum: quicunque vos ex occaſione legis huius 23. q. 7. ca. quicunque.
imperialis, non dilectione corrigendi, ſed inimicandi odio perſequitur, diſplicet nobis. Et quanuis res quæq; terrena rectè à quoquam poſsideri non poſsit, niſi vel iure diuino, quo cuncta iuſtorum ſunt: vel iure humano, quod in poteſtate regum eſt terræ: ideoque res veſtras falſo appellatis, quas nec iuſti poſsidetis, & ſecundum leges regum terrenorum amittere iuſsi eſtis: fruſtraque dicatis, nos eis congregandis laborauimus: cum ſcriptum legatis, Labores impiorum iuſti edent. Sed tamen quiſquis ex occaſione huius legis, quam reges terræ Chriſto ſeruientes, ad emendandam veſtram
impietatem promulgauerunt, res proprias veſtras cu- M
pide appetit, diſplicet nobis. Quiſquis denique ipſas 24. q. 1. quiſquis.
res pauperum, vel baſilicas congregationum, quas ſub nomine eccleſiæ tenebatis, quæ omnino non debentur niſi ei eccleſiæ, quæ vera Chriſti eccleſia eſt, non per iuſticiam ſed per auariciam tenet, diſplicet nobis. Quiſquis pro aliquo flagitio vel facinore proiectum à vobis ita ſuſcipit, ſicut ſuſcipiuntur qui excepto errore quo à nobis ſeparamini, ſine crimine apud vos vixerunt, diſplicet nobis. Sed nec facile iſta monſtratis, & ſi monſtretis, nonnullos toleramus, quos corrigere vel punire non poſſumus: neque propter paleam relinquimus aream domini, neque propter piſces malos rumpimus retia domini, neque propter hædos in fine ſegregandos, deſerimus gregem domini, neque propter vaſa facta in contumeliam, migramus de domo domini. Tu autem frater quantum mihi videtur, ſi vanam gloriam hominum non attẽdas, & inſenſatorum contemnas opprobrium, qui dicturi ſunt, quare modo, ſine dubio tranſies ad eccleſiam, quam veram ſentire te intelligo, nec huius ſententiæ tuæ teſtimonia longe peto, Tu quippe in eiuſdem tuæ epiſtolæ principio, cui

A pio,cui nunc respondeo,hæc verba posuisti: Cum opti-
me, inquis, nouerim te, longe adhuc à fide Christiana
sepositum,& studiis olim deditum literarum,quietis &
honestatis fuisse cultorem, Cumq; postea conuersus ad
Christianam fidem, vt ex multorum relatione cogno-
ui, disputationibus legalibus operam dares. Certè si tu
ad me illam epistolam misisti,hæc verba tua sunt.Cum
ergo fatearis me cõuersum ad Christianam fidem,cum
nec ego ad Donatistas, nec ad Rogatistas coouersus
sim,sine vlla dubitatione confirmas, & præter Rogati-
stas,& præter Donatistas esse Christianam fidem. Hæc
ergo fides, sicut diximus, in omnibus gentibus dilata-
tur,quæ secundum dei testimonium in semine Abrahæ
benedicuntur. Quid igitur adhuc dubitas tenere quod
seotis, nisi quia id quod noo sentis, vel aliquando sen-
sisse vel aliud defendisse confunderis, & dum erubescis
corrigere errorem,oon erubescis permanere in errore,
Eccle.4. quod vtique potius erubescendum fuit? Hoc est illud
quod scriptura non tacuit. Est confusio adducens pec-
catum, & est confusio adducens gratiam & gloriam.
Cõfusio adducit peccatum, cum erubescit quisque pra-
B uam mutare sententiam,ne aut inconstans putetur, aut
Psal.54. diu errasse seipso iudice teneatur,Ita descendunt in in-
Nume. 16. fernum viuentes, id est suam perditionem seotientes,
quos Dathan & Abiron & Chore hiatu terræ absorpti,
tanto ante futuros figurauerunt. Cõfusio autem addu-
cit gratiam & gloriam, cum erubescit quisque de pro-
pria iniquitate, & pœnitendo in melius commutatur:
quod te facere piget illa perniciosa confusione supera-
tum, ne tibi ab hooiinibus nescientibus quid loquãtur,
Gala.2. obiciatur illa Apostolica sententia: Si enim quæ de-
struxi,hæc eadem iterum ædifico, præuaricatorem me-
ipsum constituto. Quæ si dici posset etiam in eos qui
veritatem correcti prædicant, quam peruersi oppugna-
bãt,in ipsum Paulum primitus diceretur, in quo eccle-
siæ Christi magnificabant deum,audientes quòd euan-
De pœni. gelizaret fidem, quam aliquando vastabat. Nec quen-
dis. 1. Ne- quam putes ab errore ad veritatem, vel à quocunque
minem. seu magno seu paruo peccato ad correctionem sine pœ
nitentia posse transire. Sed oimis impudens error est,
hinc velle calumniari ecclesiam,quam tot diuinis testi-
mooiis constat esse ecclesiam Christi, quod aliter tra-
ctat illos qui eam deserunt,si hoc ipsum pœnitẽdo cor-
C rigant, aliter illos qui in ea noodum fuerunt, & tunc
primum eius pacem accipiunt, illos amplius humilian-
do,istos lenius suscipiendo,vtrosq; diligendo, vtrisque
sanandis materna charitate seruiendo.Habes epistolam
prolixiorem fortasse quàm velles,Esset autẽ multo bre-
uior,si te tantum in respondendo cogitarem.Nunc ve-
rò[etiam]si tibi nihil prosit,noo puto nihil eis profutu-
ram, qui eam legere cũ dei timore, & sine personarum
acceptione curauerint.Amen.

*Augustinus Deogratias presbytero, respondens ad quæ-
stiones à quodam Pagano ipsi propositas,admonẽs vt ipse
potius illi respondeat,quandoquidem ei quæstiones erant
propositæ, propriumq; librum suo nomine mittat ad Pa-
ganum.Cæterum Augustini librum communicet tantum
Christianis.* *Epistola XLIX.*

2.Retra.31. SYncerissimo fratri & cõpresbytero Deogra-
tias,Augustinus in domino salutem. Quæ-
stiones tibi propositas mihi delegare maluisti,
non vt opinor pigricia, sed quod ea quoque
ipsa quæ nosti, libentius per nos audis, dum nos nimis
diligis.At ego propterea malebã à te illas aperiri, quod D
ille ipse amicus,qui eas proposuit, quantũ ex hoc cõiici
datur, quod mihi ad quasdam epistolas non rescripsit,
quasi nos verecũdatur sequi, viderit quam ob causam.
Hoc tamen suspicor, nec suspicio mea vel maleuola est
vel absurda,cum & optime noueris quantum eum dili-
gam,quantoq; mihi dolori sit quod oondum Christia-
nus est,& vtiq; non incõuenienter arbitrer eum, quem
video mihi rescribere noluisse,nihil sibi à me scribi vo-
luisse. Proinde obsecro te, vt quemadmodum ego tibi
parui, atque inter meas arctissimas occupationes tuam
sanctam mihiq; charissimã voluntatẽ offendere timui,
si nõ facerẽ quod petisti, ita tu quoq; facias quod peto.
Hoc est autem, vt breuiter quemadmodũ à te,sicut mi-
hi indicasti,postulauit, ad omnia illi respõdere oõ gra-
ueris, quod & ante facere potuisti. Scies enim cũ lege-
ris,nihil penè à me dictum, quod ipse non noueras,aut
quod me tacẽte nosse oõ poteras. Sed hoc opus meum
rogo habeas cum cæteris, quorũ studio scis conuenire:
Tuum verò illud, quod flagito, habeat ipse cui hoc po-
tissimum congruit, & cæteri quos nõ parum ista dele-
ctant,quemadmodum dici possunt abs te,inter quos & E
ipse sum. Viuas semper in Christo nostri memor.

*Quæstionem primam soluens, docet resurrectionem mor-
tuorum talem fore, qualis fuit non Lazari, sed Christi:
& quòd Christus post resurrectionem comedit, & cica-
trices vulnerum habuit, non fuisse fictitium, nec neces-
sitatis sed voluntatis.*

MOuet quosdam, & requirunt de duabus resur- *Quæstio.*
rectionibus, quæ cooueniat promissæ resurre-
ctioni, vtrũnam Christi, an Lazari? Si Christi,
inquiunt,quo modo potest hæc coouenire resurrectio-
ni natorum ex semine, eius qui nulla seminis conditio-
ne natus est? Si autem Lazari resurrectio cõuenire asse-
ritur, nec hæc quidẽ congruere videtur. Siquidem La-
zari resurrectio facta sit de corpore nondum tabesceo-
te,de eo corpore quo Lazarus dicebatur: nostra autem
multis seculis pòst ex cõfuso eruetur. Deinde si post re-
surrectionẽ status beatus futurus est, nulla corporis in-
iuria,nulla oecessitate famis,quid sibi vult cibatũ Chri-
stum fuisse, & vulnera monstrauisse? Sed si propter in-
credulum fecit,finxit: si autem verum ostendit, ergo in
resurrectione accepta futura sunt vulnera. Quibus re- *Solutio.*
spoodetur,ideo noo Lazari resurrectionem, sed potius F
Christi congruere promissæ resurrectioni, quia Laza-
rus ita resurrexit,vt iterum moreretur: Christus autem,
sicut de illo scriptũ est,surgens à mortuis,iam non mo-
ritur,& mors illi vltra non domioabitur. Quod etiam *Roma.6.*
promissum est resurrecturis in fine seculi, & cũ illo re-
gnaturis in æternum.Sic autem non pertinet ad resur-
rectionẽ,differentia natiuitatis Christi & nostræ, quod
ille sine virili semine, nos autem non sine viro & † fœ- *† aliàs, nos*
mina creati sumus, sicut etiam non pertinet ad ipsius *autẽ ex vi-*
mortis differentiam. Noo enim propterea illius nõ ve- *ro &, &c.*
ra mors fuit, quia sine virili semine natus est: sicut nec
ipsius primi hominis aliter exorta caro quàm nostra,
quandoquidem ille sine parentibus de terra creatus est,
nos verò ex parentibus, aliquid attulit ad differentiam
mortis,vt aliter ille moreretur, aliter nos. Sicut autem
ad mortis, sic nec ad resurrectionis differeotiam valet
diuersa natiuitas. Sed si nec hoc quod scriptum est de
primo homine,similiter infideles homines volunt cre-
dere, quærant vel animaduertant, si vel hoc possunt,
quàm multorum animalium genera sioe parentibus ex
terra procreentur, quæ tamen coëundo pariant etiam
ipsa

G ipsa sui simile, nec propter diuersitatem natiuitatis interfit aliquid ad naturam eorum, quæ procreata sunt ex terra, & eorum quæ illis coëuntibus orta sunt. Similiter enim viuunt, similiterq; moriuntur, quanuis dissimiliter nata sint. Ita non est absurdum, vt similiter resurgant corpora, quæ dissimiliter orta sunt. Huiusmodi autem homines non valentes intueri, ad quam rem interfit aliquid diuersum, & ad quā nō interfit, vbi † non } aduerterint aliquam distantiam primordiorum, etiam omnia consequentia distare oportere contendunt: possunt tales putare oleum ex adipibus non debere natare super aquam, sicut illud quod ex oliua est, quoniā longe est vtriusque origo dissimilis: quādo illud ex ligno, hoc ex carne profluxerit. Quantum autem attinet ad illam differentiam, quod Christi corpus, nō dissolutum tabe atque putredine, die tertio resurrexit, nostra verò post longum tempus, ex [quadam] quo soluta discesserant confusione, reparabūtur: humanæ facultati vtrunque impossibile est, diuinæ autem potestati vtrūque facillimum. Vt enim radius oculi nostri, non citius peruenit ad propinquiora, quàm ad lōginquiora, sed vtra-
H que interualla, parili celeritate contingit: ita cum in ictu* oculi, sicut Apostolus dicit, fit resurrectio mortuorum, omnipotentiæ dei & ineffabili nutui tam facile est quæque recentia, quàm diuturno tempore dilapsa cadauera suscitare. Incredibilia sunt hęc quibusdam, quia inexperta, cum omnis natura rerum, tam sit plena miraculis, vt non quasi facili peruestigatione rationis, sed videndi consuetudine mira non sint, atque ob hoc, nec consyderatione, nec inquisitione digna videātur. Nam ego & mecum quicunque inuisibilia dei per ea quæ facta sunt intelligere moliuntur, aut non minus aut amplius admiramur, in vno seminis tam paruulo grano, omnia quæ laudamus in arbore tanquam liciata latuisse, quàm mundi huius tam ingētem sinum, quæ de corporibus humanis dum dilabuntur assumit, resurrectioni futuræ tota & integra redditurū. Quo modo autem contrarium est, & Christum post resurrectionem cibatum, & in resurrectione quæ promittitur ciborū indigentiā non futuram, cum & angelos legamus eiusdem modi escas eodemq; modo sumpsisse, non ficto & inani phantasmate, sed manifestissima veritate, nec tamen necessitate, sed potestate? Aliter enim absorbet terra a-
I quam sitiens, aliter solis radius candēs. Illa indigentia, iste potentia. Futuræ ergo resurrectionis corpus, imperfectæ fœlicitatis erit, si cibos sumere nō potuerit, imperfectæ fœlicitatis, si cibis eguerit. Possem hic de commutationibus corporalium qualitatum, & de præpotenti valētia in inferiora corpora corporum superiorum latius disputare: Sed breuiter mihi respōdere propositum est, & talibus ingeniis hoc scribitur, quæ admonere suffecerit. Sciat sanè qui has proposuit quæstiones, Christum post resurrectionem cicatrices non vulnera demonstrasse dubitantibus, propter quos etiam cibum ac potū sumere voluit, non semel sed sæpius, ne illud non corpus, sed spiritum esse arbitrarentur, & sibi non solide, sed imaginaliter apparere. Tunc autem illæ falsæ cicatrices fuissent, si nulla vulnera præcessissent, & tamen nec ipsæ essent, si eas esse noluisset. Voluit autem certæ dispensationis gratia, vt eis quos ędificabat in fide non ficta, non aliud pro alio, sed hoc quod crucifixum viderant, resurrexisse monstraret. Quid est ergo quod dicitur: Si propter incredulum fecit, finxit: quasi verò si quisquam vir fortis pro patria dimicans, multa aduersa vulnera exciperet, & peritissimo medico, qui hæc ita curare valeret, vt cicatrices nullæ apparerent, ipse po- K
tius diceret, sic se velle sanari, vt magis essent in corpore suo vestigia vulnerum tanquā tituli gloriarum, ideo ille medicus cicatrices finxisse diceretur: quia cum per artem efficere potuerit, vt non essent, certa existente causa, per artem effecit potius vt essent, quæ vno solo modo, sicut superius dixi, falsæ conuincerentur, si nulla vulnera sanarentur.

al. nictu. *1.Cor.15.*

Quæstionem secundam soluens docet, & ante aduentum Christi pios seruatos fuisse per Christum, cuius gratia nulli genti, nullo seculo vnquam defuit, nec ideo diuersam esse religionem, si culturæ modus consilio diuino, prout expedit hominum saluti, variatur.

ITem alia proposuerunt, quæ dicerent de Porphyrio contra Christianos, tanquam validiora decreta†. Si Christus se, inquiunt, salutis viam dicit, gratiam & veritatem, in seque solo ponit animis sibi credentibus reditum, quid egerūt tot seculorum homines ante Christum? Vt dimittam, inquit, tempora ante Latium regnatum, ab ipso Latio quasi principium humani nominis sumamus: In ipso Latio ante Albam dij culti sunt: in Alba æquè religiones ritúsque valuêre tem- L
plorum. Non paucioribus seculis ipsa Roma, longo seculorum tractu, sine Christiana lege fuit. Quid, inquit, actum de tam innumeris animis, qui omnino in culpa nulla sunt, siquidem is cui credi posset, nondum aduentum suum hominibus commodarat? Orbis quoque cum ipsa Roma in ritibus templorum caluit. Quare, inquit, saluator, qui dictus est, sese tot seculis subduxit? Sed ne, inquit, dicant, lege Iudaica vetere hominum curatum genus, longo pòst tempore lex Iudæorum apparuit ac viguit angusta Syriæ regione, postea verò prorepsit etiā in fines Italos, sed post Cæsarem Caium, aut certè ipso imperante. Quid igitur actum de Romanis animabus vel Latinis, quæ gratia nondum aduenientis Christi viduatæ sunt, vsque in Cæsarum tempus? Huic propositioni respondetur, vt primo ipsi dicant, vtrum profuerint hominibus deorum suorum sacra, quæ constat certis temporibus instituta. Quæ si negāt aliquid profuisse ad animarum salutem, nobiscum ea destruunt, & esse inania confitentur. Nos quidem etiam perniciosa monstramus, sed paruum non est vt ipsi interim prius inania fateantur. Si verò ea defendunt, & sapienter atque vtiliter asserūt instituta, quæro M
quid actum sit de iis qui antequam hęc instituta essent, morte obierunt, hac enim vtiq; salute atq; vtilitate fraudati sunt. Si autem potuerunt alio modo purgari, cur non idem modus perseuerauit in posteros? Quid opus erat instituere nouicias consecrationes, quæ antiquitus non fuerunt? Hic si dicunt deos quidē ipsos semper fuisse & ad liberandos cultores suos pariter vbiq; valuisse, sed pro varietate rerū temporalium ac terrenarum, quę scirent certis temporibus locisq; congruere, in his aliâs atque aliâs, alibi atque alibi, aliter atq; aliter sibi voluisse seruiri, cur hanc quæstionē Christianæ religioni ingerunt, in qua nobis ipsi pro diis suis aut respondere non possunt, aut si possunt in eoipso sibi etiam pro nostra religione respondeant: Ita nihil interesse pro diuersa temporum locorumq; congruentia, quàm diuersis sacramentis colatur, si quod colitur sanctum est: sicut nihil interest pro diuersa linguarum auditorumq; congruētia, quàm diuersis sonis dicatur, si quod dicitur verū est: dum hoc sanè intersit, quod linguæ sonos quibus inter se sua sensa cōmunicent, etiā homines pacto quodā societatis sibi instituere possunt, Quibus autem

Quæstio. *† decepta.* *Responsio.* *Iugulat illos suo gladio.*

sacris

A sacris diuinitati congruerent, voluntatem dei sequuti sunt, qui rectè sapuerunt. Quæ omnino nunquam defuit ad salutem iustitiæ pietatisq; mortaliũ, & si qua in aliis atque aliis populis, vna eademq; religione sociatis varie celebrantur, quatenus fiat plurimum refert, quo & humana exhortetur vel toleretur infirmitas, & diuina non oppugnetur authoritas. Quãobrem cum Christum dicamus verbum dei, per quod facta sunt omnia, & ideo filium, quia verbum nec verbum dictum, atque transactum, sed apud incõmutabilem patrem incõmutabile ipsum atque incõmutabiliter manens, sub cuius regimine vniuersa creatura spiritalis & corporalis, pro congruẽtia temporum locorumq; administratur, cuius moderandæ & gubernandæ, quid, quãdo & vbi, circa eam fieri oporteat, sapientia & scientia, penes ipsum est, Profectò & antequam propagaret Hebræorũ gentem, per quam sui aduentus manifestationem congruis sacramentis præfiguraret, & ipsis temporibus Israëlitici regni, & deinde cũ se in carne de virgine accepta mortalibus mortaliter monstrauit, & deinceps vsque nunc, cum implet omnia quæ per prophetas an-
B te prædixit, & abhinc vsque in finẽ seculi, quo sanctos ab impiis diremptiurus est, & sua cuique retributurus, idem ipse est filius dei, patri coæternus, & incommutabilis sapientia, per quam creata est vniuersa natura, & cuius participatione omnis rationalis anima fit beata. Itaque ab exordio generis humani, quicunq; in eum crediderunt, eumq; vtcunq; intellexerũt, & secundum eius præcepta pie & iuste vixerunt, quãdolibet & vbilibet fuerint, per eum proculdubio salui facti sunt. Sicut enim nos in eum credimus & apud patrem manẽtem, & qui in carne iam venerit: sic credebant in eum antiqui, & apud patrem manẽtem, & in carne venturum. Nec quia pro temporum varietate nunc factum annunciatur, quod tunc futurum prænunciabatur, ideo fides ipsa variata, vel salus ipsa diuersa est. Nec quia vna eadẽque res, aliis atque aliis sacris & sacramentis vel prædicatur aut prophetatur, ideo alias atque alias
Cõsiliũ dei. res, vel alias atque alias salutes oportet intelligi. Quid autem quando fiat quod ad vnam eandemq; fidelium & piorum liberationem pertineat, consilium deo tribuamus, nobis obedientiam teneamus. Proinde aliis
C tunc nominibus & signis, aliis autem nũc, & prius occultius, postea manifestius, & prius à paucioribus, postea à pluribus, vna tamen eademq; religio vera significatur & obseruatur. Nec nos eis obiicimus, quod aliter Numa Pompilius deos colẽdos Romanis instituit, atque aliter ab eis vel Italis antea colebantur, nec quod Pythagoreis temporibus illa philosophia celebrata est, quæ antea vel omnino non erat, vel in paucissimis eadem sentientibus, non tamen eodem ritu viuentibus fortasse latitabat: sed vtrum illi dij veri aut colendi sint, & vtrum illa philosophia animarum saluti aliquid prosit, hoc cum eis agimus, hoc in quæstionem vocamus, hoc disputando cõuellimus. Desinant igitur obiicere nobis, quod omni sectæ, & omni nomini religionis obiici potest. Cum enim non fortuito labi, sed diuina prouidentia tempora ordinari fateãtur, quid cuique tempori aptum & opportunum sit, humanum consilium prætergreditur, & illinc dispergitur, vnde ipsa prouidentia rebus consulit. Si enim dixerint propterea non semper nec vbique fuisse Pythagoricam disciplinam, quia Pythagoras homo fuit, neque hoc in potestate habere potuit: nunquid hoc etiam dicere possunt, eo ipso tempore quando fuit, & in his terrarũ locis vbi illa philosophia viguit, omnes qui eum audire D
potuerunt, etiam credere sectariq; eum voluisse? Ac per hoc magis si tantæ potestatis fuisset Pythagoras, & vbi vellet, & quando vellet, sua dogmata prædicaret: & si haberet etiam cum ea potestate summam rerum præscientiam, nusquam & nunquam appareret, nisi vbi & quando sibi homines crediturus esse prænosceret. Proinde cum Christo non obiiciãt, quod eius doctrinam non omnes sequuntur: sentiunt enim & ipsi, nequaquam hoc rectè obiici posse, vel philosophorum sapiẽtiæ vel etiam numini deorum suorum: quid respondebunt si excepta illa altitudine sapientiæ & scientiæ dei, vbi fortassis aliud diuinum consilium longe secretius latet, sine præiudicio etiam aliarum fortè causarũ, quæ à prudentibus inuestigari queunt, hoc solum eis breuitatis gratia, in huius quæstionis disputatione dicamus, tunc voluisse hominibus apparere Christum, & apud eos prædicari doctrinam suam, quãdo sciebat & vbi sciebat esse qui in eum fuerant crediturũ? His enim temporibus & his locis, quibus Euangelium eius non est prædicatum, tales omnes in eius prædicatione futuros esse præsciebat, quales non quidem omnes, sed E
tamen multi in eius corporali præsentia fuerunt, qui in eum nec suscitatis ab eo mortuis credere voluerunt: quales etiam nunc multos videmus, cum tanta manifestatione de illo compleãtur præconia prophetarum, nolle adhuc credere, & malle humana astutia resistere, quàm tam claræ atque perspicuæ tamq; sublimi & sublimiter diffamatę diuinę credere† authoritati. Quãdiu paruus & infirmus est intellectus hominis, diuinæ debet credere † veritati. *† alias credere.* Quid ergo mirum si tam infidelibus plenum orbem terrarum Christus prioribus seculis nouerat, vt eis apparere, vel prædicari merito nollet, quos nec verbis nec miraculis suis crediturus esse præsciebat? Neque enim incredibile est tales fuisse tunc omnes, quales ab eius aduentu vsque ad hoc tempus, tam multos fuisse & esse miramur: & tamen ab initio generis humani, aliàs occultius, aliàs euidentius, sicut congruere temporibus diuinitus visum est, nec prophetari destitit, nec qui in eum crederent defuerũt, ab Adam vsque ad Moysem, & in ipso populo Israël, qui speciali quodam mysterio gens prophetica fuit, & in aliis gentibus antequam venisset in carne. Cum e- F
nim nonnulli commemorantur in sanctis Hebraicis libris, iam ex tẽpore Abrahæ, nec de stirpe carnis eius, nec ex populo Israël, nec ex aduentitia societate in populo Israël, qui tamen huius sacramenti participes fuerunt, cur nõ credamus etiam in cæteris hac atque illac gentibus, aliàs alios fuisse, quamuis eos commemoratos in eisdem authoritatibus nõ legamus? Ita salus religionis huius, per quam solam veram salus vera veraciterque promittitur, nulli vnquam defuit qui dignus fuit, & cui defuit dignus non fuit: Et ab exordio propagationis humanæ, vsque in finem, quibusdam ad præmiũ, quibusdam ad iudiciũ prædicatur. Ac per hoc & quibus omnino annunciata non est, nõ credituri præsciebantur, & quibus non credituris tamẽ annunciata est, in illorum exemplo demonstrãtur. Quibus autem credituris annunciatur, hi regno cœlorum & sanctorum angelorum societati præparantur.

Quæstionem tertiam soluens docet, immolationem pecudum, & incendium thuris non reprehensum in Iudæis, quoniã hæc vero deo immolabantur. Latriã nec hominibus piis, nec angelis bonis

G *lis bonis exhibendam, multo minus saxis ac dæmoni-*
bus. Denique non ideo religionem apud Christianos
aliam esse quam fuit apud Iudæos aut pios ante legem,
quod ritus sacrificiorum sunt nouati.

Quæstio. IAm videamus eam quæ sequitur quæstionem. Accu
sant, inquit, ritus sacrorum, hostias, thura, & cæte-
ra quæ templorum cultus exercuit, cùm idem cul-
tus ab ipsis, inquit, vel à deo quem colunt exorsus est
temporibus priscis, cũ inducitur deus primitus eguisse.
Huic respondetur: quoniam ex illo scripturarum no-
Responsio. strarũ loco hæc quæstio proposita agnoscitur, vbi scrip
Gene. 4. tum est, Cain ex fructibus terræ, Abel autem ex pri-
mitiuis ouium obtulisse munus deo, Hinc potius esse
intelligendum quàm sit res antiqua sacrificium, quod
non nisi vni deo vero offerri oportere, veraces & sacrę
literæ monent, non quòd illo egeat deus, cum in eis-
Psal. 15. dem ipsis literis apertissime sit scriptum: Dixi domi-
no, deus meus es tu, quoniam bonorum meorum non
eges: sed quòd etiam in his, vel acceptandis vel repro-
bandis vel percipiendis, non nisi hominibus consulat:
Nobis enim prodest colere deum, non ipsi deo. Cùm
H ergo inspirat & docet quo modo colẽdus sit, non solũ
sua nulla indigentia facit, sed nostra maxima vtilitate.
Significatiua sunt autem omnia talia sacrificia, & qua-
rundam rerum similitudines, quibus admoneri nos o-
porteat ad ea ipsa quorum similitudines sunt, siue scru-
tanda, siue noscenda, siue recolenda. De qua re quantũ
satis est disserenda, non breuis sermo flagitandus est,
quo nunc respondere nobis propositum nõ est, pręser-
10. de ciui- tim quia in aliis opusculis nostris, de hac re multa iam
tate dei, ca. diximus. Et qui ante nos dei eloquia tractauerũt, de si-
19. & 20. militudinibus sacrificiorum veteris testamenti, tanquã
vmbris figurisque futurorum copiosè loquuti sunt.
Hoc sanè nec in ista breuitate prætereundum est, quod
templum, sacerdotem, sacrificium, & alia quæcunq; ad
hæc pertinẽtia, nisi vni vero deo deberi nossent dij fal-
si, hoc est dæmones, qui sunt præuaricatores angeli, nũ-
quam hæc sibi à cultoribus suis quos decipiunt expetis-
sent. Verum hæc cùm exhibentur deo, secundum eius
inspirationem atq; doctrinam, vera religio est: cum au-
tem dæmonibus secundum eorum impiam superbiam
I noxia superstitio. Quapropter qui Christianas literas
vtriusque testamenti sciunt, non hoc culpant in sacri-
legis ritibus Paganorum, quod construant templa, &
instituant sacerdotia, & faciant sacrificia, sed quòd hęc
idolis & dæmoniis exhibeant. Et idola quidem omni
sensu carere, quis dubitet? Veruntamẽ cum his locan-
tur sedibus, honorabili sublimitate, vt à precantibus at-
que immolantibus attendantur, ipsa similitudine ani-
matorum membrorum atq; sensuum, quamuis insensa-
ta & exanima afficiunt infirmos animos, vt viuere ac
spirare videantur, accedente præsertim veneratione
multitudinis, qua tãtus eis cultus deimpenditur. Qui-
bus morbidis & pestilentiosis affectibus medetur scrip-
tura diuina, quæ rem quidẽ notam, sed tamen salubri
Psal. 113. remedio admonitionis inculcat, dicens: Oculos habẽt
& non vident, aures habent & non audiunt, & cætera
talia. Hæc enim verba quo magis aperta & populari-
ter vera sunt, eo magis incutiunt salubrem pudorem
illis, qui cum talibus simulachris diuinum cum timore
cultum exhibent, eaq; viuentibus similia venerantes,
adorantesq; contuentur, eisq; velut præsentibus preces
allegant, victimas immolant, vota persoluunt, sic affi-
ciuntur omnino vt ea sensu carentia putare non aude-
ant. Ne arbitrentur autem isti hoc solum nostros li- K
bros velle sonare, quod huiuscemodi affectus humano
cordi ex idolis innascitur, apertissime scriptũ est: quo-
niam omnes dij gentium dæmonia. Vnde & Aposto- *Psal. 95.*
lica disciplina nõ solum dicit, quod apud Ioannem le-
gitur, Fratres cauete à simulachris, verumetiam quod
apud Paulum, Quid ergo? Dico quod idolis immola-
tum sit aliquid, aut idolum est aliquid? Sed quæ immo-
lant gentes, dęmoniis & non deo immolant: nolo autẽ
vos socios fieri dæmoniorum. Vnde satis intelligi po-
test, nõ tam ipsam immolationem (nam vero deo pri-
sci sancti immolauerunt) sed quod diis falsis & impiis
dæmoniis immolatur, reprehendi à vera religione, in
superstitionibus gentium. Sicut enim veritas hortatur
homines fieri socios sanctorũ angelorũ, ita seducit im-
pietas ad societatem dæmoniorũ, cui præparatur ignis
æternus, sicut regnum æternum societati sanctorum.
Neq; illinc excusant impij sua sacrilega sacra & simu-
lachra, quod eleganter interpretẽtur quid quæq; signi-
ficent. Omnis quippe illa interpretatio ad creaturã re-
fertur, non ad creatorem, cui vni debetur seruitus reli-
gionis, illa quæ vno nomine Latria Græce appellatur, *λατρεία.*
Nec nos dicimus terram, maria, cœlum, solem, lunam, L
stellas, & quasdam non in promptu sitas cœlestes pote-
states esse dæmonia: sed cũ omnis creatura partim cor-
poralis sit, partim verò incorporalis, quam etiam spiri-
talem vocamus, manifestum est, id quod à nobis pie ac
religiose fit, à voluntate animi proficisci, quæ creatura
spiritalis est, & omni corporali præponẽda. Vnde col-
ligitur corporali creaturæ non esse sacrificandum. Re-
stat spiritalis, quæ vel pia, vel impia est. Pia scilicet in
hominibus & angelis iustis & deo rite seruientibus, im
pia verò in hominibus & angelis iniquis, quos etiam
dæmones dicimus. Ac per hoc nec spiritali, quamuis iu
stæ creaturæ sacrificandum est. Quoniam quanto ma-
gis pia est & subdita deo, tãto minus se tali honore di-
gnatur, quem scit nõ deberi nisi deo. Quanto ergo per-
niciosius est sacrificare dæmoniis, hoc est iniquæ spiri-
tali creaturæ, quæ in hoc proximo & caliginoso cœlo
inhabitans, tanquam in aëreo carcere suo prædestinata
est supplicio sempiterno? Quamobrem etiam, cum se
homines superioribus cœlestibus potestatibus, quę non
sunt dęmonia, sacrificare dicunt, & solius nominis in- M
teresse arbitrantur, quod illi deos, nos eos angelos ap-
pellamus, non se opponunt eis ludificandis multiplici
fallacia, nisi dæmones qui errore delectantur & quo-
dam modo pascuntur humano, quoniam sancti ange-
li non approbant sacrificiũ, nisi quod ex doctrina verę
sapiẽtiæ veræque religionis offertur vni vero deo, cui
sancta societate deseruiunt. Proinde sicut impia super-
bia, siue hominum, siue dæmonum, sibi hos diuinos
honores exhiberi vel iubet vel cupit, ita pia humili-
tas vel hominum vel angelorum sanctorum, hæc sibi
oblata recusauit, & cui deberetur ostẽdit. Cuius rei ma-
nifestissima in sacris literis nostris exempla monstran-
tur, Dispertita autem diuinis eloquiis sacrificia pro tẽ-
porum congruentia, vt alia fierent ante manifestatio-
nem noui testamenti, quod ex ipsa vera & in vnius sa-
cerdotis victima, hoc est effuso Christi sanguine mini-
stratur, & aliud nunc quod huic manifestationi est cõ-
gruum, qui iam declarato nomine Christiani appella-
mur offeramus, non solũ Euangelicis, verumetiã pro-
pheticis literis demõstratur. Mutatio quippe nõ dei nõ
ipsius religionis, sed sacrificiorum & sacramentorum
impudenter nunc videretur prædicata, nisi fuisset ante
prædi-

A prædicta. Quemadmodum enim vnus idemq; homo, si deo mane aliud offerat, aliud vespere, pro congruentia diurni temporis, nõ deum mutat, non religionem, sicut nec salutem, qui alio modo mane, alio vespere salutat, Ita[in]vniuerso tractu seculorũ, cum aliud oblatum est ab antiquis sanctis, aliud ab eis qui nunc sunt offertur, non humana præsumptione, sed authoritate diuina temporibus congrua sacra mysteria celebrãtur, non deus aut religio commutatur.

Quæstionẽ quartã soluẽs ostendit quo modo perpendẽda peccatorum & æternæ pœnæ proportio, quódque iuste deus pro temporariis delictis reddit æterna supplicia.

Quæstio. IAm nunc deinde videamus, quale sit quod de mensura peccati atque supplicij proposuit, sic Euangelio calumniatus. Minatur, inquit, Christus sibi non credentibus æterna supplicia. Et alibi ait: In qua mensura *Matth. 7.* mensi fueritis, [in ea]remetietur vobis. Satis, inquit, ridicule atq; contrarie. Nam si ad mensuram redditurus est pœnã, & omnis mẽsura circumscripta est fine temporis, quid sibi volunt minæ infiniti supplicij? Istã quæ- *Solutio.* stionem à qualicunq; philosopho esse obiectã atq; propositã difficile est credere. Quippe qui ait, omnis mensura circumscribitur tempore, quasi nõ soleat nisi tem- B porum esse mẽsura, sicut horarũ, & dierum, & annorũ, Vel sicut dicimus breuẽ syllabam simplũ habere temporis, ad syllabam longã. Puto enim modios, & rabones, vrnas & amphoras, non temporum esse mensuras. *Respo.* Quo modo ergo omnis mensura circumscribitur tempore? Nonne ipsi dicunt, solem istum sempiternum esse, qui tamen quantus sit ad terram, mensuris geometricis perscrutari audent & renunciare? Quod siue possint siue non possint, constat eum tamen propriam sui orbis habere mensuram. Quia & si cõprehendũt quantus sit, mensuram eius comprehendunt, & si hoc non assequuntur, mensurã eius vtiq; non cõprehendũt, nec ideo nulla est, quia homines eam nosse nõ possunt. Potest igitur aliquid & sempiternum esse, & certam sui modi habere mensuram. Secundum ipsos enim de solis æternitate loquutus sum, vt sua sententia conuincantur atq; concedant esse posse aliquid cum mensura sempiternum. Ac sic non ideo putent non esse credendum de supplicio sempiterno, quod minatus est Christus, quia idem dixit, In quã mensura mensi fueritis, re- C metietur vobis. Si enim dixisset, quod mẽsi fueritis, hoc metietur vobis, etiam sic non omnino ad eandem rem ex omni parte necesse esset referre sententiã. Possumus enim rectè dicere, quod plãtaueris, hoc decerpes, quãuis nemo plantet pomum sed lignum, decerpit autem pomum magis quàm lignum, sed illud dicimus secundum arboris genus, quia non ficum plantat, vnde nucem decerpat. Ita dici posset, quod feceris paneris, non vt si stuprum fecerit, stuprum patiatur, sed quod peccato isto fecit legi, hoc ei lex faciat, id est, quia legem talia prohibẽtem de sua vita abstulit, auferat eum etiam ipsa lex de hominum vita, quam regit. Item si dixisset quantum mensi fueritis, tantum remetietur vobis, nec sic esset consequẽs, vt omnimodo æquales peccatis pœnas intelligere deberemus. Neque enim æqualia sunt, verbi gratia, triticum & hordeũ. Et profecto dici posset, quantum mensi fueritis, tantum remetietur vobis, hoc est, quantum tritici tantum hordei. Quod si de doloribus ageretur atque diceretur, quantum dolorem ingesseritis, tantus ingeretur vobis, fieri posset vt tantus dolor esset, quamuis tempore diuturnior, hoc est, mora maior, vi par. Neque enim si de duabus lucernis

dicamus, tantum ignis iste caluit quantum ille, ideo D falsum erit quia vna earum fortè citius extincta est. Non itaque si aliquid secundum aliud tantum est, secũdum aliud non est tantum, quia non omnino †tantum *† omni modo.* est, ideo falsus est modus in quo tantum est. Cum verò dixerit, In qua mensura mensi fueritis, remetietur *Matth. 7.* vobis, quumq; manifestum sit, aliud esse mensuram in qua metitur aliquid, aliud ipsam rem quæ metitur, iam fieri potest, vt in qua mẽsura homines mẽsi essent, verbi gratia, modium tritici, in ea illis metiantur milia modiorum, vt & tam multum interesset in quantitate frumenti & nihil in mensura: vt taceam de ipsarum rerum diuersitate, quia non solum fieri potest, vt in qua mensura quis mensus fuerit hordeum, in ea illi metiatur triticum, sed qua mensus fuerit frumentum, in ea illi metiantur aurum, & frumenti sit vnus modius, auri quamplurimi. Ita cum sine comparatione rerum ipsarum, & genus & quantitas differat, dici tamen rectissime potest, In qua mensura mensus est, in ea illi metitum * est. Vnde autem hoc dixerit Christus, paulo su- **aliàs mensum.* perius satis elucet. Nolite, inquit, iudicare vt nõ iudicemini. In quo enim iudicio iudicaueritis, iudicabimini. Nunquid si iniquo iudicio iudicabunt, iniquo iudicabuntur? Absit. Nulla quippe iniquitas apud deum. Sed ita dictum est, In quo iudicio iudicaueritis, in eo iudicabimini, tanquam diceretur, In qua volũtate bene- E feceritis, in ipsa liberabimini, vel in qua voluntate malefeceritis, in ipsa puniemini. Velut si quispiam ad turpem concupiscentiam oculis vtens excæcari iuberetur, rectè vtique audiret, In quibus oculis peccasti, in eis supplicium meruisti. Iudicio enim quisque animi sui, seu bono seu malo vtitur, vel ad benefaciendum, vel ad peccandum. Vnde non iniquum est, vt in quo iudicat, in eo iudicetur, Hoc est vt in ipso animi sui iudicio pœnas luat, cùm ea mala patitur, quæ male iudicantem animum consequuntur. Alia nanque sunt manifesta tormenta, quæ post futura præparantur, etiam ipsa ex eodem malæ voluntatis cardine extracta. In ipso autem animo, vbi appetitus voluntatis hominum est, humanorum mensura factorum continuo pœna sequitur culpam, plerũque maior non sentientis cæcitate grauiore. Ideo cum dixisset, In quo iudicio iudicaueritis iudicabimini, sequutus adiunxit: Et qua mensura mensi fueritis metietur vobis. In voluntate quippe F propria metitur bonus homo bona facta, & in ea metienir ei beatitudo. Itemq; in[mala] voluntate propria, metitur malus homo mala opera, & in ea metietur ei miseria: quoniam ibi quisq; bonus est, cum bene vult, ibi etiam malus cum male vult. Ac per hoc ibi etiam fit vel beatus vel miser, hoc est in ipso suæ voluntatis affectu, quæ omnium factorum meritorumq; mensura est. Ex qualitatibus quippe voluntatum, non ex temporum spaciis, siue rectè facta siue peccata metimur. Alioquin maius peccatum haberetur, arborẽ deiicere quàm hominem occidere. Illud enim fit longa mora, ictibus multis, hoc vno ictu breuissimo tẽpore: pro quo tamen exigui temporis tam grandi peccato, si perpetua deportatione homo puniretur, etiam mitius cum illo actum, quàm dignus fuerat diceretur, quãuis in spacio tẽporali longitudo pœnæ, cũ breuitate facinoris nullo modo sit comparanda. Quid ergo contrariũ est, si erunt pariter longa, vel etiã pariter æterna supplicia, sed alius alia mitiora, vel acriora: vt quibus tẽpus æquale est, non sit æqualis asperitas, propter mensurã etiam peccatorũ, nõ in productione temporũ, sed in voluntate peccantiũ?

G Voluntas quippe ipsa punitur, siue animi supplicio sine corporis, vt quæ delectatur in peccatis, ipsa plectatur in pœnis, vt & qui iudicat sine misericordia, sine misericordia iudicetur. Et in hac quippe sententia, ad hoc solum eadem mensura est, vt quod non præstitit, non ei præstetur. Atque ita quod ipsa iudicatur æternū erit, quamuis quod iudicauit, ęternum esse nequiuerit. In eadem igitur mensura, quamuis non æternorum malefactorum, ęterna supplicia remetiuntur, vt quia ęternam voluit haberi peccati perfruitionem, æternam vindictæ inueniat seueritatem. Non antē finit proposita breuitas responsionis meæ, vt colligam omnia, vel certē quamplurima quæ de peccatis, & de peccatorū pœnis, sancti libri habent, atq; ex his vnā eruam sine vlla ambiguitate sententiam, si tamē id valeam viribus mentis etiam si congruum nacta scar ocium. Nunc tamen arbitror satis esse monstratum, non esse contrarium æternitati suppliciorum, quòd in eadem mensura redduntur, in qua peccata commissa sunt.

Quæstionem quintam soluens docet à Salomone fieri mentionem filij dei.

Quæstio. H POst hanc quæstionem, qui eas ex Porphyrio proposuit, hoc adiunxit. Sanè etiā de illo, inquit, me
Solutio. dignaberis instruere, si verè dixit Salomoo: Filiū
Prouer. 8. deus non habet. Cito respondetur. Non solum hoc nō dixit, verumetiam dixit, quòd deus habeat filiū. Apud
Prouer. 30. eum enim sapientia loquens, ait: Ante omnes colles genuit me. Et quid est Christus, nisi dei sapientia? Item quodam loco prouerbiorum, Deus, inquit, docuit me sapientiam, & scientiam sanctorum cognoui. Quis ascendit in cœlum & descendit? Quis collegit ventos in sinum? Quis conuertit aquam in vestimento? Quis tenuit fines terræ? Quod nomen est ei, aut quod nomē est filij eius? Horum duorum quæ in extremo cōmemoraui, vnum retulit ad patrem, id est, quod nomen est ei, propter quod dixerat, deus docuit me sapientiam. Et alterum euidenter ad filium, cum ait, aut quod nomē est filij eius, propter cætera quæ de filio magis intelliguntur, hoc est, quis ascendit in cœlum & descēdit. Quod
Ephe. 4. Paulus ita commemorat. Qui descendit, ipse est & qui ascendit super omnes cœlos. Quis collegit vētos in sinum, id est, animas credentium in occultum atque secretum. Quibus dicitur: Mortui enim estis, & vita ve-
Coloss. 3. stra abscondita est cum Christo in deo. Quis cōuertit
Galat. 3. I aquam in vestimēto, vt dici posset, Quotquot in Christum baptizati estis, Christum induistis, Quis tenuit fi-
Acto. 1. nes terræ, qui dixit discipulis suis: Eritis mihi testes in Hierusalem, & in tota Iudæa, & Samaria, & vsque in fines terræ.

Quæstionem sextam dissoluens, ostendit miracula sacris prodita scripturis, aut credenda omnia, aut negligenda omnia, aperiens allegoriam de Iona à ceto absorpto, de hedera, & verme matutino, Deum factis loqui, postremò in iis quæ Christus interpretatus est, non esse liberam hominum diuinationem.

Quæstio. POstrema quæstio proposita est de Iona, nec ipsa quasi ex Porphyrio, sed tanquā ex irrisione paganorū. Sic enim posita est, Deinde quid sentire, inquit, debemus de Iona, qui dicitur in ventre ceti triduo fuisse, quod ἀπίθανον † est & incredibile, transuo-
† al. satis. aptū nō est. ratum cum veste hominem, fuisse in corde piscis, Aut si figura est, hanc dignaberis pandere. Deinde quid sibi etiam illud vult, supra euomitum Ionam cucurbitā natam, quid causæ fuit vt hæc nasceretur. Hoc enim genus quæstionis, multo cachinno à Paganis grauiter irrisum animaduerti. Ad hoc respondetur, quod aut omnia diuina miracula credenda non sint, aut hoc cur nō K
Solutio. credatur causa nulla sit. In ipsum autem Christū, quod tertio die resurrexerit nō crederemus, si fides Christianorum cachinnum metueret Paganorum. Cum autē hinc quæstionem non proposuerit amicus noster, vtrū credendum sit, vel Lazarum resuscitatū esse quarto die vel ipsum Christum tertio die resurrexisse, multum miror hoc quod factum est de Iona, eum pro incredibili posuisse, nisi fortè facilius putat mortuum de sepulchro resuscitari, quàm viuum in tam vasto ventre belluæ potuisse seruari. Vt enim omittam commemorare, quanta magnitudo belluarum marinarū, ab eis qui experti sunt indicetur, venter quem costæ illæ muniebant, quę *Costæ ceti.* Carthagine in publico fixæ populo notæ sunt, quot homines in spacio suo capere posset? quis nō cōiiciat, quāto hiatu patebat os illud, quod velut ianua speluncæ illius fuit: nisi fortè vt posuit, vestis esset impedimento, ne Ionas deuorari posset illæsus: quasi per angusta sese coarctauerit, qui per abruptū aëris præcipitatus, sic exceptus est, vt prius reciperetur ventre bestię, q̃ dente laceraretur, Quanquā scriptura neq; nudū, neq; vestitum in illud antrum deiectū esse dixerit, vt possit intelligi L illuc etiā nudus irruisse, si fortè opus erat tanq̃ ouo corium, ita illi vestē detrahi, quo facilius sorberetur. Sic enī sunt homines de prophetæ huius veste soliciti, quasi aut per fenestrā paruā repsisse, aut in balneas intrasse dicatur, quo etiam si necesse esset intrare vestitum, vix molestum esset, non tamen mirum. Sed habent reuera quod non credant in diuino miraculo, vaporem ventris quo cibi madescunt potuisse ita temperari, vt vitā hominis conseruaret, Quanto incredibilius ergo proponerent tres illos viros, ab impio rege in caminū missos, deambulasse in medio ignis illæsos? Quapropter si nulla isti diuina miracula volunt credere, alia disputatione refellendi sunt. Neq; enim debent vnum aliquid tanquam incredibile proponere, & in quæstionem vocare, sed omnia quæ vel talia, vel etiam mirabiliora narrantur, Et tamen si hoc quod de Iona scriptum est, Apuleius Madaurensis, vel Apollonius Tyaneus fecis- *Apuleius Apolloni°.* se diceretur, quorum multa mira, nullo fideli authore iactitant, quamuis & dæmones nonnulla faciant [sanctis] angelis similia, non veritate, sed specie, non sapientia, sed planè fallacia, Tamen si de istis vt dixi, quos magos vel philosophos laudabiliter nominant, M tale aliquid narraretur, non iam in buccis creparet risus, sed typhus. Ita rideant scripturas nostras quantum *τύφος.* possunt rideant, dum per singulos dies rariores pauciorèsque se videant, vel moriendo, vel credēdo, dum implentur omnia quæ prædixerunt, qui hos contra veritatem inaniter pugnaturos, vanè latraturos, paulatim defecturos, tanto ante riserunt, nobisque posteris suis, non solum ea legenda dimiserunt, verum experienda promiserunt. Non fanè absurde, neque importune requiritur, quid ista significent, vt cùm hoc expositum fuerit, non tantum gesta, sed etiam propter aliquam significationem conscripta esse credantur. Prius ergo non dubitet, Ionam prophetam in aluo ingenti marinæ belluæ triduo fuisse, qui vult scrutari, cur nam hoc factum sit, Non enim frustra factum est, sed tamen factum est. Si enim mouent ad fidem quæ figuratè tantum dicta nō facta sunt, quanto magis mouere debent, quę figuratè nō tantum dicta, sed facta sunt? Nam sicut *Deus factis* humana cōsuetudo verbis, ita diuina potentia etiam fa *loquitur.* ctis loquitur. Et sicut sermoni humano, verba noua, vel minus

A minus vſitata, moderate ac decenter aſperſa, ſplendorem addunt, ita in factis mirabilibus congruenter aliquid ſignificantibus, quodam modo luculentior eſt diuina eloquentia. Proinde quid figurauerit, quod prophetam belua illa deuoratum, tertio die viuũ reddidit, *Matth. 12.* cur à nobis quæritur cum hoc Chriſtus exponat? Generatio, inquit, praua & adultera ſignum quærit, & ſignũ non dabitur ei niſi ſignum Ionæ prophetæ. Sicut enim Ionas fuit in ventre ceti, tribus diebus & tribus noctibus: ſic erit filius hominis in corde terræ, tribus diebus & tribus noctibus. *De quæſtionibus Euãgelij lib. 1. cap. 8.* De ipſo autem triduo mortis domini noſtri Ieſu Chriſti, quo modo ratio reddatur, cum à parte totum intelligitur, in die primo & nouiſsimo, vt toti tres dies idem cũ ſuis noctibus computentur, longum eſt differere, & in aliis ſermonibus iam ſæpiſsime dictum eſt. Sicut ergo Ionas ex naui in aluum ceti, ita Chriſtus ex ligno in ſepulchrum, vel in mortis profundum. *Triduum Chriſti.* Et ſicut ille pro iis qui tempeſtate periclitabantur, ita Chriſtus pro iis qui in hoc ſeculo fluctuãt. Et ſicut primo viſum † eſt vt prædicaretur Niniuitis à Iona, *† iuſſum.* ſed non ad eos peruenit prophetia Ionę, niſi poſteaquã eum cetus euomuit: ita prophetia præmiſſa eſt ad gen-

B tes, ſed niſi poſt reſurrectionem Chriſti non peruenit ad gentes. Iam verò quod tabernaculum ſibi conſtituit, & conſedit ex aduerſo ciuitatis Niniue, quid ei futurum eſſet expectans, alterius ſignificationis perſonam propheta geſtabat. Præfigurabat enim carnalem populum Iſraël. Nam huic erat & triſticia de ſalute Niniuitarum, hoc eſt de redemptione & liberatione gentium. *Lucæ. 5.* Vnde venit Chriſtus vocare, non iuſtos ſed peccatores in pœnitentiam. Vmbraculum ergo cucurbitæ ſuper caput eius, promiſsiones erant veteris teſtamenti, vel ipſa iam munera, in quibus erat vtique, ſicut dicit Apoſtolus, vmbra futurorum, tanquã ab æſtu temporalium malorum in terra promiſsionis defenſaculum præbens. *Coloſſ. 2.* Vermis autem matutinus quo rodente cucurbita exaruit, idem ipſe rurſus Chriſtus occurrit, ex cuius ore Euangelio diffamato, cuncta illa quæ temporaliter apud Iſraëlitas velut vmbraculi † prius ſignificatione viguerunt, euacuata marceſcunt. *† vmbratili* *† nunc.* Et cunctus † ille populus amiſſo Hieroſolymitano regno, & ſacerdotio & ſacrificio (quod totum vmbra erat futuri) in captiua diſperſione magno æſtu tribulationis aduritur ſicut Ionas, quod ſcriptum eſt, à ſolis ardore, & dolet

C grauiter, & tamen dolori eius atque vmbræ quam diligebat, ſalus gentium pœnitentiumq; præponitur. Adhuc cachinnent Pagani, etiam vermem Chriſtum, & hanc interpretationem prophetici ſacramenti ſuperbiore garrulitate derideant, dum tamen & ipſos ſenſim paulatímque conſumat. *Chriſtus vermis biſariã intelligitur* Nam de omnibus talibus Eſaias prophetat, per quẽ nobis dicit deus: Audite me qui ſcitis iudicium populus meus, in quorum corde lex mea eſt, opprobria hominum nolite metuere, & detractione eorũ ne ſuperemini, nec quod vos ſpernant magni duxeritis: ſicut enim veſtimentum ita per tempus abſumentur, & ſicut lana à tinea comedentur, iuſticia autem mea in æternum manet. Nos ergo agnoſcamus vermem matutinum, quia & in illo pſalmo cuius titulus inſcribitur: Pro ſuſceptione matutina, hoc ſeipſe nomine appellare dignatus eſt. *Pſal. 21.* Ego, inquit, ſum vermis & non homo, opprobrium hominum & abiectio plebis. Hoc opprobrium de illis opprobriis eſt, quæ iubemur non metuere per Eſaiam dicentem: Opprobria hominum nolite metuere. Ab iſto verme tanquam à tinea comeduntur, qui ſub eius dente Euangelico, per ſingulos dies paucitate ſua deficiendo minorãtur. Nos hũc D agnoſcamus, & pro ſalute diuina, humana opprobria ſufferamus. Vermis eſt propter humilitatẽ carnis, fortaſsis etiam propter virginis partum. Nam hoc animal plerunque de carne, vel de quacunque re terrena, ſine vllo concubitu naſcitur. Matutinus eſt, quia diluculo reſurrexit. Poterat vtiq; illa cucurbita & ſine vllo vermiculo areſcere. Poſtremo ſi habebat deus adhuc † vermem neceſſarium, *† ad hoc.* quid opus erat addere matutinum, niſi vt ille vermis agnoſceretur, qui cantat pro ſuſceptione matutina: Ego autem ſum vermis & non homo? Quid iſta prophetia, iam ipſo rerum affectu & adimpletione lucidius? Si irriſus eſt vermis iſte cum penderet in cruce, ſicut in eodem pſalmo ſcriptũ eſt: Loquuti ſunt labiis & mouerunt caput: Sperauit in deum, eruat eum, ſaluum faciat eum, quoniam vult eum. Cum completa ſunt quæ [ibi] prædixit: Foderunt manus meas & pedes meos, dinumerauerũt omnia oſſa mea: Ipſi verò non conſyderauerũt, & conſpexerũt me, diuiſerũt ſibi veſtimenta mea, & ſuper veſtem meam miſerunt ſortem: quod tanta manifeſtatione futurum in libro antiquo prophetatur, quãta manifeſtatione factum id nouo Euangelio recitatur? Sed ſi in hac humilitate, vt E dicere cœperam, iſte vermis irriſus eſt, nunquid adhuc irridendus eſt, cum ea compleri cernimus, quæ conſequentia pſalmus ipſe habet: Commemorabuntur & cõuertentur ad dominũ vniuerſi fines terræ: Et adorabũt in conſpectu eius vniuerſæ patriæ gentium: Quoniam domini eſt regnum, & ipſe dominabitur gentium. Sic commemorati ſunt Niniuitæ, & conuerſi ſunt ad dominũ: hanc ſalutem pœnitentiæ gentiũ tanto ante præfiguratam in Iona, dolebat Iſraël, ſicut nunc dolet vmbra nudatus & æſtu ſauciatus liceat ſanè cuilibet quãlibet aliter, dum tamen ſecundum regulam fidei, cætera omnia quæ de Iona propheta myſteriis operta ſunt, aperire. Illud planè quod in ventre ceti triduo fuit, fas non eſt aliter intelligere, quàm ab ipſo cœleſti magiſtro in Euangelio commemorauimus reuelatũ. Propoſita expoſuimus vt potuimus, Sed ille qui propoſuit, iam ſit Chriſtianus, ne fortè cum expectat ante librorum ſanctorum finire quæſtiones, prius finiat vitam iſtam, quàm tranſeat à morte ad vitã. Fieri † etiam poteſt, *† Ferri.* quod antequã Chriſtianis ſacramentis imbuatur, quęrit de reſurrectione mortuorũ. Concedendũ etiam F fortaſsis quod de Chriſto quæſiuit, cur tãto pòſt venerit, vel ſi quæ ſunt aliæ paucæ & magnæ quæſtiones, quibus cætera inſeruiunt. Si autem qualis eſt illa, In qua menſura menſi fueritis, metietur vobis: vel qualis iſta de Iona, etiam omnes tales antequam ſit Chriſtianus finire cogitat, perparum cogitat vel conditionem humanam, vel ætatem iam ſuam. Sunt enim innumerabiles, quæ non ſunt finiendæ ante fidem, ne finiatur vita ſine fide. Sed planè retẽta iam fide, ad exercendam piã delectationem mentium fidelium ſtudioſiſsimè requirendæ, & quod in eis eluxerit, ſine typho arrogantiæ communicandum, quod autem latuerit, ſine ſalutis diſpendio tolerandum.

Auguſtinus Bonifacio viro militari de Cæſaris comitatu, commonſtrans illi Donatiſtarum hæreſim nihil habere commune cum Arriana, & qua moderatione per metũ legum imperialiũ hæretici poſſunt ad Eccleſiæ ſocietatem reduci, tum de Donatiſtarum & Circumcellionum immanitate, poſtremò de peccato in ſpiritum ſanctũ non remittendo. Idem argumentum tractauit epiſtola 48.

Epiſtola L.

G LAVDO & gratulor & admiror fili dilectissime Bonifaci, quod inter curas bellorum & armorum, vehementer desyderas ea nosse quæ dei sunt. Vere hinc te apparet etiam dei ipsa virtute militari, fidei seruire quam habes in Christo. Vt ergo breuiter insinuem dilectioni tuę, inter Arrianorum & Donatistarum, quid intersit errorem, Arriani patris & filij & spiritus sancti, diuersas substãtias esse dicunt. Donatistæ autem non hoc dicunt, sed vnã trinitatis substantiam confitentur. Etsi aliqui ipsorũ minorem filium esse dixerunt q̃ pater est, eiusdem tamen substantiæ non negarunt. Plurimi verò in eis hoc se dicũt omnino credere de patre & filio & spiritu sancto, quod catholica credit Ecclesia. Nec ipsa cũ illis vertitur quæstio, sed de sola cõmunione infœliciter litigant, & contra vnitatẽ Christi rebelles inimicicias peruersitate sui erroris exercent. Aliquando autẽ sicut audiuimus, nonnulli ex ipsis volentes sibi Gotthos conciliare, quãdo eos vident aliquid posse, dicũt hoc se credere, quod & illi credũt. Sed maiorum suorũ authoritate vincũtur, quia nec Donatus ipse sic credidisse asseritur, de cuius parte se esse glo-
H riantur, Non te autem ista conturbent fili dilectissime. Hæreses enim & scandala futura prædicta sunt, vt inter inimicos erudiamur, ac sic & fides & dilectio nostra possit esse probatior. Fides vtiq;, ne ab eis decipiamur, dilectio autem, vt etiã ipsis corrigendis quantum possumus consulamus, non solum instãtes ne infirmis noceant, atque vt ab errore nefario liberentur, sed etiã orantes pro eis, vt aperiat dominus illis sensum, & intelligant scripturas, quia in sanctis libris, vbi manife-
Preter scripturas, pro nisi ex scripturis. statur domin⁹ Christus, ibi & eius Ecclesia declaratur. Isti autem mirabili cæcitate, cum ipsum Christum præter scripturas nesciant, eius tamen Ecclesiam non diuinarum literarum authoritate cognoscunt, sed humanarum calumniarum vanitate confingunt. Agnoscunt nobiscum Christum, in eo quod legitur: Foderunt manus meas & pedes meos, dinumerauerunt omnia ossa mea: Ipsi verò cõsyderauerunt & conspexerunt me, diuiserunt sibi vestimenta mea, & super vestem meã miserunt sortem. & nolũt agnoscere Ecclesiã, in eo quod post paululum sequitur: Commemorabuntur & conuer-
I tentur ad dominum, vniuersi fines terræ: Et adorabunt in conspectu eius vniuersæ patriæ gentium, Quoniam domini est regnum, & ipse dominabitur gentium.
Psal. 2. Agnoscunt nobiscũ Christum, in eo quod legitur: Dominus dixit ad me, filius meus es tu, ego hodie genui te: & nolunt agnoscere Ecclesiam in eo quod sequitur: Postula à me & dabo tibi gentes hæreditatem tuam, & possessionem tuam terminos terræ. Agnoscũt nobiscũ Christum, in eo quod ipse dominus in Euãgelio loqui-
Luca 24. tur: Oportebat Christum pati & resurgere à mortuis tertia die: & nolunt agnoscere Ecclesiã, in eo quod sequitur: & prædicari in nomine eius pœnitentiã & remissionem peccatorum per omnes gentes, incipientibus ab Hierusalem. Et innumerabilia sunt testimonia librorum sanctorum, quæ in hunc librũ coarctare non debui. In quibus sicut apparet, dominus Christus siue secundum diuinitatẽ qua æqualis est patri, qui in princi-
Ioan. 1. pio erat verbum, & verbũ erat apud deum, & deus erat verbum, siue secundum susceptæ carnis humilitatem, qua verbum caro factum est, & habitauit in nobis: sic apparet etiam eius Ecclesia, non in sola Africa, sicut isti impudentissima vanitate delirant, sed toto orbe
2. Retra. 38 terrarum diffusa. Testimoniis enim diuinis, lites suas præferunt, quia in causa Cæciliani quondam Ecclesiæ Carthaginensis episcopi, cui crimina obiecerunt quæ K
nec potuerunt probare nec possunt, se ab Ecclesia catholica, hoc est ab vnitate omnium gentium diuiserunt. *24. q. 1. si forte.* Quanuis & si vera essent quæ ab eis obiecta sunt Cæciliano, & nobis possent aliquando monstrari, ipsum iam mortuum anathematizaremus: sed tamen Ecclesiam Christi quæ non litigiosis opinionibus fingitur, sed diuinis attestationibus comprobatur, propter quemlibet hominem relinquere non debemus, quia bonum est confidere in domino, quàm confidere in homine. Neque enim, quod sine iniuria innocentiæ illius dixerim, si peccauit Cæcilianus, ideo hæreditatem suã perdidit Christus, Facile est homini, seu vera seu falsa de altero homine credere, sed sceleratæ impudentiæ est, propter crimina hominis, quæ orbi terrarum non possis ostendere, communionem orbis terrarum velle damnare. Vtrum Cæcilianus à traditoribus diuinorum codicum fuerit ordinatus, nescio, non vidi, ab inimicis eius audiui, Non mihi de lege dei, non de pręconio prophetarum, non de sanctitate psalmorum, nõ de Apostolo Christi, non de Christi eloquio recitatur.
Ecclesiam verò toto terrarum orbe diffusam, cui non L
communicat pars Donati, vniuersarum scripturarum testimonia consona voce proclamant: In semine tuo *Gene. 26.*
benedicentur omnes gentes, Lex dei dicit: Ab ortu so- *Mala. 1.*
lis vsque ad occasum sacrificium mundum offertur nomini meo: quoniam glorificatum est nomen meum in gentibus, Per prophetam deus dixit. Dominabitur à *Psal. 71.*
mari vsque ad mare, & à flumine vsque ad terminos orbis terrarum, Per psalmum dominus † dixit. Fructi- *† deus.*
ficans & crescens in vniuerso mundo, Per Apostolum dominus dixit. Eritis mihi testes in Hierusalem, & in *Colos. 1.*
tota Iudæa & in Samaria, & vsque ad fines terræ, Fi- *Luca 24.*
lius dei ore suo dixit. Cæcilianus Ecclesiæ Carthaginẽ- *Acto. 1.*
sis Episcopus humanis litibus accusatur. Ecclesia Christi in omnibus gentibus constituta diuinis vocibus cõmendatur. Ipsa pietas, veritas, charitas, nos non permittit contra Cæcilianum eorum hominum accipere testimoniũ, quos in Ecclesia nõ videmus, cui deus perhibet testimonium. Qui enim diuina testimonia non sequuntur, pondus humani testimonij perdiderunt. Addo quod Cæciliani causam, ipsi ad imperatoris Cõ- *Constãtin⁹.*
stantini iudicium accusando miserunt, immò verò ip- *Cæcilian⁹.*
sum Cæcilianum post episcopalia iudicia, vbi eum op- M
primere nõ potuerunt, ad supradicti imperatoris examen, pertinacissimis persequutoribus perduxerunt. Et quod in nobis modo reprehendunt vt decipiant imperitos dicentes, non debere Christianos contra inimicos Christi aliquid à Christianis imperatoribus postulare: ipsi priores fecerunt. Quod etiam in collatio- *2. Retract. 40.*
ne, quam simul apud Carthaginem habuimus, negare non ausi sunt, immò & gloriari ausi sunt, quòd apud imperatorem maiores eorum criminaliter Cæcilianum fuerint insequuti, insuper addentes mendacium, quòd eum illic vicerint fecerintq; damnari. Quo modo ergo nunc ipsi nõ sunt persequutores, qui cum accusando persequuti sint Cæcilianum, & ab eo fuerint superati, falsam sibi gloriam impudentissimo mendacio arrogare voluerunt, non solum culpam non putantes, verumetiam pro sua laude iactantes, si probarent Cæcilianum maioribus suis accusantibus fuisse damnatũ? *2. Retra. 39*
Quemadmodum autem in ipsa collatione modis omnibus victi sint, quoniam valde prolixa sunt gesta, & tibi aliis rebus Romanæ pacis necessariis occupato, multum est vt legantur, breuiarium eorum tibi legi

forsitan

A forsitan poterit, quod credo habere fratrem & coëpiscopum meum Optatum: Aut si non habet, potest facillime accipere de Ecclesia Situensi, quandoquidem liber iste iam sua prolixitate curis tuis forsitan onerosus est. Hoc enim contigit Donatistis, quod accusatoribus sancti Daniëlis. Sicut enim in illos leones, sic in istos cõuersæ sunt leges, quibus innocentem opprimere voluerunt, nisi quod propter misericordiam Christi, magis pro eis sunt istæ leges, quæ illis videntur aduersæ: quoniam multi per illas correcti sunt, & quotidie corriguntur, & se esse correctos, atque ab illa furiosa pernicie liberatos gratias agunt, Et qui oderant diligunt, molestásque sibi fuisse salubertimas leges quantum in insania detestabantur, tantum recepta sanitate gratulantur, & in residuos cum quibus fuerant perituri, iam simili dilectione nobiscum vt pariter instemus ne illi pereant, excitantur. Molestus est enim & medicus furenti phrenetico, & pater indisciplinato filio, ille ligando, iste cædendo, sed ambo diligendo. Si autem illos negligant & perire permittant, ista potius mansuetudo falsa, crudelitas est. Si enim equus & mulus, quiB bus non est intellectus, morsibus & calcibus resistunt hominibus, à quibus eorum curanda vulnera contrectantur, & cum inter dentes eorum & calces sæpe homines periclitentur, & aliquando vexentur, non tamẽ eos deserunt, donec per dolores & molestias medicinales, reuocent ad salutem: quanto magis homo ab homine, & frater à fratre, ne in æternum pereat non est deserendus, qui correctus intelligere potest, quantum sibi præstabatur beneficium, quãdo se persequutionem perpeti querebatur? Sicut ergo Apostolus dicit, infatigabiles cùm tempus habemus operemur bonũ ad omnes, qui possunt catholicorum præceptorum † sermonibus, qui possunt catholicorum principũ legibus, partim per eos qui diuinis admonitionib9, partim per eos qui iussis imperialibus parent, omnes ad salutem vocentur, omnes à pernicie reuocentur. Quia & imperatores, quando pro falsitate contra veritatẽ constituunt malas leges, probantur bene credentes, & coronantur perseuerantes. Quando autem pro veritate contra falsitatem constituunt bonas leges, terrentur sæuientes & corriguntur intelligentes. Quicunque ergo legibus imperatorum, quæ contra veritatem dei feruntur, obtemC perare non vult, acquirit grande præmium. Quicunque autem legibus imperatorum, quæ pro dei veritate feruntur, obtemperare non vult, acquirit grande supplicium. Nam & temporibus prophetarũ, omnes reges qui in populo dei non prohibuerunt, nec euerterũt quę contra dei præcepta fuerant instituta, culpantur: & qui prohibuerunt & euerterunt, super aliorum merita laudantur. Et rex Nabuchodonosor, cum seruus esset idolorum, constituit sacrilegam legem, vt simulachrum adoraretur: sed eius impiæ constitutioni qui obedire noluerunt, pie fideliterq; fecerunt. Idem tamen rex, diuino correctus miraculo, piam & laudabilem legem pro veritate constituit, vt quicunque diceret blasphemiam in deum verum Sidrac, Misac, & Abdenago, cum domo sua penitus interiret. Hanc legẽ si qui cõtempserũt, & id quod fuerat constitutum merito perpessi sunt, debuerunt dicere, quod isti dicunt, se iustos esse, quia ex lege regis persequutionem patiebãtur: quod vtique dicerent si ita insanirent sicuti isti insaniunt, qui diuidunt membra Christi, exufflant sacramenta Christi, & de persequutione gloriantur, quia prohibẽtur ista facere legibus imperatorum, quas constituerunt pro vnitate

Optatus. — *23.q.4. ipsa pietas.* — *Gala.6.* — *† aliàs prędicatorum.* — *Dis.9. cap. ĩperatores, & duobus sequen. 11.q.3. imperatores.* — *Danie.3.*

Christi, & iactant fallaciter innocentiam suam, & quã D non possunt à domino accipere, ab hominibus quærũt martyrum gloriam. Veri autem martyres illi sunt, de quibus dominus ait: Beati qui persequutionem patiuntur propter iusticiam. Non ergo qui propter iniquitatem, & propter Christianæ vnitatis impiã diuisionem, sed qui propter iusticiam persequutionem patiũtur, hi martyres veri sunt. Nam & Agar passa est persequutionem à Sara, & illa erat sancta quæ faciebat, illa iniqua quæ patiebatur. Nunquid & huic persequutioni, quam passa est Agar, comparandus est sanctus Dauid, quem persequutus est iniquus Saül? Valde vtique distat, non quia patiebatur, sed quia propter iusticiam patiebatur. Et ipse dominus cũ latronibus crucifixus est. Sed quos passio iungebat, causa separabat. Ideo in psalmo vox illa intelligenda est verorum martyrum, volentium se discerni à martyribus falsis: Iudica me deus & discerne causam meam de gente non sancta: Non dixit, discerne pœnam meam, sed discerne causam meam. Potest enim esse impiorum similis pœna, sed dissimilis est martyrum causa, quorum & illa vox est: Iniuste persequuti sunt me, adiuua me. Ideo se dignum existimauit, qui adiuuaretur iustè, quia illi persequebantur iniuste. E Nam si iuste illi persequerentur, non fuerat adiuuandus, sed corrigendus. Si autem putant quod nemo possit iuste aliquem persequi, sicut in collatione dixerunt, illam esse veram Ecclesiam quæ persequutionem patitur, non quæ facit. Omitto dicere quod superius commemoraui, quia si ita est, vt dicunt, Cæcilianus ad veram Ecclesiam pertinebat, quando eum maiores illorum vsque ad imperatoris iudicium accusando persequebãtur. Nos enim dicimus, ideo illum ad veram Ecclesiam pertinuisse, non quia persequutionem patiebatur, sed quia propter iusticiam patiebatur. Illos autem ideo fuisse alienatos ab Ecclesia, non quia persequebantur, sed quia iniuste persequebantur. Nos itaque hoc dicimus. Illi verò si non quærunt causas quare quisq; faciat persequutionem vel quare patiatur, sed hoc putant esse signum veri Christiani, si persequutionem non faciat, sed patiatur, sine dubio Cæcilianum in ea definitione constituunt, qui non faciebat, sed patiebatur.

Maiores autem suos ab ea definitione foras mittunt, qui faciebant non patiebantur. Sed hoc, vt dixi, omitto: illud dico, si Ecclesia vera ipsa est quæ persequutio- F nem patitur, nõ quæ facit, quærant ab Apostolo quam Ecclesiam significabat Sara, quando persequutionem faciebat ancillæ. Liberam quippe matrem nostram cœlestem Hierusalem, id est, veram, dei Ecclesiam, in illa muliere dicit fuisse figuratam, quæ affligebat ancillam. Si autem melius discutiamus, magis illa persequebatur Saram superbiendo, quàm illam Sara coërcendo. Illa enim dominæ faciebat iniuriam, ista imponebat superbiæ disciplinam. Deinde quæro, si boni & sancti nemini faciunt persequutionem, sed tantummodo patiuntur, cuius putant esse in psalmo vocem, vbi legitur: Persequar inimicos meos, & comprehendam illos, & non conuertar donec deficiant? Si ergo verum dicere vel agnoscere volumus, est persequutio iniusta quam faciunt impij Ecclesiæ Christi: & est iusta persequutio, quam faciunt impijs Ecclesiæ Christi. Ista itaque beata est, quę persequutionem patitur propter iusticiam: illi verò miseri qui persequutionem patiuntur propter iniusticiam. Proinde ista persequitur diligendo, illa sæuiendo. Ista vt corrigat, illi vt euertant. Ista vt reuocet ab errore, illi vt præcipitent

Matth.5. — *Li.1. de ser. domini in mõte. ca.4.* — *Psal.42.* — *Psal.118.* — *Cæcilian9.* — *23.q.4. si Ecclesia. Ecclesiã reperit ex veteri testamẽto.* — *Psal.14.*

 in errorem.

G in errore. Denique ista persequitur inimicos, & comprehendit donec deficiant in vnitate, vt in veritate proficiant. Illi autem retribuentes mala pro bonis, quia eis consulimus ad æternam salutem, etiam temporalem nobis conatur auferre, sic amantes homicidia, vt in seipsis ea perficiant, quando in aliis perpetrare non possunt. Sicut enim charitas laborat Ecclesiæ sic eos ab illa perditione liberare, vt eorum nemo moriatur: sic eorum laborat furor, aut nos occidere vt suæ crudelitatis pascant libidinem, aut etiam seipsos, ne perdidisse videantur occidendorum hominum potestatem. Qui autem nesciunt consuetudinem illorum, putant eos modo seipsos occidere, quando ab eorum insanissima dominatione per occasionem legum istarũ quæ pro vnitate sunt constitutæ, tanti populi liberantur. Qui autẽ sciunt, & ante ipsas leges quid facere soleant, non eorum mirãtur mortes, sed recordantur mores: maxime quando adhuc cultus fuerat idolorum, ad paganorum celeberrimas solennitates ingentia turbarum agmina veniebant, non vt idola frangerẽt, sed vt interficerentur à cultoribus idolorum. Nam illud si accepta legitima potestate facere vellent, si quid eis accidisset, possent habere qualemcunque vmbram nominis martyrũ, sed ad hoc solum veniebant, vt integris idolis ipsi perimerentur. Nam singuli quique valentissimi iuuenes cultores idolorum, quis quot occideret, ipsis idolis vouere consueuerant. Quidam etiam se trucidandos armatis viatoribus ingerebant, percussuros eos se, nisi ab eis perimerentur terribiliter comminantes. Nonnunquam & à iudicibus transeuntibus extorquebant violenter, vt à carnificibus vel ab officio ferirentur. Vnde quidam illos sic illusisse perhibetur, vt eos tanquã percutiendos ligari & dimitti iuberet, atque ita eorum impetum incruentus & illæsus euaderet. Iam verò per abrupta præcipitia, per aquas & flammas occidere seipsos, quotidianus illis ludus fuit. Hæc enim eos tria mortis genera diabolus docuit, vt mori volentes, quando non inueniebant quem terrerent, vt eius gladio ferirentur, per saxa se mitterent, aut ignibus gurgitibúsque donarent. Quis autem illos hæc docuisse credẽdus est possidens cor eorum, nisi ille qui & saluatori nostro, vt se de pinna templi præcipitaret, tanquam de lege suggessit? Cuius suggestionem à se vtique prohiberent, si I magistrum Christum in corde portarent. Sed quia in se diabolo potius dederunt locum, aut sic pereunt quẽadmodum grex ille porcorum, quem de monte in mare turba dæmonum egit: aut illis mortibus erepti, & pio matris catholicæ gremio collecti, ita liberantur, quemadmodum est à domino liberatus, quem pater eius à dæmonio sanandum obtulit dicens, quod aliquãdo cadere in aquam, aliquando in ignem soleret. Vnde magna in eos fit misericordia, cum etiam per istas imperatorum leges, ab illa secta, vbi per doctrinas dæmoniorũ mendaciloquorum mala ista didicerũt, prius eripiuntur inuiti, vt in catholica postea bonis præceptis & moribus sanentur assueti. Nam multi eorum quorum iam in vnitate Christi, pium fidei feruorem charitatémque miramur, cum magna lætitia deo gratias agunt, quod illo errore caruerunt vbi mala ista bona putauerunt. Quas gratias modo volentes non agerent, nisi prius etiam nolentes ab illa nefaria societate discederent. Quid de illis dicamus, qui nobis quotidie confitentur, quod iam olim volebant esse catholici, sed inter eos habitabãt, inter quos & id quod volebant esse non poterant per infirmitatem timoris, vbi

Prodigiosa mortis cupiditas.

Luca 4.

Marci 5.

Matth. 17.

si vnum verbum pro catholica dicerent, & ipsi & do- K mus eorum funditus euerterentur? Quis est tam demens, qui neget istis debuisse per iussa imperialia subueniri, vt de tanto eruerentur malo, dum illi quos timebant timere coguntur, & eodem timore aut etiam ipsi corriguntur, aut certè cum se correctos esse confingunt, correctis parcunt, à quibus antea timebantur? Si autem seipsos occidere voluerint, ne illi qui liberandi sunt liberentur, & eo modo liberantium terrere pietatem, vt dum timetur ne quidam perditi pereant, non eruantur perditioni, qui vel iam nolebant perire, vel coërciti poterant non perire, quid hic agit charitas Christiana, præsertim cum illi qui suas mortes voluntarias & furiosas minantur, in populorum liberandorum comparatione perpauci fiant? Quid agit ergo fraterna dilectio: vtrum dum paucis transitorios ignes metuit caminorum, dimittit omnes æternis ignibus gehennarum: & tam multos vel iam volentes, vel postea non valentes per catholicam pacem ad vitam venire perpetuam, relinquit in interitum sempiternum, cauendo ne quidam voluntario moriantur interitu, qui viuunt ad impedimentum salutis aliorum, quos L non permittunt secundum Christi doctrinam viuere, vt eos doceant quocunque tempore secundum consuetudinem doctrinæ diabolicæ ad eas quæ in illis modo timentur mortes voluntarias festinare: an potius conseruat quos potest, & si sponte pereant quos conseruare non potest? Vt enim omnes viuant ardenter exoptat, sed omnes ne pereant plus laborat. Gratias autem domino, quod & apud nos, non quidem in omnibus, sed valde in pluribus locis, & per alias Africæ partes, sine vllis istorum insanorum mortibus, pax catholica cucurrit & currit. Ibi autem illa funesta contingunt, vbi est tam furiosum & inutile hominum genus, quod & aliis temporibus eadem facere consueuerunt. Et prius quidem quàm istæ leges à catholicis imperatoribus mitterentur, pacis atque vnitatis Christi paulatim doctrina crescebat, & in eam quisque sicut discebat & volebat & poterat ex ipsa parte transibat, cùm tamen apud illos perditorum hominum dementissimi greges, in diuersis causis quietem innocentium perturbabant. Quis non dominus seruum suum timere compulsus est, si ad illorum patrocinium confugisset? Quis euersori minari saltem audebat authori? Quis M consumptorem apothecarum: quis quemlibet poterat exigere debitorem, auxilium eorum defensionémque poscẽtem, timore fustium & incendiorum mortisque præsentis? Pessimorum seruorum vt liberi abscederent tabulæ frangebantur, extorta debitoribus chirographa reddebantur. Quicũque dura illorum verba contempserunt, durioribus verberibus quod iubebant facere cogebantur, innocentium qui eos offenderãt domus, aut deponebantur ad solum, aut ignibus cremabantur. Quidam patresfamiliàs honesto loco nati, & generoso cultu educati, vix viui post eorum cędes ablati sunt, vel vincti ad molam, & eam in gyrum ducere, tanquã iumenta cõtemptibilia verbere adacti sunt. Quod enim de legibus auxiliũ, à ciuilibus potestatibus aduersus eos aliquid valuit? quis in præsentia eorum officialis anhelauit, quisque quod illi noluissent exactor exegit? Quis eos qui eorum cædibus extincti sunt vindicare tentauit, nisi quod propria de illis pœnas poscebat insania, cum alij prouocandis in se gladiis hominum, quos vt ab eis ferirentur morte terrebant, alij per varia præcipitia, alij per aquas, alij per ignes se in mortes volunta-

rias

A rias vsquequaque mittebant, & animas ferales, à se sibi illatis suppliciis proiiciebant? Horrebant ista plurimi in ipsa superstitione hæretica constituti, & cum innocentiæ suæ sufficere arbitrarentur, quod sibi talia displicerent, dicebatur eis à catholicis: si innocentiã vestram mala ista non polluunt, quo modo dicitis orbem Christianum, vel falsis, vel certe ignotis Cæciliani peccatis esse pollutum? Quo modo vos nefario scelere, ab vnitate catholica, tanquam ab area dominica separatis, quæ vsque ad tempus ventilationis, necesse est vt habeat & frumentum in horreo recondendum, & paleam ignibus consumendam? Atque ita quibusdam ratio reddebatur, vt aliqui ad vnitatem catholicam etiam inimicicias perditorum parati sustinere transirent, sed plures quamuis id vellent, eos tamen homines quibus tanta fuerat licentia sæuiendi, inimicos facere non audebant. Nonnulli quippe illos cum ad nos transiissent crudelissimos passi sunt. Accidit etiam vt apud Carthaginem quędam diaconum suum nomine Maximianum, contra Episcopum suum superbiëtem, quidam episcoporum eiusdem partis facto schismate, & in plebe Carthaginis diuisa parte Donati, ordinarent Episcopum contra Episcopum. Quod cum eorum pluribus displiceret, eundem Maximianum cum aliis duodecim, qui eius ordinationi præsentes affuerant, damnauerunt, cęteris autem ad eandem societatem schismaticis pertinentibus, die constituto facultatem redeundi dederũt. Sed postea ex ipsis duodecim quosdam, & ex illis quibus dilatio data fuerat, post diem positum redeuntes propter pacem suam in suis honoribus susceperunt, & quoscunque extra ipsorum communionem damnati baptizauerant, rebaptizare nõ ausi sunt. Cœpit hoc eorum factum contra illos pro catholica multum valere, vt ora eorum penitus clauderentur. Quæ res cum, sicut oportebat, ad sanãdos ab schismate animos hominum spargeretur instantius, & quaqua versum poterat, catholicorum sermonibus ac disputationibus monstraretur, eos pro pace Donati & damnatos suos in honorem suum integrum suscepisse, & baptismũ quem damnati vel etiam dilati foris ab ecclesia eorum dederant, non ausos fuisse rescindere, & orbi terrarum contra pacem Christi contaminationem, nescio quorum, obiicere peccatorum, & euacuare baptismum in illis quoque C ecclesiis datum, vnde in Africam venit ipsum Euangelium, plurimi confundebantur, & manifestæ veritati erubescentes, corrigebantur, solito crebrius, & multomagis vbicunque ab eorum sæuicia respirabat aliquanta libertas. Tum verò illi sic exarserunt, & tantis sunt odiorum stimulis incitati, vt contra eorum insidias atque violentias, & apertissima latrocinia, vix vllę nostrę communionis ecclesiæ possent esse securæ, vix vlla via tuta, qua iter agerent qui aduersus eorũ rabiem pacem catholicam prædicarent, eorumq́; dementiam perspicua veritate conuincerent. Vsque adeo prorsus non solum laicis, vel quibuslibet clericis, sed ipsis quoque episcopis catholicis, quodam modo proponebatur dura conditio. Aut enim tacenda erat veritas, aut eorum immanitas perferẽda. Sed si veritas taceretur, non solum nemo fuerat eius silentio liberandus, sed multi etiam illorum seductione perdendi. Si autem veritatis prædicatione furor eorum ad sæuiendum prouocaretur, aliquibus liberatis nostrisque firmatis, rursus à sequẽda veritate, formido impediret infirmos. Cum igitur his angustiis affligeretur ecclesia, quisquis existimat omnia potius sustinenda, quàm dei auxilium, vt per Christianos imperatores ferretur, fuisse poscẽdum, D parum attendit non bonam de hac negligentia reddi potuisse rationem. Quod enim dicunt qui contra suas impietates leges iustas cõstitui nolunt, non petisse à regibus terræ Apostolos talia, non cõsyderant aliud fuisse tunc tempus, & omnia suis tẽporibus agi. Quis enim tunc in Christum crediderat imperator, qui ei pro pietate contra impietatem leges ferendo seruiret, quando adhuc illud propheticum complebatur: Quare fremuerunt gentes, & populi meditati sunt inania: Astiterunt reges terræ, & principes conuenerunt in vnum aduersus dominum & aduersus Christum eius. Nondum autem agebatur, quod paulò pòst in eodem psalmo dicitur: Et nunc reges intelligite, erudimini qui iudicatis terram: Seruite domino in timore, & exultate ei cum tremore. Quo modo ergo reges domino seruiunt in timore, nisi ea quæ contra iussa domini fiunt, religiosa seueritate prohibẽdo atque plectendo? Aliter enim seruit quia homo est, aliter quia etiam & rex est. Quia homo est, ei seruiuit viuendo fideliter: quia verò etiam rex est, seruit leges iusta præcipientes & contraria prohibentes, conuenienti vigore sanciendo: Sicut seruiuit E Ezechias, lucos & templa idolorum, & illa excelsa quæ contra præcepta dei fuerant constructa destruendo. Sicut seruiuit Iosias, talia & ipse faciendo. Sicut seruiuit rex Niniuitarum, vniuersam ciuitatem ad placandum dominum compellendo. Sicut seruiuit Darius, idolum frangendum in potestatem Danieli dando, & inimicos eius leonibus ingerẽdo. Sicut seruiuit Nabuchodonosor, de quo iam diximus, omnes in regno suo positos à blasphemando deo lege terribili prohibendo. In hoc ergo seruiunt domino reges, in quãtum sunt reges, cum ea faciunt ad seruiendum illi, quæ non possunt facere nisi reges. Cum itaque nondum reges domino seruirent temporibus Apostolorum, sed adhuc meditarentur inania, aduersus eum & aduersus Christum eius, vt prophetarum prædicta omnia complerentur, non vtique tunc possent impietates legibus prohiberi, sed potius exerceri. Sic enim ordo temporũ voluebatur vt & Iudæi occiderent prædicatores Christi, putantes se officium deo facere, sicut prædixerat Christus: & gẽtes fremerent aduersus Christianos, & omnis potentia† martyrum vinceret. Postea verò quàm cœpit impleri quod scriptum est: Et adorabunt eum omnes reges terræ, om- F nes gentes seruient illi: Quis mente sobrius regibus dicat: Nolite curare in regno vestro à quo tueatur† vel oppugnetur ecclesia domini vestri: non ad vos pertineat in regno vestro, quis velit esse siue religiosus siue sacrilegus, quibus dici non potest, non ad vos pertineat in regno vestro, quis velit pudicus esse quis impudicus? Cur enim cum datum sit diuinitus homini liberum arbitrium, adulteria legibus puniantur, & sacrilegia permittantur? An fidem non seruare leuius est animã deo, quàm fœminam viro? Aut si ea quæ non cõtemptu, sed ignorantia religionis committuntur, mitius vindicanda, nunquid ideo negligenda sunt? Melius est quidem, quis dubitauerit, ad deum colẽdum doctrina homines duci, quàm pœnę timore vel dolore compelli? Sed non quia isti meliores sunt, ideo illi qui tales nõ sunt, neglig ẽdi sunt. Multis enim profuit, quod experimẽtis probauimus, prius timore vel dolore cogi, vt postea possint doceri, aut quod iam verbis didicerãt opere sectari. Proponunt nobis quidam sententiam cuiusdam secularis authoris, qui dixit: Pudore & libertate † liberos retinere, satius esse credo quàm metu. Hoc quidem verum

Margin notes: 23. q. 4. § ecclesia. — Psal. 2. — 4. Reg. 18. — 4. Reg. 23. — Ionæ 3. — Daniel. 14. — Danie. 3. — † patientia — † tueatur. — Terra. in Add. — † liberalitate.

G rum eſt, ſed ſicut meliores ſunt quos dirigit amor: ita
Miror vbi plures ſunt quos corrigit timor. Nam vt de ipſo authore
hoc ſit in iſtis reſpondeatur, apud illum etiam legunt, Tu niſi
Terentio. malo coactus, rectè facere neſcis. Porrò autẽ ſcriptura
Prouer. 23. diuina & propter illos meliores dixit: Timor non eſt in
charitate, ſed perfecta charitas foras mittit timorem. Et
propter hos inferiores qui plures ſunt, ait, Verbis non
emendabitur ſeruus durus, ſi enim & intellexerit non
obediet. Cum dixit, verbis eum nõ emendari: non eum
iuſsit deſeri, ſed tacite admonuit vnde debeat emẽdari,
Alioquin non diceret, verbis non emẽdabitur, ſed tantummodo
diceret: non emẽdabitur. Alio quoque loco
dicit: Non ſolum ſeruum, ſed etiam filiũ indiſciplinatum
plagis eſſe coërcendũ. Et magno fructu. Nã tu quidem
inquit percutis eum virga, animá verò eius liberabis
à morte. Et alibi dicit: Qui parcit baculo, odit filiũ
Prouer. 13 ſuum. Dauid enim qui recta fide veroq; intellectu, totis
† aliâs, Da animæ ſuę viribus dicit: Sitiuit † anima mea ad deũ fon-
enim qui tem viuum, quãdo veniã & apparebo ante faciem dei?
&c. dicat: Et huic tali non ſolum temporalium pœnarum, vel im-
Sitiuit. perialium legum, ſed nec gehennarum timor eſt neceſſarius:
cui tam deſyderabile bonũ eſt adhærere deo, vt
H non ſolum ab illa fœlicitate alienari, tãquam magnum
ſupplicium perhorreſcat, verumetiam differri moleſte
ferat. Sed tamen antequam dicant boni filij: Concupiſcentiam
habemus diſſolui & eſſe cum Chriſto: multi
prius tanquã mali ſerui & quodam modo improbi fugitiui,
ad dominum ſuum temporalium flagellorũ ver-
23. q. 4. bere reuocantur. Quis enim nos poteſt amplius amare
Quis nos. quàm Chriſtus, qui animã ſuam poſuit pro ouibus ſuis?
Et tamen cum Petrum & alios Apoſtolos ſolo verbo
vocaſſet, Paulum prius Saulum, eccleſiæ ſuæ poſtea magnum
ędificatorem, ſed horrendum antea vaſtatorem,
non ſola voce compeſcuit, verumetiam poteſtate proſtrauit,
atque infidelitatis tenebris ſæuientem, ad deſyderandum
lumen cordis vt ſurgeret, prius corporis cęcitate
percuſsit. Si pœna illa non eſſet, non ab ea poſtmodum
ſanaretur: Et quando apertis oculis nihil videbat,
ſi eos ſaluos haberet, non ad impoſitionem manus
Ananiæ, vt eorum aperiretur obtutus, tanquã ſquamas
quibus clauſus fuerat inde cecidiſſe, ſcriptura narraret.
Vbi eſt quod iſti clamare cõſueuerunt, liberum eſt cre-
I dere vel non credere. Cui vim Chriſtus intulit? quem
23. q. 6. coëgit? Ecce habent Paulum Apoſtolum: agnoſcant in
ſchiſmati- eo prius cogentem Chriſtum, & poſtea docẽtem: prius
ci. ferientem, & poſtea cõſolantem. Mirum eſt autem quo
modo ille qui pœna corporis ad Euangelium coactus
intrauit, plus illis omnibus qui ſolo verbo vocati ſunt
in euangelio laborauit: Et quem maior timor compulit
ad charitatem, eius perfecta charitas foras miſit timorem.
Cur ergo nõ cogeret eccleſia perditos filios vt redirent,
ſi perditi filij coëgerunt alios vt perirent? Quanuis
etiam illos quos non coëgerunt, ſed tantummodo
ſeduxerũt, ſi per terribiles, ſed ſalubres leges in eius gremio
reuocentur, blandius pia mater amplectitur, & de
illis multo amplius quàm de iis quos nunquam perdiderat
gratulatur. An nõ pertinet ad diligentiam paſtoralem,
etiam illas oues quæ non violenter ereptæ, ſed
blande leuiterq; ſeductæ, à grege aberrauerint, & ab alienis
cœperint poſsideri, inuẽtas ad ouile dominicum,
ſi reſiſtere voluerint flagellorum terroribus vel etiam
doloribus reuocare? præſertim quoniam ſi apud fugitiuos
& prædones ſeruos fœcũditate multiplicentur, plus
habet iuris quod in eis dominicus character agnoſcitur,
qui in eis quos ſuſcepimus, nec tamẽ rebaptizamus
minime violatur. Sic enim error corrigendus eſt ouis, K
vt non in ea corrumpatur ſignaculum redemptoris.
Neque enim ſi quiſquam regio charactere aſsignato †* *† * à ſigna-*
deſertore ſignetur, & accipiat indulgentiam, atque ille *to.*
redeat ad militiam, ille autem eſſe in militia in qua nõdum
erat incipiat, in aliquo eorũ character ille reſcinditur,
an non potius in ambobus agnoſcitur, & honore
debito quoniam regius eſt approbatur? Quia ergo non
poſſunt malum eſſe oſtendere quò cogũtur, nec ad bonum
ſe cogi oportere cõtendũt, ſed à Chriſto coactum
oſtendimus Paulum. Imitatur itaque eccleſia in iſtis cogẽdis
dominum ſuum, quæ prius vt neminem cogeret
expectauit, vt de fide regum atque gentium prædicatio
prophetica compleretur. Etiam hinc enim non abſurde
intelligitur illa Apoſtolica ſententia, vbi Paulus beatus
dicit: Parati vlciſci omnem inobedientiam [veſtram] *2. Cor 10.*
cum completa fuerit prior obedientia veſtra. Vnde & *Luca. 14.*
ipſe dominus ad magnam cœnam ſuam prius adduci
iubet conuiuas, poſtea cogi. Nam cũ ei ſerui ſui reſpondiſſent,
Domine factum eſt quod iuſsiſti, & adhuc eſt
locus: Exite, inquit, in vias & ſepes, & quoſcunque inueneritis
cogite intrare. In illis ergo qui leniter primo ad- L
ducti ſunt, completa eſt prior obedientia: In iſtis autem
qui coguntur, inobedientia coërcetur. Nam quid eſt,
cogite intrare, cum primo dictum eſſet, adducite, & reſponſum
eſſet, factum eſt quod iuſsiſti & adhuc eſt locus?
Si miraculorum terroribus cogendos voluiſſet intelligi,
magis ad eos qui prius vocati ſunt diuina mira- *† ad Iu-*
cula multa facta ſunt, maxime ad eos † de quibus dictũ *dæos.*
eſt, Iudæi ſigna petunt. In ipſis quoque gentilibus talia *σκληρὸν.*
temporibus Apoſtolorum miracula Euangelium commendauerunt,
vt ſi talibus cogi iuberentur, priores, vt
dixi, potius conuiuæ coacti eſſe merito crederentur.
Quapropter ſi poteſtate quam per religionem ac fidem
regum, tempore quo debuit, diuino munere accepit eccleſia,
ij qui inueniũtur in viis & in ſepibus, id eſt, in hęreſibus
& ſchiſmatibus coguntur intrare, non quia coguntur
reprehẽdant, ſed quò cogantur attẽdant. Conuiuium
domini vnitas eſt corporis Chriſti, non ſolum
in ſacramẽto altaris, ſed etiam in vinculo pacis. De ipſis
ſanè poſſumus veriſsime dicere quod neminem co-
gant ad bonum. Quoſcunque enim cogunt, non cogũt *Mutauit ſẽ-*
niſi ad malum. Verũtamen antequam iſtæ leges, quibus *tentiam.*
ad conuiuium ſanctum coguntur intrare, in Africam M
mitterentur, nõnullis fratribus videbatur, in quibus &
ego eram, quanuis Donatiſtarum rabies vſquequaque
ſæuiret, non eſſe petendum ab imperatoribus, vt ipſam
hæreſim iuberent omnino non eſſe, pœnam cõſtituendo
eis qui in illa eſſe voluiſſent: ſed hoc potius cõſtituerent,
vt eorũ furioſas violentias non paterentur qui veritatem
catholicam vel prædicarent loquẽdo, vel lege-
rent cõſtituendo. Quod eo modo fieri aliquatenus poſ- *Lex in hæ-*
ſe arbitrabamur, ſi legem piiſsimę memoriæ Theodoſij *reticos mo-*
quam generaliter in omnes hæreticos promulgauit, vt *derata.*
quiſquis eorum epiſcopus vel clericus vbilibet eſſet inuentus,
decem libris auri mulctaretur, expreſsius in Donatiſtas,
qui ſe negabant hæreticos, ita confirmarent, vt
non omnes ea mulcta ferirentur, ſed in quorum regionibus
aliquas violentias à clericis vel à Circuncellionibus
vel populis eorum eccleſia catholica pateretur: vt
ſcilicet poſt proteſtationem catholicorum, qui fuiſſent
iſta perpeſsi, iam cura ordinum ad perſoluendam mulctam
epiſcopi ſiue miniſtri cæteri tenerentur. Ita enim
exiſtimabamus eis territis, & nihil tale facere audentibus
poſſe libere doceri & teneri catholicam veritatem,
vt ad

A vt ad eam cogeretur nemo, sed eam qui vellet sine formidine sequeretur, ne falsos & simulatores catholicos haberemus. Et quamuis aliis fratribus aliud videretur, iam ætate grauioribus, vel multarum ciuitatum & locorum exempla currentibus, vbi firmam & veram catholicam videbamus, quæ tamen ibi talibus beneficiis dei constituta esset atque firmata, dum per priorum imperatorum leges ad communionem homines catholicam venire cogerentur, obtinuimus tamen vt illud potius quod dixi ab imperatoribus peteretur, decretum est in concilio nostro, legati ad comitatum missi sunt. Sed dei maior misericordia, qui sciret, harum legum terror & quædam medicinalis molestia quàm multorum esset prauis vel frigidis animis necessaria, & illi duriciæ quæ verbis emendari non potest, sed tamen aliquantula seueritate disciplinæ potest, id egit vt legati nostri quod susceperant obtinere non possent. Iam enim nos præuenerant ex aliis locis quædam episcoporum querelæ grauissimæ, qui mala fuerant ab ipsis multa perpessi, & à suis sedibus exturbati: præcipue horrenda & incredibilis cædes Maximiani episcopi catholici ecclesiæ Vagiensis effecit, vt nostra legatio iam quid ageret non B haberet. Iam enim lex fuerat promulgata, vt tantæ immanitatis hæresis Donatistarum, cui crudelius parci videbatur quàm ipsa sæuiebat, non tantum violenta esse, sed omnino esse non sineretur impune, Non tamen supplicio capitali, propter seruandam etiam circa indignos mansuetudinem Christianã, sed pecuniariis damnis propositis, & in episcopos vel ministros eorum exilio constituto. Supradictũ quippe episcopum Vagiensem, quoniam apud ordinarium iudicem dicta inter partes sentẽtia, obtinuerat basilicam quam illi cùm catholica esset inuaserunt, stantem ad altare irruẽtes horrendo impetu & furore crudeli, fustibus & huiuscemodi telis, lignis denique eiusdem altaris effractis immaniter ceciderunt, pugione etiam percusserunt in inguine, quo vulnere sanguis effluens cum exanimem redderet, nisi ei ad vitam maior sæuicia eorum profuisset. Nam cum grauiter sauciatum per terram insuper traherent, exundãti venæ puluis obstrusus sanguinem obtinuit, cuius effusione ibat in mortem. Deinde cum ab eis tandem relictum, nostri cum psalmis auferre tentarent, illi ira ardentiore succensi, eum de portantium C manibus abstulerunt, male mulctatis fugatísque catholicis, quos ingenti multitudine superabant & facilè sæuiendo terrebant. Inde in quandam turrem leuatum, iam defecisse arbitrantes, cum ille adhuc viueret abiecerunt. Sed quodam molli aggere exceptus, & à quibusdam nocte transeuntibus per lucernã conspectus, agnitus atque collectus, & ad religiosam domum apportatus, adhibita magna cura post multos dies cum ab illa desperatione recreatus esset, occisum eum tamen fama scelere Donatistarum etiam trans mare nunciauerat: Quò postea quàm venit, & vita eius inopinatissima apparuit, cicatricibus suis tam multis tam ingentibus tam recentibus, non frustra fama mortuũ se nunciasse monstrauit. Auxilium ergo petiuit ab imperatore Christiano, non tam sui vlciscendi causa, quàm tuendæ ecclesię sibi creditæ. Quod si prętermisisset, non eius fuisset laudanda patientia, sed negligentia merito culpanda. Neque enim & Apostolus Paulus vitæ suæ trãsitoriæ consulebat, sed ecclesiæ dei, quando contra illos qui eum occidere conspirauerant, consilium illorum tribuno vt proderetur effecit. Vnde factum est vt eum ad locum quo fuerat perducendus, deduceret miles armatus, ne illorum pateretur insidias. Romanas etiam leges im- D plorare minime dubitauit, ciuem Romanũ se esse proclamans, quos tunc affligi verberibus non licebat. Itéq; ne Iudæis eum interimere cupientibus traderetur, Cæsaris poposcit auxilium, Romani quidem principis sed non Christiani. Vbi satis ostendit quid facere deberent postea Christi dispensatores, quãdo imperatores Christianos periclitante ecclesia reperirent. Hinc ergo factum est, vt imperator religiosus & pius perlatis in noticiam suam talibus causis, mallet piissimis legibus illius impietatis errorem omnino corrigere, & eos qui contra Christum Christi signa portarent, ad vnitatem catholicam terrendo & coërcendo redigere, quàm sæuiendi tantummodo auferre licentiam, & errandi ac pereundi relinquere. Iam verò cum ipsæ leges venissent in Africam, præcipue illi qui quærebãt occasionem, aut sæuiciam furentium metuebant, aut suos verecundabantur offendere, ad ecclesiam continuo transierunt. Multi etiam qui sola illic à parentibus tradita consuetudine tenebãtur, qualem verò causam ipsa hæresis haberet nunquam antea cogitauerant, nunquam quærere & consyderare voluerant, mox vbi cœperunt aduertere, & nihil in ea dignum inuenire propter quod tan- E ta damna paterentur, sine vlla difficultate catholici facti sunt. Docuit enim eos solicitudo, quos negligentes securitas fecerat. Istorum autem omnium præcedentium authoritatem & persuasionem sequuti sunt multi, qui minus idonei erant per seipsos intelligere, quid distaret inter Donatistarum errorem, & catholicam veritatem: Ita cùm magna agmina populorũ vera mater in sinum gaudens reciperet, remanserunt turbæ duræ, & in illa peste infœlici animositate resistentes: Ex his quoque plurimi simulando communicauerunt, alij paucitate latuerunt. Sed illi qui simulabant paulatim assuescendo, & prædicationem veritatis audiendo, maxime post collationem & disputationem quæ inter nos & Episcopos eorum apud Carthaginem fuit, ex magna parte correcti sunt. In quibusdam verò locis, vbi pertinacior & impacatior præualuit multitudo, cui resistere non poterant pauciores quorum erat melior de communione sententia, aut turbæ authoritati paucorum potentiorum subditæ in malam partem, obtemperarunt, aliquanto diutius laboratum est. Ex iis sunt in quibus adhuc laboratur, in quo labore multa catho- F lici, & maxime Episcopi & clerici horrenda & dura perpessi sunt, quæ commemorare longum est, quando quorundam & oculi extincti sunt, & cuiusdam Episcopi manus & lingua præcisa est, nonnulli etiam trucidati sunt. Taceo crudelissimas cædes, & domorũ deprædationes, per nocturnas aggressiones, & incendia, non solum priuatorum habitaculorum, verumetiam ecclesiarum, in quas flammas non defuerunt qui & codices dominicos mitterent. Sed nos huiusmodi afflictos malis, consequens consolatus est fructus. Nam vbicunque à perditis ista commissa sunt, ibi feruentius atque perfectius vnitas Christiana profecit, & vberius laudatur dominus qui donare dignatus est vt serui eius passionibus suis lucrarentur fratres suos, & oues eius mortifero errore dispersas in pacem salutis æternæ suo sanguine congregarent. Potens est dominus & misericors, quem quotidie rogamus vt etiam cæteris det pœnitentiam, & resipiscant de diaboli laqueis, à quo captiui tenentur secundum ipsius voluntatem, qui non quęrunt nisi vnde nobis calumnientur, & retribuant mala pro bonis: quia nec intelligere nouerunt, quem circa eos

Lex pecuniaria in Donatistas latrones.

23.q.3. Maximianus. Acto.21.

Acto.25.

Donatistarũ immanitas.

ca eos

G ca eos animum delectationemq; seruemus, & quo mo-
do eos velimus secũdum domini præceptum, quod per
Ezechielem prophetam pastoribus dedit, reuocare er-
rantes, & perditos inuenire. Illi autem, quod & alibi ali-
quando diximus, & quod nobis faciunt, sibi non impu-
23.q.5. tant, & quod sibi faciunt, nobis imputant. Quis enim
quis enim. nostrum velit non solum aliquẽ illorum perire, verum-
etiam aliquid perdere? Sed si aliter non meruit pacem
habere domus Dauid, nisi Absalon filius eius in bello
quod contra patrem gerebat fuisset extinctus, quanuis
magna cura mandauerat suis vt eum quantum possent
viuum saluumq; seruarent, vt esset cui pœnitenti pater-
nus affectus ignosceret, quid ei restitit, nisi perditum fle
re, & sui regni pace acquisita suam mœsticiam conso-
lari? Sic ergo catholica mater bellãtibus aduersus eam,
quid aliud quàm filiis suis, quia vtique ex ipsa magna
arbore, quæ ramorum suorum porrectione toto orbe
diffunditur, iste in Africa ramusculus fractus est, cum
eos charitate parturiat vt redeant ad radicem, sine qua
veram vitam habere non possunt, si aliquorum perdi-
tione cæteros tam multos collegit, præsertim quia isti
H non sicut Absalon casu bellico, sed spõtaneo magis in-
teritu pereunt, dolorem materni cordis lenit & sanat
tantorum liberatione populorum. Quorum si videas
in Christi pace læticias, frequentias, alacritates, & ad
hymnos audiendos & canẽdos, & ad verbum dei per-
cipiendum celebres hilaresq; conuentus, multorùmque
in eis cum dolore magno recordationem præteriti er-
roris, & cum gaudio considerationem cognitæ veri-
tatis, & cum indignatione & detestatione mendacium
magistrorum, quod modo cognoscant de nostris sa-
cramentis quàm falsa iactauerint, multorum etiam in
eis cõfessiones, quod olim vellent esse catholici, nec in-
ter homines tanti furoris auderent: horum ergo popu-
lorum congregationes per plurimas Africæ regiones,
ab illa perditione liberatorum, si sub vno cõspectu vi-
deres, tunc diceres nimiæ fuisse crudelitatis, si dum ti-
meretur ne homines desperati & istorum innumerabi-
li multitudini nulla æstimatione cõparandi suis & vo-
luntariis ignibus cremarentur, isti in æternum perden-
23.q.4. di & sempiternis ignibus cruciandi relinquerentur. Si
ipsa pietas. enim duo aliqui in vna domo habitarent quam certis-
sime sciremus esse ruituram, nobisque id prænuncian-
I tibus nollent credere, atque in ea manere persisterent,
si eos inde possemus eruere vel inuitos, quibus immi-
nentem illam ruinam postea demonstraremus, vt re-
dire vlterius sub eius periculum non auderent: puto nisi
faceremus non immerito crudeles iudicaremur. Por-
rò si vnus illorum nobis diceret, quando intraueritis
eruere nos, memetipsum continuo trucidabo: alter au-
tem nec exire quidem inde, nec erui vellet, sed neque
necare se auderet, quid eligeremus: vtrum ambos rui-
næ opprimendos relinquere, an vno saltem per miseri-
cordiæ nostram operam liberato, alterum non nostra
culpa, sed sua potius interire? Nemo est tam infœlix, qui
nun quid fieri in talibus rebus oporteat facillime iudi-
cet. Et de duobus hominibus, vno scilicet perdito, &
vno liberato, similitudinem istam proposui. Quid ergo
sentiendum est de quibusdam paucis perditis, & innu-
merabili multitudine populorum liberatorum? Non e-
nim vel tot sunt illi homines qui sua volũtate pereunt,
quot liberantur per istas leges ab illa pestifera æternaq;
pernicie fundi, pagi, vici, castella, municipia, ciuitates.
23.q.4. Si autem diligentius rem de qua loquimur cogitemus,
ipsa pietas. puto quod si plurimi essent in domo ruitura, & inde
saltem vnus liberari posset, atque id cum facere cona- K
remur, alij seipsos præcipitio necarent, dolorem de cæ-
teris nostrum, de vnius saltem salute cõsolaremur, non
tamen ne seipsos alij perderent, perire vniuersos nullo
liberato permitteremus. Quid igitur de opere miseri-
cordiæ, quod pro vita æterna adipiscẽda & pœna æter-
na vitanda hominibus debemus impendere, iudican-
dum est, si pro salute ista nõ solum temporali, sed etiam
breui, ad ipsum tempus exiguum liberanda, sic nos ho-
minibus subuenire, ratio vera & benigna compellit?
Quod autem nobis obiiciunt, quod res eorum concu- 23.q.7.
piscamus & auferamus: Vtinam catholici fiant, & non *quod autẽ.*
solum quæ dicunt sua, sed etiam nostra in pace nobis-
cum & charitate possideant. Vsqueadeo autem calum-
niandi cupiditate cæcantur, vt non attendant, quàm
sint inter se contraria quæ loquuntur. Ipsi certe dicunt
& inuidiosissime sibi conqueri videntur, quod eos in
nostram communionẽ violento legum imperio coar-
ctamus. Hoc vtique nullo modo faceremus, si res eorũ
possidere vellemus. Quis auarus quærit cõpossessorem?
Quis dominandi cupiditate inflammatus, vel fastu do-
minationis elatus desyderat habere consortem? Ipsos L
certe attendant quondam suos iam nostros socios, &
fraterna nobis dilectione coniunctos, quemadmodum
sua teneant, non solum quæ habebant, sed etiam nostra
quæ non habebãt, quæ tamen si pauperius compaupe-
res sumus & nostra sunt & illorum. Si autem priuatim *Sacerdotes*
quæ nobis sufficiant possidemus, non sunt illa nostra *dispensato-*
sed pauperum, quorũ procurationem quodam modo *res nõ pro-*
gerimus, non proprietatem nobis vsurpatione damna- *prietarij.*
bili vendicamus. Quicquid ergo nomine ecclesiarum
partis Donati possidebatur, Christiani imperatores le-
gibus religiosis cum ipsis ecclesiis ad catholicam trans-
ire iusserũt. Cum ergo nobiscum sint plebes earundem
ecclesiarum, nobiscum pauperes qui ab eisdem posses-
siunculis alebãtur, ipsi potius foris positi, desinant con-
cupiscere aliena, sed intrent in vnitatis societatem, vt
pariter gubernemus, non illa tantum quæ dicunt sua,
verumetiam quæ dicũtur & nostra. Scriptum est enim: 1.Cor.3.
Omnia vestra sunt, vos autem Christi, Christus autem
dei. Sub illo capite in vno eius corpore vnum simus, &
de istis talibus rebus faciamus quod scriptũ est in acti-
bus Apostolorum: Erat illis anima vna & cor vnum, *Acto.4.*
& nemo dicebat aliquid proprium, sed erant illis om- M
nia communia. Amemus quod cantamus: Ecce quàm *Psal.132.*
bonum & quàm iocundum habitare fratres in vnum,
vt sic experiantur, & sciant quàm veraciter ad eos cla-
met mater catholica, quod scribit beatus Apostolus ad
Corinthios: Non quæro quæ sunt vestra, sed vos. Si au- 2.Cor.12.
tem consyderemus quod scriptum est in libro sapien- *Sapien.10.*
tiæ: Ideo iusti tulerunt spolia impiorum. Item quod le- 23.q.7.
gitur in Prouerbiis: Thesaurizantur autem iustis diui- *quẽadmo-*
tiæ impiorum: tunc videbimus nõ esse quærendum qui *dum.*
habeant res hęreticorum, sed qui sint in societate iusto-
rum. Scimus quidem illos tantam sibi arrogare iusti-
ciam, vt eam se iactant nõ solum habere, sed etiam aliis
hominibus dare. A se quippe dicunt iustificari eum,
quem baptizauerint, vbi nihil eis restat, nisi dicere illi
qui baptizatur ab eis vt in baptizatorem suum credat.
Cur enim non faciat, quando Apostolus dicit: Credẽti *Roma.4.*
in eum qui iustificat impium, deputatur fides eius ad iu-
sticiam? In ipsum ergo credat si eũ ipse iustificat, vt de-
putetur fides eius ad iusticiam. Sed puto quod etiã ipsi
seipsos horreant, si tamen ista vel cogitare dignantur.
Iustus enim & iustificans nõ est nisi deus. Potest autem
& de

A & de istis dici quod dicit Apostolus de Iudæis, quia
Roma.10. ignorantes dei iusticiam & suam volentes constituere,
iusticiæ dei non sunt subiecti. Absit autem vt quisquam
nostrum ita se iustum dicat, vt aut suam iusticiam velit
constituere, id est, quasi à seipso sibi datam, cum dicatur
1.Cor.4. ei: Quid enim habes quod non accepisti? aut sine pec-
cato se esse iactare audeat in hac vita, sicut ipsi in nostra
collatione dixerunt in ea se esse ecclesia quæ iam non
Ephe.5. habet maculam aut rugam aut aliquid huiusmodi: ne-
2.Retra.6. scientes hoc modo in eis compleri, qui vel post baptis-
mum continuo vel dimissis debitis quæ dimittenda in
oratione poscuntur de hoc exeunt corpore, in tota ve-
Ecclesia rò ecclesia tunc futurum vt sit omnino non habẽs ma-
quo modo culam aut rugam aut aliquid eiusmodi, quando dicen-
sine macu- dum erit: Vbi est mors victoria tua? Vbi est mors acu-
la & ruga. leus tuus? Aculeus enim mortis est peccatum. In hac au-
tem vita vbi corpus quod corrumpitur aggrauat ani-
mam, si ecclesia eorũ iam talis est, non ergo dicant deo,
quod dominus nos orare docuit, Dimitte nobis debita
nostra. Cum enim in baptismo cuncta dimissa sunt, vt
quid hoc poscit ecclesia, si iam etiam in hac vita nõ ha-
bet maculam aut rugam aut aliquid huiusmodi? Con-
B temnant & Apostolum Ioannem clamãtem in episto-
1.Ioan.1. la sua: Si dixerimus quia peccatum non habemus, nos-
ipsos decipimus, & veritas in nobis non est. Si autem
confessi fuerimus peccata nostra, fidelis est & iustus, qui
dimittat nobis peccata, & mundet nos ab omni iniqui-
Matth.6. tate. Propter hanc spem dicit vniuersa ecclesia, Dimit-
te nobis debita nostra: vt non superbientes sed confi-
tentes mundet nos ab omni iniquitate, atq; ita sibi do-
minus Christus exhibeat in illa die gloriosam eccle-
siam non habentem maculam aut rugam aut aliquid
eiusmodi, quam modo mundat lauacro aquæ in verbo:
quia neque aliquid remanet in baptismo, quod non di-
mittatur omnium præteritorum peccatorum, si tamen
ipse baptismus non frustra foris habeatur, si aut intus
detur, aut si iam foris datus est, non foris cum illo re-
maneat: & quicquid ab eis qui post acceptum baptis-
mum hic viuunt infirmitate humana contrahitur qua-
rumcunque culparum, propter ipsum lauacrum dimit-
titur. Neque enim aliquid prodest non baptizato dice-
Ephe.5. re, Dimitte nobis debita nostra. Ita modo mundat ec-
clesiam suam lauacro aquæ in verbo, vt tunc eam sibi
C exhibeat non habentem maculam neque rugam, aut a-
liquid eiusmodi, totam scilicet pulchram atque perfe-
ctam, quando absorbebitur mors in victoriam. Nunc
ergo inquantũ viget in nobis quod ex deo nati sumus,
ex fide viuentes, iusti sumus. Inquãtum autem reliquias
mortalitatis ex Adam trahimus, sine peccato non su-
mus. Et illud enim verum est: Qui natus est ex deo non
1.Ioan.3. peccat. Et illud verum est: Si dixerimus quia peccatum
1.Ioan.1. non habemus, nosipsos decipimus, & veritas in nobis
Roma.3. non est. Dominus itaque Christus & iustus est & iusti-
23.q.7. quẽadmo-dum. ficans, nos autem iustificari gratis per gratiam ipsius.
Non autem iustificat nisi corpus suum, quod est eccle-
sia. Et ideo si corpus Christi tollit spolia impiorum, &
corpori Christi thesaurizantur diuitiæ impiorum, non
debẽt impij foris remanere, vt calumnientur, sed intra-
re potius vt iustificentur. Vnde & illud quod de die iu-
Sapien.5. dicij scriptũ est: Tunc stabunt iusti in magna constan-
tia aduersus eos qui se angustiauerũt, & abstulerunt la-
bores eorum, non vtique sic intelligẽdum est, quia sta-
bit Chananæus aduersus Israël, cum Chananæi abstu-
lerit labores Israël, sed stabit Nabuthæus aduersus A-
chab, quoniam labores Nabuthæi abstulit Achab Cha-
nanæus quippe impius, Nabuthæus iustus. Eodem mo- D
do non stabit Paganus aduersus Christianum qui ab-
stulit labores eius, quando idolorum expoliata vel do-
nata sunt templa: sed stabit Christianus aduersus Paga-
num, qui abstulit labores eius, quando martyrum pro-
strata sunt corpora. Sic ergo non stabit hæreticus ad-
uersus catholicum qui abstulit labores eius quãdo præ-
ualuerunt leges catholicorum imperatorum: sed stabit
catholicus aduersus hæreticũ, qui abstulit labores eius,
quando furores præualebant impiorum Circumcellio-
num. Ipsa quippe scriptura soluit quæstionem, quæ non
ait: Tunc stabunt homines, sed tunc stabunt iusti. Et
ideo in magna constantia, quia in bona cõscientia. Iu-
stus autem hic nemo est iusticia sua. i. tanquam sibi à se-
ipso facta, sed vt dicit Apostolus: sicut vnicuique deus *Roma.12.*
partitus est mensuram fidei. Sequitur autem & adiun-
git: Sicut enim in vno corpore multa membra habe-
mus, omnia autem membra non eosdem actus habent,
Ita multi vnum corpus sumus in Christo. Ac per hoc
nemo poterit esse iustus quãdiu fuerit ab vnitate huius
corporis separatus. Quemadmodum enim membrum,
si præcidatur ab hominis viui corpore, nõ potest tene- E
re spiritum vitæ: Sic homo qui præciditur de Christi
iusti corpore, nullo modo potest spiritum tenere iusti-
ciæ, etiam si figuram membri teneat quam sumpsit in
corpore. In huius ergo compagem corporis veniant, &
labores suos non dominandi cupiditate, sed bene vten-
di pietate possideant. Nos autem voluntatem nostram,
vt iam dictum est, ab huius cupiditatis sordibus, quoli-
bet inimico iudicante purgamus, quãdo eos ipsos quo-
rum labores dicunt, vt nobiscum & illis & nostris in
societate catholica vtantur, quantum valemus inquiri-
mus. Sed hoc est, inquiunt, quod nos mouet. Si iniusti
sumus, quare nos quæritis? Quibus respondemus: Quæ- *Luca.15.*
rimus vos iniustos, ne permaneatis iniusti. Quærimus
perditos, vt de inuẽtis gaudere possimus dicentes: Mor-
tuus erat frater & reuixit, perierat & inuentus est. Qua
re ergo me, inquit, non baptizas, vt abluas me à pecca-
tis? Respondeo: Quia non facio iniuriam characteri
imperatoris, cum errorem corrigo desertoris. Quare,
inquit, apud te vel pœnitentiã non ago? Immo nisi ege-
ris saluus esse nõ poteris. Quo modo enim gaudebis te
esse correctum, nisi doleas fuisse peruersum? Quid ergo, F
inquit, apud vos cum ad vos transimus accipimus? Re-
spondeo: Non quidem accipitis baptismum, qui vobis
extra cõpagem corporis Christi inesse potuit, prodesse
non potuit: sed accipitis vnitatem spiritus in vinculo
pacis, sine qua nemo poterit videre deũ, & charitatem,
quæ sicut scriptum est, cooperit multitudinem pecca- *1.Petri.4.*
torũ. Quod tam magnũ bonum, sine quo nec linguas
hominũ & angelorum, nec sciẽtiam omniũ sacramen-
torum, nec prophetiam, nec tantam fidem qua montes
transferantur, nec omnia quæ possidet homo distribu-
ta pauperibus, nec corporis in ignibus passionem pro-
desse aliquid, Apostolus testis est. Hoc ergo tam magnũ *1.Cor.13.*
bonum, si paruum vel nullum putatis, merito infœlici-
ter erratis, merito si in vnitatem catholicã non transi-
tis, peritis. Si ergo, inquiunt, oportet vt nos extra ec-
clesiam & aduersus ecclesiam fuisse pœniteat, vt salui
esse possimus, quo modo post istam pœnitentiam apud
vos clerici vel etiam episcopi permanemus? Hoc non
fieret quoniam reuera, quod fatendum est, fieri non de-
beret, nisi pacis ipsius cõpensatione sanarentur. Sed sibi
hoc dicant & multo maxime humiliter doleant, qui in
tanta morte præcisionis iacẽt, vt isto quodam vulnere

matris

G matris catholicæ reuiuiscant. Cum enim præcisus ramus inseritur, fit aliud vulnus in arbore, quo possu recipi vt viuat, qui sine vita radicis peribat. Sed cum receptus recipienti coaluerit, & vigor consequetur, & fructus. Si autem non coaluerit, ille quidem arescit, sed vita arboris permanebit. Est enim & tale inserẽdi genus, vt nullo præciso ramo qui intus est, ille qui foris est inseratur, non tamen nullo sed vel leuissimo arboris vulnere. Ita ergo & isti cum ad radicem catholicam veniunt, nec eis quamuis post erroris sui pœnitentiam honor clericatus aut episcopatus aufertur, fit quidem aliquid tanquam in cortice arboris matris contra integritatem seueritatis.
1. Cor. 3. Veruntamen quia neque qui plantat est aliquid, neque qui rigat, ad dei misericordiã precibus fusis coalescente insitorum pace ramorum, charitas cooperit multitudinem peccatorum.
Dis. 50. vt constitueretur. Vt enim constitueretur in ecclesiis, ne quisquam post alicuius criminis pœnitentiam clericatum accipiat, vel ad clericatum redeat, vel in clericatu maneat, nõ desperatione indulgentiæ, sed rigore factum est disciplinæ. Alioquin contra claues datas ecclesiæ disputabitur, de quibus dictum
Matth. 16. est: Quæ solueritis in terra, soluta erunt & in cœlo: sed
† detectis. ne fortitan etiam de cæteris † criminibus, spe honoris
H ecclesiastici animus intumescens superbe ageret pœnitentiam, seuerissime placuit vt post actam de crimine damnabili pœnitentiam, nemo sit clericus: vt desperatione temporalis altitudinis medicina maior & verior esset humilitatis. Nam & sanctus Dauid de criminibus mortiferis pœnitentiam egit, & tamen in honore suo perstitit. Et beatum Petrũ quando amarissimas lachrymas fudit, vtique dominum negasse pœnituit, & tamen Apostolus mansit. Sed non ideo superuacua putanda est posteriorum diligentia, qui vbi saluti nihil detrahebatur, humilitati aliquid addiderunt, quo salus tutius muniretur, experti credo aliquorum fictas pœnitentias
23. q. 4. ipsa pietas. per affectatas honorum potentias. Cogunt enim multas inuenire medicinas, multorum experimenta mor-
Dis. 50. vt constitueretur. borum. Verum in huiusmodi causis vbi per graues dissensionum scissuras nõ huius aut illius hominis est periculum, sed populorum strages iacent, detrahẽdum est
† aliàs, maiorum. aliquid seueritati, vt maioribus † malis sanandis charitas syncera subueniat. Habeant ergo isti de præterito detestabili errore, sicut Petrus habuit de mendaci timore amarum dolorem, & veniant ad ecclesiam Christi
I veram, hoc est matrem catholicam, Sint in illa clerici, sint Episcopi vtiliter, qui contra illam fuerunt hostiliter. Non inuidemus, imò amplectimur, optamus, hortamur, & quos in viis & sepibus inuenimus, intrare cogimus, & sic nõdum quibusdã persuademus, quia non res eorũ, sed ipsos quærimus. Apostolus Petrus quando saluatorem negauit & fleuit & Apostolus mansit, nondum acceperat promissum spiritum sanctum. Sed multo magis isti eum non acceperunt, vbi à corporis compage diuisi, quod solũ corpus viuificat spiritus sanctus, extra ecclesiam, & contra ecclesiam, ecclesiæ sacramenta tenuerunt, & tanquam ciuili bello nostris cõtra nos erectis signis armisque pugnauerunt. Veniant, fiat pax in virtute Hierusalem, quæ virtus charitas est. Cui san-
Psal. 121. ctæ ciuitati dictum est: Fiat pax in virtute tua, & abundantia in turribus tuis. Non se extollant aduersus maternam solicitudinem, quam pro ipsis & pro tantis populis quos decipiunt vel decipiebant colligendis & habuit & habet: non superbiant, quia sic eos suscipit: non referant ad elationis suæ malum quod facit ipsa propter pacis bonum. Sic multitudinibus per schismata &

hæreses pereuntibus subuenire cõsueuit. Hoc displicuit K
Lucifero, quia factum est in eis suscipiendis atque sanandis, qui veneno perierant Arriano: & cui displicuit in tenebras cecidit schismatis, amisso lumine charitatis. Hoc ergo istos ab initio seruauit Africam catholi-
ca & † Episcoporum sententia, qui in ecclesia Roma- *† ex.*
na inter Cæcilianum & partem Donati iudicauerunt, damnatoq; vno quodam Donato, qui author schismatis fuisse manifestatus est, cæteros correctos etiam si extra ecclesiã ordinati essent in suis honoribus suscipiendos esse censuerunt: non quo etiam foris ab vnitate corporis Christi possent habere spiritum sanctum, sed maxime propter eos quos foris positi possent decipere. & à susceptione illius miseris impedire. Deinde vt etiam in ipsorum infirmitas lenius excepta intus sanabilis fieret, iam nulla pertinacia claudente oculos cordis aduersus euidentiam veritatis. Quid autem aliud etiam ipsi cogitauerunt, quando Maximianistas quos in sacrilego sicut eorum concilium indicat schismate damnauerant, & in quorum iam locum alios ordinauerant, postea quàm viderunt ab eis populus non recedere, ne omnes perderent in suis honoribus receperunt, & baptismo quem foris ab eis damnati dederant, nullam contradi-
ctionem quæstionemq; mouerunt? Quare ergo miran- L
tur, aut queruntur, aut calumniantur quod eos sic suscepimus pro vera pace Christi, & non recordantur quid ipsi fecerint pro vana quæ contra Christũ est pace Donati? Quod eorum factum si contra eos teneatur & intelligenter asseratur, quid omnino respõdeant non ha-
bebunt. Quod autem dicunt: si peccauimus in spiritum *Peccatũ in*
sanctum, quia exufflauimus baptismum vestrum, vt *spiritũ sanctum irre-*
quid nos quæritis, cum remitti nobis hoc peccatũ om- *missibile.*
nino non possit, dicẽte domino: Qui peccauerit in spiritum sanctum, non remittetur ei, neque in hoc seculo neque in futuro: non attendunt, quia secundum istum sensum nemo liberandus est. Quis enim non loquitur aduersus spiritum sanctũ & peccat in eum, siue qui nõdum est Christianus, siue qui est hæreticus Arrianus, aut Eunomianus, aut Macedonianus qui eum dicũt es-
se creaturam, aut Photinianus qui eius omnino negat *Substantiã*
aliquam esse substantiam, sed vnum tantummodo esse *dixit p persona.*
deum patrem: siue alij hæretici quos commemorare lõgum est? Nulli ergo istorum liberandi sunt? Aut ipsi Iudæi quibus dominus hoc obiecit, si in eũ crederent non
erant baptizandi? Non enim ait Saluator: In baptismo M
remittetur: sed non remittetur, inquit, neque in hoc se- *4. senten.*
culo neque in futuro. Intelligant ergo non omne, sed *dist. 43.*
aliquod significatũ esse peccatum in spiritum sanctum, *De fide & operibus.*
quod omnino non remittetur. Sicut enim cum dixis- *ca. 28.*
set: Si nõ venirem peccatum non haberent: vtique non omne peccatum intelligi voluit, quandoquidem pleni erant multis magnisq; peccatis, sed aliquod proprium peccatum, quod si non haberent possent illis omnia dimitti quæ habebant: id est, quod in eum venientem non crediderunt: Hoc enim non haberent peccatum, si non veniret. Sic etiã cum dixit, Qui peccauerit in spiritum sanctum, vel qui verbum dixerit aduersus spiritum sanctum, non vtique omne quod in spiritum sanctum peccatur facto siue dicto, sed aliquod certum & proprium
intelligi voluit. Hoc est autem duricia cordis vsque ad *ἀμετά-*
finem huius vitæ, qua homo recusat in vnitate corpo- *νοια.*
ris Christi, quod viuificat spiritus sanctus, remissionem accipere peccatorũ. Cum enim dixisset discipulis: Accipite spiritum sanctum, continuo subiecit: Si cui dimiseritis peccata, dimittentur ei: si cui tenueritis, tenebuntur.

A tur. Huic ergo dono gratię dei quicunq; restiterit & repugnauerit, vel quoquo modo fuerit ab eo alienus, vsq; in finem huius temporalis vitæ nō remittetur ei, neque in hoc seculo neque in futuro: hoc scilicet tam grande peccatū vt eo teneantur cuncta peccata, quod non probatur ab aliquo esse commissum, nisi cum de corpore exierit. Quandiu verò hic viuit, eum sicut dicit Apostolus patientia dei ad pœnitentiā adducit. Sed si ipse perseuerantissima iniquitate, sicut consequenter adiungit Apostolus, Secūdum duriciam cordis sui, & cor impœnitēs thesaurizat sibi iram in die iræ & reuelationis iusti iudicij dei, nō remittetur ei neque in hoc seculo neque in futuro. Isti autem cum quibus agimus vel de quibus agimus non sunt desperandi. Adhuc enim sunt in corpore: sed non quærant spiritum sanctū nisi in Christi corpore, cuius habent foris sacramētum, sed rem ipsam nō tenent intus cuius est illud sacramentū, & ideo sibi iudicium manducant & bibunt. Vnus enim panis sacramentum est vnitatis: quoniam sicut Apostolus dicit: Vnus panis vnum corpus multi sumus. Proinde ecclesia catholica sola corpus est Christi, cuius ille caput
B est saluator corporis sui. Extra hoc corpus neminē viuificat spiritus sanctus: quia sicut ipse dicit Apostolus: Charitas dei diffusa est in cordibus nostris per spiritum sanctum qui datus est nobis. Non est autem particeps diuinæ charitatis, qui hostis est vnitatis. Nō habent itaque spiritum sanctum, qui sunt extra ecclesiam. De illis quippe scriptum est: Qui seipsos segregāt animales, spiritum non habētes. Sed nec ille eum percipit, qui fictus est in ecclesia, & quo modo deinde † scriptum est: Sanctus enim spiritus disciplinæ effugiet fictum. Qui ergo vult habere spiritum sanctum, caueat foris ab ecclesia remanere, caueat in eam simulate intrare. Aut si iam talis intrauit, caueat in eadem simulatione persistere, vt veraciter coalescat arbori vitæ. Prolixum tibi librum direxi, & tuis fortasse occupationibus onerosum. Si ergo potuerit tibi vel partibus legi, dabit tibi dominus intellectum, vt habeas quid respondeas eis corrigendis atque sanandis, quos etiam tibiipsi tanquam fideli filio, mater ecclesia vbi potueris, & quo modo potueris, siue ipse loquendo & respondendo, siue ad doctores ecclesiæ perducendo, in adiutorio domini corrigendos sa-
C nandósque commendat.

† quoniam & inde.

Macedonius Index Cæsareus Augustino, testans se statim fecisse quod ille petierat, eo quod verecunde peteret, seq; legisse libros quos ad se miserat, & eorum ingenium ac sententiam prædicat. *Epistola LI.*

DOMINO meritò venerabili, & vere suscipiendo patri Augustino Episcopo, Macedonius. Miro modo afficior sapientia tua, & in illis quæ edidisti, & in iis quæ interuenientis pro solicitis mittere non grauaris. Nam & illa tantum habent acuminis, scientiæ, sanctitatis, vt nihil supra sit. Et hæc tantum verecundiæ, vt nisi faciā quod mandas, culpam penes me remanere, nō in negocio esse diiudicem, domine meritò venerabilis, & vere suscipiēde pater. Non enim instas, quod plerique homines istius loci faciunt, vt quodcunque solicitus volueris, extorqueas: sed quod tibi à iudice tot curis obstricto petibile visum fuerit, admones subseruiente verecundia, quæ maxima difficiliū inter bonos efficacia est. Proinde statim commendatis effectum desyderij tribui: nam sperandi viam ante patefecerā. Explicui tuos libros (neque enim
D tam languidi aut inertes erant, vt me aliud quàm se curare paterentur) iniecerunt manum, ereptumq; aliis solicitudinum causis, suis vinculis illigauerunt. Ita enim mihi deus propicius sit, vt ego anceps sim quid in illis magis mirer, sacerdotij perfectionē, philosophiæ dogmata, historiæ plenam noticiam, an facundiæ plenam iucunditatem, quę ita imperitos etiam illicere potest, vt donec explicent, nō desistant, & cum explicauerint, adhuc requirant. Conuicti nanq; sunt impudenter pertinaces, iam inde à bonis quæ memorant seculis, pro naturæ rerum obscuritate cōtigisse peiora, falsosq; omnes illitis quadam dulcedine fœlicitatibus suis, per quas nō ad beatitudinem, sed ad prærupta sunt ducti: Hæc verò nostra præcepta, & simplicis veriq; dei mysteria, præter vitam perpetuam quam purissimis virtutibus pollicentur, etiam hæc secularia & necessariò qui nati sumus euētura mitigare: & vsus es validissimo exemplo recentis calamitatis, quo licet firmissime causam munieris, tamen si vtrumuis licuisset, id tibi noluissem suffragari. Sed quando orta inde fuerat conuincendorum stulticiæ querela, necesse erat inde argumēta veritatis accersere. Hæc interim occupatus aliis curis, quæ & si vanæ E
sunt, cum rerum exitum cogitamus, tamen quasi necessariæ pro nascendi conditione, rescripsi. Si ocium fuerit & superstes vita, etiam de Italia rescribam, vt tantæ doctrinæ opus debitis, & si non satisfacientibus remuneretur officiis. Incolumem lætámque sanctitatem tuam deus omnipotens æuo largissimo tueatur, domine meritò desyderabilis & vere suscipiende pater.

Augustinus Macedonio, docens nec Epicureos nec Stoicos recte docuisse viam ad veram fœlicitatem. Nō enim esse virtutes nisi relatas ad charitatem dei & proximi, quæ à deo donatur, complectens omnes virtutes, nec in hac vita contingere perfectam fœlicitatem, sed in futura: *Epistola LII.*

AVGVSTINVS Episcopus famulus Christi familiæq; eius, dilecto filio Macedonio in domino salutem. Quanuis sapientiam, quam mihi tribuis, in me non agnoscā, tantæ tamen erga me beneuolentiæ tuæ, tamq; synceræ gratias ago
F debeoq; plurimas, & meorum studiorū labores, tali ac tāto viro placuisse delector. Multo verò amplius, quod animū tuum charitate æternitatis & veritatis atque ipsius charitatis affectu diuinæ illi cœlestique reipu. cuius regnator est Christus, & in qua sola semper beateq; viuēdum est, si rectè hic pieq; viuatur, agnosco inhiantē, video propinquantem, eiusq; potiundæ amplector ardentē. Inde quippe manat etiam vera amicicia, nō pensanda temporalibus cōmodis, sed gratuito amore potienda. Nemo enim potest veraciter amicus esse hominis, nisi fuerit ipsius primitus veritatis: quod si gratis nō fiat, nullo fieri pacto potest. De qua re etiam philosophi multa dixerūt, sed apud eos vera pietas, id est verax veri dei cultus, vnde omnia rectè viuēdi duci oportet officia, non inuenitur: nōn ob aliud, quantum intelligo, nisi quia beatam vitam, ipsi sibi quodam modo fabricare voluerunt, potiusq; patrandam quàm impetrandam putauerunt, cum eius dator non sit nisi deus. Neque enim facit beatum hominē, nisi qui fecit hominem: nam qui tanta creaturæ suæ bona, bonis malisq; largitur, vt sint, vt homines sint, vt vigentes sensibus, valentes viribus, affluentes opibus sint, seipsum bonis dabit vt beati sint, quia eius etiam hoc munus est vt boni sint. Illi verò, qui

Grò, qui in hac ærumnosa vita, in his moribũdis membris, sub hac sarcina corruptibilis carnis, authores suæ beatæ vitæ & quasi cõditores esse voluerunt, velut propriis eam virtutibus appetentes, iamq; retinentes, nõ ab illo fonte virtutum petentes atque sperantes, deum superbiæ suæ resistentem sentire minime potuerũt. Vnde in errorem absurdissimum lapsi sunt, vt cum asseuerãt,
Phalaris. etiam in Phalaridis tauro beatũ esse sapientem, cogantur fateri vitam beatam aliquando esse fugiendam. Exaggeratis enim malis corporis cedunt, atque in eorum molestiis grauissimis abscedẽdũ ex hac vita esse decer-
† nefas. nunt. Vbi nolo dicere quantum sit scelus † seipsum ho-
De vita beata libro.1. minem occidere insontẽ, cum omnino non debeat vel nocẽtem. Vnde in primo libro trium illorum, quos benignissime & studiosissime perlegisti, multa iam diximus. Sed certe consyderetur, nec superbe sed sobrie iudicetur, quo modo vita beata sit, qua nõ sapiens retenta fruitur, sed illatis sibi manibus carere compellitur. Est apud Ciceronẽ in extrema, vt scis, parte quinti Tusculanarũ libri locus, propter hoc quod dico animaduertendus. Cum enim de cæcitate corporis ageret, atq; af-
H firmaret etiam cæcum beatum esse posse sapientẽ, multa dixit quæ per aures percipiendo gauderet. Itèmque si surdus esset, ea quibus oblectaretur ad oculos trãstulit. Si autẽ vtroq; sensu orbaretur, & cæcus surdusq; fieret, nõ est ausus hinc ferre sententiam, eumq; beatũ dicere. Sed addidit etiã dolores grauissimos corporis, qui eũ si nõ interemerint, ipse se interimat, & ad portum non sentiendi hac liberatus virtute perueniat. Cedit igitur sapiẽs immanissimis cladibus, atque succumbit, intantum vt eis cogatur & in seipsum homicidiũ perpetrare. Cui iam parcat vt illis careat malis, qui sibi ipse non parcit? Certe semper beatus est, certe beatam vitam in sua potestate constitutam, nulla vi potest vllius calamitatis amittere. Ecce in cæcitate & surditate & atrocissimis cruciatibus corporis, aut amisit beatã vitam: aut si & in istis afflictionib⁹ adhuc beata est, fit per huiusmodi doctissimorum hominũ disputationes, vt sit aliquãdo beata vita, quã sapiens ferre non possit: vel quod est absurdius, quam sapiens ferre non debeat, eamq; fugiat, abrumpat, abiiciat, seseq; ab ea ferro etiam seu veneno, vel alia voluntaria morte subducat: vt in portu nõ sentiendi vel nullus omnino sit, quod Epicurei & si qui alij
I simili stulticia putauerunt, vel ideo beatus quoniã fuerit ab illa beata vita, tanquam ab aliqua peste liberatus.
*† aliàs superba iactãtia. O nimium iactãs superbia, * † si beata vita est in cruciatibus corporis, cur in ea non manet sapiẽs vt fruatur? si autẽ misera est, quid obsecro te, nisi typhus impedit ne fateatur, ne oret deũ, ne iusto & misericordi supplicet, qui potens est & vitæ huius mala vel auertere vel mitigare, vel ad ea toleranda fortitudine armare, vel ab eis omnimodo liberare, & post hæc verè beatã vitam dare, quò nullum malum admittatur, & vbi summum bonum nunquã amittatur? Hoc piorum præmiũ est, cuius adipiscendæ spe vitam istam temporalẽ atq; mortalem, non tam delectabiliter quàm tolerabiliter ducimus, & mala eius tunc bono cõsilio & diuino munere fortiter ferimus, cum bonorũ æternorum fideli dei promissione, & fideli nostra expectatione gaudemus. Ad hoc nos
Roma.12. Apostolus exhortatus, ait: Spe gaudentes, in tribulatione patiẽtes. Ostẽdit enim quare in tribulatione patientes, præmittendo, spe gaudẽtes. Ad hanc spem exhortor per Iesum Christum dominũ nostrum. Hoc enim deus ipse magister, latente maiestate diuinitatis, & carnis infirmitate apparente, non solũ sermonis oraculo docuit verumetiã suæ passionis & resurrectionis exemplo ro- K
borauit. In altera enim qualia tolerare, in altera qualia debeamus sperare mõstrauit. Cuius & illi gratiam mererentur, nisi elati inflatiq; superbia, inaniter conarẽtur istam vitam beatam ipsi sibi facere, quod solus deus veraciter cultoribus suis post hanc vitam se largiturum esse promisit. Sanior quippe est eiusdem Ciceronis illa sententia, vbi ait: Nam hæc vita quidem mors est, quam lamentari possem si liberet. Quo modo ergo si rectè lamentatur, beata comprobatur, ac non potius quoniam rectè lamentatur, misera esse conuincitur? Quare assuesce, obsecro te vir bone, beatus esse interim spe, vt sis etiam re, cùm pietati perseuerãtissimæ retribuetur merces fœlicitatis æternę. Si prolixa epistola, onerosus sum, tute hoc impetrasti tibi, qui me sapientem appellasti. Hinc enim ausus sum hæc ad te loqui, vt tibi sapiẽtiam, non qualis mihi sit, ostentarem, sed qualis esse debeat ostenderem. Hæc est autem in pręsenti seculo verus veri dei cultus, vt sit eius in futuro seculo certus atque integer fructus. Hic constantissima pietas, ibi sempiterna fœlicitas. Ex ista sapientia quæ vna & vera est, si quid ha-
beo, à deo sumpsi, non à me præsumpsi: atque ab illo in L
me perfici fideliter spero, à quo inchoatum esse humiliter gaudeo, nec in eo quod adhuc non donauit incredulus, nec in eo quod iam donauit ingratus. Non enim meo vel ingenio vel merito, sed eius dono sum si quid laudabiliter sum. Nam quędam acutissima & excellentissima ingenia tanto in maiores errores ierunt, quanto præfidentius tanquam suis viribus cucurrerunt, nec suppliciter ac veraciter deum, vt viam sibi ostenderet, petiuerunt. Merita verò quorumlibet hominum quæ sint, quandoquidem ille qui non cum mercede debita, sed cum gratuita gratia venit, omnes peccatores solus à peccatis liber atque liberator inuenit. Si ergo nos virtus vera delectat, ei dicamus, quod in eius sacris literis
legimus: Diligam te domine virtus mea. Et si verè beati Psal.17.
esse volumus (quod nolle non possumus) id quod in eis-
dem literis didicimus, fido corde teneamus. Beatus vir, Psal 39.
cuius est nomen domini spes eius, & nõ respexit in vanitates & insanias mendaces. Quanta est autem vanitas, quanta insania, quantumq; mendacium, hominem mortalem, ærumnosam vitam mutabili & spiritu & carne ducentem, tot peccatis oneratum, tot tentationi-
bus subditum, tot corruptionibus obnoxium, pœnisq; M
iustissimis destinatũ, in seipso fidere vt beatus sit, quando ne illud quidem, quod habet in naturæ suæ dignitate præcipuum, id est mentem atque rationẽ, potest vendicare ab erroribus, nisi deus assit lux mentium? Abiiciamus itaque, obsecro te, falsorum philosophorum vanitates & insanias mẽdaces: quia nec virtus nobis erit, nisi assit ipse quo iuuemur, nec beatitudo, nisi assit ipse quo fruamur, & totum mutabile atque corruptibile nostrum, quod per seipsum imbecille & quędam materies miseriarum est, dono immortalitatis atque incorruptionis absorbeat. Quoniam verò te reipub. scimus amatorem, non aliunde esse beatum hominem, aliunde ciuitatem, vide quàm sit in illis sacris literis clarum. Nam quidam in eis sancto spiritu plenus hæc loquitur
orans: Exime me de manu filiorum alienorum, quo- Psal.143.
rum os loquutum est vanitatem, & dextera eorum dextera iniquitatis: Quorum filij velut nouellæ constabilitæ in iuuentute sua. Filiæ eorum compositæ & ornatæ sicut similitudo templi. Cellaria eorum plena eructantia ex hoc in illud. Oues eorum fœcundæ, multiplicantes in exitibus suis, boues eorum crassæ. Non est

ruina

A ruina maceriæ neque transitus, neque clamor in plateis eorum: Beatum dixerunt populum, cui hæc sunt, beatus populus cuius dominus deus ipsius. Vides exaggeratione terrenæ fœlicitatis, beatum populum non dici, nisi à filiis alienis: id est non pertinentibus ad regenerationem, qua efficimur filij dei, à quorum manu iste se eximi precatur, ne ab eis in hanc opinionem atque in peccata impia pertrahatur. Loquendo quippe vanitatem, beatum dixerūt populum, cui hæc sunt, quæ supra commemorauit, quibus ea fœlicitas cōstat, quam solam dilectores huius mundi inquirunt. Et ideo dextera eorum dextera iniquitatis, quia hæc præposuerunt quæ fuerant postponēda, sicut sinistræ præponitur dextera. Si enim habentur, non in eis beata vita ponenda est, sed subdita debent esse, non prædita: sequentia, non ducentia. Huic autem qui sic orabat, & à filiis alienis, qui beatum dixerunt populum cui hæc sunt, eximi discernique cupiebat, tanquàm diceremus: Ipse quid sentis? quem beatum populum dicis? Non ait: Beatus populus, cuius est virtus animi eius. Quod si dixisset, discreuisset quidem etiam istum populum ab illo qui beatam vitam in ista visibili & corporali fœlicita-
B te constituit, sed nondum transcendisset omnes vani-
Hiere.17. tates & insanias mendaces. Maledictus enim omnis, sicut alibi eædem literæ docent, qui spem suam ponit in homine. Ergo nec in seipso quisquam debet, quia & ipse homo est. Proinde vt transiret omnium vanitatum & insaniarum mendacium limites, atque ibi beatam vitam poneret, vbi verè est: Beatus, inquit, populus, cuius dominus deus ipsius. Cernis igitur vnde petendum sit, quod omnes docti indoctiq; desyderāt, & multi errando ac superbiendo vnde petatur, & vbi ac-
Psal.48. cipiatur ignorant. Vtrique autem in quodam diuino psalmo simul reprehenduntur, & qui confidunt in virtute sua, & qui in abundantia diuitiarum suarum gloriantur: id est & philosophi huius seculi, & abhorrentes vel à tali philosophia beatùmque dicētes populum, cui suppetit terrena opulentia. Ac per hoc à domino deo nostro, à quo facti sumus, & virtutem petamus, qua huius vitæ mala superemus, & beatam vitam, qua post istam vitam in eius æternitate perfruamur, vt & in
2.Cor.10. virtute & in præmio virtutis, sicut Apostolus dicit: qui gloriatur, in domino glorietur. Hoc nobis velimus, hoc ciuitati cuius ciues sumus. Non enim aliunde bea-
C ta ciuitas, aliunde homo, cùm aliud ciuitas non sit, quàm concors hominum multitudo. Itaque si omnis prudentia tua, qua consulere conaris rebus humanis: si omnis fortitudo, qua nullius iniquitate aduersante terreris: si omnis temperantia, qua in tanta labe nequissimæ consuetudinis hominum te à corruptionibus abstines: si omnis iusticia, qua rectè iudicando sua cuique distribuis, id laborat, id nititur, vt ij quibus vis vt bene sit, salui sint corpore, & ab omni cuiusquam improbitate tuti atque pacati habeant filios sicut nouellas constabilitas, filias ornatas sicut similitudinem templi, cellaria plena eructantia ex hoc in hoc, fœcundas oues, crassos boues, nec maceriæ ruina deformet prædium, nec litigantium clamor personet in plateis eorum: ita non erunt verè virtutes tuæ, sicut nec istorum beatitudo. Hic enim ad verum dicendum, illa mea verecundia quam in tua epistola benigno sermone laudasti, me impedire non debet, si qualibet, inquam, administratio tua, illis quas commemoraui instructa virtutibus, hoc intentionis fine determinatur, vt homines secundum carnem nullas iniquas molestias patien-

tur: nec ad te existimas pertinere, quò istam quietem D quam præstare niteris, referant, id est vt verbis non ambiam, quo modo deum verum, vbi est quietæ vitæ omnis fructus, colant, nihil tibi prodest ad vitam verè beatam tantus labor. Inuerecundius hoc dicere videor, & oblitus quodam modo cōsuetudinem intercessionum mearum. Sed si nihil est verecundia, nisi quidam dis- *Verecūdia*
plicendi metus, ego in hac causa metuendo non vere- *quid.*
or. Metuo enim ne primùm deo, deinde ipsi amicitiæ, quam mecum mire dignatus es, iure displiceam, si minus liber in admonendo fuero, quàm me admonere saluberrimè existimo. Sum certe verecundior, cum tibi pro aliis intercedo: Cùm verò pro teipso, tanto liberior quanto amicior, quia tanto amicior quanto fidelior: quanquam hæc ipsa non dicerem, nisi verecundius agerem. Quæ si maxima est, vt ipse scripsisti, difficilium inter bonos efficacia, adiuuet me pro te apud te, vt in illo te fruar, qui mihi hāc ad te ianuam fiduciàmque præstitit: præsertim quia id quod suggero, iam facile arbitror esse animo tuo tot diuinis muneribus adminiculato & instructo. Si enim virtutes quas accepisti, à quo acceperis sentiens, eique gratias agens, eas ad ipsius cultum etiam in tuis istis secularibus honoribus confe- E
ras, tuæq; potestati subditos homines ad eum colendum exemplo religiosæ tuæ vitæ, & ipso studio consulendi, seu fouendo seu terrendo erigas & adducas, nihilque aliud in eo, quod per te securius viuunt, velis, nisi vt hinc illum promereantur, apud quem beate viuant: & veræ illæ virtutes erunt, & illius opitulatione, cuius largitate donatæ sunt, ita crescent & perficientur, vt te ad vitam verè beatam, quæ non nisi æterna est, sine vlla dubitatione perducant: vbi iam nec prudenter discernantur à bonis mala, quæ non erunt: nec fortiter tolerentur aduersa, quia non ibi erit, nisi quod amemus, non etiam quod toleremus: nec temperāter libido frænetur, vbi nulla eius incitamenta sentiemus: nec iuste subueniatur ope indigentibus, vbi inopem atque indigum non habebimus. Vna ibi virtus erit, & idipsum erit virtus, præmiùmque virtutis, quod dicit in sanctis eloquiis homo qui hoc amat: Mihi autem adhærere deo *Psal.72.*
bonum est. Hæc ibi erit plena & sempiterna sapientia, eadèmque veraciter vita iam beata. Peruentio quippe est ad æternum ad summum bonum, cui adhærere in æternum est finis nostri boni. Dicatur hæc & prudentia, quia prospectissime adhærebit bono quod non a- F
mittatur: & fortitudo, quia firmissime adhærebit bono vnde non auellatur: & temperantia, quia castissime adhærebit bono, vbi iam non corrumpatur: & iusticia, quia rectissime adhærebit bono, cui merito subiiciatur. Quanquam & in hac vita virtus non est, nisi diligere quod diligendum est. Id eligere, prudentia est: nullis inde auerti molestiis, fortitudo est: nullis illecebris, temperantia est: nulla superbia, iusticia est. Quid autem eligamus quod præcipue diligamus, nisi quo nihil melius inuenimus? Hoc deus est, cui si diligendo aliquid vel præponimus, vel æquamus, nosipsos diligere nescimus. Tanto enim nobis melius est, quantomagis in illum imus, quo nihil melius est. Imus autem non ambulando, sed amando. Quem tanto habebimus præsentiorem, quanto eundem amorem, quo in eum tendimus, poterimus habere puriorem. Nec enim locis corporalibus vel extenditur vel includitur. Ad eum ergo, qui vbique præsens est, & vbique totus, non pedibus ire licet, sed moribus. Mores autem nostri non ex eo quod quisque nouit, sed ex eo quod quisque diligit,

G git, diiudicari solent. Nec faciunt bonos vel malos mo-
res, nisi boni vel mali amores. Prauitate ergo nostra à
rectitudine dei longè sumus. Vnde rectum amando
corrigimur, vt recto recti adhęrere possimus. Ad illum
ergo quãta opera possumus, etiam illi vt perueniant a-
gamus, quos tanquã nosmetipsos diligimus, si nosmet-
ipsos diligere illum diligendo iam nouimus. Christus
Matth. 22. nanque, id est veritas, dicit: In his duobus praeceptis to-
tam legem prophetásque pendere, vt diligamus deum
ex toto corde, ex tota anima, ex tota mente, & diliga-
mus proximos tanquam nosmetipsos. Proximus sanè
hoc loco non sanguinis propinquitate, sed rationis so
cietate pensandus est, in qua socij sunt omnes homi-
nes. Nam si pecuniae ratio socios facit, quanto magis
ratio naturae, non negociandi, sed nascendi lege com-
Terent. in munis? Hinc & ille Comicus (sicut luculentis ingeniis
Heaut. non desit resplendentia veritatis) cùm ab vno sene al-
" teri seni dictum componeret. Tantúmne ab re tua est
" ocij tibi, aliena vt cures, ea quae nihil ad te attinent? Re-
" sponsum ab altero reddidit: Homo sum, humani ni-
H hil à me alienum puto. Cui sententiae ferunt etiam thea
tra tota plena stultis, indoctisque applausisse. Ita quip-
pe omnium affectum naturaliter attigit societas huma-
norum animorum, vt nullus ibi hominum nisi cuiusli-
bet hominis proximum se esse sentiret. Cùm ergo illa
dilectione, quam diuina lex imperat, debeat homo di-
ligere deum, & seipsum & proximum, non tamen ex
hoc tria praecepta data sunt: nec dictum est, in his tri-
bus, sed in his duobus praeceptis tota lex pẽdet & pro-
phetae: id est, in dilectione dei ex toto corde, ex tota a-
nima, & ex tota mente, & proximi tanquam suiipsius:
videlicet vt intelligeretur nullam esse aliam dilectio-
nem, qua quisque diligit seipsum, nisi quod diligit de-
um. Qui enim aliter se diligit, potius se odisse dicen-
dus est. Fit quippe iniquus, priuaturq; luce iusticiae, qui
à potiore ac praestantiore bono auersus, atque inde vel
ad seipsum cõuersus, ad inferiora & egena vtique con-
uertitur: fitque in ipso quod veracissime scriptum est:
Psal. 10. Qui autem amat iniquitatem, odit animam suam. Quia
igitur nemo nisi deum diligendo, diligit seipsum, non
opus erat vt dato de dei dilectione praecepto, etiam se-
ipsum homo diligere iuberetur: cùm in eo diligat se-
I ipsum quod diligit deum. Debet ergo & proximum
23. q. 4. de- diligere tanquam seipsum, vt quem potuerit homi-
bet. nem vel beneficentiae consolatione, vel informatio-
ne doctrinae, vel disciplinae coërcitione adducat ad co
lendum deum, sciens in his duobus praeceptis totam
legem prophetásque pendere. Hoc qui sobria discre-
tione eligit, prudens est: qui nulla hinc afflictione auer-
titur, fortis est: qui nulla alia delectatione, temperans
est: qui nulla elatione, iustus est. His virtutibus diui-
† impartitis nitus inspiratis †, per gratiam mediatoris dei cum pa-
tre, & nobiscum hominis Iesu Christi, per quem post
inimicicias iniquitatis reconciliamur deo in spiritu
charitatis: His, inquam, virtutibus diuinitus imparti-
tis, & bona vita nunc agitur, & postea praemium eius,
quae nisi aeterna esse non potest, beata vita persoluitur.
Hic enim sunt eaedem virtutes in actu, ibi in effectu:
hic in opere, ibi in mercede: hic in officio, ibi in fine.
Itaque omnes boni & sancti, etiam in tormentis qui-
buslibet diuino fulti adiutorio, spe illius finis beati vo-
cantur, quo fine beati erunt. Nam si in eisdem tor-
mentis & atrocissimis doloribus semper essent cum
quibuslibet virtutibus, eos esse miseros nulla sana ra-
tio dubitaret. Pietas igitur, id est, verus veri dei cultus
ad omnia prodest, & quae molestias huius vitae auer- K
tat aut leniat, & quae ad illam vitam salutemque perdu-
cat, vbi nec aliquid iam mali patiamur, & bono sum-
mo sempiternóque perfruamur. Ad hanc te perfectius
assequendam & perseuerantissime retinendam exhor-
tor, vt meipsum: cuius nisi iam particeps esses, tuósque
istos honores temporales ei seruire oportere iudicares,
non Donatistis haereticis ad eos in vnitatem Christi
pacémque redigendos, per edictum diceres: Pro vo-
bis hoc agitur, pro vobis sacerdotes incorruptae fidei,
pro vobis imperator Augustus, pro vobis nos quoque
eius iudices laboramus. Et alia multa quae in eodem
edicto ita posuisti, vt te appareat in terreni iudicis cin-
gulo, non parua ex parte coelestem rempublicam co-
gitare. Quare si de veris virtutibus & vera beata vita
volui diutius loqui tecum, quaeso ne onerosus deputer
tuis occupationibus: Immo verò me non esse confido,
quando tu adeò magnum animum & mirabiliter lau-
dandum geris, vt nec illas curas deseras, & his libentius
ac familiarius occuperis.
L

Macedonius Augustino, quaerens num ex pietate sit,
quod iudex precibus Episcoporum condonat
poenam reis, praesertim si probabile
sit illos iterum peccaturos.
Epistola LIIII.

DOMINO meritò venerabili, & vnice co-
lendo patri Augustino, Macedonius. Opta-
tas admodum sanctitatis tuae literas accepi
per Bonifacium venerandae legis antistitem,
quem eo magis receptum dilexi, quod ad me desyde-
ratum pertulerat sermonem sanctitatis tuae, & incolu-
mitatem, domine meritò venerabilis, & vnice colen-
de pater. Itaque sine mora quod optabat † obtinuit, ve- *† petebat.*
rùm quoniam extitit occasio, hoc ipsum quantulum-
cunque est quod admonitus indulsi, nolo sine merce-
de remanere. Cupio enim accipere eam, quae mihi com
modet sine pendentis incommodo, imò quae mihi cõ-
modet cum gloria dependentis. Officium sacerdotij ve
stri esse dicitis, interuenire pro reis, & nisi obtineatis,
offendi quasi quod erat officij vestri, minime reporte-
tis. Hic ergo vehementer ambigo, vtrum istud ex reli-
gione descendat. Nam si à domino peccata adeò pro- M
hibentur, vt ne poenitendi quidem copia post primam *Non iteran-*
poenitentiam tribuatur: quemadmodum nos possumus *da poeniten-*
ex religione contendere, vt nobis qualecunq; illud cri- *tia.*
men fuerit, dimittatur? quod vtiq; cùm impunitum vo-
lumus, probamus. Et si constat non minus authorem
quam probatorem teneri in omnibus quae peccantur,
certum est nos culpae societate vinciri, quoties eum im-
punitũ esse cupimus, qui culpae tenetur obnoxius. Tum
praeterea accedit hoc quod grauius est, nam omnia
peccata videntur veniabiliora, cùm is qui reus est cor-
rectionem promittit. Verùm nunc vt mores nostri
sunt, & sceleris poenam cupiunt homines sibi relaxari,
& id propter quod scelus admissum est, possidere. Pro
his quoq; interueniendum putat sacerdotium vestrum,
de quibus adeò futuri nulla spes est, vt etiam in praesen-
ti eadem criminis ratio perseueret. Nam qui tam per-
uicaciter tenet propter quae crimen admisit, ostendit se
vbi licentia fuerit, similia peccaturum. Ob haec igitur
consulo prudentiam tuam, & me hoc ambiguo quo la-
boro absolui desydero, nec ob aliam causam cõsultum
te putes. Caeterùm hoc mihi propositum est, vt intercef-
soribus, praesertim talis meriti qualis tu es, etiam gra-
tiam

A tiam agam. Pleraq; enim quæ ſponte facere videri no-
lo,remiſsio ſeueritatis alios armet in crimina,opto bo-
nis interceſſoribus relaxare, vt quod libens concedo,
ſalua ſeueritate iudicij alterius merito videatur indultũ.
ἀσπασμός. De ſcriptis ſanctitatis tuæ aliqua mihi promiſeras,& nõ
accepi,quæſo vt vel nunc mittas,& ad hanc meã epiſto
lam reſpondeas,vt quia ſanctitatẽ tuam interim videre
nõ datur,ſaltem ſermonibus tuis paſcar. Incolumẽ ſan
ctitatem tuam diuinitas ęterna tueatur æuo largiſsimo,
domine meritò venerabilis & verè colende pater.

*Auguſtinus Macedonio,declarans ſacerdotes piè intercede-
re pro pœnitentibus pœnitentiam eccleſiaſticam,& quare
hæc pœnitentia non ſoleat niſi ſemel concedi, quin & pro-
ſani iudicii ſeueritatem clementia temperatam eſſe debere.
Multa obiter de reſtitutione fraude quæſitorum.*

Epiſtola LIIII.

AVGVSTINVS Epiſcopus famulus Chriſti
familiæq; eius,dilecto filio Macedonio in do
mino ſalutem. Negocioſiſsimum in repu-
B blica virum,& non ſuis,ſed aliorum vtilitati-
hus attentiſsimum, qualem te eſſe, & tibi gratulamur
& rebus humanis,nec deſerere debemus alloquio, nec
occupare prooemio. Accipe itaq; quod per me vel noſ-
ſe voluiſti,vel vtrum ipſe noſſem experiri. Quod ſi par-
uum aut ſuperfluũ iudicares,nullo modo inter tam ma
gnas tamq; neceſſarias curas tuas curandum eſſe cenſe-
Quæſtio. res. Quæris à me cur officij ſacerdotij noſtri eſſe dica-
mus interuenire pro reis, & niſi obtineamus offendi,
quaſi quod erat officij noſtri minime reportemus: Vbi
vehementer te dicis ambigere vtrum iſtud ex religio-
ne deſcendat. Deinde adiungis,qua ratione ita mouea
ris. Nam ſi à domino peccata, inquis,adeò prohiben-
tur, vt nec pœnitendi quidem copia poſt primam pœ-
nitentiam tribuatur, quemadmodum nos poſſumus ex
religione contendere, vt nobis qualecunque illud cri-
men fuerit, dimittatur? Adhuc grauius vrges, & dicis
nos probare quod volumus impunitum: & ſi conſtat
non minus authorem quàm probatorem teneri in om
nibus quæ peccantur, certum eſſe nos culpæ ſocietate
vinciri, quoties eum impunitum eſſe volumus, qui cul-
C pæ tenetur obnoxius. His verbis quem non terreas tuæ
lenitatis & humanitatis ignarum? Vnde nos qui te no-
uimus, & hæc quærendi gratia non decernendi ſcrip-
ſiſſe minime dubitamus, aliis verbis tuis ad iſta citius
Solutio. reſpondemus. Tanquam enim nos hæſitare in hac quæ-
ſtione nolueris,aut præuidiſti quid dicturi eſſemus,aut
admonuiſti quid dicere deberemus. Et aiſti: Tum præ-
terea accidit hoc quod grauius eſt. Nam omnia pecca-
ta videntur veniabiliora, cum is qui reus eſt,correctio-
nem promittit. Antequam ergo diſcutiam, quid ſit il-
lud grauius, quod in epiſtola tua ſequitur, hoc interim
quod dediſti accipiam, eòque vtar ad molem hanc a-
mouendum, qua noſtræ interceſsiones poſſe reprimi
videbantur: Ideo quippe quantum facultas datur pro
peccatis omnibus intercedimus,quia omnia peccata vi
dentur veniabiliora, cùm is qui reus eſt correctionem
promittit. Hæc tua eſt, hæc & noſtra ſententia. Nullo
modo ergo culpas quas corrigi volumus,approbamus,
nec quod perperam committitur,ideo volumus impu-
nitum eſſe, quia placet: ſed hominem miſerantes, faci-
nus autem ſeu flagitium deteſtantes,quanto magis no-
bis diſplicet vicium, tanto minus volumus inemenda-
tum interire vicioſum. Facile enim eſt atque procliue
malos odiſſe,quia mali ſunt,rarum autem & pium eoſ-

dem ipſos diligere quia homines ſunt, vt in vno ſimul D
& culpam improbes,& naturam approbes,ac propterea
culpam iuſtius oderis,quod ea fœdatur natura quam di
ligis. Non eſt igitur iniquitatis,ſed potius humanitatis *23. q. 5. non*
ſocietate deuinctus,qui propterea eſt criminis perſecu- *eſt iniquita*
tor, vt ſit hominis liberator. Morum porrò corrigen- *tis.*
dorum, nullus alius quàm in hac vita locus: nam poſt
hanc quiſque id habebit, quod in hac ſibimet conqui-
ſierit. Ideo compellimur humani generis charitate in-
teruenire pro reis,ne iſtam vitam ſic finiant per ſuppli-
cium, vt ea finita non poſsint finire ſupplicium. Noli
ergo dubitare hoc officium noſtrum ex religione de-
ſcendere, cùm deus apud quem nulla eſt iniquitas, cu-
ius ſumma poteſtas eſt, qui non tantum qualis quiſque
ſit videt, verumetiam qualis futurus ſit præuidet,qui ſo-
lus poteſt iudicando non labi, quia in cognoſcendo
non poteſt falli, facit tamen ſicut Euangelium loqui-
tur, ſolem ſuum oriri ſuper bonos & malos,& pluit ſu-
per iuſtos & iniuſtos. Cuius mirabilis bonitatis vt ſi-
mus imitatores, dominus Chriſtus exhortans: Diligi- *Matth. 5.*
te, inquit, inimicos veſtros, & benefacite eis qui vos o- E
derunt,& orate pro eis qui vos perſequuntur, vt ſitis fi-
lij patris veſtri qui in cœlis eſt, qui facit ſolem ſuum o-
riri ſuper bonos & malos, & pluit ſuper iuſtos & iniu-
ſtos. Hac indulgẽtia & lenitate diuina multos abuti ad
perniciem ſuam quis neſciat? Quos arguens Apoſto-
lus, & grauiter increpans,dicit: Exiſtimas autẽ ô homo *Roma. 2.*
omnis, qui iudicas eos qui talia agunt, & facis ea, quo-
niam tu effugies iudicium dei? An diuitias benignitatis
eius & patientiæ & longanimitatis contemnis? Ignoras
quoniam benignitas dei ad pœnitentiã te adducit? Se-
cundum autem duriciam cordis tui & cor † impœni- *† aliàs du-*
tens,theſaurizas tibi iram in die iræ & reuelationis iu- *riciã tuam,*
ſti iudicij dei,qui reddet vnicuique ſecundum opera e- *& cor &c.*
ius. Nunquid quoniam iſti in ſua nequicia perſeuerãt,
ideo deus in ſua patientia non perſeuerat, per pauca in
hoc ſeculo puniens, ne diuina prouidentia nõ eſſe cre-
datur, & multa ſeruans vltimo examini, vt futurũ iudi-
ciũ cõmendetur? Non, vt opinor, magiſter ille cœle-
ſtis impietatẽ nos diligere pręcepit,cùm præcepit vt no
ſtros diligamus inimicos,benefaciamus eis qui nos ode
rũt, oremus pro eis qui nos perſequuntur,cũ proculdu- F
bio ſi piè deum colimus, inimicos atq; odiis aduerſum
nos acerrimis incitatos ac perſequutores,niſi impios ha
bere nõ poſſimus. Num igitur diligẽdi ſunt impij? Num
impiis benefaciendum eſt? Num pro impiis etiam oran
dum eſt? Ita plane. Qui enim hoc præcepit, deus eſt: nec
tamẽ nos hoc pacto ſocietati adiungit impiorum qui-
hus & ipſe parcendo, & vitam ſalutemq; largiendo, nõ
vtiq; ſociatur. Conſiliũ quippe eius, quantũ homini pio
noſſe donatũ eſt, exponit Apoſtolus dicẽs: Ignoras quia
patientia dei ad pœnitentiam te adducit? Ad hanc volu
mus adduci pro quibus interuenimus, non eorum pec-
catis vel parcimus vel fauemus. Nam quoſdã, quorum
crimina manifeſta ſunt, à veſtra ſeueritate liberatos, à
ſocietate tamen remouemus altaris, vt pœnitendo pla-
care poſsint, quem peccando contempſerant, ſeq; ipſos
puniendo. Nam nihil aliud agit, quem veraciter pœni-
tet, niſi vt id quod malè fecerit, impunitum eſſe non ſi-
nat. Eo quippe modo ſibi non parcenti ille parcit, cu-
ius altum iuſtumq; iudicium nullus cõtemptor euadit.
Quod ſi iniquis & ſceleſtis ille parcendo, eisq; vitam ſa
lutemq; largiendo, etiam pleriſq; eorum, quos nouit nõ
acturos pœnitentiam, tamen exhibet patientiam: quan-
to magis nos in eos, qui correctionem promittunt, &

G vtrum faciant quod promittunt, incerti ſumus, miſe-
†veſtrum. ricordes eiſe debemus, vt rigorem noſtrum † pro eis
intercedẽdo flectamus, pro quibus & dominum, quem
nihil de moribus eorum etiam futuris latet, non ta-
De pœnitẽ. men inpudenter, quia hoc ipſe præcepit, oramus? In
diſtin.3. In tantum autem hominum aliquando iniquitas progre-
tãtũ.4. ſen. ditur, vt etiam poſt actam pœnitentiam, poſt altaris
diſt. Quod reconciliationem, vel ſimulia vel grauiora commit-
verò.14.ca. tant: & tamen deus facit etiam ſuper tales oriri ſolem
ſuum, nec minus tribuit quàm ante tribuebat largiſsi-
ma munera vitæ ac ſalutis. Et quanuis eis in eccleſia lo-
Iterata pœ- cus humillimæ pœnitentiæ non coocedatur, deus ta-
nitentia. meo ſuper eos ſuæ patientiæ non obliuiſcitur. Ex quo-
rum numero ſi quis nobis dicat: Aut date mihi eun-
dem iterum pœnitendi locum, aut deſperatum me per-
mittite, vt faciam quicquid libuerit, quantum meis o-
pibus adiuuor, & humanis legibus non prohibeor, in
ſcortis omniique luxuria damnabili quidem apud do-
De pœnitẽ. minum, ſed apud homines pleroſque etiam laudabili.
di.3. In tan Aut ſi me ab hac nequicia reuocatis, dicite vtrum mihi
tum. aliquid proſit ad vitam futuram, ſi in iſta vita illecebro-
ſiſſimæ voluptatis blandimenta contempſero, ſi libidi-
H num incitamenta frænauero, ſi ad caſtigandum cor-
pus meum multa mihi etiam licita & conceſſa ſubtra-
xero, ſi me pœnitendo vehementius quàm prius exci-
tauero, ſi miſerabilius ingemuero, ſi fleuero vberius, ſi
vixero melius, ſi pauperes ſuſtentauero largius, ſi cha-
ritate, quæ operit multitudinem peccatorum, flagraue-
Diſ.50. ro ardentius: quis noſtrum ita deſipit, vt huic homini
Quanuis. dicat, Nihil tibi iſta proderunt in poſterum, vade ſal-
De pœ.di 3. tem vitæ huius ſuauitate perfruere? Auertat deus tam
Quanuis. immanem ſacrilegámque dementiam. Quanuis ergo
4. ſent. diſt. caute ſalubritérque prouiſum ſit, vt locus illius humilli-
14. illud. mæ pœnitentiæ ſemel in eccleſia concedatur, ne medi-
Non daba cina vilis minus vtilis eſſet ægrotis, quæ tantomagis
tur ſecũdus ſalubris eſt, quanto minus cootemptibilis fuerit, quis
pœnitentiæ tamen audeat dicere deo: Quare huic homini, qui poſt
publicæ lo- primam pœnitentiam rurſus ſe laqueis iniquitatis ob-
cus. ſtringit, adhuc iterum parcis? Quis audeat dicere erga
Roma.2. iſtos non agi quod Apoſtolus ait: Ignoras quia patiẽtia
dei ad pœnitentiam te addducit? Aut iſtis exceptis eſſe
definitum quod ſcriptum eſt: Beati omnes qui confi-
Pſal.30. dunt in eum? Aut ad iſtos non pertinere quod dicitur:
I Viriliter agit & confortetur cor veſtrum, omnes qui
ſperatis in dominum? Cùm igitur ſuper peccatores tan
ta ſit patientia, tanta miſericordia dei, vt in hac tem-
porali vita, moribus emendatis, non damnentur in æ-
ternum, qui nullius quæ ſibi præbeatur expectat miſeri-
cordiam, quoniam nemo eſt illo beatior, oemo poten-
tior, nemo iuſtior, quales nos eſſe oportet homines er-
ga homines, qui hanc vitam noſtram, quantacunque
†cum aliena laude commendemus †, eam ſine peccato eiſe non di-
cimus? Quòd ſi dixerimus, noſipſos, ſicut ſcriptum eſt,
1. Ioan.1. decipimus, & veritas in nobis nõ eſt. Proinde licet ac-
cuſatoris alia perſona ſit, alia defenſoris, alia interceſſo-
ris, alia iudicis, de quorum propriis officiis nimis lon-
gum eſt & non neceſſarium hoc ſermooe diſſerere, Sic
tamen etiam ipſos criminum vltores, atque in hoc
officio non ira propria concitatos, ſed legum mini-
ſtros, nec ſuarum ſed alienarum examinatarum iniu-
riarum vindices, quales iudices eſſe debent, terruit cen-
ſura diuina vt cogitarent ſibi propter ſua peccata dei
miſericordiam neceſſariam, nec putarent ad culpam
ſui officij pertinere, ſi quid erga eos miſericorditer a-
gerent, quorum vitæ oecíſque haberent legitimam po-

teſtatem. Nam cùm ad dominum Chriſtum Iudæi K
adduxiſſent mulierem in adulterio comprehenſam, Miſericor-
eúmque tentantes dicerent, quòd iuſſa eſſet lege lapi- dia domi-
dari, ac deinde quærerent, quid de illa ipſe præciperet: ni.
Reſpondit eis: Qui ſine peccato eſt veſtrum, prior in Ioan.8.
eam lapidem iaciat. Ita nec legem improbauit, quæ hu-
iuſmodi ream iuſsit occîdi, & illos terrendo ad miſe-
ricordiam reuocauit, quorum iudicio hæc poſſet oc-
cîdi. Puto quod hac ſententia domini audita, ſi præ-
ſens fuit etiam maritus ipſe qui violatam ſui thori fi-
dem vindicari poſtulabat, exterritus animum ad vo-
luntatem parcendi ab vlciſcendi cupiditate deflexit.
Nam quo modo eſt admooitus accuſator ne ſuas per-
ſequeretur iniurias, quando ipſi iudices ita ſunt à iudi-
cando prohibiti, qui in adultera punieoda, non priua-
to dolori compellebantur ſeruire, ſed legi? Vnde Io-
ſeph cui virgo Maria domini mater fuerat deſponſa- Suſpicio Io-
ta, cùm eam comperiſſet eiſe prægnantem, cui ſe no- ſeph de Ma-
uerat non eſſe commiſtum, & ob hoc nihil aliud quàm ria.
adulteram credidiſſet, puniri tamen eam noluit, nec
approbator flagitij fuit. Nam hæc voluntas eius etiam
iuſticiæ deputatur. Ita quippe de illo ſcriptum eſt, Et Matth.2.
cum eſſet homo iuſtus, & nollet eam diuulgare, ſtatuit L
eam occulte dimittere. Hæc eo cogitante, apparuit il- Traducere.
li angelus, qui doceret eſſe numinis, quod ille putaue-
rat criminis. Si ergo cogitata infirmitate communi, &
accuſatorius dolor, & iudicatorius rigor frangitur,
quod tandem cenſes pro reis eſſe debere, vel defenſo-
ris vel interceſſoris officium: quandoquidem & vos
viri boni qui nunc iudices eſtis, & in foro aliquãdo ver
ſati cauſas hominum ſuſcepiſtis, ſatis † quàm libentius †ſcitis.
defendere quàm accuſare ſoletis? Et tamen defenſor
ab interceſſore plurimum diſtat. Nam ille diluendis
vel obtegendis criminibus operam maxime impendit,
Interceſſor autem etiam cùm de culpa conſtat, pro pœ-
na remouenda vel temperanda curam gerit. Hoc ſunt
apud deum pro peccatoribus iuſti, hoc pro ſe ipſi pec-
cantes inuicem vt faciant admonentur. Nam ſcriptum
eſt: Confitemini inuicem peccata veſtra, & orate pro Iacobi.5.
vobis. Has ſibi partes humanitatis, vbi poteſt, omnis
homo apud hominem vendicat. Nam quod ipſe quiſ-
que domi ſuæ puniret admiſſum, in alterius domo
vult impuoitum. Siue enim adhibeatur apud amicum,
ſiue ille cuiquam in quem poteſtas vlciſcendi eſt ſe M
præſente ſuccenſeat, ſiue iraſcenti fortuito ſuperue-
niat, non iuſtiſsimus ſed inhumaniſsimus iudicatur,
ſi oon interueniat. Scio ego teipſum cum aliis ami-
cis tuis in eccleſia Carthaginenſi interceſsiſſe pro cle-
rico, cui meritò ſuccenſebat epiſcopus, & vtique nul-
lum ibi diſcrimen ſanguinis, ſub incruenta diſcipli-
na timebatur. Nec cùm id quod etiam vobis diſpli-
cebat inultum eſſe velletis, tanquam delicti approba-
tores vos iudicabamus, ſed tanquam humaniſsimos
interceſſores audiebamus. Si ergo vobis fas eſt eccle-
ſiaſticam correptionem intercedendo mitigare, quo
modo epiſcopus veſtro gladio non debet intercede-
re, cùm illa exeratur, vt in quem exeritur bene viuat,
iſte ne viuat? Poſtremò ipſe dominus, apud homines Ioan.8.
interceſsit ne lapidaretur adultera, & eo modo nobis
interceſsionis commendauit officium, niſi quia ille ter-
rendo fecit, quod nos petendo. Ille enim dominus, nos
ſerui ſumus. Veruntamen ille ſic terruit vt omnes ti-
mere debeamus. Quis enim eſt noſtrum ſine peccato?
Quod cùm illis dixiſſet, à quibus ei offerebatur puni-
enda peccatrix, vt qui ſciret ſe eſſe ſine peccato, prior
in illam

A in illam lapidem mitteret:cecidit sæuicia, tremēte con-
scientia. Tunc enim ex illa iam congregatione di-
lapsi, solum misericordi miserum reliquerunt. Cedat
huic sententiæ pietas Christianorum, cui cessit impie-
tas Iudæorum. Cedat humilitas obsequentium, cui
cessit superbia persequentium. Cedat confessio fidelis,
cui cessit simulatio tentatoris. Malis parce vir bone:
quanto melior, tanto esto mitior: quanto sis celsior
potestate, tanto humilior fias pietate. Ego quidem in-
tuens mores tuos, appellaui te virum bonum:sed tu in-
Marci.10. tuens verba Christi,dic tibiipsi: Nemo bonus nisi vnus
deus. Quod cùm verum sit (hoc enim veritas dixit)
nec ego tamen illud existimari debeo fallaci assenta-
tione dixisse, & dominicis verbis quasi contrarius ex-
titisse, vt cum ille dicat, Nemo bonus nisi vnus deus,
ego te appellauerim virum bonum. Non enim & ipse
Luca.6. dominus contraria sibi locutus est, vbi ait: Bonus ho-
De⁹ quo mo do solus bo nus. mo de bono thesauro cordis sui profert bona. Deus
ergo singulariter bonus est, & hoc amittere non po-
test. Nullius enim boni participatione bonus est, quo-
niam bonum quo bonus est, ipse sibi est: homo au-
tem cùm bonus est, ab illo bonus est, quod à seipso
B esse non potest. Illius enim spiritu boni fiunt, cuius
capax creata est nostra natura per propriam volun-
tatem. Pertinet ergo ad nos vt boni simus, accipere
& habere quod dat, qui de suo bonus est. Quo quisque
neglecto, de suo malus est. Proinde inquantum ho-
mo rectè agit, id est scienter & amanter, & piè bo-
num operatur, intantum bonus est: inquantum autem
peccat, id est à veritate & charitate & pietate deuiat,
intantum malus est. Quis autem est in hac vita sine
aliquo peccato? Sed eum dicimus bonum, cuius præ-
ualent bona: eúmque optimum, qui peccat minimum.
Idcirco ipse dominus, quos dicit bonos propter parti-
cipationem gratiæ diuinæ, eosdem etiam malos dicit
propter vicia infirmitatis humanæ, donec totum quo
cōstamus, ab omni viciositate sanatum, transeat in eam
vitam, vbi nihil omnino peccabitur. Nam vtique bo-
nos docebat orare, non malos, quibus præcepit vt di-
Matth.6. cerent: Pater noster qui es in cœlis. Ex hoc enim bo-
ni, quo filij dei non natura geniti, sed gratia facti, tan-
Ioan.1. quam ij quibus recipientibus eum, dedit potestatem fi-
lios dei fieri. Quæ generatio spiritalis more scriptura-
C rum etiam adoptio nominatur, vt distinguatur ab illa
Esa.53. generatione dei de deo, coæterni de coæterno. Vnde
scriptum est: Generationem eius quis enarrabit? Cùm
ergo bonos esse demonstrauerit, quos voluit deo vera-
citer dicere: Pater noster qui es in cœlis: præcepit tamen
Matth.6. vt in eadem oratione inter cætera dicerent: Dimitte
nobis debita nostra, sicut & nos dimittimus debitori-
bus nostris. Quæ debita, esse peccata quamuis manife-
stum sit, postea tamen manifestius declarauit, dicens:
Si enim dimiseritis peccata hominibus, dimittet vobis
& pater vester peccata vestra. Hanc orationem bapti-
zati orant, nec est prorsus præteritorum aliquid pec-
catorum, quod non baptizatis in sancta ecclesia dimit-
tatur. Sed postea viuendo in hac fragilitate mortali,
nisi contraherent quod dimittendum esset, non vera-
citer dicerent: Dimitte nobis debita nostra. Boni er-
go inquantum non peccant, filij dei sunt: inquantum
autem peccant (quod sua non mendaci confessione te-
stantur) vtique mali sunt. Nisi fortè quis dicat, alia bo-
norum, alia malorum esse peccata: quod non vsque-
quaq; improbabiliter dicitur. Veruntamen dominus Ie-
sus sine vlla ambiguitate malos appellauit eosdem ipsos

quorum patrem dicebat deum. Nam in eodem sermo- D
ne, vbi illam docet orationem, alio loco exhortans ad
precandum deum, ait: Petite & accipietis, quærite & in- *Matth.7.*
uenietis, pulsate & aperietur vobis: Omnis enim qui pe
tit accipit, & qui quærit inuenit, & pulsanti aperietur.
Et paulo post: Si ergo vos, inquit, cum sitis mali, nostis
bona data dare filijs vestris, quanto magis pater vester
qui in cœlis est, dabit bona petentibus se? Num igitur
deus pater malorum est? Absit. Quo modo ergo dicitur
pater vester cœlestis, quibus dicitur, Cum sitis mali: nisi
quia vtrunque veritas monstrat, quid simus dei dono†, *† bono.*
quid humano vicio, hoc cōmendans, illud emendans? *Seneca ad Paulum.*
Meritò ait Seneca (qui temporibus Apostolorum fuit,
cuius etiam quædam ad Paulum Apostolum leguntur
epistolæ) Omnes odit qui malos odit: & tamen ideo
diligendi sunt mali, vt non sint mali: quemadmodum
non vt permaneant, sed vt sanentur, diliguntur ægro-
ti. Quicquid autem post eam quæ fit in baptismo ablu-
tionem peccatorum in hac vita manendo peccamus,
etiam si non tale sit, quod à diuinis remouere compel-
lat altaribus, non dolore sterili, sed misericordiæ sacri-
ficiis expiatur. Quod ergo agimus vt faciatis interce-
dentibus nobis, deo nos † noueritis offerre pro vobis. *† vos.*
Indigetis enim misericordia quam præbetis: Et videte E
quis dixerit: Dimittite & dimittetur vobis, | Date & da- *Luca.6.*
bitur vobis.] Quanquam etiam si ita viueremus, vt non *Matth.6.*
esset quare diceremus, Dimitte nobis debita nostra:
quanto à nequicia purior animus esset, tanto clementia
plenior esse deberet, vt si non compungeremur senten-
tia domini dicentis, Qui vestrum est sine peccato, prior
in illam lapidem iaciat: Ipsius qui hoc dixit sectaremur *Ioan.8.*
exemplum, qui cum esset vtique sine peccato, ait mulie-
ri quam perterriti illi reliquerant: Nec ego te condem-
nabo, vade iā deinceps noli peccare. Potuit enim me-
tuere flagitiosa mulier, ne illis discedētibus qui sua pec-
cata cognouerant vt peccato parcerēt alieno, illam iu-
stissime iam ipse damnaret qui erat sine peccato. At ille
non conscientia pauidus, sed plenus clemētia, cum illa
respondisset à nemine se fuisse damnatam: nec ego te,
inquit, damnabo. Tanquam diceret: Si malicia tibi par-
cere potuit, quid metuis innocentiam? Et ne delictorū
non doctor † sed ‡ ne ‡ approbator videretur, vade ait, *‡ donator.*
iam deinceps noli peccare: vt se homini pepercisse, non
hominis culpā sibi placuisse monstraret. Iam vides igi- F
tur de religione descendere, nec nos societate criminū
obstringi, quod intercedimus plerunque etiam pro sce-
leratis, & si non scelerati, tamen pro peccatoribus pec
catores, & quod veraciter potius quàm iniuriose dictū
accipias, puto quod apud peccatores. Nec ideo sanè *23.q.5. non*
frustra instituta sunt potestas regis, vis gladij cognito- *frustra.*
ris, vngulæ carnificis, arma militis, disciplina dominan
tis, seueritas etiam boni patris. Habent ista omnia mo-
dos suos, causas, rationes, vtilitates. Hæc cum timentur,
& coërcentur mali, & quietius inter malos viuunt bo-
ni: non quia boni pronunciandi sunt, qui talia metuen
do non peccant (Non enim bonus est quispiam timore
pœnæ, sed amore iusticiæ) veruntamen non inutiliter
etiam metu legum humana coërcetur audacia, & vt tu-
ta sit inter improbos innocentia, & in ipsis improbis dū
formidato supplicio frænatur facultas, inuocato deo sa
netur voluntas. Sed huic ordinationi rerum humana-
rum, contrariæ non sunt intercessiones Episcoporum,
Imò verò nec causa, nec locus intercedēdi vllus esset, si
ista nō essent. Tanto enim sunt intercedentium & par-
centium beneficia gratiora, quanto peccantium iustio-

G ra supplicia. Nec ob aliud quantum sapio, in veteri testamento, antiquorum temporibus prophetarum seuerior legis vindicta feruebat, nisi vt ostenderetur, rectè iniquis pœnas constitutas: vt quod eis parcere noui testamenti indulgentia commonemur, aut remedium sit salutis quo peccatis parcatur & nostris, aut commendatio mansuetudinis, vt per eos qui parcunt veritas prædicata, non tantum timeatur, verumetiam diligatur. Plurimum autem interest, quo animo quisque parcat. *Crudelitas parcens.* Sicuti enim est aliquando misericordia puniens, ita & crudelitas parcens. Nam, vt exempli gratia manifestum aliquid ponam, quis non crudelem verius dixerit eum, qui puero pepercerit volenti obstinatissime de serpentibus ludere? quis autem non misericordem, qui talia prohibent, contemptorem verborum etiam verberibus emendauerit? *23.q.5.cum homo.* Et ideo non vsque ad mortem protendenda est disciplina, vt sit cui prodesse possit, quanquam etiam cùm homo ab homine occiditur, multum distet, vtrum fiat nocendi cupiditate, vel iniuste aliquid auferendi, sicut fit ab inimico, sicut à latrone: an vlciscendi vel obediendi ordine, sicut à iudice, sicut à carnifice: an euadendi vel subueniendi necessitate, sicut interimitur latro à

H viatore, hostis à milite. Et aliquando qui causa mortis fuit, potius in culpa est, quàm ille qui occîdit: velut si quisquam decipiat fideiussorem suum, atque ille pro isto supplicium legitimum luat: nec tamen omnis qui causa alienæ mortis est, reus est. Quid si enim quisquam stuprum petat, seséque si non impetrauerit interimat? Quid si filius timens patris pia verbera, præcipitio pereat? Quid si alius homine liberato, vel ne alius liberetur, sibi ipse mortem inferat? Num propter istas alienarum mortium causas, aut sceleri consentiendum est, aut vindicta peccati quæ non fit nocendi, sed corrigendi studio, etiam paterna tollenda, aut opera misericordię cohibenda sunt? Hæc cùm accidunt, debemus eis humanum dolorem, non propter illa ne accidant, rectè factorum reprimere voluntatem. Sic etiam cùm intercedimus pro peccatore damnando, sequuntur aliquando quæ nolumus, siue in ipso, qui nostra intercessione liberatur, vt vel immanius impunita grassetur audacia, subdita cupiditati, ingrata lenitati,

I atque vnus morti ereptus plurimos necet, vel ipso per beneficium nostrum in melius commutato, moribusque correpto, alius malè viuendo pereat, sibique huius impunitate proposita, talia vel grauiora committat: non vt opinor hæc mala imputanda sunt nobis, cum intercedimus vobis, sed potius illa bona, quæ cùm id facimus, intuemur & volumus, id est commendatio mansuetudinis, ad conciliandam dilectionem verbo veritatis: & vt qui liberantur à temporali morte, sic viuant, ne in æternam, vnde nunquam liberentur, incurrant. *23.q.5.prodest.* Prodest ergo & seueritas vestra, cuius ministerio quies adiuuatur & nostra: prodest & intercessio nostra, cuius ministerio seueritas tẽperatur & vestra. Non vobis displiceat, quòd rogamini à bonis, quia nec bonis displicet quod timemini à malis: nam hominum iniquitatem etiam Apostolus Paulus non tantum de iudicio futuro, verumetiam de potestatibus vestris secularibus † terruit asserens & ipsas ad dispensationem diuinæ prouidentiæ pertinere. *† præsentib⁹ vestris secularibus.* Omnis, inquit, anima potestatibus sublimioribus subdita sit, Non est enim potestas nisi à deo. *Roma.13.* Quæ autem sunt, à deo ordinata sunt. Quapropter qui resistit potestati, dei ordinationi resistit. Qui autem resistunt, ipsi sibi iudicium acquirunt. Principes enim non sunt timori boni operis, sed mali. K

Vis autem non timere potestatem? Bonum fac, & habebis laudem ex illa. Dei enim minister est tibi in bonum. Quòd si malum feceris, time: non enim frustra gladium portat: *Iram pœnã vocat.* dei enim minister est, vindex in ira ei qui malè agit. Ideoque necessitate subditi estote, non solum propter iram, sed & propter conscientiam: ideo enim & tributa præstatis. Ministri enim dei sunt, in hoc ipsum perseuerantes. Reddite omnibus debita, cui tributum tributum, cui vectigal vectigal, cui timorem timorem, cui honorem honorem, nemini quicquam debeatis nisi vt inuicem diligatis. Hæc verba Apostoli vtilitatem vestræ seueritatis ostendunt. Proinde sicut dilectionem iussi sunt terrentibus debere qui timent, ita dilectionem iussi sunt timentibus debere qui terrent. *23.q.5.prodest.* Nihil nocendi cupiditate fiat, sed omnia consulendi charitate, & nihil fiat immaniter, nihil inhumaniter. Ita formidetur vltio cognitoris, vt nec intercessoris religio contemnatur: quia & plectendo & ignoscendo hoc solum bene agitur, vt vita hominum corrigatur, Quòd si tanta est peruersitas & impietas, vt ei corrigendæ nec disciplina possit prodesse nec venia, à bonis tamen intentione atq; conscientia, quam deus cernit, siue seueritate, siue lenitate, non nisi officium dile- L

ctionis impleatur. Quod autem in epistola tua sequitur, vbi dicis: Verùm nunc vt mores nostri sunt, & sceleris pœnam cupiunt sibi homines relaxari, & id propter quod scelus admissum est, possidere: pessimum hominum genus commemoras, cui pœnitendi medicina omnino non prodest. Si enim res aliena, propter quam peccatum est, cùm reddi possit non redditur, nõ agitur pœnitentia, sed fingitur: si autem veraciter agitur, non remittetur peccatum, nisi restituatur ablatum: sed vt dixi, cùm restitui potest. *14.q.6.capite.1.De vsuris.cũtu. De reg.iu.li.6. peccatum.* Plerunque enim qui aufert, amittit, siue alios patiendo malos, siue ipse male viuendo, nec aliud habet vnde restituat. Huic certè non possumus dicere, redde quod abstulisti, nisi cũ habere credimus & negare. Vbi quidem si aliquos sustinet repente cruciatus, dum existimatur habere quod reddat, nulla est iniquitas: quia & si non est vnde luat ablatam pecuniam, meritò tamen, dum eam per molestias corporales redhibere compellitur, peccati quo male ablata est, pœnas luit. Sed inhumanum non est etiam pro ta- M

libus intercedere, tanquam pro reis criminum: non ad hoc vt minime restituantur aliena, sed ne frustra homo in hominem sæuiat, ille præsertim, qui iam remisit culpam, sed quærit pecuniam, & si fraudari meruit, non expetit vindicari. Denique in talibus causis, si persuadere potuerimus, eos pro quibus interuenimus, non habere quod poscitur, cõtinuò nobis eorum molestiæ relaxantur. Aliquando autem misericordes, & in ipso dubio nolunt homini pro incerta pecunia, certa inferre supplicia: ad hanc misericordiam etiam nos prouocare & exhortari decet: Melius enim etiam si habet, amittis, quàm si non habet, aut excrucias aut occîdis. Sed pro istis magis apud eos qui repetunt, quàm apud eos qui iudicant intercedere conuenit, ne ipse videatur auferre, qui cum habet potestatem non cogit reddere, quamuis in cogendo ita debeat adhibere integritatem, ne amittat humanitatem. Illud verò fidentissimè dixerim, eum qui pro homine ad hoc interuenit, ne malè ablata restituat, & qui ad se confugientem quantum honeste potest ad restituendum non compellit, socium esse fraudis & criminis. Nam misericordius opem nostram talibus subtrahimus, quam impendimus. Non

enim

[A] enim opem fert qui ad peccandum adiuuat, ac non potius subuertit atq; opprimit. Sed nunquid ideo nos aut exigere aut ad exigendum tradere vel possumus vel debemus? Agimus quantum episcopalis facultas datur, & humanũ quidem nonnunquam, sed maximè ac semper diuinum iudicium comminantes. Nolentes autem reddere, quos nouimus & male abstulisse, & vnde reddant habere arguimus, increpamus, & detestamur, quosdam clàm, quosdam palam, sicut diuersitas personarum diuersam videtur posse recipere medicinam, nec in aliorum perniciem ad maiorem insaniam concitari.

Quare parcẽdum ma. gnatib' interdum. Aliquando etiam si res magis curanda non impedit, sancti altaris communione priuamus. Verùm sæpe accidit vt nos fallant, vel negando se abstulisse, vel affirmando se vnde restituant non habere. Sæpe etiam & vos fallimini putando vel nos non agere vt reddant, vel ipsos habere vnde reddant: & omnes aut penè omnes homines amamus nostras suspiciones vel vocare vel existimare cognitiones, quando credibilibus rerum signis mouemur, cùm credibilia nonnulla sint falsa, sicut incredibilia nonnulla sunt vera. Ideo quosdam commemorans, qui & sceleris pœnam sibi cupiunt relaxa- [B] ri, & id propter quod scelus admissum est possidere, addidisti & aisti: Pro his quoq; interueniendum putat sacerdotium vestrũ. Fieri enim potest, vt tu scias quod ego nescio, & propterea putem pro aliquo interueniendum, quod si me fallere potuit, cùm te non potuerit, vt ego eum nõ credam possidere quod tu possidere nosti. Ita fit, vt cũ de reo sententia non vna sit nostra, neutri tamen nostrum placeat, quòd res non redditur aliena. De homine vt homines, diuersa sentimus, sed in ipsa iusticia simul sumus. Eo modo etiam fieri potest, vt quod scio aliquem nõ habere, hoc eum tu habere non certissime teneas, sed credibiliter suspiceris, & ob hoc tibi videar interuenire pro eo, qui & sceleris pœnã sibi cupiat relaxari, & id propter quod scelus admissum est possidere. Ad summam igitur neque apud tales, si qui reperiuntur qualem te esse gaudemus, neque apud ipsos qui magno studio aliena ac nihil profutura, multoq; etiam periculosa ac perniciosa petunt, neque apud cor meum, cui testis est deus, ausim dicere, sentire, decernere, interueniendum esse pro aliquo, vt quod scelere [C] abstulit, sceleris impunitate possideat: Sed vt remissa iniuria, quod iniuriosè abstulit reddat, si tamen habet

14.q.5. non sanè. quod abstulit, vel aliud vnde illud restituat. Non sanè quicquid ab inuito sumitur, iniuriosè aufertur. Nam plerique nec medico volunt reddere honorem suum, nec operario mercedem, nec tamen hæc qui ab inuito accipiunt, per iniuriam accipiunt, quæ potius per iniu-

11.q.3. non licet. riam non darentur. Sed non ideo debet iudex vendere iustum iudicium, aut testis verum testimonium, quia vendit aduocatus iustum patrocinium, & iurisperitus verum cõsilium. Illi enim inter vtranq; partem ad examina adhibentur: isti ex vna parte consistunt. Cùm autem iudicia & testimonia, quæ nec iusta nec vera vendenda sunt, iniqua & falsa vẽduntur, multo sceleratius vtique pecunia sumitur, quia sceleratè, etiam quamuis à volentibus datur. Ille tamen solet tanquam malè sibi ablatam pecuniam repetere, qui iustum iudicium emit: quoniam venale esse non debuit. Qui verò pro iniquo iudicio dedit, vellet quidem repetere, nisi timeret vel puderet emisse. Sunt aliæ personæ inferioris loci, quæ ab vtraque parte non insolenter accipiunt, sicut officialis, & à quo amouetur, & cui admouetur officiũ, ab his extorta per immoderatam improbitatem repeti solent, data per tolerabilem consuetudinem nõ solent, [D] magisque reprehendimus, qui talia inusitatè repetiuerunt, quàm qui ea de more sumpserunt: quoniam multæ necessariæ personę rebus humanis, vel inuitantur huiusmodi commodis, vel tenentur. Isti si viam vitæ mutauerint, aut excellentioris conscenderint sanctitatis gradum, facilius ea quę hoc modo acquisierunt, tanquã sua pauperibus largiuntur, quàm eis à quibus accepta sunt tanquam aliena restituant. Qui verò contra ius societatis humanæ, furtis, rapinis, calumniis, oppressionibus, inuasionibus abstulerit, reddenda potius quàm donanda censemus, Zachæi publicani Euangelico exem- *Luca.19.* plo, qui cum hospitio dominum suscepisset, in vitam sanctam repente mutatus, Dimidium, inquit, rerũ mearũ do pauperibus, & si cui aliquid abstuli, quadruplum reddo. Veruntamen si iusticia syncerius consulatur, iustius dicitur aduocato: Redde quod accepisti, quando contra veritatem stetisti, iniquitati affuisti, iudicem fefellisti, iustam causam oppressisti, de falsitate vicisti, Quod vides multos honestissimos & disertissimos viros, non solum impune, verumetiam gloriosè videri sibi committere, quàm cuiquam in quolibet officio militanti, Redde quod accepisti, quãdo iubente iudice cui- [E] cunq; causæ necessarium hominem tenuisti, ne resisteret vinxisti, ne fugeret inclusisti, postremò aut permanẽte lite exhibuisti, aut finita dimisisti. Sed illud cur aduocato non dicatur in promptu est, quia scilicet ita nõ vult homo repetere, quod patrono vt male vinceret dedit: sicut non vult reddere, quod ab aduersario, cum male vicisset, accepit, Quis tandem aduocatus, aut ex aduocato ita vir optimus facilè reperitur, qui suscepto suo, dicat: Recipe quod mihi cum tibi male adessem dedisti, & redde aduersario tuo, quod me agente inique abstulisti? Et tamen quem prioris non rectæ vitæ, rectissimè pœnitet, etiam hoc facere debet, vt si ille qui inique litigauit, non vult admonitus corrigere iniquitatem, eius tamen iniquitatis nolit iste habere mercedem: nisi fortè restituendum est alienum, quod per furtum clanculo aufertur, & restituendum non est alienum, quod in ipso foro vbi peccata puniuntur, decepto iudice, & circumuentis legibus obtinetur? Quid *14.quest.4. quid dicã.* dicam de vsuris, quas etiam ipsæ leges & iudices red- [F] di iubent? An crudelior est qui subtrahit aliquid vel eripit diuiti, quàm qui trucidat pauperem fœnore? Hæc atque huiusmodi male vtique possidentur, & vellem vt restituerentur, sed non est quo iudice repetantur. Iam verò si prudenter intueamur, quod scriptum est: Fidelis hominis totus mundus diuitiarum est, infidelis autem nec obolus: nónne omnes qui sibi videntur gaudere licite conquisitis, eísque vti nesciunt, aliena possidere conuincimus? Hoc enim certè alienum non est, quod iure possidetur: hoc autem iure quod iuste, & hoc iuste quod bene. Omne igitur quod male possidetur, alienum est: malè autem possidet, qui male vtitur. Cernis ergo quàm multi debeant reddere aliena, si vel pauci quibus reddantur reperiuntur, qui tamen [vbi] vbi sunt tanto magis ista cõtemnunt, quanto ea iustius possidere potuerunt. Iusticiam quippe & nemo male habet, & qui non dilexerit non habet. Pecunia verò & à malis male habetur, & à bonis tanto melius habetur, quanto minus amatur. Sed inter hæc toleratur iniquitas male habentium, & quædam inter eos iura constituuntur, *Leges ciuiles medię inter Christũ & diabolũ.* quæ appellantur ciuilia, non quod hinc fiat vt bene vtentes sint, sed vt male vtentes minus molesti sint: donec fideles & pij, quorum iure sunt omnia, qui vel ex

G illis fiunt, vel inter illos tantisper viuentes, malis eorum non obstringũtur, sed exercentur, perueniant ad illam ciuitatem, vbi hæreditas æternitatis est, vbi nõ habet nisi iustus locum, non nisi sapiens principatum, vbi possidebunt quicunq; ibi erunt, vere sua. Sed tamen etiã hic non intercedimus, vt secundum mores legesq; terrenas non restituantur aliena: quamuis placabiles nos † [† vos.] velimus malis, non vt placeant vel permaneant mali, sed quia ex illis fiunt quicunque fiunt boni, & sacrificio misericordiæ placatur deus, quem nisi propicium haberẽt mali, nulli essent boni. Diu est, quòd occupationibus tuis loquendo videor onerosus, cum tibi homini acuto & docto citò solui potuerit quod quærebas. Iam dudum autem finire deberem, si te tantum scirem fuisse lecturum quod flagitasti vt rescriberem. Fœlix in Christo viuas fili charissime.

Dioscorus Augustino proponit multas quæstiones ex libris de philosophia Ciceronis, & ex oratore eiusdem, orans vt maturè ad eas respondeat.

Epistola LV.

H PRoœmiare apud te nõ solum superfluum est, sed etiam molestum, qui rem non verba desyderas. Ideoque simpliciter audi. Senex Alipius rogatus à me, sæpius pollicitus erat, tecum respondere dialogorum pauculis interrogatiunculis: & quoniam in Mauritania dicitur hodièque esse, peto viribus omnibus & rogo, vt tu solus respondere digneris, quod etiam præsente ipso fratre tuo, sine dubio facturus eras. Non est pecunia, non est aurum, quod pro quouis daturus eras proculdubio si haberes, nunc verò sine labore loqueris, quod requiro. Possem te plus & per multos charos tuos exorare, sed noui animum tuum, qui non rogari desyderat, sed omnibus præstare, si tantum absit quod dedecet, quod in hac re penitus nihil est dedecoris: tamen quodcunque est, peto præstes nauigaturo. Nosti quàm mihi molestissimum est oneri esse, non dico synceritati tuæ, sed cuipiam. Solus autem deus nouit, quoniam nimia necessitate impulsus hoc feci. Vobis enim saluis & fauente domino nauigaturus sum, & mores hominum non ignoratis, qui procliues sunt ad vituperandum, & quoniam † [† quam &c. putetur.] si interrogatus quis non responderit, indoctus & hebes putabitur. Vides ergo obsecro te ad omnia sine cunctatione responde, ne me tri-
I stem dimittas. Sic videam parentes meos, quia propter hoc solum Cerdonem misi, & ipsum expecto solum. Frater Zenobius, magister memoriæ factus est, & misit nobis euectionem cum annonis. Si ego dignus non sum, vt respondeas interrogatiunculis meis, saltem timeantur annonæ. Incolumem te summa diuinitas longe nobis tueatur ætate. Papas plurimum dignationem tuam salutat.

Augustinus Dioscoro, docens eiusmodi quæstiones nec decorè tractari ab Episcopo, nec vtiliter disci à Christiano, præsertim cùm iam aduersus Ethnicos nobis non sit conflictatio, atque hoc studiorum genus vbique frigeat: hortatur autem ad Christi philosophiam, quæ sola docet verum, sed non percipitur nisi ab iis, qui posuerunt fastum humanum.

Epistola LVI.

TV me innumerabilium quæstionum turba repente circumuallandum, vel potius obruendum putasti, etiam si vacantẽ ociosumq; credidisti: Quãdo enim ego in quolibet ocio, tot rerum nodos tam festinanti, & vt scribis, iam penè proficiscenti [† modi faciles.] possem dissoluere? Numero enim rerum ipsarum impedirer, etiam si non difficiles † ad soluendum forent. Tanta sunt autem perplexitate inuoluti, & tena- K citate constricti: vt etiam si pauci essent, ociosissimum me occupantes, magna mora temporis fatigarent intentionem, atq; attererent vngues meos, Ego autẽ vellem te abripere de medio deliciosarũ inquisitionum tuarũ, & constipare inter curas meas, vt vel disceres non esse inaniter curiosus, vel curiositatem tuam cibandam atque nutriendam imponere nõ auderes eis, quorum inter curas vel maxima cura est reprimere ac refrenare curiosos. Quanto enim melius, quantóque fructuosius, si in dandis vllis [ad te] literis tempus atque opera impenditur, ad hoc potius impenditur vt resecentur vanæ atque fallaces cupiditates tuæ, quæ tanto magis cauendæ sunt, quanto facilius decipiunt, nescio qua vmbra honestatis & liberalium studiorũ nomine velatæ atq; palliatæ, quàm vt nostro ministerio, atq; [vt] ita dixerim, satellitio induratæ, † [† in dominatum.] quo tam bonam tuam mentem premant vehementius excitentur. Ecce enim tot dialogi lecti, si ad videndum finẽ & capessendum omniũ actionum tuarum nihil te adiuuerũt, quid prosunt dic mihi? Nam vbi finem constitueris totius huius flagrantissimi studij tui, & tibi infructuosi & nobis molesti, epistola L tua satis indicas. Cùm enim de soluendis quæstionibus quas misisti tu ad me † [† misisti apud me.], per literas satageres, ita scripsisti. Possem te, inquis, plus & per multos charos tuos exorare, sed noui animum tuum, qui non rogari desyderat, sed omnibus præstare, si tantũ absit quod dedecet, quod in hac re penitus nihil est dedecoris: tamen quodcunque est, peto præstes nauigaturo. In his verbis epistolæ tuæ rectè quidem de me existimas, quod omnibus præstare desyderem, si absit quod dedecet. Sed in hac re nihil esse dedecoris, non mihi videtur. Non enim decora facies rerum attingit sensum meum, cum cogito Episcopum ecclesiasticis curis circunstrepentibus districtum atque distentum, repente quasi obsurdescentem cohiberi ab his omnibus, & dialogorum Tullianorum quæstiunculas, vni scholastico exponere. Quod quantũ dedeceat, quanquam tuorum studiorum raptus ardore prorsus, nolis attendere, tu etiam sentis tamen. Quid enim aliud indicat, quod cum dixisses, in hac re penitus nihil esse dedecoris, statim adiunxisti: tamen quodcunque est, peto præstes nauigaturo. Hoc enim sonat, videri tibi quidem nihil in hac re esse dedecoris, tamen quodcunque est dedecoris petere te, vt præstem nauiga- M turo. Sed quid est quæso te, quod addidisti nauigaturo? An ego, nisi nauigaturus esses, præstare tibi aliquid dedecoris non deberem? Nimirũ putas, quòd aqua marina dedecus abluatur? Quod si ita esset, mecum † [† meum.] certè qui nauigaturus non sum, inexpiatum remaneret. Scribis etiam nosse me, quàm tibi molestissimum sit oneri esse cuipiam, & attestaris solum deũ nosse, quod nimia necessitate impulsus hoc feceris. Hic sanè cum epistolam tuam legerem, satis aduerti animum cognoscere necessitatem tuam. Cùm ecce mihi affers & dicis, mores hominum non ignoratis, qui procliues sunt ad vituperandum, & quoniam † [† quam &c. putetur.] si interrogatus quis non responderit, indoctus & hebes putabitur. Hoc loco verò exarsi ad rescribendũ tibi, Hoc enim languore animi tui penetrasti mihi pectus, & irrupisti in curas meas, vt dissimulare non possem, quãtum me deus adiuuaret mederi tibi, non vt de tuis quæstionibus enodandis explicandisq; cogitarem, sed vt fœlicitatem tuam pẽdentem ex linguis hominum atque nutantem à tam infœlici retinaculo abrumperẽ, & cuidam sedi omnino inconcussæ stabilique religarem. Tu ne ô Dioscore nec Persium [Persium.] tuum

A tuum respicis insultantem tibi contorto versiculo, sed
planè puerile caput, si sensus assit, idoneo colapho cō-
tuodentem atque coërcentem: Scire tuum nihil est, nisi
te scire hoc sciat alter. Tot vt superius dixi, legisti dia-
logos, tot philosophorū altercationibus cor inseruisti,
Dic mihi quis eorum finem actionum suarum consti-
tuerit in fama vulgi, aut in lingua hominum vel booo-
rum atque sapieooum? Tu autem, & quod magis pu-
dendum est, iam nauigaturus, satis præclarè te in Afri-
cam proficisci testaris, cum aliam ob causam te oneri
oon esse asseris negociosissimis, & in alia longe distā-
tia inteotis episcopis, vt obi exponant Ciceronem, nisi
quia times homioes procliues ad vituperādum, ne in-
terrogatus ab eis, si non responderis, indoctus & hebes
puteris. O rem dignam vigilus & lucubrationibus epi-
scoporum. Non mihi videris aliunde dies ooctesq; co
gitare, nisi vt io studiis tuis atque doctrina (æquè) lau
deris ab hominibus. Quod & si semper ad certa & re-
cta tendentibus, periculosum esse iudicaui, nuoc tamē
in te maxime experior. Non enim aliunde quàm ex
eadem pernicie oō vidisti, qua tādem re possemus mo-
ueri, vt tibi quod petebas daremus. Quàm enim per-
B uerse tuipse noo ob aliud ad ea discenda quæ interro-
gas raperis, nisi vt lauderis, aut oon vitupereris ab ho-
minibus, tam peruerse etiam nos putas in tua petitione
talibus causis allegatis moueri: & vtinā possemus effi-
cere, vt tu quoque tam inani atque fallaci humanæ lau-
dis bono minime mouereris, cū obi oos iodicaremus
non ad præstandum tibi quod petis, quoniam hæc de
te scribis, sed ad te corrigendum moueri. Mores homi-
num, inquis, procliues sunt ad vituperandum. Quid
deinde? Si interrogatus quis non respooderit, inquis,
indoctus & hebes putabitur. Ecce ego te interrogo nō
de Ciceronis libris aliquid, cuius sensum fortasse legē-
tes indagare ooo possunt, sed de Epistola ipsa tua, & de
sententia verborum tuorum. Quæro enim cur ooo di
xeris, qui ooo responderit, indoctus & hebes manife-
stabitur, sed potius dixeris, qui oon responderit, indo-
ctus & hebes putabitur, nisi quia satis etiam ipse intelli-
gis, eum qui talia non responderit, ooo esse indoctum
& hebetem, sed putari. At ego te admoneo eum, qui ta-
lium putatorum linguis tanquam falcibus concidi ti-
met, lignum esse aridum, & ideo oon putari tātum in-
doctum & hebetem, sed verè esse atque coouinci. For-
C tasse dixeris, Sed cum hebes animo non sim, & præci-
pue nō esse studeam, nolo hebes animo vel putari. Re-
ctè, sed quo fine nobis, id quæro. Quod enim illis quę-
stionibus aperiendis tibi & explicandis, nec nobis one-
ri esse dubitasti, hanc causam & hunc finem esse dixi-
sti, & tam necessarium vt eam nimiam necessitatem ap
pellares, ne scilicet de his interrogatus neque respon-
dens, ab hominibus ad vituperandum procliuibus, he-
bes indoctusq; puteris. Ego autē quæro, hoccine totum
sit, cur à nobis ista desyderes, an etiam indoctus & he-
bes putari propter aliud aliquid oolis? Si hoc totū est,
cernis vt arbitror hunc esse finem tam vehemeotis in-
tentionis tuæ, qua nobis quoq; oneri es, vt fateris. Quid
autē à Dioscoro potest nobis esse oneri, nisi quòd ip-
sum Dioscorum etiam nescientem onerat, quod oon
sentiet nisi cum surgere voluerit: atque vtinam ooo sic
alligarent hæc ooera, & frustra etiam humeros cone-
tur excutere: quod noo ideo dico, quia istæ discuotur
Nō dānat studium Ciceronis. quæstiones, sed quia tali fine discuntur. Hunc enim fi-
nem iam certè sentis esse nugatorium, inanem, vento-
sum: Habet & tumorem, sub quo etiam tabes gignitur,
& pupilla mentis ad non videndam opulentiam veri- D
tatis offunditur. Crede sic est mi Dioscore, ita te fruar
in ipsa cuius voluntate & in ipsa vmbra auerteris di-
gnitate veritatis. Vnde enim tibi, oisi vel hoc modo de
hac re fidem faciam, non inuenio. Non enim vides eā,
aut vllo modo quaodiu linguis humanis ruinosa gau-
dia coostruis, potes eam videre. Si autem ibi non finis
est harum actionum, atque intentionis tuæ, sed propter
aliud aliquid indoctus & hebes ooo vis putari, quæro
quid illud sit: si propterea oe angustior tibi aditus ad
acquirendas temporales diuitias, vxorem impetran-
dam, honores capessendos, & cętera huiusmodi, præci-
piti fluxu transcurrentia, atque in se lapsos in vnum ra-
pientia? Neque ad hunc finem obi seruire oos decet,
immo decet etiam hinc te amouere. Non enim sic te
prohibemus io incerto famæ finē ponere, vt tanquam
de Minrio in Eridanum emigres, quò te ipse fortasse
Mintius etiam non emigrantem impingeret. Cū enim
non satiauerit auidum spiritum vanitas laudis huma-
næ, quia nihil ad cibandum affert nisi inane & infla-
tum, cogetur eam ipsa auiditas referre in aliud, quasi
vberius atque fructuosius, quod nihilominus si tempo-
rali lapsu præterfluit, ita est quasi fluuius ducat in flu- E
uium, vt oon sit finis miseriæ, quādiu finis officiorum
nostrorum in re instabili collocatur. Io aliquo igitur
firmo atque incōmutabili bono te figere volumus con
stanossimæ intentionis domum, & securissimam re-
quiem omois booæ atque honestæ actioois tuæ. Aut
fortè istam ipsam terrenam felicitatem quam comme-
moraui, si prosperi rumoris aura, aut etiam flaobus ve-
la pandendo ad eam potueris peruenire, hanc etiam co
gitas referre in aliud certum & verum & plenum bo-
num? At mihi non videtur atque omnino ipsa veritas
negat, vel tantis ad se anfractibus, quæ tam proxima
est, vel tantis sumptibus, quæ tam gratuita est, perueni-
ri. An ipsa humana laude, tanquam instrumento vteo-
dum existimas, vt aditum per hanc præpares ad ani-
mos homioum, persuadendo vera atque salubria, & ca
nes te oe cum indoctum atque hebetem putauerint, io-
dignum arbitrarētur, cui autem vel intentissimam vel
patientissimam præbeant, siue ad rectè facta quęquam
exhorteris, siue maliciam atque nequiciā peccantis ob-
iurges? Hunc tu finem iusticiæ ac beneficentiæ, si in illis
interrogandis quæstionibus cogitasti, nos de te male
meruimus, quibus io epistola tua, non id potius quo F
moueremur posuisti, vt aut libenter daremus quod pe-
tebas, aut ideo oon daremus, quia causa quælibet alia
fortasse prohiberet, Non tamen quia tuæ vanæ cupidi-
tati, non solum seruire, verumetiam non resistere pu-
deret. Quanto enim melius atque salubrius quæso te
ipsas veritatis regulas, multo certius & breuius per se-
ipsas accipis, quibus falsa omoia possis ipse refellere, ne
quod falsum & pudendum est, si multorum annosas &
decrepitas falsitates, studio iactantiore quàm pruden-
nori didiceris, doctum atque intelligentem te esse ar-
bitreris, quod iam non existimo tibi videri, Noo enim
frustra tam diu tam vera Dioscoro diximus, ex quo in
hac Epistola gradimur. Quapropter iam illud videa-
mus, cum te istarum rerum ignorantia nequaquam io-
doctum atque hebetem iudices, sed ipsius potius veri-
tatis, vt quisquis de his rebus scripsit, vel scripserit, aut
ea sint quæ iam certus tenes, aut si falsa sunt, securus
ignores, neque de diuersitate cognoscenda sententiarū
alienarum, ne quasi indoctus & hebes remaneas, inani
soliciudine macereris: Cum ergo hæc ita sint, etiam il-

G Illud si placet videamus, vtrum aliorum falsa existima-
tio, qui sunt vt scribis, ad vituperandum procliues, ita
vt si te ista ignorare persenserint, indoctum atque he-
betem, falsò quidem, sed tamē putent, sic te mouere de-
beat, vt etiam ab episcopis tibi hæc exponi non incon-
gruenter petas: quandoquidem eo fine iam te ista cu-
pere credimus, quo illis consulas ad persuadēdam ve-
ritatem vitámque eorum corrigendam, qui te si in illis
Ciceronis libris indoctum hebetémque putauerint, in-
dignum habebunt, à quo aliquid vtilis salubrisq; scien-
tiæ sibi accipiendum esse arbitrētur? Quod non ita est,
mihi crede. Primum quia esse aliquos in illis terris, vbi
imperitus minimeq; acutus videri times, qui te de istis
quæstionibus quicquam interrogent omnino non vi-
deo: quandoquidem hic quò ad ea discenda venisti, &
Romæ expertus es, quàm negligenter habeantur, & ob
hoc neque doceantur neque discantur, & in Africa
vsque adeò de his interrogatorem pateris neminem, vt
nec teipsum qui patiatur inuenias, eaq; inopia Episco-
pis exponenda ea mittere cogaris: quasi vero Episcopi
isti etiam si adolescentes eodem quo tu raperis animi
ardore, vel potius errore, quasi aliquid magnum hæc
H discere curarunt, vsque ad canos episcopales, & vsque
ad cathedras Ecclesiasticas, ea sibi in memoria durare
†pateretur. putarentur: † aut si ipsi vellent, non illa, etiam de inui-
torum cordibus, curæ maiores grauioresq; secluderēt:
aut si aliqua ex eis in animis eorum nimia consuetudi-
ne remanerent, non etiam ipsa obliuione sepelire mal-
lent recordata, quàm ineptia respondere quæsita: cum
in ipsa etiam scholari leuitate & rhetoricis cathedris,
ita obmutuisse atque obtorpuisse videantur, vt à Car-
thagine Hipponem, quo exponi possint mittenda exi-
stimentur: vbi tam insolita atque omnino peregrina
sunt, vt si vellem respondendi curam inspicere, aliquid
volens videre, quo modo ad sententiam quæ mihi ex-
ponenda esset, desuper veniatur, aut ab ea deinceps quę
contexeretur oratio, codicē prorsus inuenire non pos-
sem. Illi autem Carthaginēses rhetores, si huic tuo stu-
dio defuerunt, nō modo à me non reprehēduntur, sed
etiam approbantur, si fortè iam recolunt, non Roma-
norum fororum, sed Græcorum gymnasiorum ista so-
lere esse certamina. Tu vero cum & in gymnasia cogi-
tationem iniecisti, & ea quoque ipsa inuenisti talibus
rebus nuda atque frigida, vbi has curas tuas depone-
I res, Christianorum tibi basilica Hipponensis occurrit,
quia in ea nunc sedet Episcopus, qui aliquādo ista pue-
ris vendidit: sed nec te volo esse adhuc puerum, & me
iam esse puerilium rerum, sicut non vēditorem, ita nec
largitorem decet. Quæ cum ita sint, id est, cum duæ tā-
tæ vrbes Latinarum literarum artifices, Roma atque
Carthago, nec tædio tibi sint, vt à te ista perquirāt, nec
tædia tua curent, vt te ista perquirentem exaudiāt, mi-
ror tantum quantū dici non potest, vereri te tam boni
ingenij iuuenem, ne in Græcis atque Orientalibus vr-
bibus quenquā de his rebus molestum interrogatorem
feras. Facilius quippe corniculas in Africa audieris,
quàm in illis partibus hoc genus vocis. Deinde si fal-
lor, & quisquam ibi fortè huiusmodi quæstionum tan-
to vtique odiosior, quanto in illis locis ineptior percō-
tator extiterit, nōnne magis caues ne multo facilius
existant, qui te Græci homines in Græcia constitutum,
& Græca imbutum primitus lingua, de ipsis philoso-
phorum libris aliqua interrogent, quæ Cicero in suis
literis non posuit? Quod si acciderit, quid responsurus
es, potius te ista in Latinorum authorum libris, quàm
in Græcorum nosse voluisse? Qua responsione, primò K
Græciæ facies iniuriā, & nosti quàm illi homines hoc
non ferant. Deinde iam exulcerati & irati, quàm cito
te, quod nimis non vis, & hebetē iudicabunt, qui Græ-
corum philosophorum dogmata, vel potius dogmatū
particulas quasdam discerptas atque dispersas in Lati-
nis dialogis, quàm in ipsorum authorum libris Græ-
cis tota atque contexta discere maluisti, & indoctum,
qui cum tam multa in tua lingua nescias, earum rerum
frustra in aliena colligere ambisti. An fortè illud re-
spondebis, non te Græcos de his rebus libros cōtemp-
sisse, sed prius Latinos curasse cognoscere, nunc autem
velle te in Latinis doctum, iam Græcè quærere? Si hoc
non pudet hominem Gręcum Latina puerum didicis-
se, nunc velle discere Græca barbatum, pudebit ne tan-
dem in ipsis Latinis ignorare aliqua quæ quàm multi
Latini docti tecum nesciant? Vel hoc ipso sentis, quod
te nobis magna necessitate dicis onerosum, in tāta do
ctorum multitudine apud Carthaginem constitutus.
Postremò fac te de omnibus quæ à nobis quæris inter-
rogatum, respōdere potuisse, ecce iam doctissimus at-
que acutissimus diceris, ecce iam te laudibus in cœlum
Græculus flatus attollit, tu tantum memēto grauitatis L
tuæ, & illam mereri laudē quo fine volueris, vt scilicet
eos leuiter leuia ista miratos, & beneuolētissime atque
auidissime iam in tua ora suspēsos, grauissimū aliquid
& saluberrimum doceas: idipsum quicquid est grauis-
simum & saluberrimum, vtrum teneas, & recte trade-
re noueris, vellem cognoscere. Ridiculū est enim cum
propterea superflua multa didiceris, vt tibi aures ho-
minum ad necessaria præparentur, ipsa necessaria non
tenere, quibus excipiendis eas per superflua præparaue-
ris: & dum occuparis vt discas vnde facias intentos,
nolle discere quod infundatur intentis. Sed si hoc te
scire iam dicis, idq; ipsum Christianam doctrinam es-
se respondes, quam te omnibus pręponere nouimus, &
in ea sola esse præsumere spem salutis æternæ, nō opus
est ei cognitione dialogorū Ciceronis, & collectione
emendicatarum discordantium sententiarum aliena-
rum procurari auditores, vt oribus tuis intēti fiant, qui
abs te aliquid tale accepturi sunt. Nolo prius aliquid
doceas, quod dediscendum est, vt vera doceas. Nam si
alienarum sententiarum dissidentiū & repugnantium
cognitio aliquid adiuuat insinuatorem Christianæ ve-
ritatis, vt nouerit quo modo aduersantes destruat falsi- M
tates, ad hoc dūtaxat, ne quis contra disserens, non nisi
in refellendis tuis figat oculum, sua verò sedulo occul-
tet. Nam cognitio veritatis, omnia falsa, si modo pro-
ferantur, etiam quæ prius inaudita erant, & diiudicare
& subuertere idonea est. Sed vt non solum aperta fe-
riantur, sed etiam abscondita eruantur, si alienos opus
est cognoscere errores, erige oculos auresq; oro te, &
vide atque ausculta, vtrū aliquis aduersus nos de Ana-
ximene & de Anaxagora proferat aliquid: quādo iam
ne ipsorum quidem multò recentiorum, multumq; lo-
quacium Stoicorum aut Epicureorum cineres caleant,
vnde aliqua contra fidem Christianam scintilla exci-
tetur: sed circuli atque conuenticula partim fugacia,
partim etiam audacter prompta, vel Donatistarum, vel,
Maximianēsium, vel Manichæorum, vel etiam ad quo-
rum greges turbamq; venturus es Arrianorum, Euno-
mianorum, Macedonianorum, Cataphrygarum, cæte-
rarumq; bestiarum † innumerabiliter perstrepant: quo- † pessimarum.
rum omnium errores si cognoscere piget, quid nobis
est propter defensionem Christianę religionis, quęrere
quid

A quid senserit Anaximenes, & olim sopitas lites inaoi curiositate recoquere, cum quorundam etiam hæreticorum, qui nomine Christiano gloriari voluerunt, vt Marcionistarum & Sabellianorum, multorumq; præterea iam dissensiones quæstionesq; sileantur: tamen si opus est vt dixi, veritati aduersantes prægnoscere aliquas, & prætractatas habere sentētias, de hæreticis potius qui se Christianos vocant, quàm de Anaxagora & Democrito nobis cogitandum fuit. Ille autem quisquis abs te quæsierit, quæ tu à nobis quæris, audiat quòd *Themistocles.* ea doctius & prudentius nescias. Si enim Themistocles non curauit quod est habitus indoctior, cum canere neruis in epulis recusasset, vbi cum se nescire illa dixisset, atque ei dictum esset, quid igitur nosti? respondit, Rempublicam ex parua magnam facere: dubitandum est tibi dicere, te ista nescire, cum ei qui rogarit *† quomodo* quid noueris, respondere posis, nosse te, quoniā † etiam sine istis homo esse posit beatus? Quod si adhuc nō tenes, tam peruerse ista cōquiris, quàm peruerse si aliquo corporis periculo morbo grauareris, deliciosas & tenerrimas vestes potius quàm medicamēta medicosq; conquireres. Non enim vllo modo differenda est ista cog-B nitio, aut illa huic, à te præsertim iam in hac ætate, vel discendi ordine præferenda est. Vide autem quàm facilè posses hoc scire si velles. Qui enim quærit quo modo ad beatam vitam perueniat, nihil aliud profecto quærit, nisi vbi sit finis boni, hoc est vbi cōstitutum sit, non praua opinione atque temeraria, sed certa atque inconcussa veritate summum hominis bonum, quod à quolibet vbi cōstituatur non inuenitur, nisi aut in corpore, aut in animo, aut in deo, aut in duobus aliquibus horum, aut certè in omnibus. Quod si didiceris, neque summum bonum, nec aliquam partem summi boni omnino esse in corpore, duo restabūt, animus & deus, quorum vel in vno, vel in ambobus sit. Si autem adieceris & didiceris hoc idē de animo quod de corpore, quid aliud iam nisi deus occurret, in quo summum hominis bonum constitutum sit, non quo alia bona non sint, sed summum id dicitur quò cuncta referuntur. Eo enim fruendo quisque beatus est propter quod cætera vult habere, cum illud iam nō propter aliud, sed propter seipsum diligatur. Et ideo finis ibi dicitur, quia iam quò excurrat, & quò referatur nō inuenitur. Ibi requies appetendi, ibi fruendi securitas, ibi tranquillissimum C gaudium optimæ volūtatis. Da igitur qui cito videat, non corpus esse animi bonum, sed animum potius esse corporis bonum. Recedetur iam ab inquirēdo, vtrum summum illud bonum, vel aliqua eius pars sit in corpore. Quod enim stultissime negatur meliorem esse animum corpore, item stultissime negatur meliorē esse eum qui dat beatam vitam vel partem aliquam beatæ vitæ, quàm eum qui accipit. Non igitur accipit animus à corpore vel summum bonum vel partem aliquam summi boni. Hoc qui non vident, cæcati sunt dulcedine carnalium voluptatum, quam ex indigentia sanitatis venire non intuentur. Sanitas autem perfecta corporis, illa extrema totius hominis immortalitas erit. Tam potēti enim natura deus fecit animam, vt ex eius plenissima beatitudine quæ in fine temporum sanctis promittitur, redundet etiam in inferiorem naturam quod est corpus, non beatitudo, quæ fruentis & intelligentis est propria, sed plenitudo sanitatis, id est, incorruptionis vigor. Quod qui non vident, vt dixi, bellant inquietis altercationibus, varie pro suo quisque captu, in corpore constituentes summum hominis bonum, & carnalium seditiosorum turbas cōcitant, inter quos D Epicurei apud indoctam multitudinem excellentiore *Epicurei.* authoritate viguerunt. Da itē qui cito videat animum quoque ipsum non suo bono beatum esse, cum beatus est, Alioquin nonquā esset miser, & recederetur à quærendo, vtrum in animo sit summum illud, atque, vt ita dixerim, beatificum bonum, vel aliqua pars eius. Nam cum seipso sibi quasi suo bono animus gaudet, superbus est. Cum vero perspicit se esse mutabilem, vel hoc vno saltē quod de stulto sapiens efficitur, sapientiamq; esse incommutabilem cernit, simul oportet cernat esse illam supra suam naturam, eiusq; participatione atque illustratione se vberius & certius gaudere, quàm seipso: ita cessans atque detumescens à iactatione atque inflatione propria, inhærere deo, atque ab illo incommutabili refici & reformari nititur à quo esse iam capit, non solum omnem speciem rerum omnium, siue quæ sensu corporis, siue quæ intelligentia mentis attinguntur, sed etiā ipsam capacitatem formationis ante formationem, cum vel informe aliquid dicitur quod formari potest. Itaque tanto minus se esse stabilem sentit, quanto minus hæret deo qui summe est. Et ideo illum summe esse, quia nulla mutabilitate proficit seu deficit, E sibi autem illam commutationem expedire qua proficit, vt perfectè illi cohæreat, eam vero commutationē quæ in defectu est, esse viciosam, omnem autem defectum ad interitum vergere, quò vtrum aliqua res perueniat, tametsi non appareat, tamen apparere omnibus eò ducere interitum, vt non sit quod erat. Vnde colligit nō ob aliud res deficere, vel posse deficere, nisi quod ex nihilo factæ sunt, vt quod in eis est quod sunt & manent, & pro defectibus etiam suis ad vniuersitatis complexum ordinātur, ad eius bonitatem omnipotentiāq; pertineat qui summe est & cōditor, qui potēs est etiam ex nihilo, non tantum aliquid, sed etiam magnum aliquid facere. Primum autem peccatum, hoc est primum voluntarium defectum esse, gaudere ad propriam potestatem. Ad minus enim gaudet, quàm si ad potestatem dei gaudeat, quæ vtique maior est. Hoc nō videntes, & potentias intuentes animi humani, magnámque pulchritudinem factorum atque dictorum, etiam si in corpore puduit ponere summum bonum, in ipso tamē animo ponentes, infra vtiq; posuerunt, quàm vbi syncerissima ratione ponendum est. Inter hos qui ita senserunt apud Græcos philosophos, & numero & dispu- F tandi subtilitate Stoici præualuerunt, qui tamen in na- *Stoici.* turalibus corporea omnia esse arbitrantes, magis à carne quàm à corpore animum auertere potuerunt. Inter eos autem qui fruendum deo, à quo & nos & omnia facta sunt, vnum atque summum bonum nostrum esse dicunt, apud illos eminuerunt Platonici, qui non im- *Platonici.* merito ad officium suum pertinere arbitrati sunt, Stoicis & Epicureis maxime & propè solis omnino resistere. Iidem quippe Academici qui Platonici, quod docet *Academici* auditorum ipsa successio. Archesilas enim qui primus *Archesilas.* occultata sententia sua, nihil aliud istos quàm refellere statuit, quære cui successerit, Polemonem inuenies, *Polemon.* Quære cui Polemon, Xenocratem. Xenocrati autem *Xenocrates.* discipulo Academiam scholam suam reliquit Plato. *Plato.* Quantum igitur pertinet ad quæstionem de summo hominis bono, remoue personas hominum, atque ipsam disceptationem constitue, profecto reperies duos errores inter se aduersa fronte collidi, Vnum constituētem in corpore, alium constituentē in animo summum bonum. Rationē autem veritatis, qua summum

bonum

G bonum nostrum,deus esse intelligitur,[vtrique]resiste-
re,sed non prius docentem vera quàm praua dedocē-
tem. Idipsum rursum adiunctis personis constitue, re-
peries Epicureos & Stoicos inter se acerrime dimican-
tes. Eorum vero litem conantes diiudicare Platoni-
cos,occultantes sentētiam veritatis, & illorum vanam
in falsitate fiduciam conuincentes & redarguentes:sed
non sicut illi errorum suorum, ita Platonici veræ ra-
tionis personam implere potuerūt. Omnibus enim de-
fuit diuinæ humilitatis exemplum, quod opportunissi-
mo tempore per dominum nostrum Iesum Christum
illustratum est: cui vni exemplo in cuiusuis animo fe-
• rociter arrogantis, omnis superbia cedit & frangitur
& emoritur. Ideoq; non valentes illi authoritate turbas
terrenarū rerum delectatione cæcatas ad inuisibilium
fidem ducere, cum eas viderent Epicureis maxime cō-
tentionibus commoueri, non solum ad hauriendam,
quò vltro ferebantur, sed etiam ad defensitādam cor-
poris voluptatem, vt in ea summum bonum hominis
constitueretur, Eos autem qui aduersus hanc volupta-
tem,virtutis laude mouerentur, mitius difficulter eam
contemplari in animis hominum, vnde facta bona,de
H quibus vtcunque poterant iudicare,procederent:simul
videbant si eis conarentur insinuare aliquam rem di-
uinam, & super omnia incommutabilem, quæ nullo
attingeretur corporis sensu,sed sola mente intelligere-
tur, quæ tamen etiam naturam ipsius mentis excede-
ret, eúmque esse deum propositum animo humano ad
fruendum, purgatum ab omni labe humanarum cupi-
ditatum, in quo vno acquiesceret omnis beatitudinis
appetitus,& in quo nobis vno bonorum omnium finis
esset,non eos intellecturos,sed repugnantibus vel Epi-
† ita vt. cureis vel Stoicis,multo quàm sibi facilius palmam da-
turos: id est † vera salubrisq; sententia, quod perniciosi-
sissimum est generi humano,imperitorum populorum
irrisione sordesceret:& hoc in moralibus. In naturali-
bus autem quęstionibus si isti dicerent effectricem om-
nium naturarum esse incorpoream sapientiam, Illi au-
tem à corpore nusquam discederent, cum alij atomis,
alij quatuor elementis, in quibus ad efficienda omnia
ignis præualeret, principia rerum darent, quis non vi-
deret stultorum abundantiam corpori deditam, cum
incorpoream potentiam conditricem rerum nequa-
quam valeret intueri, in quorum potius suffragium ra-
I peretur? Restabat pars rationalium quæstionum. Nosti
enim quicquid propter adipiscēdam sapientiam quæ-
ritur,aut de moribus,aut de natura,aut de ratione quę-
stionem habere. Cum ergo Epicurei nunquam sensus
corporis falli dicerent, Stoici autē falli aliquando con-
cederent, vtriq; tamen regulam comprehendendę ve-
ritatis in sensibus ponerent, quis istis contradicentibus
audiret Platonicos? Quis non modo in sapientium sed
omnino in hominum numero habendos putaret, si ab
eis prompte diceretur, nō solum esse aliquid quod ne-
que tactu corporis, neque olfactu vel gustatu, neq; his
auribus aut oculis percipi possit, neque omnino talium
rerum quæ ita sentirentur aliqua imaginatione cogi-
tari: sed id solum vere esse atque id solum posse perci-
† quod. pi, quia † incommutabile & sempiternum est, percipi
autem sola intelligentia qua vna veritas quo modo at-
tingi potest attingitur? Cum ergo talia sentirent Pla-
tonici quæ neque docerēt carni deditos homines, ne-
que tanta essent authoritate apud populos, vt credēda
persuaderent, donec ad eum habitū perduceretur ani-
mus quo ista capiuntur, elegerunt occultare sentētiam
suam,& contra eos disserere,qui verum se inuenisse ia- K
ctarent, cum inuentionem ipsam veri in carnis sensi-
bus ponerent:& eorum quidem consilium quale fuerit,
quid attinet quærere? diuinum certè vel diuina aliqua
authoritate præditum non fuit. Tantum illud attende,
quoniam Plato à Cicerone multis modis apertissime
ostenditur in sapientia non humana,sed planè diuina,
vnde humana quodam modo accenderetur, in illa vti-
que sapientia prorsus immutabili atque eodem modo
semper se habente veritate constituisse, & finem boni
& causas rerum & ratiocinandi fiduciam, Oppugna-
tos autem esse nomine Epicureorum & Stoicorum à
Platonicis eos, qui in corporis vel in animi natura po-
nerent & finem boni & causas rerum: & ratiocinandi
fiduciam eorum successione temporum esse deuolutā,
vt cum Christianæ etiam ætatis exordio, rerum inui-
sibilium atque æternarum fides per visibilia miracula
salubriter prædicaretur hominibus,qui nec videre nec
cogitare aliquid præter corpora poterant, beato Apo-
stolo Paulo, qui eandem fidem gentibus præsemina-
bat, iidem ipsi Epicurei & Stoici in Actibus Apostolo-
rum contradixisse inueniātur. Qua in re satis mihi vi-
detur,demonstratum esse,errores gentium,siue de mo- L
ribus,siue de natura rerum, siue de ratione inuestigan-
dæ veritatis, qui quamuis essent multi atque multipli-
ces,in his tamen maxime duabus sectis eminebant, ex-
pugnātibus doctis & tanta differendi subtilitate atque
copia subuertentibus, durasse tamen vsque in tempora
Christiana. Quos iam certè nostra ætate sic obmutuis-
se conspicimus, vt vix iam in scholis Rhetorum com-
memoretur tantum quæ fuerint illorum sententiæ,cer-
tamina tamen etiam de loquacissimis Gręcorum gym-
nasiis eradicata atque compressa sunt, ita vt si qua nūc
erroris secta contra veritatem, hoc est, contra Eccle-
siam Christi emerserit, nisi nomine cooperta Christia-
no, ad pugnandum prosilire non audeat. Ex quo in-
telligitur ipsos quoque Platonicæ gentis philosophos,
paucis mutatis quæ Christiana improbat disciplina,
inuictissimo vni regi Christo, pias ceruices oportere
submittere, & intelligere verbum dei homine indutū,
qui iussit & creditum est,quod illi vel proferre metue-
bant. Huic te mi Dioscore vt tota pietate subdas ve-
lim,nec aliam tibi ad capessendam & obtinendam ve-
ritatem viam munias,quàm quæ munita est ab illo, qui
gressuum nostrorum tāquam deus videt infirmitatem. M
Ea est autem prima humilitas, secunda humilitas, ter-
tia humilitas, & quoties interrogares hoc dicerem,nō
quo alia non sint præcepta quæ dicantur, sed nisi hu-
militas omnia quæcunque benefacimus & præcesserit
& comitetur & cōsecuta fuerit, & proposita quam in-
tueamur, & apposita cui adhæreamus, & imposita qua
reprimamur, iam nobis de aliquo bono facto gauden-
tibus,totum extorquet de manu superbia: vicia quippe
cætera in peccatis, superbia vero etiam in rectè factis γνώμη.
timēda est,ne illa quæ laudabiliter facta sunt,ipsius lau-
dis cupiditate amittantur. Itaque sicut Rhetor ille no- "
bilissimus cum interrogatus esset, quid ei primū vide- " Demosthe-
retur in eloquentiæ præceptis obseruari oportere, pro- nes.
nunciationem dicitur respōdisse:cum quæreretur quid
secundo,eandem pronunciationem: quid tertio, nihil
aliud quàm pronunciationem dixisse. si interrogares,
& quoties interrogares de præceptis Christianæ reli-
gionis, nihil me aliud respondere nisi humilitatem li-
beret,& si forte alia dicere necessitas cogeret. Huic hu-
militati saluberrimæ quā dominus noster Iesus Chri-
stus,vt

A stus, vt doceret humiliatus est, huic inquam, maxime aduersatur quædam, vt ita dicam, imperitissima scientia, dum nos scire gaudemus, quid Anaximenes, quid Anaxagoras, quid Pythagoras, quid Democritus senserit, & cæteri huiusmodi, vt docti eruditiq; videamur, cum hoc à vera doctrina & eruditione lõge absit. Qui enim didicerit deum non distendi atque diffundi per locos neque finitos neq; infinitos, quasi in aliqua parte maior sit, in aliqua minor, sed totum vbique esse præsentem, sicut veritatem, cuius nemo sobrie dicit partem esse in isto loco, & partem in illo, quoniã veritas vtiq; deus est, nequaquã eum mouebit quod de infinito aëre sensit, quicunque sensit quod ipse deus esset. Quid ad illum si nesciat quam dicant isti corporis formam, eam quippe dicunt quæ vndique finita sit. Et vtrum refellẽdi causa tãquam Academicus Anaximeni Cicero obiecerit, formam & pulchritudinẽ deum habere oportere, quasi corpoream speciem cogitans, quia ille corporeum deum esse dixerat, Aër enim corpus est: an ne ipse sentiebat esse formam & pulchritudinem incorpoream veritati, qua ipse animus informatur, & per quam omnia sapientis facta pulchra esse iudicamus: vt B non tantum refellendi gratia, sed etiam verissime dixerit, quod deum pulcherrima specie deceat esse, quia nihil est pulchrius ipsa intelligibili atque incommutabili veritate. Quod autem ait ille gigni aërem, quem tamen deum esse censebat, nullo modo mouet hunc virum, qui intelligit non sicut aër gignitur, id est, aliqua causa vt sit efficitur, cum omnino deus non sit, ita genitum esse verbum dei, deum apud deum, sed lõge alio modo, quem nemo nisi cui ipse deus inspirarit, intelligit. Illum autem etiam in ipsis corporalibus desipere quis non videat, cum aërem gigni dicat, & deum velit, eum autem à quo aër gignitur, non enim à nullo gigni potest, non dicat deum: Cum autẽ dicitur aër esse semper in motu, nequaquam cõturbat hominem, vt propterea illum deum putet, qui nouit omnis corporis motum inferiorem esse, quàm est motus animi, Motũ autem animi longe pigriorem, quàm est motus summæ atque incommutabilis sapientiæ. Item Anaxagoras siue quilibet, si mentem dicit ipsam veritatem atque sapientiam, quid mihi est de verbo cum homine contendere? Manifestum est enim omnium rerum descriptionem & modum de illa fieri, eamq; non incongrue dici infi- C nitam, non per spacia locorum, sed per potentiam quæ cogitatione humana comprehendi non potest. Neque quod informe aliquid sit ipsa sapientia, hoc enim corporum est vt quæcunque infinita fuerint, sint & informia. Cicero autem studio refellendi quantum videtur propter aduersarios corporaliter sentientes, negat infinito aliquid iungi posse, quia ex ea parte qua quicquã adiungitur, necesse est esse in corporibus aliquẽ finem. Ideo ait nõ eum vidisse atque motum sensui iũctum & continentem, id est, continua copulatione adhærẽtem infinito, id est, infinitæ rei vllum esse potuisse, quasi de corporibus ageret, quibus nihil iungi, nisi per fines locorum potest. Sic autẽ addidit. Neque sensum omnino quo non tota natura pulsa sentiret, quasi ille dixisset mentem illam ordinatricem & moderatricem rerum omnium habere sensum, quasi haberet anima per corpus. Nã manifestum est totam sentire animam, cum per corpus aliquid sentit. Nam totam vtique non latet, quicquid illud est quod sentitur. Ad hoc autem dixit totam naturam sentire, vt illi quasi auferret, quod ait mentem infinitam. Quo modo enim tota sentit, si infinita est? Sensus enim corporis ab aliquo loco inci- D pit, nec percurrit totum nisi ad cuius finem peruenerit, quod in infinito dici nõ potest. Sed neque ille de sensu corporis aliquid dixerat. Et aliter dicitur totũ quod incorporeum est, quia sine finibus locorũ intelligitur, vt & totum & infinitum dici possit: totum propter integritatem, infinitum propter hoc, quia locorũ finibus non ambigitur. Deinde inquit: Si mentem ipsam quasi animal aliquod esse voluit, erit aliquid interius ex quo illud animal nominetur, vt mens ista quasi corpus sit, & habeat intus animam vnde animal appelletur. Vide quẽadmodum corporali consuetudine loquitur. Quo modo enim solent videri animalia propter sensum † grossum, vt opinor eorum contra quos disserit, & tamẽ dixit rem quę illos si euigilare possent satis admoneret, omne quod sicut corpus viuum animo occurrit, magis animam habere & esse animal, quàm animam esse cogitari oportere. Hoc est enim quod ait: Erit aliquid interius, ex quo illud animal nominetur, sed adiungit: Quid autem interius mẽte? Non ergo potest mens habere interiorem animam vt sit animal, quia ipsa est interior. Ergo corpus habeat extrinsecus cui sit interior, vt sit animal. Hoc est enim quod ait: Cingatur igitur E corpore externo: quasi Anaxagoras dixerit, nisi animalis alicuius esset, mentem esse non posse. Si mentem ipsam solam sapientiam esse sentiebat, quæ nullius quasi animantis propria est, quia omnibus animis se frui valentibus veritas communiter præsto est. Et ideo vide quàm vrbane concludat. Quod quoniam non placet, inquit, hoc est non placet Anaxagoræ, vt illa mens quã dicit deum, cingatur corpore externo quo animal esse possit, aperta simplexq; mẽs nulla re adiuncta qua sentire possit, id est, nullo corpore adiuncto per quod sentire possit, fugere intelligẽtiæ nostræ vim & notionem videtur. Nihil verius, quàm fugere hoc vim & notionem intelligentiæ Stoicorum & Epicureorum, qui nisi corporalia cogitare nõ possunt. Quod autẽ ait: Nostrę, humanæ intelligi voluit: & bene non ait fugit, sed fugere videtur. Hoc enim illis videtur, neminẽ hoc posse intelligere, & ideo nihil tale esse arbitrãtur. Sed quorundam intelligentiam quãtum homini datum est, nõ fugit asse apertam simplicemq; sapientiam atq; veritatem, quæ nullius animantis sit propria, sed qua communiter omnis quæ id potest anima, sapiens & verax efficitur. Quam si sensit esse Anaxagoras, eamq; deum esse F se vidit mentemq; appellauit, non solum nomen Anaxagoræ, quod propter literatam vetustatem, omnes, vt militariter loquar, literatiores libenter sufflant, nos doctos & sapiẽtes non facit, sed ne ipsa quidem eius cognitio qua id verũ esse cognouit. Non enim mihi propterea veritas chara esse debet, quia non latuit Anaxagoram, sed quia veritas est, etiam si nullus eam cognouisset illorum. Si igitur nec eius hominis qui verũ forsitan vidit, cognitio nos inflare debet, vt ea quasi docti esse videamur, sed ipsius veri soliditate, qua vere docti esse possumus, quãto minus eorum hominum, qui falsa senserunt, nomina & dogmata, nostram possunt adiuuare doctrinam, & latentia cognita facere? Cum si homines sumus, magis nos contristari deceat, tot & tam nobilitatorum hominum erroribus, si eos audire contigerit, quàm hæc propterea studiose quærere, vt inter eos qui illa nesciunt, iactatione inanissima vẽtilemur. Quanto enim melius ne audissem quidem nomẽ Democriti, quàm cum dolore cogitarem, nescio quẽ suis temporibus magnũ putatum, qui deos esse arbitraretur imagines,

† al. crassũ.

Democritus de deo.

G imagines,quæ de solidis corporibus fluerent, solidæq; ipsæ non essent, easq; hàc atque hàc motu proprio circumeundo atque illabēdo in animos hominum facere vt vis diuina cogitetur, cum profectò illud corpus vnde imago flueret, quāto solidius est,præstātius quoque esse iudicetur? Ideoq; fluctuauit eius, sicut isti dicūt mutauitq; sententia, vt aliquando naturam quandam de qua fluerent imagines,deum esse diceret, qui tamen cogitari non posset, nisi per eas imagines quas fundit ac emittit,id est,quæ de illa natura, quam nescio quam corpoream & sempiternam,ac etiam per hoc diuinam putat, quasi vaporis similitudine continua velut emanatione ferrentur, & venirent atque intrarent in animos nostros vt deum vel deos cogitare possemus. Nullam enim aliam causam cuiuslibet cogitationis nostræ opinantur isti, nisi cum ab his corporibus quæ cogitamus, veniunt atque intrant imagines in animos nostros: quasi non multa ac propè innumerabilia cogitētur incorporabiliter atque intelligibiliter ab eis qui talia cogitare nouerunt, sicut ipsa sapientia & veritas. Quam si isti non cogitant, miror quo modo de illa vtcunque disputent. Si autem cogitant,vellem mihi di

H cerent,vel de quo corpore,vel qualis in eorum animos veniat imago veritatis. Quanquam Democritus etiam hoc distare in naturalibus quæstionibus ab Epicuro dicitur,quod iste sentit inesse cōcursioni atomorum vim quandam animalem & spiritalem:qua vi eum credo & imagines ipsas diuinitate præditas dicere, non omnes omnium rerum, sed deorum, & principia mentis esse in vniuersis quibus diuinitatem tribuit, & animantes imagines quæ vel prodesse nobis soleant vel nocere. Epicurus vero neque aliquid in principiis rerum ponit præter atomos,id est,corpuscula quædam tam minuta, vt etiam diuidi nequeant, neque sentiri,aut visu,aut tactu possint:quorum corpusculorum concursu fortuito,& mundos innumerabiles, & animantia, & ipsas animas fieri dicit, & deos quos humana forma non in aliquo mundo,sed extra mundos, atque inter mundos constituit:& non vult omnino aliquid præter corpora cogitare: quæ tamen vt cogitet, imagines dicit ab ipsis rebus,quas atomis formari putat defluere, atque in animum introire subtiliores quàm sunt illæ imagines quæ ad oculos veniunt. Nam & videndi causam hanc esse dicit,ingentes quasdā imagines,ita vt vniuersum mun

I dum complectantur extrinsecus. Intelligis autem iam, vt arbitror, quas isti opinentur imagines. Miror non admonuisse Democritum, vel hoc ipso falsa esse quæ dicit,quia venientes tam magnæ imagines in tam breuem animum nostrum,si corporeus, vt illi volunt,tam paruo corpore includitur,totæ illum tangere non possunt. A magno enim corpore cum paruum corpus attingitur, à toto simul attingi nullo pacto potest. Quo modo igitur totæ simul cogitantur,si intantū cogitantur, inquantum venientes atque intrantes animum attingunt, quæ nec totæ intrare possunt per tam paruum corpus, nec totæ tam paruum animum attingere? Memento me secundum illos hæc dicere: non enim ego talem animum sentio:aut si incorporeum Democritus animum existimat, Epicurus quidem solus ista ratione vrgeri potest.Sed etiam ille quare non vidit,non opus esse nec fieri posse, vt incorporeus animus aduentu atque contactu corporearum imaginum cogitet. De visu certè oculorum, ambo pariter redarguuntur, Tam breues enim oculos, tam grandium imaginum corpora tota attingere nullo modo possunt. Cū autem quæritur ab eis, quare vna imago videatur corporis alicu- K ius, à quo innumerabiliter imagines fluunt, Respondent, eoipso quo frequenter fluunt & transeunt imagines, quasi quadam earum constipatione & densitate fieri, vt ex multis vna videatur. Quam vanitatem Cicero ita refellit, vt eoipso neget æternum deum eorum posse cogitari, quo innumerabiliter fluentibus & labētibus imaginibus cogitatur. Et quoniam innumerabilitate atomorum suppeditante, dicūt fieri formas deorum sempiternas, cum ita discedunt quædam corpuscula de diuino corpore vt alia succedant, & dissolui illam naturam eadem successione non sinant, Omnia ergo,inquit,æterna essent,quia nulli deest ista innumerabilitas atomorum, quæ perpetuas ruinas subinde suppleat, Deinde quo modo non vereatur iste deus ne intereat, cum sine vlla intermissione pulsetur, agitetúrq; atomorum incursione sempiterna? Pulsari enim dicit illud corpus, quod irruentibus atomis feriatur, & agitari quod penetretur, Deinde cum ex ipso imagines de quibus iam satis dictum est,semper affluant,quo modo potest de immortalitate confidere? † In quibus omnibus deliramentis hæc opinantium, illud præcipue do- L lendum est,quod non sufficit enarrari, vt nulla cuiusquam disputatione aduersante respuantur. Sed acutissimorum hominum ingenia, id etiam negocium susceperunt, vt copiose ista refellerent, quæ statim dicta etiam à tardissimis derideri abiicique debuerunt. Si enim concesseris esse atomos, si concesseris etiam concursu fortuito seipsas pellere & agitare, nun & illud eis fas est concedere,vt inter se atomi fortuito concurrentes, rem aliquam ita conficiant, vt eam forma modificent,figura determinent,æqualitate poliant, colore illustrent,anima vegetent:quæ omnia nullo modo nisi arte diuinæ prouidentiæ fieri videt quisquis magis mente quàm oculis amat videre, idque ab eo expetit à quo factus est. Nam nec ipsas atomos esse vllo modo concedendum est,quod omissa subtilitate quę de diuisione corporum à doctis traditur, vide quàm facilè secundum ipsorum opinionē possit ostendi. Certè enim ipsi dicūt omnia quæ sint naturæ, nihil esse aliud quàm corpora & inania quæq; his accidant,quod credo motum & pulsum dicere & consequentes formas. Dicant ergo in quo genere ponant imagines,quas de corporibus solidioribus affluere putant, ipsas minime solidas, M ita vt tactu nisi oculorum cum videmus, & animi cum cogitamus, sentiri non possint, si & ipsa corpora sunt? Nam ita censent, vt exire à corpore & venire ad oculos vel ad animum possint, quem nihilominus dicunt esse corporeum. Quæro vtrum etiam ab ipsis atomis affluant imagines? Si affluunt, quo modo iam sunt atomi à quibus aliqua corpora separantur? Si nō affluunt, aut potest aliquid sine imaginibus cogitari quod vehementer nolunt, aut vnde norunt atomos quas nec cogitare potuerunt? Si iam pudet me ista refellere, cum eos non puduerit ista sentire. Cum vero ausi sint etiam defendere, non iam eorum, sed ipsius generis humani me pudet,cuius aures hæc ferre potuerunt. Cum igitur tanta sit cæcitas mentium per ingluuiem peccatorum amorémque carnis,vt etiam ista sententiarum portenta doctores † conterere disputando [non] potuerint, dubitabis tu Dioscore, vel quisquam vigilanti ingenio præditus, vllo modo ad sequendam veritatem melius consuli potuisse generi humano, quàm vt homo ab ipsa veritate susceptus ineffabiliter atque mirabiliter, & ipsius in terris personam gerens,recta præcipiendo, & diuina

† esse fecer

tocia doctorum.

A diuina faciendo, salubriter credi persuaderet, quod nondum prudenter posset intelligi? Huius nos gloriæ sumus, † huic te immobiliter atque constanter credere hortamur, per quem factum est, vt non pauci, sed populi etiam qui non possunt ista diiudicare ratione, fide credāt, donec salutaribus præceptis adminiculati euadant ab his perplexitatibus in auras purissimæ atque syncerissimæ veritatis. Cuius authoritati tanto deuotius obtemperari oportet, quāto videmus nullum iam errorem se audere extollere, ad congregandas sibi turbas imperitorum, qui non Christiani nominis velamenta conquirat. Eos autem solos ex veteribus præter Christianum nomen in conuenticulis suis aliquanto frequentius perdurare, qui scripturas eas tenent, per quas annunciatum esse ipsum dominum Iesum Christum, se intelligere & videre dissimulant. Porro illi qui cum in vnitate atque communione catholica nō sint, Christiano tamen nomine gloriātur, coguntur aduersari credentibus, & audent imperitos quasi ratione traducere, quando maxime cum ista medicina dominus venerit, vt fidem populis imperaret. Sed hoc facere coguntur, vt dixi, quia iacere se abiectissime sentiunt, si B eorum authoritas cum authoritate catholica conferatur. Conantur ergo authoritatem stabilissimam fundatissimæ Ecclesiæ quasi rationis nomine & pollicitatione superare. Omnium enim hæreticorum quasi regularis est ista temeritas. Sed ille fidei imperator clementissimus, & per cōuentus celeberrimos populorum atque gentium, sedesq; ipsas Apostolorum arce authoritatis muniuit Ecclesiam, & per pauciores pie doctos & vere spiritales viros copiosissimis apparatibus etiam inuictissimæ rationis armauit. Verum illa rectissima disciplina est, in arcem fidei quàm maxime recipi infirmos, vt pro eis iam tutissime positis, fortissima ratione pugnetur. Platonici vero, qui falsorum philosophorum erroribus illo tempore circunlatrantibus, non habentes diuinam personam qua imperarent fidem, sententiam suam tegere quærendā, quàm polluendam proferre maluerunt, cum iam Christi nomen terrenis regnis admirantibus perturbatisq; crebresceret, emergere cœperant, ad proferendum atq; aperiendum quid Plato sensisset. Tunc Plotini schola Romæ floruit, habuitque condiscipulos multos acutissimos & solertissimos viros. Sed aliqui eorum magicarū artium curio- C sitate deprauati sunt, aliqui dominum Iesum Christum ipsius veritatis atque sapientiæ incommutabilis quam conabantur attingere cognoscētes gestare personam, in eius militiam transierunt. Itaque totum culmen authoritatis lumenq; rationis in illo vno salutari nomine atque in vna eius Ecclesia, recreando atque reformando humano generi constitutum est. Hæc me tibi diutissime in hac Epistola locutum, & si alia forte tu malles, omnino non pœnitet: Probabis enim hæc magis quanto magis in veritate proficies, & tunc probabis consilium meum, quod nunc vtilitati studiorum tuorum minus obsecutum putas. Quanquam etiam illis ipsis quæstionibus tuis, non solum quibusdam in hac epistola, sed etiam cæteris penè omnibus in ipsis membranis, in quibus eas misisti, vt potui breuiter annotando responderim. In quibus me si parum egisse, aut aliud quàm volebas egisse arbitraris, non rectè cogitas mi Dioscore, à quo nunc ista quæsieris. Oratoris autem libros, & quæ sunt de oratore, omnes prætermisi. Nescio quis enim nugator mihi esse visus sum, si ea exponenda persequerer. Nam de cæteris possem etiam decenter interrogari, si mihi quisquam res ip- D sas, non de libris Ciceronis, sed per seipsas tractandas dissoluendásque proferret. In illis autem res ipsæ nunc nostræ professioni minus congruunt. Hęc autē omnia non facerem, nisi me post ægritudinem in qua eram cum homo tuus venisset, aliquantum ab Hippone remouerem. Quibus item diebus perturbatione valetudinis febribusq; repetitus sum. Inde factum est vt tardius quàm possent, tibi hæc mitterentur. Quæ quo modo acceperis, rescripta flagito.

Augustinus Dardano respondet ad duas quæstiones, ostendens quo modo deus dicatur alicubi esse, aut non esse, & quo modo Christus non sit vbique, & rursus sit vbique. *Epistola LVII.*

FAteor me frater dilectissime Dardane, illustrior mihi in charitate Christi, quàm in huius seculi dignitate, literis tuis tardius respondisse quàm debui. Cuius rei causas nollem quæreres, ne molestius me feras diutius excusantem, quàm pertulisti tardius rescribentem. Cum ergo te malim offensioni meæ facilè ignoscere, quàm de mea defensione E iudicare, quæcunque illæ causæ fuerint, crede nullum tui apud me esse potuisse contemptum. Immo enimuero citissime rescripsissem, si te contempsissem. Nec modo quia tandem aliquando rescripsi, ideo saltem tandem aliquando dignum aliquid te lectore molitus sum, & quod merito possim tuo nomine prænotare. Sed rescribere vtcunque iam malui, quàm pati & hanc ætatem me huius officij debitore trāsire. Nec tua me dignitas terruit fecitque cunctantem, cum sit humanitas tua gratior, quàm illa suspectior. Sed vnde te magis amo, hinc difficilius vnde sufficiam tantæ auiditati religiosi tui amoris inuenio. Huc accessit quos præter mutuæ charitatis flammam, qua fit vt etiam eos quos nunquam vidimus diligamus, dum eos habere quod diligimus credimus, vbi me vtique præuenisti, fecistique vt verear in me decipi opinionem atque expectationem tuam. Præter hoc ergo mihi tales quæstiones in tua epistola proposuisti, quæ si à quolibet propositæ forent, ocio quoque meo quod mihi desit, non paruum negocium facerent. Cum vero abs te proponuntur, cui profunda rimanti solutionis earum superficies nequaquam sat est, & proponuntur occupa- F tissimo aliarúmque curarum molibus vallato & obstricto, tuæ prudentiæ est & beneuolentiæ cogitare, quàm te placidum habere debeam, vel quod diu non respondi, vel si etiam nunc pro tuæ intentionis granditate non respondero. Quæris igitur: Mediator dei & *Quæstio. 1.* hominum homo Christus Iesus, quo modo nunc esse *1. Timo. 1.* credatur in cœlo, cum pendens in ligno, iamque moriturus latroni credenti dixerit: Hodie mecum eris in paradiso. Et hinc fortasse intelligendum dicis paradi- *Lucæ. 23.* sum, quasi in aliqua cœli parte compositum, aut quia vbique deus sit, hominem quoque illum qui in deo sit vbique diffusum, ex hoc nimirū intelligi volens, etiam in paradiso esse potuisse qui vbique sit. Vbi ergo quæro *Solutio.* vel potius agnosco, quemadmodum accipias hominem Christum, non vtique sicut quidam hæretici verbum dei & carnem, hoc est sine anima humana, vt verbum esset carni pro anima, vel verbum dei & animam & carnem, sed sine mente humana, vt verbum dei esset animæ pro mente humana. Non vtique sic accipis hominem Christum, sed sicut superius locu-

tus es,

G tus es, vbi aisti, Christum omnipotentem deum, ea te ratione credulitatis accipere vt deum non crederes, nisi perfectum etiam hominem credidisses, profecto cum dicis hominem perfectum, totam illic naturam humanam vis intelligi. Non est autem homo perfectus, si vel anima carni, vel animæ ipsi mens humana defuerit. Si ergo secundum hominem quem verbum deus suscepit, putamus dictum esse: Hodie mecum eris in paradiso, non ex his verbis in cœlo existimandus est esse paradisus. Neque enim ipso die in cœlo futurus erat homo Christus Iesus, sed in inferno secundum animam, in sepulchro autem secundum carnem. Et de carne quidem quod eo die in sepulchro sit posita, manifestissimum est Euangelium. Quod vero illa anima in infernum descenderit, Apostolica doctrina prædicat. *Act. 2.* Quandoquidem beatus Petrus ad hanc rem testimonium de Psalmis adhibet, vbi de ipso prædictum *Psal. 15.* esse demonstrat: Quoniam non derelinques animam meam in inferno, neque dabis sanctum tuum videre corruptionem. Illud de anima dictum est, quia non ibi est derelicta vnde tam cito remeauit: illud de corpore quod in sepulchro corrumpi celeri resurrectio-

H ne non potuit. Sed in sepulchro paradisum nullus intelligit. Et si quisquam esset ita absurdus, vt hoc sapere conaretur, eo quod illud sepulchrum in horto erat, certè hinc ab ista opinione reuocaretur, quod ille cui dictum est: Hodie mecum eris in paradiso, non illo die fuit cum Christo in illo sepulchro: nec eius fidei pro magno munere offerretur sepultura carnis, nihil gaudij vel doloris in morte sentientis, cum ille de requie vbi sensus est, cogitaret. Restat igitur vt si secundum hominem dictum est: Hodie mecum eris in paradiso, in inferno intelligatur esse paradisus, vbi erat eo die futurus secundum humanam animam Christus. Vtrum autem sinus ille Abrahæ vbi diues impius cum in tormentis esset inferni, requiescentem pauperem vidit, vel paradisi censendus vocabulo, vel ad inferos pertinere existimandus sit, non facile dixerim. De illo quip- *Luc. 16.* pe diuite legimus dictum esse: Mortuus est autem & *Aliter dest. quæ Græci* diues, & sepultus est in inferno: Et cum apud inferos in tormentis esset. In pauperis autem morte vel requie non sunt inferi nominati: Sed contigit, inquit, mori *Abrahã in inferno.* inopem illum & auferri ab angelis in sinum Abrahæ. Deinde ardenti diuiti dicit Abraham: Inter nos & vos

I chaos magnum firmatum est, tanquam inter inferos sedesque beatorum. Nonenim facilè alicubi scripturarum inferorum nomen positum inuenitur in bono. Vnde etiam quæri solet, si non nisi pœnalia rectè intelliguntur inferna, quo modo animam domini Christi pie credamus fuisse in inferno? Sed bene respondetur, ideo descendisse, vt quibus oportuit subueniret. *Act. 2.* Vnde beatus Petrus eum dicit soluisse dolores inferni, in quibus impossibile erat teneri eum. Porrò si vtraque regio & dolentium & requiescentium, id est, & vbi diues ille torquebatur, & vbi pauper ille lætabatur, in inferno esse credenda est, quis audeat dicere Dominum Iesum ad pœnales inferni partes venisse tantummodo, nec fuisse apud eos qui in Abrahæ sinu requiescunt? vbi si fuit, ipse est intelligendus paradisus, quem latronis animæ illo die dignatus est polliceri. Quæ si ita sunt, generale paradisi nomen est, vbi feliciter viuitur. Neque enim quia paradisus est appellatus vbi Adã fuit ante peccatum, propterea scriptura prohibita est etiam Ecclesiam vocare paradisum cum fructu pomorum. Est autem sensus multo expeditior, & ab his omnibus ambiguitatibus liber, si non secundum id quod K homo erat, sed secundum id quod deus erat [Christus] dixisse accipiatur: Hodie mecum eris in paradiso. Ho- *3. sent. dist.* mo quippe Christus illo die secundum carnem in se- *22. ca. Hic* pulchro, secundum animam in inferno futurus erat, *quæritur.* deus vero idem ipse Christus vbique semper est. Est e- *Christus vbique.* nim lux quæ lucet etiam in tenebris, quamuis eam tenebræ non comprehendant. Est virtus & sapientia dei, *Ioan. 1.* de qua scriptum est, quod attingat à fine vsque ad fi- *Sapien. 8.* nem fortiter, & disponat omnia suauiter, & attingat *Sap. 7.* vbique propter suam mundiciam, & nihil inquinatum in eam incurrat. Vbicunque ergo sit paradisus, quisquis beatorum ibi est, cum illo ibi est qui vbique est. Cum enim sit Christus deus & homo, deus vtique vnde dicit, Ego & pater vnum sumus, homo autem vnde *Ioan. 10.* dicit, Pater maior me est, idemque filius dei vnigeni- *Ioan. 14.* tus à patre, & filius hominis ex semine Dauid secundum carnem, vtrunque in illo obseruandum est cum loquitur, vel cum de illo scriptura loquitur, & quid secundum quid dicatur intuendum. Nam sicut vnus homo est anima rationalis & caro, sic & vnus Christus est verbum & homo. Proinde quod ad verbum atti- L net, creator est Christus, Omnia enim per ipsum facta *Ioan. 1.* sunt. Quod vero ad hominem, creatura est Christus. *Roma. 1.* Factus est enim ex semine Dauid secundum carnem, *Christo quo modo creatura.* & in similitudinem hominum factus. Item quia in homine duo sunt, anima & caro: secundum animam tristis fuit vsque ad mortem, secundum carnem passus est mortem. Nec tamen cum filium dei Christum dicimus, hominem separamus, aut cum eundem Christum filium hominis dicimus, separamus deum. Secundum *Secundum hominẽ, & eo quod est secundũ humanam naturam.* hominem nanque in terra erat, non in cœlo vbi nunc est, quando dicebat, Nemo ascendit in cœlum, nisi qui de cœlo descendit, filius hominis qui est in cœlo: quãuis secundum id quod filius dei erat, esset in cœlo, secundum id vero quod filius hominis erat, adhuc esset in terra, nondumque ascendisset in cœlum. Similiter *Ioan 3.* cum secundũ id, quod filius dei est sit dominus gloriæ, secundum id autem quod est filius hominis crucifixus sit, ait tamen Apostolus: Si enim cognouissent, nunquã *1. Cor. 2.* dominum gloriæ crucifixissent. Ac per hoc & filius hominis secundum deum erat in cœlo, & filius dei secundum hominem crucifigebatur in terra. Sicut ergo potuit rectè dici, dominus gloriæ crucifixus, cũ ad solam carnem illa passio pertineret, ita rectè dici potuit, Ho- M die mecum eris in paradiso: cum iuxta humanam humilitatem, per carnem in sepulchro, per animã in inferno illo die futurus esset, iuxta diuinam vero immutabilitatem nunquã de paradiso, quia vbiq; est semper, recessisset. Noli itaque dubitare ibi nũc esse hominem Christum Iesum, vnde venturus est, memoriterq; recole & fideliter tene Christianam confessionem, quoniam resurrexit à mortuis, ascendit in cœlum, sedet ad dexteram patris, nec aliunde quàm inde venturus est ad viuos mortuosq; iudicandos. Et sic venturus est illa angelica voce testante, quemadmodum ire visus est in cœlum, id est in eadem carnis forma atq; substãtia, cui profecto immortalitatem dedit, naturam non abstulit. Secundum hanc formam non est putandus vbiq; diffusus. Cauẽdum est enim, ne ita diuinitatẽ adstruamus hominis, vt veritatem corporis auferamus. Non est autem cõsequens, vt quod in deo est, ita sit vbiq; vt deus. *Christus vbique.* Nam & de nobis verissima scriptura dicit, quod in illo viuimus, mouemur & sumus, nec tamen sicut ille vbiq; sumus, sed aliter homo ille in deo, quoniam aliter & *Act. 17.* deus

A deus ille in homine proprio quodam & singulari modo. Vna enim persona deus & homo est, & vtrumque est vnus Christus Iesus, vbique per id quod deus est, in cœlo autem per id quod homo. Quãquam & in eo ipso quod dicitur deus vbique diffusus, carnali resistendum est cogitationi, & mens à corporis sensibus auocãda, ne quasi spaciosa magnitudine opinemur deum per cũcta diffundi, sicut humus, aut humor, aut aër, aut lux ista diffunditur: *1.sen.di.37 fateamur.* omnis enim huiuscemodi magnitudo minor est in sui parte quàm in toto, sed ita potius sicuti est magna sapientia etiam in homine cuius corpus est paruum. Et si duo sint sapientes, quorum sit alter corpore grandior, neuter sapientior, non est illa in maiore maior, minor in minore, aut minor in vno quàm in duobus, sed tanta in hoc quanta in illo, & tanta in vnoquoque quanta in vtroque. Neque enim si æqualiter sunt omnino sapientes, plus sapiunt ambo q̃ singuli, quemadmodum si æqualiter sint immortales, non plus viuunt (ambo) quàm singuli. Ipsa denique immortalitas corporis, quæ in Christi carne præcessit, nobisq; in fine futura promittitur, cũ magna sit res, nõ

B est profecto mole magna. Sed licet corporaliter habeatur, incorporea quædam excellentia est. Nam cum ipsum immortale corpus minus sit in parte quàm in toto, immortalitas eius tam plena est in parte quàm in toto: & cum sint aliis alia maiora, non tamen aliis alia immortalia sunt membra. Sicut nunc quando ex omni parte sani sumus secundum modum præsentis in corpore sanitatis, nõ quia maior est manus tota quàm digitus, ideo manus totius sanitatem maiorem dicimus esse quàm digiti: sed in illis inæqualibus æqualis est ipsa, quando ita breuiora grandioribus comparantur, vt quod tam magnum esse non potest, quàm est aliud, possit tamen esse tam sanum. Esset autem maior sanitas in maioribus membris si essent maiora saniora. Cum verò non est ita, sed maiora atque minora tam sana sunt, dispar est profecto in membrorum molibus quantitas, sed par est in disparibus sanitas. Cum ergo sit corpus aliqua substantia, quantitas eius est in magnitudine molis eius: sanitas verò eius non quantitas, sed qualitas eius est. Non ergo potuit obtinere quan-

C titas corporis, quod potuit qualitas. Nam ita distantibus partibus quæ simul esse non possunt, quoniam sua quæq; spacia locorum tenent, minores minora, & maiora maiores, non potuit esse in singulis quibusq; partibus tota vel tanta, sed amplior est quantitas in amplioribus partibus, breuior in breuioribus, & in nulla parte tanta quanta per totum. Qualitas verò corporis quæ sanitas dicitur, cum sanum corpus est totum, tanta est in maioribus, quanta in minoribus partibus. Non enim quæ minus magnæ sunt, ideo minus sanæ sunt, aut quæ ampliores, ideo saniores. Absit ergo, vt quod potest in corpore qualitas creati corporis, non possit in seipsa substantia creatoris. Est ergo deus per cuncta diffusus. *Hiere. 23.* Ipse quippe ait per prophetam: Cœlum & terram ego impleo. *Sapien. 8.* Et quod pauloante posui de sapientia eius: Attingit à fine vsque ad finem fortiter, & *Sapien. 1.* disponit omnia suauiter. Iténque scriptum est: Spiritus domini repleuit orbem terrarum. Eique dicitur *Psalm. 138.* in quodam psalmo: Quò abibo à spiritu tuo, & à facie tua quò fugiam? Si ascendero in cœlum, tu ibi es: si descendero ad infernum, ades: quia substantialiter Deus vbique diffusus. Sed sic est deus per cuncta diffusus, vt non sit qualitas mundi: sed substantia creatrix mundi, sine labore regens, & sine onere continens

D mundum. Non tamen per spacia locorum, quasi mole diffusa, ita vt in dimidio mundi corpore sit dimidius, *1.sen.di.37 fateamur.* & in alio dimidio dimidius: atque ita per totum totus, sed in solo cœlo totus, & in sola terra totus, & in cœlo & in terra totus solus: & nullo contentus loco, sed in seipso vbique totus. Ita pater, ita filius, ita spiritus sanctus, ita trinitas vnus deus. Neque enim mundum inter se in tres partes diuiserunt, quas singulas singuli implerent, quasi non haberet vbi esset filius, aut spiritus sanctus in mundo, si totum occupasset pater. Non ita se habet vera, incorporea, immutabilisque diuinitas. Non enim corpora sunt, quorum amplior sit in tribus quàm in singulis magnitudo: nec loca suis molibus tenent, vt distantibus spaciis simul esse non possint. Si enim anima in corpore constituta, non solum nullas angustias, verumetiam quandam latitudinem inuenit: non corporalium locorum, sed spiritalium gaudiorum, cum fit quod ait Apostolus, Nescitis *1.Cor. 6.* quoniam corpora vestra templum in vobis spiritus sancti est, quem habetis à deo: nec dici nisi stultissime *1.sen.di.37 sciendum.* potest, non habere locum in nostro corpore spiritum

E sanctum, quod totum nostra anima impleuerit: quanto stultius dicitur illis angustiis impediri alicubi trinitatem, vt pater & filius & spiritus sanctus, vbique simul esse non possint? Verum illud est multo mirabilius, *Deus quomo alicubi non est.* quod cum deus vbique sit totus, non tamen in omnibus habitat. Non enim omnibus dici potest, quod ait Apostolus, vel quod iam dixi, vel etiam illud: Nescitis quia templum Dei estis, & spiritus dei habitat in vobis? Vnde econtrario de quibusdam idem dicit: Quisquis autem spiritum Christi non habet, hic non *Roma. 8.* est eius. Quis porrò audeat opinari, nisi quisquis inseparabilitatem penitus Trinitatis ignorat, quod in aliquo habitare possit pater aut filius, in quo non habitat spiritus sanctus: aut in aliquo spiritus sanctus, in quo non & pater & filius? Vnde fatendum est vbique esse deum per diuinitatis præsentiam, sed non vbique per habitationis gratiam. Propter hanc enim habitationem, vbi proculdubio gratia dilectionis eius agnoscitur, non dicimus, Pater noster qui es vbique: cum & hoc verum sit: sed, Pater noster qui es in cœlis: vt *Matt. 6.* templum eius potius in oratione commemoremus, quod & nosipsi esse debemus: & inquantum sumus,

F intantum ad eius societatem, & adoptionis familiam pertinemus. Si enim populus Dei nondum factus æqualis angelis eius adhuc in ista peregrinatione dicitur templum eius, quantomagis est templum eius in cœlis vbi est populus angelorum, quibus aggregandi & coæquandi sumus, cum finita peregrinatione quod promissum est sumpserimus? Cum igitur qui vbique est non in omnibus habitet, etiam in quibus habitat non æqualiter habitat. Nam vnde est illud quod *4.Reg. 2.* Helisæus poposcit, vt dupliciter in eo fieret spiritus Dei, qui erat in Helia. Et vnde in omnibus sanctis sunt alij aliis sanctiores, nisi abundantius habendo habitatorem deum? Quo modo ergo verum supra diximus, quod Deus vbique sit totus, quando in aliis est amplius, in aliis minus? Sed non est negligenter intuendum quod diximus, in seipso esse vbique totum. Non ergo in eis, quia alij plus eum capiunt, alij minus. Ideo enim vbique esse dicitur, quia nulli parti rerum absens est. Ideo totus, quia non parti rerum partem suam præsentem præbet, & alteri parti alteram partem, æquales æqualibus, minori verò minorem, maiorique maiorem, sed non solum vniuersi-

G tati creaturæ, verumetiam cuilibet parti eius totus pariter adest. Hicq; ab eo longe esse dicuntur, qui peccando dissimillimi facti sunt: & hi ei propinquare, qui eius similitudinem pie viuendo recipiunt. Sicut rectè dicũtur oculi tanto esse ab hac luce longius, quanto fuerint cæciores. Quid enim tam longe est à luce quàm cæcitas, etiam si lux præsto sit, atque oculos perfundat extinctos? Propinquare autem luci merito perhibentur oculi, qui sanitatis accessu aciem recipiendo lucem recipiunt†. Porrò autem quod parum distinctè putauimus posse intelligi, cum diceremus deum esse vbiq; totum, nisi adderemus in seipso, video diligentius exponendum. Quomodo enim vbique, si in seipso? Vbique scilicet, quia nusquam est absens. In seipso autem, quia non continetur ab eis quibus est præsens tanquam sine eis esse non possit. Nam spacia locorum tolle corporibus, nusquam erunt: & quia nusquam erunt, nec erunt. Tolle ipsa corpora qualitatibus corporum, non erit vbi sint: & ideo necesse est vt non sint. Etenim cum per totam suam molem corpus æqualiter sanum est, aut æqualiter candidum, non est in vna quàm in

† alias, aciẽ recipiendo proficiunt.

H alia parte eius sanitas maior, aut candor, nec maior in toto quàm in parte eius: quia non sanius aut candidius totum constat esse quàm partem. Si autem inæqualiter sit sanum aut inæqualiter candidum, fieri potest vt in minore parte sit sanitas maior aut candor, cùm minora quàm maiora saniora vel candidiora sunt membra: vsqueadeo non mole constat quod in qualitatibus magnum dicitur esse vel paruum. Veruntamen si moles ipsa corporis, quantacunque vel quantulacunque sit, penitus auferatur, qualitates eius non erit vbi sint, quanuis non mole metiendæ sint. At verò deus non si minus capitur ab illo cui præsens est, ideo ipse minor est. Totus enim in seipso est, nec in quibus est, ita est vt indigeat eis, tanquam non possit esse nisi in eis. Sicut autem nec ab illo abest in quo nõ habitat, & totus adest quanuis eum ille non habeat: ita & illi in quo habitat, totus est præsens, quanuis eum non ex toto capiat. Neque enim ad habitandum diuidit se per hominum corda seu corpora, aliam sui partem huic tribuens, illi aliam, sicut lux ista per aditus & per fenestras domorum: sed potius si quemlibet sonum cum corporea res sic ac transitoria surdus non capit, surdaster non totum capit, atque in iis qui audiunt cum pariter ei propinquent, tantomagis alius alio capit, quanto est acutioris, tanto autem minus, quã to est obtusioris auditus, cum ille non varie magis minúsue insonet, sed in eo loco in quo sunt, omnibus æqualiter præsto sit: quanto excellentius deus natura incorporea & immutabiliter viua, qui non sicut sonus per moras temporum tendi & diuidi potest, nec spacio aëreo tanquam loco suo indiget, vbi præsentibus præsto sit, sed æterna stabilitate in seipso manens, totus adesse rebus omnibus potest & singulis totus: quãuis in quibus habitat, habeant eum pro suæ capacitatis diuersitate, alij amplius, alij minus, quos ipse sibi dilectissimum templum gratia suæ bonitatis ædificat? Et donationum quidem dictæ sunt diuisiones tanquam per partes & membra vnius corporis, vbi & simul omnes vnum templum, & singuli singula templa sumus, quia non est deus in omnibus quàm in singulis maior. Et fit plerunque vt plures eum minus capiant, vnus amplius: Sed cum dixisset Apostolus, Diuisiones autem donationum sunt, continuo subiecit: Idem autem spiritus. Item cum ipsas donationum diuisiones commemorasset, Omnia autem hæc inquit, K operatur vnus atque idem spiritus, diuidens propria vnicuique prout vult. Diuidens ergo non ipse diuisus, quia ipse vnus atque idem. Illæ verò diuisiones dictæ sunt, sicut membrorum in corpore: quia non idem valent aures quod oculi, atque ita membra cætera diuersis officiis concorditer distributa: quæ tamen cum sani sumus, vna neque diuersa, nec alibi maiore, alibi minore, sed cum sint ipsa disparia communi & parili salute congaudent. Huius corporis caput est Christus, huius corporis vnitas nostro sacrificio commendatur, Quod breuiter significauit Apostolus dicẽs: Vnus panis vnum corpus multi sumus. Per caput nostrum reconciliamur deo, quia in illo est diuinitas vnigeniti facta particeps mortalitatis nostræ, vt & nos participes eius immortalitatis essemus. Hoc sacramentum longe est à cordibus sapientium superborum, & ideo non Christianorum, ac per hoc nec vere sapientium. Illorum etiam dico sapientium, qui cognouerunt deum, quia cognoscentes deum, sicut dicit Apostolus, non sicut deum glorificauerunt aut gratias egerunt. Nosti autem in quo sacrificio dicatur, Gratias L agamus domino deo nostro. A cuius sacrificij humilitate longe abest typhus & cothurnus illorũ. Et ideo multum mirabilis res est, quemadmodum quorundã nondum cognoscẽtium deum fit inhabitator deus, & quorundam cognoscẽtium non fit. Nec illi enim ad templum dei pertinent, qui cognoscentes deum non sicut deum glorificauerunt, aut gratias egerunt: & ad templum dei pertinent paruuli sanctificati sacramento Christi, regenerati spiritu sancto, qui certè regenerati per ætatem nondum possunt cognoscere deum. Vnde quem potuerunt illi nosse nec habere, isti potuerũt habere antequam nosse. Beatissimi autem sunt quibus hoc est deum habere quod nosse. Ipsa quippe noticia plenissima, verissima ei, fœlicissima est. Hinc iã oportet etiam illam quam post epistolæ tuæ subscriptionem addidisti, pertractare quæstionem, Si adhuc ignorant paruuli deum, quomodo Ioãnes etiam antequam nasceretur, ad aduentum & præsentiam matris domini, in suæ matris vtero potuit exultare: Cum enim cõmemorasses te legisse librum meum de baptismo paruulorum: addidisti & aisti, de prægnantibus quid sen M tias opto cognoscere, cum credulitatis fidem pro puero mater Ioannis Baptistæ responderit. Hæc sunt certè verba Helizabet matris Ioannis: Beata tu inter mulieres, & beatus fructus ventris tui. Et vnde hoc mihi, vt veniat mater domini mei ad me? Ecce enim vt facta est vox salutationis tuæ in auribus meis, exultauit in gaudio infans in vtero meo. Hoc autem vt diceret, sicut Euangelista prælocutus est, repleta est spiritu sancto, quo proculdubio reuelãte cognouit quid illa exultatio significasset infantis, id est illius venisse matrem, cuius præcursor ipse & demonstrator esset futurus. Potuit ergo esse ista significatio rei tantę à maioribus cognoscendæ, non à paruulo cognitæ. Nam neque cum hoc ante in Euãgelio narraretur dictum est, credidit infans in vtero eius, sed exultauit. Neque ipsa dixit, exultauit in fide infans in vtero meo, sed exultauit in gaudio. Videmus autem exultationem non solum paruulorum, sed etiam pecorum, non vtique de aliqua fide vel religione, vel quacunque rationali cognitione venientem. Sed hæc planè inusitata & noua extitit, quia in vtero & ad eius aduentum, quæ hominum saluatorem fuerat paritura. Ideo mira, ideo in magnis

Margin notes: Li. 13. q. 42. — 1. sen. dist. 37. ne autẽ. — 1. Cor. 12. — 1. Cor. 10. — Rom. 1. — τύφος κόθορνος pro arrogãtia. — 1. sen. dis. 37. capite illud. — Baptismus paruulorũ. — Secunda quæstio. — Solutio. — Luca. 1. — 4 sen dis. 6 cap. illud.

A in magnis signis deputanda. Ideo hæc exultatio, & tanquam matri domini reddita resalutatione, sicut solent miracula fieri, facta est diuinitus in infante, nõ humanitus ab infante. Quanquã etiam si vsq; adeo est in illo puero acceleratus vsus rationis & voluntatis, vt intra viscera materna iam posset agnoscere, credere, cõsentire, quod in aliis paruulis ætas expectatur vt possint, etiam hoc in miraculis habendũ diuinæ potentię, non ad humanæ trahendũ est exemplar naturæ. [*Num. 22.*] Nam quando deus voluit, etiam iumẽtum mutum rationabiliter est locutum: [*Super Gene. ad literam. 11. capite. 29.*] Nec ideo sunt admoniti homines in deliberationibus suis, etiam asinina expectare consilia. Quocirca nec quod factum est in Ioanne contẽno, nec inde regulam quid sentiendum sit de paruulis figo. Immo id in illo propterea mirabiliter prædico, quia in aliis non inuenio. Habet quidem aliquid simile etiam illa in Rebeccæ vtero lucta geminorum. [*Gene. 25.*] Verum & hoc vsqueadeo prodigium fuit, vt diuinũ propterea mulier oraculum quæreret, & audiret duobus illis infantulis, duos populos fuisse figuratos. Sciret [*†Nescire*] autem diuina paruulos qui nec humana adhuc nouerint,

B si verbis velimus ostendere, vereor ne ipsis sensibus nostris facere videamur iniuriam, quando id loquendo suademus, vbi omnes vires † [*†aures*] officiúmque sermonis facillime superat euidentia veritatis. An non videmus etiam cum articulatæ vocis qualiacunque signa edere cœperint, atque ad initium fandi transire ab infantia, adhuc eos talia sentire ac dicere, in quibus si remãsissent, annísque accedentibus tales esse persisterẽt, nullus eos vel fatuus, nimium fatuos esse dubitaret? Nisi forte id restat, vt in vagitu infantiæ, vel in ipso adhuc vteri silentio credamus paruulos fuisse sapientes, postea verò quàm nobiscum cœperunt loqui, ad hãc ignorantiam quam ridemus crescendo venisse. Quod opinari, vides quàm sit absurdum, cum puerorum sensus in qualiacũque verba prorumpens, qui certè ad ea quæ maiores sapiunt pene nullus est, tamen comparatus illi in quo nascuntur intelligentia dici potest. Vnde autem in ipso tanto salutis præsidio, quãdo eis Christiana gratia subuenitur, quod vocibus quibus possunt & motibus reluctantur, nõ eis imputatur, atq; omnis re-

C nisus ipsorum nihili penditur, donec in eis sacramenta peragantur, quibus id quod de originali damnatione tractum est expietur, nisi quia in tantũ nesciũt quid faciunt, vt nec facere iudicentur? Porrò si iam vterentur rationis & voluntatis arbitrio, quo illi sanctificationi adhiberi deberet assensus, quantum mali esset resistere tantæ gratiæ, quamq; non solum nihil prodesset quod fieret, verumetiam inde reatus accresceret, quis Christianus ignoret? Dicimus ergo in baptizatis paruulis, quamuis id nesciant, habitare spiritum sanctum. Sic enim eum nesciunt quamuis sit in eis, quemadmodum nesciunt & mentem suam: cuius in eis ratio qua vti nõdum possunt, velut quædam scintilla sopita est, excitãda ætatis accessu. Neque hoc in paruulis mirum debet videri, cum Apostolus quibusdam etiam maioribus dicat: [*1. Cor. 6.*] Nescitis quia templum dei estis, & spiritus dei habitat in vobis? [*1. Cor. 2.*] De qualibus paulo ante dixerat: Animalis autem homo non percipit ea quæ sunt spiritus dei: quos etiam paruulos vocat, non carnis ætate, sed mentis. Non itaque percipiebant cognitione spiritum sanctum qui habitabat in eis, & habitãte in se spiritu sancto, adhuc animales nondum spiritales erant, quia nondum poterant inhabitatorem suum spiritum cognitione percipere. Habitare autem ideo & in tali-

bus dicitur, quia in eis occulte agit, vt sint templum D eius, idque in proficientibus & proficiendo perseuerãtibus perficit. Spe enim salui facti sumus, sicut Apostolus dicit, [*Roma. 8.*] cùm alio loco dicat: Saluos nos fecit per lauacrum regenerationis. [*Titum 3.*] Cũ ergo hic dicat, saluos nos fecit: tanquam salus ipsa iam data sit, quemadmodum intelligendum sit, illic exponit, vbi ait: Spe enim salui facti sumus. Spes autẽ quę videtur, non est spes. Quod enim videt quis, quid sperat? Si autem quod non videmus, speramus, per patientiam expectamus. Multa itaque dicuntur in scripturis tanquam facta sint, cum in spe adhuc esse intelligãtur. [*Facta quæ sperantur.*] Vnde est & illud quod dominus discipulis ait: Omnia quæ audiui à patre meo, nota feci vobis. [*Ioan. 15.*] Quod vsqueadeo secundum spem dictum est futurorum, vt eis postmodum dicat: Multa habeo vobis dicere, sed nõ potestis illa portare modo. [*Ioan. 16.*] Agit ergo in quibus mortalibus adhuc habitat, ipsam ædificationem habitaculi sui, quam non in ista, sed in alia post hanc vitã perficit, quando absorbebitur mors in victoria, dicetúrque illi: Vbi est mors victoria tua? [*1. Cor. 15.*] Vbi est mors aculeus tuus? Quid est autem mortis aculeus nisi peccatum? Propter quod nunc etiam renati ex aqua & spiritu, omnibusq; peccatis siue origi- E nis ex Adam, in quo omnes peccauerunt, siue factorũ, dictorum, cogitationúmque nostrarum, in illius lauacri mundatione deletis, tamen quia manemus in hac vita humana, quæ tentatio est super terram, merito dicimus: Dimitte nobis debita nostra. [*Matth. 6.*] Et hanc orationem dicit vniuersa ecclesia, quam mundat Saluator lauacro aquæ in verbo, [*Ephes. 5.*] vt eam sibi exhibeat gloriosam, non habentem maculam, aut rugam, aut aliquid eiusmodi. Tunc vtiq; [cum] perficietur in re, vbi nunc proficiẽdo ambulatur in spe. Nam quo modo est nunc non habens maculam, aut rugam, aut aliquid eiusmodi, quæ vel in omnibus ad eam pertinentibus hominibus, qui iam ratione mentis vtuntur, & voluntatis arbitrio, mortalísque carnis sarcinam portant, vel certè quod etiam ipsos contentiosos necesse est fateri, in multis suis membris veraciter dicit: Dimitte nobis debita nostra? Cum itaque proficientes in quibus mortalibus habitat dum de die in diem renouatur, magis magísque iustificet, exaudiat orantes, mundet confi- F tentes, vt exhibeat sibi templum immaculatum in æternum, merito dicitur non habitare in eis qui cognoscentes deum, non sicut deum glorificauerunt, vel gratias egerunt. Colendo enim & seruiendo creaturæ [*Roma. 1.*] potius quàm creatori, non vnius veri dei templum se esse voluerũt. Atque ita dum volunt eum habere cum multis, facilius effecerunt vt eum non haberent, quàm vt diis multis, falsisue miscerent. Et merito dicitur habitare in eis, quos secundum propositum vocatos, iustificãdos glorificandósque suscepit, etiam antequam incorpoream quæ vbique tota est valeant eius nosse naturam, quantum nosci ex parte per speculum & in ænigmate ab homine in hac vita cum plurimum profecerit, potest. Sunt enim in quibus habitat, multi tales, qualibus dicit Apostolus: Non potui vobis loqui [*1. Cor. 3.*] quasi spiritalibus, sed quasi carnalibus, tanquam paruulis in Christo lac vobis potum dedi non escam. Nondum enim poteratis, sed nec adhuc quidem potestis. His quippe etiam illud dicit: Nescitis quia templum dei estis, [*1. Cor. 6.*] & spiritus dei habitat in vobis? Hos tales si etiam antequam perueniant ad spiritalem mentis ætatem, vbi non lacte alantur, sed solido cibo, dies vitæ huius extremus inuenerit, perficiet in eis habi-

G tator illorum, quicquid hic intelligẽtiæ minus habuerunt: quoniam & ab vnitate corporis Christi, qui nobis via factus est, & à templi dei societate non recesserunt. Vnde vt non recedant, regulam fidei pusillis magnisq; communem in ecclesia perseueranter teneñt, & in quod peruenerunt in eo ambulant, donec eis deus reuelet, si quid aliter sapiunt, cogitationes suas carnales non dogmatizant: quia non obdurant contentiosis defensionibus immanẽdo, sed quodam modo ambulando, id est proficiendo desudant, intelligẽtiæ perspicuitatem impetrantes per fidei pietatem. Quæ cum ita sint, duo ista quæ in vno fiunt homine, nasci & renasci, ad duos homines pertinẽt. Vnum ad illum primum Adam, alterum ad secundum qui dicitur Chri-
1.Cor.15. stus. Sed nõ prius, ait Apostolus, quod spiritale est, sed quod animale postea spiritale. Primus homo de terra terrenus, secundus homo de cœlo cœlestis, Qualis terrenus tales & terreni, & qualis cœlestis tales & cœlestes. Sicut portauimus imaginem terreni, portemus & imaginem eius qui de cœlo est. Item dicit: Per vnum hominem mors, & per vnum hominem resurrectio
H mortuorum. Sicut enim in Adam omnes moriuntur, ita & in Christo omnes viuificabũtur. Omnes & omnes ideo dixit: quia in mortem nemo nisi per illum, in
† tquid. vitam nemo nisi per istum. In primo paruit quod† hominis arbitrium valeret ad mortem, in secundo autem quod† dei adiutorium valeret ad vitam. Denique primus homo non nisi homo, secundus verò deus & homo. Peccatum enim factum est relicto deo, iusticia nõ fit sine deo: ac per hoc nec moreremur nisi per carnalem propaginem de membris illius veniremus, nec viueremus, nisi per spiritalem connexionem membra huius essemus. Ideo nobis opus fuit nasci & renasci, Illi autem propter nos tantummodo nasci. Nos enim à peccato ad iusticiam renascendo transimus, Ille autem à nullo peccato ad iusticiam transitum fecit: sed in eo quod baptizatus est, nostræ regenerationis sacramentum, sua humilitate altius commendauit: Veterem tamen hominem nostrum passione, nouum autem resurrectione significans. Inobedientia nanque concupiscentiæ quæ habitat in carne mortali, qua fit vt eadem membra etiam propter voluntatis moueantur arbitrium, ad eum modum redigitur iusticia coniugali,
I vt licite copulatis parentibus generentur, quibus sit necessarium regenerari. Non tamen per huiusmodi cõuenientiam maris & fœminæ venire voluit carnem suam Christus, sed de virgine nihil tale in eius cõceptu concupiscente, similitudinem carnis peccati sumpsit ille pro nobis, qua caro peccati mundaretur in no-
Rom.5. bis. Sicut enim per vnius delictum, ait Apostolus, in omnes homines ad condemnationem, ita per vnius iustificationem in omnes homines ad iustificationem vitæ. Nemo enim nascitur nisi operante concupiscentia carnali, quæ tracta est ex primo homine qui est Adam: & nemo renascitur nisi operante gratia spiritali, quæ data est per secũdum hominem qui est Christus.
4.sen. dist. Quapropter si ad illum nascẽdo pertinemus, ad hunc
6.c.illud. renascẽdo, nec renasci quisquam potest antequam natus sit, profecto ille singulariter natus est, cui renasci non opus fuit: quia non ex peccato in quo nunquam fuit, transitum fecit, neque in iniquitate conceptus est, aut eum in delictis mater eius in vtero aluit: quia spi-
Luca.1. ritus sanctus superuenit in eam, & virtus altissimi obumbrauit eam: vnde quod natum est ex ea sanctum vocatur filius dei. Nuptiarum enim bonum non extinguit, sed modificat inobedientium membrorum ma- K
lum, vt limitata quodam modo cõcupiscentia carnalis, fiat saltem pudicicia coniugalis. Virgo autem Maria cui dictum est: Et virtus altissimi obumbrabit tibi, in sanctam concipiendo prolem, sub tali vmbraculo nullo ardore concupiscentiæ huius æstuauit. Hoc ergo excepto lapide angulari, non video quo modo ædificentur homines in domum dei ad habendum in se inhabitantem deum, nisi cum fuerint renati, quod nõ possunt esse antequam nati. Quamlibet itaque sententiam de prægnantibus, immo de hominibus habeamus adhuc intra materna viscera constitutis, vtrum existimemus eos nec ne donari posse aliquo significationis modo: Vel propter Ioannem, qui nondum in hanc e- Luc.1.
ditus lucem, tamẽ exultauit in gaudio, quod vtique nisi operatione spiritus sancti fieri potuisse quis credat? Vel propter Hieremiam cui dominus dicit: Priusquã Hiere.1.
exires de vulua, sanctificaui te: Tamen illa sanctifica- 1 sen. dis. 6
tio qua efficimur, & singuli templa dei, & in vnum om c.illud etiã
nes templum dei, nõ est nisi renatorum, quod nisi nati homines esse nõ possunt. Nullus autem vitam in qua natus est bene finiet, nisi renatus antequã finiat. Quod L
si quisquam dicit iam esse natum hominẽ, etiam cum adhuc est in vtero matris, testimoniumq; adhibet ex Euangelio, quia dictum est ad Ioseph de prægnante virgine domini matre: Quod enim in ea natum est, Natus pro
de spiritu sancto est. Nunquid nam huic natiuitati ac- conceptus. Matth.1.
cedit secunda natiuitas? Alioquin non erit iam secunda, sed tertia. Dominus autem cum hinc loqueretur: Nisi quis, inquit, renatus fuerit denuo, eam scilicet cõ- Ioan.3.
putans primam natiuitatem, quæ fit matre pariẽte, nõ concipiente atque prægnante, quæ fit ex ea, non quæ fit in ea. Neque enim renatum dicimus hominem quẽ mater peperit, tanquam iterum natus sit, qui iam semel natus fuerat in vtero. Sed illa natiuitate non cõputata quæ grauidam facit, natus dicitur homo partu, vt possit renasci ex aqua & spiritu. Secundum quam ex matre natiuitatem, etiam ipse dominus in Bethle- Matth.2.
em Iudæ dicitur natus. Si igitur homo regenerari per gratiam spiritus in vtero potest, quoniã restat illi adhuc nasci, renascitur ergo antequam nascitur, quod fieri nullo modo potest. Proinde in compagem corporis Christi tanquam in viuam structuram templi M
dei quæ est eius ecclesia, nati homines non ex operibus iusticiæ quæ fecerunt, sed renascendo per gratiam transferuntur, tanquam de massa ruinæ ad ædificij firmamentum. Præter hoc enim ædificium, quod beatificandum construitur ad æternam habitationem dei, vita hominis omnis infœlix, & mors est potius appellanda quàm vita. Quisquis ergo inhabitabitur à deo, ne ira dei maneat super eum, ab hoc corpore, ab hoc templo, ab hac ciuitate non erit alienus. Omnis autem non renatus alienus est. Sacramentum porrò regenerationis nostræ manifestum esse voluit, manifestatus mediator. Erat autem antiquis iustis aliquod occultum, cum tamen & illi eadem fide salui fierent, quę fuerat suo tempore reuelanda. Non enim audemus fideles temporis nostri præferre amicis dei per quos nobis ista prophetata sunt, cum deum Abraham, & deum Isaac, & deum Iacob, ita se deus esse commendet, vt hoc dicat suum nomen æternum. Quod si circuncisio antiquis sanctis pro baptismo fuisse creditur, quid respondebitur de iis, qui antequam hoc præceptum esset, deo placuerunt, non tamen sine fide? Quia sine fide, vt scriptũ est ad Hebræos, impossibile est deo pla- Hebr.11.
cere. Ha-

A cere. Habentes autem, inquit Apostolus, eundem spiri-
2.Cor.4. tum fidei, propter quod scriptum est: Credidi propter
Psal.115. quod & locutus sum: & nos credimus, propter quod &
loquimur. Non diceret eundem, nisi & illorũ idem ip-
se esset spiritus fidei. Sicut autem illi quando idem sa-
cramentum occultum erat, credebãt Christi incarna-
tionem futuram, sic & nos credimus factam. Et à no-
1.Cor.15. bis autem & ab aliis, futurus expectatur ad iudiciũ eius
aduentus. Non est enim aliud dei mysteriũ nisi Chri-
stus, in quo oportet viuificari mortuos in Adam, quia
sicut in Adam omnes moriuntur, sic & in Christo om-
nes viuificabuntur, quemadmodum superius disserui-
mus. Quamobrem deus qui vbique præsens est, & vbi-
que totus, non in omnibus habitat, sed in eis tantum
quos efficit beatissimum templum suũ, vel beatissima
templa sua, eruens eos à potestate tenebrarum, & trãs-
Colos.1. ferens in regnum filij charitatis suæ, quod incipit à re-
generatione. Aliter autem dicitur templum eius in si-
gnificatiõe, cum fit per manus hominum de rebus in-
animis, sicut tabernaculum, lignis, velis, pellibus atque
huiusmodi mobilibus, sicut etiam per Salomonem re-
B gem, templum lapidibus, lignis, metallis constructum:
1.Pet.2. Aliter verò re ipsa vera, quæ illis significationibus figu
rata est. Vnde dicitur: Et vos tanquã lapides viui, ædifi-
2.Cor.6. camini domus spiritalis. Et vnde item scriptum est:
Nos enim templa dei viui sumus, sicut de⁹ dicit: Quo-
niam inhabitabo in illis & inambulabo, & ero illorũ
deus, & ipsi erunt mihi plebs. Nec mouere nos debet
quod per quosdam ad hoc templum non pertinentes
vel nondum pertinentes, id est in quibus non habitat,
vel nondum habitat deus aliquid virtutis operatur: si-
cut per illum qui in nomine Christi expellebat dæmo-
nia, cum Christum non sequeretur, quem permitti ius-
Matth.7. sit propter multis vtilem cõmendationẽ nominis sui.
Multos quoque ait sibi in nouissima die dicturos: In
nomine tuo virtutes multas fecimus. Quibus vtiq; non
Act.10. respondet: Nos vos noui, si ad templum dei quod in-
habitando beatificat, pertinerẽt. Cornelius etiam Cen-
turio antequã regeneratione incorporaretur huic tem
plo, missum ad se angelũ videt, auditq; dicentẽ, quod
4.sen.di.6. exauditæ sint orationes eius, & eleemosynæ acceptæ.
cap.illud. Agit enim hæc deus tanquam vbique præsens, vel per
C sanctos angelos suos. Nam illa priusquã exiret de vul-
ua sanctificatio Hieremiæ, quanquam nõnulli hoc in
typum saluatoris accipiãt, qui regeneratione nõ eguit,
tamen etiam si de ipso propheta accipiatur, potest &
Ioan.11. secundum prædestinationẽ non inconuenienter intel
ligi: sicut filios dei appellat Euangelium nondum re-
generatos, vbi Cayphas cum de domino dixisset: Ex-
pedit vobis vt vnus moriatur homo pro populo, & nõ
tota gens pereat, mox Euangeliũ secutũ adiunxit: Hoc
autem à semetipso non dixit, sed cũ esset pontifex an-
ni illius prophetauit, quia Iesus moriturus erat pro gẽ-
te, & non tantum pro gente sed vt filios dei, qui erant
dispersi cõgregaret in vnum, Filios dei appellauit vti-
que præter Hebræam gentem, in cæteris etiam omni-
bus gentibus constitutos, nondum fideles, nõdum bap
tizatos. Quo modo ergo dei filios, nisi secundum prę-
destinationem, secundum quam & Apostolus dicit,
Ephe.1. quod nos elegerit deus in Christo, ante constitutionẽ
mundi? Illa verò in vnũ congregatio, factura eos erat
filios dei, Neque enim in vnum dictum est aliquem
corporalem locum, cum de tali vocatione gentiũ pro-
pheta prædixerit: Et adorabunt eum vnusquisque de
loco suo, omnes insulæ gentium: Sed congregaret in

vnum dictum est, in vnum spiritum, & in vnum cor- D
pus, cuius vnum caput est Christus. Talis congrega-
tio ædificatio est templi dei. Talem congregationem
non generatio carnalis, sed regeneratio spiritalis facit.
Habitat itaque in singulis deus tanquam in tẽplis suis,
& in omnibus simul in vnum congregatis, tanquã in
templo suo. Quod templum quãdiu sicut arca Noë in
hoc seculo fluctuat, fit quod in psalmo scriptũ est: Do-
minus diluuium inhabitat. Quanuis & propter mul- Psal.28.
tos in omnibus gentibus populos fidelium, quos aqua-
rum nomine Apocalypsis significat, possit intelligi cõ-
gruenter: Dominus diluuium inhabitat. Sequitur au-
tem: Et sedebit dominus rex in æternũ, Vtique in ip-
so templo suo iam in vita sua æterna post fluctuatio-
nem huius seculi cõstituto. Deus igitur vbique pręsens
est, & vbique totus pręsens, nec vbique habitans, sed in
templo suo, cui per gratiam benignus est & propicius.
Capitur autem habitans ab aliis amplius, ab aliis mi-
nus. De ipso verò capite nostro Apostolus ait: Quia in Colo.2.
ipso inhabitat omnis plenitudo diuinitatis corporali- σωματικῶς.
ter. Non ideo corporaliter, quia corporeus est deus,
sed aut verbo translato vsus est, tanquam in templo E
manufacto non corporaliter sed vmbraliter habitaue-
rit, id est præfigurantibus signis. Nam illas omnes ob-
seruationes, vmbras futurorum vocat, etiam ipso trãs-
lato vocabulo. Summus enim deus, sicut scriptum est,
non in manufactis templis habitat: Aut certè corpora- Act.17.
liter dictum est, quia & in Christi corpore quod as-
sumpsit ex virgine, tanquam in templo habitat deus.
Hinc est enim quod Iudæis signum petentibus, cum
dixisset: Soluite templum hoc, & in triduo resuscitabo Ioan.2.
illud, Euangelista quid hoc esset consequẽter exponẽs
ait: Hoc autem dicebat de templo corporis sui. Quid
ergo est? Hoccine interesse arbitramur inter caput &
membra cætera, quod in quolibet quanuis præcipuo
membro, velut in aliquo magno Propheta aut Apo-
stolo, quanuis diuinitus habitet, non tamen sicut in
capite, quod est Christus omnis plenitudo diuinitatis?
Nam & in nostro corpore inest sensus singulis mem- 3.sen.dist.
bris, sed non tantus quantus in capite, vbi prorsus om 13.cap.1.
nis est quinquepartitus. Ibi enim & visus, & auditus,
& olfactus, & gustus, & tactus. In cæteris autem so-
lus est tactus: An etiam præter hoc quod tanquam in F
templo in illo corpore habitat omnis plenitudo diui-
nitatis, est aliud quod intersit inter illud caput, & cu-
iuslibet membri excellentiam? Est planè, quod sin-
gulari quadam susceptione hominis illius vna facta
est persona cum verbo. De nullo enim sanctorum di-
ci potuit, aut potest, aut poterit: Verbum caro factum Ioan.1.
est. Nullus sanctorum, qualibet præstantia gratiæ,
vnigeniti nomen accepit, vt quod est ipsum dei ver-
bum ante secula, hoc simul cum assumpto homine di-
ceretur. Singularis est ergo illa susceptio, nec cum
hominibus aliquibus sanctis quantalibet sapientia &
sanctitate præstantibus, vllo modo potest esse com-
munis, vbi diuinæ gratiæ satis perspicuum clarúmque
documentum est. Quis enim tam sit sacrilegus, vt au-
deat affirmare, aliquam posse animam per meritum
liberi arbitrij, vt alter sit Christus efficere? Vt ergo ad
personam verbi vnigeniti pertineret, quo pacto per li-
berum arbitrium communiter omnibus & naturaliter
datũ vna sola anima meruisset, nisi hoc singularis gra-
tia præstitisset, quam fas est prædicare, de qua nefas est
velle iudicare. Hæc si pro viribus nostris quantum do-
minus adiuuit rite tractauimus, quando deum vbique

G preſentem,& non ſpaciis diſtantibus,quaſi aliqua mole vel diſtenſione diffuſum,ſed vbique totum cogitare te extendis, auerte mentem ab omnibus imaginibus corporum,quas humana cogitatio voluere conſueuit. Non enim ſic ſapientia, non iuſticia, non ſic denique
1.Ioan.4. charitas cogitatur, de qua ſcriptum eſt: Deus charitas eſt. Cum verò habitationem eius cogitas, vnitatem cogita congregationemq; ſanctorum, maxime in cœlis:
† ſit vbi propterea præcipuè dicitur habitare, quia ibi ſit † volūtas eius perfecta eorum in quibus habitat obedientia. Deinde in terra, vbi ædificans habitat domum ſuam,in fine ſeculi dedicandam. Chriſtum autem dominum noſtrum vnigenitum dei filium æqualem patri, eundemq; hominis filium, quo maior eſt pater, & vbique totum præſentem eſſe non dubites tanquam deum,& in eodem templo dei eſſe tanquam inhabitātem deum, & in loco aliquo cœli propter veri corporis modum. Sed cum me delectat loqui tecum, neſcio vtrum ſeruauerim ſermonis ſufficientis modum, quaſi diuturnum ſilentium loquacitate compēſem. Verùm quia religione & beneuolentia qua me præoccupaſti, ita inuiſceratus es cordi meo, vt tanquam cum amico
H vere colloquar, quicquid in opere ſtyli noſtri vtiliter elaboratum eſſe cognoſcis, deo gratias age. Si qua autem vicia mea perſpicis, vti chariſsimus amicus ignoſce, eadem ſcilicet ſynceritate dilectionis mihi optans medicinam, qua concedis & veniam.

Paulinus Auguſtino proponit nouem quæſtiones ex diuerſis ſcripturarum locis. In hac epiſtola comperi quiddam ri-

Tria veti ſtiſsimae. templarta quæ habemus, card bant hoc aſſumēto.

Epiſtola LVIII.

DE paucis quæ nunc iam ad nauem currente literarum perlatore, & mihi in ipſius feſtinatione properanti in mentem venerunt, ne ſine corollario mihi reſcribas, aliqua proponam: Quæ ſi fortè lucida ſunt & mihi vidētur obſcura, nemo prudentiū filiorū, qui fortè de noſtris in hora lectiunculæ huius circa te ſteterint, de inſipiētia mea rideat, ſed potius beneuolentia fraternæ charitatis faueat inſtruendo, vt efficiar videntiū particeps, & ex doctrina tua illuminatis mentibus conſyderātium mirabilia de lege domini. Dic ergo mihi benedicte doctor Iſraël, quid
Pſal.15. ſit quod dicitur in pſalmo.15. Sāctis qui in terra ſunt eius, mirificauit omnes volūtates ſuas inter illos. Multiplicatæ ſunt enim ° omnes ° infirmitates eorum, poſtea accelerauerunt. Quos ait ſanctos qui in terra ſint ſancti. Num illos Iudæos, qui filij carnis Abrahæ, & nō filij repromiſsionis excluduntur à ſemine quod in Iſaac vocatū eſt? Ideo ſāctos in terra, quia ſancti genere carnali, vita autē ſenſuq; terreni ſunt, qui terrena ſapiunt, & carnali obſeruantia in vetuſtate literæ cōſeneſcunt: K
non renaſcentes in nouam creaturam, quia non receperunt eum per quem vetera tranſierunt, & facta ſunt ° omnia ° noua. Sic enim fortè eos in hoc pſalmo ſanctos appellat, quo modo in Euāgelio iuſtos, vbi dicit:
Non veni vocare iuſtos, ſed peccatores: id eſt illos iu- *Matth.9.*
ſtos, qui in ſanctitate † generis & litera legis glorian- *† ſanctificatione.*
tur. Quibus dicitur: Nolite gloriari in patre Abraham:
quia potens eſt deus de lapidibus iſtis excitare filios A- *Matth.3.*
brahæ: Quorum forma in illo Phariſæo proponitur, qui iuſticias ſuas tanquam neſcienti domino recolens, prædicabat in templo: non orans vt exaudiretur, ſed exigens quaſi debitum mereri pro operibus bonis quidem, ſed ingratis deo, Quia quod iuſticia ædificauerat, ſuperbia deſtruebat: nec idipſum ſilentio ſed voce clamabat, vt appareret eum non diuinis auribus loqui, qui & ab hominibus vellet audiri. Atque ideo nō
placuit deo, qui † placebat ſibi. Quoniam diſsipauit do *† quia*
minus oſſa hominum ſibi placentium. Cōfuſi ſunt, in- *Pſal.52.*
quit, quia ſpreuit illos, qui cor humile & contribulatū non ſpernit. Deniq; & in ipſa Euangelij parabola, qua
Phariſæi & Publicani perſona cōfertur, euidēter oſtē- *Luc.18.*
dit ipſe dominus quid in homine ſuſcipiat, quid repel L
lat, ſicut ſcriptum eſt: Quia deus ſuperbis reſiſtit, hu- *Iaco.4.*
milibus autem dat gratiam. Ideo proteſtatur magis iuſtificatum abiiſſe è templo Publicanum de confeſsione peccatorum ſuorum, quàm Phariſæum de imputatione iuſticiarum ſuarū. Merito autem ille laudator ſui repudiatus abſceſsit à facie dei, qui cum ipſo nomine ° etiam ° peritiā legis præferret, oblitus fuerat in pro-
pheta dicentem dominum: Super quem habitabo ni- *Eſa.66.*
ſi ſuper humilem & quietum, & trementem ſermones meos? Ille autem in corde contrito ſui accuſator accipitur, & obtinet veniam de confeſsis peccatis propter gratiam humilitatis, ſancto illo Phariſęo, quales Iudęi ſancti ſunt, reportante ſarcinam peccatorū de iactantia ſanctitatis. Ipſius nimirum ſunt forma Iudæi illi,
[de]quibus Apoſtolus ait: quod ſuam iuſticiam ſtatue- *Rom.10.*
re cupientes, quæ ex lege eſt, iuſticiæ dei nō ſunt ſubiecti, quæ eſt ex fide, quæ reputata eſt patri noſtro Abraham ad iuſticiam, nō ex operibus, quia ſecundū omnipotentiam dei credidit deo: Apud quem ille verè iuſtus eſt, qui ex fide viuit: nec ſanctus in terra eſt, ſed in
cœlo: quia non carne, ſed ſpiritu ambulat: cuius cōuer- M
ſatio in cœlis eſt, nō gloriantis in circūciſione carnis, ſed in circūciſiōe cordis, quę nō litera, ſed ſpiritu agitur inuiſibiliter, vnde laus eius non ex hominibus, ſed
ex deo. Deinde quod iungit in eodem verſiculo: Miras *Pſal.15.*
fecit voluntates ſuas inter illos: credo ex eo dicit, quod ipſis primùm lucernam legis accendit, & præcepta viuendi dedit. Notas enim inquit, fecit vias ſuas Moyſi, & filiis Iſraël voluntates ſuas. Deinde ipſum pietatis ſuæ ſacramentum in ipſis operatus eſt, natus in carne ex virgine deus in gēte ipſorum, & de carne ipſorum factus ex ſemine Dauid homo: Deinde virtutes ſanita-
tum, quas in ipſis & coram ipſis perfecit. Qui per hæc † *† Quippe*
non modo creditus non eſt, ſed & blaſphematus eſt ab *hæc.*
eis, cum dicerent: Hic homo ſi à deo eſſet, non curaret
ſabbatis: Et nō eiicit dæmonia niſi in Beelzebub prin- *Ioan 9.*
cipe dæmoniorum. Propter hanc mentem obdura- *Matth.12.*
ta impietate cæcatam, multiplicatæ ſunt infirmitates & tenebræ eorum. Sed quid eſt quod ait: Poſtea accelerauerunt? Vtrum in pœnitentiam, ſicut illi in actibus Apoſtolorum, cap. 2. qui beati Petri prædicatione compuncti, crediderunt in eum quem crucifixerant: &

A rant: & festinantes tanto expiari peccato, ad domum gratiæ cõcurrerunt † ? *† donum gratiæ cucurrerunt.* An verò quia virtutes animæ ex fide & charitate dei roborãtur, illis impiis vtroque vacuis multiplicatæ sunt infirmitates animæ ex impietate scelerum mortiferis languoribus occupatæ? Christus etenim lumen & vita credentium est, & sanitas sub pennis eius. Vnde nõ mirum si & tenebrę & infirmitates eorum multiplicatæ sunt in interitum, qui vitam & lucem non receperunt, neq; sub pẽnis eius manere voluerunt. Quos & ipse flens in Euãgelio protestatur, sæpe voluit congregare ipsos sub alas suas, sicut gallina congregat pullos suos, & noluerunt. Multiplicatis ergo infirmitatibus quò accelerauerunt, fortè in crucem domini conclamandam, & inuito Pilato nefariis vocibus extorquendam, vt adimplerent mensuram patrum suorum, vt isti dominum prophetarum occiderent, quorum patres ipsos prophetas interfecerunt, à quibus hic mundi Saluator esse venturus nunciabatur. *Psal. 13.* Postea accelerauerunt. Veloces enim pedes eorum ad effundendum sanguinem. Contritio & infœlicitas in *B* viis eorum, & viam pacis nõ cognouerunt, id est Christum, qui dicit: Ego sum via. *Ioan. 14.* In consequenti psalmo illud mihi exponi desydero, quid dicat: *Psal. 16.* De absconditis tuis adimpletus est venter eorum. Saturati sunt porcina, vel sicut in quibusdam psalteriis scriptũ audio, Saturati sunt filiis, & reliquerunt quæ superfuerunt paruulis suis. *ὑιῶν filiis ὑῶν suib⁹ Hieronym⁹ tamen ex Hebræo vertit filiis.* Rursus in alio psalmo admirari soleo, filium ad patrem loqui intelligens, in psalmo quinquagesimooctauo, vbi de Iudæis inimicis, de quibus supra dixerat: Ecce ipsi loquentur in ore suo, & gladius in labiis eorum, Paulo infra dicit: *Psal. 58.* Ne occideris eos, ne quãdo obliuiscantur legis tuæ. Disperge illos in virtute tua, & destrue eos domine. Quod in his vsque in hodiernum diem videmus impleri. Destructi sunt enim à veteri sua gloria sine templo & sine sacrificiis, ac sine prophetis in omnium gentium dispersione viuentes. Sed quid miramur quod iam per prophetam pro eis non occidendis rogabat, pro quibus & sub ipso tempore passionis iam ad crucem eum ducentibus precabatur, dicens: *Luc. 23.* Pater dimitte eis, non enim sciunt quid faciunt. Verùm quod adiecit: Ne vnquam obliuiscantur legis tuæ, tanquam propter hoc necessaria esset etiã *C* sine fide Euangelij vita eorum, obscurum mihi fateor. Quid enim iis ad salutem, quæ sola fide quæritur, prodest in legis memoria & meditatione versari, nisi fortè propter honorem legis ipsius, vel generis Abraham, vt etiam in parte terrena carnalis seminis eius, qua videntur secũdum harenam maris computati, legis antiquæ litera perseueret, ne fortè aliqui legendo legem, illuminentur ad fidem Christi, qui & legis & prophetarum finis est, & in omnibus eorum libris præfiguratus ac prophetatus elucet? Aut quia ex ipsis impiis eorum, generatio ventura est electorum, qui de singulis tribubus electi, in duodenis milibus signabuntur, quibus ipsa reuelatio beati Ioannis ex voce angeli prænũciantis hoc testimonium perhibet, quia comitatui regis æterni familiarius adhærebunt penitus immaculati, & humanę coniunctionis expertes? De quibus specialiter ait: *Apo. 14.* Sequuntur agnum quocunque ierit, quia cum mulieribus se nõ coinquinauerũt, virgines enim sunt. *Psal. 67.* In sexagesimoseptimo præter alia illud mihi obscurissimum est, quod ait: Veruntamen deus conquassauit capita inimicorum suorum, verticem capilli perambulantium in delictis suis: quid sit. verticem capilli perambulantium in delictis. Non enim dixit:

Tomus secundus.

Verticem capitis, sed verticẽ capilli, qui sine sensu est. *D* An repletum peccatis hominem vult ostendere? Scriptum est: Omne cor in dolore à pedibus vsque ad caput. Et paulo infra quod ait: Lingua canum tuorum ex inimicis ab ipso. A quo ipso? Et nunquid canes dei dici possunt gentiles, quos ipse in Euangelio canes nominat? *Matth. 15.* Aut ne fortè ipsos canes dei dicat, quales æstimari possunt, si qui in nomine Christiano gentiliter viuant, quorum pars cum infidelibus ponitur, quia deũ quem verbis colunt, factis negãt? Hæc interim de psalmis, nũc & de Apostolo, quodcunque proponam. Dicit ad Ephesios, quod in alia epistola dixerat de gradibus vel ordinibus dispositionum dei operante spiritu sancto diuisiones gratiarum: *Ephe. 4. 1. Cor. 12.* Et quosdam quidẽ dedit Apostolos, quosdam autem prophetas, alios verò euangelistas, alios autem pastores & doctores [vsque] ad cõsummationem sanctorum, & reliqua. Hoc opto distinguas mihi in hac diuersitate nominum, quæ sit cuique nomini officiorum vel gratiarum proprietas. Quid proprium sit Apostolorum, quid prophetarum, quid Euãgelistarum, quid pastorum, quidve doctorũ. *E* In omnibus enim his diuersis nominib⁹ simile & propè vnum doctrinæ officium video fuisse tractatũ. Hos autem prophetas, quos post Apostolos posuit, nõ puto illos esse, qui ordine temporũ ante Apostolos fuerunt, sed istos, quibus iam sub Apostolis per gratiam donabatur, aut interpretatio scripturarum & inspectio mẽtium, aut prædictio tẽporis secuturi, vt Agabus cernebat, *Acto. 11. & 21.* qui & famem instantem prædixit, & quæ beatus Paulus in Hierosolymis passurus esset, & verbo denũciauit, & signo zonæ eius ostendit. Inter pastores specialiter & doctores quid intersit dinoscere volo, quia præpositis ecclesiæ vtrunque nomẽ adscribi solet. *1. Timo. 2.* Item quod ait ad Timotheum: Obsecro igitur primũ omnium fieri obsecrationes, orationes, postulationes, gratiarum actiones pro omnibus hominibus: quæso exponas mihi quod discrimen sit in hac diuersitate verborum, cum omnia mihi quæ gerẽda dixit, orationis officio conuenire videãtur. Item quod ad Romanos ait, *Cap. 2.* interrogo & rogo vt edisseras mihi. Multũ enim cæcutire me fateor in hac Apostoli sententia de Iudæis quod ait: *Roma. 11.* Secundum Euãgelium quidem inimici propter vos, *F* secundum electionem autem charissimi propter patres, quo modo idem inimici propter nos, qui credidimus ex gentibus, tanquam non potuerint gentes credere, nisi Iudæi non credidissent? Aut ipse vnus *1. Timo. 2.* omnium creator deus, qui omnes homines saluos fieri vult, & ad agnitionem veritatis venire, capax non fuit acquisitionis vtriusque, nisi alterum pro altero possideret? Deinde si charissimi propter patres, quo modo aut vnde charissimi, si non credant, & inimici deo esse persistant? Nõnne, inquit: *Psal. 138.* Qui oderant te deus, oderam illos, & super inimicos tuos tabescebam, perfecto odio oderam illos? Certè hoc puto, paterna vox loquitur ad filium per prophetam in eodem psalmo, vbi supra de parte credentium dixerat: Mihi autem nimis honorificati sunt amici tui deus, nimis confortatus est † principatus eorum. *† confortati sunt.* Quid autẽ illis prodest ad salutem, quæ non nisi per fidem & gratiam Christi capitur, si propter fidem patrum [deo] charissimi sunt, cui bono diligũtur quos necesse est propter hoc dãnari, quod propter suam infidelitatem à prophetarum & patriarcharum parentum fide discrepãtes, inimici sunt Euangelio Christi? Si ergo charissimi deo, quo modo peribũt? & si nõ credunt, quo modo nõ peribũt? Si propter pa-

G tres sine suo merito diliguntur, quo modo & propter
†propter patres. quid † non saluabuntur? sed & si fuerint Noë, Daniel,
& Iob in medio eorum, filios impios non saluabunt,
Ezech. 14. soli salui erũt. Adhuc aliud obscurius mihi erue de profundo & in vadum profer. In epistola Colossensium
Colo. 2. omnino colligere non possum quod ait: Nemo vos seducat, volens in humilitate & religione angelorũ, quæ non vidit, ambulans frustra inflatus sensu carnis suæ, & non tenens caput, de quibus angelis dicit: si de inimicis & malis, quæ illorum religio, aut quæ humilitas, aut quis sit magister seductionis huius, qui per obtentum nescio cuius angelicæ religionis quasi visa & cõperta doceat quę nõ vidit. Sine dubio hæretici, qui doctrinas dæmoniorum & sequuntur, & promunt conceptis ab eorum spiritu adinuentionibus, quæ non viderunt phantasmata quasi visa fingentes, & pestiferis disputationibus in corda male credula seminantes, ij sunt qui non tenent caput, id est Christum fontem veritatis, cuius doctrinæ quicquid aduersatur, insanũ est.
Matth. 15. Et hi cęci duces cæcorum, de quibus dici puto. Me de-
Hiere. 2. reliquerunt fontem aquæ viuæ, & foderunt sibi lacus
H contritos, qui non tenent aquam. Deinde in sequenti capite adiecit: Ne tetigeritis, neque gustaueritis, neque cõtrectaueritis, quæ sunt omnia in interitum ipso vsu secundum præcepta & doctrinas hominum, rationem quidem habentia sapientiæ in superstitione & humilitate ad non parcendũ corpori, nõ in honore aliquo ad saturitatem carnis. Qui sunt isti, quibus rationem sapientiæ inesse testatur magister veritatis, & tamen ipsam veritatem religionis inesse abneget. Ne forte de tali-
2. Tim. 3. bus loquitur, de quibus ad Timotheum dicit: Habentes autem speciem pietatis, virtutem eius abnegantes? Rogo ergo specialiter hæc capitula duo de Colossensiũ epistola per singula mihi verba dissoluas, quia laudabilibus execrãda permiscuit. Quid est enim tam laudabile, quàm ratio sapientiæ? & quid tam execrabile, quã superstitio erroris? Humilitas quoque & deo placita, & maxime in vera religione laudabilis, cum ra-
Colo. 1. tione sapientiæ ipsis datur, De quorum doctrinis & a-
Roma. 14. ctibus dicitur nobis: Non tetigeritis, neque gustaue-
Psal. 32. ritis quæ sunt in interitũ, quia non sunt ex deo: & om-
Rom 8. ne quod non est ex fide, peccatũ est. Deus autem dissi-
Psal. 93. pauit consilia sapientum, qui deo stulti sunt per pru-
I dentiam carnis, quæ non potest legi dei esse subiecta. Scit enim cogitationes hominũ quoniam vanæ sunt. Qualem humilitatem, qualémque rationem sapientiæ superstitioni ex hominum doctrinis venienti inesse di-
Colo. 2. cat, requiro. Et quod ait: Ad non parcendum corpori, non in honore aliquo ad saturitatem carnis. Prorsus hęc parum intelligo, quia in eadem sententia magna mihi videtur esse discretio: arbitror enim eum de abstinentia qualibet ficta vel inutili, qualis solet ab hæreticis affectari, hoc dicere, Ad non parcendum corpori. Quod autem adiecit: Non in honore aliquo, quia sancti operis speciem, non in fide veritatis exercentes, nullius gloriæ honore vel fructu agunt, quod in magna erroris peruersi reprehensione conficiunt: transfigurantes se in ministros iusticiæ. Sed quod adiecit, Ad saturitatem carnis: contrarium mihi videtur illi quod dicit, Ad non parcendum corpori: videtur enim mihi
1. Cor. 9. ille non parcere corpori, qui carnem ieiuniis domat,
Liuidũ facio. sicut Apostolus dicit: Liuidum facio corpus meum, & in seruitutem redigo: à quo opere saturitas carnis alie-
ieiunio. na est: nisi forte & ipsam saturãdæ carnis curam, quæ
1. Thess. 4. maxime obseruantiam religionis prætẽdentibus pro-
brosa est, non parcere corpori, dixit secundũ illud ho- K
nestatis præceptum, quod alibi dicit, vt vnusquisque suum vas honorifice possidere nouerit, vt hostiam viuam & placentem deo suum corpus exhibeat: non in saturitate carnis, quia dissensio † corporis animæ sobrie *†dissensio.*
tatem necat, & inimica est castitati. Restat vt aliquid & de euangelicis locis suggeram beatitudini tuæ: non quidẽ quanta legenti per ocium occurrere solent, nec enim nunc vacabat dispersa per libros quærere, aut in reminiscẽdis memoriam ventilare, sed vel pauca, quæ ad horam dictationis huius in mẽtem veniunt, sciscitabor. De resurrectionis forma non grandem, sed plenam fidei instructione epistolam, qua secũdæ cõsultationi meæ, dum Carthagini hyemarem, rescripseras, si
habes relictã † in schedis, rogo vt mittas, aut certè rete- *†relatam.*
xas eam mihi, quod tibi facile est. Nam & si scripta † nõ *†scriptura.*
extat, quia forte breuis epistola vt tumultuaria tibi in-
ter libros tuos haberi præstò † sit, renoua eam mihi in *†spreta.*
eodem sensu promptam de thesauro cordis tui, & mitte ad me inter alia responsa quæ reddes mihi, vt spero, præstante mihi ac tibi commeatum dierum Christo,
vt eam, quo labor tuus in me fructificet, accipiam. Se- L
cundum hæc capitula scripturarum, de quibus te qui vides quasi per deum interrogaui, vt audiam quid in te vel ex te mihi loquatur deus. Hoc autem rogo lucere mihi facias, quo modo vel qua ratione dominus post resurrectionem vel mulieribus, quæ primæ ad sepulchrum venerunt, vel postea illis duobus in via, deinde discipulis suis, & non agnitus sit, & agnitus. In eodẽ enim corpore resurrexit, in quo & passus est. Et quo modo non eadem erat eiusdem corporis forma quæ fuerat: aut si eadem erat, quo modo non agnoscebatur
ab iis, qui eum nouerant. Illud verò sacramẽti esse cre- *Luc. 24.*
do: quod qui in via ambulantibus non fuerat agnitus, in fractione panis reuelatus est. Idipsum tamẽ tuo sen-
su volo tenere, non meo. Et quod ad Mariam ait: Noli *Ioan. 20.*
me tangere, nondum enim ascendi ad patrem: Si cominus stantem nõ sinebatur attingere, quo modo eum tangeret cum ascendisset ad patrẽ, nisi fortè fidei profectu & mentis ascensu, qua deus homini fit longinquus aut proximus, & illa dubitauerat de Christo, quẽ hortulanum putauerat. Ideo fortassis audire meruit: Noli me tangere. Indigna enim iudicabatur vt tange-
ret manu Christum, quem necdum fide apprehende- M
rat, nec intellexerat deum, cum hortulanum putasset:
de quo pauloante ab angelis audierat: Quid quæritis *Luc. 24.*
viuentem cum mortuis? Noli (ergo) me tangere, quia tibi nondum ascendi ad patrem, cui adhuc tantum homo videor: postea me tanges, cum ad agnoscendũ me credendo conscenderis. De illis etiam beatissimi Symeonis verbis quid sentias, edissere mihi, vt sequar sensum tuũ, quibus cum ad videndũ ex oraculo dei Chri-
stum agente spiritu venisset in templum, & acceptum *Luc. 2.*
sinu benedixisset infantẽ dominum *, ait ad Mariam: **Legendũ arbitror, Accepto in sinu infante, benedixisset dominum.*
Ecce hic positus est in ruinam & resurrectionem multorum in Israël, & in sinum cui contradicetur: & tuam ipsius animam pertransibit gladius, vt reuelentur multorum cordium cogitationes. Nunquid de passione Mariæ, quæ nusquam scripta est, hoc prophetasse credẽdus est? An verò de materno eius affectu, quo postea in tempore passionis assistens cruci, qua hoc erat fixum quod ipsa pepererat, maternorum viscerum dolore confixa est, & animam illius, (illa) quæ eius secundum carnem filium ipsa spectante confoderat, crucis rhomphæa penetrabat. Video enim & in psalmis de

Ioseph ita

A Ioseph ita dictum esse: Humiliauerunt in compedibus
Psal.104. pedes eius,ferrum pertransiit animã eius : sicut in Euã-
gelio dixit Symeon : Et tuam ipsius animam pertransi-
bit gladius. Non ait carnem,sed animam,in qua pieta-
tis affectio continetur,& doloris aculeus quasi gladius
operatur : cum aut aliqua carnis suæ iniuria afficitur,
vt in Ioseph , qui non mortis , sed iniuriarum pertulit
passiones, in seruum venditus , & in reum vinculatus,
& carceri datus. Aut cum affectionis maternæ tristicia
vel dolore cruciatur,vt in Maria,quam vtique ad cru-
cem domini , in quo tunc sui tantum corporis filium
cogitabat, materna mens duxerat , vt cum eum vidis-
set mortuum,humana infirmitate lugeret, sepeliendũ-
q; colligeret , nihil sibi de ipsius resurrectione præsu-
mens,quia subsecuturæ admirationis fidem , in oculis
συλληψ. posita passionis pœna cæcabat . Quamuis eandẽ astan-
tem cruci suæ , dominus nõ morientis infirmitate tre-
pidans consolatus sit, sed ipsam,qua obibat volens, in
potestate habens mortem,plena virtute viuentis,& cõ-
stantia resurrecturi de cruce admonet dicens de beato
Apostolo Ioanne : Mulier ecce filius tuus . Itemque illi
B ibidem consistenti: Ecce mater tua. Iam scilicet ab hu-
Ioan.19. mana fragilitate, qua erat natus ex fœmina , per crucis
mortem demigrans in æternitatem dei,vt esset in glo-
ria dei patris,delegat homini iura pietatis humanæ, &
ex discipulis[adolescentior] suis adolescentiorem ele-
git,vt conuenienter assignet virgini Apostolo virginẽ
matrem: Duo pariter in eadem sententia docens , for-
mam pietatis relinquens nobis, cum est de matre soli-
citus,vt quam relinquebat corpore,nõ relinqueret cu-
ra.Sed nec corpore relictura,[quia]quem videbat mo-
rientem,mox erat visura rediuiuum . Et illud quod ad
fidem omnium pertineret , salutiferum pietatis suæ sa-
cramentum,arcana diuini ratione consilij sub hac vo-
ce designans,vt & alij matrem delegaret pro matre ha
bendam,& vice sua consolandam , atque illi vicissim
nouum filium vice corporis sui traderet , immo, vt ita
dixerim , gigneret quo ostenderet eam præter se, qui
ex ea virgine natus esset,nec habuisse filium, nec habe-
† de solatio re: quia nec saluator tãtopere curam desolationis† ha-
buisset eius,si illi vnicus non fuisset . Sed redeamus ad
C verba Symeonis, in quorũ clausula intellectum meum
Luc.2. caligare fateor : Et tuam, inquit , animam pertransibit
framea vel gladius, vt reuelentur multorum cordium
cogitationes.Secundum literam hoc mihi penitus ob-
scurum est,quia nec Mariam beatissimam vsquam le-
gimus occisam , vt de corporali gladio sanctus ille ei
futuram passionem prophetasse videatur. Sed quod &
subiecit: Vt reuelentur multorum cordium cogitatio-
Psal.7. nes . Scrutans enim, inquit,corda & renes deus . Et de
1.Corin. 4. futuro iudicio Apostolus ait : Quia tunc manifestabit
deus operta cordium & occulta tenebrarum . Itidem
Ephes.6. Apostolus , spiritaliter exprimens arma cœlestia , qui-
bus in interiori nostro debeamus armari ,gladium spi
Hebr.4. ritus dicit verbum dei. De quo ad Hebræos ait : Viuus
sermo dei & efficax, & penetrabilior omni gladio an-
cipiti, pertingens, inquit, vsque ad diuisionem animæ
& spiritus : & reliqua quæ nosti . Quid ergo mirum, si
istiusverbi ignita vis, & ancipitis gladij penetrabilior
acies,& sancti Ioseph olim,& postea beatæ Mariæ ani-
mam pertransiuit ? Nam neque in illius , neque in hu-
ius corpore ferrum transisse cognouimus:atque vt ma-
gis pateat ibi prophetam ferrum pro verbi gladio po-
Psal.104. suisse,statim subsequente versiculo ait : Sermo domini
igniuit illum. Sermo enim dei & ignis & gladius est,
verbo ipso deo vtrunque dicẽte de se: Ignem enim,in- D
quit,veni mittere in terrã,& quid volo nisi iam accen-
datur? Item alibi dicit : Non veni pacem mittere , sed *Matth. 10.*
gladium. Vides eum vnam vim doctrinæ suæ diuerso
ignis & gladij nomine designasse. Aut quo modo Ma-
riæ illata per gladiũ passio vel tribulatio perstaret . Ita-
que hoc scire cupio quid ad mariam pertineret , vt re-
uelarentur multorum cordium cogitationes : aut vbi
apparuit,quia ex eo quod animam eius siue carnalis in
ferro , siue spiritalis gladius in verbo dei pertransiuit,
exinde multorum cordium cogitationes reuelatæ sint?
Expone ergo hanc maxime de verbis Symeonis clau-
sulam mihi , quia lucem † non dubito sanctæ animæ *† lucere*
tuæ,quæ de interioris oculi puritate meruit illumina-
tionem spiritus sancti , per quam scrutari & inspicere
possit etiam alta dei. Deus misereatur mei per ora-
tiones tuas,& illuminet vultum tuum super me per lu-
cernam verbi tui , sancte domine beatissime frater in
domino Christo vnanime magister me⁹ in fide verita-
tis,& susceptor meus in visceribus charitatis[Christi.] E

Augustinus Paulino respondet ad nouem propositas quæstiones. *Epistola LIX.*

BEatissimo & venerabiliter desyderabili , &
desyderabiliter venerabili sancto sanctẽque
charissimo fratri & coëpiscopo Paulino, Au-
gustinus in domino salutem. Quod de peruentione
tam prospera fratris & compresbyteri nostri Quinti,
& qui cum eo nauigauerunt , cito nos dominus exhi-
larauit,nũciantibus literis sanctitatis tuæ,gratias agens
ei qui recreat afflictos,& humiles cõsolatur , & synce-
ritati cordis tui occasiõe filij & cõdiaconi nostri Ruf-
fini,quæ proxima occurrit,nũc rescripta persoluo. De
litore nanq; Hipponensi profectus est : & approbo mi-
sericordiæ consilium , quod tibi dominus inspirauit,
mihiq; insinuare dignatus est†. Ipse & hoc adiuuet,ipse *† est.*
prosperet , qui iam curam nostram ex magna parte li-
niuit,quia peruectus & commendatus est charissimus
homo non solum bonis operibus, sed etiã sanctis ora-
tionibus tuis. Literæ sanè venerationis tuæ , vbi multa
quæsisti,& quærenda admonuisti,& quærendo docui-
sti,ad me peruenerunt. Sed quas ipse continuo rescrip- F
si per homines eorundem sanctorum solatiorum no-
strorum,sicut his tuis recentioribus comperi, non sunt
redditæ venerationi tuæ. In quibus quidem , quatenus
ad interrogata responderim , recolere non valui : nec
earum exẽplum cum requisissem , vbi hæc omnia pos-
sem recognoscere, inueni. Ad nonnulla tamen me res-
pondisse certus omnino sum , & ideo non ad omnia,
quæ vt cito finirem , festinatio perlatoris vrgebat. Si-
mul etiam miserã,sicut iusseras,& illius epistolę exem-
plum,quam tuæ charitati apud Carthaginem de cor-
porum resurrectione scripseram , vbi de vsu membro-
rum exorta erat quæstio. Nunc ergo & hoc misi, & al-
terum alterius,quia nec ipsam in manus tuas peruenis-
se conieci,eo quod iterũm interrogasti quædam , quæ
iam me in ea respondisse lego & agnosco. Sed ista per
quem dixerim nescio . Scripta quippe charitatis tuæ,
quibus ea reddidi, sicut etiam ipsa indicant,missa sunt
mihi ab Hippone à nostris , cum essem apud sanctum
fratrem & coëpiscopum nostrum Bonifacium : nam
eorum perlatorem non vidi,& continuo rescripta nõ *Solutio primæ quæstionis.*
distuli. Quia ergo,tunc sicut scripsi , non potueram in-
spicere codices Græcos propter quædam psalmi xvj.
inspexi postea quos inueni . Et vnus habebat , quod & *Psal.16.*

G Latini nostri: Domine perdens de terra dispertire eos. *Augustin⁹ consulit Græcos codices.* Alius sicut ipse posuisti: A paucis de terra: Et illud quidem apertum habet sensum: Perdẽs de terra quam eis dedisti, dispertire eos in gentibus, quod & factum eis est, cùm graui bello expugnati atque subuersi sunt. Illud autem alterum quo modo accipiẽdum sit, nõ mihi occurrit, nisi quia in comparatione perditæ multitudinis, eorum reliquiæ saluę factæ sunt vtique in paucis, à quibus eos dispertiendos, hoc est diuidendos atque separandos, scriptura prænunciauit dicens: Domine à paucis, id est à reliquiis, quas ex illa gente saluas fecisti, de terra dispertire eos, vt terram intelligamus ecclesiam hæreditatemq; fidelium atque sanctorum, quæ dicitur terra viuentium, & quę etiam illo loco rectẽ intelligi potest: *Matth. 5.* Beati mites, quoniam ipsi hæreditate possidebunt terram. Cum autem dictum esset, A paucis de terra diuide eos, additum est, in vita eorum: vt in manifesto futurum intelligeretur, dum hic viuunt. Separantur enim multi ab ecclesia, sed cum moriuntur, qui tamen cum viuunt per sacramentorum communionem vnitatisq; catholicæ, videntur ecclesiæ copulati. Isti ergo diuisi sunt à paucis, qui diuisi sunt de terra, † *aliàs, paucis, qui ex illis crediderũt de terra.* quam sicut agrum suũ excolit pater agricola. H Diuisi autem in vita sua, id est hic in manifesto sicut videmus. Sequitur autẽ: Et de abscõditis tuis adimplet⁹ est venter eorum: id est præter hoc quod in manifesto diuisi sunt, etiam de absconditis tuis, quæ in occulto reddis, retributione † *cõscientia.* malorum, adimpletus est venter eorum. Ventrem posuit pro internorum latentiumq; secretis. Quod verò sequitur: Saturati sunt porcina: *Pro ὑιῶν, ὑῶν legisse videtur qui vertit porcinam.* Iam quid mihi ex hoc videretur, aperui. Sed quod alij codices habent, & verius habere perhibentur, [quia] diligentiora exemplaria per accẽtus notam eandem verbi Græci ambiguitatem Græco scribendi more dissoluunt, obscurius est quidẽ, sed electiori sententiæ videtur aptius conuenire. Quia enim dixerat: Et de abscõditis tuis adimpletus est venter eorum: quibus verbis occulta dei iudicia significata sunt. Occulti quippe sũt miseri, qui etiam gaudent in malis, quos tradidit deus in cõcupiscentias cordis eorum: velut quæreretur vnde possint cognosci, qui in abscõdito ira dei adimpleti sunt: & respõderetur quod in Euangelio dictum est: *Matth. 7.* Ex fructibus eorum cognoscetis eos: continuo sub-I iunctum est, Saturati sunt filiis: hoc est fructibus: quod euidẽtius dicitur operibus suis. Vnde alibi legitur: Parturiuit iniusticiam, concepit dolorem, & peperit iniquitatem. *Psal. 7.* Et alibi: Dein concupiscentia cũ conceperit, parit peccatum. *Iaco. 1.* Mali ergo filij, mala opera, quib⁹ cognoscuntur: & qui de absconditis dei iudiciis internis cogitationum suarum tanquã in ventrem adimpleti sunt. Bona opera boni filij sunt. Vnde ad sponsam ecclesiam dicitur: *Cant. 4.* Dentes tui sicut grex detonsarũ ascendens de lauacro, quę omnes geminos creant, & sterilis non est in illis. In quo gemino fœtu, geminum opus dilectionis agnoscitur, dei scilicet & proximi. In quibus duobus præceptis tota lex pendet & prophetæ. *Matth. 22.* Iste autem sensus quo ita exponitur quod scriptum est, Saturati sunt filiis: non mihi occurrerat, cum ante rescriberem, sed recensui breuissimam quãdam eiusdẽ psalmi expositionem quam iam olim dictaueram, & hoc satis breuiter à me positum reperi. Inspexi etiam codices Græcos, vtrum datiuus casus esset quod dictum est, filiis, an genitiuus, quo illa lingua vtitur pro ablatiuo, & inueni genitiuum. Quod si ad verbũ interpretaretur, scriptum esset, Saturati sunt filiorum, sed rectè interpres sententiam secutus est, & Latino more dixit, Saturati sunt filiis. K Quod verò sequitur, Et reliquerunt reliquias paruulis suis: Existimo paruulos accipiendos manifestos carnis filios. Vnde etiam secundum istam, non de porcina, sed de filiis expositionem, manet illa sententia qua dixerunt: Sanguis huius super nos & super filios nostros. *Matth. 27.* Ita enim reliquerunt operũ suorum reliquias paruulis suis. In quintodecimo autem psalmo *Psal. 15.* quod scriptum est: Mirificauit, vel mirificet omnes voluntates suas inter illos: *Solutio quęstionis secunda.* nihil prohibet intelligi, immo & conuenientius videtur non inter illos, sed in illis. Sic enim & Græci codices habent. Sæpe autem quod habet illa lingua in illis, nostri interpretantur inter illos, vbi videtur sententiæ cõuenire. Accipiamus ergo, Sanctis qui sunt in terra eius, mirificauit omnes volũtates suas in illis: quod plerique codices habent, Et intelligamus voluntates eius, munera gratiæ, quæ gratis data est, id est, quia voluit, non quia debebatur. Vnde est: *Psal. 5.* Scuto bonæ volũtatis tuæ custodisti † nos. Et, In voluntate tua deduxisti me. *Psal. 72.* Et, Volũtarie genuit nos verbo veritatis. *Iaco. 1.* *† coronasti.* Et, Pluuiam voluntariam segregans deus hæreditati tuæ. *Psal. 67.* Et, Diuidens propria vnicuique prout vult: *1 Corin. 12.* & alia innumerabilia. Proinde, Mirificauit omnes voluntates suas in illis, *Psal. 15.* in quibus nisi in sanctis qui in terra sunt eius? L Si enim terra, sicut supra ostendimus, potest accipi in bono, & vbi non additum est eius, quanto magis vbi dicitur terra eius? Miras ergo fecit omnes voluntates suas in illis. Miras omnino fecit, quia eos ex desperatione mirabiliter liberauit. Ex hac admiratione exclamat Apostolus: O altitudo diuitiarum sapientiæ & scientiæ dei. *Roma. 11.* Supra quippe dixerat: Conclusit enim deus omnes in infidelitate, vt omniũ misereatur. *Psal. 15.* Nam hoc etiam hic sequitur: Multiplicatæ sunt infirmitates eorum, postea accelerauerunt. Infirmitates posuit pro peccatis: sicut ad Romanos Apostolus dicit, Si enim Christus cùm infirmi essemus, adhuc iuxta tempus pro impiis mortuus est: hos dixit infirmos quos impios. Deinde paulo post eandem sententiam repetens, Commendat, inquit, suam charitatem deus in nobis, *Rom. 5.* quoniã cùm adhuc peccatores essemus, Christus pro nobis mortuus est. Quos infirmos supra, eos hic peccatores appellauit. Item in consequentibus hoc idem aliis verbis versans. Si enim cùm inimici essemus, inquit, reconciliati sumus deo per mortem filij M eius. Ac per hoc in eo quod dictum est: Multiplicatæ sunt infirmitates eorum: intelligũtur multiplicata peccata eorum. Lex enim subintrauit, vt abundaret delictum, Sed quoniã vbi abundauit delictum, superabundauit gratia, ideo postea accelerauerunt. Non enim venit ille vocare iustos, *Matth. 9.* sed peccatores: quia non est opus sanis medicus, sed ægrotantibus, quorum scilicet multiplicatæ sunt infirmitates, vt eis sanandis esset necessaria tantæ gratiæ medicina, & cui dimittuntur peccata multa, diligeret multum. Hoc cinis vaccæ & aspersio sanguinis, & cruentarum multiplicatio victimarum significabat, *Psal. 15.* non efficiebat. Ideo deinceps dicit: Non cõgregabo conuenticula eorum de sanguinibus: id est illorum sacrificiorum, quæ immolabãtur in figura sanguinis Christi. Nec memor ero nominum eorum per labia mea. Nomina quippe illorum erant in multiplicatione infirmitatum: fornicatores, idolis seruientes, *Ephes. 5.* adulteri, molles, masculorum concubitores, fures, auari, raptores, ebriosi, maledici, & quicunque alij regnum dei nõ possidebunt. Sed vbi abundãte peccato, superabundauit gratia, postea accelerauerunt. Hæc quidem

fuerunt,

A fuerunt, sed abluti sunt, sed sanctificati sunt, sed iustificati sunt in nomine domini nostri Iesu Christi, & in spiritu dei nostri. Ideo non memor erit nominum illorum per labia sua. *Nostri cōtra habēt, αὐτῶ* Sanè codices emendatiores & electioris authoritatis, nō habent voluntates suas, sed voluntates meas, quod tantundem valet, quia ex persona filij dei dicitur. Ipse quippe loquitur, quem verba illa *Act. 2.* euidenter ostendunt, quibus & Apostoli vsi sunt: Non derelinques animam meam in inferno, nec dabis sanctum tuum videre corruptionem. Eadem sunt vtique munera gratiæ patris & filij & spiritus sancti. Et ideo rectissime & filius eas potest dicere voluntates suas.

Psal. 58. Quod verò in psalmo lviij. de Iudęis intelligitur, dicēte: Ne occideris eos, ne quādo obliuiscantur legis tuæ: conuenienter mihi videtur intelligi ita esse prænūciatum, eandem gentem etiam debellatam atque subuersam, in populi victoris superstitiones non fuisse cessuram, sed in veteri lege mansurā, vt apud eam esset testimonium scripturarum toto orbe terrarū, vnde ecclesia fuerat euocanda. Nullo enim euidentiore documento ostenditur gentibus, quod saluberrime aduer- B titur, non inopinatum & repentinum aliquid institutum spiritu præsumptionis humanæ, vt Christi nomē in spe salutis æternæ tanta authoritate præpolleat, sed olim fuisse prophetatum atque conscriptum. Nam ipsa prophetia quid aliud nisi à nostris putaretur esse cōficta, si non de inimicorum codicib⁹ probaretur? Ideo ne occideris eos, ne ipsius gentis nomen extinxeris, ne quando obliuiscantur legis tuæ. Quod vtique fieret, si ritus & sacra gentilium colere compulsi penitus qualecunq; nomen religionis suę minime retinerent. Quod *Gene. 4.* in eorum figura etiam de Cain scriptum est, quod cōstituit in eo dominus signum, ne quis occideret eum. *Psal. 48.* Denique cum dixisset: Ne occideris eos, ne quādo obliuiscantur legis tuæ: velut quæreretur quid de illis esset faciendum, vt in aliquos vsus testimonij veritatis non occidantur, id est non consumantur, neque obliuiscantur legis dei, continuo subiunxit: Disperge illos in virtute tua. Si enim in vno loco essent terrarum, nō adiuuarent testimonio prædicationem Euangelij, quæ fructificat toto orbe terrarum. Ideo disperge illos in C virtute tua, vt eius ipsius, cuius fuerunt negatores, persecutores, interfectores, vbique sint testes per ipsam legem, quam non obliuiscuntur, in qua est ille prophetatus quem non sequuntur. Neque enim eis aliquid prodest, quòd eam non obliuiscuntur. Aliud est enim legē dei habere in memoria, aliud in intellectu & effe- *Quæstionis 3. solutio.* ctu. In LX. autem VIII. psal. quod quæris quid sit, Veruntamen deus cōquassabit capita inimicorū suorum, verticem capilli perambulantium in delictis suis: non mihi videtur aliud dictum, quàm deus cōquassabit capita inimicorum suorū nimium superbientiū, nimium *Hyperbole.* se extollentium in delictis suis. Per hyperbolen quippe significauit superbiam tantū se extollentem, & tanta elatione incedentem quasi capilli verticem perambulando calcaret. Item in eodem psal. quod scriptum est: Lingua canum tuorum ex inimicis ab ipso: non *Esa. 56.* semper in malo accipiendi sunt canes, Alioquin non reprehenderentur apud prophetam canes nescientes latrare, & amantes dormitare. Profecto enim laudabiles canes essent, si & latrare scirent, & vigilare ama- *Iudic. 7.* rent. Et certè illi trecenti in numero per crucis literam sacratissimo non eligerentur ad victoriam faciendam, qui tanquam canes lamberent aquam, nisi aliquid magnum significarent. Vigilant enim & latrant boni canes, & pro domo & pro domino, & p̄ grege, D & pro pastore. Denique & hinc in ecclesiæ laudibus, cùm prophetia exereretur, lingua canū est commemorata non dentes. Tuorum autem canum dixit ex inimicis, id est vt qui erant inimici tui fierent canes tui, & latrarent pro te qui sæuiebant in te. Addidit autem, Ab ipso: vt non à seipsis hoc factum intelligerent, sed ab ipso, id est misericordia eius & gratia. *Quæstio. 4. solutio.* De prophetis quod ait Apostolus: Quosdam quidem dedit deus *Ephe. 4.* in ecclesia Apostolos, quosdam autem prophetas: hoc ita intelligo quod ipse scripsisti, prophetas eos dictos isto loco ex quibus Agabus erat, non illos qui venturum in carne dominum prophetauerunt: Euangelistas verò inuenimus, quos Apostolos fuisse nō legimus, Sicut fuerunt Lucas & Marcus. Pastores autem & doctores quos maxime vt discernerem voluisti, eosdem puto esse sicut & tibi visum est, vt nō alios pastores, alios doctores intelligamus, sed ideo cum prędixisset, pasto- *Episcopus doctor.* res, subiunxisse doctores, vt intelligerent pastores ad officium suum pertinere doctrinam. Ideo enim non ait: Quosdam autem pastores quosdam verò doctores: E sed cum superiora ipso locutionis genere distingueret dicendo, quosdam autem Apostolos, quosdam autem prophetas, quosdam verò Euangelistas, hoc tanquam vnum aliquid duobus nominibus amplexus est, quosdam autem pastores & doctores. *Quæstio. 5.* Illa planè difficillime discernuntur, vbi ad Timotheum scribens ait: *1. Timo. 2.* Obsecro itaque primū omnium fieri obsecrationes, orationes, interpellationes, gratiarum actiones. *Gręca laudantur.* Secūdum Græcū enim eloquium discernenda sunt. Nam nostri interpretes vix reperiuntur, qui ea diligenter & scienter transferre curauerint. Ecce enim sicut ea ipse posuisti: Obsecro fieri obsecrationes: non eodem verbo vtrunque dixit Apostolus, qui vtiq; Græce illam scripsit epistolam, sed pro eo quod in Latino est obsecro, ille Græce dixit παρακαλῶ. Pro eo verò quod Latinus vester obsecrationes, ille posuit δεήσεις. Proinde alij codices in quibus & nostri sunt, non habent obsecrationes, sed deprecationes. Tria porrò quę sequuntur, orationes, interpellationes, gratiarum actiones, pleriq; Latini codices sic habent. Vnde si velimus secundum La- F tinæ linguæ proprietates ista discernere more loquendi, nostram vel qualencunque scientiam fortasse tenebimus, sed mirum si sententiam Græci sermonis vel consuetudinis obtinebimus. Precationem & deprecationem, multi nostri idem putant, & hoc quotidiano vsu iam omnino præualuit: Qui autem distinctius Latine locuti sunt, precationibus vtebantur in optandis bonis, deprecationibus verò in deuitandis malis. Precari enim dicebant esse precando & bona optare: Imprecari mala: quod vulgo iam dicitur maledicere. Deprecari autem mala precando depellere. Sed vsitatum iam loquendi modum potius sequamur, & siue precationes siue deprecationes inuenerimus, quod Græci δεήσεις vocant, non putemus emendandum esse. Orationes verò, quas Gręcus habet προσευχὰς, distinguere à precibus vel precationib⁹ omnino difficile est. Quod verò quidam codices nō habent orationes sed adorationes, quia non dictū est in Græco εὐχὰς, sed προσευχὰς non arbitror scienter interpretatum, προσευχὰς enim orationes dici à Græcis notissimum est. Et vtique aliud est orare, aliud est adorare. Denique nō isto verbo, sed alio legitur in Græco: Dominum deū tuum *Matth. 4.* adorabis. Et, Adorabo ad templum sanctum tuum: & *Psal. 5.* si qua similia. Pro interpellationibus autem quod nostri ha-

G stri habent, secundum codices credo vestros postula-
tiones posuisti. Hęc interim duo, id est quod alij postu
lationes, alij interpellationes interpretati sunt, vnum
verbum transferre voluerunt quod Græcus habet ἐν-
Postulatio-nes. τεύξεις. Et profecto aduertis, Sed nosti aliud esse inter-
pellare, aliud postulare, Non enim solemus dicere, po-
stulant interpellaturi, sed interpellant postulaturi. Ve-
runtamen ex vicinitate verbum vsurpatum, cui pro-
pinquitas ipsa impetrat intellectum, non est velut cen-
soria notatione culpandum. Nam & de ipso domino
Roma. 8. Iesu Christo dictum est, quod interpellat pro nobis.
Nunquid interpellat, & non etiam postulat? Immo ve-
rò quia postulat, pro eo positum est interpellat. Euidē-
1. Ioan. 2. ter quippe alibi de eo dicitur: Et si quis peccauerit, ad-
uocatum habemus ad patrem Iesum Christum iustum,
ipse est exoratio pro peccatis nostris. Quanquam for-
tassis codices apud vos etiā in eo loco de domino Ie-
su Christo non habent interpellat pro nobis, sed postu
lat pro nobis. In Gręco enim quo verbo hic positę sunt
interpellationes, quas ipse posuisti postulatiões, ipsum
& illic verbum est, vbi scriptum est, interpellat pro no
bis. Cum igitur & qui precatur [oret] & qui orat prece-
H tur, & qui interpellat deum ad hoc interpellet, vt oret
& precetur, quid sibi vult quod ista ita posuit Aposto-
lus, vt non sit corū negligenda distinctio: Excepto ita-
que nomine generali, & salua loquēdi consuetudine,
secundū quam siue dicas precationem, siue orationē, si-
ue interpellationem, vel postulationem, vna eademq;
res intelligitur, aliqua etiam singulorum istorum pro-
prietas inquirenda est, sed ad eam liquidò peruenire
difficile est. Multa quippe hinc dici possunt quæ im-
probanda nō sint, sed eligo in his verbis hoc intellige-
re, quod omnis vel penè omnis frequentat ecclesia, vt
Preces ante cōsecrationem. precationes accipiamus dictas, quas facimus in cele-
bratione sacramentorum, antequam illud quod est in
domini mensa, incipiat benedici: orationes cum bene-
dicitur & sanctificatur, & ad distribuendum commi-
nuitur, quā totam petitionem ferè omnis ecclesia do-
minica oratione concludit. Ad quem intellectū etiam
verbi Græci origo nos adiuuat. Nam eam quam di-
cunt εὐχὴν, rarò ita scriptura ponit vt intelligatur ora-
tio, sed plerunque & multo vsitatius votum appellat
εὐχὴν. προσευχὴν verò, quod verbum ita positum est,
I vnde tractamus, semper orationem vocat. Vnde hanc
verbi originem, sicut superius dixi, nōnulli minus eru-
dite intuentes, προσευχὴν non orationem sed odora-
tionem dicere voluerunt, quæ potius προσκύνησις dici-
tur. Sed quia oratio interdum dicitur, quæ vocatur εὐ-
χὴ, adoratio putata est προσευχή. Porrò si vsitatius, vt
dixi, in scripturis votum appellatur εὐχὴ, excepto no-
mine generali orationis, ea proprie intelligenda est o-
ratio, quam facimus ad votum, id est πρὸς εὐχήν. Vo-
uentur autem omnia quæ offeruntur deo, maxime san-
cti altaris oblatio, quo sacramēto prædicatur nostrum
† illud. aliud † votum maximum, quo nos vouimus in Christo
esse mansuros, vtique in compage corporis Christi.
1. Cor. 10. Cuius rei sacramentum est, quod vnus panis, vnū cor-
pus multi sumus. Ideo in huius sanctificatione & di-
stributionis præparatione, existimo Apostolum iussis-
se proprie fieri προσευχὰς, id est orationes, vel, vt non-
nulli minus perite interpretati sunt, adorationes: hoc
est enim ad votum, quod vsitatius in scripturis nuncu-
patur εὐχή. Interpellationes autem, siue, vt vestri co-
Benedictio sacerdotis. dices habēt, postulationes, fiunt cum populus benedi-
citur. Tunc enim antistites velut aduocati, susceptos
suos per manus impositionem misericordissimæ offe- K
runt potestati. Quibus peractis & participato tanto sa-
cramento, gratiarum actio cuncta concludit, quam in
his etiam verbis vltimam commendauit Apostolus.
Hæc autem causa præcipua fuit ista dicēdi, vt his bre-
uiter perstrictis atque significatis, non putaretur ne-
gligendum esse quod sequitur: Pro omnibus homini- *1. Time. 2.*
bus, pro regibus, & iis qui in sublimitate sunt, vt quie-
tam & tranquillam vitam agamus in omni pietate &
charitate: ne quisquam sicut se habet humanæ cogi-
tationis infirmitas, existimaret non esse ista facienda
pro his, à quibus persecutionē patiebatur ecclesia, cum
membra Christi ex omni essent hominum genere col-
ligenda. Vnde adiungit & dicit: Hoc enim bonum &
acceptum est coram saluatore nostro deo, qui omnes
homines vult saluos fieri, & in agnitionem veritatis
venire. Et ne quisquam diceret posse esse salutis viam
in bona cōuersatione, & vnius dei omnipotentis cul-
tu, sine participatione corporis & sanguinis Christi,
Vnus enim deus, inquit, & vnus mediator dei & ho- *Ibidem.*
minum homo Christus Iesus: vt illud quod dixerat, L
Omnes homines vult saluos fieri: nullo alio modo in-
telligatur præstari, nisi per mediatorem, non deum
quod semper verbum erat, sed hominem Christum Ie-
sum, cum verbum caro factum est & habitauit in no- *Ioan. 1.*
bis. Vnde nec illud moueat te, quod de Iudęis idē Apo
stolus ait: Secundum Euangeliū quidem inimici prop- *Roma. 11.*
ter vos, secundum electionem autem dilecti propter
patres. Altitudo quippe illa diuitiarum sapientiæ &
scientiæ dei, & illa inscrutabilia iudicia eius, & inuesti-
gabiles viæ eius hinc fidelibus cordibus magnam in-
gerunt admirationē, qui de illius sapientia pertingen-
te à fine vsq; ad finē fortiter & omnia suauiter dispo-
nente non dubitant, quid sit quod ei placet, vt nascan-
tur, crescant ac multiplicentur ij, quos & si malos ipse
non fecit, tamen malos futuros esse præsciuit. Nimis e-
nim consilium eius in abdito est, quo etiam malis be-
ne vtitur ad profectum bonorum, etiam in hoc mirifi-
cans omnipotentiam bonitatis suæ: quia sicut illorum
nequiciæ est male vti bonis operibus eius, sic illius sa-
pientiæ est bene vti malis operibus eorum. Hanc igi-
tur altitudinem sacramenti sic commēdat Apostolus:
Nolo vos ignorare fratres hoc sacramentum, vt non M
sitis vobis sapientes, quia cæcitas ex parte in Israël fa-
cta est, donec plenitudo gentium intraret, & sic omnis
Israël saluus fieret. Ex parte dixit, quia non omnes ex-
cæcati sunt, Erant enim ex illis qui Christum cogno-
uerunt. Plenitudo autem gentium in his intrat, qui se-
cundum propositum vocati sunt: & sic omnis Israël
saluus fiet, quia & ex Iudæis & ex gentibus qui secundū
propositum vocati sunt, ipsi verus sunt Israël. De quo
dicit idem Apostolus: Et super Israël dei. Illos autem
dicit Israël secūdum carnem: Videte, inquit, Israël se-
cundum carnem. Deinde interponit testimoniū pro-
phetæ: Veniet ex Sion qui eripiat & auertat impieta- *Esa. 59.*
tem ab Iacob, & hoc illis à me testamentum cum ab-
stulero peccata eorum, nō vtique omnium Iudæorum
sed electorum. Hinc adiungit ea quæ inquirenda po-
suisti, Secundum Euāgelium quidem inimici propter
vos. Precium quidem redemptionis nostræ sanguis est
Christi, qui vtique non nisi ab inimicis potuit occidi.
Hic est ille vsus malorū in profectum bonorū. Quod
verò adiungit, Secundum electionem autem dilecti
propter patres, hinc ostendit non illos inimicos, sed e-
lectos esse dilectos. Sed scripturæ mos est ita loqui de
parte

A parte tanquam de toto, sicut Corinthios in primis epistolæ suæ partibus, ita laudat tãquam omnes tales sint, cum essent laudabiles quidam eorum: & postea in nõnullis epistolæ ipsius locis, ita reprehendit tanquã omnes culpabiles essent propter quosdam qui tales erant.

Generalis sermo partẽ duntaxat designans.

Istam diuinarum scripturarum consuetudinem per omne corpus literarum eius creberrime sparsam, quisquis diligenter aduertit, multa dissoluit quæ inter se videntur esse contraria. Inimicos ergo alios dicit, alios dilectos. Sed qui in vno populo erant velut eosdem ipsos dicere videtur, quanquam & ex ipsis inimicis qui crucifixerunt dominum plerique conuersi sunt & apparuerunt electi. Tunc electi quando conuersi quantum ad salutis initium: quantum verò ad dei præscientiam non tunc electi, sed ante constitutionem

Ephe.1.

mundi, sicut idem dicit Apostolus, quod elegerit nos ante mundi constitutionem. Duobus itaque modis, ipsi inimici qui dilecti, siue quia in vno populo vtrique fuerant, siue quia ex inimicis sæuientibus vsque ad sanguinem Christi, quidam eorũ dilecti facti erant secũdum electionem quæ latebat in præsciẽtia dei. Ad hoc enim addidit, propter patres, quia id quod patribus

B promissum est, oportebat impleri, sicut circa finem epi

Roma.15.

stolæ ad Romanos ait: Dico enim Christum ministrũ fuisse circuncisionis propter veritatem dei ad confirmandas promisiones patrum, gentes autem super misericordia glorificare deum. Secundum istam misericordiam dictum est: Inimici propter vos, quod & su

Roma.11.

pra dixerat, illorum delicto salus gẽtibus. Cum autem dixisset: Secũdum electionem propter patres: addidit: Sine pœnitentia enim sunt dona & vocatio dei. Vides certè illos significari, qui pertinent ad numerum præ

Rom.8.

destinatorum, De quibus alio loco dicit: Scimus quia diligentibus deum omnia cooperantur in bonum, iis

Matth.22.

qui secundum propositum vocati sunt sancti. Multi enim sunt vocati, pauci verò electi. Qui verò electi, ipsi sunt secundum propositum vocati, in quibus dei proculdubio præscientia falli non potest. Hos præsciuit & prædestinauit conformes imaginis filij sui, vt sit ipse primogenitus in multis fratribus: Quos autem prædestinauit, illos & vocauit. Hæc vocatio est secundum propositum, hæc est sine pœnitentia. Quos autem vocauit, illos & iustificauit, Quos autem iustificauit, illos & glorificauit, Si deus pro nobis, quis contra nos? Nõ

C sunt in ista vocatione, qui in fide quæ per dilectionem operatur, etiam si aliquantum ambulant, non perseue

Sapi.4.

rant vsque in finem: & vtique potuerunt rapi, ne malicia mutaret intellectum eorum, si ad illam prædestinationem & vocationem, quæ secundum propositum & sine pœnitẽtia est, pertinerent. At ne quisquã præsumptor ita de occultis iudicet alienis, vt dicat: Ideo nõ rapti sunt ex hac vita, antequã essent fidei desertores, quia in eadem vita non fideliter ambulabant, & hoc in eorum cordibus nouerat dominus, quamuis hominibus aliter appareret: quid dictur᷑ est de infantulis paruulis, qui plerique accepto in illa ætate Christianæ gratiæ sacramento, cum sine dubio pertinerent ad vitam æternam regnũmque cœlorum, si continuo ex hac vita emigrarent, sinuntur crescere, & nonnulli etiam apostatæ fiunt. Vnde? nisi quia non pertinent ad illã prædestinationem, & secundum propositum ac sine pœnitentia vocationem. Cur autem ad eam alij pertineant, alij non pertineant, occulta causa esse potest, iniusta non potest. Nunquid enim iniquitas apud deum? Absit. Nam & hoc ad illam pertinet altitudinem iudiciorum, quam mirans tanquã expauit Apostolus. Ideo D

quippe illa iudicia vocat, ne quisquam talia fieri putet, siue iniquitate, siue temeritate facientis, siue casu & fortuito labentibus illis partibus tam dispositorum sub tanta sapientia dei seculorum.

Quæstionis 7 solutio.

In epistola porrò ad Colossenses, quod scriptum est: Nemo vos seducat volens in humilitate, & cætera quæ sequuntur, quousque tibi obscura esse dixisti, nec ego adhuc sine caligine intelligo, atque vtinam præsens de me ista quæsisses. In eo quippe sensu, quem mihi in his verbis habere videor, adhibẽda est quædam pronunciatio in vultu & modo vocis qui exprimi literis non potest, vt ex aliqua parte aperiatur, quod ideo fit obscurius, quia nõ rectè sicut existimo pronũciatur. Quod enim scriptum est: Ne tetigeritis, ne gustaueritis, ne attaminaueritis: tanquam præceptum putatur Apostoli, nescio quid tangere, gustare, attaminare prohibentis. Contra est autem, si tamen in tanta obscuritate ista non fallor. Per irrisionem quippe verba posuit eorum, à quibus eos nolebat decipi atque seduci, qui discernentes cibos secũdum culturam angelorum, atque ita de hoc mundo decernentes, dicunt: Ne tetigeritis, ne gustaueritis, ne attaminaueritis, cum sint omnia munda mun- E

Colos.2.

μιμητικῶς.

dis, & omnis creatura dei bona sit. Quod in alio loco ipse euidenter commendat. Totam ergo ipsius sententiæ circunstantiam videamus. Ita enim Apostoli intẽtione perspecta, sensum eius quantum valemus, fortasse tenebimus Quibus enim ita scribit, metuebat eos seduci vmbris rerum dulci nomine scientiæ, & auerti à luce veritatis, quæ est in Christo Iesu domino nostro. Hanc autem sub nomine sapientiæ vel scientiæ curam vanarum superfluarũmve obseruationum, & de superstitiõe gẽtilitatis, maximeq; ab eis qui Philosophi sunt nuncupati, & à Iudaismo cauendam esse cernebat, vbi erant vmbræ futurorum remouendæ, quoniam lumen earum iam Christus aduenerat. Cum ergo commemo-

Colos.2.

rasset & commendasset quantum certamen pro eis haberet, & pro iis qui Laodiceæ fuerant, & quicunque non viderant faciem eius in carne, vt cordibus consolarentur copulati in charitate, & in omnibus diuitiis plenitudinis intellectus, ad cognoscendum mysteriũ dei, quod est Christus, in quo sunt omnes thesauri sapientiæ & scientiæ absconditi, Hoc dico, inquit, vt nemo vos circũueniat in verisimili sermone: quia veritatis amore ducebãtur, verisimilitudinem illis timuit ne F

πιθανολογίᾳ.

deciperentur, Et ideo commendauit in Christo quod dulcissimum habebant thesaurũ, scilicet sapientiæ & scientiæ, cuius nomine & promisione induci poterant in errorẽ. Nam & si corpore, inquit, absens sum, spiritu vobiscũ sum, gaudens & videns vestram ordinationẽ, & id quod deest fidei vestræ in Christo. Ideo illis timebat, quoniam quid eis adhuc deesset, videbat. Sicut ergo accepistis, inquit, Iesum Christum dominũ nostrũ, in ipso ambulate radicati & superædificati in ipso, & cõfirmati in fide, sicut & didicistis, abundantes in ea gratiarũ actione. Vult eos fide nutriri, vt capaces fiant participandorũ thesaurorũ sapientiæ & scientiæ, qui sunt absconditi in Christo, ne antequã sint ad hęc idonei, verisimili sermone capiantur, & à veritatis itinere deuient. Deinde apertius quid eis timeat ostendens: Videte, inquit, ne quis vos decipiat per philosophiam & inanem seductionem secundum traditionẽ hominum secundum elementa mundi, & non secundum Christum, quia in ipso habitat omnis plenitudo diuinitatis corporaliter. Ideo corporaliter dixit, quia illi vm-

G illi vmbraliter ſeducebant, tranſlato verbo vſus, ſicut
etiam vmbræ nomen in his rebus non eſt vtique ver-
bum proprium, ſed quadã ſimilitudinis ratione tranſ-
Coloß.2. latum. Et eſtis in illo inquit repleti, qui eſt caput omnis
principatus & poteſtatis. Per principatus enim & po-
teſtates ſuperſtitio gentiliũ vel philoſophi ſeducebant,
prædicantes illam quam vocant theologiam per ele-
menta huius mundi. Caput autem omnium Christum,
principium omnium voluit intelligi, ſicut ipſe ait cum
Ioan.8. ei dictum eſſet: Tu quis es? Reſpondit: Principium qui
Ioan.1. & loquor vobis. Omnia enim per ipſum facta ſunt, &
ſine ipſo factum eſt nihil. Mirabiliter autẽ vult eos eſſe
horum mirabilium contemptores, cum eos oſtendit
corpus factos illius capitis, dicendo: Et eſtis in illo re-
Coloſ.2. pleti, qui eſt caput omnis principat⁹ & poteſtatis. Hinc
iam ne vmbris Iudaiſmi ſeducantur adiungit: In quo
etiam circuncisi eſtis, circuncisione non manufacta in
expoliatione corporis carnis. Vel ſicut aliqui habent,
In expoliatione corporis peccatorũ carnis circunciſio-
nis Christi, conſepulti ei in baptiſmum, in quo & con-
ſurrexiſtis per fidem operationis dei, qui ſuſcitauit il-
lum à mortuis. Vide quemadmodũ & hic corpus Chri
H ſti eos oſtendit, vt iſta contemnant, cohærentes tanto
capiti ſuo, mediatori dei & hominum Christo Ieſu, &
nullum falſum vel inualidum medium per quod deo
cohæreant requirentes. Et vos, inquit, cum eſſetis mor-
tui in delictis & præpucio carnis veſtræ, Præpuciũ vo-
cauit quod ſignificatur prępucio, hoc eſt, delicta carna
lia quibus expoliãdi ſumus, Viuificauit, inquit, cum il-
lo donans vobis omnia delicta, delens quod aduerſus
nos erat chirographum in decretis, quod erat contra-
rium nobis, quia reos lex faciebat, quæ ſubintrauerat vt
Exemplare ἐδειγμά-τισεν. abundaret delictum. Tollens, inquit, illud de medio &
affigens illud cruci, exuens ſe carne principatus & po-
teſtates exemplauit, fiducialiter triumphans eos in ſe-
metipſo: non vtiq; bonos ſed malos principatus & ma
las poteſtates, diabolicas ſcilicet & dæmoniacas exem-
plauit, id eſt exemplũ de illis dedit, vt quemadmodum
ipſe ſe exuit carne, ſic ſuos oſtenderet exuendos carna-
libus vicijs, per quę illi eis dominabantur. Iam hic dili-
genter attende quemadmodum inferat propter quod
cuncta iſta cõmemorauimus. Nemo ergo vos, inquit,
I iudicet in cibo, tanquam propterea omnia illa dixerit,
quia iſti per huiuſmodi obſeruationes ſeducebantur à
Ioan.8. veritate qua liberi fiebant. De qua dictum eſt in euan-
ἐλευθερώσει. gelio: Et veritas liberabit vos, id eſt liberos faciet. Ne-
mo ergo vos, inquit, iudicet in cibo aut in potu aut in
parte diei feſti, aut neomenię, aut ſabbatorum, quod eſt
vmbra futurorum: hoc propter Iudaiſmũ. Deinde ſe-
quitur propter ſuperſtitiones gẽtilium, Corpus autem
καταβραβευέτω. Christi, inquit, nemo vos conuincat. Turpe eſt, inquit,
& nimis incongruum, & à generoſitate veſtræ liberta-
tis alienum, vt cum ſitis corpus Christi, ſeducamini
vmbris, & conuinci videamini veluti peccantes, ſi hæc
ἐθελόσοφος obſeruari negligitis. Corpus ergo Christi, nemo vos
conuincat volens in humilitate cordis. Hoc ſi per ver-
mista est bum Græcum diceretur, etiam in Latina conſuetudine
vox Græca populari, ſonaret vſitatius. Sic enim & vulgo dicitur,
Latinæ, ſi- qui diuitem affectat thelodiues, & qui ſapientem the-
cut in com- loſapiens, & cætera huiuſmodi. Ergo & hic thelohu-
presbyter, co milis, quod plenius dicitur thelon humilis, id eſt volẽs
episcopus, humilis, affectans humilitatem, quod intelligitur, vo-
subdiaco- lens videri humilis, affectans humilitatem. Hoc enim
nus, cõdia- in talibus obſeruationibus agitur, vt cor hominis ve-
conus. lut religione humile reddatur. Addidit autem & cul-

turam angelorum, vel ſicut veſtri codices habent, reli- K *rebaptizare, ſolent quidam.*
gionem angelorum, quæ Græce θρησκεία dicitur, ange-
los volẽs intelligi principatus, quos elementorũ mun-
di huius præpoſitos, in his obſeruationibus colendos *Inculcans*
eſſe arbitrantur. Nemo ergo vos, inquit, cõuincat cum *ἐμβατεύων.*
ſitis corpus Christi, volens videri humilis corde in cul
tura angelorum, quæ nõ vidit inculcans. Vel ſicut qui-
dam codices habent: Quæ vidit inculcans. Aut enim
ſic dicere voluit: Quæ non vidit inculcans, quia homi
nes iſta ſuſpicionibus & opinionibus agunt, non quod
viderint iſta eſſe facienda, Aut certè quæ vidit incul-
cans, ideo magna exiſtimans quia vidit ea quibuſdam
locis obſeruari alibi ab hominibus quorum authorita-
ti haberet fidem etiam ratione non reddita: & ideo ſi-
bi magnus videtur, quia ei contigit quorũdam ſacro-
rum videre ſecreta. Sed plenior ſenſus eſt, quæ non vi-
dit inculcans, fruſtra, inflatus mente carnis ſuæ. Mira-
biliter ibi eum dixit inflatũ mente carnis ſuæ, vbi the-
lohumilem ſupra dixerat. Fit enim miris modis in
anima hominis vt de falſa humilitate magis infletur,
quàm ſi apertius ſuperbiret. Et non tenens, inquit, ca- *Coloſ.2.*
put, quod vult Christũ intelligi, ex quo omne corpus *†per contactum.*
cõpactum, †& connexum ſubminiſtratũ & copulatum
creſcit in incrementum dei. Si ergo mortui eſtis cum L
Christo ab elementis huius mundi, quid adhuc velut
viuentes de hoc mundo decernitis? His dictis inſerit
verba eorum qui decernunt de hoc mũdo, per has ob-
ſeruationes quaſi rationabiles affectata vanitate humi-
litatis inflati, Ne tetigeritis, ne guſtaueritis, ne attami-
naueritis. Recolamus quod dictũ eſt ſuperius, vt hoc
intelligamus. Non vult enim eos in his obſeruationi-
bus iudicari vbi dicitur: Ne tetigeritis, ne guſtaueritis,
ne attaminaueritis, quæ ſunt omnia, inquit, in corrup-
tionem per abuſionem. Omnia hæc, inquit, magis ad
corruptionem valẽt, cum ſuperſtitioſe ab his abſtine-
tur, vt eis homo abutatur, id eſt non eis vtatur ſecun-
dum præcepta & doctrinas hominũ. Hoc planum eſt, *σκληρότης.*
ſed quod ſequitur multum requiris. Quæ ſunt quidem *ἀφειδίᾳ.*
rationem habẽtia ſapientiæ in obſeruatione & humi-
litate cordis & vexatione corporis. Vel ſicut alij inter-
pretati ſunt: Ad non parcendum corpori, non in ho-
nore aliquo ad ſaturitatem carnis: Cur, inquis, hæc
dicit rationem habere ſapientiæ, quæ ita reprehendit? M
Dicam quod & ipſe in ſcripturis potes aduertere, ſæpe
ſapientiam poſitã etiam in ſedibus mũdi huius, quam
dicit expreſſius ſapientiam huius mundi. Nec moueat *1.Corin.1.*
quod hic non addidit, mundi. Non enim & in alio lo-
co, cum ait: Vbi ſapiens vbi ſcriba, addidit huius mun-
di, vt diceret vbi ſapiẽs huius mundi, & tamẽ hoc intel
ligitur, Sic & iſta ratio ſapientiæ. Nihil enim ab eis di-
citur in huiuſmodi ſuperſtitioſis obſeruationibus, vbi
non mũdi huius elemẽta naturamq; rerum, ratio quæ-
dam ſapientiæ reddi videatur. Nam & cum dicit: Ca-
uete ne quis vos decipiat per philoſophiam: nõ ait, hu-
ius mundi. Et quid eſt philoſophia Latine niſi ſtudium
ſapientiæ? Sunt ergo, inquit, iſta rationem quidem ha-
bentia ſapientiæ, id eſt de quibus aliqua ratio redda-
tur, ſecundum elementa mundi huius, & principatus
ac poteſtates in obſeruatione & humilitate cordis. Id
enim agunt iſta, vt ſuperſtitionis vicio cor humilietur
ad nõ parcendum corpori, dũ fraudatur iſtis eſcis, qui-
bus compellitur abſtinere, non in honore aliquo ad ſa
turitatẽ carnis: non quod honorarius illo magis quàm
illo cibo caro ſaturetur, cum ad eius neceſſitatem non
pertineat, niſi quolibet valetudini apto alimento refi-
ci atque

A ci atque fulciri. De Euangelio inquisitio tua solet multos mouere, quo modo dominus post resurrectionem, cum in eodem corpore surrexerit, à quibusdam qui eũ nouerant, vtriusque sexus hominibus & agnitus non sit, & agnitus sit. Vbi primum quæri solet, verũ in eius corpore, an potius in illorum oculis aliquid factũ sit, quo non posset agnosci? Cum enim legitur: Tenebantur oculi eorum ne agnoscerent eum, impedimentum quoddam agnoscendi videtur in luminibus factũ esse cernentium. Cum verò aperte alibi dicitur: Apparuit eis in alia effigie, vtique in ipso corpore, cuius alia erat effigies, aliquid factum fuisse, quo impedimẽto tenerentur, id est, moram agnoscendi paterentur oculi eorũ. Sed ego miror cum duo sint in corpore, quibus cuiusque species agnoscatur, lineamenta & color, cur ante resurrectionem, quod in monte ita trãsfiguratus est, vt fieret vultus eius splendidus sicut sol, neminem mouet eum vsque ad tantam excellentiam fulgoris & lucis colorem sui corporis mutare potuisse: & post resurrectionem mouet aliquatenus lineamenta mutata esse ve non posset agnosci: & rursum eadem potentiæ

Quæstionis 8. solutio. *Lucæ.24.* *Marci.16.*

B facultate, sicut tunc pristinum colorem, sic & post resurrectionem pristina liniamenta reuocasse. Nam & illi tres discipuli, ante quorum oculos in monte transfiguratus est, non eum agnoscerent, si ad eos talis aliũde venisset: sed quia cum illo erant ipsum esse certissime retinebant. At enim corpus ipsum erat in quo resurrexit. Quid hoc ad rem? Nam illud vtique ipsum corpus erat, in quo in monte trãsfiguratus est, & ipsum erat iuuenis in quo natus est: & tamen si quis eum repente iuuenem vidisset, qui non nisi infantulum nosset, non vtique agnosceret. An verò ad liniamenta mutanda nõ potest celeriter dei potestas, quod potest per annorum moras hominis ætas? Quod autem Mariæ dixit: Noli me tangere, nondum enim ascendi ad patrem: nihil aliud noueris me intelligere quàm tu. Ita enim significare voluit tactum spiritalem, id est accessum fidei se requirere, qua creditur eum excelsum esse cum patre. Et quod ab illis duobus in fractione panis est agnitus, sacramentum esse, quo nos in agnitionem suam congregat, nullus debet ambigere. De verbis Symeonis, vbi ait virgini matri domini: Et tuam ipsius

Ioan.20. *Quæstionis 9. solutio.*

C animam pertransibit framea: In alia epistola, cuius exemplũ etiã modo misi, dixi quid mihi videatur, quod etiam tibi inter cætera visum est. Et quod adiunxit: Vt denudentur multorum cordium cogitationes: hoc intelligendum puto, quia per domini passionem, & insidiæ Iudæorum, & discipulorum infirmitas patuit. Tribulationem igitur, gladij nomine significatã esse, credibile est, quo materna anima vulnerata est doloris affectu. Ipse fuit gladius in ore persecutorum, de quibus in psalmo dicitur: Et gladius in ore eorum. Ipsi enim erant filij hominum, quorum dẽtes arma & sagittæ, & lingua eorum gladius acutus. Nam & ferrũ quod pertransiit animam Ioseph, pro dura tribulatione positum ferrum mihi videtur. Aperte quippe dicitur: Ferrum pertransiit animam eius donec veniret verbum eius, id est, tandiu fuit in dura tribulatione, donec fieret quod prædixit. Hinc enim magnus est habitus, & ab illa tribulatione liberatus. Sed ne humanæ sapientiæ tribueretur quod venit verbum eius, id est factum est quod prædixit, more suo scriptura sancta deo inde dat gloriam. Et continuo subiungit: Eloquium domini igniuit eum. Vt potui nõ desiui interrogationibus tuis adiutus orationibus tuis, & ipsis quas misisti disputatio-

Psal.58. *Psal.56.* *Psal.104.*

D nibus tuis. Cum enim interrogando disputas, & quæris acriter, & doces humiliter. Vtile est autem vt de obscuritatibus diuinarum scripturarum, quas exercitationis nostræ causa deus esse voluit, multæ inueniantur sententiæ, cum aliud alij videtur, quæ tamen omnes sanæ fidei doctrinæq; concordent. Dabis sanè veniam stylo meo multum festinanti, vt iam in naui constituto occurrerem perlatori. Filium autem nostrum Paulinum in Christi charitate dulcissimum, in hac potius epistola resaluto, & paucis vt festinus exhortor, vt misericordiæ domini, qui sciens dare auxilium de tribulatione, eum turbulentissima tempestate misit in portum, quo tu pelago tranquilliore permeasti, ipsi marinæ tranquillitati minime credens, & qui eius rudimentis excipiendis atque nutriendis te dedit, gratias agat quantas potest, & omnia ossa eius dicant, Domine quis similis tibi? Non enim vberiore fructu legit vel audit me docentem ac disserentem, vel quibuslibet exhortationibus accedentem, quàm inspicit te viuentem. Resalutant sanctam & syncerissimam benignitatem tuam conserui mei qui mecum sunt. Condiaconus autem noster Peregrinus, ex quo

E à me profectus est cum sancto fratre nostro Vrbano, quando episcopatus sarcinam subire perrexit, nondum remeauit Hipponem. Saluos eos tamen in nomine Christi, & literis eorum & fama nunciante cognoscimus. Compresbyterum Paulinum, & omnes qui tua præsentia in domino perfruuntur germano salutamus affectu.

Augustinus Cæciliano præsidi, vt suo edicto coerceat Donatistas iuxta Hipponem, quemadmodum alibi fecerat.

Epistola LX.

DOMINO eximio, & in Christi charitate vere merito honorabili ac suscipiendo filio Cæciliano, Augustinus. Administrationis tuæ claritas & fama virtutum, pietatis quoque Christianæ laudanda diligentia & fida synceritas, quæ tibi diuina munera eo donante gaudes tributa, à quo speras promittente potiora, excitauerunt me, vt hoc epistolari alloquio, æstus causarum mearum excellentiæ aperirem tuæ†. Quantum enim per alias Africæ terras te vnitati catholicę mirabili efficacia consuluisse gaudemus, tantum dolemus regionem Hipponensium, &

† alias, cum excellentia partirer tua

F ci vicinas partes cõfines Numidiæ, pręsidiali edicti tui vigore nondum adiuuari meruisse, domine eximie & in Christi charitate [vere] meritòque honorabilis ac suscipiende fili. Quod ne meæ potius negligentiæ deputetur, qui episcopalem sarcinam Hippone sustineo, tuæ magnificentiæ non tacendum putaui. Quantum etiam in campo Hipponensi hæretica præsumat audacia, si ex fratribus & collegis meis, qui hæc tuæ sublimitati narrare potuerint, vel ex presbytero, quem cum literis misi, fueris audire dignatus, adiuuante domino deo nostro, procul dubio prouidebis vt tumor sacrilegæ vanitatis, terrendo sanetur potius, quàm vlciscendo resecetur.

Augustinus Dulcitio Tribuno, vt Donatistas edicto suo corrigat, non occidat, deq; mira vesania quorũdam qui sibi necem consciscebant.

Epistola LXI.

DOMINO eximio & honorabili filio Dulcitio, Augustinus salutem in domino. Non debui contemnere petitionem tuam, qua desyderasti à me institui, quemadmodũ te oporteat hæreticis respõdere, quorũ salus in domini misericordia,

De isto Dulcitio vide. 2. retracta. 59. & 65.

instantia

G instantia quoque tuæ strenuitatis inquiritur. Quamuis
enim ingentes eorum multitudines, vnde plurimum
gratulamur, quidam tamen eorum & deo & homini-
bus miserabili instinctu furoris ingrati, nisi suis cædi-
bus nos vastare nõ possunt, suo nos exitio terrere se cre
dunt, aut læticiam suam quærẽtes de mortibus nostris,
aut tristiciam nostram de mortibus suis. Sed non de-
bet tot tantorumq; populorum salutem, furiosus error
hominum impedire paucorum: quid eis velimus, non
solum deus & prudentes homines, verumetiam ipsi cũ
sint nobis inimicissimi, sentiunt. Cum enim suæ pro-
uinciæ terrendos putant, non dubitent nos timere ne
pereant. Sed quid faciamus, videntes quod multi adiu-
uãte domino per occasionem vestram viam pacis in-
ueniant? Nunquid prohibere nos possumus vel debe-
mus ab hac vnitatis instantia, dum metuimus ne qui-
dam durissimi & in seipsos crudelissimi, nõ nostra sed
propria voluntate se perdant? Optaremus quidem vt
omnes qui contra Christum portant signum Christi,
& contra Euangelium de ipso Euãgelio quod non in-
telligunt gloriantur, à sua peruersitate discederẽt. Sed
H quoniam deus occulta satis dispositione, sed tamẽ iu-
sta, nõnullos eorũ pœnis prædestinauit extremis, pro-
culdubio melius incomparabili numerositate pluri-
mis ab illa pestifera diuisione & dispersione redinte-
gratis atq; collectis, quidam suis ignibus pereũt, quàm
pariter vniuersi sempiternis ignibus gehennarum me-
rito sacrilegæ dissensionis ardebunt. Sic enim pereun-
tes dolet ecclesia, quemadmodum rebellem filium san
ctus Dauid, de cuius salute seruanda solicita dilectio-
ne mandauerat. Nam cum merito nefandæ impie-
tatis ex tinctum, etiã cum testimonio lachrymosæ vo-
cis ingemuit. Veruntamen superbo & maligno disce-
dente in locum suum, populus dei qui fuerat illius ty-
rannide diuisus, agnouit regem suum, Et de amisso fi-
lio mœrorem patris, perfectio consolata est vnitatis.
Non itaque reprehendimus domine eximie & hono-
rabilis fili, quod tales homines apud Tamugadẽ, prius
edicto admonendos existimasti: sed quod ibi dixisti,
noueritis vos debitę neci dandos: putauerũt sicut eorũ
rescripta indicant, hoc te fuisse comminatum, quòd tu
illos apprehensos fueras occisurus, non intelligẽtes de
Mira in hæreticos clementia. illa nece, quam ipsi sibi volunt ingerere te locutũ. Non
enim tu in eos ius gladij vllis legibus accepisti, aut
imperialibus constitutis, quorum tibi iniuncta est exe-
I cutio, hoc præceptum est vt necentur. Secundo sanè
edicto dilectionis tuæ planius quid volueris aperui-
sti. Quòd autem etiam ipsum episcopum illorum pu-
tasti literis alloquendum, humanissime ostendisti,
quanta mansuetudine tẽperati sint in catholica eccle-
sia, etiam qui potestate Christiani imperatoris, siue
terrendo siue plectendo corrigendis præficiuntur er-
roribus, nisi quod honorificentioribus eum verbis tra
ctasti quàm decebat hæreticum. Sed quod eius respon-
sioni me respondere voluisti, credo te arbitratum etiã
hoc Tamugadensibus debere præstare, vt fallax do-
ctrina ipsius à quo seducebantur, aliquanto diligẽtius
refellatur: verùm nos & occupatissimi sumus, & iam
plurimis opusculis nostris huiusmodi vaniloquia refu-
tamus. Iam enim nescio quotiens disputando & scri-
bendo monstrauimus, nõ eos posse habere martyrum
mortem, quia Christianorum non habent vitam, cum
martyrem non faciat pœna, sed causa. Docuimus etiã
liberum arbitrium sic homini datum, vt tamẽ & diui-
nis legibus & humanis rectissime grauiũ supplicia con
stituta sint peccatorum: & pertinere ad religiosos re- K
ges terræ, non solum adulteria, vel homicidia, vel hu-
iusmodi alia flagitia seu facinora, verumetiã sacrilegia
seueritate congrua cohibere, Multumq; illos falli, qui
putant à nobis istos tales suscipi, quales sunt, quia non
eos rebaptizamus. Quomodo enim tales suscipiuntur
quales sunt, cum sint hæretici, & ad nos transeundo
fiant catholici? Neque enim propterea corda deprauata
ta non licet corrigi, quia sacramenta semel data non
licet iterari. De mortibus autem furiosissimis, quas qui *Spontanea*
dam eorũ ipsi sibi inferunt, de quibus solent detestabi- *mors.*
les & abominabiles esse multis, etiam suis quorum mẽ-
tes dementia nõ tanta possedit, eis secundum scriptu-
ras rationẽmque Christianorum sæpe respondimus: *Ecclesiasti-*
quoniam scriptum est, Qui sibi nequam cui bonus? *ci.14.*
Aut certè in eisdem positum tentationibus, mori vo-
lentem accidat & proximum, qui sibi expedire & lice-
re putat occidere seipsum, quoniam scriptura dicit, Di
liges proximum tuum tãquam teipsum. Nullis autem *Leuit. 19.*
iubentibus legibus vel legitimis potestatibus, non lice- *Matt. 22.*
re alterum occidere, etiam volentem & parentem, &
viuere iam non valentem, satis indicat scriptura Re- *2. Reg. 1.*
gnorum. Vbi rex Dauid regis Saulis interfectorẽ ius- L
sit occidi, cum ille dixisset ab eo iam saucio atq; semi-
uiuo petitum se fuisse vt hoc faceret, & animam cor-
poris nexibus obluctantem soluiq; cupiẽtem, vno ictu
vulneris ab illis cruciatibus liberaret. Proinde quia
omnis qui sine vlla legitimæ potestatis authoritate ho-
minem occidit, homicida est, quisquis seipsum occi-
dit non sit homicida si non homo est. Hęc omnia mul
timodis in aliis plurimis nostris sermonibus & lite-
ris diximus. Veruntamen, quod fatendum, de isto Ra-
zio seniore, quem summa exemplorum inopia coar- *2. Mac. 14.*
ctati se in Maccabæorum libris, quasi ad authorita-
tem sceleris quo seipsos perdunt, perscrutatis omni-
bus ecclesiasticis authoritatibus, vix aliquãdo inuenis-
se gloriantur, adhuc eis nunquam respondisse me re-
colo: sed quod tuæ charitati & prudentibus quibusque
sufficiat ad istos redarguendos, si ad vitam Christia-
norum de Iudæa gente atq; illis literis parati sunt om-
nium sanctorum exempla transferre, tunc & hoc trãs-
ferãt: Si autem illic sunt plurima eorum quoq; homi-
num, qui literarum illarum veritate laudati sunt, vel M
huic iam tempori non conuenientia, vel etiam illo tẽ-
pore non rectè facta, tale etiam hoc est quod in seip-
sum Razius iste commisit: qui cum esset & apud suos
nobilis, & multũ in Iudaismo profecisset, quę sibi in cõ *Razius.*
paratione iusticiæ Christianæ, damna & stercora fuis-
se dicit Apostolus, & propter hoc idem Razius Iudæo
rum pater appellatur: quid mirum est si tanquam ho-
mini elatio superba subrepsit, vt mallet manu propria
perimi, quàm post illã in suorum aspectibus celsitudi-
nem, sustinere indignam in hostium manibus seruitu-
tem? Solent in literis gentilium ista laudari. In his au-
tem Maccabæorũ libris, quãuis homo fuerit ipse lauda
tus, factum tamen eius narratum est non laudatum, &
iudicandum potius quã imitandum, quasi ante oculos
constitutum: non sanè nostro iudicio iudicandum,
quod nos quoq; vt homines habere possemus, sed iudi
cio doctrinæ sobriæ, quæ in ipsis quoque libris veteri-
bus clara est. Lõgè quippe fuit iste Razius à verbis illis
vbi legitur: Omne quod tibi applicitum fuerit accipe, *Ecclesiasti-*
& in dolore sustine, & in humilitate tua patientiam ha *ci.2.*
be. Non ergo fuit iste vir eligendæ mortis sapiens, sed
ferendæ humilitatis impatiens. Scriptum est, quod
voluerit

A voluerit nobiliter & viriliter mori, sed nunquid ideo sapienter? Nobiliter scilicet, ne libertatem sui generis captiuus amitteret. Viriliter autem, quod tantas vires animi haberet, quibus idoneus esset vt seipse perimeret, quod gladio cum implere non posset, de muro se præcipitem dedit, & sic adhuc viuus abruptam cucurrit ad petram, atque ibi exanguis intestina sua produxit, quę vtraque manu dissipata spargebat in populum, ac deinde postea defessus occubuit. Magna hæc sunt, nec tamen bona, Non enim bonũ est omne quod ma- (Exod. 23.) gnum est, quoniam sunt magna etiam mala. Deus dixit, Innocentem & iustum ne occidas. Si ergo iste innocens & iustus nõ fuit, cur proponitur imitandus? Si autem innocens & iustus fuit, quare interfector innocẽtis & iusti, id est, ipsius Razij insuper putatur esse laudandus? Hæc interim, ne nimium prolixa fiat, huic epi- (2. Retra. 59) stolæ implendæ satis sint. Debeo autem Tamugadensibus eiusmodi ministerium charitatis, quoniam mihi & noto tuo & ab honorabili & charissimo filio meo Eleusino, qui tribunatum apud eos egit bene insinuati sunt, vt ambabus epistolis Gaudentij Donatistarum episcopi, & maxime posteriori, quam secundum scriptu- B ras sanctas se fecisse arbitratur, ita respondeam ne aliquid prætermissum putetur.

Augustinus Cœlestino Diacono de mutua beneuolentia.

Epistola LXII.

DOmino venerabili nimiumque desyderabili, sancto fratri & condiacono Cœlestino, Augustinus in domino salutem. Quamuis longe absens fuerim, quando per Proiectum clericum ad me directa Hipponem sanctitatis tuæ scripta venerunt, tamen posteaquam veni, eisq; lectis, rescriptorum debitorem me factum esse cognoui, reddendi tempus operiebar: & ecce subito profecturi à nobis charissimi fratris nostri Albini acoluthi, gratissima occurrit occasio. De tua igitur, quę mihi exoptatissima est, salute lætatꝰ, sanctitati tuæ salutationem debitã reddo. Semper autem debeo charitatem, quæ sola etiam reddita, semper detinet debitorem. Redditur enim cum impenditur, debetur autem etiam si reddita fuerit, quia nullum est tempus quando impendenda iam non sit: nec cum redditur amittitur, sed potius reddendo multiplicatur: habendo enim redditur non carendo. Et cum reddi non possit nisi habeatur, nec haberi potest nisi reddatur: im- C mo etiam cum redditur ab homine, crescit in homine, & tanto maior acquiritur, quanto pluribus redditur. Quo modo autem negetur amicis, quæ debetur & inimicis? Sed inimicis tanta † impenditur, amicis secura († cauta.) rependitur. Agit tamen quantum potest, vt ab iis etiam quibus pro malis bona retribuit, id recipiat quod impendit. Optamus quippe fieri amicum, quem veraciter diligimus inimicum: quia non eum diligimus nisi velimus bonum, quod vtique non erit nisi amiserit inimicitiarum malum. Non ergo sic impenditur charitas vt pecunia. Excepto enim quod impendẽdo illa diminuitur, hæc augetur etiã illo inter se differunt: quod pecuniam cui dederimus tunc ei beneuolentiores erimus si recipere non quæramus: non autem potest esse verus charitatis impensor, nisi fuerit benignus exactor: quoniam pecunia cum recipitur accedit cui datur, sed recedit à quo datur, charitas verò nõ solum apud eum crescit qui hanc ab eo quem diligit, exigit, etiam si non recipit, sed etiam ille à quo eam recipit tunc incipit habere cum reddit. Proinde domine frater mutuam tibi charitatem libẽs reddo gaudensq; recipio: quã recipio adhuc repeto, quam reddo adhuc debeo. Vnum enim D magistrum apud quẽ condiscipuli sumus, per eius Apostolũ dociles audire debemus præcipientẽ ac dicentẽ, Nemini quicquam debeatis, nisi vt inuicem diligans. (Roma. 13.)

Augustinus Cœlestino de triplici rerum ordine.

Epistola LXIII.

AVgustinus Cœlestino. O vtinam possem assidue tibi aliquid dicere, Id autẽ aliquid est, vt curis exueremur inanibus, & curis induremur vtilibus. Nã de securitate nescio vtrũ quicquam in hoc mũdo sperandum sit. Scripsi nec recepi vlla rescripta. Misi aduersum Manichæos libros quos paratos & emendatos mittere potui, nec quicquã ex illis iudicij motusq; nostri notum mihi factum est, Nunc eos repetere iam me, vos autem restituere conuenit. Peto itaque ne differatis eos remittere cum rescriptis, quibus nosse cupio quid de illis geritis, vel adhuc ad illum errorem expugnandum quid armaturæ vobis opus esse arbitremini. Sanè quoniam te noui, accipe hoc quoddam grande & breue. Est natura per locos & tẽpora mutabilis, vt est corpus. Et est natura per E locos nullo modo sed tantum per tempora etiam ipsa (8. de Gene. ad literam c. 25. & 26) mutabilis vt anima. Et est natura quę nec per locos nec per tempora mutari potest, hoc deus est. Quod hic insinuaui quoquo modo mutabile, creatura dicitur: quod (1. sen. dist. 37. cap. & duob. seq.) immutabile creator. Cum autem omne quod esse dicimus, in quantum manet dicamus, & in quantum vnũ est, omnis porrò pulchritudinis forma vnitas sit, vides profecto in ista distributione naturarum, quid summe sit: quid infime, & tamẽ sit: quid medie, maiusq; infimo & minus summo sit. Summũ illud est ipsa beatitas. Infimum quod nec beatum esse potest nec miserum. Quod verò medium, viuit inclinatione ad infimum, misere, conuersione ad summũ beate viuit. Qui Christo credit, non diligit infimum, non superbit in medio, atque ita summo inhærere fit idoneus: & hoc est totum quod agere iubemur, monemur, accendimur.

Augustinus presbyter Aurelio episcopo, lamentans temulentiam, contentiones ac dolos mire regnare apud Afros, etiam in solennibus conuiuiis in honorem martyrum fieri solitis, ostendens quibus modis possit illis mederi.

Epistola LXIIII.

F

AVrelio episcopo, Augustinus presbyter. Quã gratia responderem literis sanctitatis tuæ, cũ diu hæsitans non reperirẽ: omnia enim vicit affectus animi mei, quem iam sponte surgentem lectio epistolæ tuæ multo ardentius excitauit: commisi me iam deo qui pro viribus meis operaretur in me, vt ea rescriberem, quæ vtrique nostrum studio in domino & curæ Ecclesiasticæ pro tua præstantia & mea obsecundatione congruerent. Atque illud primum, quod orationibus meis te adiuuari credis, non solum non defugio, verumetiam libenter amplector, Ita enim, & si non meis, certe tuis, me dominus nunc † († noster.) exaudiet. Quod fratrem Alipium in nostra coniunctione mansisse, vt exemplo sit fratribus curas mundi huius vitare cupientibus, beneuolentissime accepisti, ago gratias quas nullis verbis explicare possum: dominus hoc rependat in animam tuam. Omnis itaque fratrum cœtus qui apud nos cœpit coalescere, tanta tibi prærogatiua obstrictus est, vt locis terrarum tantum longe disiunctus ita nobis cõsulueris tanquam

G præſentiſsimus ſpiritu. Quapropter precibus quantum
† *gregem.* valemus incumbimus, vt locum † tibi commiſſum te-
cum dominus ſuſtinere dignetur, nec te vſpiam deſe-
rere, ſed adeſſe adiutor in opportunitatibus, faciens cũ
Eccleſia ſua miſericordiam per ſacerdotium tuũ, quale
ſpiritales viri vt faciat, lachrymis eum gemitibusq; in-
terpellant. Scias itaque domine beatiſsime & pleniſsi-
ma charitate venerabilis, non deſperare nos, immo ſpe
rare vehementer, quòd dominus & deus noſter per au-
thoritatem perſonæ quam geris, quam non carni, ſed
ſpiritui tuo impoſitam eſſe confidimus, multas carna-
les fœlicitates & ægritudines, quas Africana Eccleſia
in multis patitur in paucis gemit, conſiliorum graui-
tate & tua poſsit ſanare. Cum enim Apoſtolus tria bre
uiter genera viciorum deteſtãda & vitanda vno in lo-
co poſuerit, de quibus innumerabilium peccatorũ ex-
urgit ſeges, vnum horũ quod ſecundo loco poſuit acer
rime in Eccleſia vindicatur, duo autem reliqua, id eſt,
primum & vltimum, tolerabilia videntur hominibus,
atque ita paulatim fieri poteſt, vt nec vicia iam puten-
Roma. 13. tur. Ait enim vas electionis: Non in comeſſationibus
& ebrietatibus, non in cubilibus & impudicicijs, nõ in
H contentione & dolo, ſed induite vos dominum Ieſum
Chriſtum, & carnis curam ne feceritis in concupiſcen
tiis. Horum ergo trium, cubilia & impudiciciæ, tã ma-
gnum crimen putatur, vt nemo dignus, non modo Ec
cleſiaſtico miniſterio, ſed ipſa etiam ſacramentorum
communione videatur, qui ſe iſto peccato maculaue-
44. diſ. ca. rit. Et rectè omnino. Sed quare ſolum? Comeſſationes
comeſſatio- enim & ebrietates ita conceſſæ & licitæ putantur, vt in
nes. honorem etiam beatiſsimorum martyrum, non ſolum
per dies ſolennes, quod ipſum quis non lugendum vi-
deat qui hæc non carnis oculis inſpicit, ſed etiam quo-
tidie celebrentur. Quam fœditatem, ſi tantum flagitio-
ſa & non etiam ſacrilega eſſet, quibuſcunque toleran-
tiæ viribus ſuſtentandam putaremus. Quanquam vbi
eſt illud, quod cum multa vicia enumeraſſet idẽ Apo-
ſtolus, inter quæ poſuit ebrioſos, ita concluſit, vt dice-
1. Corin. 5. ret cum talibus nec panem edere. Sed feramus hæc in
luxu & labe domeſtica, & eorum conuiuiorũ quæ pri-
uatis parietibus continẽtur, accipiamusq; cum eis cor-
Ebrioſi in pus Chriſti cum quibus panem edere prohibemur, ſal-
honorem tem de ſanctorum corporum ſepulchris, ſaltem de lo-
martyrum. cis ſacrorum, de domibus orationum tantum dedecus
† *vetare.* arceatur. Quis enim audet negare † priuatim, quod cũ
I frequentatur in ſanctis locis, honor martyrum nomi-
natur? Hæc ſi prima Africa tentaret auferre à cæte-
ris terris, imitatione digna eſſe deberet. Cum verò &
per Italiæ maximam partem, & in aliis omnibus aut
propè omnibus trãſmarinis Eccleſiis, partim quia nun
quam facta ſunt, partim quia vel orta vel inueterata,
† *de vita.* ſanctorum & vere debita † futura cogitantium epiſco-
porum diligentia & animaduerſione extincta atq; de-
leta ſint, dubitamus quo modo poſſumus tantam mo-
rum labem, vel propoſito tam lato exemplo emendare?
& nos quidẽ illarum partium hominem habemus epi-
ſcopum, vnde magnas agimus gratias deo: quanquam
eius modeſtiæ atque lenitatis eſt, eius denique pruden-
tiæ & ſolicitudinis in domino, vt etiam ſi Afer eſſet,
cito illi de ſcripturis perſuaderetur curandum, quod li
Concilium centioſa & male libera conſuetudo vulnus inflixit. Sed
contra e- tanta peſtilentia eſt huius mali, vt ſanari prorſus, quan-
brios. tum mihi videtur, niſi concilij authoritate non poſsit.
Aut ſi ab vna Eccleſia inchoanda eſt medicina, ſicut vi
detur audaciæ, mutare conari quod Carthaginẽſis Ec-
cleſia tenet, ſic magnæ impudentiæ eſt, velle ſeruare K
quod Carthaginẽſis Eccleſia correxit. Ad hanc autem
rem quis alius epiſcopus eſſet optandus, niſi qui ea dia-
conus execrabatur? Sed quod erat tunc dolendum, nũc
auferendum eſt, non aſpere, ſed ſicut ſcriptum eſt, in
ſpiritu lenitatis & manſuetudinis. Dant enim mihi fi- *Gala. 6.*
duciam literæ tuæ indices grauiſsimæ † charitatis, vt † *germaniſ*
tecum tanquam mecum audeam colloqui. Non ergo *ſima.*
aſpere, quantum exiſtimo, non duriter, non modo im- *Cõſuetudo*
perioſo iſta tolluntur, magis docendo quàm iubendo, *quo modo*
magis monendo quàm minando. Sic enim agendum *tollenda.*
eſt cum multitudine peccantium. Seueritas autem ex- *44. diſt. c.*
ercenda eſt in peccata paucorum. Et ſi quid minamur *comeſſatio-*
cum dolore fiat, de ſcripturis comminãdo vindictam *nes.*
futuram, ne nos ipſi in noſtra poteſtate, ſed deus in no-
ſtro ſermone timeatur. Ita prius mouebuntur ſpirita-
les vel ſpiritalibus proximi, quorum authoritate & le-
niſsimis quidem ſed inſtãtiſsimis admonitionibus cæ-
tera multitudo frangatur. Sed quoniam iſtæ in cœmi-
teriis ebrietates & luxurioſa conuiuia, non ſolum ho-
nores martyrum à carnali & imperita plebe credi ſo-
lent, ſed etiam ſolatia mortuorum, mihi videtur faci-
lius illis diſſuaderi poſſe iſtam fœditatem ac turpitudi- L
nem, ſi & de ſcripturis prohibeatur, & oblationes pro *Sacrificia*
ſpiritibus dormientium, quas vere aliquid adiuuare *p mortuis.*
credendum eſt, ſuper ipſas memorias non ſint ſump-
tuoſæ, atque omnibus petentibus ſine typho & cum
alacritate præbeantur neque vendantur. Sed ſi quis
[pro religione] aliquid pecuniæ offerre voluerit, in
præſenti pauperibus erogetur. Ita nec deſerere vide-
buntur memorias ſuorum, quod poteſt gignere non
leuem cordis dolorem, & id celebrabitur in Eccleſia
quod pie honeſtèque celebratur. Hæc interim de co-
meſſationibus & ebrietatibus dicta ſint. De conten- *Contentio*
tione autem & dolo quid me attinet dicere, quando *& dolus.*
iſta vicia non in plebe, ſed in noſtro numero grauio-
ra ſunt? Horum autem morborum mater ſuperbia eſt,
& humanæ laudis auiditas, quæ etiam hypocriſim ſæ-
pe generat. Huic non reſiſtitur niſi crebris diuinorum
librorum teſtimoniis incutiatur timor & charitas dei,
ſi tamen ille qui hoc agit, ſeipſum præbeat patientiæ
atque humilitatis exemplum, minus ſibi aſſumendo
quam offertur, ſed tamen ab eis qui ſe honorant nec
totum nec nihil accipiendo, & id quod accipitur lau-
dis aut honoris, non propter ſe qui totus coram deo
eſſe debet & humana contemnere, ſed propter illos ac- M
cipiatur quibus conſulere non poteſt ſi nimia deiectio-
ne vileſcat. Ad hoc enim pertinet quod dictum eſt: *Authori-*
Nemo iuuentutem tuam contemnat: cum hoc ille di- *tas.*
xerit, qui alio loco ait: Si hominibus placere vellem, *1. Timo. 4.*
Chriſti ſeruus non eſſem. Magnum eſt de honoribus *Gala. 1.*
& laudibus hominum non lætari, ſed omnem pom-
pam inanem præcidere, & ſi quid inde neceſſarium
retinetur, id totum ad vtilitatem honorantium ſalu-
tèmque conferre. Non enim fruſtra dictum eſt: Deus *Pſal. 52.*
confringet oſſa hominum placere volentium. Quid
enim languidius, quid tam ſine ſtabilitate ac fortitu-
dine, quod oſſa ſignificant, quàm homo quem male
loquentium lingua debilitat, cum ſciat falſa eſſe quæ
dicuntur? Cuius rei dolor nullo modo animæ viſcera
dilaniaret, ſi non amor laudis oſſa eius confringeret.
Præſumo de robore animi tui. Itaque iſta quæ tecum
confero, mihi dico, dignaris tamen credo mecum con
ſyderare, quàm ſint grauia, quàm difficilia. Non enim
huius hoſtis vires ſentit, niſi qui ei bellum indixerit:
quia &

A quia & si cuiquam facile est laude carere dum denegatur, difficile est ea nõ delectari cum offertur: & tamen tanta mentis in deum debet esse suspensio, vt si nõ merito laudemur, corrigamus eos quos possumus: ne arbitrentur aut in nobis esse quod non est, aut nostrum esse quod dei est, aut ea laudent, quæ quauis non desint nobis, aut etiam supersint, nequaquam tamen sunt laudabilia: velut sunt bona omnia quæ vel cum pecoribus habemus communia vel cum impiis hominibus. Si autem merito laudamur, propter deum gratulemur eis quibus placet verum bonum: non tamen pro his quia placemus hominibus, sed si corã deo tales sumus quales nos esse credunt, & non tribuitur nobis sed deo, cuius dona sunt omnia quæ vere meritóq; laudãtur. Hæc mihi ipse canto quotidie, vel potius ille cuius salutaria præcepta sunt, quæcunq; siue in diuinis lectionibus inueniuntur, siue quæ intrinsecus animo suggeruntur: & tamen vehementer cum aduersario dimicans, sæpe ab eo vulnera capio, cum delectationẽ oblatæ laudis mihi auferre nõ possum. Hæc propterea scripsi, vt si tuæ sanctitati iam non sunt necessaria, siue quòd plura huiusmodi ipse cogites atque vtiliora, siue quòd tuæ sancti-

Laudes hominũ quo modo accipiendæ.

B tati medicina ista non opus sit, mala tamen mea nota sint tibi, sciasq; vnde pro mea infirmitate deum rogare digneris, quod vt impensissime facias, obsecro per humanitatem illius qui præceptum dedit, vt inuicem onera nostra portemus. Multa sunt quæ de vita nostra & conuersatione deflerem, quæ nollem per literas ad te venire, si inter cor meum & cor tuum, vlla essent ministeria præter os meum & aures tuas. Si autem venerabilis nobis omniumq; nostrum tota syncerıtate charissimus, cuius in te vere fraternam cum præsens essem benignitatem studiumq; perspexi, senex Saturninus dignatus fuerit, quando opportunũ videbitur ad nos venire, quicquid cũ eius sanctitate & speciali affectu colloqui potuerimus, aut nihil aut non multum distabit, ac si cum tua dignatione id ageremus. Quod vt nobiscum ab eo petere atque impetrare digneris, tantis precibus posco, quantis verba nulla sufficiunt. Absentiam enim meam tantam longe Hipponenses vehementer nimisq; formidant, neque vllo modo mihi sic volunt credere, vt & ego vobis. Agrum fratribus datum prouisione & liberalitate tua didicimus ante epistolam tuam, per sanctum fratrem & conseruũ nostrum Parthe-

C nium, à quo multa alia quæ audire desyderabamus, audiuimus. Præstabit dominus vt etiam cętera quæ adhuc desyderamus impleantur.

Augustinus Paulino, cupiens ab illo plenius explicari quo modo voluntas hominis subdatur volũtati diuinæ. Epistola LXV.

SAnctis & deo dilectissimis meritò venerabilibus, & multum desyderabilibus fratribus, Paulino & Therasiæ, Augustinus in domino salutem. Charissimus frater Celsus cum rescripta repeteret, debitũ reddere festinaui. Sed vere festinaui. Cum enim eum putarem adhuc aliquot dies nobiscũ moraturum, repente comperta occasione nauigij, mihi pridianam suam profectionem iam nocte suggessit. Quid facerem cum eum tenere non possem, & quia ad vos cũ quibus ei melius esset properabat, nec si possem deberem. Proinde pauca ilico hęc arripui dictanda atque mittenda, prolixioris epistolæ me confitens debitorem, cum post reditum venerabilium fratrum nostrorum collegarum Therasij & Euodij, primum no-

stri † ex parte satiatus fuero. Vberius enim ad vos † in D eorum pectoribus & orationibus nos † esse venturos, iamiamq; in Christi nomine atq; adiutorio speramus. Cum hæc scriberemus, etiam per vnanimem filium nostrum Carthagustiensis Ecclesiæ presbyterum Fortunatianum Romam nauigaturum, aliam epistolã paucis ante diebus iam dederã. Nunc ergo quod soleo rogo, vt quod soletis faciatis. Oretis pro nobis vt videat deus humilitatem nostram & laborem nostrum, & dimittat omnia peccata nostra. Colloqui autem vobiscũ talia cupio, si dignemini literis, qualia colloqui possemus si coram vestris sensibus adessemus. Ecce illã quæstiunculam quam nuper proposueram, tanquam si præsens præsenti inter dulces loquelas obderẽ, planè Christiano intellectu & deuotione soluisti, sed nimis cursim & breuiter: posset quippe ibi aliquanto diutius & vberius habitare gratia oris tui, si cũ dixisses ita te illo, quo fœliciter veteris loco perseuerare decreuisse, vt si quid de te aliud domino placuerit, eius voluntatẽ præferas tuæ, idipsum aliquanto apertius explicares, quo nam modo voluntatem dei quæ nostræ voluntati præponenda est nouerimus. Vtrum tantum in ea re quam propterea præferre deberemus, quia & inuiti cogeremur. Ibi enim fit quidem quod nolumus. Sed ideo nos cogimur vt velimus, quia ille vult cuius voluntatis nec excellentiam fas est recusare, nec omnipotentiam licet euitare: sicut Petrum alter cinxit & tulit quò noluerat: veruntamen quò nollet iit, sed volens mortem subiit. Asperrimum est, ibi vbi est potestas, non mutare sententiam, quãuis aliud occurrat in quo potius appareat voluntas dei ad mutandam sententiam nos vocantis, non quia nostra mala erat, sed in qua rectè permaneretur, nisi ab illo in alteram vocaremur. Neque enim malum fuit Abrahæ nutrire & educare filium, quoad posset quantum in ipso esset vsq; ad finem vitæ suæ: sed repente iussus occidere, mutauit vtique non prius malam sententiam, sed quæ mala esset si potioribus † mutata non esset. Hinc quoque non dubito nihil aliud videri tibi, sed plerunq; non voce de cœlo, non per prophetam, non per reuelationem, vel somnij, vel excessus mentis, quã dicitur ecstasis, sed rebus ipsis accidentibus, & ad aliud quàm statueramus vocantibus cogimur agnoscere dei voluntatem aliam [esse] quàm erat nostra. Quod si proficisci statueremus, & aliquid orietur quod consulta de officio nostra veritas vetaret deserere, aut decernentibus ibi manere, nunciaretur aliquid quod eadem veritate consulta nos compelleret proficisci, de hoc tertio genere causarum mutandæ sententiæ, quid tibi videatur peto mecum plenius & enodatius colloquaris. Sæpe nos quippe conturbat, & difficile est nos aliquid quod magis faciendum erat omittere, dum illud mutare volumus, in quo prius permanere statueramus, nõ quidem malum, verum iam ideo malum, quia id quod potius agendum est occurrens deseritur. Quod si non occurreret, non solum sine vituperatione sed etiam cum laude, in illo priore perduraretur. Hic nõ falli difficile est, hic omnino vox prophetica præualet, Delicta quis intelligit? Hinc oro participem me facias cogitationum tuarum, quid in talibus vel facere soleas vel faciendum esse reperias.

E

F

† vestri.
† nos.
† orib⁹ vos.
† aliàs, sed quæ mala esset potius fi.
Psal. 18.

Augustinus Maximo medico, recens ad Ecclesiam catholicam conuerso, hortans illum vt studeat & alios eodem ad ducere, præsertim quum nonnullos in errorem adduxisset authoritate sua, Instruens illum aduersus eos, qui de trium personarum eadem essentia impie disputant. Epistola LXVI.

Domino eximio meritóque honorabili & religioso fratri Maximo, Alipius & Augustinus io domino salutem. Cum à sancto fratre & coëpiscopo nostro Peregrino de tua tuorúmque non corporali sed spiritali salute præcipue quæreremus, de tua quidem lætos, de tuorum verò tristes nos eius responsa fecerunt, quod non sunt Ecclesiæ catholicæ salubri correctione sociari. Et quia id cito futurum sperabamus, adhuc ooo esse factum [multum] dolemus, domine eximie meritoq; bonorabilis & religiose frater. Proinde charitatem tuam in domini pace salutantes, & præcipimus & rogamus, vt eos quod didicisti docere oon differas, vnum scilicet deuoi esse solum cui seruitus illa debetur, quæ latria Græco vocabulo nuncupatur. Ipsum enim verbum est in lege vbi scriptum est: Dominum deum tuũ adorabis, & illi soli seruies: quem si deum patrem tantummodo dixerimus, respondebitur nobis, ergo latria filio nõ debetur: quod nefas est dicere. Si autem debetur, quo modo ergo vni tantum debetur deo, si & patri & filio debetur, nisi quia vnus cui per latriam seruire iussi sumus, ita dicitur solus vt & pater intelligatur & filius, imò verò etiam spiritus sanctus. De illo quippe dicit Apostolus: Nescitis quia corpora vestra templũ sunt in vobis spiritus sancti, quem habetis à deo & non estis vestri. Empti enim estis magno precio, glorificate deum & portate in corpore vestro. Quem deum nisi spiritum sanctum, cuius corpora nostra dixerat esse templum? Debetur ergo latria spiritui sancto. Nam si teoplum [ei] fecere, sicut Salomon fecit de lignis & lapidibus iuberemur, vtique faciendo templum latriã exhibere conuinceremur, quanto magis latriam debemus cui non templum facimus sed sumus? Ac per hoc si patri & filio & spiritui sancto latria debetur & exhibetur à nobis, de qua dictum est: Dominum deum tuum adorabis & soli illi seruies, proculdubio dominus deus noster cui soli per latriam seruire debemus non est pater solus, oec filius solus, nec solus spiritus sanctus, sed ipsa trinitas vnus deus solus, pater & filius & spiritus sanctus: non vt pater sit ipse qui filius, vel spiritus sanctus ipse sit aut pater aut filius, cùm sit in illa trinitate pater filij solius, & filius patris solius, spiritus autem sanctus & patris & filij sit spiritus: sed propter vnam eandemq; naturam atque inseparabilem vitam, ipsa trinitas quantum ab homine potest fide præcedente intelligitur vnus dominus deus noster, de quo dictum est: Dominum deum tuum adorabis & illi soli seruies, & quem prædicat Apostolus. Ait enim: Quoniam ex ipso & io ipso & per ipsum sunt omnia, ipsi gloria in secula seculorum, amen. Non enim sic ex deo patre vnigenitus filius, quemadmodum ex illo est voiuersa creatura quam ex nihilo creauit. Hunc quippe de sua substantia genuit non ex nihilo fecit: nec eum ex tempore genuit, per quem cuncta tempora condidit. Quoniã sicut flamma splendorem quem gignit tempore non præcedit, ita pater nunquã sine filio fuit. Ipse est quippe sapientia [dei patris,] de qua scriptum est: Splendor est enim lucis æternæ. Luci ergo cuius candor est, id est deo patri sine dubio coæterna est. Et ideo non sicut in principio fecit deus cœlum & terram, ita in principio fecit verbum, sed in principio erat verbum. Spiritus quoque sanctus non sicut creatura ex nihilo est factus: [sed sic à patre procedit, vt nec à patre nec à filio sit factus.] Hæc trinitas vnius est eiusdéq; naturæ atq; substantiæ, non minor in singulis quàm in omnibus, nec maior in omnibus quàm in singulis, sed tanta in solo K
patre vel in solo filio, quanta in patre simul & filio, & tanta in solo spiritu sancto, quanta simul io patre & filio & spiritu sancto. Neque enim pater vt haberet filiũ de seipso, miouit seipsum, sed ita genuit de se alterum se, vt totus maneret in se, & esset in filio tantus quantus & solus. Similiter & spiritus sanctus integer de integro, non præcedit vnde procedit, sed tantus cum illo quantus ex illo, nec minuit eum procedendo nec auget hærendo. Et hæc omoia nec confuse vnũ sunt, nec distiocte † tria sunt, sed cum sint vnum tria sunt, & cum sint tria vnum sunt. Proinde qui tam multis cordibus fidelium suorum donauit vt essent cor vnum, quanto magis conseruat in seipso vt sint hæc tria, & singula deus, & simul omnia nõ tres dij sed vnus deus? Hic est vnus dominus deus noster, cui vniuersa pietate seruitur, cui soli latria illa debetur: qui cum in rebus quæ nascuntur in † tempore sua bonitate effecerit, vt suæ substantiæ prolem quęlibet res gignat, id est homo hominẽ, non alterius naturæ sed eius cuius ipse est, vide quã impie dicatur ipse noo genuisse id quod ipse est. Hæc enim propinquitatis sunt nomina non naturæ, & ideo ad aliquid vel relatiue dicuotur, quę aliquando eadem L
sunt, aliquando diuersa. Eadem scilicet cum frater refertur ad fratrem, amicus ad amicum, vicinus ad vicinum, cognatus ad cognatum, & si qua similia, quæ infinitum est velle omnia percurrere. In his enim quod est iste ad illum, hoc est ille ad istum. Diuersa sunt autem, sicut pater ad filium, filius ad patrem, socer ad generũ, gener ad socerum, dominus ad seruũ, seruus ad dominum. Non est quidem hoc iste ad illum, quod ille ad istum, sed ambo tantum homines sunt. Relatio diuersa est non natura: quoniam si attendas quid sit alter ad alterum, non est hoc ad illum iste, quod ad istum ille: quia iste pater, ille filius: aut iste socer, ille gener: aut iste dominus, ille seruus. Si autem attẽdas quid quisque sit, vel ad seipsum vel in seipso, hoc est ille [quod iste:] quia ille homo est sicut iste. Vnde intelligit prudentia tua oon ab eis rationabiliter dici à quorum errore te dominus liberauit, ideo dei patris & dei filij naturam esse diuersam, quia iste pater est, ille filius. Et deum patrem non genuisse id quod est ipse, quia non genuit patrem filij sui, quod est ad illum ipse. Quis enim non videat ista vocabula non in seipsis demonstrare natu- M
ras, sed alterius ad alterum significare personas? Tale est etiam illud quod simili loquuntur errore, Ideo filium alterius esse naturæ, diuersæq; substantiæ, quia pater deus non est de altero deo, filius autem deus est quidem sed de patre deo: & hic enim non iudicatur substantia sed origo, id est, non quid sit sed vnde sit quisque vel non sit. Neque enim Abel & Adam ideo non vnius naturæ atque substantiæ fuerunt, quia iste fuit homo de homine illo, ille de nullo. Si ergo vtriusque natura quæratur, homo Abel, homo Adam. Si autem origo, primus homo ex quo Abel, nullus homo ex quo Adam. Item in deo patre & deo filio, si vtriusque natura quæratur, vterq; deus, nec magis magnus alter altero deus. Si autem origo, pater est deus de quo filius deus, de quo autem pater, nullus est deus: frustra itaque ad hoc respondere conãtes dicunt, sed homo cum passione generat, deus autem sine passione genuit filium. Hoc enim nõ solum ipsos nihil, sed nos adiuuat plurimum. Nã si tẽporalibus & passibilibus rebus deus tribuit, vt quod sunt hoc generẽt, quãto magis ipse ęternus & impassibilis, nõ aliud quàm est ipse generauit vnus vnicum,

Commode accipe, tria vnum cum tres sint vnũ † distincte.

† ex.

A vnicum, ideo nostra inenarrabili admiratione, quoniam sine passione, & tanta secum æqualitate, vt eū nec potestate præcederet nec ætate. Sed ideo totum quod habet, quod potest, non tribuit sibi, sed patri, quia non est à seipso, sed à patre. Aequalis est enim patri, sed hoc quoque accepit à patre: nec sic accepit vnde esset æqualis, quasi prius fuerit inæqualis, sed natus æqualis, sicut semper natus, ita semper æqualis. Non itaque inæqualem genuit, & æqualitatem iam nato addidit: sed gignendo eam dedit, quia æqualem non imparē genuit. Ideo in forma dei æqualem esse deo, non ei rapina fuerat, sed natura: quoniam id nascendo sumpsit, non surripiendo præsumpsit. Propterea verò patrem dicit esse maiorem, quia seipsum exinaniuit, formam serui accipiens, non amittens dei, propter quam formam serui, non tantùm patre, verumetiam seipso & spiritu sancto minor factus est. Nec tantum hac excellentissima trinitate, sed etiam minoratus est paulominus ab angelis, hominibus quoque minor fuit, quando parentibus subditus fuit. Propter hanc itaque formam serui quam veniente plenitudine temporis exinanitus accepit, dixit: Pater maior me est. Propter illam formam B verò quam nec exinanitus amisit, dixit: Ego & pater vnū sumus: & homo scilicet factus, & permanens deus. Homo enim assumptus est à deo, non in homine consumptus est deus. Ideo valde rationabiliter & patre minor est homo Christus, & patri æqualis est idem ipse deus Christus. Cum igitur huic rectæ atque catholicæ fidei præsentibus nobis cum magna exultatione populi dei consociatum te esse gaudeamus, quare adhuc de tuorum segnicia tristes sumus? obsecramus te per misericordiam dei, vt ipso adiuuante auferas istum mœrorem de cordibus nostris. Neque enim credendum est authoritatem tuam ad peruersitatem tuorum plurimum valere potuisse, & ad correctionem nihil valere posse. An forte contēnunt te, quia in Ecclesiæ catholicæ participationem venisti, cum te amplius debeant admirari atque venerari, quia vetustissimum errorem senili quadam iuuentute vicisti. Absit vt ipsi resistant tibi vera dicenti, cui consenserant à veritate deuianti. Absit vt nolint tecum recta sentire, cum quo eos delectauit errare: tu tantum ora pro eis & insta eis. Immo verò adhuc eos ad domū dei tecum, qui in domo tua sunt tecum: vel te non pigeat in domum dei C cum illis venire, qui in domū tuam soliti fuerant conuenire, præsertim cùm catholica mater aliquos à te petit, aliquos repetit. Petit eos quos apud te inuenit, repetit eos quos per te perdidit. Non excrucietur damnis, sed potius lætetur lucris. Acquirat filios quos non habuit, non plangat quos habuit. Oramus ad deum vt facias quod hortamur, & speramus de misericordia eius, quod literis sancti fratris & coëpiscopi nostri Peregrini, & rescriptis dilectionis tuæ, cito de hac re gaudio replebitur cor nostrū, & lingua nostra exultatione.

1.sen. di.16 notandum.

Ioan.14.

Ioan.10.

Augustinus Alipio seni, de Gabiniano miraculis conuerso ad Christianismum. Epistola LXVII.

AVgustinus Alipio seni. Frater Paulus hic est incolumis, apportat negociorum suorum secundas curas, præstabit dominus vt etiam ipsæ vltimæ sint: multū vos salutat, & narrat gaudia de Gabiniano, quod ab illa sua causa, misericordia dei liberatus, nō solū Christianus, sed etiam fidelis sit valde bonus, per pascha proxime baptizatus, in corde atq; in ore habens gratiam quam percepit. Quantū eum desyderem, quando explicabo? Sed nosti vt eum D diligam. Architheater etiam Dioscorus Christianus fidelis est simul gratiam consecutus. Audi etiam quemadmodum, neq; enim ceruicula illa vel lingua nisi aliquo prodigio domarentur: filia eius in qua vnica acquiescebat ægrotabat, & vsque ad totam desperationē salutis temporalis, † eodē ipso patre renunciante peruenit. Dicitur ergo & constat, cum mihi hoc & ante fratris Pauli reditū, comes Peregrinus vir laudabilis & bene Christianus, qui cum eis eodē tēpore baptizatus est, indicaret: Dicitur ergo ille senex tandem conuersus ad implorandam Christi misericordiam, voto se obligasse Christianum fore si illam saluam videret. Factum est. At ille quod vouerat, dissimulabat exoluere, sed adhuc manus excelsa. Nam repentina cæcitate suffunditur, statimque venit in mentem vnde illud esset: exclamauit confitens, atque iterum vouit, se recepto lumine impleturum esse quod vouerat. Recepit, impleuit, & adhuc manus excelsa. Symbolum non tenuerat, aut fortasse tenere recusauerat & se non potuisse excusauerat, deus viderit. Iam tum post festa omnia receptionis suæ † in paralysim soluitur multis ac penè omnibus membris [& etiam lingua.] Tunc somno ad- E monitus confitetur per scripturam, ob hoc sibi dictum esse accidisse, quòd symbolum non reddiderit. Post illam confessionem redduntur officia omnium membrorum nisi linguæ solius: se tamen didicisse symbolum, ideoque memoria iam tenere nihilominus in eadem tentatione literis fassus est: sicq; omnis est ab eo deleta nugacitas, quæ vt scis multum decolorabat † naturalem quandam eius benignitatem, eúmque insultantem Christianis faciebat valde sacrilegum. Quid dicam, nisi domino hymnum canamus & superexaltemus eum in secula?

† temporalis

† Iam tamē

post cōfessa omnia deceptionis suæ.

† dedecorabat.

Clerici Hippone catholici Ianuario primæ sedis episcopo, partis Donatianæ, De immanitate Circumcellionum aduersus catholicos. Stylus est Augustini, quanquam cōmuni clericorum nomine scripta est epistola.

Epistola LXVIII.

IAnuario Clerici catholici regionis Hipponensium. Clerici & Circumcelliones vestri noui generis & inauditæ crudelitatis persecutione in nos sæuiunt. Qui si malum pro malo redderent, etiam sic contra legem facerent Christi: Nunc F verò consyderatis omnibus factis nostris & vestris, inuenimur hoc pati quod scriptū est: Retribuebant mihi mala pro bonis. Et in alio psalmo: Cum iis qui oderūt pacem eram pacificus, cum loquebar illis debellabant me gratis. Nam cum sis in tam grandi constitutus ætate, arbitramur te optime nosse, quod pars Donati quæ primò apud Carthaginem pars Maiorini dicebatur, vltro accusauit Cæcilianum tunc episcopum Ecclesiæ Carthaginensis, apud imperatorem illum antiquum Constantinum. Sed ne forte aut oblita hoc sit grauitas tua, aut te nosse dissimules, aut etiam, quod non putamus, forsitan nescias, exemplum relationis tūc Anulini Proconsulis, quem pars Maiorini tunc interpellauit, vt ea crimina quæ obiiciebat Cæciliano ad memoratum imperatorem ab eodem Proconsule mitterentur, his nostris literis inseruimus. Anulinus nunc Proconsul Africæ. Scripta cœlestia maiestatis vestræ, accepta atque adornata, Cæciliano & iis qui sub eodem agunt quiq; clerici appellātur, deuotio[mea apud acta] paruitatis meæ insinuare curauit, eosdēq; hortata est, vt

Psal.34.

Psal.119.

Exemplum epistolæ.

vnitate conſenſu omnium facta, cum omni omnino munere indulgentia maieſtatis veſtræ liberati eſſe videantur, catholica cuſtodita ſanctitati legis debita reuerentia ac diuinis rebus inſeruiant. Verùm poſt paucos dies extiterunt quidam adunata ſecum populi multitudine, qui Cæciliano contradicendũ putarent, quiq; faſcicnlum in aluta ſignatum [& libellum ſine ſigno] obtulerunt dicationi noſtræ, atque impendio poſtularunt, vt ad ſacrum & venerabilem comitatum numinis veſtri dirigerem, quæ manente Cæciliano in ſtatu ſuo, ſubiectis eorundem actis, quo cuncta maieſtas veſtra poſsit dignoſcere, paruitas mea dirigere curauit. Trãſmiſsi libelli duo, vnus in aluta ſubſcriptus ita, Libellus Eccleſiæ catholicæ criminum Cęciliani traditus à parte Maiorini. Item alius ſine ſigillo cohærẽs eidem alutæ, datus die XVII. Kal. Maias Carthagine, domino noſtro Conſtantino Auguſto tertius. * † Poſt hanc relationem ad ſe miſſam iuſsit imperator venire partes ad epiſcopale iudicium in vrbe Roma faciendum, vbi quemadmodum cauſa dicta atque finita ſit, & Cæcilianus innocens iudicatus ſit, indicant geſta Eccleſiaſtica. Iam vtique poſt pacificum moderamen epiſcopalis iudicij, omnis conteotionis & animoſitatis pertinacia debebat extingui. Sed rurſus maiores veſtri ad imperatorem redierunt, & non rectè iudicatam neque omnem cauſam auditam eſſe conqueſti ſunt. Vnde ille alterum epiſcopale iudicium dedit habeodum in Arelatenſi Galliæ ciuitate, vbi multi veſtri, vana diabolica diſſenſione damnata, cum Cæciliano in concordiam redierunt. Alij verò pertinaciſsimi & litigioſiſsimi ad eundem imperatorẽ appellauerunt, poſtea & ipſe coactus epiſcopalem cauſam inter partes cognitã terminauit, & primus contra veſtram partem legem conſtituit, vt loca congregationum veſtrarum fiſco vendicarentur, quarum omnium rerum documenta, ſi vellemus inſerere, oimium longas literas faceremus. Illud tamen nullo modo prætermittendum eſt, quo modo Felicis Aptungentis, quem fontem [omnium] malorum in concilio Carthaginẽſi, ab Secundo Tigiſiano primate patres veſtri fuiſſe dixerunt, vrgentibus apud imperatorem veſtris, publico iudicio cauſa diſcuſſa atque finita ſit. Nam memoranus imperator, in hac ipſa cauſa veſtros apud ſe accuſatores & aſsiduos interpellatores, literis ſuis fuiſſe teſtatur, quarum exemplum infra ſcripſimus. Imperatores Cæſares Flauij, Conſtantinus Maximus, & Valerius Licinianus Licinius, ad Probianum Proconſulem Africæ. Helianus prædeceſſor tuus, merito dum vir perfectiſsimus, verus vicarius præfectorum tunc per Africam veſtram, † incommoda valetudine teneretur, eiuſdem partibus functus, inter cætera etiã id negocium vel inuidiam, quæ de Cæciliaoo epiſcopo Eccleſiæ catholicæ videtur eſſe commota, ad examen ſuum atque iuſsiooem credidit eſſe reuocandam. Etenim cum iaoi Superium centurionem & Cæcilianum magiſtratum Aptunginorum & Saturninum Excuratorẽ & Calibium iuniorẽ eiuſdem ciuitatis curatorem, atque ſolum ſeruum publicũ ſupraſcriptæ ciuitatis, præſentes eſſe feciſſet, audiẽtiam præbuit competentem, adeò vt cùm Cæciliano fuiſſet obiectum, quod à Felice eidem epiſcopatus videretur eſſe delatus, cui [cum] diuinarum ſcripturarum proditio atque exuſtio videretur obiecta, innocentem de eo Felicem fuiſſe conſtiterit. Denique cum Maximus Vigentium decurionem Ziquenſium ciuitatis, epiſtolam Cæciliani ex diuino iure † falſaſſe contenderet, eundem ipſum Vigentium ſuſpenſi in actis quæ ſub- K
erãt peruidimus, & ideo minime certum † quod ſe de- († tortum.) curionẽ Ziquenſium [ciuitatis eſſe] aſſeuerauerit. Vnde volumus vt eundem ipſum Vigentiũ ſub idonea proſecutione ad comitatum meum Conſtantioi Auguſti mittas, vt illis qui in præſentiarum agunt, atque diurnis diebus interpellare nõ deſinunt, audientibus & coram aſsiſtentibus apparere & innimari poſsit, fruſtra eos Cæciliano epiſcopo iouidiam comparare, atq; aduerſus eum violenter inſurgere voluiſſe. Ita enim fiet vt omiſsis ſicut oportet eiuſmodi contentionibus, populus ſine diſſenſione aliqua religioni proprię cum debita veneratione deſeruiat. Hæc cum videas ita ſe habere, quid eſt quod nobis de imperatorum iuſsionibus, (Hactenus epiſtola.) quæ contra vos conſtituũtur inuidiam concitatis, cum hoc totum vos potius antea feceritis? Si nihil debẽt in his cauſis imperatores iubere, ſi ad imperatores Chriſtianos hæc cura pertinere non debet, quis vrgebat maiores veſtros cauſam Cæciliani ad imperatorem per Proconſulem mittere, & epiſcopum, contra quem abſentem iam ſententiam quoquo modo dixeratis, iterũ apud imperatorem accuſare, quo innocente pronunciato, ordinatori eius Felici alias apud eundem imperatorẽ calumnias machinari? & nunc quid aliud quàm ipſius maioris Cooſtantini iudicium contra veſtram L
partem viuit, † quod maiores veſtri elegerunt, quod aſ- († contra vos viuit.) ſiduis interpellationibus extorſerunt, quod epiſcopali iudicio prætulerunt, Si diſplicent imperialia iudicia, qui primitus imperatores ad ea vobis excitãda coëgerunt? Sic enim modo cõtra catholicam clamatis in iis quæ contra vos ab imperatoribus decernuntur, quemadmodum ſi vellent aduerſus Daniëlem clamare, qui liberato illo, eiſdem leonibus conſumendi miſsi ſuot, à quibus eum ipſi primitus conſumi voluerunt. Scriptum eſt enim: Nihil intereſt inter minas regis & iram (Prouer. 19.) leonis. Daniëlem calumnioſi inimici in lacum leonũ mitti coëgerunt: vicit innocentia eius illorum maliciam, illæſus inde leuatus eſt, ipſi illuc miſsi perierunt. Similiter maiores veſtri Cæcilianum & eius ſocietatem, regiæ iræ conſumendam obiecerunt, cuius innocentia liberata, ab eiſdem regibus eadem vos patimini, quæ illos veſtri pati voluerunt: quoniam ſcriptum eſt, Qui parat proximo foueam, ipſe incidet in eam. De (Eccle. 27.) nobis ergo quod queramini nõ habetis, & tamẽ Eccle- M
ſiæ catholicæ manſuetudo, etiam ab his imperatorum iuſsionibus omnino conquieuerat, niſi veſtri clerici & Circumcelliones, per ſuas immaniſsimas improbitates furioſasq; violentias quietem noſtram perturbantes atque vaſtantes, hæc in vos recoli & moneri coëgiſſent. Nam priuſquam recentiores leges iſtæ, de quibus modo querimini, veniſſent in Africam, inſidias in itineribus noſtris epiſcopis tetenderũt, clericos noſtros plagis immaniſsimis quaſſauerunt, laicis quoque & plagas grauiſsimas inflixerunt, & iotulerunt eorum ædificiis incendia. Presbyterum etiam quendam, quia propria libera voluntate vnitatem noſtræ communionis elegit, de domo ſua raptum, & pro arbitrio immaniter cæſum, in gurgite etiam cœnoſo volutatum, burda veſtitum, cùm quibuſdam dolendum, (Burda, al. Buda.) quibuſdam ridendum in pompa ſui facinoris oſtentaſſent, abductum iode quò voluerunt, vix poſt dies duodecim dimiſerunt. Vnde conuentus municipalibus geſtis à noſtro epiſcopo Proculianus, cum ab inquirenda cauſa diſsimulaſſet, & iterum continuo conuentus eſſet, nihil ſe dicturum amplius geſtis expreſsit.

A pressit. Et hodie illi qui hoc fecerunt, presbyteri vestri sunt, adhuc nos insuper territantes, & sicut potuerunt persequentes. Nec tamen de his iniuriis & persecutionib⁹, quas Ecclesia catholica in regione nostra tũc pertulit, imperatoribus conquestus est episcopus noster. Sed facto concilio placuit vt pacifice conueniremini, quo, si fieri posset, haberetis inter nos collationẽ, & errore sublato, fraterna charitas pacis vinculo lætaretur. Et in ipsa conuẽtione quid Proculianus primo respõderit quod concilium facturi essetis, & aliàs & illic visuri quid respondere deberetis. Deinde quid postea cum propter suam promissionem denuo conuẽtus esset, actis expresserit, recusans pacificam collationem, ipsa gesta instruãt grauitatem tuam. Deinde cum vestrorum clericorum & circũcellionum notissima omnibus non cessaret immanitas, dicta causa est, cũ Crispinus iudicatus hæreticus, nec pœna decem librarum auri quæ in hæreticos ab imperatoribus fuerat constituta per mansuetudinem catholicam feriri permissus est, & tamen ad imperatores appellãdum putauit. Cuius appellationi quod ita responsum est, nonne vestrorum præcedens improbitas, & eadem ipsius appellatio extorsit vt fieret: nec tamen etiam post ipsum rescrip-

Pœna pecuniaria ĩ hæreticos.

B tum, intercedentibus apud imperatorem nostris episcopis, eadem auri condemnatione multatus est. Ex concilio autem nostri episcopi legatos ad comitatum miserunt, qui impetrarent, vt non omnes episcopi & clerici partis vestræ ad eandem condemnationem decem librarum auri, quæ in omnes hæreticos constituta est tenerentur, sed ij soli in quorum locis aliquas à vestris violẽtias Ecclesia catholica pateretur. Sed cum legati Romam venerunt, iam cicatrices episcopi catholici Vagitani horrendæ ac recentissimæ imperatorem commouerant, vt leges tales mitterentur, quales & missæ sunt. Quibus in Africam venientibus, cum vtique non ad malum sed ad bonum cœpissetis vrgeri, quid facere debebatis nisi & vos mittere ad episcopos nostros, vt quo modo vos ipsi conuenerant, sic conuenirentur à vobis, & potius collatione veritas appareret? Non solum autem non fecistis, sed peiora mala nobis vestri nunc faciunt, non tantum nos fustibus quassant ferroq; concidunt, verumetiam in oculos extinguẽdos, calcem misto aceto incredibili excogitatione

C sceleris mittunt. Domus insuper nostras compilantes, arma sibi ingentia & terribilia fabricarunt, quibus armati per diuersa discurrunt cõminantes atq; anhelãtes cædes, rapinas, incendia, cæcitates. Quibus rebus compulsi sumus tibi primitus cõqueri [vt] consyderet grauitas tua quàm multi vestrum, immo vos omnes qui vos pati dicitis persecutionem, sub ipsis quasi terribilibus imperatorum catholicorum legibus, in possessionibus vestris & alienis securi sedeatis, & nos à vestris tam inaudita mala patiamur. Vos dicitis pati persecutionem, & nos ab armatis vestris fustibus & ferro concidimur. Vos dicitis pati persecutionem, & nostræ domus ab armatis vestris compilando vastantur. Vos dicitis pati persecutionem, & nostri oculi ab armatis vestris calce & aceto extinguuntur. Insuper etiam si quas mortes sibi vltro ingerunt, nobis volunt esse inuidiosas, vobis gloriosas. Quod nobis faciunt, sibi non imputant, & quod sibi faciunt, nobis imputant. Viuunt vt latrones, moriuntur vt Circuncelliones, honorantur vt martyres: & tamen nec latrones aliquando audiuimus eos quos deprædati sunt excæcasse. Occisos auferunt luci, viuis auferunt lucem. Nos interim si quando

Mira crudelitas Circũcellionũ.

vestros tenemus, cum magna dilectione seruamus il- D
læsos, loquimur illis, & legimus omnia quibus error ipse cõuincitur, qui fratres à fratribus separat, facimus quod dominus per Esaiam prophetã præcepit dicens: Audite qui pauetis verbum domini, dicite fratres nostri estis iis qui vos oderunt, & qui vos execrantur, vt nomen domini honorificetur & appareat illis in iocunditate, ipsi autem erubescant. Ac sic aliquos eorum consyderantes euidẽtiam veritatis & pulchritudinem pacis, non baptismo quem iam sicut regalẽ characterem tanquam desertores acceperant, sed fidei quæ illis defuit, & spiritus sancti charitati & Christi corpori sociamus. Scriptum est enim: Fide mundans corda eorũ. Itemq; scriptum est: Charitas cooperit multitudinem peccatorũ. Si autem vel nimia duricia, vel pudore non ferentes eorum insultationem, cum quibus contra nos tam multa falsa iactabant, & tam multa mala excogitabant, vel magis timore, ne qualia nobis antea faciebant, talia nobiscũ iam patiantur, vnitati Christi consentire noluerunt, sicut illæsi retenti sunt, sic à nobis dimittuntur illæsi: hoc quantum possumus monemus etiam laicos nostros vt eos illæsos teneãt, & nobis corripiendos instruendosq; perducant. Sed aliqui nos au- E
diunt, & si possunt faciunt. Alij cum illis quemadmodum cum latronibus agunt, quia eos re vera tales patiuntur. Aliqui ictus eorum suis corporibus imminentes feriendo repellunt, ne ab eis ante feriantur. Aliqui apprehensos iudicibus offerunt, nec nobis intercedentibus eis parcunt, dum ab eis pati mala immmania pertimescunt. In quibus omnibus illi non deponunt facta latronum, & honorem sibi exigunt martyrum. Hoc est ergo desyderium nostrum, quod tuæ grauitati per has literas & per fratres quos misimus allegamus. Primum si fieri potest vt cum episcopis nostris pacifice conferatis, vt in quibus fuerit inuentus, non homines sed error ipse tollatur, vt homines non puniantur sed corrigantur, vt vos modo conueniatis, quia eorũ conuentionem antea contempsistis. Quanto melius enim hoc inter vos facitis, vt quod egeritis conscriptum & subscriptum imperatori mittatis, quàm vt hæc apud terrenas potestates fiant, quæ non possunt nisi iam datis contra vos legibus sæuire? Vestri enim collegæ qui nauigauerant apud præfectos dixerunt se audiri venisse. Et nominauerunt sanctum patrem nostrum catholi- F
cum episcopum Valentinũ, qui tunc in comitatu erat, dicentes cum illo se velle audiri: quod eis non poterat iudex concedere, qui iam secundum leges quæ contra vos constitutæ sunt iudicabat: nec ille episcopus ita venerat, aut aliquod tale mandatum à suis episcopis acceperat. Quanto ergo melius ipse imperator, qui non est eisdem legibus subditus, & qui habet in potestate alias leges ferre, cum ei collatio vestra fuerit recitata, de tota ipsa causa poterit iudicare, quamuis iam olim dicta fuerit terminata. Sed ideo nos † conferre volumus, [non vt causa iterum finiatur, sed] vt eis qui nesciunt iam finita monstretur. Quod si hoc facere vestri episcopi voluerint: quid inde perditis, & non potius acquiritis, quia voluntas vestra innotescit, ne diffidentia merito reprehendatur? An forte putatis non licere fieri, cum non vos lateat, quod dominus Christus etiam cum diabolo de lege locutus est? Quod cum Paulo [Apostolo] non solum Iudæi, sed etiam de hæresi Stoicorum & Epicureorum philosophi gentium contulerunt? An forte istæ leges imperatoris, vos non permittunt nostros episcopos con-

Acto. 15.

1. Petri. 4.

Venit audiri vt audiatur.

Imperator supra leges, sed non extra.

† vos.

 uenire?

tum consilium habere non possunt. Si autem secundum deum me consulis, ne anima tua pereat, & times verba veritatis dicentis: Quid prodest homini si totum mundum lucretur, animæ autem suæ detrimentum† patiatur, habeo planè quod dicam. Est apud me consilium quod à me audias. Quid autem opus est vt aliud dicam quàm illud quod supra dixi: Noli diligere mundum, nec ea quæ in mundo sunt. Si quis autem dilexit mundum, non est charitas patris in illo: Quoniam omnia quæ in mundo sunt, concupiscentia carnis est, & concupiscentia oculorum, & ambitio seculi, quæ non est à patre, sed ex mundo est. Et mundus transit & concupiscentia eius. Qui autem fecerit voluntatem dei, manet in æternum, sicut & deus manet in æternum. Ecce consilium arripe, & age. Hic appareat si vir fortis es, vince cupiditates quibus iste diligitur mundus, age pœnitentiam de præteritis malis, quando ab eis cupiditatibus victus per desyderia bona trahebaris. Hoc consilium si acceperis, si tenueris, atque seruaueris, & ad bona illa certa peruenies, & cum salute animæ tuæ inter ista incerta versaberis. Sed forte iterum quæris à me, quo modo ista facias tantis mundi huius necessitatibus implicatus. Ora fortiter & dic deo quod habes in psalmo: De necessitatibus meis erue me. Tūc enim finiuntur istæ necessitates, quādo vincuntur illæ cupiditates. Qui exaudiuit te, & nos pro te, vt liberareris de tot tātisque periculis, visibilium corporaliumq; bellorum, vbi sola ista vita quādoq; finienda periclitaretur, anima verò non perit, si non malignis cupiditatibus captiua teneatur, ipse te exaudiet vt interiores & inuisibiles hostes, id est, ipsas cupiditates inuisibiliter & spiritaliter vincas, & sic vtaris hoc mundo tanquam non vtens, vt ex bonis eius bona facias, non malus fias, quia & ipsa bona sunt, nec dantur hominibus nisi ab illo qui habet omnium cœlestium & terrestrium potestatem. Sed ne putentur mala, dantur & bonis: ne putentur magna vel summa bona, dantur & malis. Itemq; auferuntur ista & bonis vt probentur, & malis vt crucientur. Quis enim nesciat, quis ita sit stultus vt non videat, quod salus huius mortalis corporis, & membrorū corruptibilium virtus, & victoria de hominibus inimicis, & honor atque potentia temporalis, & cætera istius mundi bona terrena, & bonis dantur & malis, & bonis auferūtur & malis? Salus verò animæ cum immortalitate corporis, virtúsque iusticiæ, & victoria de cupiditatibus inimicis, & gloria & honor & pax in æternum non dantur nisi bonis. Ista ergo dilige, ista concupisce, ista omnibus modis quære. Propter hæc acquirenda & obtinenda fac eleemosynas, funde orationes, exerce ieiunia, quantum sine læsione corporis tui potes. Bona verò illa terrena noli diligere quantalibet tibi abundent. Sic eis vtere, vt bona multa ex illis, nullum autem malum facias propter illa. Omnia quippe talia peribunt, sed bona opera non pereunt, etiam quæ de bonis parentibus fiunt. Si enim coniugem non haberes, dicerem tibi quod & tribuno† diximus, vt in sanctitate cōtinentiæ viueres. Adderem quod tunc fieri prohibuimus, vt iam te quātum rerum humanarum salua pace potuisses, ab rebus bellicis abstraheres, & ei vitæ vacares in societate sanctorum, cui tunc vacare cupiebas, vbi in silentio pugnant milites Christi, non vt occidant homines, sed vt expugnent principes & potestates & spiritalia nequiciæ, id est, diabolum & angelos eius. Hos enim hostes sancti vincunt, quos videre non possunt, & tamen quos non vident vincunt, ista vincendo quæ sentiunt. Sed vt te ad istam vitam non exhorter, coniunx impedimēto est, K
sine cuius consensione continenter tibi non licet viuere: quia etsi tu eam post illa tua verba Tubunēsia ducere non debebas, illa tibi tamen nihil eorum sciens, innocenter & simpliciter nupsit. Atque vtinam posses ei persuadere continentiam, vt sine impedimento redderes deo quod te debere cognoscis. Sed si cum illa agere non potes, serua saltem pudiciciam coniugalem, & roga deum, qui de necessitatibus eruit, vt quod non potes modo, possis aliquando. Veruntamen vt deum diligas, non diligas mundum, vt in ipsis bellis, si adhuc in eis te versari opus est, fidem teneas, pacem quæras, vt ex mundi bonis facias bona opera, & propter mūdi bona non facias opera mala, aut non impedit coniunx, aut impedire nō debet. Hæc ad te fili dilectissime vt scriberem, charitas iussit qua te secundum deum, non secundum hoc seculum diligo, quia & cogitans quod scriptum est, Corripe sapientem & amabit te: Corripe stultum & *Prouer. 9.*
adiiciet odisse te: non vtique stultum sed sapientem debui cogitare.

Nebridius Augustino proponit quæstionem de intellectu L
& memoria quæ phantasias accipit à sensibus.
Epistola LXXI.

AVGVSTINO Nebridius. Epistolas tuas perplacet ita seruare vt oculos meos. Sunt enim magnæ, nō quantitate, sed rebus, & magnarum rerum magnas continent probationes. Illæ mihi Christum, illæ Platonem, illæ Plotinū sonabunt. Erunt igitur mihi, & ad audiendū propter eloquentiam dulces, & ad legendum propter breuitatē faciles: & ad intelligendum propter sapientiam salubres. Curabis ergo quod tuæ menti sanctum bonumq; fuerit visum, me docere. His autem literis respōdebis, cum de phantasia & memoria subtilius aliquid disputaris. Mihi enim ita videtur, quod quanuis non omnis phantasia cum memoria sit, omnis tamen memoria sine phātasia esse non possit. Sed dices, quid cū recordamur nos intellexisse aut cogitasse aliquid? Cōtra hæc ergo respondeo & dico, propterea hoc euenisse quia cum intelleximus vel cogitamus, corporeum aut temporale aliquid gerimus,† quod ad phantasiam pertinet, Nam aut ver- *† genuimus*
ba intellectui cogitationibusq; nostris adiunximus, quę M
verba sine tempore non sunt, & ad sensum vel phantasiam pertinent, Aut tale aliquid intellectus noster cogitatióve passa est, quod in animo phantasticam memoriam facere potuisset. Hæc ego incōsyderate ac perturbate, vt soleo, dixi: tu explorabis, & falso reiecto, veritatem in literis conferes. Audi aliud: Cur quæso te, non à se potius quàm à sensu phantasiam habere omnes imagines dicimus? Potest enim, quemadmodum [noster] animus intellectualis ad intelligibilia sua videnda à sen- *1. Cor. 1.*
su admonetur potius quàm aliquid accipit, Ita & phantasticus animus ad imagines suas cōtemplandas, à sensu admoneri potius quàm aliquid assumere. Nam forte [inde] contingit, vt ea quæ sensus non videt, ille tamen aspicere possit: quod signum est in se & à se habere omnes imagines. De hac re quoque quid sentias respondebis.

Augustinus Nebridio, aperit triplicem phantasiarum naturam. Epistola LXXII.

AVGVSTINVS Nebridio. Procemio supersedebo, & cito incipiam quod [me] iamiamq; vis dicere præsertim nō cito desiturus.

Memoria

A Memoria tibi nulla videtur esse posse sine imaginibus vel imaginariis visis, quæ phantasiarum nomine appellare voluisti. Ego aliud existimo. Primùm ergo videndum est, non nos semper rerum prætereuntium meminisse, sed plerunque manentium. [Quare] cum sibi memoria preteriti temporis vendicet tenacitatem: constat eam tamen partim eorum esse quæ nos deserũt, partim eorum quæ deserũtur à nobis. Nam cum recordor patrem meum, id vtique recordor quod me deseruit, & nunc non est. Cùm autem Carthaginem, id quod est & quod ipse deserui. In vtroque tamen generum horum, præteritum tempus memoria tenet. Nam & illum hominem & istam vrbẽ ex eo quod vidi, non ex eo quod video memini. Hic tu fortasse quęris, quorsum ista? presertim cum animaduertas vtrumlibet horum nõ posse in memoriam venire, nisi viso illo imaginario. At mihi satis est sic interim ostendisse, posse dici earum etiam rerum quæ nondum interierunt memoriam. Verùm quid me adiuuet facito intentus accipias. Nonnulli calumniantur aduersus Socraticum illud nobilissimum inuentũ, quo asseritur, non nobis ea quæ discimus veluti

B noua inseri, sed in memoriam [recordatione] reuocari: dicẽtes memoriam præteritarum rerum esse, hæc autem quæ intelligendo discimus, Platone ipso authore, manere semper, nec posse interire, ac per hoc non esse præterita: qui non attendunt illam visionem esse præteritam, qua hæc aliquando vidimus mente, à quibus quia defluximus, & aliter alia videre cœpimus, ea nos reminiscendo reuisere, id est per memoriam. *Scientia reminiscẽtia.* Quamobrem si vt alia omittam, ipsa æternitas semper manet, nec aliqua imaginaria figmẽta requirit, quibus in mentem quasi vehiculis veniat, nec tamen venire posset nisi eius meminissemus, potest esse quarundam rerum sine vlla imaginatione memoria. Iam verò quod tibi videtur anima etiam non vsa sensibus corporis corporalia posse imaginari, falsum esse conuincitur isto modo. Si anima, priusquam corpore vtatur ad corpora sentienda, eadẽ corpora imaginari potest, & melius quod nemo sanus ambigit affecta erat antequam his fallacibus sensibus implicaretur, melius afficiuntur animæ dormientiũ quàm vigilantium, melius freneticorum quàm tali peste carentium: his enim afficiuntur imaginibus, quibus ante istos sensus vanissimos nuncios afficiebantur:

C & [aut] verior erit sol quem vident illi, quàm ille quem sani atque vigilantes, aut erunt veris falsa meliora. Quæ si absurda sunt, [sicuti sunt,] nihil est aliud illa imaginatio mi Nebridi, quàm plaga inflicta per sensus quibus non vt tu scribis commemoratio quędam fit vt talia formẽtur in anima, sed ipsa huius falsitatis illatio, siue vt expressius dicatur impressio. Quòd sanè te mouet, quo fiat vt eas facies formásque cogitemus quas nũquam vidimus, acute mouet. Itaque faciam quod vltra solitum modum hanc epistolam porrigat, sed non apud te, cui nulla est pagina gratior, quàm quæ me loquaciorem apportat tibi. *Phãtasiarũ triplex genus.* Omnes has imagines, quas phãtasias cum multis vocas, in tria genera commodissime ac verissime distribui video. Quorum est vnũ sensis rebus impressum, alterum putatis, tertium ratis. Primi generis exempla sunt, cum mihi tuam faciem, vel Carthaginem, vel familiarem quondam nostrum Verecundum, & si quid aliud manẽtium vel mortuarum rerum, quas tamẽ vidi atque sensi, in se animus format. Alteri generi subiiciãtur illa quæ putamus ita se habuisse vel ita se habere, velut cum differendi gratia quędam ipsi fingimus nequaquam impedientia veritatem, vel qualia figuramus cum legitur historia, & cum fabulosa D vel audimus vel componimus vel suspicamur. Ego enim mihi vt libet atque vt occurrit animo, Aeneæ faciem fingo, ego Medeę cum suis anguibus alitibus iunctis iugo, ego Chremetis & alicuius Parmenonis. In hoc genere sunt etiã illa, quæ siue sapientes, aliquid veri talibus inuoluentes figuris, siue stulti variarum superstitionum conditores pro vero attulerunt, vt est tartareus Phlegethon, & quinque antra gentis tenebrarum, & stylus septentrionalis continens cœlum, & alia poëtarum atque hæreticorum mille portenta. Dicimus tamen & inter disputandum, puta esse tres superinuicem mũdos, qualis hic vnus est. Et, puta quadrata figura terram contineri, & similia. Hęc enim omnia vt se cogitationis tẽpestas habuerit, fingimus & putamus. Nam de rebus quod ad tertium genus attinet imaginum numeris maxime atque dimẽsionibus agitur: quod partim est in rerum natura, velut cum totius mundi figura inuenitur, & hanc inuentionem in animo cogitãtis imago sequitur: partim in disciplinis tanquam in figuris geometricis & rhythmicis musicis, & infinita varietate numerorum, quæ quãuis vera, sicut ego autumo, compre- E hendũtur, gignunt tamen falsas imaginationes, quibus ipsa ratio vix resistit: tametsi nec ipsam disciplinam disserendi carere hoc malo facile est, cùm in diuisionibus & conclusionibus quosdã quasi calculos imaginamur. In hac tota imaginum sylua credo tibi non videri primum illud genus ad animam priusquam inhæreat sensibus pertinere, neque hinc diutius differẽdum: de duobus reliquis iure adhuc quęri posset, nisi manifestum esset, animam minus esse obnoxiam falsitatibus, nondum passam sensibilium sensuumq; vanitatem. At istas imagines quis dubitauerit istis sensibilibus multo falsiores? Nam illa quæ putamus & credimus siue fingimus, & ex omni parte omnino falsa sunt, & certe longè vt cernis peiora † sunt quæ videmus atque sentimus. *† veriora.* Iam in illo tertio genere quodlibet spaciũ corporale animo figurauero, quanquam id rationibus disciplinarum minimè fallẽtibus cogitatio peperisse videatur, ipsis rursum rationibus arguentibus, falsum esse conuinco. Quò fit vt nullo pacto animam credam nondum corpore sentientem, nondum per sensus vanissimos mortali & fugaci substantia verberatam, in tãta falsitatis ignominia F iacuisse. Vnde ergo euenit vt quæ non vidimus cogitemus? Quid putas esse nisi vim quãdam minuendi & augendi animę insitam, quam quocunque venerit necesse est afferat secũ? Quæ vis in numeris præcipue animaduerti potest: hac fit, verbi graria, vt corui quasi ob oculos imago constituta, quæ videlicet aspectibus nota est, demendo & addẽdo quædam, ad quamlibet omnino nunquam visam imaginem perducatur. Hac euenit, vt per consuetudinem voluentibus sese in talibus animis, figuræ huiuscemodi velut sua spõte cogitationibus irruant. Licet igitur animæ imaginanti, ex iis quę illi sensus inuexit, demendo, vt dictum est, & addendo, gignere quæ nullo sensu attingit tota, partes verò eorum in aliis atque aliis rebus attigerat†. *† aliàs, partes verò eorum quæ in aliis atque aliis rebus actu gerãtur.* Ita nos pueri apud mediterraneos nati atque nutriti, vel in paruo calice aqua visa, iam imaginari maria poteramus: cùm sapor fragorum & cornorum, antequam in Italia gustaremus, nullo modo veniret in mẽtem. Hinc est quod à prima natiuitate † cæci cum cum de luce coloribusq; interrogantur, quod respondeant non inueniunt. *† ætate.* Non enim coloratas vllas patiuntur imagines, qui senserunt nullas. Nec mirere quo pacto ea quę in rerum natura figurantur

tur & fingi poſſunt, non primò in anima quæ omnibus ineſt commiſta voluantur, cùm ea nunquam extrinſecus ſenſerit. Nam etiam nos cum indignando aut lætando, cęteriſq; huiuſcemodi animi motibus, multos in noſtro corpore vultus coloréſque formamus, prius noſtra cogitatio quod facere poſſumus tales imagines cõcipit. Conſequuntur iſta miris illis modis, & cõmittendis cogitationi tuæ, cũ in anima ſine vlla corporalium figura falſitatum numeri agitantur occulti. Ex quo intelligas velim, cum tam multos animi motus eſſe ſentias expertes omniũ de quibus nunc quæris imaginum, quolibet alio motu animam ſortiri corpus, quàm ſenſibilium cogitatione formarum, quas eam, priuſquã corpore ſenſibúſque vtatur, nullo modo arbitror pati poſſe, Quamobrem pro noſtra familiaritate, & pro ipſius diuini iuris fide ſedulo monuerim chariſsime mihi ac iucundiſsime, nullam cum iſtis infernis vmbris copules amiciciam, nève illam quæ copulata eſt cogaris † diuellere. Nullo enim modo reſiſtitur corporis ſenſibus, quæ nobis ſacratiſsima diſciplina eſt, ſi per eos inflictis plagis vulneribuſq; blandimur.

Auguſtinus Poſsidio de cultu & fucis & inauribus, etiam virorum. Epiſtola LXXIII.

DOMINO dilectiſsimo & venerabili fratri & conſacerdoti Poſsidio & qui tecum ſunt fratribus, Auguſtinus & qui mecum ſunt fratres in domino ſalutem. Magis quid agas cum eis qui obtemperare nolũt cogitandũ eſt, quam quemadmodum eis oſtendas non licere quod faciunt. Sed nunc epiſtola ſanctitatis tuæ, & occupatiſsimum me reperit, & celerrimus baiuli reditus, neque reſcribere tibi, neque ad ea quæ conſuluiſti, ita vt oportet reſpondere permiſit. Nolo tamen de ornamẽtis auri vel veſtis præptoperam habeas in prohibendo ſententiam: niſi in eos qui neque coniugati, neque coniugari cupientes, cogitare debeant quo modo placeant deo. Illi autem cogitant quæ ſunt mundi, quo modo placeant vel viri vxoribus, vel mulieres maritis, niſi quod capillos nudare fœminas, quas etiam caput velare Apoſtolus iubet, nec maritatas decet. Fucari autem pigmentis, quo vel rubicundior vel candidior appareat, adulterina fallacia eſt, qua nõ dubito etiam ipſos maritos ſe nolle decipi, quibus ſolis permittendæ ſunt fœminæ ornari, ſecundum veniam, non ſecundum imperium. Nam verus ornatus maxime Chriſtianorum & Chriſtianarum, nõ tantum nullus fucus mendax, verùm ne auri quidem veſtiſque pompa, ſed mores boni ſunt. Execranda autem ſuperſtitio ligaturarum, in quibus etiam inaures virorum, in ſummis ex vna parte auriculis ſuſpenſæ deputentur, non ad placendum hominibus, ſed ad ſeruiendum dæmonibus adhibetur. Quis autem poſsit ſpeciales nefariarum ſuperſtitionum prohibitiones in ſcripturis inuenire, cum generaliter Apoſtolus dicat: Nolo vos ſocios fieri dæmoniorum. Et iterum: Quæ enim conſonantia Chriſti ad Belial? Niſi forte quia Belial nominauit, & generalem ſocietatem dæmoniorum prohibuit, licet Chriſtianos ſacrificare Neptuno, quia nihil proprie de Neptuno vetitum legimus. Moneantur interim miſeri, vt ſi obtemperare nolunt præceptis ſalubrioribus, ſaltem ſacrilegia ſua non defendant, ne maiori ſe ſcelere implicent. Quid autem cum eis agendum ſit, ſi ſoluere inaures timent, & corpus Chriſti cum ſigno diaboli accipere non timent? De ordinando autem qui in parte Donati baptizatus eſt, author tibi eſſe non poſſum, Aliud eſt enim facere ſi cogaris, aliud conſulere vt facias. K

Auguſtinus Deuterio epiſcopo ſignificat ſe Victorinum hypodiaconũ, qui clàm docuerat hæreſim Manichæorum deprehenſum è clericorum ordine ſubmouiſſe, admonens ne illic recipiatur ad pœnitentiam, niſi prodat quotquot nouit eodem infectos errore. Docet autem qui apud Manichæos fuerunt auditores, qui electi.

Epiſtola LXXIIII.

DOMINO beatiſsimo & venerabiliter chariſſimo fratri & coëpiſcopo Deuterio, Auguſtinus in domino ſalutem. Nihil melius me facere poſſe arbitratus ſum, quàm vt tuæ ſanctitati potiſsimum ſcriberem, ne per negligentiam in noſtra † prouincia domini noſtri Ieſu Chriſti ouile vaſtet † *veſtra.* inimicus, qui nõ deſinit inſidiari, vt perdat animas tam magno precio comparatas. Mallianenſem quendã ſubdiaconum Victorinum, apud nos conſtitit eſſe Manichæũ, & in tam ſacrilego errore ſub nomine clerici latitabat: Nam eſt etiam ætate iam ſenex. Ita eſt autẽ manifeſtatus, vt etiam ipſe à me interrogatus, antequàm à teſtibus coargueretur, negare non poſſet. Tot enim & tales iam eſſe ſciebat, quibus ſe incautus effuderat, vt ni- L
hil aliud ſi negare tentaret, quàm non dico impudẽtiſſimus, ſed inſaniſsimus appareret: auditorem ſanè Manichæorum, nõ electum ſe eſſe confeſſus eſt. Auditores *Auditores*
autem qui appellantur apud eos, & carnibus veſcuntur, *& electi*
& agros colunt, & ſi voluerint vxores, habent, quorum *qui.*
nihil faciunt qui vocantur electi. Sed ipſi auditores, ante electos genua figunt, vt eis manus ſupplicibus imponatur, non à ſolis epiſcopis vel presbyteris aut diaconis [eorum,] ſed à quibuſlibet electis. Solem etiã & lunam, cum eis adorant? & orant? Die quoque dominico cum illis ieiunant & omnes blaſphemias cum illis credunt, quibus Manichæorum hæreſis deteſtanda eſt, negantes ſcilicet Chriſtum natũ eſſe de virgine, nec eius carnem veram confitẽtes fuiſſe, ſed falſam: ac per hoc & falſam eius paſsionem, & nullam reſurrectionem fuiſſe contendunt: patriarchas prophetáſque blaſphemant, legem per famulum dei Moyſem datã, non à vero deo dicunt ſed à principe tenebrarum: animas non ſolũ hominum ſed etiam pecorũ, de dei eſſe ſubſtantia, & omnino partes dei eſſe arbitrantur. Deum deniq; bonum & verum, dicunt, cum tenebrarum gente pugnaſſe, & partẽ ſuam tenebrarum principibus miſcuiſſe, eamq; toto mundo M
inquinatam & ligatam, per cibos electorum ſuorum ac per ſolem & lunam purgari aſſeuerãt: & quòd purgari de ipſa parte dei non potuerit, in fine ſeculi æterno ac pœnali vinculo colligari, vt non ſolũ violabilis & corruptibilis & contaminabilis credatur deus, cuius pars potuit ad mala tanta perduci, ſed non poſsit ſaltem totus à tanta coinquinatione & immũdicia & miſeria vel in fine ſeculi purgari. Has cum illis intolerabiles blaſphemias, ſubdiaconus iſte quaſi catholicus, non ſolum credebat, ſed quibus viribus poterat edocebat. Nam docens patefactus eſt, cum ſe quaſi diſcentibus credidit. Rogauit me quidem poſteaquam ſe Manichęorum auditorem eſſe confeſſus eſt, vt eum in viam veritatis doctrinæ catholicæ reuocarem. Sed fateor, eius fictionem ſub clerici ſpecie vehemẽter exhorrui, eumq; coërcitum pellendum de ciuitate curaui. Nec mihi hoc ſatis fuit, niſi & tuæ ſanctitati eum meis literis intimarem, vt à clericorum gradu congrue eccleſiaſtica ſeueritate deiectus, cauendus omnibus innoteſcat, Petenti autẽ pœnitentiæ locum, tunc credatur ſi & alios quos illic nouit eſſe manifeſtauerit nobis, † non ſolum in Malliana, † *vobis.*

ſed in

A sed in ipsa omnino prouincia.

Augustinus senex Auxilio episcopo iuueni, vt aut anathematus sententiam rescindat, aut doceat quibus adductus causis putet ob vnius peccatum totam familiam excommunicari posse. *Epistola LXXV.*

DOMINO dilectissimo & venerabili fratri & consacerdoti Auxilio, Augustinus. Vir spectabilis filius noster Classicianus, grauiter apud me literis questus est, qnod sit anathematis iniuriam à tua sanctitate perpessus, Narrãs quod venerit ad ecclesiam, apparitione paucorum suæ potestati congrua comitatus, & egerit tecum, ne contra salutem suam faueres eis, qui per Euangelium peierãdo, adiutoriũ violandæ fidei, in ipsa fidei domo requirebãt. Quos tamen consyderantes quid male fecerint, nõ inde violenter abductos, sed spõte dicit egressos, atque hinc venerationem tuam ita sibi succensuisse, vt ecclesiasticorum confectione gestorũ cum omni domo sua anathe-
24.q.3. si habes. matis sententia ferretur. Quibus literis lectis, non mediocriter æstuans cogitationibus, magna cordis tempestate fluctuantibus, apud charitatẽ tuam tacere non potui: vt si habes de hac re sententiam, certis rationibus
B vel scripturarum testimoniis exploratam, nos quoque docere digneris, quo modo rectè anathematizetur pro patris peccato filius, aut pro mariti vxor, aut pro domini seruus, aut quisquam etiam in domo nondum natus, si eodem tempore quo vniuersa domus est anathemate obligata nascatur, nec ei possit per lauacrum regenerationis, in mortis periculo subueniri. Neque enim hæc corporalis est pœna, qua legimus quosdam cõtemptores dei cum suis omnibus qui eiusdem impietatis participes non fuerunt pariter infectos: tunc quidem ad terrorem viuentiũ mortalia corpora perimebantur, quandoque vtique moritura. Spiritalis autem pœna, qua fit
Matth.16. quod scriptum est: Quæ ligaueris in terra erũt ligata &
Ezech.18. in cœlo: animas obligat, de quibus dictũ est: Anima patris mea est, & anima filij mea est. Anima quæ peccauerit, ipsa morietur. Audisti fortasse aliquos magni nominis sacerdotes cum domo sua quempiã anathematizasse peccantium, sed forte si essent interrogati, reperirentur idonei reddere inde rationem. Ego autẽ, quoniam si quis ex me quærat verũ rectè fiat, quid ei respondeam non inuenio: nunquam hoc facere ausus sum, cum de
C quorundam facinoribus immaniter aduersus ecclesiam perpetratis, grauissimè permouerer. Sed si tibi quàm iuste fiat, dominus reuelauit, nequaquam iuuenilem ætatem tuam, & honoris ecclesiastici rudimenta contemno. En assum, senex à iuuene coëpiscopo, & episcopus tot annorum à collega necdum anniculo paratus sum discere, quo modo vel deo vel hominibus iustam possumus reddere rationem, si animas innocentes pro scelere alieno, ex quo non trahunt sicut ex Adam, in quo omnes peccauerunt, originale peccatum, spiritali supplicio puniamus. Etenim Classiciani filius, etsi traxit ex parte primi hominis culpam, sacro fonte baptismatis expiandam tamen quicquid postea quàm genuit peccati pater eius admisit, vbi particeps ipse non fuit, ad eum nõ pertinere quis ambigit? Quid de tot animabus in vniuersa familia? Vnde si vna anima per istam seueritatem, qua tota domus ista anathematizata est, sine baptismate de corpore exeundo perierit, innumerabilium mors corporum, si de ecclesia homines innocentes violenter abstrahantur & interficiantur, huic damno non potest comparari. Si ergo de hac re potes reddere rationem, vtinam & nobis rescribendo præstes vt possimus & nos: si autem nõ potes, quid tibi est incon- D
sulta commotione animi facere, vnde si fueris interrogatus, rectam rationem non vales inuenire? Hæc autem dixi, etiam si filius noster Classicianus aliquid admisit, quod tibi anathemate plectẽdum iustissime videretur. Cæterum si veras ad me literas misit, nec solus in domo sua debuit ista sententia coërceri. Sed hinc cum tua sanctitate nihil ago, nisi tantum peto ignoscas petenti veniam, si agnouerit culpam: si autem nihil eum peccasse prudenter agnoscis, quoniam ipse in domo fidei iustius flagitabat fidem debere seruari, ne ibi frangeretur vbi docetur: fac quod sanctum virum facere oportet, vt si sibi contigit tanquam homini, quod vtique
homo dei dicit in psalmo: Turbatus est præ ira oculus Psal.6.
meus, exclames ad deum: Miserere mei domine, quoniam infirmus sum, vt porrigat dexteram suam, & cõprimat iracundiam tuam, & tranquillet mentem tuam ad videndam faciendamq; iusticiam, Sicut enim scrip-
tum est: Iracundia viri iusticiam dei non operatur. Nec Iacobi.1.
arbitreris ideo nobis non posse subrepere iniustã commotionem, quia episcopi sumus, sed potius cogitemus inter laqueos tentationum nos periculosissime viuere,
quia homines sumus. Aufer itaque gesta ecclesiastica, E
quæ perturbatior fortasse fecisti, & redeat inter vos charitas, quam cum illo & catechumenus habuisti. Aufer litem, & reuoca pacem, ne tibi pereat homo amicus, & de vobis gaudeat diabolus inimicus. Potens est autem misericordia dei nostri, quæ & me exaudiat orantem, ne mea tristicia de vobis augeatur, sed potius quæ est extorta sanetur, & erigat per gratiam suam, & lætificet iuuentutem tuam non contemnentem senectutem meam. Vale.

Augustinus Aurelio, disputans an monachi, qui sponte sua de monasteriis recesserunt, recipi debeant alibi in numerum clericorum. *Epistola LXXVI.*

DOMINO beatissimo & debita obseruantia venerabili, synceritèrque charissimo fratri & consacerdoti papæ Aurelio, Augustinus in domino salutem. Literas nullas tuæ venerabilitatis, ex quo ab inuicem corporaliter digressi sumus, accepi. Nunc verò legi epistolam benignitatis tuæ de
Donato & fratre eius, & quid responderẽ, diu fluctua- 16.q.1. legi
ui. Sed tamen etiam atque etiam cogitanti quid sit vti- epistolam.
le saluti eorum quibus in Christo nutriendis seruimus, F
nihil mihi aliud occurrere potuit, nisi non esse istam viam dandam seruis dei, vt se facilius putent eligi ad aliquid melius, si facti fuerint deteriores. Et ipsis enim facilis lapsus, & ordini clericorum fit indignissima iniuria, si desertores monasteriorum ad militiam clericatus eligantur, cum ex iis qui in monasterio permanẽt, non tamen nisi probatiores atque meliores in clerum assu-
mere soleamus: nisi forte, sicut vulgares dicunt: Malus „
choraula bonus symphoniacus est: ita iidem ipsi vulga- „
res de nobis iocabuntur dicentes: Malus monachus bonus clericus est. Nimis dolendum, si ad tam ruinosam superbiam monachos surrigamus, & tam graui contumelia clericos dignos putemus, in quorum numero sumus, cùm aliquando etiam bonus monachus vix bonum clericum faciat, si adsit ei sufficiens continentia, & tamen desit instructio necessaria, aut personæ regularis integritas. Sed de istis credo arbitrata sit beatitudo tua, quod nostra voluntate, vt suis potius corregionalibus vtiles essent, de monasterio recessissent. Sed falsum est, sponte abierunt, spõte deseruerunt, nobis, quãtum potuimus, pro eorum salute renitentibus. Et de

Donato

G Donato quidem, quia iam factum est, vt antequam de
hac re aliquid in concilio statueremus, ordinaretur, si
forte à superbiæ peruersitate correctus est, quod vult
prudẽtia tua de suo faciat: de fratre verò eius, cuius vel
maxime causa de monasterio etiam ipse Donatus ab-
scessit, cùm intelligas quid sentiam, nescio quid respon
deam. Contradicere tamen prudentię, honori, charita-
tiq; tuæ non audeo, & sanè spero id te facturum, quod
membris ecclesiæ salubre perspexeris.

Augustinus & Alipius Aurelio, gratulans de dono doctrinæ. *Epistola LXXVII.*

DOMINO beatissimo & venerabiliter susci-
piendo, syncerissimèque charissimo fratri, &
verè sancto papæ Aurelio, Alipius & Augusti-
Psal.125. nus in domino salutem. Impletum est gaudio os no-
strum, & lingua nostra exultatione, nunciantibus lite-
ris tuis sanctam cogitationem tuam, adiuuante domi-
no, qui eam inspirauit, & ad effectum esse perductam,
de omnibus ordinatis fratribus nostris, & præcipue de
sermone presbyterorum, qui te præsente populo infun-
ditur, per quorum linguas clamat charitas tua maiore
H voce in cordibus hominum, quàm illi in auribus. Deo
gratias. Nam quid melius & animo geramus, & ore
promamus, & calamo exprimamus, quàm Deo gratias?
Hoc nec dici breuius, nec audiri lętius, nec intelligi grã
dius, nec agi fructuosius potest. Deo gratias, qui te & tã
fideli pectore ditauit erga filios tuos, & id quod in inti-
mo animæ habebas, quò humanus oculus nõ penetrat,
eduxit in lucem, donando tibi non solum vt bene vel-
les, verumetiam in quibus posset apparere quod velles.
Ita planè fiat, luceant hæc opera coram hominibus, vt
Matth.5. videant, gaudeant, glorificent patrem qui in cœlis est.
†quem. Talibus delecteris in domino, vt ipse te pro eis orãtem
dignetur exaudire, quoniam †tu per eos loquẽtem non
dedignaris audire: Eatur, ambuletur, curratur in via do
mini, benedicantur pusilli cum magnis, iocundati in iis
Psal.121. qui dicunt eis: In domum domini ibimus: præcedãt il-
li, & sequantur isti, imitatores facti eorum, sicut & illi
Christi: ferueat iter sanctarum formicarum, fragrent o-
pera sanctarum apium, feratur fructus in tolerãtia cum
1.Cor.10. salute perseuerandi vsque in finem. Nec sinat dominus
tentari supra quàm possumus ferre, sed faciat cum ten-
tatione etiam exitum, vt possimus sustinere. Orate pro
I nobis digni exaudiri, cum tanto quippe sacrificio acce-
Forte, taci-to. ditis ad deum syncerissimæ dilectionis & laudis eius
in operibus vestris: orate vt & in nobis hęc luceãt, quo-
niam nouit ille quem oratis, cum quanto nostro gau-
dio in vobis luceant. Hæc sunt vota nostra, hę multitu-
dines solatiorum, secundum multitudinem dolorum
nostrorum in corde nostro, iocundant animam no-
stram. Ita est quia ita promissum est, ita erit quod restat
sicut promissum est. Obsecramus te per eum, qui tibi
ista donauit, & populũ cui seruis hac per te benedictio-
ne perfudit, vt iubeas singulos, quos volueris sermones
eorum seorsum conscriptos & emẽdatos mitti nobis.
Nam & ego quod iussisti nõ negligo, & de Tychonij
septem regulis vel clauibus, sicut sæpe iam scripsi, co-
gnoscere quid tibi videatur expecto.

Augustinus Hesychio, de die supremo mundi non inquirendo, déque Hebdomadibus Danielis.

Epistola LXXVIII.

DOMINO beatissimo Hesychio, Augustinus.
Ad sanctitatem tuam filio tuo compresby-
tero nostro remeante Cornuto, per quem lite-
ras tuæ venerationis accepi, quibus exiguitatem meam
visitare dignatus es, & tandem rescripta persoluo, & K
debitum resalutationis obsequiũ, multum me cõmen-
dans acceptissimis domino precibus tuis domine bea-
tissime frater. De propheticis autem dictis siue prædi-
ctis, de quibus voluisti vt aliquid scriberẽ, melius mihi
visum est sancti Hieronymi hominis doctissimi expo-
sitiones eorundem verborum, ne illas forte nõ habeas,
de opusculis eius excerptas, dirigere beatitudini tuæ. Si
autem iam eas habebas, nec inquisitioni tuæ satisfacie-
bant, quid de his sentias, peto mihi rescribere non gra-
ueris, & quemadmodum ipse eadem prophetica oracu-
la intelligas? Ego enim maxime illud de hebdomadi-
bus Danielis secundum tempus, quod iam transactum
est, intelligendum puto, nam de saluatoris aduentu, qui
expectatur in fine, tempora dinumerare non audeo: nec
aliquem prophetam de hac re numerum annorum exi-
stimo præfinisse, sed ille potius præualere, quod ipse do
minus ait: Nemo potest cognoscere, quod ipse domi- *Act.1.*
nus ait: Nemo potest cognoscere tempora, quæ pater
posuit in sua potestate. Quod enim in alio loco ait: De *Matth.24.*
die autem illa & hora nemo scit, sunt qui sic accipiunt,
vt putent se posse tempora computare, diem verò tan- L
tummodo ipsum & horam neminem scire: vbi omitto
dicere quemadmodum soleant scripturæ diem vel ho-
ram etiã pro tempore ponere, Sed certè illud de igno-
rantia temporum apertissime dictum est, Nã cum hinc
dominus interrogatus esset à discipulis suis: Nemo, in-
quit, potest cognoscere tempora, quæ pater posuit in
sua potestate. Nõ enim dixit, diem vel horam, sed tem-
pora, quæ in breui spacio non solent dici sicut dies vel
hora, maxime si Græcum intueamur eloquium, ex qua
lingua in nostrum eundem librum, vbi hoc scriptum
est, scimus translatum, quamuis latine satis exprimi
non potuerit. Ibi enim Græcè legitur χρόνους ἢ καιρούς.
Nostri autem vtrunque hoc verbũ tempora appellant,
siue χρόνους siue καιρούς, cùm habeant hæc duo inter se
non negligendã differentiam. καιρούς quippe appellant
Græci tempora quidem, non tamen quæ in spaciorum
voluminibus transeunt, sed quæ in rebus ad aliquid op
portunis vel importunis sentiuntur: sicut messis, vinde-
mia, calor, frigus, bellum, & si qua similia. χρόνους autem
ipsa spacia temporum vocãt, Et hoc certè ipsi Apostoli
non ita quęsierũt, quasi vnũ nouissimũ diem vel horam M
exiguã diei partem scire voluissent, sed vtrum iam esset
opportunum tempus, quo regnum repræsentaretur Is-
raël. Tunc audierunt: Nemo potest cognoscere tempo- *Act.1.*
ra quæ pater posuit in sua potestate. i. χρόνους ἢ καιρούς,
quod si latine diceretur, tempora aut opportunitates,
nec sic quod dictũ est, esset expressum, quia siue oppor-
tuna siue importuna sint tempora καιροὶ dicũtur. Tem-
pora ergo computare, hoc est χρόνους, vt sciamus quãdo
sit finis huius seculi vel aduentus domini, nihil mihi a-
liud videtur, quàm scire velle quod ipse ait scire nemi-
nem posse. Opportunitas verò illius temporis profecto
non erit antequam prædicetur Euangelium in vniuer-
so orbe in testimonium omnibus gentibus. Apertissima *Matth.24.*
enim de hac re legitur sententia saluatoris dicentis: Et
prædicabitur hoc Euangelium regni in vniuerso orbe
in testimonium omnibus gentibus, & tunc veniet finis.
Tunc veniet, quid est, nisi ante nõ veniet? Quanto post
ergo veniat, incertum nobis est, ante tamen non esse
venturum dubitare vtique non debemus. Si ergo susci-
perent hunc laborem serui dei, vt peragrato orbe terra-
rum, quantum possent colligerent, quod remansit gen-
tium, vbi nondum est Euangelium prædicatum, hinc

A aduertere vtcunque possemus, quantū hoc tempus lōgè sit à fine seculi. Quod si propter quędā loca inaccessibilia & inhospita fieri posse non creditur, vt à seruis dei peragretur orbis, & quot quantæq; sint adhuc gentes sine Christi Euangelio, fideliter renuncietur: multo minus existimo in scripturis posse cōprehendi, quāta vsq; ad finem futura sint tempora, quandoquidē in eis legimus: Nemo potest cognoscere tēpora, quæ pater posuit in sua potestate. Vnde si iam nobis certissimè nunciatū fuisset in omnibus gentibus Euangelium prędicari, nec sic possemus dicere quātum temporis remaneret vsque ad finē, sed magis magisq; iam appropinquare merito diceremus: Nisi quis fortè respondeat, tanta celeritate prædicato Euangelio, Romanas gentes & plerasq; Barbaras occupatas, atque ita nonnullas non paulatim, sed subito ad fidē Christi fuisse conuersas, vt non sit incredibile paucis annis, etsi non vitę nostræ, qui iam seniores, certe iuuenum qui venturi sunt ad senectam, vniuersas omnino residuas gentes Euangelio posse cōpleri. Sed si ita erit, facilius cùm factum fuerit probari experiendo, quàm legendo antequam fiat inueniri potest.

B Hoc me compulit dicere cuiusdam opinio, quem presbyter quoque Hieronymus temeritatis notat, quòd ausus fuerit Danielis hebdomadas de aduentu Christi futuro, nō de præterito exponere. Si quid autem pro meritis potioribus sanctæ humilitati cordis tui dominus melius reuelarit, siue reuelauerit, peto nobiscum cōmunicare digneris, & hæc nostra rescripta sic accipere; tanquam hominis, qui mallem quidē eorum quæ à me inquisisti habere scientiam, quàm ignorantiam, (sed) quia id nondum potui, magis eligo tantam † ignorantiam cōfiteri, quàm falsam scientiam profiteri.

Hieronym.

† cautam.

Hesychius Augustino, docens diem supremum inquirendum esse. *Epistola LXXIX.*

DOMINO beatissimo & charitate syncerissima venerādo fratri & coëpiscopo Augustino, Hesychius in domino salutem. Desyderanti & expectanti mihi sanctus compresbyter noster Cornutus literas pertulit tuas, quæ me lętificauerunt, quia memoriam nostri bonā habere dignatus es, qui & mihi paucis sermone proprio sanctæ mentis tuæ de iis quę petierā in transitu significasti. Aliquāta autem de opusculis sancti cōpresbyteri Hieronymi

C adiunxisti, vt meam quæstionē lectione eius operis de sanctis scripturis explere possem. Et quia dignatus es id petere à nobis, vt quid sentiremus de ipsis quæstionibus per literas tuæ syncerissimæ charitati insinuaremus, ad ea de quibus scripta legi, prout intellectus exiguus meæ mediocritatis sentire potuit aut intelligere, infra scripsi. Cum dei omnipotētis conditoris totius creaturæ arbitrio & potestate cuncta gerantur, vel quæ facta sunt, vel quæ etiam futura sunt, sanctorum prophetarum vocibus cognoscuntur, qui priusquam fierent ea quę futura erant, voluntate diuina hominibus sunt loquuti. Vnde satis admiratione plenum est, si ea deus, quæ prædici voluit ad hominum sensus penitus non posse perueniri constituit, secundum hoc capitulum, quod dominus beatis Apostolis loquutus est, dicens: Nemo potest cognoscere tempora (vel momenta) quæ pater posuit in sua potestate. Primùm quia in antiquissimis libris ecclesiarum non ita scriptum est: Nemo potest, sed scriptum est: Non est vestrum nosse tempora vel momenta quæ pater posuit in sua potestate. Quæ ratio sermonis sequenti verbo rectè completur, cum dicit: Sed eritis mihi testes in Hierusalem, & in Iudæa, & Samaria, &

Acto.1.

vsque ad vltimū terræ. Non ergo Apostolos testes consummationis mundi, sed nominis & resurrectionis suę voluit intelligi. Nam de temporibus cognoscendis ipse dominus monet: Quis nam est fidelis seruus & prudens quem cōstituit dominus super familiam suam, vt det illis cibum in tempore. Sanctus † ille seruus, quem veniens dominus eius inuenerit sic facientem. Familia Christi verbo prædicationis pascitur, & fidelis famulus inuenitur, qui in tempore expectantibus dominum, necessariam escam credentibus præstat. Malus enim seruus sic reprehenditur: Quod si dixerit malus seruus, moram facit dominus meus venire, veniet dominus eius in die qua nescit, & hora qua ignorat: & reliqua. Item arguit quare tempus non cognoscatur, dicendo: Hypocritæ, faciem cœli nostis probare, tempus hoc quare non cognoscitis? Itē Apostolus: In nouissimis diebus instabunt tempora periculosa: & reliqua. Item Apostolus: De temporibus autem & momentis non necesse habemus vobis scribere: Vos enim ipsi diligenter scitis, quia dies domini sicut fur in nocte, ita veniet. Cùm enim dixerint, pax & securitas, tūc subitaneus illis apparebit interitus, quo modo dolores parturientis, & non effugient. Item Apostolus: Nō retinetis memoria, quia cum essem apud vos, hæc dicebam vobis, & nunc quid detineat scitis, vt reueletur in suo tempore. Nam mysterium iniquitatis iam operatur tantum, vt qui tenet modo teneat, donec de medio fiat, & tunc reuelabitur ille iniquus, quem dominus Iesus interficiet spiritu oris sui. Item dominus in Euangelio increpat Iudæos: Et tu si cognouisses tempus visitationis tuæ, forsitan permansisses, nunc autem absconsa sunt ab oculis tuis. Et dominus sic prædicat ad Iudæos: Pœnitētiam agite, completa sunt tempora, credite Euangelio. Et ad Iudæos quidem rectè completa dicebat, quia eorum tempora post eius prædicationem & triginta & quinq; vel quadraginta annos finita sunt. Et in Daniele: Quoadusque interfecta est bestia, periit, & corpus eius datum est vt comburatur, & reliquarum bestiarum regnum translatum est: & magnitudo vitæ data est eis vsque ad tempus & tempus, quod Gracè dicitur ἕως χρόνου καὶ καιροῦ. Et insequitur: Et ecce cum nubibus cœli ∘ quasi ∘ filius hominis veniens. Mysterium bestiæ & reliquarum bestiarum translationem, intelligentibus scripturam manifestum est. Aduentus domini diligendus est & expectandus. Est etiam magna beatitudo diligentibus eius aduentum, sicut testimoniū perhibet beatus Apostolus Paulus: De cætero, inquit, reposita est mihi corona iustitiæ, quam reddet mihi dominus iustus iudex in illa die: non autem mihi solum, sed & iis qui diligunt aduentum domini. Et dominus in Euangelio: Tunc iusti fulgebunt sicut Sol in regno patris sui. Item propheta: Ecce enim tenebræ & caligo operiet terram super gentes, in te verò apparebit dominus, & maiestas eius in te videbitur. Item propheta: Qui verò expectant dominum, exultabunt cum virtute, producent pennas sicut aquilæ, currēt & non laborabunt, ambulabunt & non esurient. Et plurima talia, quæ ad beatitudinem eorum pertinent, qui diligunt aduētum domini, inueniuntur. Quod autem nemo possit mensuras temporum colligere, manifestum est. Euangelium quippe dicit: De die illa & hora nemo scit: ego autem pro possibilitate intellectus mei dico, neque diem, neque mensem, neque annum aduentus ipsius sciri posse, sed signa quæ sunt aduentus videndo & credendo, & expectare me conuenit, & credentibus escam hanc retribuere, vt expectantes diligant aduentum eius, qui dixit:

Luca.12. *† Beatus.* *2.Tim.3.* *1.Thess.5.* *2.Thess.2.* *Luca.19.* *Marci.1.* *Daniel.7.* *2.Timo.4.* *Matth.13.* *Esaiæ.60.* *Esaiæ.40.* *Matth.24.*

D E F

G dixit: Hæc omnia cum videritis, ſcitote quoniam prope eſt in ianuis. Signa ergo Euangelica & prophetica, quæ in nobis completa ſunt, aduentum domini manifeſtant: nam fruſtra aut qui quærũt, aut qui calumniantur dies & annos in computo comprehendere quærũt: cum ſcriptum ſit: Quia niſi abbreuiati fuiſſent dies illi, non fieret ſalua omnis caro, ſed propter electos breuiabuntur dies illi. Certum eſt tempus carere computo, quod breuiãdum eſt à domino, qui tempora conſtituit, Appropinquaſſe autem aduentum eius, cuius ſigna aliqua videmus ex iis quæ facta ſunt eſſe completa: & iterum dicit. *Lucæ.21.* His autem fieri incipientibus, reſpirabitis & leuabitis capita veſtra, quoniã appropinquabit redẽptio veſtra. Quæ autem ſigna dixit videnda, manifeſtum eſt in Euangelio ſancti Lucæ: Et Hieruſalem calcabitur à gentibus, donec impleantur tempora gentium: hoc factum eſt, & fieri nulli dubium eſt. Et inſequitur: Et erunt ſigna in Sole & Luna & in ſtellis, & in terra preſſura gentium: cauſa quæ patimur & pœna† compellit, ſi forte non curet volũtas. Nam in vno tempore & ſigna in cœlo & preſſuram gentium in terris ab hominibus videri & ſuſtineri manifeſtũ eſt. Et inſequitur: Areſcentibus hominibus præ timore & expectatione, quæ ſu-

† aliâs ea quæ patimur confiteri & pœna &c.

H peruenient vniuerſo orbi: nullam patriam, nullum locum noſtris temporibus non affligi aut humiliari certum eſt, ſicut dictũ eſt, præ timore & expectatione, quæ ſuperueniẽt vniuerſo orbi: & omnia ſigna quæ ſuperius Euangelium legentibus manifeſtat, ex maxima parte *Matth.24.* completa ſunt. Quod autem dictum eſt, Et prædicabitur Euangelium in vniuerſo mundo, & tunc veniet finis. Primum quod ipſius domini repromiſsio talis fuit, vt ipſi Apoſtoli eius nominis & reſurrectionis teſtes fierent in Hieruſalem, & in Iudæa, & in Samaria & vſque ad extremum terræ, & Apoſtolus hac authoritate do- *Roma.10.* cet: Sed dico nunquid non audierunt? In omnem terram exiuit ſonus eorũ, & in fines orbis terræ verba eo- *Coloſſ.1.* rum. Item, propter ſpem quæ repoſita eſt vobis, quam ante audiſtis in verbo veritatis Euangelij, quod aduenit in vos, ſicut & in omni mundo eſt fructificans & creſcens. Sed ab Apoſtolis nunciata fides in gentibus, habuit multos perſequutores, vt retenta tardius inualeſceret, vt illud impleretur: Ante hæc omnia primum in vos manus inmittent ſuas, & perſequentur & tradẽt vos in Synagogas & in cuſtodias, ducentes ad reges &

I ad præſides propter nomen meum, vt illud impleretur quod ſcriptum erat: Et velociter reædificaberis à quibus deſtructa es. Nam ex quo clementiſsimi imperatores, Chriſtiani dei voluntate eſſe cœperunt, quanquam paulatim fides cauſa perſequutionis creſcebat in ſeculis, factis regibus Chriſtianis vbique in paruo tempore Chriſti Euangelium penetrauit. Expoſitio ſanè beati Danielis de hebdomadibus, quam vir ſanctus cõpreſbyter noſter Hieronymus expoſuit, qualiter doctores eccleſiarum tradidiſſent, lectorem ſuſpendit.† Nam ſi ipſe doctiſsimus vir compresbyter noſter ait periculoſum eſſe de magiſtrorum eccleſiarum iudicare ſententiis, & alterum præferre alteri, quanto magis hoc lector facere non poteſt, quod magiſter facere dubitauit. Nos *Matth.5.* autem credimus quod dominus ait: Quia cœlũ & terra tranſient, iota autem vnum vel vnus apex non tranſiet à lege, donec omnia fiant. Quo modo ergo myſterium hebdomadarum ſit impletum vſque ad natiuitatem & paſsionem Chriſti, admiror, cum illud quod in dimidio hebdomadæ propheta loquutus eſt, dicendo: In dimidio hebdomadæ tolletur ſacrificium meum, & deſolationum ſupplicatio interitus, & ad ſacrificium abo- K minatio. Hæc ergo abominatio ſi iam completa fuerat, *Daniel.9.* quo modo dominus monet & dicit: Cũ videritis abo- *Matth.24.* minationem deſolationis, quod dictum eſt per Danielem prophetam ſtantem in loco ſancto, qui legit intelligat. Ego autem ne petitionis beatitudinis tuæ contẽptor eſſem, hæc quemadmodũ ſenſi, ſcripſi ad tuam charitatem. Plenius autem dignare nos verbo gratiæ tuæ reſcribendo inſtruere & lætificare.

† lectorẽ attentũ quærit.

Auguſtinus Heſychio, commonſtrans quo modo ſint intelligenda ſcriptura loca, quæ varie loquuntur de fine ſeculi: quodq́; praſtat non inquirere diem illum, ſed hoc agere, vt vnuſquiſque ad ſuæ vitæ ſupremum diem ſit paratus.

Epiſtola LXXX.

DOMINO beatiſsimo & venerabiliter ſuſcipiendo fratri & coëpiſcopo Heſychio, Auguſtinus in domino ſalutem. Accepi literas venerationis tuæ, quibus valde ſalubriter exhortaris, vt Saluatoris noſtri diligatur & deſyderetur aduentus. Facis hoc vt ſeruus bonus eiuſdem patrisfamiliâs, auidus lucrorum domini tui, & volens habere plurimos ſocios dilectionis, qua ipſe præcipue & perſeueranter accenderis. Intuentes igitur quod commemo- L raſti de Apoſtolo, quia dominũ dixit redditurũ coro- *2.Tim.4.* nam iuſticiæ, non tantum ſibi, ſed & omnibus qui diligũt manifeſtationẽ eius, ita rectè viuimus, & in hoc ſeculo tanquã peregrini agimus, cum ſe in hac dilectione cor noſtrum proficienter extẽdit, ſiue citius ſiue tardius veniat quàm putatur, cuius manifeſtatio fideli charitate diligitur, & pio deſyderatur affectu. Seruus quip- *Lucæ.12.* pe ille, qui dicit: Morã facit dominus meus, & percutit conſeruos ſuos, manducat & bibit cum ebrioſis, nõ vtique diligit manifeſtationem eius. Et moribus enim apparet animus eius, quos mores licet breuiter ideo magiſter bonus curauit exprimere, id eſt, ſuperbiam atque luxuriam, ne quod dicebat: Moram facit dominus meus, deſyderio domini ſui dicere crederetur, quo ardebat ille qui dicebat: Sitiuit anima mea ad deũ viuum, quan- *Pſal.41.* do veniam, & apparebo ante faciem dei? Dicẽdo enim quando veniam: moras ſe perpeti moleſte ferebat, quia etiam quod tempore acceleratur, deſyderio tardum videtur. Quo modo autem tardus eſt eius aduentus, vel quo modo longè venturus eſt, cum ipſi Apoſtoli tempore, quo adhuc erãt in carne, dixerint: Nouiſsima ho- M ra eſt: quamuis à domino audierint: Nõ eſt veſtrum ſcire tempora? Hoc ergo neſciebãt quod neſcimus & nos, quantum ad me attinet, dico, & eos qui hoc mecũ neſciunt: & tamen quibus dictum eſt: Non eſt veſtrum ſcire tempora, quæ pater poſuit in ſua poteſtate: diligebant eius manifeſtationem, & dabant cõſeruis in tempore cibaria, nec percutiebant eos dominando eis, nec luxuriabantur cum amatoribus mundi dicẽtes: Moram facit dominus meus. Alia eſt ergo ignorantia temporum, alia labes morum amorq́; viciorum. Nam & Apoſtolus Paulus quando dicebat: Non cito moueamini *2.Theſſ.2.* mente, neq; terreamini, ſiue per verbum ſiue per epiſtolam, tanquam per nos miſſam, quaſi inſtet dies domini: nolebat vtique vt crederẽt eis, qui iam propinquare domini arbitrantur aduentum: nec tamen volebat vt tanquam ſeruus ille dicerent: Moram facit dominus *Luca 12.* meus venire & traderent ſe ſuperbiæ luxuriæq́; perdendos: ſed ſic eos nolebat de propinquante die nouiſsimo falſis auſcultare rumoribus, vt tamen vellet eos paratos ad aduentum domini ſui lumbis accinctis, & lucernis ardentibus

A ardentibus operiri: quibus dicit: Vos autem fratres non *1.Thess.5.* estis in tenebris, vt vos dies ille tanquam fur comprehendat. Omnes enim vos filij lucis estis & filij diei, non sumus noctis neque tenebrarum. Ille autem qui sic dicit: Moram facit dominus meus venire, vt percutiat conseruos suos, epuletur cum ebriosis, non est lucis, sed tenebrarum: & ideo eum tanquam fur dies ille comprehendet: quod vnusquisque debet etiam de die huius vitæ suæ nouissimo formidare. in quo enim quenque inuenerit suus nouissimus dies, in hoc eum comprehendet mundi nouissimus dies: quoniam qualis in die isto quisq; moritur, talis in die illo iudicabitur. Ad hoc pertinet quod in Euangelio secundum Marcum ita scrip- *Marci.13.* tum est: Vigilate ergo, quia nescitis quando dominus domus veniat, serò, an media nocte, an gallicantu, an mane, ne cum venerit repente, inueniat vos dormientes. Quod autem vobis dico, omnibus dico, vigilate. Quibus enim omnibus dicit, nisi electis & dilectis suis ad corpus eius pertinentibus, quod est ecclesia? Non solùm ergo illis dixit quibus tunc audientibus loquebatur, sed etiam illis qui fuerunt post illos ante nos, & ad nosipsos, & qui erunt post nos vsque ad eius nouissi- B mum aduentum. Nunquid autem omnes inuenturus est dies ille in hac vita, aut quisquam dicturus est quod ad defunctos etiã pertineat quod ait: Vigilate, ne cum repente venerit inueniat vos dormientes? Cur itaq; omnibus dicit, quod ad eos solos pertineat qui tunc erunt, nisi quia eo modo ad omnes pertinet, quo modo dixit? Tunc enim vnicuiq; veniet dies ille, cũ venerit ei dies vt talis hinc exeat, qualis iudicandus est illo die. Ac per hoc vigilare debet omnis Christianus, ne imparatum inueniat eum domini aduentus. Imparatum autem inueniet ille dies quem imparatum inuenerit suæ vitę huius vltimus dies. Certè enim hoc saltem manifestum erat Apostolis, non eorum temporibus cum hîc in carne viuerent dominum esse venturum: & tamẽ quis dubitet eos præcipue vigilasse & seruasse, quod omnibus dixit, ne imparatos repente veniens inueniret? Nondũ sanè intelligo quònam modo accipi debeat quod scripsit sanctitas tua, propterea dixisse dominũ Apostolis: *Act.1.* Non est vestrum nosse tempora vel momenta, quæ pater posuit in sua potestate: quoniam sequutus adiunxit: Sed eritis mihi testes in Hierusalem, & in Iudæa, & in Samaria, & vsque ad vltimum terræ. Quem scripturæ sensum sic exponis, vt dicas, ergo non Apostolos testes C consummationis mundi, sed nominis & resurrectionis suæ voluit intelligi. Non quidem ille ait: Non est vestrum prædicare tempora: sed non est vestrum nosse. Verùm si ita vis intelligi quod ait: Non est vestrum scire: ac si diceret, non est vestrum scientes facere, id est, non est vestrum hoc docere: quis nostrum docere audeat, vel scire præsumat, quod deus ille magister nec eos discipulos docuit, à quibus præsentibus interrogatus est præsens, nec illi tam sancti magnique doctores ecclesiam docere potuerunt? An respondebitur, hæc non docuisse Apostolos, sed prophetas. Hoc enim aisti & verum est, quod ea quæ futura sunt, sanctorum prophetarum vocibus cognoscuntur, qui priusquam fierent, inquis, ea quæ futura erant voluntate diuina hominibus sunt loquuti. Sed si veneratio tua satis admiratione plenum esse dicit, si ea deus quæ prædici voluit, ad hominum sensus penitus non posse peruenire constituit, quãto maiore admiratione plenum est, si ea quæ prophetæ hominibus sunt loquuti, hęc Apostoli vel scire sunt prohibiti vel docere? Quo modo autem pro-

phetæ ista de quibus agitur tempora docentes, non in- D telligerentur ab Apostolis, si intelliguntur à nobis? Aut si eos Apostoli intellexerunt istam mensuram temporis prophetantes, quo modo non docerent quod intellexerunt, quando per eorum præconium & ipsi prophetæ innotescebant, qui eos suis libris ista docuerunt? Et ideo per quas literas ea ipsi didicerant, per easdem poterant alij quoque in his gentibus discere, in quibus Apostoli authoritatem propheticam commendabant. Cur ergo eis dictum est: Non est vestrum scire: vel si ita intelligendum est: Non est vestrum docere tempora, quæ pater posuit in sua potestate: quandoquidem sic ea docebant, cum ij in quorum literis discerentur per illos innotescebant? Vnde credibilius est, non deum noluisse scire, sed noluisse prædicari: quòd noluit prædicari quod videbat non vtiliter sciri. Cur ergo, inquis, de temporibus cognoscendis ipse dominus monet vbi dicit: Quis nam est fidelis seruus & prudens *Matth.24.* quem constituit dominus super familiam suam, vt det illis cibum in tempore? Imò verò monet, non vt bonus seruus cognoscat temporum finem, sed vt omni tempore in opere bono vigilet: quia nescit temporum finem. Non monet vt tempora quæ pater posuit in sua E potestate assequamur super Apostolos, sed monet vt quoniam nescimus quando veniat dominus, in cordis præparatione imitemur Apostolos. Vnde iam supra satis loquutus sum. Arguit autem Iudæos, quare tempus non cognoscant, dicens: Hipocritæ faciem cœli *Luca.12.* potestis probare, & reliqua: quoniam illud tempus non cognoscebant, quod iam volebat cognosci, id est, primi aduentus sui quo in eum crederent, qui alterum eius aduentum vellent expectare, vigilantes quandocunque futurus esset. Qui enim aduentum domini non cognouerit primum, præparare se non potuit ad secundum, credendo in eum fideliterque vigilando, ne illum tanquam fur in tenebris comprehendat, siue tardius venerit, siue citius quàm speratur. Dicit etiam sicut admones, Apostolus Paulus. In nouissimis temporibus *2.Timo.3.* instabunt tempora periculosa, & reliqua. Sed nunquid ideo docet tẽpora quę pater posuit in sua potestate? Aut ideo quisquã nouit quàm longa vel breuia sint eadem ipsa quæ fatendum est, esse nouissima? Cogitare quippe debemus quàm olim dictum sit: Fratres nouissima hora *1.Ioan.2.* est. Rursus eundem Apostolum dixisse commemoras: De temporibus autem & † momentis non necesse habe- *† vel.* mus scribere vobis, vos enim ipsi diligenter scitis quia *1.Thess.5.* dies domini sicut fur in nocte, ita veniet. Et cũ dixerint, F pax & securitas, tunc subitaneus illis apparebit interitos, quo modo dolores parturientis & non effugient. Et hic non dixit post quantum temporis hoc futurum sit, sed quo modo futurum sit: id est, non quanta erit ætatis breuitas vel prolixitas, sed quantumlibet interuallum sit spaciumq; temporis, non tamen eis hoc veniet malum nouissimum, nisi cum dixerint, Pax & securitas. Quibus verbis videtur Apostolus huius nouissimi diei vel spem vel timorem ab hoc nostro tempore remouisse. Non enim videmus ipsos amatores huius seculi, quibus subitaneus apparebit interitus, iam dicere, Pax & securitas. Quid ergo scire sufficiat, satis ipse demonstrat Apostolus, dicendo: De temporibus & momentis non opus habemus vobis scribere: vel sicut alij codices habent: Non opus habetis vobis scribi. Nec sequutus adiunxit: [Vos enim ipsi diligenter scitis quantũ temporis restet: sed ait,] Vos enim ipsi diligenter scitis quia hora domini sicut fur in nocte, ita veniet. Hoc ergo scire o-

 pus est,

us eſt, vt curent filij lucis eſſe, & parato corde vigila-
e, qui nolunt ab illa hora ſicut à nocturno fure com-
rehendi. Nam ſi ad cauendum hoc malum, id eſt,ne
ıora domini tanquam fur inueniat imparatum, opus
iſſet noſſe temporum ſpacia, non diceret Apoſtolus
ıon opus eſſe vt hoc ſcriberet, ſed hoc potius eis eſſe
ſcribendum tanquam doctor prouidentiſsimus iudi-
caret. Nunc autem nec illis hoc opus eſſe monſtrauit,
quibus ſufficiebat vt ſcirent imparatis atque dormien-
ibus horam domini ſicut furem eſſe venturam, atque
ıoc ſciendo eſſent ipſi vigilanter parati poſt quanta-
ibet tempora veniet: & ſuum ſeruauit modum, vt li-
cet Apoſtolus, non tamen præſumeret alios docere,
quod Apoſtolis dominum dixiſſe cognouerat non eſt
veſtruoı ſcire. Ponis etiam quod idem ipſe dixit Apo-
ſtolus: Non retinetis memoria, quia cum eſſem apud
vos hæc dicebam vobis? Et nunc quid detineat ſcitis,
vt reueletur in ſuo tempore. Nam myſterium iam o-
peratur iniquitatis, tantum qui tenet modo teneat,do-
nec de medio fiat. Et tunc reuelabitur ille iniquus,quẽ
dominus Ieſus interficiet ſpiritu oris ſui. Quæ verba
Apoſtolica vtinam non tantummodo ponere,verum-
etiam exponere dignareris:Ita ſanè obſcura ſunt & my
ſtice dicta, vt tamen appareat cum nihil de ſtatutis di-
xiſſe temporibus, nullùmque eorum interuallum ſpa-
ciùmque aperuiſſe. Ait enim: Vt reueletur in ſuo tem-
pore, nec dixit poſt quantum temporis hoc futurum
ſit. Deinde ſubiunxit: Iam enim myſterium operatur
iniquitatis. Hoc iniquitatis myſterium quomodolibet
intelligatur quid ſit, ab alio ſic, ab alio autem ſic,quan-
diu tamen operetur occultum eſt. Neque id expreſsit
Apoſtolus tanquam homo ex eorum numero, quibus
dictum eſt: Non eſt veſtrum ſcire tempora. Quaouis
enim nondum ioter eos erat, quando eis hoc dictum
eſt,ad eorum tamen collegium atque ſocietatem etiam
ipſum non ambigimus pertinere. Item quod ſequi-
tur: Tantum qui modo tenet, teneat, donec de me-
dio fiat, & tunc reuelabitur ille iniquus, quem domi-
nus Ieſus interficiet ſpiritu oris ſui: docet nos Antichri-
ſtum manifeſtum futurum. Siquidem ipſum videtur a-
liquanto euidentiori ſignificatione tetigiſſe,interficien
dum ſpiritu oris domini Ieſu Chriſti, ſed poſt quan-
tum temporis iſtud erit, nec ſaltem obſcure loquutus
eſt. Quis nam ſit enim qui modo tenet,vel quid teneat,
vel quid ſibi velit quod ait,de medio fiat:poteſt quiſque
ſe coarctare vt intelligat, vel aliquatenus ſuſpicetur,
quoniam quoquo modo ſcriptũ legit. Quandiu autem
teneat, & poſt quanta temporum ſpacia de medio fiat,
hoc omnino tacetur. Item dominus,inquis in Euange-
lio increpat Iudæos,dicens: Et tu ſi cognouiſſes tempus
viſitationis tuæ, forſitan permanſiſſes, nunc autem ab-
ſcondita ſunt ab oculis tuis. Sed hoc ad tempus primi
aduentus domini pertinet, non ſecundi, de quo nunc
quæſtio eſt. De ſecundo quippe aduẽtu ſuo dixit, Non
eſt veſtrum ſcire tempora,non de primo. De illo enim
ab eo quæſierunt diſcipuli quem ſperabant,non de iſto
quem iam videbant. Si enim primum eius aduentum
Iudæi cognouiſſent, nunquam dominum gloriæ cru-
cifixiſſent: & ideo nõ euerti ſed permanere potuiſſent.
Iam verò quod ait ad eos: Pœnitentiam agite,comple-
ta ſunt tempora, credite Euangelio: etiam ipſe firmaſti
de his temporibus dictum eſſe Iudæorum quæ conti-
nuo poſt paucos annos fuerãt tranſitura,& nunc noui-
mus iam eſſe tranſacta,euerſa ſcilicet ciuitate,in qua re-
gnum eorum fuerat cõſtitutum. Proinde quod ex Da-
niele de interfecta beſtia poſuit venerabilitas tua, & de K
reliquarum beſtiarum regno,& inter hęc de filio homi
nis veniente cum nubibus cœli,manifeſtũ eſſe dixiſti in-
telligentibus ſcripturã. Sed ſi dignatus fueris exponere,
quo modo iſta pertineant ad cognoſcendum temporũ
ſpacium,poſt quod erit ſaluatoris aduentus,ita vt inue-
niantur ſine vlla ambiguitate manifeſta, fatebor, etiam
ipſe cum magna actione gratiarũ,illud quod ait domi-
nus,Non eſt veſtrum ſcire tempora,tantummodo Apo
ſtolis eſſe dictum, non poſteris eorũ qui ea fuerant co-
gnituri. Diligendus ergo eſt & expectandus domini ſi-
cut ſanctè hortaris aduentus,magnamq; dicis eſſe bea-
titudinem diligentibus eius aduentum,& adhibes Apo
ſtoli teſtimoniũ,cuius verba ſic ponis: De cætero repo- 2.Timo.4.
ſita eſt mihi corona iuſticiæ,quã reddet mihi dominus
iuſtus iudex in illa die. Non ſolum autẽ mihi, ſed & iis
qui diligunt aduentũ domini. Tunc enim ſicut ex Euan Matth.13.
gelio cõmemoras,Iuſti fulgebunt ſicut Sol in regno pa
tris ſui. Et quod propheta dicit: Ecce enim caligo & te- Eſa.60.
nebræ operient terram ſuper gentes, in te vero appare-
bit domious,& maieſtas eius ın te videbitur. Item quod
ſcriptum eſt: Qui verò expectant dominum,exultabunt Eſa.40.
cum virtute, producent pennas ſicut aquilæ,current &
non laborabunt,ambulabunt & non eſurient. Hoc pla L
nè piiſſime & veriſſime dicis, cõmendans eorum bea-
titudinem, qui diligunt aduentum domini. Sed & illi
quibus dicebat Apoſtolus: Non cito moueamini men- 2.Theſſ.2.
te,quaſi inſtet dies domini, diligebant vtique aduẽtum
domini. Nec eos hoc docens doctor gentium ab illa
dilectione frangebat, qua vt inflammarentur volebat:
& ideo nolebat vt credereot eis,à quibus audiebant in-
ſtare diem domini, ne fortè cum tranſiſſet tempus,quo
eum crediderant eſſe venturum, & veniſſe non cerne-
rent,etiam cætera fallaciter ſibi promitti arbitrantes,&
de ipſa mercede fidei deſperarent. Non ergo ille dili-
git aduentum domini qui eum aſſerit propinquare,nec
ille qui eum aſſerit non appropinquare: ſed ille potius
qui eum ſiue prope ſiue longe ſit, ſynceritate fidei, fir-
mitate ſpei,ardore charitatis expectat. Nam ſi tanto ma
gis diligitur dominus, quanto magis creditur & præ-
dicatur citius eſſe venturus, magis eum diligebant qui
eius aduentum iam inſtare dicebant, quàm ij quos A-
poſtolus eis credere prohibebat, vel ipſe Apoſtolus qui
hoc vtique non credebat. Si autem oneroſa non eſt in-
firmitas mea ſanctitati tuæ, peto apertius non graueris M
exponere, quo modo dixeris neminem poſſe tempo-
rum menſuras colligere,ne fortè & hoc & mihi videa-
tur, quod etiam charitati tuæ, & fruſtra quilibet no-
ſtrum inſtrui expectet ab altero. Cum enim hoc dixiſ-
ſes, deinde ſubdidiſti & aiſti, Euangelium quidem di-
cit, De die & hora nemo ſcit. Ego autem, inquis, pro
impoſsibilitate intellectus mei dico, neq; menſem ne-
que annum aduentus ipſius ſciri poſſe. Ita enim hoc vi-
detur ſonare, tanquam non poſſit ſciri,quo anno ven-
turus ſit: ſed poſſit ſciri qua hebdomade annorum, vel
qua decade,tanquam dici poſſit atq; definiri intra illos
vel illos ſeptem annos, aut intra illos vel illos decẽ an-
nos. Quod ſi ne hoc quidem comprehẽdi poteſt,quęro
vtrum ſic ſaltem poſsit definiri tempus aduentus eius,vt
eum venturũ eſſe dicamus,intra iſtos,verbi gratia,quin-
quaginta vel centum annos, vel quotlibet ſeu maioris
numeri, ſeu minoris annorum, ſed in quo eorum, nos
ignorare. Hoc ſi iam comprehẽdiſti,multum eſt quod
comprehendere potuiſti. Idipſum eſt autem quod ro-
go,vt nobis benignus impertias,adhibẽs idonea docu-
menta

A menta, quibus id potueris indagare. Si autem neque hoc te comprehendisse præsumis, hoc sentis quod ego. Nouissima enim esse ista tempora, multis rerum signis apparentibus, quæ dominum prædixisse legimus, omnes qui ea credimus, cernimus. Sed & mille annorum tempus, si eorum finis esset seculi finis, posset vniuersum dici nouissimum tempus, vel etiam nouissimus dies, quia scriptum est: Mille anni ante oculos tuos, tanquam dies vnus: vt quicquid per eosdem mille annos gereretur, nouissimo tempore vel nouissimo die diceretur geri. *Psal. 89.* Iterum enim dico quod in hac causa sæpe dicendum est: Consyderemus ante quàm multos annos dixerit beatus Ioannes Euangelista: Nouissima hora est. Nam si tunc essemus hoc audito quando crederemus tot annos postea transiturus, ac non potius ipso adhuc Ioanne in corpore constituto dominum speraremus esse venturum? Neque enim dixit, Nouissimum tempus est, aut nouissimus annus, aut mensis, aut dies, sed nouissima hora est. Et ecce ista hora quàm longa est, nec tamen est ille mentitus, sed vtique intelligendus est horam pro tempore posuisse. Quod nonnulli sic accipiunt, vt sex anno-

B rum milia constituant, velut vnum diem, eúmque in partes velut horas duodecim partiantur, vt sic quingentos annos postremos, hora videatur habere postrema. In quibus annis iam Ioannes, inquiunt, loquebatur quando nouissimam horam esse dicebat. Sed aliud est nosse aliquid, aliud suspicari. Cur enim non potius, si sex annorum milia deputandus est vnus dies, non duodecima, sed vicesimaquarta pars eius vna hora est: id est, non quingenti, sed ducenti quinquaginta anni? Totus enim dies, totus circumitus solis verius nuncupatur, non ab Oriente vsque in occidentem, sed ab Oriente vsque in Orientem, vnde toto die peracto, id est, viginti & quatuor horis, rursus exoritur: ac per hoc hora ista nouissima, ex quo tempore id loquutus est Ioannes, ante fermè septuaginta annos vt minimum [dicam,] iam reperitur esse transacta, & nondum venit terminus seculi. Huc accedit, quia inspecta diligenter ecclesiastica historia, reperitur Ioannes Apostolus longè ante fuisse defunctus, quàm quinque milia quingenti anni, à generis humani exordio complerentur. Nondum erat itaque hora nouissima,

C si sex milium annorum pars duodecima, id est, quingenti anni, velut vnius horæ spacium deputatur. Porrò si secundum scripturas vnum diem mille annos esse ponamus, multo magis olim transiit tam longæ diei hora nouissima, non dico si vicesimaquarta pars eius, qui sunt anni paulo amplius quadraginta, sed si duodecima deputetur quæ illos annos duplos habet. Vnde conuenientius ille Apostolus creditur horam posuisse pro tempore, quæ hora quàm longa sit, ignoramus: quia non est nostrum scire tempora, quæ pater posuit in sua potestate: quanuis eam nouissimam esse nouerimus, multomagis vtique nos, quàm qui fuerunt ante nos, ex quo esse vel dici cœpit hora nouissima. Quod autem ideo videtur venerationi tuæ comprehendi non posse temporum mensuras, vt definiatur quo anno futurus est finis, quia secundum promissionem domini breuiabuntur dies illi, prorsus non intelligo. Si enim sic breuiabuntur, vt fiant ex pluribus pauciores, quæro secundum quam veritatem futuri erant plures, nisi breuiarentur? Hebdomades enim sancti Danielis non ad primum domini aduentum, sicut pluribus visum est, sed ad secundum potius existimas

pertinere. Itáne ergo breuiabuntur, vt vel vna in eis D hebdomada minus futura sit: & falsa erit prophetia, quæ tanta diligentia numerum hebdomadarum definire curauit, vt quiddam diceret etiam dimidio hebdomadis implendum? Miror si per prophetiam Christi, destruitur prophetia Danielis. Deinde quale est vt putemus ignorasse Danielem, vel potius angelum, à quo ista discebat, breuiaturum dominum dies illos, & errasse vt hoc diceret, vel scisse quidem, sed ei quem docebat fuisse mentitum? Quod si absurdum est, cur non potius credimus secundum id quod breuiaturus est dominus dies illos, tot hebdomadas prophetasse Danielem, si tamen ad secundum domini aduentum, quod nescio quemadmodum possit ostendi, ille numerus refertur annorum? Postremò multo certius securiúsque dicitur domini aduentum intra septuaginta, aut vt plurimum intra centum annos futurum, si hebdomades istæ ipsum prænunciant. Anni enim quadringenti nonaginta sunt in hebdomadibus septuaginta. A natiuitate autem domini hodie computantur anni fermè quadringenti viginti: à resurrectione autem vel ascensione eius, anni plus minus cccxc. Ac per hoc, si ex quo natus est computetur, septuaginta E sunt reliqui: si ex quo passus est, circiter centum remanent, intra quos Danielis omnes hebdomades, si de nouissimo eius aduentu prophetatæ sunt, implebuntur. Qui ergo dicit intra tot annos erit, tunc falsum dicit si vltra erit. Sed quia breuiabuntur, pauciores poterunt esse, non plures. Rectè itaque dicitur intra hos erit, quoniam quantumlibet breuientur verum erit. Ipsa nanque breuiatio si eo modo intelligēda est vt pauciores fiant, vltra eos diem domini venire non patitur, sed magis magisque intra eos quanto fuerint pauciores. Non igitur ista breuiatio turbat computatorē, qui eo modo definierit, vt dicat intra tot annos diem domini esse venturum, sed adiuuat potius, quoniam quanto magis ad paucitatem redigentur dies, tanto magis erit intra & vltra esse non poterit: atque ideo verum erit quod ita definitur, vt dicatur intra tot annos erit, quāuis nesciatur quo anno futurum sit. Proinde tota quæstio est, vtrum Danielis hebdomades primo aduentu domini impletæ sint, an finem seculi prophetauerint, an ad vtrunque pertineant. Neque enim qui etiam hoc saperent defuerunt, dicētes, tempore primi aduentus Christi esse com- F pletas, & inde vsque ad finem seculi totidem rursus esse complendas. Equidem video quia si primus eas non compleuit aduentus, necesse est vt secundus eas compleat: quoniam prophetia illa non potest esse falsa: quæ si tempore primi aduentus impleta est, non cogit intelligi quod etiam de fine seculi implebitur. Ac per hoc incertum est etiam si verum est, neque negandum quidem, sed neque præsumendum est id futurum. Relinquitur itaque, vt qui vult cogere istam prophetiam credi seculi fine complendam, cōtendat quantum potest, & ostendat si potest, primo aduentu domini non fuisse completam, contra tot expositores diuinorum eloquiorum, qui hanc non solum computatione temporū, verumetiam rebus ipsis completam fuisse demonstrant, *Danie. 9.* maxime quod ibi scriptum est: Et vngetur sanctus sanctorum, vel propter quod in eadem prophetia Hebræi codices expressius habēt: Occidetur Christus & non erit eius,* id est, non erit eius ciuitatis, quoniā sic alienatus est à Iudeis, qui eum propterea saluatorē redemptorémque suum non esse crediderunt, quia occidere potuerunt. ** Hieronymus legit eius populus.* Neque enim in fine seculi vngendus, aut occi-

[ex]pectandus est Christus, vt ista prophetia Danielis tunc expectetur implenda, nondum credatur impleta. Quod autem de signis Euangelicis & propheticis quę fieri cernimus, propinquum domini aduentum sperare debeamus, quis negat? Quotidie quippe magis magisque fit proximus. Sed quanto interuallo propinquet, hoc, dictum est, non est vestrum scire. Vide quando dixit Apostolus: Nunc enim propior est nostra salus quam cum credidimus, Nox præcessit, dies autem appropinquauit. Ecce quod anni transierunt, nec tamen quod dixit falsum est: Quanto magis nunc dicendum est propinquare domini aduentum, quando tantus est ad finem factus accessus? Apostolus certè: Spiritus, inquit, manifeste dicit, quia in nouissimis temporibus recedant quidam à fide, Nondum vtique erant eadem tempora, hæreticorum scilicet & talium quales eodem sermone describit, sed iam venerunt, ac per hoc in nouissimis temporibus videmur etiam per ipsos de fine seculi commoneri. Itémque alibi dicens: Hoc autem scitote quoniam in nouissimis diebus instabunt tempora sæua, vel sicut alij codices habent, periculosa. Deinde qualia futura sint exprimens, Erunt enim homines, inquit, seipsos amantes, amatores pecuniæ, elati, superbi, blasphemi, parentibus non obedientes, ingrati, scelesti, irreligiosi, sine affectione, detractores, incontinentes, immites, sine benignitate, proditores, procaces, cæcati, voluptatum amatores magis quàm dei, habentes speciem pietatis, virtutem eius abnegantes. Mirum si tales homines aliquando defuerunt. Denique quia & tunc erant, adiungit ac dicit: Et hos deuita, Ex his enim sunt qui penetrant domos. Non ait, Penetrabunt, tanquam & hic futurum prænuncians, sicut suprà dixerat, Instabunt tempora periculosa: sed ait, Penetrant domos, & captiuas ducunt mulierculas. Non ait, ducent vel ducturi sunt, sed iam ducunt. Nec putandus est hoc loco, pro temporis futuri verbis, præsentis temporis verba posuisse, quandoquidem illos ab eo cui scribit euitari admonebat. Nec tamen frustrà dixit, In nouissimis diebus instabunt tempora periculosa, & hinc ea periculosa futura demonstrans, tales homines futuros esse prædixit, nisi quia tanto plures erunt, magisque abundabunt, quanto magis propinquatur ad finem. Videmus ergo tales nunc abundare. Sed quid si abundantiores erunt post nos, & omnino abundantissimi, quando iam iámque ipse finis instabit, qui quandiu aberit ignoratur? Nouissimi quippe dies dicti sunt, & in ipsis primis Apostolorum diebus, cum domini in cœlum recēs esset ascensus quando die pentecostes misit promissum spiritum sanctum, & quidam stupebant admirantes eos qui linguis quas non didicerant loquebantur, quidam verò irridentes, musto plenos esse dicebant. Quo die Petrus loquens ad illos, qui de hac re varie mouebantur: Non enim sicut, inquit, suspicamini, ebrij sunt isti, cum sit hora diei tertia. Sed attendite, quoniam hoc est quod dictum est per prophetam: Erit in nouissimis diebus dicit dominus, Effundam de spiritu meo super omnem carnem, & cæte. Iam tunc ergo erant dies nouissimi, quanto magis nūc, etiamsi tantum dierum remansit vsque in finem, quantum ad hunc diem à domini ascensione transactum est, vel aliquid siue minus restet siue amplius, quod profecto nescimus: quia non est nostrum scire tempora, quæ pater posuit in sua potestate, cum tamen sciamus in nouissimis temporibus, in nouissimis diebus, in nouissima hora nos agere sicut Apostoli: sed multo magis qui fuerunt post illos ante nos, & multo [K] magis nos, & magis quàm nos, qui erunt post nos, donec ad illos veniatur qui erunt, si dici potest, nouissimorum nouissimi, atque ad ipsum omnino nouissimum, quem vult intelligi dominus, vbi dicit: Et re- [Ioan.6.] suscitabo eum in nouissimo die, qui quàm longè absit, comprehendi non potest. Signa quæ in Euangelio futura prædicta sunt, sicut commemorat sanctitas tua secundum Lucam, eadem sunt secundum Matthæum & secundum Marcum. Hi enim tres narrant quæ dixerit dominus, cum interrogatus esset à discipulis suis, quando futura essent quæ de templi euersione prædixerat, & quod signum esset aduentus eius & consummationis seculi. Non enim discrepant rebus, si alius aliquid dicit, quod alius tacet, aut alio modo dicit: magis autem collata inuicem iuuant, vt legētis intellectus regatur. Sed de omnibus disputare nunc longum est: Interrogantibus enim dominus, ea respondit quæ iam ex illo tempore fuerant secutura: siue de excidio Hierusalem, vnde orta est ipsius interrogationis occasio: siue de aduentu suo per ecclesiam, in qua vsque ad finem venire non cessat: in suis enim veniēs agnoscitur, [L] dum eius quotidie membra nascuntur. De quo aduen- [Matth.26.] tu ait: Amodo videbitis filium hominis venientem in nubibus, de quibus nubibus dictum est per prophe- [Esaia.5.] tam: Mandabo nubibus meis ne pluant super eam: siue de ipso fine, in quo apparebit viuos iudicaturus & mortuos. Cùm itaque signa dicat, quæ ad ista tria pertinent, id est, ad excidium illius ciuitatis: ad aduentum eius in corpore suo, quod est ecclesia: ad aduentum eius in capite ecclesiæ, quod est ipse: quod eorum signorum, ad quod horum trium referendum sit, diligenti consyderatione cernendum est: ne fortè quod pertinet ad euersionem Hierusalem, ad finem seculi referēdum putemus: aut econtrario quod ad finem seculi pertinet, affirmemus ad ciuitatis illius excidium pertinere: aut quod pertinet ad eius aduentum in corpore suo, quod est ecclesia, dicamus pertinere ad eius aduentum nouissimum in corpore suo, quod est caput ecclesiæ: aut rursus quod pertinet ad aduētum eius nouissimum per seipsum, ad eum pertinere asseueremus aduentum, qui est per ecclesiam. In quibus omnibus sunt quædam manifesta, quædam verò sic obscura, vt vel laboriosum sit ea diiudicare, vel temerarium, quandiu non intelligitur, de his aliquid definire. Quis enim non videat ad [M] illam ciuitatem pertinere, quod dictum est: Cum autem videritis circundari ab exercitu Hierusalem, tunc scitote quia appropinquabit desolatio eius. Item quis non videat ad aduentum domini nouissimum pertinere, quod dictum est: Cùm videritis hæc fieri, scitote quoniam prope est regnum dei? Illud autem quod dictum est: Væ prægnantibus & nutrientibus in illis diebus: Orate autem vt non fiat fuga vestra hyeme vel sabbato: erit enim tunc tribulatio magna, qualis non fuit ab initio mundi neque fiet: sic est positum secundum Matthæum, & secūdum Marcum, vt incertum sit vtrùm de [Marci.13.] excidio illius ciuitatis, an de seculi fine intelligi debeat. Sic enim hoc ipsum legitur apud Marcum: Væ autem prægnantibus & nutrientibus in illis diebus: Orate vt hyeme non fiant. Erunt enim dies illi tribulationis tales, quales non fuerunt ab initio creaturæ, quam condidit deus vsque nunc, neque fient. Et nisi breuiasset dominus dies illos, non fuisset salua omnis caro: sed propter electos, quos elegit, breuiabit dies. Nō dissimiliter & [Matth.24.] Matthæus. Hoc autem Lucas ita posuit, vt appareat ad [Luca.21.]

illius

A illius ciuitatis excidium pertinere. Nam ſic apud eum
legitur: Væ autem prægnantibus & nutrientibus in il-
lis diebus. Erit enim preſſura magna ſuper terram, &
ira populo huic, & cadent in ore gladij, & captiui du-
centur in omnes gentes, Hieruſalem calcabitur à gen-
tibus, donec impleantur tempora nationum. Vnde au-
Matth. 24. tem ad hoc ventum eſt, Matthæus ita ſcribit. Cum er-
go videritis abominationem deſolationis, quæ dicta
eſt à Daniele propheta ſtantem in loco ſancto, qui le-
git intelligat: tunc qui in Iudæa ſunt, fugiant in mon-
tes: & qui in tecto, non deſcendat tollere aliquid de
domo ſua: & qui in agro, non reuertatur tollere tuni-
cam ſuam. Væ autem prægnantibus & nutrientibus in
illis diebus &c. Marcus verò ita, Cum videritis abomi-
nationem deſolatiunis ſtantem vbi non debet, qui le-
git intelligat: tunc qui in Iudæa ſunt, fugiant in mon-
tes: & qui ſuper tectum ne deſcẽdat in domum, nec
introëat vt tollat quid de domo ſua: & qui in agro erit,
non reuertatur retro tollere veſtimentum ſuum, Væ au
tem prægnantibus & nutrientibus in illis diebus: & re-
liqua. Lucas verò vt oſtenderetur tunc factã fuiſſe abo-
minationem deſolationis, quæ à Daniele prædicta eſt,
B quando expugnata eſt Hieruſalem, hæc eodem loco
domini verba commemorat: Cum autem videritis cir-
cundari ab exercitu Hieruſalem, tunc ſcitote quia ap-
propinquabit deſolatio eius. Apparet itaque tunc ibi
poſitam deſolationis abominationem, de qua duo illi
Euangeliſtæ locuti ſunt. Denique etiam iſte ſimiliter
ſequitur: Tunc qui in Iudæa ſunt fugiant in montes.
Et pro eo quod dixerunt illi, Et qui ſuper tectum, ne
deſcendat in domum, nec introëat, vt tollat quid de
domo: Iſte dixit, Et qui in medio eius ſunt diſcedant:
vt oſtenderetur illis verbis apud alios Euangeliſtas po-
ſitis feſtinationem fugæ fuiſſe præceptam: & pro eo
quod illi poſuerunt, Et qui in agro erit, non reuertatur
retro tollere veſtimentum ſuum, apertius iſte ait, Et
qui in regionibus non intrent in eam, quia dies vltio-
nis hi ſunt vt impleantur omnia quæ ſcripta ſunt. De-
inde ſimiliter etiam iſte ſequitur, vt prorſus manife-
ſtum ſit de hac ipſa re omnium trium eſſe hunc Euan-
gelij locum, Væ autem prægnantibus & nutrientibus
in illis diebus, & cætera ad hæc pertinentia, quæ iam
C commemoraui ſuperius. Lucas ergo patefecit quod eſ-
ſe poſſet incertum, non ad ſeculi finem, ſed ad expu-
gnationem Hieruſalem pertinere id, quod dictum eſt
de abominatione deſolationis, & quod dictum eſt de
dierum breuiatione propter electos, quia & ſi ea ipſe
nõn dixit, dixit tamen apertius cætera de hoc ipſo,
quò & iſta pertinere monſtrauit. Non enim debemus
ambigere, quando euerſa eſt Hieruſalem fuiſſe in illo
populo electos dei, qui ex circuncisione crediderant,
ſiue fuerant credituri electi ante conſtitutionem mun-
di, propter quos breuiarentur dies illi, vt tolerabilia
mala fierent. Nam quidam conuenientius intellexiſ-
ſe mihi videntur, mala ipſa ſignificata nomine dierum,
ſicut dicti ſunt dies mali in aliis diuinæ ſcripturæ lo-
cis. Neque enim dies ipſi mali ſunt, ſed ea quæ fiunt
in eis. Ipſa ergo dicta ſunt breuiari vt deo donante
tolerantia minus ſentirentur, ac ſic quæ magna eſſent
breuia fierent. Sed ſiue iſto modo intelligenda ſit die-
rum illa breuiatio, ſiue quod ad paucitatem redigeren-
tur, ſiue quod curſu ſolis celeriore breuiarentur: non
enim deſunt qui & hoc exiſtiment, ita ſcilicet dictos
breuiores dies futuros, ſicut fuit longior dies orante
Ieſu Naue. Tamen Lucas Euangeliſta & hanc dierum

breuiationem & abominationẽ deſolationis, quæ duo D
ipſe non dixit, ſed Matthæus Marcuſque dixerunt, ad
euerſionem Hieruſalem docuit pertinere, alia cum eis
dicens apertius de hac eadem re, quæ illi poſuerunt
obſcurius. Nam Ioſephus qui Iudaicam ſcripſit hiſto- *Ioſephus.*
riam, talia mala dicit illi populo tunc accidiſſe, vt
vix credibilia videantur. Vnde non immerito dictum
eſt, talem tribulationem nec fuiſſe à creaturæ initio
nec futuram. Sed & ſi tempore Antichriſti talis aut
maior forſitan erit, intelligendum eſt de illo populo
dictum, quod ei talis amplius futura non erit. Si enim
Antichriſtum illi primitus & præcipue recepturi ſunt,
facturus eſt tunc idem populus tribulationem potius
quàm paſſurus. Non eſt ergo cur putemus hebdoma-
das prophetæ Danielis, vel propter dierum breuiatio-
nem fuiſſe turbatas, vel illo iam tempore non fuiſſe
completas, ſed in fine ſeculi eſſe complendas. Non e-
nim ante paſsionem domini impletæ ſunt. Quod qui
putant, rectiſsime tua ſententia refelluntur: quia dixi-
ſti, Hæc ergo abominatio ſi iam completa fuerat, quo
modo dominus monet & dicit: Cum videritis abo- *Matth. 24.*
minationem deſolationis, quod dictum eſt per Da-
nielem prophetam, ſtantem in loco ſancto, qui legit E
intelligat? His verbis beatitudinis tuæ illi meritò cor-
rigendi ſunt, qui dicunt eam cum hæc dominus lo-
queretur, vel ante paſsionem reſurrectionémque eius
fuiſſe completam. Qui autem dicunt, ſicut apertiſsi-
me etiam Lucas Euangeliſta teſtatur, tunc fuiſſe factam
quando euerſa eſt Hieruſalem, quid eis reſpondeatur
videre debent, qui in fine ſeculi vel circa finem exi-
ſtimant hæc futura: quanquam ipſa deſolationis abo-
minatio propter obſcuritatem dicti non vno modo
ab hominibus potuerit intelligi. Et quod dictum eſt,
Qui eſt in tecto, non deſcendat tollere aliquid de do- *Ibidem.*
mo ſua: & qui in agro, non reuertatur tollere tunicam *Marci. 13.*
ſuam: poteſt congruentius intelligi ſpiritaliter, quod in
tribulationibus omnibus eſt cauendum, ne quiſque de
uictus ad carnalem vitam de ſpiritali ſublimitate de-
ſcendat, aut qui profecerat in anteriora ſe extendens,
deficiendo in poſteriora reſpiciat. Quod ſi in omni tri-
bulatione, quanto magis in illa cauendum præcipi de-
buit, quæ talis futura prædicta eſt illi ciuitati, qualis
non fuit ab initio neque fiet? Et ſi in iſta, quanto magis F
in illa quæ nouiſsima futura eſt orbi terræ, id eſt, eccle-
ſiæ toto orbe diffuſæ? Nam & ipſe Lucas, non quidem
quando à diſcipulis ſuis de aduentu ſuo dominus in-
terrogatus eſt, vbi hoc Matthæus commemorauit &
Marcus, ſed alio loco vbi Phariſæi quæſierunt ab illo,
quãdo veniet regnum dei, tale aliquid eum dixiſſe nar-
rauit: In illa inquit, hora, qui fuerit in tecto & vaſa eius *Lucæ. 17.*
in domo, & qui in agro ſimiliter non redeat retro. Sed
nunc propter computationem temporum de Danielis
hebdomadibus agitur, quæ ſi circa tempora primi ad-
uentus domini completæ non ſunt, atque in fine com-
plendæ ſunt, Apoſtolos hoc ignoraſſe, vel ſciſſe qui-
dem, ſed docere prohibitos fuiſſe quis credat? Quan-
quam ſi hoc ita eſt, vtiliter neſciunt gentes quod domi-
nus docere prohibuit eos, quos gentium voluit eſſe do-
ctores. Si autẽ iam completæ ſunt, quia iam eſt vnctus
ſanctus ſanctorum, iam occiſus eſt Chriſtus vt nõ eſſet
ciuitatis eius, iam de templo illo ſublatũ eſt ſacrificium,
ſublata eſt vnctio, meritò Apoſtolis de fine quærentibus
reſponſum eſt, Non eſt veſtrum ſcire tempora quæ pa-
ter in ſua poteſtate poſuit: quoniam tempora quæ per
Danielis prophetiam ſcire poterãt, non ad finem ſeculi

e quo quæsierant pertinebant. Signa verò de cœlo & erra, nunquid maiora nos vidimus, quàm qui fuerunt nte nos? Nonne si gentium legatur historia, tanta mi a reperiütur extitisse de cœlo terráque, vt aliqua etiam ion credantur? Sed vt multa omittam, quæ prosequi ongum est, Duos soles quando nos vidimus? quos vi os literis mandauerunt, qui tunc fuerunt antequam lominus venisset in carne. Quando nos vidimus So em sic obscuratū quemadmodum obscuratus est cum lumen mundi penderet in ligno? nisi fortè defectus so is & lunæ, quos consueuerunt computatores syderum annotare atque prædicere, inter cœlestia prodigia numerabimus, quia Lunam sæpius in sua plenitudine, Solem verò rarius: sed tamen vidimus in fine Lunæ secundum eorum computum defecisse. Non erat talis Solis ille defectus quando crucifixus est Christus, & ideo verè mirabilis erat & prodigiosus. Pascha quippe fuerat Iudæorum, quod non nisi in plenitudine lunæ celebratur. Secundum Astrologorum autem numeros certum est solem quando luna plena est non posse deficere, sed quando finis est lunæ, non quidem semper, sed aliter nunquam cum secundum illos numeros deficit. Quid ergo tale vnquam quisquam meminit apparuisse de cœlo ex quo dominus illa prædixit, quale apparuit quando passus est? Quare sic apparebunt etiam talia, si non spiritaliter potius intelligenda sunt? Tunc apparebunt, quando finis sic appropinquabit vt debeant apparere. Bellis autē per diuersa interualla temporum & locorum quando nō terra contrita est? Nam vt nimis antiqua prætercam, sub imperatore Galieno, cum Romanas prouincias Barbaries vsquequaque peruaderet, quam multos fratres nostros, qui tunc erant in carne, putamus propinquum finem credere potuisse, quoniam longè post ascensionem domini factum est: ac per hoc etiam ista qualia futura sint, cum fuerit omnino finis proximus, ignoramus: si tamen hæc non ita prædicta sunt, vt in ecclesia potius intelligi debeant. Duæ quippe gentes sunt, & duo regna, vnum scilicet Christi, alterum diaboli, de quibus dici potuit: Exurget gens cōtra gentem, & regnum super regnum: quod non desinit fieri, ex quo dictum est, Agite pœnitentiam, appropinquauit enim regnum cœlorum. Quod vide quando dictum est, & ex illo quot anni transierunt, & tamen verissime dictum est. Nouissimis enim diebus dominus per virginem venit. Nec diceretur ista hora nouissima, nisi regno appropinquante cœlorum, per quam totam horam fiunt, quæ dominus propinquante suo regno futura prædixit. Sed hæc hora quanto spacio protendatur, si Apostolis dictum est: Non est vestrum scire: quanto magis quilibet homo, qualis ego sum, modum suum debet agnoscere, ne plus sapiat quàm oportet sapere? Sed confiteri nos iniquis, pœna nostra compellit, adesse iam finem dum impletur quod prænunciatum est: Arescentibus hominibus præ timore & expectatione quæ superuenient vniuerso orbi. Nullam inquis patriam, nullum locum nostris temporibus non affligi aut tribulari certum est, sicut dictum est: Præ timore & expectatione quæ superuenient vniuerso orbi. Si ergo ista mala quæ nunc patitur genus humanum, certa sunt indicia iam dominum esse venturum, quid est quod ait Apostolus: Cùm dixerint pax & securitas? Cum enim dixisset Euangelium, Arescentibus hominibus præ timore & expectatione, continuo subiunxit, Nam virtutes cœlorum mouebuntur, & tunc videbunt filium hominis venientem in nube cum potestate magna & maiestate. Videamus K itaque, ne forte melius intelligatur, non eo modo impleri, quæ prædicta sunt illis verbis, sed tunc potius esse ventura quando sic erat tribulatio vniuerso orbi, vt ad ecclesiam pertineat quæ vniuerso orbe tribulabitur, non ad eos qui tribulabunt eam. Ipsi enim dicturi sunt, Pax & securitas, vt repentinus illis superueniat interitus, & eos aduentus domini sicut fur in nocte comprehendat, quando è contrario gaudebunt & exultabunt, qui diligunt manifestationem domini. Nunc autem ista mala quæ tanquam summa & extrema creduntur, vtrique genti, & vtrique regno, & Christi scilicet & diaboli videmus esse communia. Pariter quippe his & boni affligimur & mali, nec est qui dicat, pax & securitas vbicunque contingunt, vel inenitur ne contingant. Inter quæ tamen mala adhuc vsquequaque frequentantur luxuriosa conuiuia, feruet ebriositas, auaricia grassatur, perstrepunt lasciui cantus, organa, tibiæ, lyræ, citharæ, tesseræ, multa & varia sonorum atque ludorum. Hóccine est arescere præ timore, an potius madescere præ libidine? Sed hæc filij tenebrarum abundantius habebunt, & exercebunt cum dixerint, pax & securitas. Quid ipsi filij lucis & filij dei, qui non sunt in tenebris, vt eos tanquam fur dies ille comprehendat? Nonne adhuc vtuntur hoc mundo tanquam L non vtentes? Quia & si ante multos annos Apostolorum temporibus dictum est, pia tamen solicitudine cogitant quod dictum est, Tempus breue est. Nonne à maxima parte eorum nouellatur, ædificatur, emitur, possidetur, geruntur adhuc honores, ducuntur vxores? de iis loquor qui expectantes dominum suum, quando veniat à nuptiis, non se [tamen] abstinent à carnalibus nuptiis, sed obedientissima charitate audiunt Apostolum præcipientem, quemadmodum viuere debeant vxores cum viris, viri cum vxoribus, filij cum parentibus, parētes cum filiis, serui cum dominis, domini cum seruis. Nonne hi omnes in omnibus vtuntur hoc mundo? Arant, nauigant, comparant, generant, militant, administrant. Puto quod non erunt sic quando erunt quæ in Euangelio prędicta sunt signa in sole & luna & stellis, & in terris pressuræ gentium præ confusione sonitus maris & fluctuum, arescētibus hominibus præ timore & expectatione, quæ superuenient vniuerso orbi, nam virtutes cœlorum mouebuntur. Hæc quippe in M ecclesia melius existimo intelligi, ne dominus Iesus appropinquāte secundo aduentu suo ea pro magno prædixisse videatur, quæ huic mundo, & ante primum eius aduentum consueuerant euenire, & irrideamur ab eis qui hæc quæ velut nouissima & omnium maxima horrescimus, plura in historia gentium, & multa maiora legerunt. Ecclesia est enim sol & luna & stellæ, cui dictum est: Speciosa sicut luna, electa sicut sol. Ab hac adoratur Ioseph noster in hoc mundo velut in Aegypto ex humillimo sublimatus. Nam illum Ioseph mater certe adorare non potuit, quæ antè defuncta est quàm Iacob venisset ad filium, vt illius somnij prophetici veritas adimplenda Christo domino seruaretur. Quādo enim sol obscurabitur, & luna non dabit lumen suum, & stellæ cadent de cœlo & virtutes cœlorum cōmouebuntur, sicut ab aliis duobus Euangelistis hic locus commemoratus est, ecclesia non apparebit, impiis tunc persecutoribus vltra modum sæuientibus, & remoto timore tanquam arridente mundi fœlicitate dicentibus: Pax & securitas: tunc stellæ cadēt de cœlo & virtutes cœlorum commouebuntur: quoniā multi qui gratia fulgere vide-

Canti.6.

A videbantur persequẽtibus, cedent & cadent, & quidam fideles firmissimi turbabuntur. Idem autem secundum Matthæum & Marcum, post tribulationem dierum illorum dicitur hoc futurum, non quia transacta tota illa persequutione accident ista, sed quia præcedet tribulatio, vt sequatur quorundam defectio: & quia per omnes dies illos ita fiet, propterea post tribulationem dierum illorum, sed tamen in eisdem diebus fiet. Quod er-
Lucæ.21. go dictũ est secundum Lucam, Et in terris pressuræ gentium, gentes voluit intelligi non pertinentes ad semen Abrahæ, in quo benedicentur omnes gentes, sed gentes quæ ad sinistram stabunt, quando congregabuntur ante iudicem viuorum & mortuorum omnes gentes. Vtraq; pars enim erit in omnibus gẽtibus, vna quę premat, altera quæ prematur. Vna quæ dicat, Pax & securitas: altera in qua sol obscuretur, & non det luna lumẽ suum, & de qua cadent stellæ, & in qua virtutes cœlorũ moueãtur: & tunc videbunt filium hominis venientem in nube cum potestate magna & maiestate. Quod video duobus modis accipi posse, siue in ecclesia tanquam in nube venientem, sicut etiam nunc venire non
Matth.26. cessat, secundum id quod ait, A modo videbitis filium
B hominis sedentem à dextris virtutis, & venientem in nubibus cœli, Sed ideo tunc cum potestate magna & maiestate, quia maior potestas & maiestas illius apparebit sanctis, quibus magnam virtutẽ dabit, ne tanta persequutione vincantur: Siue in corpore suo, in quo sedet ad dexteram patris, in quo etiam mortuus est, & resurrexit, & ascendit in cœlum, secundum quod scriptũ
Act.1. est in actibus Apostolorum, His dictis nubes suscepit eum & sublatus est ab eis. Et quia illic etiam dictum est ab angelis: Sic veniet, quemadmodum vidistis eũ euntem in cœlum: meritò credendus est, non solum in eodem corpore, verumetiam in nube venturus: quoniam sic veniet sicut abijt, & nubes eum suscepit abeuntem. Sed horum duorum quid hic potius eligendum sit, iudicare difficile est. Promptior quidẽ sensus est, vt quisque cum audierit vel legerit, Et tunc videbunt filium hominis venientem in nube cum potestate magna & maiestate: ipsum prorsus accipiat eius aduentum, non
C per ecclesiam, sed per seipsum, quando venturus est ad viuos & mortuos iudicandos. Sed quoniam scripturæ scrutandæ sunt, nec earum superficie debemus esse contẽti, quæ ad exercitationẽ nostram ita modificatæ sunt, vt altius se penetrari velint, diligenter sunt inspicienda sequentia. Cùm enim dixisset: Et tunc videbunt filium hominis venientem in nube cum potestate magna, &
Lucæ.21. maiestate, adiunxit atque ait: His autem fieri incipientibus, respicite & leuate capita vestra, quoniam appropinquat redemptio vestra. Et dixit illis similitudinem: Videte ficulneam & omnes arbores, cum producunt iam ex se fructum, scitis quoniam prope est æstas: Ita & vos cum videritis hæc fieri, scitote quoniam prope est regnum dei. Cum ergo dicit, Cum videritis hæc fieri: quæ intelligere poterimus, nisi ea quæ supra commemorata sunt? In his est autẽ etiam quod ait: Et tunc videbunt filium hominis venientem in nube cum potestate magna & maiestate. Proinde etiam hoc cum visum fuerit, non iam erit regnum dei, sed prope erit. Hunc ordinem videmus & duos alios Euangelistas te-
Marci.13. nere. Apud Marcum enim cum dictum esset, Et virtutes quæ sunt in cœlis mouebuntur. Et tunc, inquit, videbunt filium hominis venientem in nubibus cum virtute multa & gloria. Deinde subiungit, quod Lucas non dixit, Et tunc mittet angelos suos, & congre-

gabit electos suos à quatuor ventis, à summo terræ vs- D
que ad summum cœli: quod ille de ficu & de aliis arboribus, iste de sola ficu ponens. A ficu autem discite, inquit, parabolam, cùm iam ramus eius tener fuerit, & nata fuerint folia, cognoscitis quia in proximo sit æstas: sic & vos cum videritis hæc fieri, scitote quod in proximo sit in ostiis. Quid est, cum videritis hæc fieri, nisi ea quæ supra dixit? In quibus est etiam illud quod ait, Et tunc videbunt filium hominis venientem in nubibus cum virtute multa & gloria: Et tunc mittet angelos suos & congregabit electos suos. Non itaq; tunc erit finis, sed tunc erit in proxima. An dicendum est, non omnia quæ supra commemorata sunt esse intelligenda, vbi ait, Cùm videritis hæc fieri, sed aliqua eorũ, hoc videlicet excepto quod dictum est: Et tunc videbunt filium hominis venientem: & cætera. Ipse quippe finis erit, nõ tunc proximus erit. Sed Matthæus aperuit, nullis exceptis, esse accipiẽdum, quod positum est, Cùm videritis hæc fieri. Nam & apud ipsum cum dictum Matth.24.
esset, Et virtutes cœlorum mouebuntur, & tunc apparebit, inquit, signum filij hominis in cœlo, & tunc plan gent omnes tribus terræ, & videbunt filium hominis E
venientem in nubibus cœli in virtute multa & maiestate, & mittet angelos suos cum tuba & voce magna, & congregabunt electos eius à quatuor ventis, à summis cœlorum vsque ad terminos eorum. Ab arbore autem fici discite parabolam, Cùm iam ramus eius tener fuerit, & folia nata, scitis quia prope est æstas: Ita & vos cum videritis hæc omnia, scitote quia prope est in ianuis. Tunc ergo scimus prope esse cum viderimus, non aliqua eorum sed hęc omnia, in quibus & hoc est quod videbitur filius hominis veniẽs, & mittet angelos suos, & de quatuor mũdi partibus, id est de toto orbe terrarũ congregabit electos suos: quod tota hora nouissima facit, veniens in suis membris tanquam in nubibus, vel in tota ipsa ecclesia quod est corpus eius, tanquam in nube magna fructificante atque crescente in vniuerso Matth.3.
mundo, ex quo cœpit prædicare & dicere: Agite pœnitentiam, appropinquauit enim regnum cœlorum, Ita vt fortasse omnia quæ ab his tribus Euangelistis dicta sunt de eius aduentu, diligentius inter se collata atque F
discussa, inueniantur ad hoc pertinere, quod quotidie venit in corpore suo, quod est ecclesia, De quo aduentu Matth.26.
suo dixit: A modo videbitis filium hominis sedentem à dextris virtutis, & venientem in nubibus cœli, exceptis his locis, vbi ab eo ille aduentus vltimus in seipso, quando est viuos iudicaturus & mortuos, ita promittitur vt propinquare dicatur. Et quod in vltimo sermonis secundum Matthæũ ipse omnino aduentus euidenter exprimitur, cuius superius quibusdam signis propinquitas intelligenda monstratur. Ad hoc quippe apud Matth.25.
Matthæum sermo ipse concluditur: Cùm autem venerit filius hominis, inquit, in maiestate sua, & omnes angeli cũ eo, tunc sedebit super sedem maiestatis suæ, tunc congregabuntur ante eum omnes gentes: & cætera vsque ad illud, vbi ait, Et ibunt hi in supplicium æternum, iusti autem in vitam æternam. Hoc enim nullus ambigit de Christi aduentu nouissimo, & de fine seculi prædictum fuisse. Nam & illas quinque quinque virgines, non defuerunt qui non contemptibili disputatione docere voluerint, ad hunc eius aduentum, qui nunc fit per ecclesiam, pertinere. Sed hæc non sunt temere pollicenda, ne aliquid occurrat quod valide contradicat, præsertim quia in talibus diuinorum eloquiorum obscuritatibus, quibus nostras intelligẽtias deo placuit

G exercere, non solum alius alio mouetur acutius eorum qui scripturas sanctas non improbabiliter tractant, sed etiam quilibet vnus illorum, aliquando otiosus, aliquando melius intelligit. Nescio tamen vtrum intueri aliquid certius in hac quæstione possemus, si vlla ratione seu facultate possemus, quàm illud quod in epistola priore iam posui, quando Euangelio mundus vniuersus impleatur. Quod enim putat venerabilitas tua, iam hoc per ipsos Apostolos factum, non ita esse certis documentis probaui. Sunt enim apud nos, hoc est, in Africa, Barbaræ innumerabiles gentes, in quibus nondum esse prædicatum Euangelium, ex iis qui ducuntur inde captiui, & Romanorum seruitiis iam miscentur, quotidie nobis addiscere io promptu est. Pauci tamen anni sunt, ex quo quidam eorum rarissimi atque paucissimi, qui pacati Romanis finibus adhærent, ita vt non habeant reges suos, sed super eos præfecti à Romano constituantur imperio, & illi ipsi eorum præfecti Christiani esse cœperunt. Interiores autem, qui sub nulla sunt potestate Romana, prorsus nec religione Christiana in suorum aliquibus detinentur, neque vllo

H modo rectè dici potest, istos ad promissionem dei non pertinere. Non enim Romanos, sed omnes gentes dominus semini Abrahæ, media quoque iuratione promisit. Ex qua promissione iam factum est, vt nonnullæ gentes, quæ non tenentur ditione Romana, reciperent Euangelium, & adiungerentur ecclesiæ, quæ fructificat & crescit in vniuerso mundo. Adhuc enim habet quò crescat, donec fiat quod de Christo in Salomonis figura prophetatum est:

Psal.71. Dominabitur à mari vsque ad mare, & à flumine vsque ad terminos orbis terræ. A flumine scilicet, vbi baptizatus est, quia inde cœpit Euangelium prædicare. A mari autem vsque ad mare totus est orbis cum omnibus gentibus, quoniam mari Oceano cingitur vniuersus. Quo modo autem

Psal.85. implebitur aliter illa prophetia: Omnes gentes quotquot fecisti, venient, & adorabunt coram te domine? Non enim de locis suis migrando venient, sed in locis suis credendo. De credentibus quippe dominus dixit:

Ioan.6. Nemo potest venire ad me, nisi datum fuerit ei à patre meo. Propheta autem dicit: Et adorabunt eum vnusquisque de loco suo, omnes insulæ gentium. Omnes insulæ dixit, tanquam diceret, etiam omnes insulæ, hinc o-

I stendens quàm nulla pars relinquatur orbis terrarum, vbi non sit ecclesia, quando nulla relinquitur insularũ, quarum nonnullæ etiam in Oceano sunt constitutæ, & quasdam earũ Euangelium iã suscepisse didicimus: atque ita & in insulis singulis quibusque impletur quod dictum est, Dominabitur à mari vsque ad mare, quo vnaquæque insula cingitur, sicut in vniuerso orbe terrarũ, quæ tanquam omnium quodam modo maxima est insula, quia & ipsam cingit Oceanus, ad cuius litora in occidentalibus partibus ecclesiã peruenisse iam nouimus, & quocunque litorum[eius] nondum peruenit, peruentura est vtique fructificando atque crescendo. Si ergo quia prophetia veritatis mentiri non potest, necesse est vt omnes gẽtes quotquot fecit deus adorent eum, quo modo adorabunt eum nisi inuocent eum? Quo modo autem inuocabunt, in quem non crediderunt? Aut quo modo

Roma.10. credent ei, quem non audierunt? Quo modo autem audient sine prædicante? Aut quo modo prædicabunt nisi mittantur? Mittit etiam angelos suos & congregat electos suos à quatuor ventis, id est ab vniuerso orbe terrarum. In quibus ergo gentibus nondum est ecclesia, oportet vt sit, non vt omnes qui ibi fuerint, credant: Omnes enim gẽtes promissæ sunt, nõ omnes homines om- K nium gẽtium. Non enim omnium est fides. Credit itaque omnis gens in omnibus qui electi sunt ante constitutionem mundi, in cæteris non credit & credentes

Matth.24. odit. Quo modo enim & illud implebitur, Eritis odio omnibus gentibus propter nomen meum: nisi in omnibus gẽtibus sint, & qui oderint, & quos oderint? Quo pacto igitur ab Apostolis est prædicatio ista completa, quando adhuc vsque sunt gentes, quod certissimum est nobis, in quibus modo cœpit, & in quibus nondum cœ-

Acto.1. pit impleri? Non itaque sic dictum est Apostolis, Eritis mihi testes in Hierusalem & in tota Iudæa & Samaria & vsque in extremum terræ, tanquam ipsi soli quibus tũc loquebatur, tantum munus fuerint impleturi: sed sicut

Matth.28. eis solis videtur dixisse quod dixit, Ecce ego vobiscum sum vsque in consummationẽ seculi: quod tamen eum vniuersæ ecclesiæ promisisse, quę aliis morientibus aliis nascentibus hic vsque in seculi consummationem futura est, quis non intelligat? sicut eis & illud ait quod ad eos omnino non pertinet, & tamen sic dictum est, tanquam ad solos etiam pertineret, Cum videritis hæc omnia, scitote quia prope est in ianuis. Ad quos enim hoc L pertinet, nisi ad eos qui in carne tunc erunt cum omnia complebũtur? Quanto magis illud quod ex magna parte per eos agendum fuit, quamuis & posteris eorum

Roma.10. eadem actio seruaretur? Quod autem dixit Apostolus: Nunquid non audierunt, In omnem terram exiit sonus eorum, & in fines orbis terræ verba eorum: quamuis loquutus sit præteriti temporis verbis, tamen quod futurum fuerat dixit, non quod iam factum atque completum: sicut ipse propheta, quo vsus est teste, non ait, In omnem terram exiturus, sed exiit, inquit, sonus eorum, quod vtique nondum factum erat: quale est etiam

Psal.21. illud, Foderunt manus meas & pedes meos: quod tam longè postea factum nouimus. Sed ne istas tãtum propheticas loquutiones non & Apostolicas fuisse credamus, nónne idem Apostolus ait, Quæ est ecclesia dei vi-

1.Timo.3. ui columna & firmamentũ veritatis. Et sine dubio magnum est pietatis sacramentum, quod manifestatum est in carne, iustificatum est in spiritu, apparuit angelis, prædicatum est in gentibus, creditum est in mundo, assumptũ est in gloria, Nempe manifestum est hoc quod in extremo posuit, etiam nunc nondum esse comple- M tum, quanto magis tunc quando ista dicebantur ecclesia, quippe tunc assumetur in gloria quando dicetur,

Matth.25. Venite benedicti patris mei percipite regnum: & tamen tanquam factum fuisset, hoc dictum est quod certo sciebatur futurũ. Multo minus mirandum est, quod etiam verbis præsentis temporis vsus est in eo, quod illum identidem dixisse memorasti, propter spem quæ reposita est nobis, quam ante audistis in verbo veritatis Euangelij, quod aduenit in vos, sicut & in omni mundo est fructificans & crescens, quamuis Euangelium nondum [mundum] tenebat vniuersum: sed fructificare illud in vniuerso mundo dixit & crescere, vt ita significaret, quousque fuisset fructificando & crescendo venturum. Si ergo latet quando ecclesia fructificante atque crescente vniuersus omnino à mari vsque ad mare orbis implebitur, proculdubio latet quando finis erit, ante quippe non erit. Vt autẽ tibi tanquam sancto homini dei, & syncerissimo fratri aperiam de hac quæstione quid sentiam, error quidem in vtroque vitandus est, quantum ab homine vitari potest, siue citius siue tardius quàm futurum est, dominus venturus esse credatur. Sed mihi quisquam non videtur errare, cum aliquid

A aliquid neſcire ſe ſcit,ſed cum[ſe] putat ſcire quod neſcit. Remoueamus itaque de medio ſeruum[illum] malum, *[Lucæ. 12.]* qui dicẽs in corde ſuo, Morã facit dominus meus venire, dominatur conſeruis ſuis, & ebrioſis conuiuando miſcetur: iſte quippe proculdubio domini ſui odit aduentum. Quo ſeruo malo remoto, cõſtituamus ante oculos tres ſeruos [bonos] familiam dominicam diligenter ſobrieq; tractantes, aduentum domini ſui ſitiẽter deſyderantes, vigilanter expectãtes, fideliter amantes. Si vnus eorum citius, alter tardius dominum putat eſſe venturum, tertius vero ſuam de hac re ignorãtiam confitetur, quanquã omnes conſonent Euangelio, quia omnes diligunt manifeſtationem domini, & eam deſyderanter & vigilanter expectant, videamus tamen quis amplius conſonet. Vnus dicit: vigilemus & oremus, quia citius venturus eſt dominus. Alter dicit, vigilemus & oremus, quia breuis & incerta eſt vita, quanuis tardius venturus ſit dominus. Tertius dicit, vigilemus & oremus, quia & breuis & incerta eſt iſta vita, & neſcimus tempus quando venturus eſt dominus. Euangelium dicit, *[Mar. 13.]* Videte, vigilate & orate, neſcitis enim quando tempus ſit. Obſecro te quid aliud dicere audi-
B mus hunc tertium quàm quod dicere audimus Euangelium? Omnes quidem præ deſyderio regni dei hoc volunt eſſe verum quod putat † primus, *[† dicit.]* ſed hoc ſecundus negat, tertius vero non negat aliquid horum, ſed ignorare ſe fatetur, quis verum dicat illorum. Proinde ſi hoc factum fuerit quod prædixerat primus, gaudebunt cum illo ſecundus & tertius. Omnes enim manifeſtationem domini diligunt. Exultabunt itaque citius veniſſe quod diligunt. Si autem factum non fuerit, & apparere cœperit, hoc potius eſſe verum quod dicebat ſecundus, metuendũ eſt, ne inter ipſas moras perturbentur, qui crediderant quod dixerat primus, & incipiant domini aduentum non tardum putare ſed nullum, qui vides quantus ſit interitus animarum. Quod ſi tantæ fidei fuerint, vt ſe ad ſecundi prædicta conuertant, & dominum etiam tardãtem fideliter & patienter expectent, abundabunt tamen opprobria & inſultationes atque irriſiones inimicorum multos infirmos à Chriſtiana fide auertentium, dicendo tam fallaciter eis regnum eſſe promiſſum, quàm fallaciter dicebatur cito eſſe venturum. Qui autem credunt quod ſecundus dicit, tardius dominum eſſe venturum, ſi falſum fuerit
C inuentum citius domino veniente, nullo modo qui ei crediderant turbabuntur in fide, ſed inopinato gaudio perfruentur. Quapropter qui dicit dominum citius eſſe venturum, optabilius loquitur, ſed periculoſius fallitur. Vtinam ergo ſit verum, quia erit moleſtum ſi non erit verum. Qui autem dicit dominum tardius eſſe vẽturum, & tamen credit, ſperat, amat eius aduentũ, profecto de celeritate eius, etiam ſi fallitur, feliciter fallitur. Habebit enim maiorem patientiam, ſi hoc ita erit: maiorem læticiam, ſi non erit. Ac per hoc ab eis qui diligunt manifeſtationem domini, ille auditur ſuauius, iſti creditur tutius. Qui autem quid horum ſit verum ignorare ſe confitetur, illud optat, hoc tolerat, in nullo eorum errat, quia nihil eorum aut affirmat aut negat. Obſecro te vt me talem non ſpernas, quia & ego te diligo id affirmantem quod verum eſſe deſydero, & tanto magis nollo fallaris, quanto magis amo quod polliceris, & quanto magis video periculoſum ſi falleris. Da veniam ſi oneroſus fui ſanctis ſenſibus tuis. Quanto enim rarius prouenit, tanto me tecum ſaltem per literas loqui diutius delectauit.

Auguſtinus Eudoxio Abbati monachorum inſulæ Capraræ, exhortans vt ocio ad pietatem non ad ignauiam vtantur, & ſicubi Eccleſia requirat illorum operam, ne detrectent. D

Epiſtola LXXXI.

Domino dilecto & exoptatiſsimo fratri & cõpresbytero Eudoxio, & qui tecum ſunt fratribus, Auguſtinus, & qui mecum ſunt fratres, in domino ſalutem. Quando quietem veſtram cogitamus quam habetis in Chriſto, etiam nos, quamuis in laboribus variis aſperiſque verſemur, in veſtra charitate requieſcimus. Vnum enim corpus ſub vno capite ſumus, vt & vos in nobis negocioſi, & nos in vobis ocioſi ſimus. Quia ſi patitur vnum membrum, compatiuntur omnia membra. [Et ſi glorificatur vnum membrum, congaudent omnia membra.] *[1. Cor. 12.]* Admonemus ergo & petimus & obſecramus per Chriſti altiſsimã humilitatem & miſericordiſsimam celſitudinem, vt noſtri memores ſitis in ſanctis orationibus [veſtris,] quas vos vigilantiores & magis ſobrias habere credimus: Noſtras enim ſæpe ſauciat & debilitat caligo & tumultus ſecularium actionum, quas etſi noſtras non habe-
E mus, eorum tamen qui nos angariant mille paſſus, & iubemur ire cum eis alia duo, *[Matt. 5.]* tantæ nobis ingeruntur, vt vix reſpirare poſsimus. Credentes tamen quòd ille in cuius conſpectu intrat gemitus compeditorum, perſeuerãtes nos in eo miniſterio, in quo dignatus eſt collocare cum promiſſa mercede, adiuuantibus orationibus veſtris ab omni anguſtia liberabit. Vos autem fratres exhortamur in domino, *[16. q 1. vos autem fratres.]* vt propoſitum veſtrum cuſtodiatis, & vſque in finem perſeueretis. Ac ſi qua operam veſtram * mater Eccleſia deſyderauerit, *[* Scriptum erat opera veſtra, parũ Latine.]* nec elatione auida ſuſcipiatis, nec blandiente deſidia reſpuatis, ſed miti corde obtemperetis deo, cum manſuetudine portantes eum qui vos regit, qui dirigit mites in iudicio, qui docet mãſuetos vias ſuas. Nec veſtrum ociũ neceſsitatibus Eccleſiæ præponatis, *[Operã fuiſſe ſcriptum, colligitũ ex decreto, vbi gloſſa habet: Si clericus ſcit operas aliquas, illas tenetur præſtare &c.]* cui parturiẽti ſi nulli boni miniſtrare vellent, quo modo naſceremini nõ inueniretis. Sicut autem inter ignem & aquam tenenda eſt via, vt nec exuratur homo nec demergatur: ſic inter apicem ſuperbiæ & voraginem deſidiæ iter noſtrum temperare debemus, ſicut ſcriptum eſt, Non declinantes neque ad dexteram neque ad ſiniſtram. Sunt enim qui dum nimis timent, ne quaſi in dexteram rapti extollantur, in ſiniſtram lapſi demerguntur. Et ſunt rurſus qui dum nimis ſe auferunt à ſiniſtra, ne torpida vacationis mollicie ſorbeantur, *[Prouer. 4.]* ex altera parte iactantiæ faſtu corrupti atque cõſumpti in fauillam fumumq;
F vaneſcunt. Sic ergo dilectiſsimi diligite ocium, vt vos ab omni terrena delectatione refrænetis, & memineritis nullum locum eſſe, vbi non poſsit laqueos tendere qui timet ne reuolemus ad deum, & inimicũ omnium bonorum cuius captiui fuimus vindicemus: nullamq; nobis eſſe perfectam requiem cogitemus, donec tranſeat iniquitas, & in iudicium iuſticia conuertatur. Item cum aliquid ſtrenue atque alacriter agitis, & impigre operamini, ſiue in orationibus, ſiue in ieiuniis, ſiue in eleemoſynis, vel tribuẽtes aliquid indigentibus, vel donantes iniurias, ſicut & deus in Chriſto donauit nobis, ſiue edomantes pernicioſas cõſuetudines caſtigantẽſque corpus, & ſeruituti ſubiicientes, ſiue ſufferentes tribulationem, & ante omnia voſipſos inuicem in dilectione: Quid enim ſufferat qui fratrem non ſuffert, ſiue proſpicientes aſtutiam atque inſidias tentatoris, & ſcuto fidei iacula eius ignita repellentes & extinguentes, ſiue cantantes & pſallẽtes in cordibus veſtris domino,

vel

vel vocibus à corde nõ dissonis, omnia in gloriam dei facite, qui operatur omnia in omnibus. Ita feruentes spiritu, vt in domino laudetur anima vestra: ipsa est enim actio recti itineris, quæ oculos semper habet ad dominum, quoniam ipse euellet de laqueo pedes. Talis actio nec frangitur negocio, nec frigida est ocio, nec turbulenta, nec marcida est, nec audax, nec fugax, nec præceps, nec iacens. Hæc agite, & deus pacis erit vobiscum. Nec importunũ me existimet charitas vestra, quia vobis vel per epistolã loqui volui. Non enim hoc vos monui, quod vos non arbitror facere, sed credidi me non parum commendari deo à vobis, si ea quæ munere illius facitis, cum allocutionis nostræ memoria faciatis. Nam & ante iam fama & nunc fratres qui venerunt à vobis, Eustathius & Andreas, bonum Christi odorem de vestra sancta conuersatione ad nos attulerũt. Quorum Eustathius in eam requiẽ præcessit, quæ nullis fluctibus sicut insula tunditur, nec Caprariam desyderat, quia nec cilicio iam quærit indui.

Augustinus Largo dira perpesso, admonet vt vel ex afflictione reddatur melior. *Epistola LXXXII.*

DOMINO insigni & præstantissimo & desyderantissimo filio Largo, Augustinus in domino salutem. Accepi literas eximietatis tuæ, quibus me ad te petis vt scriberem. Quod quidem nõ desyderares, nisi & hoc quod me posse scribere existimasti, gratum haberes atque iucundum. Id autem est, vt vana seculi huius si inexperta concupisti, experta contemnas. Fallax est enim in eis suauitas etiam, & infructuosus labor, & perpetuus timor, & periculosa sublimitas. Initium sine prudentia, & finis cum pœnitentia. Ita se habent omnia quæ in ista mortalitatis ærumna cupidius quàm prudentius appetuntur. Alia est autem spes piorum, alius laboris fructus, alia periculorum merces. Nam in hoc mundo non timere, nõ dolere, non laborare, non periclitari, impossibile est. Sed plurimũ interest, qua causa, qua expectatione, quo termino ista quisque patiatur. Ego qidem cum amatores seculi huius intueor, nescio quãdo possit esse ad eorum animos sanandos opportuna sapientia. Quando enim res velut prosperas habent, fastu respuunt salubres monitus, & quasi anilem reputant cantilenam: Quando autẽ in aduersis agunt, † magis cogitant euadere vnde ad præsens anguntur, quàm capere vnde cu† rentur, & vnde peruenient vbi angi omnino non possint. Aliquando tamen quidam cordis aures admouẽt, atque adhibent veritati, rarius inter prospera, crebrius inter aduersa, sed tamen pauci sunt, ita enim prædicti sunt: inter quos te esse cupio, quia veraciter diligo domine insignis & præstantissime ac desyderantissime fili. Hæc admonitio tibi sit mea resalutatio, quia & si te deinceps talia perpeti qualia pertulisti nolo, plus tamen doleo hæc ipsa te sine aliqua in melius vitæ mutatione fuisse perpessum.

Augustinus Chrysino, consolans ne deficiat in aduersis. *Epistola LXXXIII.*

DOMINO vere ac merito charissimo & prædicando fratri Chrysino, Augustinus in domino salutem. Rumor ad me detulit, deus faciat vt non sit, te animo perturbatum: vt multum mirer prudẽtiam tuam, & Christianum animum parum cogitare rerum terrenarum cõditionem, nullo modo æquari posse cœlestibus, vbi cor nostrum & spes nostra collocãda est. Vir cordate, nunquid aut totum bonum tuum in his rebus erat, quas nunc videris amittere: aut tam magnum bonum illic deputabas, vt eo subtracto K
sic tenebrescat mens nimia tristicia, quasi lumen eius, non deus, sed terra sit? Audiui enim, iam dixi, deus faciat vt falsum audierim, quod tibi manus etiam velles inferre, quod melius non credo, aut ascendisse in cor tuum, aut exisse de ore tuo. Sed tamen quia ita perturbatus es, vt hoc de te dici potuerit, grauiter de te contristatus, hoc literarum alloquio putaui consolandam charitatem tuam: quanquam non dubitem dominum deum nostrũ, in corde tuo loqui meliora. Noui enim quàm pio studio semper audieris verbum eius. Erige itaque animum frater in Christo charissime, deus noster non perit à suis, nec perdet suos, vult autem monere nos quàm sint hæc fragilia & incerta, quæ nimis diligunt homines, vt soluamus ab eis † vinculum cupiditatis, per quod implicatos nos trahunt, & totũ amorem nostrum consuefaciamus in eum currere, in quo nulla damna timeamus. Ipse te hortatur per ministerium nostrum, viriliter cogites te fidelẽ esse Christianum, & eius redemptum esse sanguine, qui non solum æterna sapientia, sed etiam per mala præsentia, docuit nos temperanter prospera seculi huius contemnere, & fortiter aduersa tolerare, eius felicitatis mercedem pol- L
licens, quam nemo possit à nobis auferre. Scripsi sanè etiam ad virum laudabilem comitem, quam epistolam in tuo arbitrio sit si dare velis †. Nam per quem detur non dubito deesse, non posse, adiuuante domino vel episcopum vel presbyterum vel quemlibet.

† vt soluat à nobis.

† al. in tuo eris arbitrio virum dari velis.

Augustinus Caio, quem sua disputatione traxerat ad Ecclesiam. Mittit illo suos libros legendos & indicãdos, adhortans vt perseueret in bono proposito. *Epistola LXXXIIII.*

CAIO Augustinus. Vt abs te abscessimus, dici non potest quanta suauitate nos perfuderit recordatio tui, ac sæpe perfundat. Recolimus enim ardore inquisitionis tuæ, cum esset mirabilis, non fuisse perturbatam modestiam disputãdi. Nam neque flagrantius percontantem, neque tranquillius audientem, quenquam facile inuenerim. Vellem itaque tecum multum loqui, nõ enim multum esset, quantũcunque esset, si tecum loquerer. Sed quia difficile est, quid opus est causas quærere? Prorsus difficile est, Erit fortasse aliquando facillimum, ita deus velit, nũc certè aliud est. Dedi ergo negocium fratri, per quẽ literas misi, vt omnia nostra legenda præbeat pruden- M
tissimæ charitati tuæ. Non enim aliquid meum inculcabit inuito. Noui enim quid benignitatis in nos animo geras, quæ tamen lecta probaueris, vera peruideris, nostra esse non putes, nisi quia data sunt, eoq; te cõuertas licet, vnde tibi quoque est vt ea probares datum. Nemo enim quod legit, in codice ipso cernit verum esse, aut in eo qui scripserit, sed in seipso potius, si eius menti quoddam non vulgariter candidum, sed à fece corporis remotissimum lumen veritatis impressum est. Quod si falsa aliqua atque improbanda compereris, de humano nubilo irrorata scias, & ea vere nostra esse nõ dubites. Hortarer autem te ad quærendum, nisi videre mihi viderer hiantia quædam ora cordis tui: hortarer etiam, vt quod verum cognoueris viriliter teneas, nisi patefaceres euidentissimum robur animi & cõsilij tui. Totum eius se mihi breui tempore discussis corporeis tegumentis, quod in te viuit aperuit. Neque vllo modo fuerit domini nostri misericordissima prouidentia, vt catholico Christi gregi tu vir tam bonus & egregie cordatus alienus sis.

Augustinus

A *Augustinus Consentio respondet deum omnium rerum esse simplicissimum, minimeq; corporeum aut materialem.*

Epistola LXXXV.

AVgustinus Consentio. Cogitationis carnalis compositionem vanumq; figmentum, vbi vera ratio labefactare incipit, cōtinuo illo intus adiuuāte atque illuminante, qui cū talibus dolis in cordibus nostris habitare non vult, ita ista cōfringere atque à fide nostra quodam modo excutere festinamus, vt ne puluerem quidem vllum phātasmatum illic remanere patiamur. Quamobrem nisi rationem disputationis qua forinsecus admoniti, ipsa intrinsecus veritate lucente hæc falsa esse perspicimus, fides in corde nostro antecessisset, quę nos indueret pietate, incassum quæ vera sunt audiremus. Ac per hoc quoniam id quod ad eam pertinebat fides egit, ideo subsequens ratio aliquid eorum quæ inquirebat inuenit: falsæ itaque rationi, non solum ratio vera, qua id quod credimus intelligimus, verumetiam fides ipsa rerum nondum intellectarum sine dubio præferenda est. Melius est enim quamuis nondum visum credere quod verum B est, quàm putare te verum videre quod falsum est. Habet namque fides oculos suos, quibus quodam modo videt verum esse quod nondum videt, & quibus certissime videt nondum se videre quod credit. Porrò autem qui vera ratione iam quod tantūmodo credebat intelligit, profecto præponendus est ei qui cupit adhuc intelligere quod credit: si autem nec cupit, & ea quæ intelligenda sunt, credenda tantummodo existimat, cui rei fides prosit ignorat. Nam pia fides sine spe & sine charitate esse non vult. Sic igitur homo fidelis debet credere quod nondum videt, vt visionem & speret & amet. Et visibilium quidem rerum præteritarum quæ temporaliter transierunt sola fides est, quoniam non adhuc videnda sperantur, sed facta & transacta creduntur: sicut est illud quod Christus semel pro peccatis nostris mortuus est & resurrexit, & iam non moritur, & mors ei vltra non dominabitur. Ea vero quæ nondum sunt, sed futura sunt, sicut nostrorum spiritalium corporum resurrectio, ita creduntur vt etiam videnda sperentur, sed ostendi modò, nullo possunt modo. Quæ vero ita sunt, vt neque prætereant neque futura sint, C sed æterna permaneant, partim sunt inuisibilia, sicut iusticia, sicut sapiētia: partim visibilia, sicut Christi immortale iam corpus. Sed inuisibilia intellecta conspiciuntur, ac per hoc & ipsa modo quodam sibi congruo videntur: & cum videntur, multo certiora sunt quàm ea quæ corporis sensus attingit: sed ideo dicuntur inuisibilia, quia oculis istis mortalibus videri omnino non possunt. At illa quæ visibilia sunt permanentia, possunt si ostendantur etiam his mortalibus oculis cōspici, sicut se discipulis post resurrectionem dominus ostendit, sicut & iam post ascensionem Apostolo Paulo & Stephano diacono. Proinde ista visibilia permanentia credimus, vt etiam si non demonstrentur, speremus ea nos quandoque visuros. Nec ea tenemur ratione intellectuq; comprehendere, nisi vt ea quia visibilia sunt ab inuisibilibus distinctius cogitemus: & cū cogitatione qualia sint imaginamur, satis vtique nouimus ea nobis nota non esse. Nam & Antiochiam cogito incognitam, sed non sicut Carthaginem cognitam. Illam quippe visionem cogitatio mea fingit, hanc recolit: nequaquam tamen dubito siue quod de illa testibus multis, siue quod de ista meis aspectibus credidi. Iusticiam vero & sapiētiam, & quicquid eiusmodi est, non aliter imaginamur, aliter contuemur: sed hæc in- D inuisibilia simplici mentis atque rationis intentione intellecta conspicimus, sine vllis formis & molibus corporalibus, sine vllis liniamentis figurisq; membrorum, sine vllis localibus finibus, sine spaciis infinitis. Ipsumque lumē quo cuncta ista discernimus, in quo nobis satis apparet, quid credamus incognitum, quid cognitū teneamus, quam formam sensu corporis recordemur, quam cogitatione fingamus, quid corporis sensus attingat, quid imaginetur animus simile corpori, quid certum & omnium corporum dissimile intelligentia contempletur. Hoc ergo lumen vbi hęc cuncta diiudicantur, non vtique sicut huius Solis & cuiusq; corporei luminis fulgor per localia spacia circūq; diffunditur, mentemq; nostram quasi visibili candore illustrat, sed inuisibiliter & ineffabiliter, & tamen intelligibiliter lucet: tamq; nobis certū est, quàm nobis efficit certa quæ secundum ipsum cuncta conspicimus. Cum igitur tria sint rerum genera quæ videntur, vnum corporalium, sicut hoc cœlū & terra, & quicquid in eis corporeus sensus cernit & tangit. Alterum simile corporalibus, sicut sunt ea quæ spiritu cogitata imaginamur, siue recordata vel oblata quasi corpora conoiemur: vnde sunt etiā E visiones quæ vel in somnis, vel in aliquo mentis excessu, his localibus quantitatibus ingeruntur. Tertium ab vtroque discretum, quod neque sit corpus, neque habeat vllam similitudinem corporis: sicut est sapientia, quæ mente intellecta cōspicitur, & in cuius luce de his omnibus veraciter iudicatur, in quo illorū genere credendum est esse istam quam nosse volumus trinitatem? Profecto aut in aliquo, aut in nullo. Si in aliquo, eo vtique quod est aliis duobus præstantius, sicut est sapientia. Quod si donum eius in nobis est, & minus est quàm illa summa & incommutabilis quæ dei sapientia dicitur, puto quod non debemus dono suo inferius cogitare donantem. Si autem aliquis splendor eius in nobis est, quæ nostra sapiētia dicitur, quantūmque eius per speculum & in ænigmate capere possumus, oportet eam & ab omnibus corporum similitudinibus secernamus. Si autem in nullo istorum genere esse putanda est ista trinitas, & sic est inuisibilis vt nec mente videatur, multo minus de illa huiusmodi opinionem habere debemus, vt eam rebus corporalibus vel corpora- F lium rerum imaginibus similem esse credamus. Non enim corpora pulchritudine molis aut magnitudine superat, sed dissimilitudine aut disparilitate naturæ: Et si discreta est à comparatione bonorum animi nostri, qualia sunt sapientia, iusticia, charitas, & cætera talia, quæ profecto nō mole corporis pendimus, nec eorum quasi corporeas formas cogitatione figuramus, sed ea quando rectè intelligimus sine aliqua corpulentia vel similitudine corpulentiæ in luce mentis aspicimus, quanto est ab omnium qualitatum & quātitatum corporalium comparatione discretior: non eam tamen à nostro intellectu omnino abhorrere Apostolus testis est, vbi ait, Inuisibilia enim à constitutione mundi per ea quæ facta sunt intellecta conspiciuntur, sempiterna quoque eius virtus ac diuinitas. Ac per hoc cum eadem trinitas fecerit & corpus & animam, sine dubitatione est vtroque præstantior. Anima ita considerata maxime humana & rationalis atque intellectualis, quæ ad eius imaginē facta est, si cogitationes nostras & intelligentias non eniceerit, sed eius quod habet præcipuū, id est, ipsam mentem atque intelligentiam, mente atque intelligentia potuerimus apprehendere, nō erit fortassis

Marginalia: *Ibidem.* — *12. de Gen. ad literam, ca.6.& 7.* — *Fides adhæret charitati.* — *1.Pet.3.* — *Roma.6.* — *Roma.1.*

asſis abſurdum, vt eam ad ſuum quoque creatorẽ intelligẽdum ipſo adiuuante meditemur attollere. Si autem in ſeipſa deficit ſibiq; ſuccumbit, pia fide contenta ſit quandiu peregrinatur à domino, donec fiat in homine quod promiſſum eſt, faciente illo qui potens eſt, ſicut ait Apoſtolus, facere ſupra quàm petimus aut intelligimus. Reſtat itaque vt ita credamus vnius ſubſtãtiæ trinitatem, vt ipſa eſſentia non aliud ſit quàm ipſa trinitas. Ad quam videndam quantumlibet in hac vita proficiamus, per ſpeculum erit & in ænigmate quod videbimus. Cum vero quod in reſurrectione promittitur ſpiritale corpus habere cœperimus, ſiue illam mẽte, ſiue mirabili modo, quoniam ineffabilis eſt ſpiritalis corporis gratia, & corpore videamus, non tamẽ per locorum interualla, nec in parte minorem, in parte maiorem, quoniam non eſt corpus, & vbique tota eſt, pro noſtra capacitate videbimus. Quod vero poſuiſti in epiſtola tua, videri tibi, vel potius quod videbatur tibi, nihil viuum ſecundũ ſubſtantiam ineſſe iuſticiæ, ideoq; te non poſſe adhuc deum, id eſt, viuentem naturam iuſticiæ ſimilem cogitare: quia iuſticia ſicut dicis, non in ſe ſed in nobis viuit, immo nos potius ſecundum illam viuimus, ipſa vero per ſe iuſticia nequaquam viuit. Ad hoc vt tibi ipſe reſpondeas, illud intuere, vtrum rectè dici poſſit, vitã ipſam non viuere, qua fit vt viuat quicquid non falſò dicimus viuere. Puto enim abſurdũ tibi videri, vt per vitam viuatur, & vita non viuat. Porrò ſi vita ipſa præcipue viuit, qua viuit omne quod viuit, recole obſecro quas dicit ſcriptura diuina animas mortuas, profecto inuenies iniuſtas, impias, infideles. Nam licet per illas viuant corpora impiorum, de quibus dictum eſt, quòd mortui ſepeliant mortuos ſuos, & ibi intelligantur etiam iniquæ animæ non eſſe ſine aliqua vita. Nõ enim aliter ex eis poſſent corpora viuere, niſi qualicunque vita qua omnino animæ carere non poſſunt, vnde immortales merito vocantur: non tamẽ ob aliud amiſſa iuſticia dicuntur mortuæ, niſi quia & animarum, licet immortaliter vita qualicunque viuentium, verior & maior vita iuſticia eſt tãquam vitarum: Quæ cum ſunt in corporibus, etiam ipſa corpora viua ſunt, quæ per ſeipſa viuere nequeũt. Quapropter ſi animæ non poſſunt niſi etiam in ſeipſis vtcunque viuere, quia ex eis viuunt & corpora, à quibus deſerta moriuntur: quanto magis vera iuſticia etiam in ſeipſa viuere intelligenda eſt, ex qua ſic viuunt animæ, vt hac amiſſa mortuæ nuncupentur, quamuis quantulacunque vita non deſinant viuere. Ea porrò iuſticia quæ viuit in ſeipſa, proculdubio deus eſt atque incõmutabiliter viuit. Sicut autem cum ſit in ſeipſa vita, etiam nobis fit vita cum eius efficimur participes: ita cum in ſeipſa ſit iuſticia, etiam nobis fit iuſticia, cum ei cohærendo iuſte viuimus: & tanto magis minúſve iuſti ſumus, quanto magis illi minúſve cohæremus. Vnde ſcriptum eſt de vnigenito filio dei, cum ſit vtique patris ſapientia atque iuſticia, & ſemper in ſeipſo ſit, quòd factus ſit nobis à deo ſapientia & iuſticia, & ſanctificatio & redemptio. Vnde quẽadmodum ſcriptum eſt, qui gloriatur in domino glorietur. Quod quidem & ipſe vidiſti addẽdo atque dicendo, niſi forte non hæc humanæ æquitatis, ſed illa quæ deus eſt, ſola eſſe aſſeratur iuſticia. Eſt planè ille ſummus deus vera iuſticia, vel ille verus deus ſumma iuſticia, quam profecto eſurire & ſitire debemus, ea noſtra eſt in hac peregrinatione iuſticia, & qua poſtea ſaturari, ea noſtra eſt in æternitate plena iuſticia. Non ergo deũ noſtræ iuſticiæ ſimilem cogitemus, ſed cogitemus nos potius tanto ſimiliores deo, quanto K eſſe poterimus eius participatione iuſtiores. Si ergo cauendum eſt ne iuſticiæ noſtrę ſimilem putemus deum, quoniam lumẽ quod illuminat, incomparabiliter, excellentius eſt illo quod illuminatur: quanto magis caueri oportet, ne aliquid inferius & quodã modo decoloratius eum eſſe credamus, quàm eſt noſtra iuſticia. Quid eſt autem aliud iuſticia cum in nobis vel quælibet virtus qua rectè ſapienterq; viuitur, quàm interioris hominis pulchritudo? Et certè ſecundum hanc pulchritudinẽ magis quàm corporis, facti ſumus ad imaginem. Vnde nobis dicitur, Nolite cõformari huic ſeculo, ſed renouamini in nouitate mẽtis veſtræ, ad probandum vos quæ ſit voluntas dei, quod bonum & beneplacitum & perfectum. *Roma.12.* Si ergo non in mole neque in diſtantibus per loca ſua partibus ſicut corpora ſiue cernuntur ſiue cogitantur, ſed in virtute intelligibili qualis eſt iuſticia, mẽtem dicimus ſeu nouimus ſeu volumus pulchram, & ſecũdum hanc pulchritudinem reformamur ad imaginẽ dei, profecto ipſius dei qui nos reformauit & reformat ad imaginem ſuam, nõ aliqua mole corporea ſuſpicanda eſt pulchritudo, eoq; iuſtorum mẽtibus credendus eſt incõparabiliter pulchrior, L quo eſt incomparabiliter iuſtior.

Auguſtinus Caſulano presbytero, de ieiunio ſabbati ac reliquorum dierum aduerſus Vrbicum quendã, qui ſtultiſſime de hac re ſcripſerat. Epiſt. LXXXVI.

Dilectiſsimo & deſyderãtiſsimo fratri & compresbytero Caſulano, Auguſtinus in domino ſalutem. Neſcio vnde ſit factum, vt primis tuis literis meas non redderem, non tamẽ tui cõtemptu id me feciſſe ſcio. Nam & ſtudiis tuis & ipſo ſermone delector, têque in iſta ætate iuuenili proficere in verbo dei & abũdare ad ædificationem Eccleſiæ, & opto & exhortor. Nunc vero ſcriptis tuis alteris ſumptis, quibus tibi tandem aliquando reſpondeam iure charitatis, in qua vnum ſumus, fraterno & æquiſsimo flagitas, differendum tuę dilectionis vlterius deſyderium non putaui, & inter arctiſsimas occupationes meas ſuſcepi iſto me debito apud te abſoluere. Quod ergo me conſulis, vtrum liceat ſabbato ieiunare, Reſpondeo, ſi nullo modo liceret, profecto quadraginta continuos dies, nec Moyſes nec Helias, nec ipſe dominus ieiunaſſet. Verum iſta ratione concluditur etiam dominico die nõ illicitum eſſe ieiunium. Et quiſquis tamen hunc M diem ieiunio decernendum putauerit, ſicut quidam ieiunantes ſabbatum obſeruant, non paruo ſcãdalo erit Eccleſiæ. Nec immerito: In his enim rebus de quibus nihil certi ſtatuit ſcriptura diuina, mos populi dei vel inſtituta maiorum pro lege tenenda ſunt. *Diſt.11.ca. in his.* De quibus ſi diſputare voluerimus, & ex aliorum cõſuetudine alios improbare, orietur interminata luctatio, quæ labore ſermocinationis cum certa documenta nulla veritatis inſinuet, vtique cauendum eſt, ne tẽpeſtate contentionis ſerenitas charitatis obnubiletur. Quod periculum vitare neglexit, cuius mihi proximam † diſputationem vt ei reſponderem cum tuis prioribus literis exiſtimaſti eſſe mittendam. *†prolixam.* Non autem vſque adeò mihi ſpacia temporum larga ſunt, vt ea refellendis ſingulis ſententiis eius impendam, quæ aliis operibus magis vrgẽtibus explicandis habeo neceſſaria. Sed de eo quo te mihi in tuis epiſtolis oſtendis ingenio quod in te donum dei admodum diligo, eundem ſermonem cuiuſdam vt ſcribis Vrbici paulò diligentius ipſe conſydera, & videbis eum penè vniuerſam Eccleſiam Chriſti,

ab ortu

A ab ortu solis vsque ad occasum scilicet verbis iniuriosissimis nequaquam lacerare timuisse. Nec dixerim penè vniuersam, sed planè vniuersam. Nam neque ipsis quorum consuetudinem sibi videtur defendere, inuenitur pepercisse Romanis, sed quo modo in eos quoq; redundet conuiciorum eius impetus nescit, quoniam non aduertit. Nam cum eum argumenta deficiũt quibus probet sabbato ieiunandum, in luxurias epularum & temulenta conuiuia & nequissimas ebrietates insultabundus inuehitur, quasi non ieiunare, hoc sit inebriari. Quod si hoc est, quid ergo prodest Romanis sabbato ieiunare? quandoquidem aliis diebus quibus non ieiunant, necesse est eos secundum disputationem huius ebriosos & ventricolas iudicari. Porrò si aliud est grauare corda in crapula & ebrietate, quæ semper est malum, aliud est autem modestia & temperantia custodita relaxare ieiunium, quod certè cum fit die dominico reprehensorem non habet Christianum, prandia prius sanctorum à voracitate & ebriositate ventricolarum

† ipsos. iste discernat, ne Romanos episcopos I quando non ieiunant ventricolas faciat, & tunc inquirat, non vtrum liceat inebriari sabbato, quod nec die dominico licet,

B sed vtrum nec sabbato ieiunandum sit, sicut dominico non solet. Quod vtinam sic quæreret, aut sic affirmaret, vt toto terrarum orbe diffusam, exceptis Romanis, & adhuc paucis Occidentalibus, apertissime non blasphemaret Ecclesiam. Nunc verò quis ferat per omnes Oriẽtales, & multos etiam Occidentales populos Christianos de tot tantisq; famulis famulabusq; Christi, sabbato sobrie modesteq; prandentibus, ab isto dici, quod in carne sint & deo placere non possint, & quod de illis sit scriptum: Recedãt iniqui à me, viam eorum nosse nolo, & quod sint ventricolæ, Iudæam Ecclesiæ præponentes, & ancillæ filios, & lege non iusta, sed voluptuaria, consulentes ventri, non disciplinæ succumbentes, & quod caro sint, & mortem sapiant, & cætera huiusmodi. Quæ si de vno quopiam dei famulo diceret, quis eum audire, quis non deuitare deberet? Cum ergo his opprobriis atque maledictis insectatur Ecclesiã per totum mundum fructificantem atque crescentem, & die sabbati penè vbique prandẽtem, admoneo quisquis est, vt sese cohibeat. Nã cuius me nomen ignorare voluisti, profectò de illo me iudicare noluisti. Filius ho-

Matt.12. minis, inquit, sabbati dominus est. In quo maxime bene

C quàm male facere licet. Si ergo male facimus quando prãdemus, nullo die dominico bene viuim⁹. Quod autem fatetur Apostolos sabbato manducasse, & dicit vt tunc ieiunaretur temporis non fuisse, propter quod

Matth.9. ait dominus: Venient dies vt auferatur sponsus ab eis, & tunc ieiunabũt filij sponsi, quia tunc tempus gaudij, & nunc tempus est luctus. Primum attendere debuit, quod illic dominus de ieiunio non de sabbati ieiunio loquebatur. Deinde cum vult intelligi luctum ieiunio, cibo gaudium deputandum, cur non cogitat quicquid est illud quod significare deus voluit in eo quod scrip-

Gene.2. tum est, eum die septimo requieuisse ab omnibus operibus suis, non ibi luctum significatum esse sed gaudiũ: nisi forte dicturus est, in illa requie dei & sanctificatione sabbati gaudium Iudæis, luctum significatum esse Christianis. Et tamen nec quando sanctificauit deus diem septimũ, quia in illo requieuit ab omnibus operibus suis, aliquid de ieiunio vel prãdio sabbati expressit: nec cum postea populo Hebræo de ipsius diei obseruatione mandauit, aliquid de alimentis vel sumendis vel non sumendis locutus est. Vacatio tantum homi-

num à suis, vel à seruilibus operibus imperatur, quam D prior populus in vmbra accipiens futurorum,! sic vacauit ab operibus, quemadmodum nunc Iudæos vacare conspicimus, non, vt putatur, Iudęis carnalibus non recte intelligentibus quod non rectè intelligunt Christiani. Neq; enim melius hoc intelligimus quàm prophetæ, qui tamen in eo tempore quo ita fieri oportuit, seruauerunt hanc sabbati vacationem quam Iudæi putant adhuc esse seruandam. Vnde illud est, quod lapi- Nume.15. dare deus hominẽ iussit, qui sabbato ligna collegerat? nusquam autem legimus lapidatũ, vel aliquo dignum supplicio iudicatum, siue ieiunãtem sabbato siue prandentem. Quid tamen horum duorum quieti cõueniat, quid labori, iste ipse viderit, qui gaudium manducantibus, luctum ieiunantibus deputauit, [vel intellexit à domino deputari] vbi de ieiunio respondens ait: Non Matt.9. possunt lugere filij sponsi quandiu cum eis est sponsus. Quod autem propterea dicit sabbato Apostolos manducasse, quia nondum erat tempus vt sabbato ieiunarent, quod scilicet veterum traditio prohibebat. Nunquid ergo ẽrat tempus vt sabbato non vacarent? Nónne Matt.12. & hoc traditio veterum prohibebat, & vacare cogebat, & tamẽ eo ipso sabbato die, quo Christi legimus E manducasse discipulos, vulserunt vtique spicas quod sabbato non licebat, quia veterum traditio prohibebat? Videat igitur ne cõgruentius ei respondeatur, Ideo dominum die illo à discipulis hæc duo fieri voluisse: vnum de spicis vellendis, alterum de alimentis sumendis: vt illud esset aduersus eos qui sabbato volunt vacare, hoc autem aduersus eos qui cogunt sabbato ieiunare: cum illud mutato tempore iam superstitiosum esse significasset: hoc autem vtroque tempore liberum esse voluisset. Neque id confirmando dixerim, sed quid ei multo aptius, quàm sunt ea quæ loquitur responderi possit ostenderim. Quo modo, inquit, non cum phari- Luca.18. sæo damnabimur bis in sabbato ieiunantes? tanquam pharisæus ideo damnetur, quia bis in sabbato ieiunabat, & non quia super publicanum se tumidus extollebat. Potest autem iste dicere etiam illos qui omnium fructuum suorum decimas dant pauperibus cum pharisæo damnari, quia hoc quoq; ille inter sua opera prędicabat, quod cupimus à multis fieri Christianis, & vix paucissimos inuenimus: Aut vero qui non fuerit iniustus, adulter & raptor, cum pharisæo damnabitur, quia ille se talem non esse iactabat, quod certè quisquis F sentit, insanit. Porrò si hæc sine dubio bona quæ sibi pharisæus inesse commemorabat, non habenda sunt cum superbiente iactantia quæ in illo apparebat, sed tamen habenda sunt cum pietate humili, quę in illo non erat: sic & bis in sabbato ieiunare in homine qualis fuerat ille pharisæus, infructuosum est: in homine autem humiliter fideli vel fideliter humili, religiosum est, quamuis Euangelica scriptura, non dixerit damnatum pharisæum, sed magis iustificatum dixit publicanum. Verum si hoc modo putat iste intelligendum quod ait dominus: Nisi abundauerit iusticia vestra plus quàm Matt.5. scribarum & pharisæorum, non intrabitis in regnum cœlorum, vt nisi amplius quàm bis in sabbato ieiunemus, hoc præceptum nõ possimus implere bene, quod septem dies sunt qui volumine temporum per sua vestigia reuocantur. Cum ergo ex his biduum quisque detraxerit, ne sabbato dominicóque ieiunet, remanent dies quinque, in quibus pharisæum superare possit bis in sabbato ieiunantem. Puto enim quod si ter in sabbato quis ieiunat, iam superat pharisæum qui bis in sabbato

bato ieiunabat. Quod si & quater, vel etiam vt nullus dierum excepto sabbato & dominico prætermittatur, in hebdomade quinquies ieiunatur, quod multi in † vita sua faciunt, maxime in monasterijs constituti, non solum pharisæus qui bis in sabbato ieiunabat, verumetiam Christianus qui quarta & sexta feria & ipso sabbato ieiunare cõsueuit, quod frequẽter Romana plebs facit, in labore ieiunij superabitur: & tamen nescio quis iste, vt dicis, Vrbicus disputator, etiam si quis quinque continuis præter sabbatum & dominicum diebus ita ieiunet, vt nullo † die omnino reficiat corpus, eum carnalem vocat, quasi cibus & potus cæteris diebus non pertineat ad carnem: & ventricolam iudicat, quasi solius sabbati prandium descendat in ventrem. Huic sanè non sufficit quod ad vincendum pharisæum iam sufficit, vt ter in sabbato ieiunetur, sed excepto dominico sex cæteris diebus ita ieiunare compellit, vt dicat; antiqua remota labe, duo in carne vna Christi iam sub disciplina manentes, non debent cum filiis sine lege & cum principibus Sodomorum, & cum plebe Gomorræ sabbatorum voluptaria conuiuia exercere, sed cum sanctimonię incolis ac deo deuotis solenni & ecclesiastico iure magis ac magis legitime ieiunare, vt sex dierum vel leuis error, ieiunij, orationis & eleemosynæ fontibus abluatur, quo possimus dominica alogia refecti omnes æquali corde digne cantare: Saturasti domine animam inanem, & potasti animam sitientem. Ista dicens, & à frequentia ieiunandi solum diem dominicum excipiens, non tantum Orientis & Occidentis populos Christianos in quibus sabbato nemo ieiunat, verum & ipsam Romanam ecclesiam improuidus & incautus accusat. Cum enim dicit: sub disciplina Christi manentes non debere cum filiis sine lege, cum principibus Sodomæ, cum plebe Gomorræ voluptaria sabbatorum exercere conuiuia, sed cum sanctimoniæ incolis ac deo deuotis, solenni & ecclesiastico iure magis ac magis legitime ieiunare: [ac deinde definiens quid sit legitime ieiunare,] subiungit & dicit, vt sex dierum vel leuis error, ieiunij, orationis & eleemosynæ fontibus abluatur: profecto eos qui minus quàm sex diebus in hebdomade ieiunant, non putat legitime exercere ieiunium, nec deo esse deuotos, nec maculas erroris, quæ de ista mortalitate contrahuntur, abluere. Videant ergo Romani quid agant, quia etiam ipsi nimium contumeliose huius disputatione tractantur, apud quos omnibus istis sex diebus præter paucissimos clericos aut monachos quotus quisque inuenitur qui frequenter quotidiana ieiunia, maxime quia ibi ieiunandum quinta sabbati non videtur. Deinde quæro: si vniuscuiusque diei vel leuis error ipsius diei ieiunio soluitur vel abluitur. Sic enim dicit, vt sex dierum vel leuis error ieiunij quoque fontibus abluatur: quid faciemus de illo errore qui subrepserit dominico die, in quo scandalum est ieiunare? Aut si die ipso nullus Christianis error obrepit, videat homo iste qui ventricolas tanquam magnus ieiunator accusat, quantum honoris & vtilitatis ventribus tribuat, si tunc non erratur quando prandetur. An forte in ieiunio sabbati tantum bonum constituit, vt aliorum sex dierum, hoc est ipsius etiam dominici, vel leuem sicut dicit errorem solum ieiunium sabbati possit abolere, & solo ipso die non erretur, quo toto vtique ieiunatur? Quid est ergo quod diem dominicum sabbato velut Christiano iure præponit? Ecce secundum ipsum dies sabbati multo sanctior inuenitur, in quo & non erratur cum eius toto spacio ieiunatur: & eodem ieiunio sex cæterorum K dierum, ac per hoc ipsius dominici error abluitur: puto quod tibi non placet ista præsumptio. Iam vero cum se hominem spiritalem videri velit, & tanquam carnales pransores sabbati accuset, attende quemadmodum dominici diei non parco prandio reficiantur, sed alogia delectetur. Quid est autem * alogia, quod verbum ex Græca lingua vsurpatum est, nisi cum epulis indulgetur vt à rationis tramite deuietur? Vnde animalia ratione carentia dicuntur aloga, quibus similes sunt ventri dediti, propter quod immoderatum cõuiuium, quo mens in qua ratio dominatur ingurgitatione vescendi ac bibendi quodam modo obruitur, alogia nũcupatur. Insuper etiam propter cibum ac potum non mentis sed ventris alogia diei dominici dicit esse cantandum, Saturasti domine animam inanem, & potasti animam sitientem. O virum spiritalem, O carnalium reprehensorem, O magnum ieiunatorem & non ventris cultorem. Ecce qui nos admonet ne lege ventris, legem domini corrumpamus, nè panem cœli vendamus esca terrena. Et adiungit: Quia esca Adam paradiso periit, esca Esaü primatus amisit. Ecce quid dicit: Est enim satanæ visitata calumnia, tentatio ventris, L cui modicum suadet vt auferat totum. Et horum, inquit interpretatio præceptorum ventricolas minus incuruat. Nonne his verbis suis id agere videtur, vt etiam die dominico ieiunetur? Alioquin sanctior erit sabbati dies, quo dominus in monumẽto requieuit, quàm dominicus quo à mortuis resurrexit. Sanctius est enim profecto sabbatum, si secundum verba huius in sabbato per ieiunium peccatum omne vitatur, & quod diebus aliis contractum est, aboletur: In dominico autem per escam ventris tentatio non cauetur, & diabolicæ calumniæ locus datur, & paradiso peritur, & primatus amittitur. Quid ergo est quod rursus sibiipse contrarius admonet, vt non prandio modesto, sobrio, Christiano, reficiamur dominico die, sed in alogia lætantes plaudentesq; cantemus: Saturasti domine animam inanem, & potasti animam sitientem? Nempe si tunc non erramus quando ieiunamus, & aliorum sex dierum errores tunc abluimus cum sabbato ieiunamus, nullus erit die dominico deterior, nullus sabbato melior. Crede dilectissime frater, nemo legẽ sicut iste intelligit, nisi qui non intelligit. Si enim Adam non cibus sed prohibitus cibus perdidit, & Esaü nepotem san M cti Abrahæ non esca, sed vsque ad contemptum sacramenti, quod in primatu suo habuit, concupita esca dãnauit: sic à sanctis & fidelibus pie prandetur, quemadmodum à sacrilegis & incredulis impie ieiunatur. Præponitur ergo dies dominicus sabbato fide resurrectionis, non consuetudine refectionis, aut etiam vinolentæ licentia cantionis. Moyses, inquit, quadraginta diebus panem non manducauit, nec bibit aquam. Cur autem hoc dixerit subiunxit atq; ait: Ecce Moyses amicus dei, nubis inquilinus, delator legis, & populi dux, ter bina sabbata ieiunio celebrans, non offensam, sed meritum collocauit. Nunquid attendit quid huic possit consequenter opponi? Quia vtique si Moysi ieiunãtis propterea ponit exemplum, quoniam in illis quadraginta diebus, ter bina, sicut loquitur, sabbata ieiunauit, & ex hoc vult persuadere, vt sabbato ieiunetur: ex hoc ergo persuadeat, vt & dominico ieiunetur, quia in illis quadraginta diebus nihilominus Moyses ter binos dominicos ieiunauit. Sed addit ac dicit: Et adhuc cum Christo dominicus dies imminenti Ecclesiæ seruabatur.

* ἀλογία. Apparet hoc scriba vicio accidisse, qui ex logia fecerit alogia, decepto sono producta vocalis quæ præcedit in dñica. vtitur hoc verbo Paulus. 1. Corin. 16.

A uabatur. Quod cur dixerit nescio. Si enim propterea quia multo magis ieiunandum est, postea quàm venit cum Christo dominicus dies: ergo, quod absit, etiam ipso dominico ieiunetur. Si autem timuit ne propter dierum quadraginta ieiunium obiiceretur etiam dominico ieiunandum, & ideo addidit, quod adhuc cum Christo imminenti Ecclesiæ dies dominicus seruabatur, vt videlicet ea causa intelligatur ieiunasse Moyses etiam die qui sequitur sabbatum: quia nondum venerat Christus, per quem factus est ipse dies dominicus, quo non expediat ieiunari. Cur ipse Christus quadraginta diebus similiter ieiunauit? Cur non in illis diebus quadraginta ter binis qui sequebantur sabbatum, ieiunium soluit, vt iam dominici diei prandium commendaret etiam ante resurrectionem suam, sicut sanguinem suum potandum dedit ante passionem? Vides certè dierum quadraginta ieiunium, quod iste cõmemorat, sic ad rem non pertinere vt sabbato ieiunemus, quo modo ad rem non pertinet vt dominico ieiunemus. Prorsus non attendit, quid ei de die dominico possit opponi, quãdo sicut accusanda sunt ebriosa conuiuia, & omnis vorax ac temulenta luxuries,

B sic accusat prandia sabbatorum, cum possint & ipsa esse modestorum atque sobriorum. Et ideo non est illi ad singula respondendum, quoniam pro sabbati prandio vicia luxuriæ reprehendendo, eadem atque eadem

† sæpe. sibi † dicit, aliud non inueniendo quod dicat, nisi quod inaniter & ad rem non pertinens dicit. Vtrum non sit sabbato ieiunandum quæritur, non vtrum sabbato non sit luxuriandum: quod nec dominico faciunt qui deum timent, quanuis in illo vtique nõ ieiunent. Quis autem diceret quod iste ausus est dicere? Quo modo, inquit, pro nobis, aut per nos rata erunt deo aut digna, quæ nos sanctificata die ad peccatum cogunt? Sãctificatam diem sabbati confitetur, & ad peccatum dicit cogi homines quia prandetur. Ac per hoc secundum istum, aut dies dominicus sanctificatus non est, & incipit esse sabbatum melius: aut si est & dominicus dies sanctificatus, ad peccatum cogimur, quia prandemus: & conatur testimoniis probare diuinis, sabbato ieiunandum. Sed vnde hoc probet omnino nõ in-

Exo.32. uenit. Manducauit, inquit, & bibit Iacob vinum & sa-

Deut.32. tiatus est, & recessit à deo salutari suo, & ceciderunt vna die viginti tria milia: quasi dictum sit, Prandit

C sabbato Iacob, & recessit à deo salutari suo. Et Apostolus quando commemorauit cecidisse tot milia, non

1.Cor.10. ait, Neque prandeamus sabbato sicut illi pranderunt, sed ait, Neque fornicemur sicut quidam eorum fornicati sunt, & ceciderunt vna die viginti tria milia. Quid sibi etiam vult quod ait, Sedit autem populus manducare & bibere, & surrexerunt ludere. Posuit quidem & Apostolus hoc testimonium, sed vt à seruitute idolorum non à sabbati prandio prohiberet. Sabbato autem illud factum esse iste non probat, sed vt libitum est suspicatur. Sicut autem fieri potest vt ieiunetur, & cum ieiunium soluitur si quis ebriosus est, tunc inebrietur. Ita fieri potest vt non ieiunetur, & si temperantes sunt homines, modestissime prandeatur. Quid est ergo quod sabbati volens persuadere

Ephe.5. ieiunium, adhibet Apostolum testem dicentem, Nolite inebriari vino in quo est omnis luxuria: quasi diceret, Nolite prandere sabbato, quia ibi est omnis luxuria. Sicut autem hoc præceptum Apostolicum ne inebrientur vino in quo est omnis luxuria, obseruatur à Christianis deum timentibus quando prandetur die dominico, ita obseruatur quando prandetur & sab- D bato. Vt expressius, inquit, errantibus contradicam, nemo ieiunio & si non promeretur offendit, porrò & non offendere promereri est. Quis hoc diceret nisi qui nollet considerare quid diceret? Ergo Pagani quãdo ieiunant, non ideo magis offendunt deum? Aut si de Christianis voluit quod dixit intelligi, quis non deum offendet, si velit cum scandalo totius quæ vbique dilatata est Ecclesiæ, die dominico ieiunare? Deinde subiicit testimonia de scripturis ad causam quam suscepit nihil valentia. Ieiunio, inquit, Helias paradiso donatus in corpore regnat: quasi ieiunium non prædicent qui sabbato non ieiunant, sicut ieiunium prædicant, qui tamen die dominico non ieiunant. Aut Helias eo tempore ieiunauerit, quo populus dei etiam sabbato ieiunabat. Quod autem respondimus de quadraginta diebus ieiunij Moysi, hoc deputa esse respondendum & de quadraginta diebus Heliæ. Ieiunio, inquit, Daniel leonum siccam rabiem illæsus euasit: quasi legerit quod sabbato ieiunauerit, aut etiam cum ipsis leonibus sabbato fuerit, vbi tamen legimus quod & pranderit. Ieiunio, inquit, trium fida germanitas ignibus coruscanti carceri dominata regi hospitio suscep- E tum dominum adorauit. Hæc exempla sanctorum, nec ad persuadendum cuiuscunque diei ieiunium valent, quanto minus sabbati, quandoquidem non solum non legitur tres viros sabbato fuisse missos in caminum ignis ardentem, sed ne illud quidem legitur, tandiu illic eos fuisse, vt posit quisquam dicere eos ieiunasse, immo vero vix vnius horæ spacium est, quo eorum confessio hymnusq; cantatur. Nec amplius inter illas flammas innoxias deambulauerunt, quàm canticum illud terminauerũt. Nisi forte ab isto etiam vnius horæ spacium ieiunio deputatur. Quod si ita est, non habet quod succenseat pransoribus sabbati. Vsque ad horam enim prandij multo quàm in illo camino prolixius ieiunatur. Adhibet & illud Apostoli testimo- Roma.14. nium, vbi ait: Non est regnum dei esca & potus, sed iustitia & pax, & gaudium in spiritu sancto. Et regnum dei Ecclesiã vult intelligi in qua dominus regnat. Obsecro te, nunquid hoc agebat Apostolus, cum ista loqueretur, vt sabbato à Christianis ieiunaretur? Sed nec de ipso cuiuscunque diei ieiunio loquebatur cum hæc diceret. Dictum est enim aduersus eos qui more Iudæorum secundum veterem legẽ in obseruatione quo- F rundam ciborum putabant esse mundiciam, & ad eorum fratrum admonitionem, per quorum escam & potum indifferenter acceptum scandalizabantur infirmi. Ideo cum dixisset: Noli illum in esca tua perdere pro quo Christus mortuus est. Et, non ergo blasphemetur bonum nostrum. tunc adiunxit: Non enim est regnum dei esca & potus, & cætera. Nam sicut verba hæc Apostoli intelligit, vt regnum dei quod est Ecclesia, non sit in esca & potu, sed in ieiunio: non dico sabbatis ieiunare, sed nunquam omnino cibum ac potum sumere deberemus, ne de isto dei regno vnquam recederemus. Puto autem quia isto conferente † aliquanto † conferentes. religiosius die dominico ad Ecclesiã pertinemus, quãdo tamen & ipso concedente prandemus. Cur, inquit, sacrificium potiori domino charum murmuramus † † curamus. offerre, quod spiritus desyderat & angelus laudat? Deinde adiungit angeli testimonium dicentis: Bona est Tobiæ.12. oratio cum ieiunio & eleemosyna. Quid dixerit, potiori domino, nescio, nisi forte scriptor errauit, & te fugit, vt quod mihi legendum misisti non emendares.

Sacrificiũ

G Sacrificium ergo domino charum ieiunium vult intelligi, quasi de ieiunio versetur hæc quæstio, & non de ieiunio sabbati. Neque enim dominicus dies sine sacrificio quod deo charum est peragitur, quia non ieiunatur. Sequitur adhuc, & ingerit testimonia à causa quam defendendam suscepit penitus aliena. Immola, inquit, deo sacrificium laudis, & istam vocem diuini psalmi, volens ad quod agitur nescio quo modo connectere: vtique, inquit, non sanguinis aut ebrietatis conuiuium, quo non laudes debitæ deo, sed blasphemiæ diabolo suffragante syluescunt. O improuidam præsumptionem. Non ergo immolatur sacrificium laudis dominico die quia non ieiunatur, sed agitur ebrietatis conuiuium, & blasphemiæ diabolo suffragante syluescunt. Quod si nefas est dicere, intelligat non
Psal.49. ieiunium significare in eo quod scriptum est, Immola deo sacrificium laudis. Ieiunium quippe certis diebus & maxime festis non agitur. Sacrificium vero laudis ab Ecclesia toto orbe diffusa diebus omnibus immolatur. Alioquin quod nullus, non dico Christianus, sed nec insanus dicere auderet, dies illi quinquaginta post Pascha vsque ad Pentecostem, quibus non ieiuna-
H tur, erunt secundum istum à sacrificio laudis alieni, quibus tantummodo diebus in multis Ecclesiis, in omnibus autem maxime cantatur hallelu ia: quam vocem laudis esse nullus Christianus quãlibet imperitus ignorat. Confitetur tamen etiam ipso die dominico non in ebrietate, sed in iucunditate prandéri, cum dicit, debere nos ex Iudæis & gentibus multis Christiani nominis fide paucos electos, vespertino sabbatorum incenso, pro pecudum victimis ieiunium deo placitum laudibus immolare, cuius feruore cremata deficiant opera delictorum. Et mane, inquit, exaudiet nos à nobis auditus, & erunt nobis domus ad manducandum & bibendum, non in ebrietate, sed in iucunditate dominica celebritate perfecta. Tunc enim eulogia, non, vt superius ait, alogia celebratur. Sed quid eum offendit sabbati dies, quem dominus sanctificauit, ignoro, vt in eo non putet posse manducari & bibi cum tali iucunditate quæ careat ebrietate, cum sic ante sabbatum ieiunare possimus, quo modo dicit ante dominicum sabbato ieiunandum: an continuo biduo prandéri nefas esse arbitratur? Videat ergo quanta afficiat contumelia ipsam quoque Romanam Ecclesiam, vbi & his
I hebdomadibus, in quibus quarta & sexta & sabbato ieiunatur, tribus tamen diebus continuis, dominico scilicet ac deinde secunda & tertia prandetur. Quum
Esa.5. vitam certum est, inquit, arbitrio pendere pastorum. Sed væ qui dicunt, quod bonum malum, & tenebras lucem, & lucẽ tenebras, & amarum dulce, & dulce amarum. Quid sibi velint hæc verba eius, non satis intelligo. Si enim hæc scribis sicut Vrbicus dicit, in vrbe plebs pendens ex pastoris arbitrio cum episcopo suo ieiunat sabbato. Si autem ad te ista scripsit, quia in Epistola tua & ipse quiddam tale scripsisti, non tibi persuadeat vrbem Christianam sic laudare sabbato ieiunantem, vt cogaris orbem Christianum damnare prãdentem. Cum enim dicit: [Væ qui dicunt] quod bonum malum, & tenebras lucem, & lucem tenebras, & amarum dulce, & dulce amarum: ieiunium sabbati volens intelligi bonum & lucem & dulce: prandium vero malum & tenebras & amarum, quis eum dubitat in omnibus Christianis sabbato prandẽtibus vniuersum orbem damnare terrarum? Nec seipse respicit, nec quibus dicat attendit, vt scriptis suis ab ista præcipiti cohibeatur audacia? Continuo quippe subiunxit: Nemo K
ergo vos iudicet in esca, aut in potu: quod ipse vtique *Coloss.2.*
facit qui sabbato sumentes escam potúmque sic arguit: quantum erat vt hinc ei veniret in mentem, etiam illud quod idem Apostolus alibi dicit: Qui manducat *Roma.14.*
non manducantem non spernat, & qui non manducat manducantem non iudicet. Isto modo hoc temperamentum quo scandala deuitaret inter ieiunãtes sabbato & manducantes teneret, vt & ipsum non manducantem manducans quisque non sperneret, & ipse non manducans manducantem non iudicaret. Petrus etiam, inquit, Apostolorum caput, cœli ianitor & Ecclesiæ fundamentum, extincto Simone, qui fuerat dia- *Sabbati ieiunii vnde*
boli non nisi ieiunio vincendi figura, idipsum Romanos edocuit, quorum fides annunciatur vniuerso orbi terrarũ. Nunquid ergo cæteri Apostoli prandere Christianos contra Petrum docuerũt in vniuerso orbe terrarum? Sicut itaque inter se vixerunt concorditer Petrus & condiscipuli eius, sic inter se concorditer viuant sabbato ieiunantes quos plantauit Petrus: & sabbato prandentes, quos plantauerunt condiscipuli eius. Est quidem & hæc opinio plurimorum, quamuis eam perhibeant esse falsam plerique Romani, quod Apostolus L
Petrus cum Simone mago die dominico certaturus, propter ipsum magnæ tentationis periculum, pridie cum eiusdem vrbis Ecclesia ieiunauerit, & consecuto tam prospero gloriosóque successu, eũdem morem tenuerit, eumq; imitatæ sint nonnullę Occidentis Ecclesiæ. Sed sicut iste dicit, Simon magus figura erat diaboli: non planè sabbatarius aut dominicarius, sed quotidianus est ille tentator. Nec tamen aduersus eum quotidie ieiunatur, quando & diebus dominicis omnibus, & quinquaginta post Pascha, & per diuersa loca diebus solennibus martyrum & festis quibusque prandetur: & tamen diabolus vincitur, si oculi nostri sint semper ad dominum, vt ipse euellat de laqueo pedes no- *Psal.24.*
stros: & siue manducamus, siue bibimus, siue quodcun- *1.Cor.10.*
que facimus, omnia in gloriam dei faciamus, & quantum in nobis est sine offensione simus Iudæis & Græcis & Ecclesiæ dei. Quod parum cogitant qui cum offensione manducant, vel cum offensione ieiunant, & per vtramlibet intemperantiam scandala concitant, quibus non superatur diabolus, sed lætatur. Quod si respondetur, hoc docuisse Iacobum Hierosolymis, Ephesi Ioannem cæterósque aliis locis, quod docuit Romæ M
Petrus, id est, vt sabbato ieiunetur: sed ab hac doctrina terras cæteras deuiasse, atque in ea Romam stetisse. Et econtrario refertur Occidentis potius aliqua loca, in quibus Roma est, non seruasse quod Apostoli tradiderunt. Orientis vero terras, vnde cœpit ipsum Euangelium prædicari, in eo quod ab omnibus [simul] cum ipso Petro Apostolis traditum est, ne sabbato ieiunetur, sine aliqua varietate mansisse. Interminabilis est ista contentio generans lites, non finiens quæstiones. Sit ergo vna fides vniuersæ quæ vbique dilatatur Ecclesiæ, tanquam intus in membris, etiam si ipsa fidei vnitas quibusdam diuersis obseruationibus celebratur, quibus nullo modo quod in fide verum est, impeditur. Omnis enim pulchritudo filiæ regis intrinsecus, illæ autem obseruationes, quæ variæ celebrantur, in eius veste intelliguntur. Vnde ibi dicitur, In fimbriis au- *Psal.44.*
reis circumamicta varietate. Sed ea quoque vestis ita *Hoc nũc fit.*
diuersis celebrationibus varietur, vt non aduersis contentionibus dissipetur. Postremo, inquit, si Iudæus sabbatum colendo dominicum negat, quo modo Christianus

A ſtianus obſeruat ſabbatum? Aut ſimus Chriſtiani & dominicum colamus, aut ſimus Iudæi vt ſabbatum obſeruemus: Nemo enim poteſt duobus dominis ſeruire. *Matth. 6.* Nónne ita loquitur tanquam ſabbati alius dominus ſit, alius dominici? Nec illud audit quod & ipſe cõmemorauit, *Luca 6.* Dominus eſt enim ſabbati filius hominis. Quod autem ita nos vult eſſe à ſabbato alienos, ſicut Iudæi ſunt à dominico alieni, nónne tantum errat vt poſsit etiam dicere, ita nos non debere accipere legem nec prophetas, ſicut Iudæi non accipiunt Euangelium nec Apoſtolos? Quod qui ſapit, quid mali ſapiat vtique intelligis. Sed vetera, inquit, omnia tranſierunt, & in Chriſto facta ſunt noua. Hoc verum eſt. Nam propterea ſicut Iudæi ſabbatis non vacamus, etiam ſi ad ſignificandam requiem, quæ illo die ſignificata eſt, Chriſtiana ſobrietate & frugalitate ſeruata, ieiunij vinculum relaxamus. Et ſi aliqui fratres noſtri requiem ſabbati relaxatiunc ieiunij ſignificandam eſſe non putant, nequaquam de veſtis regiæ varietate litigamus, ne ipſius reginæ vbi vnam fidem etiam de ipſa requie retinemus, interiora membra vexemus. Etſi enim B quia vetera tranſierunt, cum eis tranſiit etiam carnalis vacatio ſabbati: non tamen quia ſabbato [& dominico] ſine ſuperſtitioſa vacatione prãdemus, ideo duobus dominis ſeruimus, quia & ſabbati & dominici vnus eſt dominus. Iſte autem qui vetera tranſiſſe ſic dicit, vt in Chriſto cederet ara altari, gladiꝰ ieiunio, precibus ignis, pani pecus, poculo ſanguis, neſcit altaris nomen magis legis & Prophetarum literis frequentatum, & altare deo prius in tabernaculo, quod per Moyſem factum eſt collocatum: Aram quoque in Apoſtolicis literis inueniri vbi martyres clamant ſub ara dei. Dicit ceſsiſſe ieiunio gladium, non recordans illum quo milites Euangelici armãtur ex vtroque teſtamento gladium bis acutum. Dicit ceſsiſſe precibus ignem, quaſi non & tunc preces deferebantur in templum, & nunc à Chriſto ignis eſt miſſus in mundum. Dicit ceſsiſſe pani pecus, tanquam neſciens & tunc in domini menſa panes propoſitionis poni ſolere, & nunc ſe de agni immaculati corpore partem ſumere. Dicit ceſsiſſe poculo ſanguinem, non cogitans etiam nunc ſe accipere in poculo ſanguinẽ. Quanto ergo melius & congruẽ- C tius vetera tranſiſſe, & noua in Chriſto facta eſſe, ſic diceret, vt cederet altare altari, gladius gladio, ignis igni, panis pani, pecus pecori, ſanguis ſanguini. Videmus quippe in his omnibus carnalem vetuſtatem ſpiritali cedere nouitati. Sic ergo intelligendum eſt, ſiue in iſto die volubili ſeptimo prandeatur, ſiue à quibuſdã etiam ieiunetur, tamen ſabbato ſpiritali ſabbatũ carnale ceſſiſſe, quando in iſto ſempiterna & vera requies concupiſcitur, in illo vacatio tẽporalis iam ſuperſtitioſa contemnitur. Cætera quæ ſequuntur quibus ſuam diſputationem iſte concludit, ſicut alia quædam quæ inde commemoranda non arbitratus ſum, multo magis ad cauſam non pertinẽt, in qua de ieiunio ſabbati vel prãdio diſputatur. Sed ea tibi ipſi maxime, ſi in iis quæ à me dicta ſunt aliquid admiraris, aduertenda & iudicanda dimitto. Si autem quoniam huic quantum potui ſufficienter reſpondiſſe me puto, de hac re ſententiam meam quæris, ego in Euangelicis & Apoſtolicis literis, totoq; inſtrumento quod appellatur teſtamentũ *Inſtrumẽtũ* nouum, animo id reuoluens, video præceptum eſſe ieiunium. Quibus autem diebus non oporteat ieiunare, & quibus oporteat, præcepto domini vel Apoſtolorum non inuenio definitum. Ac per hoc ſentio, non

quidem ad obtinendam quã fides obtinet iuſticiam, in D qua eſt pulchritudo filiæ regis intrinſecus, ſed tamẽ ad ſignificandam requiem ſempiternam, vbi eſt verũ ſabbatum relaxationẽ, quàm contritionem † ieiunij aptius *† cõſtrictionem.* cõuenire. Verũtamen in huius ſabbati ieiunio ſiue prãdio, in his nihil mihi videtur tutius pacatiusq; ſeruari, quàm vt qui manducat, non manducantem non ſpernat: *Roma. 14.* & qui non manducat, manducantem non iudicet: quia neq; ſi manducauerimus abundabimus, neq; ſi nõ manducauerimus egebimus: cuſtodita ſcilicet eorũ inter quos viuimus, [& cum quibus deo viuimus,] in his rebus inoffenſa ſocietate. Sicut enim quod ait Apoſtolus verũ eſt, malũ eſſe homini qui per offenſionẽ manducat, Ita malum eſt homini qui per offenſionem ieiunat. Nõ itaq; ſimus eis ſimiles, qui videntes Ioannẽ non manducantem nec bibentem dixerunt: Dæmonium habet. Sed ne rurſus eis qui videntes Chriſtum manducãtem & bibentẽ dixerunt: Ecce homo vorax & vinoſus, *Matth. 11.* amicus publicanorũ & peccatorum. Rem quippe valde neceſſariam his dictis dominus ipſe ſubiecit atq; ait: Et iuſtificata eſt ſapientia in filiis ſuis. Qui ſint autem iſti, ſi requiris, lege quod ſcriptum eſt: Filij ſapi- E entiæ etiam † iuſtorũ, ij ſunt qui quãdo manducant, nõ *† eccleſiæ.* manducantes non ſpernunt, quando non manducant manducantes nõ iudicant: ſed eos planè qui per offenſionem non manducant, ſiue manducant, vel ſpernũt, vel iudicãt. Et de die quidem ſabbati facilior cauſa eſt, quia & Romana ieiunat Eccleſia, & aliæ nõnullæ, etiã ſi paucæ ſiue illi proximæ ſiue longinquæ: Die autẽ dominico ieiunare ſcandalum eſt magnũ, maxime poſteaquam innotuit deteſtabilis multumq; fidei catholicæ ſcripturiſque diuinis apertiſsime contraria hæreſis Ma- *Manichæi ieiunãt die dominico.* nichæorum, qui ſuis auditoribus ad ieiunandum iſtum tanquam conſtituerunt legitimum diem, per quod factum eſt, vt ieiunium diei dominici horribilius haberetur. Niſi fortè aliquis idoneus ſit nulla refectione interpoſita vltra hebdomadam perpetuare ieiunium, vt ieiunio xl. dierum quantum potuerit appropinquet, ſicut aliquos feciſſe cognouimus. Nam & ad ipſum quadragenarium numerum perueniſſe quendã, à fratribus fide digniſsimis nobis aſſeueratum eſt. Quemadmodũ enim veterum patrum temporibus, Moyſes & Helias F nihil contra prandia ſabbatorum fecerunt, cum diebus quadraginta ieiunauerunt: Ita qui potuerit ſeptem dies ieiunando tranſire, non ſibi ad ieiunandum eligit dominicum diem, ſed in iis eum inuenit quos ieiunaturum ſe vouit plurimos dies. *Ieiuniũ votiuum multorũ dierũ.* Ieiunium tamen etiam continuatum, ſi in hebdomade ſoluẽdum eſt, nullo congruentius quàm dominico die ſoluitur. Si autem poſt hebdomadem corpus reficitur, nõ vtique ad ieiunandum dies dominicus eligitur, ſed in numero quem voueri placuit inuenitur. Nec illũ moueat quod Priſcillianiſtæ Manichæorum ſimillimi ad ieiunandum die dominico ſolent teſtimonium de Apoſtolorum actibus adhibere, cum eſſet Apoſtolus Paulus in Troade. Sic enim ſcriptum eſt: In vna autem ſabbati congregatis nobis frangere panem. Paulus diſputabat *Acto. 20.* [illis] exiturus alia die, produxitque ſermonem vſque ad medium noctis. Deinde cum deſcendiſſet de cœnaculo, vbi congregati erant ad reſuſcitandum adoleſcentem, qui grauatus ſomno de feneſtra ceciderat & mortuus ferebatur, de ipſo Apoſtolo ſcriptura ſic loquitur, Aſcendens autem, inquit, cum fregiſſet panem atque guſtaſſet ſatiſque eſſet allocutus vſque ad diluculum, ſic profectus eſt: abſit vt hoc ſic acci-

G piatur, tanquam solerent Apostoli dominico die solé-
† Vna. niter ieiunare. Quia † enim sabbati tunc appellabatur
dies, qui nunc dominicus appellatur, quod in Euange-
liis apertius inuenitur. Nam dies resurrectionis do-
mini, prima sabbati à Matthæo, à cæteris autem tri-
bus, vna sabbati dicitur: quem constat eum esse, qui
dominicus postea appellatus est. Aut ergo post pera-
ctum diem sabbati, noctis initio fuerant congregati,
quæ vtique nox iam ad diem dominicum, hoc est, ad
vnam sabbati pertinebat: & ita eadem nocte fractu-
rus panē sicut frangitur in sacramento corporis Chri-
sti, produxit sermonem vsque ad medium noctis, vt
post sacramenta celebrata, rursus vsque ad diluculum
alloquens congregatos, quoniam multum festinabat
lucescente proficisceretur dominico die. Aut certe si
in vna sabbati non per noctem sed per diem hora do-
minici fuerant congregati, eo ipso quod dictū est, Pau-
lus disputabat illis exiturus alia die, expressa est causa
producendi sermonis, quia fuerat exiturus, & eos suf-
ficienter instruere cupiebat. Non ergo solenniter die
dominico ieiunabant, sed necessarius sermo, qui studij
H feruentissimi audiebatur ardore, reficiendi corporis
causa interrumpendus esse non visus est profecturo
Apostolo, qui eos propter alios suos vsquequaque dis-
cursus, vel aliàs nunquam, vel rarissime visitabat, præ-
sertim quia tunc ex illis terris sicut consequentia do-
cent, ita discessurus erat, vt iam non esset eos in carne
visurus. Ac per hoc magis ostēditur dominicis diebus
solita illis non fuisse ieiunia, quia ne hoc crederetur
curauit scriptor libri causam producendi sermonis
exponere: vt sciremus si aliqua necessitas oriatur, vr-
gentiori actioni non esse prandium præferendum:
quanuis ab istis auidissime audientibus, & ipsum fon-
tem cogitantibus profecturum, atque ideo magna si-
ti non aquæ, sed verbi sine satietate, quicquid influe-
bat haurientibus, non tantum carnale prandium, ve-
rumetiam cœna contempta est. Sed tunc quanuis do-
minico die solita illis ieiunia non fuissent, non erat ta-
men Ecclesiæ tam insignis offensio, si aliqua tali ne-
cessitate, qualem Apostolus Paulus habuit, die toto do-
minico, vsque ad medium noctis, vel etiam vsque ad
diluculum reficere corpora non curarent. Nunc ve-
rò posteà quàm hæretici maximè impiissimi ieiunia
I diei dominici non aliqua necessitate occurrenti per-
agere, sed quasi sacra solennitate statuta dogmati-
zare cœperunt, & innotuerunt populis Christianis,
profecto nec tali necessitate qualem Apostolus ha-
buit, existimo faciendum esse quod fecit: ne maius ma-
lum incurratur in scandalo, quàm bonum percipia-
tur ex verbo. Quicquid tamen causæ vel necessita-
tis extiterit, cur homo Christianus die dominico ie-
Acto.27. iunare cogatur, sicut etiam illud in actibus Aposto-
lorum inuenimus, in naufragij periculo, vbi & ipse
Apostolus nauigabat, quatuordecim diebus, ac per hoc
duobus dominicis ieiunatum, nullo modo dubitare
debemus, dominicum diem quando non plures dies
sine vllla refectione continuandi vouentur, inter ie-
iuniorum dies non esse ponendum. Cur autem quar-
ta & sexta maxime ieiunet Ecclesia, illa ratio reddi
videtur, quòd consyderato Euangelio, ipsa quarta
sabbati, quam vulgo quartam feriam vocant, consili-
um reperiuntur ad occidendum dominum fecisse Iu-
dæi. Intermisso autem vno die, cuius vespera domi-
nus Pascha cum discipulis manducauit, qui finis fuit
eius diei, quem vocamus quintam sabbati: deinde
traditus est ea nocte, quæ iam ad sextam sabbati, qui K
dies passionis eius manifestus est, pertinebat. Hic di-
es primus azymorum fuit à vespera incipiens. Sed
Matthæus Euangelista, quintam sabbati dicit fuisse
primam diem azymorum, quia eius vespera sequen-
te futura erat cœna Paschalis, qua cœna incipiebat
azymum & ouis immolatio manducari. Ex quo col-
ligitur, quartam sabbati fuisse, quando ait dominus:
Scitis quia post biduum Pascha fiet, & filius homi- Matth.26.
nis tradetur vt crucifigatur. Ac per hoc dies ipse ie-
iunio deputatus est: quia sicut Euangelista sequitur
& dicit, Tunc congregati sunt principes sacerdo-
tum & seniores populi in atrium principis sacerdo-
tum, qui dicebatur Caiphas: & consilium fecerunt, vt
Iesum dolo tenerent & occiderent. Intermisso au-
tem vno die, de quo dicit Euangelium: Prima autem
azymorum accesserunt discipuli ad Iesum dicentes:
Vbi vis paremus tibi comedere Pascha? Hoc ergo
die intermisso passus est dominus, quod nullus am-
bigit, sexta sabbati: quapropter & ipsa sexta rectè ie-
iunio deputatur. Ieiunia quippe humilitatem signifi- L
cant. Vnde dictum est: Et humiliabam in ieiunio a-
nimam meam. Sequitur sabbatum, quo die caro Chri- Psal.34.
sti in monumento requieuit, sicut in primis operibus
mundi requieuit deus [illo die] ab omnibus operibus
suis. Hinc exorta est ista in regia illa veste varietas,
vt alij sicut maxime populi Orientis propter requiem
significandam mallent relaxare ieiunium: alij prop-
ter humilitatem mortis domini ieiunare, sicut Ro-
mana & nonnullæ Occidentis Ecclesiæ. Quod qui-
dem vno die quo Pascha celebratur propter renouan-
dam rei gestæ memoriam, quia discipuli humanitus
mortem domini doluerunt, sic ab omnibus ieiuna-
tur, vt etiam illi sabbati ieiunium deuotissime cele-
brent, qui cæteris per totum annum sabbatis prandēt,
vtrumque videlicet significantes, & in vno anniuersa-
rio die luctum discipulorum, & cæteris sabbatis quie-
tis bonum. Duo quippe sunt, quæ iustorum beatitudi-
nem & omnis miseriæ finem sperari faciunt, mors
& resurrectio mortuorum. In morte requies est, de
qua dicitur per prophetam: Plebs mea intra in cella- Esaie.26.
ria tua, abscondere pusillum, donec transeat ira domi-
ni, In resurrectione autem in homine toto, id est, in
carne & spiritu perfecta fœlicitas. Hinc factum est vt M
horum duorum vtrunque non significandum puta-
retur labore ieiunij, sed potius refectionis hilaritate,
excepto Paschali vno sabbato, quo discipulorum, sicut
diximus, luctus propter rei gestæ memoriā fuerat ieiu-
nio prolixiore significandus. Sed quoniam non inue-
nimus, vt iam suprà commemoraui, in Euangelicis
& Apostolicis literis quæ ad noui testamenti reuela-
tionem propriè pertinent, certis diebus aliquibus eui-
denter præceptum obseruanda esse ieiunia: & ideo res
quoque ista sicut aliæ plurimæ, quas enumerare dif-
ficile est, inuenit in veste illius filiæ regis, hoc est, Eccle-
siæ varietatis locum, indicabo tibi quid mihi de hoc
requirenti responderit venerandus Ambrosius, à quo Ambrosius
baptizatus sum, Mediolanensis episcopus. Nam cum Dist.12.illa
in eadem ciuitate mater mea mecum esset, & nobis
adhuc catechumenis, parum ista curantibus, illa solici-
tudinem gereret, vtrum secundum morem nostræ ci-
uitatis sibi esset sabbato ieiunandum, an Ecclesiæ Me-
diolanēsis more prandendū, vt hac eam cūctatione li-
berarem, interrogaui hoc supradictum hominem dei.
At ille, Quid possum, inquit, hinc docere amplius quàm
ipse fa-

A ipse facio. Vbi ego putaueram nihil eum ista responsione præcepisse, nisi vt sabbato pranderemus. Hoc quippe ipsum facere sciebam, sed ille secutus adiecit. Quando hic sum non ieiuno sabbato, quando Romæ sum ieiuno sabbato: & ad quamcunque Ecclesiam veneritis, inquit, eius morem seruate, si pati scandalum non vultis aut facere. Hoc responsum retuli ad matrem, eique suffecit, nec dubitauit esse obediendum, hoc etiam nos secuti sumus. Sed quoniã contingit maxime in Africa, vt vna Ecclesia vel vnius regionis Ecclesiæ: alios habeant sabbato prandentes, alios ieiunantes, mus eorũ mihi sequendus videtur, quibus eorum populorum congregatio regenda commissa est. Quapropter si consilio meo, præsertim quia in hac causa plus fortè quàm satis fuit te petente atque vrgente locutus sum, libenter acquiescis, episcopo tuo in hac re noli resistere, & quod facit ipse, sine vllo scrupulo vt disceptatione sectare.

Augustinus Fœlicitati & Rustico de malis & fraterna correptione patienter tolerandis.
Epistola LXXXVII.

B DILECTISSIMAE & sanctissimæ matri Fœlicitati, & fratri Rustico, & sororibus quæ vobiscum sunt, Augustinus & qui mecum sunt in domino salutẽ. Bonus est dominus & misericordia eius vbique diffusa, quæ nos de vestra charitate in suis visceribus consolatur. Quantum enim diligat credentes & sperantes in se, & illum atque † inuicem diligentes, & quid eis in posterum seruet, hinc maxime ostendit, cum infidelibus & desperatis [& peruersis] quibus in mala voluntate vsque in finem perseuerantibus, ignem cum diabolo æternum minatur, in hoc tamen seculo bona tanta largitur: qui facit oriri solem suum super bonos & malos, & pluit super iustos, & iniustos: breuiter [enim] aliquid dictum est vt plura cogitentur. Quàm multa enim habeant impij in hac vita munera & dona gratuita ab illo quem contemnunt, enumerare quis potest? Inter quæ illud magnum, quod exemplis interpositarum tribulationum, quas huius seculi dulcedini tanquam bonus medicus miscet, admonet eos si attendere velint, fugere ab ira vétura, & cum

† *æqui.*

Matth. 5.

C in via sunt, id est, in hac vita, concordare cum sermone dei, quem sibi aduersarium habent male viuendo. † Quid ergo non misericorditer præstatur hominibus à domino deo, à quo etiam tribulatio beneficium est? Nam res prospera donum est consolantis, res autem aduersa donum est admonentis dei. Et si hæc præstat vt dixi etiam malis, quid præparat sustinentibus se quorum in numero vos per illius gratiam congregatos esse gaudete, sustinentes inuicem in dilectione, studentes seruare vnitatem spiritus in vinculo pacis. Non enim deerit quod in vobis inuicem sufferatis, nisi cum vos ita portauerit dominus absorpta morte in victoriam, vt sit deus omnia in omnibus. Dissensiones autem nunquam debent amari, sed aliquando tamen aut à charitate nascuntur, aut charitatem probant. Quis enim facile inuenitur qui velit reprehendi? & vbi est ille sapiens de quo dictum est: Corripe sapientem & amabit te? nunquid tamen ideo non debemus reprehendere & corripere fratrem, ne securus tẽdat in mortem? Solet enim fieri & frequenter accidit, vt ad horam contristetur cum reprehenditur & resistat & contendat, & tamen postea consyderet secum in silentio, vbi nemo est nisi deus & ipse, & timet displicere hominibus, quia corripitur, sed timet displicere deo, quia

† *aliàs, aduersarium male viuẽdo seceriũ.* γνώμα.

Ephe. 4.

1. *Corin.* 15.

Prouer. 9.

non corrigitur, & deinceps non faciat illud in quo iuste reprehensus est, & quantum odit peccatum suum, tantum diligat fratrem, quem sensit hostem peccati sui. Si autem de illo numero est, de quo dictũ est, Corripe stultum & adiiciet vt oderit te, non de charitate illius dissensio nascitur, sed tamen charitatem reprehensoris sui exercet & probat, quia non ei rependitur odium, sed dilectio, quę cogit reprehendere, imperturbata perdurat, etiam cum ille qui reprehensus est odit. Si autem ille qui corripit, reddere vult malum pro malo ei qui corripienti indignatur, non fuit dignus qui corriperet, sed dignus planè qui etiam ipse corripi deberet. Hęc agite vt inter vos aut non existant indignationes, aut exortæ statim celerrima pace perimantur. Maiorem date operam concordandis vobis quàm redarguendis: quia sicut acetum corrumpit vas, si diutius ibi fuerit, sic ira corrumpit cor, si in alium diem durauerit. Hæc ergo agite, & deus pacis erit vobiscum, orantes simul & pro nobis, vt ea quæ bene monetis, alacriter impleatis. D

Hilarius Augustino proponens illi quæstiones aliquot, de quibus cupit edoceri.
Epistola LXXXVIII. E

DOMINO sancto iure ac meritò venerabili, & per omnia colendo Augustino episcopo, Hilarius. Sanctitatis tuæ gratia, quæ omnibus nota est, paruitati meæ persuasit, vt vestris de Syracusano Hipponem remeantibus, has ad laudandam mihi venerabilitatem tuam literas erogarem, poscẽs summam trinitatem, vt incolumis & vegetus dei nostri fauore hoc meum scriptum ad recensendum suscipias, domine sancte iure ac meritò venerabilis, & per omnia colende. Proinde rogo vt mei memor in sanctis orationibus tuis esse digneris, atque imperitiam nostram informare de eo quod quidam Christiani apud Syracusas exponunt, dicentes: posse esse hominem sine peccato, & mandata dei facile custodire si velit. Infantem non baptizatum morte præuentum non posse perire meritò, quoniam sine peccato nascitur. Diuitem manentem in diuitiis suis, regnum dei non posse ingredi, nisi omnia sua vendiderit, nec prodesse eidem posse, si fortè ex ipsis diuitiis fecerit mandata. Non debere iurare omnino. Et de Ecclesia quæ sit de qua scriptum est, non habere rugam neque maculam, vbi hæc sit, an in qua nunc congregamur, an illa quam speramus. Quidam autem putant Ecclesiam hanc esse, quæ nunc frequentatur populis, & sine peccato esse nõ posse. De his omnibus rogo quantis valeo precibus sanctitatem tuam, vt iubeas nos apertius instrui, quo nouerimus, quatenus sentire debeamus. Dei nostri misericordia sanctitatem tuam incolumem conseruet annis innumeris opto, domine sancte iure ac meritò venerabilis & per omnia colende. F

Augustinus Hilario respondens ad illius percontationes.
Epistola LXXXIX.

AVGVSTINVS episcopus seruus Christi & eius Ecclesiæ, dilectissimo filio Hilario in domino salutem. Ex literis tuis didici, non solùm incolumitatem tuã, sed etiã religiosum studium tuũ circa verbum dei, & piam curam pro salute tua quæ est in Christo Iesu domino nostro. Vnde gratias deo agens non distuli rescripta persoluere. Si ergo quæris in hac vita, vtrum quisquam ita iustitiæ perfectione proficiat, vt hic sine vllo viuat omni- *Quæstio.* 1. ἀναμαρτία.

G no peccato: attende quid dixerit Ioannes Apostolus, quem dominus inter discipulos suos præcipue diligebat. (1. Ioan. 1.) Si dixerimus, inquit, quia peccatum non habemus, nosipsos decipimus: & veritas in nobis non est. Si ergo illi de quibus mihi scripsisti, se dicunt esse sine peccato, vides quia seipsos decipiunt, & veritas in eis non est. Si autem se esse peccatores fatentur vt dei misericordiam posſint mereri, compescant se ab aliis etiam decipiendis, quibus hanc superbiam persuadere conantur. Omnibus enim necessaria est oratio dominica, quam etiam ipsis arietibus gregis, id est, Apostolis suis (Math. 6.) dominus dedit, vt vnusquisque deo dicat: Dimitte nobis debita nostra, sicut & nos dimittimus debitoribus nostris. Cui enim hæc in oratione verba necessaria nõ fuerint, ipse hic sine peccato viuere pronunciãdus est.

(An beata virgo orauerit.) Quales si aliquos futuros dominus præuideret, meliores vtique quàm extiterunt eius Apostoli, aliam orationem illos doceret, qua non peterent dimitti sibi peccata, quibus in baptismo fuerant omnia iam dimissa. Nam si Daniël sanctus non coram hominibus [quasi humilitate fallaci, sed coram deo,] id est, in oratione H qua deum precabatur, nõ solum peccata populi sui, sed etiam sua cõfitebatur, sicut eius ore veridico expressum est: nihil aliud mihi videtur dicendum istis, nisi quod per prophetam Ezechiëlem cuidam superbo dominus (Ezech. 28.) mandat: Nunquid tu sapiẽtior quàm Daniël? Sed planè qui misericordia dei adiutus & gratia se ab eis peccatis abstinuerit, quæ etiam crimina vocantur, atque illa peccata sine quibus non hic viuitur mundare operibus misericordiæ & piis orationibus non neglexerit, merebitur hinc exire sine peccato, quamuis cum hic viueret habuerit nonnulla peccata: quia sicut ista nõ defuerunt, ita etiam remedia quibus purgarentur affuerunt. Quisquis autem hac velut occasione comperta, cum audierit neminẽ hic arbitrio suo sine peccato viuere, dederit se libidinibus, & criminibus nefariis obligauerit, atque [in his criminosis consceleratisque moribus] vsque in diem suum vltimũ perdurauerit, quaslibet inter hæc eleemosynas faciat, & infœliciter ducit vitam, & infœlicius finit. Sed isti vtcunque tolerandi sunt, quando dicunt vel esse vel fuisse hic aliquem præter vnum sanctũ sanctorum qui nullum haberet omnino peccatum. (Secũda de libero arbitrio.) Illud verò quod dicunt sufficere homini liberũ arbitrium ad dominica præcepta implenda, etiam si dei gratia & spiritus sancti dono ad opera I bona non adiuuetur, omnino anathematizandum est, & omnibus execrationibus detestandum. Qui enim hoc asserunt, à gratia dei penitus alieni sunt: qui ignorantes dei iusticiam, (Roma. 10.) sicut de Iudæis dicit Apostolus, & suam volentes constituere, iusticiæ dei non sunt subiecti: (Roma. 13.) Plenitudo quippe legis nnn est nisi charitas. Et vtiq; (Roma. 5.) charitas dei diffusa est in cordibus nostris, nõ per nosipsos nec viribus propriæ voluntatis, sed per spiritum sanctum, qui datus est nobis. Valet itaque liberum arbitrium ad opera bona, si diuinitus adiuuetur, quod fit humiliter petendo & faciendo. Desertum verò diuino adiutorio qualibet scientia legis excellat, nullo modo habebit iusticiæ solicitudinem, † sed inflationem (†soliditatẽ) impię superbię, & exitiosum tumorem. Docet hoc eadem ipsa dominica oratio. Frustra enim rogantes deum dicimus: (Math. 6.) Ne nos inferas in tentationem, si hoc in nostra sic positum est potestate, vt nullo illius adiutorio id valeamus adimplere. Dictum est enim: Ne nos inducas † (†inferas.) in tentationem: quod intelligitur ne nos inferri deserendo permittas. (1. Corin. 10.) Fidelis enim deus, ait Apostolus, qui non vos permittit tentari supra id quod potestis, sed fa K ciet cum tentatione etiam exitum, vt posſitis sustinere. Vt quid hoc dixit deum facere, si hoc sine ipsius adiutorio in sola nostra est potestate? Nam & ipsa lex in hoc adiutorium data est illis, qui ea legitime vtuntur, vt per illam sciant, vel quid iusticiæ iam acceperint, vnde gratias agant, vel quid adhuc eis desit, quod instanter petant. Qui autẽ sic audiunt quod ait lex: Non (Roma. 7.) concupisces, vt hoc quia didicerint, sufficere sibi arbitrentur, nec adiutorio gratię dei ad faciendũ quod iussum est dari sibi virtutem credant & petant, ad hoc eis lex subintrauit, vt abundaret delictum, quod dictũ est de Iudæis: Parũ enim est, quia non implent quod præcepit lex. (Hoc aliter exponunt quidam.) Non concupisces, sed insuper superbiunt, & ignorantes dei iusticiam, id est, quam deus dat, qui iustificat impium, & suam volentes constituere tanquam suæ voluntatis viribus factã, iusticiæ dei non sunt subiecti. Finis enim legis Christus ad iusticiam omni credenti, qui vtique ideo venit, vt vbi abũdauit delictum, superabundet gratia. Cui gratiæ si fuerunt inimici, dei ignorantes iusticiam, & suam volẽtes constituere, quare sunt & isti inimici, si in eum crediderunt, quem illi occiderunt? An vt illi accipiant præmium, qui occiso L Christo suam impietatẽ accusauerunt, & se illius gratiæ cognitæ subdiderunt: & isti portent iudicium, qui sic in Christum volunt credere, vt eius ipsam gratiam conentur occidere? Ad hoc quippe in eum credũt qui rectè credunt, vt esuriant sitiantq; iusticiam, & eius gratia saturentur. Omnis enim, sicut scriptum est, qui inuocauerit nomen domini saluus erit. (Ioelis. 2. Roma. 10.) Non vtique salute corporis quam multi habent, & qui non inuocãt nomen domini, sed illa salute de qua ipse dicit: Non est opus sanis medicus sed ægrotantibus: & quid dixerit consequẽter exponens, Non veni, inquit, vocare iustos (Math. 5.) sed peccatores. Iustos ergo sanos, peccatores autem dixit ægrotos. Non itaq; de suis viribus præsumat ægrotus, quia in multitudine virtutis suæ non erit saluus. (Psal. 32.) nam si inde præsumit, videat ne vires istæ nõ sint quales solent esse sanorum, sed quales solent esse phreneticorum: qui cum sint insani, adeo se sanos putant, vt nec medicum quærant, & tanquam importunum insuper cædant: sicut isti Christum insana superbia quodam modo cædunt, cuius gratiæ tam benignum adiutorium ad faciendam iusticiã dato legis præcepto necessarium non esse contendunt. Desinant ergo sic insanire, & ad hoc se intelligant habere quantum possunt M liberum arbitrium, non vt superba voluntate respuant adiutorium, sed vt pia voluntate inuocent dominum. Hæc enim voluntas libera tanto erit liberior, quanto sanior: tanto autem sanior, quanto diuinæ misericordiæ gratięq; subiectior. Ipsa quippe fideliter orat & dicit: Itinera mea dirige secundum verbum tuum, & ne (Psal. 118.) dominetur mihi omnis iniquitas. Quo modo enim libera est, cui dominatur iniquitas? Vt ei autem nõ dominetur, vide ab illa quis inuocetur. Non enim ait: Itinera mea dirige secundum liberum arbitriũ, quia non dominatur mihi omnis iniquitas: sed, Itinera mea, inquit, dirige secundum verbum tuum, & ne dominetur mihi omnis iniquitas. Precatur, non pollicetur: cõfitetur, nõ profitetur: optat plenissimã libertatẽ, non iactat propriã potestatem. Non enim omnis qui viribus suis confidit, sed omnis qui inuocat nomen domini, saluus erit. Quo modo autẽ inuocabũt, inquit, in quẽ non cre- (Roma. 10.) diderũt? Ad hoc ergo credũt, qui rectè credũt vt inuocẽt in quẽ crediderũt, & valeãt facere quod in præcep-

tis

A tis legitimis acceperunt: quoniam id quod lex impe-
†impetrat. rat, fides impertiat. † Nam vt interim omittamus legis
multa præcepta, & hoc inde cõmemoramus, quod ad
commemorandũ elegit Apostolus, cum dicit lex, Non
concupisces: quid videtur aliud imperare, nisi ab illici-
tis cupiditatibus continentiam? Animus quippe velut
pondere, amore fertur quocunq; fertur. Iubemur itaque
detrahere de pondere cupiditatis, quod accedat ad põ-
dus charitatis, donec illud cõsumatur, hoc perficiatur.
Roma.13. Plenitudo enim legis est charitas, & tamẽ de ipsa con-
Sapien.8. tinentia vide quid scriptum sit: Et cum scirem, inquit,
quia nemo potest esse continẽs nisi deus det: & hoc ip-
sum erat sapientiæ, scire cuius esset hoc donũ, adij do-
minum & deprecatus sum illum. Nunquid dixit: Et
cum scirem quia nemo potest esse continens, nisi per
proprium liberum arbitrium, & hoc ipsum erat sapien-
tiæ, scire à meipso esse hoc bonum? Non planè hoc di-
xit, quod quidam in sua vanitate dicunt, sed quod fuit
in sanctæ scripturæ veritate dicendum. Cum scirem,
inquit, quia nemo esse potest continens, nisi deus det.
Iubet ergo deus continentiam, & dat continentiã: iu-
B bet per legem, dat per gratiam: iubet per literã, dat per
1.Corin.3. spiritum. Lex enim sine gratia facit abundare delictũ,
& litera sine spiritu occidit. Iubet ideo, vt facere iussa
conati, & in nostra infirmitate sub lege fatigati, adiu-
torium gratiæ poscere nouerimus, & si quid facere po-
tuerimus operis boni, ei qui adiuuat, nõ simus ingrati,
hoc & iste fecit. Id enim eum sapientia docuit cuius es-
set hoc donum. Neq; enim voluntatis arbitrium ideo
tollitur, quia iuuatur: sed ideo iuuatur, quia non tolli-
tur. Qui enim deo dicit, adiutor meus esto, confitetur
se velle implere quod iussit, sed ab eo, qui iussit, adiuto
rium poscere, vt possit. Sic & iste, cum sciret neminem
esse posse continentem, nisi deus det, adiit dominũ, &
deprecatus est: vtiq; volens adiit, volens deprecatus est,
nec petisset nisi esset voluntas. Sed nisi petisset, quantũ
posset voluntas? Quia & si possit antequam petat, quid
ei prodest, nisi illi agat gratias ex eo quod potest, à quo
petendum est quod nondũ potest? Vnde etiam qui iam
continens est, non habet vtiq; continentiam, nisi adsit
1. Corin.4. volũtas: sed nisi accepisset, quid haberet volũtas? Quid
enim habes, inquit, quod non accepisti? Si autem acce-
C pisti, quid gloriaris quasi nõ acceperis? Id est, quid glo-
riaris quasi à teipso habeas: quod si non accepisses, à te-
ipso habere non posses. Hoc autem dictum est, vt qui
gloriatur, nõ in seipso, sed in domino glorietur: & qui
nondum habet vnde glorietur, non à seipso speret, sed
dominum precetur. Satius est enim minus quenq; ha-
bere quod à deo petat, quàm plus habere quod sibi tri-
buat: quoniam expedit ab imo surgere, quàm ex alto
cadere. Deus enim, scriptum est, superbis resistit, humi-
Iacobi.4. libus autẽ dat gratiam. Ad abundantiã igitur delicto-
rum lex nos docet quid velle debeamus, nisi adiuuet
gratia, vt quod volumus, valeamus: & quod valueri-
mus, impleamus. Adiuuabit autẽ, si nõ de nostris præ-
sumentes, alta sapiamus, sed humilibus consentiẽtes, &
de iis quæ iam possumus, gratias agamus, & pro iis quæ
nondum possumus, deũ suppliciter inhiante voluntate
poscamus, adminiculantes orationem nostram nunc
fructuosis operibus: dando, vt detur nobis: dimittendo,
Quæstio tertia de peccato originis. vt dimittatur nobis. Quod autem dicũt infantẽ mor-
te præuentum, non baptizatum perire non posse, quo-
niam sine peccato nascitur: non hoc dicit Apostolus:
& arbitror esse melius vt Apostolo potius quàm istis
Roma.5. credamus. Dicit enim ille doctor gentiũ, in quo Chri-

stus loquebatur: Per vnum hominem peccatum intra- D
uit in mundum, & per peccatum mors, & ita in omnes
homines pertransiit, in quo omnes peccauerũt. Et pau-
lo post dicit: Nam iudicium quidem ex vno delicto in
condemnationem, gratia autem ex multis delictis in
iustificationem. Proinde isti, quem forte inuenerint in-
fantẽ non ex illius vnius hominis concupiscentia pro-
creatum, ipsum dicant illi damnationi non esse obno-
xium, nec per Christi gratiam ab illa damnatione esse
liberandum. Quid est enim ex vno delicto in condem
nationẽ, nisi illo delicto quo deliquit Adã? Et quid est
ex multis delictis in iustificationem, nisi quia Christi
gratia nõ solum illud delictũ soluit, quo obstringũtur
infantes, ex illo vno homine procreati, sed etiam mul-
ta delicta, quæ cum creuerint homines, addunt malis
moribus suis? Tamen & illud vnum quo est obligata
propago carnalis, quæ ab illo primo homine origi-
nem ducit, sufficere dicit ad condemnationẽ. Ideo nõ
est superfluus baptismus paruulorum, vt qui per gene-
rationem illi condẽnationi obligati sunt, per regene-
rationem [ab eadẽ condẽnatione] liberentur. † Et sicut *†soluantur.*
non inuenitur homo, qui ab eadem condẽnatione sol- E
uatur, sic † non inuenitur homo, qui præter Christũ spi- *† aliàs, Sicut enĩ non inuenitur homo qui præter Adã carnaliter generetur sic, &c.*
ritaliter regeneretur. Carnalis autem generatio delicto
illo vni & damnationi eius obnoxia est: spiritalis ve-
rò regeneratio non solum illud vnũ, propter quod bap
tizantur infantes, sed multa delicta facit aboleri, quæ
homines male viuendo ad illud in quo generati sunt
addiderũt. Ideo sequitur & dicit: Si enim ob vnius de-
lictum mors regnauit per vnũ, multo magis qui abun-
dantiam gratiæ & iusticiæ accipiunt, in vita regnabũt
per vnum Iesum Christum. Itaque sicut per vnius de- *Roma.5.*
lictum in omnes homines ad condemnationẽ, ita per
vnius iustificationẽ in omnes homines ad iustificatio-
nem vitæ: sicut enim per inobedientiam vnius homi-
nis peccatores constituti sunt multi, ita per vnius obe-
dientiam iusti constituuntur multi. Quid ad ista di-
cturi sunt, aut quid eis restat, nisi vt Apostolum errasse
contendãt? Clamat vas electionis, doctor gentiũ, tuba
Christi, Iudicium ex vno in condemnationẽ. Et recla-
mant isti, asserentes paruulos, quos ex illo vno homi-
ne, de quo loquitur, ducere propaginem confitẽtur, nõ
ire in condemnationẽ, etiam si non fuerint baptizati. F
Iudicium, inquit, ex vno in condemnationẽ. Quid di-
cit ex vno, nisi delicto? sequitur enim: Gratia autem ex
multis delictis in iustificationem. Ergo inde iudicium
etiam ex vno delicto ducit in condemnationem: hinc
autem gratia etiam ex multis delictis ducit in iustifi-
cationem. Quapropter si non audent resistere Aposto-
lo, exponant nobis quare iudicium ex vno delicto du-
cat in condemnationem, cum ex multis delictis homi-
nes dãnandi veniant ad iudicium? Aut si propterea ita
dictũ putant, quia initium peccati ex Adam factum est,
quod imitati cæteri sunt, vt sic ex vno illo delicto in iu
dicium condemnationèmque traherentur, qui cum
imitando multa peccarunt, Cur non etiam de gratia
& iustificatione sic dictum est? Cur non dixit simi-
liter: Et gratia ex vno delicto in iustificationem? Si-
cut enim hominum multa delicta, inter illud vnum
quod imitati sunt, & iudicium quo puniuntur, media
reperiuntur: ab vno quippe ad multa venerũt, vt à mul-
tis ad iudicium damnationèmque ducerentur: sic ea-
dem multa delicta inter hocipsum vnum, cuius imi-
tatione cõmissa sunt, & gratiam qua dimittuntur, eo-
dẽ modo media sunt, quoniã ex illo vno ad multa ve-

G nerunt, vt ex multis ad gratiam iustificandi venirent.
Cũ ergo in vtroq;, id est, & iudicio & gratia, quod at-
tinet ad vnũ & multa delicta, vna eademq; ratio sit, di-
cant isti nobis quare iudicium dixerit ex vno delicto
ducere in condemnationem, gratiam verò ex multis
delictis in iustificationem: aut acquiescant ideo sic esse
dictum, quia in hac causa duo constituuntur homines:
Adam, ex quo consistit generatio carnalis: & Christus,
ex quo regeneratio spiritalis. Sed quia tantùm ille ho-
mo, iste autem & deus & homo, nõ quo modo illa ge-
neratio vno delicto obligat, quod est ex Adam, ita ista
regeneratio vnũ delictum solũ soluit, quod est ex Adã.
Sed illi quidem generationi sufficit ad condẽnationẽ
vnius delicti cõnexio: quicquid enim postea homines
ex malis suis operibus addunt, nõ pertinet ad illam ge-
nerationem, sed ad humanã conuersationem: huic au-
tem regenerationi non sufficit illud delictũ tantũmo-
do soluere, quod ex Adam trahitur, sed quicquid etiã
postea ex iniquis operibus humanæ cõuersationis ac-
cedit. Ideo iudicium ex vno in condẽnationem, gratia
autem ex multis delictis in iustificationem. Si enim
H ob vnius delictum mors regnauit per vnũ, à quo de-
licto paruuli per baptismum expiantur, multo magis
qui abundantiam gratiæ & iusticiæ accipiunt, in vita
Roma 5. regnabunt per vnum Iesum Christum: multo magis
vtique in vita regnabunt, quia æternæ vitæ regnũ erit,
mors autem in eis temporaliter transit, non in æternũ
regnabit. Itaque sicut per vnius delictum in omnes ho-
mines ad condemnationẽ, de qua condẽnatione par-
uuli per sacramentum baptismi liberandi sunt, ita per
vnius iustificationem in omnes homines ad iustifica-
tionem vitæ. Et hic omnes dixit, & ibi, non quia om-
nes homines venirent ad gratiam iustificationis Chri-
sti, cum tam multi alienati ab illa, in æternum mori-
antur: sed quia omnes qui renascuntur in iustificatio-
nem, non nisi per Christũ renascuntur: sicut omnes qui
nascuntur in condemnationẽ, non nisi per Adam na-
scuntur. Nemo quippe est in illa generatione, præter
Adam: nemo in ista regeneratione, præter Christum:
ideo omnes & omnes, eosdẽ autem omnes etiã multos
postea dicit, adiungens: Sicut enim per inobedientiam
vnius hominis peccatores constituti sunt multi, sic &
I per vnius hominis obedientiã iusti constituũtur multi.
Qui multi nisi quos iã paulo ante omnes dixerat. Vide
quemadmodũ commendat vnũ & vnum, id est, Adam
& Christum: illum ad condemnationem, hunc ad iu-
stificationem, cum tanto post Adam venerit Christus
in carne, vt sciamus etiam antiquos iustos, quicunq; es-
se potuerunt, non nisi per eandem fidem liberatos, per
quã liberamur & nos, fidẽ scilicet incarnationis Chri-
sti, quæ illis prænunciabatur, sicut à nobis facta annun-
ciatur: Ideo idem Christum hominem dicit, cum sit &
deus, ne quis existimet antiquos iustos per deum tan-
tummodo Christum, id est, per verbum quod erat in
principio, non etiam per fidem incarnationis eius, qua
& homo Christus dicitur, potuisse liberari. Sententia
quippe ista destrui non potest, de qua & alibi dicit: Per
1.Corin. 15. vnum hominem mors, & per vnum hominẽ resurre-
ctio mortuorũ. Sicut enim in Adam omnes moriũtur,
ita & in Christo omnes viuificabuntur. Vtique resur-
rectionem dicit iustorũ, vbi est vita æterna: non resur-
rectionem iniquorũ, vbi mors erit æterna. Ideo aũt vi-
uificabuntur, quia illi dãnabũtur. Hinc & in veteribus
sacramẽtis circuncisio paruulorũ octaua die fieri præ-
cepta est, quoniam Christus, in quo fit delicti carnalis
expoliatio, quam significat circuncisio, die dominico K
resurrexit, qui post septimũ sabbati octauus est. Hęc er-
go fides etiam antiquorũ iustorum fuit. Vnde & Apo-
stolus dicit. Habentes autem eundẽ spiritũ fidei, prop-
ter quod scriptum est: Credidi propter quod locutus 2.Corin. 4.
sum: & nos credimus propter quod & loquimur: nõ di-
ceret eundem spiritum fidei, nisi admonens etiam an-
tiquos iustos habuisse ipsum spiritũ fidei, hoc est, incar-
nationis Christi. Sed quia illis futura prænunciabatur,
quæ iam facta à nobis annunciatur, & tempore vete-
ris testamenti velabatur, quæ tempore noui testamenti
reuelatur, ideo eius sacramenta variata sunt, vt alia es-
sent in veteri testamento, alia in nouo, cum fides varia
nõ sit, sed vna sit: quia sicut in Adam omnes moriũtur,
sic & in Christo omnes viuificabũtur. Quod vero illis
verbis quæ tractabamus adiungit & dicit: Lex autem
subintrauit, vt abũdaret delictũ, [iam nõ pertinet ad il-
lud delictũ] quod trahitur ex Adã, de quo dicebã supe-
rius, Mors regnauit per vnũ: legẽ quidem siue naturalẽ
intelligamus, quæ in eorũ apparet ætatibus, qui iam ra-
tione vti possunt: siue cõscriptã, quæ data est per Moy-
se, quia nec ipsa viuificare potuit, & liberare à lege pec- L
cati & mortis, quæ tracta est ex Adã, sed magis addidit
præuaricationis augmenta: Vbi enim lex nõ est, ait idẽ
Apostolus, nec præuaricatio. Proinde quoniam lex est
etiam in ratione hominis, qui iam vtitur arbitrio li-
bertatis naturaliter in corde cõscripta, qua suggeritur
ne mali aliquid faciat quisque alteri, quod pati ipse
nõ vult: secundũ hanc legem præuaricatores sunt om-
nes, etiam qui legẽ per Moysem datam nõ acceperunt,
de quibus in psalmo legitur: Præuaricatores æstimaui Psal. 118.
omnes peccatores terræ. Non enim omnes peccatores
terrę legẽ per Moysem datam præuaricarunt, sed tamẽ
nisi aliquam præuaricassent, non appellarentur præua-
ricatores. Vbi enim lex nõ est, nec præuaricatio. Præua-
ricata ergo lege, quæ in paradiso data est, nascitur ho-
mo ex Adam cũ lege peccati & mortis, de qua dicitur,
Video aliã legem in membris meis repugnantem legi
mentis meæ, & captiuũ me ducentem in legẽ peccati,
quæ est ex mẽbris meis: quæ tamẽ nisi mala postea con-
suetudine roboretur, facilius vincitur, non tamen nisi
gratia dei: lege autẽ alia præuaricata, quæ est in vsu ra-
tionis animæ rationalis in ætate hominis iam ratione M
vtentis, præuaricatores fiunt omnes peccatores terræ:
præuaricata verò lege etiam illa, quæ data est per Moy-
sem, multo amplius abundat delictũ. Si enim data esset
lex, quæ posset viuificare, omnino ex lege esset iusticia. Gala. 3.
Sed cõclusit scriptura omnia sub peccato, vt promissio
ex fide Iesu Christi daretur credentibus. Hæc verba si
agnoscis, Apostolica sunt, de qua lege iterum dicit: Lex
præuaricationis gratia posita est, donec veniret semen,
cui promissum est dispositũ per angelos in manu me-
diatoris: Christum cõmendans, cuius gratia salui fiunt
omnes siue paruuli à lege peccati & mortis, cum qua
nati sumus: siue maiores, qui male vtentes arbitrio vo-
luntatis, præuaricati sunt legem naturalem ipsius ra-
tionis: siue qui legẽ acceperunt, quæ data est per Moy-
sem, eamq; præuaricantes litera occisi sunt. Cum verò
etiam euangelica præcepta homo præuaricatur, velut
quatriduanus mortuus putet: nec de illo tamen despe-
randũ est propter eius gratiã, qui nõ lente dixit, sed ma Ioan. 11.
gna voce clamauit: Lazare veni forâs. Lex ergo sub-
intrauit vt abundaret delictum, siue cum homines ne-
gligunt, quod deus iubet, siue cum de suis viribus præ-
sumentes, adiutorium gratiæ non implorant, & addũt
infirmitati

A infirmitati superbiam. Cum autem vocatione diuina intelligant cur sit ingemiscendum, & inuocant eum in quem rectè credunt, dicentes: *Psal. 50.* Miserere mei deus secundum magnam misericordiam tuam. Et, Ego dixi domine miserere mei, sana animam meam, quia peccaui tibi: in tua iusticia viuifica me. *Psal. 40.* Et, Viã iniquitatis amoue à me, & lege tua miserere mei. *Psal. 118.* Et, Non veniat mihi pes superbiæ, & manus peccatorum non moueant me. *& 35.* Et, Itinera mea dirige secundum verbum tuum, & ne dominetur mei omnis iniquitas. *Psal. 36.* A domino enim gressus hominis diriguntur, & viam eius volet. Et alia multa, quæ propterea scripta sunt, vt nos admonerent ad implenda ea quæ nobis iubentur, [ab illo petendũ adiutorium in quo iubentur.] Cum ergo se homo ad illũ extenderit, & sic ingemuerit, fiet quod sequitur. *Roma. 5.* Vbi abundauit delictum, superabundauit & gratia. *Lucæ 7.* Et dimittuntur ei peccata multa, quoniam dilexit multum. Et diffunditur in corde charitatis dei, vnde fiat legis plenitudo non per vires arbitrij, quod est in nobis, sed per spiritum sanctũ, qui datus est nobis. Non erat quippe ille legem, qui dicebat: *Roma. 7.* Condelector enim legi dei secundum interiorem hominem: & tamen adiungebat, B Video autem aliam legem in membris meis repugnantem legi mentis meæ, & captiuum me ducentem in legem peccati, quæ est in membris meis. Infœlix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis huius? Gratia dei per Iesum Christum dominum nostrũ. Cur non dixit potius, per meum liberum arbitrium, nisi quia libertas sine gratia non est libertas, sed contumacia. *Roma. 5.* Cum ergo dixisset Apostolus: Lex subintrauit vt abundaret delictum: vbi autem abundauit delictum, superabundauit & gratia. Secutus adiunxit: Vt quemadmodum regnauit peccatum in morte, sic & gratia regnet per iusticiam in vita æterna per Iesum Christum dominum nostrum. Modo cum dixisset, vt quemadmodum regnauit peccatum in morte, non ait, per vnum hominem, [aut per primum hominem,] aut per Adam, quia iam dixerat: Lex subintrauit vt abundaret delictum, quæ abundantia delicti non pertinet ad primi hominis propaginem, sed ad conuersationis humanæ præuaricationem, quæ illi vni delicto, quo solo obstricti tenentur infantes, iam in maioribus ætatibus ex abundantia iniquitatis adiecta est. Sed quoniam hoc totum, etiam quod non pertinet ad C illius vnius delicti originem, tamen idonea est soluere gratia Saluatoris. Ideo cum dixisset: Sic & gratia regnet per iusticiam in vita æterna: addidit, per Iesum Christum dominum nostrum. Nullæ itaque argumentationes contra hæc Apostolica verba prolatæ, impediant paruulos ad salutem, quæ est in Christo Iesu domino nostro. Tanto magis enim pro eis loqui debemus, quanto ipsi pro se loqui non possunt. Per vnum hominem intrauit peccatum in mundum, & per peccatum mors, & ita in omnes homines pertransiit, in quo omnes peccauerunt. Sicut ab illo vno homine, sic ab eodem peccato infantes immunes esse non possunt, nisi ab eius reatu per Christi baptismum resoluamur.

Vsque enim ad legem peccatum in mundo fuit. Non quia deinceps in nemine fuit, hoc dictum est, sed quia non poterat per literam legis auferri, quod solo poterat spiritu gratiæ. Ne quisquam ergo fidens de viribus non dico voluntatis, sed potius vanitatis suæ putaret libero arbitrio legem potuisse sufficere, & Christi gratiam derideret, ideo ait Apostolus: Vsque enim ad legem peccatum in mundo fuit: peccatum autem nõ deputabatur, cũ lex non esset. Non dixit, non erat, sed nõ D deputabatur: quia lex non erat qua arguente demõstraretur, siue lex rationis in paruulo, siue lex literæ in populo. Sed regnauit, inquit, mors ab Adam vsque ad Moysem, quia nec lex data per Moysem potuit regnũ mortis auferre, quod sola Christi abstulit gratia. In quos autem regnauerit vide: in eos, inquit, qui non peccauerũt in similitudine præuaricationis Adæ. Regnauit ergo & in eos qui non peccauerunt. Sed cur regnauerit, ostẽdit cum ait, In similitudine præuaricationis Adæ. Iste est enim melior intellectus horum verborum, vt cum dixisset: Regnauit mors in eos qui non peccauerunt, quasi nos moneret, quare in eos regnauerit qui nõ peccauerũt, addidit, in similitudine præuaricationis Adæ, id est, quia inerat eorum in membris similitudo præuaricationis Adæ. Potest & sic intelligi: Regnauit mors ab Adam vsque ad Moysem, & in eos qui non in similitudine præuaricationis Adæ peccauerunt, quia in semetipsis cum iam nati essent, nec ratione adhuc vterentur, qua ille vtebatur quando peccauit: nec præceptum accepissent quod ille transgressus est, sed solo originali vicio tenerentur obstricti, per quod eos regnum mortis traheret ad condemnationem. Quod regnum E mortis in eis tantum non est, qui Christi gratia renati, ad eius regnum pertinent: quoniam mors temporalis, quamuis & ipsa de originali delicto propagata sit, corpus in eis interimit: animam verò ad pœnam non trahit, vbi voluit regnum mortis intelligi: vt anima renata per gratiam, iam non moriatur in gehennam, id est, à vita dei non alienetur, non separetur. Temporalis autem mors corporis etiam in iis qui Christi morte redimuntur, relinquatur interim ad exercitationem fidei, & agonem præsentis luctationis, in quo & martyres certauerunt: absumatur verò & ipsa in renouatione corporis, quam resurrectio pollicetur. Ibi enim penitus absorbebitur mors in victoriã, cum modo gratia Christi adimit regnum, ne suorum animas ad pœnas tartari trahat. Nonnulli sanè codices non habent, In eos qui non peccauerunt, sed in eos qui peccauerunt in similitudine præuaricationis Adę. Quibus quidẽ verbis nullo modo iste sensus aufertur: secundũ hoc quippe intelliguntur peccasse in similitudine pręuaricationis Adę, secundũ quod suprà dictũ est, In quo omnes peccaue- *Græci codices.* runt. Sed tamẽ Græci codices, vnde in Latinũ scriptura trãslata est, illud plures habẽt quod diximus. Quod F non †adiunxit de Adam, qui est forma futuri. *† verò.* Neq; hoc vno intelligitur modo: Aut enim forma Christi à contrario est, vt quẽadmodũ in illo omnes moriuntur, sic & in Christo omnes viuificẽtur: & quo modo per ipsi⁹ inobediẽtiã peccatores cõstituti sunt multi, sic per isti⁹ obedientiã iusti constituantur multi. Aut formã futuri eũ dixit, quod ipse inflixerit formã mortis posteris suis. Ille tamẽ est melior intellectus, vt à cõtrario forma esse credatur, quam multũ cõmendat Apostolus. Deniq; ne omnino ex æquo in hac forma eadẽ contraria pensentur, adiungit & dicit: *Roma. 5.* Sed nõ sicut delictũ ita & donatio. Si enim ob vnius delictũ multi mortui sunt, multo magis gratia dei, & donũ in gratia vnius hominis Iesu Christi in multos abũdabit: vt intelligatur nõ in magis multos, cũ iniqui magis multi sint, qui damnabũtur, sed magis abundabit: quod in iis qui per Christũ redimuntur, temporaliter valet forma mortis ex Adam: in æternum autẽ valebit vitæ forma per Christũ. Quamuis ergo, inquit, Adã futuri forma sit à contrario, plus tamen præstat Christus regeneratis, quàm eis nocuerat ille ge-

G neratis:& non ſicut per vnũ peccantem,† ita eſt & do-
† peccatum num. Nam iudicium quidem ex vno in condẽnatio-
nem,gratia autem ex multis delictis in iuſtificationem.
Non ſolum in hoc,inquit,non æqualis eſt forma, quia
ille temporaliter nocuit eis, quos in æternum Chriſtus
redemit:verumetiam quia illius vno delicto poſteri ni-
ſi à Chriſto redimantur,[traduntur] in condemnatio-
nem. Chriſti autẽ redemptio etiam multa delicta diſ-
ſoluit,quæ illi vni abundantia præuaricatricis iniqui-
tatis adiecit,vnde iam ſuperius diſputauimus. Contra
hæc Apoſtoli verba ſanúmque intellectum nemini ac-
quieſcas, ſi vis Chriſto & in Chriſto viuere. Nam ſi,
quemadmodũ illi dicunt, propterea iſta commemo-
raſſet Apoſtolus, vt intelligeremus ad primum homi-
nem peccatores ideo pertinere, quia non delictum ex
illo naſcendo traximus,ſed eum imitãdo peccauimus,
diabolum potius poneret: quia & prior peccauit,& de
quo nullam ſubſtantiæ propaginem traxit genus hu-
manum,ſed eum ſola imitatio ſubſecuta eſt: vnde dici-
tur pater impiorum, ſicut noſter dicitur pater Abrahã
propter imitationem fidei,non propter originem car-
H nis. Nam ideo de ipſo diabolo dictum eſt: Imitantur
Sapien.2. autem illum,qui ſunt ex parte ipſius. Deinde ſi propter
imitationem hoc loco Apoſtolus commemoraret pri-
mum hominem, quia primus peccator in hominibus
fuit, vt ideo ad illum omnes homines peccatores di-
† Sanctum ceret pertinere,cur non ſecundum†Abel poſuit,qui pri
mus in hominibus iuſtus fuit, ad quem iuſti omnes
propter imitationem iuſticiæ pertinerent, ſed poſuit
Adam, contra quem non poſuit niſi Chriſtum? Quia
ſicut ille homo delicto ſuo viciauit poſteritatem ſuam,
ſic iſte deus homo iuſticia ſua ſaluauit hæreditatem
ſuam. Ille traiiciendo carnis immundiciam quod nõ
poterat impius diabolus, ille donãdo ſpiritus gratiam
quod poterat Abel iuſtus. Multa de iis quæſtionibus in
aliis noſtris opuſculis & Eccleſiaſticis ſermonibus di-
ximus, quoniam fuerunt etiam apud nos quidam, qui
vbicunque poterant hæc ſui erroris noua ſemina ſpar-
gerent,quorum nõnullos per miniſterium noſtrũ fra-
trúmque noſtrorum miſericordia domini ab illa peſte
ſanauit. Nec tamen hic deeſſe aliquos arbitror, maxi-
me apud Carthaginem, ſed iam occulte muſsitant ti-
I mentes Eccleſiæ fundatiſsimam fidem. Nam vnus eo-
Cœleſtius rum nomine Cœleſtius in eiuſdem ciuitatis Eccleſia
Pelagian⁹. iam ad presbyterij honorem ſurrẽpere cœperat,ſed fi-
deliſsima libertate fratrum propter has ipſas contra
Chriſti gratiam diſputationes vſque ad iudicium epi-
ſcopale perductus eſt,tamen coactus eſt confiteri prop
ter baptizandos paruulos, quod & ipſis redemptio ſit
† voluerit. neceſſaria. Vbi quanquam voluerit † de originali pec-
† dicere. cato aliquid expreſsius diſcere, † tamen ipſo redemp-
tionis nomine non parum ſibi præſcripſit. Vnde e-
nim redimendi ſunt niſi à diaboli poteſtate, in qua eſ-
ſe non poſſent,niſi originalis obligatione peccati? Aut
Matth.26. quo precio redimuntur, niſi Chriſti ſanguine, de quo
apertiſsimè ſcriptum eſt, quod in remiſsionem effu-
ſus ſit peccatorum? Sed quia magis conuictus & ab Ec-
cleſia deteſtatus, quàm correctus & pacatus abſceſsit,
† veſtram. veritus ſum,ne fortè ibi ſit ipſe qui noſtrã † fidem per-
turbare conatur. Ideo nominis ipſius commemoratio-
nem putaui eſſe faciendam. Sed ſiue ipſe ſit ſiue alij
conſortes eius erroris, plures enim ſunt quàm ſperare
poſſumus,& vbi nun redarguuntur, etiam alios ad ſu-
am ſectam ſeducunt,& ſic crebreſcunt vt neſciam quò
ſint erupturi: nos tamen malumus eos in Eccleſiæ com

page ſanari, quàm ex illius corpore velut inſanabilia K
membra reſecari, ſi tamen hoc permittit ipſa neceſsi-
tas. Timendum eſt enim, ne plura putreſcant dum pu-
tribus parcitur. Potens eſt autem miſericordia domini
noſtri,quę potius eos ab hac peſte liberet,quod ſine du
bio faciet,ſi fideliter aduertant teneántque quod ſcrip-
tum eſt: Qui inuocauerit nomen domini ſaluus erit. Ioelis 2.
Audi iam pauca de diuitibus, quod in epiſtola tua ſe- Quæſtio 4.
quitur inquirendum. Hoc enim poſuiſti illos dicere: de relinquẽ
Diuitem manentem in diuitiis ſuis, regnum dei non dis faculta
poſſe ingredi, niſi omnia ſua vendiderit, nec ei pro- tibus.
deſſe, ſi fortè ex ipſis diuitiis mandata fecerit. Euaſe-
runt iſtorum diſputationes, patres noſtri Abraham &
Iſaac, & Iacob, qui tanto ante ex hac vita migrarunt.
Habebant quippe hi omnes non paruas diuitias, ſicut
fideliſsima ſcriptura teſtatur: multos tamen venturos
ab Oriente & Occidente, & non ſupra ipſos vel extra Matth. 9.
ipſos, ſed cum ipſis recubituros in regno cœlorum,ille
ipſe qui propter nos factus eſt pauper cùm verè diues
eſſet, veraciſsima promiſsione prædixit. Et quamuis Lucæ 16.
ſuperbus diues,qui induebatur purpura & byſſo, & e-
pulabatur quotidie ſplendide, mortuus apud inferos L
torqueretur,tamen ſi pauperis vlceroſi, qui ante ianuã
eius contemptus iacebat miſertus fuiſſet, mereretur &
ipſe miſericordiam. Et ſi pauperi illi meritum eſſet
inopia non iuſticia, non vtique ab angelis in Abra-
hæ gremiũ,qui diues hic fuerat, tolleretur. Sed vt no-
bis oſtenderetur nec in iſto paupertatem per ſeipſam
diuinitus honoratam, nec in illo diuitias fuiſſe dam-
natas, ſed in iſto pietatem, in illo impietatem ſuos
exitus habuiſſe, ſic ſuſcepit impium diuitem cruciatus
ignis, vt tamen pium pauperem ſuſciperet ſinus diui-
tis. Qui ſanè cùm hic diues viueret, diuitias ſic ha-
bebat, & eas præ dei præceptis tam paruipendebat, vt
etiam cũ ipſius filij immolatione nollet offendere deũ
iubentem, quem ſuarum diuitiarum & ſperabat & op-
tabat hæredem. Hic vtique dicunt, ideo patres anti-
quos non vendidiſſe omnia quæ habebant, & dediſſe
pauperibus,quia hoc eis non pręceperat dominus. Nõ-
dum enim reuelato teſtamento nouo, quod non fieri
niſi plenitudine temporis oportebat,nec eorum virtus
fuerat reuelanda, qua virtute hoc eos facillimè poſſe,
deus in eorum cordibus nouerat,qui teſtimonium illis M
tam inſigne perhibebat, vt cùm ſit omnium ſanctorũ
deus, tanquam de præcipuis amicis ſuis dicere digna-
retur: Ego ſum deus Abraham, deus Iſaac,deus Iacob, Exod.3.
hoc mihi nomen eſt in æternum. Poſtea verò quàm
magnum pietatis ſacramentum manifeſtatum eſt in
carne,& vocandis omnibus gentibus Chriſti aduentus
illuxit, in quem etiam illi patres crediderant, ſed hu-
ius fidei oliuam ſuo tempore manifeſtandam, in illius
arboris,de qua Apoſtolus loquitur tanquam radice ſer
uabant, dictum eſt diuiti: Vende omnia quæ habes,& Matth. 19
da pauperibus, & habebis theſaurum in cœlis, & veni
ſequere me. Hæc ſi dicant, videntur aliquid rationa-
biliter dicere. Sed totum audiant, totum aduertant,
non in parte aures aperiant, in parte ſurdeſcant. Cui
enim dominus hæc præcepit? Profecto illi diuiti,qui vi
tæ æternæ conſequendæ conſilium quærebat accipere.
Hoc enim domino dixerat: Quid faciam vt vitam æ- Matth. 19.
ternam conſequar? Ille autem non ei reſpondit: Si vis
venire ad vitam, vade vende omnia quæ habes, ſed:
Si vis venire ad vitam, ſerua mandata. Quæ iuuenis
cum ſibi à domino ex lege cõmemorata ſe ſeruaſſe di-
xiſſet,& quęſiſſet quid adhuc ſibi deeſſet,reſpõſum acce
pit: Si

A pit: Si vis perfectus esse, vade vende omnia quæ habes, & da pauperibus. Et ne se illa quæ nimium amabat, hoc modo perdere existimaret: Et habebis, inquit, thesaurum in cœlis. Deinde addidit: Et veni sequere me, ne cuiquam, cum hæc fecerit, aliquid prodesse existimetur, si non sequitur Christum. At ille quidem tristis abscessit, qui viderit quemadmodum illa legis mandata seruauerat. Puto enim quòd se arrogantius quàm verius seruasse respõderat. Veruntamen magister bonus mandata legis ab ista excellentiore perfectione distinxit. Ibi enim dixit: Si vis venire ad vitam, serua mandata: hic autem: Si vis perfectus esse, vade vende omnia quæ habes, & cætera. Cur ergo negamus diuites, quamuis ab illa perfectione absint, venire tamen ad vitam, si mandata seruauerint, & dederint vt detur illis, & dimiserint vt dimittatur illis? Credimus enim ministrum noui testamenti fuisse apostolum, cum scribens ad Timotheum diceret: Præcipe diuitibus huius mundi non superbe sapere, neque sperare in incerto diuitiarum, sed in deo viuo, qui prestat nobis omnia abundãter ad fruendum. Bene faciant diuites, sint in operibus bonis, facile

Matth. 19. Mar. 10. Luca. 18. 1. Tim. 6.

B tribuant, communicent, thesaurizent sibi fundamentum bonum in futurum, vt apprehendant veram vitam, de qua & illi adolescenti dictum est: Si vis venire ad vitam. Puto quòd ista præcipiens, diuites instruebat, non fallebat Apostolus: [qui non ait,]* Præcipe diuitibus huius mundi, vt vendant omnia quæ habent, dent pauperibus, & sequantur dominum: Sed non superbe sapere, neque sperare in incerto diuitiarum. Ista superbia diuitem illum, qui iacẽtem ante ianuam suam contemnebat pauperem iustum, & ista spes in incerto diuitiarũ, qua se propter purpuram, byssum & epulas splendidas beatum putabat, non ipsæ diuitiæ perduxerunt ad inferni tormenta. An forte quia dominus adiunxit: Amen dico vobis, difficile diues intrabit in regnum cœlorum: Et iterum dico vobis: Facilius intrabit camelus per foramen acus, quàm diues in regnum cœlorum: ideo putant isti diuitem, etiam si faciat ista quæ diuitibus præcipienda scripsit Apostolus, in regnum cœlorum intrare non posse? Quid ergo est? Vtrum Apostolus contra dominum loquitur, an isti nesciunt quid loquuntur? Quid horum credat, eligat Christianus. Puto melius nos credere istos nescire, quid loquantur, quàm

**Talia quæ dã videtur deesse, quã nõ diceret. Luca. 16. Matth. 19.*

C Paulum contra dominũ loqui. Deinde cur non in consequentibus etiam ipsum dominum audiunt dicentem discipulis pro miseria diuitum contristatis: Quod hominibus impossibile est, deo facile est? Sed ideo, inquiũt, hoc dictum est, quia futurum erat, vt audito Euangelio, diuites vẽdito patrimonio, erogatóque pauperibus, dominum sequerentur, & intrarent in regnum cœlorum, atque ita fieret quod difficile videbatur, nõ vt manentes in diuitiis suis, præcepta Apostoli custodiendo, id est, non superbe sapiendo, neque sperando in incerto diuitiarum, sed in deo viuo, benefaciendo, facile tribuendo & communicando indigẽtibus, veram apprehendãt vitam, sed etiam ista præcepta Apostolica, venditis omnibus suis rebus implerent. Hæc si dicunt, Scio quippe eos illa dicere, non attendunt primitus quemadmodum dominus contra eorum dogma, suam gratiam prædicauerit. Non enim ait: Quod hominibus impossibile videtur, facile est hominibus si voluerint: sed quod hominibus, inquit, impossibile est, deo facile est: ostendens quando ista recte fiunt, nõ fieri hominis potentia, sed dei gratia. Hæc ergo attendant isti, & si reprehendunt eos, qui gloriantur in diuitiis suis, caueant ipsi in sua virtute confidere. Simul enim vtrique repre- D henduntur in psalmo, qui confidunt in virtute sua, & qui in abundantia diuitiarum suarum gloriantur. Audiant itaque diuites: Quòd hominibus impossibile est, deo facile est, & siue manentes in diuitiis suis, [atque ex eis bona opera facientes,] siue illis venditis, & per indigentias pauperum distributis intrent in regnum cœlorum, gratiæ dei tribuant, non propriis viribus bonum suum. Quod enim hominibus impossibile est, non hominibus sed deo facile est. Audiant hoc & isti, & si iam omnia sua vendiderunt, & pauperibus tribuerunt, vel adhuc id agunt atque disponunt, & hoc modo præparant intrare in regnum cœlorum, nõ hoc tribuant virtuti suæ, sed eidem gratiæ diuinæ. Quod enim hominibus impossibile est, non ipsis quia & ipsi homines sunt, sed deo facile est. Hoc quippe illis & Apostolus dicit: Cum timore & tremore vestram ipsorum salutem operamini. Deus enim est, qui operatur in nobis, & velle & operari pro bona voluntate. Certe ideo se dicunt de suis rebus vendendis perfectionis à domino suscepisse consilium vt sequantur dominum, quoniam illic additum est: Et veni sequere me. Cur ergo in iis bonis, quæ E faciunt, de sua tantum voluntate præsumunt, nec audiunt dominum, quem sequi se dicũt increpantem atque testantem: Sine me nihil potestis facere? Si autem Apostolus ita dixit: Præcipe diuitibus huius mundi non superbe sapere, neque [sperare] in incerto diuitiarum, vt vendant omnia quæ possident, & ea precia distribuendo indigẽtibus, faciant quod sequitur: Facile tribuant, communicent, thesaurizent sibi fundamẽtum bonum in futurum, & aliter eos in regnum cœlorum intrare posse nõ credit. Fallit ergo eos quorum domos tam diligenter doctrinæ sanitate cõponit, admonens & præcipiens quales se prębere debeant vxores viris, viri vxoribus, filij parentibus, parentes filiis, serui dominis, domini seruis. Nam quo modo hæc agi possunt sine domo, & sine aliqua re familiari? An hoc eos mouet quod ait dominus: Quicunque dimiserit omnia sua propter me, accipiet in hoc [seculo] centuplum, & in futuro vitam æternam possidebit. Aliud est dimiserit, aliud est vendiderit. Nam & in iis quæ dimittenda mandauit, etiam vxor commemorata est, quam nullis humanis legibus licet vendere, Christi autem legibus nec dimittere, excepta causa fornicationis. Quid sibi ergo volunt F ista præcepta? Non enim possunt inter se esse contraria, nisi quia occurrit aliquando necessitatis articulus, vbi aut vxor dimittatur, aut Christus: vt alia omittam, si ipsi vxori maritus displicuerit Christianus, eique proposuerit aut à se diuortium aut à Christo: Hic ille quid eligat nisi Christum, & dimittat vxorem laudabiliter propter Christum? Ambobus quippe Christianis dominus præcepit ne quisquam dimittat vxorem, excepta causa fornicationis. Vbi autem qualibet ex eis persona infidelis est, consilium Apostoli attendatur: Vt si infidelis consentit habitare cum viro fideli, vir non dimittat vxorem. Similiter & vxor fidelis virum, si cum illa habitare consenserit. Quòd si infidelis, inquit, discedit, discedat. Non est enim seruituti subiectus frater aut soror in huiusmodi, id est, si infidelis noluerit esse cũ coniuge fideli, hic agnoscat fidelis suam libertatem, ne ita se subiectum deputet seruituti vt ipsam dimittat fidem, ne coniugem amittat infidelem. Hoc & de filiis atque parentibus, hoc de fratribus & sororibus intelligitur, propter Christum omnes esse dimittẽdos, cum proponitur ista conditio vt Christum dimittat, si illos secum habere

Psal. 48. Philip. 2. Ioan. 15. 1. Tim. 6. Matth. 19. 1. Cor. 7.

G habere desyderat. Hoc ergo & de domo atq; agris, hoc
& de iis rebus quæ iure pecuniario possidentur hoc lo-
co accipiendum est. Simul enim etiam de his non ait:
Quicunque vendiderit propter me quæcunque licitum
est vendere: sed, quicunque dimiserit. Fieri enim potest
vt dicatur Christiano ab aliqua potestate, aut Christia-
nus non eris, aut si in hoc permanere volueris, domum
possessionésque non habebis. Cùm verò etiam illi diui-
tes qui in suis diuitiis sic statuerant permanere, vt ex ea-
rum bonis operibus promererentur deum, hæc dimit-
tant potius propter Christum, quàm propter hęc Chri-
stum, vt accipiant in hoc seculo centuplum, cuius nu-
meri perfectione significantur omnia: fideli quippe ho-
mini totus mundus diuitiarum est, fiuntq; hoc mun-
†modo. do, †quasi nihil habentes & omnia possidētes, vt in fu-
turo seculo possideant vitam æternam, ne propter ista
dimisso Christo in mortem præcipitentur æternam.
Hac quippe lege & conditione, non illi tantū qui men-
tis excellentia perfectionis consilium receperunt, vt
vendita sua, pauperibus distribuerent, & humeris ab
omni seculi huius sarcina liberioribus leuem Christi
H sarcinam ferrent, sed etiam quisquis infirmior, & illi
gloriosissimæ perfectioni minus idoneus, qui tamen se
meminit veraciter esse Christianum, cum audierit sibi
proponi, quod nisi hæc omnia dimiserit, dimissurus est
Christum, apprehendet potius turrim fortitudinis à fa-
cie inimici: quia cum eam in sua ædificaret fide, com-
putauit sumptus quibus perfici posset: id est, eo animo
accessit ad fidem, vt huic seculo non solum verbis re-
nunciaret: quia & si emit aliquid, tanquam non possi-
dens erat: & si vtebatur hoc mundo, tanquam nō vtens
erat, non sperans in certo diuitiarum, sed in deo viuo.
Cùm enim omnis qui renunciat huic seculo, sine du-
bio renunciet omnibus quæ sunt eius, vt possit Christi
esse discipulus: ipse enim, cum de sumptibus ad turris
ædificium necessariis, & de bello aduersus regem alte-
rum præparando, similitudines præmisisset, adiunxit
Lucæ.14. sic: Qui non renunciat omnibus quæ sunt eius, non po-
test meus esse discipulus: profecto renunciat etiam di-
uitiis suis, si quas habet: aut sic vt eas omnino non dili-
gens, totas distribuat indigentibus, & superfluis exone-
†plus. retur sarcinis: aut sic, vt pius †diligens Christum, spem
ab eis transferat in ipsum, atque ita vtatur illis, vt faci-
I le tribuens & communicans, thesaurizet in cœlo: para-
túsque sit quemadmodum parentes & filios & fratres
& vxorem, hoc modo & istas relinquere, si talis condi-
tio proposita fuerit, vt nisi dimisso Christo, eas habere
non possit. Nam si aliter huic seculo renunciat, quan-
do accedit ad fidei sacramentum, facit quod de lapsis
Cyprianus. beatus Cyprianus ingemuit, dicens: Seculo verbis solis
renunciantes & non factis. De hoc quippe dicitur, cum
veniente tentatione, magis ista metuit amittere, quàm
Lucæ.14. Christum negare: Ecce homo qui cœpit ædificare, &
† consummare. non potuit perficere. † Ipse est etiam, qui cum adhuc
longè esset aduersarius eius, misit legatos quærens pa-
cem: id est, nondum affligente, sed adhuc imminente
ac minante tentatione, vt iis non careat quæ plus dili-
git, ad relinquendum Christum negandumq; consen-
tit. Et multi sunt tales, qui etiam putant sibi ad augen-
das opes suas & multiplicanda delectamenta terrena,
religionem suffragari debere Christianam. Sed nō sunt
tales diuites Christiani, qui licet ista teneant, nō tamen
ab eis ita tenentur, vt hæc Christo anteponant, quia ve-
raci corde seculo renunciarunt, vt nullam spem in ta-
libus ponant. Hi vxores & filios vniuersasque familias
ad Christianam religionem tenendam sana erudiunt K
disciplina. Horum domus hospitalitate feruentes, reci-
piunt iustum in nomine iusti, vt mercedem iusti acci-
piant. Frangunt esurienti panem suum, nudum vestiūt,
captiuum redimunt, thesaurizant sibi fundamentum
bonum in futurum, vt apprehendant veram vitam. Et
si fortè pro fide Christi pecuniaria damna perpetienda
sunt, oderunt diuitias suas: si suorum orbitates vel se-
parationes pro Christo minatur hic mundus, oderunt
parentes, fratres, filios, vxores: postremò si de ipsa hu-
ius corporis vita cum aduersario paciscendum est, ne
desertus deserat Christus, oderunt insuper animam
suam. De iis quippe omnibus mandatum acceperunt,
quod aliter discipuli Christi esse non possint. Nec ta-
men quia præceptum est eis, vt oderunt pro Christo &
animas suas, vendendas eas habent, aut illatis sibi ma-
nibus effundendas: sed parati sunt eas amittere pro
Christi nomine moriendo, ne mortui viuāt Christum
negando. Sic etiam diuitias, ad quas vendendas para-
ti non fuerunt monente Christo, [ad perdendas eas de-
bent parati esse pro Christo,] ne cum eis pereant perdi-
to Christo: habemus hinc vtriusque sexus diuites claris-
simásque personas martyrij gloria sublimatas. Ita mul- L
ti, quos rerum suarum venditione piguerat antè perfi-
ci, Christi imitata passione sunt repente perfecti: & qui
nonnullam infirmitatem carnis & sanguinis suis diui-
tiis perfecerunt, subito aduersus peccatum pro fide vs-
que ad sanguinem certarunt. Quibus autem non pro-
uenit corona martyrij, neque illius perfectionis de ven-
dendis rebus suis, consilium tam grande tamq; præcla-
rum receperūt, & tamen à damnabilibus immunes cri-
minibus esurientem Christum pauerunt, sitienti potum
dederunt, nudū vestierunt, peregrinantem susceperunt
non sedebunt quidem cum Christo sublimiter iudica-
turi, sed ad ipsius dexteram stabunt misericorditer iu-
dicandi. Beati enim misericordes, quoniam ipsorum Matth.5.
miserebitur deus. Et iudicium sine misericordia fiet illi
qui non fecit misericordiam. Superexultat autem mi- Iacobi.2.
sericordia iudicio. Proinde isti desinant contra scrip-
turas loqui, & in suis exhortationibus ad maiora sic ex-
citent, vt minora non damnent. Non enim & sanctam
virginitatem aliter exhortando persuadere possunt, nisi
coniugalia vincula damnauerint, cū docente Aposto- 1.Cor.7.
lo vnusquisque donum propriū habeat à deo, alius sic,
alius autē sic. Ambulent itaque perfectionis viam, ven- M
ditis omnibus suis rebus & misericorditer erogatis. Sed
si verè pauperes Christi sunt, & nō sibi sed Christo col-
ligūt, infirmiora eius membra quare puniūt, antequam
sedes iudiciarias acceperint? Si enim tales erunt quali-
bus dominus dicit: Sedebitis super duodecim sedes iu- Matth.19.
dicantes duodecim tribus Israël: & de qualibus Apo- 1 Cor.6.
stolus dicit, Nescitis quoniam angelos iudicabitis* †, *†aliàs iudicabunt*.
pręparent potius non criminosos sed religiosos diuites
recipere in tabernacula æterna, à quibus amici facti
sunt de mām̄ona iniquitatis. Puto enim quod quidam
eorum qui hæc impudenter atq; impudenter garriunt,
à diuitibus Christianis & piis in suis necessitatibus su-
stentātur. Habet enim ecclesia quodam modo suos mi-
lites, & quodam modo prouinciales. Vnde dicit Apo-
stolus: Quis militat suis stipendiis vnquam? Habet & 1.Corin.9.
vineam & plantatores, habet gregem & pastores. Vnde
consequenter dicit: Quis plantat vineam, & de fructu
eius non edit? Quis pascit gregem, & de lacte eius non
percipit? Quamuis talia disputare qualia isti disputant,
non sit militare sed rebellare, non sit plantare vineam
sed

A sed eradicare, non sit pascendos cõgregare, sed perdendos à grege separare. Sicut autem ipsi qui diuinum religiosis obsequiis aluntur atque vestiũtur: neque enim ad suas necessitates nihil accipiunt, nisi ab eis qui res suas vendunt, non tamen iudicantur atq; damnantur ab excellentioribus Christi membris, qui maiori virtute, quã multũ commẽdat Apostolus, suis se manibus transigũt: sic nec isti damnare debẽt infirmioris meriti Christianos, quorum operibus transiguntur, sed rectè viuendo & rectè docendo magis eis dicere, Si nos [vobis] spiritalia seminauimus, magnum est si vestra carnalia metamus? Multo quippe minori impudentia serui dei, qui manuum suarũ honestis operibus vẽditis viuunt, damnant istos à quibus nihil accipiunt, quàm isti qui propter aliquam corporis infirmitatem non valentes manibus operari, damnant eosipsos de quorum facultatibus viuunt. Ego qui hęc scribo perfectionem de qua dominus locutus est, quãdo ait diuiti adolescenti: Vade, vende omnia quæ habes & da pauperibus, & habebis thesaurum in cœlo, & veni sequere me: vehemẽter adamaui, & non meis viribus, sed gratia ipsius adiuuãte sic feci. *Matth. 19.*

B Neque enim quia diues nõ fui, ideo minus mihi imputabitur. Nam neque ipsi Apostoli qui priores hoc fecerunt, diuites fuerunt. Sed totum mundum dimittit, qui & illud quod habet, & quod optat habere dimittit. *Augustin⁹ omnia dimisit.* Quantum autem in hac perfectionis via profecerim, magis quidem noui ego, quàm quisquam alius homo: sed magis deus quàm ego. Et ad hoc propositum quantis possum viribus [alios] exhortor, & in nomine domini habeo cõsortes, quibus hoc per meum ministerium persuasum est: sic tamen vt præcipue sana doctrina teneatur, nec eos qui ista non faciunt, vana cõtumacia iudicemus, dicẽtes [eis] nihil prodesse quod pudice quanuis coniugaliter viuunt, quod domos suas & familias Christiane regũt, quod operibus misericordiæ sibi thesaurizant in posterum, ne ista disputando non scripturarum sanctarum tractatores, sed eorũ accusatores inueniamur. Quod ideo cõmemoraui, quoniã isti quando talia dicere prohibẽtur ab eis qui hoc domini consilium non ceperunt, respondẽt eos talia disputari nolle, quoniam vitiis suis fauẽt, & dominica præcepta implere detrectãt: quasi non, vt de iis taceam qui licet infirmiores, religiose tamen vtũtur diuitiis, etiam ipsi cu-

C pidi & auari male his vtẽtes, & in terreno thesauro cor lutcum figẽtes, quia & ipsos necesse est vsque ad finem portet ecclesia, sicut illa retia vsque ad littus pisces malos, tolerabiliores in ea quàm isti sint, qui talia sermocinando & disseminando, ita se videri magnos volunt, quia diuitias suas, vel quantulacunque patrimonia ex præcepto domini vendiderũt, vt eius hæreditatem, quę vsque ad fines terræ dilatatur atque diffunditur, hac doctrina non sana perturbare atque euertere moliantur. Vnde quia ex hac quidẽ occasione, sed tamen iam breuiter dixi quid etiam de ecclesia Christi in hoc seculo sentiam, id est, quia vsque ad finem huius seculi necesse est portet bonos & malos, quoniam & hoc inter tuas quæstiones interrogasti: prolixam epistolam iam tandem aliquando concludam: iurationẽ caue quantum potes. Melius quippe nec verum iuratur, quàm iurandi consuetudine, & in periurium sæpe caditur, & semper periurio propinquatur. Sed illi, quãtum aliquos eorum audiui, quid sit iurare prorsus ignorant: putant enim se non iurare, quando in ore habent, Scit deus: &, Testis est deus: &, Testem deum inuoco super animã meam: quia non dicitur, Per deum: & quia talia reperiuntur in *Quæstio 5. de non iurando.*

Apostolo Paulo. Sed etiam illa ibi contra eos inuenta D est, quam [non] cõfitentur esse iurationem, vbi ait Apostolus: Quotidie morior, per vestram gloriam fratres quam habeo in Christo Iesu domino nostro. In Græcis enim codicibus reperitur omnino esse hanc iurationẽ, ne quis in Latina lingua hoc sic intelligat dictum, per vestram gloriã, quo modo dictũ est, per meum aduentum iterum ad vos, & multa similia, vbi dicitur per aliquid, & non est iuratio. Sed non ideo quia in suis literis iurauit Apostolus, vir infirmitate † firmissimus, ludus nobis debet esse iuratio. Multo enim tutius, vt dixi, quãtum ad nos attinet, nunquam iuramus, vt sit in ore nostro, est est, non non, sicut dominus monet. Non quia peccatum est verum iurare, sed quia grauissimũ peccatum est falsum iurare, quo citius cadit qui consueuit iurare. Accepisti quod mihi videtur, melius exponant ista meliores, non isti quorum noui iam sententiam reprobãdam, sed alij qui veraciter possunt. Nã & ego paratior sum discere quàm docere, & tu magnum conferes beneficiũ, si ea quæ illic à sanctis fratribus aduersus istorum vaniloquia disseruntur, non me facias ignorare. In domino rectè & fideliter viuas dilectissime fili. E *1. Cor. 15. vt.* *† in veritate.*

Patres concilij Carthaginensis, Innocentio Pontifici Romano de actis aduersus Pelagium & Cœlestium.

Epistola XC.

DOMINO beatissimo & honorandissimo fratri sancto Innocentio papæ, Aurelius, Mundius, Rusticanus, Fidentius, Euagrius, Antonius, Palatinus, Adeodatus, Vincẽtius, Publianus, Theasius, Tutus, Panthonius, Victor, Restitutus, Rusticus, Fortunatianus, alius Restitutus, Ampelius, Animus, Felix, Donatianus, Adeodatus, Octauius, Serotinus, Maiorinus, Posthumanus, Trispulus, Victor, alius Victor, Leucius, Maciarius, Fructuosus, Faustinianus, Quodvultdeus, Cãdorius, Maximus, Megarius, Rusticus, Rufianus, Proculianus, Thomas, Ianuarius, Octauianus, Prætextatus, Sixtus, Quodvultdeus, Pẽthadius, Quodvultdeus, Cyprian⁹, Seruilius, Pelagius, Marcellus, Venantius, Didymus, Saturninus, Tiazacenus, Germanus, Germanianus, Iuuentius, Maiorinus, Iuuentius, Candidus, Cyprianus & Emilianus, Romanus, Africanus, & Marcellinus, qui in concilio ecclesiæ Carthagi- F nensis affuimus. Cum ex more ad Carthaginensem ecclesiã solenniter veniremus, atque ex diuersis causis cõgregata ex nobis synodus haberetur, compresbyter noster Orosius nobis literas sanctorum fratrum & consacerdotum nostrorum dedit Herodis & Lazari, quarum formam his constituimus esse subdendam. His ergo lectis, Pelagium & Cœlestium authores nefarij prorsus, & ab omnibus nobis anathematizandi erroris aduertimus. Vnde factum est, vt recẽsendum peteremus, quid ante fermè quinquennium super Cœlestij nomine hic apud ecclesiam Carthaginensem fuerit agitatum. Quo recitato, sicut ex subsequentibus aduertere poterit sanctitas tua, quanuis iudicatio manifesta constaret, quia illo tẽpore episcopali iudicio excisum hoc vulnus tantum ab ecclesia videretur, nihilominus tamen id communi deliberatione cẽsuimus, & huiusmodi persuasionis authores, quanuis ad presbyterium idem Cœlestius postea peruenisse dicatur, nisi hæc apertissime anathematizauerint ipsos anathematizari oportere, vt si ipsorum nõ potuerit, saltem eorum qui ab eis decepti sunt, vel decipi possunt, cognita sententia quę in eos lata est, *2. Retrac. 33. & 50.*

sanitas

G ſanitas procuretur. Hoc itaque geſtum domine frater
ſanćte, charitati tuæ intimandum duximus, vt ſtatutis
†noſtræ mediocritatis. noſtræ medio charitatis†eriam Apoſtolicæ ſedis adhi-
beatur authoritas, pro tuenda ſalute multorum, & quo-
Apoſtolica ſedes. rundam peruerſitate etiam corrigenda. Id enim agunt
iſti damnabilibus duſputationibus ſuis, vt noo defen-
dendo, ſed potius in ſuperbiam ſacrilegam extollendo
liberum arbitrium, nullũ relinquant locum gratiæ dei
qua Chriſtiani ſumus, qua & ipſum noſtræ voluntatis
arbitrium vere fit liberum, dum à carnalium concupiſ-
Ioan.8. centiarum dominatiooe liberatur, dicente domino, Si
vos filius liberauerit, tunc vere liberi eritis, quod auxi-
liũ fides impetrat, quæ eſt in Chriſto Ieſu domino no-
ſtro. Iſti autem aſſerũt ſicut à fratribus qui etiam eorum
libros legerunt, cognouimus, in eo dei gratiam depu-
tandam, quòd talem hominis inſtituit creauitq; natu-
ram, quæ per propriam voluntatem legẽ dei poſsit im-
plere, ſiue naturaliter in corde conſcriptam, ſiue in lite-
ris datam. Eandem quoque legem ad gratiam pertine-
re, quod illam deus in adiutorium hominibus dedit. Il-
lam verò gratiam qua, vt dictum eſt, Chriſtiani ſumus,
†teſtis. cuius Apoſtolus prædicator†eſt dicens, Condelector e-
Roma.7. nim legi dei ſecundum interiorem hominem. Video
H autem aliam legem in membris meis repugnantem le-
gi mentis meæ, & captiuantem me in lege peccati, quæ
eſt in membris meis. Miſer ego homo, quis me libera-
hit de corpore mortis huius? Gratia dei per Ieſum Chri
ſtum dominum noſtrum, nolunt omnino cognoſcere,
ſed nec aperte quidẽ oppugnare audent. Sed quid aliud
agunt, cum hominibus animalibus noo percipientibus
quæ ſunt ſpiritus dei, perſuadere nõ ceſſant ad operan-
dam perficiendamq; iuſticiam, & dei mandata cõplen-
da, ſolam ſibi humanam ſufficere poſſe naturam, nõ at-
Roma.8.9.12. tendentes quod ſcriptum eſt, Spiritus adiuuat infirmi-
tatem noſtram. Et, Non volentis eſt neque currẽtis, ſed
miſerentis eſt dei. Et quòd vnũ corpus ſumus [in Chri-
ſto,] ſinguli autem alter alterius membra, habentes do-
na diuerſa ſecundum gratiam quæ data eſt nobis. Et,
Gratia dei ſum, id quod ſum, & gratia eius in me vacua
†abũdãtius. non fuit, ſed plus † omnibus illis laboraui, non ego au-
1.Cor.15. tem, ſed gratia dei mecũ. Et, Gratias deo qui dedit no-
bis victoriam per dominum noſtrum Ieſum Chriſtum.
Et, Quia oon idonei ſumus cogitare aliquid quaſi ex
I nobiſmetipſis, ſed ſufficiennia noſtra ex deo eſt. Et, Ha-
2.Cor.3.4. bemus theſaurum iſtum in vaſis fictilibus vt eminentia
virtutis ſit dei & non ex nobis. Et innumerabilia quę de
†tempus. ſcripturis omnibus ſi colligere velimus, tomus † nõ ſuf-
ficit. Et veremur ne apud te iſta commemorando quæ
maiore gratia de ſede Apoſtolica prædicas, inconue-
niẽter facere videamur. Sed ideo facimus, quia eò quòd
infirmiores ſumus, quaquauerſum quiſque noſtrũ ver-
bo dei prædicaodo putatur attennior, crebrius eos pati-
2.Retrac.47. mur & audacius inſurgẽtes. Si ergo Pelagius epiſcopa-
libus geſtis quæ in oriente confecta dicuntur, etiam nię
venerationi iuſte viſus fuerit abſolutus, error tamen ip-
†iam. ſe & impietas quæ tam†multos aſſertores habet, per di-
uerſa diſperſos, etiam authoritate Apoſtolicę ſedis ana-
thematizanda eſt. Conſyderet ergo ſanctitas tua, & pa-
ſtoralibus nobis compatiatur viſceribus, quàm ſit peſti-
ferum & exitiabile ouibus Chriſti, quod iſtorum ſacri-
legas diſputationes neceſſariò ſequitur, vt nec orare
debeamus, nec intremus in tentationem, quod domi-
nus & diſcipulos monuit, & poſuit in oratione quam
Matth.6. docuit, aut ne deficiat fides noſtra, quod pro Apoſtolo
Petro ſe rogaſſe ipſe teſtatus eſt, Si enim poſsibilitate
naturæ, & arbitrio voluntatis in poteſtate ſunt conſti- K
tuta, quis non ea videat à domino inaniter peti, & fal-
laciter orari, cùm orãdo poſcuntur quæ naturæ noſtræ
iam ita conditæ ſufficientibus viribus obtinentur? Nec
debuiſſe dicere dominum Ieſum, Vigilate & orate: ſed
tantummodo, Vigilate ne intretis in tentationem: nec *Matth.26.*
beatiſsimo Petro primo Apoſtolorum, Rogaui pro te, *Lucæ 22.*
ſed mooeo te, vel impero ac præcipio ne deficiat fides
tua. Contradicitur etiam iſtorum contentione benedi-
ctionibus noſtris, vt incaſſum ſuper populũ dicere vi-
deamur, quicquid eis à domino precamur, vt rectè ac
pie viuendo illi placeant: & illa quæ pro fidelibus pre-
catur Apoſtolus dicens, Flecto genua mea ad patrẽ do- *Ephe.3.*
mini noſtri Ieſu Chriſti, ex quo omnis paternitas in cœ-
lo & in terra nomioatur, vt det vobis ſecundum diui-
tias gloriæ ſuæ virtute corroborari per ſpiritum eius. Si
ergo voluerimus benedicendo ſuper populum dicere,
Da illis domine virtute corroborari per ſpiritũ tuum:
iſtorum nobis diſputatio contradicit, affirmans negari
liberũ arbitrium, ſi hoc à deo poſcitur quod in noſtra
eſt poteſtate, Virtute enim corroborari ſi volumus, in-
quiunt, poſſumus ea poſsibilitate naturæ quã non nunc
accipimus, ſed cum crearemur accepimus. Paruulos e-
tiam propter ſalutem quę per ſaluatorem Chriſtum da- L
tur, baptizandos negãt, ac ſic eos mortifera iſta doctri-
na in ęternum necant: promittentes etiam ſi non bapti-
zentur, habituros vitam ęternam, nec pertinere ad eos,
de quibus dominus ait, Venit enim filius hominis quæ- *Lucæ.19.*
rere & ſaluare quod perierat: quia iſti, inquiunt, non
perierant, nec eſt quod in eis ſaluetur, vel tanto precio
redimatur: quia nihil eſt in eis viciatũ, nihil tenetur ſub
diaboli poteſtate captiuum, nec pro eis fuſus eſt ſanguis
qui fuſus eſſe io remiſsionem legitur peccatorum: quã-
quam per baptiſmum Chriſti etiam paruulorum fieri
redemptiooem libello ſuo Cœleſtius in Carthaginenſi
eccleſia iam confeſſus eſt. Sed multi qui eorum perhi-
bentur eſſe vel fuiſſe diſcipuli, hæc mala quibus funda-
menta Chriſtianæ fidei conantur euertere, quantun-
cunque poſſunt affirmare non ceſſant. Vode etiam ſi
Pelagius Cœleſtiúſque correcti ſunt, vel ſe iſta nũquam
ſenſiſſe dicunt, & quæcunque ſcripta contra eos prola-
ta fuerint, ſua eſſe negabunt: nec eſt quemadmodum de
mendacio conuincantur, generaliter tamen quicunque M
dogmatizat & affirmat, humanã ſibi ad vincenda pec-
cata & dei maodata faciẽda ſufficere poſſe naturam, &
eo modo gratiæ dei quæ ſanctorum euidentius oratio-
oibus declaratur, aduerſarius iouenitur. Et quicunq; ne-
gat paruulos per baptiſmum Chriſti, à perditione libe-
rari, & ſalutem percipere ſempiternam, anathema ſit.
Quæcunque autem alia ab eis obiiciuntur, non dubita-
mus venerationẽ tuam cum geſta epiſcopalia perſpexe-
rit quæ in Oriente in eadem cauſa confecta dicuntur,
id iudicaturam vnde omnes in dei miſericordia gau-
deamus. Ora pro nobis domine beatiſsime papa.

*Innocentius Romanus Pontifex ſuperiori reſpondet epi-
ſtola. In hac epiſtola & [redacted] deſyderare cogimur.*

Epiſtola XCI.

INNOCENTIVS, Aurelio & omnibus ſan- *2.Retra.50*
ctis epiſcopis, vel cæteris qui in concilio Car-
thaginenſis affuerũt eccleſiæ, dilectiſsimis fra-
tribus in domino ſalutem. In requirẽdis de
his†rebus quas omni cũ ſolicitudine decet à ſacerdoti- *†dei.*
bus, maxime

A bus, maxime à vero iustoq; & catholico tractari conci-
lio, antiquę traditionis exempla seruantes & ecclesiasti-
cæ memores disciplinæ, vestræ religionis vigorem non
minus nunc in consulendo, quàm antea cum pronun-
ciaretis vera ratione firmatis, qui ad nostrum referen-
dum approbastis esse iudicium, scientes quid Apostoli-
cæ sedi, cum omnes hoc loco positi ipsum sequi desy-
deremus Apostolū, debeatur, à quo ipse episcopatus, &
Sedes Apostolica. tota authoritas nominis huius emersit. Quem sequētes
tam mala iam damnare nouimus quàm probare lau-
danda: vel id verò quod patrū instituta sacerdotali cu-
stodientes officio non censetis esse calcanda, quod illi
non humana, sed diuina decreuere sententia, vt quic-
quid de disiunctis remotisque prouinciis ageretur, non
prius ducerent finiendum, nisi ad huius sedis noticiam
perueniret: vbi tota huius authoritate iusta quæ fuerit
pronunciatio firmaretur, indeq; sumerent cęterę eccle-
siæ, velut de natali suo fonte, aquæ cunctæ procederent
& per diuersas totius mundi regiones puri capitis in-
corruptæ manerent, quid præcipere, quos abluere, quos
velut in cœno inemundabili sordidatos mundis digna
B corporibus vnda vitaret. Gratulor igitur fratres charis-
simi, quòd per fratrem & coëpiscopum nostrū Iulium
literas ad nos destinastis, & cū illis curam geritis, qui-
bus præsideris ecclesiis, solicitudinem vestrā pro omni
vtilitate mōstratis, & per cunctas totius orbis terrarum
ecclesias omnibus vnà quod prosit decernēdū esse de-
poscitis: vt suis cōstabilita regulis ecclesia, ex hoc quod
illos caueat pronunciationis iustæ firmata decretalibus
pauere non possit, qui peruersis instructi verborum ar-
gutiis, sub imaginæ catholicæ fidei disputātes, velut pe-
stiferum exhalantes virus, vt hominum rectè sentien-
tium in deteriorem partem corda corrumpant, totam
ε Apparet hæc in margine fuisse. veri dogmatis quærunt euertere disciplinam. ε Hæresi-
bus pullulantibus est celeriter obuiandum℈, Sanandum
ergo celerius ne longius execrādus animis morbus in-
serpat, vt si medicus cum viderit huius terreni corporis
aliquem esse languorem, magnum suæ artis æstimat do
cumentum, si cito quis illius interuentu desperatus eua-
dat: vel cùm putre vulnus aspexerit, adhibet fomenta
vel cætera quibus illud possit quod natū fuerat vulnus
obduci: ac si id manens sanari non poterit, ne corpus
reliquum sua tabe corrumpat, ferro amputat quod no-
C cebat, quod reliquum integrū est, seruat intactum. Præ-
cidendum id ergo est quod velut puro sanoq; nimium
corpori vulnus obrepsit, ne cum tardius abstergitur, in
ipsis penè visceribus huius mali non exhaurienda post
sentina considat. Nam quid nos de his posthac rectum
mentibus existimemus, qui sibi se putant debere quod
boni sunt, nec illum consyderant cuius quotidie gra-
tiam consequuntur? Sed item isti qui tales sunt, nullam
dei gratiam consequentur, qui sine illo tantum se asse-
qui posse confidunt, quantum vix illi qui ab illo postu-
lant & accipiunt promerētur. Quid enim tam iniquum
potest esse, tam Barbarum, tam totius religionis igna-
rum, tam Christianis mentibus inimicum, quàm huic
te negare debere quicquid in quotidiana gratia conse-
queris, cui teipse confiteris debere quod natus es? Ergo
eris tibi in prouidendo præstantior, quàm potest in te
esse qui te vt esses effecit? Et cui putes debere quod vi-
uis, quo modo te non putas ille debere quod quotidia-
nam eius cōsequendo gratiam taliter viuis? Et qui nos
adiutorio negas indigere diuino, quasi ex nostra in to-
† non. tum possibilitate perfecti: quo modo verò † adiutorium
in nos, cum tales à nobis etiam esse possemus, prouoca-
mus? Qui enim adiutorium dei negat, vellem interro- D
gare quid dicat, non nos mereri, an illum hoc non pos-
se præstare? An nihil esse propter quod vnusquisq; hoc
debeat postulare? Posse hoc deū, opera ipsa testantur: &
adiutorio quotidiano nos egere negare non possumus.
Hoc enim, seu bene viuimus, precamur, vt melius san-
ctiusq; viuamus, seu praua sentiētes, à bonis auertimur,
vt ad rectam redeamus viam eius auxilio plus egemus.
Nam quid tam mortiferum, tam præceps videatur ad
casum, tam expositum ad omnia pericula, si hoc solum
nobis putantes posse sufficere, quod liberum arbitrium
cum nasceremur accepimus, vltra iam à domino nihil
quæramus? Id est, authoris nostri obliti, eius potentiam
vt nos ostendamus liberos, abiuremus, quasi iā amplius
quod possit dare nō habeat, qui te in tuo ortu liberum
fecit: nesciētes quod nisi magnis precibus gratia in nos
implorata descēdat, nequaquam terrenæ labis & mun-
dani corporis vincere conemur errores, cum pares nos
ad resistendum non liberum arbitrium sed dei solum
facere possit auxilium. Nam si ille clamat adiutorio sibi
opus esse diuino, qui digne hoc non quæreret, si cui li-
berum arbitrium plus prodesset, quippe cum vir beatus E
& iam electus à domino nihil egeret, tamen ita deum
deprecatur postulans: Adiutor meus esto, ne derelin- *Psal. 26.*
quas me, neque despicias me deus salutaris meus. Nos
nobis liberū arbitrium, ille deum postulat adiutorem:
quod nati sumus posse sufficere nos dicimus, ille deum
ne derelinquatur exorat? Nos ergo dicimus manifeste,
quid oremus? cum ille tantopere beatus, vt supra dixi-
mus, vir ne despiciatur exorat. Illi enim necesse est ita
arguāt, qui ista confirmāt. Dauid enim orationis igna-
rus, & suæ naturæ nescius accusetur: qui cum sciat tan-
tum in sua inesse natura, adiutorem sibi deum & assi-
duum adiutorem, *nec illi sufficit assiduum, sed ne ali- ** Inuocat, aut simile quippiā deest.*
quando illum despiciat orationibus pronus exoptat, &
per corpus omne psalterij hoc & prędicat & clamat. Si
ergo hoc illi tam magnum sit, vt assidue diceret, ita ne-
cessariū est confessus vt doceret, quemadmodum Pela-
gius Cœlestiusq; seposita omni respōsione psalmorum,
taliq; abdicata doctrina suasuros se aliquibus esse con-
fidūt, nos adiutorium dei nec debere quærere nec ege-
re, cū omnes sancti nihil se sine hoc agere posse testen-
tur. Liberum enim arbitrium olim ille perpessus, dum
suis inconsultius vtitur bonis, cadens in præuaricatio- F
nis profunda demersus, nihil quemadmodum exinde
surgere posset inuenit, suaq; in æternū libertate decep-
tus, huius ruinæ iacuisset oppressus, nisi eum pòst Chri-
sti pro sua gratia reuelasset aduētus: qui per nouæ rege-
nerationis purificationem, omne præteritum viciū sui
baptismatis lauacro purgauit, & eius firmās statum quo
rectius stabiliusq; procederet, tamen suam gratiam in
posterum non negauit. Nam quāuis redemisset homi-
nem à pręteritis ille peccatis, tamen sciens iterum posse
peccare, ad reparationem sibi, quemadmodum posset
illum & post ista corrigere, multa seruauit: quotidiana
præstat ille remedia, quibus nisi freti confisiq; nitamur,
nullatenus vincere humanos poterimus errores. Neces-
se est enim vt quo auxiliante vincimus, eo iterum non
adiuuante vincamur. Sed possem plura dicere, nisi vos
constaret cuncta dixisse. Quisquis ergo huic assentiens
videtur esse sententiæ, quo dicat adiutorio nobis non
opus esse diuino, inimicum se catholicæ fidei & dei be-
neficiis profitetur ingratum. Nec nostra communione
sunt digni, quam prædicando taliter polluerunt. Sic
enim sua sponte dum sequuntur illa quæ dicunt, lōgius
à vera

G à vera religione fugerunt. Cum enim hoc totum in nostra professione consistat, quotidianisq; precibus nihil agamus, nisi quemadmodum dei misericordiam consequamur, quemadmodum ferre possimus ista iactantes? Quis rogo tantus illorum pectora error obcæcat, vt si nullam gratiam sentiunt, quia nec digni sunt, nec merentur, nec de aliis considerent quid quotidie singulis gratia diuina largitur? Sunt quidem isti omni cæcitate dignissimi, qui nec hoc sibi reliquerunt, vt se auxilio credant reuocari ab erroribus posse diuino. Negantes enim adiutorium, non alius sed sibi hoc penitus abstulerunt, qui auellendi sunt longius, & ab ecclesiæ procul remouendi visceribus, ne diutius multa occupans insanabilis pòst error increscat. Si enim diu fuerint in hac impunitate versati, necesse est multos in hãc suæ prauitatem mentis inducant decipiantq; innocentes, vel potius imprudentes, qui fidem catholicam non sequuntur. Putabunt enim eos rectè sentire, quos adhuc viderint in ecclesia perdurare. Separetur ergo à sano corpore vulnus insanum, remotoq; morbi sæuientis afflatu cautius quæ sunt syncera perdurent, & grex purior ab hac mali pecoris contagione purgetur. Si totius
H corporis illibata perfectio, quã vos sequi & tenere hac in illos pronunciatione cognouimus, & vnà vobiscum pari assensione seruamus. Qui si tamé aliquod in se dei adiutorium quod hucusque negauerũt prouocauerint, & opus sibi eius auxilium esse cognouerint, vt de hac labe in qua sui cordis incuruatione corruerant liberentur, quasi in lucem de fœda tracti caligine, remotis abdicatisque omnibus quibus totus ne verũ aspiceret fœ-
πελαγι-αλx. dabatur & caligabat aspectus, damnent hæc quæ hucusque senserunt, & aliquando animum rectis disputationibus commodantes, ab hac aliquantulum labe correcti, veris se sanãdos concilíis tribuant atque submittant. Quod si fecerint, erit in potestate pontificum, istis aliquatenus subuenire, & talibus aliquam curam pręstare vulneribus, quam solet lapsis cum resipuerint ecclesia non negare: vt à suis reuocati præcipitiis, intra ouile domini redigantur, ne foris positi, & tanto præsidio à fide munitionis exclusi, periculis omnibus exponantur, deuorandi luporum dẽtibus atque vexandi, quibus obsistere hac qua illos in se irritauerant doctrinæ peruersitate non possunt. Sed satis vestris monitis, & sic satis
I abundantibus nostræ legis exemplis probatur esse responsum, nec quicquam superesse duximus quod dicamus, cum nihil prætermissum à vobis, nihil constet esse suppressum, quo illi refutati & penitus cognoscantur esse conuicti. Ideoque à nobis testimonia nulla ponuntur, quia & his plena relatio est, & satis constat vt doctissimos sacerdotes cuncta dixisse, nec decet credere vos aliquid quod ad causam possit proficere, præterisse. Et alia manu, Bene valete fratres. [Et ad latus. 5. Calendas.]

Augustinus & cæteri episcopi Mileuitani concilij, Innocentio, de cohibendis Pelagianis.

Epistola XCII.

DOMINO beatissimo meritoq; venerabili & in Christo honorando papæ Innocentio, Siluanus, Valentinus, Aurelius, Donatus, Restitutus, Lucianus, Alipius, Augustinus, Placentius, Seuerus, Fortunatus, Possidius, Nouatus, Secũdus, Maurẽtius, Leo, Faustinianus, Cresconius, Malcus, Littorius, Fortunatus, Donatus, Ponticanus, Saturninus, Christonius, Honorius, Lucius, Adeodatus, Processus, Cresconius Secundus, Felix, Asiaticus, Rufinianus, Faustinus, Seruus, Terentius, Cresconius, Sperantius, K Quadratus, Lucillus, Sabinus, Faustinus, Cresconius, Victor, Gignãtius, Posidonius, Antoninus, Innocẽtius, Præsidius, Crescentius, Felix, Antonius, Victor, Honoratus, Donatus, Petrus, Pręsidius, Cresconius, Lãpadius, Delphinus, ex cõcilio Mileuitano in domino salutem.

Quia te dominus gratiæ suæ præcipuę munere in sede Apostolica collocauit, talémque nostris temporibus præstitit, vt nobis potius ad culpam negligentię valeat, si apud tuam venerationem, quæ pro ecclesia suggerenda sunt, tacuerimus, quàm ea tu possis vel fastidiose vel negligẽter accipere, magnis periculis infirmorũ membrorum Christi pastoralem diligentiam quæsumus adhibere digneris. Noua quippe hęresis & nimium perniciosa tempestas surgere inimicorum gratię Christi cœpit, qui nobis etiam dominicam orationem impiis disputationibus conantur auferre. Cũ enim dominus docuerit vt dicamus, Dimitte nobis debita nostra, sicut & nos dimittimus debitoribus nostris. Isti dicũt posse hominẽ in hac vita præceptis dei cognitis ad tantam perfectionem iusticiæ sine adiutorio gratiæ Saluatoris, per solum liberum voluntatis arbitrium peruenire, vt ei nõ L
sit iam necessarium dicere, Dimitte nobis debita no- Matth. 6.
stra. Illud verò quod sequitur, Ne nos inferas in tentationem, non ita intelligendum tanquam diuinum adiutorium poscere debeamus, ne in peccatum tentati decidamus, sed hoc in nostra esse positum potestate, & ad hoc implendum solam sufficere voluntatem hominis, tanquam frustra Apostolus dixerit, Nõ volentis neque Roma. 9.
currentis, sed miserentis est dei: Et fidelis deus qui non 1. Cor. 10.
permittet vos tentari super id quod potestis, sed faciet cum tentatione etiam exitum, vt possitis sustinere: frustra etiam dominus dixerit Apostolo Petro, Rogaui pro te, ne deficiat fides tua. Et omnibus suis, Vigilate & Luca. 22.
orate ne intretis in tentationem, si hoc totum est pote- Matth. 26.
statis humanæ. Pueros quoque paruulos, si nullis innouentur Christianæ gratiæ sacramentis, habituros vitam æternam, nequam præsumptione cõtendunt, euacuantes quod dicit Apostolus, Per vnum hominem pecca- Rom. 5.
tum intrauit in mundum, & per peccatum mors, & ita in omnes homines pertransiit, in quo omnes peccauerunt. Et alio loco, Sicut in Adam omnes moriuntur, sic 1. Corin. 15.
& in Christo omnes viuificabuntur. Vt ergo alia omittamus, quę contra sanctas scripturas plurima disserunt, M
hæc interim duo, quibus omnino totũ quod Christiani sumus nituntur euertere, quę fidelia corda sustinent, non esse rogandũ deum, vt contra peccati malum atq; ad operandam iusticiã sit noster adiutor: & non opitulari paruulis ad consequendam vitam æternam Christianæ gratiæ sacramentum: hæc insinuantes Apostolico pectori tuo, non opus habemus multa dicere, & tantam impietaté verbis exaggerare, cum proculdubio te ita permoueant, vt ab eis corrigendis ne latius serpant multosq; contaminent, vel potius interimant, dum sub nomine Christi, à gratia Christi penitus alienant, omnino dissimulare non possis. Huius autem perniciosissimi erroris authores esse perhibentur, Pelagius & Cœlestius, quos quidem in ecclesia sanari malumus, quàm desperata salute ab ecclesia resecari, si necessitas nulla compellat. Quorum vnus, id est, Cœlestius etiam ad presbyterium in Asia dicitur peruenisse. De quo ante paucos annos quid gestum fuerit sanctitas tua de Carthaginensi ecclesia melius instruetur. Pelagius verò sicut à quibusdam fratribus nostris missæ loquuntur epistolæ, Hierosolymis constitutus nonnullos fallere asseritur,

A feritur, veruntamen multo plures qui eius sensus diligentius indagare potuerunt, aduersus eum pro gratia Christi & catholicæ fidei veritate confligunt, præcipue sanctus filius tuus frater & compresbyter noster Hieronymus. Sed arbitramur, adiuuante misericordia domini dei nostri Iesu Christi, qui te & regere consulentem, & orantem exaudire dignatur, authoritati sanctitatis tuæ, de sanctarum scripturarum authoritate deprōptæ, facilius eos qui tam peruersa & perniciosa sentiunt esse cessuros, vt de correctione potius eorū congratulémur, quàm contristemur interitu. Quodlibet autem ipsi eligant, certè vel aliis quos plurimos possunt si ab eis dissimuletur suis laqueis implicare, cernit venerabilitas tua instanter & celeriter prouidendū. Hæc ad sanctitatem tuam de concilio Numidiæ scripta direximus, imitantes Carthaginensis ecclesiæ, Carthaginensis prouinciæ coëpiscopos nostros, quos ad sedem Apostolicā, quam beatus illustras de hac causa scripsisse comperimus. Et alia manu, Memor nostri in deum gratia augearis domine beatissime, meritòque venerabilis, & in Christo honorande sancte pater.

B *Innocentius Rom. Pont. patribus concilij Mileuitani comprobans illorum acta aduersus Pelagianos.* [redacted]

Epistola XCIII.

Romana ecclesia. INNOCENTIVS, Siluano seni, Valentino, & cæteris qui in Mileuitana synodo interfuerūt, dilectissimis fratribus in domino salutem.

Inter cæteras Romanæ ecclesiæ curas, & Apostolicæ sedis occupationes, quibus diuersorum consulta fideli ac modica disceptatione tractamus, frater & coëpiscopus noster Iulius, dilectionis vestræ literas, quas ex Mileuitano concilio cura fidei propensiore misistis, mihi inopinanter ingessit, Carthaginensis etiam synodi querelæ parilis scripta subiungens. Nimirum exultat ecclesia tantam sollicitudinem commissis gregibus exhibere *†neminem.* pastores, vt non solum ex his non patiantur errare: sed si quas magis ouium obscœnæ delectationis herba seduxit, si in errore permanserint, aut segregari penitus velint, aut illicenter dudum petita vitātes, custodiæ pristinæ circunspectione tutari, in vtraque parte videlicet consulentes, ne vel suscipiendo tales simili cæteræ ducantur exemplo, vel spernendo redeuntes luporū mor-
C sibus videantur ingestæ. Prudens admodum & catholicæ fidei plena consolatio. Quis enim aut tolerare possit errantem, aut non recipere corrigētem? Nam vt durum arbitror cohibentiam præbere peccantibus, ita impium iudico manum negare cōuersis. Diligenter ergo & cōgrue Apostolico consulitis honori, honori inquā illius, quem præter illa quæ sunt extrinsecus, sollicitudo manet omnium ecclesiarū, super anxiis rebus quæ sit tenenda sententia, antiquæ scilicet regulæ formam secuti, quam toto semper ab orbe mecū nostis esse seruatam. Verum hæc missa facio: neque enim hoc vestram credo latere prudētiam. Quid etiam actione firmastis, nisi scientes quòd per omnes prouincias de Apostolico fonte petentibus responsa semper emanent? præsertim quotiens fidei ratio ventilatur, arbitror omnes fratres & coëpiscopos nostros, non nisi ad Petrum, id est, sui nominis & honoris authorem referre debere, velut nunc retulit vestra dilectio, quod per totum mundum possit omnibus ecclesiis in cōmune prodesse. Fiāt enim necesse est cautiores, cum inuētores malorum ad duplicis relationem synodi sententię vestræ statutis viderint ab ecclesiastica cōmunione seiunctos. Gemino

D igitur bono charitas vestra fungitur. Nam & canonum potiemini gratia seruatorum, & beneficio vestro totus orbis vtetur. Quis enim catholicorum virorū cum aduersariis Christi velit vlterius miscere sermonem? quis saltem ipsam lucem vitæ cōmunione partiri? Noui hæreseos nimirum fugiantur authores. Quid enim acerbius in deum fingere potuerunt, quàm cū adiutoria diuina cassarent, causamq; diuinæ, id est, quotidianæ precationis auferrent, hoc est, dicere: quid mihi opus deo? Merito in hos dicat hymnidicus: Ecce homines qui nō posuerunt deū adiutorem sibi. Negantes ergo auxilium dei, inquiunt, hominem sibi posse sufficere, nec gratia hanc egere diuina, qua priuatus necesse est diaboli laqueis irretitus occumbat, dum ad omnia vitę perficienda mandata, sola tantummodo libertate contendat. O prauissima mentiū peruersa doctrina. Aduerte tandem quòd primum hominē ita libertas ipsa decepit, vt dum indulgētius frænis eius vtitur, in præuaricationem præsumptione cōciderit, nec ex hac potuit erui, nisi ei prouidētia regenerationis statum pristinæ libertatis Christi domini reformasset aduentus. Audi Dauid dicen- *Psal.26.*
E tem: Adiutorium nostrum in nomine domini. Et, Adiutor meus esto, ne derelinquas me, neque despicias me deus salutaris meus: quæ incassum dixit, si tātum in eius erat positum volūtate, quod à domino flebili sermone poscebat. Quę cum ita sint, cum in omnibus diuinis paginis voluntati liberæ nō nisi adiutorium dei legamus esse nectēdum, eamq; nihil posse cœlestibus auxiliis destitutam, quo nam modo huic soli possibilitatem hanc pertinaciter vt asseritis defendentes, sibimet, imò, quod est dignius dolore communi, plurimis Pelagius Cœlestiusq; persuadent. Multifariis equidem ad destruēdum tale magisterium vti possemus exemplis, nisi sciremus sanctitatem vestram ad plenum scripturas omnes callere diuinas, præsertim cum vestra relatio tantis ac talibus testimoniis sit referta, vt his solis valeat præsens dogma rescindi, opusq; non esse reconditis, cum ex iis quæ facile vobis occurrentia posuistis, nec audeant obuiare nec possint. Ergo dei gratiam conantur auferre, quam necesse est etiam restituta nobis status pristini libertate quæramus: quippe nec alias diaboli machinas, nisi eadem possimus iuuante, vitare. Illud verò quod
F eos vestra fraternitas asserit prædicare, paruulos æternæ vitæ præmiis etiam sine baptismatis gratia posse donari, perfatuum est. Nisi enim manducauerint carnem *Ioan.6.* filij hominis, & biberint sanguinem eius, nō habebunt vitam in semetipsis. Qui autem hanc eis sine regeneratione defendunt, videntur mihi ipsum baptismum velle cassare, cum prędicant hos habere quod in eos creditur non nisi baptismate cōferendum. Si ergo nihil volunt officere non renasci, fateantur necesse est nec regenerationis sacra fluenta prodesse. Verum vt superfluorum hominū praua doctrina celeri veritatis possit ratione discindi, proclamat hoc dominus in Euangelio *Luca.18.* dicens: Sinite infantes [venire ad me] & nolite eos prohibere: talium est enim regnum cœlorum. Quare Pelagium Cœlestiumq;, id est, inuentores vocum nouarum, quæ sicut dixit Apostolus, ædificationis nihilū, sed magis vanissimas consueuerunt parere quæstiones, ecclesiastica cōmunione priuari, Apostolici vigoris† authoritate censemus, donec resipiscant de diaboli laqueis, à quo captiui tenentur secundū ipsius voluntatem, eosq; interim dominico ouili non recipi, quod ipsi peruersæ viæ secuti tramitem deserere voluerunt. Abscindendi sunt enim qui vos conturbant, & volunt conuertere Euangelium

Etiam Romana ecclesia credidit Eucharistiā paruulis necessariam.

1.Tim.1.

†rigoris.

G Euangelium Christi. Simul autem præcipimus vt quicunque id pertinacia simili defensare nituntur, par eos vindicta constringat. Non solum enim qui faciunt, sed etiam qui consentiunt facientibus, quia non multum interesse arbitror, inter committentis animum, & consentientis fauorem. Addo amplius, plerunque dedidicit errare, cui nemo consentit. Hæc igitur fratres charissimi in supradictos maneat fixa sententia, absint atriis domini, careant custodia pastorali, ne duarum ouium dira contagia serpant forsitan per vulgus incautum, rapaciq; lupus corde lætetur intra ouile dominicum tantas ouium fusas cateruas, dum à custodibus dissimulanter habetur vulnus duarum. Prospiciendum est ergo ne permittendo lupos mercenarij magis videamur esse quàm pastores. Iubemus sanè, quoniam Christus dominus propria voce significauit, nolle se mortem morientis, tantum vt reuertatur & viuat, si vnquam sani deposito praui dogmatis errore resipuerint, damnarintq; ea, quorum se ipsi præuaricatione damnarunt, eis medicinam solitam, id est, receptaculum suum ab ecclesia non negari: ne dum eos redeuntes forsitan prohibemus, †vere extra ouile remanentes, expectantis hostis rabidis fau- (†spreuerimus.)
H cibus glutiantur, quos in semetipsis spiculis malæ disputationis armauit. Bene valete, Datum VI. Calend. Februarias. Honorio & Constantio viris clarissimis consulibus.

Augustinus Hilario de Pelagio duobus conciliis damnato.

Epistola XCIIII.

DOMINO beatissimo & in Christi veritate venerando fratri & consacerdoti Hilario, Augustinus in domino salutem. Honorabilis filius noster Palladius, cũ de nostro littore nauigaret, beneficiũ poscendo magis dedit, vt non solum eum benignitati tuæ, verumetiã meipsum tuis orationibus commendarem, domine beatissime & in Christi charitate venerande frater. Quod cùm facio, profecto & sanctitas tua faciet, quod de te ambo præsumimus. Quæ autem circa nos sint, quoniam scio dilectionẽ vestrã pro nobis, sicut & nostrã pro vobis esse solicitam, à memorato perlatore audiet synceritas †tua. Veruntamen quod maxime necessariũ est breuiter dicam: Noua quædã hæresis inimica gratiæ Christi contra ecclesiam Christi conatur exurgere, sed nondum euidenter (†sanctitas.)
I ab ecclesia separata est, hominum scilicet qui tãtum audent infirmitati humanæ tribuere potestatis, vt hoc solum ad dei gratiam pertinere cõtendant, quòd cum libero arbitrio & nõ peccandi possibilitate creati sumus, & dei mandata, quę à nobis implerẽtur accepimus. Cęterum ad eadem mandata seruanda & implenda nullo diuino adiutorio nos egere. Necessariam verò nobis esse remissionẽ peccatorum, quia ea quæ à nobis in præteritum malefacta sunt, infecta facere nõ valemus: Cauendis autem futuris vincendisq; peccatis, omnibúsque tentationibus virtute superandis, sine vllo deinceps adiutorio gratiæ dei naturali possibilitate humanam sufficere voluntatem: nec paruulos indigere gratia Saluatoris, qua per eius baptismum à perditione liberentur, eo quod nullum ex Adam cõtagium damnationis traxerint. Quàm sint hæc inimica gratiæ Christi, quæ per Iesum Christum dominũ nostrum humano generi indulta est, & quemadmodũ totius fidei Christianæ fundamenta euertere moliantur, [peruidet nobiscum venerabilitas vestra, neque] apud vos tacere debuimus, vt eiusmodi homines, quos quidẽ sanari in ecclesia quàm ex illa resecari magis volumus & optamus, cura pastorali caueatis. Iam enim cum ista scriberem cognoueramus in ecclesia Carthaginensi aduersus eos episcopalis concilij conditum fuisse decretum, per epistolam sancto & venerabili papæ Innocentio dirigendum, & nos de concilio Numidiæ ad eandem Apostolicam sedem iam similiter scripseramus. Omnes enim qui spem habemus in Christo, huic pestiferæ impietati resistere, eãq; concorditer damnare & anathematizare debemus: quę contradicit etiam orationibus nostris, concedens quidem vt dicamus: Dimitte nobis debita nostra, sicut & nos dimittimus debitoribus nostris, & hoc ita concedens, vt asserat hominem in hoc corruptibili corpore, quod aggrauat animam, posse suis viribus ad tãtam iusticiã peruenire, vt neq; hoc illi sit dicere necessarium: Dimitte nobis debita nostra. Illud verò quod sequitur, Ne nos inferas in tentationem: non sic accipiunt, tanquam deus orandus sit, quo nos ad superãdas tentationes adiuuet peccatorum, sed ne quisquam irruens corporaliter nos humanus casus affligat, quoniam peccatorum tentationes vincere ita sit iam in nostra positum potestate possibilitate naturæ, vt hoc inaniter impetrãdum orantibus arbitremur. Non possumus vna epistola breui omnia vel plurima tantæ impietatis argumenta colligere, præsertim quia cum ista cõscriberem, perlatores nauigaturi me immorari diutius non sinebant. Puto autẽ onerosum me non fuisse sanctis sensibus tuis, quod de tanto malo omniumq; vigilantia domino adiuuante vitando tacere non potui. (K; Matth. 6.; L)

Aurelius aliique episcopi, inter quos Augustinus, Innocentio Papa, de Pelagio quem audierat iam ad presbyterij honorem euectũ. Videtur Augustinus, cuius haud-

Epistola XCV.

DOMINO beatissimo meritoq; honorandissimo fratri Innocentio Papæ, Aurelius, Alipius, Augustinus, Euodius, & Possidius salutem. (1. Retra. 50)

De conciliis duobus prouinciæ Carthaginensis atque Numidiæ, ad tuam sanctitatem à non paruo episcoporum numero subscriptas literas misimus, contra inimicos gratiæ Christi, qui cõfidunt in virtute sua, & creatori nostro quodam modo dicunt, Tu nos fecisti homines: iustos autẽ ipsi nos fecimus. Qui naturam humanam ideo dicũt liberam, ne quærant liberatorem, ideo saluam vt superfluum iudicent saluatorem. Tantum enim dicũt valentem, vt suis viribus in origine suæ creationis acceptis, possit per liberũ arbitrium, nihil vlterius adiuuante illius gratia qui creauit, domare & extinguere omnes cupiditates tentationésque superare. Multiq; eorum insurgunt aduersum nos, & dicunt animæ nostræ non est salus illi in deo eius. Familia Christi quæ dicit, quum infirmor tunc potens sum, & cui dicit dominus eius: Salus tua ego sum, suspenso corde cum timore & tremore adiutoriũ domini etiam per charitatem tuæ venerationis expectat. Audiuimus enim esse in vrbe Roma, vbi ille diu vixit, nonnullos, qui diuersis causis ei faueant, quidam scilicet quia vos talia persuasisse perhibent: plures verò qui eum talia sentire non credunt, præsertim quia in Oriente vbi degit, gesta ecclesiastica facta esse iactantur, quibus putatur esse purgatus: vbi quidem si episcopi eum catholicum (M; Psal. 3.; 2. Cor. 12.; Psal. 34.)

A licum pronunciarunt,nō ob aliud factum esse credendum est,nisi quia se dixit dei gratiā confiteri,& ait posse hominem suo labore ac voluntate iuste viuere,vt ad hoc adiuuari dei gratia non negaret. His enim auditis verbis,catholici antistites nullam aliam dei gratiam intelligere potuerunt,nisi quam in libris dei legere & populus dei prædicare consueuerunt: Eam vtique de qua *Gala. 2.* dicit Apostolus: Non irritam facio gratiam dei: Nam si per legem iusticia,ergo Christus gratis mortuus est:sine dubio gratiam qua iustificamur ab iniquitate, & qua saluamur ab infirmitate, non qua creati sumus cū propria voluntate. Nam si intellexissent illi episcopi eam illum dicere gratiam, quam etiam cum impiis habemus, cum quibus homines sumus,negare verò eam qua Christiani & filij dei sumus, quis eum patienter catholicorum sacerdotum non dicimus audiret,sed ante oculos suos ferret? Quapropter nō culpandi sunt iudices,quia ecclesiastica consuetudine nomē gratiæ audierunt, nescientes quid huiusmodi homines, vel in suæ doctrinæ libris,vel in suorum solent auribus spargere. Non agitur de vno Pelagio qui iam fortasse correctus est,quod vtinam ita sit, sed tam multis, quibus loquaciter con-
B tendentibus,& infirmas atque ineruditas animas velut conuictas trahentibus, firmas autem & in fide stabiles ipsa contentione fatigantibus vsquequaque iam plena sunt omnia. Aut ergo à tua veneratione acciendus est Romam,& diligenter interrogandus,quam dicat gratiam qua fateatur,si tamen iam fateatur,ad non peccandum iusteq; viuendum homines adiuuari. Aut hoc ipsum cum eo per literas agendum,& cum inuentus fuerit hanc dicere, quam docet ecclesiastica & Apostolica veritas,tūc sine vllo scrupulo ecclesiæ, sine latibulo ambiguitatis vllius absoluēdus est,tunc est re vera de eius purgatione gaudendum. Siue enim gratiam dixerit esse liberum arbitrium,siue gratiam esse remissionē peccatorum, siue gratiam esse legis præceptum, nihil eorum dicit quod per subministrationē spiritus sancti pertinet ad concupiscentias tentationesq; vincendas,quē ditissime effudit in nos, qui ascendit in cœlum, & captiuauit captiuitatē,dedit dona hominibus. Hinc enim oramus vt peccatorum tentationem superare possimus,vt spiritus dei,vnde pignus accepimus,adiuuet infirmita-
Math. 6. tem nostram. Qui autē orat & dicit: Ne nos inferas in tentationem: non vtique id orat vt homo sit quod est
C natura: neq; id orat vt habeat liberum arbitrium quod iam accepit cum crearetur ipsa natura:neq; orat remissionem peccatorum,quia hoc superius dicitur,Dimitte nobis debita nostra: neq; orat vt accipiat mādatum. Si enim in tentationem inductus fuerit, hoc est,in tentatione defecerit,facit vtiq; peccatū quod est cōtra mandatum. Orat ergo vt non peccet,hoc est,ne quid faciat mali, quod pro Corinthiis orāt Apostolus Paulus, di-
2. Cor. 13. cens: Oramus autem ad dominū ne quid faciatis mali. Vnde satis apparet quòd ad non peccandum,id est,ad non male faciendum,quamuis esse non dubitetur arbitrium voluntatis, tamen eius potestas non sufficiat, nisi adiuuetur infirmitas. Ipsa igitur oratio,clarissima est gratiæ testificatio. Hanc ille confiteatur,& eū gaudebimus, siue rectum siue correctum. Distinguenda est lex & gratia. Lex iubere nouit,gratia iuuare. Nec lex iuberet nisi esset voluntas,nec gratia iuuaret si sat esset voluntas. Iu-
Psal. 31. 118 betur vt habeamus intellectum,vbi dicitur, Nolite esse sicut equus & mulus,quibus non est intellectus:& tamē oramus vt habeamus intellectum, vbi dicitur: Da mihi intellectum vt discam mandata tua. Iubetur vt ha-

beamus sapientiam, vbi dicitur: Si quis autem vestrum D
indiget sapientia, postulet à deo qui dat omnibus af- *Iacobi. 1.*
fluenter,& non improperat & dabitur ei. Iubetur vt habeamus cōtinentiam,vbi dicitur:Cum scirem quia ne- *Sapien. 8.*
mo potest esse continēs nisi deus det,& hoc ipsum erat sapiētia scire cuius esset hoc donum, adij dominum & deprecatus sum eum. Postremo ne nimium longum sit cuncta percurrere,iubetur vt non faciamus malum,vbi dicitur:Declina à malo: & tamen oratur vt non facia- *Psal. 36.*
mus malum, vbi dicitur: Oramus autem ad dominum ne quid faciatis mali. Iubetur vt faciamus bonum, vbi dicitur:Et fac bonum: & tamē oramus vt faciamus bonum, vbi dicitur, Non cessamus pro vobis orantes & *Colos. 1.*
postulantes. Atque inter cætera pro illis orans dicit: Vt ambuletis digne deo in omne placitum, in omni opere & sermone bono. Sicut ergo agnoscimus voluntatē cum hæc præcipiūtur, sic & ipse agnoscat gratiam cum petuntur. Misimus reuerentiæ tuæ librum, quem dederunt quidam religiosi & honesti adolescētes serui dei, quorum etiam nomina non tacemus. Nam Timasius & Iacobus vocantur: qui sicut audiuimus etiam nosse dignaris ipsius Pelagij exhortatione spem quam habebant in seculo,reliquerunt,& nunc cōtinenter deo ser E
uiunt. Qui cum eodem errore tandem aliquando per qualemcunq; operam nostram domino inspirante caruissent,protulerunt eundem librum Pelagij esse dicentes,& vt ei responderetur impendiò rogauerūt. Factum est. Ad eosdem rescripta est ipsa responsio. Agentes gratias rescripserunt. Vtrunque misimus,& cui responsum est,& quod responsum est. Et ne nimium essemus onerosi, signa fecimus his locis, vbi petimus inspicere non graueris,quemadmodum sibi obiecta quæstione,quod gratiam dei negaret, ita respondit, vt eam esse non diceret nisi naturam in qua nos condidit deus. Si autem hunc esse suum librum negat, aut eadem in libro loca, non contendimus,anathematizet ea,& illam confiteatur apertissime gratiā, quam doctrina Christiana demōstrat,& prædicat esse propriam Christianorum, quę non est natura,sed qua saluatur natura,non auribus sonante doctrina vel aliquo adiumēto visibili, sicut plantatur quodā modo & irrigatur extrinsecus, sed subministratione spiritus & occulta misericordia, sicut facit ille qui dat incrementum deus. Etsi enim quadam non *Gratia na-*
improbanda ratione dicitur gratia dei, qua creati su- *tura dicitur.*
mus, vt nōnihil essemus, nec ita essemus aliquid vt ca- F
dauer quod non viuit, & arbor quæ non sentit, aut pecus quod non intelligit, sed homines qui & essemus,& viueremus, & sentiremus, & intelligeremus,& de hoc tāto beneficio creatori nostro gratias agere debeamus: vnde merito & ista gratia dici potest, quia non præcedentium aliquorum operum meritis, sed gratuita dei bonitate donata est: alia est tamen qua prædestinati vocamur, iustificamur, glorificamur, vt dicere possimus, Si deus pro nobis,quis cōtra nos? Qui filio suo proprio *Roma. 8.*
non pepercit,sed pro nobis omnibus tradidit eum. De hac gratia quæstio vertebatur, quando ab iis quos Pelagius grauiter offendebat atque turbabat, dicebatur ei quòd eam suis disputationibus oppugnaret: quibus assereret non solum ad facienda, verumetiam ad perficienda mandata diuina per liberum arbitrium humanam sibi sufficere naturam. Hanc Apostolica doctrina gratiam isto nomine appellat, qua saluamur & iustificamur ex fide Christi. De hac scriptum est, Non irritam facio gratiam dei. Non si per legem iusticia, ergo Christus gratis mortuus est? De hac scriptum est: Eua- *Galat. 2. 5.*

m cuati

G euati estis in Christo, qui in lege iustificamini à gratia
Rom. 11.4. excidistis. De hac scriptum est: Si autem gratia iam nō
ex operibus,alioquin gratia non est gratia. De hac scrip
tum est: Ei autem qui operatur merces non imputatur
secundum gratiā,sed secundum debitum. Ei autem qui
non operatur, credenti autem in eum qui iustificat im-
pium,reputatur fides eius ad iusticiā. Et multa alia, quæ
melius potes ipse meminisse, & intelligere prudētius &
illustrius prædicare. Illam verò gratiam qua creati su-
mus homines, etiā si ita appellandam nō immeritò in-
telligimus, mirum est tamen si ita appellatam in vllis le
gitimis,propheticis,Euangelicis, Apostolicisq; literis le
gimus. Cum itaque de hac gratia Christianis fidelibus
catholicisque notissima,illi obiiceretur quæstio,vt eam
oppugnare desineret, quid est quod cum hæc tibi in li-
bro suo velut aduersante persona idem ipse obiecisset,
vt se respondendo purgaret, nihil aliud respondit, nisi
naturam creati hominis referri gratiam creatoris: atque
ita se dicere sine peccato implere posse iusticiam per li-
berum arbitrium cum adiutorio diuinæ gratiæ, quòd
deus hoc dederit homini ipsa possibilitate naturæ? Cui
meritò respondetur, Ergo euacuatū est scandalum cru-
H cis, ergo Christus gratis mortuus est. Non enim si non
moreretur propter delicta nostra,& resurgeret propter
Psal. 67. iustificationem nostram,nec ascendens in altum capti-
uans captiuitatem daret dona hominibus, ista naturæ
possibilitas quam defendit,in hominibus non esset. An
forte dei mandatum deerat, & ideo Christus mortuus
est: imò iam & hoc erat sanctum & iustum & bonum:
Exod. 20. Iam dictum fuerat: Non concupisces. Iam dictū fuerat:
Leuit. 19. Diliges proximum tuum tanquam teipsum. In quo ser
Matth. 22. mone Apostolus omnē legem dicit impleri. Et quoniā
nisi diligat deum nemo diligit seipsum: ideo dominus
in iis duobus præceptis, totam legem prophetasq; dicit
pendere. Quæ duo præcepta iam erant hominibus di-
uinitus data. An æternū præmium iusticiæ promissum
nondum erat? Hoc ipse non dicit, qui in suis literis po
suit etiam in vetere testamento regnum cœlorum esse
promissum. Si ergo ad faciendam perficiendámque iu-
sticiam, iam erat naturæ possibilitas per liberum arbi-
trium,iam erat legis dei sanctum & iustum bonúmque
mandatum,iam erat promissum præmium sempiternū,
ergo Christus gratis mortuus est. Ergo neque per legem
iusticia neque per naturæ possibilitatem, sed ex fide &
I dono dei per Iesum Christum dominum nostrum,vnū
mediatorem dei & hominum: qui nisi in plenitudine
temporis mortuus esset propter delicta nostra,& resur-
Abac. 2. rexisset propter iustificationē nostram, profectò & an-
Roma. 5. tiquorum fides euacuaretur & nostra. Fide verò eua-
cuata, quæ homini iusticia remanear, cum iustus ex fi-
de viuat: Ex quo enim per vnum hominem peccatum
intrauit in mundum, & per peccatum mors, & ita in
omnes homines pertransiit, in quo omnes peccauerūt,
proculdubio à corpore mortis huius vbi alia lex repu-
gnat legi mētis, neminem liberauit aut liberat sua pos-
sibilitas, quæ perdita redemptore indiget, saucia salua-
tore: sed gratia dei per fidem vnius mediatoris dei &
hominum, hominis Christi Iesu,qui & deus cum esset,
hominem fecit,& manens deus,homo factus refecit ip-
se quod fecit. Puto autem quod eum lateat fidem Chri-
sti, quæ postea in reuelationem venit, in occulto fuisse
temporibus patrum nostrorum,per quam tamen etiam
ipsi dei gratia liberati sunt,quicunque omnibus generis
temporibus liberari potuerunt, occulto iudicio dei,nō
2. Cor. 4. tamen vituperabili. Vnde dicit Apostolus: Habētes au-
tem spiritum fidei, vtique eundem quem & illi secun- K
dum quod scriptū est: Credidi propter quod & locutus
sum, & nos credimus propter quod & loquimur. Inde
est quod ait ipse mediator, Abrahā pater vester cōcupi- Ioan. 8.
uit videre diem meū, & vidit & gauisus est. Inde Mel-
chisedech prolato sacramento mensę dominicæ,nouit Gen. 14.
æternum eius sacerdotium figurare. Iam verò data in
literis lege, quam dicit Apostolus subintrasse vt abun-
daret delictum,& de qua dicit: Si ergo ex lege hæredi- Gala. 3.
tas, iam non ex promissione. Abrahæ autem per repro-
missionē donauit deus. Quid autem lex? Transgressio-
nis gratia proposita est, donec veniret semen, cui pro-
missum est dispositum per angelos in manu mediato-
ris. Mediator autem vnius non est,deus autem vnus est.
Lex ergo aduersus promissa dei? Absit. Si enim data es-
set lex quæ posset viuificare, omnino ex lege esset iusti-
cia. Sed conclusit scriptura omnia sub peccato, vt pro-
missio ex fide Iesu Christi daretur credentibus. Nónne
satis ostenditur hoc actum esse per legem, vt peccatum
agnosceretur & præuaricatione augeretur? Vbi enim Roma. 4.
lex non est,nec præuaricatio, & sic aduersus victoriam
peccati ad diuinam gratiam quæ in promissionibus est
confugeretur: atque ita lex non esset aduersus promissa L
dei, quia ideo per illam fit cognitio peccati, & ex præ-
uaricatione legis abundantia peccati, vt ad liberationē
quærantur promissiones dei,quod est gratia dei, & in-
cipiat esse in homine iusticia,nō sua sed dei,hoc est,da-
ta dono dei. Quam etiā nunc quidam sicut tunc de Iu-
dæis dictum est. Ignorantes dei iusticiam, & suam vo-
lentes constituere,iusticiæ dei non sunt subiecti. Per le- Roma. 10.
gem quippe & illi iustificari se arbitrantur, sufficiente
sibi ad eam custodiendam libero arbitrio,hoc est,iusti-
cia sua prolata ex natura humana, non donata ex gra-
tia diuina,propter quod iusticia dei dicitur. Vnde item
scriptum est, Per legem enim cognitio peccati. Nunc Roma. 3.
autem sine lege iusticia dei manifestata est, testificata
per legē & prophetas. Cum dicit manifestata est,osten
dit quia tunc erat,sed tanquā illa pluuia,quam Gedeon
impetrauit, tunc velut in vellere occulta, nunc autem
velut in area manifestata. Cum ergo lex sine gratia non
mors peccati potuisset esse, sed virtus: sic enim dictum
est: Aculeus mortis peccatum, virtus autem peccati lex. 1. Cor. 15.
Sicut confugiunt multi à facie regnantis peccati ad
gratiam velut aream nunc patentem, ita pauci ad eam
confugiebant velut in vellere tunc latentem. Hæc ve- M
rò temporum distributio refertur ad altitudinem di-
uitiarum sapientiæ & scientiæ dei, de qua dictum est,
Quàm inscrutabilia sunt iudicia eius & inuestigabiles Roma. 11.
viæ eius. Quapropter si & ante tempus legis & tempore
ipso legis iustos patres,& ex fide viuentes, non possibi-
litas naturæ infirmæ & indignæ ac viciatæ & sub pecca
to venundatæ,sed dei gratia per fidem iustificat,& nūc
eadem in apertum iam veniens reuelata iustificat. Ana-
themet erga Pelagius scripta sua, vbi contra eam, & si πελαγιο-
non per contumaciam,tamen per ignorantiam dispu- δίκα.
tat,possibilitatem defendendo naturæ ad vincēda pec-
cata & implenda mādata. Aut si sua esse negat,aut scrip
tis suis ab inimicis suis dicit immissa quæ sua negat, a-
nathemet ea tamen & damnet paterna exhortatione,
& authoritate sanctimoniæ tuæ. Si vult, ergo onero-
sum sibi, & perniciosum ecclesiæ discat scandalum au-
ferre, quod scandalum auditores & in peruersum dile-
ctores eius vsquequaq; spargere nō quiescunt. Si enim
cognouerint eundem librum,quem illius vel putāt esse
vel norunt, episcoporum catholicorum authoritate &
maxime

A maxime sanctitatis tuæ, quam apud eum esse maioris
ponderis minime dubitamus, ab eodem ipso anathe-
matum atque damnatum, non eos vlterius existima-
mus ausuros loquendo contra gratiam dei, quæ reuela-
ta est per passionem & resurrectionem Christi, pecto-
ra fidelia & simpliciter Christiana turbare: sed potius
adiuuante misericordia domini, concertantibus no-
biscum charitate ac pietate flagrãtibus orationibus tu-
is, non solùm vt in æternum beati, verumetiam iusti &
sancti sint, non in sua virtute, sed in eadem gratia con-
fisuros. Vnde & ad ipsum scriptã ab vno nostrum epi-
stolam, ad quem per quendam Orientalem diaconum,
ciuem autem Hipponensem tanquam purgationis suæ
quædam scripta transmisit, tuæ beatitudini potius cre-
dimus dirigendam, melius iudicantes & petẽtes vt eam
ei mittere ipse digneris. Sic enim eam legere potius nõ
dedignabitur, magis in illa eũ qui misit quàm qui scrip-
sit attendens. Illud verò quod dicunt posse hominem
esse sine peccato, & mandata dei facile custodire si ve-
lit, quamuis cum hoc per adiutorium gratiæ, quæ tamen
per incarnationem vnigeniti eius reuelata atque dona-
ta est dicitur, tolerabilius dici videatur: tamẽ quoniam
B non immeritò mouere potest, vbi & quando per ean-
dem gratiam id efficiatur in nobis, vt sine vllo pror-
sus peccato simus, vtrum in hac vita quando caro con-
cupiscit aduersus spiritum, an in illa cum fiet sermo,
Gala.5. qui scriptus est: Vbi est mors victoria tua, vbi est mors
1.Cor.15. aculeus tuus? aculeus enim mortis est peccatum: dili-
gentius pertractandum, propter alios quosdam qui sen
serunt, atque in suis literis memoriæ mandauerunt, e-
tiam in hac vita esse posse homines sine peccato, non
ab initio natiuitatis suæ, sed conuersione à peccatis ad
iusticiam, & à vita reproba ad bonam vitam. Sic enim
Luca.1. intellexerunt quod de Zacharia & Helizabet scriptum
est, ambulasse eos in omnibus iustificationibus domi-
ni sine querela. Hoc quod dictum est, sine querela, sine
peccato dictum acceperunt, non quidem negãtes, imò
etiam quod aliis locis in literis eorũ inuenitur, pie con-
fitentes adiutorium gratiæ domini nostri, non per na-
turalem spiritum hominis, sed per principalem spiri-
tum dei, qui parum videntur considerasse ipsum Za-
chariam fuisse vtique sacerdotem. Omnes autem tunc
sacerdotes necesse habebant ex lege dei primitus pro
peccatis suis offerre sacrificium, deinde pro populo, si-
C cut nunc per orationis sacrificium conuincimur, non
Matth.6. esse sine peccato, quoniam iussi sumus dicere: Dimitte
nobis debita nostra. Ita & tunc per sacrificia victima-
rũ animalium conuincebantur, sacerdotes sine peccato
non esse, qui pro suis peccatis iubebantur offerre. Quod
si res ita se habet, vt per gratiam Saluatoris proficiamus
quidem in hac vita, deficiente cupiditate, crescente cha
ritate, perficiamur autẽ in illa vita, cupiditate extincta,
charitate completa, profecto illud quod scriptum ẽst:
1.Ioan.3. Qui natus est ex deo non peccat: secundum ipsam cha-
ritatem dictum est, quæ sola non peccat. Ad natiuita-
tem quippe, quæ ex deo est, augenda & perficienda per-
tinet charitas, non ea quæ minuenda est & consumen-
da cupiditas, quæ tamen quandiu est in membris no-
stris, lege quadam sua repugnat legi mentis. Sed natus
ex deo, nec obediens desyderiis eius, nec exhibẽs mem-
Roma.7. bra sua arma iniquitatis peccato, potest dicere: Iam non
ego operor illud, sed illud quod habitat in me peccatũ.
Sed quoquo modo se habeat ista quæstio, quia & si non
Error tolerabilis. inuenitur homo in hac vita sine peccato, id tamen di-
citur posse fieri per adiutorium gratiæ & spiritus dei:

quod vt fiat conandum atque poscendum est, tolerabi- D
liter in id quisque fallitur: nec diabolica impietas, sed
error humanus est, elaboranda & optanda affirmare,
etiam si quod affirmat non possit ostendere. Id enim
credit fieri posse quod certe laudabile est velle. Nobis
autẽ sufficit quod nullus in ecclesia dei fidelium repe-
ritur in quolibet profectu, excellentia atq; iusticia, qui
sibi audeat dicere non necessariam precationẽ oratio-
nis dominicæ: Dimitte nobis debita nostra, & dicat se Matth.6.
nõ habere peccatum, ne seipsum decipiat, & veritas in ἄμεμπτος.
eo non sit, quamuis iã sine querela viuat. Non enim qua-
lecunq; etiam tentationis humanæ, sed graue peccatum
est quod in querelã venit. Cætera quæ illi obiecta sunt,
sicut gestis defensa peruiderit, ita de his proculdubio
tua beatitudo iudicabit. Dabit sanè nobis veniam sua-
uitas mitissima cordis tui, quod prolixiorem epistolam
fortassis quàm velles tuæ misimus sanctitati. Non enim
riuulum nostrum tuo largo fonti augẽdo refundimus,
sed in hac non parua tentatione temporis vnde nos li-
beret, cui dicimus: Ne nos inferas in tẽtationem: vtrum
etiam noster licet exiguus ex eodem quo etiam tuus a-
bundans emanet capite fluentorum, hoc à te probari
volumus, tuisque rescriptis de communi participatio- E
ne vnius gratiæ consolari.

Innocentius superiori respondet, [redacted] *Epist. XCVI.*

INNOCENTIVS Aurelio, Alipio, Augu- 1.Retra.50
stino, Euodio, Possidio, episcopis salutem.
Fraternitatis vestræ literas plenas fidei totoq;
religionis catholicæ vigore firmatas à duo-
bus missas conciliis per fratrem & coëpiscopum nostrũ
Iulium pergrato suscepimus animo, quod earum tenor
omnisque contextio est in consideratione quotidianæ
gratiæ dei, & in eorum correctione, qui contrà sen-
tiunt, integra ratione consistit, vt & illis omnem tol-
lere possit errorem, & idoneũ dato cuiuis nostræ legis
exemplo, quem sequi debeat dignum possint præbere
doctorẽ. Sed de his iam satis, vt opinor, supra diximus,
cũ vestris relationibus respondentes rescripsimus, quid
vel de illorũ perfidia, vel de vestra sentẽtia sentiremus.
Sed subinde contra eos subuenit & suppeditat quod di
catur, nec potest aliquando esse quod vincat, cum tam
miserum impiùmque sit quod nostræ fidei virtute & ip
sa plenius veritate vincatur. Qui enim omnem vitæ F
spem respuit, atque contempsit, inimica damnabili cor
suum disputatione confundens, cum credit nihil esse
quod à deo accipiat, nec aliquid superesse quod petat
ad sanandum se, qui sibi hoc abstulit vlterius quid relin
quit? Si ergo sunt aliqui quos in sui defensionẽ peruer-
sitas tanta deuinxit, qui huic se dogmati dant atq; con-
iugant, sperantes hoc ad catholicam pertinere doctri-
nam, quod abhorrẽs longius & penitus approbatur ad-
uersum, infecti illorum & monitis & verbis vt laberẽ-
tur inducti, quatenus ad rectum viæ tramitem redeant
festinabunt, ne diutius mentem obsidens, velut eorum
sensibus pastus error inuadat. Nam si Pelagius quocun-
que restitit loco, eorum animos qui facile vel simplici-
ter crederent disputanti hac affirmatione decepit: seu
hac illi in vrbe sint, quod nescientes nec manifestare
possumus, nec negare, cũ & si sunt lateant, nec aliquan-
do audeant, vel illum prædicantem ista defendere, vel
talia aliquo nostrorum præsente iactare, & in tanta po
puli multitudine deprehendi aliquis facilè, nec alicu-
bi possit agnosci: siue in quouis terrarum loco degant,

G dei nostri misericordia gratiaq; credimus, quod facile corrigantur, auditá eius damnatione, qui fuerit pertinax & resistens huius dogmatis author inuētus: nec interest vbi isti fuerint, dum vbicunq; inueniri potuerint: sint sanandi. Nobis tamen nec persuaderi potest eum esse purgatum, quanuis ad nos à nostris quibusdam laicis sint gesta perlata, quibus ille auditum se crederet & absolutum: quę vtrū vera sint dubitamus, quod sub nulla illius prosecutione venerunt, nec eorum aliquas accepimus de hac re literas apud quos istius rei iste præstitit causas. Quod si de sua ille potuisset purgatione confidere, hoc magis credimus quod egisset, quod multo verius esse potuerat, vt illos cogeret epistolis suis quid iudicauerūt indicare verum: cum sint aliqua in ipsis posita gestis, quæ obiecta partim ille vitādo suppressit, partim multa in se verba retorquendo tota obscuritate cōfudit, aliqua magis falsis argumentis quàm vera ratione, vt ad tempus poterat videri, purgauit negando, alia falsa interpretatione vertendo. Sed vtinam, quod optandum magis est, etiam se ille ad veram fidei viam, ab illo sui tramitis errore conuertat, vt cupiat velitq; purgari, considerans quotidianā dei gratiam, adiutoriúm-
H que cognoscens, vt videatur verum & approbetur ab omnibus manifesta ratione correctus, nō gestorum iudicio, sed ad catholicam fidem orbe conuerso. Vnde non possumus illorum nec culpare nec approbare iudicium, cum nesciamus vtrum vera sint gesta, aut si vera sunt, illum constet magis subterfugisse, quàm se tota veritate purgasse. Qui si confidit, nouitque non nostra dignum esse damnatione, quod dicat iam totum hoc se refutare quod dixerat, non à nobis accersiri, sed ipse debet potius festinare vt posit absolui. Nam si adhuc taliter sentit, quādo se nostro iudicio quibusuis acceptis literis cum sciat damnandum esse, committet? Quod si accersendꝰ esset, ab iis melius fieret, qui magis proximi & non longo terrarum spacio videntur esse disiuncti: sed non deerit cura, si medicinæ præbeat ille materiam. Potest enim damnare quæ senserat, ac datis literis erroris sui, vt regressum ad nos decet, veniam postulare. Librum sane qui eius esse diceretur nobis à vestra charitate transmissum euoluimus. In quo multa blasphemia, nihil quod placeret, nihil quod non penitus displiceret à quouis damnandum atq; calcandum, cui similia
I nisi qui ista scripserat, nemo alter in mentem reciperet atq; sentiret. Nam hoc loco latius de lege disputare velut coram posito repugnanteq; Pelagio necessariū esse non duximus, cum vobiscum totum scientibus pariq; nobiscum ascensione gaudentibus colloquamur. Tunc enim melius hæc exempla ponuntur, quando cum iis quos harum cōstat rerum imprudentes esse tractamus. Nam de naturæ possibilitate, de libero arbitrio, & de omni dei gratia & quotidiana gratia, cui non sit rectè sentienti vberrimum disputare. Anathematizet ergo ista quæ sensit, vt illi qui eius sermonibus fuerant præceptisq; collapsi, quid tandem habeat fides vera cognoscant. Facilius enim reuocari poterunt, cúm ista à suo senserint authore damnari. Quod si ille pertinaciter in hac voluerit impietate persistere, agendum est qualiter vel iis possit subueniri, quos non scelus huc sed magis error induxit: nec & illis hæc medicina pereat, cuius iste talem non admittit nec postulat curam. Deus vos incolumes custodiat fratres charissimi. Datum V. Kalend. Februarias.

Innocentius Augustinum salutat tantum.

Epistola XCVII.

INNOCENTIVS Aurelio & Augustino episcopis. Acceptissimi mihi germani compresbyteri illò recursus vacuus officio vestro esse non debuit. Per charos enim salutare charissimos, naturale quodā modo videtur & consequens. Gaudere ergo in domino vestrā germanitatē amantissimi cupimus, & pro nobis paria ad deum vota rependere precamur, quia vt bene nostis, communibus & alternis plus agimus orationibus quàm singularibus aut priuatis. K

Euodius Augustino proponit aliquot quæstiones.

Epistola XCVIII.

EVODIVS episcopus, Augustino episcopo. Pridem quæstiones misi ad sanctitatē tuam. Vnam de ratione & deo, (puto) per Iobinum qui seruit ancillis dei. Alteram de corpore saluatoris, de quo æstimatur quod substātiam dei videat. Tertiam dico nunc. Anima rationalis, quam saluator cum corpore assumpsit, vtrū in vna de opinionibus est illis quæ proponūtur, cum de animæ origine quæritur, si qua ibi potest veritate fulciri: an quanquam rationalis sit, non tamen ex iis speciebus quæ de animalium anima dicuntur, sed in alia habetur. Quartam interrogo, qui sunt illi spiritus de quibus in epistola sua ponit Petrus testi- L
monium de domino dicens: Mortificatus carne, viuificatus spiritu, in quo & eis qui in carcere erant spiritibus veniens prædicauit, & cætera: hoc inferens quod in inferno fuerunt, & descendens Christus omnibus euangelizauit, omnèsque à tenebris & pœnis per gratiam liberauit, vt à tempore resurrectionis domini, iudicium expectetur exinanitis inferis. Quid ergo in hac re sanctitati tuæ videatur, cupio nosse. 1.Petri.3.

Augustinus Euodio, respondens ad duas quæstiones, quarum altera est de loco obscuro, primæ Petri tertio cap. altera de anima Christi.

Epistola XCIX.

DOMINO dilectissimo fratri & coëpiscopo Euodio, Augustinus in domino salutē. Quæstio, quā mihi proposuisti ex epistola Apostoli Petri, solet nos vt te latere non arbitror, vehemētissime commouere, quo modo illa verba accipienda sint tanquam de inferis dicta. Replico ergo tibi eandem quæstionem, vt siue ipse potueris, siue aliquem qui posit inueneris, auferas de illa atque finias dubitationē meam. Quod si prior potuero cum id donauerit domi- M
nus, tibique impartiri valuero, non fraudabo dilectionem tuam: nunc autem quæ me ibi moueant intimabo, vt secundum hæc de illis verbis Apostolicis, vel ipse cogites, vel quem idoneum repereris consulas. Quum dixisset Christum mortificatū carne, viuificatum spiritu, continuo subiecit† in quo & iis qui in carcere erāt conclusi spiritibus veniens prædicauit, qui increduli fuerūt aliquando, quando expectabat dei patientia in diebus Noë, cū fabricaretur arca, in qua pauci, id est octo animæ saluæ factæ sunt per aquā. Deinde subiunxit & ait: quod & vos nunc simili forma baptisma saluos fecit. Mouet itaque si apud inferos dominus quando mortuus est in carcere conclusis spiritibus prædicauit, quid boni soli meruerint, vt dominus ad inferna descenderet: & de istis tantum duobus dictum fuisse illi diuiti. Inter vos & nos chaos magnum firmatum est, vt ij qui volunt hinc transire ad vos non possint, neq; inde huc transmeare: nescio vtrum quisquam sit cui non videatur absurdum. Porrò si plures quàm duo ibi erant, quis audeat dicere non ibi fuisse patriarchas & prophetas, quibus in scripturis dei iusticiæ pietatisque tam insi-

1.Petri.3.

†al. in eo ipso spiritibꝰ qui in carcere erāt cōclusis aduenientē prædicasse, qui spiritus aliquando increduli fuerāt, cū sustentaret in diebꝰ in quibꝰ adhuc expectabat &c.

Lucæ.16.

gne te-

A gne testimonium perhibetur, qui tunc infideles fuerũt, cum fabricaretur arca? Etenim post tempora Noë, multa milia tot gentium vsque ad passionem Christi mortua sunt, quæ potuit apud inferos inuenire: Non vtique eorum qui in deum crediderant, sicut prophetæ & patriarchæ de stirpe Abraæ, sicut ipse retro Noë & tota domus eius, quæ salua facta est per aquam, excepto fortassis vno filio, qui postea reprobatus est, sicut etiã præter progeniem Iacob: alij fuerunt credentes in deum sicut Iob, sicut ciuitas Niniue, & si qui alij sunt qui vel appareant in scripturis, vel in genere humano latent: sed eorum dico multa milia hominũ, qui deum ignorantes, & dæmonum vel simulachrorum cultui dediti à temporibus Noë vsq; ad passionem Christi, ex hac vita emigrarũt, quos apud inferos Christus inueniens, quo modo illis non prædicauit, sed illis tantum qui in diebus Noë increduli fuerunt cum fabricaretur arca? Aut si omnibus prædicauit, cur illos solos Petrus commemorauit, prætermissa multitudine tam innumerabili cæterorum? Et dominum quidem carne mortificatum venisse in infernum satis constat. Neque enim

B contradici potest, vel prophetiæ quæ dixit: Quoniam

Psal. 15. non derlinques animam meam in inferno. Quod ne aliter quisquam sapere auderet, in actibus Apostolo-

Acto. 2. rum, idem Petrus exponit: Vel eiusdem Petri: illis verbis, quibus eum asserit soluisse inferni dolores, in qui-

12. de Gen. ad literam. cap. 33. bus impossibile erat eum teneri. Quis ergo nisi infidelis negauerit fuisse apud inferos Christum? Quod si mouet aliquem, quemadmodum accipiendum sit inferni ab illo solutos dolores. Neque enim cœperat in eis esse tanquam in vinculis, & sic eos soluit tanquam si catenas soluisset, quibus fuerat alligatus, facile est intelligere sic eos solutos, quemadmodum solui possunt laquei venantium, ne teneant, non quia tenuerunt. Potest & sic, vt eos dolores eum soluisse credamus quibus teneri ipse non poterat, sed quibus alij tenebantur, quos ille nouerat liberandos. Verum qui nam isti sint, temerarium est definire. Si enim omnes omnino dixerimus tunc esse liberatos qui illic inuenti sunt, quis nõ gratuletur si hoc possimus ostendere, præsertim propter quosdam, qui nobis literario labore suo familiariter innotuerunt, quorum eloquium ingeniúmque miramur, non solum poëtas & oratores, qui eosdem ipsos falsos deos gentium, multis opusculorum suorum locis con-

C temnendos ridendosq; monstrarunt, & aliquando etiã vnum deum verumq; confessi sunt, quanuis illa superstitiosa cum cæteris colerent: verumetiam illos qui hęc non cantando vel declamando, sed philosophando dixerunt. Multos etiam quorum literas non habemus, sed in illorum literis didicimus secundum quendam modum laudabiles vitas, vt excepto dei cultu, in quo errauerunt, colentes vana quæ publice colenda fuerant instituta, & creaturæ potius quàm creatori seruientes: in cæteris moribus parsimoniæ, continentiæ, castitatis, sobrietatis, mortis pro patriæ salute contemptu, seruatæque fidei, non solum ciuibus, verum & hostibus imitandi meritò proponantur. Quæ quidem omnia, quãdo non referuntur ad finem rectæ veræq; pietatis, sed ad fastum inanem humanæ laudis & gloriæ, etiam ipsa inanescunt quodam modo, steriliaq; redduntur: veruntamen quadam indole animi ita delectant, vt eos in quibus hæc fuerunt vellemus vel præcipue vel cum cæteris ab inferni cruciatibus liberari, nisi aliter se haberet sensus humanus, aliter iusticia creatoris. Quæ cum ita sint, si omnes inde soluit

saluator, & sicut requirens scripsisti exinaniuit infer- D na, vt deinceps iudicium iam expectaretur extremum: hæc sunt quæ in hac re non immerito mouent, quæ mihi interim cogitanti solent occurrere. Primum qua authoritate firmetur ista sententia. Quod enim scriptum est in morte Christi factum solutis doloribus inferni, vel ad ipsum potest intelligi pertinere, quod eos hactenus soluerit, hoc est, irritos fecerit, ne ab eis ipse teneretur, præsertim quia sequitur: In quibus impossibile erat teneri eum. Vel si causa quæritur cur voluerit venire in infernum, vbi dolores illi essent, quibus teneri omnino non poterat, quia erat, vt scriptum est, inter mortuos † liber, in quo princeps & præpositus mor- *Psal. 87.* tis non inuenit aliquid quod supplicio deberetur, hoc *† in mortuis* scilicet quod scriptum est, Solutis doloribus inferni, nõ in omnibus, sed in quibusdam accipi potest, quos ille dignos ista liberatione iudicabat: vt neque frustra illuc descendisse existimetur, nulli eorum profuturus qui ibi tenebantur inclusi: nec tamẽ sit consequens, vt quod diuina quibusdam misericordia iusticiáque concessit, omnibus concessum esse putandum sit. Et de illo quidem primo homine patre generis humani, quod eum E ibidem soluerit, ecclesia ferè tota consentit: quod eam non inaniter credidisse credendum est, vndecunque hoc traditum sit, etiam si canonicarum scripturarum hinc expressa non proferatur authoritas: quanquam illud quod in libro sapientiæ scriptum est: Hæc illum *Sapien. 10.* qui primus factus est patrem orbis terrarum, cum solus esset creatus, custodiuit & eduxit illum à delicto suo, & dedit ei virtutem continendi omnia: magis pro hac sententia quàm pro vllo alio intellectu facere videatur. Addunt quidam hoc beneficium antiquis etiam sanctis fuisse concessum, Abel, Seth, Noë, & domui eius, Abraam, Isaac & Iacob, aliisque patriarchis & prophetis, vt cum dominus in infernum venisset, illis doloribus soluerentur. Sed quo nam modo intelligatur Abraam, in cuius sinum pius etiam pauper ille susceptus est, in illis fuisse doloribus, ego quidem non video: explicant fortasse qui possunt. Solos autem duos, id est, Abraam & Lazarum, in illo memorabilis quietis sinu fuisse, antequam dominus in inferna descenderet: & de istis tantum duobus dictum fuisse illi diuiti: Inter vos & nos chaos magnum firmatum est, vt ij *Luca. 16.* qui volunt hinc transire ad vos nõ possint, neque inde huc transmeare, nescio vtrum quisquam sit cui non vi- F deatur absurdum. Porrò si plures quàm duo ibi erant, quis audeat dicere non ibi fuisse patriarchas & prophetas, quibus in scriptura dei iusticiæ pietatisque tam insigne testimonium perhibetur? Quid is ergo præstiterit, qui dolores soluit inferni, in quibus illi non fuerunt, nondum intelligo: præsertim quia ne ipsos quidem inferos vspiam scripturarum locis in bono appellatos potui reperire. Quod si nusquam in diuinis authoritatibus legitur, non vtique sinus ille Abraæ, id est, secretæ cuiusdam quietis habitatio, aliqua pars inferorum esse credenda est: quanquam in his ipsis tanti magistri verbis, vbi ait dixisse Abraam, Inter vos & nos chaos magnum firmatum est, satis, vt opinor, appareat non esse quandam partem, & quasi membrum inferorum tantæ illius fœlicitatis sinum. Chaos enim magnum, quid *χάος.* est nisi quidam hiatus, multum ea separans, inter quæ non solum est, verumetiam firmatus est? Quapropter si in illum Abrahæ sinum Christum mortuum venisse sancta scriptura dixisset, non nominato inferno eiusq; doloribus, miror si quisquam ad inferos eum descen-

G disse asserere auderet. Sed quia euidentia testimonia &
infernum cõmemorant & dolores, nulla causa occur-
rit, cur illò credatur venisse saluator, nisi vt ab eius do-
loribus saluos faceret. Sed vtrum omnes quos in eis in-
uenit, an quosdam quos illo beneficio dignos iudica-
uit, adhuc requiro. Fuisse tamen eum apud inferos, & in
eorum doloribus constitutis hoc beneficium præstitis-
se non dubito. Vnde illis iustis qui in sinu Abrahæ erãt,
cum ille in inferna descẽderet, nondum quid contu-
lisset inueni, à quibus eum secundum beatificam præ-
sentiam suæ diuinitatis nunquam video recessisse. Si-
cut etiam eodem ipso die quo mortuus est, promisit la-
Lucæ.23. troni, quod cum illo in paradiso fuisset futurus, quan-
do absoluendos inferni dolores fuerat descensurus.
Profecto igitur in paradiso atque sinu Abrahæ, etiam
ante iam erat beatificante sapientia, & apud inferos iu-
dicante potentia. Vbi enim non est, nullo loco obsessa
diuinitas? veruntamen secundum creaturam, quam ex
quodam tempore suscipiendo manens deus, homo fa-
ctus est, hoc est, secundum animam eum fuisse apud
inferos, aperte scriptura declarat, & per prophetiam
præmissa, & per Apostolicum intellectum satis exposi-
H ta, qua dictum est, Non derelinques animam meam in
inferno. Scio quibusdam videri, morte domini Chri-
sti iam talem resurrectionem præstitam iustis, qualis
nobis in fine promittitur, quoniam scriptum est, illo
Matth. 27. terræmotu, quo in eius passione petræ scissæ & monu-
menta aperta sunt, multa corpora resurrexisse iusto-
rum, & visa cum illo quando resurrexit in sancta ci-
uitate: Qui vtique si non iterum repositis corporibus
dormierunt, videndum est quemadmodum intelliga-
Apoca.1. tur Christus primogenitus à mortuis, si eum in illa re-
surrectione tot præcesserunt, Quod si respondetur hoc
dictum esse per anticipationem, vt monumenta qui-
dem illo terræmotu aperta intelligantur, cum Chri-
stus in cruce penderet, resurrexisse autem iustorum cor-
pora non tunc, sed cum ille prior resurrexisset, quan-
uis tunc vt dixi, anticipando fuisset adiunctum, vt &
Christus primogenitus à mortuis sine ambiguitate cre-
datur, & illis iustis continuo concessum, vt ipso præ-
eunte in æternam incorruptionem atque immortalita-
tatem resurgerẽt. illud adhuc restat quod moueat, quo
modo à Petro dici potuerit, quod vtique verissime di-
ctum est, quando per illam prophetiam nõ de Dauid,
I sed de Christo asseruit fuisse prædictum, carnem eius
Acto.2. nõ vidisse corruptionem, & quod adiunxit de Dauid,
apud eos esse monumentum eius: vnde illos vtiq; non
conuincebat, si corpus eius ibi iam non erat, quia etsi
ante in recenti sua morte resurrexisset, nec caro eius vi-
disset corruptionem, posset nihilominus illud monu-
David an mentum manere. Durum autem videtur, vt Dauid nõ
resurrexerit fuerit in illa resurrectione iustorum, si eis iam æterna
donata est, cuius Christus ex semine tam crebro, & tan-
ta euidentia, tantaq; honorificentia commendatur. Pe-
riclitabitur etiam illud quod ad Hebræos de iustis an-
Hebræ.11. tiquis dicitur: Quia pro nobis meliora prouiderunt, ne
sine nobis perfecti perficerentur, si iam in illa resurre-
ctionis incorruptione constituti sunt, quæ nobis perfi-
1.Petri.3. ciendis in fine promittitur. Cur ergo Petrus eos tãtum
cõmemorare voluerit, quibus in carcere inclusis Euan-
gelium prædicatum est, qui in diebus Noë cum fabri-
caretur arca increduli fuerunt, vides quàm latebrosum
sit, & quæ me moueant, ne affirmare hinc aliquid au-
deam. Huc accedit, quia cum dixisset Apostolus, quod
& vos nunc simili forma baptisma saluos facit, nõ car-
nis depositio sordium, sed cõscientiæ bonæ interroga- K
tio in deum per resurrectionem Iesu Christi, qui est in
dextera dei, deglutiens mortem, vt vitæ æternæ hære- ὑποταγ.
des efficeremur, profectus in cœlos subiectis sibi ange-
lis & potestatibus & virtutibus, continuo subiecit. Chri
sto igitur in carne passo, & vos eadem scientia arma- 1.Petri.4.
mini, quia qui passus est in carne desiit à peccatis, in
hoc, vt iam non hominũ desyderiis, sed voluntate dei
quod reliquum est in carne viuat tempus. Deinde ait,
Sufficit enim præteritũ tempus ad voluntatem homi-
num consummatum ambulantes in libidinibus & con
cupiscẽtiis & ebrietate, comessationibus, potationibus,
& illicitis idolorum seruitutibus, in quo stupescunt nõ
concurrere vos in eandem luxuriæ confusionem blas-
phemantes, quoniam reddent rationem ei qui para-
tus est iudicare viuos & mortuos. His dictis subnectit,
Propter hoc enim & mortuis euangelizatum est, vt iu-
dicentur quidem secundum homines in carne, viuant
autem secundum deum spiritu. Quem non moueat ista
profunditas? Mortuis dicit euangelizatum, quos pro-
fecto si intellexerimus, qui de corpore exierunt, illi opi-
nor erunt, de quibus supra dixit. Qui increduli fuerunt
in diebus Noë, aut certe omnes quos apud inferos Chri L
stus inuenit. Quid sibi ergo vult vt iudicentur quidem
secundum homines in carne, viuant autem secundum
deum spiritu? Quo modo iudicantur in carne, quã non
habent, si apud inferos sunt, vel quam nondum recepe-
runt, si etiam à doloribus inferni soluti sunt? Neq; enim
si vt quærẽdo dicis, exinaniti sunt inferi, omnes etiam
qui tunc ibi fuerunt in carne resurrexisse credẽdi sunt:
aut qui resurgentes apparuerunt cum domino, ad hoc
carnem receperunt, vt in ea iudicarẽtur secundum ho-
minẽ: quod nec de illis video quo modo accipi possit,
qui increduli fuerunt in diebus Noë: non enim eos in
carne vixisse scriptum est, aut credi potest ideo solutos
dolores inferni, vt qui inde liberarentur, carnem ad
luendam pœnam reciperent. Quid est ergo vt iudicen-
tur secundum homines in carne, viuant autem secun-
dum deum spiritu? An forte hoc præstitum est eis, quos
apud inferos Christus inuenit, vt per Euangelium viui-
ficarentur spiritu, quanuis futura resurrectione in car-
ne iudicandi sint, vt per aliquam carnis pœnam trans-
eant in regnum dei? Quod si ita est, cur hoc tantum de
illis qui quondam non crediderunt in diebus Noë, ac
non etiam de cæteris, quos illi Christi visitatio cõperit M
per Euangelij prædicationem spiritu reuixerunt, postea
transitoria pœna in carne iudicãdi? Quod si de omni-
bus acceperimus, manet quæstio, quare Petrus eos tantũ
cõmemorauit qui tunc increduli fuerunt, cum fabrica-
retur arca? Mouet etiam illud, quod ij qui de hac re co-
nantur reddere rationem, ideo dicunt Christo ad infe
ros descendente, iis qui ibi inuẽti sunt illa loca pœnalia
tanquã carceres exinanitos, quia non audierant Euan-
gelium, quod illis viuentibus nondum toto orbe terra-
rum prædicabatur, & iustas habebant causas cur nõ cre
didissent, quod eis non fuerat annunciatũ: deinceps au
tem non habituros excusationem, qui prædicationem
Euangelij per omnes gentes celebratam diffusamq; con
temnunt, & ideo illis tunc euacuatis carceribus iam iu-
stum restare iudicium, quo cõtumaces & infideles etiã
æterno igne puniantur. Nec attendũt qui hoc sentiunt
hanc excusationem habere posse omnes, qui etiam post
resurrectionem Christi, antequam ad eos Euangelium
perueniret ex hac vita emigrarunt. Neque enim post- Ita sperandum.
ea quàm dominus remeauit ab inferis, nemo permis-
sus est

A sus est iterum ire ad inferos, nisi audito Euangelio, cum tam multi morerentur in toto orbe terrarum, antequam ad eos hæc annunciatio perueniret, qui omnes habebunt excusationem, quæ ablata dicitur eis, quibus dominus cum venisset, qui ante non audierant in inferno dicitur prædicasse. Vbi forte dicatur etiam istos, qui post domini resurrectionem, nondum sibi annunciato Euangelio mortui sunt siue moriuntur, illic apud inferos audire potuisse vel posse, vt illic credant quod de Christi veritate credendum est, & habeāt etiam ipsi remissionem ac salutem, quam illi meruerunt, quibus ipse Christus annunciauit. Neque enim quia rursus ascendit Christus ab inferis, ideo ibi fama eius extincta est, nam & hinc ascendit in cœlum, & tamen eius annunciatione, qui in eum crediderint salui erunt. *Philip.2.* Ideo quippe exaltatus est, & donatum est ei nomen quod est super omne nomen, vt in nomine eius omne genu flectatur, nō solum cœlestium & terrestrium, verumetiam infernorum. Sed hanc opinionem si admittimus, qua putari potest homines, qui cum viuerent minime crediderunt, posse in Christum apud inferos credere, quis ferat? Quæ consequenter absurda fideique contraria? Primùm ne frustra dolere videamur eos qui sine ista gratia de corpore exierunt, frustráque curam gerere atque instanter hortari, vt eam homines priusquam moriantur percipiant, ne sempiterna morte puniantur: B Aut si illi tantum apud inferos inutiliter atque infructuose credunt, qui Euangelio sibi annunciato hic credere noluerunt, illis autem proderit credere, qui non hic contempserunt quod audire minime potuerunt: aliud sequitur absurdius, vt hic non sit Euangelium prædicandum: quoniam omnes vtique morituri sunt, & sine vllo reatu contempti Euangelij venire ad inferos debēt, vt eis prodesse possit, cum ibi crediderint. Quod sentire impiæ vanitatis est. Quamobrem teneamus firmissime quod fides habet fundatissima authoritate firmata, quia Christus mortuus est secundum scripturas, & quia sepultus est, & quia resurrexit tertia die secundum scripturas, & cætera quæ de illo testante † veritate conscripta sunt. *† testatissima.* In quibus etiam hoc est, quod apud inferos fuit solutis eorum doloribus, quibus eum erat impossibile teneri, à quibus etiam recte intelligitur soluisse & liberasse quos voluit, corpúsque quod in cruce reliquerat in sepulchro positum recepisse. In illa vero, quā C proposuisti de verbis Petri Apostoli quæstione, quot ū ī quæ me moueant perspicis, & alia fortasse si diligentius discutiantur possunt mouere, vel apud nos ea cogitando, vel quos dignum est, & si possumus consulendo quæramus. Considera tamen ne forte totum illud, quod de conclusis in carcere spiritibus, qui in diebus Noë non crediderant, Petrus Apostolus dicit, omnino ad inferos non pertineat, sed ad illa potius tempora, quorum formam ad hæc tempora transtulit. Illa quippe res gesta, forma fuerat futurorū, vt ij qui modo non credunt Euangelio, dum in omnibus gentibus ædificatur ecclesia, illis intelligantur esse similes, qui tunc non crediderunt cum fabricaretur arca. Illi autem qui crediderunt, & per baptismum salui fiunt, illis comparentur, qui tūc in eadem arca salui facti sunt per aquā. Vnde ait: Sic & vos simili forma baptisma saluos facit. Ad hanc igitur formæ similitudinem, cætera etiam de incredulis coaptemus, & nō suspicemur quod apud inferos ad faciendos fideles atque liberandos Euangelium prædicatum sit, vel adhuc etiam prædicetur, quasi & ibi sit ecclesia cōstituta. Ad illum ergo sensum qui te mouet, ideo videntur attracti qui hoc Petrum sensisse crediderunt, quia dixit, conclusis in carcere spiritibus prædicatum, quasi animæ non possint intelligi spiritus, qui tunc erant in carcere, † atque ignorantiæ tenebris velut carcere claudebantur. *D* *† carne.* De quali carcere se desiderat liberari ille qui dicit: Educ de carcere animam meam, vt confiteatur nomini tuo: *Psal.141.* quæ alibi vmbra mortis appellatur. De qua non vtique apud inferos, sed hic liberati sunt, de quibus scriptum est: Qui sedebant in vmbra mortis, lumen ortum est eis. *Esa.9.* Illis autem in diebus Noë frustra prædicatum est, quia non crediderunt, cum expectaret eos dei patientia per tempus centum annorum, quibus arca eadem fabricata est. Nam eius etiam fabricatio quodam modo prædicatio fuit. Sicut modo similes eorum non credunt, qui sub eadem forma ignorantiæ tenebris, velut carcere concluduntur, frustra intuētes ecclesiam toto mundo construi imminente iudicio tanquam diluuio, quo tunc omnes increduli perierunt. *Luca.17.* Ait quippe dominus: Sicut in diebus Noë, ita erit & in diebus filij hominis. Manducabant, bibebant, nubebant, vxores ducebant, donec intrauit Noë in arcam, venit diluuium & perdidit omnes. Sed quia ea res gesta etiam futuram rem E significabat, ideo ibi diluuium & baptismū significauit fidelibus, & infidelibus pœnā. Sicut in figura non rei gestæ, sed tantummodo dictæ, quod de lapide scriptum est, quo significatus est Christus: duo quædam prænunciata sunt, & infidelibus offendiculum, & fidelibus ædificium. Aliquando autem in eadem figura vel gesta vel dicta, etiam duæ res aliquid vnum significant: sicut fideles significauerunt ligna, quæ in arcæ fabricam coaptata sunt, eosdemque etiam animæ octo, quæ in eadem arca liberatæ sunt: quo modo in illa Euangelica similitudine de ouili, idem ipse Christus est & pastor & ianua. Nec moueat ad impediendum istum intellectum, quod eundem Christum dixit Apostolus Petrus prędicasse illis in carcere conclusis, qui quondam non crediderant in diebus Noë, vt ideo nō arbitremur hoc intelligendum, quia illo tempore nondum venerat Christus. Nondum enim venerat scilicet in carne, sicut venit quando post hæc in terra visus est, & cum hominibus conuersatus est. *Baruch.3.* Veruntamen ab initio generis humani, vel ad arguendos malos, sicut ad Cain, ac prius ad ipsum Adam vxoremq; eius, vel ad consolandos bonos, vel ad vtrosq; admonendos, vt alij ad salutē suam F crederent, alij ad pœnam suam nō crederent, ipse vtiq; non in carne, sed in spiritu veniebat, visis congruis alloquens quos volebat sicut volebat. Quod autem dixi in spiritu veniebat. Et ipse quidem filius in substantia deitatis, quoniam corpus nō est, vtique spiritus est. Sed quid facit filius sine spiritu sancto, vel sine patre, cum inseparabilia sunt omnia opera Trinitatis? Ipsa quoq; scripturæ verba, de quibus agitur, satis hoc vt puto indicant eis qui diligenter attendunt: Quia Christus, inquit, semel pro peccatis nostris mortuus est, iustus pro iniustis, vt nos adducat deo, mortificatus quidem carne, viuificatus autem spiritu. *1.Petri.3.* In quo & iis qui in carcere conclusi erant spiritibus adueniens prædicauit, qui increduli fuerant aliquando, quādo expectabat dei patientia in diebus Noë, cum fabricaretur arca. Iam vt arbitror attenditur forma † verborum, Christus mortificatus carne, viuificatus autem spiritu. *ἐξεδέχετο.* *† ordo.* In quo spiritu adueniens prædicauit & illis spiritibus qui increduli fuerant aliquādo in diebus Noë: quoniam priusquā veniret in carne pro nobis moriturus, quod semel fecit, sępe

G antea veniebat in spiritu ad quos volebat, visis eos admonens sicut volebat vtique in spiritu, quo spiritu & viuificatus est, cum in passione esset carne mortificatus. Quid est enim quod viuificatus est spiritu, nisi quod eadem caro qua sola fuerat mortificatus, viuificante spiritu resurrexit? Nam quod fuerat anima mortificatus Iesus, hoc est, eo spiritu qui hominis est, quis audeat dicere: cum mors animæ non sit nisi peccatum, à quo ille omnino immunis fuit cum pro nobis carne mortificaretur? Si enim omnium hominum animæ ex illa vna sunt quæ insufflata est primo homini per quem peccatum intrauit in mundum, & per peccatum mors, & ita in omnes homines pertransiit: aut non est inde anima Christi, quoniam nullum habuit omnino peccatū, vel originale, vel proprium, propter quod ei mors debita videretur, pro nobis eam quippe quam nō debebat exoluit, in quo princeps mundi mortisque præpositus nihil inuenit. Neque enim absurdum est, vt qui primo homini animā creauit, crearet & sibi: aut si & ipsa inde est eam suscipiendo mundauit, vt sine vllo prorsus peccato, vel perpetrato, vel traducto, ad nos veniēs de virgine nasceretur. Si autem animæ non ex illa vna pro-

Roma.5.

Quæstio 2. de anima Christi vnde sit.

H pagantur, & sola ex Adam caro trahit originale peccatum, ita sibi creauit animam dei filius, vt cæteris creat, quam non tamen carni peccati miscuit, sed similitudini carnis peccati. Sumpsit enim ex virgine veram quidem carnis substantiam, non tamen peccati carnem, quia non ex carnali concupiscentia, siue seminatam siue conceptā, mortalem sane ac per ætates mutabilem, tanquam carni peccati sine peccato simillimam. Ac per hoc quæcunque de anima opinio vera sit, quarum nullam temere affirmare adhuc audeo, nisi tātum illam repudiare qua creduntur animæ pro meritis nescio quorum superiorum actuum suorum, singulæ in singula corpora tanquam in carceres trudi. Certe anima Christi non solum immortalis secundum cæterarum naturam, sed etiam nullo mortificata peccato vel damnatione punita est: quibus duabus causis mors animæ intelligi potest, & ideo non secundum ipsam dici potuit Christus viuificatus spiritu. In ea re quippe viuificatus, est in qua fuerat mortificatus: ergo de carne dictum est, Ipsa enim reuixit anima redeunte, quia ipsa erat mortua anima recedēte. Mortificatus ergo carne dictus est, quia secundum solam carnem mortuus est: viuificatus

I autem spiritu, quia illo spiritu operante in quo ad quos veniebat & prædicabat, etiam ipsa caro viuificata surrexit, in qua modo ad homines venit. Proinde etiam illud quod postea dictum est de incredulis, qui reddant rationem ei qui paratus est viuos & mortuos iudicare, non est consequens, vt eos hic intelligamus mortuos qui de corpore exierunt. Fieri enim potest vt mortuos dixerit infideles, hoc est in anima mortuos, de qualibus dicitur, Dimitte mortuos vt sepeliant mortuos suos. Viuos autem qui credunt in eum non frustra audientes. Surge qui dormis & exurge à mortuis, & illuminabit te Christus. De qualibus etiam ipse dominus dicit: Veniet hora & nunc est, quando mortui audient vocem filij dei, & qui audierint viuent. Proinde etiā quod sequitur & dicit Petrus, Propter hoc & mortuis euangelizatum est, vt iudicentur quidem secundum homines in carne, viuant autem secundum deum spiritu, nō cogit apud inferos intelligi. Propterea enim in hac vita & mortuis euangelizatum est, id est, infidelibus & iniquis, vt cum crediderint, iudicentur quidem secundum homines in carne, hoc est, in diuersis tribulatio-

Matth.8.

Ephe.5.

Ioan.5.

1.Petri.4.

nibus, & in ipsa morte carnis. Vnde idem Apostolus alio in loco dicit, tempus esse vt iudicium incipiat à domino domini: viuant autem secundum deum spiritu, quia & in ipso fuerant mortificati, cum morte infidelitatis & impietatis detinerentur. Hæc expositio verborum Petri cui displicet, vel cui etiamsi nō displicet, non tamen sufficit, quærat ea secundum inferos intelligere: qui si valuerit illa quibus me moueri supra commemoraui ita soluere vt eorum auferat dubitationem, impartiat & mihi: quod si factum fuerit, poterunt illa verba vtroque modo intelligi: ista sententia de nulla falsitate conuincitur. Ad illas autem quæstiones, quas ante misisti, excepta dei visione per corpus, vnde maius opus mo liendum est, vt potui respondi, & per Asellum diaconū misi quod te accepisse iam puto. In recenti autem commonitorio meo, cui nunc respondi, duo quæsieras, quorum vtrunque tractatum est, vnum latius, alterū breuius, de Petri scilicet Apostoli verbis, & de anima domini. Exemplum sanè literarum tuarū, quæ continent interrogationem, vtrum dei substantia corporaliter velut in loco videri possit, & apud nos nescio quo modo aberrauerunt, nec inueniri cum diu quærerentur potuerūt, iterum admoneo mittere ne graueris. L

K

Augustinus Euodio, de anima soluta corpore, & de visis prodigiosis. Epistola C.

DOMINO beatissimo & venerabili fratri ac consacerdoti meo Euodio, & qui tecum sunt fratribus, Augustinus & qui mecū sunt fratres in domino salutem. Frater iste nomine Barbarus seruus dei, iam diu apud Hipponem cōstitutus, & verbi dei feruidus ac studiosus auditor, desyderauit ad tuam sanctitatem literas nostras, in quibus tibi cum in domino cōmendamus, tibiq; per eum salutem debitam dicimus. Literis autem sanctitatis tuæ, quibus ingentes texuisti quæstiones, respondere operosissimum est, etiā ociosis & multo maiore quàm nos sumus præditis facultate disserendi & acrimonia intelligendi. Duarū sanè epistolarum tuarum, quibus multa & magna cōquiris, vna nescio quo modo aberrauit, & diu quæsita non potuit reperiri. Altera verò quæ inuenta est, habet commendationē suauissimam serui dei & boni & casti adolescentis, quo modo ex hac vita migrauerit, & quibus visionum fraternarum attestationibus meritum eius nobis insinuari potuerit. Deinde ex hac occasione proponit, & versas de anima obscurissimam quæstionem, vtrum cum aliquo corpore egrediatur è corpore, quo possit ad corporalia loca ferri, vel locis corporalibus cōtineri. Huius igitur rei tractatus, si tamen ad liquidum à talibus quales nos sumus examinari potest, curam atque operam negociosissimam postulat, ac per hoc mentem ab his occupationibus ociosissimam. Si autem breuiter vis audire quid mihi videatur, nullo modo arbitror animam è corpore exire cum corpore: visiones autem illæ futurorumq; prædictiones quo modo fiant, ille iam explicare conetur, qui nouit qua vi efficiantur in vnoquoque animo tanta cum cogitat. Videmus enim planèque cernimus in eo fieri rerum multarum visibilium, & ad cæteros corporis sensus pertinentium, innumerabiles imagines: quæ non interest quàm ordinate vel turbide fiant, sed tantum quia fiunt, quod manifestum est, qua vi & quo modo fiant quisquis potuerit explicare, quæ omnia certe quotidiana sunt atque continua, audeat præsumere aliquid ac definire, etiam de illis rarissimis visis. Ego autem tanto minus hoc audeo, quanto minus id quoque in nobis quod vita continua

M

vigilantes

A vigilantes dormiẽtésque experimur, quo pacto fiat explicare sufficio. Nam cum ad te dictarem hanc epistolam, teipsum animo contuebar, te vtique absente atque nesciente, & quo modo possis his verbis moueri secũdum noticiam quæ mihi de te inest imaginabar, atque id quo nam modo in animo meo fieret, capere ac inuestigare non poteram, certus tamen non fieri corporeis molibus, nec corporeis qualitatib⁹ cum corpori simillimum fieret. Hoc interim habeas, vt ab occupato & festinante dictatum. In duodecimo autem libro eorum quos de Genesi scripsi, versatur hæc quæstio vehemẽter, & ex multis rerum expertarum atque credibiliter auditarum [exemplis] disputatio illa syluescit. Quid in ea potuerimus vel effecerimus cum legeris iudicabis si tamen dominus dignabitur donare, vt eos mihi libros quantum possim congruenter emendatos iam liceat edere multorum fratrum expectationi, non iam longa disputatione suspendere. Narrabo autem vnum aliquid breuiter vnde cogites: Frater noster Gẽnadius notissimus, ferè omnib⁹, nobisq; charissimus medicus qui nunc apud Carthaginem degit, & Romæ suæ artis

De cura pro mortuis, cap. 11.

de Gene. ad literã, li. 12.

B exercitatione præpolluit, vt hominem religiosum nosti, atque erga pauperum curam impigra misericordia facillimoq; animo benignissimũ: dubitabat tamen aliquando vt modo nobis retulit, cum adhuc esset adolescens & in his eleemosynis feruentissimus, vtrum esset vlla vita post mortem. Huius igitur mentem & opera misericordiæ quoniam deus nullo modo desereret, apparuit illi in somnis conspicuus iuuenis & dignus intendi, eiq; dixit, Sequere me: quem dum sequeretur venit ad quandam ciuitatem, vbi audire cœpit à dextera parte sonos suauissimæ cantilenæ vltra solitã notamq; suauitatem. Tunc intento, quid nam esset, ait, hymnos esse beatorum atque sanctorum. Sinistra autem parte quid se vidisse retulit, non satis memini. Euigilauit, & somnium vt fuit, tantumq; de illo, quantum de somnio cogitauit. Alia vero nocte, ecce idem ipse iuuenis eidem rursus apparuit, atq; ab illo vtrum cognosceretur interrogauit, Respõdit iste, quod eum bene planeq; cognosceret. Tunc ille quæsiuit vbi se nosset. Nec memoriæ defuit quod iste identidem respõderet, totumq; visum illud hymnósque sanctorum ad quos audiẽdos

Viso.

Videt deesse, putans aut vt somnium fuit. tal. & somniũ sequi.

C eo duce venerat, qua recẽtissimos recordabatur facilitate narrauit. Hic ille percontatus est, vtrum nam id quod narrauerat in somnis vidisset, an vigilãs? Respondit in somnis. At ille, Bene inquit recolis, verum est in somnis illa vidisti. Sed etiam nunc in somnis te videre scias. Hic cum audisset ista, ita esse credidit, atque id responsione firmauit. Tunc qui hominem docebat, adiecit & ait: vbi est modo corpus tuum? Ille respondit, in cubiculo meo. Scis ne inquit ille in eodem corpusculo nunc illigatos esse & clausos & ociosos oculos tuos, nihilque illis oculis te videre? Respõdit, scio. Tunc ille, Qui sunt ergo inquit isti oculi quib⁹ me vides? Ad hoc iste non inueniens quid responderet, obticuit. Cui hæsitãti, ille quod his interrogationibus docere moliebatur aperuit, & continuo sicut, inquit, illi oculi carnis tuę vtique in dormiente atque in lectulo iacente nunc vacant, nec aliquid operantur, & tamen sunt isti quibus me intueris, & ista vteris visione: ita cũ defunctus fueris, nihil agentibus oculis carnis tuæ vita tibi inerit qua viuas sensusq; quo sentias. Caue iam deinceps ne dubites vitam manere post mortem. Ita sibi homo fidelis ablatam dicit huius rei dubitationem. Quo docẽte, nisi prouidentia & misericordia dei? Ista narratione dixerit aliquis tantæ rei nos non soluisse, sed auxisse quęstionem: veruntamen cum his verbis credere [vel non

D credere] liberum cuique sit, seipsum quisque habet quò se auocet ad profundissimam quæstionẽ. Et vigilat homo, [& dormit homo] quotidie, & cogitat homo. dicat vnde fiant ista similia formis, similia qualitatibus, similia motibus corporum, nec tamẽ materie corporali, dicat si potest. Si autem non potest, quid se præcipitat de rarissimis aut inexpertis quasi definitã ferre sentẽtiam, cũ continua & quotidiana non soluat? Ego autẽ quanuis quo modo fiant ista veluti corporea sine corpore, verbis prorsus explicare non possim, tamen sicut scio non ea corpore fieri, vtinam sic scirem quo modo discernerentur quæ videntur aliquando per spiritum, & per corpus videri putantur: quò ve modo distinguantur visa eorum, quos error vel impietas plerunque deludit, quãdo visis piorum atque sanctorum similia pleraque narrãtur: quorum exempla si commemorare voluissem, tempus mihi potius quàm copia defuisset. In domini misericordia vegeteris domine beatissime & venerabilis, & desyderabilis frater.

E *Augustinus Euodio, quo modo anima cernat sine corpore, déque visis prodigiosis. Epistola CI.*

DOMINO beatissimo & venerabili fratri & coëpiscopo [sancto] Euodio, & tecum fratribus, Augustinus & mecum fratres in domino salutem. Multa quæris ab homine multũ occupato, & quod est grauius ea putas præcipitari debere dictando, quæ sunt tam difficilia, vt cum magna diligentia dictata vel scripta vix perduci possunt ad intellectum, etiam talium qualis ipse es. Huc accedit, quia non tu & tales tantummodo cogitãdi estis lecturi esse quod scribimus, sed vtique & illi qui minus acuto minusq; exercitato ingenio præditi, eo tamẽ studio ferũtur ad cognoscendas literas nostras, siue amico siue inimico animo, vt eis subtrahi omnino non possint. Ista cogitanti cernis quanta cura in scribendo esse debeat, præsertim de rebus ita magnis, vt in eis & magni laborent. Si autem cum aliquid in manibus habeo, intermittendum est & differendum, vt ad ea potius respõdeatur quæ superueniẽtia requiruntur, quid fiet si etiam ipsis dum respondetur alia superuenerint? Num placet vt etiam his omissis illa suscipiantur, & semper priora fiant quæ posteriora oboriuntur, eàque sola terminare contingat,

F quibus cum scribuntur non superuenerit aliquid quod quæratur? Quod vt mihi accidat difficillimum est, sed non opinor tibi hoc placere. Non ergo debui alia interrumpere cum tua superuenissent, sicut nec tua si alia rursus irruerint, & tamen seruare hanc iusticiam non sinor. Nam ecce vt tibi hæc ipsa rescriberem [quibus id admonerem] intermisi quæ agebam, & animum meum ad hanc epistolam ab alia magna intentione detorsi, Facile autem fuit hanc excusationem, vt arbitror, non iniquam literis inditam tibi remittere, respondere autem inquisitionibus tuis nõ ita facile est, & puto in ipsis opusculis quæ me nunc intentissimum detinent, non defutura quædam loca vbi hæc ipsa expediam quæ requiris, si dominus fauerit. Iam etiam ex iis quæstionibus quas modò misisti, multa soluta sunt in eis libris quos nondum edidi, siue de Trinitate, siue de Genesi: quanquam & illa si relegas quæ tibi iam diu nota sunt, vel nisi fallor, fuerunt, quia ea fortasse oblitus es quæ te conferente mecum ac sermocinante conscripsi, siue de Animæ quantitate, siue de Libero Arbitrio, inuenies vnde dissoluas, & sine mea opera, dubitationes tuas,

2. Retra. ca. 15. & 24.

adhibito

G adhibito ſcilicet nonnullo labore cogitationis, vt iis
1. Retr.7.8 quæ [ibi] ad intellectum liquidum certúmque perdu-
cta ſuot conſequentia nectantur. Habes etiam in libro
1.Retra.12. de Vera religione, quem ſi recoleres atque perſpiceres,
nunquam tibi videretur ratione cogi deum eſſe, vel ra-
tiocinando effici deum eſſe debere. Quãdoquidem in
ratione numerorum, quam certè in vſu quotidiano ha
bemus, ſi dicimus ſeptem & tria decem eſſe debent, mi-
nus coosyderate loquimur, non enim decẽ eſſe debẽt,
ſed decem ſunt. De quibus itaque rebus rectè dicatur,
quod eſſe debeant, ſiue iam ſint, ſiue vt ſint, ſatis quan-
tum arbitror diſputauimus in eis libris quos comme-
moraui. Homo enim ſapiẽs eſſe debet, ſi eſt vt maneat,
ſi nondum eſt vt fiat: deus autem ſapiens non eſſe de-
bet, ſed eſt. Illa quoq; de viſis quæ tibi nuperrimè ſcrip-
ſi, & ea commemoras ſubtiliter dicta, ſed maioribus te
quæſtionibus implicaſſe, recenſe etiam atque etiam, &
cogita diligentius, nec pertranſeat ſed habitet in eis cõ-
ſyderatio tua, & inde fortaſſe vtcunque conicies, quo
modo ſit anima præſens vel abſens. In eis quippe viſis
demoratur in ſomnis, cum abeſt à ſenſu præſe otiáque
H cernendi, quam præbet oculis vigilans: hanc [autem]
ab oculis, hoc eſt, tanquam à luminaribus corporis a-
nimæ abſentiam, quæ eſt cum dormimus, ſi vis maior
augeat, vt totum quod eſt inde ſubtrahatur, mors eſt.
Sicut ergo à cerneodi ſenſu ad viſa ſomniorum, non
cum aliquo corpore abſcedit, niſi forte illa quæ viden-
tur in ſomnis corporea, nóſque ipſos inter illa ferri ac
referri cum aliquo corpore exiſtimabimus, quod iam ti
bi arbitror nõ videri. Ita ſi tota penitus abſtrahatur at-
que abſit, quod fit in morte, non ſecum putanda eſt au-
ferre aliquod corpus ex corpore. Nam ſi auferret, profe
cto etiam cum dormimus & abſcedit ab oculis, inquã-
tum eos relinquit, intãtum oculos ſecum auferret quã-
libet ſubtiliores, corporeos tamen, quod non facit: ve-
runtamen aufert ſecum quoſdam ſimillimos, ſed non
corporeos, quibus viſa ſimillima cernit in ſomnis, ſed
nec ipſa corporea. Porrò ſi aliquis cum credit etiam vi-
ſa ſomniorum, quæ ſimilia corporibus apparent, non
eſſe niſi corporea, videatur ſibi aliquid dicere, nec iſta
ingenij tarditas facile conuincitur, multorum quippe
eſt etiam non mediocriter acutorum, quoniam parum
attendunt quantum videant imagines corporum, quæ
fiunt in ſpiritu, nec omnino ſuot corpora. Cum verò
eas coguntur intueri, ſi rectè aduerterint, atque compe-
I rerint nõ eas eſſe corporeas, ſed corporum ſimillimas,
rationem tamen de his oon continuo valent reddere,
quibus cauſis & quemadmodum fiant, qua denique na
tura ſua ſubſiſtant, vel in quo ſubiecto ſint: vtrum ita in
animo fiant, vt in membrana ex atramento literæ, vbi
vtraque ſubſtantia eſt membrana ſcilicet & atramentũ:
an ſicut ſigillũ in cera, vel figura quælibet, cui cera ſub-
iectum eſt illa in ſubiecto: an vtroque modo fiant iſta
in ſpiritu noſtro, aliquando ſic, aliquando autem ſic:
Mouent enim nõ ſolum [vt cogitemus] ea, quæ abſunt
à ſenſibus corporis, & in noſtra reperiuntur memoria,
vel quæ noſipſi vt libitum eſt, facimus, diſponimus, au-
gemus, minuimus, [ſed etiam] ſitu, habitu, motu, innu-
merabilibus qualitatibus formiſq; variamus. Talia ſunt
fortaſsis etiam illa quibus deludimur dormieotes, quã-
do non diuinitus admonemur, niſi quod hęc voleotes
agimus, illa præter arbitrium patimur. Non ſolum hæc
mouent, quæ in animo de ipſo animo fieri nõ abſurde
quis putat, quaouis & hoc cauſis occultioribus quibus
agitur vt iſtud potius quàm illud in conſpectu animi
veniat, ſed etiam quod ait propheta: Et dixit mihi an- K
gelus qui loquebatur in me. Neque enim forinſecus vo Zacha.2.
ces ad aures corporeas prophetæ veniſſe credẽdum eſt,
cum dicit, loquebatur in me, non ad me: vtrùm voces
erant de ſpiritu factæ, corporalibus ſimiles quales agi-
mus cum apud oos taciti multa memoriter, plerunque
etiam cantaodo trãſcurrimus, ſed tamen editæ ab an-
gelo ſibi ſuggerẽte: Et quod in Euangelio ſcriptum eſt,
Ecce angelus dei apparuit illi in ſomnis dicens, Quo Matth.1.
modo enim apparuerit, vel corpus angelicum oculis
clauſis? Abrahæ quippe vigilanti ſic apparuerunt, vt eos Gene.18.
etiam cum pedes lauit eis contrectando ſentiret: vel ſpi
ritus ſpiritui dormientis in ſpecie aliqua ſimili corpo-
ri, ſicut noſipſi nobis videmur tali figura etiam per lo-
ca moueri ſomniantes, longè aliter quàm membra in
ſtratis iacentia mouentur. Hæc & ideo mira ſunt, quia
occultiorem habent rationem quàm vt videri vel red-
di ab homine homini poſsit. Nam iſtæ cauſæ ſunt ad-
mirationis, cum vel ratio cuiuſque rei latet, vel eadem
res vſitata non eſt, quod aut ſingularis, aut rara eſt. Ex il
la ergo cauſa latẽtis ratioois, ego dixi in epiſtola, quam
te legiſſe commemoras, cum eis reſponderem qui ne- L
gant eſſe credendum, quod Chriſtum virgo pepererit,
virgo permanſerit. Si ratio quæritur, non erit mirabile.
Hoc enim dictum eſt, non quod ratione res careat, ſed
quod eos lateat, quibus hoc deus voluit eſſe mirabile.
Ex alia vero admiratioois cauſa, quæ ideo eſt, quia in-
ſolitum aliquid occurrit, ſcriptũ eſt de domino, quod
miratus ſit Centurionis fidem. Neque enim eum rei vl- Lucæ.7.
lius ratio potuit latere, ſed admiratio pro laude poſita
eſt eius, cuius par in populo Hebræo non apparuerat.
Vnde ipſa admiratio ſatis expoſita eſt, cum dominus
ait: Amen dico vobis, non inueni tantam fidem in Iſ-
raël. Quod autem adieci in eadem epiſtola, Si exem-
plum poſcitur, noo erit ſingulare: fruſtra tibi viſus es
velut exempla inueniſſe de vermiculo qui in pomo na-
ſcitur, & aranea quæ filum textrinæ ſuæ corpore velut
integro parit. Dicuntur enim aliqua argute cuiuſdã ſi-
militudinis gratia, alia remotius, alia congruentius, ſed
ſolus Chriſtus natus eſt ex virgine: vnde iam intelligis,
quantum exiſtimo cur hoc eſſe dixerim ſine exemplo.
Habent itaque omnia cauſas ſuas, atque rationes rectas
& inculpabiles, quę deus vel vſitata vel inuſitata opera-
tur. Sed hæ cauſæ atque rationes cum latent, miramur
quæ fiunt: cum autem patent, conſequenter ea vel con- M
uenieoter fieri dicimus, oec mirandum eſſe, quia facta
ſunt, quæ ratio exigebat vt fierent. Aut ſi miramur oon
inopinata ſtupẽdo, ſed excellentia laudando miramur.
Quo genere admirationis Centurio ille laudatus eſt.
Nec ideo reprehendenda eſt ſententia, qua dictum eſt,
Si ratio quæritur non erit mirabile, quoniam eſt aliud
genus admirationis etiam cum ratio manifeſta eſt ad-
miranti. Neque enim propterea culpatur ſententia qua
dictum eſt: Deus neminem tentat, quoniam eſt aliud Iaco.1.
geous tentationis: propter quod rectè itidem dictum
eſt, Tentat vos dominus deus veſter. Nec quiſquam Deut.13.
exiſtimet ideo meritò poſſe dici, corporeis oculis à fi-
lio patrem videri, ac noo potius ſic, vt à patre filium
quia illic qui hoc putant cum in reddenda ratione de-
fecerint, poſſunt & ipſi dicere, ſi ratio quæritur, non e-
rit mirabile: hoc etiim dictum eſt, non quia non eſt ra-
tio, ſed quia latet, Illius autem non miraculi, ſed erro-
ris, demonſtrare debet nullam eſſe rationem, quiſquis
id opinãtes refellere aggreditur. Sicut enim nulla ratio
eſt, qua dei natura moriatur, aut corrumpatur, aut pec-
cet, &

A cet,& cum hoc deum non posse dicimus,non derogamus potestati eius, sed æternitatem veritatemq; laudamus. Ita cum dicimus nõ posse videri oculis corporeis, non latet sed patet ratio bene intelligentibus, qua perspicuum est deum corpus non esse, nec aliquid corporeis oculis cerni posse, nisi quod alicuius interualli interpositione cernatur. Id autem non nisi corpus esse, eamq; substantiam quæ minor sit in parte quàm in toto, quod de deo credere nefas esse debet, etiam iis qui hoc intelligere nondum valẽt. Latet ratio diuersarum commutationum: Hinc est omnium visibilium sylua miraculorum. Nunquid tamen ideo latet esse corpora, habere nos corpus, nullum esse, quãtulumcunque corpusculum quod non pro suo modo loci occupet spacium? Nec in eo quod occupat vbique sit totum, sed minus sit in parte quàm in toto? Hæc quoniam non latẽt, his contexenda sunt consequentia, quod nunc facere nimis longum est, quibus ostendatur non rationem latere, sed rationem omnino nullam esse qua credi debeat, vel posit intelligi, deum qui vbique totus est, per

B spacia locorum corporea mole diffundi, in qua necesse habeat partibus maioribus minoribúsque constare, cerni corporeis oculis posse. Vnde plura dicerẽ si hoc in epistola ista suscepissem, in cuius longitudinem, nõ senriens progressus sum, penè oblitus occupationum mearum, ita vt fortasse, quod non arbitrabar, attentioni tuæ satisfecerim, qui potes paucis admonitus plura cogitare quæ competunt. Sed nõ etiam eorum in quorum manus non inaniter venire ista possunt, si diligen- [γνώμη.] tius & copiosius differantur. Laborant autem homines in discendo, & breuia non valent intelligere, prolixa non amant legere. Laborant itidem in docendo, qui & pauca tardis, & multa pigris frustra ingerunt. Mitte & illius epistolæ exemplum, quæ apud nos aberrans, non potuit inueniri.

August. Euodio, de quæstionibus ad salutem non necessarius, de similitudinibus nõ per omnia congruentibus rebus diuinis, de sacrosancta trinitate quid credere sufficiat.

Epistola CII.

AVGVSTINVS episcopus, Euodio episcopo. Si ea quæ me magis occupant, à quibus in aliud auerti nolo, sanctitas tua nosse tanti habet, mitte aliquem qui tibi describat. Iam e-

C nim plura perfecta sunt, quæ hoc anno ante Pascha propinquante quadragesima à nobis fuerant inchoata.

[2. Retr. 43.] Nam tribus illis libris de ciuitate dei contra dæmoni- [Vox hybrida. δαιμονολάτρας.] colas inimicos eius, duos alios addidimus, quib⁹ quinque libris satis disputatum arbitror aduersus eos, qui propter præsentis vitæ fœlicitatem deos colendos putãt, eamq; fœlicitatem à nobis impediri opinãtes, Chri- [1. De ciuit. dei, ca. 36.] stiano nomini infesti sunt. Deinceps dicendum est, sicut primo libro polliciti sumus, aduersus eos qui propter vitam post mortem futuram necessarium existimãt cultum deorum suorum, propter quam vitã nos Christiani sumus. Dictaui etiam trium psalmorũ expositionem, nõ paruis voluminibus, sexagesimi & septimi, septuagesimi & primi, septuagesimi & septimi. Reliqui nõdum dictati neq; tractati, vehementer à nobis expectãtur atque flagitantur. Ab his me reuocari & retardari irruentibus de transuerso quibuslibet quæstionibus nolo ita vt nec libros de Trinitate, quos diu in manibus [2. Retra. 15.] verso, nondumq; cõpleui, modo attendere velim, quoniam nimis operosi sunt, & à paucis eos intelligi posse arbitror, vnde magis vrgent quæ pluribus vtilia fore speramus. Non enim, vt scribis, qui ignorat ignorabitur, de hac re dixit Apostolus, tanquã ista pœna ille ple- D

[1. Cor. 14.] ctendus sit, qui non valet intelligẽtia sic discernere ineffabilem trinitatis vnitatẽ, sicut discernitur in animo nostro memoria, intellectus, voluntas. Aliunde hoc dicebat Apostolus: Lege, & videbis quod ea loquebatur, quæ fidem vel mores multorum ædificarent, non quæ vix ad paucorum, eamq; exiguam, quãtulacunq; in hac vita de re tanta esse potest, intelligentiam peruenirent; id est, vt linguis prophetia præponeretur, vt nõ perturbatè illa gererentur, quasi prophetiæ spiritus etiam inuitos loqui cogeret, vt mulieres in Ecclesia tacerent, vt omnia honeste & secundum ordinem fierent. Hæc cũ ageret, ait: Si quis videtur esse propheta aut spiritalis, cognoscat quæ scribo vobis, quia domini est mandatum: si quis autem ignorat, ignorabitur. His verbis coërcens & ad pacificum ordinem reuocans inquietos, tãto ad seditionem faciliores, quanto sibi videbantur spiritu excellere, cum superbiendo cuncta turbarent. Si quis ergo videtur propheta esse aut spiritalis, cognoscat, inquit, quę scribo vobis, quia domini est mandatũ.

E Si quis videtur esse, & vtique non est: nam qui est, sine dubitatione cognoscit, nec admonitione & cohortatione opus habet, quia omnia iudicat, & à nemine iudicatur. Illi ergo seditiones & perturbationes in Ecclesia faciebant, qui videbantur esse in Ecclesia, quod non erant. Hos docet cognoscere domini esse mandatum, quia non est seditionis deus sed pacis. Si quis autẽ igno- [Ibidem.] rat, ignorabitur, id est, improbabitur. Non enim deus, si ad sciẽtiam referas, ignorat eos, quibus dicturus est, Nõ noui vos, sed eorum improbatio hoc verbo insinuata [Matt. 5.] est. Cum autẽ dominus dicat: Beati mundo corde, quoniam ipsi deum videbũt: eáque visio nobis in fine summum præmium promittatur, omnino † est metuẽdum, [† non.] si nunc ad liquidũ quæ de dei creatura † credimus con- [† natura.] [1. Cor. 1.] spicere non valemus, ne inde sit dictum, Qui ignorat, ignorabitur: quia enim in sapientia dei non cognouit mundus per sapientiam deum, placuit deo per stulti- [Stulticia dei.] ciam prædicationis saluos facere credentes. Hęc stulticia prędicationis ac stultum dei, quod sapientius est ho- [τὸ μωρὸν.] minibus, multos contrahit ad salutem, vt non solũ qui nondum certa valent intelligentia cõspicere naturam dei, quam fide tenent, verumetiam qui nondum in ipsa anima sua ita incorpoream substantiam à corporis

F generalitate discernunt, quemadmodum certi sunt se viuere nosse, velle, ideo sint alieni à salute, quam stulticia illa prædicationis fidelibus confert. Nam si propter eos solos Christus mortuus est, qui certa intelligentia possunt ista discernere, penè frustra in Ecclesia laboramus: si autem, quod veritas habet, infirmi populi credẽtium ad medicum currunt, sanandi per Christum, & hunc crucifixum, vt vbi abundauit peccatum, superabũdet gratia, miris fit modis per altitudinem diuinã † [† diuitiarũ.] sapientiæ & scientiæ dei, & per inscrutabilia iudicia eius, vt & nonnulli à corporibus incorporea discernentes, cum sibi ex hoc magni videntur, & irrident stulticiã prædicationis, qua salui fiunt credẽtes, ab vnica via longè exirent, † quæ ad vitam æternam sola perducit, [† al. exerrẽt] & multi in cruce iusti † gloriantes, & ab eadem via non [† Christi.] recedentes, etiã si ista quę subtilissime differũtur ignorant, quia non perit vnus ex illis pro quibus mortuus est, ad eandem perueniant [æternitatem, *] veritatem, [* Stabilitatẽ aut simile verbũ videtur desse.] charitatem, id est, ad stabilem, certam, plenámque fœlicitatem, vbi manentibus, videntibus, amantibus, sunt cũcta perspicua. Proinde in vnum deum patrem & filium & spiritum sanctum firma pietate credamus: ita

vt nec

G vt nec filius credatur esse qui pater est, nec pater qui filius est, nec pater nec filius qui vtriusque spiritus est. Nihil putetur in hac trinitate temporibus locisve distare, sed hæc tria æqualia esse & coæterna, & omnino esse vna natura: non à patre aliam, & à filio aliam, & à spiritu sancto aliam conditam esse creaturam, sed omnia & singula, quæ creata sunt vel creantur, trinitate creante subsistere: nec quenquam liberari à patre sine filio & spiritu sancto, aut à filio sine patre & spiritu sancto, aut à spiritu sancto sine patre & filio: sed à patre & filio & spiritu sancto vno, vero, verèque immortali, id est, omnimodo incommutabili solo deo. Multa autem etiam separatim in scripturis de singulis dici, vt insinuetur, quamuis inseparabilis trinitas, tamen trinitatis: vt quemadmodum simul dici non possunt, cum sonis corporalibus commemorantur, quamuis simul sint inseparabiliter. Ita & quibusdam scripturarum locis, & per quasdam creaturas sigillatim vicissimq; monstrentur. Sicut pater in voce, qua sonuit, Tu es filius meus: & filius in homine, quẽ suscepit ex virgine: & spiritus sanctus in columbæ specie corporali. Hæc separatim quidem, sed nullo modo separata tria illa demonstrant.

H Ad hoc vtcunq; intelligẽdum assumimus memoriam, intelligentiam, voluntatem. Quamuis enim hęc suis separatisq; temporibus sigillatim singula enũciemus, nihil tamẽ horum sine aliis duobus agimus aut dicimus. Nec ideo putanda sunt hæc tria trinitati sic comparata, vt omni ex parte conueniant. Cui enim similitudini in disputando conuenientia tanta conceditur, vt ei rei cui adhibẽda est, ex omni parte coaptetur, vel quando ex creatura ad creatorem aliquid simile assumitur? Primo ergo [in hoc] inuenitur [ista] similitudo dissimilis, (ὅμοιον ἀνόμοιον) quod tria hæc, memoria, intelligentia, voluntas animæ insunt, non eadem tria, est anima. Illa vero trinitas nõ inest, sed ipsa deus est. Ideo ipsa mirabilis simplicitas commendatur, quia non ibi aliud est esse, aliud intelligere, vel si quid [aliud] de dei natura dicitur. Anima vero quia est, etiam dum ⁋ non ⁋ intelligit, aliud est quidem esse, aliud est quod intelligit. Deinde quis audeat dicere patrem nõ intelligere per seipsum, sed per filium sicut memoria non intelligit per seipsam, sed per intellectum: vel potius anima ipsa, cui hæc insunt, per intellectum tantũmodo intelligit, sicut per memoriam tãtummodo meminit, & per voluntatẽ tantũmodo vult?

I Ad hoc ergo adhibetur ista similitudo, vt quoquo modo intelligatur, quemadmodum horũ trium in anima, cum † singula nomina enuncientur, († per.) quibus eadem singula demonstrãtur: tamen vnumquodq; nomẽ his tribus cooperantibus enunciatur, cum & reminiscẽdo & intelligendo & volẽdo dicitur. Ita nullam esse creaturam, in qua vel solus pater, vel solus filius, vel solus spiritus sanctus demonstretur, quam nõ simul trinitas operetur, quę inseparabiliter operatur. Ac per hoc nec vocẽ patris, nec animam, & carnem filij, nec columbã spiritus sancti esse factam, nisi eadem cooperante trinitate. Nec sanè sonus ille vocis, qui cõtinuo esse destitit, coaptatus est in vnitatẽ [patris. Nec illa columbæ species corporalis coaptata est vnitatem] personæ spiritus sancti. Nam ipsa quoq;, sicut nubes illa lucida, quæ operuit in monte cum tribus discipulis saluatorem, vel potius sicut ille ignis, qui eundem spiritum sanctum demonstrauit, officio significationis impleto, mox esse desinit: sed solus homo, (Coaptatus pro vnitus.) quia propter ipsam naturã liberãdam illa omnia fiebant, in vnitatem personæ verbi dei, hoc est vnici filij dei mirabili & singulari susceptione co- (Sap. 7.) aptatus [est,] permanente tamen verbo in sua natura K incommutabiliter, in qua nihil compositi cũ quo subsistat vlla phantasia humani animi suspicandum est. Legitur quidem & spiritus sapientiæ multiplex, sed rectè dicitur etiam simplex. Multiplex enim, quoniam multa sunt quæ habet: simplex autem, quia non aliud quàm quod habet est. Sicut dictus est filius habere vitã in semetipso, & eadem vita ipse est: homo autem verbo accessit, nõ verbum in hominem conuertibiliter accessit: atque ita & filius dei simul cum homine suscepto dicitur vnde idem filius dei incõmutabilis est atq; coæternus patri, sed in verbo solo: & sepultus est filius dei, sed in carne sola. Proinde quæ de filio dei verba dicuntur, videndum est secundum quid dicantur. Non enim homine assumpto personarũ numerus auctus est, sed eadem trinitas mãsit. Nam sicut in homine quolibet prę ter vnum illum, qui singulariter susceptus est, anima & corpus vna persona est, ita in Christo verbum & homo vna persona est. Et sicut homo, verbi gratia, philosoph⁹ (Simile.) non vtique, nisi secũdum animam dicitur: nec ideo tamen absurde, sed congruentissima & vsitatissima loquutione dicimus philosophum cæsum, philosophum mortuum, philosophum sepultum, cum totum secun- L dum carnem accidat, non secũdum illud quod est philosophus: ita Christus deus dei filius, dominus glorię, & si quid huiusmodi secundum verbum dicitur, & tamẽ rectè dicitur deus crucifixus, cum hoc eum secundum carnem passum esse, non secũdum illud quo dominus gloriæ est, non habeatur incertum. Sonitus autem ille (Luc. 3.) vocis & columbæ species corporalis, & linguæ diuisæ (Act. 2.) velut ignis, qui insedit super vnumquenque eorum, sicut illa in monte Syna, (Exo. 19.) quæ terribili specie facta sunt, & sicut columna illa nubis per diem, & flammę per noctem, (Exo. 13.) significatiua operatione acta atq; transacta sunt. Illud in his maxime cauendum est, ne cuiquam dei natura vel patris vel filij vel spiritus sancti commutabilis & conuertibilis esse credatur. Nec moueat quod aliquando res, quæ significat nomen eius rei quam significat accipit. Spiritus sanctus dictus est corporali specie tanquam columba descendisse & mansisse super eum. Sic enim & petra Christus, quia significat Christum. Miror autem tibi videri sonitum vocis illius, qua dictum est, Tu es filius meus, non mediante anima, sed diuino nutu sola corporali natura sic fieri potuisse: & M non tibi videri eodem modo posse fieri animantis cuiuslibet speciem corporalem motũmque viuenti similem diuino nutu, nullo animali interposito spiritu. Si enim obtemperat deo creatura corporea sine viuificãtis animæ ministerio, vt edantur soni quales edi ex corpore animato solent, vt forma loquutionis articulatæ auribus inferatur, cur non obtemperet, vt sine animæ viuificantis ministerio figura motusque volucris, eadem potentia creatoris, ingeratur aspectibus? An sensus audiendi hoc mereri potest, videndi non potest, cũ ex iacenti materia corporis vtrũque formetur, & quod insonat [auribus, & apparet aspectibus,] & vocis articuli, & lineamenta membrorum, & audibilis & visibilis motus, vt & verum sit corpus quod sentitur corporis sensu, & nihil sit amplius quam quod sentitur corporis sensu? Anima enim in illo † sensu corporis († cui nulla) vel in aliquo animante sentitur. Non igitur est opus quærere, quo modo apparuerit columbæ species corporalis, sicut nõ quærimus quo modo sonuerint voces articulati corporis. Si enim potuit anima nõ esse media, vbi vox non quasi vox dicitur facta: quanto magis potuit

A tuit vbi dicitur columba, hoc verbo significata sola specie corporali oculis reddita, non natura viuentis animantis expressa. Hoc modo etiam illud dicitur: Factus est subito de cœlo sonus quasi ferretur flatus vehemẽs, & visæ sunt illis linguæ diuisæ velut ignis, vbi dicitur species quædam quasi flatus, & velut ignis sensibilis visitatis similis ostisque naturis, non ipsæ visitatæ notę; oanitæ ad tempus factæ significari videntur. Si autem subtilior ratio vel excellentior rei vestigatio demonstrat eam naturam, quæ nec tẽporaliter nec localiter mouetur non moueri, nisi per illam quę temporaliter tantum, non localiter moueri potest: consequens erit vt omnia illa per ministerium creaturæ viuentis effecta sint, sicut per angelos fiunt. Vnde diligẽtius disserere & longum est, & non necessarium. Huc accedit, quia & non ę sunt visiones quæ apparent spiritui tanquã corporis sensibus, non solum dormientibus vel furentibus, sed aliquando sanæ mentis vigilantibus: non per fallaciam illudentium dæmonum, sed per aliquam reuelationem spiritalem, quæ fit per formas incorporeas corporibus similes: quæ discerni omnino non possunt,

Actor.2.

B nisi diuino adiutorio plenius reuelentur, & mentis intelligentia diiudicentur, vix aliquando cum fuerint, sed plerunque postea cum transierint. Quæ cum ita sint, siue in naturis corporeis, siue sola specie corporali, natura autem spiritali nostro spiritui tanquam sensibus corporis apparere videatur, quãdo hęc sacra scriptura commemorat, cuius istorum duorum generis fiat, & vtrum mediante viua creatura fiant, si corpore fiunt, iudicare temere non debemus: dum tamen creatoris, hoc est, summæ atque ineffabilis trinitatis inuisibilem, incommutabilẽmque naturam, & à mortalium carnalium sensibus, & ab omni conuertibilitate siue in melius, siue in deterius, siue in quodlibet aliud atque aliud, remotam atque discretam vel sine vlla dubitatione credamus, vel qualicunque etiam intelligentia capiamus. Hæc tibi de duabus quæstionibus, hoc est, de trinitate & columba, in qua spiritus sanctus non sua natura, sed significatiua specie demonstratus est, sicut & filius dei non sua natiuitate, de qua pater dixit: Ante luciferum genui te: sed in homine suscepto ex vtero virginis, à Iudæis crucifixus est, videris quàm ocioso ego tamen occupatissimus scribere potui. Nec putaui omnia pertractanda quæ posuisti in literis tuis, verum

Psal.109.

C ad illa duo, quæ ex me audire voluisti, me respondisse, & si non sufficienter auiditati tuæ, tamen charitati obedienter existimo. Præter autem illos duos libros, quos tribus me adiunxisse supra commemoraui, & triũ psalmorum expositionem, scripsi etiam librum ad sanctum presbyterum Hieronymum de animæ origine, consulens eum quo modo defendi possit illa sententia, quam religiosæ memoriæ Marcellino suam esse scripsit, singulas animas nouas nascentibus fieri, vt non labefactetur fundatissima Ecclesiæ fides, qua incõcusse credimus, quod in Adam omnes moriuntur, & nisi Christi gratia liberentur, qui per suum sacramentum etiam in paruulis operatur, in condemnationem trahuntur. Scripsi alium ad eundem, quo modo illi videatur accipiendum esse quod scriptum est in epistola Iacobi: Quicunque autem totam legem seruauerit, offendat autem in vno, factus est omnium reus. Sed in hoc dixi etiam quid mihi videatur: in illo autem de animæ origine tantũ quid ei videatur, consultatoria quadam disputatione quæsiui: Occasionem quippe cuiusdã sanctissimi & studiosissimi iuuenis presbyteri Oro-

2.Retra.45

Iaco.2.

2.Retra.45

sij, qui ad nos ab vltima Hispania, id est, ab Oceani litore solo sanctarum scripturarum ardore inflammatus aduenit, amittere nolui, cui vt ad illum quoque pergeret, persuasi. Huic etiam ipsi Orosio ad quædam interrogata, quæ illum de Priscillianistarum hæresi, & Origenis quibusdam opinionibus, quas nõ recepit Ecclesia, permouebant vno libro non grandi, quanta potui breuitate & perspicuitate respondi. Scripsi etiam grandem quendam librum aduersus Pelagij hæresim, cogentibus nonnullis fratribus, quibus contra gratiam Christi opinionem perniciosissimam ille persuaserat. Hæc omnia si habere volueris, aliquem mitte qui tibi cuncta describat. Me autem permitte his vacare quærẽdis atque dictandis, quæ quoniam multis sunt necessaria, præponenda esse arbitror ad valde paucos pertinẽtibus inquisitionibus[tuis.] D

Augustinus Quintiano, commendat matrem viduam cum filia virgine, qua deferebant reliquias Stephani martyris.

Epistola CIII.

DOMINO Beatissimo & meritò venerabili fratri & coëpiscopo Quintiano, Augustinus in domino salutem. Honorabiles dei famulas, & præcipua † Christi membra Gallam viduam sancti propositi, & eius filiam Simpliciolam virginem sacram, matri ætate subditam, sanctitate prælatã, quas verbo domini alumus vt potuimus, venerationi tuæ in Christi dilectione commendo, & tanquam mea manu per hanc epistolam trado consolandas, & in omnibus adiuuandas, quæ vtilitas earum vel necessitas postulat, quod & sine mea commendatione proculdubio faceret sanctitas tua. Si enim nos propter supernam Hierusalem, cuius nos omnes ciues sumus, & in qua cõcupierunt habere excellentiorem sanctitatis locũ, non solum ciuicum, verumetiam fraternũ eis debemus affectum: quanto magis vos, apud quos earum etiam carnalis est patria, in qua secularem nobilitatem pro Christi amore contemnunt dominæ illæ. Officium quoque salutationis per illas meum ea charitate peto digneris sumere qua direxi: & meminisse [nostri] in orationibus tuis. Portant sanè[secum] reliquias beatissimi & gloriosissimi martyris Stephani, quas non ignorat sanctitas vestra, sicut & nos fecimus, quàm conuenienter honorare debeatis.

Vetera habet Quintiano.

† preciosa. E

Augustinus Sixto presbytero, qui contra Pelagianos scripserat, vt pergat impudentes cohibere, dissimulantibus mederi. *Epistola CIIII.* F

DOMINO venerabili & in Christi charitate suscipiẽdo sancto fratri & cõpresbytero Sixto, Augustinus in domino salutem. Ex quo Hipponem literæ benignitatis tuæ per sanctũ fratrem nostrum Firmum presbyterum directæ me absente venerunt, postea quàm illas cum remeassem, quanuis iam inde profecto earum perlatore legere potui, hæc prima eademq; gratissima rescribẽdi occurrit occasio per dilectissimum filium nostrum Albinum acoluthũ. Quod autem, quibus simul scripsi, tunc nõ eramus simul, ideo factum est, vt singulorum singulas non vnam amborũ epistolã sumeres. A me quippe digressus est perlator huius per venerabilem fratrem & coëpiscopum meũ Alipium qui tuæ sanctitati aliam rescriberet transiturus, ad quem etiam ipsas, quas ego iam legerã, literas tuas ipse portauit. Quæ nos quanta lætitia perfuderint, quid homo nitatur loqui quod non potest eloqui? nec teipsum satis nosse arbitror, sed nobis crede, quantum boni feceris talia nobis scripta mittẽdo. Sicut enim tu testis es animi

2.Retr.45.

G animi tui,ita nos noſtri,quemadmodum ſit affectus il-
larum ſynceritate luculentiſsima literarum. Si enim
breuiſsimam epiſtolam tuam, quam de hac ipſa re ad
beatiſsimum ſenem Aurelium per Leonem acoluthum
direxiſti,exultanti alacritate deſcripſimus, & quibus po
teramus magno ſtudio legebamus, vbi nobis expoſui-
ſti,quid de illo pernicioſiſsimo dogmate,vel quid con
trà de gratia dei,quam puſillis magniſque largitur, cui
eſt illud inimiciſsimum ſentias: quanta nos putas iſta
tua prolixiora ſcripta, vel exultatione legiſſe, vel cura
vt legantur, quibus valuimus aliis obtuliſſe, atque ad-
huc quibus valemus offerre. Quid enim gratius legi
vel audiri poteſt, quàm gratiæ dei tam pulchra defen-
ſio aduerſus inimicos eius, ex ore eius, qui eorundem
inimicorum magni momenti patronus antè iactaba-
tur? Aut vnde vberiores deo debemus agere gratias,
quàm quod eius ſic defenditur gratia, ab eis quibus da-
tur aduerſus eos,quibus vel nō datur, vel ingratum eſt
quod datur? Quia vt eis gratum ſit,occulto & iuſto iu-
dicio dei nón datur. Quapropter domine venerabilis
& in Chriſti charitate ſuſcipiende ſancte frater, quan-
H uis optime facias,cum de hac reſcribis ad fratres, apud
quos ſe illi de tua ſolent efferre amicicia, tamen hęc cu
ra maior tibi reſtat,vt non ſolum ſalubri ſeueritate ple-
ctantur, qui errorem illū Chriſtiano infeſtiſsimum no
mini audent garrire liberius, ſed etiam ij diligētiſsime
caueantur vigilantia paſtorali propter infirmiores &
ſimpliciores dominicas oues,qui eum preſsius,quidam
autem timidius ſed tamen inſuſurrare non ceſſant,pe-
netrantes domos,ſicut ait Apoſtolus, & cætera quæ ſe-
*Forte exer quuntur exercitata * impietate facientes: nec illi negli-
ta pro aper gendi ſunt, qui vſque ad profundum ſilentium ſuppri-
ta. munt timore,quod ſentiunt, ſed tamē eandem peruer-
ſitatem ſentire non deſinunt. Nonnulli quippe eorum,
antequam iſta peſtilentia manifeſtiſsimo etiam ſedis
Apoſtolicæ iudicio damnaretur, vobis innoteſcere po
tuerunt, quos nunc repente reticuiſſe perſpicitis: nec
vtrum ſanati ſint ſciri poteſt,niſi cum non ſolum dog-
mata illa falſa tacuerint, verumetiam illis vera contra-
ria, eo quo illa ſolent ſtudio defenſauerint, qui tamen
lenius profecto ſunt tractandi. Quid enim eos terreri
Lenitas in opus eſt, quos ſatis territos ipſa taciturnitas monſtrat?
hæreticos. Nec ideo tanquā ſani prætereundi ſunt diligentia me-
I dicinæ,quorum vulnus in abdito eſt. Etſi enim terren-
di non ſunt,tamen docendi ſunt: & quātum exiſtimo,
facilius poſſunt,dum in eis timor ſeueritatis doctorem
adiuuat veritatis,vt opitulante domino, gratia eius in-
tellecta atque dilecta, etiam loquēdo expugnent quod
iam loqui non audent.

Auguſtinus Sixto presbytero, inſtruens illum aduerſus Pelagianorum argumenta.

Epiſtola CV.

DOmino in domino dominorū dilectiſsimo
2.Retra.42 ſancto fratri & compresbytero Sixto, Augu-
ſtinus in domino ſalutem. In epiſtola quam
per chariſsimum fratrem noſtrum Albinum acoluthū
miſi,prolixiorem me miſſurum eſſe promiſi, per ſan-
ctum fratrem & compresbyterum noſtrum Firmum,
qui nobis literas attulit ſynceritatis tuæ, plenas fidei
tuæ,quæ nobis tantum gaudium contulerunt, quātum
magis poſſumus habere quàm dicere. Quod enim fa-
tendum eſt charitati tuæ, triſtes eramus animo[nimis]
cum fama iactaret inimicis Chriſtianæ gratiæ te faue-
re. Sed vt hæc triſticia de noſtris cordibus tergeretur,
primo te priorem anathema eis in populo frequentiſ-
ſime pronunciaſſe eadem fama nō tacuit. Deinde cum K
literis Apoſtolicæ ſedis de illorum dānatione ad Afri-
cam miſsis, tuæ quoque literæ ad venerabilem ſenē Au
relium conſecutæ ſunt,quæ tametſi breues erant, tuum
tamen vigorem aduerſus eorum errorem ſatis indica-
bant. Nunc vero cū apertius & latius quid de illo dog-
mate contraq; ſentires, vt literis tuis fideles ipſa nobiſ-
cum ratione Eccleſiæ loqueretur, cui potiſsimum bea-
tus Apoſtolus Paulus de gratia dei per Ieſum Chriſtum
dominum noſtrum, multa & multipliciter eſt locutus,
non ſolum illud omne triſticiæ nubilum fugit de cor-
dibus noſtris,ſed etiam tantum ibi læticiæ lumen infu-
ſit, vt nihil egiſſe in nobis videretur ille mœror & ti-
mor,niſi ſucceſſu horum,ampliorem flagrantiam gau-
diorum. Itaque te frater chariſsime, quāuis non videa-
mus nos oculis carnis, animo tamen in fide Chriſti,in
gratia Chriſti, in membris Chriſti tenemus,amplecti-
mur,oſculamur, & remeante à nobis ad te noſtrorum
inuicem colloquiorum ſanctiſsimo & fideliſsimo per-
latore,quem voluiſti eſſe apud nos, non ſolū aduecto-
rem ſcriptorum tuorum, verumetiam narratorem te-
ſtemq; factorū,reſcripta perſoluimus,& aliquanto diu- L
tius tecum ſermocinamur,admonentes,vt docēdis in-
ſtes,quibus terrendis ſatis quantum comperimus inſti-
tiſti. Sūt enim quidam, qui iuſtiſsime damnatas impie-
tates adhuc liberius defendēdas putant: & ſunt qui oc-
cultius penetrāt domos, & quod in aperto iam clama-
re metuunt,in ſecreto ſeminare non quieſcūt. Sunt au-
tem qui omnino ſiluerūt magno timore compreſsi,ſed
adhuc in corde retinent,quod ore iam proferre nō au-
dent: qui tamen eſſe poſſunt fratribus ex priore ipſius
dogmatis defenſione notiſsimi. Proinde alij ſeuerius
coërcendi,alij vigilantius veſtigandi, alij tractādi qui-
dem lenius ſed non ſegnius ſunt docendi, vt ſi non ti-
mentur,ne perdant,non tamen negligantur ne pereāt.
Quod enim putant auferri ſibi liberum arbitriū, ſi nec
ipſam bonam volūtatem ſine adiutorio dei hominem
habere conſenſerint,non intelligunt, nō ſe firmare hu
manum arbitrium, ſed impellere vt per inania feratur,
non in domino tanquam in petra ſtabili collocetur.
Paratur enim voluntas à domino. Quod autem perſo-
narum acceptorem deum ſe credere exiſtimant, ſi cre-
dant quod ſine vllis præcedentibus meritis, cuius vult
miſeretur, & quos dignatur vocat, & quem vult reli- M
gioſum facit, parum attendunt quod debita reddatur
pœna dānato,indebita gratia liberato,vt nec ille ſe in-
dignum queratur,nec dignum ſe iſte glorietur, atq; ibi
potius acceptionem nullam fieri perſonarum, vbi vna
eademq; maſſa damnationis & offenſionis inuoluit, vt
liberatus de non liberato diſcat quod etiam ſibi ſuppli-
cium cōueniret,niſi gratia ſubueniret. Si autem gratia:
vtique nullis meritis reddita,ſed gratuita bonitate do-
nata. Sed iniuſtum eſt,inquiunt, in vna eademq; mala
cauſa,hunc liberari,illum puniri. Nempe ergo iuſtum
eſt vtrunque puniri. Quis hoc negauerit? Agamus ergo
gratias ſaluatori, dum nobis redditum non cernimus,
quod in dānatione ſimilium etiam nobis debitū fuiſ-
ſe cognoſcimus. Si enim vtrique liberarentur, lateret
quid peccato per iuſticiam debeatur: ſi nemo,quid gra-
tia largiretur. Vt ergo in hac difficillima quęſtione ver
bis potius vtamur Apoſtoli: Volens deus oſtendere irā, Roma.9.
& demonſtrare potentiam ſuam, attulit in multa pa-
tientia vaſa iræ,quę perfecta ſunt in perditionem: & vt
notas faceret diuitias gloriæ ſuæ in vaſa miſericordiæ,
cui non poteſt figmentum dicere, Quare ſic me feciſti:
cum

A cum habeat poteſtatem ex eadē maſſa facere aliud vas
in honorem, aliud in contumeliam. Vbi quia vniuerſa
iſta maſſa merito damnata eſt, contumeliam debitam
reddit iuſticia, honorem donat indebitum gratia, non
meriti prærogatiua, non fati neceſsitate, non temerita-
te fortunæ, ſed altitudine diuitiarum ſapientiæ, & ſciē-
tiæ dei, quam non aperit, ſed clauſam miratur Apoſto-
lus, clamans: O altitudo diuitiarum ſapientiæ & ſcien-
Roma.11. tiæ dei, quàm inſcrutabilia ſunt iudicia eius, & inueſti-
gabiles viæ eius. Quis enim cognouit ſenſum domini:
aut quis conſiliarius eius fuit, aut quis prior dedit illi
& retribuetur ei? Quoniam ex ipſo, & per ipſum, & in
ipſo ſunt omnia, ipſi gloria in ſecula ſeculorum amen.
Roma.10. Nolunt autem vt ſit ipſi gloria in iuſtificandis impiis
gratuita gratia, qui eius ignorantes iuſticiam, ſuam vo-
lunt conſtituere, vel iam cōclamantium religioſorum
& piorum vocibus preſsi, ita ſe fatentur ad habendam
ſeu faciendam iuſticiam diuinitus adiuuari, vt ſui præ-
cedat aliquid meriti, quaſi priores volentes dare vt re-
Roma.11. tribuatur eis ab illo, de quo dictum eſt: Quis prior de-
dit illi & retribuetur ei? & ſuo putantes præire merito
B illum de quo audiunt, aut potius audire nolunt, Quo-
niam ex ipſo, & per ipſum, & in ipſo ſunt omnia. Qua-
rum autem diuitiarum eſt altitudo ſapientiæ & ſcien-
tiæ eius, ex his ſunt diuitiæ gloriæ eius in vaſa miſeri-
cordiæ quæ vocauit in adoptionem, quas diuitias no-
tas vult facere etiam per vaſa iræ, quæ perfecta ſunt in
perditionem. Et quæ ſunt viȩ inueſtigabiles, niſi de qui-
Pſal.24. bus in Pſalmo canitur: Vniuerſæ viæ domini miſeri-
cordia & veritas? Igitur inueſtigabiles ſunt miſericor-
dia & veritas eius: quoniam cuius vult miſeretur, non
iuſticia ſed miſericordiæ gratia, & quem vult obdurat,
non iniquitate, ſed veritate vindictæ. Quæ tamen mi-
ſericordia & veritas ita ſibi occurrunt, quia ſcriptum
Pſal.84. eſt, Miſericordia & veritas obuiauerunt ſibi: vt nec mi-
ſericordia impediat veritatē, qua plectitur dignus: nec
veritas miſericordiā, qua liberatur indignus. Quæ igi-
tur ſua merita iactaturus eſt liberatus, cui ſi digna ſuis
meritis redderentur non eſſet niſi damnatus? Nullàne
igitur ſunt merita iuſtorum? Sunt planè, quia iuſti ſunt.
Sed vt iuſti fierent, merita non fuerunt. Iuſti enim fa-
cti ſunt, cum iuſtificati ſunt, ſed ſicut dicit Apoſtolus:
Roma.3. Iuſtificati gratis per gratiam ipſius. Cum igitur huic
C gratiæ inimici infeſtiq; ſint iſti, Pelagius tamen in Ec-
cleſiaſtico iudicio Palȩſtino, (non enim aliter inde im-
punitus exiſſet) anathematizauit eos, qui dicunt gra-
tiam dei ſecundum merita dari. Sed nihil aliud in eo-
rum etiam poſterioribus diſputationibus inuenitur,
quàm meritis dari etiam gratiam. De cuius commen-
datione maxime ad Romanos Apoſtolica epiſtola lo-
quitur, vt inde ſe prædicatio eius velut à capite orbis
toto orbe diffunderet: Ea eſt enim qua iuſtificatur im-
pius, id eſt, fit iuſtus qui prius erat impius. Et ideo per-
cipiendæ huius gratiæ merita nulla præcedunt: quo-
niam meritis impij, non gratia ſed pœna debetur. Nec
iſta eſſet gratia ſi non daretur gratuita, ſed debita red-
deretur. Sed cum ab iſtis quæritur, quam gratiam Pe-
lagius cogitaret ſine vllis præcedentibus meritis dari,
quando anathematizabat eos qui dicunt gratiam dei
ſecundū merita noſtra dari: reſpondent ſine vllis præ-
cedentibus meritis gratiam ipſam humanam eſſe na-
turam, in qua cōditi ſumus. Neque enim antequam eſ-
ſemus, mereri aliquid poteramus vt eſſemus. Abüciatur
à Chriſtianorum cordibus iſta fallacia: Nam omnino
non iſtam gratiam commendat Apoſtolus qua crea-
ti ſumus, vt homines eſſemus, ſed qua iuſtificati ſumus D
vt homines iuſti eſſemus. Iſta eſt enim gratia per Ieſum
Chriſtum dominum noſtrum. Etenim Chriſtus non
pro nullis vt homines cōderentur, ſed pro impiis mor-
tuus eſt vt iuſtificarentur: quippe homo erat qui dice-
bat: Miſer ego homo, quis me liberabit de corpore mor Roma.7.
tis huius? Gratia dei per Ieſum Chriſtum dominum no
ſtrum. Poſſunt quidem dicere remiſsionem peccatorū
eſſe gratiam, quæ nullis præcedentibus meritis datur.
Quid enim habere boni meriti poſſunt peccatores? Sed
nec ipſa remiſsio peccatorū ſine aliquo merito eſt, ſi fi-
des hanc impetrat. Neque enim nullum eſt meritum fi-
dei, qua fide ille dicebat: Deus propicius eſto mihi pec- Luca.18.
catori, & deſcendit iuſtificatus merito fidelis humilia-
tus, quoniam qui ſe humiliat exaltabitur. Reſtat igitur
vt ipſam fidē vnde omnis iuſticia ſumit initium, prop-
ter quod dicitur ad Eccleſiam in Cantico canticorum,
Venies & pertranſies ab initio fidei, non humano quo
iſti extolluntur tribuamus arbitrio, nec vllis præceden-
tibus meritis, quoniam inde incipiunt bona quæcun-
que ſunt merita, ſed gratuitum donū dei eſſe fateamur
ſi gratiam veram, id eſt, ſine meritis cogitamus. Quia E
ſicut in eadem epiſtola legitur: Deus vnicuique parti- Roma.12.
tur menſuram fidei. Opera quippe bona fiunt ab homi-
ne, fides autem fit in homine, ſine qua illa à nullo fiunt Roma.14.
homine. Omne enim quod non eſt ex fide, peccatum
eſt, Quapropter ne ſe vel ipſius orationis meritum ex-
tollat, etiam ad vincendas temporalium rerum cupidi-
tates, & diligenda bona æterna, atque ipſum fontem
omnium bonorum, domini adiutorium datur oranti,
fides erat quæ data eſt non oranti, quæ vtique niſi data
eſſet, orare non poſſet. Quo modo enim inuocabūt, in
quem non crediderunt? Quo modo credent quem nō
audierunt? Quo modo audient ſine prædicante? Igitur
fides ex auditu, auditus autē per verbum Chriſti. Pro- Roma.10.
inde miniſter Chriſti huius fidei prædicator, ſecūdum
gratiam quæ data eſt illi, plantator eſt & rigator. Nec 1.Cor.3.
tamen qui plantat eſt aliquid, neque qui rigat, ſed qui
incrementum dat deus, qui vnicuique partitur menſu-
ram fidei. Vnde & alibi dicitur: Pax fratribus & chari- Ephe.6.
tas cum fide: quam ne ſibi tribuerent, continuo ſubiun-
xit, A deo patre & domino noſtro Ieſu Chriſto: quia
nec omnium eſt fides, qui audiunt verbum, ſed quibus F
deus partitur menſuram fidei: ſicut nec omnia germi-
nant quæ plantantur & rigantur, ſed quibus deus dat
incrementum. Cur autem ille credat, ille non credat,
cum ambo idem audiunt, & ſi miraculum in eorū con-
ſpectu fiat, ambo idem vident? altitudo eſt diuitiarum
ſapientiæ & ſcientiæ dei, cuius inſcrutabilia ſunt iudi-
cia, & apud quem non eſt iniquitas, dum cuius vult mi-
ſeretur, & quem vult obdurat: neque enim propterea
ſunt iſta iniuſta, quia occulta. Deinde poſt remiſsionē
peccatorum, niſi mundatam domum habitet ſpiritus
ſanctus, nònne cum aliis ſeptem redit ſpiritus immun- Matt.12.
dus, & erunt nouiſsima hominis illius peiora quàm Ioan.3.
erant prima? Vt autem habitet ſpiritus ſanctus, nònne
vbi vult ſpirat, & charitas dei, ſine qua nemo bene vi- Roma.5.
uit, diffunditur in cordibus noſtris, nō à nobis, ſed per
ſpiritum ſanctum qui datus eſt nobis? Hāc enim fidem
Apoſtolus definiuit dicens: Neque circuncitio eſt ali-
quid neque præputium, ſed fides quæ per dilectionem Galat.5.
operatur. Iſta quippe fides eſt Chriſtianorum, non dæ-
moniorum: nam & dȩmones credunt & cōtremiſcunt Iaco.2.
ſed nunquid & diligunt? Nam ſi non crederēt, non di- Luca.4.
cerent, Tu es ſanctus dei: vel, Tu es filius dei: Si autem Matth.8.
diligerēt,

G diligerent, non dicerent, Quid nobis & tibi? Fides igitur ad Christum nos trahit, quæ nisi desuper gratuito
Ioan.6. munere nobis daretur, non ipse diceret: Nemo potest venire ad me, nisi pater qui misit me, attraxerit eum. Vnde & paulò pòst ait: Verba quæ ego loquutus sum vobis, spiritus & vita sunt, sed sunt quidã ex vobis qui non credunt. Deinde Euangelista subiungit: Sciebat enim ab initio Iesus qui essent credentes, & quis esset traditurus eum. Et ne quisquam existimaret credentes sic ad eius præscientiam pertinere, quo modo non credẽtes, id est, vt non eis fides ipsa desuper daretur, sed tantummodo voluntas eorum prænosceretur, mox adiecit atque ait: Et dicebat: Propterea dixi vobis, quia nemo potest venire ad me, nisi fuerit ei datũ à patre meo. Hinc erat, quod eorum qui audierunt loquentem de carne sua & sanguine suo, quidam scandalizati abscesserunt, quidam credendo manserunt: Quia nemo potest venire ad illum, nisi cui datum est à patre, ac per hoc & ab ipso filio, & à spiritu sancto. Neque enim separata sunt dona vel opera inseparabilis trinitatis, sed filius sic honorans patrem, non affert vllius distantiæ documentum, sed magnum præbet humilitatis exem-
H plum. Hic iterum isti liberi arbitrij defensores, immo deceptores quia inflatores, & inflatores quia præsumptores, non aduersum nos, sed aduersus Euangelium loquuturi, quid aliud dicunt quàm id quod Apostolus sibi, quasi à talibus diceretur obiecit: Dicis itaque mihi,
Roma.9. Quid adhuc conqueritur? Nam voluntati eius quis resistit? Hanc contradictionem sibimetipse tanquam ab altero opposuit, velut ex eorum voce qui nolunt accipere quod superius dixerat. Ergo cuius vult miseretur, & quem vult obdurat. Talibus itaq; dicamus cum Apostolo, non enim melius illo inuenire possumus quid dicamus: O homo, tu quis es qui respondeas deo? Quærimus nanque meritum obdurationis, & inuenimus. Meritò nanque peccati vniuersa massa damnata est, nec obdurat deus impertiendo maliciam, sed non im-
1.sen. dist. 40.ca. quicunque. pertiendo misericordiam. Quibus enim non impertitur, nec digni sunt, nec merentur: at potius vt non impertiatur, hoc digni sunt, hoc merentur. Quærimus autem meritum misericordiæ, nec inuenimus, quia nullum est, ne gratia euacuetur, si non gratis donatur, sed meritis redditur. Si enim dixerimus fidẽ præcessisse, in qua esset meritũ gratiæ, quid meriti habebat homo an-
1.Cor.4. te fidem, vt acciperet fidẽ? Quid enim habet quod non
I accepit? Si autem accepit, quid gloriatur quasi nõ acceperit? Sicut enim non haberet homo sapientiam, intellectum, consilium, fortitudinem, scientiam, pietatem, timorem dei, nisi secundum propheticum eloquium accepisset spiritum sapientiæ & intellectus, consilij & fortitudinis, scientiæ & pietatis ac timoris dei: sicut nõ haberet virtutem, charitatem, continentiam, nisi accepto
Roma.8. spiritu, de quo dicit Apostolus: Nõ enim accepistis spiritum timoris, sed virtutis & charitatis & continentiæ: Ita non haberet fidem nisi accepisset spiritum fidei, de quo idem ipse dicit: Habentes autem eundem spiritum fidei, secundum quod scriptum est: Credidi propter quod loquutus sum, & nos credimus propter quod & loquimur. Nõ autem merito accepisse, sed misericordia eius qui cuius vult miseretur, manifestissime osten-
1.Timo.1. dit, vbi de seipso ait: Misericordiam cõsequutus sum vt
De gratia fidelis essem. Si dixerimus meritum præcedere oratio-
& lib. arb. nis, vt donum gratiæ consequatur, Impetrãdo quidem
cap.30. & oratio quicquid impetrat, euidenter donum dei esse o-
31. & 32. stendit, ne homo existimet à seipso sibi esse, quod si in potestate haberetur, nõ vtique posceretur: veruntamen K
ne saltem orationis putarentur præcedere meritá, quibus non gratuita daretur gratia, sed iam nec gratia esset, quia debita redderetur, etiam ipsa oratio inter gratiæ munera reperitur. Quid enim oremus, ait doctor *Roma.8.*
gentium, sicut oportet nescimus, sed ipse spiritus interpellat pro nobis gemitibus inenarrabilibus. Quid est autem interpellat, nisi interpellare nos facit? Indigentis *Interpellat.*
enim certissimum indicium est interpellare gemitib⁹. Nullius autem rei esse indigentem fas est credere spiritum [sanctum.] Sed ita dictum est interpellat, quia interpellare nos facit, nobisque interpellandi & gemendi inspirat affectum, sicut illud in Euangelio: Nõ enim *Matt.10.*
vos estis qui loquimini, sed spiritus patris vestri qui loquitur in vobis. Neque enim & hoc ita fit de nobis tanquam nihil facientibus nobis. Adiutorium igitur spiritus sancti sic expressum est, vt ipse facere diceretur, quod vt faciamus facit. Nam non esse intelligendum spiritum nostrum de quo dictum est, Interpellat gemitibus inenarrabilibus, sed spiritum sanctum quo nostra infirmitas adiuuatur, satis ipse demonstrat Apostolus. Inde enim cœpit: Spiritus, inquit, adiuuat infirmitatem *Roma.8.*
nostram: deinde ita subiunxit, Quid enim oremus, si- L
cut oportet nescimus: & cætera. De hoc quippe spiritu apertius alibi dicit, Non enim accepistis spiritum seruitutis iterum in timore, sed accepistis spiritum adoptionis filiorum in quo clamamus, abba pater. Ecce hic non dixit quod ipse spiritus clamet orando, sed in quo clamamus, abba pater, alio tamen loco ait: Quoniam *Galat.4.*
filij dei estis, misit deus spiritum filij sui in corda vestra clamantem, abba pater. Non hîc ait, In quo clamamus, sed ipsum spiritum [sanctum] clamantem dicere maluit, quo efficitur vt clamemus, sicut sunt illa: Ipse spiritus interpellat gemitibus inenarrabilibus, Et spiritus patris vestri est qui loquitur in vobis. Sicut ergo nemo rectè sapit, rectè intelligit, rectè consilio ac fortitudine præualet, nemo scienter pius est, vel piè sciens, nemo timore casto deum timet, nisi acceperit spiritum sapientiæ & intellectus, consilij & fortitudinis, scientiæ & pietatis & timoris dei, nec habet quisquam virtutem veram, charitatem synceram, continentiam religiosam, nisi per spiritum virtutis & charitatis & continentiæ. Ita sine spiritu fidei non est rectè quispiam cre- M
diturus, nec sine spiritu orationis salubriter oraturus. Non quia tot sunt spiritus, sed omnia hæc operatur v- *1.Cor.12.*
nus atque idem spiritus diuidẽs propria vnicuique pro *Ioan.3.*
vt vult: quia spiritus vbi vult spirat, sed quod fatendum est, aliter adiuuat nondum inhabitans, aliter inhabitans. Nam nondum inhabitans adiuuat vt sint fideles, inhabitans adiuuat iam fideles: Quod est ergo meritũ hominis ante gratiam quo merito percipiat gratiam cum omne [bonum] meritum nostrum, non in nobis faciat nisi gratia, & cum deus coronat merita nostra, nihil aliud coronet quàm munera sua? Sicut enim ab initio fidei misericordiam consequuti sumus, nõ quia *2.sen.di 23 ex muneribus.*
fideles eramus, sed vt essemus: Sic in fine quod erit in vita æterna, coronabit nos, sicut scriptum est, in miseratione & misericordia. Non itaque frustra deo canta- *De gratia & li. ar.c. 15. & 16.*
tur, Et misericordia eius præueniet me: Et misericordia eius subsequetur me. Vnde & ipsa vita æterna quæ *Psal.102. 58. & 22.*
vtique in fine sine fine habebitur, & ideo meritis præcedentibus redditur, tamen quia eadem merita quibus redditur, non à nobis parata sunt per nostram sufficientiam, sed in nobis facta per gratiam, etiam ipsa gratia nuncupatur, non ob aliud nisi quia gratis datur,

nec

A nec ideo quia meritis ꝫ non ꝫ datur, sed quia data sunt & ipsa merita quibus datur. [*De gratia & lib. ar. cap. 20. & 21.*] Vbi autẽ inuenimus etiam vitam æternam gratiã nuncupari, habemus apud eundem gratiæ magnificum defensorem Apostolum Paulum: Stipendium, inquit, peccati mors est, gratia autem dei vita æterna in Christo Iesu domino nostro. [*Roma. 6.*] Vide obsecro te, in quanta breuitate, quàm vigilanter verba posuerit, quibus diligenter consyderatis, quæstionis huius aliquantulum dilucescat obscuritas. Cum enim dixisset: Stipendium peccati mors: quis non congruentissime & consequenter addere iudicaret: Stipendium autem iusticiæ vita æterna? Et verum est, quia sicut merito peccati tanquam stipendium redditur mors, ita merito iusticiæ tanquam stipendium vita æterna. Aut si nollet dicere iusticiæ, diceret fidei: quoniam iustus ex fide viuit. [*Abac. 2.*] Vnde etiam & merces appellatur plurimis sanctarum scripturarum locis: nusquam porrò dicta est merces iusticia vel fides, quia iusticiæ vel fidei redditur merces. Quod est autẽ merces operanti, hoc militanti stipendium. Sed beatus Apostolus aduersus elationem, quæ vsqueadeo magis tentat irrepere, vt & sibi [B] propter ipsam dicat datum angelum satanæ, à quo colaphizaretur, ne verticẽ præsumptionis erigeret, Aduersus hanc ergo elationis pestem vigilantissime militans. Stipendium, inquit, peccati mors. Recte stipendium, quia debetur, quia digne retribuitur, quia merito redditur. Deinde ne iusticia de humano se extolleret bono merito, sicut humanum meritum malum nõ dubitatur esse peccatum, non à contrario retulit, dicens: Stipendium iusticiæ vita æterna, sed gratia, inquit, dei vita æterna. Et hæc ne præter mediatorem aliqua alia via quæreretur, adiecit, In Christo Iesu domino nostro: tanquã diceret, Audito quod stipendiũ peccati sit mors, quid te disponis extollere? O humana, non iusticia, sed nomine iusticiæ planè superbia, quid te disponis extollere, & contrariam morti vitam æternam tanquam debitum stipendium flagitare? Cui debetur vita æterna, vera iusticia est: Si autem vera iusticia est, ex te non est, desursum est descendẽs à patre luminum, vt haberes eam: [Si tamen habes eam] profecto accepisti. [*1. Corin. 4.*] Quid enim habes quod non accepisti? Quapropter ô homo, si accepturus es vitam æternam, [C] iusticiæ quidem stipendium est, sed tibi gratia est, cui gratia est & ipsa iusticia. Tibi enim tanquam debita redderetur, si ex te tibi esset iusticia cui debetur. Nunc ergo de plenitudine eius accepimus non solum gratiã, qua nunc iuste in laboribus vsque in finem viuimus, sed etiam gratiam pro hac gratia, vt in requie postea sine fine viuamus. Hoc nihil salubrius fides credit, quia nihil verius intellectus inuenit. Et debem⁹ audire prophetam dicentem: Nisi credideritis, non intelligetis: [*Esa. 7.*] Sed excusabunt se, inquit, homines, qui nolunt recte & fideliter viuere, dicentes: Quid nos fecimus qui male viuimus, quandoquidem gratiam, vnde bene viueremus, non accepimus? Non possunt veraciter dicere nihil mali se fecisse, quia male viuunt. Si enim nihil mali faciunt, bene viuunt. Si autem male viuunt, de suo male viuunt, vel quod originale traxerunt, vel quod insuper addiderunt. Sed si vasa sunt iræ, quæ perfecta sunt ad perditionem, quæ illis debita redditur, sibi hoc imputent, quia ex ea massa facta sunt, quam propter vnius peccatum, in quo omnes peccauerunt, merito deus iusteque damnauit. [*σκληρέρ.*] Si autem vasa sunt misericordiæ, quibus ex eadem massa factis supplicium debitũ reddere noluit, non se inflent, sed ipsum glorificent, qui eis misericordiam non debitam præstitit, & si quid aliter sapiunt, & hoc quoque illis ipse reuelauit. [D] Postremo quónam se isti excusabunt modo? Nempe illo quẽ breuiter tanquam ex eorum voce sibi obiecit Apostolus, vt dicant: Quid adhuc conqueritur? Nam voluntati eius quis resistit? [*Roma. 9.*] Hoc est enim dicere: Quid de nobis fit querela quod deum offendamus male viuendo, cum illius voluntati nemo possit resistere, qui nos obdurauit misericordiam non præstando. Si ergo illos non pudet hac excusatione, non nobis sed Apostolo contradicere, cur nos pigeat eis quod dixit Apostolus, hoc idem atque identidem dicere: O homo tu qui es qui respondeas deo? Nunquid dicit figmentum ei qui se finxit, Quare sic me fecisti? An non habet potestatem figulus luti, ex eadem massa vtique merito recteque damnata facere, aliud vas in honorem indebitum propter misericordiæ gratiam, aliud in contumeliam debitam propter iræ iusticiam, & vt notas faciat diuitias gloriæ suæ in vasa misericordiæ, sic ostendens quid eis largiatur, cum id supplicium recipiẽt vasa iræ, quod pariter omnib⁹ debebatur. Satis sit interim Christiano ex fide adhuc viuenti, & nõdum cernenti quod [E] perfectum est, sed ex parte scienti, nosse vel credere quod neminem deus liberet, nisi gratuita misericordia per dominum nostrum Iesum Christum, & neminem damnet, nisi æquissima veritate per eundem dominum nostrum Iesum Christum. Cur autem illũ potius quàm illum liberet aut non liberet, scrutetur qui potest iudiciorum eius tam magnum profundum, veruntamen caueat præcipitium. Nunquid enim est iniquitas apud deum? Absit. Sed inscrutabilia sunt iudicia eius, & inuestigabiles viæ eius. Et in maioribus duntaxat ætatibus merito dici potest: Hi noluerunt intelligere, vt bene agerent, hi quod grauius est, intellexerunt & non obedierunt: quia sicut scriptum est: Verbis non emendabitur seruus dolosus: si enim & intellexerit, nõ obediet. [*Prouer. 18.*] Vnde non obediet, nisi sua pessima voluntate, cui grauior damnatio diuina æquitate debetur? Cui enim plus datur, plus exigitur ab eo. Istos quippe scriptura dicit inexcusabiles, quos non latet veritas, & in eis perseuerat iniquitas. † Reuelatur enim ira dei de cœlo, ait Apostolus, super omnem impietatẽ & iniusticiam hominum eorum, qui veritatem in iniusticia detinent: [*† impietas.* *Roma. 1.*] [F] quia quod notum est dei manifestum est in illis. Deus enim illis manifestauit: Inuisibilia enim eius à creatura mundi per ea quæ facta sunt intellecta conspiciuntur, sempiterna quoque virtus eius ac diuinitas, vt sint inexcusabiles. Si ergo istos inexcusabiles dicit qui inuisibilia illius per ea quæ facta sunt intellecta conspicere potuerunt, nec obedierunt tamen veritati, sed iniqui & impij permanserunt. Neque enim non cognouerunt, sed cognoscentes, inquit, deum, non vt deum glorificauerunt, aut gratias egerunt: quanto magis inexcusabiles sunt, qui ex lege eius instructi confidunt seipsos duces esse cæcorum, & alios docentes, seipsos non docent: Qui prædicant non furandum & furantur, & cætera quæ de ipsis Apostolus loquitur. Eis quippe dicit: [*Roma. 2.*] Propterea inexcusabilis es ô homo omnis qui iudicas. In quo enim alium iudicas, teipsum condemnas: eadem enim agis quæ iudicas. Dicit enim ipse dominus in Euangelio: Si non venissem & eis locutus non fuissem, peccatum non haberent: nunc autem excusationem non habent de peccato suo. [*Ioan. 15.* *Peccatũ nõ habent.*] Non vtique peccatum nullum haberent, qui pleni erant aliis magnis multisq; peccatis: sed hoc peccatum vult intel-

G ligi non eos habituros fuisse, si non venisset, qui cum audissent eum, non crediderunt in eum: hanc eos excusationem non habere asserit qua possint dicere, non audiuimus, ideo non credidimus. Humana quippe superbia tanquam præsumens de viribus liberi arbitrij excusatam se putat, quando ignorantiæ non voluntatis videtur esse quod peccat. Secundum hanc excusationem, inexcusabiles dicit scriptura diuina quoscunque scientes peccare conuincit: dei tamen iustum iudi-
Roma.2. cium, nec illis parcit, qui non audierunt. Quicunque enim sine lege peccauerunt, sine lege peribunt. Et quanuis se ipsi excusare videantur, non admittit hanc excusationem qui scit se fecisse hominē rectum, eique obedientiæ dedisse præceptum, nec nisi eius quo male vsus est libero voluntatis arbitrio, etiam quòd transiret in posteros manasse peccatum. Neque enim damnantur,
πάντες ἥμαρτον. qui non peccauerunt, quandoquidem illud ex vno in omnes pertransiit, in quo ante propria in singulis quibusque peccata omnes communiter peccauerunt. Ac per hoc inexcusabilis est omnis peccator, vel reatu originis, vel additamento etiam propriæ voluntatis, si-
H ue qui nouit, siue qui ignorat, siue qui iudicat, siue qui non iudicat: quia & ipsa ignorantia, in eis qui intelligere noluerunt, sine dubitatione peccatum est, in eis autem qui non potuerunt, pœna peccati. Ergo in vtrisque non est iusta excusatio, sed iusta damnatio. Ideo autem diuina eloquia eos inexcusabiles dicunt, qui non ignorantes sed scientes peccant, vt secundum iudiciū superbiæ suæ quo multū confidunt de viribus propriæ voluntatis se inexcusabiles videant, quia de ignorantia iam non habent excusationem, & nondum est iusticia cui præsumebant sufficere voluntatem. At verò ille cui dominus & sciendi & obediendi largitus est gratiam: Per legem enim, inquit, cognitio peccati: & peccatum non cognoui, nisi per legem. Nam concupiscentiam nesciebam, nisi lex diceret: Non concupisces:
Roma.3. nec vult intelligi hominem præceptricis legis ignarum, sed liberatricis indignum gratiæ, vbi dicit: Con-
Roma.7. delector legi dei secundum interiorem hominem, & cum hac non solum scientia, verumetiam & delectatione legis. postea dicit: Miser ego homo, quis me liberabit de corpore mortis huius? Gratia dei per Iesum
I Christum dominum nostrum. Nemo itaque liberat à vulneribus illius trucidatoris, nisi huius gratia saluatoris. Nemo liberat venundatos sub peccato à vinculis captiuantis, nisi gratia redimentis: ac per hoc vniuersi, qui se in nequicijs & iniquitatibus excusatos volunt, ideo iustissime puniuntur, quoniam qui liberentur, non nisi gratia liberantur. Nam si excusatio illa iusta esset, non inde iam gratia, sed iusticia liberaret. Cum verò non liberat, nisi gratia: nihil iustum inuenit in eo quem liberat, non voluntatem, non operationem, non saltem ipsam excusationem: nam si hæc iusta est, quisquis ea vtitur, merito non gratia liberatur. Nouimus enim liberari per gratiam Christi quosdam etiam eorum qui dicūt: Quid adhuc cōqueritur? Nam
Roma.9. voluntati eius quis resistit? Quæ si iusta est excusatio, non iam gratuita gratia, sed propter huius excusationis iusticiam liberantur. Si autem gratia est, qua liberantur, profecto hæc excusatio iusta non est. Tunc enim vera gratia est, qua homo liberatur, si non secundum debitum iusticiæ retribuitur. Nihil ergo fit in eis, qui dicunt: Quid adhuc conqueritur? Nam volunta-
Prouer. 19. ti eius quis resistit? nisi quod legitur in libro Salomonis: Insipientia viri violat vias eius, deum autem causatur in corde suo. Quanuis itaque deus faciat vasa K
iræ in perditionem, vt ostendat iram, & demōstret potentiam suam, qua bene etiam vtitur malis, & vt notas faciat diuitias gloriæ suæ in vasa misericordiæ, quæ fecit in honorem, non damnabilis massæ debitum, sed suæ gratiæ largitate donatum: tamen in eisdem iræ vasis propter meritum massæ in contumeliam debitum factis, id est, hominibus propter naturæ quidem bonum creatis, sed propter vicia supplicio destinatis, iniquitatem, quam rectissime veritas improbat, damnare nouit ipse non facere. Sicut enim voluntati eius tribuitur humana natura nullo dubitante laudanda, sic hominis voluntati culpa tribuitur nullo recusante damnanda. Quæ voluntas hominis aut hæreditarium vicium transmisit ad posteros, quos in se habuit cum peccaret, aut acquisiuit etiam cætera vicia, cum in seipso vnusquisque perdite viueret. Sed neque ab illo, quod originaliter contrahitur, neque ab iis, quæ vnusquisque in vita propria, vel intelligendo, vel nolendo intelligere, mala congregat, vel etiam instructus ex lege, additamento præuaricationis exaggerat, quisquam liberatur & iustificatur, nisi gratia dei per L
Iesum Christum dominum nostrum, non solum remissione peccatorum, sed prius ipsius inspiratione fidei & timoris dei, impartito salubriter orationis affectu & effectu, donec sanet omnes languores nostros, Psal.102.
& redimat de corruptione vitam nostram, & coronet nos in miseratione & misericordia. Verum isti, qui personarum acceptorem fieri existimant deum, si in vna eadèmque causa super alios veniat misericordia eius, super alios verò maneat ira eius, nempe totas vires argumentationis humanæ in paruulis perdunt. Nam vt interim taceam, quod non est, præter paruulos quamlibet materno vtero recentissimos ea pœna, de qua loquens Apostolus ait: Per vnius delictum in Roma.5.
omnes homines ad condemnationem, vnde non liberat, nisi vnus ille, de quo idem ait: Per vnius iustificationem in omnes homines ad iustificationem vitæ: vt ergo hoc interim omittam, & hoc solum de paruulis dicam, quod ipsi quoque authoritate Euangelica territi, vel potius Christianorum populorum concordissima fidei conspiratione perfracti, sine vlla excusatione concedunt, quod nullus paruulus, nisi renatus ex a- M
qua & spiritu, intrat in regnum cœlorum: quam quæso allaturi sunt causam, quod alius sic gubernatur, vt baptizatus hinc exeat, alius infidelium manibus traditus, vel etiam fidelium, priusquam ab eis baptizandus offeratur, expiret? An hoc fato vel fortunæ daturi sunt? Nō opinor eos in tantam dementiam prodituros, quantulumcunque nomen Christianum tenere cupientes. Cur ergo in regnum cœlorum, non accepto regenerationis lauacro, paruulus nullus intrabit? Nunquid nam ipse sibi parentes infideles vel negligentes, de quibus nasceretur, elegit? Quid dicam de inopinatis & repentinis innumerabilibus mortibus, quibus sæpe etiam religiosorum Christianorum præueniuntur & baptismo præripiuntur infantes, cum econtrario sacrilegorum & inimicorum Christi aliquo modo in Christianorū manus venientes, ex hac vita non sine sacramēto regenerationis emigrēt? Quid hinc dicturi sunt, qui vt gratia dari possit nōnulla præcedere merita humana contendūt, ne sit personarū acceptor deus? Quæ tandem hic merita præcesserunt? si eorūdem cogitaueris paruulorum, nulla sunt propria, vtrisq; est illa massa communis. Si parētum attenderis, bona sunt illa quo-

rum

A rum filij repentinis mortibus sine Christi baptismate perierunt: Mala verò illa quorum filij per Christianorum aliquam potestatem ad sacramenta Ecclesiæ peruenerunt. Et cur prouidentia dei cui nostri capilli numerati sunt, sine cuius voluntate non cadit passer in *Matth. 10.* terram, quæ nec fato premitur, nec fortuitis casibus impeditur, nec vlla iniquitate corrumpitur, vt renascantur ad hæreditatem cœlestem, non consulit omnibus paruulis filiorum suorum, & nonnullis consulit etiam paruulis impiorum? Iste infans de fidelibus coniugatis ortus, lætitia parentum susceptus, matris vel nutricis somnolentia suffocatus fit exterus * † & expers suorum fidei. Ille infans de sacrilego stupro nascitur, crudeli timore matris exponitur, alienorum misericordi pietate colligitur, eorum Christiana solicitudine baptizatur, fit [æterni] consors & particeps regni. Ista cogitent, ista considerent, hinc audeant dicere deum, vel acceptorū in sua gratia personarum, vel remuneratorem præcedentium meritorum. Nam & si conabuntur maioris ętatis aliqua merita suspicari, seu bona seu mala: quid de istis infantibus dicent, quorum nec iste sibi vllis pro- B priis meritis malis potuit acquirere violentiam suffocantis, nec bonis ille diligentiam baptizantis? Nimiæ vanitatis & cæcitatis sunt, si etiam his consyderatis *Roma. 11.* nondum dignantur exclamare nobiscum: O altitudo diuitiarum sapientiæ & scientiæ dei, quàm inscrutabilia † sunt iudicia eius, & inuestigabiles viæ eius. Non itaque misericordiæ gratuitæ dei pertinacissima aduersentur insania. *Luca 19.* Sinant filium hominis in qualibet ætate quærere & saluum facere quod perierat. Nec de inscrutabilibus iudiciis eius audeant iudicare, cur in vna eadèmque causa super alium veniat misericordia eius, super alium maneat ira eius. *Roma. 5.* Qui enim sunt isti qui respondeant deo, quandoquidem illi Rebeccę habenti geminos ex vno concubitu Isaac patris nostri, cum illi nondum nati nihil egissent boni vel mali, vt secundum electionem propositum eius maneret, electionem scilicet gratiæ non debiti, electionem qua eligendos facit ipse non inuenit, non ex operibus, sed ex vocante dicit minori seruiturum esse maiorem. In quam *Malach. 1.* sententiam beatus Apostolus etiam testimonium prophetæ longe posterioris assumpsit, Iacob dilexi, Esaū C autem odio habui: vt intelligeretur hoc apertum postea per prophetam, quod antequam illi nascerentur erat in dei prædestinatione per gratiam. Quid enim diligebat in Iacob, antequam natus fecisset aliquid boni, nisi gratuitum misericordiæ suæ donum? Et quid oderat in Esaū, antequam fecisset aliquid mali, nisi originale peccatum? Nam neque in illo diligeret iusticiam, quam nullam ille fecerat: neque in isto odisset naturam, quam bonam ipse perfecerat. Mirum autem cum his coarctantur * angustiis, in quanta se abrupta præcipitent metuentes retia veritatis. Ideo, inquiunt, nondum natorum alium oderat, alium diligebat: quia eorum futura opera præuidebat. Quis istum acutissimum sensum defuisse Apostolo non miretur? Hoc quippe ille non vidit, quando sibi velut aduersantis obiecta quæstione, non id potuistam breue, tam apertum, tam, sicut isti putant, verum absolutúmque respondit. Cum enim rem stupendam proposuisset, quo modo de nondum natis, nec aliquid agentibus boni aut mali rectè dici potuerit, quòd vnum deus dilexerit, alium odio habuerit, ipse sibi obiecta quæstione motum exprimens auditoris. Quid ergo dicemus? inquit. *Roma. 8.* Nunquid iniquitas apud deum? Absit. Hic ergo erat lo-

† alias, exsors.
† exterris.
† incomprehensibilia.
** alias, coarguantur.*
Hoc Ambrosius.

cus vt diceret quod isti sentiūt. Futura enim deus opera præuidebat, quando minori maiorem seruiturum D esse dicebat. Non autem hoc Apostolus dicit, sed potius ne quisquam de suorum operum audeat meritis gloriari, ad dei gratiam, & gloriam commendandam voluit valere, quod dixit. Cum enim dixisset, Absit vt sit iniquitas apud deum: tanquam ei diceremus, Vnde hoc ostendis cum asseras non ex operibus, sed ex vocante dictum esse, Maior seruiet minori: Moyses enim dicit, inquit, Miserebor cui misertus ero, & misericordiam præstabo, cui misericors fuero. Igitur non volentis neque currentis, sed miserentis est dei. Vbi nunc merita, vbi opera vel præterita vel futura tanquam liberi arbitrij viribus adimpleta, vel adimplenda? Nónne apertam protulit Apostolus de gratuitæ gratiæ, hoc est, veræ gratiæ commendatione sententiam? Nónne stultam fecit deus hæreticorum sapientiam? Quid autem agebatur, vt hoc Apostolus diceret, vt eorum geminorum commemoraret exemplum? Quid persuadere moliebatur? Quid inculcare cupiebat? Nempe hoc quod ipsorum oppugnet amentia, quod superbia non capiunt, quod sapere nolunt. Qui ignorantes dei iusti- E ciam, & suam volentes constituere, iusticiæ dei non *Roma. 10.* sunt subiecti. De ipsa quippe gratia satis agebat Apostolus, & ideo promissionis filios commēdabat. Quod enim promittit deus, non facit nisi deus: habet nanque aliquid rationis & veritatis, vt homo promittat & deus faciat: vt antē homo se facere dicat quod promiserit deus, superbæ impietatis est reprobus sensus. Commendans ergo filios promissionis, hoc primum significatum ostendit, per Isaac filium Abrahæ. Euidentius nanque opus dei apparet in eo, quem non genuit vsitatus ordo naturæ de sterilibus visceribus & senectute confectis, vt in filiis dei qui futuri prænunciabantur, hoc esset signum diuini operis non humani. In Isaac, inquit, vocabitur tibi semen, hoc est, non *Roma. 9.* qui filij carnis, ij filij dei, sed filij promissionis deputantur in semine. Promissionis enim verbum hoc est: Ad hoc tempus veniam & erit Saræ filius. Non solum autem illa, sed & Rebecca ex vno concubitu [habens Isaac patris nostri: quo pertinuit vt adderet ex vno concubitu,] nisi vt nō solū de suis, neque de parentum meritis aliorum, sed ne de ipsius quidem vnius patris, F mutata forte in melius voluntate gloriaretur Iacob dicens, ideo se à creatore non derelictum, quia pater eius quando eum seminauit, melioribus laudabilior moribus fuit. Ex vno, inquit, concubitu, vnum tunc ad eos seminandos meritum patris, vnum ad concipiendos meritū matris. Quia etsi mater eos donec pareret visceribus portauit inclusos, & forte voluntates affectionésque variauit, non vni, sed ambobus vtique variauit, quos pariter ventre portauit. Intentio igitur intuenda est Apostoli, quo modo propter gratiam commendādam nolit eum, de quo dictum est: Iacob dilexi: nisi in domino gloriari: vt cum ex eodem patre, eadē matre, vno concubitu, antequam aliquid egissent boni aut mali, alterum deus diligit, odit alterum, intelligat Iacob ex illa massa orginalis iniquitatis, vbi fratrem suum, cum quo habuit communem causam, videt per iusticiam meruisse damnari, non nisi per gratiam se potuisse discerni. Nondum enim nascentibus, nec agentibus bonū aut malum, vt secundum electionem propositū dei maneret, nō ex operibus sed ex vocante dictum est ei: Maior seruiet minori. Electionem autem gratiæ nullis fieri operum præcedentibus me-

G ritis, alio loco apertissime idem Apostolus ostendens, Roma.11. Sic ergo, inquit, & in hoc tempore reliquiæ secundum electionem gratiæ saluæ factæ sunt. Si autem gratia, iam non ex operibus, alioquin gratia iam non est gratia. Secundum hanc ergo gratiam etiam propheticum testimonium [consequenter] assumens. Sicut scriptum est, inquit, Iacob dilexi, Esaü autem odio habui: & con- Roma.9. tinuo, Quid ergo dicemus, inquit, Nunquid iniquitas est apud deum? Absit. Sed quare absit? An propter opera quæ futura præsciebat amborum? Immo & hoc absit. Moyses enim dicit, Miserebor cui misertus ero, & misericordiam præstabo cui misericors fuero. Igitur non volentis neque currentis, sed miserentis est dei. Atque vt in vasis quæ perfecta sunt in perditionem, quæ damnatæ debita est massæ, agnoscant vasa ex eadem massa in honorem facta, quid eis misericordia diuina largita sit: Dicit enim, inquit, scriptura ad Pharaonem, Quia ad hoc te excitaui vt ostendam in te potentiam meam, & vt glorificetur nomen meum in vniuersa terra. Denique ad vtrunque concludit, Ergo cuius vult miseretur, & quem vult obdurat. Hoc facit apud quem non est iniquitas. Miseretur itaque gra-
H tuito dono, obdurat autem iustissimo merito. Sed dicat adhuc vel superbi infidelis elatio, vel puniti damnabilis excusatio, Quid adhuc conqueritur? Nam voluntati eius quis resistit? Dicat & audiat quod conuenit homini: O homo tu quis es qui respondeas deo: & cætera, de quibus iam quantum potui satis ac sæpe disserui. Audiat hæc & non contemnat. Quod si contempserit, etiam vt contemneret se inueniat obduratum. Si non contempserit, etiam vt non contemneret esse credat adiutum, sed obduratum debito, adiutum gratia. Neque enim si duorum de Isaac patriarcha geminorum, quod quidem iam ostendimus quanta cæcitate dicatur, futura præuidit deus opera, quia vixerunt atque senuerunt: & propterea Iacob dilexit, Esaü Roma.9. autem odio habuit: ideo moriturorum etiam paruulorum potest quisquam dicere, vt huic ad percipiendum baptismum non consulat, illi autem consulat, deum futura eorum opera præuidere. Quo modo enim futura dicũtur quæ nulla erunt? Sed deus, inquiunt, in eis quos hinc aufert præuidet, quemadmodum victurus esset quisque si viueret, & ideo quem nequiter nouit fuisse victurum, sine baptismo facit & mori: sic in eo puniens opera mala, non quæ fecit, sed quæ facturus fuit.
I Si ergo diuinitus etiam quæ commissa non sunt mala opera puniuntur. Primo attendant quàm falsò pollicea ntur in damnationem paruulos non ituros, qui sine baptismate moriuntur, qui propterea nõ baptizantur, quia mali victuri erant si viuerent: propter ipsam quippe malam vitam proculdubio damnabuntur, si etiam mala quæ fuerant futura damnantur. Deinde si tis ad percipiendum baptismatis consulitur sacramentum, quos nouit deus si viuerent bene fuisse victuros, cur nõ omnes tenentur in vita quam bonis operibus ornaturi sunt? Cur etiam eorum qui baptizantur quidam diu viuentes pessime viuunt, & vsque ad apostasiam aliquando perueniunt? Cur ipsum primum coniugium peccatorum, quos vtique nouerat deus peccaturos non de paradiso ante proiecit, ne ibi committerent quod tam sancto loco esset indignum, si iuste peccata etiam non Sapien.4. dum commissa puniuntur? Quid denique præstatur ei qui rapitur ne malicia mutet intellectum eius, & ne fictio decipiat animam eius: si iuste etiam illa puniuntur, quæ licet non fecerit, fuerat tamen viuendo factu-

rus? Postremo cur non ad percipiendum regeneratio- K nis lauacrum, ei magis consulitur morituro qui male fuerat victurus si viueret, vt ei peccata quæ fuerat commissurus remittantur in baptismo? Quis enim est tam vecors qui ea neget per baptismum posse dimitti, quæ sine baptismo dicit posse puniri? Sed disputando aduersus eos, qui vsquequaque conuicti etiam non commissorum peccatorum deum persuadere moliũtur vltorem, verendum est, ne nos in eos ista fingere existimemur, illi autẽ nullo modo tam hebetes esse credantur, vt hæc vel sentiant, vel cuiquam persuadere conentur: veruntamen nisi eos hæc dicere audissem, refellenda esse non arbitrarer. Circunstipantur enim & diuinarum authoritate lectionum, & antiquitus tradito & retento firmo Ecclesiæ ritu in baptismate paruulorum, vbi apertissime demonstrantur infantes, & cum exorcizantur, & cum eis per eos à quibus gestantur renunciare respondent, à diaboli dominatione liberari, & non inuenientes quà exeant, pergunt in præcipitem stulticiam dum nolunt mutare sententiam. Illud sanè sibi vidẽtur acutissime dicere, quo modo peccatũ transit in filios fidelium, quod in parentibus non dubitamus dimissum esse per baptismum, quasi propterea pos- L sit non habere generatio carnalis, quod sola tollit regeneratio spiritalis. Aut vero in baptismo concupiscentiæ carnis infirmitas continuo sanatur, sicut continuo reatus eius aboletur, sed gratia renascendi, non conditione nascendi. Vnde quisquis per hanc concu- De Gen. ad literã libro cap.23. piscentiam, etiam de renato nascitur, sine dubitatione oberit nato, nisi & ipse similiter renascatur. Verum quicquid est in hac quæstione difficultatis, ita in agro Christi non impedit operarios eius, quo minus ab eis in remissionem peccatorum baptizentur infantes, siue de fidelibus, siue de infidelibus nati sint, sicut agricolas non impedit, quo minus ab eis inserendi cura in oleas conuertantur oleastri, siue de oleastris, siue de oleis oriantur. Nam & hoc si vt respondeat rustico proponatur, quæ causa sit vt cum aliud sit olea, aliud oleaster, non tamen nisi oleaster de semine vtroque nascatur, non omittit inferendi curationem, † etiam si non † operationem. possit istam soluere quæstionem. Alioquin dum ex oliuæ semine exorta virgulta non aliud quàm oleas esse existimant, efficit desidia vanitatis, vt totus ille ager amara sterilitate syluescat. Nam illud quod excogitauerunt cum veritatis pondere premerentur, quia fidelis dominus in verbis suis, & propterea eos Ecclesia nullo modo fallaciter paruulos in remissionem peccatorum baptizat, sed vt fide agatur quod agitur, M vtique fit quod dicitur. Quod ergo excogitauerũt cum hæc eos apertissima moles veritatis vrgeret, quis non Christianus irrideat quamlibet versutissimum cernat? Dicunt enim, veraciter quidem respondere paruulos per ora gestantium, in remissionem se credere peccatorum, non tamen quia sibi remittuntur, sed quia credant quòd in Ecclesia, vel in baptismo remittantur in quibus inueniuntur, non in quibus nulla sunt. Ac per hoc nolunt eos ita baptizari in remissionem peccatorum, tanquam in eis fiat ipsa remissio, quos contendũt nullum habere peccatum. Sed quoniam licet sine peccato, in eo tamen baptismate baptizãtur, quo fit in quibusque peccatoribus remissio peccatorum, fieri quidẽ potest vt hæc versipellis astutia subtilius & acutius ex ocio refellatur: veruntamen secundum istam suã calliditatem non inueniunt quid ad hoc respondeãt, quòd exorcizãtur & exufflantur infantes, hoc enim proculdubio

A dubio fallaciter fit, si diabolus eis non dominatur. Si autem dominatur, & ideo non fallaciter exorcizantur & exufflantur, per quid dominatur, nisi per peccatum princeps vtique peccatorum? Proinde si iam erubescunt, nec audent dicere hęc in Ecclesia mendaciter geri, fateantur quod perierat etiam in paruulis quæri: neque enim nisi propter peccatum perierat, quod nisi per gratiam non potest quæri, nō potest inueniri. Sed deo gratias, quod saltem cum argumentantur contra remissionem peccatorum, ne fieri credatur in paruulis,
†maiorum. iam tamen quamuis per corda & ora malorum † credere paruulos confitentur. Sicut ergo audiunt domi-
Ioan. 3. num dicentem: Qui non renatus fuerit ex aqua & spiritu sancto non introibit in regnum cœlorum: propter quod eos baptizandos esse concedunt. Sic audiant eun-
Marci. 16. dem dominum dicentem: Qui non crediderit condēnabitur: quia sicut eos renasci per ministerium baptizantium, ita etiam credere per corda & ora confitentium cōfitemur. Audeant ergo dicere, quòd à iusto deo innocens condēnabitur, si nullo vinculo peccati originalis innectitur. Si sermo iste prolixus est & onerosus occupationibus tuis, da veniā: quia vt hæc ad te scribe-
B rem, & occupatus literis tuis indicibus erga nos beneuolentiæ tuæ tecum ista colloquerer, etiam ego vim feci interrumpendis occupationibus meis. Si qua illos alia excogitare aduersus fidem catholicam scieritis, & quæcunque aduersus eos, ne dominici gregis infirma deuastēt, vos quoque fideli & planè pastorali dilectione dissereritis, nota facite nobis. Hæreticorum quippe inquietudine, vt scripturas vigilantius perscrutemur, vnde ne ouili Christi noceāt, eis possit occurri, tanquam de somno ignauiæ nostra excitatur industria: ita per multiplicem gratiam saluatoris etiam quod inimicus in perniciem machinatur, deus conuertit in adiutori-
Roma. 8. um: Quoniam diligentibus deum omnia cooperantur in bonum. Semper in deo viuas, memor nostri frater charissime.

Augustinus & Alipius Bonifacio, siue vt alij codices habebant, Paulino, laudans librum aduersus Pelagianos ab eo conscriptum, & plenius eum instruens aduersus eam hæresim. *Epistola CVI.*

C DOMINO beatissimo & in Christi visceribus [germanitus] amplectendo plusquam dici potest desyderabili fratri & coëpiscopo Paulino, Alipius & Augustinus. Tandem aliquando prouidit deus nobis literarum fidelissimum perlatorē omnium nostrum merito charissimum fratrem Ianuariū, per quem etiamsi non scriberemus, omnia quæ circa nos sunt possit synceritas tua, tanquam per viuentem atque intelligentem epistolam noscere. Pelagium quē credimus, vt ab illo distingueretur qui Pelagius Tarēti dicitur, Britonem fuisse cognominatum, quod vt seruum dei dilexeris nouimus. Nunc autem quemadmodum diligas ignoramus. Nam & nos non solum dileximus, verumetiam diligimus eum. Sed aliter nunc diligimus, aliter aliquādo dileximus. Tunc enim quia nobis rectæ fidei videbatur, nunc autem vt ab iis quæ inimica & aduersa gratiæ dei sentire dicitur, illius misericordia liberetur. Nam cum hoc de illo aliquandiu fama iactaret, non vtique facile credendum fuit. Solet quippe fama mentiri. Sed propius vt crederemus accessit, quòd librum quendam eius, ea prorsus persuadere molientem, quæ gratiam dei per vnum mediatorem

D dei & hominum hominem Iesum Christum generi humano impertitam, de fidelium cordibus creditam deleant, legimus, traditum nobis à famulis Christi, qui eum talia docentem studiosissime audierant, fuerántque sectati. Cui quidem libro, eisdem rogantibus, quia id fieri oportere videbamus, tacito nomine authoris, ne offensus insanabilior redderetur, vnius nostrum damnatione † responsum est, quod libro con- *† disputatione.*
tinetur & multipliciter, atque abundanter asseritur: quod etiam quibusdam literis agit ad tuam venerationem datis, vbi dicit se non debere existimari sine gratia dei defendere liberum arbitrium, cum possibilitatem volendi atque operandi, sine qua nihil boni velle atque agere valeremus à creatore nobis insitam diceret, vt videlicet hæc intelligatur doctore ipso gratia dei, quæ Paganis atque Christianis, impiis & piis, fidelibus atque infidelibus communis est. Hæc mala, quibus Saluatoris euacuaretur aduentus, vbi hoc possumus dicere, quod de lege dicit Apostolus, Si per na- *Gala. 2.*
turam iusticia, ergo Christus gratis mortuus est, refellebamus vt poteramus in cordibus eorum qui ista sentirent, vt his cognitis, etiam ille si fieri posset non lacessitus ista emendaret, atque ita & pernicies destrueretur erroris, & hominis verecundiæ parceretur. Sed E
postea quàm ad nos literæ de Oriente venerunt, eandem causam apertissime ventilantes, nullo modo iam qualicunque episcopali authoritate deesse Ecclesiæ debueramus. Missæ sunt itaque de hac re ex duobus conciliis, Carthaginensi & Mileuitano relationes ad Apostolicam sedem, antequam gesta Ecclesiastica, quibus apud episcopos prouinciæ Palestinæ Pelagius perhibetur esse purgatus, vel in manus nostras, vel in Africam peruenissent. Scripsimus etiam ad beatæ memoriæ papam Innocentium, præter conciliorum relationes, literas familiares, vbi de ipsa causa aliquanto diutius egimus. Ad omnia nobis ille rescripsit eodem modo, quo fas erat atque oportebat Apostolicæ
sedis antistitem. Quæ omnia modo legere poteris, *Apostolica fides.*
si eorum forte ad te vel nulla, vel non cuncta peruenerant: vbi videbis seruata erga hominem moderatione quæ debuit, ne damnaretur si praua damnaret, ipsum tamen nouellum & perniciosum errorem F
sic Ecclesiastica authoritate compressum, vt multum miremur esse adhuc quosdam, qui per quemlibet errorem gratiæ dei conentur obsistere, si tamen hæc gesta didicerunt: quod gratia dei per Iesum Christum dominum nostrum, quod fides vera & catholica tenet, semper Ecclesia pusillos cum magnis à morte primi hominis, ad vitam secundi hominis transfert: non solum peccata delendo, verumetiam ad non peccandum rectéque viuendum, eos qui iam vti possunt voluntatis arbitrio sic adiuuando, vt nisi adiuuet nihil pietatis atque iusticiæ, siue in opere, siue etiam in ipsa voluntate habere possimus. Deus quippe operatur in *Philip. 2.*
nobis, & velle & operari pro bona voluntate. Nam quis nos nisi qui venit quærere & saluare quod perierat, ab illa perditionis massa & contentione † discernit? *† contritione.*
Vnde Apostolus interrogat dicens: Quis enim te discernit? Vbi si dixerit homo, Fides mea, voluntas mea, *1. Corin. 4.*
bonum opus meum: Respondetur ei, Quid enim habes quod non accepisti? Si autem & accepisti, quid glo- *1. Corin. 1.*
riaris quasi non acceperis? Hoc vtique totum ideo, non vt homo nō glorietur, sed vt qui gloriatur, in domino glorietur, non ex operibus, ne forte quis extollatur. Non quia bona opera ista pia cogitatione frustran-

G tur, cum deus reddat vnicuique secundum opera eius, Roma.2. itáq; gloria & honor & pax omni operanti bonum: sed quia opera ex gratia, non ex operibus gratia: quoniam fides quæ per dilectionem operatur, nihil operaretur, Roma.5. nisi ipsa dilectio dei diffunderetur in cordibus nostris per spiritum sanctum, qui datus est nobis. Nec ipsa fi- Roma.12. des esset in nobis, nisi deus vnicuique partiretur men- Psal.58. suram fidei. Bonum est igitur homini, vt cum totis viribus liberi arbitrij sui veraciter dicat, Fortitudinem meam ad te custodiam: quia ille qui putauit sine ipsius Luca 15. adiutorio se posse custodire quod dedit, profectus in longinquam regionem, & viuens prodige cuncta consumpsit, & miseria duræ seruitutis attritus, reuersusque in semetipsum dixit: Surgam & ibo ad patrem meum. Quam cogitationem bonam quando haberet, nisi & ipsam illi in occulto pater misericordissimus inspirasset? Quod intelligens minister ille noui testa- 2.Corin.3. menti. Non quia idonei sumus, inquit, cogitare aliquid à nobis quasi ex nobismetipsis, sed sufficiētia nostra ex Psal.58. deo est. Vnde & ille cum dixisset: fortitudinem meam ad te custodiam, ne vel hoc ipsum, quia custodit, suis H viribus arrogaret, tanquam ei venisset in mentem, quia Psal.126. nisi dominus custodierit ciuitatem, in vanum vigilant qui custodiunt eam: & non dormit neque dormitat qui custodit Israël, adiunxit causam, vnde fiat idoneus custodire, vel quo potius custode seruetur. Quoniam Psal.110. deus, inquit, susceptor meus es. Recolat igitur iste si potest merita sua, vnde factum sit, vt deus dignaretur eius esse susceptor, ac si deus esset susceptus. Recolat vtrum Luca 19. quæsierit an quæsitus sit, ab illo scilicet qui venit quærere & saluare quod perierat. Nam si quærere voluerit ante gratiam quid meruerit vt acciperet eam, mala sua poterit homo inuenire non bona, etiam si eum vnius diei vitam habentem super terram gratia Saluatoris inuenerit. Quia si aliquid boni operatur homo, vt gratiam mereatur: non ei merces imputatur se- Roma.4. cundum gratiam, sed secundum debitum. Si autem credit in eum qui iustificat impiū, vt deputetur fides eius Abacc.2. ad iusticiam. Iustus enim ex fide viuit, profectò ante- † id est. quam gratia iustificetur, vt † iustus efficiatur, impius quid est nisi impius? Quem si debitum sequeretur, I quid eius merito, nisi supplicium redderetur? Si ergo Roma.11. gratia, iam non ex operibus est: alioquin gratia iam non est gratia. Operibus enim debitum redditur, gratia gratis datur, vnde etiam nuncupatur. Si quis autem dixerit, quòd gratiam bene operandi fides mereatur, negare non possumus, immò verò gratissime confitemur. Hanc enim fidem volumus habeant, qua impetrent charitatem, quæ sola vere bene operatur, isti fratres nostri, qui multum de suis operibus gloriantur. Charitas autem vsque adeo donum dei est [vt deus dicatur: Qui ergo habent fidem] qua impetrent 2.Corin.6. iustificationem, per dei gratiam peruenerunt ad legem iusticiæ. Vnde dicitur: Tempore acceptabili exaudiui te, & in die salutis adiuui te. Proinde in iis qui per electionem gratiæ salui fiunt, adiutor deus operatur, Philip.2. & velle & operari pro bona voluntate: quoniam di- Roma.8. ligentibus deum omnia cooperantur in bonum. Si omnia, vtique & ipsam dilectionem, quam fide impetramus, vt eum qui nos prior dilexit, vt in illum crederemus, per eius gratiam diligamus, & diligamur quod operati non sumus. Qui verò suis meritis præmia tanquam debita expectant, nec ipsa merita dei gratiæ tribuunt, sed viribus propriæ voluntatis, sicut dictum est de carnali Israël, persequentes legem iusti-

ciæ, in legem iusticiæ non perueniunt. Quare? Quia K non ex fide, sed tanquam ex operibus. Ipsa est enim iusticia ex fide, quam gentes apprehenderunt, de quibus dictum est. Quid ergo dicemus? Quia gentes quæ Roma.9. non cognouerunt iusticiam apprehenderunt iusticiam. Iusticiam autem quæ ex fide est: Israël autem persequens legem iusticiæ, in legem iusticiæ non peruenit. Quare? Quia non ex fide, sed tanquam ex operibus. Offenderunt enim in lapidem offensionis, sicut scriptum est: Ecce pono in Sion lapidem offensio- Esa.28. nis, & petram scandali: & qui crediderit in eum non confundetur. Ipsa est iusticia ex fide, qua credimus nos iustificari, hoc est, iustos fieri gratia dei, per Iesum Christum dominum nostrum, vt inueniamur in illo non habētes nostram iusticiam, quæ ex lege est: sed eam quę est per fidem Christi. Quæ ex deo iusticia in fide? vtique in fide qua credimus nobis iusticiam diuinitus dari, non à nobis in nobis nostris viribus fieri. Nam cur illam iusticiam quæ ex lege est, suam dixit Apostolus, non ex deo, quasi lex non sit ex deo? Quis hoc nisi impius senserit? sed quia lex per literam iubet, non per spiritum iuuat, quicunque sic audit literam legis, vt L ei sufficere videatur cognouisse quid iubeat, aut prohibeat, quo id se arbitrij sui virtute impletum esse confidat: nec fide confugiat adiuuandus ad spiritum viuificantem, ne reum factum litera occidat. Is profectò Roma.10. zelum dei habet, sed non secundum scientiam. Ignorans enim dei iusticiam, id est, eam quæ datur ex deo, & suam volens constituere, vt tantum modo ex lege sit, iusticiæ dei non est subiectus. Finis enim legis Christus ad iusticiam omni credenti, sicut idem Apostolus dicit, vt nos simus iusticia dei in ipso. Iustificati igi- Roma.5. tur ex fide pacem habemus ad deum per dominum no- 2.sen.di.26 strum Iesum Christum, Iustificati autem gratis per gra- cap.& si. tiam ipsius, ne fides ipsa superba sit. Nec dicat sibi, si ex fide quo modo gratis? Quod enim fides meretur, cur non potius redditur quàm donatur? Non dicat ista homo fidelis, quia cum dixerit vt merear iusti- 1.Corin.4. ficationem, habeo fidem: respondetur ei, Quid enim 2.se.di.26. habes quod non accepisti? Cum ergo fides impetrat cap.itaque. iustificationem, sicut vnicuique deus partitus est etiam ipsius mensuram fidei, non gratiam [dei] aliquid meriti præcedit humani, sed ipsa gratia [meretur] au- M geri, vt aucta mereatur perfici, comitante non ducente, pedissequa non præuia voluntate. Vnde ille qui dixit: Fortitudinem meam ad te custodiam: causamque reddit, dicens: Quoniam deus susceptor meus es: tanquam requirens, quibus id meritis fuerit consecutus, nihilque in se inueniens ante gratiam dei, Deus meus, inquit, misericordia eius præueniet me. Psal.58. Quantumcunque, inquit, cogitauero antecedentia merita mea, misericordia eius præueniet me. Proinde ab illo attributam fortitudinem suam ad illum custodiens, eodem seruatore non perdit quod eodem largitore suscepit. Nec ob aliud meretur ampliora, nisi pie fideliterque sciendo, à quo sibi bona sunt omnia, & hoc sciendo non ex seipso, ne vel hoc sit in eo quod non sit ex deo. Vnde optime Apostolus: Nos, 1.Corin.2. inquit, non spiritum huius mundi accepimus, sed spiritum qui ex deo est, vt sciamus quæ à deo donata sunt nobis, ac per hoc & ipsum hominis meritum donum est gratuitum. Nec à patre luminum, à quo descendit omne datum optimum, boni aliquid accipere quisquā meretur, nisi acci iendo quod non meretur. Multum est autem indulgentius & sine vlla dubitatione gratuitum, quod

A tum, quod dei gratia per Iesum Christum dominum nostrum præstatur infantibus, vt eis non obsit ex Adã generatio, & prosit in Christo regeneratio, in quibus & ipsum accipiendi sensum tanto ante misericordia dei præuenit: qui certè si in hac paruula ætate de corpore exierint, vitam æternam regnúmque cœlorum scientes accipiunt, eius muneris merito quod hic cum vtique profuit nescierunt. Certè in iis post priorum do ctrinam, ita non nisi priora sunt dona, in quibus donandis dei gratia sic operatur, vt nec voluntas accipientium vel præmittatur vel adiungatur vel subsequatur. Quandoquidem tantum beneficium non solum non libentibus, verumetiam reluctantibus datur, quod eis ad magnum imputaretur sacrilegiũ, si iam in iis aliquid valeret voluntatis arbitrium. Hoc diximus propter eos qui non valentes in causa gratiæ inscrutabilia dei iudicia perscrutari, cur ex Adam massa, quæ profectò ex vno in condemnationem tota collapsa est, illud vas faciat in honorem, illud in contumeliam: tamen audent paruulos reos propriorum constituere peccatorum, vt qui bona malàve cogitare nõ possunt,

B putentur per liberum arbitrium vel pœnam mereri posse vel gratiam: cum potius Apostolica veritas di-
Roma.5. cendo, Ex vno omnes in condemnationem: satis ostendat quòd nascantur in pœna, vt non merito sed mise-
Roma.11. ricordia renascantur in gratia. Alioquin gratia iam non est gratia, si non diuinis operibus gratis datur, sed humanis meritis redditur. Quæ sola sic discernit à
Pœna dãni pœna, vt cum pœna sit ex Adam omnibus debita, gratia verò per vnum Iesum Christum nulli debita, sed gratuita, vt vere sit gratia, inscrutabilia iudicia dei tanquam deus esse possint, cum paruulos ipse discernat, quos merita nulla discernunt, sed iniqua esse non pos-
Psal.24. sint, quia vniuersæ viæ domini misericordia & veritas. Vnde cum præbetur alteri misericordiæ gratia, non habet quod de humano merito glorietur, quoniam non ex operibus, ne forte quis extollatur. Cum verò alteri vindictæ redditur veritas, non habet cur iuste queratur. Id enim redditur quod peccato iure debetur, quoniam vnus in quo omnes peccauerunt, vtique etiam in singulis quibusque punitur. In quorum

C pœna clarius ostenditur, quid vasis misericordiæ per non debitam, sed veram gratiam: hoc est gratuitatem conferatur. Vnde ergo argumentantur aduersus Apo-
Roma.5. stolum apertissime dicentem: Per vnum hominem peccatum intrauit in mũdum, & per peccatum mors, & ita in omnes homines pertransiit, in quo omnes peccauerunt, dicentes etiam paruulos propria per liberum arbitrium habere peccata: tædet attendere, pigètque proferre, sed magis compellimur [dicere.] Quid enim potuerunt magna & acuta ingenia cogitare, aut inopiæ est tacendo vitare, aut arrogantiæ contemnendo præterire. Ecce inquiunt Esaũ & Iacob inter viscera materna luctantur, & dum nascuntur, alter supplantatur ab altero, atque in pede præcedentis manus consequentis & tenentis inuenta, perseuerans quodam modo lucta conuincitur. Quo modo ergo in infantibus hæc agentibus, nullum est vel ad bonum, vel ad malum propriæ voluntatis arbitrium: vnde præmia siue supplicia meritis præcedentibus subsequantur? Ad hoc nos dicimus, ideo motus illos & tanquam litigium paruulorum signum rerum fuisse magnarum, quia non fuit arbitrium, sed prodigium: neque enim daturi sumus & asinis liberum arbitrium voluntatis, quoniam huius generis iumentum, sicut

scriptum est, & subiugale sine voce, hominis voce res- D
pondens vetuit prophetæ dementiam. Hi autem qui *Nume.22.*
tales non prodigiosos motus, sed voluntarios actus, nec de paruulis, sed à paruulis factos esse contendunt, quid Apostolo responsuri sunt, qui cum & hos geminos ad documentum gratuitæ gratiæ commemorandos videret: nondum enim natis, inquit, nec aliquid agentibus boni aut mali, vt secundum electionem propositum dei maneret, non ex operibus, sed ex vocante dictum est, quia maior seruiet minori: Deinde adiungens testimonium prophetæ longe post quidem ista dicentis, sed tamen de hac re antiquum dei consilium declarantis, sicut scriptum est, inquit, Iacob dilexi, Esaũ autem odio habui? Nempe doctor gentium in fide & veritate istos geminos nondum natos nihil boni aut mali egisse testatur, vt gratia commendetur, vt quod dictum est: Maior seruiet minori: non ex o- *Roma.9.*
peribus, sed ex vocante dictum intelligatur, vt secun- *Mala.1.*
dum electionem dei propositum maneret, non meritum hominis anteiret. Non enim dicit, electionem voluntatis humanæ siue naturæ, cum par esset in vtroque mortis damnationisque conditio, sed electionem E
proculdubio gratiæ, quæ non inuenit eligendos, sed facit, de qua & in consequentibus eiusdem epistolæ loquens ait: Sic ergo & in hoc tempore reliquiæ per *Roma.11.*
electionem gratiæ saluæ factæ sunt. Si autem gratia, iam non ex operibus, alioquin gratia iam non est gratia. Cui loco satis locus iste concordat, vbi commemoratur, non ex operibus, sed ex vocante dictum, Maior seruiet minori. Vt quid ergo præclarissimo gratiæ commendatori de infantum libero arbitrio, & nondum natorum actibus, tam impudenter resistitur? Cur meritis præueniri gratia perhibetur, quæ gratia non esset si secundum meritum imputaretur? Cur contra salutem quæ missa est perditis, quæ venit indignis, quamlibet acuta, quamlibet copiosa & ornata, mirum tamen si Christiana disputatione contenditur? Sed quo modo, inquiunt, non est iniquitas apud deum, si diligẽdo discernit, quos merita operum nulla discernunt? Ita nobis hoc dicitur, tanquam id Apostolus ipse non viderit: non proposuerit, non responderit. Vidit vtique quid iis auditis humana pos- F
set infirmitas vel ignorantia cogitare, & eandem quæstionem sibiipse proponens, Quid ergo dicemus, inquit? Nunquid iniquitas apud deum? Continuo res- *Roma.9.*
pondit, Absit. Rationémque reddens cur absit, id est, cur non sit iniquitas apud deum, non ait, Merita enim vel opera iudicat etiam paruulorum, etiam si adhuc sint in materno vtero cõstituti. Quo modo enim hoc diceret qui iam dixerat de nondum natis, & de iis qui nihil adhuc egerant boni vel mali, quod non ex operibus, sed ex vocante dictum sit, Maior seruiet minori? sed cum vellet ostendere, cur in iis non sit iniquitas apud deum, ait, Moysi enim, inquit, Miserebor cui misertus ero, & misericordiam præstabo cui misericors fuero. Quid nos hic docuit, nisi ex illa massa primi hominis, cui merito mors debetur, non ad merita hominum, sed ad dei misericordiam pertinere quod quisque liberatur, atque ita non esse iniquitatem apud deum, quia neque permittendo, neque exigendo quod debetur iniustus est? Ibi enim grata est indulgentia, vbi iusta posset esse vindicta. Et hinc euidentius apparet, à pœna debita liberato & gratis iustificato, quantum beneficij conferatur, quòd alter æqualiter reus sine punientis iniquitate punitur. Denique

G subiungit & dicit, Igitur non volentis neque currentis, sed miserentis est dei: hoc propter eos dictum est, qui per gratiam liberati iustificantur. Propter eos autem super quos ira dei manet, quia & ipsis deus bene vtitur ad docendos alios, quos liberare dignatur, subiunxit atque ait, Dicit enim scriptura Pharaoni, Quia ad hoc te excitaui, vt ostendam in te potentiam meam, & vt annuncietur nomen meum in vniuersa terra. Deinde ad vtrunq; concludẽs, Ergo, inquit, cuius vult miseretur & quem vult obdurat: profecto neutrum aliqua iniquitate, sed vtrunque misericordia & veritate. Et adhuc tamen audax mouetur infirmitas eorum scilicet, qui secundum coniecturas cordis † humani inscrutabilem altitudinem iudiciorum dei cogitare conantur. Hanc quæstionem sibi ex aduerso opponens Apostolus ait, Dicis itaque mihi, Quid adhuc conqueritur? Nam voluntati eius quis resistit? Nobis hoc dictum putemus. Quid ergo aliud quàm quod respondit Apostolus, respondere debemus, aut si & nos talia mouent, quia & nos homines sumus, simul oportet omnes audiamus dicentem, O homo, tu quis es qui respondeas
H deo? Nunquid dicit figmentum ei qui se finxit, quare me fecisti sic? An non habet potestatem figulus luti ex eadem massa facere aliud vas in honorem, aliud in contumeliam? Hæc massa si esset ita media, vt quemadmodum nihil boni ita nec mali aliquid mereretur, non frustra videretur iniquitas, vt ex ea fierent vasa in contumeliam. Cum verò per liberum arbitrium primi hominis in condemnationem vniuersa defluxerit, proculdubio quod ex ea fiunt vasa in honorem, non ipsius iusticiæ, quæ gratiam nulla præcessit, sed dei misericordiæ: quod verò in contumeliam, non iniquitati dei, quæ absit vt sit apud deum, sed iudicio deputandum est. Hoc quisquis cum Ecclesia sapit, non contra gratiam pro meritis disputat, sed misericordiam & iudicium domino cantat, vt nec misericordiam recuset ingratus, nec iudicium accuset inuitus. Alia est nanque illa conspersio, de qua idem dicit Apostolus, Si autem delibatio sancta est & conspersio: & si radix sancta est & rami. Illa est ex Abraham non ex Adam, id est, ex communione sacramenti & similitudine fi-
I dei, non ex propagine mortali. Ista verò vel conspersio, vel sicut in plerisque codicibus legitur, massa, quoniam tota mortis est, cum per vnum hominem peccatum intrauit in mundum, & per peccatum mors, & ita in omnes homines pertransiit, in quo omnes peccauerũt, misericordia ex illa fit aliud vas in honorem, iudicio autem in contumeliam. Neque ibi præcedunt merita gratiam liberantis, neque hic effugiunt peccata iusticiam punientis: quod quidem in ætatibus maioribus aduersus contentiosos non tam euidenter apparet, vbi pro meritis hominum qualicunq; velut protecti obscuritate confugiunt: sed ideo contra eorum contentionem illos inuehit Apostolus: in quibus nondum natis neque agentibus aliquid boni aut mali, non ex operibus, sed ex vocante dictum est, maior seruiet minori. Qua in re nimis alta & inscrutabilia sunt iudicia dei & inuestigabiles viæ eius: interim teneat homo non esse iniquitatem apud deum, sed qua æquitate cuius vult miseretur, & quem vult obdurat, se tanquam hominem ignorare fateatur. Ita sanè, vt propter illud quod inconcussum tenetur, non esse iniquitatem apud deum, quamuis nemo ab illo iustificetur meritis præcedentibus: neminem tamen obdurari, nisi merito, nouerit: pie nanque & veraciter creditur deus nocentes atque impios iustificando à pœnis debitis li- K
berare. Quenquam verò immeritum & nulli obnoxium peccato si deus damnare creditur, alienus ab iniquitate non creditur. Vbi ergo liberatur indignus, tanto debetur maior actio gratiarum, quanto pœna iustior debebatur: vbi autem damnatur dignus, nec misericordia, nec veritas damnatur. Quo modo inquiũt, Esaü non damnatur indignus, si non ex operibus, sed ex vocante dictum est, Quia maior seruiet minori? Sicut enim illius nulla præcesserant opera bona vt ad gratiam pertineret, sic nec huius mala, vt ad pœnam pertinere deberet. Nulla planè in vtroque opera vel bona vel mala, sed propria: vterque autem illi vni obnoxius erat, in quo omnes peccauerunt, vt omnes in illo morerentur. Quicunque enim ex illo vno multi in seipsis futuri erant, [tunc in illo vnus erant:] proinde illud peccatum solius esset, si ex illo nullus exisset. Porrò autem in quo erat natura communis, ab eius vicio est nullus immunis: sed ambo, qui nondum propria vel bona vel mala operabantur, rei tamen ex origine nascebãtur. Laudet misericordiam qui liberatur, non culpet iudiciũ qui punitur. Hic si dixerimus, quã- L
to melius ambo liberarentur: nihil nobis conuenientius dicetur, quàm, ô homo tu quis es qui respondeas deo? Nouit quippe ille quid agat, & quantus numerus esse debeat primitus omnium hominum, deinde sanctorum, sicut syderum, sicut angelorum: atq; vt de terrenis loquamur, sicut pecorum, piscium, volatilium, sicut arborum & herbarum, sicut denique foliorum capillorumq; nostrorum. Nam nos humana cogitatione adhuc possumus dicere, quoniam bona sunt cũcta ista quæ fecit, quanto melius illa duplicasset & multiplicasset, vt multo essent plura quàm sunt. Si enim non ea caperet mundus, nunquid non posset etiam ipsum facere quantum vellet ampliorem? Et tamen quantumcunque faceret, vel illa plura, vel istum capaciorem atque maiorem, nihilominus eadem de multiplicandis eis dici possent, & nullus esset immoderatus modus. Etenim etiam illud dici potest, siue sit gratia qua iustificantur iniusti, de qua nobis dubitare fas non est: siue vt quidam volunt, semper præcedat liberum arbitriũ, cuius meritum sequatur vel pœna vel præmium, cur M
omnino creati sunt, quos deus ita peccaturos, vt æterno essent igne damnandi, sine dubitatione præsciuit? Quamuis enim peccata non fecerit, naturas tamen ipsas, quæ per se ipsas sine dubio bonæ sunt, quibus tamẽ ex arbitrio voluntatis futura essent vicia peccatorum, & in multis talia quibus esset æterna pœna reddenda, quis nisi deus creauit? Quare? nisi quia voluit. Quare autem voluerit, O homo tu quis es qui respondeas deo? Nunquid dicit figmentum ei, qui se finxit, quare sic me fecisti? An non habet potestatem figulus luti ex eadem cõspersione facere, aliud quidem vas in honorẽ, aliud autem in contumeliam? atque vtinam discamus quod sequitur, Si autem volens deus ostendere iram, & demonstrare potentiam suam, pertulit in multa patientia vasa iræ, quæ perfecta sunt in perditionem, vt notas faceret diuitias gloriæ suæ in vasa misericordiæ. Ecce etiam ratio reddita est homini, quanta debuit homini, si tamen vel istam capit qui pro sui arbitrij libertate infirmitatis seruitute contendit. Ecce dictæ sunt causę. Tu ergo quis es qui respõdeas deo, si volens deus ostendere iram, & demõstrare potentiam suam, quod & malis bene vti optime possit, malis duntaxat non conditione diuina, sed viciata volũtatis iniquitate natura,

Marginal notes: † ingenij. — Roma.11. — φύραμα. — Roma.5. — Roma.9.

A tura, quæ à deo conditore condita est bona, pertulit in
multa patientia vasa iræ aptata in interitum: non quòd
illi essent necessaria, siue angelica, siue humana pecca-
ta, cui nec iusticia creaturæ cuiusquam est necessaria,
sed vt notas faceret diuitias gloriæ suæ in vasa miseri-
cordiæ, ne se in bonis operibus tanquam de propriis
extollerent viribus, sed humiliter intelligerent, nisi il-
lis dei gratia non debita sed gratuita subueniretur, id
fuisse reddēdum meritis suis, quod aliis in eadem mas-
sa redditum cernerent. Certus est ergo dei præscientiæ
definitus numerus, & multitudo sanctorum, quibus
diligentibus deum qood eis donauit per diffusum in
Roma.8. cordibus eorum spiritum sanctum, omnia cooperan-
tur in bonum, iis qui secūdum propositum vocati sunt,
quos ante præsciuit & prædestinauit conformes fieri
imaginis filij sui, vt sit ipse primogenitus in multis fra-
tribus. Quos autem prædestinauit, illos & vocauit, Hîc
subaudire debemus, secundum propositum. Sunt enim
& alij vocati, sed non electi, ac per hoc non secundum
propositum vocati. Quos autem vocauit, hoc est, secū-
dum propositum, illos & iustificauit: Quos autem iu-
stificauit, illos & glorificauit. Hi sunt filij promissionis,
B hi suot electi, qui per electionem gratiæ salui fiunt, vbi
Roma.11. dictum est: Si autem gratia, iam non ex operibus, alio-
quin gratia iam non est gratia. Hæc sunt vasa miseri-
cordiæ, io quibus deus etiam per vasa iræ notas facit
diuitias gloriæ suæ. Horum fit per spiritum sanctū cor
vnum & anima vna, quæ benedicit deum, & non obli-
uiscitur omnes retributiones eius, qui propicius fit om-
Psal.102. nibus iniquitatibus eius, qui sanat omnes lāguores eius,
qui redimit de corruptione vitam eius, qui corooat
Roma.9. eam in misericordia: Quia non volentis neque curren-
tis, sed miserentis est dei. Cæteri autem homines ad
istam societatem non pertinentes, quorum tamen &
animam & corpus dei bonitas operata est, & quicquid
habet ipsa natura præter vicium, quod eidem inflixit
superbientis voluntatis audacia, propter hoc à deo præ-
sciente creati sunt, vt in his ostenderet liberum deser-
toris arbitrium sine sua gratia quid valeret, & in eorum
iustis & debitis pœnis vasa misericordiæ, quæ non suo-
rum operum meritis, sed gratuita dei gratia sunt ab il-
la concretione discreta, quid sibi collatum esset addi-
C scerent, vt omne os obstruatur: & qui gloriatur, in do-
1.Cor.1. mino glorietur. Quisquis aliter docet & non acquie-
scit sanis sermonibus domini nostri Iesu Christi, qui
Luca.19. dixit: Venit filius hominis quærere & saluare quod pe-
rierat: Non enim ait quod periturum fuerat, sed quod
perierat: quid ostendens nisi peccato primi hominis
vniuersi generis humani perisse naturam? Qui ergo a-
liter docet & non acquiescens ei, quæ secundum pieta-
tem est doctrinæ, contra gratiam Saluatoris, & con-
tra sanguinem redemptoris tanquam saluam & libe-
ram naturam defendit humanam, & Christiano ta-
men censeri vocabulo affectat, quid de paruulorum di-
scretione dicturus est, cur alius in vitam secundi ho-
minis assumatur, alius in morte primi hominis relin-
quatur. Si dixerit liberi arbitrij merita præcessisse, Re-
spondet Apostolus, quæ supra diximus, de nondum na-
tis neque aliquid agentibus boni aut mali. Si autem di-
xerit, quod adhuc in libris, quos nuperrime Pelagius
perhibetur edidisse, defenditur, quanuis iam videatur
anathematizasse in episcopali iudicio Palæstino eos qui
dicūt quod peccatum Adæ ipsum solum læserit & non
genus humanum. Si dixerit ambos sine iudicio natos,
nec aliquid de primi hominis dānatione traxisse, pro-
fecto quoniam negare non audet in regnum cœlorum D
adoptari eum qui fuerit regeneratus in Christo, respon-
deat quid de illo futurum sit, qui nulla sua culpa non
baptizatus ista fuerit temporali morte præuentus, si non
putamus esse dicturum, quod innocentem deus, nec ha
beotem originale peccatum ante annos quibus habere
poterat proprium, æterna morte damnauit? Cogitur
itaque respondere quod Pelagius in ecclesiastico iudi-
cio, vt aliquo modo catholicus pronunciaretur ana-
themanizare compulsus est: infantes etiam si non bap-
tizentur habere vitam æternam. Hac enim negata quid
nisi mors æterna remanebit, ac per hoc contra senten-
tiam domini disputabit dicentis: Patres vestri mandu- *Ioan.6.*
cauerunt manna in deserto, & mortui sunt: Hic est pa-
nis qui de cœlo descendit, vt si quis ex ipso manduca-
uerit non moriatur. Non enim de ista morte loqueba-
tur, quam necesse est patiantur etiam qui de ipso pane
manducant. Et paulopost, Amen amen dico vobis, nisi *Eucharis-*
manducaueritis carnem filij hominis & biberitis eius *stiā infan-*
sanguinem, non habebitis vitam in vobis: vtique il- *tibus neces-*
lam quæ post hanc mortem futura est: & contra Apo- *sariam pu-*
stolicæ sedis authoritatem, vbi de hac ipsa re cum age- *tat.*
retur, hoc testimonium adhibitum est Euangelicum, ne E
paruuli non baptizati vitam posse habere credantur, &
cootra ipsius Pelagij verba apud episcopos, à quibus au-
diebatur expressa: vbi anathematizauit eos, qui dice-
rent infantes non baptizatos habere vitam æternam.
Quod propterea commemorauimus, quoniam quidem
apud vos, vel in vestra potius ciuitate, si tamen verum
est quod audiuimus, tanta pro isto errore quidam ob-
stinatiooe nituntur, vt dicant facilius esse vt etiam Pe-
lagium deserant atque contemnant, qui hæc sentieotes
anathematizauit, quàm ab huius sententiæ sicut eis vi-
detur veritate discedant. Si autem cedunt sedi Aposto-
licæ, vel potius ipsi magistro & domino Apostolorum,
qui dicit non habituros vitam in semetipsis, nisi man-
ducauerint carnē filij hominis, & biberint sanguinem,
quod nisi baptizati nō vtique possunt, nempe aliquan-
do fatebuntur paruulos non baptizatos vitam habere
non posse, ac per hoc quamlibet tolerabilius omnibus
qui etiam propria peccata committunt, tamen æterna
morte mulctari. Quæ cum ita sint, audeant disputare,
& quibus possunt persuadere cōtendant, deum iustum F
apud quem non est iniquitas, paruulos à peccatis pro-
priis innocentes, si nec illo ex Adam obligati & obstri-
cti sunt, morte perpetua damnaturum. Quod si absur-
dissimum est, & à iusticia dei peninus alienum, & tamē
nullus qui se meminit catholicæ fidei Christianum, ne-
gat aut dubitat paruulos non accepta gratia regene-
rationis in Christo sine cibo carnis eius & sanguinis *Ob*
potu, non habere in se vitam, ac per hoc pœnæ sempi-
ternæ obnoxios: profecto restat, vt quia ipsi non ege-
runt aliquid boni aut mali, ideo mortis eorum iusta sit
pœna, quia in illo moriuntur in quo omnes peccaue-
runt: vnde in isto solo iustificantur † à quo peccatū, nec *† viuificā-*
originale trahi potuit, nec proprium perpetrari. Ipse *tur.*
vocauit nos non solum ex Iudæis: verumetiam ex gen-
tibus, quoniam & illius Hierusalem filios quæ interfe-
cit prophetas, & lapidauit missos ad se, quāuis ipsa no-
lente collegit ipse quos voluit, & ante incarnationem
suam ipsos prophetas, & postea quàm verbum caro fa-
ctum est, sicut Apostolos & hominum milia, qui & pre-
cia rerum suarum ante pedes Apostolorum posuerunt.
Omnes quippe illi filij sunt Hierusalem nolētis vt col-
ligerentur, qui tamen illa nolente collecti sunt, de qui-
bus

G bus dicit, Si ego in Beelzebub eiicio dæmonia, filij vestri in quo eiiciunt? Ideo ipsi iudices vestri erunt. de iis *Matth. 12.* prædictum erat: Si fuerint filij Israël, sicut arena maris, reliquiæ saluæ fient. Non potest excidere verbum *Roma. 9. 11* dei, nec repulit plebem suam quam præsciuit, quæ tamen reliquiæ per electionem [gratiæ] saluæ factæ sunt. Si autem gratia, quod sæpe dicendum est, iam non ex operibus, alioquin gratia iam non est gratia: non hæc vtique nostra, sed Apostoli verba sunt. Quod ergo ad Hierusalem nolentem colligi filios suos ille clamabat, hoc nos clamamus aduersus eos, qui filios volentes ecclesiæ colligi, nolunt. Nec saltem post iudicium quod de ipso Pelagio in Palæstina factum est, corriguntur: de quo damnatus exisset, nisi obiecta sibi contra gratiam dei dicta, quæ obscurare non potuit ipse damnasset. Præter illa enim quæ quo modo potuit ausus est qualicunque ratione defendere, obiecta quædam sunt, quæ nisi remoto omni tergiuersatione anathematizasset, ipse anathematizatus esset. *Inde exisset.* Obiectū est enim eum dicere, quia Adam siue peccaret siue non peccaret moriturus esset: Et quòd peccatum eius ipsum solum læserit, & non genus humanum. Et quòd infantes nuper H nati in illo statu sint in quo Adam fuit ante præuaricationem. Et quòd neque per mortem vel per præuaricationem Adæ omne genus humanum moriatur, neque per resurrectionem Christi omne genus humanum resurgat. Et infantes etiam si non baptizentur, habere vitam æternam. Et diuites baptizatos, nisi omnibus abrenuncient, si quid boni visi fuerint facere, non reputari illis, nec eos habere posse regnum dei. Et gratiam dei atque adiutorium non ad singulos actus dari, sed in libero arbitrio esse, vel in lege atque doctrina. Et dei gratiam secundum merita nostra dari. Et filios dei non posse vocari, nisi omnino absque peccato fuerint effecti. Et non esse liberum arbitrium, si dei indiget auxilio: quoniam in propria voluntate habet vnusquisque facere aliquid, vel non facere. Et victoriam nostram non ex dei adiutorio esse, sed ex libero arbitrio. Et quòd pœnitentibus venia non detur secundum gratiam & misericordiam dei, sed secundum meritum & laborem eorum, qui per pœnitentiam digni fuerint misericordia. Hæc omnia Pelagius sic anathematizauit, quod satis gesta ipsa testantur, vt nihil ad ea quo- I quo modo defendenda disputationis attulerit: vnde fit consequens, vt quisquis sequitur illius episcopalis authoritatem iudicij, & ipsius Pelagij confessionem, hæc tenere debeat, quæ semper tenuit catholica ecclesia: Adam nisi peccasset, non fuisse moriturum. Quòd peccatum eius non ipsum solum læserit, sed & genus humanum. Et quòd infantes nuper nati non sint in illo statu, in quo Adam fuit ante præuaricationem, vt ad ipsos pertineat etiam quod breuiter ait Apostolus: *1. Cor. 15.* Per vnum hominem mors, & per vnum hominem resurrectio mortuorum. Sicut enim in Adam omnes moriuntur, ita & in Christo omnes viuificabuntur: vnde fit quod infantes non baptizati, non solum regnum cœlorum, verumetiam vitam æternam habere non possint. Confiteatur etiam diuites baptizatos, etiam si diuitiis suis non careant, & sint tales quales ad *1. Tim. 6.* Timotheum describit Apostolus dicens: Præcipe diuitibus huius mundi non superbe sapere, neque sperare in incerto diuitiarum, sed in deo viuo, qui præstat omnia abundanter ad fruendum: diuites sint in operibus bonis, facile tribuant, communicent, thesaurizent sibi fundamentum [bonum] in futurum, vt apprehendant veram vitam, non eos regno dei posse priuari. Fa- K teatur gratiam dei, & adiutorium etiam ad singulos actus dari, eámque non dari secundum merita nostra, vt vera sit gratia, id est, gratis data per eius misericordiam, qui dixit: Miserebor cui misertus ero, & mi- *Exod. 33.* sericordiam præstabo, cui misericors fuero. Fateatur filios dei vocari posse illos, qui quotidie dicunt: Dimit- *Matth. 6.* te nobis debita nostra: quod vtique veraciter non dicerent, si essent omnimodo sine peccato. Fateatur esse liberum arbitrium, etiam si diuino indiget adiutorio. Fateatur quando contra tentationes concupiscentiásque illicitas dimicamus, quanuis & illic habeamus propriam voluntatem, non tamen ex illa, sed ex adiutorio dei nostram prouenire victoriam. Non enim aliter verum erit quod Apostolus ait: Non volentis ne- *Roma. 9.* que currentis, sed miserentis est dei. Fateatur secundum gratiam, & misericordiam dei veniam pœnitentibus dari, non secundum merita eorum, quandoquidem etiam ipsam pœnitentiam donum dei dixit Apostolus, vbi ait de quibusdam: Ne forte det illis deus pœ- *2. Tim. 2.* nitentiam. Hæc omnia simpliciter sine vllis fateatur ambagibus, si quis in authoritatem catholicam, & in ip- L sius Pelagij expressa ecclesiasticis gestis verba consentit. Neque enim illa quæ his sunt contraria veraciter anathematizata esse credēdum est, nisi hæc quibus sunt contraria fideli corde teneantur, & aperta confessione promantur. Nec in istis libris recentioribus, quos idem Pelagius post illud iudicium dicitur edidisse, quanuis adiutorio diuinæ gratiæ consentire videatur, quid de hac re sentiat satis euidenter apparet. Aliquando enim ita paribus momentis potestatem voluntatis æqua lance perpendit, vt aliquantum etiam ad non peccandum valere definiat: quod si ita est, nullus locus adiutorio gratiæ reseruatur, sine qua nos dicimus ad non peccandum nihil voluntatis arbitrium valere. Aliquando autem quotidiano gratiæ dei muniri nos confitetur auxilio, quanuis habeamus ad non peccandum forte, ac firmum liberum arbitrium, quod vtique inualidum & infirmum debuit confiteri, donec sanentur omnes languores animæ nostræ. Non enim pro infirmitate corporis precabatur qui dicebat: Miserere mei domine, *Psal. 6.* quoniam infirmus sum, sana me domine quoniam cōturbata sunt ossa mea. Nam vt ostenderet pro anima se rogare, secutus adiunxit: Et anima mea turbata est M valde. Videtur ergo auxilium gratię tanquam ex abundanti putare concedi, id est, vt etiam si non concedatur, habeamus tamen ad non peccandum forte, ac firmum liberum arbitrium. Quod ne existimemur de illo temere suspicari, & fortasse quis dicat sic eum sentire forte ac firmum ad non peccandum liberum arbitrium, quanuis sine dei gratia id efficere atque adimplere non posit, sicut sanos oculos firmos dicimus ad videndum, quod tamen nullo modo facere possunt, si desit lucis auxilium: alio loco quid diceret, vel quid putaret ostendit, vbi ait: Ideo dei gratiam hominibus dari, vt quod facere per liberum iubentur arbitrium, facilius possint implere per gratiam: vtique cum dicit, facilius, quid vult intelligi, nisi & gratia si desit, posse per liberum arbitrium, vel facile vel etiam difficile quæ diuinitus iubentur impleri? Vbi est ergo, Quid est ho- *Psal. 8.* mo quod memor es eius? Vbi postremo illa testimonia, quæ Hierosolymitanæ antistes ecclesiæ, sicut in eisdem gestis legitur, ipsi Pelagio se dixisse commemorat, cum ad eum perlatum esset, quod sine gratia dei diceret absque peccato hominem esse posse? Hæc sunt enim

A enim ab illo dicta tria testimonia valde magna contra
huiusmodi impiam præsumptionem, quòd Apostolus
1. Corin.15. ait, Plus omnibus illis laboraui, nõ ego autem, sed gra-
Rom.9. tia dei mecum: Non volentis neque currentis, sed mise-
Psal.126. rentis est dei. Et, Nisi dominus ædificauerit domum, in
vanum laborauerunt ædificantes eam. Quo modo er-
go quod deus iubet, sine adiutorio ipsius vel difficile
impletur, cum si dominus non ædificet, in vanum ædi-
ficãs laborasse dicatur? Neque scriptum sit, Est quidem
volentis atque currentis, facilius autem miserentis dei:
sed scriptum sit, Non volentis neque currentis, sed mi-
serentis est dei: non quia in illa est hominis atque vo-
luntatis concursus, sed quia nihil potest, nisi ille mise-
reatur. Nec Apostolus dixerit. Et ego: sed dixerit, Non
ego autem sed gratia dei mecum: Non quia ipse nihil
boni agebat, sed quia nihil ageret, si illa non adiuuaret.
Quãquam illa possibilitas liberi arbitrij tam in bonum
quàm in malum ex æqua lance perpensione huic facili-
tati locum relinquit, quam saltem videtur esse confes-
sus, dicendo: facilius possunt implere per gratiam, faci-
lius impletur, facillime autẽ sine gratia fit malum: pro-
fecto ista possibilitas non æqua lance perpenditur. Sed
B quid plura? Non solum ad istos vitandos cauti esse de-
bemus, verumetiam ad docendos vel monendos, si pa-
tiantur, pigrescere nõ debemus. Plus eis tamen sine du-
bitatione præstamus, si vt corrigantur oremus, ne cum
tantis ingeniis vel pereant, vel alios perdant præsump-
tione damnabili, quia zelum dei habent, sed nõ secun-
dum scientiam, id est, iusticiam quæ à deo est ignoran-
tes, & suam volentes constituere, iusticiæ dei non sunt
Roma.10. subiecti. Quibus vtique quoniam Christiani appellan-
tur, magis obseruãdum est quàm Iudæis, de quibus hæc
Roma.9. dixit Apostolus: Ne offendant in lapidem offensionis,
velut argute defendendo naturam & liberũ arbitrium,
quemadmodũ philosophi huius mundi, qui vehemen-
ter egerunt, vt putarentur vel putarent sibi beatam vi-
tam virtute propriæ voluntatis efficere. Caueant ergo
isti ne per sapientiam verbi euacuent crucem Christi,
& hoc sit eis offendere in lapidem offensionis. Natura
enim humana, etiam si in illa integritate, in qua condi-
ta est, permaneret, nullo modo seipsam creatore suo
non adiuuante seruaret. Cum igitur sine dei gratia sa-
lutem non posset custodire quam accepit, quo modo si-
ne dei gratia potest reparare quam perdidit? Nõ autem
C ideo pro istis non orare debemus, quia si nõ corrigun-
tur eorum imputandum est voluntati, qui nolunt cre-
dere etiam ad hoc ipsum sibi necessariam gratiam Sal-
uatoris, quod putant cõsistere in solis viribus volunta-
tis. Nam & illi quibus sunt isti, in hac causa omnino si-
millimi, de quibus hoc dixit Apostolus, quod ignoran-
tes dei iusticiam & suam volentes constituere, iusticiæ
dei non sunt subiecti: profecto suæ volũtatis vicio non
credebant. Non enim vt essent infideles cogebantur in
vicium, sed nolendo credere infidelitatis crimine non
carebant. Et tamen quia voluntas, vt ad vera credenda
moueatur, non nisi sufficit, nisi per gratiam dei opitule-
tur, dicente ipso domino, cum de non credentibus lo-
queretur: Nemo venit ad me, nisi ei datum fuerit à pa-
Ioan.6. tre. Propter hoc & Apostolus, quamuis eis instãter Euã-
gelium prædicaret, parum tamen esse credebat, nisi pro
Roma.10. illis etiam oraret vt crederent. Ait enim, Fratres bona
voluntas quidem cordis mei & deprecatio ad deum fit
pro illis ad salutem: & tunc adiunxit illa quæ diximus:
Testimonium enim illis perhibeo: quia zelum dei ha-
bent, sed non secundum scientiam, &c. Oremus ergo
pro illis sancte frater. Cernis quippe nobiscum quàm D
malo errore teneantur. Fragrãt enim epistolæ tuæ odo-
re syncerissimo Christi; vbi germanissimus gratiæ ip-
sius dilector & confessor appares. Sed quod diu tecũ ex
hac re loquendum putauimus, primo, quia iucundissi-
mum est fecimus. Quid enim debet esse iucundius, vel
infirmis gratia, qua sanantur, vel pigris gratia qua exci-
tantur, vel nolentibus gratia qua iuuantur? Deinde, vt si
quid nostra disputatione deo adiuuante possemus, tua
non fides, sed fidei contra tales admiticuletur assertio,
sicut nos quoque in hanc facultatem tuæ germanitatis
literis adiuuamur. Quid enim vberius & & veracissi-
ma confessione plenius, quàm illud est, in quadam epi-
stola tua, vbi naturam nostram non mansisse, vt con-
dita est, sed viciatam esse per illum generis humani pa-
trem, humiliter deplorasti dicens: Pauper ego & do-
lens, qui adhuc terrenæ imaginis squalore concretus
sum, & plus de primo quàm de secundo Adam carnis
sensibus & terrenis actibus refero, quo modo tibi aude-
bo me pingere, cum cœlestis imaginis inficiator pro-
ber corruptione terrena? Vtrinq; me concludit pudor.
Erubesco pingere quod sum, non audeo pingere quod E
non sum: odi quod sum, & non sum quod amo. Sed
quid misero mihi proderit odisse iniquitatem, & amare
virtutem, cum id potius agam quod odi, nec elaborem
piger id potius agere quod amo, ipse discors & intesti-
no bello distrahor, dum spiritus aduersus carnem, ca-
ro aduersus spiritum dimicat, & lex corporis lege pec-
cati legem mentis impugnat? Infœlix ego qui [in] me
venenatum iniquæ arboris gustum, ne crucis ligno
digessi. Durat enim mihi illud per Adam virus pater-
num quo vniuersitatem generis sui pater præuaricatus
infecit. Et cætera, quæ de hac miseria multa connectis
ingemiscendo, expectans redemptionem corporis tui,
& nondum re, sed spe saluum te esse cognoscens. Sed
fortassis tu alium in te transfigurasti cum hæc diceres,
nec aliquas de carne concupiscente aduersus spiritum,
quamuis ei non consentias, molestias importunas pate-
ris & odiosas: Veruntamen & tu, & quisquis hæc pati-
tur, & gratiam Christi per quam de corpore mortis hu
ius liberari expectat, nondum quidem euidẽter in se-
ipso, sed in illo homine latenter ibi erat, quando cibus
vetitus tangebatur, & concupiebatur † longe lateq; per † concipiebatur.
cunctos itura perditio. De orando autem & gemitibus
flagitando proficiendi, ac recte viuẽdi adiutorio, quem F
tua non feriret epistola? Quid est tui quantuncumque
sermonis vbi nõ sit sparsum gemebunda pietate quod
in oratione dicimus, Ne nos inferas in tẽtationem? In-
uicem itaque nos & consolemur in his omnibus & ex-
hortemur, & quantum dat dominus adiuuemus. Quæ
autem & de quibus audierimus quæ multum dolemus,
& facile credere nolumus, audiet à cõmuni amico san-
ctitas tua, quo in dei misericordia cũ salute remanean-
te speramus nos de omnibus fieri posse certissimos.

Augustinus Vitali Carthaginensi, delato quod doceret non orãdum pro incredulis, sed tantum illis impartiendam doctrinam: cui proponit duodecim regulas, minitans ni desinat obstrepere precibus ab ecclesia fieri solitis, se censuris ecclesiasticis cum eo acturum.

Epistola CVII.

AVGVSTINVS episcopus seruus Christi, &
per ipsum seruus seruorum ipsius, Vitali fra-
tri in ipso salutem. Cum de te mihi essent
nunciata

G nunciata non bona,& rogaui dominum,& donec mi-
hi bona nuncientur, adhuc rogo, vt literas meas, nec
aspernanter sumas & salubriter legas. Si hanc exaudit
pro te orationem meam, etiam de te gratiarum actio-
nem donat vt offeram. Quod si impetro, proculdubio
non contradices huic ipsi principio epistolæ meæ. Hoc
enim pro te oro vt sis rectę fidei. Si ergo pro charis no-
stris non tibi displicet, vt oremus, si hanc orationem
recognoscis esse Christianam, si & tu pro charis tuis
talia vel orare te recolis, vel orare te debere cognoscis,
quo modo dicis quod te audio dicere, vt recte creda-
mus in deum & Euangelio consentiamus, non esse do-
num dei, sed hoc nobis esse à nobis, id est ex propria vo
luntate quam nobis in nostro corde non operatus est
ipse? Et ad hoc cum audieris, quid est ergo quod ait A-
postolus, Deus in nobis operatur & velle & perficere?
Respondes, per legem suam, per scripturas suas, deum
operari vt velimus quas vel legimus vel audimus, sed
eis consentire vel non consentire, ita nostrum est, vt si
velimus fiat. Si autem nolimus, nihil in nobis operatio-
nem dei valere faciamus. Operatur quippe ille dicis
quantum in ipso est, vt velimus, cum nobis nota fiunt
H eius eloquia, sed si eis acquiescere nolumus, nos vt ope-
ratio eius nihil in nobis prosit, efficimus. Quæ si dicis,
profecto nostris orationibus contradicis. Dic ergo a-
pertissime nos pro iis, quibus Euangelium prædicamus
non debere orare, vt credant, sed eis tantummodo prę-
dicare. Exerce contra orationes ecclesiæ disputationes
tuas, & quando audis sacerdotem dei ad altare exhor-
tantem populum dei, orare pro incredulis, vt eos deus
conuertat ad fidem, & pro catechumenis, vt eis desy-
derium regenerationis inspiret, & pro fidelibus, vt in
eo quod esse cœperunt eius munere perseuerent, sub-
sanna pias voces, & dic te non facere quod hortatur, id
est, deum pro infidelibus, vt eos fideles faciat non roga-
re, eo quod non sint ista diuinæ miserationis beneficia,
sed humanæ officia voluntatis. Et homo in Carthagi-
nensi eruditus ecclesia, etiã beatissimi Cypriani librum
de dominica oratione condẽna, quam doctor ille cum
exponeret, ea petenda esse ostendit à deo patre, quæ tu
dicis esse homini ab homine, hoc est, à seipso. Quod si
de precibus ecclesiæ, & de martyre Cypriano, parum
I putas esse quod dixi, audi maiora, reprehende Aposto-
2.Cor.13. lum qui dixit: Oramus ad deum, ne quid faciatis ma-
li. Neque enim dicturus es, nihil mali eum facere, qui
non credit in Christum, aut qui fidem deserit Christi,
ac per hoc qui dicit: Ne quid faciatis mali, nec ista vult
fieri. Satisque illi non est præcipere, sed confitetur se
deum rogare, ne fiant, sciens hominis voluntatem ab
Psal 36. ipso corrigi ac dirigi, vt ista non faciat. A domino e-
nim gressus hominis dirigũtur, & viam eius volet: Non
dixit: Et viam eius discet, aut tenebit, aut ambulabit, aut
aliquid huiusmodi, quod posses dicere à domino qui-
dem dari, sed homini iam volenti, vt scilicet benefi-
cium dei quo gressus hominis dirigit, vt viam eius di-
scat, teneat, gradiatur, sua homo voluntate præcedat,
& hoc dei donum præcedente sua voluntate mereatur.
Sed ideo dixit: A domino gressus hominis diriguntur,
& viam eius volet: vt intelligeremus ipsam volunta-
tem bonam, qua incipimus velle credere, quoniam dei
via quid est nisi fides recta, illius esse donum qui gres-
Psal.36. sus nostros propterea dirigit primitus vt velimus. Non
enim ait scriptura, A domino gressus hominis dirigun-
tur, quia viam eius voluit: sed diriguntur, inquit, &
volet. Non igitur, quia voluit diriguntur, sed quia di-
riguntur volet. Hic tu rursus fortasse dicturus es, hoc K
fieri à domino, dum doctrina eius legitur, vel audi-
tur, si homo veritati quam legit vel audit, sua consen-
tiat volũtate. Si enim lateret eum, inquis, doctrina dei,
non dirigerentur gressus eius, quibus directis, vellet
viam dei. Ac per hoc tantum putas à domino gressus
hominis dirigi ad eligendam viam dei, quia sine do-
ctrina dei non ei potest innotescere veritas, cui pro-
pria voluntate consentiat. Cui si cõsentit, inquis, [quod
in eius libero arbitrio constitutum est,] rectè vtique
dicuntur ab illo dirigi gressus eius, vt viam eius velit,
cuius doctrinam suasione præcedẽte, subsequente con-
sensione sectatur, quod libertate naturali si vult facit, si
non vult non facit, pro eo quod fecerit præmium vel
supplicium recepturus. Hæc est illa Pelagianorum ma-
la, male diffamata, meritòque reprobata, & ab ipso e-
tiam Pelagio timente damnari in Orientalium episco-
porum iudicio damnata sententia, qua dicunt gratiam
dei non ad singulos actus dari, sed in [libero] arbitrio
esse, vel in lege atque doctrina: & vsque adeo frater e-
rimus graues corde, vt de gratia dei, immo aduersus
gratiam dei eam Pelagianam sententiam teneamus,
quam pectore quidem ficto, sed tamen catholicos iudi- L
ces timens, Pelagius ipse damnauit? Et quo modo, in-
quies, respondebitur? quo modo censes facilius & aper-
tius, quàm vt illud quod de orando deo superius egi-
mus, sic amplectamur, vt hoc menti nostræ nulla sub-
trahat obliuionis irreptio, nulla calliditas argumẽtatio-
nis extorqueat. Si enim quod scriptum est: A domino
gressus hominis diriguntur, & viam eius volet. Et, Præ- Philip.2.
paratur voluntas à domino. Et, Deus est enim qui ope-
ratur in nobis & velle. Et multa huiusmodi quibus cõ-
mendatur vera dei gratia, hoc est, quæ non secundum
merita nostra datur, sed dat merita ipsa cum datur,
quia præuenit hominis voluntatem bonam, nec eam
cuiusquam inuenit in corde, sed facit: Si ergo ita præ-
pararet atque operaretur deus hominis voluntatem,
vt tantummodo legem suam atque doctrinam libero
eius adhiberet arbitrio, nec vocatione illa alta atque
secreta sic eius ageret sensum, vt eidem legi atque do-
ctrinæ accommodaret assensum, proculdubio eam le-
gere vel intelligere legendo, vel etiam exponere ac prę-
dicare sufficeret, nec opus esset orare, vt deus ad fidem M
suam infidelium corda conuerteret, & conuersis pro-
ficientem perseuerantiam eiusdem gratiæ suæ largita-
te donaret. Si ergo hæc à domino poscenda esse nõ re-
nuis, quid restat frater Vitalis, nisi vt ab illo ea dona-
ri fatearis, à quo poscenda esse consentis? Si autem ne-
gas ab illo nos poscere ista debere, eidem doctrinæ ip-
sius contradicis, quia & hoc in ea didicimus, vt ab illo
ista poscamus. Orationem dominicam nosti, nec du-
bito te deo dicere: Pater noster qui es in cœlis, &c. Le- Matth.6.
ge expositorem eius beatissimum Cyprianum, & quem- Cyprianus.
admodum exposuerit quod ibi dicitur, Fiat voluntas
tua sicut in cœlo & in terra, diligenter attende, & obe-
dienter intellige, profecto docebit te orare pro infide-
libus inimicis ecclesiæ secundum præceptum domini
dicentis: Orate pro inimicis vestris, & hoc orate, vt Matth.5.
fiat voluntas dei, sicut in eis qui iam fideles sunt & por-
tant imaginem cœlestis hominis, & propterea cœli
nomine digni sunt, ita & in eis qui per infidelitatem
non nisi imaginem terreni hominis portant, & ob hoc
terra merito nuncupantur. Nempe isti pro quibus ini-
micis dominus nos iussit orare, & gloriosissimus mar-
tyr sic exposuit quod in oratione dicimus: Fiat volun-

tas tua

A tas tua sicut in cœlo & in terra, vt ipsis etiam poscamus fidem quam fideles habent. Nempe ergo isti Christianæ pietatis inimici, legem dei atque doctrinam qua Christi meditatur † fides, vel omnino audire nolunt, vel ad hoc audiunt siue etiam legunt, vt irrideant & detestentur, & quanta possunt contradictione blasphement. Inaniter igitur & perfunctorie potius quàm veraciter pro eis, vt doctrinæ cui aduersantur credendo consentiant deo fundimus preces, si ad eius non pertinet gratiam conuertere ad fidem suam ipsi fidei contrarias hominum voluntates. Inaniter etiam & perfunctorie potius quàm veraciter magnas cum exultatione agimus deo gratias, quando aliqui eorum credunt, si hoc in eis ipse non facit. Non fallamus homines, nam deum fallere non valemus. Prorsus non oramus deum, sed orare nos fingimus, si nosipsos nō illum credimus facere quod oramus. Prorsus non gratias deo agimus, sed nos agere fingimus, si vnde illi gratias agimus ipsum facere non putamus. Labia dolosa si in hominum quibuscunque sermonibus sunt, saltem in orationibus non sint. Absit, vt quod facere deum rogamus oribus & vocibus nostris, eum facere negemus

† prædicatur.

B cordibus nostris. Et quod est grauius, ad alios etiam decipiendos hoc non taceamus disputationibus nostris, & dum volumus apud homines defendere liberum arbitrium, apud deum perdamus orationis auxilium, & gratiarum actionem non habeamus veram, dum veram non agnoscimus gratiam. Si vere volumus defendere liberum arbitrium, non oppugnemus vnde fit liberum. Nam qui oppugnat gratiam, qua nostrum ad declinandum à malo & faciendum bonum liberatur arbitrium, ipse arbitriū suum adhuc vult esse captiuum.

Coloss. 1. Responde obsecro quo modo dicit Apostolus, Gratias agentes patri idoneos facienti nos in parte sortis sanctorum in lumine, qui eruit nos de potestate tenebrarum, & transtulit in regnum filij charitatis suæ, si non ipse arbitrium nostrum, sed ipsum arbitrium se liberat? Mendaciter ergo agimus gratias patri, tanquam ipse faciat quod ipse non facit. Et errauit qui dixit, quod ipse nos faciat idoneos in parte sortis sanctorum in lumine, quia ipse nos eruit de potestate tenebrarum, & transtulit in regnum filij charitatis suæ. Responde quo modo ad declinandum à malo & faciendum bonum

C liberum habebamus arbitrium, quaodo erat sub potestate tenebrarum, vnde nos si quemadmodum dicit Apostolus, deus eruit, ipse vtique illud liberum fecit: quod tam magnum nostrum bonum, si per suæ doctrinæ prædicationem tantummodo facit, quid de iis dicemus, quos de ipsa tenebrarum potestate nondum eruit, prædicanda tantum illis est doctrina diuina, an etiam orandum pro eis, vt de tenebrarum potestate diuinitus eruantur? Si tantummodo prædicandum esse dicis, iussioni domini & orationibus ecclesiæ contradicis: si autem fateris pro eis orandum, id vtique orandum fateris,
" vt eidem doctrinæ arbitrio liberato à tenebrarum potestate consentiant. Ita fit, vt neque fideles fiant, nisi libero arbitrio, & tamen illius gratia fideles fiant, qui eorum à potestate tenebrarum liberauit arbitrium. Sic & dei gratia non negatur, sed sine vllis humanis præcedentibus meritis vera monstratur, & liberum ita defenditur, vt humilitate solidetur, non elatione præcipitetur arbitrium: & qui gloriatur, non in homine, vel quolibet alio, vel seipso, sed in domino glorietur. Potestas enim tenebrarum, quid est nisi potestas diaboli & angelorum eius? qui cum fuissent angeli lucis, in veritate per liberum arbitrium non stantes, sed inde cadentes facti sunt tenebræ? D Non te ista doceo, sed quæ nosti, vt recorderis admoneo. Huic igitur potestati tenebrarum, per illius ruinam cui primo homini ab ea potestate præuaricatio persuasa est, & in quo omnes cecidimus, subiectum est genus humanum, propter quod de hac potestate tenebrarum eruuntur & paruuli, cum regenerantur in Christo. Neque hoc apparet in eōrum arbitrio liberato, nisi cum ad annos peruenerint ratione vtentis ætatis, habentes consentientem doctrinæ salutari in qua nutriti sunt voluntatem, & in ea finientes istam vitam si electi sunt in Christo ante constitutionem mundi, vt essent sancti & immaculati in conspectu eius in charitate prædestinati in adoptionem filiorum. Hæc autem potestas tenebrarum, id est, diabolus qui dicitur etiam princeps potestatis aëris, operatur in filiis diffidentiæ, princeps iste rector tenebrarum, id est, diabolus diffidentiæ filiorum regens eos ad arbitrium suum, quod neque ipse habet liberum ad benefaciendum, sed ad maximam maleuolentiam pœna sui sceleris obduratum: vnde nemo sanæ fidei credit, aut dicit hos apostatas angelos E ad pristinam pietatem correcta aliquando voluntate conuerti. Quid ergo operatur hæc potestas in filiis diffidentiæ, nisi opera sua mala, & in primis maximèque ipsam diffidentiam & infidelitatem qua sunt inimici fidei, per quam scit eos posse mundari, posse sanari, posse perfectissime liberos, quod eis vehementer inuidet, in æternitate regenerari †. Itaque aliquos eorum, per quos amplius decipere affectat, scit † habere nonnulla velut opera bona, in quibus laudantur, per quasque gentes, præcipuèque in gente Romana, qui præclare gloriosissimèque vixerunt. Sed quoniam sicut verissima scriptura dicit: Omne quod non est ex fide, peccatum est: Et sine fide impossibile est vtique placere deo, non hominibus, nihil sic agit hic princeps, quàm vt non credatur in deum, nec ad mediatorem à quo soluuntur opera eius credendo veniatur. Sed ipse mediator intrat in domum fortis, id est, in hoc seculum mortalium sub potestate diaboli, quantum ad ipsum pertinet cōstitutum. De ipso quippe scriptum est, quod potestatem habeat mortis: intrat in domum fortis, id est, in suo dominatu habentis genus humanum, & F prius alligat eum, id est, eius coërcet & cohibet potestatem potestatis suæ fortioribus vinculis, & sic eripit vasa eius qoæcunque prædestinauit eripere, arbitrium eorum ab eius potestate liberans, vt illo non impediente credant in istum libera voluntate. Proinde hoc opus est gratiæ non naturæ. Opus est, inquam, gratiæ, quam nobis attulit secundus Adam, non naturæ quam totam perdidit in semetipso primus Adam. Opus est gratiæ tollentis peccatum & viuificantis mortuum peccatorem, non opus legis ostendentis peccatum, nec à peccato viuificantis. Nam ille magnus gratiæ prædicator, Peccatum, inquit, non cognoui nisi per legem. Et si data esset, inquit, lex quæ posset viuificare, omnino ex lege esset iusticia. Opus est hoc gratiæ, quam qui accipiunt doctrina salutari scripturarum sanctarum, etsi fuerunt inimici fiunt amici, non opus eiusdem doctrinæ, quam qui audiunt & legunt sine gratia dei peiores eius efficiuntur inimici. Non est igitur gratia dei in natura liberi arbitrij, & in lege atque doctrina, sicut Pelagiana peruersitas desipit, sed ad singulos actus datur illius voluntate, de quo scriptum est, Animam † voluntariam segregans deus hæreditati tuæ, † Quia & li-

Ephe. 6. Coloss. 3. † regnare. † finie. Roma. 14. Heb. 11. Roma. 7. Psal 67. † Pluuiam. † sua.

berum

G berum arbitrium ad diligendum deum primi peccati
granditate perdidimus,& lex dei atque doctrina, quan-
uis sancta & iusta & bona, tamen occidit si non viuifi-
cet spiritus,per quē fit, non vt audiēdo,sed vt obedien-
do,neque vt lectione, sed vt dilectione teneatur. Qua-
propter vt in deum credamus,& pie viuamus, non vo-
lentis neque currentis, sed miserentis est dei, non quia
velle non debemus & currere, sed quia ipse in nobis &
velle operatur & currere. Vnde & ipse dominus Iesus
credentes à non credētibus, id est, ab iræ vasis vasa mi-
Ioan.6. sericordiæ discernens. Nemo, inquit, venit ad me, nisi
fuerit ei datum à patre meo. Et vtique vt hoc diceret in
eius doctrina,fuerant scandalizati discipuli eius,qui cū
postea non sunt secuti. Non ergo gratiam dicamus esse
doctrinā, sed agnoscamus gratiam, quæ facit prodesse
doctrinam,quæ gratia si desit,videmus etiam obesse do
ctrinam. Propterea deus vt omnia futura opera sua in
prædestinatione præsciuerit, sic illa disposuit, vt quos-
dam non credentes ad fidem suam orationes creden-
tium pro eis exaudiendo conuertat,vnde refutentur,&
si ille est eis propicius corrigantur qui putant gratiam
H dei esse naturam liberi arbitrij cum qua nascimur, aut
gratiam dei esse doctrinam, quanuis vtilē quæ per lin-
guas & literas prædicatur. Non enim hoc oramus pro
† natura. infidelibus, vt fiat eorum doctrina†, id est, vt homines
sint, aut vt doctrina eis prædicetur quam malo suo au-
diunt si non credunt. Et plerunque pro eis oramus qui
cum legant vel audiant nolunt credere. Sed oramus vt
voluntas corrigatur,doctrinæ consentiatur, natura sa-
netur. Iam vero vt perseuerent, in eo quod esse cœpe-
rūt,etiam pro se ipsis orant fideles: vtile est quippe om-
nibus vel penè omnibus propter humilitatem saluber-
1.Cor.10. rimam, vt quales futuri sint scire non possint. Ad hoc
dicitur: Qui videtur stare, videat ne cadat:propter hu-
ius timoris vtilitatem, ne regenerati & pie viuere inci-
pientes,tanquam securi alta sapiamus, quidam nō per-
seueraturi perseueraturis dei permissione vel prouisio-
nem ac dispositione miscentur, quibus cadentibus ter-
riti cum timore & tremore gradiamur viā iustam, do-
nec ex hac vita, quæ tentatio est super terram transea-
mus ad aliam, vbi iam non sit elatio comprimēda, nec
contra eius suggestiones tentationesq; luctandum. Sed
de hac re, id est, cur quidam non permansuri in fide &
I sanctitate Christiana,tamen accipiant ad tempus hanc
gratiam, & dimittantur hic viuere donec cadant, cum
possint rapi de hac vita, ne malicia mutet intellectum
eorum,quod de sancto immatura ętate defuncto scrip-
Sapien.4. tum est in libro Sapientiæ, quærat quisque vt potuerit,
& si inuenerit præter hanc, quæ à me reddita est aliam
probabilem rationem à recta fidei regula non recedēs,
teneat eam,& ego cum illo si me non latuerit:veruntа-
men in quod peruenimus, in eo ambulemus donec no-
bis deus reuelet si quid aliter sapimus, sicut Apostolicis
literis admonemur. Peruenimus autem in ea,quæ ad fi-
dem veram & catholicam pertinere firmissime scimus,
in quibus ita nobis ambulandum est adiuuante illo at-
Psal.85. que miserante cui dicimus, Deduc me domine in via
Duodecim tua & ambulabo in veritate tua, vt ab eis nullo modo
sententiæ cō- deuiemus. Quoniam ergo propicio Christo Christiani
tra Pelagia- catholici sumus, scimus nondum natos nihil egisse in
nos. vita propria boni seu mali,nec secundum merita prio-
1 ris alicuius vitæ, quæ nulla propria singuli habere po-
tuerunt,in huius vitę venire miserias. Sed tamen secun-
dum Adam carnaliter natos contagium mortis anti-
quæ prima natiuitate contrahere, nec liberari à suppli-
cio mortis æternæ, quod trahit ex vno in omnes tran- K
siens iusta damnatio, nisi per gratiam renascantur in
Christo. Scimus gratiam dei nec paruulis nec maiori- 2
bus secundum merita nostra dari. Scimus maioribus ad 3
singulos actus dari. Scimus non omnibus hominibus 4
dari,& quibus datur non solum secundum merita ope-
rum non dari, sed nec secundum merita voluntatis eo-
rum, quibus datur, quod maxime apparet in paruulis.
Scimus eis quibus datur, misericordia dei gratuita da-
ri. Scimus eis quibus non datur,iusto iudicio dei nō da 5
ri. Scimus quod omnes adstabimus ante tribunal Chri- 6
sti, vt ferat vnusquisque secundum ea, quæ per corpus 7
gessit,non secundum ea,quæ si diutius viueret gesturus
fuit,siue bonum siue malum. Scimus etiam paruulos se- 8
cundum ea,quæ per corpus gesserūt, recepturos vel bo-
num vel malum. Gesserunt autē non per seipsos,sed per
eos quibus pro illis respondentibus & renunciare dia-
bolo dicuntur,& credere in deum: vnde & in numero
fidelium computantur, pertinentes ad sententiam do-
mini dicētis: Qui crediderit & baptizatus fuerit,saluus *Marci.16.*
erit. Propter quod & illis qui hoc sacramentum nō ac-
cipiunt,contingit quod sequitur: Qui autem non cre- L
diderit,condemnabitur. Vnde & ipsi sicut dixi,si in illa
parua ætate moriuntur, vtique secundū ea quæ per cor-
pus gesserunt, id est, tempore quo in corpore fuerunt,
quando per corda & ora gestantium crediderunt vel
non crediderunt, quando baptizati vel non baptizati
sunt, quando carnem Christi manducauerunt vel non *Eucharistiā*
manducauerunt,quando & sanguinē biberunt vel non *infantium.*
biberunt: secundum hæc ergo quæ per corpus gesserūt,
non secundum ea quæ si diu hic viuerent, gesturi fue-
rant iudicantur. Scimus fœlices esse mortuos, qui in do 9
mino moriuntur,nec ad eos pertinere, quicquid acturi
fuerāt,si tempore diuturniore vixissent. Scimus eos qui 10
corde proprio credunt in dominum, sua id facere vo-
luntate ac libero arbitrio. Scimus pro eis qui nolūt cre- 11
dere, nos qui iam credimus recta fide agere cum deum
oramus vt velint. Scimus pro eis qui ex illis crediderūt 12
tanquam de beneficiis rectè atque veraciter, & debere
nos deo agere gratias & solere. Recognoscis me,vt pu-
to, in iis quæ nos scire dixi, non omnia quæ ad fidem
catholicam pertinent commemorare voluisse, sed ea
tantum, quæ ad istam quæ inter nos agitur de dei gra-
tia quæstionem, vtrum præcedat hæc gratia, an subse-
quatur hominis voluntatem, hoc est, vt planius id elo-
quar,vtrū ideo nobis detur,quia volumus,an per ipsam
deus etiā hoc efficiat vt velim⁹. Si ergo istas duodecim
sentētias,quas nos dixi scire ad fidem rectam & catho- M
licam pertinere,etiā tu frater nobiscum tenes, ago deo
gratias,quas profecto non veraciter agerem, nisi gratia
dei fieret vt teneres. Quæ tibi tenenti nullum omnino
remanet nobiscum de hac quęstione certamen. Vt e-
nim eadē duodecim breui expositione percurrā. Quo
modo voluntatis humanæ,meritum sequitur gratia,cū
detur & paruulis qui hoc nondū possunt velle seu nol-
le? Quo modo gratiam vel in maioribus dicuntur prę-
cedere merita voluntatis,si gratia vt vera sit gratia non
secundum merita nostra datur? quam sententiā catho-
licam Pelagius ipse sic timuit, vt eos qui dicūt gratiam
dei secūdum merita nostra dari, sine dubitatione dam-
naret,ne à catholicis iudicibus damnaretur. Quo mo-
do dicitur gratia dei in natura esse liberi arbitrij, vel
in lege atque doctrina, cum & istam sententiam Pela-
gius ipse damnauerit, proculdubio confitens gratiā dei
ad singulos actus dari eis vtique, qui iā libero arbitrio
vtuntur?

A vtuntur? Quo modo dicitur omnes homines eam fuisse accepturos, si non illi quibus non donatur eam sua voluntate respuerent, quoniam deus vult omnes homines saluos fieri, cum multis non detur paruulis, & sine illa plerique moriantur, qui non habẽt contrariam voluntatem, & aliquando cupiẽtibus festinantibúsque parentibus, ministris quoque volentibus ac paratis, deo nolente non detur, cum repente antequam detur expirat pro quo vt acciperet currebatur? Vnde manifestum est eos, qui huic resistunt tam perspicuæ veritati, non intelligere omnino qua locutione sit dictum, quod omnes homines vult deus saluos fieri, cum tam multi salui nõ fiant, non quia ipsi, sed quia deus non vult, quod sine vlla caligine manifestatur in paruulis. Sed sicut illud quod dictum est: Omnes in Christo viuificabũtur, cum tam multi æterna morte puniantur, ideo dictũ est, quia omnes quicunque vitam ęternam percipiunt, non percipiunt nisi in Christo. Ita quod dictum est, omnes homines vult deus saluos fieri, cum tam multos nolit saluos fieri, ideo dictum est, quia omnes qui salui fiunt, nisi ipso volente non fiunt, & si quo alio modo illa verba

1. Tim. 2. *1. Cor. 15.*

B Apostolica intelligi possunt: vt tamen huic apertissimæ veritati, in qua videmus tam multos volentibus hominibus, sed deo nolente saluos non fieri, contraria esse non possint. Quo modo vt detur gratia diuina, voluntas meretur humana, si eis quibus datur gratuita misericordia datur, vt vera sit gratia? Quo modo in hac re merita pensantur voluntatis humanæ, quandoquidem illis quibus gratia ista non datur, nullo plerunque merito, nulla voluntate distantibus, sed similem cum eis, quibus datur habentibus causam, iusto tamen iudicio dei non datur? Non enim est iniquitas apud deum, vt intelligant quibus datur, quam gratis eis detur, quando iuste vtique non daretur, quoniam similem habentibus causam iuste non datur. Quo modo non gratię dei est, non solum credendi voluntas ab initio, verumetiam perseuerandi vsque in finem, cum finis ipse vitæ huius non in hominis, sed in dei sit potestate, & possit vtique deus etiam hoc beneficium non perseueraturo conferre, vt rapiatur ex corpore, ne malicia mutet intellectum illius? Non enim recipiet homo, seu bonum seu malum: nisi secundum ea quæ per corpus gessit, non secundum ea quæ si diutius viueret, gesturus fuit. Quo modo dicitur propterea quibusdam non dari, quibusdam morituris paruulis dei gratia dari, quia eorum futuras præuidet voluntates, quas habituri essent si viuerent, cum secundum ea quæ per corpus gessit, nõ secundum ea quæ gesturus esset, si diutius fuisset in corpore, vnusquisque recipiat, siue bonum siue malum, sicut Apostolus definit? Quo modo secundum voluntates suas futuras homines iudicantur, quas habituri fuisse dicuntur, si diutius tenerentur in carne, cum dicat scriptura, fœlices mortui, qui in domino moriuntur? quorum sine dubio certa & secura fœlicitas non est, si & ea quę non egerũt, sed acturi fuerant, si esset eis hæc vita prolixior, iudicabit deus: nullúmque accipit beneficium, qui rapitur, ne malicia mutet intellectum eius, quia & pro illa malicia, cui fursitan imminenti subtractus est pœnas luit: nec gaudendũ est de iis, quos in fide recta & vita bona nouimus esse defunctos, ne secundum aliqua scelera iudicentur, quæ fuerant si viuerent, fortasse facturi: nec dolendi vel detestandi sunt ij, qui vitam istam in infidelitate ac perditis moribus finierũt, quia forte si viuerent, acturi fuerant pœnitentiam, pieq; victuri, & secundum ista sunt iudicandi: totusq; ille de mortalitate liber glo-

C

Apoc. 14.

riosissimi martyris Cypriani reprobandus & abiiciendus est, in quo tota eius intentio est, vt sciamus bonis fidelibus gratulandum esse morientibus, quando huius vitæ tentationibus auferuntur, deinceps in beatissima securitate mansuri. Sed quoniam hoc falsum non est, & sine dubitatione fœlices sunt mortui, qui in domino moriuntur, ridendus est & execrandus error, quo putabatur quod homines secundum suas futuras, quæ morientium non sunt futuræ, iudicandi sunt voluntates. Quo modo dicuntur negare liberum voluntatis arbitrium, qui confitentur omnem hominem quisquis sqo corde credit in deum, nõ nisi sua libera credere voluntate, cum potius illi oppugnent [arbitrium liberum qui oppugnant] dei gratiam, qua vere ad bona eligenda & agẽda fit liberum? Quo modo dicitur quod per legem dei atque doctrinam scripturarũ fiat, quod eadẽ scriptura dixit: Præparatur voluntas à domino, ac nõ potius per occultam inspirationem gratiæ dei: quãdoquidem pro eis qui eidem doctrinæ contradicentes nolunt ei credere, ipsum deum fide recta rogamus vt velint? Quo modo deus expectat voluntates hominum, vt præueniant eum, quibus det gratiam, cum gratias ei non immerito agamus, de iis quibus non ei credentibus & eius doctrinam voluntate impia persequentibus misericordiam prærogauit, eosq; ad seipsum omnipotentissima facilitate conuertit, ac volentes ex nolentibus fecit? vt quid ei inde gratias agimus, si hoc ipse nõ fecit? vt quid tantomagis eum magnificamus, quantomagis nolebãt credere, quos credidisse gaudemus, si gratia diuina voluntas in melius non mutatur humana? Apostolus Paulus, Eram, inquit, ignotus facie ecclesiis Iudææ quæ sunt in Christo, tantum autem audiebant, quia qui aliquando nos persequebatur, nunc euangelizat fidem, quam aliquando vastabat, & in me magnificabant deum. Vt quid magnificabant deum, si non deus ad seipsum cor illius viri suæ gratiæ bonitate conuerterat, quando vt ipse confitetur, misericordiam consecutus est, vt fidelis esset ea fide, quam aliquãdo vastabat? ipsum etiam verbum quod posuit, quem nisi deum hoc tantũ magnum bonum fecisse declarat? Quid est enim: in me magnificabant deum: nisi in me deum magnificum prædicabant? [Quo modo autem eum magnificum prædicabant], si magnum illud factũ de Pauli conuersione ipse non fecerat: & quo pacto ipse fecerat, si volẽtem credere ex nolente ipse non fecerat? Nempe manifestum est ex illis duodecim sententiis, quas pertinere ad catholicam fidem negare non sineris, non solum omnibus, verumetiam singulis id confici, vt confiteamur gratia dei præueniri hominum voluntates, & per hanc eas potius præparari, quàm propter eorum meritum dari. Aut si aliquid eorũ duodecim esse verum negas, quorũ propterea commendo etiam numerum, vt facilius memorię mandentur distinctiusq; teneantur, nõ te pigeat rescribere vt sciam, & ea quam mihi dominus dederit facultate respondeam. Ego enim hæreticum quidem Pelagianum te esse nõ credo, sed ita te esse volo, vt nihil illius ad te transeat, vel in te relinquatur erroris. Sed inter hæc duodecim reperies fortasse aliquid quod negãdum vel dubitandũ putes, & vnde nos operosius disputare compellas. Nunquid & orare prohibebis ecclesiam pro infidelibus, vt sint fideles, pro iis qui nolunt credere, vt velint credere, pro iis qui ab eius lege doctrinaq; dissentiunt, vt legi eius doctrinæq; consentiant, vt det illis deus quod per prophetã promisit, cor cognoscendi eum, & aures audiendi, quas vtique acceperant, de quibus

D *Cyprianus de mortalitate.* E *Galat. 1.* *Atqui Græce est ἐδόξαζον non ἐμεγάλυνον.* F

G quibus saluator ipse dicebat: Qui habet aures audiendi
Matth. 13. audiat? Nunquid vbi audieris sacerdotem dei ad eius
altare populum hortantem ad deum orandum, vel ip-
sum clara voce orantem, vt incredulas gentes ad fidem
suam venire compellat, non respondebis, Amen? An e-
tiam huius fidei sanitati contraria disputabis? Nunquid
beatissimum Cyprianum in boc errasse clamabis vel
susurrabis, vbi pro inimicis fidei Christianæ, vt etiam
ipsi ad eam conuertantur orare nos docet? Nũquid po-
stremo Apostolum Paulum pro Iudæis infidelibus ha-
Roma. 10. bentem talia vota culpabis? de quibus ait: Bona volun-
tas quidem cordis mei & deprecatio ad deum pro illis
2. Thess. 3. in salutem. Quioetiam Thessalonicẽsibus dicit: De cæ-
tero fratres orate pro nobis, vt verbum domini currat
& glorificetur, sicut etiam apud vos, & vt eruamur ab
iniquis & malis hominibus, Non enim omnium est fi-
des. Quo modo curreret & glorificaretur verbum dei,
nisi ad fidem conuersis eis quibus prædicaretur, quan-
doquidem iam credentibus dicit, quemadmodum &
apud vos? Scit certe hoc ab illo fieri quem vult rogari,
vt hoc faciat, vt etiã eruatur ab iniquis & malis homi-
nibus, qui profecto & illis orantibus non erant credi-
H turi. Propter qood addidit: Non enim est omniũ fides:
tanquam diceret: Non enim apud omnes etiam nobis
orantibus glorificabitur verbum dei, quia ij si vtique
fuerant credituri, qui ordinati erant in vitam ęternam,
prædestinati in adoptionem filiorum per Iesum Chri-
stum in ipsum, & electi in ipso ante mundi cõstitutio-
nem. Sed ideo deus per orationes credentium nõdum
credentes credere facit [vt ostendat quia ipse facit.] Ne-
mo est enim tam imperitus, tam carnalis, tam tardus in-
genio, qui noo videat deum facere quod rogari se præ-
cepit vt faciat. Hęc & alia testimonia diuina quę cõme-
morare longum est, ostendunt deum gratia sua auferre
infidelibus cor lapideũ & præuenire in hominibus bo-
narum merita voluntatum. Ita vt voluntas per antece-
dentem gratiam præparetur, non vt gratia merito vo-
luntatis antecedeote donetur: hoc est, gratiarum actio
indicat quod oratio, oratio pro infidelibus, gratiarum
actio pro fidelibus. Qui enim est orandus vt faciat, illi
est actio gratiarum reddenda cum fecerit. Vode idem
Ephe. 1. dicit Apostolus ad Ephesios: Propter hoc & ego audita
fide vestra in domino Iesu & in omnes sanctos, nõ ces-
I so gratias agere pro vobis. Loquimur autem nũc de ip-
sis initiis, cum homines qui erant auersi & aduersi con-
uertuntur ad deum, & velle incipiunt quod nolebãt, &
habere fidem quã non habebãt, quod vt fiat in eis ora-
tur pro eis, quamuis nõ oretur ab eis. Ipsi enim quo mo-
Roma. 10. do inuocabunt in quem non crediderũt? Cum verò fa-
ctum fuerit quod oratur, ei qui fecit aguntur gratiæ &
pro eis & ab eis. De orationibus autem iam fideliũ quas
& pro se & pro aliis fidelibus faciunt, vt proficiãt in eo
quod esse cœperunt, & de gratiarum actionibus, quia
proficiunt, confligendum esse tecum non puto. Contra
Pelagianos est iste conflictus tibi nobisq; communis. Il-
li quippe omnia ad fidelem piamq; vitam hominũ per-
tinentia ita tribuunt libero voluntatis arbitrio, vt ha-
benda ex oobis, non à domino putent esse poscẽda. Tu
autem si ea quæ de te audio vera sunt, initium fidei, vbi
est etiam initium bonæ, hoc est, piæ voluntatis, non vis
donum esse dei, sed ex nobis oos habere contendis vt
credere incipiamus, cætera autem religiosæ vitæ bona
deum per gratiam suam iam ex fide petentibus, quęren-
tibus, pulsantibus donare consentis. Nec attendis ideo
pro infidelibus deum rogari, vt credant, quoniam deus
donat & fidẽ. Ideo pro eis & qui crediderint deo gra- K
tias agi, quoniam donat fidem. Quamobrem vt hũc ad
te sermonem aliquando concludam, si oegas orandum
esse, vt qui nolunt credere velint credere, si negas agen-
das esse deo gratias, quoniam credere voluerũt qui no-
lebant credere, aliter tecum agendum est vt non sic er-
res, aut si errare perstitis, ne mittas alios in errorem. Si
autem qnod de te magis credo, sentis atque consentis
orare nos deum debere ac solere pro nolentibus crede-
re, vt velint credere, & pro eis qui aduersantur & con-
tradicunt legi eius atque doctrinæ, vt ei credant eamq;
sectentur. Si sentis atque consentis debere oos etiam
deo agere gratias, ac solere pro talibus, quod ad fidem
eius doctrinamq; cõuersi volentes ex nolentibus fiant,
oportet sine dubitatione fatearis voluntates hominum
dei gratia præueniri, & vt bonũ velint homines quod
nolebant, deum facere, qui rogatur vt faciat, & cui nos
nouimus agere gratias dignum & iustum esse cum fe-
cerit. Dominus tibi det intellectum in omnibus domi-
ne frater.

Augustinus Seleucianæ, de baptismo & pœnitentia Petri contra Nouatianos.

Epistola CVIII. L

RELIGIOSISSIMAE & in Christi dilectio-
ne honorandæ famulæ dei Seleucianæ, Au-
gustinus episcopus io domino salutem. Le-
ctus literis tuis de salute vestra lætatus ad ea
quæ scripsisti respondere non distuli. Et primum mira-
tus sum quo modo dicat Nouatianus iste Petrum bap-
tizatum non fuisse, cum paulo superius scripseris eum
dixisse quòd Apostoli fuerũt baptizati. Vnde autem illi
videatur quod inter Apostolos baptizatos Petrus non
fuerit baptizatus, ignoro. Et ideo exemplum epistolæ
tuæ ne forsitao tu non habeas, misi tibi, in quo diligen-
tius considerares ad ea me respondere quę inueni in li-
teris tuis. Si enim notarius non mendose excepit, aut
scripsit, nescio quale cor habeat, qui cum Apostolos
baptizatos dicat: Petrum baptizatum neget. Quod au-
tem dicitur Petrum egisse pœnitentiam, cauendum est,
ne ita putetur egisse quo modo agunt in ecclesia qui
proprie pœnitentes vocantur. Et quis hoc ferat, vt pri- *Pœnitẽtes.*
mum Apostolorum, ioter tales pœnitentes numeran-
dum putemus? Pœnituit enim eum negasse Christum, *Matth. 26.*
quod eius indicant lachrymæ. Sic enim scriptum est: M
Quia fleuit amare. Nondum enim fuerant resurrectio-
ne domini coofirmati, & illo aduentu spiritus sancti,
qui apparuit die Pentecostes, vel illa inspiratiooe quam
demonstrauit dominus postea quàm resurrexit à mor-
tuis, cum insufflauit io eorum faciem dicens: Accipite *Ioan. 20.*
spiritum sanctum. Vnde recte dici potest, quia cum Pe-
trus negauit dominum, nondum fueraot Apostoli bap-
tizari, non tamen aqua, sed spiritu sancto. Hoc enim
eis dixit postquam resurrexit, & conuersatus est cum
eis, Ioannes quidem baptizauit aqua, vos autem spiritu *Act. 1.*
sancto baptizabimini, quem & accepturi estis noo post
multos hos dies. Aliqui autem codices habent: Vos au-
tem spiritu sancto baptizabimini, quẽ & accepturi estis
non post multos hos dies. Aliqui autem codices habẽt.
Vos autem spiritu saocto incipietis haptizari. Sed siue *Incipietis.*
dicatur baptizabimini, siue incipietis baptizari, ad rem *μέ Μετε.*
nihil interest. Nam in quibuscunque codicibus inue- *Immo ver-*
nitur, baptizabitis, aut incipietis baptizari, mendosi *bũ medium*
sunt, qui ex Græcis facillime conuincuntur. Si autem *est.*
dicimus aqua non fuisse baptizatos, metuendum est ne
grauiter in eis erremus, ne demus hominibus authori-
tatem

A tatem contendendi baptismum, quem vsq; adeo nō cōtemnendū ipsa Apostolica disciplina commendat, vt *Act.10.* Cornelius cēturio & ij qui cū illo erant, etiā iam accepto spiritu sancto fuerint baptizati. Sicut antiqui iusti si non circunciderentur, non erat eis peccatum: postea *Gene.17.* vero quàm iussit deus vt circūcideretur Abrahā, eiusq; posteritas, iam si nō fieret, graue peccatū fuit. Sic etiam postquā dominus Christus in ecclesia sua sacramentū noui testamenti pro circuncisione carnis sanctum bap *Ioan.3.* tismum dedit, & apertissime dixit: Si quis non renatus fuerit ex aqua & spiritu sancto, nō intrabit in regnum cœlorū: iam nō debemus quærere, quando quisq; fuerit baptizatus, sed quoscūque legimus in corpore Christi, quod est ecclesia, pertinere ad regnum cœlorū, non nisi baptizatos intelligere debemus, nisi forte quos angustia passionis inuenit, & nolentes negare Christum, antequam baptizarentur, occisi sunt, quibus ipsa passio *Baptismus sanguinis.* pro baptismo deputata est. Sed nūquid hoc possumus de Apostolis dicere, qui vsque adeo largum tempus habuerunt quo baptizarentur, vt alios etiā baptizauerint? Sed non omnia quæ facta sunt, etiam scripta inueniūtur, veruntamen facta esse ex cæteris documentis pro- B bantur. Scriptum est, quando baptizatus sit Apostolus Paulus: & scriptum non est, quando baptizati sint alij Apostoli: veruntamen etiam ipsos baptizatos intelligere debemus: quemadmodum scriptum est, quando baptizatæ sunt plebes ecclesiarum in Hierusalē & Samaria, quando autem baptizatæ sint aliæ plebes gentium quibus Apostoli epistolas miserunt, non est vtiq; scriptum: & tamen etiam ipsas baptizatas vtiq; minime dubitamus, propter illam domini sententiam, Nisi quis renatus fuerit ex aqua & spiritu sancto, non intra- *Ioan.4.* bit in regnum cœlorum. Vtrunque autem de domino scriptum est, & quia baptizabat plures quàm Ioannes, & quia ipse non baptizabat sed discipuli eius, vt intelligerem⁹ & ipsum quidem baptizasse præsentia maiestatis, non tamen ipsum baptizasse manibus suis. Ipsius enim erat baptismi sacramentum, ad discipulos autem baptizandi ministerium pertinebat. Tunc ergo quādo *Ioan.3.* dicit Ioannes euangelista in Euangelio suo, Post hæc exiit Iesus & discipuli eius in Iudæam terram, & illic morabatur cum eis, & baptizabat. Tunc paulopost de *Ioan.4.* illo loquens ait: Vt ergo cognouit Iesus quia audierunt pharisæi quod Iesus plures discipulos faceret, & baptizaret plures quàm Ioannes, quāquam Iesus non baptizaret, sed discipuli eius, reliquit Iudæam & abiit iterum C in Galilæam. Tunc ergo quādo ab Hierosolymis exiit cum discipulis suis in Iudæam terram, & illic morabatur cum eis, baptizabat non per seipsum, sed per discipulos suos, quos intelligimus iam fuisse baptizatos, siue baptismo Ioannis sicut nonnulli arbitrantur, siue quod magis credibile est, baptismo Christi. Neque enim ministerio baptizandi defuit, vt haberet baptizatos seruos per quos cæteros baptizaret, qui non defuit memorabilis illius humilitatis ministerio, quando eis lauit pedes, & petenti Petro, vt non tantum pedes, verumetiam manus & caput ei lauaret: Respondit: Qui *Ioan.13.* lotus est, non indiget nisi vt pedes lauet, sed est mundus totus: vbi intelligitur quod iam Petrus baptizatus fuerat. Quo modo autem iste dicat quod in epistola tua posuisti, quod Apostoli dederint pœnitentiam pro baptismo, non euidenter expressum est. Si enim pro baptismo ideo dicit, quia per pœnitentiam remittuntur peccata, habet aliquid rationis quod dicit. Sed talis pœnitentia post baptismū potest vtilis esse, si quis

Tomus secundus.

peccauerit. Iste autem quoniam negat post baptismum D dari pœnitentiæ locum, cum dicit, sicut scripsisti, pœnitentiam solam ante baptismum esse, datur intelligi sic eum dixisse, quod Apostoli dederint pœnitentiam pro baptismo, vt ante baptismum eam dederint, atq; ij quibus data sit postea nō fuerint baptizati: quia eis illa pro baptismo fuit, quod Nouatianos dicere nunquam audiui. Vnde quære diligenter, ne forte alicuius alterius erroris sit, & Nouatianum se esse confingat vel putet. Aut si & hoc Nouatiani dicunt, nescio. Illud tamē scio quoniā quisquis hoc dicit, à regula fidei catholicę & à doctrina Christi & Apostolorū, prorsus alienus est. A- *De eccl. dogm. 4. agūt* gunt enim homines ante baptismum pœnitentiam de suis prioribus peccatis, ita tamen vt etiā baptizētur, si- *homines.* cut scriptum est in actibus Apostolorū, loquente Petro *Act.2.* ad Iudæos & dicente: Agite pœnitētiam, & baptizetur vnusquisq; vestrum in nomine domini Iesu Christi, & dimittentur vobis peccata vestra. Agunt etiā homines *Peccata ob* pœnitentiam, si post baptismū ita peccauerint, vt excō- *quæ excō-* municari & postea reconciliari mereantur. Sicut agūt *mamur.* in omnibus ecclesiis illi qui proprie pœnitentes appellantur. De tali enim pœnitentia loquutus est Apostolus Paulus, vbi ait: Ne iterū cum venero humiliet me E *2 Cor.12.* deus apud vos, & lugeam multos ex iis qui ante peccauerunt, & non egerunt pœnitentiam super immunditia & luxuria & fornicatione quam egerunt: Neque enim scribebat ista, nisi eis qui iam baptizati fuerant. Habemus etiam in Actibus Apostolorum, Simonem *Act.8.* iam baptizatum, cum pecunia vellet emere, vt ei per †*al. vt per* impositionē manus daretur† spiritus sanctus, admoni- *impositio-* tum à Petro vt de hoc graui peccato ageret pœniten- *nē manus* tiam. Est etiā pœnitētia bonorū & humilium fidelium *eius dare-* pœna† quotidiana in qua pectora tūdimus dicētes: Di- *tur &c.* mitte nobis debita nostra, sicut & nos dimittimus de- †*pend.* bitoribus nostris. Neque enim ea nobis dimitti volu- *Matth.6.* mus quæ dimissa, non dubitamus in baptismo, sed illa vtique quæ humanæ fragilitati, quamuis parua tamen crebra subrepunt. Quæ si collecta contra nos fuerint, *Venialia* ita nos grauabunt & opprimēt sicut vnum aliquod *multa ob-* grande peccatum. Quid enim interest ad naufragium, *ruunt.* vtrum vno grandi fluctu nauis operiatur & obruatur, an paulatim subrepens aqua in sentinam & per negligentiam derelicta atque contempta impleat nauem atque submergat? Propter hæc ieiunia & eleemosynæ & orationes inuigilant, in quibus cum dicimus, Di- *Matth.6.* mitte nobis debita nostra, sicut & nos dimittimus, ma F nifestamus habere nos quod nobis dimittatur, atque in iis verbis humiliantes animas nostras, quotidianam quodam modo agere pœnitentiam non cessamus. Ad ea quæ scripsisti, puto me breuiter sed sufficienter respondisse. Superest vt ille non sit contentiosus propter quē lucrandum ad me tales literas destinādas putasti.

Augustinus monachas, quæ dum student mutare Præpositam indecenter fuerant tumultuatæ, reuocat ad concordiam præscribens illis vitæ regulam.

Epistola. CIX.

SICVT parata est seueritas peccata quę inuenerit vindicare, ita non vult charitas quod vindicet inuenire. Hæc causa fecit, vt ad vos non venirē cum meā præsentiā quæreretis, non ad pacis vestrę gaudiū, sed ad dissensionis vestrę augmentū. Quo modo enim cōtemnerē & impunitum relinquerem, si & me præsente tantus vester tumultus existeret, quātus me absente, etsi oculos meos latuit, tamen aures

o meas

G meas vestris vocibus verberauit? Nam fortasſis etiam
maior eſſet veſtra ſeditio in præſentia mea, quàm ne-
ceſſe eſſet vobis nõ concedi, quæ in perniciosiſsimum
exemplum contra ſanam diſciplinam, quod vobis nõ
expedit, petebatis: ac ſic quales non volo inuenirẽ vos,
& ipſe inueniret à vobis qualem non volebatis. Cùm
2.Cor.1. ergo ſcribat Apoſtolus ad Corinthios dicens, Teſtem
deum facio ſuper animam meam, quia parcens vobis
nondũ veni Corinthum, non quia dominamur fidei
veſtræ, ſed cooperatores ſumus gaudij veſtri, hoc ego
etiam dico vobis, quia parcens vobis non ad vos veni.
Peperci etiã mihi, ne triſticiam ſuper triſticiã haberem,
& elegi non vt exhiberem faciem meam vobis, ſed ef-
funderem cor meum deo pro vobis, & cauſam magni
periculi veſtri, non apud vos verbis, ſed apud deum
lachrymis agerem, ne conuertat in luctum gaudium
meum, quo ſoleo gaudere de vobis, & inter tãta ſcan-
dala, quibus vbique abundat hic mundus aliquando
conſolari, cogitans copioſam congregationẽ, & caſtã
dilectionem, & ſanctam conuerſationem veſtram, &
largiorem gratiam dei, quæ data eſt vobis, vt non ſo-
H lum carnales nuptias contemneretis, verumetiam eli-
geretis in domo ſocietatem vnanimes habitandi, vt ſit
vobis anima vna & cor vnum in deum. Hæc in vobis
bona, hæc dei dona conſyderans, inter multas tempe-
ſtates, quibus ex aliis malis quatitur cor meum ſolet vt-
cunq; requieſcere. Currebatis bene, quis vos faſcinauit?
Suaſio illa non eſt ex deo qui vocauit vos. Modicũ fer
menti nolo dicere quod ſequitur. Hoc enim magis cu-
pio & oro & hortor, vt ipſum fermentũ cõuertatur in
ἀπεθάλ- melius, ne tota maſſa, ſicut penè iam fecerat, cõuertatur
λετε. in peiꝰ. Si ergo repullulaſtis ſanũ facere, orate ne intre-
tis in tentationẽ, ne iterum in contentiones, ęmulatio-
nes, animoſitates, diſſenſiones, detractiones, ſeditiones,
ſuſurrationes. Non enim ſic plantauimus & rigauimus
ortum dominicum in vobis, vt ſpinas metamus iſtas
ex vobis. Si autem adhuc veſtra tumultuatur infirmi-
tas, orate vt eruamini de tentatione. Quæ autem con-
turbant vos, ſi adhuc conturbant vos, niſi correxerint
portabunt iudiciũ quæcũq; illę fuerint. Cogitate quid
*Forte in mali ſit, vt cum * deo natis in vnitate gaudeamus, in-
dogmatis terna ſchiſmata in monaſterio lugeamus. Perſeuerate
vnitate. in bono propoſito, & non deſyderabitis mutare Præ-
poſitam, qua in monaſterio illo per tam multos annos
I perſeuerante & numero & ætate creuiſtis, quę vos ma-
ter non vtero, ſed animo ſuſcepit. Omnes enim quę il-
luc veniſtis, ibi eam aut ſanctæ Præpoſitæ ſorori meæ
ſeruientem, placentem, aut etiã ipſam Præpoſitam quæ
vos ſuſcepit, inueniſtis: ſub ipſa eſtis eruditæ, ſub illa ve
latæ, ſub illa multiplicatæ, & ſic tumultuamini vt eam
vobis mutetis, cum lugere deberetis, ſi eam vobis mu-
tare vellemus. Ipſa eſt quam noſtis, ipſa eſt ad quã ve-
niſtis, ipſa eſt quam per tot annos habendo creuiſtis.
Nouum non accepiſtis niſi Præpoſitum, aut ſi propter
illum quæritis nouitatem, & in eius inuidiam contra
matrem veſtram ſic rebellaſtis, cur non potius id pe-
tiſtis vt ipſe vobis mutetur? Si autem hoc exhorretis,
quia noui quo modo eum in Chriſto venerabiliter di-
ligatis, cur non potius illam? In vobis nanque regendis
ſic præpoſiti rudimenta turbantur, vt magis velit vos
ipſe deſerere, quàm iſtam ex vobis famã & inuidiam
ſuſtinere, vt dicatur nõ vos aliã quæſituras fuiſſe Præ-
poſitam, niſi ipſum cœpiſſetis habere Præpoſitũ. Tran-
quillet ergo deus & componat animos veſtros, non in
vobis prȩualeat opus diaboli, ſed pax Chriſti vincat in
cordibus veſtris: nec dolore animi quia non fit quod K
vultis, vel quia pudet voluiſſe quod velle nõ debuiſtis,
erubeſcendo curratis in mortem, ſed potius pœniten-
do reſurmatis, * nec habeatis pœnitentiam Iudæ tradi- *Forte re-
toris, ſed potius lachrymas Petri paſtoris. Hæc ſunt curratis vel
quæ vt obſeruetis præcipimus in monaſterio conſtitu- reſipiatis.
tæ. Primum propter quod eſtis in vnum congregatæ, Regula bea
vbi vnanimes habebitis in domo, & ſit vobis cor vnũ ti Augu-
& anima vna in deo. Et nõ dicatis aliquid propriũ, ſed ſtini quam
ſint vobis omnia cõmunia, & diſtribuatur vnicuiq; ve dedit ſan-
ſtrum à Præpoſita veſtra victus & tegumentum: non ctimonia-
æqualiter omnibus, quia non æqualiter valetis omnes, libus.
ſed vnicuiq; ſicut opus fuerit. Sic enim legitis in Acti- 12.q.1.non
bus Apoſtolorum: Quia erant eis omnia communia dicatis.
& diſtribuebatur ſingulis prout cuique opus erat. Quæ Acto.4.
aliquid habebant in ſeculo, quando ingreſſæ ſunt mo-
naſterium, libenter velint illud eſſe commune. Quæ
autem non habebant, non ea quærant in monaſterio,
quæ nec foris habere potuerunt: ſed tamen earum in-
firmitati quod opus eſt tribuatur, & ſi pauperies earum
quando foris erant, nec ipſa neceſſaria poterat inueni-
re: ac non ideo putent ſe eſſe fœlices, quia inuenerunt L
victum & tegumentum, quale foris inuenire non po-
tuerunt: nec erigant ceruicem quia ſociantur eis, ad
quas foris accedere non audebant, ſed ſurſum cor ha-
beant, & terrena bona non quærant, ne incipiant mo-
naſteria eſſe diuitibus vtilia non pauperibus, ſi diuites
illic humiliantur, & pauperes illic inflantur. Sed rur-
ſus etiã illæ quæ aliquid eſſe videbantur in ſeculo, non
habeant faſtidio ſorores ſuas, quæ ad illam ſanctam ſo
cietatem ex paupertate venerunt. Magis autem ſtude-
ant non de parentum diuitum dignitate, ſed de paupe
rum ſororum ſocietate gloriari. Nec extollantur ſi cõ-
muni vitæ de ſuis facultatibus aliquid cõtulerunt: nec
de ſuis diuitiis magis ſuperbiant, quia eas monaſterio
partiuntur, quàm ſi eis in ſeculo fruerentur. Alia quip-
pe quæcunque iniquitas in malis operibus exercetur vt
fiant: ſuperbia verò bonis operibus inſidiatur vt per-
eant. Et quid prodeſt diſpergere dando pauperibus &
pauperem fieri, ſi anima miſera ſuperbior efficiatur cõ-
temnendo quàm fuerat poſsidendo? Omnes ergo v-
nanimiter & concorditer viuite, & honorate in vobis
inuicem deum, cuius templa factæ eſtis: orationibus M
inſtate horis & temporibus conſtitutis. In oratorio ne- Diſt.42.in
mo aliquid agat niſi ad quod eſt factum, vnde & no- oratorio.
men accepit: Vt ſi aliquæ etiam præter conſtitutas, ſi
eis vacat orare voluerunt, non eis ſint impedimento
quæ ibi aliquid agere voluerint. Pſalmis & hymnis cũ Cantus mo
oratis deũ, hoc verſetur in corde quod profertur in vo nacharũ.
ce, & nolite cantare niſi quod legitis eſſe cantandum:
quod autem non ita ſcriptum eſt vt cantetur, nõ can-
tetur. Carnem veſtram domate ieiuniis & abſtinentia
eſcæ & potus quantum valetudo permittit. Quãdo au
tem aliqua non poteſt ieiunare, non tamen extra ho-
ram prãdij aliquid alimẽtorum ſumat niſi cum ægro-
tat. Cũ acceditis ad mẽſam, donec inde ſurgatis, quod
vobis ſecundum conſuetudinem legitur ſine tumultu
& contentionibus audite. Nec ſolæ vobis fauces ſumãt
cibum, ſed & aures percipiant dei verbum. Quæ infir-
mæ ſunt ex priſtina conſuetudine, ſi aliter tractantur
in victu: nõ debet aliis moleſtum eſſe nec iniuſtum vi-
deri quas fecit alia cõſuetudo fortiores. Nec illas fœli-
ciores putent, quia ſumũt quod nõ ſumũt ipſæ: ſed ſibi
potius gratulẽtur, quia valent quod nõ valent illę. Et ſi
eis quæ venerunt ex moribus delicatioribus ad mona-
ſterium,

A ſteriũ, ali quid alimentorũ, veſtimentorũ, ſtramentorũ, operimeotorũ datur, quod aliis fortioribus, & ideo fœlicioribus nõ datur, cogitare debẽt quibus non datur, quantum de ſua ſeculari vita illæ ad iſtã deſcenderint, quãuis vſq; ad aliarũ, quę ſunt corpore fortiores frugalitatẽ peruenire nequiuerint. Nec illæ debẽt conturbari, quod eas vidẽt amplius, nõ quia honorãtur, ſed quia toleraotur accipere, ne cõtingat deteſtãda peruerſitas, vt in monaſterio, vbi quantũ poſſunt fiunt diuites laborioſæ, fiant pauperes delicatæ. Sanè quẽadmodũ ægrotantes oeceſſe habent minus accipere ne grauẽtur: ita poſt ægritudinẽ ſic tractãdæ ſunt, vt citius recreeotur, etiã ſi de humillima ſeculi paupertate venerũt, tanquã hoc illis contulerit recentior ægritudo, quod diuitib⁹ anterior conſuetudo. Sed cum vires priſtioas recuperauerint, redeant ad fœliciorẽ conſuetudinem ſuã, quę famulas dei tanto amplius decet, quãtominus indigẽt: nec ibi eas teneat voluntas iam vegetas, quo neceſsitas leuarat infirmas. Illæ ſe exiſtiment ditiores, quę fuerint in ſuſtinẽda parcitate fortiores. Melius eſt enim minus

Notabilis habitus. egere, quàm plus habere. Nõ ſit notabilis habit⁹ veſter, nec affectetis veſtibus placere, ſed moribus. Nec ſint vobis tam tenera capitũ tegmina, ne retiola ſubter appa-

B reant. Capillos ex nulla parte nudos habeatis, nec foris vel ſpargat negligentia vel cõpooat induſtria. Quãdo proceditis, ſimul ambulate, cũ veoeritis quò itis ſimul ſtate. In inceſſu, in ſtatu, io habitu, in omnibus motib⁹ veſtris nihil fiat quod illiciat cuiuſquam libidinẽ, ſed quod veſtram deceat ſanctitatem. Oculi veſtri & ſi iaciuntur in aliquem, figantur in neminem. Neq; enim quando proceditis, viros videre prohibemini, ſed ap-

23.q.5.nec ſolo. petere aut ab ipſis appeti velle criminoſum eſt. Nec ſolo tactu, ſed affectu quoq; & aſpectu appetitur & appetit fœmina. Nec dicatis vos habere aoimos pudicos, ſi habeatis oculos impudicos: quia impudicus oculus impudici cordis eſt nuncius. Et cum ſeinuicem ſibi etiam tacente lingua conſpectu mutuo corda nunciant impudica, & ſecundũ cõcupiſcentiã carnis alterutro delectantur ardore, etiam intactis ab immũda violatione corporibus fugit caſtitas ipſa de moribus. Nec putare debet quæ in maſculũ figit oculum, & illius in ſeipſam diligit fixum, non ab aliis videri cum hoc facit, videtur omnino & à quibus videri nõ arbitratur. Sed ecce lateat, & à nemine hominũ videatur, quid faciet de il-

C lo ſuperno inſpectore, quẽ latere nihil poteſt? Ao ideo putandus eſt nõ videre, quia tanto videt patiẽtius quãto ſapiẽtius? Illi ergo tioreat ſancta fœmina diſplicere, ne velit viro male placere: illum cogitet omnia videre, ne velit viro male videri. Illius nanq; & in hac cauſa cõmendatus eſt timor, vbi ſcriptũ eſt: Abominatio eſt domino defigens oculũ. Quando ergo ſimul eſtis in eccleſia, & vbicunq;, vbi & viri ſuot, inuicem veſtrã pudiciciam, cuſtodite. Deus enim qui habitat in vobis, etiam iſto modo vos cuſtodiet ex vobis. Et ſi haoc de qua loquor, oculi petulantiã in aliqua veſtrùm aduerteritis, ſtatim admonete ne cœpta progrediantur, ſed ex proximo corrigãtur. Si autẽ & poſt admonitionem iterum, vel alio quocũq; die idipſum eam facere videritis, iam velut vulneratã ſanandam prodat quæcunq; inuenire potuit: hoc prius tamẽ & alteri vel tertiæ demooſtratam, vt duarũ vel trium poſsit ore conuinci, & cõpetenti ſeueritate coërceri. Nec vos iudicetis eſſe

5.q.5.non indicens. maleuolas, quãdo hoc indicatis. Magis quippe ionocentes nõ eſtis, ſi ſorores veſtras, quas indicando corrigere poteſtis, tacẽdo perire permittitis. Si enim ſoror

tua vulnus haberet in corpore quod vellet occultari, D dum timeret ſecari, nõnne crudeliter abs te ſileretur, & miſericorditer indicaretur? Quãto ergo potius eã debes manifeſtare, ne pniciosius putreſcat io corde? Sed antequam aliis demooſtretur, per quas conuinceoda eſt, ſi oegauerit, prius Præpoſitæ debet oſtendi, ſi admonita neglexerit corrigi, ne forte poſsit ſecreti⁹ correpta iootesſcere cæteris. *ius.* Si autem negauerit, tunc neganti adhibẽdæ ſunt aliæ, vt iam coram omnibus poſſit, ooo ab vna teſte argui, ſed à duabus tribúſve conuinci. Conuicta verò ſecuodum Præpoſitæ vel preſbyteri arbitrium, debet emendatoriam ſuſtinere vindictam, quam ſi ferre recuſauerit, & ſi ipſa oon abſceſſerit, de veſtra ſocieate proiiciatur. *Hoc nunc operent.* Noo enim & hoc fit crudeliter, ſed miſericorditer, ne contagione peſtifera plurimas perdat. Et hoc quod dixi de oculo noo figeodo, etiam in cæteris inueniendis, prohibẽdis, indicandis, coouincendis, vindicandiſq; peccatis diligẽter obſeruetur, cum dilectiooe homioũ & odio viciorum. Quæcũq; autem in tantũ progreſſa fuerit malum, *12.q.1.non dicatis.* vt occulte ab aliquo literas vel quęlibet munuſcula accipiat, ſi hoc vltro cõfitetur, parcatur illi, & oretur pro ea. Si autem deprehenditur atq; conuincitur ſecundũ arbitrium Præpoſitæ vel presbyteri, vel etiam Epiſco- E pi, grauius emendetur. Veſtes veſtras in vno loco habete ſub vno cuſtode, vel duabus, vel quot ſufficere potuerint ad eas excutieodas, oe à tinea lædantur. Et ſicut paſcimini ex vno cellario, ſic induamini ex vno veſtiario. Et ſi fieri poteſt, non ad vos pertineat quid vobis induendum pro temporis congruentia proferatur, vtrum hoc recipiat vnaquæq; veſtrùm quod depoſuerat, an aliud quod altera habuerat, dum tamẽ vnicuiq; quod opus eſt non oegetur. Si autẽ hinc inter vos cõtentiones & murmura oriuntur, & conqueritur aliqua deterius aliquid ſe accepiſſe, quàm prius habuerat: & indignam ſe, quæ non ita veſtiatur ſicut alia ſoror eius veſtiebatur, hinc vos pbate quantũ vobis deſit in illo interiore ſancto habitu cordis, quæ pro habitu corporis litigatis. Tamẽ ſi veſtra toleratur infirmitas, vt hoc recipiatis quod poſueratis, in vno tamẽ loco ſub communib⁹ cuſtodib⁹ habete quod pooitis, ita ſanè vt nulla ſibi aliquid operetur, ſiue vnde induatur, ſiue vbi iaceat ſiue vnde cingatur vel operiatur, vel caput cõtegat: ſed omnia opera veſtra in commune fiant maiore ſtudio, & frequẽtiori alacritate, quàm ſi vobis ꝓpria fa- F ceretis. Charitas enim, de qua ſcriptũ eſt, quod oõ quę- *1.Cor.13.* rit quę ſua ſunt, ſic intelligitur, quia cõmunia propriis, nõ propria cõmunibus aoteponit. Et ideo quanto amplius rem cõmunem quàm propriam curaueritis, tãto amplius vos profeciſſe noueritis, vt in omnibus quib⁹ vtitur trãſitura neceſsitas, ſupereemineat quæ permanet charitas. Conſequens ergo eſt, vt etiam illud quod ſuis vel filiabus, vel aliqua oeceſsitudine ad ſe pertinentibus in mooaſteria conſtitutis aliquis vel aliqua contulerit, ſiue veſtem, ſiue quodlibet aliud inter neceſſaria deputandũ, oon occulte accipiatur, ſed ſit in poteſtate Præpoſitæ, vt in cõmune redactum, cuoi neceſſarium fuerit præbeatur. Quod ſi aliqua rem ſibi collatã celauerit, furti iudicio cõdemnetur. Indumenta veſtra ſecundum arbitrium Præpoſitæ lauentur, ſiue à vobis, ſiue à fullooibus, oe interiores animæ ſordes cõtrahat mundæ veſtis nimius appetitus. Lauacrum etiam corporum, vſuſq; balnearum oon ſit aſsiduus, ſed eo quo ſolet interuallo temporis tribuatur, hoc eſt, ſemel in menſe. Cuius autẽ infirmitatis oeceſsitas cogit lauao-

G dum corpus, non longius differatur: Fiat sine murmure de consilio medici, ita vt etiam si nolit, iubente Præposita faciat quod faciendum est pro salute. Si autem velit, & fortè nõ expedit, suæ cupiditati nõ obediatur: aliquando enim etiã si noceat, prodesse creditur quod delectat. Deniq; si latens est dolor in corpore famulæ dei, dicenti quid sibi doleat, sine dubitatione credatur: sed tamen vtrũ sanando illi dolori quod delectat, expediat, si non est certũ, medicus consulatur. Nec eant ad balneas, siue quocũq; ire necesse fuerit minus quàm tres. Nec illa quæ habet aliquò eundi necessitatẽ, cum quibus ipsa voluerit, sed cũ quibus Præposita iusserit, ire debebit. Aegrotantiũ cura siue post ęgritudinẽ reficiendarum, siue aliqua imbecillitate etiã, siue febribus laborantiũ, alicui debet iniungi, vt ipse de cellario petat quod cuique opus esse perspexerit: siue autem quæ cellario, siue quæ vestib*, siue quæ codicibus pręponũtur, sine murmure seruiant sororibus suis. Codices certa hora singulis diebus petantur, extra horam quæ petiuerint non accipiant. Vestimenta vero & calciamenta quando fuerint indigenti necessaria, dare non differant sub quarum custodia sunt quæ poscuntur. Lites

Balnea mē-strua.

H aut nullas habeatis, aut quam celerrime finiatis, ne ira crescat in odium, & trabem faciat de festuca, & animam faciat homicidam. Neque enim ad solos viros pertinet quod scriptum est, Qui odit fratrem suum homicida est, sed sexu masculino, quem primum deus fecit, etiam fœmineus præceptum sexus accepit. Quæcunque conuicio vel maledicto, vel etiam criminis obiectu alteram læserit, meminerit satisfactione quantocyus curare quod fecit, & illa quæ læsa est, sine disceptatione dimittere. Si autem inuicem se læserunt, inuicem sibi debita relaxare debebunt propter orationes vestras, quas vtique quanto crebriores habetis, tanto sanctiores habere debetis. Melior est autẽ, quę quanuis ira sæpe tentatur, tamen impetrare festinat, vt sibi dimittat cui se fecisse agnoscit iniuriam, quàm quę tardius irascitur, & ad veniam petendam difficilius inclinatur. Quæ non vult dimittere sorori non speret accipere orationis effectum: Quę autem nunquam vult petere veniam aut non ex animo petit, sine causa est in monasterio, etiam si non inde proĳciatur. Proinde võbis à verbis durioribus parcite, quæ si emissa fuerint ex ore vestro, non pigeat ex ipso ore proferre medicamẽ-

1. Ioan. 3.

I ta, ex quo facta sunt vulnera. Quando autem necessitas disciplinæ minoribus coërcendis dicere vos verba dura compellit, si etiam in ipsis modum vos excessisse sentitis, non à vobis exigitur vt ab eis veniam postuletis, ne apud eas, quas oportet esse subiectas, dum nimia seruatur humilitas, regendi frangatur authoritas: sed tamen petenda est venia ab omnium domino, qui nouit etiam eas, quas plus iusto forte corripitis, quanta beneuolentia diligatis. Non autem carnalis, sed spiritalis inter vos debet esse dilectio: nam quæ faciunt pudoris immemores, etiam fœminis fœminæ, iocando turpiter & ludendo, non solũ à viduis & intactis ancillis Christi in sancto proposito constitutis, sed omnino nec à mulieribus nuptis, nec à virginibus sunt faciẽda nupturis. Pręposite tanquam matri obediatur, honore seruato, ne in illa offendatur deus: multo magis presbytero, qui omnium vestrûm curam gerit. Vt ergo cuncta ista seruentur, & si quid seruatum non fuerit, non negligenter prætereatur, sed emendandũ corrigendũq; curetur, ad Præpositã præcipue pertinet, ita vt ad presbyterum qui vobis intendit, referat, quod modum vel vires eius excedit. Ipsa verò non se existimet potestate K dominante, sed charitate seruiente fœlicem. Honore coram hominib* prælata sit vobis, coram deo substrata sit pedibus vestris. Circa omnes seipsam bonorum operum præbeat exemplum. Corripiat inquietas, consoletur pusillanimes, suscipiat infirmas, patiens sit ad omnes, disciplinam libens habeat, metuens imponat. Et quanuis vtrunq; sit necessarium, tamen plus à vobis amari appetat quàm timeri, semper cogitãs deo se pro vobis reddituram esse rationẽ. Vnde magis obediẽdo nõ solum vestri, verũetiam ipsius miseremini, quæ inter vos quanto in loco superiore, tãto in periculo maiori versatur. Donet dominus vt obseruetis hęc omnia cum dilectione, tanquã spiritalis pulchritudinis amatrices, & bono Christi odore de bona cõuersatione fragrantes, non sicut ancillæ sub lege, sed sicut liberæ sub gratia constitutæ. Vt autem in hoc libello tanquam in speculo vos possitis inspicere, ne per obliuionẽ aliquid negligatis, semel in septimana vobis legatur: & vbi vos inueneritis ea quæ scripta sunt facientes, agite gratias domino bonorum omnium largitori. Vbi autem sibi quæcunq; vestrûm videt deesse aliquid, doleat de præterito, caueat de futuro, orans vt & debitũ dimittatur, L & in tentationem non inducatur.

86. distinc. Quando.

Præposita.

Acta excepta à notariis in designando Eradio presbytero, qui Augustino succederet, & interim senẽ aliqua parte curarum sublenaret. CX.

GLORIOSISSIMO Theodosio duodecies, & Valentiniano Agusto iterũ consule vj. cal. Octobris, cũ Augustinus episcopus vnà cum Religiano & Martiniano coëpiscopis suis consedisset in ecclesia pacis Hipponensium regionũ, præsentibus Saturnino, Leporio, Barnaba, Fortunatiano, Rustico, Lazaro, & Eradio presbyteris, [astante clero & frequẽti populo,] Augustinus Episcopus dixit, Quod hesterno die promisi charitati vestræ, propter quod vos volui frequentius [conuenire, & video frequentius] conuenisse, mora [omni] postposita hoc agendum est. Si enim aliud velim loqui, in illud suspẽsi, minus auditis. Omnes† in hac vita mortales sumus, & dies huius vitæ vltimus, omni homini est semper incertus: veruntamen in infantia speratur puericia, & in puericia speratur adolescentia, & in adolescentia speratur iuuentus, & in iuuẽtute speratur grauitas, & in grauitate speratur senectus, vtrum contingat incertum est, est tamen M quod speratur. Senectus autem aliam ætatem quã speret non habet: incertum est [enim] ipsa senectus quandiu sit homini, illud tamen certum est nullam remanere ætatem quæ possit succedere senectuti: quia voluit deus. Ad istam ciuitatem cum vigore ætatis adueni, & tamen iuuenis fui & senui. Scio post obitus Episcoporum per ambitiosos aut contentiosos solere ecclesias perturbari, & quod sæpe expertus sum & dolui, debeo quantũ ad me attinet, ne contingat huic prospicere ciuitati. Sicuti nouit charitas vestra, in Meleuitana ecclesia modo fui. Petierant enim me fratres, & maxime serui dei qui ibi sunt, vt venirem, quia post obitum beatæ memoriæ fratris & coëpiscopi mei Seueri nonnulla ibi perturbatio [populi] timebatur. Veni, & quo modo voluit domin* adiuuit nos pro sua misericordia, vt cũ pace episcopũ acciperẽt, quẽ viuus designauerat episcopus eorũ. Hoc enim eis cum innotuisset, voluntatẽ præcedentis ‖ & decedẽtis ‖ Episcopi sui libenter amplexi sunt. Minus tamen aliquid factũ erat vnde nõnulli cõtristabãtur, quia frater Seuerus credidit posse

† al. in illud suspensi sumus Audistis Omnes &c.

Episcopus olim ex suffragio populi designabatur.

dit posse

A dit posse sufficere vt successorem suũ apud clericos designaret, ad populũ inde non est loquutus: & erat inde aliquorum nõnulla tristicia. Quid plura? Deo placuit, tristicia fugata est, gaudiũ successit. Ordinatus est Episcopus, quẽ præcedẽs Episcopus designauerat. Ergo ne aliquis de me queratur, voluntatẽ meam, quã credo dei esse in omniũ vestrum noticiã profero, presbyterũ Eradium mihi successorẽ volo. *Mos acclamandi.* A populo acclamatum est. Deo gratias, Christo laudes, dictũ est vigiesterties. Exaudi Christe, Augustino vita, dictum est sexies decies. Te patrẽ, te Episcopũ, dictum est octies. Cumq; reticeretur, Augustinus Episcopus dixit: Non opus est me de laudibus eius aliquid dicere, faueo sapientiæ, & parco verecundiæ. Sufficit quia nostis eum, & hoc me velle dico, quod vos velle scio: & si ante nescirẽ, hodie pbarem. Hoc ergo volo, hoc à domino deo nostro nũc etiam in ætate frigida votis feruentibus posco, hoc vt mecum oretis exhortor, admoneo, rogo, vt omniũ in pace Christi collatis & conflatis mentibus confirmet deus quod operatus est in nobis. Qui misit mihi eum, seruet eũ, seruet incolumẽ, seruet sine crimine, vt qui facit gaudiũ viuentis, locũ suppleat moriẽtis. A notariis B ecclesiæ sicut cernitis excipiũtur quæ dicimus, excipiũtur quæ dicitis, & meus sermõ & vestræ acclamationes in terrã non cadunt. Apertius vt dicã, ecclesiastica nũc gesta conficimus. Sic enim hoc esse, quantũ ad homines attinet, confirmatũ volo. A populo acclamatũ est trigiessexies, Deo gratias, Christo laudes. Exaudi Christe, Augustino vita, dictũ est tredecies. Te patrẽ, te episcopum dictũ est octies. Dignus & iustus est, dictum est vigies. Bene meritus, bene dignus, dictum est quinquies. Cumq; reticeretur, Augustinus episcopus dixit: Ego vt dicebam voluntatem meã & voluntatem vestram gestis Ecclesiasticis, quantũ ad homines attinet, cõfirmatam volo, quantũ verò ad latentẽ omnipotentis voluntatẽ, omnes vt dixi oremus, vt cõfirmet deus quod operatus est in nobis. A populo acclamatũ est: Iudicio tuo gratias agimus, dictum est sedecies. Fiat fiat, dictũ est duodecies. Te patrẽ Eradium Episcopum, dictũ sexies. Cumq; reticeretur, Augustinus Episcopus dixit: Scio quod scitis & vos, sed nolo de illo fieri quod de me factum est. Quod autem factum sit, multi scitis. Illi soli nesciunt qui tunc aut nondũ nati erant, aut non- C dum habebant ætatem sciẽdi. Adhuc in corpore posito beatæ memoriæ patre & Episcopo meo sene Valerio, Episcopus ordinatus sum, & sedi cũ illo, quod cõcilio Niceno prohibitũ fuisse nesciebam, nec ipse sciebat. Quod ergo reprehensum est in me, nolo reprehendi in filio meo. A populo acclamatum est: Deo gratias, Christo laudes, dictũ est tredecies. Cumq; reticeretur, Augustinus Episcopus dixit: Erit presbyter vt est, quãdo deus voluerit futurus Episcopus. Sed planè modo facturus sum adiuuante misericordia Christi, quod adhuc vsque non feci. Nostis ante aliquot annos quid facere voluerim, & non permisistis. Placuit mihi & vobis propter curã scripturarũ, quam mihi fratres & patres mei coëpiscopi duobus cõciliis Numidiæ & Carthaginis imponere dignati sunt, vt per quinq; dies nemo mihi molestus esset. Gesta confecta sunt, placuit, acclamastis. Recitatur placitũ vestrum, & acclamatio vestra. Paruo tempore seruatum est circa me, & postea violẽter irruptũ est, & nõ permittor ad quod volo vacare ante meridiem, post meridiem occupationib' hominum teneor†. *Simplicior.* Obsecro vos & obstringo per Christum, vt huic iuueni, huic presbytero Eradio, quẽ hodie in nomine Christi designo Episcopũ successorem D mihi, patiamini refundere onera occupationum mearum. A populo acclamatũ est, Iudicio tuo gratias agimus, Dictũ est vigiessexies. Cũq; reticeretur, Augustin' Episcopus dixit: Ego charitati & beneuolẽtiæ vestrę apud dominũ deum nostrũ gratias ago, imò de illa deo gratias. Ergo fratres quicquid est quod ad me perferebatur, ad illũ perferatur: vbi necessariũ habuerit consilium, meũ non negabo auxiliũ. Absit vt me abstraham, tamen quicquid illud est quod ad me perferebatur, ad illũ perferatur. Ipse me autẽ consulat, si forte non inuenit quid facere debeat, aut poscat adiutorem quẽ nouit patrem, vt & vobis nihil desit, & ego tãdem aliquãdo, quantulumcunq; spacium mihi huius vitæ donauerit deus, ipsam meã quantulamcũq; vitam non dem segniciei, nec donẽ inertiæ, sed in sanctis scripturis, quãtum ipse permittit & largitur exerceã: hoc & ipsi proderit, & per ipsũ etiã nobis. Nemo ergo inuideat ocio meo, quia meũ ocium magnũ habet negocium. Video me de hac re, propter quã vos inuitaui, omnia vobiscũ egisse quę debui. Hoc ad vltimũ rogo, vt gestis istis dignemini subscribere qui potestis. *Subscriptio.* Hic mihi responsione vestra opus est, teneam respõsionem vestrã, de hac as- E sensione aliquid acclamate. A populo acclamatũ est, Fiat fiat, dictũ viciesquinquies. Dignum est, iustum est, dictum viciesocties. Fiat fiat, dictũ quaterdecies. Olim dignus, olim meritus, dictum viciesquinquies. Iudicio tuo gratias agimus, dictum tredecies. Exaudi Christe, Eradium conserua, dictum octiesdecies. Cumq; reticeretur, Augustinus Episcopus dixit: Bene habet, vt ea quæ dei sunt, circa sacrificium eius agere valeamus, in qua hora supplicationis nostræ (maxime commendo charitati vestræ) vt omnes vestras causas & negocia intermittatis, & pro ista ecclesia & pro me, & pro presbytero Eradio domino precem fundatis.

CENSVRA EPISTOLAE QVAE FVERAT. CXI.

EPISTOLAM centesimam vndecimã loco mouimus, quòd quũ esset prolixa, non solùm nihil haberet Augustini, verũetiam hominis videretur fortasse pij, sed prorsus illiterati: quod non hinc tantũ deprehenditur, quod subinde σολοικίζει: sed multo magis hinc, quod nullo ordine, nullis neruis diffluit oratio, dicas arenam sine calce, Identidem exclamat vbi F nihil est opus, O mi frater, O mi frater charissime, O frater mi. Ad hæc meminit quod ab amicis diuulsus sit, mutato habitu, quod nusquam de Augustino legimus in fidelibus historiis. Tum exordium quàm est abruptum & alienũ ab Augustini consuetudine, O mi frater, absque præfatione vel nominis vel salutationis. Variabat & titulus adiectus, quidam codices habebãt ad Bonifacium, quidã ad Iulianum comitem. Et hoc argumentum suppositiij libelli, cuius amore si quis tenetur, idem excusus erat in parte operum decima, & quidem aliquanto minus deprauatus. Et post suo reddetur loco, si videbitur: hoc volumen palàm alienis & ineruditis onerare non placuit, sed in huius locum aliam germanam subiecimus.

Augustinus Fortunatiano Episcopo Siccensi, vt Episcopum quendam ipsi reconciliet, quem literis asperioribus offenderat, præsertim hoc dicto, quod scripserat nos his corporeis oculis non visuros deum. Apparet autem illum Episcopum, quẽ nõ nominat, cum Anthropomorphitis sensisse, Diligẽter interim explicans quo modo deus videtur & quatenus.

Epistola. CXI.

G SICVT præsens rogaui, & nunc cõmoneo, vt
fratrẽ nostrũ, de quo collocuti sumus, videre
& rogare digneris, vt ignoscat mihi si quid
durius & asperius in se dictũ accepit in Epi-
stola, quã me illo modo scripsisse nõ pœnitet, quia dixi
istius corporis oculos nec videre deũ, nec esse visuros.
Causam quippe adiũxi cur hoc dixerim, ne scilicet deꝰ
ipse corporeus esse credatur, & in loci spaciu interual-
loq; visibilis. Nihil eni videre aliter istius corporis ocu
1.Cor.13. lus potest. Et ne illud quod dictũ est, Facie ad faciẽ, sic
accipiatur, tanquã mẽbris corporis terminatus sit deꝰ.
Ideo me ergo dixisse illud nõ pœnitet, ne de ipso deo
tam impie sentiamus, vt eum nõ vbiq; totũ, sed per lo-
calia spacia diuisibilẽ existimemus. Talia quippe iis o-
culis nouimus. Cęterũ nihil tale de deo sentiens, sed eũ
incõmutabilem & incorporalem spiritũ vbiq; totũ es-
se credens, si tantã quisq; mutationẽ huius corporis fu-
turam putat, cũ ex animali fuerit spiritale, vt etiã sub-
stantiam incorporalem non locorũ interuallis vel spa-
ciis diuisibilem, vel etiã membrorũ liniamẽtis ac fini-
bus terminatã, sed vbiq; totã per tale corpꝰ videre pos-
simus, volo & me doceat si verũ sapit: si autẽ in hoc fal-
H sum sentit, longè tolerabilius est, corpori aliquid arro-
gare, quàm deo derogare. Et si vera est ista sentẽtia, nõ
erit cõtraria verbis meis quæ in illa Epistola posui. Istiꝰ
namq; corporis oculos dixi non visuros deum, hoc in-
tuens quod istius corporis oculi omnino non possunt
cernere, nisi corpora quæ ab eis aliquo loci interuallo
separata sunt: nam si nullum interuallum sit, nec ipsa
corpora per eos videmus. Porrò autem, si in tãtam sui
dissimilitudinem nostra corpora mutabuntur, vt ocu-
los habeant per quos videatur illa substantia, quæ non
per locorũ spacia vel diffunditur vel finitur, alibi ha-
bens aliam partem, alibi aliam, in minore loco mino-
rem, in maiore maiorem, sed vbiq; incorporaliter to-
ta est, longè aliud erunt hæc corpora, & nõ erunt ipsa:
nec sola detracta mortalitate atq; corruptione & pon-
deris grauitate aliud erunt, sed in virtutẽ ipsius mentis
quodã modo cõuertentur, si videre poterunt, quo mo-
do tunc menti, nunc autẽ nec ipsi menti videre cõces-
I sum est. Si enim mutatis moribus dicimus hominẽ nõ
Elabitur. esse qui fuit, si denique mutatis ætatibus ipsum corpus
non dicimus esse quod fuit: quãtomagis ipsum nõ erit
tanta cõuersione mutatũ, vt non solum immortaliter
viuat, verũetiam inuisibilem videat. Quapropter si vi-
debunt deum, nõ istius corporis oculi videbũt, quia &
in hoc nõ erit ipsum corpus vsq; in illam vim poten-
tiamq; mutatũ: & non est cõtraria ista opinio illis ver-
bis Epistolæ meę. Si autẽ hactenus nõ erit ipsum, quia
nunc mortale tunc immortale, nunc aggrauãs animã,
tunc nullo pondere ad omnẽ motum erit facillimum:
ad videnda verò ea quę locorũ spaciis interuallisq; cer
nuntur, si nõ aliud quàm ipsum erit, substantiã incor-
poralẽ & vbiq; totã nullo modo videbit. Siue ergo hoc
siue illud verum sit, secundum vtrũq; verum est, quod
istius corporis oculi deum nõ videbũt. Aut enim istius
erunt & nõ videbunt, aut non erunt istius, si videbunt:
quoniã tanta cõmutatiõe longè alterius corporis erũt.
Sed paratus sum, si quid de hac re melius nouit hic fra-
ter, vel ab ipso, vel ab aliu à quo didicit, discere. Quod
si irridẽter dicerẽ, etiã illud de deo corporali mẽbrisq;
per loca diuisibili, dicerẽ paratũ me esse discere: quod
nõ dico, quia nõ irridẽter loquor, & talẽ deum nõ esse
omnino nõ ambigo, & ne talis esse crederetur, illã epi-
stolã scripsi: in qua dum essem in admonẽdo solicitus,
quã nominibꝰ tacitis [cõscripsi] in corripiẽdo nimius K
atq; improuidꝰ fui, nec fraternã & episcopalẽ personã
sicut frater & Episcopus, quẽadmodum fuerat dignũ
cogitaui: hoc non defendo, sed reprehẽdo, hoc nõ ex-
cuso, sed accuso. Ignoscatur peto, recordetur nostrã di
lectionẽ pristinam, & obliuiscatur offensionem nouã.
Faciat certe quod me nõ fecisse succẽsuit. Habeat leni-
tatẽ in danda venia, quã ego nõ habui in illa epistola
cõscribenda. Hoc per tuã charitatem rogo, quod præ-
sens præsentem rogare volueram si eius haberem copiã.
Quod cum conatus essem, scribẽte ad eũ viro venera-
bili, nobisq; omnibꝰ honore præferẽdo, venire noluit,
dolum fortitan meum sicut pleraq; humana sunt, quã-
tum existimo, suspicatus, à quo me longè abesse, tu illi
fac fidẽ quantum potes qui præsens facilius potes. In-
dica ei cum quãto & quàm vero dolore de offensione
animi eiꝰ tecum fuerim collocutus. Nouerit quàm nõ
eum contẽnam, & quãtum in illo deum timeam, & co
gitẽ caput nostrũ in cuius corpore fratres sumꝰ. Ad lo-
cum in quo habitat ideo mihi putaui non esse venien-
dum, ne spectaculum faceremus ridẽdum alienis, no-
stris dolendum, nobis pudendum: per tuã sanctitatem
& charitatem totum rectè agi potest. Ab illo quippe a- L
gitur, qui per fidem suam habitat in corde tuo, quem
credo quod non spernit in te cum agnoscit in se. Ego
certe in hac causa quid melius facerẽ nõ inueni, quàm
vt veniã peterẽ à fratre qui læsum se literarũ mearum
asperitate conquestus est. Faciet & ipse vt spero quod
sibi imperari nouit ab eo qui per Apostolum loquens
ait: Donantes vobismetipsis si quis aduersus aliquem
habet querelam, sicut & deus in Christo donauit vo- Colo.3.
bis. Estote ergo imitatores dei sicut filij dilectissimi, & Ephe.5.
ambulate in charitate sicut & Christus dilexit vos. In
hac charitate ambulantes, si quid diligẽtius possumus,
de spiritali corpore quod in resurrectione habebimus,
concorditer inquiramus. Quia & si quid aliter sapi- Philip.3.
mus, hoc quoque nobis deus reuelabit si in illo manea-
mus. Qui autem manet in charitate in deo manet, & 1.Ioan.4.
deus in illo manet, quia deus charitas est, siue tanquam
eius fons ineffabiliter existendo, siue illam nobis per M
spiritum suum largiendo. Si ergo doceri potest, quod
charitas corporalibus oculis aliquando videbitur, po-
terit fortassis & deus. Si autem ista nunquam poterit,
multo minus iste fons eius, vel si quid dici excellentius
& cõuenientius de tanta re potest. Magni quidã viri &
in scripturis sanctis doctissimi, qui plurimum ecclesiã
& bona studia fidelium suis literis adiuuerunt vbi eis
occasio data est, dixerunt inuisibilẽ deum inuisibiliter
videri, hoc est, per eam naturã quę in nobis quoq; inui-
sibilis est, munda scilicet mẽte vel corde. Beatus Am- Ambrosꝰ.
brosius de Christo cum ageret secundum id quod ver-
bũ est, Nũ enim corporalibꝰ, inquit, sed spiritalibꝰ ocu
lis Iesus† videtur. Et paulopost, Nõ eũ viderũt, inquit, †Deus.
Iudæi, obcæcatum enim erat insipiẽs cor eorũ. Hinc o-
stendens vnde videatur. Itẽ cum de sancto spiritu lo-
queretur, interposuit verba domini dicentis: Rogabo Ioan.14.
patrẽ, & alium paracletũ dabit vobis, qui vobiscum sit
in æternum, spiritum veritatis, quem hic mundus non
potest accipere, quia nõ vidit eum, nec cognouit eum.
Meritò ergo se, inquit, in corpore demonstrauit, quo-
niam in diuinitatis substãtia nõ videtur. Vidimus spi-
ritum, sed in specie corporali. Videamus & patrẽ, sed
quia videre nõ possumus, audiamus. Et paulo post, Au-
diamus ergo, inquit, patrem, inuisibilis enim pater, sed
& filius inuisibilis secundum diuinitatẽ. Deum enim Ioan.1.
nemo

A nemo vidit vnquã. Cùm ergo filius deus, in eo vtiq; quod deus est filius, nõ videtur. Sanctus autẽ Hieronym⁹ ait: *Hieronym⁹* Videre deũ sicuti est in natura sua, oculus hominis nõ potest. Non solũ homo, nec angeli, nec throni, nec potestates, nec dominationes, nec omne nomẽ quod nominatur: Neq; enim creatura potest aspicere creatorẽ suũ. His verbis vir doctissimus satis ostẽdit, quid [etiã] de futuro seculo [senserit] quod ad hãc rẽ attinet. Quãtumlibet enim oculi corporis nostri mutẽtur in meli⁹, angelorũ oculis æquabũtur. Hic autẽ & ipsis vniuersæ omnino cœlesti creaturæ inuisibilẽ naturam dixit esse creatoris. Aut si & hinc sit quæstio, & infertur vlla dubitatio, vtrum non simus futuri angelis potiores. Ipsius domini est hinc aperta sentẽtia, vbi ait de resurrecturis *Luc. 20.* in regnum: Erunt æquales angelis dei. Vnde idem ipse *Hieronym⁹* sanctus Hieronym⁹ alibi sic dicit: Homo igitur dei, *Matth. 18.* faciem videre nõ potest. Angeli autẽ etiam minimorũ in Ecclesia semper vident faciem dei. Et nunc in speculo videmus, & in ænigmate, tunc autẽ facie ad faciẽ, quãdo de hominibus in angelos profecerimus, & poterimus cum Apostolo dicere: Nos autẽ omnes reuelata facie gloriam domini speculantes, in eãdem imaginem B transformamur à gloria in gloriam, tanquã à domini spiritu, licet faciem dei iuxta naturæ suę proprietatem nulla videat creatura, & tunc mente cernatur, quando inuisibilis creditur. In his verbis hominis dei, multa consyderanda sunt: Primum, quia secundum apertissimam domini sententiã, etiã ipse sentit tunc visuros faciem dei, cum in angelos profecerimus, id est, æquales angelis facti fuerimus, quod erit vtiq; in resurrectione mortuorum. Deinde Apostolico testimonio satis apparuit, non exterioris sed interioris hominis faciẽ intelligendam, cum videbimus facie ad faciẽ. De facie quippe cordis loquebatur Apostolus, cũ diceret quod hinc *2. Cor. 3.* cõmemorauit: Nos autem reuelata facie gloriã domini speculantes, in eandem imaginem transformamur. Quod si quisquam dubitat, recẽseat eundem locum, & attendat vnde Apostolus loquebatur, de velamine scilicet, quod manet in lectione veteris testamenti, donec quisque transeat ad Christum, vt auferatur velamẽ. Ibi quippe dicit: Nos autem reuelata facie, gloriã domini speculãtes, quæ facies in Iudęis nõ erat reuelata, de quibus dicit: Velamen super cor eorum positum est, vt o- C stendat cordis faciẽ nobis esse reuelatã velamine ablato. Postremò ne quisquam ista minus intuens, minusq; discernẽs, visibilẽ deum vel angelis vel hominibus, cũ æquales angelis facti fuerimus, siue nunc esse, siue futurum esse crederet, euidentissime quid sentiret expressit dicens, quod faciem dei, iuxta naturæ suæ proprietatẽ nulla videat creatura, & tunc mente cernatur quando inuisibilis creditur. Vnde sufficienter significauit, quãdo visus est, ab hominibus per oculos corporis, tanquã ipse corporeus, non eum secundũ naturæ suæ proprietatem fuisse visum, in qua tunc mente cernitur, quan- *Angelis tribuit corpora.* do inuisibilis creditur. Quibus inuisibilis? nisi aspectibus corporalibus etiam cœlestibus, sicut supra de angelis & potestatibus & dominationibus dixit, quanto magis terrestribus. Vnde alio loco euidentius dicit, nõ solum patris diuinitatem, sed nec filij quidem & spiritus sancti, quę vna in Trinitate natura est, posse oculos carnis aspicere, sed oculos mentis. De quibus ipse saluator *Matth. 5.* ait: Beati mundo corde, quoniam ipsi deum videbunt. Quid hac manifestatione lucidius? Si enim tantummodo dixisset: Nec patris, nec filij, nec spirit⁹ sancti diuinitatẽ posse oculos carnis aspicere, nec deinceps ad-

didisset, sed oculos mentis, fortè diceretur carnem iam D non esse appellandam, cum corpus fuerit spiritale. Addendo ergo, & dicendo, Sed oculos mẽtis, ab omni genere corporis alienauit huiusmodi visionem. Ne quis autem putaret eum tantũ de præsenti tempore loquutum, subiecit etiam domini testimonium volens ostẽdere quos dixerat oculos mentis, quo testimonio non præsentis, sed futuræ visiõis promissio declaratur. Beati mundo corde, quoniã ipsi deum videbunt. Beatissimus quoq; Athanasius Alexandrinus Episcopus, cum *Athanasi⁹* ageret aduersus Arrianos, qui tantummodo deum pa- *ἀόρατος.* trem inuisibilem dicũt, filium verò & spiritum sanctũ visibiles putant, æqualem Trinitatis inuisibilitatẽ scripturarum sanctarum testimoniis, & diligentia suæ disputationis asseruit, instantissime suadens deum nõ esse visum nisi assumptione creaturæ: secundum deitatis autem suæ proprietatẽ omnino deum esse inuisibilem, id est, deũ patrem & filium & spiritũ sanctum, nisi inquantum mente ac spiritu nosci potest. Gregorius etiã *Gregorius* sanctus Episcopus Orientalis apertissime dicit deum *Nazãzen⁹* natura inuisibilẽ, quando patrib⁹ visus est, sicut Moysi, cum quo facie ad faciẽ loquebatur, alicuius conspicabilis materię dispositione assumpta, salua sua inuisibili- E tate videri potuisse. Hoc est, quod etiã noster dicit Am *Ambrosi⁹* brosius, & patrẽ & filium & spiritũ sanctum ea specie *sup Luc.* videri, quã voluntas elegerit, non natura formauerit: *cap. 1.* vt & illud verum sit, quod Deum nemo vidit vnquã, *Ioan. 1.* quæ vox ipsius domini Christi est, & quem nemo hominum vidit nec videre potest, quę vox Apostoli, imò *1. Tim. 6.* eius per Apostolum Christi est, & illa nõ repudientur testimonia scripturarũ, quibus deus visus esse narratur, quia & inuisibilis est per propriã deitatis naturã, & cũ vult videri potest p assumptã sicut placuerit creaturã. Porrò si naturæ ipsius est, inuisibilitas sicut incorruptibilitas, nõ mutabiẽ vtiq; in futuro seculo illa natura, vt de inuisibili visibilis fiat, quia neq; poterit de incorruptibili corruptibilis fieri. Simul enim & incõmutabilis est. Et vtiq; naturã eius cõmendauit Apostolus, cũ duo *1. Timo. 1.* ista simul poneret dicens: Regi autẽ seculorũ inuisibili, incorruptibili soli deo, honor & gloria in secula seculorũ. Vnde non audeo ego ista distinguere, vt dicã, Incorruptibili quidẽ in secula seculorũ, inuisibili autẽ nõ in secula seculorũ, sed tãtũ in hoc seculo. Verũ quia F nec ista testimonia falsa esse possunt: Beati mũdo cor- *Matth. 5.* de quoniã ipsi deũ videbunt. Et scimus quia cũ appa- *1. Ioan. 3.* ruerit, similes ei erimus, quoniã videbimus eũ sicuti est, negare nõ possumus filios dei visuros deũ, sed sicut videntur inuisibilia, sicut seipsum ostensurum promittebat, qui hominib⁹ apparebat in carne visibilis quando dicebat: Et ego diligã eum & ostendã meipsum illi, cũ ante oculos hominum conspicuus loqueretur. Vnde autem inuisibilia vidẽtur, nisi oculis cordis? de quibus pauloante dixi quid Hieronymus senserit ad videndũ deum. Hinc est etiã quod memoratus Mediolanensis *Ambrosi⁹.* Episcopus in ipsa resurrectione dixit nõ facile esse videre deũ nisi iis qui mundo corde sunt, & ideo scriptũ esse: Bati mundo corde, quoniã ipsi deũ videbũt. Quãtos beatos, inquit, iam numerauerat, & tamen eis videndi deum nõ promiserat facultatẽ. Deinde adiũgit & dicit, Si ergo ij qui mundo sunt corde deũ videbũt, vtiq; alij deũ non videbunt. Et ne alios illos acciperemus de quibus dictum est, Beati pauperes, beati mites &c. continuo subiunxit: Neq; enim indigni deum videbunt. Indignos vtiq; illos volẽs intelligi, qui licet resurgant, deum videre nõ poterunt, quoniam ad dam-

G nationem resurgent, quia per fidem verã, quę per dile-
Galat. 5. ctionem operatur, cor mundare noluerunt. Et ideo se-
quitur & dicit: Neque is qui deũ videre noluerit, potest
deum videre. Deinde quia occurrebat etiã impios om-
nes velle videre deũ, statim vt ostẽderet quare dixerit,
qui deũ videre noluerit, quia vtique illo modo nõ vult
deum videre impius, quia cor mundare non vult, quo
ille videri poterit, sequutus adiunxit, & ait: Nec in loco
deus videtur, sed mundo corde, nec corporalib⁹ oculis
deus quæritur, nec circũscribitur visu, nec tactu tenet̃,
nec auditur affatu, nec sentitur incessu. Quibus verbis
Beatus Ambrosius voluit admonere, quid debeant ho-
mines præparare, qui volunt deum videre, hoc est cor
mũdare per fidẽ, quæ per dilectionẽ operatur dono spi
ritus sancti, vnde pignus accepim⁹, quo illã visionẽ de-
syderare nouerimus. Nam de mẽbris dei, quæ assidue
scriptura cõmemorat, ne quisquã secundũ carnis huius
formã & figurã nos esse crederet similes deo, ꝓpterea
& eadẽ scriptura, & alas habere deũ dixit, quas nos vti-
que nõ habemus. Sicut ergo alas cum audimus, prote-
ctionẽ intelligimus: sic & cum audimus manus, opera-
Psal. 16. tionem intelligere debemus: Et cum audimus pedes,
H præsentationẽ: & cum audimus oculos, visionem, qua
† notitiam. cognoscitur: & cùm audimus faciẽ, iusticiam† qua in-
notescit. Et si quid aliud eadẽ scriptura tale cõmemo-
rat, puto spiritaliter intelligendũ. Neq; hoc ego tantũ,
aut ego prinr, sed omnes qui qualicũque spiritali intel-
ligẽtia resistũt eis, qui ob hoc anthropomorphitæ no-
minãtur. Ex quorũ literis ne multa cõmemorando ma
Hierony-mus. iores moras faciã, hoc vnũ sancti Hieronymi interpo-
no, vt nouerit iste frater, nõ se de hac re mecum magis
quàm cũ prioribus agere debere, si quid eum cõtra per-
mouet. Cũ ergo ille vir in scripturis doctissimus, psal-
Psal. 93. mum exponeret, vbi dictũ est: Intelligite ergo qui insi-
pientes estis in populo, & stulti aliquando sapite. Qui
plantauit aurem nõ audiet, aut qui finxit oculum non
consyderat? Inter cętera, iste locus, inquit, aduersus eos
maxime facit, qui anthropomorphitæ sunt, qui dicunt
deũ habere membra quæ etiã nos habemus. Verbi cau-
Gene. 3. sa, Dicitur deus habere oculos, Oculi domini aspiciũt
omnia, manus domini facit omnia. Et audiuit, inquit,
Adam sonũ pedum domini deambulãtis in paradiso:
Hæc simpliciter audiũt, & humanas imbecillitates dei
I magnificentiã referunt. Ego autẽ dico, quod deus to-
tus oculus est, totus manus est, totus pes est. Totus ocu-
lus est, quia omnia videt. Totus manus est, quia omnia
operatur. Totus pes est, quia vbiq; est. Ergo videte quid
dicat. Qui plantauit autem non audiet, aut qui finxit
oculos nõ consyderat? Et non dixit, qui plantauit au-
rem, ergo ipse aurẽ non habet: Nõ dixit, Ergo ipse ocu-
lns non habet: sed quid dixit? Qui plantauit aurẽ non
audiet, qui finxit oculos non consyderat? mẽbra tulit,
efficiẽtias dedit. Hæc omnia de literis eorũ & Latino-
rum & Græcorũ, qui priores nobis in catholica eccle-
sia viuẽtes diuina eloquia tractauerũt, ideo cõmemorã
da arbitratus sum, vt sciat iste frater, si quid aliter quàm
iste sentit, deposita dissensionis amaritudine, & frater-
næ charitatis suauitate seruata, atq; in integrũ restituta,
diligẽti & tranquilla cõsyderatione quærendũ vel di-
Authorib⁹ scendũ, vel docendum. Neq; enim quorũlibet disputa-
quantũ tri- tiones, quãuis catholicorum & laudatorum hominum
buendum. velut scripturas canonicas habere debemus, vt nobis
non liceat salua honorificẽtia, quæ illis debetur homi-
nibus, aliquid in eorũ scriptis improbare atq; respuere,
si fortè inuenerimus quod aliter senserint quàm veri-

tas habet, diuino adiutorio vel ab aliis intellecta, vel à K
nobis. Talis ego sum in scriptis aliorũ, tales volo esse
intellectores meorũ. Deniq; in iis omnib⁹, quæ de opu-
sculis sanctorũ atq; doctorum cõmemoraui, Ambrosij,
Hieronymi, Athanasij, Gregorij, & si qua aliorum ta-
lia legere potui, quæ cõmemorare longũ putaui, deum
non esse corpus, nec formæ humanæ habere membra,
nec eum esse per locorũ spacia diuisibilẽ, & esse natura
incõmutabiliter inuisibilem: nec per eandẽ naturã atq;
substantiã, sed assumpta visibili specie, sicut voluit ap-
paruisse iis quib⁹ apparuit: quando per corporis oculos
in scripturis sanctis visus esse narratur in adiutorio do
mini incõcusse credo, & quãtũ ipse donat intelligo. De
spiritali autem corpore, quod in resurrectione habebi-
mus, quantã capiat in melius cõmutationem, vtrum in Dubitatio
simplicitatẽ spiritus cedat, vt totus homo iam spiritus periculosa.
sit: an quod magis puto, sed nõdum pleno iudicio† cõ- † plena fi-
firmo, ita futurũ sit spiritale corpus, vt propter ineffabi- ducia.
lem quandã facilitatem, spiritale dicatur, seruet tamen
substantiã corporalem, quæ per seipsam viuere ac sen-
tire nõ possit, sed per illũ qui ea vtitur spiritum. Neque
enim & nunc, quia corpus dicitur animale, eadẽ est a-
nimæ natura quæ corporis: & vtrũ si corporis quãuis L
iam immortalis atq; incorruptibilis natura seruabitur,
adiuuet tunc aliquid spiritũ ad vidẽdum ipsa visibilia,
id est, corporalia, sicut nũc tale aliquid nisi per corpus
videre nõ possum⁹. An verò etiã tunc sine organo cor- ꝺ nũc.
poris valeat spirit⁹ noster nosse corporalia, Neq; enim
& de⁹ talia per sensus corporis nouit, & multa alia quę
in hac quęstione mouere possunt, fateor me nõdum a-
licubi legisse, quod mihi sufficere existimarẽ, siue ad dis
cendum, siue ad docẽdum, ac per hoc si non displicet
huic fratri mea qualiscunque cautela, interim propter
quod scriptũ est: Quoniã videbimus eũ sicuti est, quã- 1. Ioan. 3.
tum possumus, cor mundũ ad illã visionẽ ipso adiuuã-
te pręparemus. De corpore autẽ spiritali pacatius & di-
ligẽtius inquiramus, ne fortè aliquid certũ ac liquidũ
si nobis hoc vtile esse nouit, secũdũ scripturas suas de⁹
dignetur demõstrare. Si enim hoc inuenerit inquisitio
diligentior tantã corporis futurã mutationẽ, vt possit
videre inuisibilia, non vt opinor, talis potẽtia corporis
menti auferet visionẽ, vt exterior homo videre deum
tunc possit, nõ possit interior: quasi tãtum foris sit de⁹
ad hominẽ, & intus nõ sit in homine, cum apertissime M
scriptũ sit, vt sit deus omnia in omnib⁹: aut ita sit intus 1. Cor. 15.
ille, qui sine vllis locorũ spaciis vbiq; totus est, vt foris
tantum videri ab exteriori homine possit, intus autem
ab interiori homine nõ possit. Quę si absurdissime sen
tiuntur, magis enim sancti pleni erunt deo, nõ inanes
intrinsecus, ab illo circundabũtur extrinsecus, nec cæ-
ci intrinsecus, eum quo pleni erunt nõ videbunt, & tã-
tum forinsecus oculati eum quo circundabuntur: vi-
debunt: restat vt interim de visione dei secundum in-
teriorem hominẽ certissimi simus. Si autẽ etiã corpus
mira cõmutatione hoc valuerit, aliud accedet, non il-
lud abscedet. Melius ergo illud affirmamus vnde mi-
nime dubitamus, quòd homo interior videbit deum,
qui modo solus potest videre charitatẽ, quæ cum lau-
daretur dictum est, Deus charitas est, solus potest vi- 1. Ioan. 4.
dere pacem & sanctificationem, sine qua nemo pote-
rit videre deum. Neque enim charitatẽ, pacem, sancti-
ficationem, & si qua sunt similia, videt modo vllus car
nalis oculus, quæ tamen omnia iam videt, quãtum po-
test mentis oculus, tanto purius quanto purior: vt sine
dubitatione deũ nos visuros esse credamus, siue inue-
niamus,

A niamus, siue non inueniamus quod de qualitate futuri
corporis quærimus, cum tamen corpus resurrecturũ &
immortale atq; incorruptibile futurum non ambiga-
mus, quoniam hinc sanctarum scripturarum sentẽtias
apertissimas firmissimasq; retinemus. Si autem iste fra-
ter, quod de spiritali corpore adhuc requiro, iã sibi fir-
mat esse certissimum, nisi placidus audiero docentẽ: ita
vt ille quoq; placidus me audiat inquirentem, habebit
vnde iure succenseat. Nunc tamen per Christum obse-
cro, vt de illa asperitate literarum mearũ, qua eum non
immerito offensum esse didici, veniã mihi ab illo im-
petres, & me rescriptis domino adiuuante lætifices.

*Augustinus Paulinæ anui religiosæ, per eam respõdens qui-
busdã, qui carpebant epistolam ipsius in qua scripserat, deũ
non videndũ oculis humanis, declarans variis modis vi-
deri deum.* *Epistola CXII.*

Proœmium AVGVSTINVS. Memor debiti quod ex tua
2. Retra. 4. petitione & mea promissione factũ est, reli-
giosa famula dei Paulina, persolutionis quo-
que eius negligens esse nõ debui. Cum enim
petiuisses vt de inuisibili deo, vtrũ per oculos corpo-
reos possit videri, prolixæ aliquid copioseq; ad te scri-
B berem, negare nõ potui, ne sanctũ tuum studium offen
derem, sed promissum distuli, siue propter alias occu-
pationes meas, siue quod à me id flagitaretur, vnde ali-
quanto diutius cogitari oportebat. Sed cum tanta res
esset, quę cogitãdo non tam quid de ea sentiẽdum di-
cendúmve esset, quàm quonam modo persuadendum
iis qui aduersa sentirent, fieret difficilior, finẽ aliquan-
do dilationi adhibendum putaui, sperãs diuinum ad-
iutorium magis mihi scribenti quàm differenti affutu-
Vita potior rum. Quamobrem primum mihi videtur, plus valere
inquisitiõe. in hac inquisitione viuendi quàm loquendi modum.
Matth. 11. Nam qui didicerunt à domino Iesu Christo mites esse
& humiles corde, plus cogitãdo & orando proficiunt
quàm legẽdo & audiendo. Nec ideo tamen agere par-
tes suas sermo cessauerit, sed cum plantator & rigator
officium sui gesserit muneris, cætera illi qui dat incre-
mentum relinquit. Ille quippe etiam ipsum plantatorẽ
rigatoremq; formauit. Secundum interiorẽ igitur ho-
minem percipe verba intellectus. Ipse enim renouatur
2. Cor. 4. de die in diem, etiã cum exterior iste corrumpitur, siue
castigatione abstinentię, siue aliqua morbida valetudi-
C ne, siue quolibet casu, vel certe quod necesse est etiam
iis qui sano corpore diu viuunt, ipso ætatis accessu. E-
rige itaque spiritum mentis tuæ qui renouatur in agni-
tione dei secundum imaginem eius qui creauit eum,
Colos. 3. vbi per fidẽ in te habitat Christus, vbi non est Iudæus
& Græcus, seruus & liber, masculus & fœmina, vbi nõ
morieris cum solui corpore cœperis, quia nec marcui-
Cap. 2. sti, cũ sis annis grauis. Hoc interiore tuo erecta in-
tende, & vide quæ loquor. Nolo authoritatem meam
sequaris, vt ideo putes tibi aliquid necesse esse credere,
quoniam à me dicitur, sed aut scripturis canonicis cre
das, si quid nõdum quàm verum sit vides, aut interius
demonstranti veritati vt hoc planè videas. Exempli
gratia, dicã aliquid quo ad hæc certius præstruaris, &
inde potissimum vnde nobis in hoc ipso opere propo
situs est disputandi labor. Credimus videri deum, non
quia videmus, vel per oculos corporis sicut videmus
hunc solem, vt mentis obtuitu sicut se quisque interius
videt viuentem, videt videre volentem, videt quæren-
tem, videt scientem, videt nescientem. Tu itaque lectis
ipsa his literis, solem quidem te vidisse recolis per ocu-
los corporis, potes etiam statim videre si est id tempo-
ris, & eo loci es, vbi ex ea parte cœlum oculis tuis vsq; D
ad solem cõtuendum patet. At illa verò videnda quæ
mente cõspici dixi, id est, quod viuas, quod videre deũ
velis, quod id requiras, quod te viuere & velle & quæ-
rere scias, quo modo autem deus videatur nescias. Ad
hæc, inquã, omnia videnda nõ oculos corporis adhi-
bes, nec interuallum loci per quod intẽdatur obtutus,
vt ad ea cernenda perueniat, sentis aut quæris: sic vides
vitam tuã, voluntatem, inquisitionem, sciẽtiam, igno-
rantiam, quia nec ipsa est contemnenda visio, videre
quod nescias. Sic, inquã, vides hæc omnia, vt in te vi-
deas, apud te habeas, ac sine vllis figurarum liniamen-
tis colorumq; nitoribus, tanto clarius & certius quãto
simplicius interiusq; conspicis. Cum igitur nec corpo-
ris oculis sicut corpora siue cœlestia siue terrestria, nec
mentis affectu, sicut ea sunt quorum nonnulla cõme-
moraui, quæ apud temetipsam certissime intueris, nũc
videamus deũ, cur credimus eũ videri, nisi quia scrip-
turæ accommodamus fidem vbi legitur: Beati mundo *Matth. 5.*
corde quoniã ipsi deum videbunt? Et si qua alia in hac
sententia mea de diuina authoritate conscripta sunt,
cui nõ credere nefas ducimus, credere autem pietatis
esse minime dubitamus. Hanc itaq; distinctionem te- E
ne, vt si qd te admonuero, differẽdo quo ita videas o-
culis carnis, vel vllo alio sensu eius sentias, seu te sensis-
se recolas, sicut sentiuntur colores, fragores, odores, sa-
pores, feruores, & si quid aliud per corpus cernẽdo, au-
diendo, olfaciendo, gustando, tangenda, sentiamus.
Aut ita videas mentis intuitu, vt vides vitam, volunta-
tem, cogitationem, memoriam, cognitionẽ, intelligen
tiam, scientiam, fidem tuam, & quicquid aliud mente
conspicis, atque ita esse nõ tantum credendo, sed planè
videndo nõ dubitas, hoc me iudices ostendisse. Quod
autem non sic ostẽdero, vt aut corporis aut animi sen-
su visum perceptũq; teneatur, & tamen dixero aliquid
quod aut verum quidem aut falsum esse necesse sit, sed
nullo illorum duũm genere videatur, restat vt tãtum-
modo credatur vel non credatur. Sed si diuinarũ scrip
turarum, earum scilicet quæ canonicæ in ecclesia no-
minãtur, perspicua firmatur authoritate, sine vlla dubi
tatione credendum est. Aliis verò testibus vel testimo-
niis, quibus aliquid credendum esse suadetur, tibi cre-
dere vel non credere liceat, quantum meriti ea admo-
nentem ad faciendã fidem vel habere vel non habere
perpenderis. Si enim ea quæ non vidimus, hoc est, in F
præsenti apparentia non sentimus vel mẽte vel corpo-
re, neq; de scripturis sanctis vel legendo vel audiendo
didicimus, nulla omnino credidissemus, vnde scire-
mus esse ciuitates vbi nunquam fuimus, vel à Romulo
conditam Romã, vel vt de propinquioribus loquar,
Constantinopolim à Cõstantino? Vnde postremo sci-
remus, qui nam parentes nos procreauissent, quib9 pa-
tribus, auis, maioribus geniti essemus? Talium quippe
cum plurima sciamus, nõ tamen ea vel vllo sensu præ-
sentia, sicut solem, sicut nostri animi voluntatẽ, vel ca-
nonicorum eloquiorum authoritate, sicut Adam fuisse
primum hominẽ, aut Christum in carne natum pas-
sumq; resurrexisse didicimus, sed aliis referentibus, de
quorum testimonio in hoc dũtaxat rerum genere mi-
nime dubitandum esse putauimus. In quibus si alicubi
fallimur credẽdo, vel ita esse quod non est, vel non ita
esse quod ita est, nihil periculi esse iudicamus, si non sit
cõtra illam fidem qua pietas informatur. Hæc prælocu
tio mea nondum propositam discutit quæstionẽ, sed
te atque alios, qui ista lecturi sunt, præstruit quales seu
meorum

G meorum seu quorumlibet scriptorum iudices esse debeatis, ne vel scire vos opinemini quod nescitis, vel temere credatis quod neque corporis sensibus aut animi contuitu in eiusdem rei, quæ cognoscẽda est euidentia percepistis: neque canonicarum scripturarum authoritate, etiam si non affuit sensibus vel animi vel corporis
Cap. 2. vestri, tamen credendũ esse didicistis. Iam ne ergo venimus ad causam, an adhuc lecturus instruẽdus est? Nonnulli enim putant ipsum quod dicimus credere, cum res vera creditur, hoc solum esse mente contueri. Quod si ita est, fallitur ista nostra superior prælocutio, in qua distinximus aliud esse aliquid sentire per corpus, sicut in cœlo solem, & in terra montem, arborem corpúsue quodlibet: & aliud mentis intuitu rem nihilominus euidentem, sicut nostra voluntas à nobisimetipsis intus aspicitur, cum aliquid volumus, vel cogitatio cũ cogitamus, vel memoria dum recordamur, vel tale aliquid in animo siue in corpore: aliud autem credere, quod in corporis mentísve conspectu nec adest, nec affuisse recolitur: sicut sine parentibus creatũ Adã, & natum ex virgine passumq; resurrexisse Christum. hæc enim etiam corporaliter facta sunt, & videri per
H corpus si tunc adessemus, vtique potuerunt: nunc autẽ non adsunt sicut adest ista lux, quæ oculis cernitur, aut voluntas, qua nunc aliquid volumus, cõuenienter cõ-
†aliàs, volumus, quæ mente conspicitur. spicitur†. Sed quia hæc distinctio falsa non est, profecto illa præstructio minus habebat, quod inter credere & aliquid præsens mente cõspicere, ne omnino vnum atque idem putaretur, parum clara fuerat elocutione discretum. Quid ergo dicimus? Num satis est vt inter videre & credere hæc distare dicamus, quia præsentia videntur, creduntur absentia? Planè forsitan satis est, si præsentia illa hoc in loco intelligamus dicta, quæ pręsto sunt sensibus siue animi siue corporis, vnde etiã ducto vocabulo præsentia nominantur. Sicut enim hanc lucem corporis sensu, sic & meã voluntatem plane video, quia præsto est animi mei sensibus atq; intus mihi præsens est. Si quis verò mihi indicet voluntatẽ suam, cuius os & vox mihi præsens est, tamen quia ipsa voluntas, quã mihi iudicat, latet sensum corporis & animi, credo non video: aut si eum mentiri existimo, non credo, & si forte vt dicit ita sit. Credũtur ergo illa quæ absunt à sensibus nostris, si videtur idoneum quod eis
I testimonium perhibetur. Videntur enim quæ præsto sunt, vnde & pręsentia nominãtur, vel animi vel corporis sensibus. Nam cum sint quinque corporis sensus, cernendi, audiendi, olfaciendi, gustandi, tangẽdi, visus quidem in eis præcipue oculis attributus est: verunta-
Videre omnium sensuum commune. men hoc verbo vtimur & in cæteris. Non enim tãtum dicimus, vide quid luceat, sed etiam vide quid sonet, vide quid oleat, vide quid sapiat, vide quid caleat. Nec quia dixi ea credi quæ absunt à sensibus nostris, sic accipiantur vt inter illa deputentur, quæ aliquando vidimus, & nos vidisse retinemus, certiq; sumus, quanuis tunc non pręsto sint, cũ recoluntur à nobis. Neq; enim inter credita sed inter visa deputãtur, & ideo nota sũt, non quia fidem adhibuimus aliis testibus, sed quia nos vidisse sine dubio recordamur & scimus. Constat igitur nostra scientia ex visis rebus & creditis, sed in iis quæ vidimus vel videmus, nosipsi testes sumus: In his autem quæ credimus, aliis testibus mouemur ad fidẽ, cum earum rerum quas nec vidisse nos recolimus, nec videmus, dantur signa vel in vocibus vel in literis vel in quibusq; documẽtis, quibus visis non visa credãtur. Non autem immeritò scire nos dicimus non solum ea quæ vidimus aut videmus, verum & illa quæ idoneis K
ad quanq; rem commoti testimoniis vel testibus credimus. Porrò si scire non incongruenter dicimur, etiã illud quod certissimum credimus, hinc factum est vt etiam rectè credita, & si non adsint sensibus nostris, videre mentem dicamur. Scientia quippe menti tribuitur, siue per corporis sensus, siue per ipsum animũ aliquid perceptum cognitũq; retineat, & fides ipsa mente vtique videtur, quanuis hoc fide credatur quod nõ videtur. Vnde & Apostolus Petrus dicit: In quem modo 1. Pet. 1.
non videntes creditis. Et ipse dominus: Beati qui non viderunt & crediderunt. Cum itaque dicitur homini, Ioan. 20.
Crede Christũ resurrexisse à mortuis: si credit, attende quid videat: attẽde quid credat, & vtrunque discerne. Videt hominem cuius audit vocem, & ipsa vox in visis corporalibus deputatur secũdum ea quæ supra diximus: Hæc duo sunt, testis & testimonium, quorum ad oculos vnum, ad aures alterum pertinet. Sed hunc testem fortasse aliorum testimoniorum authoritas confirmat, diuinarum scilicet scripturarum, vel quorumlibet aliorum quibus est motus ad fidem. Scripturæ ad visa pertinẽt corporis oculorum, si eas legit: vel auriũ, si eas audiuit. Videt autem animo quicquid figuris lite- L
rarum sonisve significari intellexit. Videt ipsam fidem suam, qua se credere sine contatione respondet. Videt cogitationẽ qua cogitat quid ei possit prodesse quod credit. Videt voluntatem qua accessit ad suscipiendã religionem, videt etiam ipsius resurrectionis quãdam imaginem in animo suo factam, sine qua intelligi non potest quicquid factũ corporaliter dicitur, siue credatur siue non credatur. Sed vt puto distinguis quo Cap. 3.
modo videat fidem suam, qua credit: & quo modo videat illam resurrectionis imaginem in animo suo factam, quam si hoc audit, videt etiam qui non credit. Hæc ergo omnia videt, partim corpore, partim mente: voluntatem verò eius à quo audit vt credat, & ipsam Christi resurrectionem non videt, sed credit, & tamen eam videre dicitur quodã mentis obtutu, magis secũdum testimoniorum fidem quàm rerũ præsentia creditarum. Illa enim quæ videt, adsunt sensib⁹ vel animi vel corporis: quæ autẽ credit, absunt à sensibus & animi & corporis, quãuis voluntas eius à quo audit vt credat non sit præterita, sed maneat in loquente: quam in seipso idem ipse qui loquitur videt, ille verò qui audit M
non eam videt sed credit. Resurrectio autem Christi præterita est, quam nec illi viderunt homines qui tunc fuerunt. Nam qui viderunt viuentem Christum, quem viderant morientem, ipsam tamen resurrectionẽ cum fieret non viderunt, sed eam certissime crediderũt, videndo & tangendo viuum quem nouerãt mortuum. Nos totum credimus & quòd resurrexerit, & quòd ab hominibus tunc visus & cõtrectatus sit, & quòd nunc Rom. 6.
viuat in cœlis, nec iam moriatur, & mors illi vltra non dominabitur: res autem ipsa nec corporis nostri sensibus adest, sicut adest hoc cœlũ & terra: nec nostræ mẽtis obtutibus, sicut adest fides ipsa, qua hoc credimus. Sed iam satis vt puto ista mea prælocutione cognouisti, quid sit videre vel mente vel corpore, & quid ab eis distet credere. Quod quidẽ fit mente & videtur mente, quoniã menti nostræ fides nostra cõspicua est. Sed tamen quod eadẽ fide creditur, abest & ab aspectu corporis Christi †, sicut abest corpus in quo Christus re- †nostri.
surrexit, & ab aspectu mẽtis alterius, sicut abest ab aspectu mentis meę fides tua, quãuis eam esse in te credam, cum eam non videam corpore, quod nec tu potes, nec

mente

A mente quo tu potes, ſicut ego meã, quam tu non potes.
1.Corin.2. Nemo enim ſcit quid agatur in homine, niſi ſpirit⁹ ho
& 4. minis qui in ipſo eſt, donec veniat dominus & illumi-
net abſcõdita tenebrarum, & manifeſtet cogitationes
cordis, vt eos non ſolum quiſque ſuas videat, ſed & a-
liorum. Secundum hoc enim dixit Apoſtolus, nemině
ſcire quid agatur in homine niſi ſpiritum hominis, qui
in ipſo eſt, ſecundum quod videmus in nobis. Nam ſe-
cundum id quod credimus, nec videmus, & multos fi-
Cap.4. deles eſſe nouim⁹, & multis noti ſomus. Si ergo iam
iſta diſtincta ſunt, veniamus ad cauſam. Scimus poſſe
Matth.5. deum videri, quoniam ſcriptum eſt, Beati mundo cor-
de quoniam ipſi deum videbunt. An forte nõ debui di
cere, ſcimus, ſed credimus, quoniam deum nec corpo-
re aliquando vidimus ſicut hanc lucem, nec mẽte ſicut
ipſam in nobis, qua id credimus fidẽ, ſed tantum quia
ſcriptum eſt in ea ſcriptura cuius fideles ſum⁹, quod ve
1.Ioan.3. rum ſit minime dubitamus. Apoſtolus tamẽ Ioannes
cum tale aliquid diceret: Scimus, inquit, quia cum ap-
paruerit, ſimiles ei erimus, quoniam videbimus eum ſi-
cuti eſt. Ecce ſcire ſe dixit, quod nõdum factum fuerat,
nec videndo, ſed credendo cognouerat. Rectè itaque
B diximus, ſcimus deum poſſe videri, quãuis eum non vi
derimus, ſi diuinæ authoritati quæ in ſanctis libris cõ-
tinetur credimus. Quid ergo eſt quod eadem dicit au-
thoritas, Deum nemo vidit vnquam? An fortaſſe reſpõ
detur quòd illa teſtimonia de vidẽdo deo ſunt, nõ de
viſo: Ipſi enim deum videbunt, dictum eſt, non vide-
runt, & nõ vidimus, ſed videbimus eum ſicuti eſt. Pro-
inde his ſententiis non eſt contrarium, Deum nemo
vidit vnquã. Videbunt enim quem non viderunt, qui
mundo corde filij dei eſſe voluerunt. Quid eſt ergo,
Gene.32. Vidi deum facie ad faciẽ, & ſalua facta eſt anima mea?
An & hoc non eſt contrarium illi quod dictum eſt,
Ioan.1. Deum nemo vidit vnquam? Et illud quod de Moyſe
Exod.33. ſcriptum eſt, Quia loquebatur cum deo facie ad faciẽ,
ſicut quis loquitur ad amicum ſuũ. Et illud quod Pro-
Eſa.6. pheta Eſaias vel de ipſo loquens ait, Vidi dominum ſa
baoth ſedentem in throno: Et ſi qua alia ſolent ſimilia
teſtimonia ex eadem authoritate proferri, quo modo
non ſunt cõtraria ſententiæ qua dictum eſt, Deum ne-
mo vidit vnquam? Quanquam & ipſum Euangelium
poteſt putari ſibi eſſe cõtrarium. Quo modo enim ve-
Ioan.14. rum eſt quod in eo dicitur, Qui me videt, videt & pa-
C trem, ſi deum nemo vidit vnquã? Quo modo verum
Matth.18. eſt, Angeli eorum ſemper vident faciem patris mei, ſi
deum nemo vidit vnquam? Qua igitur regula intelli-
gentiæ iſta veluti cõtraria & repugnãtia, non eſſe con-
traria nec repugnare probabimus? Neq; enim fieri vllo
modo poteſt, vt hæc ſcripturarũ authoritas aliqua ex
parte mentiatur. Si dicimus in eo quod ſcriptum eſt,
Ioan.1. Deum nemo vidit vnquã, homines tantummodo in-
1.Cor.2. telligendos: ſicut etiã illud dictum eſt. Nemo ſcit quid
agatur in homine niſi ſpiritus hominis, qui in ipſo eſt,
nemo vtique ſcilicet hominum: Neq; enim hoc de deo
Ioan.2. accipi poteſt, cum de Chriſto ſcriptum ſit. Non opus
fuiſſe vt quiſquam illi teſtimonium perhiberet de ho-
mine, quoniam ipſe ſciebat quid eſſet in homine. Nam
1.Tim.6. hoc Apoſtolus planius explicans, Quem nemo, inquit,
hominum vidit nec videre poteſt. Si ergo ita dictum
Ioan.1. eſt: Deum nemo vidit vnquã, ac ſi diceretur, nemo ho-
minum hactenus illa quæſtio ſoluta videbitur, vt non
Matth.18. ſit huic ſententiæ contrariũ quod dominus ait: Angeli
eorum ſemper vident faciem patris mei, vt ſcilicet an-
gelos deum videre credam⁹, quem nemo vidit vnquã

ſcilicet hominum. Quo modo ergo deum vidit Abra- D
ham, Iſaac, Iacob, Iob, Moyſes, Micheas, Eſaias, & ſi qui
alij ſunt, de quib⁹ veraciſsima ſcriptura teſtatur, quòd
deum viderint, ſi deum nemo vnquam hominum vi-
dit, nec videre poteſt? Quanquam nonnulli volentes
etiam probare impios viſuros deum, à diabolo quoque
ipſo deum viſum putant: ſic accipiẽtes quod ſcriptum
eſt in libro Iob, veniſſe cum angelis & diabolũ in cõ- *Iob.1.& 2.*
ſpectu dei, vt iam & illud veniat in quæſtionem, quo
modo dictum ſit, Beati mũdo corde, quoniã ipſi deum
videbunt. Et illud, Pacem ſectamini cum omnibus, & *Heb.12.*
ſanctificationem, ſine qua nemo poterit videre deum.
Multũ enim miror, ſi eo vſque progrediuntur, qui exi-
ſtimant impios viſuros deum, & diabolo viſum deum,
vt eos & mundo corde eſſe & pacem & ſanctificatio-
nem cum omnibus ſectari aſſeuerent. Nam quod do-
minus ait: Qui me videt, videt & patrem, poteſt paulo *Ioan.14.*
attentius conſideratum non videri eſſe contrarium ei
quod dixit, Deum nemo vidit vnquam. Neque enim *Ioan.1.*
dixit, Quia vidiſtis me, vidiſtis & patrem: ſed dicẽdo,
Qui me videt, videt & patrem: oſtendere voluit vnita-
tem ſubſtantię patris & filij, ne in aliquo inter ſe puta-
rentur eſſe diſsimiles, ac per hoc quoniã vere dictum E
eſt, Qui me videt, videt & patrem: profecto quoniam
deum nemo hominum vidit vnquã, nec patrem quiſ-
quam putandus eſt vidiſſe, nec filium ſecundum quod
deus eſt & filius, & cum patre vnus deus. Nam ſecun- *Baruch.3.*
dum id quod homo eſt, vtique in terra viſus eſt, & cum
hominibus conuerſatus eſt. Sed magna quæſtio eſt, *Cap.5.*
quo modo nõ ſit cõtrarium, quia tot antiqui viderunt
deum, ſi deum nemo vnquã vidit, quem nemo homi-
num vidit nec videre poteſt? Vides quàm difficilẽ mi-
hi propoſueris quæſtionem, vnde me aliquid prolixe
copioſeq; ſcribere voluiſti ex occaſione breuis epiſtolę
meæ, quæ tibi viſa eſt diligẽtius & vberius explicanda.
Vis ne ergo attendere quæ apud alios interim compe-
ri diuinarum ſcripturarum egregios tractatores, quid
de viſione dei ſenſerint? ne forte ſufficiant deſyderio
tuo, quanuis ea forſitan noueris. Pauca ergo iſta atten-
de ſi placet. Cum euãgelium exponens beatus Ambro- *Ambroſi-*
ſius Mediolanenſis Epiſcopus, veniſſet ad eum locum, *us ſup Lu.*
vbi angelus apparuit in templo Zachariæ ſacerdoti, ex *li.1.cap.1.*
hac occaſione, vide quãta & qualia de dei etiã viſione
diſſeruit. Nõ immeritò, inquit, angelus videtur in tem-
plo, quia veri ſacerdotis iam nunciabatur aduentus, & F
cœleſte ſacrificium parabatur, in quo angeli miniſtra-
rent. Et bene apparuiſſe dicitur ei, qui eum repente cõ- *ὤφθη, imò*
ſpexit. Hoc ſpecialiter aut de angelis aut de deo ſcrip- *dicitur vi-*
tura diuina tenere conſueuit, vt quod non poteſt vi- *ſus.*
deri, apparere dicatur. Sic habes, Apparuit deus Abrææ *Gen.18.*
ad ilicem Mambre. Nam qui ante nõ præſentitur, ſed
repentino videtur aſpectu, apparere memoratur. Non
enim ſimiliter ſenſibilia videntur, & is in cuius volũ-
tate ſitum eſt videri, & cuius naturæ eſt non videri, vo
luntatis videri. Nam ſi nõ vult, non videtur, ſi vult vi-
detur. Apparuit enim deus Abraę quia voluit, aliis quia
noluit nõ apparuit. Viſus eſt etiam Stephano cum la- *Acto.7.*
pidaretur à populo aperire cœlum. Viſus eſt etiam Ie-
ſus ſtans ad dexteram dei, & nõ eſt viſus à populo. Vi-
dit Eſaias deum ſabaoth, ſed & alius videre nõ potuit,
quia cui placuit apparuit. Et quid de hominibus loqui-
mur, cum etiam de ipſis cœleſtibus virtutibus & pote-
ſtatibus legerimus, quia deum nemo vidit vnquam. Et
addidit quod vltra cœleſtes virtutes & poteſtates, vni-
genitus filius qui eſt in ſinu patris ipſe enarrauit. Aut
acquieſcatur

G acquiescatur igitur necesse est, si deum patrẽ nemo vidit vnquam, filium visum esse io veteri testameoto, & desinant hæretici ex virgine ei principiũ dare, qui antequam nasceretur ex virgioe, videbatur. Aut certe refelli non potest, vel patrem vel filium, vel certe spiritũ sanctum, si tameo est spiritus sancti visio, ea specie videri, quam voluotas elegerit, non natura formauerit, quoniam spiritum quoq; visum accepimus in columba. Et ideo deum nemo vidit voquam, quia eam quæ
† Christo. in deo † habitat plenitudinem diuioitatis oemo conspexit, oemo mẽte aut oculis cõprehendit. Vidit enim ad vtruoque referendum est. Denique cum additur, Vnigenitus filius ipse enarrauit, mentium magis quàm oculorũ visio declaratur. Species enim videtur, virtus verò enarratur. Illa oculis, hæc mente comprehẽditur. Sed quid de trinitate dicam? Seraphin quando voluit, apparuit, & vocem eius Esaias solus audiuit. Apparuit angelus, & ounc presto est, sed nõ videtur. Neq; enim in potestate nostra est videre, sed in potestate illius apparere. Tamen etsi potestas non est videndi, est gratia promerẽdi, vt videre possimus. Et ideo qui habuit gratiam, meruit copiam, nos copiam non meremur, quia
H deum videndi gratiam non habemus. Et quid mirum si in præsenti seculo nisi quando vult dominus nõ videtur? Io ipsa quoque resurrectione nõ facile est deum videre, nisi iis qui corde sunt mũdo. Et ideo beati mũdo corde, ipsi enim deũ videbunt. Quãtos beatos iam oumerauerat, & tamen videndi his deum non promiserat facultatẽ? Si ergo ij qui mundo sunt corde deum videbunt, vtique alij non videbũt. Neq; enim indigni deum videbunt, neque iis qui deum videre voluerit potest deum videre. Nec deus io loco videtur, sed mũdo corde, nec corporalib⁹ oculis deus quęritur, nec circũscribitur visu, nec tactu tenetur, nec auditur affatu, nec sentitur incessu. Et cum absens putatur videtur, & cum præsens est non videtur. Denique nec Apostoli omnes
Ioan. 14. Christum videbant. Et ideo ait: Tanto tẽpore vobiscũ sum, & adhuc me non cognouistis? Qui enim cognouit quę sit latitudo & longitudo & altitudo & profundum, & supereminentem scieutiæ charitatem Christi, videt & Christum, videt & patrem. Nos enim iam secundũ carnem oon nouimus Christum, sed secundũ spiritum. Spiritus enim ante faciem nostram Christus dominus, qui nos io omoem plenitudinem dei miseri-
I cordia sua implere dignetur, vt videri possit à nobis.

Cap. 6. Si hæc verba intelligis, qoid restat quod à me ampli⁹ requiratur, cum iam illa quæ difficilis videbatur soluta sit quęstio? Discretum est quippe quo modo dictum
Ioan. 1. sit: Deum nemo vidit vnquã, & quo modo deum iusti
1. Ioan. 4. antiqui viderint. Sed illud propterea dictum est, quoniam deus natura inuisibilis est. Illi autem ideo viderunt, quicunque deum viderunt, quia cui voluerit sicut voluerit apparet ea specie, quã voluotas elegerit, etiam latente natura. Nam si quando patres deum viderunt, ipsa illis natura eius apparuit, quanuis si noluisset vtiq; nõ apparuisset, quo modo deum nemo vidit vnquam, cum eo volente ipsa eius à tot patrib⁹ natura cõspecta sit? Quod si dicitur filius à patribus visus, vt de deo patre accipiatur dictum, quòd eum nemo vnquam viderit, nõ quidem amisit occasionem Ambrosius, vt hioc quosdã hæreticos redargueret, id est, Photinianos, qui principium filio dei ex vtero virginis tribuunt, nec volunt credere quod & antea fuerit. Sed quia videbat alios, id est, Arrianos peroiciosius insidiaotes, quorum proculdubio error astruitur, si patris natura inuisibilis, filij verò visibilis esse creditur, vtriusq; vnam pariterq; K
inuisibilem asseruit esse naturam, adiungens etiam spiritus sancti. Quod breuiter quidem sed admirabiliter intimauit, vbi secutus ait: [Vnigenitus filius qui est in sinu patris, ipse enarrauit.] Aut certe refelli nõ potest, vel patrem, vel filium, vel certe spiritum saoctũ, si tamen est spiritus sancti visio, ea specie videri quam voluntas elegerit, non natura formauerit. Potuit dicere, noo natura monstrauerit, sed maluit dicere, formauerit, oe ipsam speciẽ in qua deus elegit, apparere de sua natura formare putaretur: & ex hoc vtique conuinceretur cõuertibilis esse mutabilisq; substantiæ, quod ipse deus à fide piorum misericors & benignus auerterit.

Inuisibilis est igitur natura deus, ooo tantũ pater, sed & ipsa trinitas, vnus deus. Et quia non tantum inuisibilis, verumetiam incommutabilis, sic apparet quibus voluerit, in qua voluerit specie, vt apud eũ integra maneat eius inuisibilis incommutabilisq; natura. Desyderium autem veraciter piorũ quo videre deũ cupiunt, & inhianter ardescunt, nõ opinor in eam speciem cõtuendam flagrat, qua vt vult apparet quod ipse nõ est, sed in eã substantiã qua ipse est quod est. Huius enim L
desyderij sui flammam sanctus Moyses fidelis famu- Exod. 33.
lus eius ostendit, vbi ait deo cum quo vt amicus facie ad faciem loquebatur, Si inueni gratiam ante te, ostende mihi temetipsum. Quid ergo? ille non erat ipse? Si non esset ipse, non ei diceret, Ostẽde mihi temetipsum, sed ostende mihi deum: & tamen si eius naturam substantiamq; conspiceret, multominus diceret, Ostende mihi temetipsum. Ipse ergo erat in ea specie qua apparere voluerat, oon autem ipse apparebat in natura propria, quã Moyses videre cupiebat. Ea quippe promittitur sanctis io alia vita. Vnde quod respõsum est Moysi, verum est, quia nemo potest faciem dei videre & viuere, id est, nemo potest eum in hac vita videre viuens sicuti est. Nam multi viderunt, sed quod voluntas elegit, non quod natura formauit. Et illud quod sanctus Ioannes ait, si rectè intelligitur, Dilectissimi [nunc] fi- 1. Ioan. 3.
lij dei sumus, & nondũ apparuit quod erimus: Scimus quia cum apparuerit similes ei erimus, quoniam videbimus eum sicuti est, non sicut eum homines viderunt quando voluit in specie qua voluit, non in natura qua in semetipso etiam cum videretur latuit, sed sicut est, quod ab eo petebatur, cum ei diceretur, Ostende mihi M
temetipsum, ab eo qui cum illo facie ad faciem loque- Exod. 33.
batur. Non quia dei plenitudinẽ quisquam non solum oculis corporis, sed vel ipsa mente aliquãdo comprehendit. Aliud est enim videre, aliud est totũ viden- Cap. 8.
do comprehendere: quandoquidem id videtur quod præsens vtcunque sentitur, totum autem comprehenditur videndo, quod ita videtur, vt nihil eius lateat videntem, aut cuius fines circunspici possunt, sicut te nihil latet præsentis voluntatis tuæ, circunspicere autem potes fines annuli tui. Exempli gratia, duo posui, quorũ alterum ad mentis obtutum, alterũ ad corporales oculos pertinet. Visus enim sicut ille ait, ad vtrunque referendus est, id est, & ad oculos & ad mentem. Porrò si propterea deum nemo vidit vnquã, quia sicut ait disputator, cuius verba consideramus, plenitudinem diuinitatis eius nemo conspexit, nemo mente aut oculis comprehendit: vidit enim ad vtrunque referendũ est: restat inquirere quo modo angeli deom videãt, prop- Matth. 18.
ter illud quod ex Euangelio commemoraui, Angeli eorum semper vident faciem patris mei. Si enim & ipsis noo sicuti est sed latẽte sua natura in specie qua voluerit

A lucerit apparet, magis magisq; requirendũ est, quo modo eum nos videbimus sicuti est, & sicut Moyses desyderauit cum peteret, vt deus qui in conspectu eius erat, ostenderet illi semetipsum. Hoc enim nobis summum præmium in resurrectione promittitur, quòd erimus æquales angelis dei, ac per hoc si nũc ipsi eum vidẽt sicuti est, quo modo nos ita visuri sumus cũ eis æquales in resurrectione facti fuerimus? Sed vide quid consequenter dicat noster Ambrosius. Denique, inquit, cum additur, Vnigenitus filius ipse enarrauit, mẽtium magis quàm oculorum visio declaratur. Species enim videtur, virtus verò narratur. Illa oculis, hæc mẽte comprehenditur. Qui paulo ante dixerat visionẽ ad vtrunque referẽdam, nunc eam non menti, sed oculis dedit, non vt opinor negligẽter sua verba respiciẽs, sed quia vsitatius in loquendo solemus oculis attribuere visionem sicut speciem corpori. Nam & hic mos loquendi crebrius vsurpatur in rebus quæ locis continentur, variantur(q́;) coloribus. Sed si nulla species esset mente cõtuenda, non diceretur ille speciosus forma præ filiis bo-

Psal.44. minum. Neque enim hoc secundum carnem dictum est, sed secundum speciem spiritalem. Dicitur ergo & species pertinens ad mẽtis obtutum, sed quia vsitatius

B in corporibus dicitur vel in similitudinibus corporũ, ideo dixit, Species videtur, virtus verò narratur: illa oculis, hæc mente comprehenditur. Proinde narrante vnigenito qui est in sinu patris narratione ineffabili, creatura rationalis munda & sancta, impletur visione dei ineffabili, quam tunc consequemur cũ æquales angelis facti fuerimus. Quia sicut videntur ista visibilia corporis sensibus nota, deum nemo vidit vnquã, quoniam si aliquando eo modo visus est, non sicut ista natura videtur, sed voluntate visus est, specie qua voluit apparens, latente natura atque in se incommutabiliter permanẽte. Eo autẽ modo quo videtur sicuti est, nunc fortasse videtur à quibusdam angelis, à nobis autẽ tunc

Cap.9. ita videbitur, cũ eis facti fuerimus æquales. Deinde cum addidisset, quia nec potestates cœlorum, sicut Seraphim, nisi cum volunt & quemadmodum volunt videntur, vt hinc etiam conijceretur quanta sit inuisibilitas Trinitatis, tamen, inquit, est potestas non est videndi, est gratia promerẽdi vt videre possimus. Et ideo qui habuit gratiam, meruit copiam, nos copiam non meremur, quia deum videndi gratiam non habemus.

C His itaque verbis quia non sua docet, sed Euangelium exponit, non hoc voluit intelligi, quòd quidam eorum videbunt deum, quidã verò non videbunt, quibus credentibus dedit potestatẽ filios dei fieri, cum ad eos omnes pertineat quod dictum est. Videbimus eum sicuti est. Sed dicẽdo, nos copiam non meremur, quia deum videndi gratiam non habemus de hoc seculo se loqui significauit, vbi quibusdam deus licet non in sua natura, sed in qua voluit specie dignatus est apparere, sicut

†Esaia. Abraæ, sicut Isaac†, aliisque similibus, cæteris verò innumerabilibus, quamuis ad suum populum & hæreditatem æternã pertinentibus nulla vel tali specie se demõstrat. In futuro autem seculo qui regnum accepturi sunt quod eis ab initio præparatũ est, omnes eum corde mundo videbunt, nec in illo regno nisi tales erunt.

Cap.10. Attende itaque quid adiungat iam de illo seculo dicere incipiens, Et quid mirum, inquit, si in præsenti seculo nisi quando vult dominus non videtur? in ipsa quoque resurrectione non facile est deum videre, nisi eis qui mundo sunt corde. Et ideo beati mũdo corde, ipsi enim deum videbunt. Quantos beatos iam numerauerat, & tamen his videndi deũ non promiserat fa- D cultatem. Si ergo ij qui mũdo sunt corde deum videbunt, vtique alij non videbunt. Neque enim indigni deum videbunt, neque is qui deum videre noluerit, potest deum videre. Cernis quàm circunspecte loquatur iam de iis qui in futuro seculo videbunt deum: Neque enim omnes sed qui digni sunt. Resurgent enim digni & indigni regno illo, vbi videbitur deus: quoniam omnes qui in monumentis sunt, audient vocẽ eius & pro- Ioan.5. cedent, sed cum magna differentia. Nam qui bene fe- Ioan.3. cerunt, in resurrectionem vitæ: qui verò male egerunt, in resurrectionem iudicij. Hoc iudicium pœnam æternam significat: sicut etiam illud dictum est, Qui non credit, iam iudicatus est. Quod ergo ait sanctus Am- Ambrosius sup Lucam. brosius, Neque is qui deum videre noluerit, potest deũ videre: quid aliud intelligi voluit, nisi quia iis qui mundando cordi curam tantæ rei dignam non vult impẽdere, nõ vult deum videre. Vide proinde quid adiungat. Nec in loco, inquit, deus videtur, sed mundo corde. Quid euidẽtius, quid expresius dici potuit? Ab hac igitur visione diabolus & omnes angeli eius, & omnes cũ eis impij sine vlla nebula dubitationis exclusi sunt, quoniam mũdo corde nõ sunt: ac per hoc quod scriptum est in libro Iob, venisse angelos in cõspectum dei, E & venisse cum eis diabolum, non ideo diabolus deum vidisse credẽdus est. Ipsi enim dicti sunt venisse in cõspectum dei, non deus in cõspectum eorum. Veniunt autem in conspectum nostrũ quæ videmus, non à quibus videmur. Venerunt ergo sicut in multis codicibus legitur, vt assisterent corã deo, nõ vt coram ipsis deus. Nec est opus hoc loco immorari, vt pro virib⁹ nostris conemur ostendere, quo modo & hoc tẽporaliter fiat, cum in dei conspectu sint omnia semper. Nunc enim quæritur, quo modo videatur deus, nõ ea specie qua & in isto seculo quibusdam voluit apparere, quando non solum cum Abraam aliisq; iustis, verũetiam cum Cain fratricida locutus est. Sed quo modo videatur in illo regno vbi eum videbunt filij eius sicuti est. Tunc quippe satiabitur in bonis desyderium eorum, quo desyderio flagrabat Moyses, cui loqui ad deum facie ad faciẽ non sufficiebat, & dicebat: Ostende mihi temetipsum Exod.33. manifeste, vt videam te: tanquam diceret, quod in psalmo ex eodem desyderio canitur, Satiabor cum mani- Psal.16. festabitur gloria tua. Quo desyderio ardebat & Philippus, & sic satiari cupiebat dicens, Ostende nobis pa- F trem & sufficit nobis. De hac visione loquens, eius etiã Ioan.14. ipse amator & desyderator Ambrosius, Non in loco, inquit, deus videtur, sicut ad ilicem Mambre, sicut in monte Sina, sed mundo corde. Et sequitur, sciens quid desyderet, & quid æstuet, & quid speret: Nec corporalibus, inquit, oculis deus quæritur quibus se ostendit Abraæ, Isaac, Iacob, & aliis in hoc seculo. Nec circunscribitur visu, propter illud quod dictum est, Posteriora mea videbis: Nec tactu tenetur, sicut luctatus etiam est cum Iacob: Nec auditur affatu, sicut nõ solum à tot sanctis, verũetiam à diabolo auditus est: Nec sentitur incessu, sicut aliquando cum in paradiso deambularet ad vesperam. Vides quemadmodum vir sanctus enitatur nostras mentes ab omnibus carnis sensibus seuocare, vt aptas faciat ad videndũ deum. Et tamen quid agit talis extrinsecus plantator & rigator, nisi intrinsecus operetur qui dat incrementum deus? Quis enim sine adiutorio spiritus dei cogitare valeat esse aliquid, magisq; esse, quàm omnia quæ per corpus sentiuntur, quod nec in loco videatur, nec quærendum sit oculis, nec au-

G nec audiatur affatu, nec tactu teneat, nec sentiatur in-
cessu,& videatur tamen,sed mundo corde? Neq; enim
de hac vita ille loquebatur cũ hoc diceret,quãdoquidẽ
ab hoc seculo in quo deus apparuit, non sicuti est, sed
in specie qua voluit,quibus voluit,satis discreuit seculi
futuri vitam, discretione apertissima, vbi ait, Et quid
mirum si in presenti seculo nisi quando vult,dominus
non videtur? In ipsa quoque resurrectione non facile
Matth.5. est deum videre,nisi iis qui corde sunt mundo.Et ideo
beati mundo corde,quoniã ipsi deum videbunt.Hinc
iam de illo seculo dicere exorsus est,vbi deũ videbunt,
non omnes qui resurgent, sed qui resurgent ad vitam
æternam: nõ indigni, de quibus dictum est, Tollatur
impius ne videat claritatem dei:sed digni, de qualibus
Ioan.14. dixit ipse dominus cum præsens non videretur, Qui
diligit me,mãdata mea custodit. Et qui diligit me, di-
ligitur à patre meo, & ego diligam eum, & ostendam
meipsum illi:nec ij quibus dicetur, Ite in ignem æter-
num,qui paratus est diabolo & angelis eius: sed ij qui-
Matth.25. bus dicetur, Venite benedicti patris mei percipite reg-
num quod vobis præparatum est ab initio mundi. Illi
quippe ibunt in combustionem æternam, Iusti autem
H in vitã æternam.Et quæ est vita æterna, nisi quòd ipsa
Ioan.17. vita alibi dicit,Hæc est autẽ vita æterna, vt cognoscãt
te vnum deũ verum & quem misisti Iesum Christum:
Sed sic, quo modo promisit ostensurum se ipsum dile-
ctoribus suis cum patre vnum deum,nõ quo modo in
hoc seculo in corpore visus est à bonis & à malis,& in
iudicio futuro,quo sic vẽturus est, quo modo visus est
iens in cœlum: hoc est in eadem forma filij hominis,
Matth.25. eandem formã videbunt, quibus dicturus est, Esuriui
Zacha.12. & non dedistis mihi manducare: quia & Iudæi vide-
Philip.2. bunt in quẽ pupugerunt: non illam dei formã in qua
non rapinam arbitratus est esse æqualis deo, in illa dei
**Iusti, aut* forma tunc videbunt * eum [qui videbunt eum] sicu-
simile ver- ti est. Nec ideo videbunt, quia pauperes spiritu in hac
bum vide- vita fuerunt, quia mites, quia lugentes, quia esurientes
tur deesse. & sitientes iusticiam, quia misericordes, quia pacifici,
quia persecutionem passi propter iusticiam,quamuis &
hæc omnia iidem ipsi passi sunt,sed quia mundo sunt
corde.Ideo quippe inter illas beatitudines,cum omnia
faciant qui cor mundum habent,non est tamen alicu-
Matth.5. bi positum, deum videbunt, nisi vbi dictum est, Beati
mundo corde,quoniam mundo corde videbitur†,qui
†aliàs Bea- nec in loco videtur,nec oculis corporalibus quæritur,
ti mũdicor- nec circunscribitur visu,nec tactu tenetur,nec auditur
des, quoniã affatu,nec sentitur incessu. Deũ enim nemo vidit vn-
ipsi deum quam, vel in hac vita sicuti ipse est, vel etiam in ange-
videbunt. lorum vita,sicut visibilia ista quæ de corporali visione
Ioan.1. cernuntur.Quia vnigenitus filius qui est in sinu patris
ipse enarrauit. Vnde non ad oculorum corporalium,
sed ad mentium visionem dictum est pertinere quod
Cap.11. narrat. Sed rursus ne desyderium nostrum à corpo-
ris sensu ad alium corporis sensum migraret, hoc est,
ad aures ab oculis: ideo cum dixisset,nec corporalibus
deus oculis quæritur,nec circũscribitur visu,nec tactu
tenetur,addidit etiã,nec auditur affatu,vt si possumus,
vnigenitum filiũ qui est in sinu patris, sic intelligamus
narrantem,quoniam & verbum est,non sonus auribus
strepens,sed imago mentibus innotescens, vt illic in-
terna & ineffabili luce clarescat quod dictum est, Qui
me videt,videt & patrem, quod hic Philippo diceba-
tur quando videbat & non videbat.Sequitur enim hu-
Ambrosius ius visionis eximius concupitor Ambrosius,dicens, Et
super Lucã. cum absens putatur, videtur:& cum præsens est,nõ vi-
detur.Non dixit cum absens est, sed cum absens puta- K
tur. Nusquam enim absens est qui cœlum & terrã im-
plet,nec spaciis includitur paruis,magisq; diffunditur,
sed vbiq; totus est & nullo cõtinetur loco. Hoc qui ex-
cedente mente intelligit, videt deũ, & cum absens pu-
tatur.Qui autem hoc non potest, oret & agat, vt posse
mereatur,nec ad hominẽ disputatorẽ pulset, vt quod
non legit legat,sed ad deum saluatorem,vt quod non
valet valeat. Vnde autem dixerit. Et cum præsens est
non videtur,consequenter aperuit dicens, Deniq; nec
Apostoli omnes Christum videbant: Et ideo ait, Tãto *Ioan.14.*
tempore vobiscum sum, & adhuc me nõ cognouistis?
Ecce quo modo de⁹ presens erat & nõ videbatur. Sed
quare non ausus est dicere, deniq; nec Apostoli Chri-
stum videbant,sed ait, Nec Apostoli omnes, tanquam
aliqui tunc viderẽt ea visione in qua ipse & pater vnũ
sunt? An forte illud attẽdit, quod cum Petrus dixisset,
Tu es Christus filius dei viui,responsum accepit, Bea- *Matth.16.*
tus es Simon bariona, quia non tibi reuelauit caro &
sanguis,sed pater meus qui in cœlis est? Quãuis illa re-
uelatio vtrum per fidẽ tantæ rei creditæ, an per visio-
nem cõspectæ facta in eius mente fuerit, non mihi vi- L
deatur elucere, cũ & ipse Petrus tam paruulũ se adhuc
illi ostenderet,vt timeret ne amitteret morientem quẽ
filium dei viui,hoc est, vitæ fontem fuerat pauloante
confessus. Deinde potest mouere, quo modo iã ipsa *Cap.12.*
dei substantia videri potuerit,à quibusdam in hac vita
positis,ppter illud quod dictũ est ad Moysem, Nemo *Exod.33.*
potest faciem meam videre & viuere: nisi quia potest
humana mens diuinitus rapi ex hac vita ad angelicam
vitam,antequam per istam communem mortem car-
ne soluatur.Sic enim raptus est qui audiuit illic ineffa- *2.Cor.12.*
bilia verba,quæ non licet homini loqui: vbi vsque ad-
eo facta est ab huius vitæ sensibus quædam intentionis
auersio,vt siue in corpore,siue extra corp⁹ fuerit,id est,
vtrum sicut solet in vehementiori ecstasi mens ab hac
vita in illam vitam fuerit alienata manente corporis
vinculo,an omnino resolutio facta fuerit, qualis in ple
na morte contingit,nescire se diceret.Ita fit vt & illud
verum sit quod dictum est, Nemo potest faciem meã
videre & viuere, quia necesse est abstrahi ab hac vita
mentem,quando in illius ineffabilitatem visionis assu- M
mitur,& non sit incredibile quibusdam sanctis non-
dum ita defunctis,vt sepelienda cadauera remanerẽt,
etiam istam excellentiam reuelationis eius concessam
fuisse.Quod existimo cogitasse illum qui noluit dice-
re,Nec Apostoli Christum videbant,sed ait, nec Apo-
stoli omnes Christum videbant, credens quibusdam
eorum diuinitatis quoque ipsius visionẽ de qua loque-
batur etiam tũc potuisse donari:certe propter beatum
Paulum, quia & ipse quamuis nouissimus vtique Apo-
stolus erat,qui de sua illa ineffabili reuelatione non ta-
cuit.Quanquam & illi fidelissimo antiquo famulo dei
Moysi mirum, vbi in hac terra laboraturo populumq;
illum adhuc recturo,concessum est quod petiuit,vt cla
ritatem domini videret,cum dixerat: Si inueni gratiam *Exod.33.*
ante te ostende mihi temetipsum manifeste. Accepit
enim in præsentia congruum respõsum, quod faciem
dei videre non posset, quam nemo videret & viueret,
hoc modo significãte deo alterius potioris vitæ illam
esse visionem.Deniq; in verbis dei future Christi eccle
siæ mysterium figuratum est.Gestauit quippe Moyses
typum populi Iudæorum in Christum passum postea
crediturі:Ideo dictum est illi, Cum transiero,posterio-
ra mea videbis,Et cætera quæ ibi dicuntur,mirabili sa-
cramento

A cramento prænunciant ecclesiam pòst futuram, vnde modo lnngum est disputare. Quod autem dicere institueram, desyderio eius etiam illud quod petierat fuisse *Nume.12.* concessum, in libro Numernrum postea demóstratum est, vbi dominus arguit contumaciam snroris ipsius, & dicit alıis prnphetis in visiõe se apparere & in somno, Moysi autem per speciem, nó per ænigmata, vbi etiam addidit dicens: Et glnriã domini vidıt. Quid ergo est quod eum sic fecit exceptũ, nisi forte quia illa contemplatinne dignum etiam tunc habuit populi sui talẽ rectorem & ministrũ in tota domo sua fidelẽ, vt quemadmodum concupiuerat videret deum sicuti est, quæ *Cap.13.* contemplatio cunctis filiis in fine promittitur? Ista credo cnnsyderans vir ille sanctus cuius verba tractamus. Nec Apnstoli, inquit, omnes Christum videbant, qunniam forte aliqui eorum etiam ipso tempore viderant secundum ista quæ dixi. Vt autem probaret quod dixit, quia nnn omnes videbant, continun subiecit. Et *Ioan.14.* iden ait: Tanto tempnre vobiscum sum, & adhuc me nó cognouistis? Deinde subiungẽs à qualibus deus videatur illa cõtemplatione sicuti est. Qui enim cngnouit, inquit, quæ sit latitudn, & longitudo, & altitudo, & B profundũ, & supereminentẽ scienriæ charitatẽ Christi, videt & Christum, videt patrẽ. Ego hęc verba Apo*Ephe.3.*stoli Pauli sic intelligere suleo, In latitudine bona opera charitatis, In longitudine perseuerantiam in bonis vsque in finem, In altitudine spem cœlestium præmiorum, In prnfundn inscrutabilia iudicia dei, vnde ista gratia in homines venit. Et hunc intellectum coaptare etiam sacramentn crucis, vt in latitudine accipiatur transuersum lignum, qno extenduntur manus propter operum significationem, In longitudine ab ipso vsque in terram vbi totum corpus crucifixum stare videtur, quod significat persistere, hoc est, longanimiter permanere. In alıtudine ab ipso trãsuerso ligno sursum versus, quod ad caput eminet, propter expectationem supernorum, ne illa bona opera atque in eis perseuerãtia propter beneficia dei terrena atque tẽporalia facienda credantur, sed potius propter illud quod desuper sempiternum sperat fides, quæ per dilectionẽ operatur: In profundo autem pars illa ligni, quę in terrę abditn de*Galat.5.*fixa latet, sed inde consurgit omne illud quod eminet, C sicut ex occulta dei voluntate vncatur hnmo ad participationem tantæ gratiæ, alius sic, alius autem sic: Supereminentem verò scientiæ charitatem Christi, eam profecto vbi illa est pax quæ præcellit omnem intellectum. Sed siue hoc in his Apostolicis verbis etiam ille senserit Euangelicus disputator, siue alind aliquid fortasse congruentius, vides tamen etiam hoc, ni fallor, à regula fidei non aberrare. Vnde autem nunc agimus propter contuitũ spiritalem, cum dixisset, Qui cognouit quæ sit latitudo & longitudo & altitudn & profundum, & supereminentem scientiæ charitatem Christi, videt & Christum, videt & patrẽ, ne alicui tardissimn de corporali visinne dicere videretur, Nos enim, inquit, iam secundum carnem nnn nouimus Christum, sed secundum spiritum. Spiritus enim ante faciem nostram Christus dominus. Qund ait hoc locn, nouim⁹, secundum fidem dixit, quæ nunc est, nó secundũ contemplationẽ quę tunc erit: quia & illud nouimus quicquid fide nnn ficta etiam si nondum per speciem cnntuendo, iam tamẽ inconcusse credẽdo retinemus. Denique cum dixisset, Iam nó secundum carnem Chri*2.Cor.5.*stum nosse, sicut Apostolus ait, & addidisset testimoniũ *Thren.4.* de propheta. Spiritus enim ante faciem nostrã Christus dnminus: continuo subiecit, Qui nns in nmnem D plenitudinem dei misericnrdia sua implere dignetur, vt videri posit à nobis. Certe manifestum est quòd illam noticiam, vbi dixerat, nouimus, ex fide posiut, ex qua modo iustus viuit, nó ex cnntẽplatinne qua deum videbimus sicuti est. Hanc enim sibi & nnbis cõsequenter nptauit futuramq; significauit dicendn: Qui nos in nmnem plenitudinẽ dei misericnrdia sua implere dignetur, vt videri posit à nobis. Hanc plenitudinem *Cap.12.* dei quidam † in sermone Apostoli sic intellexerunt, vt *†Eunomia-nos hæreticos intelligit.* putarent nns hoc futurns omninn quod deus est. Hæc enim verba sicut recognoscis, Apostolus posuit ita loquens, Cognoscere etiá supereminentem scientiæ charitatem Christi, vt impleamini in nmnem plenitudi*Ephe.3.*nem dei. Quapropter, inquiunt, si aliquid minus quàm deus habebimus, & in aliquo minores erimus, quo modo implebimur in omnem plenitudinẽ dei? Sed quoniam implebimur, profecto erimus æquales. Auersaris istum vtiq; & detestaris humanæ mẽtis errorem, scio, & rectè facis. Sed quo modo intelligẽda sit ista plenitudn, qua dictum est implendos nos esse in nmnẽ plenitudinem dei, postea si deus voluerit pro viribus quas dederit disseremus. Nunc autem quod mihi propnsueE ras, & ad explicãdum difficile videbatur, vtrum expli*Epilogus ante dissertorum.*catum sit, diligenter attende, recolẽdo quæ dicta sunt. Si enim quæris, vtrum posit deus videri? Respondeo, potest. Si quæris, vnde sciam? Responden, quia in veracissima scriptura legitur, Beati mundi corde, qunniam *Matth.5.* ipsi deum videbũt: & cætera talia. Si quæris qun modo dictus sit inuisibilis si videri potest? Respondeo, inuisibilem esse natura, videri autem cũ vult sicut vult: plurimis enim visus est, nnn sicuti est, sed quali specie illi placuit apparere. Si quęris, qun modn eũ vidit vel Cain *Gene.4.* sceleratus, quãdo de suo scelere ab illu interrogatus & iudicatus est: vel etiã ipse diabolus, quando venit cum *Iob.1.& 2.* angelis vt cum illo assisteret, si beati mundo corde†, *†mundicordes.* quoniam ipsi deum videbunt: Respnndeo non quidẽ esse consequens, vt etiam videant deum qui voces ab eo factas aliquãdo audiunt. Neq; enim viderunt eum qui audierunt quando dixit ad filium, Et clarificaui & *Ioan.12.* clarificabo iterum. Veruntamen non esse mirandum, si aliqui etiam non mundo corde vident deum in speF cie, quã voluntas eius fecerit, latente inuisibili & apud se incõmutabili manente natura. Si quæris vtrũ etiam sicuti est, posit aliquãdn videri? Respondeo, filiis hoc *1.Ioan.3.* esse promissum, de quib⁹ dictum est, Scimus quia cum apparuerit similes ei erimus, quoniam videbimus eum sicuti est. Si quæris, vnde eum videbimus? Respondeo, vnde angeli vident, quibus tunc erimus æquales. Sicut enim videntur ista quæ visibilia nominantur, deũ ne*Ioan.1.*mo vidit vnquam, nec videri potest, quoniã lucem ha*1.Timo.6.*bitat inaccessibilẽ, & est natura inuisibilis sicut incor*1.Timo.1.*ruptibilis, quæ cõtextim posuit Apostolus dicens, Regi autem seculorum inuisibili, incorruptibili: quia sicut nunc incnrruptibilis nec postea cnrruptibilis, ita non solum nunc, sed etiam semper inuisibilis. Nec in loco enim videtur, sed mũdo corde, nec corporalibus nculis quæritur, nec circũscribitur visu, nec tactu tenetur, nec auditur affatu, nec sentitur incessu. Vnigenitus au*Ioan.1.*tem filius qui est in sinu patris, diuinitatis naturã atque substantiam insonabiliter narrat, & ideo dignis idoneisque tanto conspectu oculis etiã inuisibiliter monstrat. Ipsi enim sunt oculi, de quibus Apostolus dicit, Il*Ephe.1.*luminatos oculos cordis vestri. Et de quibus dicitur, Il*Psal.12.*lumina oculos meos, ne vnquam nbdormiam in morte, ne-

G te, nequando dicat inimicus &c. Dominus enim spiri-
1.Cor.3. ritus est. Vnde qui adhæret domino vnus spiritus est.
1.Cor.6. Proinde qui potest deum inuisibiliter videre, ipse deo
Cap.15. potest incorporaliter adhærere. Puto iam non esse
in quæstione quā proposuisti, amplius quod requiras.
Sed in hac tota nostra disputatione, cōsidera quid vi-
deris, quid credideris, quid adhuc nescias, siue quia nō
dixi, siue quia non intellexisti, siue quia non iudicasti
esse credendum: & ea quæ vera esse vidisti adhuc dis-
cerne vnde videris, vtrum recolendo illa te vidisse per
corpus, sicut corpora cœlestia vel terrestria, an verò
nunquā corporalibus ea attigeris visibus, sed sola mē-
te intuens vera & certa esse perspexeris, sicut volunta-
tem tuā, de qua ego tibi credere loquenti possum, eam
verò vt abs te videtur videre ipse non possum. Et cum
hæc ita discreueris, etiam id attende vnde discernas:
quanuis enim alia corpore, alia mente videamus, horū
tamen duorum generum ipsa discretio videtur mente
non corpore, & ea quæ mēte conspiciuntur, non indi-
gēt vllo corporis sensu, vt ea vera esse nouerim*. Quæ
autē per corpus vidētur, nisi mens assit, quæ talia nun-
ciata suscipiat, nulla possunt scientia contineri, & quæ
nunciata quasi suscipere perhibetur, foris ea relinquit.
H Sed eorum imagines, id est, incorporeas similitudines
corporum incorporaliter commēdat memoriæ, vnde
cum voluerit & potuerit, velut de custodia productas,
atque in conspectum cogitationis exhibitas iudicet. Et
*forte valet cum volet * etiā ista duo discernit, quid in specie cor-
porali foris reliquerit, quid ei simile intus inspiciat, &
illud absens, hoc præsens esse dignoscit. Sicut me ab-
sente faciē mei corporis cogitas, & illa tibi est imago
præsens. Absens autem facies, cuius imago est hoc cor-
pus. Illa verò incorporea corporis similitudo est. His er-
go quæ vides diligenter fidenterq; perspectis atque di-
stinctis, attēde quæ credis in hoc ipso sermone toto, ex
quo ad te loqui his literis cœpi, & in eis ipsis quib* non
visis accommodas fidem, ipsa testium pondera discer-
nendo perpēde. Neque enim mihi sic credis, quemad-
Ambrosi*. modum Ambrosio, de cuius libris tanta illa testimo-
nia posui. Aut si ambobus nobis æqua lance putas esse
credendum, nunquid vllo modo Euangelio nos com-
parabis, aut scripta nostra scripturis canonicis coæqua-
bis? Profecto si rectè in diiudicādo sapis, longe nos in-
fra vides ab illa authoritate distare. Et me quidem lon-
I gius, sed vtriq; nostrum quantumlibet credas, vtrumq;
illi excellētiæ nequaquam cōparas. Quocirca id quod
Ioan.1. scriptum est: Deum nemo vidit vnquā. Et, Lucem habi-
1.Tim.6. tat inaccessibilem, quem nemo hominū vidit nec vi-
Matth.5. dere potest. Et, Beati mūdo corde quoniam ipsi deum
videbunt. Et quicquid aliud ex illis libris sanctis com-
memoraui, firmius credis quàm id quod dixit Ambro
sius. Nec in loco deus videtur, nec corporalibus oculis
quæritur, nec circūscribitur visu, nec tactu tenetur, nec
auditur affatu, nec sentitur incessu. Talem quippe esse
intellexit vel credidit deum, qui mundo corde cōspi-
citur. Hanc autem etiam meam sententiam esse confi-
teor. Aliter ergo ista, aliter illa diuina verba in fide re-
cipis. De nobis enim tibi subest fortasse aliquis scrupu-
lus, ne in his diuinis eloquiis aliquid minus dilucide
intelligamus, & non sicut dicta sunt, sed sicut suspica-
mur exponantur à nobis. Fortasse enim dicis apud te-
ipsam: Quid si & mundo corde videtur deus, & in lo-
co tamen videtur? aut quid si oculis etiam corporalib*
1.Cor.15. deum videbunt qui mundo sunt corde, cum corrupti-
Luca 20. bile hoc induerit incorruptionē, quādo erimus æqua-
les angelis dei? Quātum ergo nobis credere debeas vel K
nō debeas, fortassis ignoras, & vel plus vel min* quàm
debes nobis credendo, ne fallaris attendis: diuinis autē
scripturis, etiam nōdum perspicue intellectis creden-
dum esse non dubitas. Sed hanc considerationem cre-
dendi vel non credendi, & difficultatē scientiæ & du-
bitationis æstus & piam fidem, quæ diuinis debetur af-
fatibus, in tua mente ita vt sint attēdis & vides, nec de
his omnino quod apud te ita sint, siue vt ego dixi, siue
vt ipsa potius nosti aliquid ambigis. Vides itaq; fidem
tuam, vides dubitationem tuam, vides studium tuum
voluntatemq; discēdi, & cum authoritate diuina mo-
uearis ad credenda quæ nō vides, hæc te tamen crede-
re incunctāter vides, distribuis & discernis hęc omnia.
Num ergo iis oculis cordis tui, quibus hæc omnia Cap.16.
vera & certa esse contueris, tibiq; præsentia inuisibili-
ter cernis atq; discernis, vllo modo corporeos oculos
comparabis? Cum etiam de ipsis rebus visibilibus, quæ
corporalium oculorum acie quodam modo radiātur,
& de ipsis corporeis oculis eorumq; acie, qualiscunque
& quantacunque sit quantū distet ab inuisibilibus, non
excellentioribus quibus etiam nobis non visis fidē de-
bes, sed ab iis quę cōmemoraui, quæ non credis absen-
tia sed præsentia mente contueris, non eisdē ipsis car- L
nis oculis sed illis interiorib* iudices. Cum ergo inte-
riores oculi iudices sint oculorum exteriorum, isti au-
tem illis quodam officio nunciandi & ministerio fa-
mulentur, multaq; illi videant quæ isti non vident, ni-
hil isti videant, vnde non illi tanquam præsides iudi-
cent, quis non illos istis incōparabili æstimatione præ-
ponat? Quę cum ita sint, obsecro te, cū agitur in te ipsa
hoc tam grande negocium, cum ab exterioribus inte-
riora distinguis, atque illa istis ineffabiliter anteponis,
cumq; istis foris relictis in illis intrinsecus demoraris,
& ea suis quibusdam incorporalibus finibus metiendo
iudicas, in nulla te putas, an in aliqua luce versari? Ego
enim existimo ꝙ tanta ibi & talia, tam vera, tam clara,
tam certa videri sine luce non possunt. Ipsam igitur lu
cem in qua cuncta illa perspicis intuere, & vide vtrum
ad eam possit accedere vllus corporeorum radius ocu
lorum. Profecto non potest. Attende etiam, vtrum in
ea videas vlla locorum spacia vel interualla, respōde.
Nihil ibi tale vt arbitror inuenis, sed vigilanter abigis
ab aspectu intimo quicquid imaginum corporaliū ex- M
terioris hominis sensus inuexit. Sed forte difficile est:
irruit enim de consuetudine corporalis vitæ, in ipsos
quoque interiores oculos turba phantasmatū in simi-
litudinibus corporum, cui resistere conetur, † * saltem †*conatus.
authoritate diuina, exclamaui, dolens in illa breui epi-
stola & dixi, Audiat caro carnalibus cogitationibus Ioan.4.
ebria. Spiritus est deus. Neque enim cuiusquam magis
quàm etiam ipsam meam mentem ab huiusmodi va-
nitate illa increpatione compescui. Facilius quippe in-
clinamur ad solita, & amicum est infirmitati humanæ
animæ corporalem cōuersationem introrsus vel mit-
tere vel admittere, non vbi sana consistat, sed vbi lan-
guida quodam modo, aut incūbat, aut iaceat. Proinde
si non potes aciem mētis tuæ à corporeatum similitu-
dinum quasi nubilo perspicue serenare, ea ipsas apud
teipsam vigilanter attende, intuere cœlum & terram
cogitando, sicut oculis corporis cernendo cōsueuisti,
easq; imagines cœli & terræ, quæ ante oculos cogita-
tionis productæ sunt, vide similitudines corporum es-
se non corpora. Sic ergo iudica contra teipsam pro te-
ipsa, si nō potest omnifariam corporalium qualitatum
imaginarias

A imaginarias formas ab acie tuæ mentis abigere,& vn-
de vinceris inde conuince. Neque enim est,vt opinor,
quisquam etiam talibus imaginationibus ita deditus,vt
credat sic esse in memoria sua,vel in ipso conspectu co
gitationis suæ solem,lunam,stellas,amnes,maria,mun-
tes, colles,vrbes,parietes denique domus suæ,vel etiam
cubiculi sui, & quicquid per oculos corporis tale co-
gnouit & tenet, vt locorum spaciis atque interuallis si-
ue stent siue moueantur. Porrò si ea quæ in animo no-
stro sunt corporibus locisque simillima, non tamen lo
corum spaciis atque finibus continentur, nec interual-
lis localibus in nostra memoria reponũtur,quanto ma
gis illa quæ nullam gerunt similitudinem corporum:
Gala.5. Charitas, gaudium, longanimitas,pax, benignitas,bo-
nitas, fides, mansuetudo, continentia, nulla locorum
spacia tenent, nulla intercapedine separantur, aut ali-
qua oculi cordis,quo radios suos mittant & ea videant
interualla,conquirunt? Nônne omnia in vno sunt si-
ne angustia, & sine terminis nota sunt sine circuitu re-
gionum? Aut dic in quo loco videas charitatem, quæ
tamen intantum tibi cognita est,inquantum eam potes
mentis acie contueri, quam non ideo magnam nosti,
B quia ingentem aliquam molem conspiciendo lustrasti:
nec cum tibi intus loquitur,vt secundum eam viuas vl-
lis perstrepit sonis: nec vt eam cernas, corporalium lu-
men eris oculorum: nec vt eam fortiter teneas, corpo-
ralium vires præparas lacertorum: nec cum tibi venit
in mentẽ,sentis eius incessum. Ecce etiam charitas quan
tulacunq; in nostra voluntate consistit nobisque con-
spicua est,nec in loco videtur, nec corporalibus oculis
†al. deus ip quæritur, nec circũscribitur visu,nec tactu tenetur,nec
se eius hoc auditur affatu, nec sentitur incessu, quanto magis deus
pign⁹ in no ipse cum hoc ipse in nobis est? † Nam si interior homo
bis est? noster quantulacunq; imago eius,nõ de illo genita,sed
2.Cor.4. ab illo creata,quamuis adhuc renouetur de die in diem,
20. de Ge. iam tamen in tali luce habitat,quò nullus oculorũ cor-
ad literam. poralium sensus accedit: si ea quæ in illa luce cordis o-
cap. 24.25. culis intuemur,& discernuntur inter se,& nullis loco-
& 32. rum spaciis separantur: quanto magis deus qui lucem
habitat inaccessibilem corporis sensibus, quò nec ipsius
nisi mundi potest esse cordis accessus? [Cum igitur lu-
cem istam omni corporali luci] non solum iudicio ra-
tionis, sed amoris quoq; appetitu præposuerimus,quan
C to id magis valebimus, [tanto melius valebimus,] do-
nec sanentur omnes languores animæ nostræ ab illo
Psal.102. qui propicius fit omnibus iniquitatibus nostris. In hac
enim viuaciore vita facti spiritales poterimus omnia
diiudicare,Ipsi verò à nemine diiudicari. Animalis au-
1.Cor.2. tem homo non percipit quæ sunt spiritus dei. Stulticia
enim est illi,& non potest scire quoniam spiritaliter di-
Caput 17. iudicatur. Quod si nondum possumus præferre lu-
cem iudicantem, ei luci de qua iudicatur: præferre vi-
tam intelligentem, vitæ tantummodo sentienti: præ-
ferre naturam non alibi hoc & alibi aliud, sed omnia
quæ habet in vno simul habentem sicuti est nostra in-
telligentia, ei naturæ quæ ita partibus constat, vt mi-
nus sit dimidia quàm tota, sicuti est omne corpus, su-
perfluo de rebus tantis ac talibus disputamus. Si autem
hoc iam possumus, aliquid melius quàm intellectũ no-
Philip.4. strum deũ esse credamus, vt pax eius quæ præcellit om-
nem intellectum custodiat corda nostra & intelligen-
tias nostras in Christo Iesu. Ipsa enim pax, quæ præ-
cellit omnem intellectum, non est vtique minor no-
stro intellectu, vt cum iste sit oculis corporalibus inui-
sibilis, illa putetur esse visibilis: an aliud pax dei, aliud
splendor dei? cum [idem] ipse sit vnigenitus filius, cu- D
ius & illa charitas quæ supereminet scientiæ, cuius co-
gnitione implebimur in omnẽ plenitudinem dei, non
est nostræ mentis luce inferior,quæ illa illuminante tri
buitur? Porrò si ista inaccessibilis est oculis carnis,quan
to magis illa quæ huic incomparabiliter est supereminens,
ac per hoc cum sit aliquid nostrum visibile sicut
hoc corpus, aliquid verò inuisibile sicut homo interi-
or,& cum optimum nostri, hoc est,mens atque intelli-
gentia inuisibile sit oculis corporis, quo modo id quod
est melius optimo nostri, visibile erit inferiori nostro?
Arbitror te iam concedere his omnibus consyde- *Caput 18.*
ratis, rectè dictum esse,quod deus nec in loco videtur,
sed mundo corde, nec corporalibus oculis quæritur,
nec circunscribitur visu, nec tactu tenetur, nec audi-
tur affatu, nec sentitur incessu. Et si quid in iis minus
intelligimus, vel aliter sapimus, id quoque nobis reue-
labit, si in quod peruenimus, in eo ambulemus. Per-
uenimus autem vt credamus deum nõ corpus esse, sed
spiritum. Peruenimus etiam vt credamus quod deum *Ioan.1.*
nemo vidit vnquam, Et quod deus lux est & quod te- *1.Ioan.1.*
nebræ in eo non sunt vllæ, Et quod apud eum non est *Iacobi.1.*
commutatio, nec momenti obumbratio, Et quod lu- E
cem habitat inaccessibilẽ, quam nemo hominũ vidit,
nec videre potest. Et quod pater & filius & spiritus san *1.Timo.6.*
ctus vnus deus est sine vlla diuersitate & separatione
naturæ,Et [quod mundicordes eum videbunt,&] quod
similes ei erimus,quoniam videbimus eum sicuti est,Et *1.Ioan.5.*
quòd deus charitas est,& qui manet in charitate,in deo *1.Ioan.3.*
manet & deus in deo manet,Et quod pacem & sancti- *1.Ioan.4.*
ficationem sectari debemus, sine qua nemo poterit vi- *Hebræ.12.*
dere deum, Et quod corruptibile hoc & mortale cor- *1.Cor.15.*
pus nostrum in resurrectione commutabitur,& induet
incorruptionẽ atque immortalitatem, Et quia semina- *Philip.3.*
tur corpus animale,resurget corpus spiritale,transfigu-
rante domino corpus humilitatis nostræ,vt conforme
faciat corpori gloriæ suæ,Et quod deus fecit hominem
ad imaginem & similitudinem suam, Et quod spiritu *Gene.1.*
mentis nostræ renouamur in agnitionem dei secun- *Ephe.4.*
dum imaginem eius qui creauit nos. In his atque hu-
iusmodi scripturarum sanctarum authoritatibus per fi-
dem ambulantes, qui dato vel diuinitus adiuto intel-
lectu spiritaliter profecerunt, & spiritalia spiritalibus
comparare potuerunt, viderunt melius videri mente F
quàm corpore, & ea videri mente, quæ non continen-
tur locis, nec si locorum interuallis separarentur, mi-
nora essent in parte quàm in toto. Hinc est quod fidu-
cialiter ille dicit, quod nec in loco deus videtur, sed
mundo corde, nec corporalibus oculis quæritur, nec
circunscribitur visu, nec tactu tenetur, nec auditur af-
fatu, nec sentitur incessu. Vnde quia & indiuisibilis † *†inuisibilis*
in scripturis sanctis eius substantia commendatur, &
visus esse à plurimis per corpus & corporalibus locis in
eiusdem authoritatibus inuenitur, aut spiritu quo cor-
porales cernuntur imagines per aliquam licet incor-
poream, tamen similitudinem corporis, sicut in som-
niis vel in ecstasi, secernit ille vir sanctus, dei naturam
ab huiusmodi visionibus, eásque dicit esse quas dei vo-
luntas elegisset, non quas natura formasset. Facit e-
nim deus istas quibus vult [vt vult,] vt cui vult quan-
do vult appareat, sua latente atque in se incommuta-
biliter manente substantia. Si enim voluntas nostra a-
pud se manens & latens sine vlla sui commutatione,per
quas seutcunque ostendat exprimit voces, quanto fa-
cilius deus omnipotens sua latente atque incommuta-

G biliter manēte natura, in qua voluerit specie potest cui voluerit apparere, qui ex nihilo creauit omnia atque in se manens innouat omnia? Caput 19. Ad eam verò visionem qua videbimus deum sicuti est, mundanda corda commonuit. Quia enim corpora cōsuetudine loquendi visibilia nominātur, propterea deus inuisibilis dicitur, ne corpus esse credatur, non quia corda munda suæ substantiæ contemplatione fraudauit, cum hæc magna & summa merces deum colentibus & diligentibus promittatur, dicente ipso domino, quando corporalibus oculis visibiliter apparebat, & inuisibilem se contuendum mundis cordibus promittebat. Ioan.14. Qui diligit me, diligetur à patre meo, & ego diligam eum, & ostendam meipsum illi. Hæc quippe natura eius æqualiter cum patre inuisibilis, sicut æqualiter incorruptibilis est, quæ sicut supra dictum est, continuatim Apostolus posuit, diuinam substantiam qua potuit hominibus prædicatione commendans: quam si oculi corporales in resurrectione mutata corporum qualitate conspicient, viderint qui hoc possunt astruere: me plus mouet illius sententia, qui nec in ipsa resurrectione hoc corporalibus oculis, sed mundis cordibus tribuit. Caput 20. Et de spiritali

H quidem corporis qualitate quod resurrecturis promittitur, vel discere aliquid adhuc vel quærere nū recuso: si tamen de hac re disputantes illis viciis carere possumus, quæ plerunque studiis humanis & cōcertationibus excitantur, dum supra quàm scriptum est vnus pro altero inflatur aduersatus alterum, ne dum altercando Audi rixando. quærimus vestigare quo modo possit videri deus, ipsam pacem sanctificationèmque perdamus, sine qua nemo poterit videre deum, quod ipse auertat à cordibus nostris, vt ea suæ contemplationi munda reddat atque custodiat. Illud tamen quia non dubito, non requiro, quod dei natura nūquam videatur in loco. Iam verum posit huius corporis oculis videri aliquid quod in loco non videtur, ab eis qui valent differendo monstrare, cum pace dilectionis audire paratus sum, & quod ἀνθρωπομορφῖται. me mouet in commune conferre. Sunt enim quidam qui deum ipsum omnino corpus esse præsumunt, putantes quicquid corpus nō est, nullam prorsus esse substantiam, Istos omnimodo auersandos censeo. Sunt autem alij deum quidem ipsum corpus non esse minime dubitantes, sed ideo eos qui ad vitam æternam resurgent, etiam per corpus deum visuros putant, quoniam talem sperant spiritalis corporis qualitatem, vt e-

I tiam ipsa quæ caro fuerat, spiritus fiat. Quod si ita est, quantum distet à superiori opinione, & quàm hoc sit tolerabilius etiam si verum non sit, puto facillime iudicari. Primo quia multum interest, vtrum de creatore an de creatura aliter aliquid sentiatur quàm veritas habet. Deinde quia conatus mentis vtcunque ferendus est volentis corpus conuertere in spiritum, non in corpus deum. Postremo quia id quod ego in illa epistola mea dixi de istis nostræ carnis oculis, quia neque nunc possunt, neque tunc poterūt deum videre, etiam sic verum est. Non enim dictum est nisi de oculis corporalibus, quod tunc non erunt, si corpus ipsum spiritus erit, ac per hoc corporei oculi nunquam deum videbunt, quia cum videbitur, spiritus eum non corpus videbit. Tota igitur quæstio iam remansit de corpore spiritali, quatenus induat incorruptionem & immortalitatem hoc corruptibile atque mortale, & quatenus ex animali in spiritale mutetur. Quæ diligentius solicitiúsque tractanda est, maxime propter corpus ipsius domini, qui transfigurat corpus humilitatis nostræ, cōforme corpori glo-

riæ suæ, vt possit sibi subiicere omnia. Cum enim & K deus pater videat filium & filius patrem, proculdubio non sunt audiendi qui visionem nolunt tribuere nisi corporibus. Neque enim dici fas est quod filium pater non videat, aut vt & ipse videat, corpore indutus est, si non nisi ad corpus pertinet visus. Quid quod in ipso mundi exordio antequam filio esset vlla forma serui susc epta, vidit deus lucem quia bona est, & firmamen- Gene.1. tum & mare & aridam & omne fœnum atque omne lignum, solem, lunam, stellas, reptilia animarum viuarum, volatilia cœli, animā viuam? Postremo vidit deus omnia quæ fecit, & ecce bona valde. Quod cum per quasque scilicet creaturas scriptura toties repetisset, miror vnde nata fuerit illa opinio, qua putatum est tātum ad corpora pertinere visionem. Quæ opinio de quocunque loquendi more orta sit, scripturæ tamen sanctæ non sic loqui solent, quæ nisi non tantum corpori, verumetiam spiritui magisque spiritui quàm corpori tribuerent visionem, non Prophetas proprie videntes appellauissent, qui non corpore, sed spiritu etiam futura 1.Reg.9. viderunt. Capitulo 21. Sed cogitandum est, ne quid insolenter audiamus, si dixerimus corpus non solum mortalitatē & corruptibilitatē, verumetiam hoc ipsum quod cor- L pus est per gloriam resurrectionis amittere & spiritum fieri. Eo modo quippe aut conduplicabitur substantia spiritus, si & corpus spiritus erit, aut si verus † erit spiri- †vnus. tus hominis ita vt commutato & conuerso in spiritum corpore, neque germinatione neque incremento conduplicetur, nec omnino vllius accessu quantitatis augeatur, metuendum est ne nihil aliud dici videatur, quàm corpora non illa mutatione immortalia mansura, sed nulla potius futura & omnino peritura. Quapropter donec diligenti inquisitione, si dominus adiuuerit, reperiatur quid secundum scripturas de spiritali corpore quod in resurrectione promittitur, probabilius sentiendum sit, interim nobis sufficiat quod vnigenitus filius idemque mediator dei & hominum homo Christus Iesus, ita videt patrem sicut videtur à patre. Nos autem ad illam visionem dei, quæ nobis in resurrectione promittitur, non ex hoc mundo istam concupiscentiam oculorū transferre conemur, sed mundandis cordibus pio studeamus affectu, nec corporalem faciem cogitemus, cum dicit Apostolus, Videmus nunc per speculum in ænigmate, tunc autem facie ad faciem, 1.Cor.13. præsertim quia Apostolus expressius dixit: Nunc scio ex parte, tunc autem cognoscam sicut & cognitus sum. Si M ergo tunc corporali deum facie cognoscemus, corporali eius nunc facie cogniti sumus. Tunc enim cognoscam, inquit, sicut & cognitus sum. Vnde quis eum non intelligat eo loco etiam nostram faciem illam significare voluisse, de qua dicit alio loco, Nos autem reuela- 2.Cor.3. ta facie gloriam domini speculantes, in eandem imaginem transformamur de gloria in gloriam, tanquam à domini spiritu, de gloria scilicet fidei, in gloriam contemplationis æternæ? Hoc quippe agit hæc transformatio, qua interior homo renouatur de die in diem. De 1.Petri.3. quo & Apostolus Petrus cum eum moneret ornari, nō quæ à foris, inquit, ornantur capillorum incrispationibus, aut auro, aut margaritis, vel veste preciosa, sed ille absconditus cordis homo, qui est ante deum diues. In qua enim facie velamen habent Iudæi non transeundo ad Christum, quoniam cum transierit quisque ad Christum auferetur velamen, ea nos facie reuelata in eandem imaginem transformamur. Apertissime autem dicit, velamen super corda eorū positum est. Ibi est igitur

facies

A facies qua reuelata nunc in fide, quanuis per speculum & in ænigmate contuemur, tunc autē facie ad faciem.

Caput 22. Quæ si approbas, tene mecum sancti viri Ambrosij sententiam, iam non eius authoritate, sed ipsa veritate firmatam. Neque enim & mihi propterea placet, quia per illius os potissimum me dominus ab errore liberauit, & per illius ministerium gratiam mihi baptismi salutaris indulsit, tanquā plantatori & rigatori meo nimium faueā: sed quia de hac re & ipse hoc dixit quod pie cogitanti & rectè intelligēti loquitur etiam ille qui incrementum dat deus. In ipsa ergo resurrectione nō Matth. 5. facilè est deum videre, nisi iis qui corde sunt mundo. Et ideo beati mundo corde, quoniam ipsi deum videbūt. Quantos beatos iam numerauerat, & tamen videndi iis deum non promiserat facultatem. Si ergo ij qui mundo sunt corde deum videbunt, vtque alij non videbunt. Neque enim indigni deum videbunt, neque is qui deum videre noluerit, potest eum videre. Nec in loco deus videtur, sed mundo corde: nec corporalibus oculis deus quæritur, nec circunscribitur visu, nec tactu tenetur, nec auditur affatu, nec sentitur incessu. Et cum absens putatur, videtur: & cum præsens est, non videB tur. Denique nec Apostoli omnes Christum videbant, Ioan. 14. & ideo ait, Tanto tēpore vobiscum sum & adhuc me non cognouistis? Qui enim cognouit quæ sit latitudo, & lōgitudo, & altitudo, & profundum, & supereminentem scientiæ charitatem Christi, videt & Christum, vi- 2. Cor. 5. det & patrem. Nos enim iam secundum carnem non nouimus Christum, sed secundum spiritum. Spiritus e- Threñ. 4. nim ante faciem nostrā Christus dominus, qui nos in omnem plenitudinem dei misericordia sua implere dignetur, vt videri possit à nobis. Hæc verba sancti viri, quæ non carnalia sed spiritalia sunt, inquantum intelligis, & vera esse, non quia ipse dixit, sed quia veritas sine strepitu clamat, agnoscis: intantum intelligis, vnde adhæreas domino, teq; ipsam intrinsecus præparas incorporalem locum mansionis eius ad audiendum silentium narrationis eius, & videndam inuisibilem formā eius. Beati enim mundo corde, quoniam ipsi deum videbunt. Non tamen eis sicut corpus ex aliquo loci interuallo apparebit, sed cum venerit ad eos & mansionē fecerit apud eos, quoniam sic implebuntur in omnem plenitudinem dei, non cum fuerint & ipsi plenus deus, sed cū perfecti fuerint, pleni deo. Si autem nō nisi corC pora cogitamus, & nec illud saltē digne cogitare possumus, vnde vel ipsa corpora cogitemus, non quæramus quid aduersum nosipsos loquamur, sed ab hac potius carnali consuetudine orando, & in anteriora nos extēdendo corda mundemus. Vt enim non tantum quod beatus Ambrosius, verumetiam quod sanctus Hieronymus, dicam, non solum patris diuinitatem, sed nec filij quidem, nec spiritus sancti, quia vna in trinitate natura est, possunt oculi carnis aspicere sed oculi mentis. De quibus ipse saluator ait, Beati mūdo corde, quia ipsi deū videbunt. Nanq; sicut alibi idem Hieronymus breuiter ac veraciter definiuit, res incorporalis corporalibus oculis non videtur. Has sentētias de re tanta virorū tantorum non ob hoc interponere volui, vt cuiusquā hominis sensum tanquam scripturæ canonicæ authoritatem sequendū arbitreris: sed vt illi qui aliter sapiunt conentur mente videre quod verum est, & in simplicitate cordis quærere deum, ne tam doctos diuinorū eloquiorum tractatores temere reprehendant. Nec te moueat quod à quibusdā minus consyderate dicitur, quid tunc videbunt oculi corporales, si deū non videbunt? an for-

te cæci erunt vel sine causa erunt. Neq; enim attendunt D qui hæc loquuntur, quia si non erunt corpora, nec illi corporales profecto oculi erunt: Si autem erunt corpora, erunt quæ videre possint oculi corporales. Sed hæc 22. de Ciuitate dei. ca. 29. iam satis dicta sint, quæ ab initio huius opusculi mei diligenter lecta & relecta consyderans, sine vlla fortasse dubitatione perspicies, ad videndum deum per eius auxilium, cor mundum te debere præparare. De corpore verò spiritali, si dominus iuuerit, opere alio experiemur, quid disputare valeamus.

Augustinus Romaniano, hortans vt ocium datum bene collocet. Epistola CXIII.

NON hæc epistola sic inopiam chartæ indicat, vt membranas saltem abundare testetur. Tabellas eburneas, quas habeo, auunculo tuo cū literis misi. Tu enim huic pelliculæ facilius ignosces, quia differri non potuit quod ei scripsi, & tibi non rescribere etiam ineptissimum existimaui. Sed 1. Retra. 12. tabellas si quæ ibi nostræ sunt, propter huiusmodi necessitates, mittas peto. Scripsi quidem de Catholica religione quantum dominus dare dignatus est, quod tibi volo ante aduentum meum mittere, si charta interim non desit. Tolerabis enim qualemcunque scriptu- E ram ex officina maiorum.* De codicibus præter libros *aliàs, forte meorum. de Oratore, totum mihi excidit. Sed nihil amplius rescribere potui, quàm vt ipse sumeres quos liberet, & nunc in eadem maneo sententia. Absens enim quid plus faciam non inuenio. Gratissimum mihi est, quod in vltima epistola me participem domestici tui gaudij facere voluisti. Sed me ne solis placidi vultum fluctúsque quietos Ignorare iubes? quanquā nec me iubes, nec Virgil. 5. Aeneid. ipse ignoras. Quare si ad melius cogitandum quies aliqua data est, vtere diuino beneficio. Nec enim debemus nobis cum ista proueniunt, sed illis per quos ista proueniunt gratulari, quoniam iusta & officiosa, & pro suo genere pacatior atque tranquillior rerum temporalium administratio recipiendorum æternorum meritum gignit, si non teneat cum tenetur, nec multiplicet † cum multiplicatur, si non cum pacatur inuoluat. † Ipsius †implicet. †pacatur inuolat. enim veritatis ore dictum est, Si in alieno fideles non fuistis, quod vestrum est quis dabit vobis? Laxatis ergo Lucæ 16. curis mutabilium rerum, bona stabilia & certa quæramus, superuolemus terrenis operibus nostris. Nam in mellis copia, non frustra pennas habet apicula, necat † †necat. enim hærentem. F

Nebridius Augustino, deplorans illum quod nimium interpelletur ciuium negociis ab ocio contemplationis. Epistola CXIIII.

ITA ne est mi Augustine, fortitudinem ad tolerantiam negocijs ciuiū præstas, necdum tibi redditur illa exoptata cessatio? quæso qui te tā bonum homines interpellent, credo qui nesciunt quid ames, quid cōcupiscas? Nullús ne tibi est amicorum qui eis amores referat tuos? Nec Romanianus nec Lucinianus? Me certe audiant. Ego clamabo, ego testabor te deum amare, illi seruire atque inhærere cupere. vellem ergo te in ius † meum vocare, ibiq; acquiescere. Non e- †rus. nim timebo me seductorem tui dici à ciuibus tuis, quos nimium amas, & à quibus nimium amaris.

Augustinus Nebridio, quo modo motus animi nostri à spiritibus sentiantur, & ab iis quo modo afficiātur. Et vnde motus ira, de differentiis insensibilibus, de idea rerū. Hæc epistola sic erat deprauata, vt planè diuinandum esset aliquot locis. Non videtur fuisse iusta epistola, sed fragmenta sparsim annotata literis Nebridij. Epistola CXV.

G QVANQVAM mei animi cognitor ſis, fortaſſe tamē ignoras quantum velim præſentia tua frui. Verum hoc tam magnum beneficiū deus quandoq; præſtabit. Legi rectiſsimā epiſtolam tuā, in qua de ſolitudine queſtus es, & quadam deſertione à familiaribus tuis, cum quibus vita dulciſsima eſt. Sed quid aliud hic tibi dicam, niſi quod te non dubito facere. Confer te ad tuum animum, & illum in deum leua quātum potes. Ibi enim certius habes & nos, non per corporeas imagines, quibus nunc in noſtra recordatione vti neceſſe eſt, ſed per illam cogitationem qua intelligis non loco eſſe nos ſimul. Epiſtolas tuas cū conſiderarem, quibus non dubium tibi quærēti magna reſpondi, vehementer me illa terruit qua percunctaris quo modo fiat, vt nobis à ſuperioribus poteſtatibus vel à dæmonibus & cogitationes quædam inſerantur & ſomnia. Magna enim res eſt, cui tu quoq; pro tua prudentia perſpicis, non epiſtola, ſed aut præſenti collocutione, aut aliquo libello reſpondendum eſſe. Tentabo tamen callens ingenium tuum quædam quæſtionis huius lumina præſeminare, vt aut certa *† tecum ipſe contexas, aut poſſe ad rei tantæ probabilem inueſtigationem

*† *aliàs, cætera.*

H perueniri minime deſperes. Arbitror enim omnē motum animi aliquid facere in corpore. Id autem vſq; ad noſtros exire ſenſus, tam hebetes tamq; tardos, cum ſint maioris animi motus, velut cum iraſcimur, aut triſtes, aut gaudentes ſumus. Ex quo licet coniicere, cum etiam cogitamus aliquid, neq; id nobis in noſtro corpore apparet, [apparere] tamen poſſe aëreis æthereiſve animantibus, quorum & ſenſus acerrimus, & in cuius comparatione noſter ne ſenſus quidem putandus eſt.

3. de Ge. ad literā. ca. 9. & 10. et. 11.

Angeli animantia.

Igitur ea quæ vt ita dicam veſtigia ſui motus animus figit in corpore, poſſunt & manere & quendam quaſi habitum facere, quæ latenter cum agitata fuerint & contrectata, ſecundum agitantis & contrectantis voluntatem, ingerunt nobis cogitationes & ſomnia, atque id fit mira facilitate. Si enim noſtrorum corporum terrenorum & tardiſſimorum exercitationes, agendis organis muſicis ſeu in funambulo, cæteriſque huiuſmodi ſpectaculis innumerabilibus ad quædam incredibilia perueniſſe manifeſtum eſt, nequaquam eſt abſurdum, eos qui aëreo vel æthereo corpore aliquid in corporibus agunt, quæ naturali ordine penetrant, longe maiore vti facilitate ad mouendum quicquid volunt, non

2. de Ge. ad literam. ca. 12. & 14. & 17.

I ſentientibus nobis, & tamen inde aliquid perpetientibus. Neque enim etiam quo modo fellis abundātia nos ad iram crebriorē cogat ſentimus, & tamen cogit cum hæc ipſa quam dixi abundantia facta ſit iraſcentibus nobis. Sed hoc tamen ſi non vis ſimile à nobis prætereunter accipere, verſa id cogitatione quantum potes. Nam ſi animo exiſtat aſſidue aliqua difficultas agendi atq; implendi quod cupit, aſſidue iraſcimur. Ira eſt autem quantum mea fert opinio, turbulentus appetitus auferendi ea, quæ facilitatem actionis impediunt. Itaque plerunque, non hominibus tantum, ſed calamo iraſcimur in ſcribendo, eumq; collidimus atque frangimus, Et aleatores teſſeris, & pictores penicillo, & cuique inſtrumento quilibet ex quo difficultatem ſe pati arbitratur. Hac autem aſſiduitate iraſcendi fel creſcere etiam medici affirmant. Cremento autem fellis rurſus & facilè ac propè nullis cauſis exiſtentibus iraſcimur. Ita quod ſuo motu animus fecit in corpore, ad eum rurſus commouendum valebit. Poſſunt latiſſime iſta tractari & multis rerum teſtimoniis ad certiorem plenioremq; perduci noticiam. Sed huic epiſtolæ adiunge illā quam tibi nuper de imaginibus & de memoria miſi, & eam K diligentius pertracta. Nam minus plene à te intellecta reſcripto tuo mihi apparuit. Huic ergo quam nunc legis, cum adiunxeris de illa quod dictum ibi eſt de naturali quadam facultate animi minuētis & augentis cogitatione quidlibet: fortaſſe etiam formæ corporū, quas nunquam vidimus vel cogitando apud nos vel ſomniando figurantur, tametſi actus animi nullo modo eſt iis quas videmus comparandus. Si autem animum ita vt æquum eſt, animo conferas, magis idem vel cogitare vel contemplari, aut ſi aliquid aliud commodius dicitur, ſi vllus eis ineſt animus, ſydera quàm homines cōſyderanda ſunt. Cæterum in corporū motibus, ſi vt ſoles diligenter attendas, nihil omnino à duobus idem fieri poteſt. An tu cum deambulamus ſimul ſtatim idem nos agere exiſtimas? abſit à prudentia tua. Septentrioni nanque vicinior noſtrum qui deambulat, aut alterū pari motu antecedat, aut tardius ingrediatur neceſſe eſt, neutrum tamen ſentiri poteſt. Sed tu ni fallor quid intelligamus non quid ſentiamus expectas. Quod ſi ab axe in meridiem tendamus, coniuncti nobis atque inhærētes quantum valemus, innitamurq; marmori læui & æquali, vel etiam ebori, tamen non magis poteſt eſſe L amborum idem motus, quàm venæ pulſus, quàm forma, quàm facies. Remoue nos & pone illā [Glauciam] prolem, nihil egeris: quippe hic etiam ſi in illis geminis tanta eſt neceſſitas, vt prope † moueantur, quanta fuit vt ſinguli naſcerētur. At enim hoc, inquies, ratione tantum: quod autem ſol ab aſtris differt, ſenſibus etiam clarum atque manifeſtum eſt, ſi magnitudinem me cogis reſpicere. Noſti de interuallis quàm multa dicantur & ad quàm incertū perſpicuitas iſta reuocetur. Sed vt concedā ita eſſe vt apparet, ſic enim & credo, cuius tandem & ſenſum fefellit illa proceritas, ne ſeptem pedes longiores quanquam ſex longiſſima, *† cui te credo [nimiū quæſiſſe] hominem æqualem, & cum minime reperiſſes vſque in eius formam noſtram epiſtolam tendere voluiſſe. Quare cum in terris quoque tale aliquid exiſtat, nihil de cœlo puto eſſe mirandum. Si autem te monet, quod præter ſolem nullius ſyderis lumen implet diem, quis, quæſo de hominibus tantus apparuit, quantus homo ille, quem deus ſuſcepit longe aliter quàm cæteros ſanctos atque ſapientes? Quem ſi cum aliis hominibus conferas, maiore diſtantia continetur, quàm collatione ſolis cætera ſydera. Quam ſanè ſimilitudinem diligenter intuere. Fieri enim poteſt mente qua excellis, vt M quandam quæſtionem de homine Chriſto ad id propoſitam tranſeunter diſſoluerimus. Item quæris vtrū ſumma illa veritas & ſumma ſapientia, & forma rerum, per quam facta ſunt omnia, quam filium dei vnicum ſacra noſtra prophetantur, generaliter hominis, an etiam vniuſcuiuſq; noſtrum rationem contineat? Magna quæſtio. Sed mihi videtur quod ad hominem faciendum attinet, hominis quidem tantum, non meam vel tuam ibi eſſe rationem. Quod autem ad orbem temporis, varias hominū rationes in illa ſynceritate viuere. Verum hoc cum obſcuriſſimum ſit, qua ſimilitudine illuſtrari poſſit ignoro, niſi forte ad artes illas, quę ſunt in animo noſtro confugiendum eſt. Nam in diſciplina metiendi vna eſt anguli ratio, vna quadrati. Itaq; quoties demōſtrare angulū volo, non niſi vna ratio anguli mihi occurrit. Sed quadratum nequaquam ſcriberem, niſi quatuor ſimul angulorum rationem intuerer. Ita quilibet homo vna ratione qua homo intelligitur factus eſt, at vt populus fiat, quamuis & ipſa vna ratio eſt, non tamen

† al. quippe hic etiam ſi in illis geminis &c. vt prope &c.

** forte ſic legendū, proceritas ſeptē pedibus lōgior, quamquā ſex longiſſima.*

† ne ſeptē pedū lōgiorē quā qui ſex lōgiſſimus.

hominis

A hominis ratio, sed hominũ. Si ergo pars huius vniuersi est Nebridius sicut est, & omne vniuersum partibus constat: non potuit vniuersi conditor deus, partium rationem non habere. Quamobrem quod prima hominum ibi ratio est, non ad ipsum hominem pertinet, quanquã miris rursum modis ad vnum omnia redigantur. Sed tu id commodius cogitabis. His contentus sis interim peto, quanquam iam excesserim veniam.

Augustinus Nebridio, de conuictu & secessu altissimo à tumultu rerum mundanarum, ac tranquillitate mentis. Erat & hæc deprauatissima. Epist. CXVI.

NVNQVAM æque quicquam tuarum inquisitionum me in cogitando tenuit æstuantem, atque illud quod recentissimis literis tuis legi, vbi nos arguis, quod cõsulere negligamus, vt vnà nobis viuere liceat. Magnum crimen, & nisi falsum esset, periculosissimũ. Sed cum probabilis ratio demonstrare videatur, hic nos potius quàm Carthagini vel etiam ruri ex sententia posse degere, quid tecum agam mi Nebridi, prorsus incertus sum. Mittatúr ne ad te accommodissimum tibi vehiculum? nam bastarna innoxie te vehi posse noster Lucinianus author est. At matrẽ B cogito, vt quæ absentiam sani non ferebat, imbecilli multominus esse laturam. Veniam ne ipse ad vos? At hic sunt qui neque venire mecum queant, & quos deserere nefas putem. Tu enim potes & apud tuam mentem suauiter habitare, ij verò vt idem possint satagitur. Eam ne crebro & redeam, & nunc tecum, nunc cum ipsis sim? At hoc neque simul, neque ex sententia viuere est. Non enim breuis est via, sed tanta omnino, cuius peragendæ negocium sæpe suscipere, non sit ad optatũ ocium peruenisse. Huc accedit infirmitas corporis, qua ego quoque, vt nosti, non valeo quod volo, nisi omnino desinam quicquã plus velle quàm valeo. Profectiones ergo, quas quietas & fœlices † habere nequeas, per totam cogitare vitam, non est hominis de illa vna* vltima quæ mors vocatur cogitantis, de qua vel sola intelligis vere esse cogitandum. Dedit quidem deus paucis quibusdam, quos gubernatores ecclesiarum esse voluit, vt & illam non solum expectarent fortiter, sed alacriter etiam desyderarẽt, & earum obeundarum labores sine vllo angore susciperent: sed neque iis qui ad huiusmodi administrationes temporalis honoris amore raptantur, neque rursum iis qui cum sint priuati, nego-C ciosam vitam appetunt, hoc tantum bonum cõcedi arbitror, vt inter strepitus inquietosq; conuentus atq; discursus cum morte familiaritatem quam quærimus faciant: deificari enim vtrisque in ocio licebat. Aut si hoc falsum est, ego sum omniũ ne dicam stultissimus, certe ignauissimus, cui nisi proueniat quædam secura cessatio, syncerum illud bonum gustare atq; amare nõ possum. Magna secessione à tumultu rerum labentium, mihi crede, opus est, vt non duricia, non audacia, non cupiditate inanis gloriæ, non superstitiosa credulitate fiat in homine, nihil timere. Hinc enim fit illud etiam solidum gaudiũ, nullis omnino læticiis vlla ex particula conferendum. Quod si in naturam humanã talis vita non cadit, cui aliquando euenit ista securitas? cur tanto euenit crebrius, quanto quis in mentis penetralibus adorat deum? cur in actu etiam humano plerunq; ista tranquillitas manet, si ex illo adyto ad augẽdum quisq; procedat? cur interdum & cum loquimur, mortem nõ formidamus, cum autem nõ loquimur etiam cupimus? Tibi dico, non enim hoc cuilibet dicerem, tibi inquam dico, cuius itinera in superna bene noui, tú ne, cum ex-

† faciles.
* al. linea.

pertus sæpe sis quàm dulce viuat, cum amori corporeo D animus moritur, negabis tandem totam hominis vitã posse intrepidam fieri, vt rite sapiens nominetur? aut hanc affectionẽ, qua ratio nititur tibi accidisse vnquã, nisi cum in intimis tuis angeris asserere audebis? Quæ cum ita sint restare vnum vides, vt tu quoque in commune consulas, quo viuamus simul. Quid enim cũ matre agendum sit, quam certe frater Victor non deserit tu multo melius calles quàm ego. Alia scribere, ne te ab ista cogitatione auerterem, nolui.

Augustinus Nebridio, significans ei, quantum profecerit in secessu, contemplatione rerum æternarum. Epistola CXVII.

MIRVM admodum est quàm mihi præter spẽ euenerit, quod cum requiro quibus epistolis tuis mihi respondendum remanserit, vnam tantum inueni, quæ me adhuc debitorem teneret, qua petis, vt tanto nostro ocio, quantum* esse arbitraris tecum aut nobiscum cupis, indicemus tibi quid insensibilis atque intelligibilis naturæ discernẽna profecerimus. Sed non arbitror occultum tibi esse, si falsis opinionibus tanto quisque inseritur, quanto magis in eis familiariusque volutatur, multo id facilius in rebus veris animo accidere. Ita tamen paulatim in perfectum E hominem proficimus. † Quippe cum plurimum inter puerum & iuuenẽ distet, nemo à puericia quotidie interrogatus se aliquando iuuenem dicet. Quod nolo in eam partem accipias, vt nos in his rebus quasi ad quandam mentis iuuentutem firmioris intelligentiæ robore peruenisse existimes. Pueri enim [sumus,] sed vt dici assolet, forsitan belli, & non mali. Nam plerunque perturbatos & sensibilium plagarum curis refertos, illa tibi notissima ratiuncula, in respirationẽ leuat, mentem atque intelligentiam oculis & hoc vulgari aspectu esse meliorem, quod non ita esset, nisi magis essent illa quæ intelligimus, quàm ista quæ cernimus. Cui ratiocinationi vtrum nihil valide inimicum sit, peto mecum consideres. Hac ego interim recreatus, cum deo in auxilium reprecato & in ipsum & in ea quæ verissime vera sunt attolli cœpero, tanta nonnunquam rerum manentium præsumptione compleor, vt mirer interdum illa mihi opus esse ratiocinatione, vt hæc esse credam, quę tanto insunt præsentia, quanto sibi quisque sit præsens. Recole tu quoque, nam te fateor huius rei esse diligentiorem, ne quid forte nesciens rescriptis adhuc F debeam. Nam mihi non facit fidem tam multorum onerum, quæ aliquando numerauerã, tam repentina depositio, quanuis te accepisse literas meas non dubitem, quarum rescripta non habeo.

* Sic leg. ẽdũ arbitror, esse aut nobiscũ arbitraris aut tecũ cupis.
† al. paulatim vt per ætatem proficimus.

Augustinus Ianuario respondet, docens quid agendum sit in iis, in quibus regionum aut ecclesiarum consuetudines varient, & in quibus consentiunt. Puta de sacramentis, festis diebus, ieiunio & Eucharistia. Epist. CXVIII.

DILECTISSIMO filio Ianuario, Augustinus in domino salutem. Ad ea quæ me interrogasti, mallem prius nosse quid interrogatus ipse responderes. Ita enim vel approbando vel emẽdando responsiones tuas multo breuius possem respondere, & te facillime aut confirmare aut corrigere. Hoc quidem vt dixi mallem. Sed tamẽ vt nunc responderem, malui longiorem facere sermonem quàm dilationẽ. Primo itaq; tenere te volo quod est huius disputationis caput, dominum nostrũ Iesum Christum, sicut ipse in Euangelio loquitur, leni iugo suo nos subdidisse & sarcinæ leui. Vnde sacramentis numero paucissimis,

2. retra. 20. Caput 1.
Iugũ χρηστόν. Matth. 11.

G obſeruatione facillimis, ſignificatione præſtatiſsimis,
Sacramēta ſocietatem noui populi colligauit, ſicuti eſt baptiſmus
duo præci- trinitatis nomine conſecratus, communicatio corpo-
pua. ris & ſanguinis ipſius, & ſi quid aliud in ſcripturis cano
nicis cōmendatur, exceptis iis quæ ſeruitutē populi ve-
teris pro congruētia cordis illorum & prophetici tem-
poris onerabant, quæ & in quinq; libris Moyſi legūtur.
Diſ.12. illa. Illa autem quæ non ſcripta ſed tradita cuſtodimus, quæ
quidem toto terrarum orbe obſeruantur, dantur intel-
ligi, vel ab ipſis Apoſtolis, vel plenariis conciliis, quo-
rum eſt in Eccleſia ſaluberrima authoritas, commen-
data atque ſtatuta retineri, ſicuti quod domini paſsio,
Feſta pau- & reſurrectio, & aſcenſio in cœlum, & aduētus de cœlo
ciſsima. ſpiritus ſancti, anniuerſaria ſolennitate celebrantur. Et
ſi quid aliud tale occurrerit quod ſeruatur ab vniuerſa
Caput 2. quacunque ſe diffundit Eccleſia. Alia verò quæ per
loca terrarum regioneſq; variantur, ſicuti eſt quod alij
De eccleſia- ieiunant ſabbato: Alij verò non: Alij quotidie commu-
ſticis dog- nicāt corpori & ſanguini dominico, Alij certis diebus
matibus. accipiunt: Alibi nullus dies intermittitur quo non of-
ca.12. feratur, Alibi ſabbato tantum & dominico, Alibi tan-
tū dominico. Et ſi quid aliud huiuſmodi animaduerti
H poteſt, totum hoc genus rerum liberas habet obſerua-
tiones. Nec diſciplina vlla eſt in his melior graui pru-
Cōſuetudo. dentiq; Chriſtiano, quàm vt eo modo agat, quo agere
viderit Eccleſiam ad quamcūq; forte deuenerit. Quod
enim neque contra fidem, neque contra bonos mores
iniungitur, indifferenter eſt habendum, & pro eorū in-
ter quos viuitur ſocietate ſeruandum eſt. Credo te ali-
quando ex me audiſſe, ſed tamen etiam nunc comme-
moro. Mater mea Mediolanum me conſecuta, inuenit
Eccleſiam ſabbato non ieiunantem, cœperat perturba-
ri & fluctuare quid ageret, cum ego talia non curabam,
ſed propter ipſam cōſului de hac re beatiſſimæ memo-
riæ virum Ambroſium, Reſpondit ſe nihil docere me
poſſe, niſi quod ipſe faceret, quia ſi melius noſſet, id po-
tius obſeruaret. Cúmque ego putaſſem, nulla reddita
ratione, authoritate ſola ſua nos voluiſſe admonere ne
ſabbato ieiunaremus, ſubſecutus eſt, & ait mihi: Cum
Romam venio ieiuno ſabbato, cum hic ſum non ieiu-
no. Sic etiam tu, ad quam forte Eccleſiam veneris, eius
morem ſerua, ſi cuiquā non vis eſſe ſcandalo, nec quen
quam tibi. Hoc cū matri renunciaſſem, libenter ample-
I xa eſt. Ego verò de hac ſententia etiam atq; etiam cogi-
tans, ita ſemper habui, tāquam eam cœleſti oraculo ſu-
ſceperim. Senſi enim ſæpe dolens & gemēs multas in-
firmorum perturbationes fieri, per quorūdam fratrum
cōtentioſam obſtinationem & ſuperſtitioſam timidi-
tatem qui in rebus huiuſmodi, quæ neq; ſcripturæ ſan-
ctæ authoritate, neque vniuerſalis Eccleſiæ traditione,
neque vitæ corrigendæ vtilitate ad certum poſſunt ter-
minum peruenire, † tantum quia ſubeſt qualiſcunq; ra-
†perduocere. tiocinatio cogitantis, aut quia in ſua patria ſic ipſe con-
ſueuit, aut quia ibi vidit vbi peregrinationē ſuam quo
remotiorē à ſuis, eo doctiorem factam putat, tam liti-
gioſas excitant quæſtiones, vt niſi quod ipſi faciunt, ni-
Caput 3. hil rectum exiſtiment. Dixerit aliquis non quotidie
Eucharistia accipiēdam Euchariſtiam. Quæſieris quare? Quoniam
inquit, eligendi ſunt dies, quibus purius homo cōtinen
tiúsque viuit, quoad tantum ſacramentum dignius ac-
De cōſecra. cedat. Qui enim manducauerit indigne, iudicium ſibi
di. 2. c. quo- manducat & bibit. Alius contrà, Immo, inquit, ſi tanta
tidie. 4. ſen. eſt plaga peccati, atque impetus morbi, vt medicaméta
diſ. 12. c. vl. talia differenda ſint, authoritate antiſtitis debet quiſq;
1. Cor. 11. ab altario remoueri ad agendā pœnitentiam, & eadem

authoritate reconciliari. Hoc eſt enim indigne accipe- K
re, ſi eo tempore accipiat quo debet agere pœnitentiam,
nō vt arbitrio ſuo cum libet, vel auferat ſe communio-
ni, vel reddat. Cæterum ſi peccata tanta non ſunt, vt ex-
communicandus quiſquam homo iudicetur, nō ſe de-
bet à quotidiana medicina dominici corporis ſepara-
re. Rectius inter eos fortaſſe quiſquā dirimit litem, qui
monet vt præcipue in Chriſti pace permaneant. Faciat *de cōſ. di. 2.*
autem vnuſquiſq; quod ſecundum fidem ſuam pie cre- *c. Quotidie.*
dit eſſe faciendum. Neuter enim eorū exhonorat cor-
pus & ſanguinem domini, ſi ſaluberrimum ſacramen-
tum certatim honorare contendunt. Neque enim liti-
gauerunt inter ſe, aut quiſquam eorum ſe alteri præpo-
ſuit Zachæus & ille centurio, cum alter eorum gaudēs *Luca. 19.*
in domum ſuam ſuſceperit dominum, alter dicit, Non *Matth. 8.*
ſum dignus vt intres ſub tectum meum: Ambo ſalua-
torem honorificantes diuerſo & quaſi cōtrario modo,
ambo peccatis miſeri, ambo miſericordiam conſecuti.
Valet etiam ad hanc ſimilitudinem quod in primo po *1. Retra. 20*
pulo vnicuique manna ſecundum propriam volunta-
tem in ore ſapiebat, ſic in ore cuiuſq; Chriſtiani ſacra- *† aliàs, quo*
mētum illud quo modo ſumatur æſtimandum. † Nam *ſubiugatus*
& ille honorando non audet quotidie ſumere, & ille *eſt mūdus.*
honorando non audet vllo die prætermittere. Con- L
temptum ſolum non vult cibus ille, ſicut manna faſti-
dium. Inde enim & Apoſtolus indigne dicit acceptum
ab eis, qui hoc non diſcernebant à cæteris cibis venera-
tione ſingulariter debita. Continuo quippe cum dixiſ- *1. Corin. 11.*
ſet, Iudicium ſibi manducat & bibit: addidit vt diceret,
Non diiudicās corpus domini: quod ſatis toto ipſo lo-
co in epiſtola ad Corinthios prima, ſi diligenter atten-
datur apparet. Sit aliquis peregrinus in eo forte lo- *Caput 4.*
co, vbi perſeuerātes in obſeruatione quadrageſimæ, nec
quinta ſabbati lauant relaxantq; ieiunium, Non, inquit, *Ieiunium.*
hodie ieiunabo. Quæritur cauſa, Quia non fit, inquit, in
patria mea. Quid aliud ille niſi conſuetudinem ſuam
cōſuetudini alterius præponere conatur? Non enim mi
hi de libro dei hæc recitaturus eſt, aut vniuerſæ qua-
cunq; dilatatur eccleſiæ plena voce certabit, aut oſten-
det iſtum contra fidem facere, ſe autem ſecundum fi-
dem, moreſq; hinc optimos aut illum violare, aut ſe cu
ſtodire conuincet. Violant ſanè quietem & pacem ſuā
de ſuperflua quæſtione rixando. Mallem tamen in re-
bus huiuſmodi, vt & ille in huius & hic in illius patria M
ab eo quod cæteri faciunt non abhorreret. Si verò etiā
in aliena patria cum peregrinetur, vbi maior & frequē-
tior eſt populus dei, vidit, verbi gratia, bis offerri quin-
ta ſabbati hebdomadæ vltimæ quadrageſimæ & mane
& ad veſperam, venienſq; in patriam ſuam, vbi fine diei
mos eſt offerri, male illiciteq; fieri contendat, quoniam
alibi aliter ipſe viderit, puerilis eſt ſenſus ille, cauendus
in nobis, tolerandus & corrigendus in noſtris. Pri- *Caput 5.*
ma ergo inquiſitio tua quam in commonitorio poſui-
ſti, ex quo trium iſtorum generum ſit attende. Quæris *Euchariſtia*
enim his verbis, quid per quintam feriam vltimæ heb- *bis in die.*
domadis Paſchæ fieri debeat: An offerendum ſit mane,
& rurſus poſt cœnā, propter illud quod dictum eſt: Si-
militer poſtquam cœnatum eſt: An ieiunādum, & poſt
cœnam tantummodo offerendum: An etiam ieiunan-
dum & poſt oblationē ſicut facere ſolemus cœnādum.
Ad hæc itaq; ita reſpondeo, vt quid horū ſit faciendum
ſi diuinæ ſcripturæ præſcribit authoritas, nō ſit dubitan-
dum quin ita facere debeamus vt legimus, vt iam non
quo modo faciendum, ſed quo modo ſacramentū intel
ligendum ſit diſputemus. Similiter etiā ſi quid horum
tota

A tota die per orbem frequentat ecclesia. Nam hoc quin ita faciendum sit, disputare insolentissimæ insaniæ est. Sed neque hoc neque illud inest in eo quod tu quæris. Restat igitur vt de illo tertio genere sit, quod per loca regionesq; variatur. Faciat ergo quisque quod in ea ecclesia in quam venit, inuenerit. Non enim quicquam eorum contra fidem fit, aut cōtra mores, hinc vel inde meliores. His enim causis, id est, aut propter fidem, aut propter mores, vel emendari oportet quod perperam fiebat, vel institui quod non fiebat. Ipsa quippe mutatio consuetudinis etiā quæ adiuuat vtilitate, nouitate perturbat. Quapropter quæ vtilis non est, perturbatione infructuosa consequenter noxia est. Nec ideo putari debet institutum esse multis locis, vt illo die post refectionem offeratur, quia scriptum est identidem: Et calicem accipiens post cœnam dicens, & cætera. Ipsam enim potuit appellare cœnam, qua iam corpus acceperant, vt deinde calicem acciperent. Apostolus nanque alibi dicit: Conuenientibus ergo vobis in vnum, nō est *1.Cor.11.* dominicam cœnam manducare: hanc ipsam acceptio- *Caput 6.* nem Eucharistiæ dominicam cœnam vocans. Illud magis mouere potuit homines, vtrum iam refecti die B illa vel offerrent vel sumerent Eucharistiam, quod in *Matth.26.* Euangelio dicitur: Cum autem illi manducarent, accepit Iesus panem & benedixit: cum etiam superius dixisset, Cum sero factum esset, recumbebat cum duodecim, & manducantibus eis dixit, Quoniā vnus ex vobis me *De cōse.dis. 2.liquido.* tradet. Post enim tradidit sacramentum. Et liquido apparet, quando primum acceperunt discipuli corpus & sanguinem domini, nō eos accepisse ieiunos. Nunquid tamen propterea calumniandum est vniuersæ ecclesiæ, quod à ieiunis semper accipitur? Ex hoc enim placuit spiritui sancto, vt in honorem tanti sacramenti in os *4.sen.di.8. ca.hic aut. †cæteri.* Christiani prius dominicum corpus intraret quàm exteri† cibi. Nam ideo per vniuersum orbem mos iste seruatur. Neq; enim quia post cibos dedit dominus, propterea pransi aut cœnati fratres ad illud sacramētum accipiendum conuenire debent, aut sicut faciebant quos Apostolus arguit & emendat, mensis suis ista miscere. Nanque saluator quò vehementius commendaret mysterij illius altitudinem, vltimum hoc voluit infigere cordibus & memoriæ discipulorum, à quibus ad passionem digressurus erat. Et ideo non præcepit quo deinceps ordine sumeretur, vt Apostolis per quos ecclesias C dispositurus erat, seruaret hunc locum. Nam si hoc ille monuisset, vt post cibos alios semper acciperetur, credo quod eum morem † nemo variasset. *†modum.* Cum verò ait Apostolus de hoc sacramento loquens, Propter quod *1.Corin.11.* fratres cum conuenitis ad manducandum, inuicem expectate. Si quis esurit domi manducet, vt non ad iudicium conueniatis, statim subtexuit, Cætera autem cum venero ordinabo. Vnde intelligi datur, quia multum erat, vt in epistola totum illum agendi ordinem insinuaret, quem vniuersa per orbem seruat ecclesia, ab ipso ordinatum esse quod nulla morum diuersitate variatur. *Caput 7.* Sed nonnullos probabilis quædam ratio delectauit, vt vno certo die per annum, quo ipsam cœnā dominus dedit, tanquam ad insigniorem commemorationē post cibos offerri & accipi liceat corpus & sanguis domini. Honestius autem arbitror ea hora fieri, vt qui etiam ieiunauerit, post refectionem quæ hora nona fit, ad oblationem possit occurrere. Quapropter neminē cogimus dominica illa cœna prandere, sed nulli etiam contradicere audemus: hoc tamen non arbitror institutum, nisi quia plures & propè omnes in plerisq; locis eo die cœnare † consueuerunt. Et quia nonnulli D etiam ieiunium custodiunt, mane offertur ‹ Christo › *†lauare.* propter prandentes, quia ieiunia simul & lauacra tolerare nō possunt, ad vesperam verò propter ieiunantes. Si autem quæris, cur etiam lauandi mos ortus sit. Nihil mihi de hac re cogitanti probabilius occurrit, nisi quia baptizandorum corpora per obseruationē quadragesimæ sordidata, cum offensione sensus ad fontem tractarentur, † nisi aliqua die lauarentur. *†venirent.* Istum autem diem potius ad hoc electum, quo cœna dominica anniuersariè celebratur. Et quia concessum est hoc baptismum accepturis, multi cum his lauare voluerunt ieiuniumq; relaxare. His vt potui disputatis, moneo, vt ea quæ prælocutus sum serues quantū potes, vt decet Ecclesiæ prudentē ac pacificum filium. Alia quæ interrogasti, si deus voluerit alio tempore expediam.

Tomus secundus.

Augustinus Ianuario, copiosius disserens de ritibus ecclesiæ, vel iis quos negligi nefas est, vel iis, qui pro tempore locoq; seruari possunt, aut omitti: vel iis, qui tollendi sunt, si citra maius incommodum liceat. Has duas epistolas Augustinus recenset inter libros, ob hanc prolixiorem.

Epistola CXIX.

LECTIS literis tuis, vbi me commonuisti, vt *Caput 1.* debitum redderē de residuis enodandis quæ- E stionibus, quas iam longe ante quæsieras, gratissimum nulliq; charissimū desyderium studij tui amplius [differri,] tolerare non potui, & quamuis in medijs aceruis occupationum mearū, hanc feci præcipuam, vt ad ea quæ me interrogasti responderē tibi. Diutius autē de tua epistola disputare nolo, ne hoc ipsum me impediat iam tandem reddere quod debeo. Quæris quæ *Quæstio prima de natali Christi.* causa sit, cur anniuersarius dies celebrandæ dominicæ passionis, non ad eundem redeat anni diem, sicut dies qua traditur natus. Et deinde subiungis, si hoc sit propter sabbatū & lunam, quid sibi velit in hac re obseruatio sabbati & lunæ. Hîc primum oportet, vt noueris, diem natalis domini, non in sacramento celebrari, sed tantū in memoriam reuocari quod natus sit, ac per hoc nihil opus erit, nisi reuolutū anni diem, quo ipsa res acta est, festa deuotione significari. Sacramentū est autē in alia celebratione, cum rei gestæ ita rememoratio fit, vt aliquid etiā significari intelligatur, quod sancte accipiendum est. Eo itaq; modo agimus Pascha, vt non solum *Pascha.* in memoriam quod gestum est reuocemus, id est, quod mortuus est Christus & resurrexit, sed etiam cætera quę circa ea attestantur ad sacramenti significationem non F omittamus. Quia enim sicut dicit Apostolus, Mortuus *Roma.4.* est propter delicta nostra, & resurrexit propter iustificationem nostram. Transitus quidem de morte ad vitam in illa passione domini & resurrectione sacratus est. Nā etiam vocabulum ipsum, quod Pascha dicitur, nō Gręcum, sicut vulgo videri solet, sed Hebræū esse dicūt, qui linguam vtranq; nouerunt. Neq; enim à passione, quoniā Græce πάσχειν dicitur pati, sed ab eo quod transitur, vt dixi, de morte ad vitam Hebræo verbo res appellata est. In quo eloquio Pascha transitus dicitur, sicut perhibent qui hoc sciunt. Quod voluit & ipse dominus tangere cū dicit: Qui credit in me trāsiet de morte ad vitā. *Ioan.5.* Et maxime idem Euāgelista hoc exprimere voluisse intelligitur, cū celebraturo domino Pascha cū discipulis suis, vbi cœnā eis mysticā dedit, Cū vidisset, inquit, Iesus *Ioan.13.* quia venit eius hora vt transiret de mundo ad patrem. Trāsitus ergo de hac vita mortali in aliā vitā immortalē, hic est enim de morte ad vitā, in passione & in resurrectione domini cōmendatur. Hic transitus à nobis *Caput 2.*

G modo agitur per fidem, quæ nobis est in remissionem
peccatorum, in spem vitæ æternæ diligentibus deum &
Gala.5. proximum, quia fides per dilectionem operatur, & iu-
Abac.1. stus ex fide viuit. Spes autem quæ videtur, non est spes.
Roma.8. Quod enim videt quis quid sperat? Si autem quod non
videmus speramus, per patientiam expectamus, secun-
dum hanc fidem, & spem & dilectionem qua cœpimus
esse sub gratia, iam commortui sumus cum Christo, &
consepulti illi per baptismum [in morte,] sicut dicit A-
Roma.6. postolus: Quia & vetus homo noster simul confixus
est cruci cum illo, & resurreximus cum illo: quia simul
nos excitauit, & simul sedere fecit in cœlestibus. Vnde
Coloss.3. est & illa exhortatio. Si autem resurrexistis cum Chri-
sto quæ sursum sunt quærite, vbi Christus est ad dexte-
ram dei sedens, quæ sursum sunt sapite, non quæ super
terram. Sed quia sequitur & dicit: Mortui enim estis &
vita vestra abscondita est cũ Christo in deo, cum Chri
stus apparuerit vita vestra, tunc & vos apparebitis cum
illo in gloria: satis indicat quid velit intelligi, quia tunc
transitus noster de morte ad vitam qui fit per fidem, spe
peragitur futuræ in fine resurrectionis & gloriæ, cum
1.Cor.15. corruptibile hoc, id est, caro ista in qua gemimus mo-
do, induet incorruptionem, & mortale hoc induet im-
mortalitatem. Nunc enim quidem iam habemus pri-
H mitias spiritus per fidem, sed adhuc in nobisipsis inge-
miscimus adoptionem, expectantes redemptionẽ cor-
poris nostri. Spe enim salui facti sumus. In hac spe cum
sumus, corpus quidem mortuum est, propter peccatum,
spiritus autem vita est propter iusticiam. Sed vide quid
sequitur: Si autem spiritus eius, inquit, qui suscitauit
Roma.8. Christũ à mortuis habitat in vobis, qui suscitauit Chri-
stum à mortuis, viuificabit & mortalia corpora vestra
per inhabitantẽ spiritum eius in vobis. Hoc igitur vni-
uersa Ecclesia, quæ in peregrinatione mortalitatis in-
uenta est, expectat in fine seculi quod in domini nostri
Iesu Christi corpore præmonstratũ est, qui est ex mor-
tuis primogenitus, quia & corpus eius cuius caput est
Caput 3. ipse, non nisi Ecclesia est. Nonnulli enim atten-
dentes verba quæ assidue dicit Apostolus: Quia & mor
tui sumus cum Christo, & resurreximus cum eo, nec in-
telligentes quatenus dicatur, arbitrati sunt iam factam
esse resurrectionem, nec vllam vlterius in fine tempo-
2.Timo.2. rum esse sperandam. Ex quibus est, inquit Hymenæus
& Philetus, qui circa veritatem aberrauerunt, dicentes
I resurrectionem iam factam esse, & fidem quorundam
subuerterunt. Idem Apostolus eos arguens detestatur,
qui tamen dicit nos resurrexisse cum Christo. Vnde?
nisi quia hoc per fidem & spem & dilectionem factum
Roma.8. esse dicit in nobis secundum primitias spiritus? Sed
quia spes quæ videtur non est spes, & ideo si quod non
videmus speramus, per patientiam expectamus, restat
vtique redemptio corporis nostri quam expectantes
Roma.12. in nobisinetipsis ingemiscimus. Vnde est illud: Spe
gaudentes, in tribulatione patientes. Hæc igitur inno-
uatio vitæ nostræ est, quidam transitus de morte ad vi-
tam, qui primo fit per fidem, vt in spe gaudeamus, &
in tribulatione patientes simus, dum adhuc exterior no
ster homo corrumpitur, sed interior renouatur de die
in diem, propter initium nouæ vitæ, propter nouum
hominem quem iubemur induere & exuere veterem.
2.Cor.4. Expurgantes vetus fermentum vt simus noua consper-
1.Cor.5. sio, quoniam Pascha nostrum immolatus est Christus.
Propter hanc ergo vitæ nouitatem, primus mensis in
anni mensibus celebrationi huic attributus est. Nam &
ipse dicitur mensis nouorum. Quia verò in toto tem-
pore seculi nunc tertium tempus apparuit, ideo resur- K
rectio domini triduana est. Primum enim tempus est
ante legem, secundum sub lege, tertium sub gratia, vbi
iam manifestatio est sacramenti prius occulti in pro-
phetico ænigmate. Hoc ergo & in lunari numero si-
gnificatur, quia enim septenarius numerus solet in scrip
turis ad quandam perfectionem mysticus apparere: ter-
tia hebdomada lunæ Pascha celebratur, id est, qui dies
occurrerit à quartadecima in vicesimamprimam.

Est illic & aliud sacramentum, quod si tibi obscu- *Caput 4.*
rum fuerit, quia in talibus inquisitionibus minus erudi-
tus es, non contristeris. Nec ideo me putes meliorem,
quia hæc in studiis puerilibus didici. Qui enim gloria-
tur, in eo glorietur, inquit, scire & intelligere, quoniam *Hiere.9.*
ego sum dominus. Nonnulli ergo studiosi talium rerũ
quæsiuerũt multa de muneribus † & motibus syderum. *† numeris.*
Et qui subtilius ista scrutati sunt, incrementa & decre-
menta lunaria ex conuersione globi eius coniecerunt,
non quod aliquid substantiæ vel accedat ei cum auge-
tur, vel decedat cum minuitur: quod deliramentum
imperiti Manichæi opinantes, repleri eam dixerunt, si- *Manichæi*
cut repletur nauis, ex fugitiua diei † parte, quam com- *de luna.*
mixtam principibus tenebrarum, & eorum sordibus *† dei.*
inquinatam corde ac ore sacrilego & credere & loqui
non dubitant. Hinc ergo impleri lunam dicunt cum L
magna pars diei † magnis laboribus ab inquinamen- *† al cũ eadẽ*
to purgata de toto mundo atque omnibus cloacis fu- *pars dei.*
giens, redditur deo † lugenti dum redeat †. Repleri ve-
rò per mensem dimidium, & alio dimidio in solem
refundi velut in aliam nauem. Nec tamen inter istas a-
nathemanizandas blasphemias aliquid vnquam finge-
re potuerunt, cur vel incipiens lucere vel desinens cor-
niculato lumine fulgeat, aut cur à dimidio mense in-
cipiat minui, & non ad refundendum plena perueni-
at. Illi autem qui hoc certis numeris indagarunt, ita vt
& defectus solis & lunæ non solum cur fierent, sed e-
tiam quando futuri erant longè ante prædicerent, &
eos determinatis interuallis temporum, canonica sup-
putatione præfigerent, literisque mandarent, quas mo-
do qui legunt atque intelligunt nihilominus eos præ-
dicunt, nec aliter aut aliâs accidunt quàm prædicunt.
Tales ergo quibus non est ignoscendum, sicut sancta
scriptura dicit: quia cum tantum valerent vt possent æ-
stimare seculum, quo modo dominum eius supplici
pietate non facilius inuenerunt, ex ipsis cornibus lunæ M
quæ à sole auersa sunt, siue crescentis, siue decrescentis,
coniecerunt eam vel à sole illustrari: & quanto magis
ab eo recederet, tanto magis ab ea parte quæ terris appa
ret radios eius excidere: quanto autem ad eum magis
post dimidiũ mensem ex alio semicirculo propinqua-
ret, tanto magis à superiori parte illustrata ab ea parte
quam terris aduerteret non posse excipere radios, &
propterea videri decrescere: vel si haberet suum lumen,
illud haberet ex vna parte in hemisphærio, quam par-
tem cum recedens à sole paulatim terris ostenderet, do-
nec totam ostenderet quasi augmenta monstrare, dum
non addatur quod deerat, sed perdatur quod inerat, ac
rursus paulatim abscondere quod patebat, & ideo vi-
deri decrescere. Sed quodlibet horum sit duorum, illud
certum atque manifestum est, & cuiuis aduertenti facile
cognitum, quod luna non augeatur ad oculos nostros
nisi à sole recedendo, neque minuatur nisi ad solem ex
parte alia propinquando. Attende nunc quod in *Caput 5.*
Prouerbiis legitur: Sapiẽs sicut sol permanet, stultus au- *Eccli.27.*
tem sicut luna mutatur. Et quis est sapiens qui perma-
net, nisi

A net, nisi sol ille iusticiæ, de quo dicitur: Ortus est mihi
sol iusticiæ, & quem sibi non fuisse ortum in die nouis-
Sap.5. sima plangentes impij dicturi sunt. Et, Iusticiæ lumen
non luxit nobis, & sol iusticiæ non ortus est nobis? Nã
Matt.5. istum carnis oculis visibilem solem oriri facit super bo
nos & malos deus, qui etiam pluit super iustos & iniu-
stos. Ducuntur autem semper ex rebus visibilibus inui-
Lunæ alle- sibilium congruæ similitudines. Quis est ergo ille stul-
goria. tus qui tanquam luna mutatur, nisi Adam in quo om-
nes peccauerunt? Anima quippe humana recedens à so
le iusticiæ, ab illa scilicet interna contemplatione incõ
mutabilis veritatis, omnes vires suas in terrena conuer
tit, & eo magis magisq; obscuratur in interioribus ac
superioribus suis: sed cum redire cœperit ad illam in-
commutabilem sapientiam, quãto magis ei appropin-
quat affectu pietatis, tanto magis exterior homo cor-
rumpitur, sed interior renouatur de die in diem, om-
nisq; lux illa ingenij, quæ ad inferiora vergebat, ad su-
2.Cor.4. periora cõuertitur, & à terrenis quodam modo aufer-
tur, vt magis magisq; huic seculo moriatur, & vita eius
Coloss.3. abscondatur cum Christo in deo. Mutatur ergo in de-
Eccle.10. terius ad exteriora progrediens, & in vita sua proijciẽs
Psal.9. intima sua, & hoc terræ, id est, eis qui terrena sapiunt
B melius videtur, cũ laudatur peccator in desyderijs ani-
mæ suæ, & qui inique gerit benedicitur. Mutatur autem
in melius cum intentionem suam & gloriam à terre-
nis quæ in hoc seculo apparent, paulatim auertit, & ad
superiora ab inferioribus conuertit, & hoc terræ, id est,
eis qui terrena sapiunt deterius videtur. Vnde illi im-
pij postremo infructuosam agentes pœnitẽtiam, etiam
Sap.5. hoc inter multa dicturi sunt. Ij sunt quos aliquando
habuimus in derisum & in similitudinem improperij:
Nos insensati vitam illorum æstimabamus insaniam.
Ac per hoc spiritus sanctus de visibilibus ad inuisibilia,
& de corporalibus ad spiritalia sacramenta similitudi-
nem ducens, trãsitum illum de alia vita in aliam vitam
quod Pascha nominatur, à quartadecima luna voluit
obseruari, vt non solum propter tempus tertium quod
supra cõmemoraui, quia inde incipit hebdomada ter-
tia, sed etiam propter ipsam tertiam conuersionem ab
exterioribus ad interiora de luna similitudo assumere-
tur, vsq; ad vicesimam vero & primam, propter ipsum
numerum septenarium, quo vniuersitatis signatio sæpe
figuratur, qui etiã ipsi Ecclesiæ tribuitur propter instar
C vniuersitatis. Ideo Ioãnes Apostolus in Apocalypsi,
Cap.6. ad septem scribit Ecclesias. Ecclesia vero adhuc in ista
mortalitate carnis constituta, propter ipsam mutabi-
litatem lunæ nomine in scripturis signatur. Vnde est
Psal.10. illud: Parauerunt sagittas suas in pharetra, vt sagittent
Coloss.3. in obscura luna rectos corde. Prius enim quàm fiat il-
lud quod dicit Apostolus: Cũ Christus apparuerit vita
vestra, tũc & vos apparebitis cum ipso in gloria, obscu-
ra videtur Ecclesia in tempore peregrinationis suæ, in-
ter multas iniquitates gemens, & tunc sunt timẽdæ in-
sidiæ fallacium seductorum, quas nomine sagittarum
intelligi voluit. Vnde alio loco propter nuncios fide-
lissimos veritatis quos vbiq; parit Ecclesia dicitur: Lu-
na testis in cœlo fidelis. Et cum de regno domini psal-
Psal.88. mus cantaret: Orietur, inquit, in diebus eius iusticia &
Psal.71. abundantia pacis, donec interficiatur luna: id est, abũ-
1.Cor.15. dantia pacis intantum crescet, donec omnem mutabi-
litatem mortalitatis absumat. Tunc nouissima inimi-
ca destruetur mors, & quicquid nobis resistit ex infir-
mitate carnis, vnde nobis perfecta pax nondũ est, con-
sumetur omnino, cum corruptibile hoc induerit in-
corruptionem, & mortale hoc induerit immortalita- D
tem. Vnde & illius ciuitatis muri, quæ Hiericho appel-
latur, quia in Hebręo eloquio luna interpretari dicitur, Iosue.6.
septimo circuitu testamenti arcæ corruerunt. Quid e-
nim nunc aliud agit annunciatio regni cœlorum, quã
circuitio arcæ significauit, nisi vt omnia munimenta
mortalis vitæ, id est, omnis spes huius seculi, quæ resi-
stit spei futuri seculi in dono septenario spiritus sancti
per liberum arbitrium destruatur? Ob hoc enim circũ- Liberũ ar-
eunte arca non impulsu violento illi muri ceciderunt, bitrium.
sed sponte. Sunt & alia testimonia scripturarum, quæ
nobis ingerunt per commemorationem lunæ Ecclesiæ
significationem, quæ in ista mortalitate ab illa Hieru-
salem, cuius ciues angeli sunt, in ærumnis & laboribus
peregrinatur. Non ideo tamen putare debent stulti,
qui nolunt in melius commutari, adoranda esse illa lu-
minaria, quia ducitur ex eis aliquando similitudo ad
diuina mysteria figuranda: ex omni enim creatura du-
citur. Nec ideo debemus in sententiam damnationis
irruere, quæ ore Apostolico de quibusdam profertur,
qui coluerunt & seruierũt creaturæ potius quàm crea- Roma.1.
tori, qui est benedictus in secula. Sicut enim non ado-
ramus pecora, quamuis dictus sit Christus & agnus & E
vitulus: nec feram, quia dictus est leo de tribu Iuda: nec
lapidem, quia petra erat Christus: nec montem Sion,
quia in ipso figuratur Ecclesia: sic nec solem nec lunã,
quamuis ex ea cœlesti creatura, sicut ex multis terrestri-
bus sacramentorum figurę ad informationes mysticas
assumantur. Quapropter Manichæorũ vel Mathe- Cap.7.
maticorum deliramenta cum detestatione irridenda
sunt: quibus cum obiecerimus vana commenta, vnde
homines in errorem præcipitant, quò prius præcipitati
sunt, garruli sibi videtur, cum dicunt nobis: Cur & vos
ad solis & lunæ cõputationem Pascha celebratis? quasi
nos ordines syderum, ac vicissitudines temporum à
summo atque optimo deo conditas arguamus, & non
eorum peruersitatem, quæ rebus sapientissime conditis
ad stultissimas opiniones abutitur. Nam si Mathema-
ticus nobis contradicturus est de syderibus & lumina-
ribus cœli ad sacramenta mystice figuranda similitudi
nes ducere, contradicant & augures ne dicatur nobis:
Estote simplices vt columbæ. Contradicant & Marsi Matt.10.
ne dicatur nobis: Astuti sicut serpentes. Contradicant
histriones, ne in psalmis citharã nominemus. Ac quia
ex his rebus ad mysteria verborum dei, similitudinum F
signa sumuntur, dicant si placet, vel auspicia nos capta-
re, vel venena conficere, vel theatricas affectare luxu-
rias, quod dementissimũ est dicere. Non igitur nos de
sole & luna annuis menstruisve temporibus actionum
nostrarum euenta conijcimus, ne in vitæ humanæ pe-
riculosissimis tempestatibus tanquam in scopulos mi-
seræ seruitutis illisi, à libero arbitrio naufragemus: sed Liberũ ar-
ad rem sacratè significandam similitudines aptas reli- bitrium.
giosissima deuotione suscipimus, sicut de cætera crea-
tura, de ventis, de mari, de terra, de volatilibus, de pisci
bus, de pecoribus, de arboribus, de hominibus, ad ser-
monem quidem multipliciter, ad celebrationem vero
sacramentorum iam Christiana libertate parcissime,
sicut de aqua, de frumento, de vino, de oleo. In seruitu-
te autem veteris populi etiam multa celebrari impera-
ta sunt, quæ nobis tantummodo intelligenda tradun-
tur. Non itaque dies obseruamus & annos & menses
& tempora, ne audiamus ab Apostolo: Timeo ne forte Galat.4.
sine causa laborauerim in vobis. Eos enim inculpat qui
dicunt: Non proficiscar, quia posterus dies est, aut quia
luna

G luna sic fertur: vel, Proficiscar vt prospera cedant, quia
ita se habet positio syderum. Non agam hoc mense cõ-
mercium, quia illa stella mihi agit mensem: vel agam,
quia suscepit mensem. Non plãtem hoc anno vineam,
quia bisextus est. Non autem quisquam sapiens arbi-
tretur obseruatores temporum reprehendendos, qui di
cunt: Non proficiscar hodie, quia tempestas exorta est:
aut non nauigem, quia adhuc sunt hybernæ reliquæ:
aut tempus seminandi est, quia hymbribus autumnali-
bus terra satiata est, vel si qui forte alij naturales effe-
ctus circa motum aëris & humoris ad variandas tem-
porum qualitates in syderum ordinatissima cõuersio-
ne notati sunt, de quibus dictum est cum cõderentur:
Gen. 1. Et sint in signis & temporibus & diebus & in annis. Si
quæ autem figuræ similitudinem non tantum de cœ-
lo & de syderibus, sed etiã de inferiori creatura ducun
tur ad dispensationem sacramentorum, eloquẽtia quę-
dam est doctrinæ salutaris, mouendo affectus discen-
tium accommodata, à visibilibus ad inuisibilia, à cor-
poralibus ad spiritalia, à temporalibus ad æterna.

Cap. 8. Nec quisquam nostrum attendat quod eo tempore,
quo Pascha celebramus, sol in ariete est, sicut illi appel-
lant quendam syderum locum, vbi reuera mẽse nouo-
H rum sol inuenitur: sed siue illi arietẽ, siue aliquid aliud
eandem partem cœli vocare voluerint, nos de scriptu-
ris sanctis hoc didicimus, quod omnia sydera deus cõ-
didit, & locis cœlestibus quibus voluit, ordinauit, quæ
stellis distincta & ordinata in quaslibet partes diuidãt
quibuslibet vocabulis vocent, vbicũque sol esset mense
nouorum, illic eũ reperiet hæc celebratio, propter simi-
litudinem sacramenti renouandæ vitæ, de qua satis su-
pra disseruimus. Quod si etiam locus ille syderum ari-
es vocari posset propter aliquam figuræ congruẽtiam,
neque huiusmodi timeret sermo diuinus aliquam sa-
cramenti similitudinem ducere, sicut de aliis nõ solum
cœlestibus, sed etiam terrestribus creaturis, sicut de O-
rione & Pleiadibus, sicut de monte Sina, & de monte
Sion, sicut de fluminibus quæ vocantur Geon, Phison,
Tigris, Euphrates: sicut de ipso toties in sanctis myste-
riis nobilitato fluuio Iordane rerum figurate insinuan-
darum mysticas similitudines addidit. Sed quantum
intersit inter syderum obseruationes ad aëreas qualita-
tes accommodatas, sicut agricolæ vel nautæ obseruant:
aut ad notandas partes mundi cursumq; aliquò & ali-
I unde dirigendum quod gubernatores nauium faciũt,
& ij qui per solitudines arenosas i interiora Austri nul
la semita certa vel recta gradiũtur: aut cum ad aliquid
in doctrina vtili figurate significãdum, fit nonnullorũ
syderum aliqua commemoratio. Quãtum ergo inter-
sit inter has vtilitates, & vanitates hominum ob hoc
obseruantium sydera, vt nec aëris qualitates, nec re-
gionum vias, nec solos temporum numeros, nec spiri-
talium similitudines, sed quasi fatalia rerum iam euen-
Cap. 9. ta perquirant, quis non intelligat? Sed iam dein-
ceps videamus cur etiam id obseruetur, cum Pascha ce
Sabbati lebratur, vt sabbatum occurrat. Hoc enim proprium
mysterium. Christianæ religionis est. Nam Iudæi mensem nouorũ
tantummodo & lunam obseruant à quartadecima vs-
que ad vicesimam primam. Et quia illud eorũ Pascha,
quo passus est dominus, ita occurrit, vt inter mortem
eius & resurrectionem medius esset sabbati dies, addẽ-
dum patres nostri censuerunt, vt & nostra festiuitas à
Iudæorũ festiuitate distingueretur: & quod non frustra
factum esse credendum est ab illo, qui est ante tempo-
ra, & per quem facta sunt tempora, & qui venit in ple-
nitudine temporum, & qui potestatẽ habebat ponendi K
animam suam & iterum recipiendi eam, & ideo non
fatalem, sed opportunam sacramento, quod commen-
dare instituerat, horam expectabat, cum diceret: Non-
dum venit hora mea. Vt igitur anniuersaria passionis Ioan. 2.
eius celebratione à posteris seruarẽtur: quod enim nũc
vt superius dixi, fide ac spe gerimus, atque vt ad id per-
ueniamus, dilectione satagimus, requies est quędam ab
omni labore omnium molestiarum sancta atque per-
petua, in eadem nobis ex hac vita fit trãsitus, quem do-
minus noster Iesus Christus sua passione demonstrare
ac consecrare dignatus est. Inest autem in illa requie
non desidiosa segnicia, sed quædam ineffabilis trãquil
litas actionis ociosæ. Sic enim ab huius vitæ operibus
in fine requiescitur, vt in alterius vitæ actione gaudea-
tur. Sed quia talis actio in dei laude agitur, sine labore
membrorum, sine angore curarum, nõ ad eam sic trãs-
itur per quietem, vt ipse labor succedat: id est, nõ sic es-
se incipiat actio, vt esse desinat quies. Neque enim red-
itur ad labores & curas, sed permanet in actione quod
ad quietem pertinet: neq; enim in opere laboratur, ne-
que in cogitatione fluctuatur. Quia ergo per requiem
ad primam vitam reditur, vnde anima lapsa est in pec
catum, propterea sabbato, requies significatur. Illa autẽ L
vita prima, quæ de peregrinatione redeuntibus, & pri-
mam stolam accipientibus redditur, per vnam sabbati,
quem diem dominicum dicimus, figuratur. Quęre sep-
tem dies Genesim legẽs, inuenies septimum sine vespe-
ra, quia requiem sine fine significat. Prima ergo vita nõ
fuit sempiterna requies peccanti, requies autem vlti-
ma sempiterna est, ac per hoc & octauus sempiter-
nam beatitudinem habebit, quia requies illa quæ sem-
piterna est, excipitur ab octauo, non extinguitur: ne-
que enim aliter sempiterna esset. Ita ergo erit octauus
qui primus, vt prima vita non tollatur, sed reddatur æ-
terna. Sabbatum tamen commendatum est, priori Cap. 10.
populo in ocio corporali temporaliter, † & vt figura † in ocio cor
esset sanctificationis in requiẽ spiritus sancti. Nusquã poralitur ce
enim legimus in Genesi sanctificationem per omnes lebranda.
priores dies, sed de solo sabbato dictum est: Et sanctifi- Gen. 2.
cauit deus diem septimum. Amant enim requiem siue
piæ animæ, siue iniquæ: sed an perueniãt ad illud quod
plurimum amãt, nesciunt: nec aliquid appetunt etiam
ipsa corpora ponderibus suis, nisi quiescere à motibus
suis. Nam sicut corpus tãdiu nititur pondere, siue deor M
sum versus, siue sursum versus, donec ad locũ quò ni-
titur veniens, conquiescat. Pondus quippe olei si dimit-
tatur in aërem, deorsum: si autem sub aquis, sursum ni-
titur: Sic animæ ad ea quæ amant propterea nituntur,
vt perueniendo requiescant. Et multa quidem per cor-
pus delectant, sed non est in eis æterna requies, nec sal-
tem diuturna, & propterea magis sordidant animam,
& aggrauant potius, vt syncerum eius pondus, quo in
superna fertur, impediant. Cum ergo anima in seipsa
delectatur, nondum re incommutabili delectatur, &
ideo adhuc superba est, quia se pro summo habet, cum
superior sit deus. Nec in tali peccato impunita relin-
quitur, quia deus superbis resistit, humilibus autem dat Iaco. 4.
gratiam. Cum autem deo delectatur, ibi veram, certã,
æternam inuenit requiem, quam in aliis quærebat, nec
inueniebat. Proinde admonetur in Psalmo: Delectare Psal. 36.
in domino, & dabit tibi petitiones cordis tui. Quia er- Roma. 5.
go charitas dei diffusa est in cordibus nostris per spiri-
tum sanctum qui datus est nobis, ideo sanctificatio in
septimo die commemorata est, vbi requies commen-
datur.

A datur. Quia vero nec bene operari possumus, nisi dono eius adiuti, sicut dicit Apostolus: *Philip. 2.* Deus enim est qui operatur in nobis & velle & operari pro bona voluntate, nec agere nec requiescere poterimus post omnia bona opera nostra, quæ in hac vita gerimus, nisi eius dono ad æternitatem sanctificati atque perfecti. Propterea de ipso deo dicitur: *Gene. 1. & 2.* Cum fecisset omnia opera val de bona, septimo die requieuit ab omnibus operibus suis quæ fecit. Futuram enim requiem significabat, quã post bona opera daturus erat nobis hominibus. Sicut enim cum bene operamur, ipse dicitur operari in nobis, cuius munere operamur: ita cum requiescimus, ipse requiescere dicitur, quo donante requiescimus.

Caput 11. Hinc est quod etiam tribus primis præceptis decalogi, quæ ad deum pertinent, cætera enim septem ad proximum pertinent, id est, ad hominem, quia in duobus *Matt. 22.* præceptis tota lex pendet, tertium ibi de obseruatione sabbati positum est: vt in primo præcepto patrem intelligamus, vbi prohibetur coli aliqua in figmentis hominum dei similitudo, non quia non habet imaginem deus, sed quia nulla imago eius coli debet, nisi illa B quæ hoc est quod ipse, nec ipsa pro illo sed cum illo. Et quia creatura mutabilis est, ac propterea dicitur, *Roma. 8.* Omnis creatura vanitati subiecta est, quoniã natura etiam vniuersa in parte demõstratur, ne quisquam filium dei verbum, per quod facta sunt omnia, putaret esse creaturam, sequitur aliud præceptum: *Exod. 20. Deut. 5.* Non accipies in vanum nomen dei tui. Spiritus autem sanctus, in quo no *Roma. 5.* bis illa requies tribuitur, quam vbique amamus, sed nisi deum amãdo, non inuenimus, cum charitas eius diffunditur in cordibus nostris per spiritum sanctum, qui datus est nobis. Quia ergo sanctificauit deus diem septimum in quo requieuit, tertio præcepto legis insinuatur quod scriptum est de obseruatione sabbati, non vt iam in ista vita nos quiescere existimemus, sed vt omnia quę bene operamur non habeant intentionem, nisi in futuram requiem sempiternam. Memento enim ma ximè, quod iam supra commemoraui, quia spe salui fa- *Roma. 8.* ctisimus: spes enim quæ videtur non est spes ad ipsum autem ignem amoris nutriendum & flammandũ quodam modo, quo tanquam pondere sursum vel introrsum feramur, ad requiem hæc omnia pertinent, quæ C insinuantur nobis figurate. Plus enim mouent & accẽdunt amorem, quàm si nuda & sine vllis sacramentorum similitudinibus ponerentur. Cuius rei causam difficile est dicere. Sed tamen ita se habet vt aliquid per *Allegoria.* allegoricam significationem intimatum plus moueat, plus delectet, plus honoretur, quàm si verbis propriis diceretur apertissime: Credo quod ipse animæ motus quandiu rebus adhuc terrenis implicatur, pigrius inflammatur: si vero feratur ad similitudines corporales, & inde feratur ad spiritalia, quæ illis similitudinibus figurantur, ipso quasi transitu vegetatur, & tanquam in facula ignis agitatus accenditur, & ardentiore dilectione rapitur ad requiem & quietem.

Cap. 12. Ideoque inter omnia illa decem præcepta solum ibi quod de sabbato positum est, figurate obseruandum præcipitur, quam figuram nos intelligendam, non etiã per ocium corporale celebrandam suscepimus. Cum enim sabbato significetur spiritalis requies, de qua dictum est in Psalmo: *Psal. 45.* Vacate & videte, quoniã ego sum deus, & quo vocantur homines ab ipso domino dicẽte: *Matth. 11.* Venite ad me omnes qui laboratis & onerati estis, & ego vos reficiam. Tollite iugum meum super vos, & discite à me quia mitis sum & humilis corde, & inuenietis requiem animabus vestris: Cætera tamen ibi præ- D cepta proprie sicut præcepta sunt, sine vlla figurata significatione obseruamus. Nã & idola non colere ma- *Exo. 20.* nifeste didicimus, & non accipere in vanõ nomen do- *Deut. 5.* mini dei nostri, & honorare patrem & matrem, & non mœchari, non occidere, non furari, nõ falsum testimonium dicere, (non concupiscere vxorem proximi,) nõ concupiscere vllam rem proximi, non figurate aliud prætendunt, & mystice aliud significant, sed sic obseruantur vt sonant. Obseruare tamen diem sabbati non ad literam iubemur secundum ocium ab opere corporali, sicut obseruãt Iudæi: & ipsa eorum obseruatio quia ita præcepta est, nisi aliam quãdam spiritalem requiem significet, ridenda iudicatur. Vnde non inconuenienter intelligimus ad amorem excitãdum, quo ad requiẽ tendimus, valere omnia quæ figurate in scripturis dicuntur, quandoquidem non solum id in decalogo figurate præcipitur, vbi requies commendatur, quæ vbique amatur, sed in solo deo certa & sancta inuenitur.

Dies tamen dominicus non Iudæis, sed Christia- *Cap. 13.* nis resurrectione domini declaratus est, & ex illo habere cœpit festiuitatem suam. Animæ quippe omnium E sanctorum ante resurrectionẽ corporis sunt quidem in requie, sed in ea non sunt actione, qua corpora recepta vegetãtur. Talem quippe actionẽ significat dies octauus, qui & primus: quia non aufert illam requiem, sed glorificat. Non enim redit cum corpore difficultas ex corpore, quia nec corruptio. Oportet enim corrup- *1. Cor. 15.* tibile hoc indui incorruptionẽ, & mortale hoc indui immortalitatem. Quapropter ante resurrectionem domini, quamuis sanctos patres plenos spiritu prophetico octauæ sacramentum nequaquam lateret, quo significatur resurrectio. Nam & pro octaua Psalmus inscribitur, & octauo die circuncidebantur infantes. Et in Ecclesiaste ad duorum testamẽtorum significationem di- *Eccles. 11.* citur: Illis septem & illis octo reseruatum est: tamen illis est occultatum, & solum celebrandum sabbatum tra ditum est, quia erat antea requies mortuorum: resurrectio autem nullius erat donec veniret Christus, qui re- *Roma. 6.* surgens ex mortuis, iam non moreretur, & mors illi vltra non dominaretur. Sed postquam facta est talis resurrectio in corpore dominico, vt præiret in capite Ecclesiæ, quod corpus Ecclesiæ speraret in fine, iam etiam dies dominicus, id est, octauus, qui & primus inciperet F celebrari, ipsa etiam causa intelligitur, cur obseruãdum Pascha, vbi agnũ occidere & comedere iubentur, quod manifestissime passionem domini præfigurat, non eis ita præceptum, vt attenderent occurrere sabbatum, & cum mense nouorum & tertiam lunæ hebdomadam concurrere, vt eundem quoque diem dominus potius sua passione signaret, qui etiam dominicum, id est, octauum, qui & primus est, declaraturus adueniebat.

Attende igitur sacratissimum triduum crucifixi, se- *Cap. 14.* pulti, suscitati. Horum trium quod significat crux, in præsenti agimus vita: quod autem significat sepultura & resurrectio, fide ac spe gerimus. Nunc enim dicitur homini: Tolle crucem tuam, & sequere me. Cruciatur *Coloss. 3.* autem caro, cũ mortificantur membra nostra quæ sunt super terram, fornicatio, immundicia, luxuria, auaricia, & cætera huiusmodi, de quibus idem dicit: Si secũdum *Roma. 8.* carnem vixeritis, moriemini: si autem spiritu facta carnis mortificaueritis, viuetis. Hinc etiam de seipso dicit: Mundus mihi crucifixus est, & ego mundo. Et in alio *Ephe. 6.* loco: Scientes, inquit, quia vetus homo noster simul cõ- *Roma 6.* fixus est cruci cum illo, vt euacuetur corpus peccati, vt vltra

G vltra non seruiamus peccato. Quandiu ergo id agunt
opera nostra vt euacuetur corpus peccati, quandiu ex-
terior homo corrũpitur, vt interior renouetur de die
in diem, tempus est crucis. Hæc sunt etiam bona ope-
ra quidem, tamen adhuc laboriosa, quorum merces est
requies. Sed ideo dicitur: Spe gaudentes, vt cogitantes
requiem futuram, cum hilaritate in laboribus opere-
mur. Hanc hilaritatẽ significat crucis latitudo in trans-
uerso ligno, vbi figuntur manus. Per manus enim ope-
ra intelligimus: per latitudinem hilaritatem operan-
tis, quia tristicia facit angustias: per altitudinem vero
cui caput adiungitur, expectationem retributionis de
sublimi iusticia dei, qui reddet vnicuique secundũ ope-
ra sua, iis quidem, qui secũdum tolerantiam boni ope-
ris gloriam & honorem & incorruptionem quærenti-
bus vitam æternam. Itaque enim longitudo, qua totum
corpus extenditur, ipsam tolerantiam significat, vnde
μακρόθυμοι. longanimes dicuntur, qui tolerant. Profundum autem
quod terræ infixum est, secretum sacramenti præfigu-
rat. Recordaris enim, nisi fallor, quæ verba Apostolus
Ephe. 3. in ista designatione crucis expediat, vbi ait: In charita-
te radicati atque fundati, vt possitis comprehendere cũ
H omnibus sanctis quæ sit lõgitudo, latitudo, altitudo, &
profundum. Ea vero quę nondum videmus & nõdum
tenemus, sed fide & spe gerimus, in alio biduo figurata
sunt. Hæc enim quæ nunc agimus, tãquam clauis præ-
ceptorum in dei timore confixis, sicut scriptũ est: Con-
Psal. 118. fige clauis à timore tuo carnes meas, in necessariis de-
putantur, non in eis quæ per seipsa appetenda & con-
cupiscẽda sunt. Vnde illud quod est optimum se dicit
concupiscere, dissolui & esse cum Christo. Manere au-
tem in carne necessarium, inquit, propter vos. Quod
Philip. 1. ergo, inquit: Cupio dissolui & esse cum Christo, inde
incipit requies, quæ non interrumpitur resurrectione,
sed clarificatur: quæ tamen nunc fide retinetur. Quia
Abac. 2. iustus ex fide viuit. An ignoratis, inquit, quoniam qui-
Roma. 6. cunque baptizati sumus in Christo Iesu, in morte ipsius
baptizati sumus? Consepulti ergo illi sumus per baptis-
mum in mortem. Vnde, nisi fide? Neque enim iam in
nobis perfectum est, adhuc in nobismetipsis ingemi-
scentibus, & adoptionem expectãtibus redemptionem
Roma. 8. corporis nostri. Spe enim salui facti sumus. Spes autem
quæ videtur non est spes. Quod enim videt quis, quid
I sperat? Si autem quod non videmus speramus, per pa-
tientiam expectamus. Quod memento quàm sæpe cõ-
memorem, nec iam nunc in ista vita nos beatos fieri
debere arbitremur, & ab omnibus difficultatibus libe-
ros, ac sic in angustiis rerũ temporalium aduersus deũ
ore sacrilego murmuremus, quasi non exhibeat quod
promisit. Promisit quidem etiam huic vitæ necessa-
ria, sed alia sunt solatia miserorum, alia gaudia beato-
Psal. 93. rum. Domine, inquit, secundum multitudinem dolo-
rum meorum in corde meo, exhortationes tuæ iocun-
dauerunt animam meam. Non ergo murmuremus in
difficultatibus, ne perdamus latitudinem hilaritatis, de
Roma. 12. qua dicitur: Spe gaudentes: quia sequitur, In tribulatio-
1. Cor. 15. ne patiẽtes. Noua ergo vita in fide nunc inchoatur, &
spe geritur: nam tunc perfecta erit, cum absorbebitur
mortale à vita, cum absorbebitur mors in victoriam,
cum illa nouissima inimica destruetur mors, cum im-
ἰσάγγελοι. mutati fuerimus, & æquales angelis facti. Omnes enim,
Luca. 20. inquit, resurgemus, sed non omnes immutabimur. Et
dominus: Erunt, inquit, æquales angelis dei. Apprehen-
si enim sumus modo in timore per fidem, tunc autem
apprehendemur in charitate per spem. Quandiu enim
sumus in corpore, peregrinamur à domino: per fidem K
enim ambulamus, non per spem. Ipse itaque Aposto-
lus, qui dicit: Tunc apprehendam sicut apprehẽsus sum, *1. Cor. 13.*
aperte se non apprehendisse confitetur. Fratres, inquit, *Philip. 3.*
ego me non arbitror apprehendisse. Sed tamen quia
ipsa spes ex promissione veritatis certa nobis est, cum
diceret: Consepulti igitur sumus illi per baptismum in *Roma. 6.*
mortem, subiunxit & ait: Vt quemadmodum surrexit
Christus ex mortuis per gloriam patris, ita & nos in
nouitate vitæ ambulemus. Ambulamus ergo in re la-
boris, sed in spe quietis, in carne vetustatis, sed in fide
nouitatis. Dicit enim: Corpus quidem mortuum est *Roma. 8.*
propter peccatum, spiritus autem viuit propter iusticiã.
Si autem spiritus eius, qui suscitauit Iesum Christum à
mortuis, viuificabit & mortalia corpora vestra per in-
habitantem spiritum eius in vobis. Hoc ex authorita-
te diuinarum scripturarum & vniuersæ Ecclesiæ, quæ
toto orbe diffunditur, consensione per anniuersarium
Pascha celebratur. In magno vnque, sicut iam in- *Cap. 15.*
telligis, sacramento, & in scripturis quidem veteribus
ad agendum Pascha non est præceptum tempus, nisi
ex mẽse nouorum, à luna quartadecima vsque ad vice-
simamprimam: ex Euangelio tamen, quia iam manife- L
stum est quo etiam die dominus crucifixus sit, & in se-
pultura fuerit, & resurrexerit, adiuncta est etiam ipso-
rum dierum obseruatio per patrũ concilia: & orbi vni-
uerso Christiano persuasum est eo modo Pascha cele-
brari oportere. Quadragesima sanè ieiuniorum habet *Quadragesima ieiunium.*
authoritatem, & in veteribus libris ex ieiunio Moysi
& Heliæ: & ex Euangelio, quia totidem diebus domi-
nus ieiunauit, demonstrans Euangelium non dissenti-
re à lege & Prophetis. In persona quippe Moysi lex, in
persona Heliæ prophetæ accipiuntur, inter quos & in
monte gloriosius apparuit, vt euidẽtius emineret, quod
de illo dicit Apostolus, testimonium habens à lege & à
Prophetis. In qua ergo parte anni congruentius obser-
uatio quadragesimæ constitueretur, nisi confini atque
contiguæ dominicæ passioni? Quia in ea significatur
hæc vita laboriosa, cui opus est continentia, vt ab ipsius
mundi amicicia ieiunetur, quæ vtique fallaciter blãdi-
ri, & illecebrarum fucos circũspergere atq; iactare non
cessat. Numero autem quadragenario vitã istam prop- *τεσσαρακοντάς.*
terea figurari arbitror, quia denarius, in quo est perfe-
ctio beatitudinis nostræ, sicut in octonario, quia redit M
ad primum: ita in hoc mihi videtur exprimi, quia crea-
tura quæ septenario figuratur, adhæret creatori: in quo
declaratur vnitas Trinitatis per vniuersum mundum
temporaliter annuncianda: quia mundus & à quatuor
ventis delimatur, & quatuor elementis erigitur, & qua-
tuor anni temporum vicibus variatur. Decem autem
quaterni in quadraginta consumuntur: quadragena-
rius autem partibus suis computatus, addit ipsum de-
narium, & fiunt quinquaginta tanquam merces labo-
ris & continentiæ. Neque enim frustra ipse dominus
& quadraginta dies post resurrectionem in hac vita &
terra cum discipulis conuersatus est: & posteaquam
ascendit in cœlum, decem diebus interpositis [promis-
sum] misit spiritum sanctum, completo die Penteco-
stes: qui dies quinquagesimus habet aliud sacramẽtum,
quod septies septem quadragintanouem fiunt: & cum
reditur ad initium, quod est octauus, qui & primus di-
es, quinquaginta complentur, qui celebrantur post do-
mini resurrectionem, iã in figura non laboris, sed quie-
tis & lætitiæ: propter hoc & ieiunia relaxantur, & stan- *Orare stantes.*
tes oramus, quod est signum resurrectionis. Vnde etiã
omnibus

A omnibus diebus dominicis, id ad altare obseruatur, & halleluia canitur, quod significat actionem nostrā futuram non esse nisi laudare deum, sicut scriptum est: Beati qui habitant in domo tua domine, in secula seculorum laudabunt te. Sed dies quinquagesimus & in scripturis commendatur, non tantum in Euangelio, quia tunc spiritus sanctus aduenit, sed etiam in veteribus libris. Nam & ibi posteaquam pascha occiso agno celebrauerunt, dies quinquaginta numerantur vsq; ad diem, quo lex data est in mōte Sina famulo dei Moysi, digito dei scripta: in libris autē Euāgelij apertissimè declaratur digitū dei significare spiritū sanctum. Cum etiam vnus Euangelista dixisset, In digito dei eiicio demonia: alius hoc idem ità dixit, In spiritu dei eiicio demonia. Quis hanc lætitiam diuinorum sacramentorū, cum sanæ doctrinæ luce clarescunt, non præferat vniuersis mundi huius imperiis, etiam insuitata fœlicitate pacatis? Nõnne tanquam duo Seraphin clamant adinuicem concinētiam laudis altissimo: Sanctus, Sanctus, Sanctus dominus deus Sabaoth, ita duo testamenta fideliter concordantia sacratam cōcinunt veritatē deo?

Psal. 83. Cap. 16. Lucæ. 11. Matt. 12. Esa. 6.

B Occiditur ouis, celebratur pascha, & interpositis quinquaginta diebus datur lex ad timorem scripta digito dei. Occiditur Christus, qui tanquam ouis ad immolādum ductus est, sicut Esaias testatur, celebratur verum Pascha, & interpositis quinquaginta diebus, datur ad charitatem spiritus sanctus, qui est digitus dei, contrarius hominibus sua quærentibus, & ideo iugū asperum & sarcinam grauem portantibus, nec inuenientibus requiem animabus suis, quia charitas non quærit quæ sua sunt. Ideo animositas hęreticorum semper inquieta est, quos magorum Pharaonis habere conatum, declarat Apostolus dicens: Sicut enim Iamnes & Mambres restiterunt Moysi, sic & isti resistunt veritati, homines mente corrupti, reprobi circa fidem, sed vltra nõ proficient. Dementia vero eorum erit manifesta omnibus sicut & illorum fuit. Quia enim per ipsam corruptionem mentis inquietissimi fuerunt, in signo tertio defecerunt, fatētes sibi aduersum esse spiritum sanctum qui erat in Moyse. Nam deficientes dixerunt: Digitus dei est hic. Sicut autem conciliatus & placatus spiritus sanctus requiem præstat mitibus & humilibus corde, ita contrarius & aduersus immites ac superbos inquietudine exagitat. Quam inquietudinem muscæ illæ gra-

Esa. 53. 1. Cor. 13. 2. Timo. 3. Exo. 8.

C uissimæ significauerūt, sub quibus magi Pharaonis defecerunt dicentes: Digitus dei est hic. Exodum lege, & vide vbi Pascha celebrauerunt, post quot dies data sit lex. Loquitur deus ad Moysem in mõte † Sina die tertio mensis tertij. Nota ergo vnum diem egressus ipsius tertij mensis, & vide quid dicat inter cætera. Descende, inquit, testare populo† & purifica illos hodie & cras, & lauent vestimenta sua, & sint parati in diem tertium. Tertia enim die descendit dominus in montem Sina coram omni populo, tunc data est lex tertio scilicet die tertij mēsis. Numera itaque à quartodecimo primi mēsis die quo factum est Pascha, vsq; ad diem tertiū tertij mensis, & inuenies decem & septem dies primi mensis, triginta secundi, tres tertij, qui fiunt quinquaginta. Lex in arca est, sanctificatio in corpore domini, per cuius resurrectionē nobis requies futura promittitur, ad quā percipiendam spiritu sancto charitas inspiratur. Spiritus autem nondum erat datus, cum Iesus nondum erat clarificatus. Vnde prophetia illa cantata est: Exurge domine in requiem tuam, tu & arca sanctificationis tuæ. Vbi requies, ibi sanctificatio. Vnde nunc vt amemus & desyderemus, pignus accepimus. Vocānir autem ad requiem alterius vitæ quò ab ista transitur, quod Pascha significat, omnes in nomine patris & filij & spiritus sancti.

† eremo. † & contestare populū. Exo. 19. Ioan. 7. Psal. 131.

D Propterea quinquagenarius numerus ter multiplicatus, addito ad eminentiam ipsius sacramenti ipso ternario, in illis magnis piscibus inuenitur, quos iam dominus post resurrectionem nouam vitam demonstrans, à dextera parte leuari imperauit, nec retia rupta sunt, quia tunc hæreticorum inquietudo nõ erit. Tunc homo perfectus & quietus, purificatus in anima & in corpore per eloquia domini casta, argentum igne examinatum terræ purgatum septuplum, accipiet mercedem denarium vt sint decem & septem. Nam & in hoc numero sicut in aliis multiplices figuras exhibentibus, sacramentum mirabile reperitur. Nec immerito etiam psalmus septimusdecimus in Regnorū libris solus integer legitur, quia regnum illud significat vbi aduersarium non habebimus. Titulus enim eius est, In die qua eruit eum dominus de manu omniū inimicorum eius, & de manu Saül. Quis enim figuratur in Dauid, nisi ille qui venit secundum carnem ex semine Dauid?

Cap. 17. Psal. 11. 2. Reg. 22.

E Qui vtique in corpore suo quod est Ecclesia adhuc patitur inimicos. Vnde illi persecutori quē voce mactauit, & in suum corpus traiciens quodam modo mādu-cauit, sonuit de cœlo: Saule Saule quid me persequeris? Quādo autem eruetur hoc corpus de manu omnium inimicorū eius, nisi cum & illa nouissima inimica destruetur mors? Ad hoc tempus pertinet numerus ille centum quinquagintatrium piscium. Nam & ipse numerus septimusdecimus surgens in trigonum, centum quinquagintatrium summam complet. Ab vno quippe vsque ad decem & septem surgens, omnes medios adde, & inuenies: ad vnum scilicet adde duo, fiunt vtique tria, adde tria fiunt sex, adde quatuor fiunt decem, adde quinque fiunt quindecim, adde sex fiūt viginti vnū, adde ita cæteros & ipsum decimūseptimum, fiunt centum quinquagintatria. Hæc de scripturis firmissime tenentur, id est, Pascha & Pentecoste. Nam vt quadraginta illi dies ante Pascha obseruentur, Ecclesiæ consuetudo roborauit, sic etiam vt octo dies Neophytorum distinguantur à cæteris, id est, vt octauus primo cōcinat. Vt autem Hallelu ia per illos solos dies quinquaginta in Ecclesia cātetur, non vsquequaque obseruatur. Nam

Acto. 9.

F & in aliis diebus varie cātatur alibi atque alibi, ipsis autem diebus vbiq;. Vt autē stantes in illis diebus & omnibus dominicis oremus, vtrū vbique seruetur ignoro: tamen quid in eo sequatur Ecclesia, dixi vt potui, & arbitror esse manifestum. De lauandis vero pedibus, cū dominus hoc propter formā humilitatis, propter quam docendam venerat, commēdauerit, sicut ipse consequenter exposuit, quæsitum est, quo nam tempore potissimum res tanta etiam facto doceretur, & illud tempus occurreret, quo ipsa cōmendatio religiosius inhæreret. Sed ne ad ipsum sacramentū baptismi videretur pertinere, multi hoc in cõsuetudinem recipere noluerunt. Nonnulli etiā de consuetudine auferre [non] dubitauerūt. Aliqui autē, vt hoc sacratiore tempore cōmendaretur, & à baptismi sacramento mutaretur † vel diem tertium octauarū, quia ternarius tertiū in multis sacramentis maxime excellit, vel etiam ipsum octauum, vt hoc facerent elegerūt. Miror sanè quid ita volueris vt de iis quæ varie per diuersa loca obseruantur, tibi aliqua conscriberem, cum & nõ sit necessarium, & vna in his saluberrima regula retinenda sit, vt quę non sunt contra fidē, neq; cõtra bonos mores, & habent aliquid ad exhor-

Halleluia. Cap. 18. Lotio pedū. † distinguerent. De variis consuetudinibus.

G ad exhortationem vitæ melioris, vbicunque institui videmus, vel instituta cognoscimus, non solum non improbemus, sed etiam laudando & imitando sectemur, si aliquorum infirmitas non ita impedit, vt amplius detrimentum sit. Si enim eo modo impediat, vt maiora studiorum lucra speranda sint, quàm calumniatorum detrimenta metuenda, sine dubitatione faciendum est, maxime illud quod etiã de scripturis defendi potest, sicut de hymnis & psalmis canendis, cum & ipsius domini, & Apostolorum habeamus documenta & exempla & præcepta de hac re tam vtilia. Ad mouendum pie animum, & accendendum diuinæ lectionis affectum, varia
1. Retra. 19. consuetudo est, & pleraque in Africa Ecclesiæ membra pigriora sunt, ita vt Donatistæ nos reprehẽdant, quod sobrie psallimus in Ecclesia diuina cantica prophetarũ, cum ipsi ebrietates suas ad cãticum psalmorum humano ingenio cõpositorum, quasi tubas exhortationis inflamment. Quando autem non est tempus, cũ in Ecclesia fratres congregantur sancta cantandi, nisi cũ legitur aut disputatur, aut Antistites clara voce deprecantur, aut communis oratio voce diaconi indicitur?

Cap. 19. Aliis vero particulis temporum quid melius à congregatis Christianis fiat, quid sanctius, omnino nõ vi- H
deo. Quod autem instituitur præter consuetudinem, vt quasi obseruatio sacramẽti sit, approbare non possum, etiam si multa huiusmodi propter nõnullarum vel sanctarum vel turbulentarum personarum scãdala deuitanda, liberius improbare non audeo. Sed hoc nimis doleo, quia multa quę in diuinis libris saluberrima præcepta sunt, minus curantur, & tam multis præsumptionibus sic plena sunt omnia, vt grauius corripiatur qui per octauas suas terram nudo pede tetigerit, quàm qui
12. dist. c. a. mentẽ vinolentia sepelierit. Omnia itaq; talia quæ neque sanctarũ scripturarum authoritatibus cõtinentur, nec in cõcilijs Episcoporũ statuta inueniuntur, nec cõsuetudine vniuersæ Ecclesiæ roborata sunt, sed diuersorum locorũ diuersis moribus innumerabiliter variãtur, ita vt vix aut omnino nunquã inueniri possint causæ, quas in eis instituendis homines secuti sunt, vbi facultas tribuitur, sine vlla dubitatione resecanda existimo. Quamuis enim neque hoc inueniri possit, quo modo contra fidem sint, ipsam tamen religionem, quam paucissimis & manifestissimis celebrationum sacramẽtis misericordia dei esse liberam voluit, seruilibus one- I
ribus premunt, vt tolerabilior sit conditio Iudæorum, qui etiam si tempus libertatis nõ agnouerint, legalibus tamen sarcinis, non humanis præsumptionibus subiiciuntur. Sed Ecclesia dei inter multam paleam multaq; zizania constituta multa tolerat, & tamen quæ sunt cõtra fidem vel bonam vitam, non approbat, nec tacet, nec facit.

Ecclesia multa tolerat.

Cap. 20. Itaque illud quod scripsisti quosdam fratres ita temperare à carnibus edẽdis, vt immundos qui comederint arbitrentur, apertissime contra fidem sanámque doctrinam est. Sed hic ego si diutius disputare voluero, poteris putare aote io illis obscuri aliquid hinc Apostolum præcepisse, qui etiam multa, quæ de hac re dixit, sic detestatus est hæreticorum impiam opi
1. Timo. 4. nionem, vt diceret: Spiritus autem manifeste dicit, quia in nouissimis temporibus recedent quidam à fide, intendentes spiritibus seductoribus, & doctrinæ dæmo-
† al. loquentes mendacium. niorum in hypocrisi mẽdaciloquorum, † cauteriatam habentes conscientiam suam, prohibentes nubere, abstinere à cibis quos deus creauit ad percipiendum cum gratiarum actione fidelibus, & iis qui cognouerunt veritatem, quia omnis creatura dei bona est, & nihil ab-

Ciborum delectus.

iiciẽdum est quod cum gratiarum actione percipitur. K
Sanctificatur enim per verbum dei & orationẽ. Et alio loco de his rebus loquitur: Omnia, inquit, munda mun- Titum 1.
dis, immundis autem & infidelibus nihil est mundum, sed polluta sunt eorum & mens & conscientia. Turpse lege cætera, & recita quibus potes, ne in se irritam faciant gratiam dei, quia in libertate vocati sunt, tantum ne libertatem in occasionem carnis assumant. Et ideo iam voluit refrænadæ carnalis concupiscentiæ causa à quibuslibet cibis temperari, quia non eis hoc permittitur superstitiose, atque infideliter facere. Hi vero qui 26. q. 2. c. qui sortilegi.
de paginis Euangelicis sortes legũt, etsi optandum est vt hoc potius faciant, quàm vt ad dæmonia consulenda concurrant, tamen etiam ista mihi displicet cõsuetudo, ad negocia secularia & ad vitæ huius vanitatem propter aliam vitã loquẽtia oracula diuina velle cõuertere.

Cap. 21. Hæc tibi si satis esse ad ea quæ requisisti nõ putaueris, nimis ignoras & vires & occupationes meas. Tantum enim absum ab eo quod putasti nihil me latere vt nihil in epistola tua legerim tristius, quia & apertissime falsum est. Et miror quia hoc te latet, quod non solum in aliis innumerabilibus rebus multa me latent, sed etiam in ipsis sanctis scripturis multo nesciam plu- L
ra quàm sciam. Et ideo spem in nomine Christi nõ infructuosam gero, quia non solum credidi deo meo in illis duobus præceptis totam legem prophetasq; pẽdere, sed etiam expertus sum experiorq; quotidie, quãdoquidem nullum mihi sacramentum, aut aliquis sermo admodum obscurior de sacris literis aperitur, vbi non eadem præcepta reperiam. Finis enim præcepti est charitas de corde puro, & conscientia bona, & fide non fi- 1. Timo. 1.
cta. Et plenitudo legis charitas. Itaque & tu charissime, Roma. 13.
siue ista siue alia, sic lege sic disce, vt memineris verissime dictum. Scientia inflat, charitas ædificat. Charitas 1. Cor. 13.
autem non æmulatur, non inflat. Sic itaque adhibeatur scientia tanquam machina quædam, per quam structura charitatis assurgat, quæ maneat in æternũ, etiam cum scientia destruetur, quæ ad finem charitatis adhibita multum est vtilis, per se autem ipsam sine tali fine, non modo superflua, sed etiam perniciosa probata est.

Matt. 22.

Scio autem quàm te cogitatio sancta custodiat, sub vmbraculo alarum domini dei nostri. Sed ideo hæc etsi breuiter monui, quoniam noui eandem ipsam charitatem tuam, quæ non æmulatur, hanc epistolam multis daturam atque lecturam. M

Augustinus Honorato respondens ad illius quinque quæstiones, quibus de suo addidit sextam, obiter exponens Psalmum 21. perstringens interim & Pelagianos. Hoc libello, nam ipse librum appellat, sese exercuit vir sanctissimus ad tractationem scripturarum, & ipse titulum addidit. Epistola CXX.

QVINQVE mihi proposuisti pertractandas 2. Retra. 36 Præfatio.
quæstiones atque soluendas, dilectissime mi frater Honorate, hinc inde raptas, sicut te vel legentem mouere vel cogitanti tibi in mentẽ venire potuerunt, & in cõspectum meum fusas quodã modo. Quarum solutionẽ si velim differendo ordinare, vt nõ carptim sicut propositæ sunt de singulis disseram, sed vno quodam tenore sermonis eas inter se cõnectam atque contexam, difficile opus videtur. Et tamen puto facilius eas solui, si hoc fecero. Inuicem quippe adiuuabunt, si altera pendebit ex altera, donec omnes veniant in seriem disputationis, non singillatim separatis locis, quasi vnaquæque in sua priuata intẽtione habitet, scilicet vnum aliquid intuẽtes, & vnum collaborantes

A laborantes sociali ratione, & indiuidua veritate.
Caput.1. Voluisti ergo & scripto commonuisti exponi atque
Psal.21. aperiri tibi, quid sibi velit vox illa domini: Deus deus
meus vt quid me dereliquisti. Et quid sit, quod Apostо-
Ephe.3. lus ait: Vt in charitate radicati & fundati, præualeatis
comprehēdere cum omnibus sanctis, quæ sit latitudo,
lōgitudo, altitudo & profundum. Et quæ sint virgines
Matt.25. quinq; stultæ, quæ ve sapiētes. Et quæ sint tenebræ exte-
Matt 22. riores. Et quo modo intelligendum sit, Verbum dei ca-
Ioan.1. ro factum est. Hæ sunt certè quinq; tā breuiter à me cō-
memoratæ, q̄ abs te propositæ quæstiones. Proinde si
† perissimū. placet addamus & sextam, & illud paratissimū † requi-
ramus, quæ sit gratia noui testamenti. Hanc omnes illæ
intueātur, & in hāc vt opportune quæq; potuerit, opus
suum conferat nobis, non eo scilicet ordine quo eas &
tu proposuisti, & ego recolui, sed vnaquæq; cum fuerit
necessaria, velut vocata respōdeat, & officium sui ope-
Cap.2. ris impleat. Ergo ita nascatur exordium. Est quæ-
dā vita hominis carnalibus sensibus implicata, gaudiis
carnalibus dedita, carnalem fugitans offensionem, vo-
luptatemq; consectans. Huius vitę fœlicitas temporalis
est: ab hac vita incipere necessitatis est, in ea persistere
voluntatis. In hac quippe ex vtero matris infans fundi-
B tur, huius offensiones quantū potest refugit, huius appe
tit voluptates, nihil amplius valet. Sed postea q̄ venerit
in ætatem, qua in eo rationis vsus euigilet, poterit adiu
ta diuinitus voluntate eligere alterā vitam, cuius in mē
te gaudium est, cuius interna atq; æterna fœlicitas. Inest
quoque homini anima rationalis, sed interest, eiusdem
rationis vsu quonam potius volūtatem conuertat, vtrū
ad bona exterioris & inferioris, an ad bona interioris
superiorisq; naturæ, id est, vtrum vt fruatur corpore &
tēpore an vt fruatur diuinitate atq; æternitate. In qua-
dam quippe medietate posita est, infra se habens corpo
ralem creaturam, supra se animi sui & corporis creato-
rem. Potest igitur anima rationalis etiam temporali &
corporali fœlicitate [bene vti, si non se dederit creatu-
ræ creatore neglecto, sed eam potius fœlicitatem fece-
rit] seruire creatori, qui & ipsam suæ bonitatis abundā-
tissima largitate donauit. Sicut enim bona sunt omnia
quę creauit deus ab ipsa rationali creatura vsque ad in-
fimū corpus: ita bene agit in his anima rationalis, si or-
dinem seruet, & distinguēdo, eligendo, pendēdo, sub-
dat minora maioribus, corporalia spiritalibus, inferio-
ra superioribus, temporalia sempiternis, ne superiorum
C neglectu, & appetitu inferiorum, quoniam hinc fit ipsa
† mitt. deterior, & se & corpus suum mittat † in peius, sed po-
tius ordinata charitate se & corpus suum conuertat in
melius. Cum enim sint omnes substātiæ naturaliter bo
næ, ordo in eis laudatus honoratur, peruersitas culpata
damnatur. Nec efficit anima peruerse vtens creaturis,
vt ordinationem effugiat creatoris: quoniam si illa ma
le vtitur bonis, ille bene vtitur etiam malis: ac per hoc
illa peruerse bonis vtendo fit mala, ille ordinate etiam
malis vtēdo permanet bonus. Qui enim iniuste se or-
dinat in peccatis, iuste ordinatur in pœnis. Volens itaq;
deus ostendere etiam terrenam temporalemq; fœlici-
tatem suum donum esse, nec aliunde nisi ab ipso spera-
† al. priori- ri oportere, præ omnibus † seculi temporibus dispēsan-
bus. dum iudicauit testamentū vetus, quod pertineret ad ho
minem veterem, à quo ista vita necesse est incipiat. Sed
illæ fœlicitates patrum, dei beneficio cōcessæ prædicā-
tur, quamuis ad istam vitam transitoriam pertinentes.
Illa, quippe terrena munera in manifesto promittebā-
tur & tribuebantur. In occulto autem illis omnibus re-
bus nouum testamentum figurate prænunciabatur, & D
capiebatur intelligentia paucorum, quos eadem gratia
prophetico munere dignos fecerat: dispensabant ergo
illi sancti pro congruentia temporis testamentū vetus,
pertinebant vero ad testamētom nouum. Nam & quā-
do temporalem fœlicitatem agebant æternam, verā &
præferendā intelligebant, & istam ministrabant in my
sterio, vt illam consequerentur in præmio. Et si quādo
patiebantur aduersa, ad hoc patiebantur, vt euidētissi-
mo diuino adiutorio liberati, glorificarent deum om-
nium bonorum largitorem, non solum sempiternorū,
quæ pie sperabant, verūetiam tēporalium, quæ prophe-
ticè gubernabant. Cum autē venit plenitudo tempo *Cap 3.*
ris, vt gratia quæ occultabatur in veteri testamēto, iam *Gala. 4.*
reuelaretur in nouo, misit deus filium suum, factum ex
muliere, quo nomine proprietate Hebraicæ linguæ om
nis fœmina nuncupatur, siue viro intacta siue iam mix- *Quā*
ta. Quem autem filium miserit, fierique ex muliere vo- *Paul' scrip*
luerit, quantus ille deus sit, qui hanc humilitatem pro sa *sit Græcè.*
lute fidelium suscipere dignatus sit, vt agnoscas, nunc
attende Euāgelium: In principio erat verbum, & verbū *Ioan.1.*
erat apud deū, & deus erat verbū, hoc erat in principio
apud deum: Omnia per ipsum facta sunt, & sine ipso fa E
ctum est nihil. Quod factū est in ipso vita erat, & vita
erat lux hominum, & lux in tenebris lucet, & tenebræ
eam non comprehēderunt. Hic ergo deus verbum dei,
per quod facta sunt omnia, filius dei est, incommutabi-
liter manens, vbiq; præsens, nullo clausus loco, nec par-
tiliter per cuncta diffusus, tanquam minorem partē ha-
beat in minori loco, & in maiori maiorē, sed vbiq; to-
tus atque ita non absens etiā mentibus impiorum, quā-
uis eum non videant, sicut nec ista lux videtur oculis
præsentata cæcorum. Lucet ergo & in tenebris talibus,
quales Apostolus significat vbi dicit: Fuistis aliquando *Ephe.5.*
tenebræ, nunc autem lux in domino, sed eam tales te-
nebræ non comprehenderunt. Suscepit itaque hominē
quem videre homines poterant, vt sanati per fidē post-
ea viderent quod tunc videre non poterant. Sed ne ho
mo Christus eo ipso quo visibiliter apparebat non cre-
deretur & deus, tantumq; illi tribueretur, quantum ho-
mini excellentissimæ gratiæ atque sapientiæ, ideo fuit
homo missus à deo cui nomen erat Ioannes: Hic venit *Ioan.1.*
in testimonium vt testimoniū perhiberet de lumine, vt
omnes crederent per illum. Non erat ille lumen, sed vt F
testimonium perhiberet de lumine. Tātus enim homo
debuit perhibere testimoniū de illo, qui nō tantum ho
mo verūetiam deus erat, vt (de illo diceretur q̄) in natis
mulierum nemo exurgeret maior Ioanne Baptista. Sic
enim ille cui Ioannes testimoniū perhibebat, intellige-
retur hoc esse maior, quo nō tantū homo, sed etiā deus
erat. Lumē ergo & Ioannes, sed tale lumē quali testimo
nium perhibet ipse dominus dicēs: Ille erat lucerna ar-
dens & lucēs, quod & discipulis suis dicēs: Vos estis lu-
men mundi, atq; vt ostenderet quale lumē, secutus ad-
iunxit Nemo accendit lucernam & ponit eam sub mo *Ioan.5.*
dio, sed super cādelabrum, vt luceat omnib' qui in do- *Matt.5.*
mo sunt, Sic luceat lumen vestrum coram hominibus.
Istæ similitudines datæ sunt, vt quantū possumus intel-
ligamus, vel si hoc nōdum possumus, sine vlla dubita-
tione credamus, animā rationalem nō esse naturā dei.
Illa quippe incōmutabilis est, sed tamē eam posse par-
ticipando illuminari. Lucernæ quippe accendi indigēt
& extingui possunt. Ideo quod dicitur de Ioanne. Non
erat ille lumen, ad illud respicit lumen, quod nō partı-
cipādo illuminatur, sed eius participatione illuminan-
tur quæ

G tur quæ ab illo illuminatur. Denique sequitur: Erat lumē verū,& tanq quæreremus, quo modo discerneretur lumen verū à lumine illuminato, id est, Christus à Ioanne. Erat, inquit, lumē verum quod illuminat omnē hominem venientē in hunc mundū. Si omnē hominem, ergo & Ioannē: atque vt magis ostēderet huius diuinitatem longē præstantiore distantia. In hoc mundo, inquit, erat,& mundus per eū factus est,& mundus eū nō cognouit. [Non mundus qui per eum factus est eū non cognouit.] Neq; enim habet vim cognoscendi eū nisi rationalis creatura. Quanuis etiam mūdus iste visibilis per eum factus sit, hoc est, cœlum & terra, sed mundum non cognoscentē increpando, significauit infideles cō stitutos in mundo. Deinde adiungit: In sua propria venit,& sui eum non receperunt. Siue quia & ipsi infideles inquantum homines sunt, eius sunt per quem creati sunt. Siue suos proprie Iudæos intelligi voluit, ex quibus naturā carnis assumpsit, nec tamen omnes eum nō receperūt. Sequitur enim & dicit: Quotquot autē receperunt eum, dedit eis potestatem filios dei fieri credentibus in nomine eius, qui non ex sanguinibus, neque ex

H voluntate carnis, neq; ex voluntate viri, sed ex deo nati sunt. Hæc est gratia noui testamenti, quod in veteri latuit, nec tamen figuris obumbrantibus prophetari prænunciariq; cessauit, vt intelligat anima deū suū, & gratia eius renascatur illi. Hæc quippe natiuitas spiritalis tantū est, ideo nō ex sanguinibus, non ex voluntate viri, neque ex voluntate carnis, sed ex deo. Hæc etiam adoptio vocatur. Eram* enim aliquid antea q̃ essemus filij dei,& accepimus [beneficium] vt fieremus quod nō eramus: sicut qui adoptauit anteq̃ adoptaretur, nōdum erat filius eius à quo adoptatur, iā tamen erat qui adoptaretur: & ab hac generatione gratiæ discernitur ille filius, qui cū esset filius dei venit vt fieret filius hominis, donaretq; nobis qui eramus filij hominū filios dei fieri. Factus est quippe ille quod non erat, sed tamen aliquid aliud erat. Et hoc ipsum aliquid verbum dei erat, per quod facta sunt omnia,& lumen verum quod illuminat omnem hominem venientem in hunc mundū, & deus apud deum. Nos quoque per eius gratiam facti sumus quod non eramus, id est, filij dei: sed tamen aliquid eramus, & hoc ipsum aliquid multo inferius, hoc est, filij hominum. Descendit ergo ille vt nos ascenderemus,& manens in natura sua factus est particeps na-

I turæ nostræ, vt nos manentes in natura nostra efficeremur participes naturæ ipsius. Nō tamen sic: Nam illum naturæ nostræ participatio nō fecit deteriorē: nos autē facit naturæ illius participatio meliores. Misit itaq; deus filium suum factum ex muliere, factum sub lege. Nā legis sacramenta percepit, vt eos qui sub lege erant redimeret, id est, quos lex reos tenebat occidente litera, dum præceptū non impleretur, antequā viuificaret spiritus: quia charitas dei, quæ pręceptū implet, diffunditur in cordibus nostris per spiritum sanctum, qui datus est nobis. Proinde cum dixisset: Vt eos qui sub lege erant redimeret, continuo subiunxit: Vt adoptionem filiorū reciperemus, vt videlicet huius gratiā beneficij discerneret ab illa filij natura, qui missus est filius, non per adoptionem factus, sed semper genitus filius, vt participata natura filiorum hominum ad participandā suam naturā adoptaret filios hominū. [Quaprópter etiam cū dixisset: Dedit eis potestatem filios dei fieri, modumq; adiunxisset ne carnalis intelligeretur natiuitas, quod scilicet eis præstiterat id quod credunt in nomine eius, & per gratiam renascūtur spiritalem, non ex sanguini-

Cap. 4. *Galat. 4.* *Roma. 5.* *Galat. 4.* *Ioan. 1.*

bus, neq; ex voluntate viri, neq; ex voluntate carnis, sed K ex deo, mox commēdauit quasi huius vicissitudinis sacramentum. Tāquam enim mirati tantum bonum nō auderemus optare, statim subiunxit: Et verbum caro factum est, & habitauit in nobis. Quod vnū est ex quinq; illis, quæ tibi exponi voluisti, tāquam diceret: O homines nolite desperare vos fieri posse filios dei, quia & ipse filius dei, hoc est, verbum dei caro factum est,& habitauit in nobis. Reddite vicem, efficimini spiritus & habitate in illo qui caro factus est, & habitauit in vobis. Neque enim iam desperādum est, participatione verbi fieri posse homines filios dei, quando filius dei participatione carnis factus est filius hominis. Nos itaque mutabiles in melius cōmutandi, participes efficimur verbi: verbum autē incommutabile nihil in deterius commutatum, particeps carnis effectū est rationali anima mediante. Neq; enim homo Christus, vt Apollinaristæ hæretici putauerunt, aut non habuit animam, aut non habuit rationalē, sed more suo scriptura vt Christi humilitatem magis ostenderet, ne carnis nomen quasi indignum illud refugisse videretur, carnē [pro homine] posuit. Neq; enim quia scriptum est: Videbit omnis caro salutare dei, animæ ibi nō sunt intelligendæ, nihilq; L proinde aliud dictum est, Verbum caro factū est, quàm si diceretur, Filius dei filius hominis factus est, qui cū in forma dei factus esset, sicut dicit Apostolus, non rapinā arbitratus est esse æqualis deo. Neq; enim vsurpationis erat, vt rapina diceretur, sed naturæ inerat vt esset æqualis. Semetipsum tamen exinaniuit, non formā dei amittens, sed formam serui suscipiens, humiliauit semetipsum, factus obediēs vsque ad mortem, mortem autem crucis. Vides quemadmodum eundem hominē, quem deum commendat, vt persona vna sit, etiam filium hominis protestetur, ne nō trinitas, sed quaternitas inducatur. Sicut enim nō augetur numerus personarū, cum accedit caro animæ, vt sit vnus homo, sic non augetur numerus personarum, cum accedit homo verbo, vt sit vnus Christus. Legitur itaque, Verbum caro factum est, vt intelligamus huius personæ singularitatem, non vt suspicemur in carnem mutatam diuinitatem.

Itaque Christus homo, vt per eum reuelaretur noui testamenti gratia, quoniam nō ad temporalem, sed ad æternam vitam pertinet, non vtique terrena fœlicitate commendandus fuit. Inde subiectio, inde passio, inde flagella, sputa, contumeliæ, crux, vulnera, & tanquam superato subiectoq; mors ipsa, vt fideles eius discerēt quale pietatis præmium ab illo, cuius filij facti essent, petere M atque sperare deberent, ne ad hoc pro magno seruirēt deo, vt terrenam fœlicitatem adipisci quærerēt qui seruirent ipsi, abiicientes & cōculcantes fidem suam, æstimando eam mercede vilissima: vnde beneficentissima prouidentia omnipotens deus terrenam fœlicitatem concessit & impiis, ne pro magno quæreretur à bonis. Hinc ille psalmus septuagesimus & secundus inducit hominem pœnitentem, quod aliquando corde nō recto deo pro hac mercede seruierit, quia cum pollere atque excellere impios videret, turbatus cœperat cogitare quod deus humana nō curet. Et cum ab ista cogitatione eum sanctorum ad deum pertinentiū reuocaret authoritas, suscepit atque intendit agnoscere tam grande secretū, quod ei laboranti nō patefactum est, donec intraret sanctuariū dei, & intelligeret in nouissimo, hoc est, donec accepto spiritu sancto disceret desyderare potiora, & prospiceret quæ pœna futura sit impiis†, qui tanta etiam quadam fœlicitate temporaliter floruissent.

Esa. 4. *Luca. 3.* *Ioan. 1.* *Philip. 2.* *3. sen. di. 6. ca. ne aute.* *Cap. 5.* *† al. etiam qui fuerāt quadā &c.*

A ſent. Hunc pſalmum ſeptuageſimum ſecundum, nocte qua illuceſcebat ſolẽnitas beatiſsimi Cypriani per miniſterium noſtrum expoſitum lege & diligenter aduerte. Proinde homo Chriſtus idẽmque [deus] Chriſtus cuius miſericordiſsima humanitate, atque in cuius forma ſeruili diſcere deberemus, quid in hac vita cõtemnendum, & quid in alia ſperãdum eſſet, in ipſa paſsione, in qua ſibi[eius inimici magni victorẽſq; *Frobenianũ habebat, In qua ſibi ab eius inimicis fingebaẽ, &c.* videbantur, ſuſcepit vocem infirmitatis noſtræ, qua ſimul crucifigebatur] vetus homo noſter, vt euacuaretur corpus peccati, & dixit: Deus meus deus meus, vt quid me dereliquiſti? & hoc vnũ de quinque propoſitis tuis. Sic incipit pſalmus viceſimus primus, qui de paſsione ipſius *Pſal. 21.* & reuelatione [gratiæ] quam fidelibus faciendis liberandiſq; attulit in prophetia, tanto ante cantatus eſt.

Cap. 6. Proinde eundem pſalmum cuius prophetiam dominus ad ſe pertinere demonſtrans, eius primum verſum exclamaint cum penderet in ligno, cõmemorando exponendoq; percurram, vt ex hoc intelligas quẽadmodum gratia teſtamenti noui nec eo tempore tacebatur, quando in vetere homine velabatur. Dicitur enim ex B perſona Chriſti, quod ad formam ſerui atinet, in qua portatur noſtra infirmitas. *Eſa. 53.* Dixit enĩ & de illo Eſaias, Ille infirmitates noſtras portat & pro nobis in doloribus eſt. *2. Corin. 12.* Ex huius igitur infirmitatis voce de qua Paulus in eo quod petebat non exauditus, & ideo quodam modo derelictus, audit tamen à domino: Sufficit tibi gratia mea, nam virtus in infirmitate perficitur: Ex voce ergo huius infirmitatis noſtræ, quam in ſe transfigurauit caput noſtrum, dicitur in hoc pſalmo: „ Deus „ meus deus meus reſpice in me, quare me dereliquiſti? In eo quippe derelinquitur deprecans, in quo non exauditur. Hanc in ſe vocem transfigurauit Ieſus, vocem ſcilicet corporis ſui, hoc eſt, Eccleſiæ ſuæ à vetere homine in nouum reformandæ, vocem ſcilicet infirmitatis ſuæ humanæ, cui deneganda fuerant bona veteris teſtamenti, vt bona noui teſtamenti optare atque ſperare iam diſceret. In illis autẽ veteris teſtamenti bonis ad veterem hominẽ pertinentibus, præcipue cõcupiſcitur vitæ huius productio temporalis, vt aliquanto diutius teneatur, quia ſemper nõ poteſt. Ideo diem mortis omnes quidem affuturum ſciunt, & eum tamen omnes aut C penẽ omnes differre conantur, etiam qui poſt mortem ſe beatius credunt eſſe victuros. *Ephe. 5.* Tantã habet vim carnis & animæ dulce conſortium. Nemo enim vnquam carnem ſuam odio babuit, & propterea non vult anima vel ad tempus ab eius etiam infirmitate diſcedere, quamuis eam ſe ſine iofirmitate in æternum recepturam eſſe confidat. Proinde mente ſeruiens legi dei, carne autem trahens deſideria peccati, quibus obedire vetat Apoſtolus, mentis quidem ratiooe concupiſcit homo pius diſſolui, & eſſe cum Chriſto, ſed id ſenſu carnis recuſat & refugit, & ſi fieri poſsit, non vult expoliari, ſed ſuperueſtiri, vt abſorbeatur mortale à vita, id eſt, vt ab infirmitate ad immortalitatem, etiam ipſum corpus ſine morte media transferatur. Sed hæc verba quibus humanus dies & vitæ huius prolixitas concupiſcitur, verba ſunt delictorum, & longe ſunt ab ea ſalute, cuius nondum rem: ſed iam ſpem gerimus, de qua ſcriptum eſt: *Roma. 8.* Quia ſpe ſalui facti ſumus: Spes autẽ quæ videtur, non eſt ſpes. Ideoq; & in iſto pſalmo cũ dixiſſet: *Pſal. 21.* Deus meus deus meus reſpice in me, quare me dereliquiſti, continuo ſubiungit: Longe à ſalute mea ver„ba delictorum meorum, id eſt, hæc verba delictorum „ meorum ſunt, & longe ab illa ſalute mea ſunt quam mihi non veteris, ſed noui teſtamenti gratia pollice- D tur. Quanquam etiam ſic diſtingui poſſet: Deus meus deus meus reſpice in me, quare me dereliquiſti longe à ſalute mea: tanquam diceret, relinquẽdo me, hoc eſt, non me exaudiendo, longe factus es à ſalute mea, præſenti ſcilicet ſalute huius vitæ: vt alius ſenſus ſit, verba delictorum meorum, id eſt, iſta quæ dixi verba ſunt delictorum meorum, quia verba ſunt carnalium deſideriorum. Hæc ex perſona ſui corporis Chriſtus dicit quod eſt Eccleſia. Hęc ex perſona dicit infirmitatis carnis peccati, quam transfigurauit in eam, quam ſumpſit ex virgine ſimilitudinem carnis peccati. Hæc ſponſus ex perſona ſponſæ loquitur, quia vniuit eam ſibi: quo modo & apud Eſaiam, vbi dicit: Sicut ſponſo alligauit *Eſaiæ 61.* mihi mitram, & ſicut ſponſam ornauit me ornamento. Alligauit mihi & ornauit me, tanquam vnius vox eſt, & tamen ſponſum & ſponſam, Chriſtum intelligimus & Eccleſiam. Sed erunt duo in carne vna, Sacra- *Ephe. 5.* mentum magnum: dixit Apoſtolus, in Chriſto & in Eccleſia: Igitur non iam duo ſed vna caro. Si ergo caro vna, profecto competenter etiam vox vna. Quid hic quæris humana infirmitas vocem verbi, per quod fa- E cta ſunt omnia? Audi potius vocem carnis, quæ facta *Ioan. 1.* eſt inter omnia, quoniam verbum caro factum eſt, & habitauit in nobis. Audi potius medicinæ vocem, qua ſanaris vt videas deum, quem tibi videndum diſtulit, hominem autẽ videndum attulit, [occidendũ obtulit,] mirandũ † contulit, credendũ tranſtulit, vt iſta fide ad *† imitandũ* videndũ deum mẽtis oculus ſanaretur. Quid ergo dedignamur audire vocem corporis ex ore capitis? Eccleſia in illo patiebatur, quãdo pro Eccleſia patiebatur. Sicut etiam in Eccleſia patiebatur ipſe, quãdo pro illo Eccleſia patiebatur. Nam ſicut audiuimus Eccleſiæ vocem in Chriſto patientis: Deus deus meus reſpice, &c. *Pſal. 21.* Sic etiam audiuimus Chriſti vocem in Eccleſia patientis: Saule Saule quid me perſequeris? *Act. 9.*

Cap. 7. Cum itaq; non exaudimur ad temporalia bona retinenda, vel adipiſcenda, quando pro his deprecamur deũ, in eo quo nos nõ exaudit, derelinquit nos, ſed ad potiora, quæ vult vt intelligamus & præferamus & concupiſcamus, non nos derelinquit. Vnde ſequitur pſalmiſta & dicit: Cla- *Pſal. 21.* maui ad te per diem nec exaudies, & nocte: etiam hic „ ſubauditur, nec exaudies. Sed vide quid adiũgit: Et non F ad inſipientiam mihi. Hoc ergo dicit: Non me quidem exaudies clamantem per diem, id eſt, in rebus proſperis, vt eas non amittam, & nocte, id eſt, in rebus aduerſis, vt proſpera quæ amiſſa ſunt redeant. Verũ hoc mihi noo ad inſipientiam facies, ſed potius vt ſapiã, quid iam per noui teſtamenti gratiam à te expectare, quid deſyderare, quid poſcere debeam. Clamo quippe ego, vt hic mihi bona temporalia non auferantur. Tu autẽ in ſancto habitas laus Iſraël. „ Nolo vt derelioqnas concupiſcentiam meam, qua carnalem fœlicitatem requiro. Verum hæc eſt in ſordibus vetuſtatis, tu autem quęris mundiciam nouitatis, non exaudiendo iſtam cupiditatem relinquis, quia charitatẽ in qua habites requiris. Charitas autem dei diffuoditur in cordibus noſtris, *Roma. 5.* ſed per ſpiritum ſanctũ qui datus eſt nobis, Ideo in ſancto habitas laus Iſraël, laus videntium te, quia nõ in ſe laudãtur, ſed in te. Quid enim habẽt quod nõ acceperũt, vt qui gloriatur, in domino glorietur? Hæc eſt gratia noui teſtameoti. Nam in veteri teſtamento, quando comoiendabas, nõ niſi à te peti ſperariq; debere etiam ipſam terrenam temporalẽmque fœlicitatem. „ In te ſperauerunt patres noſtri, ſperauerunt & eruiſti eos, ad „

G te clamauerunt & salui facti sunt, in te sperauerunt & " non sunt confusi. Illos quippe patres inter inimicos " suos viuentes, & diuitiis implesti, & ab hustibus eruisti, gloriosasque victorias reportare fecisti, & de diuersis eos mortibus liberasti. *Gene.22.* Pro alio, id est, pro Isaac subiecisti ne feriretur arietem. *Iob.42.* Alium, id est, Iob de putredine sanum, & ei dupla quæ amiserat reddidisti. Alium, *Danie.14.* id est, Danielem inter leones esurientes illæsum *Danie.3.* integrúmque seruasti. Aliorum, id est, Ananiæ, Azariæ, Misael inter flammas deambulantium grata voce laudatus es. Tale aliquid in Christo expectabant fieri Iudæi, vnde probarent si vere filius dei esset. Ex eorum *Sapien.2.* persona, & in libro Sapientiæ dicitur: Morte turpissima condemnemus illum. Erit enim respectus in sermonibus ipsius. Si enim vere filius dei est, suscipiet eum & liberabit eum de manibus contrariorum. Hæc, inquit, cogitauerunt & errauerunt, excæcauit enim eos malicia eorum. Attendentes quippe tempus veteris testamenti, & illam patrum etiam temporalem fœlicitatem, in qua illis exhibenda demonstrauit deus etiam talia dona sua esse, non viderunt iam esse tem- H pus quo reuelarentur in Christo, bona æterna proprie deum præstare iustis, qui bona temporalia præstat & *Cap.8.* impiis. Denique cum dixisset: In te sperauerunt patres nostri, sperauerunt, & eruisti eos. Ad te clamauerunt & salui facti sunt, in te sperauerunt & non sunt *Psal.21.* confusi, vide quid adiunxerit: Ego autem sum vermis " & non homo. Quod videtur quidem ad commēdandam humilitatem simpliciter dictum, vt se in oculis persequentium, abiectissimum quiddam & cōtemptissimum demonstraret. Sed non est contemnenda altitudo secreti profunditasq; mysterij, præsertim in eis verbis, quæ tanto saluatori in prædicatione propheticę coaptantur. Dictus est hic sensus elegātissimus à prioribus, ideo se hoc nomine Christum prænunciari voluisse, quia vermis de carne sine concubitu nascitur, si- *Iob.25.* cut ille natus est de virgine. Sed in libro suo Iob, cum de creaturis cœlestibus loqueretur, quòd in dei conspectu etiam vix ipsæ mundæ sint, quanto magis, inquit, homo putredo & filius hominis vermis? Putredinem pro mortalitate posuit, quæ iam velut conceptam gerit moriendi necessitatem, in quam peccando contru- I sus est homo, & filium hominis vermem natum de putredine quasi putrem, hoc est, de mortalitate mortalem. Ac per hoc in his verbis psalmi, aliū sensum nos quærere admonuit. Illo quidem saluo neq; reprobato, *Psal.21.* & nō solum scrutemur quod ait: Ego autem sum vermis, sed etiam illud quod addidit: Et non homo, secundum illud quod de librò Iob commemoraui, tanquam diceret: Ego autem sum filius hominis & non homo: non quòd homo non sit Christus, de quo dicit Apostolus: Vnus est mediator dei & hominum, homo Chri- *1.Timo.2.* stus Iesus. Omnis enim filius hominis homo est: sed ad quendam respicit sensus iste, qui sic homo fuerit, vt nō esset filius hominis, id est, Adam. Forte ergo sic est dictum: Ego autem sum vermis & non homo, id est, Ego autem sum filius hominis, & non homo, tanquam di- *τῦ ἀνθρώπου.* ceretur: Ego autem sum Christus, in quo omnes viuificantur: non Adam, in quo omnes moriuntur. Ac per hoc homines discite per gratiam noui testamenti iam vitam concupiscere sempiternā. Quid pro magno ita vos vultis à domino de morte liberari, sicut liberati sunt patres vestri, quando commendabat deus etiam terrenæ fœlicitatis pręter se non esse alium largitorem? Illa fœlicitas ad veterem hominem pertinet, quæ vetustas ab Adam cœpit. Ego autem sum vermis & non K homo, Christus non Adam. A veteri veteres fuistis, à nouo noui estote: Ab Adā homines, à Christo filij hominum. Non enim sine causa familiarissime dominus *Matth.17.* in Euangelio se filium hominis dicit magis quàm hominē, nec sine causa in alio psalmo: Homines, inquit, *Psal.35.* & iumenta saluos facies domine, sicut multiplicata est misericordia tua deus. Abs te quippe ista salus hominibus iumentisq; communis. Sed habent aliam homines noui propriam quandam & ab animatorum consortio separatam, quæ ad nouum pertinet testamentū. Habent omnino. Nam de illa ibidem sequitur & dicit: Filij autem hominum sub tegmine alarum tuarum sperabunt. Inebriabūtur ab vbertate domus tuæ, & torrente voluptatis tuæ potabis eos. Quoniam apud te est fons vitæ, & in lumine tuo videbimus lumen. Certe & hic cū superius dixisset: Homines, posterius dixit: Filij autem hominum, tanquam distinguens ab hominibus filios hominum. In illa quippe fœlicitate eius salutis, quæ communis est hominibus & iumentis, eo nomine illos appellare voluit, quo demonstrarentur ad illum primū hominē pertinere quo vetustas cœpit & mors, L qui sic fuit homo, vt non esset filius hominis. Istis autem posterioribus qui sperant aliam fœlicitatē, & fontis vitæ ineffabilem voluptatem, & sempiterni luminis lumen, hoc nomen imposuit, quo se familiarius appellari voluit dominus eorum, in quos talis gratia reuelata est, eosq; filios hominū potius quàm homines appellauit. Non autē existimes quasi locutionis regulam figi perpetua lege seruandā, vt vbicunq; legeris homines aut filios hominū, secundum hanc distinctionem semper intelligas, sed vt se habuerit circunstantia lectionis, vnde sensus si patet hauritur, si latet eruitur. Sicut in hoc loco psalmi huius quē non moueat distinctionis intentio, cum ille qui dixerat: In te sperauerunt patres nostri & eruisti eos, ad te clamauerunt & salui facti sunt. In te sperauerunt & non sunt confusi, subiū- *Psal.21.* git: Ego autem: non enim ait sic, & ego, sed ego autem. Quid ergo iste qui se ita distinguit? Ego autē sum vermis, inquit, & non homo, tanquam illis quos exaudisti & eruisti eam commendares fœlicitatem, quæ ad vetus pertinet testamentū, quæ homini veteri tribuenda esset, qui cœpit ab Adam. Ego autē sum vermis, hoc est, M filius hominis, non homo sicut ille homo qui non fuit filius hominis. Ac per hoc & quod sequitur: Oppro- *Cap.9.* brium hominū & abiectio plebis, omnes qui cōspicie- " bant me, subsannabant me & locuti sunt labiis & mo- " uerunt caput. Sperauit in deum, eruat eum, saluū faciat " eum, quoniam vult eum. Hoc in labiis non in corde dixerunt, insultando quod nō fieret, nō credendo quod futurū esset. Factum est autē & hoc, sed sicut fieri oportebat in filio hominis, in quo spes æternæ vitæ fuerat reuelanda ad nouum pertinens testamentum, nō sicut illi expectabant, & quia fieri non videbant, tanquā superato insultabant, pertinentes ad testamentū vetus & hominē in quo omnes moriuntur, nō ad filiū hominis in quo omnes viuificabuntur. Mortem quippe intulit homo sibi filioq; hominis, vitam vero attulit homini moriens & resurgens filius hominis opprobrium hominū & abiectio plebis. Vsq; ad mortē eni hoc voluit pati in cōspectu inimicorū, quo eum tanquā derelictū putarent, vt gratia cōmendaretur noui testamenti, qua disceremus aliā quærere fœlicitatē, quæ nūc est in fide, *2.Corin.5.* postea[vero erit]in specie. Quādiu eni sumus in corpore, ait Apostolus, peregrinamur à domino, Per fidē eni ambulamus,

A ambulamus,non per speciem,& ideo nunc in spe, tunc
in re. Denique resurrectionem suam,quã non sicut nostram in longum differri oportebat, vt in exẽplo carnis eius disceremus, quid in nostra sperare deberemus,
noluit alienis demonstrare,sed suis:alienis dico,nõ natura,sed vicio quod semper est contra naturam. Mortuus est ergo in conspectu hominũ,resurrexit autem in
conspectu filiorum hominum,quia mors ad hominem
1.Corin.15. pertinebat, resurrectio ad filium hominis. Sicut enim
in Adam omnes moriuntur,sic & in Christo omnes viuificabuntur: Vt igitur exemplo suæ carnis exhortaretur fideles suos temporalem pro æterna fœlicitate contemnere,vsque ad mortem pertulit persequentes atque
sæuientes,& quasi victo & oppresso superbe illudentes.
Quod autem carnem suam resuscitauit, & discipulorũ
conspectibus & contactibus reddidit, eisq; videntibus
ascẽdit in cœlũ,ipsos ædificauit,& quod prædicare de-
† aliàs, & quid expectare deberent, &c. berent,† euidentissima veritate monstrauit. Illos autem
à quibus tanta mala vsque ad mortem pertulerat, quasi
de illo superato & extincto gloriantes, in ea opinione
dereliquit, vt quisquis eorum salute æterna saluus fieri
B vellet,hoc de illi⁹ mortui resurrectione crederet,quod
ij qui viderunt signis contestantibus prædicauerunt,&
pro ea prædicatione similia perpeti non dubitauerunt.
Cap.10. Quapropter etiam Iacobus vnus ex Apostolis eius in
epistola sua,cum hortaretur fideles,qui post passionem
Iacobi.5. & resurrectionem Christi adhuc in ista vita tenebantur,dispensationem veteris testamenti nouique distin-
Iob.42. guẽs. Sustinentiam,inquit,Iob audistis, & finem domini vidistis, ne ideo patienter sustinerent tẽporalia mala, vt sibi hoc restitueretur quod recepisse legimus Iob.
Nam & ab illo vulnere atq; putredine saluus factus est,
& ei cuncta quæ amiserat duplicata sunt restituta, vbi
etiam cõmendata est resurrectionis fides. Nam filij nõ
dupli sed totidem redditi, etiã illos quos amiserat resurrecturos significauerũt. Sic ipsi quoq; illis prioribus
iuncti,à restitutione dupli nõ inuenirẽtur alieni. Vt ergo nõ talem remunerationẽ speraremus,quando mala
temporalia pateremur,nõ ait: Sustinentiam & finẽ Iob
audistis,sed [ait: Sustinentiam Iob audistis,&] finẽ domini vidistis:tanquam diceret:Mala tẽporalia sicut Iob
sustinete, sed pro hac sustinentia non temporalia bona
C sperate,quæ illi aucta redierunt, sed æterna potius quæ
in domino præcesserunt. Iob ergo de illis patribus erat
qui exclamauerunt,& salui facti sunt. Cum enim dicit:
Psal.21. Ego autẽ,satis insinuat qua salute illos saluos esse factos
velit intelligi,in qua ipse vtiq; derelictus est, non quòd
illi à salute æterna fuerint alieni, sed in occulto: tunc
† in Christo erat quod in eis † fuerat reuelandũ. In veteri quippe testamẽto velamen est,quod tunc auferetur, cũ ad Chri-
Matth.27. stum quisq; inde transierit. Quo crucifixo,velum etiam
tẽpli scissum,vt significaretur quod Apostolus de velamine veteris testamenti dixit,quo modo in Christo euacuatur. Nam & in illis patribus quamuis rarissima,
tamen fuerunt & vsq; ad mortem exempla patientiæ,
Lucæ 11. à sanguine Abel vsque ad sanguinem Zachariæ, quorum sanguinem dicit dominus Iesus & ab eis exigendum,qui in patrũ suorum, à quibus illi occisi sunt, iniquitate persisterent. Et in nouo testamento nec defuit
nec deest bonorum fidelium multitudo, qui etiam in
ista temporali fœlicitate præpolleant, & in ea largitoris dei bonitatem misericordiamq; experiantur, tenentes tamen quod dispensator noui testamenti, diuitibus
1. Timo. 6. huius seculi Apostolus præcepit, nõ superbè sapere, neque sperare in incerto diuitiarum, sed in deo viuo, qui
præstat nobis omnia abundanter ad fruendum, vt be- D
nefaciãt diuites, sint in operibus bonis,facile tribuant,
communicent,thesaurizent sibi fundamentum bonum
in futurum, vt apprehendant veram vitam: qualis in
Christi non tantum spiritu, veruntetiam carne manifestata est,cum resurrexit à mortuis, non qualem Iudæi
in illo peremerunt,quando eum de manibus eorũ deus
non eru[illegible],eũq; dereliquisse visus est exclamantẽ, Deus
meus deus meus vt quid me dereliquisti? vt eo modo in
se transfiguraret martyres suos, qui etsi mori nollent,
quod etiam Petro dixit: Alter te cinget & feret quò *Ioan.21.*
tu non vis, significans qua morte clarificaturus erat
deum,& ob hoc à deo suo derelicti viderentur ad tempus,cum eis præstare nollet quod vellent,illam vocem
cordis emitterent, illumq; adhiberent pietatis affectũ,
quem passione impendente ore proprio dominus expressit,eos in se identidem transfigurans. Verum non *Matth.26.*
quod ego volo, sed quod tu vis pater. In quo enim *Cap.11.*
primitus nisi in ipso capite nostro apparere debuit,
propter quam causam Christiani sumus? Propterea nõ
ait: Deus meus deus meus dereliquisti me, sed causam *Psal.21.*
commonuit requirendam cum addidit: Vt quid dere- E
liquisti me, id est, quare, propter quid, quam ob causam? Profectu enim erat aliqua causa, eaq; non parua,
vt Noë liberaret de diluuio,Loth de cœlesti incendio.
Isaac de imminenti gladio, Ioseph de calumnia mulieris & custodia carceris,Moysem ab Aegyptiis,Raab
ab excidio ciuitatis,Susannam à testibus falsis, Danielem de lacu leonum,tres viros ab ignibus, aliósque patres qui exclamauerunt & salui facti sunt, & Christum
de manibus Iudæorum non liberaret, eumq; in potestate sæuientium vsque ad mortis exitum derelinqueret. Vt quid hoc? propter quid hoc? nisi propter illud
quod paulopost in eodem psalmo dicit: Non ad insipientiam mihi,hoc est,corpori meo,Ecclesiæ meæ,minimis meis. Nam & in Euangelio, quod vni ex mini-
mis meis fecistis, inquit, mihi fecistis. Sic itaque dictũ *Matth.25.*
est:Et nõ ad insipientiam mihi:quo modo dictum est:
Mihi fecistis. Et sic dictum est: Quare me dereliquisti?
quo modo dictũ est:Qui vos recipit, me recipit:& qui *Lucæ 10.*
vos spernit,me spernit. Non ergo ad insipientiam nobis, sed vt sapiamus: non propter istam vitam, in qua
nos deus aliquando vsque ad mortem persequentium F
manibus derelinquit, sed propter illam sempiternam
nos debere esse Christianos,quia hoc in illo præcessisse intuemur,ex cuius nomine sic vocamur. Ecce ita factum est, tamen multi non ob aliud volunt esse Christiani, nisi vt huius vitæ fœlicitate perfruantur, ideoque illa deficiente deficiunt. Quid si non in ipso nostro capite tam insigne constitueretur exemplum, quo
disceremus pro cœlestibus terrena contemnere,nõ respicientes quæ videntur, sed quæ non videntur? Quæ *2.Corin.4.*
enim videntur, temporalia sunt: quæ autem non videntur, æterna. Quos in se vocibus illi transfigurare
dignatus est. Nam quantum ad ipsum attinet, qui modo vellet liberari ab illa hora, qui propterea venerat
in illam horam? Aut quo modo sic loquebatur quasi
quod nollet ei accideret, cum potestatem haberet po- *Ioan.10.*
nendi animam suam,& iterum sumendi eam, nec eam
quisquam tolleret ab illo, sed eam ipse poneret & resumeret,sicut in Euãgelio dicit? Sed pr culdubio nos in
illis vocibus eramus, & caput pro suo corpore loquebatur,non disiuncta significatione vocis,vbi connexio
non disiungitur vnitatis. Deniq; in psalmo sequitur, *Cap.11.*
& orans aduerte quid dicat:Et tu, inquit, extraxisti me

G de ventre, spes mea ab vberibus matris meæ, [in te ia-
„ ctatus sum ex vtero, de ventre matris meæ] deus meus
„ es tu: tanquam diceret, de alia re & ab alia re in aliam
„ rem me traiecisti, vt tu sis mihi bonum pro terrenis bonis mortalitatis huius, quam in matris ventre sortitus sum, cuius vbera suxi. Hæc enim vetustas est de qua me tu extraxisti, & illa carnalis natiuitatis bona sunt, à quibus tu spes mea es. Inde enim ad te conuersus sum ex vtero, id est, ex iis quæ in vtero inchoaui. In te iactatus suoi, ad te scilicet transiens, totum me tibi comminens. Ideoque de ventre matris meæ, id est, de bonis carnis quam sumpsi in ventre matris meæ, deus meus es tu, vt de his tu sis bonum meum: ea locutione dictum est, ac si diceretur, verbi gratia, de terra cœlum habito, hoc est, hinc illò emigraui: & ista nostra in illum transfiguratio est, qui per gratiam testamenti noui mutamus vitam, transeuntes de vetere ad nouam. Nam ille hanc rem sacramento suæ passionis resurrectionisque significans, carnem mutauit de mortalitate ad immortalitatem, vitam vero non mutauit de vetustate in nouitatem, quæ nunquam fuit in impietate,
H vnde transiret ad pietatem. Quanquam non defuerũt qui hoc quod dictum est: De ventre matris meæ deus meus es tu, ideo ad ipsum caput nostrum pertinere sentirent, quoniam pater intantum est deus eius, inquantum homo est in forma serui, non inquantũ illi æqualis in forma dei est. Ideo de ventre matris meæ deus meus es tu, ac si diceret, ex eo quod homo factum sum, deus meus es tu. Sed quid est, tu extraxisti me de ventre, si ad ipsum Iesum de virgine procreatum refertur? quasi alios deus non extrahat, in cuius prouidentia est omnis ordo nascendi: an inde significare voluit partuoi virginis seruata virginis integritate mirabili, cum ait: Tu extraxisti me de ventre matris meæ, vt quod illic mirabiliter factum est, cum deus fecisse dicitur, nemini incredibile videatur. Quid ergo est & illud: Spes mea ab vberibus matris meæ? Quo modo & hoc ad ipsum caput Ecclesiæ referri potest, quasi spes eius, quæ in deo est, à matris vberibus ei cœperit, non & ante in ipso vtero? Neque enim spes alia intelligenda est, nisi quia futurum erat, vt deus eum exaltaret à mor-
I tuis. Totum hoc quippe secundum id quod homo factus est dicitur. An forte quia vbera fœminarum ab ipso conceptu in vbertatem promoueri perhibẽtur, sic intelligi voluit, ab vberibus, tanquam diceret, ex quo carnem sumpsi, cui caroi fuerat speranda immortalitas: vt non ante spes ei esset cum in forma dei esset, in qua nihil in melius mutandum esset, sed ab vberibus matris, id est, ab ipsa susceptione carnis, quæ concipiebatur in spe, cuius spei res futura erat, cum ad immor-
Psal.21. talitatem de morte traosiret. Sed quod dictum est: In te iactatus sum ex vtero, quo modo coaptari capiti possit, ignoro, quasi in vtero cum esset non io deo fuerit,
Acto.17. in quo viuimus, mouemur & sumus, aut illius infaotis anima rationalis, ex quo caro processit ex vtero, deum
σκληρόν. sperare cœperit. Nisi forte credendũ est, iam nato animam rationalem accessisse, quæ intra viscera matris adhuc ei defuisset. Et quoniam eadem anima quæ carni iam natæ addita est, deo inhærebat, ideo secundum eandem carnẽ dictum esse existimandũ est. In te iactatus sum ex vtero, tanquã diceret, eam sortitus sum animam ex vtero quæ tibi cohęret. Sed quis audeat in hãc se temere præcipitare sententiam, cùm ratio de aduentu vel exortu animæ in tanto naturæ profundo sic lateat, vt satius sit eam semper quærere quandiu in hac vita sumus, quàm aliquando inuenisse præsumere? Ex K
illa vero in seipsum transfiguratione nostra quemadmodum possent hæc accipi, dictũ est: Si quid autem dici potuit conueniẽtius vel potuerit, nullius præiudicamus ingenio, doctrinæ nullius inuidemus. Iam illud *Cap.13.*
quod sequitur: Ne discedas à me, quoniam tribulatio proxima est, inde iam eminet, quemadmodũ dictũ est: Quare me dereliquisti. Quo modo enim dereliquit, cui dicitur: Ne discedas à me, nisi quia dereliquit vitæ veteris temporalem fœlicitatem? Rogatur autẽ ne discedat & deserat spem vitæ æternæ. Sed quid est, quoniam tribulatio proxima est, quasi ei passio adhuc immineret, cũ ipse media passione ista dicere intelligatur, quæ de illo in hoc psalmo prophetata suot. Hic enim dicturus est etiam, quæ in Euãgelio apertissime scripta sunt: Diuiserunt sibi vestimenta mea, & super vestem meam *Matth.27.*
miserunt sortem: quod factũ est, cum iam penderet in ligno. Quid est ergo tribulatio proxima est, in qua media loquebatur? Sed nimirũ illud vult intelligi, quia cũ caro in doloribus est & in pœnis, profecto anima tunc habet magnum agonem patientiæ, in qua ne deficiat, laborandum & orandum est. Nihil est autẽ animæ sua L
carne propinquius. Ideo mũdi huius quãlibet magnus perfectusq; contemptor, cũ alibi patitur nihil patitur. Potest enim adhibere vigilem rationẽ, cum amittit bona quæ extrinsecus sunt, & ab animo sapientis, qui ex cupiditate nõ hęret, sine dubio longe sunt, & nõ curare quod patitur, quia nec patitur. Cum vero amittit præcipua corporis bona, id est corporis vitam ac salutem, iam tribulatio proxima est animi bonis, quibus ipse intus tanquam corporis est dominus, quid faciet qualibet ratione, vt non doleat cum corpus vulneratur aut vritur, cui tanto implicatur cõsortio? vt pati possit, dolere non possit? Ideo & diabolus hunc nocẽdi ordinem tenens, illius magni viri quem postulauerat tentandum, prius externa bona accepit in potestatẽ, quibus ablatis & perditis, cum illum inconcussum videret, dixerat enim: Dominus dedit, dominus abstulit: sicut domino *Iob.1.*
placuit, ita factũ est, sit nomẽ domini benedictũ: etiam carnem cruciandam vulnere postulauit, tali cũ eo confligens certamine, vt bona proxima inuaderet, hoc est, corporis bona, quibus ille perditis si forte succumberet, M
atque ad impietatem cor inclinaret, etiã bona animi deperirent, quibus perdendis iam in corpore sæuiens vicinius tentator instabat. Deniq; ille vir, qui in taota animi tentatione erat, vbi erat animi bonis proxima tribulatio, quamuis multa prophetice loquatur, lõge tamen loquitur aliter, quàm cum illa externa bona deperissent, in quibus filios non amiserat sed præmiserat. Clamat ergo martyris anima transfigurata io Christũ, cum iam in carne tribulari cœperit, & dicit deo à quo derelicta est in terrena fœlicitate, sed quæ cũ illo est in spe vitæ æternæ. Ne discedas à me, quoniam tribulatio proxima est. Non est in agro meo, non in auro, non in pecore, non in tectis atq; parietibus, non in meorũ orbitatibus, sed in carne mea est cui copulor, cui connector, cuius sensum nõ habere non possum, vnde me de proximo vrget, vt à patieotiæ virtute nõ deficiã: ne discedas à me, quoniam nõ est qui adiuuet, neq; amicus, neq; propinquus, neq; humana laus, neq; præteritæ recordatio voluptatis, neq; aliquid eorũ quo terrenæ fœlicitatis ruina fulcitur, neq; ipsa quæ in animo est meo humana virtus, quia si tu deseris, quæ hominis virtus?

Quid est enim homo nisi ꝙ memor es eius? Circundederunt me vituli multi, hoc est, minores in plebe. *Cap.14.*

Tauri

A Tauri pingues obsederunt me, hoc est, superbi ac diuites principes plebis aperuerunt in me os suum, clamantes, Crucifige crucifige. (Lucæ 23.) Quasi leo rapiens & rugiens rapuerunt eum, comprehensum adducentes ad Præsidē, & rugierunt petendo eius mortem. Sicut aqua effusus sum, tanquam in me lapsi caderent persecutores mei. Dispersa sunt omnia ossa mea. Quid sunt ossa, nisi corporis firmamenta, corpus autē Christi Ecclesia? Firmamēta ergo Ecclesiæ, qui nisi Apostoli, qui etiam colūnæ alibi nuncupantur. Hi vtique dispersi sunt cum ad passionem ipse duceretur, vel cum esset passus & mortuus. Factum est ergo cor meum tanquam cera liquescens in medio ventris mei. (Psal. 21.) Hoc sanè quemadmodum capiti nostro ipsius corporis saluatori coaptetur, inuenire difficile est. Neque enim nisi magno pauore contingit, vt cor velut cera liquescat humanum, quod vnde in illo fieri posset, qui potestatem habebat ponendi & recipiendi animam suam? (Ioan. 10.) Sed profectò aut infirmorum suorum in se transtulit causam: siue illorum qui metu mortis pauescūt, sicut ipse Petrus ex egregio præsumptore tam creber negator effectus, siue illorum qui B tristicia salubri contabescunt, sicut idem ipse Petrus cū amarè fleuit. Nam & tristicia quasi soluit cor. Vnde dicitur etiam Græcè λύειν (λύειν) quòd hinc appellata sit λύπη: Aut certe profundum sacramētum nos intelligere voluit, vt cordis sui nomine significaret scripturas suas, vbi eius vtique latebat consilium, quod tūc apertum est, cum ea quæ de illo prophetata fuerunt, passus impleuit. Solutæ sunt ergo scripturæ eius in iis quę perfecta sunt, aduentu eius, natiuitate, passione, resurrectione, glorificatione. Quis enim iam ea non intelligit in prophetis, quando vsque ad intellectum etiam carnalis multitudinis peruenerunt, quam fortasse significauit in medio vētris sui, vt in eius corpore quod est Ecclesia quasi vētris locum habeat carnalis & infirmior multitudo? Aut si ventris nomen magis interioribus competit, ad eos potius qui perfectiores sunt scripturarum intellectum pertinere monstratum est, cum cor eius, id est, scripturæ eius quæ continēt consilium eius, in medio eorum, hoc est, in cogitatione eorum tanquā cera dissoluitur, hoc est, feruore spiritus aperitur, disputatur, exponitur.

(Cap. 15.) Exaruit velut testa virt⁹ mea. Testa igne firmata est, C sic & virtus corporis Christi non sicut fœnū igne consumitur, sed sicut testa passione velut igne firmatur. (Eccle. 27.) Vasa enim figuli probat fornax, sicut alio loco scriptura dicit, & homines iustos tētatio tribulationis. Et lingua » mea adhæsit faucibus meis. Potest quidem silentiū eius » significatum videri, quod alius Propheta commendat cum dicit: (Esaiæ 53.) Sicut agnus corā tondēte fuit sine voce. Sed si linguā eius, eos in ei⁹ corpore, quod est Ecclesia, intelligamus, per quos suum loquitur Euangelium, tūc eius faucibus adhærent, cum à præceptis eius nō recedunt. Quod verò sequitur: Et in puluerem mortis deduxisti me: quo modo capiti coaptabitur, quandoquidem corpus eius, quod tertia die resurrexit, non est vtiq; in puluerem dissolutū? (Acto. 2.) Nec aliter exposuerūt Apostoli, quod in alio psalmo positum est. (Psal. 15.) Neq; dabis sanctum tuū videre corruptionem, nisiquia eius caro nō est corrupta, quæ tam celeriter resurrexit. Vnde item in alio psalmo dicit: (Psal. 29.) Quæ vtilitas in sanguine meo, dum descendo in corruptionem? Nunquid cōfitebitur tibi puluis, aut annunciabit veritatem tuā? Hoc scilicet dicēs, quòd si eo modo quo & cæteri mortuus dimitteretur in puluerē, & caro eius resurrectioni vltimæ seruaretur, nulla esset vtilitas in sanguine eius: quia nihil prodesset mors eius, nec annunciaretur veritas dei, quæ illum cōtinuo D resurrecturū esse prædixerat. Quid sibi vult ergo quod hoc loco ait: Et in puluerem mortis deduxisti me? Nisi corpus eius accipiamus Ecclesiā, in qua illi qui pro eius nomine passi sunt vel patiuntur, nō ita vt ipse cito resurgunt, sed in mortis puluerem deducuntur, tunc resurrecturi cum illud tēpus venerit, de quo in Euangelio dicit: Veniet hora quando omnes qui in monumentis sunt audient vocem eius & procedēt. (Ioan. 5.) Aut certe tropicè puluerem mortis ipsos Iudæos intelligi voluit, in quorum manus deductus est. Scriptū est enim: Non sic impij non sic, sed tanquam puluis quem proiicit ventus à facie terræ. (Psal. 1.) Deniq; sequitur: Quoniam circundederunt me canes multi, concilium malignantiū obsedit me. (Cap. 16. Psal. 21.) tanquā ipsos dixerit puluerem mortis, in quē » deductus est, quos dixit canes multos & conciliū ma- » lignantium, canes eos videlicet appellans, qui plerūque contra innocentes latrant, cum quibus non habēt consuetudinem. Iam vero in iis quæ subiungit tanquam Euangelium recitatur. Crucifixo quippe eius exprimitur in eo quod dicit: Foderunt manus meas & pedes meos, dinumerauerunt omnia ossa mea. (Ibidem.) Ipsi vero con- E syderauerunt & conspexerunt me. Fossę sunt enim clauis manus & pedes eius, & cum extenderetur in ligno, quodam modo numerata sunt ossa eius. Consyderatus est autem atque conspectus quid illi futurum esset, & vtrum veniret Helias & liberaret eum. Iam illud quod sequitur, nullius expositionis indiget. Diuiserunt sibi » vestimenta mea, & super vestem meā miserunt sortem. » Verba deinde quæ subtexuntur, orantis sunt, tam in persona capitis, id est, hominis mediatoris, quàm ex persona corporis, quod est Ecclesia, quā dicit etiā vnicam suam. Tu autem domine, inquit, ne longe facias » auxilium tuum: hoc ad eius carnem pertinet, cuius re- » surrectio non in longum est missa vt aliorum. In de- » fensionem meam aspice: ne quid noceant inimici, qui sibi videntur aliquid potuisse, carnem perimēdo mortalem. Non autem nocent, si defendente gratia dei, nō eis ad malū anima superata consentiat. Sic enim & alibi prophetatum est: Terra tradita est in manus impij, hoc est, caro terrena. Erue à framea animam meam. Framea gladius est. Nec vtique tali ferro Christus oc- F cisus est, sed cruce, nec latus eius gladio, sed lancea percusserunt. Translato ergo verbo, frameā linguam dixit persequentium, sicut in alio psalmo dicitur: Et lingua eorum gladius acutus. (Psal. 56.) Vnde quia in eius carne lingua præualuit malignorū, orat vt animæ nihil noceat, cum dicit: Erue à framea animam meam, vt hæc in prophetia oratio, si ad caput corporis referas, non videatur velut indigentis petitio, sed potius rei futuræ figurata prædictio. Aut certe, quia corpus eius, hoc est, Ecclesia graues persecutiones fuerat perpessura. Frameam dixit, qua maxime trucidati sunt martyres, vnde vult eorum animas erui, ne timeant eos qui corpus occidunt, (Matth. 10.) animam autem occidere non possunt, & consentiāt ad illicita. Aut etiam in ipsorum passionibus, inimicorum linguam frameam dicit, vnde animam suam, hoc est, animam corporis sui, animam sanctorū suorum vult erui. Quod autem sequitur: Et de manu ca- » nis vnicam meam: nihil aptius quàm vnica Ecclesia » mihi videtur intelligi. Canem vero appellauit mundum, non ratione sed consuetudine contra insolitam veritatem latrantem. Hæc est enim canum natura, vt cum quibus habent consuetudinem, siue illi boni siue mali sunt, non ad eos latrent, insolitorū autem personis

G visis, etiam innocentibus, irruentur. Manu autem canis potestatem mundi significauit. Cuius etiam regnũ infestum futurum corpori suo, id est, Ecclesiæ suæ, leonis nomine figurauit in eo quod adiunxit: Saluum me
Prouer. 19. fac de ore leonis. Vnde est scriptum: Nihil interest inter minas regis & iram leonis: quanquam & diabolum
1. Petri. 5. Apostolus Petrus leoni comparet rugienti & quærenti circumeundo quem deuoret. Superbosq; huius mundi, Christianis humilibus aduersaturos ostendens, consequenter dicit: Et à cornibus vnicornium humilitatem
" meam. Ideo quippe in vnicornibus superbi intelligun-
" tur, quia superbia odit consortium, & quantum in ipso
Cap. 17. est, solus cupit eminere omnis superbus. Iam tunc attende vbi sit fructus, vel quod derelictus est, ne exaudiretur pro terrena fœlicitate, non ad insipientiam, sed vt saperemus quid noui gratia testamenti desyderare debeamus: vel quod non est derelictus, sed exauditus in eo quod ait: Ne discedas à me: qui dixerat: Quare me dereliquisti: quod vtique contrarium est, nisi illud ad aliud, hoc ad aliud referatur. Attende & audi quantum
H sapis, hauri quantum capis, quantumq; ipse rem tantam eloqui valeo, imò quantum tribuit ille qui nos exaudit, & in Christo inquantum homo mediator est inter nos & deum, & cum Christo inquantum deus est æqualis
Ephe. 3. deo, & potens est facere, vt ait Apostolus, supra quàm petimus aut intelligimus. Vide in hoc psalmo testamenti noui gratiam, vide illius derelictionis, tribulationis, deprecationis fructum, quid agatur, quid insinuetur,
† cõmendetur. quid mũdetur, † quid illustretur. Intuere quid legamus tanto ante prophetatũ, quid iam cernamus impletum.
Psal. 21. Narrabo nomen tuum, inquit, fratribus meis in medio Ecclesiæ cantabo te. Fratres illius sunt de quibus in
Ioan. 20. Euangelio ait: Vade & dic fratribus meis: Ecclesia illa est quam modo dixit vnicam suam, hæc est vnica catholica, quæ toto orbe copiosa diffunditur, quæ vsque ad vltimas gẽtes [crescendo] porrigitur. Vnde in Euan
Matth. 24. gelio dicit: Et prædicabitur hoc Euangelium in vniuerso orbe in testimonium omnibus gentibus, & tunc
† veniet finis. veniet filius hominis. † Quod autem ait: Cantabo, hoc est illud canticum nouum, de quo in alio psalmo dici-
Psal. 95. tur: Cantate domino canticum nouum, cantate domino omnis terra. Habes hic vtraque, ex quo cantico cantaturũ se dixerit, & in cuius Ecclesiæ medio: illud per-
I tinet ad nouum canticum, hoc ad omnem terram. Ipse quippe cantat in nobis cuius gratia cantamus, sicut
2. Corin. 13. dicit Apostolus: An vultis experimentum eius accipere, qui in me loquitur Christus? Medium vero Ecclesiæ ad eminentiam licet referas & ad ipsam manifestationem, quia omnia quanto clarius nota sunt, tanto magis in medio esse dicuntur, vel certe ad interiores Ecclesiæ, quia interiora sunt media. Neq; enim omnis qui labiis personat, cãtat canticum nouum, sed qui eo modo cantat, vt Apostolus admonet dicens: Can-
Ephe. 5. tantes & psallentes in cordibus vestris domino. Intus enim est hoc gaudium, vbi vox laudis & canitur & auditur, quia voce laudatur qui gratis amandus est toto corde, tota anima, tota mente, amatorẽmque suum accendit in se gratia spiritus sui sancti. Quid enim a-
Cap. 18. liud est canticum nouum, quàm laus dei? Denique sequitur, & hoc euidentius demonstrat. Cum enim dixisset: Narrabo nomen tuum fratribus meis, quia
Psal. 21. deum nemo vidit vnquã, sed vnigenitus filius, qui est
Ioan. 1. in sinu patris ipse enarrauit, atque adiunxisset: In medio Ecclesię cantabo te: quo modo cantauit, id est, quia in nobis [cantauit cũ proficimus in nomine quod narrauit fratribus suis: & quia laudem dei cantauit in no- K
bis,] continuo manifestauit dicens: Qui timetis dominum, laudate eum. Quis autem veraciter laudat, nisi qui synceriter amat? Tantundem est ergo ac si diceret: Qui timetis dominum amate eum. Dixit enim homini sicut scriptum est: Ecce pietas est sapientia. Porrò pietas cultus dei est, nec colitur ille nisi amando. Summa igitur & vera sapientia est in præcepto illo primo. Di- Matth. 22.
liges dominum deũ tuum ex toto corde tuo, & ex tota anima tua. Ac per hoc sapiẽtia est charitas dei, nec dif- Roma. 5.
funditur in cordibus nostris, nisi per spiritum sanctũ, Eccle. 1.
qui datus est nobis. Initium autem sapientiæ timor do- 1. Ioan. 4.
mini. Et timor nõ est in charitate, sed perfecta charitas foras mittit timorem. Proinde pręmissus timor in cor nostrum, pellit inde consuetudinẽ malorum operũ & seruat charitati locum, qua tanquam domina veniẽte, vt illa insideat, abscedit. Ergo qui timetis dominũ laudate eum, vt deum nõ seruiliter, sed libere colatis, eum amare discite, quem timetis, & poteritis laudare quod amatis. Timentes enim deum homines veteris testamẽ
ti, propter literam terrentem & occidentem, nondum L
habentes spiritum viuificantem, currebant cum sacrificiis ad templum. Et quamuis in figuram futuri sanguinis quo redempti sumus, tamen nesciẽtes quid per eos præfiguraretur, cruentas victimas immolabant. Nunc vero in gratia noui testamenti, qui timetis dominum laudate eum. Ipse quippe in alio psalmo, illa mutanda prænuncians, quæ tunc in vmbra futuri offerebantur:
Non accipiam, inquit, de manu tua vitulos, neque de Psal. 49.
gregibus tuis hircos. Et paulo post, vt ostenderet sacrificium noui testamenti, quando illo illa fuerant cessatura, Immola, inquit, deo sacrificium laudis, & redde altissimo vota tua. Et in fine eiusdem psalmi: Sacrificiũ, inquit, laudis glorificabit me, & illic via est qua ostendam illi salutare meum. Salutare dei Christus est, quẽ infantem Simeon senex cum agnouisset in spiritu,
eumque sumpsisset in manus, Nunc dimittis, inquit, do Luca 2.
mine seruum tuum secundum verbum tuum in pace,
quoniam viderunt oculi mei salutare tuum. Qui ti- Cap. 19.
metis ergo dominum laudate eum, vniuersum semen "
Iacob magnificate eum. Non vacat, quod ei non sufficit dicere, semen Iacob, nisi adderet vniuersum, ne in solis eis intelligeretur, qui ex Israëlitis fuerant credituri. Semen Iacob ipsum est semen Abrahæ: omnibus au- M
tem in Christum credentibus, non solis qui ex Israël
fuerant fideles Apostolus dicit: Ergo Abrahæ semen Galat. 3.
estis secundum promissionem hæredes. Ibi nanque commemorauit præfigurationem noui testamenti, in eo quod scriptum est: In Isaac vocabitur tibi semen, non vtique in Hismaël ancillæ filio. In quibus duobus filiis Abrahæ seruo & libero, & duabus mulieribus, an-
cilla & libera, scribens ad Galatas, duo testamenta di- Gala. 4.
cit in allegoria præfigurata. Vnde dicit: Non qui filij Roma. 9.
carnis, ij sunt filij dei, sed filij promissionis deputantur in semine. Promissionis enim verbum, hoc est: Ad hoc tempus veniam, & erit Saræ filius. Multum est & nimis longum, diligenter enucleare cur filij promissionis pertinentes ad Isaac, noui testamenti gratiæ deputentur. Breuiter tamen attingam, vnde tanto fructuosius cogitabis, quanto magis pie cogitaueris. Non omnia deus quæ prædicit, promittit, Prædicit enim etiam illa quæ non ipse facit, quia est omnium præscius futurorum. Prædicit ergo & peccata hominum, quæ potuit præscire non facere. Promittit autem quæ ipse facturus est, nec ea mala sed bona. Quis enim

promit-

A promittit mala? Quamuis itaque mala inferat, mala
non peccata sed supplicia, minatur tamen ea potius
quàm promittit. Omnia largitur & præscit, sed pecca
ta prædicit. [supplicia minatur, beneficia pollicetur.]
Filij ergo promissionis, filij sunt beneficij. Hæc est gra-
tia quæ gratis datur, non meritis operantis, sed misera-
tione donantis. Hinc gratias agimus domino deo no-
stro, quod est magnum sacramentum in sacrificio no-
ui testamenti, quod vbi & quãdo & quo modo offera-
Cap.20. tur cum fueris baptizatus inuenies. Deinde sequi-
tur & dicit, Timeat eum omne semen Israël, qui Iacob
ipse & Israël vnus homo erat habens duo nomina, nõ
in paruo sacramento: sed vno libro non possunt dici
omnia, in quo iam multum progressi sumus & non-
dum de aliis tribus quæstionibus aliquid diximus, hoc
est, de tenebris exterioribus, & latitudine & longitudi-
ne, altitudine & profundo, & de quinque & quinque
virginibus. Quod ergo dixit supra: Vniuersum semen
Iacob: hic consequenter ait: Omne semen Israël. Sed
quare superius, Magnificate eum: & posterius, Timeat
eum. Magnificatio laudi congruit, de qua dixerat, Qui
B timetis dominum laudate eum: vnde iam multa dis-
1.Ioan.4. serui. Ibi quippe amor vel charitas dei perfecta foras
mittit timorem. Cur ergo iterum timeat eum omnis
Roma.8. Israël? Non enim accepistis, inquit Apostolus, spiritum
Roma.11. seruitutis iterum in timorem. Sed idem Apostolus o-
leastro inserto in oliuam timorem præcipit, hoc est,
gentibus additis radici Abraham, Isaac, Iacob, vt & ip-
si fierent Israël, id est, pertinerent ad semen Abrahæ.
Quam insertionem oleastri amputatis propter infide-
litatis superbiam naturalibus ramis, etiam ipse domi-
nus in Euangelio prædixit occasione illius Centurio-
nis, qui in eum ex gentibus credidit. Tunc enim ait:
Amen dico vobis, non inueni tantam fidem in Israël.
Math.8. Et adiunxit, Ideo dico vobis, quia multi ab Oriente &
Occidente venient & recumbent cum Abraham Isaac
& Iacob in regno cœlorum: filij autem regni ibunt in
tenebras exteriores, illic erit ploratio & stridor den-
tium: Ita significans inseri oleastrum propter humili-
tatem. Dixerat quippe ille Centurio: Non sum dignus
vt sub tectum meum intres, sed tantum dic verbo &
sanabitur puer meus. Confractionem autem ramorum
C naturalium propter superbiã, scilicet eorum qui igno-
rantes dei iusticiam, & suam volentes constituere, iu-
sticiæ dei non sunt subiecti. De iis quippe vana elatio-
ne tumentibus dictum est, quod ibunt in tenebras ex-
teriores, quia iactantes se de semine Abrahæ, semen
Abrahæ fieri noluerũt, vt essent filij promissionis, quia
fidem noui testamenti non receperunt, vbi iusticiam
†aliàs, vbi dei contempserunt, † & suam constituere volentes, id
iusticia dei est, tanquam de suis meritis & operibus præfidentes
cõmẽdatur spreuerunt esse filij promissionis, hoc est, filij gratiæ, fi-
lij misericordiæ, vt qui gloriatur in domino glorietur,
credens in eum qui iustificat impium, hoc est, qui ex
impio facit pium, vt deputetur fides eius ad iusticiam,
& impleatur in eo, non quod postulabat eius meritum,
sed quod à domino promissum est beneficium. Cum
iis igitur agens Apostolus qui oliuæ per gratiam inse-
Roma.11. rebantur, Dicis, inquit, Fracti sunt rami, vt ego inserar.
Bene, propter incredulitatem fracti sunt. Tu autem
fide sta, noli altum sapere, sed time. Dei est enim be-
Ephe.2. neficium non meritum tuum, quod & alibi dicit. Gra-
tia salui facti estis per fidem, & hoc non ex vobis, sed
dei donum est, non ex operibus, ne forte quis extolla-
tur. Ipsius enim sumus figmentum creati in Iesu Chri-
sto, in operibus bonis, quæ præparauit deus, vt in il- D
lis ambulemus. In hoc itaque intellectu gratiæ inest ti-
mor, de quo dicitur: Noli altum sapere, sed time. Ti- Roma.11.
mor autem iste alius est, non est ille seruilis, quem cha- 1.Ioan.4.
ritas foras mittit. Illo enim timetur, ne iudicetur † in †trucidatur
tormentum supplicij: isto autem, ne amittatur gratia
benefic[...] Quapropter quamuis fidelibus ad nouum Cap.21.
testamentum pertinentibus dicat Apostolus quod pau
lo ante commemoraui, Non enim accepistis spiritum
seruitutis iterum in timorem, sed accepistis spiritum Roma.8.
adoptionis filiorũ in quo clamamus, Abba pater, id est, Gala.5.
vt fides in nobis sit, quę per dilectionem operatur, non
tam timendo pœnam, quàm amando iusticiam: tamen
quia non fit anima iusta, nisi participatione melioris,
qui iustificat impium, quid enim habet quod non ac- 1.Corin.4.
cepit? non debet sibi tribuendo quod dei est, ita gloria-
ri tanquam non acceperit. Ob hoc enim dictũ est: No- Roma.11.
li altum sapere, sed time. Et timor iste præcipitur iis e-
tiam qui ex fide viuentes hæredes sunt noui testamẽti,
atque in libertatem vocati. Altum enim sapere, di- Roma.12.
ctum est superbire. Quod alio loco econtrario satis E
ostendit, vbi ait: Non alta sapientes, sed humilibus ὑψηλο-
consentientes: [Ex hoc quod ait humilibus consenti- φρονεῖν.
entes,] vsque aperuit nihil aliud se dixisse alta sapien-
tes, quàm superbientes. Timor ergo non est in chari- 1.Ioan.4.
tate, quia perfecta charitas foras mittit timorem, sed
illum seruilem quo cum se quisque ab opere malo ab-
stinet, pœna terretur, nõ iusticia delectatur. Hunc chari
tas foras mittit, quam non delectat iniquitas, etiam si
proponatur impunitas. Non illum quo timet anima,
ne amittat ipsam gratiam, qua in illa factum est, vt eam
non peccare delectet, quo timet ne deus eam deserat,
etiam si nullis dolorum cruciatibus puniat. Hic timor
castus est, non eum charitas eiicit, sed asciscit. De illo
quoque scriptum est: Timor domini castus permanens Psal.18.
in seculum seculi: nequaquam istum diceret permanẽ-
tem, nisi sciret alium qui non permaneret. Et bene istũ
castum dixit: Hoc enim non caret amor, quo anima
inhæret deo, quæ dicit in alio psalmo, Perdidisti om- De verbis
nem qui fornicatur abs te, mihi autem adhærere deo Apostoli
bonum est. Nam & coniunx quæ adulterinum animũ ser.13.18.
gerit, etiam si timore viri non adulterium perpetrat, & 19.
tamen quod deest operi inest voluntati. Casta verò a- F
liter timet. Nam & ipsa timet virum, sed caste. Deni- 3.sentẽ.dis.
que timet illa ne vir infestus adueniat, ista ne offensus 34.nõ potes
abscedat. Non amanti enim præsentia viri molesta est,
amanti autem absentia. Timore itaque casto perma-
nenti in seculum seculi, timeat deum omne semen Is- "
raël. Timeant quem diligunt, nõ alta sapiendo, sed hu- "
milibus consentiendo, cum timore & tremore suã ip-
sorum salutem operando. Deus est enim qui operatur
in eis & velle & operari pro bona voluntate. Hæc Cap.22.
est iusticia dei, hoc est, quod deus donat homini, cũ iu-
stificat impium. Hanc dei iusticiam ignorantes super-
bi Iudæi, & suam volentes constituere, iusticiæ dei non
sunt subiecti, hac superbia deiiciuntur, vt humilis in-
seratur oleaster. Et illi ibunt in tenebras exteriores, de Tenebræ
quibus inter alia requisisti, venientibus ab Oriente & exteriores.
Occidente multis, qui recumbant cum Abraham, Isaac
& Iacob in regno cœlorum. Sunt enim modo in inte-
ris tenebris, vnde correctio desperanda non est, quam
si contempserint, ibunt in tenebras exteriores, vbi cor-
rectionis locus nõ erit, quoniã deus lux est, & tenebræ 1.Ioan.1.
in eo non sunt vllæ. Sed lux cordis non istorum qui in
carne sunt oculorũ, nec omnino talis qualis huius lu-

G cis visibilis phantasia cogitanır , quanquã & ibi est vi-
dere, sed longe aliter, longe dissimiliter . Qualis enim
lux est ipsa charitas, quis verbis explicet ? Quis earum
rerum, quæ sensibus carnis subiacent , vllo demonstret
exemplo? An forte lux non est charitas ? Audi Aposto-
lum Ioannem. Ipse quippe dixit, quod modo cõmemo-
raui, quoniam deus lux est , & tenebræ non[illegible]t in eo
1.Ioan.4. vllæ. Qui rursum dicit : Deus charitas est . Ac per hoc
Roma.5. si deus lux est, & deus charitas est, profecto charitas lux
ipsa est quæ diffunditur in cordibus nostris per spiri-
1.Ioan.2. tum sanctum, qui datus est nobis. Item dicit : Qui odit
fratrem suum, in tenebris est vsque adhuc . Istæ sunt te-
nebræ, in quas diabolus & angeli eius multũ superbiẽ-
1.Corin.13. do progressi sunt. Charitas enim non æmulatur, nõ in-
flatur. Ideo non æmulatur, quia non inflanır. Vbi enim
præcedit inflatio, continuo sequitur æmulatio, quoniã
superbia mater est inuidentiæ . Diabolus igitur & an-
geli eius à luce atque feruore charitatis auersi, & nimis
in superbiam inuidiamq; progressi, velut glaciali du-
ricia torpuerunt: Et ideo per figuram tanquã in Aqui-
H lone ponũtur. Vnde cum generi humano diabolus in-
Canti.4. cubaret, ventura gratia Saluatoris , dicitur in Cantico
canticorum: Exurge Aquilo & veni Auster , perfla or-
tum meum & fluent aromata . Exurge qui irruisti , qui
subditis incũbis, qui possessos premis . Exurge vt à tuo
pondere releuati erigantur, quorum animas premen-
do curuasti. Et veni Auster, inquit , spiritum inuocans
gratiæ flantem de Meridie, velut à parte feruida & lu-
2.Corin.2. minosa, vt fluãt aromata. Vnde Apostolus dicit : Chri-
sti bonus odor sumus in omni loco . Hinc etiã dicitur
in quodam psalmo : Conuerte domine captiuitatem
Psal.125. nostram, sicut torrens in Austro: Captiuitatem, scilicet
qua sub diabolo, tanquã sub Aquilone tenebantur, vbi
abundante iniquitate friguerant, & quodã modo con-
Matth.24. gelauerant. Hinc enim & euangelium dicit: Quoniam
abundabit iniquitas refrigescet charitas multorum. At
verò flante Austro glacies resoluitur & torrentes fluũt,
id est, peccatis remissis, populi ad Christum charitate
Ecclẽs.3. concurrũt. Hinc & alibi scriptũ est: Sicut glacies in se-
Cap.23. reno, ita soluentur peccata tua. Proinde rationalis
creatura, siue in angelico spiritu , siue in anima huma-
na, ita facta est, vt sibi ipsa bonũ, quo beata fiat esse non
possit, sed mutabilitas eius si conuertatur ad incommu
I tabile bonum, fiat beata : vnde si auertatur , misera est:
auersio eius viciũ est , & conuersio eius virtus eius est.
Natura ergo non est mala , quia creatura spiritus vita
est rationalis, quæ etiam priuata bono, cuius participa-
tione beatificatur, id est, etiã viciosa, melior est eo cor-
pore quod summum est in corporibus, id est, hac luce
quæ sentinır oculis carnis, quia & ipsa est corpus : om-
ni autem corpore quælibet incorporea natura prestan-
tior, non mole, quia non nisi corporum est moles, sed
vi quadã qua supergreditur omnem phantasiam , quã
volutat animus haustam de sensibus corporis. Sed quẽ-
admodum in ipsis corporibus ea quæ inferiora sunt, si-
cut terra & aqua & ipse aër , meliora fiunt participa-
tione melioris, id est, cum luce illuminantur & feruo-
re vegetantur: sic incorporeæ creaturę rationales ipsius
creatoris fiunt participatione meliores , cum ei cohæ-
rent purissima & sanctissima charitate, qua omnimo-
do si caruerint, tenebrescunt & obdurescunt quodam
modo. Proinde infideles homines tenebrę sunt, qui per
fidem conuersi ad deum quadam præmissa illumina-
tione lux fiunt. In qua proficiendo si ex fide ad speciem
peruenerint, vt id quod credũt etiam conspicere , sicut
tantum bonum potest conspici, mereantur, perfectam K
recipient imaginem dei . Talibus enim dicit Aposto-
lus : Fuistis aliquando tenebræ, nunc autem lux in do- Ephe.5.
mino . Porrò diabolus & angeli eius, tenebræ sunt in-
fidelibus hominibus deteriores. Plus enim ab illa cha-
ritate auersi, in suum fastum obstinationemq; progres-
si sunt. Et quoniam extremo iudicio Christus dicturus
est eis quos ad sinistram discernet, Ite in ignem æter- Matth. 25.
num, qui paratus est diabolo & angelis eius , his mali-
gnis spiritibus coniungendos simulq; damnandos, di-
cet ituros in tenebras exteriores, id est, in societatẽ pœ-
nalem diaboli & angelorum eius. Huic pœnæ contra-
rium est quod bono seruo dicitur: Intra in gaudiũ do-
mini tui, vt quanto sunt istæ tenebræ exteriores, tãto sit
lumen illud interius . Non hæc per locorum interual-
la inani phantasmate cogitanda sunt , Localia spacia
non occupant, nisi corporum moles. Non est hoc spi-
ritus vitæ, non est hoc anima rationalis, multo minus
deus omnium benignissimus conditor , & iustissimus
ordinator . Voluntatibus & affectibus ista vel propin-
quare, vel longe fieri, vel intrare, vel exire dicuntur: sed L
qui malo opere, id est tenebroso delectantur facientes,
secutura est pœna quę torqueat, ideo dominus vbi dixit:
Tenebras exteriores, addidit etiã, Ibi erit fletus & stri-
dor dentium , ne talibus oblectationibus, qualibus hîc
iniqui perfruuntur , quando infidelitate atque iniusti-
cia tenebrescunt , etiam in illo supplicio se vsuros cle-
menter existiment : quia enim volentes iniuste vtun-
tur bonis, iuste nolẽtes cruciabuntur malis, [vnde pos-
sunt etiam tenebræ exteriores intelligi pœnæ corpora-
les . Corpus quippe est anima exterius , vt sint animæ
mala] quibus à charitatis luce auersa mens in peccatis
oblectatur, exteræ tenebræ : corporis autem mala qui-
bus æternis in finem torquebitur , exteriores tenebræ,
quas solas timent, qui seruili adhuc timore detinentur.
Nam si eis liceret , in illis exteris quæ sunt in peccatis
impune semper volui & inuolui , profecto nunquam
vellent accedere ad deum & illuminari, & inhærere il-
li per charitatem, vbi est timor castus permanens in se-
culum seculi, qui timor non cruciat, sed tenaciorem fa
cit animam boni illius : quod si dimiserit, cadet. Cap.24.
Timeat eum omne semen Israël. Et vide causam quam M
coniungit: Quoniam non spreuit, inquit, neque despe- "
xit precem pauperis. [Pauperem humilem dicit . Hinc "
est noli altum sapere, sed time : Timeat ergo eum om-
ne semen Israël quoniam nõ despexit eius precem, qui
non altum sapuit sed timuit . Potest hoc & capiti co-
aptari , quia ipse saluator corporis propter nos pauper
factus est cũ diues esset, vt eius paupertate ditaremur:
Ex forma enim serui pauper factus est , ex qua & pre-
cem fudit: in ea quippe humiliauit factus obediens vsq;
ad mortem. Vide ergo quid dicat: Quoniam non spre-
uit neque despexit precem pauperis] neque auertit fa- "
ciem suam à me. Vbi est illud, Quare me dereliquisti, si "
nõ auertit faciem suam ab eo, nisi quia & derelinquens
non derelinquit, quãdo in bonis temporalibus nõ ex-
audit, & non ad insipientiam nobis [sed vt sapiamus
quid auferat & quid offerat nobis.] Non, inquit, spre-
uit neque despexit precem pauperis , neque auertit fa-
ciem suam à me , Et cum clamarem ad eum exaudiuit
me . Fecit ergo quod pauloante rogatus est, vbi eũ de-
precãs dixit: Ne discedas à me. Si enim exaudiuit, pro-
fecto fecit, nõ vtique discessit, nõ ergo dereliquit [hoc "
modo qui alio modo dereliquit,]vt saperemus, quo mo "
do magis non ab eo derelinqui velle debemus . Apud
te laus

A te laus mea. Quid ergo noscent qui tanquam victo insultant quod me in temporalibus dereliqueris? In Ecclesia magna confitebor tibi, nõ quanta ista synagoga est quæ irridet mortem derelicti, sed in Ecclesia magna diffusa per omnes gentes quę credit in resurrectionem nõ derelicti. Hæc est vnica illa quam petit de manu canis erui, de qua etiam pauloante dixit: In medio Ecclesiæ cantabo tibi. Et nunc quod ait: Confitebor tibi. In eis vtique qui confitebuntur, in quibus & loquitur. Confessio autem non tantum peccatorum est, sed

Matth.11. & laudis dei, sicut ipse in Euangelio. Confitebor tibi, inquit, pater domine cœli & terræ, quia abscõdisti hæc à sapientibus & prudentibus, & reuelasti ea paruulis. Ideo sequitur & dicit: Vota mea reddam coram timentibus eum. Edent pauperes & saturabuntur & laudabunt dominum qui requirunt eum. Ipsi sunt paruuli de quibus dixit: Et reuelasti ea paruulis, timentes eum, & pauperes, id est, humiles qui non alta sapiunt, sed timent timore illo casto, non quo pœna formidatur, sed

† alias ſꝭ ſeruatur. quo gratia † commendatur. Vota verò sua, sacrificium vult intelligi corporis sui quod est fidelium sacramentum. Ideo cum dixisset: Vota mea reddam coram ti-

B mentibus eum, continuo subiunxit: Edent pauperes & saturabuntur: Ipsi enim saturabuntur pane qui de cœlo descendit, qui ei cohærentes & eius pacem dilectionémque seruantes imitantur eius humilitatẽ. Ideo pauperes in hac paupertate & saturitate præcipue Apostoli claruerunt. Et laudabunt dominum, inquit, qui requirunt eum, intelligentes non meritorum suorum, sed illius esse gratiæ quod saturati sunt. Requirũt enim eum, quia non sunt ex eis qui sua quærunt nõ quæ Iesu Christi. Denique & si caro eorum qui eum laudant patitur temporalem tribulationem vel mortem, viuent corda eorum in seculum seculi. Hæc vita cordis non est in sensibus corporis, secreta est in luce quæ intus est, non in tenebris quæ foris sunt, in finem præcepti, non in

1.Tim.1. initio peccati. Finis autem præcepti charitas est de cor-

1.Cor.13. de puro & conscientia bona & fide non ficta. Charitas quæ non æmulatur, non inflatur, quia non altum sapit, sed timet, & ideo cohæret timore casto permanente in seculum seculi. Initium autem omnis peccati superbia, qua diabolus irreuocabiliter in exteriora progressus est, hominemq; inuidendo & ei simile aliquid suadẽdo de-

C iecit. Cui homini in quadam scriptura dicitur, Quid

Eccle.10. superbit terra & cinis? Quoniam in vita sua proiecit intima sua. In vita sua dictum est, tanquam in propria sua, & quasi priuata, qua delectatur omnis superbia.

Cap.15. Vnde charitas in commune magis quàm in priuatum consulens, dicitur non quærere quæ sua sunt. Hac viuunt corda in seculum seculi, tanquam saturata pa-

Ioan.6. ne cœlesti. De qua saturitate ipse dicit: Nisi manducaueritis carnem meam & sanguinem meum biberitis, non habebitis vitam in vobis. Merito ergo istorum qui saturantur, viuent corda eorum in seculum seculi. Vita enim Christus est qui habitat in cordibus eorum, in-

1.Corin.13. terim per fidem, pòst etiam per speciem. Vident enim nunc in ænigmate per speculum, tunc autem facie ad faciem. Vnde ipsa charitas nunc in bonis operibus dilectionis exercetur, qua se ad subueniendum quaqua versum potest, porrigit, & hæc latitudo est: nunc longanimitate aduersa tolerat, & in eo quod veraciter tenuit, perseuerat, & hæc est longitudo: hoc autem totum propter adipiscendam vitam facit æternam quæ illi promittitur in excelso, & hæc altitudo est. Existit verò ex occulto ista charitas vbi fundati quodam modo

& radicati sumus, vbi causæ voluntatis dei non inuesti- D
gantur, cuius gratia sumus salui facti, non ex operibus *Ephe.2.*
iustitiæ quę fecimus nos, sed secundum eius misericor- *Titum.3.*
diam. Voluntarie quippe genuit nos verbo veritatis, & *Iacobi.1.*
hæc voluntas eius in abdito est. Cuius secreti profunditatem quodam modo expauescens Apostolus clamat, O altitudo diuitiarum sapientiæ & scientiæ dei, *Roma.11.*
quàm incrutabilia sunt iudicia eius, & inuestigabiles viæ eius. Quis enim cognouit sensum domini? Et hoc est profundum. Altitudo quippe commune nomen est excelso & profundo. Sed cum in excelso dicitur, sublimitatis eminentia commendatur, cum autem in profundo, difficultas inuestigationis & cognitionis. Vnde & illud de deo dicitur: Quàm magnificata sunt opera *Psal.91.*
tua domine, nimis profundæ factæ sunt cogitationes tuæ. Et iterum: Iudicia tua velut abyssus multa. Hinc *Psal.35.*
igitur est illud Apostoli quod requirendum inter cætera posuisti. Huius rei gratia, inquit, flecto genua mea ad *Ephe.3.*
patrem domini nostri Iesu Christi, ex quo omnis paternitas in cœlis & in terra nominatur, vt det vobis secundum diuitias gloriæ suæ virtutem corroborari per spiritum eius, in interiori homine habitare Christum per fidem in cordibus vestris, vt in charitate radi- E
cati [& fundati] per fidem præualeatis comprehendere cum omnibus sanctis, quæ sit longitudo & latitudo, altitudo, & profundum, Scire etiam supereminentem scientiam charitatis Christi, vt impleamini in omnem plenitudinem dei. Attende omnia diligenter. Huius *Capit.6.*
rei, inquit, gratia flecto genua mea ad patrem domini nostri Iesu Christi, ex quo omnis paternitas in cœlis & in terra nominatur. Quæris, cuius rei gratia: hoc su- *Ephe.3.*
pra dixerat, Propter quod peto non infirmari in tribulationibus meis pro vobis. Hoc ergo eis optat, vt non infirmentur in tribulationibus Apostoli, quas pro illis sustinebat, & propter hoc genua flectebat ad patrem. Proinde non infirmari vnde illis fit, sequitur & dicit: Vt det vobis secũdum diuitias gloriæ suæ virtutẽ corroborari per spiritum eius. Hæ sunt diuitiæ, de quibus *Roma.11.*
dicit, O altitudo diuitiarum. Abditas enim habet causas, vbi nullis meritis præcedentibus quid habemus quod non accepimus. Deinde sequitur, & quid optet *Ephe.3.*
adiungit, In interiori, inquit, homine habitare Christum per fidem in cordibus vestris. Hæc est vita cordium qua viuimus in seculum seculi, ab initio fidei vs- F
que ad finem speciei: vt in charitate, inquit, radicati & fundati præualeatis comprehẽdere cum omnibus sanctis. Ista est communio cuiusdam diuinę cœlestisq; reipublicæ, hinc saturantur pauperes, non sua quærentes, sed quæ Iesu Christi, id est, non commoda priuata sectantes, sed in commune vbi salus omnium est consulentes. Nam de ipso pane quo tales saturantur, quodam loco Apostolus dicit: Vnus panis vnum corpus multi *1.Cor.10.*
sumus. Quid ergo comprehendere? quæ sit, inquit, latitudo sicut iam dixi, in bonis operibus, quibus beneuolentia porrigitur vsque ad diligendos inimicos: & longitudo, vt longanimitate pro hac latitudine molestiæ tolerentur: & altitudo, vt pro his æternum quod in supernis est præmium, non vanum aliquid, aut temporale speretur: & profundum, vnde gratuita gratia dei secundum secretum & abditum voluntatis eius existit. Ibi enim radicati, ibi sumus fundati, Radicati propter agriculturam, Fũdati propter ædificationem quæ quoniam non est ab homine, dicit alio loco idem Aposto- *1.Corin.3.*
lus: Dei agricultura estis, dei ædificatio estis. Hoc totum agitur cum in hac nostra peregrinatione fides per dilectionem

G ctionem operatur. In futuro autem seculo perfecta &
†cōscientia. plena charitas sine vlla malorum tolerantia,† non fide
credit quod non videt, nec spe desyderat quod non te-
net, sed in ęternum veritatis incommutabilem speciem
contemplabitur, cuius sine fine quietum opus erit, lau-
dare quod amat, & amare quod laudat. De hac sequen-
Ephe.3. ter dicit: Scire etiam supereminentem scientiam chari-
tatis Christi, vt impleamini in omnem plenitudinem
dei. In hoc mysterio figura crucis ostenditur: qui enim
quia voluit mortuus est: quo modo voluit mortuus est.
Non frustra igitur tale genus mortis elegit, nisi in eo
quoque latitudinis huius & longitudinis & altitudi-
nis & profunditatis magister existeret. Nam latitudo
est in eo ligno, quod transuersum desuper figitur. Hoc
ad bona opera pertinet, quia ibi extenduntur manus.
Longitudo in eo quod ab ipso ligno vsque ad terram
conspicuum est. Ibi enim quodam modo statur, id est,
persistitur & perseueratur, quod longanimitati tribui-
tur. Altitudo est in ea ligni parte, quæ ab illo, quod
transuersum figitur, sursum versus relinquitur, hoc est,
ad caput crucifixi, quia bene sperantium superna expe-
H ctatio est. Iam verò illud ex ligno quod non apparet
quod fixum occultatur, vnde totum illud exurgit, pro-
funditatem significat gratuitæ gratiæ: in quo multo-
rum ingenia conteruntur id vestigare conantia, vt ad
Roma.9. extremum eis dicatur: O homo tu quis es, qui respon-
deas deo? Viuent ergo corda saturatorum [pauperum]
in seculum seculi, hoc est, humilium charitate flagran-
tium, non sua quęrentium, sed sanctorum societate gau
dentium. Hoc primitus in Apostolis factum est: Sed
laudando deum, id est, prædicando gratiam dei, quo-
niam dictum est: Laudabunt dominum qui requirunt
eum, quid populorum acquisierint in eo quod sequi-
Cap.21. tur vide. Commemorabuntur, inquit, & conuerten-
" tur ad dominum vniuersi fines terræ, Et adorabunt in
πατριαὶ. conspectu eius vniuersæ patrię gentium. Quoniam do-
" mini est regnum, & ipse dominabitur gentium. Ille irri-
sus, ille crucifixus, ille derelictus hoc regnum acquirit,
& tradet in fine deo & patri, non vt ipse amittat, sed
quod in fide seminauit cū venit minor patre, hoc per-
ducat ad speciem, in qua æqualis non recessit à patre.
" Manducauerunt & adorauerunt omnes diuites terræ:
" Diuites terræ superbos intelligere debemus, si recte su-
I perius pauperes humiles intelligebamus, de quibus in
Matth.5. Euangelio dominus dicit: Beati pauperes spiritu, quo-
niam ipsorum est regnum cœlorum. Ipsi enim sunt mi-
tes, lugentes, esurientes, & sitientes iusticiam, misericor-
des, mundicordes, pacifici, & qui persecutionē patiun-
tur propter iusticiam, quibus prædicationibus singilla-
tim beatitudinem adiunxit. Contra ergo diuites terræ
hoc loco superbi intelligendi sunt. Neque enim frustra
Psal.21. ita distincti sunt, vt de pauperibus supra diceretur: Edēt
pauperes & saturabuntur. Hic verò: Manducauerunt &
adorauerunt omnes diuites terræ. Et ipsi quippe addu-
cti sunt ad mensam Christi, & accipiunt de corpore &
sanguine eius: sed adorant tantum non etiam saturan-
1.Petri.2. tur, quoniam non imitantur. Manducantes enim [pau-
perem], dedignantur esse pauperes: quia Christus pro
nobis passus est, relinquens nobis exemplum, vt sequa-
mur vestigia eius. Veruntamen quod humiliauit semet-
ipsum factus est obediens vsque ad mortem, mortem
autem crucis aspernantur diuites, & similia perpeti re-
spuunt, timore non magnitudine, infirmitate ergo non
Philip.2. sanitate. Sed quia ergo deus excitauit eum à mortuis,
& donauit ei nomen quod est super omne nomen, vt

in nomine Iesu flectatur omne genu, cœlestium, terre- K
strium & infernorum, fama celsitudinis eius, & gloria
nominis eius in ecclesia vsquequaque diffusa, permoti
& ipsi veniunt ad mensam, manducāt & adorant, non
tamen saturantur, quia nō esuriunt & sitiunt iusticiam.
Tales enim saturabuntur, quanquam perfecta saturi-
tas in illa vita æterna erit, cum ex ista peregrinatione
venerimus ex fide ad speciem, ab speculo ad faciem, ab
ænigmate ad perspicuam veritatem. Non tamen in-
conuenienter saturatus dicitur paupertate* Christi, qui * al. paup.
pro iusticia eius, hoc est, pro participatione verbi æter-
ni, quam inchoauit interim fide, omnia temporalia
non solum temperanter contemnit bona, verumetiam
patienter sustinet mala. Tales fuerunt piscatores & pu- 1.Cor.1.
blicani, quia abiecta huius mundi elegit, vt confunde-
ret fortia. De his dictum est: Edent pauperes & satu- Psal.21.
rabuntur. Sed quia istam saturitatem non apud seip-
sos tenuerunt, quodam modo enim ructantes domi-
num laudauerunt, id est, prædicauerunt quærentes eum
non sua quærentes, sed in eum charitate flagrantes, eo-
rum prædicatione commotus est mundus, vt comme-
morarentur & conuerterentur ad dominum vniuersi L
fines terræ, Et adorabunt in conspectu eius vniuersæ
patriæ gentium: Quoniam domini est regnum & ip-
se dominabitur gentium. Hac Ecclesiæ dilatatione e-
tiam superbi, id est, diuites terræ adducti sunt, & man-
ducauerunt, & quamuis non saturati tamen adorant.
Hunc quoque ordinem prophetia psalmi hoc loco te- "
nuit, quem videmus impleri. Adiungit autem, In con- "
spectu eius procident omnes qui descendunt in ter-
ram, id est, omnes bona amando terrena, non in cœ-
lum ascendunt. Non enim faciunt quod ait Apostolus:
Si resurrexistis cum Christo, quæ sursum sunt quærite, Coloss.3.
[vbi Christus est in dextera dei sedens, quæ sursum sunt
sapite,] non quæ super terram: sed potius quanto sibi
bonis terrenis fœliciores videntur, tanto magis in ter-
ram descendunt, hoc est, in terrena deprimuntur. Et
ideo in conspectu eius procident, id est, vbi ipse videt,
non vbi homines vident, qui eos excelsos sublimésque
arbitrantur. Et anima, inquit, mea ipsi viuet. Ipsi vti- Cap.28.
que non sibi, sicut superborum priuato bono suo lætan-
tium, & à communi omnium bono, quod deus est, ina-
ni elatione resilientium. Hoc vtique deuitemus, & cō-
muni potius vero omnium bonorum perfrui, quàm M
priuato nostro gaudere quæramus. Vt qui viuit iam
non sibi viuat, sicut ait Apostolus: sed ei qui pro ipsis 2.Cor.5.
mortuus est & resurrexit. Pro hoc enim mediator effe-
ctus est, vt nos reconciliet deo per humilitatem, à quo
per impiam superbiam longe recesseramus. Neque e-
nim tantum illud scriptum est, quod supra posui, Ini-
tium omnis peccati superbia: sed etiam hoc ibi legitur,
Initium omnis superbiæ, homines apostatare à deo. Eccle.10.
Non ergo sibi viuat quisque, sed Christo, faciens non
suam sed ipsius voluntatem, & manens in eius chari-
tate, sicut & ipse fecit voluntatem patris, & manet in
eius charitate. Hæc quippe nos admonens & exemplo
suo exhortans, in Euangelio suo locutus est. Si autem
ipse cum in forma dei æqualis esset patri, tamen per for
mam serui, quam propter nos accepit, nō suam volun-
tatem, sed patris se facere commendauit, quanto ma-
gis nos propria priuatáque nostra voluntate contemp-
ta qua tenebrati sumus, ad illud commune lumen, vt
illuminentur vultus nostri, & non erubescant, debe-
mus accedere, quod illuminat omnem hominem ve- Ioan.1.
nientem in hunc mundum, vt anima nostra ipsi viuat.

Hoc enim

A Hoc enim de nobis consequenter adiungit, cum dicit:
" Et semen meum seruiet illi, quoniam qui seminat bo-
" num semen, filius est hominis, bonum autem semen
Cap.29. hi sunt filij regni. Hæc porrò omnia quæ in psal-
mo isto dicta sunt, quia non ad præsens [tempus] sed ad
futurorum prophetiam pertinebant, sicut etiam ipsis
rebus apparet, sic eum concludere voluit, vt ostenderet
se non præsentia demonstrare, vel narrare præterita,
" sed futura prophetare. Annunciabitur, inquit, domino
" generatio ventura & annunciabūt [cœli] iusticiam eius
4. sen. dist. populo, qui nascetur quem fecit dominus. Non ait: An-
45. cap. sed nunciabitur dominus generationi venturæ, sed an-
forte. nunciabitur dominus generatio ventura. Quod non
sic accipiendum est, tanquam nescienti aliquid annun-
cietur vt sciat, sed sicut annunciant angeli, non solum
nobis beneficia dei, verumetiam illi preces nostras.
Tobiæ.12. Nam scriptum est vbi angelus hominibus dicit: Ego
obtuli memoriam orationis vestræ: non vt tunc deus
Matth.6. nouerit quid velimus, vel quo indigeamus: Nouit enim
pater vester, ait dominus, quid vobis necessarium sit
priusquam petatis ab eo: Sed quia necesse habet ratio-
nalis creatura obtemperans deo, temporales causas ad
B æternam veritatem referre, siue petendo quid erga se
fiat, siue consulendo quod faciat, qui prius mentis affe-
ctus est, vt ipsa construatur, non vt deus instruatur.
Nam & hæc quædam contestatio rationalis creaturæ
est, quod non sibi ipsa sit bonum, quo beata fiat, sed il-
lud incommutabile cuius participatione etiam sapiens
efficitur. Siue ita dictum est: Annunciabitur domino
generatio ventura: ac si diceretur, domino placebunt
[qui annunciabunt] non sibi, vt ita sit domino annun-
Roma.14. ciare, sicut est domino viuere. Sic dictum est: Qui man-
ducat, domino manducat: & qui non manducat, do-
mino non manducat. Ad hoc quippe addidit: Et gra-
tias agit deo, vt ostenderetur quid esset, domino facit,
id est, in eius laudem facit. Tunc enim recte, tunc iuste,
tunc pie fit, cum opus bonum in eius laudem fit, cuius
gratia donatur vt fiat. Ac per hoc etiam si eo modo
quispiam hæc verba intelligere velit, vt eorum iste or-
do sit, Annunciabitur domino generatio ventura, id
est, generatio annunciabitur, quæ domino ventura est,
generatio scilicet piorum atque sanctorum: quia im-
piorum & sceleratorum generatio non domino, sed si-
C bi ventura est, ab eadem significatione non receditur,
qua intelligatur animæ participatio in idipsum, id est,
rationalem creaturam cum sit mutabilis, non fieri bea-
tam: nisi à proprio suo mutabili ad immutabile bo-
num, idemque commune quod deus est, à quo superba
impietate abstitit, humili pietate conuersa subsistat. In
quo affectu proficiens, quicquid boni facit domino fa-
cit, hoc est, in eius laudem, cuius gratiam percepit vt fa-
ciat, vnde est actio gratiarū, quæ intimo fideliū myste-
Cap.30. rio celebratur. Illud autem quod sequitur, Et an-
" nunciabunt iusticiam eius populo qui nascetur, quem
" fecit dominus: superioris sensus confirmatio est. Nam
quod ibi dictum est: Annunciabitur domino genera-
tio ventura: hic est dictum, hæc annunciabit iusticiam
eius. Ipsa quippe generatio, quæ ventura prophetata est
piorum, atque sanctorum: iusticia dei est, non ipsorum.
Roma.1. Ne sint ex illis qui ignorantes dei iusticiam, & suam vo
lentes constituere, iusticiæ dei non sunt subiecti. Illa
nanque iusticia dei commendatur in eo quod dicitur,
Ignorantes dei iusticiam, qua nos ex eius gratia iusti su-
mus, vt ipsa dei iusticia nos simus cum iuste viuimus,
credentes in eum qui iustificat impium. non illa qua
ipse iustus est ęterna sua & incommutabili iusticia. Hęc D
itaque iusticia, qua nos dei munere iusti sumus, signifi-
catur in psalmo illo, vbi scriptum est: Iusticia tua sicut Psal.35.
montes dei. Montes quippe dei, sancti eius sunt, de qui-
bus alibi dicitur: Suscipiant montes pacem populo tuo. Psal.71.
Et multa de his montibus scripta sunt figurata locu-
tione, quæ commemorare nunc longum est. Sed quia
hoc ipsum quod deus iustificat homines, nimis occul-
to iudicio facit, quoniam gratuita gratia: Si autem gra- Roma.11.
tia, non ex operibus, alioquin gratia iam non esset gra-
tia. Ex hoc quippe incipiunt opera bona, ex quo iusti-
ficamur, non quia præcesserunt iustificamur. Et hoc
est profundum, de quo superius iam multa diximus.
Continuo in eodem psalmo cum dixisset: Iusticia tua Psal.35.
velut montes dei, subiunxit: Iudicia tua velut abyssus
multa. Inde venit ad salutem hominibus iumentisque
communem, quia & ipsa ex misericordia dei est, & di-
cit: Homines & iumēta saluos facies domine, sicut mul-
tiplicata est misericordia tua deus. Vt hinc intelliga-
mus etiam illam salutē sempiternam & immortalem,
de qua dicit Apostolus: Spe enim salui facti sumus, simi- Rom.8.
liter vt istam, quæ hominibus iumentisque communis E
est, gratis nos accipere non ex operibus, ne forte quis
extollatur, quia opera sua ex ipsius iustificatione opera-
mur. Ipsius enim sumus figmentum creati in Christo Ephe.2.
Iesu in operibus bonis quæ præparauit deus, vt in illis
ambulemus. Et illa [salus] ergo gratuita est, de qua in
alio psalmo dicitur: Domini est salus & super populum
tuum benedictio tua. Sicut ergo quod legitur: Domi- Psal.3.
ni est salus, non ea salus intelligitur qua dominus sal-
uus est, sed qua salui sunt, quos ipse saluos facit. Sic cum
legitur dei iusticia, in eo quod scriptum est: Ignoran- Roma.10.
tes dei iusticiam, & suam volentes constituere, non est
illa intelligenda, qua deus iustus est, sed qua iusti sunt
homines, quos gratia sua iustificat. Inde enim salui vn- Matth.9.
de iusti, quoniam quod ait: Non est opus sanis medicus
sed male habentibus, exposuit in consequentibus di-
cens: Non veni vocare iustos, sed peccatores. Non igi- Titum.3.
tur secundum opera iusticiæ, quæ nos fecimus, sed se-
cundum suam misericordiam saluos nos fecit per laua-
crum regenerationis. In qua gratia spe salui facti su-
mus. Vnde in illo psalmo subiungitur: Filij autem ho-
minum sub tegmine alarum tuarum sperabūt, Inebria- F
buntur ab vbertate domus tuæ, & torrente voluptatis
tuæ potabis eos. Quoniam apud te est fons vitæ, & in
lumine tuo videbimus lumen. Prætēde misericordiam
tuam scientibus te, & iusticiam tuam iis qui recto sunt
corde. Huic igitur iusticiæ dei contraria superbia est,
qua fiditur tanquam de operibus propriis: Ideoque ibi
sequitur: Non veniat mihi pes superbiæ. Hæc iusticia
dei, qua eius fide iusti sunt interim viuentes ex fide, do-
nec perfecta iusticia perducantur ad speciem, sicut sa-
lute perfecta, etiam ad ipsius corporis immortalitatem,
gratia noui testamenti. Vnde alio loco dicit Aposto- 2.Cor.5.
lus: Pro Christo legatione fungimur, tanquam deo ex-
hortante per nos. Obsecramus pro Christo reconcilia-
ri deo: ac inde subiungit: Eum qui non nouerat pecca-
tum, peccatum pro nobis fecit, id est, sacrificium pro
peccatis. Nam & ipsa in lege peccata appellabantur,
quæ pro peccatis offerebantur. Vt nos simus iusticia dei
in ipso, id est, in eius corpore quod est Ecclesia, cui ca-
put est. Nos sumus iusticia dei, quam ignorantes illi & Roma.10.
suam volentes constituere, id est, tanquam de suis ope-
ribus gloriantes, iusticiæ dei non sunt subiecti. Inde &
in hoc psalmo cum dixisset: Annunciabunt iusticiam Psal.21.
eius,

G eius,sequitur & adiungit,populo qui nascetur quem fecit dominus. Quis est iste enim populus quem non fecit dominus,secundũ id quod homines sunt, qui etiam pecora creauit à quo est omnis vita, omnisque facta & creata natura? Sed ita intelligendum est: Quem fecit dominus, vt non solum quod homines sunt, verumetiam quod iusti sunt ab illo facti intelligantur, secundum illud quod iam nõ semel commemoraui ab Apo-
Ephe.2. stolo dictum, Ipsius enim figmentum sumus creati in Christo Iesu in operibus bonis,quæ præparauit deus,vt
Cap.31. in illis ambulemus. Animę igitur rationalis mutabilitas admonetur, quo nouerit nisi participatione incommutabilis boni,iustam,saluam, sapientem, beatam se esse nõ posse, nec sibi eam bonum esse posse propria voluntate sed malum. Propria quippe voluntate auertitur à bono incommutabili, eáque auersione viciatur, nec sanari per seipsam potest,sed gratuita misericordia sui creatoris, quæ in hac vita eam ex fide viuentem in spe constituit salutis æternæ: Vnde non altum sapiat, sed timeat, eoq; timore casto, inhæreat deo, qui eam à propria immundicia qua inordinate bona inferiora
H dilexit, velut à quadam fornicatione spiritali munda-
Virgines fatuæ. uit: nec humanis laudibus extollatur, nec sit in virginibus stultis aliena laude lætãtibus (hoc enim de quæstionibus tuis restat extremum) & propter ipsam inanem laudem, non propter conscientiam suam,vbi illis testis est deus,bona operantibus: sed sit in virginibus sapien-
2.Cor.1. tibus, vbi dicat quod ait Apostolus: Nam gloria nostra hæc est testimonium conscientiæ nostræ. Hoc enim est oleum ferre secum, non à vendentibus emere, hoc est ab adulantibus. Adulatores nanque laudem suam tanquam oleum venditant stultis. De hoc oleo
Psal.140. dicitur in psalmo: Emendabit me iustus in misericordia & arguet me, oleum autem peccatoris non impinguabit caput meum. Elegit à iusto misericorditer reprehendi,& quodam modo colaphizari, quàm vt ei caput
** forte, crassescat.* in superbiam crescat * peccatoris adulatione laudari*. Irridentium quippe responsio mihi videtur, cum eis à
** forte, laudato.* sapientibus virginibus dicitur, Ite potius ad vendentes & emite vobis, sicut in quodam libro Sapientiæ scrip-
Matth.25. tum est, vbi contemptoribus dicit: Et ego perditioni
Prouer.1. vestræ superridebo. Illa autem responsione, qua petentibus oleum dictum est: Ne forte non sufficiat nobis,
I non desperanter, sed humiliter dictum est: Quis enim sic præsumat de conscientia sua, vt certus sit eam sibi in iudicio dei posse sufficere, nisi misericors misericor-
Iaco.2. diter iudicet? Iudicium enim sine misericordia illi qui non fecit misericordiam. Ipsæ autem sunt lampades accensæ, opera scilicet bona, de quibus dominus dicit:
Matth.5. Luceant bona opera vestra, & glorificent patrem vestrum, qui in cœlis est. Hucusque pertendit intẽtio virginum sapientium, vt ideo velint videri ab hominibus opera sua bona, non quo ab eis laudentur ipsæ, sed vt glorificetur deus à quo illis est quod bene operantur. Ac per hoc interiori bono gaudent, quod est coram deo, vbi eleemosynam in occulto [pater qui videt in occulto] reddat. Et ideo non deficiunt lampades, quia interiori oleo vegetantur, id est, intentione bonæ conscientiæ, qua coram deó fit in eius gloriam, quicquid coram hominibus in bonis operibus lucet. At vero stultarum virginũ hoc oleum non secũ portantium deficiunt lampades, id est, nõ perseueranter bona opera lucent, cum laus humana fuerit subtracta, propter quam illa faciebant, hucusque intentionem suam perducentes,vt viderentur ab hominibus, nõ vt glorifica-
retur pater qui in cœlis est: quæ intentio perennis est K
gloriæ, qua nouit anima deo se debere quod iustificata est ad facienda bona opera, & ideo in illo nõ in se laudari amat. Vnde alibi homo dei cãtat: In domino lau- *Psal.33.*
dabitur anima mea, vt qui gloriatur, in domino glo- *1.Corin.1.*
rietur. Sed quid est quod in eadem Euangelij le- *Cap.32.*
ctione scriptum est: Omnes sponso tardante dormisse? *Matth.25.*
somnum istum si intellexerimus, quod velut tardante iudicio,ad quod faciendũ venturus est Christus,abundante iniquitate charitas refrigescit, quo modo ibi ponemus virgines sapientes, cum potius in illis sint de
quibus dicitur: Qui autem perseuerauerit vsque in fi- *Matth.24.*
nem,hic saluus erit? Dictum est ergo, dormierunt omnes: quia non tantum stulti,qui propter humanam laudem bona operantur coram hominibus, verumetiam sapientes, qui hoc propterea faciunt, vt laudetur deus, experiuntur istam mortem. Ex vtroque enim genere moriuntur. Et ista mors sæpe in scripturis dormiẽtium dicitur, propter futuram resurrectionem velut euigilationem. Hinc Apostolus dicit: De dormientibus au-
tem nolo vos ignorare fratres. Et alio loco: Ex quibus *1.Thess.4.*
plures manent vsque adhuc, quidam autem dormie- L
runt. Et alia innumerabilia in hoc testimonia aperte per scripturas vtriusque testamenti reperiuntur. Vnde
& ille ait: Consanguineus leti sopor. Et si aduertas *Maro.*
multa inuenies etiam in secularibus literis vbi mors *θάνατος*
somno comparatur. Significauit ergo dominus futu- *καὶ ὕπνος.*
rum esse tempus, quo inter tribulationes & tentationes seculi huius iam iamq; eius expectaretur aduentus, tanquam propinquis atque imminens, ad quem se præparent qui in eius familia videntur. Hoc est enim quod ait, exisse obuiam sponso & sponsæ. Sponso quidem filio dei, sponsæ autem,siue quia in eo corpore venturus est quod sumpsit ex virgine,siue quia ipsa Ecclesia tunc clarior apparebit,vt ad vniuersi corporis congregationem membra concurrant, quibus concurrentibus,eius
magnitudo monstrabitur. Virgines propter conti- *Cap.33.*
nentiam nũcupauit. Decem vero,id est, quinq; & quinque, propter numerum quo censentur corporis sensus, in quibus habitat continentia, cum à voluptatibus turpibus & illicitis abstinetur. Lampades sicut dictum est, bona sunt opera, maximeq; ad misericordiam pertinẽtia, & ipsa quæ etiam coram hominibus lucet laudabi-
lis conuersatio. Sed magni interest, qua mentis inten- M
tione fiat. Ideo dicit alias sapientes, stultas alias. Sed hinc eas discernit quod stultæ non sumpserunt oleum secum,sapientes autem acceperunt oleum secum in vasis suis,hoc est, in cordibus suis, vbi fit ipsa participatio intimi ac superni boni. Vnde in psalmo quodam,cum
dictum esset: Sacrificate sacrificium iusticiæ, & sperate *Psal.4.*
in domino,multi,inquit,dicunt,quis ostẽdit nobis bona? Deinde vt manifestaret, cuius boni amore debeamus operari iusticiam, hoc est, sacrificare sacrificiũ iusticiæ & sperare, Signatum est, inquit, in nobis lumen vultus tui domine, dedisti læticiam in corde meo. Cuius boni aliquantum participati, & plenius perfectiusq; participandi intentione qui bene operatur, & laudabiliter etiam in conspectu hominum conuersatur, habet oleum secum, quo bona opera eius etiam in cõspectu hominum lucentia non extinguantur, quia non in eo charitas refrigescit abundante iniquitate, sed perseuerat vsque in finem. Hoc oleum stultæ virgines non habent secum, quoniam sibi tribuendo si quid boni operis faciunt, necesse est inflentur superbia, & propter hoc vicium sic laude delectentur humana, vt eius gau-

dio si

A dio si quid boni agunt feruere & lucere videantur.
Cap.34. Tardante autem sponso dormierunt omnes. Non
enim tunc veniet, cum speratur, sed media nocte cum
valde obscurum, id est occultũ erit, an veniat. Vnde di-
cit, media nocte clamorem factum: Ecce sponsus venit
Matth.25. exite obuiam ei. Nimirum clamor iste ipse est tuba illa
1.Corin.15. quam commemorãs Apostolus dicit: Canet enim tuba
1.Thess.4. & mortui resurgent incorrupti: tubæ nomine aliquod
Ioan.5. euidentissimũ [& præclarissimum] signum vult intelli-
gi. Quã vocem archãgeli & tubam dei alio loco dicit.
Quæ etiam vox ipsius domini Iesu Christi in Euãgelio
dicitur, quã audient ij qui in monumentis sunt & pro-
cedent. Surgunt ergo omnes virgines illæ & sapientes
& stultæ, & aptant lampades suas, id est, rationem præ-
parant reddere de operibus suis. Sed tunc in illius cla-
moris euidẽtia & resurrectione mortuorum, quia nul-
la erit dubitatio iam instãtis præsentisq; iudicij, subtra-
hetur omne solatium laudis humanæ. Neque enim va-
cabit de alio disceptare, vel de alio iudicare, aut gratifi-
cari atq; suffragari altari quando vnusquisque propriũ
onus portabit, & de suorum factorum reddenda ratio-
B ne cogitabit: ac per hoc feretur animus quidem virgi-
num stultarum consuetudine propria, sed non inuentis
laudibus humanis deficiet. Neque enim germanitus di-
Psal.21. xerunt: Apud te laus mea, vel, In domino laudabitur a-
Psal.33. nima mea, Aut in domino gloriatæ sunt, cum ignoran-*
Roma.10. tes dei iusticiã, suam iusticiam constituerant, ac per hoc
petunt à sapientibus oleum, hoc est, aliquam cõsolatio-
nem, nec inueniunt nec accipiunt, illis respondentibus
se nescire, vtrum sibi sufficiat ipsa cõscientia, qua expe-
ctant misericordiam sub illo iudice, qui cũ in throno
sederit, quis gloriabitur castum se habere cor, aut quis
gloriabitur mundum se esse à peccato, nisi superexultet
misericordia iudicio, quæ super eos erit, qui misericor-
diæ opera illa intentione fecerũt, vt eorum misceretur,
à quo se sciebant accepisse quod habebant: nec gloria-
bantur quasi non acceperint, sed per ipsos habuerint
quod placebant, sicut stulti qui & sibi placent tanquam
de bono à se sibi parato, & ab adulantibus vel erranti-
Gala.6. bus, ita laudantur, ac si ipsi sint aliquid. Qui autem pu-
tat se esse aliquid, cum nihil sit, sicut dicit Apostolus, se-
ipsum seducit. Opus autẽ suum probet vnusquisque, &
tunc in seipso tantum gloriam habebit, & nõ in altero,
C hoc est, portare oleũ secum, non ex aliena laude depen-
dere. Sed quam gloriam in se habebit, nisi eam cui dici-
tur: Gloria mea & exaltans caput meum, vt quod sæpe
dicendum est, qui gloriatur, in domino glorietur. Pro-
inde sapientia, quę in sapientibus virginibus habitat, se-
cundum illud quod ante prædixit, cum ait cõtempto-
Prouer.1. ribus & sanam doctrinã accipere recusantibus. Et ego
Matth.25. vestræ perditioni superridebo, dicit stultis virginibus:
Ite potius ad vendentes, & emite vobis, tanquam dice-
ret: Vbi sunt qui vos fallebant mendosissimis laudibus,
quando & à vobis fallebamini, quia in vobis nõ in deo
gloriabamini? Quod autem dicit: Et dum eunt emere,
venit sponsus, & quæ paratæ erant, intrauerũt cum eo:
hoc mihi videtur intelligendum, quod vicioso cordis
affectu inhiabant inani gloriæ, quã vana mentis elatio-
ne sectatæ sunt. Et ipse appetitus significatus est in eo
quod dictum est, dum eunt emere venit sponsus, & in-
troierunt cum eo ad nuptias quæ paratæ erant, hoc est,
quæ veram fidem, veramq; pietatem corde gestabant,
qua possent contemperari numero societatiq; sancto-
rum, non in seipsis, sed in domino gloriantiũ, vt intra-
rent cum eis in illud gaudium, de quo dicitur: Intra in
gaudium domini tui: vbi erit perfecta participatio in- D
commutabilis boni, cuius modo velut arra quædã per
fidem tenetur, vt secundum hanc gratiam viuamus, in-
quantum deo non nobis viuimus. Proinde quod Cap.35.
sequitur: Nouissime veniunt & reliquę virgines dicen- Matth.25.
tes: Domine domine aperi nobis: non dictum est eas e-
misse oleum, & sic venisse, neq; enim iam erat vnde, sed
misericordiam sero quæsisse cum iam tempus iudicãdi
esset, à probis & reprobos separandi. Recte autem illis
respondetur, Amen dico vobis, nescio vos. Ille quippe
hoc dicit, quem non latet aliquid. Sed nescio vos, nihil
aliud est, quàm nescitis me, quando de vobis potius eli-
gitis considerari* †quàm de me. Cũ enim dicitur quod *† aliàs, fi-
nos cognoscit deus, cognitionem sui nobis præstat, vt fidere.
per hoc intelligamus, ne hoc quidẽ nobis esse tribuen-
dum, quod nos scimus deũ, sed eam quoque scientiam
illius misericordiæ tribuamus. Vnde cum quodam lo-
co Apostolus diceret: Nunc autem cognoscẽtes deum:
correxit & ait: Immo cogniti à deo, quid aliud volens
intelligi, nisi quod eos ipse fecerit cognitores suos? Ne-
mo autem cognoscit deum, nisi qui intelligit illum esse
summum atque incommutabile bonum, cuius partici- E
patione fit bonus. Quod in huius psalmi conclusione Psal.21.
positum est: Annunciabunt iusticiam eius populo qui
nascetur quẽ fecit dominus. Inde est illud quod in alio Psal.99.
psalmo: Ipse fecit nos, & non ipsi nos. Hoc enim nõ ad
eam naturam qua homines sumus, cuius naturæ idem
ipse creator est, qui cœli & terræ, syderum omniumq; a-
nimantium, sed ad illud potius referendum est, quod
Apostolus ait: Ipsius enim sumus figmẽtum creati in Ie- Ephe.2.
su Christo in operibus bonis quæ præparauit deus vt in
illis ambulemus. Arbitror tibi satis esse solutas tuas Cap.36.
quinq; quæstiones, dum in ista mea veluti sexta immo-
rarer, quã mihi proposui de gratia noui testamẽti, prop
ter quam verbũ caro factũ est, id est, qui filius dei erat, Ioan.1.
homo factus est, naturã suscipiendo nostram, non mu-
tando †suam: per quod & [nobis] suam recipientibus ea † amittẽdo.
potestas daretur, vt qui eramus homines, filij dei fiere-
mus participatione incommutabilis boni in melius cõ-
mutati, non ad temporalem fœlicitatem, sed ad vitæ æ-
ternæ, quæ sola beata est, adoptionem. Vnde placuit e- Epilogus.
tiam propheticum psalmum percurrere. Cuius primum
versum in passione cõmemorauit, ostendens quo mo-
do nos deus derelinquat, & quo alio modo nõ recedat F
à nobis, ad bona æterna nos colligens, temporalia vero
aliquando vtiliter tribuens, & aliquãdo vtiliter subtra-
hens, vt eis non hærere discamus, ne cõtempta luce in-
teriore, quæ ad nouam pertinet vitam, vnde etiã psal-
mus iste ipse pro susceptione matutina, tãquam pro lu-
ce noua nomen accepit, ne in exteris tenebris libenter
habitemus: vnde in exteriores mittuntur, qui ex istis ex-
teris, non se ad interiora conuertunt, ne diabolo & an-
gelis eius sociati extrema damnatione puniamur. Intel-
ligentes igitur peregrinationem nostram in hac vita,
mundo crucifigamur, extendentes manus in latitudi-
nem bonorũ operum, & longanimitate vsque in finem
perseuerantes, atq; habẽtes cor sursum, vbi Christus est
in dextera dei sedens, totumq; hoc non nobis, sed illius
misericordiæ tribuentes, cuius profunda iudicia om-
nem scrutatorem fatigant. Hæc est enim non inaniter
fabulosa, sed vtiliter verax latitudo, lõgitudo, altitudo,
profundum, vnde perueniamus ad eam supereminen-
tem scientiam charitatis Christi, & impleamur in om-
nem plenitudinem dei. Scio autem quàm nõ super- Cap.37.
uacua solicitudine, per hanc occasionem quæstionum
mihi

G mihi à te propositarum, noui testamenti gratiam tibi
voluerim copiosius commẽdare. Habet enim aduersarios qui eius profunditate turbati, non deo tribuere, sed
potius sibi volunt arrogare quod boni sunt. Nec tales
sunt quos facile contemnas, sed continenter viuentes,
atque in bonis operibus laudabiles, nec falsum Christũ
sicut Manichæi, aliiq; plurimi hæretici, sed eundem verum æqualemq; patri & coëternum, veraciterq; hominem factum, & venisse credentes, & venturũ expectantes. sed tamen ignorantes dei iustitiam, & suam consti-
Roma. 10. tuere volentes. Neque enim frustra dominus, cum & illas cõmemoraret quæ secum intrauerunt ad nuptias, &
Matth. 25. illas contra quas ianuas clausit, & quibus respõdit: Nescio vos, vtrasque virgines dixit, propter cõtinentiam:
& quinque, propter cõcupiscentiam carnis edomitam,
quinario præditã sensu: ornatas vtrasque lampadibus,
propter bonorum operum bonæq; conuersationis in
conspectu hominum luculẽtissimam laudem: vtrasque
obuiam sponso euntes, propter expectationẽ qua Christi speratur aduentus: sed tamen alias sapiẽtes, alias stultas, quod sapientes oleum acceperunt in vasis suis, stul-
H tæ hoc non ferebant secum: in tam multis pares, hoc solo eas dispares demonstrat, [hoc solo diuersa eis & cõtraria nomina imponit.] Quid enim tam coniunctum
quàm virgines & virgines, & quinq; & quinque, & lãpadibus ornatæ obuiam sponso euntes, & istę & illæ? Et
quid tam contrarium quàm sapientes & stultæ? videlicet quod istæ oleum in vasis, hoc est, intelligẽtiam gratiæ dei portãt in cordibus suis, sciẽtes quod nemo pos-
Sapien. 8. sit esse cõtinens nisi deus det, & hoc ipsum sapiẽtiæ deputantes, scire cuius hoc donum sit. Illæ autem largitori omnium bonorum gratias non agentes, euanuerunt
in cogitationibus suis, & obscuratum est insipiens cor
Roma. 1. earum, dicentes se esse sapientes stultæ factæ sunt? De
quibus sanè nullo modo nunc desperandum est antequam dormiamus. Sed si ita dormierint, cũ factus fuerit clamor ille, quo adesse iam nunciabitur sponsus, &
euigilantes, hoc est, resurgentes remanserint foris, non
quia virgines nõ sunt, sed quia nescientes vnde habeãt
quod sunt, stultæ virgines sunt, merito foris erunt, quia
† al. quia internæ affectũ gratia non secũ ferunt. intranea non secutæ fuerunt†. Quando tales ergo reperers, non tibi persuadeant inanitatem vasorum suorum, sed tu eis potius plenitudinem. Vnde ait Apostolus: Quisquis se putat aliquid scire, nondum scit quemadmodum oportet scire. Et mox ostendens quid dixe-
1. Cor. 8. rit, quisquis autem, inquit, diligit deum, hic cognitus est
ab illo. Nec sic dicere voluit, cognouit eum, sed dicendo, cognitus est ab illo, expressius voluit commendare,
Roma. 5. etiam hoc ab illo nobis esse vt eum diligamus. Charitas enim dei diffunditur in cordibus nostris, non per
nosipsos, sed per spiritum sanctum qui datus est nobis.
Necesse est autem vt parum diligat eum, qui non ab illo, sed à seipso bonũ se arbitratur effectũ: vnde autẽ fieri potest vt talis non in seipso, sed in domino glorietur.
Qui enim gloriatur quod sit bonus, in illo debet gloriari, à quo factus est bonus: ac per hoc qui se à semetipso factum bonum arbitratur, consequens est, vt in seipso nõ in domino glorietur. Omnis autem intentio gra-
Iacobi. 1. tiæ noui testamẽti, qua sursum cor habemus, Quia omne datum optimum, & omne donum perfectum desursum est, id agit ne simus ingrati: atque in ipsa gratiarum
actione nihil aliud agitur, nisi vt qui gloriatur, in domino glorietur. Habes librũ, etsi prolixum, tamẽ quantum existimo non superfluum. Sed ama etiam Ecclesiasticas legere literas, & non multa inuenies quæ requiras

ex me, sed legendo & ruminando, si etiam pure domi- K
num largitorem bonorum omnium depreceris, omnia quæ cognitione digna sunt, aut certe plurima, ipso
magis inspirante, quàm hominum aliquo commonente perdisces: quanquam eoipso quo forinsecus bene admonentem iudicio non errante approbamus, quid
aliud quàm internum lumen, magistrum nos habere
testamur.

Augustinus Probæ viduæ diuiti præscribit
quo modo sit orandus deus.
Epistola CXXI.

AVGVSTINVS Episcopus seruus Christi seruorumq; Christi, religiosæ famulæ dei Probæ
in domino dominorum salutem. Et petisse Cap. 1.
te & promisisse me recolens, vt de orãdo deo,
ad te aliquid scriberem, vbi tribuente ipso quem oramus, tempus facultásque concessa est, oportuit vt debitum meum iam iamq; persoluerem, & pio studio tuo in
Christi charitate seruirem. Quàm me autem lætificauerit ipsa petitio tua, in qua cognoui quantam rei tantæ
curam geras, verbis explicare non possum. Quod enim
maius oportuit esse negocium viduitatis tuæ, quàm L
persistere in oratione nocte ac die secundum Apostoli
admonitionem? Ille quippe ait: Quæ autem vere vidua 1. Tim. 5.
est & desolata, sperauit in domino, & persistit in oratione nocte ac die. Vnde mirum videri potest, cum sis
secundum hoc seculum, nobilis, diues, tantæq; familiæ
mater, & ideo licet vidua, non tamen desolata, quo
modo occupauerit cor tuum, præcipuèque sibi vendicauerit orandi cura, nisi quia prudenter intelligis, quod
in hoc mundo, & in hac vita nulla anima possit esse secura. Proinde qui tibi eam cogitationem dedit, profecto facit quod discipulis suis, non pro seipsis, sed pro
humano genere contristatis, & desperantibus quenquam posse saluari, posteaquam ab illo audierunt: Fa- Matth. 19.
cilius esse camelum intrare per foramen acus, quàm diuitem in regnum cœlorum, mirifica & misericordissima pollicitatione respondit: Deo esse facile quod hominibus impossibile est. Cui ergo facile est, vt etiam diues intret in regnum cœlorum, inspirauit tibi piam sollicitudinem, de qua me consulendum putasti, quo nam
modo tibi esset orandum. Ille nanque cum etiam hic
adhuc esset in carne, Zachęum diuitem in regnum cœlorum misit, & resurrectione atque ascensione glorifi- M
catus, multos postea diuites impartito spiritu sancto
fecit huius seculi contemptores, & finita diuitiarum
cupiditate ditiores. Quo modo enim tu sic studeres orare deum, nisi sperares in eo? Quo modo autem sperares in eo, si sperares in incerto diuitiarum, & contemneres præceptum saluberrimum, quo Apostolus ait:
Præcipe diuitibus huius mundi non superbè sapere, ne- 1. Timo. 6.
que sperare in incerto diuitiarum, sed in deo viuo qui
præstat nobis omnia abundanter ad fruendum, vt diuites sint in operibus bonis, facile tribuant, communicent, thesaurizent sibi fundamentum bonum in futurum, vt apprehendant veram vitam. Debes itaque Cap. 2.
præ amore huius veræ vitæ, etiam desolatam te putare
in hoc seculo, in quantalibet eius fœlicitate verseris.
Nam sicut est illa vera vita, in cuius comparatione
vtique ista quæ multum amatur quamlibet iucunda
atque producta sit, nec vita dicenda est: sic est etiam
solatium verum, quod per Prophetam dominus promittit dicens: Dabo illis solatium verum, pacem super pacem, sine quo solatio quæcunque sunt terrena solatia, magis in eis desolatio quàm consolatio reperitur.

Diuitiæ

A Diuitiæ quippe atque fastigia dignitatum, cæteráque huiusmodi, quibus se fœlices esse putant mortales veræ illius fœlicitatis expertes, quid afferunt consolationis, cum sit eis non indigere quàm emioere præstantius, quæ plus excruciant adeptæ timore amißionis, quàm cócupitæ adeptionis ardore? Talibus bonis non fiunt bomines boni, sed aliunde boni facti bene vtendo faciunt, vt ista sint bona. Noo suot ergo in iis vera solatia, sed ibi potius vbi vera vita. Nam inde necesse est, vt fiat homo beatus, vnde fit bonus. Homioes autem boni videntur etiam in hac vita præstare oon parua solatia. Nam si paupertas angit, si luctus mœstificat, si dolor corporis inquietat, si contristat exilium, si vlla calamitas alia vexat, asint boni homines, qui non solum gaudere cum gaudentibus, verumetiam flere cum flentibus oorunt, & salubriter alloqui & colloqui sciunt, plurimum illa aspera leniuntur, releuantur grauia, superantur aduersa. Sed ille hoc io eis & per eos agit, qui spiritu suo bonos fecit. Econtra si diuitiæ circunfluant, nulla orbitas accidat, asit sanitas carnis, incolumi habitetur in patria, & cohabitent mali homines, in quibus nemo sit cui fides adhibeatur, à quo
B non dolus, fraus, iræ, discordiæ, insidiæ timeantur atque sustineantur. Nónne illa omnia fiunt amara & dura, nec aliquid lætum vel dulce est in eis? Ita in quibuslibet rebus humanis nihil est homini amicum sine homine amico. Sed quotusquisque talis inueoitur de cuius animo & moribus sit in hac vita certa securitas? Nam sicut sibi quisque nemo alter alteri notus est, & tamen nec sibi quisque ita ootus est, vt sit de sua crastina conuersatiooe securus. Proinde quanuis ex fructibus suis multi cognoscantur, & alij quidem bene viuendo proximos lætificent, alij male viuendo contristent, tamen propter humanorum animorum ignota & incerta, rectißime Apostolus admonet, *1.Corin.4.* vt non ante tempus quicquam iudicemus donec veniat dominus, & illuminet abscondita tenebrarum, & manifestet cogitationes cordis, & tunc laus erit vnicuique à deo. In iis igitur vitæ huius tenebris, in quibus peregrinamur à domino *2.Cor.5.* quandiu per fidem ambulamus, noo per speciem, desolatam debet se Christiana anima putare ne desistat orare: & scripturarum diuinarum sanctarúmque sermoni discat tanquam lucernæ
C in obscuro loco positæ, fidei oculum intendere, donec dies lucescat, & lucifer oriatur in cordibus nostris. *2.Pet.1.* Huius enim lucernæ quidam fons ioeffabilis lumen illud est, quod sic lucet in tenebris, vt non comprehendatur à tenebris, cui videndo, fide corda mundana sunt. Beati enim mundo corde, *Acto.15.* *Matth.5.* quoniam ipsi deum videbuot. Et scimus quoniam cum apparuerit, similes ei erimus, *1.Ioan.3.* quoniam videbimus eum sicuti est. Tunc erit vera vita post mortem, verúmque solatium post desolationem. Illa vita eximet aoimam nostram de morte, *Psal.114.* & illud solatium oculos nostros à lachrymis. Et quoniam ibi iam non erit vlla tentatio, ideo sequitur in eodem psalmo: Pedes meos à lapsu. Porrò si nulla tentatio, iam nulla oratio. Non enim ibi adhuc erit promißi boni expectatio, sed redditi contemplatio: Vnde, Placebo, inquit, domino in regione viuorum, vbi tunc erimus, non in deserto mortuorum, vbi nunc sumus. Mortui enim estis ait Apostolus, *Coloss.3.* & vita vestra abscondita est cum Christo in deo. Cum autem Christus apparuerit vita vestra, tunc & vos apparebitis cum ipso in gloria. Hæc est enim vera vita, quem iubentur bonis operibus apprehendere diuites: & ibi est verum solatium, quo solatio nunc vidua desolata, etiam quæ D filios & nepotes habet, & domum suam pie tractat, *1.Tim.5.* agens cum omnibus suis, vt ponant in deo spem suam, dicit tamen in oratione: Sitiuit in te anima mea quam *Psal.41.* multipliciter tibi caro mea, in terra deserta & sine via & sine aqua: quod ista moribunda vita, quibuslibet mortalibus solatiis frequentetur, quibuslibet itinerantibus comitetur, quantalibet rerum copia cumuletur, nosti quippe ista omnia quàm iocerta sint. Et in illius promissæ fœlicitatis comparatione quid essent, etiam si incerta non essent? Hæc dixi quoniam sermonem meum vidua diues & nobilis, & tantæ familiæ mater, de oratione quæsisti, vt etiam tecum in hac vita permanentibus & obsequentibus tuis, te sentias desolatam, nondum vtique apprehensa illa vita, vbi est verum certúmque solatium, vbi implebitur quod in prophetia dictum est: Satiati sumus mane misericordia tua, *Psal.89.* & exultauimus & iocundati sumus io omnibus diebus nostris. Iocuodati sumus pro diebus quibus nos humiliastisti, annis quibus vidimus mala. Antequam ergo *Cap.3.* ista consolatio veniat, quantacunque temporalium bonorum fœlicitate circunfluas, vt persistas in orationibus die ac nocte, desolatam te esse memineris. E Non enim Apostolus qualicunque viduæ hoc munus tribuit, *1.Tim.5.* sed quæ vere, inquit, vidua est & desolata, sperauit io domino, & persistit in orationibus die ac nocte. Quod vero sequitur, vigilantißime caue, Quæ autem in deliciis agit, viuens mortua est. Agit eoim homo in his quæ diligit, quæ pro magno appetit, quibus beatum se esse credit. Quapropter quod scriptura dixit de diuitiis: Diuitiæ si affluant, ne apponas cor: *Psal.61.* hoc etiam de deliciis tibi dico: Deliciæ si affluant, ne apponas cor. Non ideo te magnipendas, quod non desunt, quod affatim suppetunt, quod velut ex fonte largißimo terrenæ fœlicitatis fluunt. Omnino hæc io te despice atque contemne, ne io iis quicquam requiras præter integram corporis valetudinem. *Bona valetudo.* Hæc enim contemoenda non est propter necessarios vsus huius vitæ, antequam mortale hoc induatur immortalitate, *1.Cor.15.* boc est, vera & perfecta & perpetua sanitate, quæ oon temporali † deficiens infirmitate, *†terrena.* corruptibili voluntate reficitur, sed cœlesti firmitate persistens, æterna incorruptione vegetatur. Nam & ipse Apostolus: *Roma.13.* Carnis, inquit, F prouidentiam ne feceritis in concupiscentiis, quia gerimus curam carnis, sed ad necesßitatem salutis. *Ephe.5.* Nemo enim vnquam carnem suam odio habuit, sicut item ipse dicit. *1.Tim.5.* Hioc est eoim quod Timotheum, nimium, sicut apparet, corporis castigatorem admonet, vt modico vino vtatur, propter stomachum & frequentes suas infirmitates. Has ergo delicias, in quibus vidua si agit, boc est, si io delectatione carnis hæret atque habitat, viuens mortua est, multi sancti & sanctæ omnimodo cauentes, ipsas velut matres deliciarum diuitias dispergendo pauperibus abiecerunt, & tali modo in cœlestibus thesauros tutius condiderunt. Quod si tu deuincta aliquo pietatis officio non facis, tu scis quo modo de iis rationem reddas deo. Nemo enim scit quid agatur in homine, nisi spiritus hominis qui in ipso est. *1.Cor.2.* Nos non debemus aote tempus quicquam iudicare, *1.Cor.4.* donec veniat dominus, qui & illuminabit abscondita tenebrarum, & manifestabit cogitationes cordis, & tunc laus erit vnicuique à deo. Pertinet tamen ad vidualem curam tuam, deliciæ si affluant ne apponas cor, ne in eis putrescendo moriatur, quod sursum esse debet vt viuat. Te io illorum numero de-

puto,

G puto, de quibus scriptum est: Viuent corda eorum in
Psal.21. seculum seculi. Audisti qualiter ores, nunc audi &
Cap.4. quid ores, vnde me maxime consulendum putasti, quo-
Roma.8. niam te permouet quod ait Apostolus. Quid enim o-
remus sicut oportet nescimus, & timuisti ne magis tibi obsit, non sicut oportet orare, quàm non orare. Quod sic itaque dici breuiter potest. Ora beatam vitam. Hanc enim habere omnes homines volunt. Nam & qui pessime & perdite viuunt, nullo modo ita viuerent, nisi eodé modo se esse vel posse fieri beatos putarent. Quid ergo aliud oportet te orare, nisi id quod cupiút & mali
Cap.5. & boni, sed ad quod perueniunt non nisi boni? Hic fortasse iam quæras, quid sit ipsa beata vita. In qua quæstione multorum Philosophorum ingenia otiáque cótrita sunt, qui tamen eam tanto minus inuenire potuerunt, quanto minus eius fontem honorauerunt, eique gratias egerunt. Prius itaque attende, vtrum acquiescendum sit eis qui dicunt eum beatum esse, qui secundum suam viuit voluntatem. Sed absit vt hoc verum
13. de Tri. esse credamus. Quid si enim nequiter velit viuere? Nónne tanto miserior esse conuincitur, quanto facilius ma-
cap.4. H la eius voluntas impletur? Merito hanc sententiam etiam ipsi, qui sine cultu dei philosophati sunt respuerunt. Nam quidam eorum vir eloquentissimus ait: Ec-
Cicero. ce autem alij non Philosophi quidem, sed prompti tamen ad disputandum, omnes aiunt esse beatos qui viuunt vt ipsi velint: falsum id quidem. Velle enim quod non deceat, idem ipsum miserrimum: nec tam miserum est non adipisci quod velis, quàm adipisci velle quod non oporteat. Quid tibi videntur hæc verba? Nónne ab ipsa veritate per quemlibet hominem dicta sunt? Possumus ergo hic dicere quod Apostolus
Titum.1. ait de quodam Propheta Cretensi, cum eius illi sententia placuisset, Testimonium hoc verum est. Ille igitur beatus est, qui omnia quæ vult habet, nec aliquid vult quod non decet. Quod si ita est, vide iam quæ homines non indecenter velint. Alius vult coniugari, alius coniugio viduatus deinceps continenter eligit viuere, alius nullum concubitum nec in ipsis nuptiis experiri. Et si aliud hic alio melius reperitur, nullum tamen istorum possumus dicere indecenter aliquid velle: sic & optare filios, nuptiarum scilicet fructum, & eis qui suscepti fuerint vitam ac salutem, quo voto ple-
I runque occupatur etiam continentia vidualis. Nam etsi spreto coniugio iam non optant etiam filios procreare, optant tamen quos procreauerunt incolumes viuere. Ab hac omni cura immunis est virginalis integritas. Habent tamen omnes charos & charas, quibus non indecenter optant etiam temporalem salutem. Sed cum istam salutem in seipsis & in eis quos diligunt adepti homines fuerint, num poterimus eos dicere iam beatos? Habent enim aliquid quod non dedecet velle. Sed si alia non habent maiora atque meliora & vtilitatis decorisque pleniora, adhuc à beata vita longe ab-
Cap.6. sunt. Placétne igitur vt per salutem istam temporalem optent sibi ac suis honores & potestates? Sanè si vt per hoc consulant eis qui viuunt sub eis, non propter hęc ipsa, sed propter aliud quod inde fit bonum decet ea velle: si autem propter inanem fastum elationis pompámque superfluam, vel etiam noxiam vanitatis, non decet. Quocirca si optant sibi ac suis etiam sufficientiam rerum necessariarum, de qua sic Apostolus loquitur: Est autem quæstus magnus pietas cum sufficientia. Nihil enim intulimus in hunc mundum, sed nec auferre hinc aliquid possumus: Victum & tegumentum habentes his contenti sumus. Nam qui volunt di- K
uites fieri, incidunt in tentationem & laqueum, & desyderia multa [stulta] & noxia, quæ mergunt homines in interitum & perditionem. Radix enim omnium malorum auaricia, quam quidam appetentes à fide errauerunt, & inseruerunt se doloribus multis. Hanc ergo sufficientiam non indecenter vult quisquis vult, nec amplius vult, alioquin non ipsam vult, & ideo nec decenter vult. Hanc optabat & pro hac orabat qui dicebat: Diuitias & paupertatem ne dederis mihi: Consti- Prouer.30.
tue autem mihi quæ necessaria sunt sufficienter, vt ne satiatus mendax efficiar, & dicam quis me videt, aut pauper factus furer & periurem nomen dei mei. Vides certe & istam sufficientiam nó appeti propter seipsam, sed propter salutem corporis, & congruentem habitum personæ hominis, quo habitu non sit inconueniens eis, cum quibus honeste officiosèque viuendum est. In his itaque omnibus incolumitas hominis & amicicia propter seipsa appetuntur: sufficientia vero rerum necessariarum non propter seipsam, sed propter duo superiora quæri solet, cum decenter quæritur. Incolumitas porrò in ipsa vita ac salute atque integritate ani- L
mi & corporis constituta est. Itémque amicicia non angustis finibus terminanda est. Omnes enim quibus amor & dilectio debetur, amplectitur, quanuis in alios propensius, in alios suspensius inclinetur. Peruenit autem vsque ad inimicos, pro quibus etiam orare præcipimur. Ita nemo est in genere humano cui nó dilectio, etsi non pro mutua charitate, pro ipsa tamen communis naturæ societate debeatur. Sed ij nos multum Cap.7.
iustéque delectant, à quibus vicissim sanctè castéque diligimur. Ista cum habentur vt teneantur, cum autem non habentur vt habeantur, orandum est. Hoccine totum & hæc sunt omnia, quibus beatæ summa vitæ colligitur, an aliquid aliud veritas docet quod his omnibus præferatur? Nam & illa sufficientia, & ipsa incolumitas, vel propria, vel amicorum, quandiu temporalis est, pro æternæ vitæ adeptione abijcienda est: quanquam fortasse corpus, animus vero nullo modo sanus existimandus est, qui non temporalibus æterna præponit. Neque enim in tempore vtiliter viuitur, nisi ad cóparandum meritum quo in æternitate viuatur. Ad illam ergo vnam vitam, qua cum deo & de deo viuitur, cætera quæ vtiliter & decenter optantur, sine dubio re- M
ferenda sunt. In eo quippe nosmetipsos diligimus, si deum diligimus: & ex alio præcepto proximos nostros sicut nosmetipsos ita vere diligimus, si eos ad dei similem dilectionem quantum in nobis est perducamus. Deum igitur diligimus propter seipsum, & nos ac proximos propter ipsum: nec cum ita viuimus, iam nos in ipsa beata vita constitutos existimemus, quasi nihil sit amplius quod oremus. Quo modo enim iam beate viuimus, cum illud adhuc desit, propter quod vnum bene viuimus? Vt quid ergo per multa dispergimur, Cap.8.
& quærimus quid oremus, timentes ne forte sicut non oportet oremus, ac non potius cum psalmo dicimus: Vnam petij à domino, hanc requiram, vt habitem in Psal.26.
domo domini omnibus diebus vitæ meæ: Vt contempler delectationem dei, & visitem templum sanctum eius? Ibi nanque omnes dies non veniendo & transeundo fiunt omnes, nec initium alterius est finis alterius, omnes sine fine simul sunt, vbi nec ipsa vita habet finem, cuius illi dies sunt. Propter hanc adipiscendam vitam beatam ipsa vera vita beata nos orare docuit non in multiloquio, tanquam eò fiat, vt exaudiamur,
quo lo-

A quo loquaciores sumus, cum eum oremus, qui nouit, sicut ipse dominus ait, quid nobis necessarium sit priusquam petamus ab eo. Vnde mirum videri potest, quanuis multiloquium prohibuerit, cur nos sic orare adhortatus sit, qui nouit quid nobis necessarium sit priusquã *Math. 6.* petamus ab eo, vt diceret, Oportet semper orare & non *Luca. 18.* deficere, viduæ cuiusdam proposito exemplo, quæ de suo aduersario cupiens vindicari, iudicem iniquum sæpe interpellando flexit ad audiendum, non iusticia nec misericordia permotum, sed tædio superatum: vt hinc admoneremur, quanto certius nos exaudiat misericors & iustus dominus deus sine intermissione orantes, quando illa nec ab iniquo & impio iudice potuit assidua interpellatione contemni, & quàm libens atque placatus bonꝰ desyderia impleat eorum, à quibus aliena peccata nouit ignosci, si quò cupiebat ille *Luca. 11.* peruenit, quæ voluit vindicari. Ille quoque, cui amicus de via venerat, nec quod ei apponeret habebat, ab amico sibi tres panes cupiens commodari, quibus fortasse ipsa Trinitas vnius substantiæ figurata est, iam cum suis seruis dormientem petitor instantissimus & molestissimus excitauit, vt daret ei quantos volebat, ma- B gis & ipse vitando tædium quàm beneuolentiam cogitando: vt hinc intelligeremus si dare cogitur qui cum dormiat, à petente excitatur inuitus, quanto det benignius qui nec dormire nouit, & dormientes nos excitat vt petamus. Hinc est & illud: Petite & accipietis, quærite & inuenietis, pulsate & aperietur vobis. Omnis enim qui petit accipit, & quærens inuenit, & pulsanti aperietur: Aut quis est ex vobis homo, à quo filius suus panem petit, nunquid lapidem porriget ei? Aut si piscem petit, nunquid serpentem porriget illi? Aut si ouum petit, nunquid porriget ei scorpium? Si ergo vos cum sitis mali, nostis bona data dare filiis vestris, quanto magis pater vester cœlestis dabit bona petentibus se? Cum ergo secundum tria illa, quę commendat Apostolus, fides significetur in pisce, vel propter aquam baptismi, vel quod in huius seculi fluctibus integra est, cui contrarius est ille serpens, qui vt non cre- *& Narrãcia.* deretur deo venenosa fraude persuasit: Spes in ouo, quia vita pulli nondum est, sed futura est, nec iam vi- *Roma. 8.* detur, sed adhuc speratur: Spes enim quæ videtur non est spes: cui contrarius est scorpius, quoniam qui sperat æternam vitam, quæ retro sunt obliuiscitur, & in ante- C riora se extendit: cui noxium est retro respicere: scorpius autem ex ea parte cauendus est, qua venenatam & *1. Cor. 13.* aculeatam caudam retrorsum habet. Charitas, in pane. Maior enim horum charitas, & in cibis vtique vincit cætera panis vtilitas: cui contrarius est lapis, quoniam dura corda respuunt charitatem: siue aliud aliquid congruentius ista significent, tamen qui nouit bona data dare filiis suis, petere nos & quærere & pulsare compellit. Quod quare faciat qui nouit quid nobis necessarium sit priusquam petamus ab eo, mouere animum potest, nisi intelligamus quod dominus & deus noster non voluntatem nostram sibi velit innotescere, quam non potest ignorare, sed exerceri in orationibus desyderium nostrum, quo possimus capere quod præparat dare. Illud enim valde magnum est, sed nos ad ac- *2. Corin. 6.* cipiendum parui & angusti sumus. Ideo nobis dicitur: Dilatamini, ne sitis iugum ducentes cum infidelibus. Tanto quippe illud quod valde magnum est, quod nec oculus vidit, quia non est color, nec auris audiuit, quia non est sonus: nec in cor hominis ascẽdit, quia cor hominis illuc debet ascendere, sumemus capacius, quanto id & fidelius credimus, & speramus firmius, & desyde- D ramus ardentius.

Caput 9. In ipsa ergo fide & spe & charitate continuato desyderio semper oramus. Sed ideo per certa interualla horarũ & temporũ etiam verbis rogamus deum, vt illis rerum signis nosipsos admoneamus, quãtumq; in hoc desyderio profecerimus nobisipsis innotescamus, & ad hoc agendũ nosipsos acrius excitemus. Dignior enim sequetur effectus, quem feruentior præcedit affectus. Ac per hoc & quod ait Apostolus, Sine *1. Thess. 5.* intermissione orate, quid est aliud quàm beatã vitam, quæ nulla nisi æterna est, ab eo qui eã solus dare potest, sine intermissione desyderate. Semper ergo hanc à domino deo desyderemus & oremus semper. Sed ideo ab aliis curis atq; negociis, quibus ipsum desyderium quodam modo tepescit, certis horis ad negocium orandi mentem reuocamus, verbis orationis nosipsos admonentes in id, quod desyderamus intendere, ne quod tepescere cœperat, omnino frigescat, & penitus extinguatur, nisi crebrius inflammetur. Vnde & illud quod idẽ Apostolus ait: Postulationes vestræ innotescant apud *Coloss. 4.* deum: non sic accipiendum est, tanquã deo innotescãt, qui eas & antequam essent vtiq; nouerat, sed nobis innotescant apud deũ per tolerantiam, non apud homi- E nes per iactantiam. Aut forte etiam innotescant angelis qui sunt apud deum, vt quodam modo eas offerant deo, & de his consulant, & quod eo iubẽte implendum esse cognouerint, sicut oportere ibi cognouerint, hoc nobis vel euidenter vel latenter apportent. Dixit enim angelus homini: Et nunc quãdo orabas tu & Sara, ego obtuli orationem vestram in conspectu claritatis dei. *Tobiæ. 12.*

Caput 10. Quæ cum ita sint, etiam cum diu orare vacat, id est, cum alia bonarũ & necessariarum actionũ non impediuntur officia, quanuis & in eis, vt dixi, desyderio illo semper orandum sit, non est improbũ nec inutile. Neq; enim, vt nonnulli putant, hoc est, orare in multiloquio si diutius oretur. Aliud est sermo multus, aliud diuturnus affectus. Nam & de ipso domino scriptũ est, quod *Luca. 6.* pernoctauerit in orãdo, & quod prolixius orauerit, vbi quid aliud quàm nobis præbebat exemplum, in tẽpore precator opportunus, cum patre exauditor æternus? Dicuntur fratres in Aegypto crebras quidem habere ora- *Breuis et crebra oratio.* tiones, sed eas tamen breuissimas & raptim quodã modo iaculatas, ne illa vigilanter erecta, quæ oranti plurimum necessaria est, per productiores moras euanescat atq; hebetetur intẽtio. Ac per hoc etiam ipsi satis osten- F dunt, hanc intentionẽ, sicut non est obtundenda, si perdurare non potest, ita si perdurauerit, non cito esse rumpendã. Absit enim ab oratione multa loquutio, sed non desit multa precatio, si feruẽs perseuerat intentio. Nam multum loqui, est in orando rem necessariã superfluis agere verbis. Multũ autem precari, est ad eum quẽ precamur diuturna & pia cordis excitatione pulsare. Nã plerunq; hoc negocium plus gemitibus quàm sermonibus agitur, plus fletu quàm affatu. Ponit autẽ lachrymas nostras in conspectu suo, & gemitus noster nõ est absconditus ab eo qui omnia per verbũ condidit, & humana verba non quærit.

Caput 11. Nobis ergo verba necessaria sunt, quibus commoueamur, & inspiciamus quid petamus, non quibus dominum seu docendum seu flectendum *Luca. 11.* esse credamus. Cum ergo dicimus: Sanctificetur nomẽ *Expositio orationis dominicæ.* tuum, nosipsos admonemus desyderare, vt nomen eius quod semper sanctum est, etiam apud homines sanctũ habeatur, hoc est, non contemnatur, quod non deo sed hominibus prodest. Et in eo quod dicimus: Adueniat regnum tuum, quod seu velimus seu nolimus, vtiq; ve-

G niet, desyderium nostrum ad illud regnum excitamus, vt nobis veniat,atq; nos in eo regnare mereamur.Cum dicimus: Fiat volútas tua sicut in cœlo & in terra,nobis
12. ab illo precamur ipsam obedientiam vt sic in nobis fiat voluntas eius , quemadmodum fit in cœlestibus ab angelis eius. Cum dicimus: Panem nostrum quotidianum da nobis hodie, per id quod dicitur, hodie,significatur hoc tempore , vbi vel illam sufficientiam petimus, à parte quæ excellit, id est nomine panis totam significantes,vel sacramentũ fidelium,quod in hoc tempore necessarium est , non tamen ad huius temporis, sed ad illam æternam fœlicitatem assequendam . Cum dicimus: Dimitte nobis debita nostra, sicut & nos dimittimus debitoribus nostris,nos admonemus & quid petamus,& quid faciamus,vt accipere mereamur.Cum dicimus: ne nos inferas in tentationem, nos admonemus hoc petere, ne deserti eius adiutorio , alicui tentationi vel consentiamus decepti , vel cedamus afflicti. Cum dicimus:Libera nos à malo,nos admonemur cogitare nondum nos esse in eo bono, vbi nullum patiemur malum. Et hoc quidem vltimum, quod in dominica oratione positum est, tam late, tãmq; euidenter & manifeste patet, vt homo Christianus in qualibet tribu-
H latione constitutus,in hoc gemitus edat,in hoc lachrymas fundat,hinc exordiatur,in hoc immoretur,ad hoc terminet orationem. His enim verbis res ipsas memo-
Caput 12. riæ nostræ commendari oportebat. Nam quamlibet alia verba dicamus, quæ affectus orantis vel præcedendo format vt clareat, vel consequendo attendit vt crescat, nihil aliud dicimus quàm quod in ista dominica oratione positum est, si rectè & congruenter oramus.Quisquis autem id dicit quod ad istam Euangelicam precem pertinere non possit, etiam si non illicite orat, carnaliter orat: quod nescio quemadmodum nõ dicatur illicite,quandoquidem spiritu renatos non nisi
Eccli.36. spiritaliter decet orare.Qui enim dicit verbi gratia:Clarificare in omnibus gentibus sicut clarificatus es in nobis.Et prophetæ tui fideles inueniãtur:quid aliud dicit,
Psal.79. quàm Sanctificetur nomen tuum? Qui dicit:Deus virtutum conuerte nos, & ostende faciem tuam & salui erimus: quid aliud dicit,quàm Veniat regnum tuũ? Qui
Psal.118. dicit:Itinera mea dirige secundum verbum tuum,& ne dominetur mei omnis iniquitas:quid aliud dicit,quàm Fiat voluntas tua sicut in cœlo & in terra?Qui di-
Prouer.30. cit:Paupertatem & diuitias ne dederis mihi:quid aliud dicit, quàm Panem nostrum quotidianũ da nobis ho-
Psal.131. die?Qui dicit:Memẽto domine Dauid & omnis man-
Psal.7. suetudinis eius: aut, Domine si feci istud,si est iniquitas in manibus meis, si reddidi retribuentibus mihi mala: quid aliud dicit, quàm Dimitte nobis debita nostra, sicut & nos dimittimus debitoribus nostris ? Qui dicit:
Eccli.23. Aufer à me concupiscentias ventris,& desyderium cõcubitus ne apprehendat me: quid aliud dicit,quàm Ne
Psal.58. nos inferas in tentationem? Qui dicit: Erue me de inimicis meis deus , & ab insurgentibus super me liberà me: quid aliud dicit,quàm Libera nos à malo? Et si per omnia precationum sanctarum verba discurras,quantum existimo , nihil inuenies quod non ista dominica contineat & concludat oratio. Vnde liberum est aliis atque aliis verbis , eadem tamen in orando dicere, sed non debet esse liberum alia dicere . Hæc & pro nobis, & pro nostris, & pro alienis, atque pro ipsis inimicis sine fluctu dubitationis oranda sunt : quamuis alius pro isto,alius pro illo,sicut se habet propinquitates vel longinquitates necessitudinum in corde orantis oriatur, aut extollat affectus. Qui autem dicit in oratione, ver- K
bi grana: Domine multiplica diuitias meas, aut da mihi tantas quantas illi vel illi dedisti , aut honores meos auge,aut fac me in hoc seculo præpotentem atque clarentem , vel si quid huiusmodi est, & hæc dicit, eorum habens concupiscentiam , non id attendens , vt ex his secundum deum prosit hominibus , puto eum non inuenire in oratione dominica quò possit hæc vota coaptare . Quamobrem pudeat saltem petere quæ non pudet cupere , aut si & hoc pudet, sed cupiditate vincit, quanto melius hoc petitur , vt etiam ab isto cupiditatis malo liberet, cui dicimus, Libera nos à malo.

Habes quantum arbitror , non solum qualis ores, Caput 13.
verumetiã quid ores,non me docente,sed illo qui omnes nos docere dignatus est . Beata vita quærenda est, hæc à domino deo petenda est. Quid sit beatum esse,à multis multa sunt disputata , sed nos ad multos & ad multa vt quid dicimus?Breuiter in scriptura dei veraci- Psal.143.
tèrque dictum est: Beatus populus cuius est dominus deus ipsius. In ipso populo vt simus,atque ad eum contemplandum, & cum eo sine fine viuendum peruenire possimus , finis præcepti est charitas de corde puro, & 1.Timo.1.
conscientia bona, & fide nõ ficta. In eisdem tribus,pro conscientia bona spes posita est. Fides ergo & spes & L
charitas ad deum perducunt orantem,hoc est,credentem,sperantem, desyderantem,& quæ petat à domino in dominica oratione consyderantem. Ieiunia & ab aliis voluptatibus sine salutis neglectu . carnalis concupiscentiæ refrænatio,maximèque eleemosynæ multum adiuuant orationem , vt possimus dicere, In die tribu- Psal.76.
lationis meæ deum exquisiui manibus meis, nocte coram eo , & non sum deceptus. Quo modo enim deus incorporalis & impalpabilis manibus exquiritur,nisi operibus exquiratur? Adhuc est fortasse quod quæ- Caput 14.
ras, cur Apostolus dixerit : Quid enim oremus sicut o- Roma.14.
portet nescimus . Neque enim vllo modo credendum est vel ipsum , vel quibus ista dicebat dominicam nescisse orationem . Cur ergo putamus hoc eum dixisse, quod nec temere potuit , nec mendaciter dicere , nisi quia molestiæ tribulationèsque temporales plerunque prosunt , vel ad sanandum tumorem superbiæ, vel ad probandam,exercendamve patientiam,cui probatæ & exercitatæ clarior merces vberiorq; seruatur,vel ad quæcunque flagellanda & abolenda peccata: tamẽ nos ne- M
scientes quid ista prosint, ab omni tribulatione optamus liberari . Ab hac ignorantia nec seipsum Apostolus ostendit alienum , nisi forte quid oraret sicut opor- 2.Cor.12.
tet sciebat,quando in reuelationũ magnitudine ne extolleretur datus est illi stimulus carnis angelus Satanæ, qui eum colaphizaret:propter quod ter dominũ rogauit vt eum auferret ab eo, vtique sicut oportet nesciens quid oraret. Deniq; dei responsum cur non fieret quod vir tantus orabat, & quare fieri non expediret,audiuit: Sufficit tibi gratia mea. Nam virtus in infirmitate perficitur. In his ergo tribulationibus quæ possunt & prodesse & nocere, quid oremus sicut oportet nescimus,& tamen quia dura,quia molesta,quia contra sensum nostræ infirmitatis sunt,vniuersali humana voluntate vt à nobis hæc auferantur oramus. Sed hoc deuotionis debemus domino deo nostro,vt si ea non abstulerit,non ideo nos ab eo negligi existimemus, sed potius pia patientia malorum,bona speremus ampliora:sic enim virtus in infirmitate perficitur.Nonnulli quippe impatientibus dominus deus quod petebant concessit iratus, sicut cõtrà Apostolo negauit propicius.Nam legimus Is- Num.11.

A raëlitæ quid & quo modo rogauerint & acceperint,ſed
expleta concupiſcentia, impatientia eſt grauiter caſti-
1.Reg.8. gata. Dedit & regem petentibus ſecundum cor eorum,
Iob.1.&2. ſicut ſcriptum eſt, non ſecundum cor ſuum. Dedit e-
tiam quod diabolus poſtulauit, vt probandus eius fa-
Lucæ.8. mulus tentaretur. Exaudiuit rogantes & immundos
ſpiritus, vt in multos ſues legio dæmonum mitteretur.
Hæc ſcripta ſunt, ne forte ſe quiſque magnipendat ſi
fuerit exauditus, cum aliquid impatienter petit, quod
non impetrare plus proſit: aut ſe abiiciat, & de diuina
erga ſe miſeratione deſperet, ſi non exaudiatur cum
forte aliquid petit, quo accipiendo affligatur atrocius,
vel à proſperitate corruptus penitus euertatur. In tali-
bus ergo quid oremus ſicut oportet neſcimus. Vnde
ſi aliquid contrà quàm oramus acciderit, patienter fe-
rendo & in omnibus gratias agendo,hoc potius opor-
tuiſſe quod dei, non quod noſtra voluntas habuit,mi-
nime dubitare debemus. Nam & huiuſmodi exemplũ
Matth.26. præbuit nobis ille mediator, qui cum dixiſſet: Pater ſi
fieri poteſt, tranſeat à me calix iſte,humanam in ſe vo-
luntatem ex hominis ſuſceptione transformans,conti-
B nuo ſubiecit, Verum non quod ego volo, ſed quod tu
Roma.5. vis pater. Vnde non immerito per vnius obedientiam
iuſti conſtituuntur multi. Quiſquis autem illam vnam
petit à domino,& hanc requirit, certus ac ſecurus petit,
nec timet ne forte obſit cum acceperit, ſine qua nihil
prodeſt quicquid aliud ſicut oportet acceperit. Ipſa eſt
enim vna, vera, & ſola beata vita, vt contemplemur
domini delectationem in æternum, immortales at-
que incorruptibiles corpore & ſpiritu. Propter hanc
vnam cætera requiruntur, & non indecenter petun-
tur. Iſtam quiſquis habuerit omnia quæ vult habebit,
nec aliquid ibi velle eſt, qui nec habere poterit quod
non decebit. Ibi quippe eſt fons vitæ,quem ſitire nunc
oportet in oratione, quandiu in ſpe viuimus, & quod
ſperamus nondum videmus, in protectione alarum
Pſal.35. eius, ante quem eſt omne deſyderium noſtrum, vt in-
ebriemur ab vbertate domus eius, & torrente volupta-
tis eius potemur: quoniam apud eum eſt fons vitæ, &
in lumine eius videbimus lumen: quando ſatiabitur in
bonis deſyderium noſtrum:& nihil erit vltra quod ge-
mendo quæramus, ſed quod gaudendo teneamus. Ve-
runtamen quia ipſa eſt pax quæ præcellit omnem in-
C tellectum, etiam ipſam in oratione poſcendo, quid o-
Roma.8. remus ſicut oportet, neſcimus. Quod enim ſicuti eſt
cogitare non poſſumus, vtique neſcimus,ſed quicquid
cogitanti occurrerit, abiicimus, reſpuimus, improba-
mus, non hoc eſſe quod quærimus nouimus, quanuis
Caput 15. illud nondum quale ſit nouerimus. Eſt ergo in no
bis quædam, vt ita dicam,docta ignorantia, ſed docta
ſpiritu dei, qui adiuuat infirmitatem noſtram. Nam cũ
dixiſſet Apoſtolus: Si autem quod non videmus ſpera-
mus, per patientiam expectamus. Ibi ſubiecit, Simili-
ter & ſpiritus adiuuat infirmitatem noſtram. Quid e-
nim oremus ſicut oportet neſcimus,ſed ipſe ſpiritus in-
terpellat pro nobis gemitibus inenarrabilibus: Qui au-
tem ſcrutatur corda, ſcit quid ſpiritus ſapiat, quia ſe-
cundum deum interpellat pro ſanctis. Quod non ſic
eſt intelligendum, vt exiſtimemus ſanctum ſpiritum
dei, qui in trinitate incommutabilis deus eſt, & cum
patre & filio vnus deus, tanquam aliquem qui non ſit
quod deus eſt interpellare pro ſanctis. Dictum quip-
pe eſt: Interpellat pro ſanctis, quia interpellare ſanctos
Deute.13. facit, ſicut dictum eſt: Tentat vos dominus deus ve-
ſter, vt ſciat ſi diligatis eum, hoc eſt vt ſcire vos faciat.

Interpellare vtique ſanctos facit gemitibus inenarrabi- D
libus, inſpirans eis deſyderium etiam adhuc incogni-
tæ tantæ rei, quam per patientiam expectamus. Quo
modo enim narratur, quando deſyderatur quod igno
ratur? Nam vtique ſi omnimodo ignoraretur,non de-
ſyderaretur: & rurſus, ſi videretur,non deſyderaretur,
nec gemitibus quæreretur. Hæc omnia conſyde- Caput 16.
rans,& ſi quid aliud de hac re tibi dominus inſinuaue-
rit, quod vel mihi non occurrit,vel dici à me longum
fuit, concerta in oratione vincere hoc ſeculum, ora in
ſpe,ora fideliter & amanter,ora inſtanter atque patien-
ter, ora ſicut vidua Chriſti. Quanuis enim ad omnia
membra eius, hoc eſt ad omnes qui in eum credunt, &
eius corpori ſociantur,ſicut docuit,orare pertineat,ſpe-
cialiter tamen diligentior cura orationum in ſcriptura
eius viduis inuenitur iniuncta. Nam duæ fuerũt Annæ
honorabiliter nominatæ:vna coniugata,quę ſanctũ Sa 1.Reg.1.
muelem peperit,alia vidua quæ ſanctum ſanctorũ cum
adhuc infans eſſet agnouit. Orauit & coniugata in do-
lore animi & afflictione cordis,quia filios nõ habebat:
tunc ipſum Samuëlem impetrauit,& acceptum deo red
didit,quia cum poſceret vouit. Sed oratio eius quo mo- E
do ad orationẽ illam dominicam pertineat, non facile
reperitur,niſi quia in eo quod ibi poſitũ eſt: Libera nos à Matth.6.
malo,non paruum malum videbatur,& nuptam eſſe,&
fructu carere nuptiarum,cum ſola excuſet nuptias pro-
creandorũ cauſa filiorũ. De illa vero Anna vidua vide Vbi re?
quid ſcriptum ſit: Quia non diſcedebat de templo,ieiu- Lucæ.2.
niis & obſecrationibus ſeruiens nocte ac die. Nec aliũ- 1.Timo.5.
de Apoſtolus quod & ſupra cõmemoraui: Quæ autem
verè vidua eſt, inquit, & deſolata, ſperauit in domino,
& perſiſtit in orationibus nocte ac die. Et dominus cũ Lucæ.18.
ſemper ad orandum & non deficiendum nos hortare-
tur, viduam cõmemorauit, quæ licet iniquũ & impium
iudicem, ac dei & hominum contemptorẽ ad audien-
dam cauſam ſuã aſſidue interpellando cõuertit. Quàm
ergo præ cæteris viduæ debeant vacare orationibus,ſa-
tis hinc intelligi poteſt,quod omnibus ad ſuſcipiẽdum
orandi ſtudium de viduis propoſitũ eſt exhortationis
exemplum. Quid autem in hoc operis genere in viduis
electum eſt,niſi deſtitutio & deſolatio? Quapropter ſi ſe
omnis anima intelligat in hoc ſeculo deſtitutam atque
deſolatam quamdiu peregrinatur à domino, profecto
quandam viduitatem ſuam deo defenſori aſſidua & im F
penſiſsima precatione commendat. Ora ergo vt vidua
Chriſti,nondum habens eius conſpectum,cuius preca-
ris auxiliũ. Et licet ſis ditiſsima,ſicut pauper ora. Non-
dum enim veras futuri ſeculi diuitias habes, vbi nulla
damna formides. Licet habeas filios & nepotes,nume-
roſamq; familiam, quod & ſupra dictum eſt, ſicut de-
ſolata ora: incerta ſunt enim omnia temporalia, etiam
vſq; in finem vitæ huius in noſtram conſolationẽ man
ſura. Tu autem ſi ea quæ ſurſum ſunt quæris & ſapis, æ-
terna & certa deſyderas, quæ quandiu nondum habes,
etiam ſaluis omnibus atq; obſequentibus tuis,tanquam
deſolatã deputare te debes. Et ſi tu, profecto etiam tuo
exemplo religioſiſsima nurus tua,& aliæ ſanctæ viduæ
virgineſque ſub veſtra cura ſecurius conſtitutæ: quan-
to enim magis domum veſtram pie tractatis, tanto im
penſius orationibus inſtare debetis, rerum præſentium
non occupatæ negociis, niſi quæ flagitat cauſa pietatis.
Sanè memineritis & pro nobis non negligenter ora-
re. Nolumus enim ſic nobis honorem quem periculo-
ſum gerimus deferatis, vt adiutoriũ quod neceſſarium
nouimus auferatis. A familia Chriſti oratum eſt pro

G Petro, oratum eſt pro Paulo, & nos in eius familia eſſe gaudemus, & incomparabiliter plus quàm Petrus & Paulus orationum fraternarum auxiliis indigemus. Orate certatim concordi ſanctóque certamine: non enim aduerſus alterutrum certatis, ſed aduerſus diabolum ſanctis omnibus inimicum. In ieiuniis & vigiliis, & omni caſtigatione corporis quamplurimum adiuuatur oratio. Faciat quæq; veſtrum quod poterit: quod altera minus poteſt, ea quæ poteſt faciat, ſi in altera diligit, quod ideo quia non poteſt ipſa non facit: proinde quæ minus valet, non impediat plus valentem, &
Roma.13. quæ plus valet, non vrgeat minus valentem. Conſci-
Ephe.3. entiam quippe veſtram deo debetis. Nemini autem veſtrum aliquid debeatis, niſi vt inuicem diligatis. Exaudiat te dominus, qui potens eſt facere ſupra quàm petimus aut intelligimus.

Auguſtinus Victoriano presbytero, conſolans eum ad toleranter accipienda mala quæ Barbari in Italiam & Hiſpaniam incurſionem facientes, inferebant ſanctis viris & ſacris virginibus.

Epiſtola CXXII.

DOMINO dilectiſsimo & deſyderãtiſsimo fra-
H tri & compresbytero Victoriano, Auguſtinus in domino ſalutem. Literæ tuæ impleuerũt grandi dolore cor noſtrum, quibus petiſti, vt prolixo opere aliqua reſponderem, cum talibus malis magis prolixi gemitus & fletus, quàm prolixi libri debeantur. Totus quippe mũdus tantis affligitur cladibus, vt penè pars nulla terrarum ſit, vbi non talia qualia ſcripſiſti committantur atq; plangantur. Nam ante paruum tempus etiã in illis ſolitudinibus Aegypti, vbi monaſteria ſeparata ab omni ſtrepitu, quaſi ſecura delegerant, à Barbaris interfecti ſunt fratres. Iam vero quæ modo in regionibus Italiæ, quę in Galliis nefaria perpetrata ſint, etiam vos latere non arbitror: de Hiſpanis quoq; tot prouinciis, quæ ab his malis diu videbantur intactæ, cœperunt iam talia nunciari. Sed quid longe imus? Ecce in regione noſtra Hipponenſi quoniam eam Barbari non attigerunt, clericorum Donatiſtarum, & Circuncellionum latrocinia ſic vaſtant eccleſias, vt Barbarorum fortaſſe facta mitiora ſint. Quis enim Barbarus excogitare potuit quod iſti, vt in oculos clericorum noſtrorum calcem & acetum mitterent, quorum membra etiam cætera plagis horrendis vulneribúsque ſauciarunt? Deprædantur etiam domos, aliquas & incendunt, fructus ari-
I dos diripiunt, humidos fundunt: & talia cæteris comminando, multos etiam rebaptizari compellunt. Pridie quàm iſta ad te dictarem, ex vno loco per huiuſmodi terrores xl. & octo animæ mihi rebaptizatæ nunciatæ ſunt. Plangenda ſunt hæc, non miranda, & exclamandum ad deum, vt non ſecundum merita noſtra, ſed ſecundum miſericordiam ſuam à tãtis malis liberet nos. Nam quid vtique ſperandum fuit generi humano, cum hæc & in Prophetis & in Euangelio tanto ante prædicta ſint? Non itaq; debemus tam nobiſipſis eſſe contrarij, vt credamus quando leguntur, & queramur quãdo complentur: ſed potius & illi qui increduli fuerãt, cum hæc in ſanctis libris conſcripta legerent vel audirent, nunc ſaltem credere debent cum compleri iam vident vt de his tam magnis preſſuris tanquam in torculari domini dei noſtri, ſicut amurca infidelium murmurantium & blaſphemantium fluit, ita oleum quoque fidelium confitentium & orantium exprimi & liquari non
1. de Ciuitate dei c. 30. ceſſet. Illis enim qui contra Chriſtianam fidem querelas impias iactare non quieſcunt, dicentes, quod antequam iſta doctrina per mundum prædicaretur, tanta K
mala non patiebatur genus humanum, facile eſt ex Euangelio reſpondere. dominus enim dicit: Seruus ne- Luca.12.
ſciens voluntatem domini ſui & faciens digna plagis, vapulabit paucis: Seruus autem ſciens voluntatem domini ſui, & faciens digna, plagis vapulabit multis. Quid ergo mirum ſi Chriſtianis temporibus iſte mundus tanquam ſeruus iam ſciens voluntatem domini ſui & faciens dignas plagis, vapulat multis? Attendunt quanta celeritate Euangelium prædicatur, & non attendunt quanta peruerſitate contemnitur. Serui autem dei humiles & ſancti dupliciter mala temporalia patiuntur, quia & ab ipſis impiis & cum ipſis patiuntur: habent conſolationes ſuas, & ſpem futuri ſeculi. Vnde dicit Apoſtolus: Non ſunt condignæ paſsiones huius tempo- Roma.8.
ris† ad futuram gloriam quæ reuelabitur in nobis. Pro- † ſeculi.
inde chariſſime etiam illis quorum verba dicis te perferre non poſſe, quoniam dicunt: Si nos peccatores iſta meruimus, quare & ſerui dei Barbarorum ferro perempti ſunt, & ancillæ dei captiuæ ductæ ſunt, humiliter & veraciter & pie reſponde. Quantamlibet enim iuſticiam ſeruemus, quãtamlibet domino obedientiam exhibeamus, nunquid meliores eſſe poſſumus illis tribus L
viris, qui in camino ignis ardentis pro conſeruanda lege dei proiecti ſunt? Et tamen lege quid illic dicat Azarias vnus ex tribus, qui aperiens os ſuũ, in medio ignis dixit: Benedictus es domine deus patrum noſtrorum, & Danie.3.
laudabile & glorioſum nomen tuum in ſecula, quoniam iuſtus es in omnibus quæ feciſti nobis, & omnia opera tua vera, & rectæ viæ tuæ, & omnia iudicia tua veritas, & iudicia veritatis feciſti per omnia quæ intuliſti nobis & ciuitati ſanctæ patrum noſtrorum Hieruſalem: quoniã in veritate & iudicio intuliſti nobis omnia hæc propter peccata noſtra, quoniam peccauimus & legi tuæ non paruimus, & mandatis tuis nõ obaudiuimus, vt bene nobis eſſet: & omnia quę intuliſti nobis, iudicio vero intuliſti, & tradidiſti nos in manus iniquorum inimiciſſimorum transfugarum, & regi iniuſto & peſſimo vltra vniuerſam terram. Et nunc non eſt vt poſsimus aperire os. Vere confuſio & opprobrium facti ſumus ſeruis tuis, & eis qui te colunt: Ne tradideris nos in perpetuum propter nomen tuum domine, & ne deſpexeris teſtamentum tuum domine, & ne abſtuleris miſericordiam tuam à nobis, propter Abraham »
qui à te dilectus eſt, & propter Iſaac ſeruum tuum, &
M Iſraël ſanctum tuum, quibus loquutus es, multiplicaturum te ſemen eorũ vt aſtra cœli & arenam maris: quoniam domine minimi facti ſumus præ omnibus nationibus, & ſumus humiles hodie in terra propter peccata noſtra. Vides certe frater, quales viri, quàm ſancti quàm fortes in medio tribulationis, vbi tamen eis parcebatur, & eos vrere ipſa flamma verebatur, peccata ſua confitebantur, pro quibus ſe digne & iuſte humiliari nouerant nec tacebant. Nunquid etiam meliores eſſe poſſumus ipſo Daniele, de quo per Ezechielem prophetam dicit deus ad principẽ Tyri: Nunquid tu ſapientior quàm Ezech.28.
Daniel? Et qui ponitur vnus in tribus iuſtis quos dicit deus ſolos ſe eſſe liberaturum, oſtendens vtique in illis tres quaſdam formas iuſtorum, quos ita ſe liberatu- Ezech.14.
rum dicit, vt nec filios ſuos ſecum liberent, ſed ipſi ſoli liberentur, Noë, Daniel & Iob? Lege tamen etiam precem Danielis, & vide quemadmodũ in captiuitate poſitus peccata non tantum populi ſui, verumetiam ſua confiteatur, & pro his dicat per iuſticiam dei ſe ad illam captiuitatis pœnam & opprobria perueniſſe. Sic enim

ſcriptum

A ſcriptum eſt: Et dedi faciem meam ad dominum deum *Daniel. 9.* vt quærerem preces & obſecrationes in ieiunationibus *ei vnſéa. 5* & ſacco, & precatus ſum dominum deum meũ & confeſſus ſum, & dixi: Domine deus magne & mirabilis, & qui ſeruas teſtamentum tuum, & miſericordiam diligentibus te, & ſeruantibus præcepta tua, peccauimus, aduerſus legem fecimus, impie egimus, & receſſimus & declinauimus à præceptis tuis, & à iudiciis tuis, & non exaudiuimus ſeruos tuos prophetas, qui loquebantur in nomine tuo ad reges noſtros, & ad omnem populum terræ. Tibi domine iuſticia, nobis autem cõfuſio faciei, ſicut dies hic viro Iuda & habitantibus Hieruſalem, & omni Iſraël, qui proximi ſunt & qui longe ſunt in omni terra, in qua eos diſſeminaſti propter contumaciam eorum, quia improbauerunt te domine. Nobis autem confuſio faciei, regibus noſtris, principibus noſtris, & patribus noſtris, quia peccauimus tibi domine deo noſtro miſerationis & propiciationis, quoniã receſſim⁹ & nõ audiuimus vocẽ domini dei noſtri, vt eſſemus in præceptis legis huius, quam dedit in conſpectu noſtro per manus ſeruorum eius prophetarũ omnium Iſraël. Peccauerunt enim aduerſus legẽ tuam, & declinauerunt ne B audirent vocem tuam, & ſuperuenit nobis maledictio & iuſiurandum, quod ſcriptum eſt in lege Moyſi ſerui dei: quoniã peccauimus, & ſtatuit ſermones ſuos quos loquutus eſt ad nos, & ad iudices noſtros, qui iudicabãt in nos, ſuperducere mala magna, quæ nunquam facta ſunt ſub omni cœlo, ſecundũ ea quæ facta ſunt in Hieruſalem, ſicut ſcriptũ eſt in lege Moyſi: Omnia mala hęc venerunt ad nos, & non rogauimus dominũ deum noſtrum vt auerteret à nobis delicta noſtra, & vt intelligeremus omnẽ veritatem tuam. Et vigilauit dominus deus ad omnẽ ſanctum ſuum, & perduxit ea quæ fecit ad nos, quoniam iuſtus dominus deus noſter in omni mundo ſuo quem fecit, & non audiuimus vocẽ eius. Et nũc domine deus noſter, qui eduxiſti populum tuũ de terra Aegypti in manu forti, & feciſti tibi nomen ſicut dies hic, delicta aduerſus legem tuam fecimus, domine *Sic diſtinguũt Græci.* in omnibus miſericordia tua. Auertatur itaque impetus tuus, & ira tua à ciuitate tua Hieruſalem, [& monte ſancto tuo. Propter peccata enim noſtra, & iniquitates patrum noſtrorum, Hieruſalem] & populus tuus in confuſionem venit omnibus qui circum nos ſunt. Et nunc exaudi deus noſter preces ſerui tui, & orationem eius, & oſtende nobis faciem tuam ad ſanctificationem tuã, quæ deſerta eſt. Propter te inclina domine deus meus C aurem tuã & exaudi, aperi oculos tuos, & vide interitũ noſtrũ, & ciuitatis tuæ Hieruſalem, ſuper quã inuocatũ eſt nomen tuum: quoniam non in noſtra iuſticia iactauimus preces noſtras in cõſpectu tuo, ſed ad miſericordiam tuam quæ magna eſt, Exaudi domine, propiciare domine, intende domine, & ne tradideris propter te deus meus, quoniam nomen tuum inuocatum eſt, in ciuitate tua ſuper populum tuum. Et adhuc me loquente & orante & enumerante peccata mea & peccata populi mei, [audiui vocem dicentem mihi: Daniel intellige verba quæ loquor tibi, quia ego miſſus ſum ad te &c.] vide quemadmodum ſua peccata prius dixit, & poſtea populi ſui. Et hanc dei commendat iuſticiam, & hanc dei laudem dicit: quia non iniuſte, ſed pro peccatis eorum flagellat etiã ipſos ſanctos ſuos. Si ergo iſta dicunt qui excellẽtiſsima ſanctitate ignes & leones circa ſe innoxios habuerunt, quid nos oportet dicere in humilitate noſtra, qui tam longe illis impares ſumus, quantãcunq; iuſticiam ſeruare videamur? Sed ne aliquis exiſtimet illos dei ſeruos, quos dicis à Barbaris interfectos, D ſic illam mortem euadere debuiſſe, quo modo tres illi viri ab ignibus, & Daniel à leonibus liberatus eſt, ſciant illa propterea facta miracula, vt eos verum deum colere crederent reges, à quibus in illa ſupplicia tradebantur. Hoc enim erat in occulto iudicio & miſericordia dei, vt illis regibus eo modo cõſuleret ad ſalutem. Antiocho autẽ regi, qui Maccabæos pœnis crudelibus interemit, noluit ita conſulere, ſed eorum glorioſiſsimis paſsionibus cor duri regis acriori ſeueritate puniuit. Lege tamen, etiam vnus illorum qui ſexto loco patiebatur quid dicat. Ita enim ſcriptum eſt: Et poſt hunc ſextum *2. Macc. 7.* applicuerunt. Cumq; hic tormentis excruciatus moreretur, dicit: Noli te ſeducere propter nos, hæc patimur peccantes in deum noſtrum, & facta ſunt hæc digna nobis. Tu autem noli te putare impunitum futurum, qui aduerſus deum & legem eius legibus tuis pugnare voluiſti. Vides enim iſti quàm humiliter & veraciter ſapiant, qui pro peccatis ſuis ſe flagellari à domino confitentur. De quo ſcriptum eſt: Quem enim diligit do- *Prouer. 3.* minus corripit, flagellat autem omnem filium quẽ re- *Hebræ. 12.* cipit. Vnde & Apoſtolus: Si enim noſmetipſos iudica- *1. Cor. 11.* remus, à domino non vtique iudicaremur: Cum iudi- E camur autem, à domino corripimur, ne cum hoc mundo damnemur. Hæc fideliter lege, fideliter prædica, & quantũ potes caue, & cauendum doce, ne aduerſus deũ in his tentationibus & tribulationibus murmuretur. Bonos dicis dei ſeruos & fideles & ſanctos, gladio Barbarorum peremptos. Quid autem intereſt, vtrũ eos febris an ferrum de corpore ſoluerit? Non qua occaſione exeant, ſed quales ad ſe exeant dominus attendit in ſeruis ſuis, niſi quod maiorem habet pœnã languor diuturnus quàm citiſsimus exitus: & tamen etiam ipſum languorẽ diuturnũ & horrendum legimus qualem paſſus eſt Iob ille, cuius certe iuſticiæ deus ipſe qui falli non poteſt, tale perhibet teſtimonium. Grauiſsima ſanè & multũ do- *1. de Ciuitate dei. c. 14.* lenda eſt illa captiuitas fœminarum caſtarum atq; ſanctarum: ſed non eſt captiuus earũ deus, nec captiuas deſerit ſuas, ſi nouit ſuas. Nam & illi ſancti quorum paſſiones & confeſſiones de ſcripturis ſanctis cõmemoraui, ab hoſtibus ducti atq; in captiuitate poſiti, illa dixerunt quæ conſcripta leguntur à nobis, vt diſcamus captiuos dei ſeruos non deſeri a domino ſuo. Vnde autẽ ſcimus quid etiam per iſtas omnipotens & miſericors deus in ipſa terra Barbarica fieri velit mirabilium ſuorũ. Tantum ne ceſſetis pro illis ingemiſcere ad deũ, & quærere quantum poteſtis, & quantum ipſe permittit, cum tẽpus F & facultatem dederit, quid de illis factũ ſit, vel quæ veſtra poſſint habere ſolatia. Nam Sitiſenſis ante paucos annos Seueri epiſcopi neptis ſanctimonialis à Barbaris ducta eſt, & per mirabilem dei miſericordiam, cum honore magno ſuis parentibus reſtituta eſt. Domus enim illa Barbarorum vbi captiua ingreſſa eſt, ſubita cœpit dominorum infirmitate iactari, ita vt omnes ipſi Barbari, tres, niſi fallor vel amplius fratres periculoſiſsima infirmitate laborarent. Quorum mater animaduertit puellam deo deditã, & credidit quod eius orationibus ſui filij poſſent ab imminentis iam mortis periculo liberari, petiuit vt oraret pro eis, pollicens quod ſi ſalui facti eſſent, eam ſuis parentibus redderent. Ieiunauit illa & orauit, & exaudita continuo eſt. Ad hoc enim factum erat, quantum exitus docuit. Ita illi tam repentino dei beneficio ſalute percepta, mirantes eam & honorantes, quod eorum mater promiſerat impleuerunt. Ora ergo deum pro eis, & roga vt etiam ipſas doceat talia di-

G talia dicere, qualia supra memoratus sanctus Azarias, inter cætera in oratione & cõfessione sua fudit ad deum. Sic enim sunt illæ in terra captiuitatis suæ, quo modo erant illi in ea terra vbi nec sacrificare more suo poterant domino, sicut nec istæ possunt, vel ferre oblationẽ ad altare dei, vel inuenire ibi sacerdotem per quem offerant deo. Donet ergo eis dominus vt ei dicant quod
Daniel.3. Azarias dixit in consequentibus precum suarum. Non est in hoc tempore princeps & propheta & dux, nõ holocausta neque oblatio, neque supplicationes nec locus ad sacrificandum in conspectu tuo & inuenire misericordiam, sed in anima contrita & spiritu humilitatis accipiamur. Sicut in holocaustomatibus arietum & taurorum, & in multitudine agnorum pinguium, sic fiat sacrificium nostrũ in conspectu tuo hodie perficere subsequentes te, quoniã non erit confusio iis qui in te confidunt. Et nunc sequimur toto corde & timemus te, & quærimus faciem tuam domine, ne confundas nos, sed fac nobiscum secundum mansuetudinem tuam, & secundum multitudinem misericordiæ tuæ, & libera nos secundum mirabilia tua, & da gloriam nomini tuo domine, & reuereantur omnes qui ostendunt seruis tuis
H mala, & confundantur ab omnipotentia tua, & virtus eorum cõteratur, & sciant quoniã tu es dominus deus solus, & gloriosus in vniuerso orbe terræ. Hæc illis di-
32.q.5. ad deum. centibus & ad deum ingemiscentibus, omnino suis aderit qui suis adesse consueuit. Et aut nihil in earũ castissimis membris libidine hostili perpetrari permittet, aut si permittit, cum earum animus nulla consensionis turpitudine maculatur, etiam carnẽ suam defendet à cri-
1. de Ciuitate dei. c.16. 18.& 19. mine. Et quicquid in ea non commisit, nec permisit libido patientis, solius erit culpa facientis, omnisque illa violentia nõ pro corruptionis turpitudine, sed pro passionis vulnere deputabitur. Tantum enim in mente valet integritas castitatis, vt illa inuiolata, nec in corpore possit pudicicia violari, cuius membra potuerint superari. Hæc epistola pro tuo desyderio breuis, pro meis tamen occupationibus multum prolixa, & propter perlatoris festinationem nimis accelerata sufficiat charitati tuæ. Multo vberius vos dominus consolabitur si scripturas eius intentissime legeritis.

Augustinus Orontio resalutans illum.

Epistola CXXIII.

DOMINO eximio meritoq; honorabili & suscipiẽdo filio Orontio, Augustinus. Ago gra-
I tias quod aduẽtum eximietatis tuæ literis etiã præuenire dignatus es, & ante conuictũ misisti colloquiũ, vt tuo prius affatu quàm aspectu frueremur, & diu desyderatã noticiam epistolari solatio quodam modo prægustantes, expectaremus auidius & ardẽtius, quod iocundius gratiúsque caperemus, domine eximie meritoq; honorabilis & suscipiende fili. Reddo itaque meritis tuis & præcurrẽtibus officiis debitũ resalutationis obsequium, incolumitatem tuam gaudens nunciatam, optansq; continuam. Et quod rescripta exiguitatis meæ iure prærogatæ beneuolentiæ reposcendo addidisti dicẽs: Si tamen id de tanta sanctitate possumus promereri: nullo modo audeo desperare, sanctitatis eiusdẽ, cuius haustu pro nostro modulo aliquid sumus, ipsum fontem non solum laudandum, verumetiã nobiscum participandum, & tuæ prudentiæ placiturũ, vt deus incomparabiliter atque incõmutabiliter bonus, qui per suam potentiam tam bonæ tuæ mentis est institutor, sit etiam per gratiam restitutor. Incolumem te deus omnipotens fœlicioremque tueatur domine eximie meritoque honorabilis ac suscipiende fili.

K

Augustinus Olympio ad dignitatem prouecto, vt ea rectè vtatur, commendans ei causam Bonifacij.

Epistola CXXIIII.

DOMINO dilectissimo & in membris honorabiliter amplectendo filio Olympio, Augustinus. Quicquid sis secundum seculi huius cursum, nos tamẽ charissimo & syncerissimo conseruo Olympio Christiano fidelissime scribimus. Hoc enim tibi esse scimus omni gloria gloriosius, & omni sublimitate sublimius. Fama quippe ad nos pertulit honorẽ te adeptum esse celsiorem, quæ vtrum vera esset, nondum apud nos fuerat confirmatum, cum hęc scribendi prouenit occasio. Sed quoniam nouimus te à domino didicisse, non alta sapere, sed humilibus cõsentire, quo- Roma.12.
libet culmine prouectus esses, non aliter quàm soles literas nostras te accepturum esse præsumimus, domine dilectissime, & in Christi membris honorabiliter amplectende fili. Temporali vero fœlicitate ad æterna lucra te prudenter vsurum minime dubitamus, vt quãto plus potes in hac terrena republica, tanto plus impendas cœlesti illi quæ te in Christo peperit ciuitati, quod tibi vberius rependatur in regione viuentium, & in ve- L
ra pace securorum, ac sine fine gaudiorum. Sancti fratris & coëpiscopi mei Bonifacij petitionem tuæ rursus charitati cõmendo, ne forte nunc fieri possit quod ante non potuit. Cum enim posset sine vlla forsitan quæstione quod præcessor eius, quanuis sub alieno nomine cõparauerat: & sub ecclesiæ nomine possidere iam cœperat, consequenter etiã ipse retinere: nolumus tamẽ quoniam fisci debitor fuit, hunc scrupulum habere in conscientia. Neq; enim fraus ista, quia fisco fiebat, ideo non fiebat: quia ille quidem Paulus, postquàm Episcopus factus est, renunciaturus suis omnibus rebus propter immensum cumulum fiscalium debitorũ, exacta quadam cautione, in qua certũ ei pōdus debebatur argenti, hoc exiguo facello† vnde victum sustentaret tanquã eccle- † aliàs, hu exiguus a-
siæ comparauit, sub nomine tunc potentissimæ domus, gellus.
vt etiã ex ipsis morem suum sequens cum fisco nõ soluerent, nullas exactorum molestias pateretur. Iste autem, qui eidem ecclesiæ illo defuncto est ordinatus, timuit hos agros suscipere, & cũ posset pro solis fiscalibus debitis, quę de memoratis possessiunculis ille contraxerat imperiale beneficium postulare, totũ maluit confiteri, quod eas Paulus de argento proprio, cum esset fisco obnoxius, de ascario† * emerat, vt eas ecclesia si fieri potest, M
nõ occulta episcopi iniquitate, sed manifesta Christiani imperatoris liberalitate possideat. Quod si fieri non * furti, a- carat. † basario.
potest, melius inopiæ labores serui dei tolerant, quàm vt necessariorum facultatẽ cum conscientia fraudis obtineant. Ad hoc tuum suffragium petimus impartiri digneris: quia id quod primo impetratum est, noluit allegare, ne iterum supplicandi sibi intercluderet facultatem: non enim erat ad desyderata responsum. Nunc vero cum sis eadem benignitate qua soles, sed amplior potestate, nõ desperamus adiuuante domino, meritis tuis hoc facile posse concedi. Cum etiam si tuo nomine eadem loca peteres, & memoratæ ecclesiæ ipse donares, quis reprehenderet, aut quis nõ maxime prædicaret petitionem tuam, non terrenæ cupiditati sed Christianæ pietati seruientem? Domini dei nostri misericordia te in Christo fœliciorem tueatur domine fili.

Augustinus Cornelio scortis dedito, admonẽs illum, vt vxoris defunctæ pudiciciã imitetur, si velit illius impetrare laudes.

Epistola CXXV.

A DOMINO dilectißimo & honorabili fratri Cornelio, Augustinus. Scripsisti mihi vt ad te aliquam prolixam epistolam cõsolatoriam darem, quod grauiter optimæ vxoris morte mouearis, sicut sanctum Paulinum ad Macarium fecisse meministi. Et illa quidem anima in societatẽ recepta fidelium atq; castarum, laudes nec curat, nec quærit humanas: sed quia propter eos fiunt ista qui viuunt, prius est vt tu qui consolari eius laude desyderas, ita viuas, vt illic vbi ipsa est, esse merearis. Neq; enim dubito quod eam non credas ibi esse, vbi illæ sunt quæ vel adulteriis lectulũ coniugalem polluerunt, vel nullo coniugio delicatæ fornicationi † fluxerũt. Quare de illius laude viro longè dissimili quasi fugare velle mœsticiã, adulatio est, nõ consolatio. Nam si eam diligeres, sicut ipsa te dilexit, seruasses ei quod tibi ipsa seruauit. Et cum illa si prior obisses, nullo modo credenda sit cuiquam fuisse nuptura, nônne si vere obitum eius laudibus eius consolandus doleres, ne vnam quidem ac licitam post illam coniugem quæreres? Hic tu dicturus es: Quid mecum aspere agis? quid dure obiurgas? Nônne inter hæc verba, ecce semiuiuis †, dum vita ducitur prius finienda quàm corrigenda est? Vis vt ignoscam satiabili † securitati tuæ? quanto satius tu ignoscis si non amabili, certe miserabili solicitudini meæ. Inimico quidem animo Tullius inuehebatur, & longè aliter erat terrenam rempublicam gubernantis intentio, & tamen ait: Cupio patres conscripti, me esse clementem, cupio in tantis reipublicæ periculis non dissolutum videri. Quanto iustius ego dico, cum ipse noueris quàm tibi amicum animum geram, in æternæ ciuitatis seruitio constitutus minister verbi sacramentique diuini, cupio frater Corneli, me esse clementem, cupio in tantis tuis meisque periculis non dissolutum videri? Plebs mulierum excubat lateribus tuis, crescit indies speculorum † numerus, eiusdem autem numeri dominũ, imò vero seruum insatiabilem per tot scorta libidinis diffluentem, & laudes defunctæ castæ coniugis à nobis velut ad mitigandam mœsticiam suam iure amicitiæ flagitantem Episcopi patienter audimus? Quod cum esses? non dico catechumenus, sed in errore nobiscum perniciosissimo constitutus iuuenis, in moribus † nobis ab hoc te vicio temperatissima voluntate correxeras, quò nõ post longum tempus sordidius es reuolutus. Deinde in extremo vitæ periculo baptizatus, non dicam de fide, etiam nobis ecce iam senibus & insuper Episcopis C nondum emẽdaris. Vis de bonæ vxoris morte per nos consolari, nos de hac tua veriore morte quis consolatur? An quia non possumus obliuisci tãta erga nos merita tua, ideo cruciãdi adhuc sumus moribus tuis, ideo contemnendi, & pro nihilo habendi quãdo gemimus ad te de te? Sed fatemur nos non esse aliquid ad te corrigendum ac sanandum, deus attendatur, Christus cogitetur. Apostolus audiatur dicens: Tollens ergo membra Christi, faciam membra meretricis? Si qualiscunque Episcopi amici tui verba spernis in corde tuo, corpus domini tui cogita in corpore tuo. Postremò quo modo de die in diem differendo peccas, cum extremum diem tuum nescias? Nunc probato quas tu ab ore nostro laudes Cyprianæ desyderes. Certè si adhuc in schola rhetorum verba discipulis vẽderem, prius ab eis mercedem sumerem. Vendere tibi volo laudem pudicißimæ coniugis tuæ, prius mihi mercedem da, pudiciciam tuam. Da, inquam, & accipe. Humanum dico propter infirmitatem tuam, puto quòd non sit apud te digna Cypriana, cuius laudibus anteponis amorem D concubinarum tuarum, quod vtique faciens permanere in illo amore, quàm ad istas laudes peruenire malueris. Quid mihi vis extorquere poscendo, cum pro te videas esse quod posco? Quid precaris subiectus, quod potes iubere correctus? Mittamus munera spiritalia cõiugi † tuæ, tu imitationem, ego laudem: quanquam sicut supra dixi, laudem ab hominibus iam illa non quærat, imitationẽ vero tuam tantum quærit etiam defuncta, quantum te dilexit etiam dissimilem viua. Faciam de illa quod vis, cum tu feceris quod & ego volo & illa. Si enim diues ille superbus atq; impius, sicut in Euangelio dominus loquitur, qui induebatur purpura & bysso, & epulabatur quotidie splẽdidè, cum malorũ meritorum pœnas apud inferos lueret, neque de digito contempti ante ianuam suam pauperis aquæ stillam impetrare valuisset, recordatus est quinq; fratres suos, & rogauit ad eos eundem pauperem mitti, cuius requiem in sinu Abrahæ longè prospiciebat, ne & ipsi venirẽt in illum locum tormentorum: quãto magis tua coniunx te recordatur? quanto magis te casta non vult ad pœnas venire mœchorum? Si fratres suos nec superbus ad pœnas venire voluit superborum, & cum frater nollet fratribus E in malis se esse coniunctum: quãto minus vult in bonis constituta coniunx virum in malis habere separatum? Lege ipsum locum in Euangelio: Christi est vox pia, Crede deo. Doles videlicet coniugem mortuam, & putas si eam laudauero, quod meis affatibus consolaberis, disce quod doleas si cum illa nõ eris. An magis tibi dolendum est, quod à me nondum laudatur, quàm mihi, quod à te non amatur? Nam vtiq; si amares, cũ illa esse post mortẽ desyderares, quod profecto non eris, si qualis es talis eris. Ama ergo cuius exigis laudem, ne quod mendaciter exigis, iuste denegem, Et alia manu. Dominus nobis præstet de tua salute gaudere domine dilectißime & honorabilis frater.

† aliâs, deligatæ, fornicatione. *† semiuiuus.* *† exitiabili.* *† pellicum.* *† iunioribus.* *1. Cor. 6.* *Verba vendere.* *† spiritui cõiugis.* *Lucæ. 16.*

Augustinus Antonio gratias agit pro laudibus, collaudans quod ingenue professus sit dogma catholicum.

Epistola CXXVI.

AVGVSTINVS Antonio. Cùm à duobus tibi scripta deberentur, cumulatißime maior pars reddita est, quod vnum nostrum præsentẽ vides, cuius ex ore cum me quoq; aspicis †, poteram non rescribere, nisi ipso iubente fecissem, quo proficiscente superuacaneum videbatur esse quod feci. F Quapropter fertilius fortasse tecum colloquor, quàm si coram adessem, cum & epistolam meam legis, & eum audis, in cuius pectore me habitare optime nosti. Cum magno gaudio literas sanctitatis tuæ consyderaui atque digessi, quod & Christianum animum tuum sine vllo fuco iniqui temporis & in nos (amicissimum) præ se gerunt. Gratulor tibi, & gratias ago deo & domino nostro de spe & fide & charitate tua, tibique apud eum, quod de nobis tam bene existimas, vt fideles dei seruos esse credas, idq; ipsum in nobis corde purissimo diligas: quanquam hinc etiam gratulandum beneuolentiæ tuæ potius, quàm gratiæ tibi agendæ sunt. Tibi enim prodest ipsam diligere bonitatem, quam profecto diligit qui eum diligit, quem credit bonum, siue ille se ita, siue aliter quàm creditur habeat. Vnus tantum in hac re cauendus est error, ne quisque non de homine, sed de ipso hominis bono aliter sentiat, quàm veritas postulat. To vero frater dilectißime, qui nullo modo erras credendo vel sciendo, magnũ bonum esse libenter deo casteq; seruire, cum quemlibet hominũ propterea diligis,

† accipis.

G tem ipsis per seipsum intrinsecus docet. Nec ideo pigrius moueri nos oportet ad visendos vos, quoniam quicquid in vobis laudabile est factum, nô à nobis, sed ab illo factum est qui facit mirabilia solus. Multo enim alacrius debemus accurrere ad spectanda opera diuina quàm nostra, quia & nos si quid boni sumus, opus illius non hominum sumus. Vnde Apostolus dixit, Neq; qui 1.Cor.3. plantat est aliquid, neque qui rigat, sed qui incremen- Xenocrates. tum dat deus. Xenocrates Polemonem vt scribitis, & nos ex illius literis recordamur, de fruge temperantiæ disputando, non solum ebriosum, verumetiam tunc ebrium ad mores alios repente conuertit. Quãquam ergo ille sicut prudenter & veraciter intellexistis, nô deo fuerit acquisitus, sed tantum à dominatu luxuriæ liberatus, tamen ne idipsum quidem quod melius in eo factû est humano operi tribuerim, sed diuino: Ipsius nãque corporis quod est infimum nostrum, si qua bona sunt, sicut forma & vires & salus, & si quid eiusmodi est, non sunt nisi ex deo creatore ac perfectore naturæ, quanto magis animi bona donare nullus alius potest? Quid enim superbius vel ingratius cogitare potest humana vecordia, si putauerit cum carne pulchrum faciat deus hominem, animo castû ab homine fieri? Hoc H Sap.8. in libro Christianæ sapientiæ sic scriptum est, Cum scirem, inquit, quia nemo esse potest continens, nisi deus det, & hoc ipsum erat sapiêtiæ scire cuius esset hoc donum. Polemo ergo si ex luxurioso continens factus ita sciret, cuius esset hoc donum, & eum abiectis superstitionibus gentium pie coleret, non solum côtinens, sed etiam veraciter sapiens & salubriter religiosus existeret, quod ei non tantum ad præsentis vitę honestatem, verum & ad futuræ immortalitatem valeret. Quanto minus igitur mihi arrogare debeo côuersionem istam vestram vel populi vestri, quam modo nobis nûciastis, quæ me nec loquête, nec saltem præsente proculdubio diuinitus facta est, in quibus veraciter facta est. Hoc itaque præcipue cognoscite, hoc pie humiliterque cogitate, deo fratres, deo gratias agite, deum timete ne deficiatis, amate vt proficiatis. Si autem adhuc quosdam amor hominis occulte segregat, & timor hominis fallaciter congregat, obseruent qui tales sunt, quoniã deû, cui nuda est humana côscientia, nec testem fallunt, nec iudicem fugiunt. Si quid autem illos de quæstione ipsius vnitatis, pro suæ salutis solicitudine permouet, hoc I sibi quantum existimo iustissimum extorqueant, vt de catholica Ecclesia, id est, toto orbe diffusa potius id credant quod diuinæ scripturæ dicunt, non quod linguæ humanæ maledicunt. De ipsa verò dissensione quæ inter homines orta est, qui qualeslibet fuerint non vtique Gene.22. præiudicant promissis dei, qui dixit ad Abraham, In semine tuo benedicentur omnes gentes, quod creditum est cum audiretur prædictum, & negatur cum videtur impletum, hoc tãtum interim breuissimum, & nullo fallor inuictissimum cogitêt, aut actam esse istam causam in ecclesiastico transmarino iudicio, aut nô esse actam. Si acta ibi non est, innocês est Christi societas per omnes transmarinas gentes, cuius societatis nos communione gaudemus, & ideo ab eis innocentibus vtique sacrilega direptione separantur. Si vero acta est ibi ista causa, quis non intelligat, quis non sentiat, quis non videat eos in ea victos quorum inde communio separata est? Eligant ergo, vtrum malint credere quod pronûciauerunt ecclesiastici cognitores, aut quod murmurât victi litigatores. Aduersus istam complexionem dictu breuissimam, intellectu facillimam, attêdite pro vestra prudentia diligenter, quàm nihil sobriom responderi K possit, & tamen malus Polemo magis ebrietate inueterati erroris vertitur. Date veniam prolixiori fortassis epistolę quàm iucundiori: veruntamen vt arbitror, vtiliori quàm blãdiori, domini honorabiles & merito suscipiendi, charissimi, ac desyderãtissimi fratres. De aduentu autem nostro ad vos, vtrorũq; desyderium deus impleat. Quanto enim charitatis ardore accendamur ad visendos vos, verbis explicare nô possumus, sed vos benigne credere minime dubitamus.

Augustinus Memorio Episcopo commendat Posidium, damnans disciplinas liberales, nisi adsit studiû pietatis. Multa de libris quos scripsit de Musica. Item de versibus Dauidicis. Epistola CXXXI.

DOMINO beatissimo & venerabiliter charissimo & synceriter desyderantissimo fratri & coëpiscopo Memorio, Augustinus in domino salutem. Nullas iam reddere debui literas sanctæ charitati tuæ sine his libris, quos à me sancti amoris iure violentissimo flagitasti, vt hac saltem obedientia responderê epistolis tuis, quibus me magis onerare quàm honorare dignatus es. Quanquam vbi succumbo, quia oneror, ibi etiã quia diligor, subleuor. Ne- L que enim à quolibet diligor, subleuor, & eligor, sed ab eo viro & domini sacerdote, quem sic acceptum deo sentio, vt cum animam tuam tam bonam leuas ad dominum, quoniã in illa me habes, leues & me. Debui ergo nunc libros mittere, quos emendaturû me esse promiseram, Et ideo non misi, quia non emendaui: non quia nolui, sed quia non potui, curis videlicet multis & multum præualentibus occupatus. Nimis autem ingratum ac ferreum fuit, vt te, qui nos sic amas, hic sanctus frater & collega noster Posidius in quo nostram non paruam præsentiam reperies, vel non disceret, vel sine literis nostris disceret. Est enim per nostrum ministerium, non literis illis, quas variarum serui libidinum, liberales vocant, sed dominico pane nutritus quantus ei potuit per nostras angustias dispensari. Quid enim aliud dicendum est eis, qui cum sint iniqui & impij liberaliter sibi videntur eruditi, nisi quòd in literis vere liberalibus legimus, Si vos filius liberauerit, tunc vere li- Ioan.8. beri eritis. Per eum nanque præstatur, vt ipse etiam quæ liberales disciplinę ab eis, qui in libertatem vocati non sunt appellantur, quid in se habeant liberale noscatur. Neque enim habent congruum libertati, nisi quod ha- M bent congruum veritati. Vnde ille ipse filius, Et veritas, inquit, liberabit vos. Non ergo illæ innumerabiles & impiæ fabulæ, quibus vanorum plena sunt carmina poëtarum, vllo modo nostrę consonant libertati: Non oratorum inflata & expolita mendacia: Non denique ipsorum philosophorum garrulę argutię, qui vel deum Contra liberales disciplinas. prorsus non cognouerunt, vel cum cognouissent deû, non sicut deum glorificauerût, aut gratias egerunt, sed euanuerût in cogitationibus suis, & obscuratum est insipiens cor eorum, & dicentes se esse sapientes, stulti facti sunt, Et immutauerunt gloriam incorrupti dei in similitudinem imaginis corruptibilis hominis & volucrum atque quadrupedum & serpentium, vel qui istis simulacris non dediti, aut non nimis dediti, coluerunt tamen & seruierût creaturæ potius quàm creatori. Absit omnino vt istorum vanitates & insaniæ mendaces, ventosæ nugæ ac superbus error, rectè liberales literæ nominentur, hominum scilicet infœlicium, qui dei gratiam per Iesum Christum dominum nostrum qua sola liberamur de corpore mortis huius, non cognoueruot,

A runt, nec in eis ipsis quæ vera sunt, senserunt. Historia (*Historia.*) sanè, cuius scriptores fidem se præcipue narrationibus suis debere profitentur, fortassis habeat aliquid cognitione dignum liberis, cum siue bona siue mala hominum, tamen vera narrantur. Quanuis in eis cognoscẽdis qui spiritu sancto non adiuti sunt, rumorésque colligere ipso humanæ infirmitatis conditione compulsi sunt, quemadmodum non fallerentur in plurimis omnino non video. Est tamen in eis aliqua propinquitas libertatis, si voluntatem mentiendi non habẽt, nec homines fallũt, nisi cum ab hominibus humana infirmitate falluntur. Verum quia in omnibus rerum motibus qui numeri valeant, facilius consyderatur in vocibus, eaq; consyderatio quibusdam quasi gradatis itineribus nititur ad superna intima veritatis, in quibus viis ostendit se sapientia hilariter, & in omni prouidentia occurrit amantibus, initio nostri ocij, cum à curis ma- (*1. Retra.10*) ioribus magísque necessariis vacabat animus, volui per ista quæ à nobis desyderasti scripta proludere, quando conscripsi de solo rhithmo sex libros, & de melo scribere alios forsitan sex, fateor, disponebam, cum mihi ocium futurum sperabam. Sed postea quàm mihi cu- B rarum Ecclesiasticarum sarcina imposita est, omnes illæ deliciæ fugêre de manibus, ita vt vix nunc ipsum codicem inueniam, quoniam tuam voluntatem, nec petitionem, nec iussionem contemnere nequeo. Quod sanè opusculum si potuero mittere, non quidem me tibi obtemperasse, veruntamen te hoc à me tantopere flagitasse pœnitebit. Difficillime quippe intelliguntur in eo quinque libri, si non assit qui non solum disputantium possit separare personas, verumetiam pronunciãdo ita sonare morulas syllabarum, vt eis exprimantur sensumq; aurium feriant genera numerorum: maxime quibusdam etiam silentiorum dimensa interualla miscentur, quæ omnino sentiri nequeunt, nisi auditorem pronũciator informet. Sextum sanè librum quẽ emendatum repperi, vbi est omnis fructus cæterorum, non distuli mittere charitati tuæ, fortassis ipse tuã non multum refugiet grauitatem. Nam superiores quinque vix filio nostro & cõdiacono Iuliano, quoniam & ipse iam nobiscum commilitat, [lectione &] cognitione digni videbuntur. Quem quidem nõ audeo dicere plus amo quàm te, quia nec veraciter dico, sed tamen audeo dicere, plus desydero quàm te. Mirum videri potest quẽ- C admodum quem pariter amo, amplius desyderem, sed hoc mihi facit spes amplior videndi eum. Puto enim quòd si ad nos te iubente vel mittente venerit, & hoc faciet quod adolescentem decet, maxime quia nõdum curis maioribus detinetur, & teipsum mihi expeditus apportabit: Quibus numeris consistant versus Dauidici non scripsi, quia nescio. Neque enim ex Hebræa lingua, quam ignoro, potuit etiam numeros interpres exprimere, ne metri necessitate ab interpretandi veritate amplius quàm ratio sententiarum sinebat digredi cogeretur: certis tamen eos constare numeris, credo illis qui eam linguam probe callent. Amauit enim vir ille sanctus Musicam piam, & in ea studia nos magis ipse quàm vllus alius author accendit. Habitetis omnes in æternum in adiutorio altissimi, qui habitatis vnanimes in domo, pater materq; fratres filiorum, & cũcti vnius patris filij, memores nostri.

Augustinus Florentinæ puellæ studiosæ, offerens suam docendi operam, si proferat quid velit exponi.
Epistola CXXXII.

D OMINAE eximiæ meritóque honorabili in D Christo ac suscipiendæ filiæ Florentinæ, Augustinus Episcopus in domino salutẽ. Sanctum propositum tuum & inuisceratus cordi tuo timor domini castus permanens in seculum seculi, (*Psal 18.*) curam pro te nostrã non solum in precibus apud deũ, verumetiam in admonitionibus ad te ipsam non mediocriter suscitat. Quod quidem in epistolis meis, quas ad matrem reuerentiæ tuæ, debito mihi cũ honore nominandam dedi, nõ semel feci. Sed quia hoc mihi rescribere dignata est, prius te velle accipere literas meas, tunc demum si quid fortè opus esset tibi ex ministerio meo, quod venerando studio tuo omniúmque talium, quãtum possum libera seruitute debere me noui, non te esse tacituram & rescribendo insinuaturã. Ecce feci quod te voluisse, quanuis nõ per te, comperi, ne viderer tibi ostium fiduciæ inhumaniter claudere: superest vt promas ipsa, si quid ex me quærendum putas. Aut enim scio quod inquisieris, & non negabo: Aut ita nescio, vt nullo fidei salutisq; detrimẽto nescio, & de hoc etiam teipsam si potuero faciã reddita ratione securã: Aut certè si & nescio & tamen sciendum est, vel impetrabo à domino ne tibi desim. Nam sæpe officium im- E pertiendi meritum est accipiendi: vel ita tibi respõdebo, vt noueris pro hac ipsa re quã pariter nescimus ad quem pulsare debeamus. Hæc ideo prælocutus sum, ne te pro certo speres quicquid à me quæsiueris auditurã, & cũ hoc[non]prouenerit, audacter potius quàm prudenter me fecisse arbitreris, quod tibi quærendi si quid voles facultatem dedi. Hoc enim feci non doctor perfectus, sed cum docendis perficiendus, domina eximia meritóque honorabilis in Christo ac suscipienda filia. Equidem etiam in iis rebus quas vtcunq; scio, magis te cupio esse scientem, quàm scientiæ nostræ indigẽtem. Neque enim vt quod scimus doceamus, aliorum ignorantiam optare debemus. Multo quippe melius omnes sumus dociles deo quod vtique in illa superna patria, cum in nobis completum fuerit quod promissum est, perficietur, vt nõ dicat homo proximo suo, Cognosce (*Hiere. 31.*) dominum. Omnes enim cognoscent eũ, sicut scriptum est, à minore vsque ad maiorem eorum. Et solicitissime cauendum est in docendo superbię vicium, quod in discendo nõ ita est. Vnde & sancta scriptura nos admonet dicens: Sit omnis homo velox ad audiendum, tar- (*Iaco. 1.*) dus autem ad loquendum. Et ille in Psalmo ait: Audi- (*Psal. 50.*) tui meo dabis gaudium & exultationem & lætitiã: F continuóque subiecit, Ex exultabũt ossa humiliata. Vidit enim in audiendo facillime seruari humilitatem, quæ difficilis est in docendo, quoniã necesse est vt doctor habeat superiorem locum, vbi laboriosum est obtinere ne subrepat elatio. Vidès ne quemadmodum periclitemur à quibus hoc expectatur, vt non solum doctores simus, verumetiam cum simus homines diuina doceamus? Sed laborum periculorúmque nostrorũ singulare est solatium, cum ita proficitis, vt illò perueniatis, vbi nullius hominis doctoris egeatis. Isto autem periculo non tantum nos, nam ad illum de quo dicturus sum, quid sumus nos? Non ergo nos tantum periculo isto, sed etiam ille doctor gentium periclitatum se esse testatur cum dicit: Ne in magnitudine reuelationum (*2. Cor. 12.*) mearum extollar, datus est mihi stimulus carnis &c. Vnde & ipse dominus tumoris huius admirabilis medicus, Nolite, inquit, ab hominibus vocari rabbi, vnus (*Matt. 23.*) est enim magister vester Christus. Quod retinẽs idem ipse doctor gentiũ dicit: Neque qui plantat est aliquid, (*1. Cor. 3.*)

neque

G neque qui rigat,ſed qui incrementum dat deus. Hoc &
ille meminit, qui in natis mulierum, quanto magnus
erat,tanto ſe in omnibus humiliabat, indignum ſe af-
Lucæ.3. firmans qui Chriſti calciamenta portaret. Quid enim
Ioan.1. aliud oſtendit vbi ait: Qui habet ſponſam ſponſus eſt,
Ioan.3. amicus autem ſponſi ſtat & audit eum, & gaudio gau-
det propter vocem ſponſi? Hic eſt ille auditus de quo
Pſal.50. pauloante commemoraui in Pſalmo poſitum, Auditui
meo dabis exultationem & lætitiam, & exultabunt oſ-
ſa humiliata. Proinde tanto me certius,tanto ſolidius,
tanto ſanius gaudere ſcias de fide & ſpe & dilectione
tua,quanto minus indigueris, non tantum à me quic-
quam diſcere,ſed ab vllo prorſus hominum. Veruntа-
men quia cum illic eſſem, te quidem per ætatem vere-
cundante,boni parentes & amantiſsimi bonorum ſtu-
diorum tuorum, quanto pietatis veræq; ſapientiæ ar-
dore flagrares mihi intimare dignati ſunt, & beneuo-
lentiſsime petierunt,ne tibi inſtruendę in quo opus eſ-
ſet meam operulam denegarem: admonendam te his
literis credidi,ſecundum ſupradictas optiones,vt quæ-
ras quod vis, ne ſim ſuperfluus ſi conatus fuero docere
quod ſcis,dum tamen firmiſsime teneas, quod etſi ali-
H quid ſalubriter per me ſcire potueris,ille te docebit qui
eſt interioris hominis magiſter interior, qui in corde
tuo tibi oſtendit verum eſſe quod dicitur, Quia neque
qui plantat eſt aliquid,neque qui rigat,ſed qui incremẽ
tum dat deus.

Auguſtinus Italicæ cuidam de clade Romanorum à Barbaris illata, de perpetiendis malis ſpe vitæ cœleſtis.

Epiſtola CXXXIII.

RELIGIOSISSIMAE atq; in Chriſti mem-
bris meritò ſanctèque laudabili famulæ dei
Italicæ,Auguſtinus in domino ſalutẽ. Tres
epiſtolas tuæ benignitatis acceperam cum iſta
reſcripſi. Vnam,quæ adhuc meas literas exigebat: alte-
ram, quæ ad te iam perueniſſe indicabat: tertiam,quæ
beneuolentiſsimam pro nobis curam tuam etiã de do-
mo clariſsimi & egregij iuuenis Iuliani, quæ noſtris
adhæret parietibus,continebat. Qua accepta continuo
reſpõdere non diſtuli, quia procurator eximietatis tuæ
cito ſe Romam poſſe mittere ſcripſit, cuius literis gra-
uiter contriſtati ſumus, quòd ea quæ illic in vrbe vel
circa vrbem geruntur,non nobis inſinuare curauit, vt
certum apud nos fieret quod incertæ famæ credere no
I lebamus Fratrum quippe literis ante tranſmiſsis, quan-
uis moleſta & dura, multa tamẽ leuiora nunciata ſunt.
Plus ſanè quàm dici poteſt miratus ſum,quòd nec tan-
ta occaſione hominum tuorum fratres ſancti Epiſcopi
ſcripſerint, nec epiſtola tua quicquam nobis de tantis
tribulationibus veſtris intimauerit, quæ vtique per vi-
ſcera charitatis noſtræ ſunt, niſi forte faciendum non
putaſti quod nihil prodeſſe duxiſti, aut nos tuis literis
mœſtificari noluiſti. Prodeſt aliquid,quantum ego ar-
bitror,etiam iſta cognoſcere. Primò,quia iniuſtum eſt
Roma.12. gaudere velle cum gaudentibus,& flere non velle cum
Roma.5. flentibus. Deinde quia tribulatio patientiam operatur,
patientia probationem,probatio ſpem,ſpes autem non
confundit,quia charitas dei diffuſa eſt in cordibus no-
ſtris per ſpiritum ſanctum, qui datus eſt nobis. Abſit
itaque vt recuſemus audire etiam quæ amara & triſtia
ſunt erga chariſsimos noſtros. Neſcio quo enim modo
1.Cor.12. minus fit quod patitur vnum membrum ſi compatiun-
tur alia membra. Nec ipſa mali relatio fit per commu-
nionem cladis, ſed per ſolatium charitatis, vt quamuis
alij ferendo patiuntur, alij cognoſcendo compatiũtur,
communis ſit tamen tribulatio, quibus probatio, ſpes, K
dilectio ſpiritúſque communis eſt. Omnes autem nos
dominus conſolatur, qui & hæc temporalia mala præ-
dixit,& poſt hæc bona æterna promiſit: Nec debet cum
præliatur infringi, qui vult poſt prælium coronari, vi-
res illo ſubminiſtrante certantibus qui præparat inef-
fabilia dona victoribus. Reſcripta illa noſtra non tibi
ad nos auferant ſcribendi fiduciam, præſertim quia ti-
morem noſtrum non improbabili defenſione leniſti.
Paruulos tuos reſalutamus, & in Chriſto tibi grande-
ſcere optamus, qui iam in hac ætate cernunt quàm ſit
amor huius ſeculi periculoſus & noxius, atque vtinam
cum magna & dura patiuntur, parua & flexibilia cor-
rigantur. De domo illa quid dicam, niſi benigniſsimæ
tuæ curæ gratias agam? Nam eam quam dare poſſumus
nolunt,quam volunt autem dare non poſſumus. Neq;
enim ſicut falſo audierunt, à deceſſore meo relicta eſt
Eccleſiæ, ſed inter antiqua eius prædia poſsidetur, &
antiquæ alteri Eccleſię ſic cohęret,quemadmodum iſta
de qua agitur alteri.

Auguſtinus Pammachio viro ſenatori, gratulatur quod eam Numidiæ partem cui præerat adhortatus ſit literis, vt à Donatiſtis conferrent ſeſe ad Eccleſiæ communionem. L

Epiſtola CXXXIIII.

DOMINO eximio & merito ſuſcipiendo, at-
que in Chriſti viſceribus dilectiſsimo filio
Pammachio,Auguſtinus in domino ſalutẽ.
Bona opera tua Chriſti gratia, germinan-
tia,te nobis in membris eius honorãdum, & plane no-
tiſsimum dilectiſsimumq; fecerunt. Neq; enim ſi quo-
tidie faciem tuam viderem,notior mihi eſſes,quàm cũ
interiorem tuum pacis decorem, pulchrum ac verita-
tis luce radiantem,in vtius tui facti candore conſpexi,
conſpexi & agnoui, agnoui & amaui: Huic nunc lo-
quor,huic ſcribo,dilecto amico meo, qui mihi corpo-
re abſenti abſens innotuit. Veruntamen iam ſimul era-
mus, & coniuncti ſub vno capitę viuebamus, in cuius
charitate niſi radicatus eſſes,nõ tibi tam dilecta catho-
lica vnitas ſaperet,nec colonos tuos Afros, eò terrarum,
vnde Donatiſtarum furor exortus eſt,hoc eſt,in media
conſulari Numidia conſtitutos tali admoneres allo-
quio,tãto feruore ſpiritus animares,vt deuotione prõp-
tiſsima ad ſequendum eligerent,quod te talem ac tan-
tum virum, non niſi agnita veritate ſequi cogitarẽt,&
tam longe à te locorum interuallis remoti irent ſub M
idem caput, atque in eius membris in æternum tecum
deputarentur, cuius præcepto tibi temporaliter ſeruiũt.
In hoc ergo tuo facto te cognitum amplectens, exulta-
ui vt gratularer tibi in Chriſto Ieſu domino noſtro, ti-
bique has gratulatorias literas mitterem, qualecunque
ſpecimen cordis & amoris erga te mei. Neque enim
amplius potui. Sed quæſo ne tu hactenus quicquid te
diligo metiaris,perlectam tranſi hanc epiſtolam tranſ-
itu inuiſibili qui intus fit, & perge cogitando in pectus
meum, & cerne quid illic de te agatur. Patebit enim
oculo charitatis cubiculum charitatis,quod claudimus
aduerſus nugas tumultuoſas ſeculi, cum illic deũ ado-
ramus:& videbis ibi delicias lætitiæ meæ de tam bono
opere tuo, quas nec lingua effari, nec ſtylo exprimere
valeo,calentes atque flagrantes in ſacrificio laudis eius,
quo inſpirante hoc voluiſti, & quo adiuuante potuiſti.
Gratias deo ſuper inenarrabili dono eius. O quàm mul
torum tecum pariter ſenatorum,pariterque ſanctæ Ec-
cleſiæ filiorũ,tale opus deſyderamus in Africa, de qua-
li tuo lætamur. Sed illos periculoſum eſt exhortari,tibi
ſecurum

A securum est gratulari. Illi enim forte non facient, & tanquam nos in animo eorum vicerint inimici Ecclesiæ, decipiendis insidiabuntur infirmis. Tu vero iam fecisti, vnde inimici Ecclesiæ, liberatis confundantur infirmis. Proinde sufficere visum est, vt ipse quib[us] Christiano iure potueris, amica fiducia istam epistolam legas. Sic enim ex tuo facto fieri posse in Africa credũt, quod forte dum putant fieri non posse, pigrescũt. Insidias autem quas ipsi hæretici distorto corde moliuntur, quoniam nisi eos arbitratos † valere aliquid in possessione Christi, animo tuo, nec rescribere volui. Audies tamen hæc à fratribus meis, quos plurimum commendo eximietati tuæ, ne in tã magna tamq; inopinata salute hominum, de quibus per te catholica mater exultat, asperneris etiam superflua metuentes.

† al. quoniã ipsi arbitrã tur &c.

Augustinus Seuero abbati, blandissime monens, ne mutuis laudibus teratur, sed potius ea tractet, quæ propius pertinent ad pietatem. *Epistola CXXXV.*

DOMINO beatissimo atque dulcissimo, venerabili nimiumq; desyderabili fratri & consacerdoti Seuero, & qui tecum sunt fratribus, Augustinus & qui mecũ sunt fratres in domi-

B no salutem. Epistola mea quam peruexit charissimus filius & cõdiaconus noster Timotheus, iam parata erat profecturo, quando filij nostri Quodvultdeus & Gaudentius ad nos venerunt cum literis tuis. Inde factũ est vt cõtinuo proficiscens, non afferret responsionẽ meã, quoniam post illorum aduentum quantulumcunque apud nos immoratus est, & profecturus per horas singulas videbatur. Sed etsi per eum respondissem, adhuc debitor forem. Nam & tunc quod videor respondisse debitor sum, nõ dico charitatis, quam tanto magis debemus, quanto amplius impenderimus, cuius nos perpetuos debitores ostẽdit Apostolus, dicẽs, Nemini quicquam debeatis, nisi vt inuicem diligatis, sed ipsius epistolæ tuæ, quando enim sufficiam tuæ suauitati, tantæq; auiditati animi tui, quam mihi lecta nunciauit? Rem quidem mihi in te notissimam insinuauit, verũtamen etsi nõ mihi rei nouæ insinuatrix, noua tamen rescriptorum exactrix fuit. Miraris fortasse, cur me huius debiti persolutorem imparem dicam, cum tu de me tam multum sentias, qui me tanquam anima mea noueris. Sed hoc ipsum est quod mihi magnam difficultatem facit respondendi literis tuis; quia & quantus mihi vi-

Roma. 13.

C dearis parco dicere propter verecũdiam tuam, & vtiq; minus dicendo cum tu in me tantam laudem contuleris, quid nisi debitor remanebo? Quod non curarem si ea quæ de me ad me locutus es, non ex charitate syncerissima dicta scirem, sed adulatione inimica amicitiæ. Hoc quippe modo ne debitor fierem, quia talia rependere non deberem: sed quanto magis noui quàm fideli animo loqueris, tanto magis video quanto debito grauer. Vide autem quid mihi contigit, vt me quodã modo ipse laudauerim, qui me à te fideliter laudatũ dixerim. Sed quid aliud dicerem, quàm id quod de te admonui quem nosti. Ecce mihi nouam feci quęstionem, quam tu non proposuisti, & eam fortassis expectas vt soluam, ita mihi parum erat quòd debitor eram, nisi etiam me ampliore debito ipse cumularem. quanquam hoc facilè sit ostendere, & si non ostendam facilè tibi videre, & vera infideliter dici posse, & non vera fideliter. Qui enim sic credit vt loquitur, etsi non vera loquitur, fideliter loquitur: qui autem non credit quæ loquitur, & si vera loquitur, infideliter loquitur. Nũquid ergo dubito quòd ea de me credas quæ scripsisti? Quæ cum in me non agnosco, potuisti fideliter de me non D vera dicere. sed nolo te vel beneuolentia sic falli cui beneuolẽtiæ debitor sum, quia & tam fideliter & tam beneuole ea quæ vera sunt possem de te dicere, nisi vt supra dixi, verecundiæ tuæ parcerem. Ego autem quando laudor à germanissimo & familiarissimo animæ meæ, velut à meipso lauder, sic habeo. Quod cernis quàm molestum sit etiã vera si dicantur. Quanto potius, quia etiam cum sis altera anima mea, immo vna sit anima tua & mea, sic in me falleris putando mihi adesse quæ desunt, quo modo & de se ipse vnus homo falli potest? Quid non tam ideo nolo ne quem diligo tu fallaris, verumetiam ne minus ores vt sim quod iam me esse credis: nec in eo sum tibi debito, vt eodẽ progressu beneuolentiæ credam & loquar de te bona, quę adhuc & tu tibi deesse cognoscis, sed vt animo tam quidem beneuolo ea tantum dicam bona tua dona dei, de quibus in te certus sum. Quod non ideo nõ facio ne fallar in eis, sed ne tu à me laudatus, ipse te laudasse videaris: & propter illam iusticiæ regulam, quia mihi fieri nolo. Quod si fieri debet, eligo esse debitor quãdiu puto non esse faciendum, Si autem fieri non debet, nec debitor sum. Sed noui quid mihi ad hæc respondere possis, Ita E ista loqueris quasi prolixam epistolam tuam de laudibus meis desyderauerim. Absit vt hoc de te credã: sed epistola tua, nolo dicere quàm veris vel quàm non veris, plena tamen laudibus meis, hoc de me vt reprehenderem etiam te nolente flagitauit. Nam si quid aliud volebas vt scriberem, largitorem me desyderabas, non redditorem. Porrò iusticiæ ordo sic se habet, vt debitũ prius reddamus, tũ deinde cui reddimus si hoc placet aliquid & donemus: quanquam etiam talia qualia desyderasti vt scriberem, si diligentius præcepta dominica cogitemus, reddimus potius quàm donamus, si nemini quicquam debendum est nisi vt inuicem diligamus. Ipsa quippe dilectio exigit debitum, vt fraternæ charitati seruientes, eum qui se adiuuari rectè velit in quo possumus adiuuemus. Sed mi frater & tu credo quod noueris, quanta sint in manibus meis, quibus ob diuersas curas quas nostræ seruitutis necessitas habet, vix mihi paucissimæ guttæ temporis stillantur, quas aliis rebus si impendero contra officium meum mihi facere videor. Quod enim vis vt ad te prolixam epistolam scribam, & hoc quidem debeo fateor, debeo prorsus hoc tam dulci, tam syncere, tã meræ voluntati tuæ. F Sed quia bonus es amator iusticiæ, inde te admoneo, vt de illa quam diligis hoc à me libentius audias. Cernis prius esse quod & tibi & aliis quàm quod tibi tantummodo debeo, & tempus ad omnia mihi non sufficit, quando nec ad illa quæ priora sunt. Vnde omnes charissimi & familiarissimi mei, quorum in nomine Christi inter primos mihi es, rem facient officij sui, si nõ solum alia mihi scribenda ipsi non imponant, verumetiam cæteros quanta possunt authoritate & sancta benignitate prohibeant, ne videar ego durus cum à singulis petita non dedero, dum ea volo magis reddere quæ omnibus debeo. Denique cum sicut speramus & promissum tenemus, ad nos venerit venerabilitas tua, scies quibus operibus literarum & quantum occupatus sim, & instantius facies quod rogaui, vt & alios quos potueris mihi aliquid aliud scribendum volentes iniũgere à me demoliaris. Dominus deus noster impleat cordis tui tam grandem, & tam sanctum sinum quem ipse fecit, domine beatissime.

aqua effluit.

Augustinus

Augustinus Felici & Hilarino Episcopis, adhortans vt afflictiones patienter ferant, Bonifacium presbyterum liberans inuidia, quod diceretur ab ipso submotus ex ordine presbyterij. *Epistola* CXXXVI.

DOMINIS dilectissimis meritóque honorandis fratribus Felici & Hilarino, Augustinus in domino salutem. Nõ miror satanam fidelium animos perturbãtem, cui resistite, permanentes in spe promissorum dei, qui fallere non potest, qui non solum nobis in se credẽtibus & sperantibus, & in eius charitate vsque in finem perseuerantibus polliceri pręmia æterna dignatus est, verumetiam temporalia scandala non defutura prædixit, quibus fidem nostram exerceri & probari oporteret. Ait enim: Quoniã abundabit iniquitas, refrigescet charitas multorum: sed continuo subiecit, Qui autem perseuerauerit vsque in finem, hic saluus erit. Quid ergo mirum si homines seruis dei detrahunt, & qui eorum vitam peruertere non possunt, famam decolorare conãtur, cum ipsum deum & dominum eorum quotidie blasphemare nõ cessent, cum eis displicet quicquid contra eorum voluntatem iusto & occulto iudicio facit? Vnde exhortor prudentiam vestram, domini dilectissimi meritoq; honorandi fratres, vt scripturam dei qui nobis hæc omnia futura prænunciauit, & aduersus ea nos firmos esse debere præmonuit, contra hominum maledica vaniloquia suspicionésque temerarias corde Christianissimo cogitetis. Breuiter itaque dico charitati vestræ, Bonifacium presbyterum in nullo crimine apud me fuisse detectũ, nequaquam me de illo tale aliquid credidisse vel credere. Quo modo ergo iuberẽ de numero presbyterorum nomen eius auferri, vehementer terrente Euangelio vbi dominus ait: In quo iudicio iudicaueritis iudicabimini? Cũ enim causa quæ inter illum & Spem exorta est, sub diuino examine pendeat secundum placitum eorũ, quod vobis si volueritis poterit recitari, quis ego sum vt audeam dei præuenire sententiam in delendo vel supprimendo eius nomine, de quo nec suspicari temere mali aliquid Episcopus debui, nec dilucide iudicare homo de occultis hominum potui, cum in ipsis causis secularibus, quando ad maiorem potestatem refertur arbitrium iudicandi, manentibus sicuti erant omnibus rebus, expectetur illa sententia, vnde iam nõ liceat prouocari, ne superiori cognitori fiat iniuria, si eius pendente iudicio aliquid fuerit commutatum? Et vtique multum interest inter diuinam & humanam quamlibet excelsissimam potestatem. Domini dei nostri misericordia nunquam vos deserat, domini dilectissimi & honorandi fratres.

Apparet quendam è sodalitio Augustini parum secundæ famæ iuuenem intendisse crimen Bonifacio presbytero Augustini, quòd ab eo fuerit de stupro interpellatus. Cum res euidentibus argumẽtis nec refelli nec coargui posset, iussus est vterque adire sepulchrum martyris, vt miraculo trãsigeretur iudicium. Id vt clam fieret, curarat Augustinus. Verũ quoniam res eruperat in noticiã hominum, hortatur omnes, ne temere iudicent, néue ob paucorum delicta, vel ipsi deficiãt à pietate, vel de omnibus male suspicentur, declarans nullã fuisse tam fœlicem sodalitatem, in qua non aliquod flagitium extiterit. *Epistola* CXXXVII.

DILECTISSIMIS fratribus, Clero, senioribus, & vniuersæ plebi Ecclesiæ Hipponensis, cui seruio in dilectione Christi, Augustinus in domino salutem. Vtinam scripturæ dei solicita mente intendentes, in quibusq; scandalis adiutorio nostri sermonis non egeritis, & ille vos potius consoletur qui consolatur & nos: qui nõ solum bona, quæ sanctis & fidelibus suis est redditurus, verumetiam mala quibus erat hic mundus abundaturus antè prædixit, antè cõscribenda curauit, vt bona post seculi finem secutura certiores expectaremus, quàm mala similiter prænunciata ante seculi finem præcedẽtia sentiremus. Vnde & Apostolus dicit: Quęcunque enim antè scripta sunt, vt nos doceremur scripta sunt, vt per patientiam & consolationem scripturarum spem habeamus ad deum. Quid autem opus erat vt ipse dominus Iesus non solum diceret: Tunc iusti fulgebunt sicut sol in regno patris sui, quod post seculi finem futurum est, verumetiam exclamaret, Væ mundo ab scandalis: nisi vt nobis non blandiremur venire nos posse ad sedes fœlicitatis æternæ, nisi temporalibus malis exerciti non defecerimus? Quid opus fuit vt diceret: Quoniã abundabit iniquitas, refrigescet charitas multorum, nisi vt illi de quibus continuo locutus adiunxit: Qui perseuerauerit vsque in finem, hic saluus erit: cum hac iniquitatis abundantia refrigescentem charitatem viderent, non perturbarentur, non expauescerent, non quasi rebus insperatis & inopinatis contristati deficerent, sed potius videntes accidere quæ futura prædicta sunt ante finem, patienter perseuerarẽt vsque in finem, vt securi mererentur regnare post finem, in ea vita quæ non habet finem. Proinde charissimi in isto scãdalo quod de Bonifacio presbytero nonnulli perturbantur, non vobis dico vt non doleatis. Qui enim ista nõ dolent, non est in eis charitas Christi: qui autem etiam de talibus gaudent, abundat in eis malignitas diaboli. Non quia in memorato presbytero apparuit aliquid quod dignũ dãnatione iudicaretur, sed quia duo de domo nostra talem habent causam, vt vnus eorum sine dubio perditus habeatur, & sit alterius fama apud quosdam mala, apud quosdam dubia, etiam si non sit maculata conscientia. Dolete ista, quoniam dolenda sunt. Non tamen sic vt eo dolore vestra charitas à bene viuẽdo refrigescat, sed potius ad dominum deprecandum inardescat, vt si innocens est presbyter noster quod magis credo: quia cum sensisset alterius motũ impudicum & immundum, nec cõsentire voluit nec tacere, cito eum sua diuina sententia manifestatum ministerio proprio repræsentet. Si autem male sibi conscius, quod suspicari non audeo, voluit alterius existimationem lædere, cum eius pudiciciam contaminare non posset, sicut dicit ipse cũ quo habet causam, non eum permittat suam occultare nequiciam, vt quod homines inuenire non possunt, de quolibet eorum diuino iudicio propaletur. Cum enim ista me causa diu cruciasset, nec inuenirem quo modo vnus è duobus conuinceretur, quanuis magis presbytero credidissem, cogitauerã primo sic ambos deo relinquere, donec in vno eorũ qui mihi suspectus erat aliquid existeret, vnde non sine iusta & manifesta causa de nostro habitaculo proiiceretur. Sed cum promoueri in clericatu, siue illic per me, siue alibi per literas meas vehemẽtissime conaretur, ego autem nullo modo adducerer ei homini, de quo tãtum mali existimarem manus ordinationis imponere, aut per commendationem meam alicui fratri meo eum subintroducere, turbulentius agere cœpit, vt si ipse in clericatu nõ promoueretur, nec presbyter Bonifacius in suo gradu esse permitteretur. In qua eius prouocatione cũ viderem Bonifacium nolle quibuslibet infirmis & ad suspicionem

K L M

Roma.15. προσευχή? *Matth.13.* *Matt.18.* *Matt.24.*

A ſpicionem propenſis de ſuæ vitæ dubitatione ſcandalũ
fieri, paratumq; eſſe honoris ſui apud homines dãnum
perpeti potius, quàm in ea contentione, in qua nõ poſ-
ſet ignorantibus & dubitantibus vel ad male ſuſpican-
dum procliuioribus ſuam demonſtrare conſcientiam,
vſque ad Eccleſiæ perturbationem inaniter progredi,
elegi aliquid medium, vt certo placito ſe ambo cõſtrin
gerent ad locum ſanctum ſe peregrinaturos, vbi terri-
biliora opera dei non ſanam cuiuſque conſcientiã mul
to facilius aperirent, & ad confeſsionem vel pœna vel
timore compellerẽt. Vbique quidem deus eſt, & nullo
continetur vel includitur loco, qui condidit omnia, &
eum à veris adoratoribus in ſpiritu & veritate oportet
adorare, vt in occulto exaudiens, in occulto etiam iu-
ſtificet & coronet. Veruntamen ad iſta quę hominibus
viſibiliter nota ſunt, quis poteſt eius conſilium perſcru-
tari, quare in aliis locis hæc miracula fiant, in aliis non
fiant? Multis enim notiſsima eſt ſanctitas loci, vbi beati
Nonum indicium. Fœlicis Nolenſis corpus cõditum eſt, quò volui vt per-
gerent, quia inde nobis facilius fideliusq; ſcribi poteſt,
quicquid in eorum aliquo diuinitus fuerit propalatum.
Nam & nos nouimus Mediolani apud memoriã ſan-
B ctorum, vbi mirabiliter & terribiliter dæmones confi-
tentur, furem quendam quia ad eum locum venerat vt
falſum iurando deciperet, compulſum fuiſſe confiteri
furtum, & quod abſtulerat reddere: Nunquid non &
Africa ſanctorum martyrum corporibus plena eſt? Et
tamen nuſquam hic ſcimus talia fieri. Sicut enim quod
1.Cor.12. Apoſtolus dicit: Non omnes ſancti habent dona cura-
tionum, nec omnes habent diiudicationem ſpirituum,
ita nec in omnibus memoriis ſanctorum iſta fieri vo-
luit ille, qui diuidit propria vnicuiq; pro vt vult. Qua-
propter cum ego noluiſſem hunc grauiſsimum dolo-
rem cordis mei vobis perferri in noticiã, ne vos atro-
citer & inaniter contriſtando turbarem, fortaſsis ideo
deus noluit vos latere, vt nobiſcum orationibus incũ-
batis, vt quod ipſe in hac cauſa nouit, nos autem noſſe
2.q.1. nomẽ non poſſumus, etiam nobis manifeſtare dignetur. No-
men autem presbyteri propterea non auſus ſum de nu
mero collegarum eius vel ſupprimere vel delere, ne di-
uinæ poteſtati ſub cuius examine cauſa adhuc pendet,
facere viderer iniuriam, ſi illius iudicium meo vellem
iudicio præuenire: quod nec in negociis ſecularibus iu
dices faciunt, quando cauſę dubitatio ad maiorem po-
C teſtatem refertur, vt pendente relatione aliquid audeãt
commutare. Et in Epiſcoporum concilio conſtitutum
eſt, nullum clericum, qui nondum conuictus ſit, ſuſpen
di à communione debere, niſi ad cauſam ſuam exami-
nandam ſe non præſentauerit. Bonifacius tamen hanc
humilitatem ſuſcepit, vt nec literas acciperet quibus in
peregrinatione honorem ſuum quæreret, vt in eo loco
vbi ambo ignoti ſũt, circa ambos æqualitas ſeruaretur.
Et nunc ſi vobis placet vt nomẽ eius non recitetur, ne
2.Cor.11. iis qui ad Eccleſiam accedere nolunt, ſicut ait Apoſto-
lus, demus occaſionem quærentibus occaſionem, non
erit noſtrum hoc factum, ſed eorum quorum cauſa fue
11.q.3. quid obeſt. rit factum. Quid enim obeſt homini, quod ex illa tabu-
la non vult eum recitari humana ignorãtia, ſi de libro
viuorum non eum delet iniqua conſcientia? Proinde
fratres mei qui timetis deum, memẽtote quod ait Apo-
1.Pet.5. ſtolus Petrus: Quoniã aduerſarius veſter diabolus tan-
quam leo rugiens circũit, quærens quem deuoret. Quẽ
non poteſt deuorare ſeductum ad nequiciam, famam
ipſius inquinare conatur, vt ſi fieri poteſt opprobriis
hominum, & malarum linguarũ detractione deficiat,
& ſic in eius fauces ruat. Si autem nec famam innocen- D
tis maculare potuerit, hoc ei perſuadere tentat, vt per
maleuolas ſuſpiciones de fratre ſuo iudicet, & ſic ab il-
lo implicatus abſorbeatur. Et quis omnes eius captio-
nes & circũuentiones vel comprehendere vel enume-
rare ſufficiat? Aduerſus tamen hæc tria quæ ad cauſam
præſentem pertinent propius, ne mala exempla imitã-
do ad nequiciã ſeducamini, ita vos per Apoſtolum al- *2.Cor.6.*
loquitur deus: Ne ſitis iugum ducẽtes cum infidelibus.
Quæ enim participatio iuſticiæ cum iniquitate? Aut
quæ ſocietas luci ad tenebras? Itẽ alio loco, Nolite, in- *1.Cor.15.*
quit, ſeduci: Corrumpũt mores bonos colloquia mala,
Sobrij eſtote iuſti, & nolite peccare. Vt autem linguis
detrahentium non deficiatis, ſic per Prophetam domi-
nus dicit: Audite me qui ſcitis iudicium, populus meus *Eſa.51.*
in quorum corde lex mea eſt. Opprobria hominum no
lite metuere, & detractione eorum ne ſuperemini, nec
quod vos ſpernant magni duxeritis: Sicut enim veſti-
mentum ita per tempus abſumentur, & ſicut lana à ti-
nea comedentur, iuſticia autem mea in æternum ma-
net. Iam vero ne maleuolo animo de ſeruis dei falſa
ſuſpicando pereatis, illud Apoſtolicum recordamini *1.Cor.4.*
vbi ait: Nolite ante tempus iudicare quicquam, donec E
veniat dominus, & illuminet abſcondita tenebrarum,
& manifeſtet cogitationes cordis, & tunc laus erit vni-
cuique à deo. Et item illud quod ſcriptum eſt, Quæ ma
nifeſta ſunt vobis: quæ autẽ occulta ſunt, domino deo
veſtro. Manifeſtum eſt quidem, quia iſta in Eccleſia nõ
accidunt ſine graui triſticia ſanctorum atque fidelium,
veruntamen conſoletur nos qui cuncta pręduxit, atque
vt abundãtia iniquitatis non refrigeſcamus, ſed vſque
in finẽ perſeueremus, vt ſalui eſſe poſsimus admonuit.
Nam quantum ad me attinet, etſi eſt in me quantula- *1.Cor.13.*
cũque charitas Chriſti, quis veſtrum infirmatur & ego
non infirmor? Quis ſcandalizatur & ego nõ vror? No
lite itaque augere cruciatus meos deficiendo vel in ſu-
ſpicionib⁹ falſis, vel in peccatis alienis. Nolite obſecro
vos, ne dicam de vobis. Et ſuper dolores vulnerũ meo-
rum addiderunt. Nam illi qui gaudent de iſtis dolori-
bus noſtris, de quibus in perſona corporis Chriſti tãto
ante prædictum eſt, Aduerſus me inſultabant qui ſede- *Pſal.68.*
bant in porta, & in me pſallebant qui bibebant vinum,
multo tolerabilius ſuſtinẽtur, pro quibus tamen etiam
ipſi orare & bonum eis velle dicimus. Ad quid enim
aliud ſedent iſti, & quid aliud captant, niſi vt quiſquis F
Epiſcopus vel clericus vel monach⁹ vel ſanctimonia-
lis ceciderit, omnes tales eſſe credant, ſed non omnes
poſſe manifeſtari? Et tamen etiam ipſi cum aliqua mari-
tata inuenitur adultera, nec proiiciunt vxores ſuas, nec
accuſant matres ſuas. Cum autem de aliquibus qui ſan-
ctum nomen profitentur, aliquid criminis vel falſita-
tis ſonuerit vel veri patuerit, inſtant, ſatagunt, ambiũt,
vt de omnibus hoc credatur. Hos ergo de noſtris do-
loribus ſuauitatem ſuæ malæ linguæ captãtes, facilè eſt
vt illis canibus comparemus, ſi forte in malo intelligẽ-
di ſunt, qui lingebant vulnera pauperis illius, qui ante *Luca.16.*
ianuam diuitis iacebat, & quouſque veniret ad requiẽ
ſinus Abrahæ, laborioſa & indigna omnia tolerabat.
Vos me nolite amplius cruciare, qui aliquam ſpem ha- *2.Cor.7. &*
betis ad deum. Vos nolite illa vulnera quæ illi lingebãt *11.*
multiplicare. Vos pro quibus periclitamur, omni hora
habentes foris pugnas, intus timores, [periculum in ci-
uitate,] periculum in deſerto, periculum ex gentibus,
periculum ex falſis fratribus. Scio quia doletis, ſed nũ-
quid acrius quàm ego? Scio quia conturbati eſtis, & ti-
meo-

meo ne inter linguas maledicorum deficiatis,& pereat
infirmus, propter quem Cbristus mortuus est. Non ex
vobis increscat dolor noster,quia non culpa nostra fa-
ctus est vester. Nam hoc est quod præcauere conatus
sum,vt si fieri posset hoc malum, nec vitandnm negli-
geretur, nec in vestram noticiã perferretur, vbi infru-
ctuose cruciarentur firmi & periculose turbarentur in-
firmi. Sed qui hoc cognito permisit vos tentari,det vo-
bis vires sustinendi, & erudiat vos ex lege sua, Doceat
vos & mitiget à diebus malignis, donec sodiatur pec-
catoris souea. Audio nonnullos vestrum hoc amplius
contristari,ꝙ de lapsu duorum illorum diaconorũ,qui
ex parte Donati venerant,tanquã disciplinæ Proculia-
ni insultauerint,velut gloriantes de nobis,quod ex no
stra disciplina nihil tale in clericis extitisset. Quod qui-
cunq; fecistis,fateor vobis,nõ bene fecistis. Ecce docuit
nos de⁹,vt qui gloriatur,in domino glorietur. Nec ob-
iiciatis hæreticis, nisi quia non sunt catholici, ne simi-
les eis sitis,qui non habendo quod in causa suę diuisio-
nis defendant, nõ nisi hominum crimina colligere af-
fectant,& ea ipsa plura falsissime iactant: vt quia ipsam
diuinæ scripturæ veritatem, qua vbique diffusa Christi
Ecclesia commendatur,criminari & obscurare nõ pos-
sunt,homines per quos prædicatur adducãt in odium,
de quibus & fingere quicquid in mentem venerit pos-
sunt. Vos autem non ita didicistis Christum, si tamen
illum audistis, & in illo docti estis. Ipse quippe fideles
suos securos fecit etiam de dispensatoribus malis,mala
sua facientibus, & bona eius loquentibus, vbi ait, Quæ
dicunt facite, quæ autem faciunt, facere nolite: dicunt
enim & non faciunt. Orate quidem pro me,ne forte a-
liis prædicans ipse reprobus inueniar. Verũtamen cum
gloriamini,nõ in me,sed in domino gloriemini. Quã-
tumlibet enim vigilet disciplina domus meæ, homo
sum & inter homines viuo, nec mihi arrogare audeo,
vt domus mea melior sit quàm arca Noë, vbi tamẽ in-
ter octo homines reprobus vnus inuentus est: Aut me-
lior sit quàm domus Abrahæ, vbi dictum est, Eiice an-
cillam & filium eius: Aut melior sit quàm domus Isaac,
cui de duobus geminis dictũ est, Iacob dilexi, Esaü au-
tem odio habui: Aut melior sit quàm domus ipsius Ia-
cob, vbi lectum patris filius incestauit: Aut melior sit
quàm domus ipsius Dauid, cuius filius cum sorore cõ-
cubuit,cuius alter filius contra patris tã sanctam man-
suetudinem rebellauit: Aut melior quàm cohabitatio
Pauli Apostoli, qui tamen si inter omnes bonos habi-
taret, non diceret quod superius commemoraui, Fo-
ris pugnæ,intus timores: nec diceret cum de sanctitate
& fide Timothei loqueretur, Neminem habeo qui ger-
mane de vobis solicitus sit. Omnes enim sua quærunt,
non quæ sunt Iesu Christi: Aut melior quàm cohabita-
tio ipsius domini Christi, in qua vndecim boni perfi-
dum & furem Iudam tolerauerunt: Aut melior sit po-
stremo quàm cœlum, vnde angeli ceciderunt. Simpli-
citer autem fateor charitati vestrę coram domino deo
nostro, qui testis est super animam meam, ex quo deo
seruire cœpi, quo modo difficile sum expertus meliores
quàm qui in monasteriis profecerunt, ita non sum ex-
pertus peiores quàm qui in monasteriis ceciderunt, ita
vt hinc arbitrer in Apocalypsi scriptum, Iustus iustior
fiat,& sordidus sordescat adhuc. Quapropter etsi con-
tristamur de aliquibus purgamentis, consolamur tamẽ
etiam de pluribus ornamentis. Nolite ergo propter a-
murcam, qua oculi vestri offenduntur, torcularia dete-
stari, vnde apothecæ dominicæ fructu olei luminosio-
ris implentur. Domini dei nostri misericordia vos ad- K
uersus omnes insidias inimici in sua pace custodiat di-
lectissimi fratres.

*Augustinus Clero & populo Hipponẽsi excusat absen-
tiam suam, adhortans vt in subleuandis pauperibus
soluto sint alacriores, ob afflictiones temporarias.*

Epistola CXXXVIII.

DILECTISSIMIS fratribus conclericis &
vniuersæ plebi, Augustinus in domino salu-
tem. In primis peto charitatem vestram,& per
Christum obsecro, ne vos mea contristet absentia cor-
poralis. Nam spiritu & cordis affectu puto vos non du
bitare vllo modo me à vobis posse discedere, quanuis
me amplius contristet quàm forte vosipsos, quod infir-
mitas mea sufficere non potest omnibus curis, quas de
me exigunt membra Christi, quibus me & timor eius
& charitas seruire compellit. Illud enim nouerit dile-
ctio vestra, nunquam me absentem fuisse licentiosa li-
bertate, sed necessaria seruitute, quæ sæpe sanctos fra-
tres & collegas meos, etiam labores marinos & trans-
marinos cõpulit sustinere, à quibus me semper non in-
deuotio mentis, sed minus idonea veletudo corporis
excusauit. Proinde dilectissimi fratres sic agite, vt quod L
ait Apostolus, siue adueniens & videns vos, siue absens *Philip. 2.*
audiam de vobis, quia statis in vno spiritu, vno animo
collaborantes fidei Euangelicæ. Si vos aliqua molestia
temporalis exagitat, ipsa vos magis admonere debet,
quemadmodum de illa vita cogitare debeatis, vbi sine
aliquo labore viuatis, euadentes non molestas angu-
stias temporis parui, sed horrẽdas pœnas ignis æterni.
Nam si modo tanta cura, tanta intentione, tanto labo-
re agitis ne in aliquos cruciatus transitorios incidatis,
quanrim vos oportet esse solicitos, vt sempiternas mi-
serias fugiatis? Et si mors sic timetur, quæ finit tempora-
lem laborem, quo modo timẽda est quæ mittit in æter-
num dolorem? Et si deliciæ seculi huius breues & sordi-
dæ sic amantur, quanto vehementius futuri seculi gau-
dia pura & infinita quærenda sunt? Ista cogitantes no-
lite esse pigri in operib⁹ bonis, vt ad vestri seminis mes
sem suo tempore veniatis. Nunciatum enim est mihi,
quòd morem vestrum de vestiẽdis pauperibus fueritis
obliti, ad quam misericordiam cum præsens essem vos
exhortatus sum,& nunc exhortor, ne vos vincat & pi-
gros faciat contritio huius mundi, cui talia videtis ac-
cidere, qualia dominus & redemptor noster, qui mẽti- M
ri non potest, ventura prædixit. Non solum ergo non
debetis minus facere opera misericordię, sed etiam de-
betis amplius quàm soletis. Sicut enim ad loca muni- *Simile ele-*
tiora festinatius migrãt, qui ruinam domus vident cõ- *gans.*
tritis parietibus imminere: sic corda Christiana quanto
magis sentiunt mũdi huius ruinam crebrescentibus tri
bulationibus propinquare, tãto magis debẽt bona quæ
in terra recondere disponebãt, in thesaurum cœlestem
impigra celeritate transferre: vt si aliquis humanus ca-
sus acciderit, gaudeat qui de loco ruinoso emigrauit: si
autem nihil tale fuerit subsecutum, nõ contristetur qui
quandoq; moriturus, immortali domino ad quem vẽ-
turus est bona propria commẽdauit. Itaque fratres mei
dilectissimi, ex eo quod quisque habet, secundum suas
vires quas ipse nouit, facite quod soletis, alacriore ani-
mo quàm soletis, & inter omnes seculi huius molestias
Apostolicam exhortationẽ corde retinete, vbi ait: Do- *Philip. 4.*
minus in proximo est, nihil soliciti fueritis. Talia mi-
hi de vobis nuncientur, quibus nouerim, non propter
meam præsentiam, sed propter dei præceptum qui nũ-

quam

A quam eſt abſens, vos ſolere facere, quod multis annis me præſente, & aliquando etiam me abſente feciſtis. Dominus vos in pace conſeruet, & dilectiſsimi fratres orate pro nobis.

Audax Auguſtino, flagitans illius ſcripta.
Epiſtola CXXXIX.

DOMINO vere prædicabili ac nimium ſuſpiciendo, omniq; laudum genere proſequẽdo patri Auguſtino, Audax in domino ſalutem.

Habeo gratiam beatitudini tuæ, quod libenter mei ſumpſeris tentamenta ſermonis. Tunc enim bonæ fidei filiis datur audacia, cum paterni fontis hymbribus fuerit irrorata. Prouocaui itaque te dulcis antiſtes, nõ vt prælargi pectoris puſillum libamen acciperem, ſed vt ingens diuitis vbertim flumen haurirem. Theſaurum ſapientiæ deſyderaui, ſed minus accepi quàm volui, licet minus non debet dici, ſed munus, quod oraculum legis contulerit Auguſtinus, ſacrator iuſticiæ, inſtaurator ſpiritalis gloriæ, diſpenſator ſalutis æternæ. Tam tibi mũdanus orbis notus eſt, quàm notatus: tam tu ei cognitus, quàm probatus. Opto itaque ſapientiæ floribus paſci, & viui fontis hauſtibus irrigari. Præſta
B cupienti quod vtique proſit. Poteſt enim ſeminudi roboris velamẽ genitale viridari, ſi meruerit tuis ſenſim fluentis augeri. Itaque humilitatis meę præſentiã ſpondeo non tam ſtylo quàm voto, ſi venerabilitatis tuæ ſcripto prouiſu relegero. Diuina te clementia tueatur annis innumeris domine venerabilis.

Cur mihi fons orbis paruo ſermone meauit?
An minus apta ſuis ſperauit corda fluentis?
Cum pateat mens omnis aquis, ſpectetq; loquacem.
Religionis opem, gratos da ſenſibus hymbres,
Verſus heptameter. Exſpectat quos plena fides Chriſti de ſtipite pendens.

Auguſtinus Audaci, excuſat occupationes ſuas, admonens vt vel intendat euoluẽdis ipſius libris, vel præſens audiat ipſum loquentem. Epiſt. CXL.

DOMINO dilectiſsimo & in Chriſto prædicando nimiumq; deſyderabili fratri Audaci, Auguſtinus in domino ſalutem. Breuem epiſtolam tuam, ſed planè vehementem flagitatricẽ prolixæ epiſtolæ meæ, non inuitus, immo etiam lætus accepi. Non quòd facilè ſufficerẽ auiditati, ſed quòd gratularer charitati tuæ, quia etſi non de idoneo expetis,
C bonum eſt tamẽ quod expetis. Et ad longam quidem epiſtolam conſcribendam magis mihi ocium quàm facultas deeſt, occupatiſsimo ſcilicet eccleſiaſticis curis, à quibus paucule temporũ ſtillæ vix recreant, vel cogitantem aliquid, vel ea quæ magis vrgent, & mihi videntur pluribus profutura dictantem, vel reficientem corporis vires noſtræ neceſſarias ſeruituti. Nam verba non deſunt, quibus poſsit multa charta compleri, ſed quod à nobis in eadẽ ſermonis prolixitate deſyderas, ad huc me idoneum non eſſe reſpondeo. Theſaurum enim ſapientiæ te deſyderaſſe dixiſti, ſed minus accepiſſe quàm voluiſti, cum ego ex illo theſauro mẽdicabunda prece quotidianam ſtipem rogem, vixq; impetrem. Oraculum autẽ legis quo modo ſum, de cuius lo-
†lacis. cis† atq; abditis penetralibus neſcio longe plura quàm ſcio, eiuſq; multiplices ſinus opacoſq; receſſus adire ac penetrare nõ valeo ſicut volo, & me non aliud quàm minus dignum eſſe cognoſco? Porrò ſacrator iuſticiæ quis ego, cui me ſacratum eſſe permagnũ eſt? Iam verò quod inſtauratorem ſpiritalis gloriæ me appellas, da veniã, multũ cui loquaris ignoras. Ipſe quippe adhuc in hac gloria ſic inſtauror, vt de die in diẽ non ſolum quantum accedam, ſed vtrum omnino aliquid accedã D latere me fatear. Diſpenſator planè ſalutis æternæ, cum cæteris innumerabilibus conſeruis meis ſum. Quod ſi volens facio, mercedem habeo. Si autẽ inuitus, tantum *1. Cor. 9.* diſpẽſatio mihi credita eſt: neq; enim eſſe ſalutis illius diſpenſatorẽ per verbum ac ſacramẽtum, iam hoc eſt etiam eſſe participem. Nam ſi per bonos non diſpenſaretur, non rectè Apoſtolus diceret: Imitatores mei eſtote ſicut & ego Chriſti. *1. Cor. 4.* Rurſus ſi per malos non diſpẽſaretur, non de quibuſdã dominus diceret: Quę dicũt *Matth. 23.* facite, quæ autẽ faciunt, facere nolite: Dicunt enim & *1. Cor. 4.* non faciunt. Multi ergo diſpenſatores ſunt, per quorũ *1. Cor. 7.* miniſterium peruenitur ad æternã ſalutem. Sed quæritur *Roma. 12.* inter diſpenſatores, vt fidelis quis inueniatur, & inter ipſos fideles, in quorũ me numero ille qui nõ fallitur cõputet, alius eſt ſic, alius autem ſic, ſicut vnicuique deus partitus eſt mẽſuram fidei. Itaq; frater chariſsime atq; dulciſsime, paſcat te dominus potius ſapientiæ floribus, & viui fontis hauſtib[us] irriget. Si quid autem operulam meam religioſiſsimo ſtudio tuo conferri poſſe arbitraris, quia & capacem te eſſe intelligo, & auidum ſentio, magis in alia noſtra opuſcula, quæ multis voluminibus cõprehenduntur, tibi animus intẽdendus eſt, E quàm per epiſtolas aliquid ſperandũ, quod tuum deſyderiũ poſsit explere. Aut certe in præſentia ſume quod potero, quã te puto tuam nobis ideo nõ exhibere, quia non vis. Quid enim magnũ eſt adiuuante domino vt homo liber à cuiuſquam loci munere venias ad nos, ſiue nobiſcum diu futurus, ſiue peracto ſaltem pauxillo temporis rediturus: Ecce penè factũ eſt, quod in quinque verſuũ tuorum tertio poſuiſti, vt magis loquacem quàm eloquentem haberes epiſtolam meam. Quod autem in quinto atq; vltimo verſu ſeptẽ pedes ſũt, neſcio vtrum numerus tuũ fefellit auditũ, an experiri voluiſti, vtrum ego adhuc iſta diiudicare meminerim, quę forte iam obliti ſunt, qui talium aliquãdo ſtudioſi poſtea plurimũ in eccleſiaſticis literis profecerũt. Pſalterium à ſancto Hieronymo tranſlatũ ex Hebræo non habeo. Nos autẽ non interpretati ſumus, ſed codicũ Latinorũ nonnullas mendoſitates ex Græcis exemplaribus emẽdauimus. Vnde fortaſsis fecerimus aliquid cõmodius quàm erat, nõ tamen tale quale eſſe debebat. Nam etiã nunc, quæ forte nos tunc præterierunt, ſi legentes mo- F uerint, collatis codicibus emendamus. Ita illud quod perfectum eſt, tecum nos quoque requirimus.

Auguſtinus Maximæ ſtudioſæ fœminæ, cõſolans illã ſuper afflictione Barbarorum & Donatiſtarum. Epi. CXLI.

HONORABILI & eximiæ atque in mẽbris Chriſti laudabili famulæ dei Maximę, Auguſtinus in domino ſalutem. Quantũ nos ſtudium ſanctum lætificat, tantũ rurſus contriſtat quod per errores noxios & pernicioſiſsimos prouinciam veſtram nimium periclitari ſignificas. Sed quia iſta futura prædicta ſunt, mirandum nõ eſt quod exurgant, ſed vigilandum eſt ne noceant. Hæc autem deus liberator noſter exurgere non permitteret, niſi ſanctis eius etiam per huiuſmodi tentationes erudiri expediret. Comparant ſibi quidem illi ſua voluntate peruerſa, & præſentis meritum cæcitatis, & futuri æterni ſupplicij, ſi per contumaciam indociles fuerint, ſeq; cum in hac vita ſunt corrigere atque emendare neglexerint. Veruntamen ſicut ipſi male vtuntur bonis dei, qui facit ſolem ſuũ oriri ſuper bonos & malos, & pluit *Matth. 5.* ſuper iuſtos & iniuſtos, qui eos per patientiam ſuam *Roma. 2.* ad pœnitentiam vocat, cum theſaurizant ſibi iram in

die iræ, & reuelatioois iusti iudicij dei. Sicut ergo ipsi benignitate & patientia, id est, bonis dei male vtuntur dum oõ corriguntur: sic contrà deus etiã malis eorum bene vtitur, non solum ad iusticiam suã, qua his digna in fine retribuet, & sed etiã ad exercitationem & profectum sanctorũ suorum, vt ex ipsa etiã malorũ peruersitate booi proficiant, & probentur & manifesteotur, sicut Apostolus ait: Oportet hæreses esse, vt probati manifesti fiant inter vos. Nam si nullus etiã malorum bonus vsus esset deo ad vtilitatẽ electorum suorũ, qui etiam de malo Iudæ tantũ bonũ nobis præstitit, vt Christi sanguine redimeremur, poterat eos aut oasci non permittere, quos malos futuros esse præsciebat, aut in ipso eorũ initio malignitatis extinguere. Sed tantum eos permittit esse, quãtum oouit expedire atq; sufficere admonendæ atq; exercendæ sanctæ domui suæ. Ideo nostram de illis tristiciam consolatur: quia & ipsa tristicia, quã pro illis habemus, nos releuat, illos autẽ in sua peruersitate perseuerãtes grauat. Gaudium verò quod percipimus, quando aliqui ex eis correcti in melius cõmutantur, & sanctorum societati copulãtur, oulli gaudio in hac vita cõparari potest. Propterea scriptũ est, Fili, si sapiens fueris, tibi sapiẽs eris & proximis tuis: Si autem malus euaseris, solus hauries mala. Quia cũ gaudemus de fidelibus & iustis, & illis & oobis prodest bonum eorum. Cum autẽ contristamur de infidelibus & iniquis, illis solis nocet & eorum malicia, & oostra tristicia. Nos autem etiã hoc plurimũ adiuuat apud deũ, quod pro eis misericorditer contristamur, & pro ipsa tristicia cõgemiscimus & oramus. Vnde honorabilis & in Christo laudabilis famula dei, & mœsticiam mã de talib⁹, & vigilaotiam atq; cautelam cõtra tales quã tuis literis expressisti, multum approbo & laudo, atque vt in hac via perseueraoter ambules, pro meis viribus quia hoc exigis, & hortor & mooeo, vt miserearis eorum tanquam simplex vt columba, caueas autem illos tanquam astuta sicut serpens, desq; operam quantum potes, vt qui tibi adhæreot tecum in recta fide permaoeaot, aut ad fidem rectam, si forte in aliquo aliqui deprauati sunt, corrigantur. De homine autem, quem suscepit verbum dei, cum caro factum est & habitauit in oobis, emendarem aliquid, si in eo quod credis falsum aut peruersum inuenirem. Hoc ergo crede quod credis, qnia in illo homine totam naturam nostram suscepit filius dei, id est, & animam rationalem & carnem mortalem sine peccato. Infirmitatis enim nostræ particeps factus est non iniquitatis, vt per infirmitatem communem solueret iniquitatem oostram, & adduceret nos ad iusticiam suam, bibens mortem de nostro, & propinans vitam de suo. Sed si habes aliquam scripturam eorum, in qua asserunt quod huic fidei sit contrarium, dignare eam mittere, vt noo solum fidem nostram dicamus, sed eorum quoque perfidiam quantum possumus refellamus. Sine dubio enim hoc ipsum, quod peruerse & impie seoriunt, aliquibus testimoniis diuinarum scripturarum conantur astruere. In quibus eis ostendendum est, quàm non rectè intelligant literas sacras conscriptas ad fidelium salutem: tanquam si quisquam se medicinalibus ferramẽtis grauiter vexet, quæ vtique non ad vulnerandum, sed ad sanandum sunt instituta. Multum autem laborauimus & laboramus, quantum dominus donat cõtra diuersos errores arguendos. Sed laborum oostrorum opuscula si forte habere desyderas, mitte qui tibi describant. Volnit enim deus vt hoc facillime posis, qui tibi dedit vnde posis. K

CXLII.

HOc loco sequebatur Epistola prolixa ad Demetriadem virginem, quam quidam putãt Iuliani Pelagiani. Certe oec Augustini nec Hieronymi constat esse: eam hoc loco summouimus, cuius amore si quis teoetur, reperiet inter epistolas eruditas, sed falsò Hieronymo inscriptas. Quorsum enim attioet iisdem singula onerare volumina? Numerum tantum priorem manere passi sumus.

† Inuenies hanc in fine Tomi repositam.

Augustin⁹ & Alipius Iulianæ viduæ matri Demetriadis virginis, ne fallatur epistola quam eloquens quidam ad illam scripsit. Quidam suspicantur esse Iuliani, sed non alienam ab errore Pelagianorum. *Epist.* CXLIII.

DOMINAE debitis in Christo officiis honorandæ & meritò illustri filiæ Iuliaoæ Alipius & Augustinus in domino salutem. Grate admodum oobis iocundeq; accidit, vt simul nos constitutos apud Hipponem tuæ reuereotiæ literę reperirent, quibus hæc rescripta pariter redderemus, cognita vestra incolumitate gaudentes, vicissimq; oostram quam vobis charam esse coofidimus mutua di- L
lectiooe nunciãtes, domina debitis in Christo officiis honoranda & merito illustris filia. Scire autẽ vos optime scimus, quantũ vobis debeamus religioois affectũ, quantaq; oobis & apud deum & inter homines sit cura de vobis. Licet enim vos per literas primum, deind etiam præsentia corporali pia & catholica, hoc est, vera membra Christi exiguitas oostra cognouerit, tamẽ etiam per mioisterium nostrum, cum accepissetis verbum auditus dei, sicut dicit Apostolus, Accepistis non 1.Thes.2.
vt verbum hominum, sed sicut est vere verbũ dei. Cuius ministerij oostri adiuuaote gratia & misericordia saluatoris io domo vestra tantus fructus exortus est, vt humanis ouptiis iam paratis, sancta Demetrias spiritalem sponsi illius præferret amplexum, cui speciosa præ filiis hominum ad habendam spiritus vberiorem fœcunditatem, nec ad amittendam carnis integritatem virgioes nubunt. Nesciremus autem quemadmodum nostra illa tunc exhortatio à fideli & nobili virgioe fuisset accepta, nisi oobis profectis, cum post paululum professa fuisset sanctimoniam virginalem, hoc M
ingens dei donum quod per seruos quidem suos plantat & rigat, sed per seipsum dat incrementum, nobis operarius prouenisse, vestrarum literarũ lætissimo nũcio & veraci testimonio disceremus. Quæ cum ita sint nemo nos improbos dixerit, si in vobis admooẽdis vt contraria gratiæ dei dogmata deuitetis, necessitudine sumus propensiore soliciti. Nam licet nos Apostolus non solum opportune, verumetiam importuoe prædicando verbo instare præcipiat, nòn tameo in eorum hominum numero vos habemus quibus sermo vel pagioa oostra importuna videatur, quando id quod ad sanam doctrinam noo pertinet, vos vt vigilanter euitetis alloquimur. Hinc ergo est quod admonitionem nostrã tam grato animo suscepistis, vt in epistola tua ad quam nũc rescribimus diceres, Sanè quòd me hortatur reuerentia vestra, oe aures indulgeã his hominibus, qui prauis tractatibus veoeraodã fidem sæpe corrũpũt, gratias vberes agotã piæ admonitioni. Quod itaq; adiungis & dicis, Sed nouerit sacerdotiũ vestrum looge me ac domunculam meã ab huiusmodi personis esse discretã, omnisq; familia nostra adeo catholicã sequitur fidem, vt in nullã hæresim aliquãdo deuiauerit, oec

A rit, nec vnquã lapsa sit, nõ dico in eas sectas quę vix ex-
piantur, sed nec in eas quæ paruos habere videntur er-
rores, hoc est quod nos magis magisq; compellit non
tacere apud vos de iis qui etiam illa quæ sana sunt, vi-
ciare conantur. Domũ enim vestram non paruã Chri-
sti ecclesiam deputamus. Nec sanè paruus est error il-
lorum, qui putãt ex nobisipsis nos habere, siquid iusti-
ciæ, continẽtiæ, pietatis, castitatis in nobis est, eo quòd
ita nos condiderit deus, vt vltra, pręter quod nobis re-
uelet scientiam, nihil nos adiuuet, vt ea quæ facienda
discendo nouimus, etiam diligendo faciamus, naturã
scilicet atque doctrinam definientes tantummodo es-
se gratiam dei & adiutorium, vt rectè iusteq; viuamus.
Ad habendam verò bonã voluntatem, vbi est hoc ip-
sum quod iuste viuimus, & ipsa charitas quæ in omni-
bus dei donis ita excellit, vt etiã deus dicta sit, qua vna
adimpletur in nobis si quid diuinę legis & admonitio-
nis implemus, nolunt nos diuinitus adiuuari, sed nos-
ipsos dicunt arbitrio proprio nobis ad ista sufficere.
Non vobis videatur error iste mediocris, profiteri vel-
le Christianos, nec velle audire Apostolum Christi: qui
Rom.5. cum dixisset, Charitas dei diffusa est in cordibus no-
B stris, ne quisquam eam se habere nõ nisi per proprium
putaret arbitrium, cõtinuo subiunxit, Per spiritum san-
ctum qui datus est nobis. Hanc esse magnam gratiam
Psal.67. saluatoris, qui ascẽdens in altum, captiuauit captiuita-
tem & dedit dona hominibus, quisquis nondum con-
fitetur, quãtum & quàm exitiabiliter erret, intelligis.
Quo modo ergo à vobis, quib⁹ tantam dilectionẽ de-
bemus, admonẽdis vt talia caueatis, dissimulare posse-
mus, cum legissemus librum, quem ad sanctam Deme-
triadem quisnam scripserit, vel vtrum ad vos peruene-
rit, vestris potius rescriptis nosse volum⁹: In quo libro,
si fas est, legat virgo Christi vnde credat virginalem
suã sanctitatem, omnesq; spiritales diuitias non nisi ex
seipsa sibi esse, atq; ipsa priusquam sit plenissime beata,
discat deo esse, quod absit, ingrata. Verba enim ad illã
scripta in eodem libro sunt ista: Habes ergo & hic, in-
quit, per quæ merito præponaris aliis, immo hinc ma-
gis, Nam corporalis nobilitas atque opulentia, tuorum
intelliguntur esse non tua, Spiritales verò diuitias nul-
lus tibi præter te conferre poterit. In his ergo iure lau-
danda, in his meritò cæteris præferenda es, quæ nisi ex
C te & in te esse non possunt. Cernis nempe quãta in his
verbis sit cauẽda pernicies. Nam vtique quod dictum
est, Non possunt esse ista bona nisi in te, optime & ve-
rissime dictum est, Iste planè cibus est. Quod verò ait,
Non nisi ex te, hoc omnino virus est. Absit vt hęc libẽ-
ter audiat virgo Christi, quæ pie intelligit propriã pau-
pertatem cordis humani, & ideo illic nisi sponsi sui
donis nescit ornari. Audiat ergo potius Apostolum di
2.Cor.11. centem, Desponsaui vos vni viro, virginem castam ex-
hibere Christo. Timeo autẽ ne sicut serpens Euam se-
duxit in versutia sua, sic & vestræ mentes corrumpan-
tur à castitate quæ est in Christo. Et propterea de his
quoque spiritalibus diuitiis, non istum qui dicit, Nul-
lus tibi eas præter te cõferre potest, & nisi ex te & in te
2.Cor.4. esse non possunt: sed illum audiat qui dicit, Habemus
thesaurum istum in vasis fictilibus, vt eminentia vir-
tutis sit dei & non ex vobis. De ipsa quoque sacra con-
tinentia virginali, quod non sibi sit ex seipsa, sed sit dei
donum, quamuis credenti volentiq; collatum, eundem
1.Cor.11. audiat veracem piumq; doctorẽ, qui cum hinc ageret
ait, Vellem omnes esse sicut meipsum, Sed vnusquisque
propriũ donum habet à deo, alius sic, alius autẽ sic. Au-

diat etiã ipsum, non tantũ suum, sed vniuersæ ecclesiæ D
vnicum sponsum de tali castitate atque integritate di-
centem, Non omnes capiunt verbum hoc, sed quibus Matth.19.
datũ est, vt intelligat ex eo quod habet tam magnum
bonum atq; præclarũ, se potius deo & domino nostro
gratias agere debere, quàm cuiusquam verba, quod ve-
lut ex seipsa id habeat, vt nõ dicamus assentantis adu-
latoris, ne de occultis hominũ temere iudicare videa-
mur, certe errãtis laudatoris audire. Omne quippe da- Iaco.1.
tum optimum & omne donum perfectum, sicut dicit
etiam Apostolus Iacobus, desursum est descẽdens à pa
tre luminum. Hinc ergo & sancta virginitas, qua te fi-
lia volentem gaudentemq; vicit, natu posterior, actu
prior, genere ex te, honore ante te, ætate subsequẽs, san-
ctitate præcedẽs: in qua etiam tuum esse cœpit quod in
te esse non potuit. Illa quippe carnaliter non nupsit, vt
non tantum sibi, sed etiã tibi vltra te spiritaliter auge-
retur: quoniã & tu ea cõpensatione minor illa es, quod
ita nupsisti vt nasceretur. Hæc dei dona sunt, & vestra
quidem sunt, sed nõ ex vobis. Habetis enim thesaurum 2.Cor.4.
istum in terrenis corporibus, & adhuc fragilibus tan-
quam in vasis fictilibus, vt eminentia virtutis sit dei &
non ex vobis. Nec miremini, quia dicimus & vestra es- E
se, & ex vobis non esse. Nam & panẽ quotidianum di- Luc.11.
cimus nostrum, sed tamen addimus, da nobis, ne pute-
tur esse ex nobis. Proinde sicut scriptum est: Sine inter- 1.Thess.5.
missione orate, in omnibus gratias agite, Oratis vt per-
seueranter & proficienter habeatis, gratias agitis, quia
non ex vobis habetis. Quis enim vos ab illa ex Adam
massa mortis perditionisq; discernit? Nónne ille qui Luc.19.
venit quęrere & saluare quod perierat? An verò quãdo
Apostolo dicente audierit homo: Quis enim te discer- 1.Cor.4.
nit? respõsurus est, Bona volũtas mea, fides mea, iusti-
cia mea, & non cõtinuo quod sequitur auditur⁹. Quid
enim habes quod non accepisti? Si autem & accepisti,
quid gloriaris quasi non acceperis? Nolumus ergo vt
virgo sacra, cum audit vel legit, Spiritales diuitias nul-
lus tibi pręter te cõferre poterit, In iis iure laudanda, in
iis merito cæteris præferenda es, quæ nisi ex te & in te
esse non possunt, Nolumus prorsus ita glorietur quasi
non acceperit. Dicat quidem: In me sunt deus vota tua Psal.55.
quæ reddã laudes tibi. Sed quia in illa non etiã ex illa,
meminerit etiã dicere, Domine in voluntate tua præ- Psal.29.
stitisti decori meo virtutem: quia etsi etiã ex illa prop- F
ter arbitrium proprium, sine quo nõ operamur bonũ,
non tamẽ sicut iste dixit, nõ nisi ex illa. Propriũ quip-
pe arbitriũ nisi dei gratia iuuetur, nec ipsa bona volũ-
tas esse in homine potest. Deus est eñi, inquit Aposto-
lus, qui operatur in nobis & velle & operari pro bona Philip.2.
volũtate, Nõ sicut isti sentiunt tantũ modo scientiã re-
uelando vt nouerimus quid facere debeamus, sed etiã
inspirando charitatẽ, vt ea quæ discẽdo nouimus, etiã
diligẽdo faciamus. Nã vtiq; nouerat ille quàm magnũ
bonũ esset cõtinẽtia qui dicebat: Et cũ scirẽ quia nemo
potest esse cõtinens nisi de⁹ det, Non solũ ergo sciebat Sapien.8.
quãtum esset hoc bonũ, & quàm desyderabiliter esset
concupiscendũ, verũetiam quod nisi dãte deo esse nõ
posset, Docuerat enim eũ sapientia. Nam hoc dicit, Et
hoc ipsum erat sapiẽtiæ, scire cui⁹ esset hoc donũ. Nec
tamen ei sciẽtia suffecit, sed ait, Adij dominum & de-
precatus sum illum. Nõ igitur tantũ modo in hoc nos
adiuuat deus vt sciamus quid agendũ sit, verũ etiam vt
amãdo agamus quod discẽdo iam scimus. Nemo itaq;
potest esse nõ solũ sciens, verũetiam continẽs, nisi deus
det. Vnde cum iam ille haberet scientiam, precabatur

t haberet & cótinentiam, vt esset in illo quod sciebat
quia non esset ex illo: aut si propter liberum arbitrium
proprium aliquantum & ex illo, non tamen nisi ex illo
quia nemo potest esse continés nisi deus det. Iste autem
de spiritalibus diuitiis, in quibus est vtiq; etiã ipsa lu-
minosa & speciosa cõtinentia, nõ ait, In te & ex te esse
possunt, sed ait, nisi ex te & in te esse nõ possunt: vt quẽ-
admodũ non ei sunt alibi nisi in illa, sic ei nõ aliunde
nisi ex illa esse posse credãtur, & ob hoc (quod misera-
tor dominus à corde ei⁹ auertat) sic glorietur quasi nõ
acceperit. Et nos quidẽ de sanctę virginis disciplina &
humilitate Christiana, in qua nutrita & educata est, hoc
existimamus, quòd illa verba cum legeret, si tamen le-
git, ingemuit & pectus humiliter tutudit, ac fortassis &
fleuit, dominũq; cui dicata & à quo sanctificata est fi-
denter orauit: vt quo modo illa nõ sunt verba ipsi⁹, sed
alterius, ita non sit talis & fides eius qua se aliquid ha-
bere credat, de quo in se non in domino glorietur. Nã
gloria quidẽ eius in ipsa est, non in verbis alienis, sicut
Apostolus dicit: Opus autẽ suum probet vnusquisq;, &
tunc in semetipso gloriã habebit, & non in altero. Sed
absit vt gloria sua ipsa sit, & non ille cui dicitur, Gloria
mea, & exaltans caput meum. Ita quippe est in ea salu-
briter gloria eius, cum deus qui in illa est, ipse est glo-
ria eius, à quo habet omnia bona quib⁹ est bona, & ha-
bebit omnia quibus melior erit, inquãtum in hac vita
melior esse poterit, & quibus perfecta erit, quando fue-
rit diuina gratia nõ humana laude perfecta. In domi-
no enim laudabitur anima ei⁹, qui satiauit in bonis de-
syderium eius, quia & hoc desyderium ipse inspirauit,
ne virgo eius sic in aliquo bono glorietur quasi nõ ac-
ceperit. De hoc ergo eius affectu vtrum nam fallamur,
inde nos fac potius rescribendo certiores. Nam illud
optime nouimus, cũ omnibus vestris cultores vos esse
& fuisse indiuiduæ Trinitatis. Sed non hinc solum er-
ror humanus obrepit, vt aliquid secus sentiatur de in-
diuidua Trinitate. Sunt enim & alia in quibus perni-
ciosissime erratur, sicuti hoc est, vnde diutius fortasse
quàm satis esset vestræ fideli castæq; prudentiæ in hac
Epistola locuti sumus: quanquam qui bonum quod ex
deo est negat esse ex deo, nescimus cui faciat iniuriam
nisi deo, ac per hoc illi vtiq; Trinitati, quod malũ absit
à vobis, sicuti abesse credimus. Absit omnino vt tale a-
liquid in animo non dicimus tuo, vel sacrę virginis fi-
liæ tuæ, sed in cuiusque extremi meriti famuli vel fa-
mulæ vestræ liber iste fecerit, ex quo nonnulla verba
quæ facilius intelligi possent ponenda credidimus. Si
autem diligentius intendatis, etiam illa quę ibi viden-
tur velut pro gratia siue adiutorio dei dicere, sic inue-
nietis ambigua, vt possint referri vel ad naturã vel ad
doctrinam, vel ad remissionem peccatorum. Nam &
quòd coguntur cõfiteri, orare nos debere ne intremus
in tẽtationem: possunt ad hoc referre, vt hactenus nos
ad id respondeant adiuuari, quatenus orantibus atque
pulsantibus nobis aperiatur intelligentia veritatis, vbi
discamus quid facere debeamus, non vt vires accipiat
voluntas nostra quibus id quod discimus faciamus. Et
quod nobis in gratia vel adiutorio dei dicũt dominũ
Christum bene viuendi propositum exẽplum, ad ean-
dem doctrinam reuocant, quia scilicet in eius exẽplo
discimus quemadmodum viuere debeamus. Non autẽ
volunt ad hoc nos iuuari, vt quod discẽdo cognosci-
mus, etiam diligẽdo faciamus. Aut certe in eodẽ libro
inuenite aliquid si potestis, vbi excepta natura, excepto
quod ad eandẽ naturam pertinet arbitrio voluntatis,
excepta remissione peccatorum & reuelatione doctri- K
næ, tale dei adiutorium confiteatur, quale cõfitetur il-
le qui dixit, Cum scirẽ quia nemo potest esse continẽs Sapien.8.
nisi deus det, & hoc ipsum erat sapientię, scire cuius es-
set hoc donum, adij dominũ & deprecatus sum illum.
Neque enim iste aut naturam precando volebat acci-
pere in qua cõditus erat, aut de naturali voluntatis ar-
bitrio satagebat cum quo cõditus erat, aut remissionẽ
peccatorum desyderabat, quin potius continẽtiam ne
peccaret optabat, vel quid faciendum esset scire cupie-
bat, cum iam se scire fateretur cuius esset hoc donum.
Sed vtique tantas voluntatis vires, tantum dilectionis
ardorem volebat accipere spiritu sapientię, qui suffice-
ret ad implendam magnitudinem continentiæ. Si er-
go tale aliquid illic inuenire potueritis, vberrimas gra
tias agimus, si rescribendo insinuare dignemini. Satis
enim dici non potest quantũ cupiamus in eorum ho-
minum scriptis, qui propter acrimoniam atque facun-
diam legũtur à plurimis apertam confessionem illius
gratiæ reperiri, quam vehementer commendat Apo- Heb.11.
stolus, qui etiã ipsius mensuram fidei, sine qua impos- Abac.2.
sibile est deo placere, ex qua iustus viuit, quæ per dile- Galat.5.
ctionem operatur, ante quam & sine qua omnino nul- Roma.14.
la cuiusquam bona opera existimanda sunt, quoniam L
omne quod non est ex fide, peccatũ est, deũ dicit vni-
cuique partitum, Nec sola reuelatione scientiæ nos di-
uinitus adiuuari, vt pie iusteq; viuamus, quæ sine cha-
ritate inflat, verumetiam inspiratione charitatis ipsius,
quæ plenitudo legis est, & quę cor nostrum vt scientia
non inflet, ædificat. Sed adhuc nusquã tale aliquid in
eorum literis potuimus inuenire. Maxime autem hoc
in isto libro esse vellemus, ex quo descripta illa verba
posuimus, vbi virginem Christi ita laudans tanquam
spiritales diuitias nullus ei præter ipsam conferre pos-
sit, & tãquam nisi ex ipsa esse nõ possint, non vult eam
in domino gloriari, sed sic gloriari quasi nõ acceperit.
In quo libro quãuis nec ipsius nec tuæ reuerentiæ no-
men expresserit, tamen à matre virginis vt ad eã scri-
beret, à se postulatum esse commemorat. In quadã ve-
rò epistola sua idem Pelagius, vbi & nomẽ suum aper-
tissime ponit, nec nomen sacræ virginis tacet, dicit ad
eam se scripsisse, & eiusdem sui operis testimonio pro-
bare nititur se gratiam dei quam vel tacere vel negare M
asseritur, apertissime confiteri. Sed vtrum ipse sit liber,
in quo de spiritalib⁹ diuitiis illa verba posuit, vel vtrũ
ad vestram peruenerit sanctitatẽ, rescriptis vestris peti-
mus nos dignemini facere certiores.

Augustinus Anastasio, exhortans ad amorẽ charitatis, qua nobis non contingit, nisi ex dono dei. Episto. CXLIIII.

DOMINO fratri sancto & desyderabili Ana-
stasio, Augustinus in domino saluẽ. Salutã-
di synceritatem tuam fidissima occurrit oc-
casio, honorabilium seruorũ dei, fratrum no-
strorum Lupicini & Cõcordialis, per quos etiã si non
scriberẽ, posset charitas tua omnia quæ apud nos agũ-
tur addiscere. Scio enim quantum nos in Christo dili-
gas, quia & tu scis quantum in illo vicissim diligaris à
nobis, Et ideo nõ dubitaui te contristari potuisse, si eos
vidisses sine literis meis, quos à nobis profectos & tãta
nobis familiaritate coniunctos ignorare non possis,
Simul etiam quia rescriptorum debitor fui. Nam ex
quo sumpsi epistolam tuam, nisi nũc primum rescrip-
sisse me nescio. Tantis enim curis obstricti & distenti
sumus, vt etiã hoc nesciã. Vobis autẽ quemadmodum
sit & vtrum vobis aliquam requiem, quantum in hac
terra

A terra poteſt, dominus præſtiterit, valde noſſe cupimus:
δοξάζεται quoniam ſi glorificatur vnum membrum, congaudét
1.Cor.12. omnia membra, atque ita plerunque cõtingit, vt dum
aliquos fratres noſtros in quantulacunque requie cõ-
ſtitutos in mediis noſtris anxietatibus cogitamus, non
parua ex parte recreemur, tanquã & nos id ipſis quie-
tius tranquilliuſq; viuamus, quamuis etiam cum mole-
ſtiæ in huius vitæ fragilitate crebreſcunt, æternam re-
quiem nos deſyderare compellunt. Mũdus quippe iſte
perículoſior eſt blandus quàm moleſtus, & magis ca-
uendus cum ſe illicit diligi, quàm cum admonet co-
gitq; contemni. Nam cum omnia quæ in illo ſunt, cõ-
1.Ioan.2. cupiſcentia ſint carnis & concupiſcentia oculorum &
ambitio ſeculi, ſępe etiam iis qui talibus ſpiritalia, inui-
ſibilia, æterna præponunt, inſerit ſe terrenæ ſuauitatis
affectus, & delectationibus ſuis noſtra comitatur offi-
2.ſen.diſt. cia. Quanto enim ſunt charitati futura meliora, tanto
26.ca.nam ſunt infirmitati violentiora præſentia. Et vtinam ij qui
vt. ea videre & gemere nouerunt, vincere & euadere me-
reantur. Quod ſine dei gratia nullo modo voluntas
implet humana, quia nec libera dicenda eſt, quãdiu eſt
vincẽtibus & vinciẽtibus cupiditatibus ſubdita. A quo
B enim quis deuictus eſt, huic & ſeruus addictus eſt. Et ſi
2.Pet.2. vos filius liberauerit, ait ipſe dei filius, tunc vere liberi
Ioan.8. eritis. Lex itaque docendo & iubendo quod ſine gratia
impleri non poteſt, homini demonſtrat ſuam infirmi-
tatem vt quærat demonſtrata infirmitas ſaluatorem, à
quo ſanata voluntas poſsit quod infirma non poſſet.
Lex igitur adducit ad fidem, fides impetrat ſpiritum
largiorem, diffundit ſpiritus charitatem, implet chari-
Gal.3. tas legem. Ideo lex pædagogus vocatur, ſub cuius mi-
nacíſsima ſeueritate qui inuocauerit nomen domini,
ſaluus erit. Quo modo autem inuocabunt in quẽ non
Rom.10. crediderunt? Proinde ne litera ſine ſpiritu occidat, ſpi-
ritus viuificans credentibus & inuocãtibus datur, cha-
ritas verò dei diffunditur in cordibus noſtris per ſpiri-
Roma.5. tum ſanctum qui datus eſt nobis, vt fiat quod idẽ Apo
Roma.13. ſtolus dicit: Plenitudo legis charitas. Ita bona eſt lex
illi qui ea legitime vtitur. vtitur autem legitime qui in-
telligens quare ſit data, per eius comminationem con-
fugit ad gratiam liberantem. Huic gratiæ qua iuſtifi-
catur impius quiſquis ingratus velut ad legem implẽ-
Roma.10. dam de ſuis viribus fidit, ignorans dei iuſticiã & ſuam
volens conſtituere, iuſticiæ dei non eſt ſubiectus, Ac
C per hoc fit ei lex nõ abſolutionis adiutorium, ſed vin-
culum criminis. Nõ quia lex malum eſt, ſed quia pec-
catum ſicut ſcriptum eſt per bonum talibus operatur
mortem. Per mandatum enim grauius delinquit, qui
per mandatum ſcit quàm malum ſit quod admittit.
Inaniter autem putat victorem ſe eſſe peccati, qui pœ-
næ timore non peccat, quia etſi non impletur foris ne-
gocium malæ cupiditatis, ipſa tamen mala cupiditas
intus eſt hoſtis. Et quis coram deo innocens inuenitur,
qui vult fieri quod vetatur, ſi ſubtrahas quod timetur?
Ac per hoc in ipſa voluntate reus eſt qui vult facere
quod non licet fieri, ſed ideo non facit quia impune
non poteſt fieri. Nam quantum in ipſo eſt, mallet non
eſſe iuſticiam peccata prohibentem atque punientem.
Et vtique ſi mallet non eſſe iuſticiam, quis dubitauerit
quod eam ſi poſſet auferret? Ac per hoc quo modo iu-
ſtus eſt, iuſticiæ talis inimicus, vt eam ſi poteſtas detur
præcipientem auferat, ne comminantem vel iudican-
tem ferat? Inimicus ergo iuſticiæ eſt, qui pœnæ timore
non peccat: amicus autem erit, ſi eius amore non pec-
cet. Tunc enim vere timebit peccare. Nam qui gehen-

nas metuit, non peccare metuit, ſed ardere. Ille autem D
peccare metuit, qui peccatum ipſum ſicut gehennas
odit. Ipſe eſt timor domini caſtus permanens in ſecu- Pſal.18.
lum ſeculi. Nam ille timor pœnæ tormentum habet & 1.Ioan.4.
nõ eſt in charitate, eumq; perfecta charitas foras mit-
tit. Tantum porrò quiſque peccatum odit, quantum
iuſticiam diligit, quod non poterit lege terrente per li-
teram, ſed ſpiritu ſanante per gratiam. Tunc fit quod
Apoſtolus admonet, Humanum dico propter infirmi- Roma.6.
tatem carnis veſtræ, ſicut enim exhibuiſtis membra ve-
ſtra deſeruire immundicię & iniquitati ad iniuſticiam,
ſic nunc exhibete membra veſtra deſeruire iuſticiæ in
ſanctificationem. Quid enim eſt, ſicut illud, ita & hoc,
niſi, quemadmodum ad peccandum nullus vos coge-
bat timor, ſed ipſius libido voluptaſq; peccati, ſic ad iu
ſte viuendum non vos ſupplicij metus vrgeat, ſed du-
cat delectatio charitaſq; iuſticiæ? Et hęc quidem quan-
tum mihi videtur nondum eſt perfecta, ſed quodam
modo adulta iuſticia. Neque enim fruſtra præmitte-
ret, Humanum dico, propter infirmitatem carnis ve-
ſtræ, niſi quia plus aliquid dicendum fuit, ſi iam illi fer-
re potuiſſent. Plus quippe ſeruitutis debetur iuſticiæ,
quàm peccato ſolent homines exhibere. Nam pœna E
corporis etſi non à voluntate, tamen reuocat ab opere
peccati. Nec facile quiſquam eſt qui palàm commit-
tat quod per illicitam & immundam percipiat volu-
ptatem, ſi cruciatus vindictæ certum eſt continuo ſe-
cuturos. Iuſticia verò ſic amanda eſt, vt ab eius operi-
bus etiam pœnæ corporis nos cohibere non debeant,
atque inter manus crudelium inimicorũ luceant ope- Matth.5.
ra noſtra coram hominibus, vt quibus placere poſſunt,
glorificent patrem noſtrum qui in cœlis eſt. Hinc eſt
quod ille fortiſsimus iuſticiæ dilector exclamat, Quis Roma.8.
nos ſeparabit à charitate Chriſti? Tribulatio, an an-
guſtia, an perſecutio, an fames, an nuditas, an pericu-
lum, an gladius? Sicut ſcriptum eſt, Quoniam propter Pſal.43.
te mortificamur tota die, deputati ſumus vt oues occi-
ſionis. Sed in his omnibus ſuperuincimus per eum qui
dilexit nos. Certus ſum enim quia neque mors, neque
vita, neque angelus, neque principatus, neq; præſentia,
neque futura, neque virtus, neque altitudo, neque pro-
fundum, neq; creatura alia poterit nos ſeparare à cha-
ritate dei, quæ eſt in Chriſto Ieſu domino noſtro. Vide
quemadmodum non vtcunque ait, Quis nos ſeparabit
à Chriſto, ſed oſtendens vnde cohæreamus Chriſto, F
quis nos, inquit, ſeparabit à charitate Chriſti? Charita-
te igitur Cbriſto, non pœnæ timore cohæremus. De-
inde commemoratis eis quæ videntur habere violen-
tiam, nec tamen habent valentiam ſeparandi, ita con-
cluſit, vt eandem diceret charitatem dei quam dixerat
Chriſti. Et quid eſt à charitate Chriſti, niſi à charitate
iuſticiæ? De illo quippe dictum eſt, Qui factus eſt no- 1.Cor.1.
bis ſapiẽtia à deo & iuſticia, & ſanctificatio, & redẽp-
tio, vt quemadmodum ſcriptum eſt, Qui gloriatur, in Hiere.9.
domino glorietur. Sicut ergo ille eſt iniquiſsimus, quẽ
nec pœnæ corporales deterrent ab immũdis operibus
ſordidæ voluptatis: Ita ille iuſtiſsimus qui nec pœnarũ
corporalium terrore reuocatur à ſanctis operibus lu-
minoſiſsimæ charitatis. Quæ charitas dei quod perpe-
tua cogitatione tenendum eſt, diffunditur in cordibus Roma.5.
noſtris per ſpiritum ſanctum qui datus eſt nobis, vt qui
gloriatur, in domino glorietur. Cum ergo nos huius
charitatis qua lex veriſsime impletur, pauperes egen-
teſq; ſentimus, non de inopia noſtra diuitias eius exi-
gere, ſed orando petere, quærere & pulſare debemus, vt

ille apud quē est fons vitę, det nobis inebriari ab vbertate domus suæ, & voluptatis suæ potare torrente, quo mundati atque vegetati, non solum tristicia non absorbeamur, verumetiam gloriemur in tribulationibus, scientes quia tribulatio patientiam operatur, patientia probationem, probatio spem, spes verò non cōfundit: non quia per nosipsos hoc possumus, sed quoniā charitas dei diffusa est in cordibus nostris per spiritum sanctum qui datus est nobis. Delectauit me ista saltem per literas loqui tecum, quę cum præsente nō potui, & hoc non propter te, qui non alta sapiens consentis humilibus, sed propter quosdam qui nimium arrogāt humanæ voluntati, quam lege data putant ad eam implendam sibi posse sufficere, nulla super doctrinā legis gratia sanctæ inspirationis adiutam. Per quorum disputationem infirmitati hominum miseræ atque indigæ suadetur, vt nec orare debeamus ne intremus in tētationem. Non quia hoc audent aperte dicere, sed eorū sententiam velint nolint hoc vtique sequitur. Nam vt quid nobis dicitur: Vigilate & orate ne intretis in tētationem? Vt quid etiam secundum hanc exhortationem cum doceret orare, præcepit vt dicamus, Ne nos inferas in tentationem, si hoc non impletur ex adiutorio gratię diuinæ, sed id totum est in arbitrio voluntatis humanæ? Quid plura? Saluta fratres qui tecum sunt, & orate pro nobis vt salui simus secundum illam salutem de qua dicitur, Nō est opus sanis medicus, sed male habentibus. Non enim veni vocare iustos, sed peccatores. Orate ergo pro nobis vt iusti simus, quod quidem homo non potest nisi norit & velit, & erit continuo qui plene voluerit, sed hoc ipsum in eo nō erit nisi gratia spiritus sanetur & adiuuetur vt possit.

Augustinus Sebastiano, de pia tristicia, quam boni ferūt ex impietate malorum. Huic epistolæ subscripsit Alipius. Epistola CXLV.

DOMINO sancto desyderabili & in Christi honore suauissimo fratri Sebastiano, Augustinus in domino salutem. Quāuis ab animo nostro nullo modo te separatū esse permittat dulce vinculū charitatis, & indesinenter tuos sanctos mores atq; colloquia recolamus, tamen bene fecisti & gratias agimus quod nobis etiam corporalis salutis tuæ nuncios apices mittendo, nos plurimum exhilarasti. Sensi autem in epistola tua, quod tædium te detineurit à peccatoribus relinquentibus legem dei. Illo enim spiritu viuis quo dictum est: Vidi insensatos & tabescebā. Pia est ista tristicia, &, si dici potest, beata miseria, viciis alienis tribulari nō implicari, mœrere non hærere, dolore contrahi non amore attrahi. Hæc est persecutio quam patiuntur omnes qui volūt in Christo pie viuere, secundum Apostolicam mordacem veramq; sentētiam. Quid enim hic magis persequitur vitam bonorum, quàm vita iniquorū, non cum cogit imitari quod displicet, sed cum cogit dolere quod videt? Quoniam coram pio viuens impie, etsi non obligat consentientē, cruciat sentiētem. Nam sæpe & diu impiorum corporibus à secularibus potestatibus, & quorumlibet vexationibus parcitur, piorum autem cordibus à malis hominum moribus nunquā vsque ad huius seculi finem. Sic ergo potius impletur quod commemoraui dixisse Apostolum: Quia omnes qui volūt in Christo Iesu pie viuere, persecutionē patientur, & tanto amarius, quāto interius, donec diluuiū transeat, vbi arca continet coruum & columbam. Sed inhęre frater illi à quo audisti, Qui perseuerauerit vsque in finem, hic saluus erit. Cōiungere domino, vt crescat in nouissimis vita tua. Scio K
enim non deesse recreationē cordis de fratrib^9 bonis. Huic adiunge promissiones dei fideles, magnas, certas, sempiternas, ipsiusq; tolerantiæ imperturbabilem ineffabilemq; mercedē. Et vide quàm verum domino cātes, Secūdum multitudinem dolorum meorū in corde meo, consolationes tuæ iocundauerunt animā meam. *Psal. 93.* Mitte fratri Firmo literas nostras. Sanctitatem tuā & familiā dei, quæ tuo ministerio gubernatur, fratres & sorores, quæ apud nos sunt nobiscū in domino resalutant. Et alia manu. Incolumes pro nobis oretis dilectissimi & sancti fratres. Ego Alipius impensissime saluto synceritatem tuam, omnesq; tibi in domino cōiunctos. Atque vt hanc tanquam meam epistolam deputes peto. Etsi enim aliam propriā mittere potuissem, tamen malui huic subscribere, vt vnanimitatem nostram vna etiam pagina testaretur.

Augustinus Consentio, respondens illius quæstionibus, de corpore Christi & nostris corporibus, qualia futura sint in resurrectione. Epist. CXLVI.

DILECTISSIMO fratri Consentio, Augustinus. Quantum ad oculos attinet corporales quosdam videmus nec nouimus quorū L
à nobis studia vitaq; nesciūtur, quosdam nouimus nec videmus quorum nobis charitas & affectus innotuit, in quibus & te annumeramus, & ideo te magis videre desyderamus, vt in iis sis quos & videmus & nouimus. Nam illi qui ignoti nostris oculis ingeruntur, non solum desyderabiles nō sunt, sed vix tolerabiles sunt, nisi aliquibus signis pulchritudo in his hominis interioris appareat. Quorum autē sicut tuus nobis prius animus intelligendo quàm videndo corpus apparuit, iam quidem nouimus eos, sed ideo etiam videre desyderam^9, vt per illud quod conspicitur oculis, multo iucundius & familiarius eo, quem iam nouimus amico interiore perfruamur. Verū & hoc de te nobis deus fortasse donabit, quietioribus & trāquillioribus sicut optamus rebus humanis, vt id honestæ charitatis sit potius quàm molestæ necessitatis. Nunc ad ea respōdeam sicut domino adiuuante potuero, quæ præter epistolam in alia chartula à me quærenda misisti. Quæris vtrū nunc corpus domini ossa & sanguinem habeat, aut reliqua carnis liniamenta. Quid si adderes, vtrum etiam vestimenta, nōnne augeretur quæstio, qua causa, nisi quia M
ea quæ in vsu vitæ huius nostræ corruptibilia nouim^9, sine corruptione cogitare vix possumus, cum diuinorū miraculorum quædam documenta iam data sint, ex quibus liceat coniectare maiora? Nam si vestis Israëlitarum per tot annos in eremo sine tritura esse potuit, si morticina pellis calciamentorū tam diu sine labe durauit, potest vbique deus quorumlibet corporum, per quātum voluerit tempus incorruptā protēdere qualitatem. Ego proinde domini corpus ita in cœlo esse credo, vt erat [in terra] quādo ascendit in cœlum. Dixerat autem discipulis, vt in Euangelio legimus, de sua resurrectione dubitantibus, & illud quod videbant, non corpus sed spiritū esse putantibus, Videte manus meas & pedes, palpate & videte, quia spiritus ossa & carnem non habet, sicut me videtis habere. *Deus vestitus est in cælo.* *Luc. 24.* Sic eorū cum esset in terra contrectatus est manibus, sic eorum est cū iret in cœlum deductus aspectib^9. Ibi vox angelica sonuit, Sic veniet quēadmodum eum videtis euntem in cœlū. Fides adsit, & nulla quęstio remanebit. Nisi forte de sanguine requirendum est, quia cum dixisset, Palpate & videte, quia spiritus carnem & ossa non habet, non addidit,

A didit, sanguinem. Nõ ergo & nos addamus inquirere, quod ille non addidit dicere. Et de compendio si placet, finita sit quæstio. Fortasis enim, accepta occasione sanguinis, vrgebit nos molestior perscrutator, & dicet, Si sanguis, cur non & pituita, cur nõ & fel flauum, & fel nigrum, quibus quatuor humoribus naturã carnis temperari etiam medicinæ disciplina testatur. Sed quodlibet quisque addat, corruptionẽ addere caueat, ne suæ fidei sanitatem castitatẽmque corrumpat. Ex consuetudine rerum expertarum, inexperta opera diuina, infirmitas metitur humana, & argutule se garrire arbitratur cum dicit, Si caro est, & sanguis est: si sanguis, & cæteri humores: si cæteri humores, ergo & corruptio. Eo modo diceret, Si flamma est, & ardet: si ardet, & vrit: si vrit, ergo virorum trium in fornacem ignis ab impio rege missorum corpora incendit. Si autem hoc in tribus viris miraculum factum esse nõ dubitat, quisquis de diuinis operibus rectè sapit, cur non creditur qui fecit illa corpora non posse igni corrumpi, fecisse illud corpus nec igne nec fame nec morbo nec senio, ne vlla vi alia, qua solet humana corpora labefactare corruptio? Quod si quisquam dicit nõ carnem trium illorum virorum additam contra ignem incorruptionem, sed ipsi igni detractam corrumpendi facultatem, quid veretur ne carnem facere nequiuerit non posse corrumpi, qui fecit ignem non posse corrumpere? Nam si illud non de carnis, sed de ignis mutatione intelligitur, multò est mirabilius. Simul enim & hominum corpora non vrebat, ne posset nocere, & ligna fornacis vrebat vt posset ardere. Sed qui etiam ista non credunt, nimiũ de diuina potestate diffidunt, nec cum eis vel ad eos nunc sermo nobis est. Qui autem ista credunt, ex his etiam illa vtcunque coniiciant quæ fideliter quærunt. Valet igitur diuina potentia de ista visibili atque tractabili natura corporum quibusdam manentibus auferre, quas voluerit qualitates: ac per hoc valet etiam membra mortalia formæ liniamẽtis manentibus, corruptione verò mortalitatis emortua, stabili vigore firmare: vt absit labes, absit effigies: absit motio, absit fatigatio: absit vescendi potestas, absit esuriendi necessitas. Quod ergo legitur apud Apostolum, Caro & sanguis regnum dei nõ possidebunt: soluitur quidem quæstio etiam isto modo quem tu commemorasti, vt carnis & sanguinis nomine, opera carnis & sanguinis intelligantur: verum quia non de operibus, sed de modo resurrectionis loquebatur Apostolus, & eam quæstionem disputando versabat, melius eo loco intelligitur caro & sanguis pro corruptione carnis & sanguinis posita. Si enim nomen carnis significat operationem, cur non significet etiam corruptionem sicut dictum est, Omnis caro fœnum? Nam & hic ipsa corruptibilitas significata est. Sequitur enim, Et omnis honor carnis vt flos fœni: fœnum aruit, flos decidit. Nunquid nam hoc etiam illi carni competit, de qua dictum est, Palpate & videte, quia spiritus ossa & carnem non habet sicut me videtis habere? Nam quo modo arescat aut decidat, cum scriptum sit, quod Christus surgens à mortuis, iam non moritur, & mors ei vltra non dominabitur? Proinde ipsam Apostolicam sententiam desuper inspice, totàmque consydera: cum resurrectionem mortuorum persuadere vellet eis qui dicebant, quod resurrectio mortuorum non est, Christi resurrectione præmissa in exemplum, inter cætera quæ ibi disseruit, intulit sibi quæstionem atque ait: Sed dicet aliquis, quo modo resurgẽt mortui, quo au-

Act. 1. (margin, beside "cet, Si sanguis")

B (margin, beside "nem trium illorum virorum")

1. Cor. 15. (margin, beside "esuriendi necessitas")

C (margin, beside "commemorasti")

Esa. 40. (margin, beside "tionem sicut dictum est")

Luc. 24. (margin, beside "de qua dictum est")

Roma. 6. (margin, beside "Christus surgens")

1. Cor. 15. (margin, beside "tera quæ ibi disseruit")

tem corpore veniẽt, id est, quali corpore? Deinde adhibens documenta seminum. Stulte, inquit, tu quod seminas non viuificatur, nisi prius moriatur, & quod seminas non corpus quod futurum est seminas, sed nudum granum ferè tritici, aut alicuius cæterorum: Deus autem illi dat corpus quo modo voluerit, & vnicuique seminum proprium corpus. Secũdum hoc ergo dixerat: Non corpus quod futurum est seminas. Neq; enim non triticũ erit ex tritico: sed quia nemo seminat herbam vel stipulam, & multiplicia in palea tegumenta granorum, cum quibus tamen semina exurgunt, ideo ait, Sed nudum granum: hinc volens ostendere, quia si deus potest addere quod nõ erat in nudo semine, multo magis potest reparare quod erat in hominis corpore. Iam verò quod adiungit, ad differentiam pertinet resurgentium, propter diuersas glorias fidelium atque sanctorum. Non omnis, inquit, caro eadem caro: alia quippe hominum, alia autem caro pecorum, alia volucrum, alia piscium, & corpora cœlestia, & corpora terrestria: sed alia est cœlestium gloria, & alia terrestrium: & alia gloria solis, alia gloria lunæ, & alia gloria stellarum. Stella enim à stella differt in gloria, sic & resurrectio mortuorum. In his omnib⁹ iste sensus est, Si genera carnis cum sint cuncta mortalia, differunt tamen inter se pro diuersitatibus animantium: & si corpora cum sint omnia visibilia, differunt tamen pro diuersitatibus locorũ: vnde alia est cœlestium gloria, alia terrestrium: & si in locis sublimibus cum sint cuncta cœlestia, differunt etiam ipsa claritatibus luminum, non mirum est quod in resurrectione mortuorum distabit gloria meritorum. Hinc iam venit ad illud, quod communiter habet omnis caro, quę ad vitam resurgit æternam, & dicit: Seminatur in corruptione, surget in incorruptiõe: seminatur in cõtumelia, surget in gloria: seminatur in infirmitate, surget in virtute: seminatur corpus animale, surget corpus spiritale. In his verbis Apostoli, nunquid fas est putare melius corpora nostra resurrectura quàm Christi? cum de illo sit propositum exemplum quod fideliter intẽdere & per eius gratiam sperare debeamus. Ac per hoc nullo modo potuit corpus Christi cum corruptione resurgere, si nostrum in incorruptione resurrecturũ promittitur, nec potuit illud sine gloria, si nostrũ resurget in gloria. Quæ autem ibi gloria, vbi adhuc corruptio? Nimis itaq; absurdum est, vt credamus illud corpus & in infirmitate esse seminatũ, id est, mortificatũ, & in infirmitate resurrexisse, cum corpus nostrũ seminetur in infirmitate, resurgat in virtute: & dicat idem Apostolus de Christo: Etsi crucifixus est ex infirmitate, sed viuit in virtute dei. Quis verò tam absurde sapiat, vt credat illud corpus animale seminatum, animale resuscitatum, si nostrum seminatur animale, resurget spiritale? Constat itaque, neque vllo modo dubitandũ est, corpus Christi, quod licet corruptionem putredinis in sepulchro non viderit, vnde scriptum est, Nec dabis sanctum tuum videre corruptionem, clauis tamẽ & lancea perrumpi potuit, nunc omnino in incorruptione consistere: & quod in cõtumelia passionis mortisq; seminatum est, nunc esse in gloria vitæ æternæ: & quod ex infirmitate potuit crucifigi, nunc in virtute regnare: & quod erat corpus animale, quoniam ex Adam sumptũ est, nunc esse spiritale, quoniam spiritui iam inseparabiliter copulatum est. Cum enim vellet Apostolus de corpore animali adhibere testimonium scripturarũ, illud posuit quod in Genesi legitur: Si est, inquit, corpus animale, est &

D (margin, beside "tem corpore veniẽt")

E (margin, beside "rectio mortuorum")

1. Cor. 15. (margin, beside "æternam, & dicit")

F (margin, beside "est, vt credamus")

1. Cor. 13. (margin, beside "gat in virtute")

Psal. 15. (margin, beside "rit, vnde scriptum est")

1. Cor. 15. (margin, beside "in Genesi legitur")

piritale,ficut fcriptum eft. Factus eft primus Adam in nimam viuentem, vel in animā viuam. Recolis certe uemadmodum fcriptum fit: Et infufflauit deus in faiem eius flatum vitæ, & factus eft homo in animam iuam. Dictum eft autem etiam de animalibus: Producat terra animam viuam. Intelligitur ergo corpus animale dici fimile cæteris animalibus propter mortis iiffolutionem & corruptionem, quæ quotidie cibo reicitur, & poftea fuperata animantis compago diffoluiur. Spiritale autem corpus, quod iam cum fpiritu immortale eft: quanuis nonnulli arbitrentur tunc fieri corpus fpiritale, cum iam & ipfum corpus mutatur in piritū, & quod homo erat ex corpore & fpiritu, vtrunque ac totum fpiritus erit: quafi dixerit Apoftolus: Seminatur corpus, furget fpiritus. Dixit autem, Seminatur corpus animale, furget corpus fpiritale. Proinde ficut animale corpus nō eft anima: fed corpus, ita & fpiritale curpus non fpiritum debemus putare, fed corpus. Quis porrò audeat opinari, vel Chrifti corpus nō fpiritale refurrexiffe, vel fi fpiritale furrexit, iam non corpus fuiffe, fed fpiritum: cum hanc opinionem difcipulorum refellat, vbi cum eum videntes exiftimarent fe fpiritum videre, ait: Palpate & videte, quia fpiritus offa & carnem non habet, ficut me videtis habere. Iam igitur illa caro fpiritale erat corpus, nec tamen fpiritus erat, fed corpus, nulla vlterius morte ab anima refoluendum atque feparādum ficut corpus animale, quale animatum eft dei flatu, cum factus eft homo in animā viuam, etiam ipfum ex animali fpiritale fine mortis interuentu futurum, nifi tranfgrefsio præcepti prius commiffo peccato inflıgeret pœnam, quàm deus feruatę iufticiæ daret coronā. Vnde dominus Chriftus per nos ad nos venit, cum peccatores iuftus inuenit, per ftratū quodam modo humilitatis noftrę, fed nō cum morbo iniquitatis noftrę. Nam per animale nobis, hoc eft, per mortale corpus apparuit, qui vtique fi voluiffet, cū corpore immortali primitus aduenıffet. Sed quia nos humilitate filij dei fanari oportebat, vfque ad noftrā infirmitatem defcendit, & fidei noftræ meritum ac præmium, virtute fuæ refurrectionis oftendit. Ideo fequitur Apoftolus & dicit: Nouifsimus Adam in fpiritum viuificantem: fiue intelligatur primus Adā, qui de puluere ante formatus eft: nouifsimus autē Adam, qui de virgine procreatus eft: fiue in vnoquoq; homine vtrūq; cōpleatur, vt primus Adam fit in corpore mortali, nouifsimus Adam idem ipfe in corpore immortali: tamē inter animam viuentem & fpiritum viuificantem hoc intereffe voluit, vt illic fit corpus animale, hic fpiritale. Anima quippe in corpore animali viuit quidem, fed non viuificat vfque ad auferendam corruptionem. In corpore verò fpiritali quoniam perfectè adhærens domino, vnus fpiritus eft, fic viuificat vt fpiritale corpus efficiat, abfumens omnem corruptionem, nullam metuens feparationem. Proinde fequitur: Sed non prius quod fpiritale eft, fed quod animale, poftea quod fpiritale. Primus homo de terra terrenus, fecundus homo de cœlo cœleftis: qualis terrenus, tales & terreni: & qualis cœleftis, tales & cœleftes. Sicut portauimus imaginem terreni, portemus & imaginem eius qui de cœlo eft. Quid eft, Qualis terrenus, tales & terreni: nifi mortales ex mortali? Et quid eft, Qualis cœleftis, tales & cœleftes: nifi immortales per immortalem? Illud per Adā, hoc per Chriftum. Dominus enim ad hoc terrenus factus eft, cum effet cœleftis, vt eos qui terreni erant, faceret cœleftes: hoc eft, ideo ex immortali mortalis factus eft, affumendo ferui formam, non domini mu- K tando naturam, vt eos qui mortales erant, faceret immortales, impertiendo dominicam gratiam, non feruilem iniuriam retinendo. Cum igitur de refurrectione corporis Apoftolus difputās, doceret noftra corpora futura ex corruptibilibus incorruptibilia, ex contemptibilibus gloriofa, ex infirmis fortia, ex animalibus fpiritalia, hoc eft, ex mortalibus immortalia, fubiecit vnde agitur atque ait, Hoc autem dico fratres, quia caro & fanguis regnum dei pofsidere non poffunt. Et ne quifquam putaret fecundum fubftantiam carnis hoc Apoftolum definiffe, aperuit quid diceret fubiungeodo, Neque corruptio incorruptionem pofsidebit. Tanquam diceret, quod dixi, Caro & fanguis regnum dei non pofsidebunt: ideo dixi, quia corruptio incorruptionem non pofsidebit. Hoc ergo loco nomine carnis & fanguinis corruptionem mortalitatis intelligi voluit. Denique tanquam ei diceretur, Quo modo caro erit, & caro oon erit? Caro quippe erit, quoniam dominus poft refurrectionem ait, Palpate & videte, quia fpiritus offa & carnem non habet, ficut me videtis habere: Caro autem non erit, quoniam caro & fanguis regnum dei non pofsidebunt. Exponit quid L dixerit, adiiciens: Ecce myfterium vobis dico, Omnes quidem refurgemus, vel ficut Græci codices habeot, Omnes quidem dormiemus, non tamen omnes immutabimur. Hanc immutationem vtrum in deterius ao in melius iotelligi voluerit, inferiora demonftrant. In atomo, inquit, hoc eft in puncto temporis, quod ἄτομος. diuidi non poteft. In ictu oculi, hoc eft in fumma celeritate. In nouifsima tuba, hoc eft, in nouifsimo figno, quod dabitur, vt ifta compleantur. Canet enim tuba, inquit, & mortui refurgent incorrupti, & nos commutabimur. Ergo iftam commutationem in melius fine dubitatione oportet intelligi, quia omnes & iufti & iniufti refurrecturi funt. Sed, ficut dominus io Euāgelio loquitur, qui bene fecerunt, in refurrectionem Ioan.5. vitæ: qui male egerunt, io refurrectionem iudicij: Iudicium appellans pœnam fempiternam, ficut alio loco, Qui non credit, inquit, iam iudicatus eft. Proinde Ioan.3. illi qui ad iudicium refurrecturi funt, non commutabuntur in illam incorruptelam, quæ nec doloris corruptionem pati poteft. Illa nanque fidelium eft atque Efaiæ 66. fanctorum, ifti verò perpetua corruptione cruciabuntur, quia ignis eorum non extinguetur, & vermis eo- M rum non morietur. Quid fibi ergo vult ifta diftinctio, Et mortui refurgent incorrupti, & nos commutabimur: nifi quia omnes incorrupti refurgent? Sed ex his etiam iufti immutabuntur in illam incorruptelam, cui omnino nulla pofsit nocere corruptio: ac per hoc qui in ea non cōmutabuntur, incorrupti quidem refurgent integritate membrorum, fed tamen corrumpendi dolore pœnarum, cum audierint: Ite maledicti in ignem Matth.25. æternum, qui paratus eft diabolo & angelis eius. A quo auditu malo iuftus non timebit. De illa verò commu- Pfal.111. tatione iuftorum cum dixiffet, Nos commutabimur, tanquam quæreremus quo modo iftud fiat, vel qualis illa commutatio futura fit, adiungit & dicit: Opor- 1.Cor.15. tet enim corruptibile hoc induere incorruptelam, & mortale hoc induere immortalitatem. Nō, vt opinor, dubitandum eft fecundū hoc dictum, Caro & fanguis regnum dei non pofsidebūt: quia nō ibi erit corruptio & mortalitas carnis & fanguinis. Secundum has enim qualitates hoc loco carnem & fanguinem nūcupauit. Quocirca, vt aliquid exēpli gratia ponā, quod interim occurrit,

A occurrit, sicut scriptum est. Ne forte tentauerit vos qui
1.Thess.3. tentat, & inanis sit labor vester: atque hic intelligitur diabolus, tanquam deus omnino non tentet. de quo a-
Iacob.1. lio loco scriptura dicit. Ipse autem neminem tētat: nec
Deute.13. cōtraria est ista sententia ei qua dicitur: Tentat vos dominus deus vester: sed soluitur quæstio, cū vocabulum tentationis diuersas intelligentias habeat, eo q alia sit tentatio deceptionis, alia tētatio probationis: secundū illā nō intelligitur qui tentat, nisi diabolus, secundum hanc vero tentat deus: Ita cū dicitur, Caro possidebit regnū dei, & caro nō possidebit regnum dei etiā huius nominis intelligētia discernatur, & nulla erit quæstio: quoniā caro secūdum substantiam, secundū quam di-
Luca.24. ctum est, Spiritus ossa & carnem non habet sicut me videtis habere, possidebit regnum dei: Caro autem, cū
1.Cor.15. secundum corruptionem intelligitur, non possidebit. Hoc enim expositum est, cū diceretur, Caro & sanguis regnum dei non possidebunt: in eo quod continuo additum est, Neque corruptio incorruptionē possidebit, sicut satis quantum arbitror disseruimus. Quod autem
*Quæstio secunda, an fu*quæris, vtrum sigillatim à creatore deo corporū linia-
*turo corpo*menta formētur: non te mouebit, si quantū potest hu-
*ra reformē*mana mens potentiam diuinæ operationis intelligas.
tur. Quo modo enim negare poterimus deum etiam nunc
Ioan.5. operari cuncta quæ creantur, cum dominus dicat: Pa-
B ter meus vsque nunc operatur? Vnde illa cessatio septimi diei ab ipsis naturis condendis intelligenda est facta, non ab earum administratione, qua conditæ referuntur. Cùm ergo natura rerum à creatore administretur, & per ordines præfinitis locis & temporibus suis cuncta nascantur, deus vsque nunc operatur. Nam si
Hiere.1. deus nunc ista nō format, quo modo legitur: Priusquā te formarem in vtero, noui te. Quo modo etiam accipi
Matth.6. potest. Quod si fœnū agri, quod hodie est & cras in clibanum mittitur, deus sic vestit: nisi forte credendū est fœnum à deo vestiri, & à deo corpora non formari? Cum enim dixit, vestit, non de præterita ordinatione, sed de præsenti operatione satis indicat. Vnde est etiā illud Apostoli de seminibus, quod supra commemora-
1.Cor.15. ui. Non, inquit, corpus quod futurum est seminas, sed nudum granū, ferè tritici, aut alicuius cæterorum: Deus autē illi dat corpus quo modo voluerit. Non dixit, dedit aut disposuit, sed dat, vt creatorem intelligas efficaciam sapientiæ suæ rebus, quæ quotidie suis tēporibus
C oriuntur, condendis adhibere. De qua sapiētia dictum
Sapien.8. est: Pertēdit à fine vsque in finem fortiter, & non dixit, disposuit, sed disponit omnia suauiter. Multum est autem vel tenuiter sapere quo modo cōmutabilia & tēporalia non commutabilibus & temporalibus creatoris motibus, sed æterna & stabili virtute condantur.
Quæstio.3. De illo sanè quod percontandum putasti, vtrum baptizati omnes, si absque pœnitētia diuersis criminibus ir-
10.de Gen. ad literam capite.23. retiti, de corpore exierint, veniā quolibet tempore cōsecuturi sint, librum non paruæ quantitatis iam scripsi, quem si describere curaueris, fortasse nihil vlteri⁹ hinc
Quæst.4. requires. Vis etiam per me scire, vtrum dei flatus ille in
7.de Gene. ad literam ca.2.3.4. & 5. Adam idem ipse sit anima. Breuiter respondeo: Aut ipse est, aut ipso anima facta est. Sed & si ipse est, factus est. De anima quippe loquitur per Esaiam prophetam
Esa.42.& 57. deus, vbi dicit: Omnem flatum ego feci, quod sequētia satis indicāt. Sequitur enim: Propter peccatum modicum quid cōtristem illum? Id est, ipsum flatum, & cætera, quæ nisi de anima humana intelligi nequeunt. In hac enim quæstione maxime cauendum est, ne anima non à deo facta natura, sed ipsius de substantia tanquā vnigenitus filius, quod est verbum eius, aut aliqua eius D particula esse credatur, tanquam illa natura atque substantia, qua deus est quicquid est, commutabilis esse possit. Quod esse animam nemo non sentit, qui se animā habere sentit. Cum ista dictarem, perlator iam ventum expectans, me vehementer vt nauigaret vrgebat. Itaq; si quid hic incondite atq; inculte dictum legeris, vel si totum ita esse perspexeris, doctrinæ da operam, linguæ veniam.

Augustinus Proculiano Episcopo, vt appareat partis Donatianæ, inuitans illum, vt mutua collatione Schisma componatur. Epistola. CXLVII.

DOMINO honorabili & dilectissimo Proculiano, Augustinus. Propter imperitorum hominū vanitates diutius apud te de titulo epistolæ meæ disputare non debeo. Cum enim nos reuocare inuicem ab errore conamur, quanuis ante plenissimam discussionem causæ quibusdam videri possit quis nostrum erret incertum: seruimus tamen inuicem nobis, si bono animo nobiscum agimus, vt à peruersitate discordiæ liberemur. Quod me syncero corde agere & cum tremore Christianæ humilitatis, etiam si plerisque hominibus apertum non est, videt tamen ille cui B nulla corda clauduntur. Quid autē in te honorare non dubitem, facile intelligis. Non enim errorem schismatis, vnde omnes homines, quantum ad me attinet, cupio sanari, dignum honore aliquo existimo. Sed te ante omnia, quod ipsius nobis humanæ societatis vinculo astringeris, & quod nonnulla in te præminent placidioris mentis indicia, quibus nullo modo desperādum est, facile te posse veritatem, cum fuerit demonstrata, complecti, sine vllo æstu dubitationis honorādū puto. Dilectionis autem tantum tibi debeo, quantum nobis imperat ipse qui nos dilexit vsq; ad crucis opprobriū. Sed ne mireris quod apud beneuolentiam tuam diu tacui, non putabā in hac te esse sententia, quam mihi frater Euodius, cui fidem non habere nō possum, gaudēs indicauit. Nam cum forte contigisset, vt in vnam domū conueniretis, & sermo inter vos de spe nostra, hoc est, de Christi hæreditate ortus esset, ait dixisse benignitatem tuam, velle te & bonis viris sedentibus conferre nobiscum. Quod te multum gaudeo nostræ humilitati offerre dignatum. Neque vllo modo possum tantam F occasionem benigni animi tui deserere, vt quantum vires dominus præbere dignabitur, quæram tecum atque discutiam, quæ causa, quæ origo, quæ ratio in ecclesia Christi, cui dixit: Pacem meam do vobis, pacē meā *Ioan.14.* relinquo vobis, tam lugendæ atque plangendæ discessionis extiterit. Audiui quidem de memorato fratre te fuisse conquestum, quod nescio quid tibi contumeliose responderit: quod quæso te ne illam contumeliam deputes, quam certū mihi est non de superbo animo processisse: noui enim fratrem meum, sed si quid in disputando pro fide sua, & pro ecclesiæ charitate dixit fortasse feruentius, quàm tua grauitas nollet audire, non illa contumacia, sed fiducia nominanda est. Collatorē enim & disputatorem, non assentatorem & adulatorē se esse cupiebat. Nam hoc est oleū peccatoris, quo Pro- *Psal.140.* pheta non vult impinguari caput. Ita enim dicit: Emēdabit me iustus in misericordia, & arguet me, oleū autē peccatoris non impinguet caput meum. Mauult enim seuera misericordia iusti emēdari, quàm leni adulationis vnctione laudari. Vnde etiam illud propheticum est: Qui vos fœlices dicunt, in errorem vos mittunt. *Esaia.3.* Ideoque de homine, quem falsæ blandiciæ faciunt arrogantem,

rogantē,recte etiā vulgo dicitur: Creuit caput. Impin-
guatū est enim oleo peccatoris,hoc est,nō aspera veri-
tate corrigētis, sed leni falsitate laudantis. Neque hoc
in eam partem peto accipias, quasi ego te à fratre Euo-
dio tanquam à iusto emendatum intelligi velim. Ve-
reor enim ne me quoq; aliquid contumeliose in te di-
cere existimes, quod vehementer caueo quantum pos-
sum. Sed iustus est ille qui dixit: Ego sum veritas. Itaq;
de cuiuslibet hominis ore nobis verum cum aliqua as-
peritate sonuerit, non ab illo homine qui forte pecca-
tor est,sed ab ipsa veritate,hoc est, à Christo qui iustus
est,emendamur,ne nostrum caput blandæ, sed perni-
ciosæ adulatiōis vnctio, hoc est, oleum peccatoris im-
pinguet. Quanquam etiam si frater Euodius aliquan-
tum pro suæ communionis defensione turbatior, ali-
quid elatius animo cōmotiore dixisset, ætati hominis
& necessitatis causa te oporteret ignoscere. Istud tamē
quod promittere dignatus es,peto memineris, vt sedē-
tibus quos ipse delegeris, dummodo verba nostra non
inaniter ventilentur,sed stylo excipiantur: vt & tran-
quillius & ordinatius disseramus, & si quid forte à no-
bis dictum de memoria lapsum fuerit, recitatione re-
uocetur, & rem tam magnam & ad salutem omnium
pertinentem cum cōcordia requiramus. Aut si placet,
nullo medio interposito, prius nobiscū siue per episto-
las,siue per collocutionē atque lectionem vbi placuerit
conferamus, ne forte intemperantes nonnulli audito-
res malint quasi nostrū expectare certamen, quàm de
nostra salute in nostra collocutione cogitare, vt quod
fuerit inter nos terminatū, postea per nos populus no-
uerit,aut si per epistolas agi placet,ipsę plebibus recitē-
tur,vt aliquādo nō plebes,sed plebs vna dicatur. Pror-
sus sicut volueris,sicut iusseris, sicut tibi placuerit,libē-
ter amplector. Et de animo beatissimi & venerabilis
mihi patris Valerij nunc absentis tota securitate pol-
liceor,hoc eum cum magna lætitia cogniturum. Noui
enim quantum diligat pacem, & nulla vani fastus ina-
nitate iactetur. Rogo te quid nobis est cum veteribus
dissensionibus,vt hucusq; vulnera illa durauerint, quæ
animositas hominū superborum nostris membris in-
flixit? quorum vulnerum putrefactione etiam dolorē
perdidimus,quo solet medicus implorari. Vides quāta
& quàm miserabili fœditate Christianæ domus fami-
liæq; turbatæ sint. Mariti & vxores de suo lecto sibi cō
sentiunt, & de Christi altari dissentiunt. Per illum sibi
iurant,vt inter se pacem habeant, & in illo habere nō
possunt. Filij cum parentibus vnam domum habent
suam,& domum dei non habent vnam. Succedere in
eorum hæreditatem cupiunt, cū quibus de Christi hæ-
reditate rixantur, serui & domini cōmunem deum di-
uidunt,qui formam serui accepit, vt omnes seruiendo
liberaret. Honorant nos vestri, honorant vos nostri.
Per coronā nostram nos adiurant vestri,per coronam
vestram vos adiurant nostri. Omnium verba suscipi-
mus,neminē offendere volum⁹. Quid nos solus Chri-
stus offendit,cuius mēbra laniamus? Et homines quidē
causas suas seculares apud nos finire cupientes, quādo
eis necessarij fuerimus,sic nos sanctos & dei seruos ap-
pellant,vt negocia terræ suæ peragant: aliquando aga-
mus & negocium salutis nostræ,& salutis ipsorū, non
de auro, non de argento, non de fundis & pecoribus,
pro quibus rebus quotidie submisso capite salutamur,
vt dissensiones hominū terminemus,sed de ipso capite
nostro tam turpis inter nos & perniciosa dissensio est.
Quantumlibet capita submittant, qui nos salutant, vt
eos concordes in terra faciamus, de cœlo vsq; ad cru- K
cem submissum est caput nostrum, in quo concordes
non sumus. Rogo te atq; obsecro, si est in te aliqua hu-
manitas, quam multi prædicant, hic appareat bonitas
tua,si nō propter honores trāsitorios simulatur, vt cō-
tremiscant in te viscera misericordiæ, & velis aliquā-
do rem discuti instando nobiscū orationibus, & om-
nia pacifice conferendo: ne miseræ plebes,quæ nostris
honoribus obsequuntur,premant nos obsequiis suis in
iudicio dei, sed potius nostra nō ficta charitate nobis-
cum reuocatæ ab erroribus & dissensionibus, in veri-
tatis & pacis itinera dirigantur. Opto te coram oculis
dei beatum esse,domine honorabilis & dilectissime.

Augustinus Valerio Episcopo suo,cui erat collega,præsertim in dispēsando verbo dei,demōstrat quàm difficile sit sacerdotem piū agere,obsecrans vt patiatur ipsum in secessu precibus & studio hoc agere,vt sit idoneus imposito muneri.

Epistola CXLVIII.

DOMINO beatissimo & venerabili,in cōspe-
ctu domini syncera charitate charissimo pa-
tri Valerio,Augustinus presbyter in domino *40. dist. ante omnia.*
salutem. Ante omnia peto, vt cogitet religiosa pru-
dentia tua nihil esse in hac vita, & maxime hoc tem- L
pore facilius & lętius, & hominibus acceptabilius Epi-
scopi aut presbyteri aut diaconi officio, si perfūctoriè
atq; adulatoriè res agatur: sed nihil apud deū miserius
& tristius & dānabilius. Itē nihil esse in hac vita, & ma
xime hoc tēpore difficilius,laboriosius,periculosius E-
piscopi aut presbyteri aut diaconi officio,sed apud deū
nihil beatius, si eo modo militetur quo noster impera-
tor iubet. Quis autem iste sit modus, nec à pueritia,nec
ab adolescentia mea didici: & eo tempore quod disce-
re cœperam, vis mihi facta est, merito peccatorū meo-
rum. Nam quid aliud existimē nescio, vt secundus lo-
cus gubernaculorū mihi traderetur, qui remum tene-
re non noueram. Sed arbitror dominum meum prop-
terea me sic emendare voluisse, quod multorum pec-
cata nautarū, antequā expertus essem quid illic agitur,
quasi doctior & melior reprehendere audebam, Itaque
postquā missus sum in medium, tūc sentire cœpi teme-
ritates reprehensionum mearum, quanquam & antea
periculosissimum iudicarem hoc ministerium. Et hinc
erant lachrymæ illæ,quas me fundere in ciuitate ordi- M
nationis meæ tempore nonnulli fratres animaduerte-
runt, & nesciētes causas doloris mei,quibus potuerunt
sermonibus, qui omnino ad vulnus meū non pertine-
rent, tamē bono animo consolati sunt. Sed multo val-
de multo amplius expertus sum quàm putabā, nō quia
nouos aliquos fluctus aut tempestatē vidi, quas ante nō
noueram,vel non audierā,vel non legeram vel nō co-
gitaueram, sed ad eas euitandas aut perferendas soler-
tiam & vires meas omnino non noueram, & alicuius
momenti arbitrabar. Dominus autem irrisit me, & re-
bus ipsis ostendere voluit meipsum mihi. Quod si non
dānando sed miserādo fecit,hoc enim spero,certe vel
nunc cognita ægritudine mea, debeo scripturarū eius
medicamenta omnia perscrutari, & orando ac legen-
do agere,vt idonea valetudo animæ meę ad tam peri-
culosa negocia tribuatur: quod ante nō feci, quia & tē-
pus nō habui. Tunc enim ordinatus sum,cum de ipso
actionis tempore ad cognoscendas diuinas scripturas
cogitaremus, & sic nos disponere vellemus, vt nobis
ocium ad hoc negocium posset esse. Et quod verū est,
nondum sciebam quid mihi deesset ad tale opus,quale
me nunc

A me nunc torquet & conterit. Quod si propterea in re ipsa didici quid sit homini necessariũ, qui populo ministrat sacramentum & verbum dei, vt iam non mihi liceat assequi, quod me nõ habere cognoui: iubes ergo vt pereã pater Valeri? Vbi est charitas tua? Certe diligis me, certe diligis ipsam ecclesiã, cui me sic ministrare voluisti, & tamen certus sum quod & me, & ipsam diligis. Sed putas me idoneum, cum ego melius me nouerim, qui tamen nec ipse me nossem, nisi experiendo didicissem. Sed dicit fortasse sanctitas tua: Vellem scire quid desit instructioni tuæ. Tam multa autem sunt, vt facilius possim enumerare quæ habeo, quàm quę habere desydero. Audeo enĩ dicere, scire me & plena fide retinere quid pertineat ad salutẽ nostram. Sed hocipsum quo modo ministrem ad salutem aliorum, non quærens quod mihi vtile est, sed quod multis, vt salui fiant? Et sunt fortasse aliqua, imò non est dubitandum esse in sanctis libris conscripta consilia, quibus cognitis & apprehensis possit homo dei rebus ecclesiasticis ordinatioribus ministrare, aut certe inter manus iniquorum vel viuere conscientia saniore vel mori, vt illa vita non amittatur, cui vni Christiana corda humilia

B & mansueta suspirant. Quo modo autem hoc fieri potest, nisi quemadmodum ipse dominus dicit, petendo, quærendo, pulsando, id est, orando, legendo, plangendo? Aut quod negocium mihi paruũ tempus vel vsq; ad Pascha impetrari volui per fratres à tua syncerissima & venerabili charitate, & nunc per has preces volo. Quid enim respõsurus sum domino iudici: Non poteram ista iam quærere, cum ecclesiasticis negociis impedirer? Si ergo mihi dicat, Serue nequam, si villa ecclesiæ calumniosum aliquem pateretur, cuius fructibus colligendis magna opera impenditur, neglecto agro quem rigaui sanguine meo, si quid agere pro ea posses apud iudicem terræ, nònne omnibus consentientibus, nonnullis etiam iubentibus & cogentibus pergeres, & si contra te iudicaretur, etiam trans mare proficiscereris, atque hoc modo vel annuam vel amplius absentiam tuam nulla querela reuocaret, ne alius possideret terram, non animæ sed corpori pauperum necessariã, quorum tamen famem viuæ arbores meæ multo facilius mihique gratius si diligenter colerẽtur explerent? Cur ergo ad discendam agriculturam meam, vacationem temporis tibi defuisse causaris? Dic mihi quid res-

C pondeam rogo te? An forte vis dicam, Senex Valerius dum me omnibus rebus instructum esse credidisset, quãto amplius me dilexit, tanto minus ista discere permisit? Attende omnia ista senex Valeri, obsecro te per bonitatem & seueritatem Christi, per misericordiam & iudicium eius, per eum qui tantam tibi inspirauit erga nos charitatem, vt te nec pro lucro animæ nostræ audeamus offendere. Sic autem mihi deum & Christum testem facis innocentiæ & charitatis, & synceri affectus quem circa nos habes quasi ego non de his iurare omnibus possim. Ipsam ergo charitatem & affectum imploro, vt miserearis mei, & concedas mihi ad hoc quod rogaui tempus quantum rogaui, atque adiuues me orationibus tuis, vt non sit inane desyderium meum, nec infructuosa ecclesiæ Christi atque vtilitati fratrum & cõseruorum meorum absentia mea. Scio quod illa charitate pro me orante, maxime in tali causa non aberit † dominus, & eam sicut sacrificium suauitatis accipiens, fortassis breuiore tempore quàm postulaui, me saluberrimis consiliis de scripturis suis reddet instructum.

† despiciet.

Augustinus Profuturo, de toleranda aduersa valetudine & cohibenda ira. D

Epistola CXLIX.

FRATRI Profuturo Augustinus. Secundũ spiritum quantum domino placet, atque vires ipse præbere dignatur, recte sum*, Corpore autẽ ego in lecto sum. Nec ambulare enim nec stare nec sedere possum, rhagadis vel exochadis dolore & tumore. Sed etiam sic, quoniã id domino placet, quid aliud dicendum est, nisi quia recte sumus? Potius enim si id nolumus quod ille vult, nos culpãdi sumus, quàm ille non recte aliquid vel facere existimandus est. Nosti hæc omnia, sed quia mihi es alter ego, quod libentius tecum loquerer, nisi quod mecum loquor? Cõmendamus ergo sanctis orationibus tuis & dies & noctes nostras, vt oretis pro nobis, ne diebus intemperanter vtamur, vt noctes æquo animo toleremus, vt etiam si ambulemus in medio vmbræ mortis, nobiscum sit dominus ne timeamus mala. Quod senex Megalius defunctus sit, iam vos audisse quis dubitet? Erant autem à depositione corporis eius cum hæc scriberem, dies fermè viginti quatuor. Vtrũ iam videris †, disponebas enim successorem primatus eius, si fieri potest nosse vo-

E lumus. Non desunt scandala, sed neque refugium: Nõ desunt mœrores, sed neq; cõsolationes. Atq; inter hæc quàm vigilandum sit, ne cuiusquam odium cordis intima teneat, neque sinat vt oremus deum in cubili nostro clauso ostio, sed aduersus ipsum deum claudat ostium, nosti optime frater. Subrepit autem dum nulli irascenti ira sua videtur iniusta. Ita enim inueterascens ira fit odium, dum quasi iusti doloris admixta dulcedo, diutius eam in vase detinet, donec totum acescat vasq; corrumpat. Quapropter multo melius nec iuste cuiquam irascimur, quàm velut iuste irascendo in alicuius odium iræ occulta facilitate delabimur. In recipiendis enim hospitibus ignotis ista solemus dicere, multo esse melius malum hominem perpeti, quàm forsitan per ignorantiam excludi bonum, dum cauemus ne recipiatur malus. Sed in affectibus animi cõtra est. Nam incomparabiliter salubrius est etiã iræ iuste pulsanti nõ aperire penetrale cordis, quàm admittere nõ facile recessuram, & peruenturam de surculo ad trabẽ. Audet quippe impudenter etiam crescere citius quàm

F putatur. Non enim erubescit in tenebris, cum super eam sol occiderit. Recolis certe qua cura & quanta solicitudine ista scripserim, si recolis quid mecum nuper in itinere quodam loquutus sis. Fratrem Seuerum, & qui cum eo sunt salutamus. Etiam fortasse ipsis scriberemus si per festinationem perlatoris liceret. Peto autem vt apud eundem fratrem nostrum Victorem cui ago etiam apud tuam sanctitatem gratias quod Constantinam dum pergeret indicauit, petendo adiuues propter negocium quod ipse nouit, de quo grauissimũ pondus pro ea re multum deprecantis Nectarij maioris patior, per Calamam remeare ne grauetur: sic enim promisit mihi. Vale.

Rhagades, Celsus, Plinius & Dioscorides, aliiq; medici referunt inter vicia sedis: quoniam anũ scissurã comitatur tumor, addidit & alterũ vocabulum exochadis. *† Inueneris* *γνώμη.* *παροιμία.*

Augustinus Elpidio, qui videbatur cum Arrianis nõnihil sentire, declarans de rebus ineffabilibus parcissime eloquendum. *Epist.* CL.

DOMINO eximio meritòque honorabili & desyderabili Elpidio, Augustinus. Quis nostrum erret in fide vel in cognitione Trinitatis, alia quæstio est. Gratũ sanè habeo quod me quãuis incognitum facie, tamen quia errare credidisti, reuocare ab errore conatus es. Huius tibi beneuolentiæ

mercedem

mercedem retribuat deus, & nosse te faciat quod nosse
te putas. Res enim ardua est, vt existimo, & quæso te ne
in vllam cootumeliæ partem acceperis, quod tibi tan-
tæ cognitionis munus optaui. Vereor enim ne opinatę
scientiæ præiudicium, si nó præcepta vera, quæ nequa-
quam ad te mihi arrogauerim, at certe bona vota no-
stra, quæ mihi etiam in docto habere de te licet, non e-
nim perite, sed amice exhibenda sunt, repellat ab auri-
bus tuis, potiusq; mihi succenseas quod nó tibi iam sim
sapienti gratulatus, quàm gratias agas quod tibi sapiē-
tiam deprecatus sim. Veruntamen si ego portans Epis-
copalis nominis sarcinam, libentissime amplector be-
neuolentiam tuam, quod me Bonoso & Iasoni, vt scri-
bis, doctissimis viris etiam trans mare mittere digna-
tus es, ad reportãdos ex eorum disputationibus vberes
fructus: quod deoiq; ad detegendas totius erroris cali-
gines, libellum cuiusdã Episcopi vestri, ingenio & vi-
ribus elaboratum, ad me perferendũ solicita benigni-
tate curasti: quãto est æquius te bono animo accipere,
quod ea quę oullo humano ingenio & virib[9] dari pos
sunt, à domino deo tibi vt cõcedãtur optaui? Aposto-
lus eoim, inquit: Non spiritũ buius muodi accipimus,
sed spiritũ qui ex deo est, vt sciamus quæ à deo dona-
ta sunt nobis, quæ & loquimur nó in doctis humanæ
sapientiæ verbis, sed docti spiritu, spiritalib[9] spiritalia
comparantes. Animalis autem homo nó percipit quæ
sunt spiritus dei: stulticia est enim illi. Magis ergo tecũ,
si fieri posset, mallem quærere quousq; appellandus sit
animalis homo, vt si eum iam transcendimus, recte
fortasse illa quæ supra humanam mentem atque intel-
ligentiam incommutabiliter† manent, aliqua ex parte
nos attigisse gaudeamus. Cauēdum est enim ne prop-
terea videatur stultum, cum filium patri audimus æ-
qualem, quia hominem animalem adhuc agimus, de
quo dictum est, quod stulticia sunt illi quæ sunt spiri-
tus dei: quanquam sanè maiestas illa supra cuncta sub-
limis à spiritalibus cogitari possit, à nullo autem pos-
sit effari: videre tamen, quãtum arbitror, facile est, non
esse factum per quem facta sunt omnia, & sine quo fa-
ctum est nihil. Si enim per seipsum factus est, erat aote-
quam fieret, vt fieri per se posset. Quod certe tanto ab-
surdius dicitur, quanto vanius cogitatur. Si autem non
per se factus est, non est per quem facta sunt omnia: †
quoniã quicquid factũ est, per ipsum factũ est. Omnia
enim per ipsum facta sunt, & sine ipso factum est nihil.
Miror parum attendi quæ tam expresse Euãgelista vo-
luit intimare vt neminem dissimulare permitteret. Nó
enim satis fuit dicere, Omnia per ipsum facta sunt, nisi
adderet, Et sine ipso factum est nihil. At ego quaouis
tardus, & nondum detersa caligine, saucium mentis
oculum gerens ad intuēdam patris & filij incompara-
bilem ineffabilémque præstantiam, tamen hoc tota fa-
cilitate complector, quod nobis in Euangelio prop-
terea præseminatum est, non vt hinc comprehendere-
mus illam diuinitatem, sed vt hinc admoneremur nó
oportere nos de temeraria comprehensione iactare. Si
enim omnia per ipsum facta sunt, quicquid non per
ipsum factum est, non est factum: ipse autem per se fa-
ctus non est. Non est igitur factus, & omnia per ipsum
facta esse ab Euangelista credere cogimur. Ab eodem
ergo cogimur eum factum esse non credere. Item si si-
ne ipso factum est nihil, ipse ergo nihil est: aut factum
non esse, non autem sine se factum esse: Restat vt fatea-
mur, aut non sine se factum esse, quia sine se factus est.
Quòd si opinari sacrilegum est, non possumus dicere,
Si enim ipse se fecit, iam erat antequam fieret: Si autem K
ad se faciendum alteri, à quo factus est, adiutoriũ præ-
buit: nihilominus vt se adiuuante ipse fieret, iam erat
antequam fieret. Relinquitur itaque vt sine se factus
sit. Quicquid autem sine illo factum est, nihil est. Aut
nihil est igitur, aut factus non est: sed non est nihil, fa-
ctus igitur nó est. At si factus nó est, & tamen filius est,
sine dubio natus est. Quo modo, inquis, potuit de solo
patre nasci filius æqualis ei de quo natus est? Iam hoc e-
narrare non possum, & cedo Prophetiæ dicēti, Gene- *Esa.53.*
rationem eius quis enarrabit? Quod si tu de humaoa
generatione qua per virginem natus est accipiendum
putas, ipse te discute, & interroga animã tuam, vtrum
si in humana generatione defecit, audeat enarrare di-
uinam. Noli ergo, inquis, dicere æqualem. Cur non di-
cam quod dixit Apostolus: Non rapinã, inquit, arbitra- *Philip.2.*
tus est esse se æqualem deo. Etsi enim æqualitatē illam
non explicauit humanæ menti nondum purgatæ, po-
suit tamen in verbo quod in re possit inueniri purga-
ta. Demus itaque operam mundando cordi nostro vt
inde exurgat acies, qua ista videre valeamus, Beati e- *Matth.5.*
nim, inquit, mundicordes, quoniã ipsi deum videbũt.
Ita excedētes animalis hominis caliginosas imagines, L
ad serenitatem illam synceritatemq; veniemus, qua vi-
dere possimus quod dici nó posse videamus. Nam li-
bello quem dignatus es mittere, si mihi sit ocium facul
tasq; tribuatur ad singula respõdere, arbitror te cogni-
turum, tanto minus quemque vestiri lumine veritatis,
quãto magis sibi videtur nudam depromere veritatē.
Quis enim ferat, vt alia omittam, & hoc solum inte-
rim commemorem quod maxime ingemui, cum Apo
stolus Paulus dicat: Videmus nunc per speculum in æ- *1.Cor.13.*
nigmate, tunc autem facie ad faciem, istum iam dicere
omni integumēto reiecto nudã se depromere verita-
tem, qui si diceret nudam videmus veritatem, nihil es-
set cæcius ista arrogãtia visionis. Non autem dixit vi-
demus, sed depromimus, vt nó solum iam veritas in-
tentioni mentis patere, sed etiam potestati linguæ sub-
iacere videatur. Multa sunt quæ de Trinitatis ineffabi-
litate dicantur, nó vt ipsa dicatur, alioquin nó est inef-
fabilis, sed vt illis dictis, illa dici nó posse intelligatur.
Verum iam vt arbitror modum excessit Epistola mea,
cũ per tuã me admonueris breuiter scribere: Sed quia
institutione veterum te excusare dignatus es, non tibi
absurdus videbor, si modum quarũdam Epistolarum M
Ciceronis, quia eius quoque in literis tuis mentionem
fecisti, non te pigeat recordari.

Augustinus Nebridio, quibus in rebus sita sit vera beatitudo.

Epistola CLI.

NEBRIDIO Augustinus. Vtrum nescio quo,
vt ita dicam, blandiloquio tuo factũ putem,
ao verè ita se res habeat, incertum apud me
est. Nam repēte accidit, nec satis deliberatum est, qua-
tenus debeat committi fidei. Expectas quid istud sit.
Quid censes? Prope persuasisti mihi, nó quidem beatũ
esse me, Nam id solius sapientis prædium est, sed certe
quasi beatum: vt dicimus homioem, quasi hominem in
comparatione illius quem Plato nouerat, aut quasi ro-
tunda, & quasi quadra ea quæ videmus, cum longe ab
eis absit quæ paucorum animus videt. Legi enim lite-
ras tuas ad lucernam iam cœnatus, proxima erat cubi-
tio, sed nó ita etiam dormitio, Quippe diu mecum in
lecto situs cogitaui atq; has loquelas habui, Augustin[9]
ipse cum Augustino. Nónne verũ est, quod Nebridio
placet

A placet beatos nos esse? Nõ vtique. Nam stultos adhuc esse nec ipse audet negare. Quid si etiam stultis beata vita contingit? durũ, quasi vero parua, vel alia vlla miseria sit quàm ipsa stulticia. Vnde ergo illi visum est, an lectis illis libellis etiam sapientẽ me ausus est credere? Non vsq; adeo temeraria est læticia gestiens, præsertim hominis cuius quãti ponderis cõsyderatio sit bene nouimus. Illud igitur scripsit quod nobis putauit dulcissimum fore, quia & illi dulce factũ est, quicquid possuimus in iis literis: & scripsit gaudẽs, nec curauit, quid
2.Retra.4. committẽdum gaudenti calamo esset. Quid si Soliloquia legisset? lætaretur multo exundantius, nec tamen reperiret plus aliquid quod me appellaret quàm beatũ. Cito ergo summum nomen effudit in me, nec sibi aliquid reseruauit, quod de me lętior asseueret. Vide læticia quid faciat. Sed vbi est ista beata vita? vbi? vbi nam? O si ipsa esset, repelleret atomos Epicuri. O si ipsa esset, sciret nihil deorsum esse præter mundum. O si ipsa esset, nosset extrema sphæræ tardius rotari quàm mediũ, & alia similia quæ similiter nouimus. Nunc verò quo modo vel qualiscunque beatus sum, qui nescio cur tantus mundus sit, cum rationes figurarum per quas est, nihil prohibeant esse quanto quis voluerit ampliorẽ? An
B non mihi diceretur, imò nõ cogeremur confiteri cor-
†basi. pora in infinitum secari, vt à certa velut vas † in quantitatem certam certus corpusculorum numerus surgeret? Quare cum corpus nullum esse minimum finitur, quo pacto finamus esse amplissimum, quo amplius esse non possit: nisi forte illud quod Alipio aliquando dixi occultissime, habet magnam vim: vt quoniam numerus ille intelligibilis infinite crescit, non tamen infinite minuitur, nam nõ eum licet vltra monadem resoluere, Contra sensibilis, nam quid est aliud sensibilis numerus, nisi corporeorum vel corporum quantitas, minui quidẽ infinite, sed infinite crescere nequeat. Et ideo fortasse merito philosophi in rebus intelligibilibus diuitias ponunt, in sensibilibus egestatem. Quid enim ærumnosius quàm minus atque minus semper posse fieri? Quid ditius quàm crescere quantũ velis, ire quò velis, redire cum velis, quousq; velis, & hoc multũ amare quod minui non potest? Quisquis nanque intelligit istos numeros, nihil sic amat vt monadem, nec mirum cum per eam fiat vt cæteri amentur. Sed tamẽ cur tantus est mundus? Poterat enim esse vel maior vel breui-
C or: nescio. Tale est enim: Et, cur hoc loco potius quàm illo. Nec in ea re debet esse quæstio, vbi quicquid esset, quæstio esset: vnum illud multum mouebat, quod infinite corpora secarentur. Cui fortasse responsum est, de vi contraria intelligibilis numeri. Sed expecta, videamus quid sit hoc nescio quid, quod suggeritur menti, Certe sensibilis mũdus, nescio cuius intelligibilis imago esse dicitur. Mirum autem est quod in imaginibus videmus quæ specula referunt: nam quanuis ingentia specula sint, nõ reddunt maiores imagines quàm sunt corpora etiam breuissima obiecta. In paruis autem speculis sicut in pupillis oculorum, etsi magna facies sese opponat breuissima imago, pro modo speculi formatur. Ergo & imagines corporum minui licet, si specula minuantur, augeri si augeãtur non licet? Hic profecto aliquid latet, sed nunc dormiendum est. Neque enim Nebridio beatus quęrendo videor, sed fortasse aliquid inueniendo. Id autem aliquid quid est? an illa ratiocinatio, cui tanquam vnicæ meę blandiri soleo, & ea me nimis oblectare. Vnde constamus? ex animu & corpore. Quid horum melius? videlicet animus. Quid lauda-

tur in corpore? nihil aliud video quàm pulchritudinẽ. D
Quid est corporis pulchritudo? congruentia parnum cum quadã coloris suauitate: Hæc forma vbi vera melior, an vbi falsa? Quis dubitet vbi vera est esse meliorem? Vbi ergo vera est? in animo scilicet. Animus igitur magis amandus quàm corpus. Sed in qua parte animi est ista veritas? in mente atque intelligentia. Quid huic aduersatur? sensus. Resistẽdum ergo sensib⁹ totis animi viribus? liquet. Quid si sensibilia nimiũ delectãt? Fiat vt non delectent. Vnde fit? consuetudine iis carendi appetendiq; meliora. Quid si moritur animus? ergo moritur veritas, aut non est intelligentia veritas, aut intelligentia non est in animo, aut potest mori aliquid in quo aliquid immortale est? Nihil autem horũ fieri posse Soliloquia nostra iam cõtinent, satisq; persuasum est, sed nescio qua consuetudine malorum territamur atq; titubamus. Postremò etiam si moritur animus, quod nullo modo posse fieri video, non esse tamen beatam vitam in læticia sensibilium, hoc ocio satis exploratum est. His rebus fortasse atque talibus Nebridio meo si non beatus, at certe quasi beatus videor. Videar & mihi quid inde perdo, aut cur parcam bonę opinioni? Hæc mihi dixi. Deinde oraui vt solebã atq; dormiui. Hæc placuit scribere tibi. Delectat enim me E
quod mihi gratias agis, si nihil te quod in buccam venerit celem, & gaudeo, quia sic tibi placeo. Apud quem ergo libẽtius me aperiã, † quàm cui displicere nõ pos- † al. libẽ-
sum? At si in potestate fortunæ est vt hominẽ amet ho- tius incep-
mo, vide quàm beatus sim, qui de fortuitis tam multũ tiam.
gaudeo, & talia bona fateor desydero mihi vbertim accrescere. Fortunæ autẽ bona verissimi sapiẽtes, quos solos beatos fas est vocari, nec timeri voluerũt, nec cupi an cupiri, tu videris, Et belle accidit. Nam volo me declinationis huius gnarum facias. Cum enim adiungo verba similia, incertior fio. Nam ita est cupio, vt fugio, vt sapio, vt iacio, vt capio, sed vtrum fugiri an fugi, vtrum sapiri an sapi, sit modus infinit⁹, ignoro. Possem attendere iaci & capi, ni vererer ne me caperet & pro ludibrio iaceret quò vellet, qui aliud iactũ & captum, aliud fugitum, cupitum, sapitum, esse conuinceret. Quæ item tria, vtrum penultima longa, an inflexa, Accentus.
an graui breuíque pronuncianda sint, similiter nescio. Prouocauerim te ad Epistolam longiorẽ, peto vt paulo diutius te legã. Nam nequeo tantum differere, quã- F
tum volupe est legere te.

Augustinus ad populum factionis Donatianæ, quo modo illorum Episcopi in concilio conuicti sint, hortans vt nunc saltem redeant ad Ecclesiæ communionem ne post non fecisse sero pœniteat. *Epistola CLII.*

SILVANVS senex, Valentinus, Aurelius, In- 2. Retract.
nocentius, Maximinus, Optatus, Augustin⁹, 40.
Donatus, & cęteri Episcopi de concilio Zertensi ad Donatistas. Cum in auribus nostris fama crebresceret, hoc vobis vestros Episcopos dicere, cognitorem præmio fuisse corruptũ, vt contra eos sententia proferretur, vos autem ista facile credere, ac propterea multos vestrum adhuc nolle acquiescere veritati, placuit nobis cogente domini charitate ex concilio nostro hæc ad vos scripta dirigere, quib⁹ primitus admoneremini illos vobis victos atque conuictos hęc mendacia iactare: qui etiam in suo mandato quod pro illa collatione fecerunt, & suis nominib⁹ atque subscriptionibus firmauerunt, nos illic traditores & persecutores suos esse dicentes, in falsitate atque mendacio manife-
stissimo

tissimo detecti atq; conuicti sunt, ita vt volentes gloriari de multitudine coëpiscoporũ suorũ, ioter aliquorum absentiũ nomina etiã mortui nomẽ insererent, Et cum quæreretur vbi esset, subita perturbatiooe cæcati, ipsi eum cõfiterẽtur in itinere defecisse. Et cũ interrogarẽtur, quo modo potuerit apud Carthaginẽ subscribere qui in itioere iam defecerat, vehemẽtius perturbati, alio mẽdacio se obligauerunt, respondentes eum à Carthagine redeuntẽ fuisse defunctum. De quo mẽdacio exire omnino minime potuerũt. Ecce quib⁹ credi tis, vel de aotiqua traditione, vel de cognitoris corruptione, qui mandatũ suum vbi nobis obiecerũt crimen tradinonis, nõ potuerunt cõscribere sine crimine falsitatis. Proinde quæ maxime necessaria credidimus, his literis tanquã breuiario collecta inseruim⁹, ne forte ad magna gestorũ volumina vel peruenire nõ facile possitis, vel ea legere laboriosum putetis. Carthagioem venimus, & nos & Episcopi vestri, & quod prius nolebãt & indignum esse dicebant, in vnũ conuenimus, Electi sunt ex nobis & ex ipsis, septẽ hinc, & septem inde, qui pro causa omnium loquerentur. Electi sunt alij septem hinc, & septẽ inde, cum quibus vbi opus erat cõsilium pertractarent. Electi sunt quatuor hinc, & quatuor inde, qui gestis conscribendis custodes essent, ne infalsatum aliquid ab aliquo diceretur. Dati sunt etiam à nobis & ab ipsis ootarij quatuor hinc, & quatuor inde, vt bini cum exceptoribus iudicis alternarent, ne aliquis nostrum se dixisse aliquid causaretur quod non fuisset exceptum. Huic tantæ diligentiæ etiam illud est additum, vt & nos & ipsi quemadmodum ipse iudex verbis nostris subscriberemus, ne quisquam diceret in illis gestis aliquid vel postea fuisse corruptum. Cum enim adhuc viuẽtibus eis qui subscripserunt, innotuerint eadem gesta omnibus locis in quibus oportet vt innotescant, sic etiam ad posteros cõfirmata veritas perdurabit. Nolite ergo esse ingrati tãtæ misericordiæ dei quæ per istam diligentiã vobis ministrata est. Nulla excusatio iam remansit, nimiũ dura, nimiũ diabolica sunt hominum corda, quæ adhuc tantæ manifestationi veritatis obsistunt. Ecce Episcopi partis vestræ, quos omnes elegerunt vt pro omnibus loquerẽtur, conati sunt quantum potuerunt, vt omnino ipsa causa non ageretur, propter quam tantus numerus Episcoporũ vtriusq; partis de vniuersa Africa, & de tam longinquis locis Carthaginem veoerat. Et cum omnis anima suspensa expectaret in tãta collectione quid ageretur, illi vehementer instabant vt nihil ageretur. Quare hoc? nisi quia causam suã malam sciebant, & facillime se posse conuinci si ageretur dubitare non poterant? Ipse ergo animus eorum quo timebãt ne causa ageretur, iam victos eos esse mõstrabat. Si eoim extorquerent quod volebant, vt iam collatio ipsa nõ fieret, nec disputationibus ostensis veritas appareret, redeuntes à Carthagine, quid vobis erant responsuri, quid demonstraturi? Credo prolaturi erant gesta & dicturi vobis, nos instabamus vt causa non ageretur, illi instabant, vt ageretur. Vos expectatis videre, quid egerimus, Ecce legite vbi eos vicimus, vt nihil ageremus. Forte & vos responderetis si cor haberetis. Nihil ergo acturi, vt quid istis? vel potius qui nihil egistis vt quid redistis? Denique posteaquam non potuerunt efficere quod conati sunt, id est, vt causa non ageretur, ipsa actio demonstrauit, quid timuerint, quando in omnibus victi sunt. Cõfessi sunt enim contra ecclesiam catholicaoi, quæ toto terrarum orbe diffunditur, nihil se habere quod dicerent, quia diuinis sanctarum scripturarum testimoniis oppressi sunt, quib⁹ ecclesia designatur, incipiens ab Hierusalem creuisse per loca, in quibus Apostoli prædicauerunt, & nomina eorundem locorum in suis epistolis & actis conscripserunt, & inde diffundi per cæteras gentes: contra istam ecclesiam se non habere causam manifesta voce professi sunt, vbi est euidentissima in nomine dei nostri victoria. Cum enim confirmant ecclesiam, cui nos communicare, ipsos autem non communicare manifestum est, olim se victos esse testaotur, & vobis, si sapitis, apertissime indicaot, quid dimittere & quid tenere debeatis, non in ea falsitate, qua vobis non cessant adhuc vsq; mentiri, sed in illa veritate quã victi coacti sunt confiteri. Quisquis ergo ab hac catho- *23.q.4. si*
lica ecclesia fuerit separatus, quantumlibet laudabiliter *quis à ca-*
se viuere existimet, hoc solo scelere quod à Christi vni- *tholica.*
tate disiunctus est, non habebit vitam, sed ira dei manet super eum. Quisquis autem in hac ecclesia bene vixerit, nihil ei præiudicãt aliena peccata, quia vnusquisque in ea proprium onus portabit, sicut Apostolus dicit: Et quicunq; in ea corpus Christi manducauerit in- *Galat.6.*
digne, iudicium sibi manducat & bibit. Nam etiã hoc ipse Apostolus scripsit. Cum autem dicit, Iudicium sibi *1.Cor.11.*
manducat, satis ostendit, quia nõ alteri iudicium mãducat, sed sibi. Hoc nos egimus & ostendimus & obtinuimus, quia communio malorum non maculat aliquem participatione sacramentorum, sed consensione factorum. Nam si in factis malis noo eis quisque consentiat, portat malus causam suam & personam suam, nec præiudicat alteri, quem in coosensione mali operis, socium non habet criminis. Hoc enim ipsi voce apertissima coacti sunt confiteri, non tunc quãdo ista dicebamus, sed postea cum aliud ageretur. Nam cum ventum fuisset ad causam etiam Cæciliani, quam nos ab ecclesiæ causa distinguebamus, vt si forte malus esset inuentus, ipsum anathematizaremus, non tamen propter ipsum ecclesiã Christi relinqueremus, cui per malam suam causam præiudicare non posset. Cum ergo etiam ad ipsam Cæciliani causam ventum fuisset, & legissent illi concilium Carthaginense, vbi recitabant septuaginta plus minus Episcoporum sententias contra Cæcilianum absentem prolatas, Respondimus eis, sic non obesse illud Episcoporum cõcilium absenti Cæciliano, quemadmodum nõ obfuit plurium Epis- M
coporum partis Donati concilium absenti Primiano, quando enim in Maximiani causa plus minus centum Episcopi damnauerunt. Tunc illi nominata causa Maximiani, vnde sciunt se etiam quos damnauerant, in honore integro suscepisse, & baptismum in sacrilego Maximiani schismate datum se confirmasse, & nõ destruxisse, & in sua Vagaitana seoteotia, qua eos damnauerunt, quibusdam qui in ipso schismate fuerũt, dilationem dedisse & dixisse, quod eos nõ polluerit sacrilegi surculi Maximiani plaotaria. Ista ergo causa posteaquam eorum aures percussit, expauescentes & perturbati & obliti vnde superius contra nos contendebant, cõtinuo dixerunt, Nec causa causæ, nec persona personæ præiudicat: & confirmauerunt verbis suis quod nos antea de ecclesia dicebamus: quia nõ solum catholicæ transmarinæ, contra quam se confessi sunt non habere quod dicerent, verumetiam catholicę Africanæ, quæ illi vnitatis communione coniungitur, causa & persona Cæciliani, qualiscunque fuisset, præiudicare non posset: si Maximianus, qui cum cæteris sociis suis Primianum damnauit, si etiam Felicianus, qui simul

A qui simul Primianum damnauit, & postea in causa Primiani à Donati parte damnatus est, non præiudicat parti Donati, cui modo Episcopus sicut antea fuerat receptus, adiungitur: sic etiam ipsis sociis suis Maximianus non præiudicat, quibus isti dilationem dederunt, dicentes eos ab illo cum quo fuerunt non fuisse pollutos, quia nec causa causæ præiudicat, nec persona personæ. Quid ergo quæritis amplius? Multis quidem verbis superfluis gesta onerauerunt, & quia non potuerunt efficere vt causa non ageretur, hoc fecerunt multum loquendo, vt quod actum est difficile legeretur. Sed debent vobis etiam ista eorum pauca verba sufficere, ne propter nescio quæ, nescio quorum hominū crimina, oderitis vnitatem catholicæ ecclesiæ: quia sicut ipsi dixerunt, relegerunt, subscripserunt, nec causa causæ præiudicat, nec persona personæ. Nam & in ipsa *Cæcilianus* causa Cæciliani, quam licet ad ecclesiæ causam nō pertinentem, tamen defendendam suscepimus, vt etiā ibi calumniæ manifestarentur ipsorum, apertissime victi sunt, nihilq; eorum quæ in Cæcilianum intendebant probare potuerūt. Insuper etiā de criminibus traditionis, nos episcopalia gesta protulimus, vnde recitauim' aliquos eorum Episcoporū, qui sententias in absentem B dixerant Cæcilianū, manifestissimos fuisse traditores. Cōtra ipsa gesta illi quia non habebant quod dicerēt, falsa esse dixerūt, sed nullo modo probare potuerunt. Insuper etiā confessi sunt, vel potius pro magna gloria professi sunt, Cæcilianum apud Constantinū imperatorem à suis præcessoribus accusatum. Et addiderunt mendaciū, quòd illis accusantib' fuerit ab imperatore damnat'. Ecce & hinc victi sunt, vnde vobis solēt nebulas erroris offundere, cōcitantes nobis inuidiam, & in odium vestrū nos adducētes, quia ecclesiæ causam apud imperatores agimus. Ecce maiores eorū de quorum moribus gloriantur, ecclesiæ causam egerunt apud imperatorem, persequuti sunt accusando Cæcilianum, apud imperatorem damnatū dixerunt. Iam non vos inducant vanissimis & mēdacissimis verbis, redite ad cor vestrum, timete dominū, cogitate veritatem, relinquite falsitatem. Quicquid enim iam passi fueritis imperialibus legibus, quod non pro iustitia, sed pro iniquitate patimini, non poteritis dicere ideo nos esse iniustos, quia sic vobiscum agi non debuit, vt impera- C tor vos ab ista iniquitate cōpesceret. Episcopi enim vestri confessi sunt maiores suos sic egisse cum Cæciliano quo modo vobiscū agi nō vultis, & tamē quòd Cæcilianum apud imperatorē persecuti fuerint, etiam ipsis confitentibus & profitētibus satis constitit. Quod autem Cæcilianus fuerit ab imperatore damnatus, omnino nō constitit: immo etiā constitit eum accusantibus & persequētibus maiorib' eorum, & bis numero prius ab episcopis, & ab ipso postea imperatore fuisse purgatum. Hoc etiam ipsi confirmauerunt talia postea quasi pro causa sua proferēdo, vt magis contra ipsos esse inuenirentur, & pro causa Cæciliani etiam illa quæ protulerunt recitarentur. Quoscunque ergo accusare voluerunt, nullis certis documentis probare potuerunt. Quicquid autem nos & pro ecclesiæ causa & pro Cæciliani causa diximus, & verbis suis & lectionibus à se prolatis etiam ipsi confirmauerunt. Nam protulerunt *Optatus.* primo codicem Optati, vnde quasi probarēt Cæcilianum ab imperatore damnatum. Qui codex cum contra illos legeretur, & magis ostenderet Cæcilianum fuisse purgatum, ab omnibus risi sunt. Sed quia ipse risus non potuit ab exceptoribus excipi, verbis suis apud acta risos se esse testati sunt. Iterū recitauerunt, & pro- D tulerunt libellum imperatori Constantino à suis maio- *Constantinus.* ribus datum, vbi questi sunt quòd eos memoratus imperator grauiter persequeretur, ac sic eodē libello manifestarunt se apud imperatorem à Cæciliano fuisse superatos, falsumq; esse quod dixerant eum ab imperatore damnatum. Tertio protulerunt literas eiusdē Constantini ad vicarium Verinum datas, vbi eos grauiter *Verinus.* detestatur, & propterea dicit de exilio relaxandos & furori suo dimittendos, quia iam deus cœperat in illos vindicare. Ac sic etiam istis imperatoris literis confirmauerunt se falsum dixisse, quòd Cæcilianus ab imperatore damnatus sit, cum potius imperator ipsos à Cæciliano victos esse monstrauerit, quando eos vehemēter execratus, ideo iussit vt de exilio dimitterentur, vt deo iudice sicut etiam cœperant punirentur. Postea Felicis Abtugensis ordinatoris Cæciliani in medium causam miserunt, dicentes eundem Felicem fuisse traditorem, à quo Cæcilianus fuerat ordinatus. Et eiusdem Constantini imperatoris pro Cæciliano contra seipsos literas protulerunt, vbi ad Proconsulem scripsit, vt ad comitatum suum mitteret Vigentium. Iste autem Vigentius confessus fuerat in cognitione Heliani Proconsulis, falsum se fecisse aduersus Felicem Cæci- E liani ordinatorem. Dicebant ergo isti non sine causa voluisse imperatorē, vt ad se mitteretur Vigentius, nisi quia Cæciliani adhuc causa pendebat: & conabantur immittere suspicionem vanissimā, quod postea quàm Vigentius ad comitatum directus est, tunc imperator contra Cæcilianum protulerit iudicare, & illud iudicium suū quod nos recitaueram', vbi inter partes cognouerat Cæcilianūmque purgauerat, sententia posteriore rescindere. Sed dicebatur eis, vt hoc potius legerent, & nihil omnino proferebant. Illæ autem literæ imperatoris, quibus ad se mitti iussit Vigentium, quas contra seipsos pro Cæciliano recitauerunt, hoc continent, quòd Helianus Proconsul in causa Felicis audientiam præbuerit competentem, eundémque Felicem à crimine traditionis innocentem fuisse constiterit. Sed Vigētium ad comitatum propterea iubere transmitti, vt illis qui ibi erant, & diuturnis diebus eum interpellare non desinebant, apparere & intimari posset, & frustra eos Cæciliano inuidiam comparare, & aduersus eum violenter insurgere voluisse. Quis eos F crederet ista contra se recitasse pro nobis, nisi dei omnipotentis nutu factum esset, vt non solum verba eorum gestis tenerentur, sed etiam manus subscribentium legerentur? Nam & ordinem consulum & dierum qui gestis expressus est, si quis nunc diligenter aduertat, inueniet primo Cæciliano Episcopali iudicio fuisse purgatum. Deinde non multo post Felicis Abtungensis causa ab Heliano Proconsule examinata est, vbi eum constitit innocētem. In qua causa ad comitatum mitti iussus est Vigentius, & longè postea ipse imperator causam inter partes cognouit atque finiuit. In qua cognitione Cæcilianum innocentem, illos autem calumniosissimos iudicauit. In quo ordine consulum & dierum satis ostenditur fallaciter eos & calumniose dixisse, quòd imperator misso ad comitatum Vigentio, iudicium suum mutauit, & Cæcilianum quem prius purgauerat, postea condemnauit. Non solum autem nihil de hac re legere potuerunt, & contra seipsos tanta legerunt, sed etiam per ordinem consulum euidentius conuincuntur, post causam Felicis Proconsulari iudicio terminatam, in qua iussum est, vt ad comitatum

nitatum Vigentius mitteretur, nec paruo interuallo
ſed longe poſtea memorati imperatoris iudicio inter
partes habito, Cæcilianum fuiſſe purgatum. Non ergo
vobis dicant, quia pręmio corrupimus iudicem. Quid
enim aliud ſolent victi homines dicere? Aut ſi aliquid
dedimus iudici, vt cōtra illos pro nobis pronūciaret,
ipſis quid dedimus, vt contra ſe pro nobis tanta non
ſolum dicerent, verumetiam recitarent? An forte vo-
lunt vt eis apud vos gratias agamus, quia cum dicant
iudicem pręmio à nobis eſſe corruptum, ipſi tamē mul
ta quæ pro nobis contra ſeipſos dixerunt & recitaue-
runt, gratis nobis omnia præſtiterunt? Aut certe ſi
propterea dicunt, quòd nos vicerint, quia melius ege-
runt cauſam Cæciliani quàm nos, hoc planè credatis
illis. Nos enim duas lectiones pro illo ſufficere putaue-
ramus; illi autem quatuor protulerunt. Sed quid vos
pluribus literis oneremus? Si vultis nobis credere, cre-
dite, & teneamus pariter vnitatem quam iubet & dili-
git deus. Si autem nobis non vultis credere, geſta ipſa
legite, aut vobis vt legantur admittite, & an vera ſint
quæ ſcripſimus vobis ipſi probate. Si autem nihil ho-
rum facere vultis, & manifeſtiſsima veritate conui-
ctam partis Donati falſitatem adhuc ſequi deſydera-
tis, mundi erimus à pœna veſtra quando vos ſero poſt-
ea pœnitebit. Si verò id quod vobis præſtitit deus nō
contempſeritis, & poſt cauſam tam diligenter actam,
& tam diligenter manifeſtatam, peruerſam conſuetu-
dinem relinquentes, paci Chriſti & vnitati conſenſe-
ritis, de veſtra correctione gaudebimus: & ſacramen-
ta Chriſti quæ in ſacrilegio ſchiſmatis ad iudiciū ha-
betis, vtilia & ſalubria vobis erunt, cum in catholica
pace habueritis caput Chriſtum, vbi charitas cooperit
multitudinem peccatorum. Hæc ad vos ſcripſimus
octauodecimo Kalend. Iulias, piiſsimo Honorio Au-
guſto imperante, vt quando poſſunt ad quoſque ve-
ſtrum iſtæ literæ peruenirent.

Publico'a Auguſtino proponit multas quæſtiones.
Epiſtola CLIII.

DILECTO & venerabili patri Auguſtino epi-
ſcopo, Publicola. Scriptum eſt. Interroga
patrem tuum & indicabit tibi: ſeniores tuos,
& dicent tibi. Vnde & mihi exquirendam le-
gem de ore ſacerdotis iudicaui in cauſa tali. Quæ qua-
lis ſit, per literas expono, ſimulet iam vt ego inſtruar in
diuerſis cauſis. Singulas autem quæſtiones & diuerſas
per capitula ſignari feci, ad quas ſingillatim dignare
reſpondere. In Arzugibus, vt audiui, decurioni qui li-
miti præeſt, vel tribuno ſolent iurare Barbari, iurantes
per dæmones ſuos qui ad deducendas baſtagas pacti
fuerint, vel aliqui ad ſeruandas fruges ipſas: ſinguli poſ
ſeſſores vel conductores ſolent ad cuſtodiendas fru-
ges ſuſcipere, quaſi iam fideles epiſtolam decurione
mittente, vel ſinguli tranſeuntes [quibus neceſſe eſt] per
eos trāſire. Mihi diſceptatio in corde nata eſt, ſi ille poſ
ſeſſor, qui ſuſceperit Barbarum, cuius fides per dæmo-
num iurationem firma viſa eſt, non coinquinatur, vel
ipſe, vel illa quę cuſtodit, vel ille qui deducitur à dedu
ctore Barbaro. Sed hoc debes ſcire, quia qui iurat Bar-
barus à poſſeſſore pro ſeruandis frugibus accipiat au-
rum vel à viatore deductor, ſed tamen cum hac veluti
mercede quæ ſolet dari à poſſeſſore vel à viatore, iura-
mentum etiam illud in medio eſt mortale datum de-
curioni vel tribuno: Quod perturbat me ne polluat
illum qui ſuſcipit Barbari iuramentum, vel illa quæ
cuſtodit Barbarus. Quacunque enim cōditione etiam K
auro dato & obſidibus datis, vt audiui, tamen iuramē-
tum iniquum medium interceſsit. Dignare autem mi-
hi definite reſcribere & non ſuſpenſe. Quod ſi ipſe ſcri
bas dubitanter, ego maiores dubitationes incidere poſ
ſum quàm antequam interrogaſſem. Hoc etiam audi-
ui, quia ipſi homines conductores qui præſunt rei
meæ, iuramentum per dæmones ſuos iurantibus Bar-
baris accipiunt pro reſeruandis frugibus. Si ergo cum
illi iurant per dæmones ſuos vt cuſtodiant fruges, non
polluunt ipſas fruges, vt ſi inde manducauerit Chri-
ſtianus ſciens, vel deprædatio † ipſarum rerum fuerit, *† de precio.*
coinquinetur, ſignificare dignare. Item ab alio audiui
quòd conductori non iuratur à Barbaro, & alter di-
xit, quia iuratur conductori. Si etiam falſum mihi di-
xit ille, qui dixit iurari cōductori, ſi iam pro hoc quod
ſolum audiui non debeo vti de ipſis frugibus, vel de
precio ipſarum propter auditum ſolum, quia dictum
eſt, Si autem quis dixerit hoc immolaticium eſt idolis,
nolite manducare propter illum qui indicauit, ſi ta-
men etiam hæc cauſa ſimilis eſt cauſæ de immolaticio? L
Quod ſi ita eſt, quid debeo de ipſis frugibus, vel de pre-
cio ipſarum facere? Si debeo requirere de vtroque, qui
mihi dixit, quia non iuratur conductori, aut qui dixit
quia iuratur cōductori, & dictum vniuſcuiuſque pro-
bare per teſtes, qui verum dixit de illis duobus, & tan-
diu non contingere de ipſis frugibus, vel de precio
quandiu mihi probatum fuerit ſi verum dixit ille qui
dixit quia non iuratur conductori? Si Barbarus qui per
iuramentum ſuū iurat malum, fecerit illum Chriſtia-
num conductorem vel Tribunum qui limiti præeſt iu
rare ſibi pro fide illi ſeruanda pro cuſtodiendis frugi-
bus, per ipſum iuramentum mortale per quod ipſe iu-
rat, ſi ſolus ille Chriſtianus coinquinatus ſit, an nō illa
quorū cauſa iurat. Aut ſi Paganus qui limiti præeſt iu-
rauerit Barbaro pro fide illi ſeruāda per mortale iura-
mentum, ſi nō coinquinat pro quibus iurat. Si quem mi-
ſero ad Arzuges ſi licet ei iuramentum accipere à Bar-
baro, illud mortale, & ſi nō coinquinatur ſi ſuſceperit
tale iuramentum Chriſtianus? Si de area trituratoria
tritici vel cuiuſcunque leguminis, aut torculari, de qua
dæmoni oblatum eſt, ſi licet inde manducare Chri-
ſtianum ſcientem, De luco ſi licet ad aliquē vſum ſuū M
Chriſtianum ſcientem ligna tollere? Si quis vadens ad
macellum vt emat carnem quæ non ſit immolaticia,
& cogitationes duas habuerit in corde, quod immola-
ta ſit, & non ſit immolata, & illam tenuerit cogitatio-
nem qua non immolata, ſi manducauerit an peccat? Si
quis bonam rem de qua dubitat an bona aut mala ſit
faciat et putat bonam, cum tamen putaſſet & malam,
ſi peccatum aſſcribatur ei? Si quis dixerit quod immo-
laticium eſt mētiens, & poſtea dixerit iterum quia mē-
titus eſt, & ad fidem verè mentitus eſt, ſi licet Chri-
ſtianum inde manducare aut vendere, & de precio vti
ex eo quod audiuit? Si Chriſtianus aliquis ambulans
paſſus neceſsitatem, victus fame vnius diei vel bidui,
vel multorum dierum, vt iam durare non poſsit, ita
occurrerit vt in ipſa neceſsitate famis in qua ſibi videt
iam mortē proximare, inuenerit cibum in idolio po-
ſitum, vbi nullus ſit hominum, & non poſsit inuenire
alium cibum, debet mori aut exinde cibari? Si Chri-
ſtianus videat ſe à Barbaro vel à Romano velle inter-
fici, debet eos ipſe Chriſtianus interficere ne ab illis
interficiatur. Vel ſi licet ſine interfectione eos repel-
lere vel impugnare, quia dictum eſt, Non reſiſtere ma- *Matth. 5.*
lo? Si

A Io? Si murũ possessioni debet Christianus facere propter hostem, & si ille Christianus, qui fecerit murum causa non existit homicidij, cum inde aliqui cœperint pugnare, & interficere hostes? Si licet de fonte bibere, vel de puteo, vbi de sacrificio aliquid missum est? Si de puteo qui in templo est & desertũ factum est, debet Christianus bibere? Si in templo quod colitur idoli puteus, ibi sit vel fons, & nihil ibi factum sit in eodẽ puteo vel fonte, si debet haurire aquas inde Christianus & bibere? Si Christianus debet in balneis lauare, vel in thermis in quibus sacrificatur simulachris? Si Christianus debet in balneis, quibus in die festo suo Pagani loti sunt lauare, siue cum ipsis siue sine ipsis? Si in solio vbi descenderunt Pagani ab idolis venientes in die festo suo, & aliquid illic in solio sacrilegij sui fecerint, & scierit Christianus, si debet in eodem solio descẽdere? Si Christianus inuitatus ab aliquo appositam habuerit carnem in escam, de qua dictum fuerit illi quia immolaticia est, & non manducauerit eam: postea autem ab aliquo translatam ipsam carnem aliquo casu inuenerit venalem & emerit eam, aut appositã habuerit ab aliquo alio inui-
B tatus & nõ cognouerit eã & mãducauerit, si peccat? Si de orto vel de possessione idolorũ, vel sacerdotum eorum debet Christianus sciens, olus emere vel aliquem fructum & inde edere? Sanè de iuramento vel de idolis vt laborem non patiaris in requirẽdo, quæ vt dominus donauit, inuenimus, ante oculos tuos volui proponere: si quid autẽ aliud apertius aut melius in scripturis inueneris, dignare mihi significare. Vnde quæ inue-
Gene. 31. nimus, hæc sunt, vbi Laban dixit ad Iacob, Deus Abraham & deus Nachor: quem autem deum, non signifi-
Gene. 26. cauit scriptura. Et iterum ad Abimelech quando venit ab Isaac vbi iurauit, vel qui cum illo erant, sed quale iuramentum, nõ significauit scriptura. Iterũ de idolis, vbi ad Gedeon dictum est à domino in libro Iudicũ, vt de
Iudicũ 6. vitulo quem occiderat holocaustum faceret. Et in Iesu
Iosue 6. Naue de Hiericho, vt omne aurum, argentum & æramentum inferretur in thesauris domini, & sanctũ vocatum est de ciuitate, quæ anathema est. Et quid est illud, quod in Deuteronomio positũ est: Nõ inferes abo-
Deute. 7. minationẽ in domum tuã, & anathema eris sicut hoc ipsum est? Dominus te seruet, saluto te, ora pro me.

C *Augustinus Publicolæ dissoluit aliquot ex propositis quæstionibus. Epistola CLIIII.*

HONORABILI & dilectissimo filio Publicolæ, Augustinus in domino salutẽ. Aestus animi tui posteaquam didici literis tuis, etiã mei continuo facti sunt, non quo me omnia talia permouerent, qualibus indicasti te esse permotũ, sed quomodo tibi auferrentur hi æstus, fateor, æstuaui, maxime quia petis vt definite tibi rescriberẽ, ne in maiores dubitationes incideres, quam antequã interrogasses. Hoc enim video nõ esse in mea potestate. Nam quomodolibet scripsero quæ mihi videntur esse certissima, si tibi non persuasero, proculdubio eris incertior. Non autem sicut mihi adiacet suadere, eo modo adiacet etiã
22. q. 1. Mouet. persuadere cuilibet. Verũtamen ne tuæ dilectioni negarem operulam meã, post aliquantam deliberationẽ
3. sentẽ. dis. 39. cap. post hæc. rescribendum putaui. Mouet te certe, vtrum eius fide vtendum sit, qui vt eam seruet per dæmonia iurauerit. Vbi te volo prius consyderare, vtrum si quispiam per
Prima quæstio de iureiurando. deos falsos iurauerit se fidem seruaturũ, & eam nõ seruauerit, non tibi videatur bis peccasse? Si enim tali iuratione promissam custodierit fidem, ideo tantum peccasse iudicaretur, quia per tales deus iurauit. Illud autẽ D nemo recte reprehẽderet, quia fidem seruauit. Nunc vero quia & iurauit per quos non debuit, & contra pollicitam fidẽ fecit quod non debuit, bis vtiq; peccauit, Ac per hoc qui vtitur fide illius quem constat iurasse per deos falsos, & vtitur non ad malã rem, sed ad licitã & bonam, nõ peccato eius se sociat quo per dæmonia iurauit, sed bono pacto eius quod fidem seruauit. Neque hic eandem fidẽ dico seruari qua fideles vocantur qui baptizãtur in Christo. Illa enim longe alia est longeq; discreta à fide humanorũ placitorum atq; pactorũ. Veruntamen sine vlla dubitatione minus malum est per *22. q. 1. sed quæritur.* deum falsum iurare veraciter, quàm per deũ verum fallaciter. Quanto enim per quod iuratur magis est san- *3. sen. dist. 39. cap. post hæc.* ctum, tanto magis est pœnale periuriũ. Alia ergo quæstio est, vtrum non peccet qui per falsos deos sibi iurari fecit, quàm ille qui ei iurat per deos falsos, quos colit. Cui quæstioni possunt illa testimonia suffragari, quæ ipse commemorasti de Laban & Abimelech, si tamen Abimelech per deos suos iurauit, sicut Labã per deum Iacob. Hæc, vt dixi, alia quæstio est, quæ me merito fortassis moueret, nisi illa exẽpla occurrissent de Isaac & E Iacob, & si qua alia possunt inueniri. Si tamen illud nõ *22. q. 1. in nouo.* adhuc mouet quod in nouo testamẽto dictum est: Ne omnino iuremus. Quod quidem mihi propterea di- *Matth. 5.* ctum videtur, non quia verum iurare peccatum est, sed quia peierare immane peccatum est. A quo nos longe esse voluit, qui omnino ne iuremus admonuit. Sed tibi aliud videri scio, vnde nunc disputandum non est, vt illud potius agamus vnde me consulẽdum putasti. Proinde sicut nõ iuras, ita nec alium, si hoc placet iura- *22. q. 1. quãuis.* re compellas, quamuis dictum sit ne iuremus: nusquam autem in scripturis sanctis legi meminerim, ne ab alio iurationem accipiamus. Alia vero quæstio est, vtrum ea pace debeamus vti, quæ inter alios inuicem iurantes facta est. Quod si noluerimus, vbi viuamus in terris, nescio vtrum inuenire possimus. Neque enim tantummodo limiti, sed vniuersis prouinciis pax conciliatur iuratione Barbarica. Vnde & illud sequetur, vt non fruges tantum quæ ab eis custodiuntur qui per deos falsos iurauerunt, sed vbique inquinata sint omnia, quæ ipsa pace muniuntur, quam iuratio illa confirmat. Quod si F absurdissimum est dicere, nec illa te moueant quæ mouebant. Item si de area vel torculari tollatur aliquid ad *26. q. 2. si de area.* sacrificia dæmoniorum sciente Christiano, ideo peccat si fieri permittit, vbi prohibendi potestas est. Quod si factum non comperit, aut prohibendi potestatem non habuit, vtitur mundis reliquis fructibus, vnde illa sublata sunt, sicut fontibus vtimur de quibus hauriri aquam ad vsum sacrificiorum certissime scimus. Eadem est etiam ratio lauacrorum. Neque enim spiritum deducere de aëre dubitamus, in quem scimus ire fumum ex aris omnibus & incensis dæmoniorum. Vnde apparet illud esse prohibitum, ne in honorem alienorum deorum aliqua re vtamur, aut vti existimemur, sic eam accipiendo, vt quamuis animo contemnamus, eos tamen qui nostrum animum ignorant ad hæc honoranda ædificemus. Et cum templa, idola, luci, & si quid huiusmodi data potestate, euertuntur, quamuis manifestum est, cum id agimus, non ea nos honorare, sed potius detestari: ideo tamen in vsus nostros priuatos dumtaxat & proprios non debemus inde aliquid vsurpare, vt appareat nos pietate ista destruere non auaricia. Cum vero in vsus communes non proprios ac priuatos, vel in honorẽ dei veri conuertuntur, hoc de illis

A habui diu amicum, habeo iam verũ amicum. Accessit enim etiam rerũ consensio diuinarum, quoniã qui mecum temporalem vitam quõdam iucundissima benignitate duxisti, nunc spe vitæ æternæ mecum esse cœpisti. Modo vero etiã de rebus humanis inter nos nulla dissensio est, qui eas rerum diuinarũ cognitione pensamus: ne plus eis tribuamus, quàm modus earũ iustissimus postulat: nec eas in aliquo contemptu abiiciendo, creatori earum domino rerum cœlestium atq; terrestrium faciamus iniuriam. Ita fit vt inter quos amicos non est rerum consensio diuinarum, nec humanarum plena esse possit ac vera. Necesse est enim vt aliter quàm oportet humana æstimet, qui diuina contemnit, nec hominem rectè diligere nouerit, quisquis eum nõ diligit qui hominem fecit. Proinde non dico nunc mihi plenius amicus est qui eras ex parte, sed quantum ratio indicat, nec ex parte eras, quando nec in rebus humanis mecum amiciciam veram tenebas. Rerum quippe diuinarum ex quibus rectè humana pensantur, socius mihi nondum eras, siue quãdo nec ipse in eis eram, siue postea quàm ego eas vtcunque sapere cœpi, à quibus tu longe abhorrebas. Nolo autem succenseas, nec B tibi videatur absurdum, quòd illo tempore cum in vana huius mundi æstuarem, quanuis me multum amare videreris, nondum eras amicus meus, quando nec ipse mihi amicus eram, sed potius inimicus. Diligebam quippe iniquitatem, & re vera quia diuina sententia est, qua scriptum est in sanctis libris: Qui diligit iniquitatem odit animam suam. *Psal.10.* Cum ergo odissem animam meam, verum amicum quo modo habere poteram, ea mihi optantem in quibus ipse meipsum patiebar inimicum? Cum vero benignitas & gratia saluatoris nostri illuxit mihi, non secundum merita mea, sed secundum ipsius misericordiam, tu ab hac alienus, quo modo esse posses amicus meus, qui vnde beat' esse possem penitus ignorabas, & non in hoc me amabas in quo mihi ipse iam fueram vtcunque amicus effectus? Gratias itaque deo, quòd te mihi amicum facere tandem aliquando dignatur. Nunc enim nobis est rerum humanarum & diuinarum cum beneuolentia & charitate consensio in Christo Iesu domino nostro verissima pace nostra. Qui duobus præceptis cuncta præconia diuina conclusit dicens: Diliges dominum deũ ex C toto corde tuo, & ex tota anima tua, & ex tota mente tua, & diliges proximum tuum tanquam teipsum. In iis duobus præceptis tota lex pendet & prophetæ. In illo primo rerum diuinarum, in hoc secundo rerum humanarum est cum beneuolentia & charitate consensio. Hæc duo si mecum firmissime teneas, amicicia nostra vera ac sempiterna erit, & non solum nos inuicẽ, sed etiam ipsi domino sociabit. Quod vt fiat, exhortor grauitatem & prudentiam tuam, vt iam etiam fideliũ sacramenta percipias. Decet enim ætatem, & congruit quantum credo moribus tuis. Memento quid mihi dixeris profecturo, comicum quidem de Terentio recolens versum, sed tamen aptissimum & vtilissimum. *Terentius.* Nunc hic dies vitam aliam affert, alios mores postulat. Quod si veraciter dixisti, sicut de te dubitare non debeo, iam profectò sic viuis, vt sis dignus baptismo salutari remissionem præteritorum accipere peccatorũ. Iam omnino non est cui alteri præter dominum Christum dicat genus humanum. Te duce si qua manent sceleris vestigia nostri, Irrita perpetua soluent formidine terras. *Virgilius.* Quod ex Entheo, † id est, ex sibyllino carmine se fassus est transtulisse Virgilius, quoniam for- *†Cumæo.*

tassis etiam illa vates aliquid de vnico saluatore in spiritu audierat quod necesse habuit confiteri. Hæc tibi D domine merito suscipiende & in Christo dilectissime, ac desyderãtissime frater, siue pauca, siue forsitan multa sint vtcunque occupatissimus scripsi, tua mereri scripta desydero, & te nomen dedisse inter competẽtes, vel daturum esse, iamiamq; cognoscere. Dominus deus noster in quem credidisti, & hic & in futuro seculo te conseruet domine merito suscipiende & in Christo dilectissime ac desyderantissime frater.

Augustinus Probam resalutat, & gratias agit quod de salute ipsius fuerit solicita. Epistola CLVI.

DOMINAE insigni & merito illustri & præstantissimæ filiæ Probæ, Augustinus. Est quidem ita vt dicis, quòd in corpore corruptibili anima constituta terrena quadam cogitatione † constringitur, & tali onere quodã modo depressa curuatur, vt in imo multa quàm in summo vnã facilius cõcupiscat & cogitet. *† cogitatione* Nam hoc etiã sancta scriptura ita dicit: Corpus enim quod corrumpitur aggrauat animã, & deprimit terrena inhabitatio sensum multa cogitantem. *Sapien.9.* E Sed ideo venit saluator noster, qui mulierem illam in Euangelio per decem & octo annos curuam, quæ fortasse hoc significabat, verbo salutis erexit, vt anima Christiana non frustra audiat, Sursum cor: Nec frustra respondeat, se habere ad dominũ. *Luca.13.* Quod intuens rectè facis, mala huius mundi tolerabilia ducere spe futuri. Sic enim vsu quodam bono conuertuntur in bonũ dum non augent nostram concupiscentiam, sed exercent patientiam, de qua re Apostolus ait: Scimus quoniam diligentibus deum omnia cooperantur in bonum. *Roma.8.* Omnia, inquit, Non solum ergo illa quæ appetuntur vt suauia, verumetiam illa quæ, vt molesta vitantur, quando alia sic sumimus ne capiamur, alia sic ferimus ne frangamur. Et secundum præcepta diuina in omnibus gratias agimus ei de quo dicimus: Benedicam dominum in omni tempore, semper laus eius in ore meo: Et bonum est mihi quoniã humiliasti me, vt discam iustificationes tuas. *Psal.33.* *Psal.118.* Neque enim recurs si fallacis prosperitatis semper hic tranquillitas arrideret, anima humana portum illum veræ certæq; securitatis appeteret, domina insignis & merito illustris & præstantissima filia. F Reddens itaque debitum prẽstãtiæ tuæ salutationis obsequium, agẽnsque gratias quod salutis nostræ religiosissimam curam geris, posco tibi à domino futuræ vitæ præmia, præsentisque solatia, omniũq; vestrum in quorum cordibus per fidem habitat Christus, me dilectioni orationiq; commẽdo. Et alia manu.

Deus verus & verax veraciter consoletur cor tuum, & protegat salutem tuam, domina insignis & merito illustris ac præstantissima filia.

Augustinus Optato demonstrat, quid de animarum origine certũ sit, quid adhuc salua fidei rectitudine quæri nesciri ve possit. Epistola CLVII.

DOMINO beatissimo & syncera dilectione desyderabili fratri & coëpiscopo Optato, Augustinus in domino salutem. Quanuis tuæ sanctitatis nullas ad meipsum datas acceperim literas, tamen quia illæ quas ad Mauritaniam Cæsariensem misisti, me apud Cæsaream præsente venerunt, quò nos iniuncta nobis à venerabili Papa Zozimo Apostolicæ sedis Episcopo Ecclesiastica necessitas traxerat, *Retra.56.* factum est vt ea quæ scripsisti etiam ipse perlegerem, tradente mihi eandem epistolam tuã famulo dei sancto

Renato, in Christo nobis fratre charissimo, Quo pe-
ente & mihi licet aliis occupato vehementer instante,
d ea sum respondere cōpulsus. Accessit huc etiam al-
erius sancti & cum debito honore nominandi fratris
nostri, & quantum ab illo comperi necessarij tui Mu-
nsis cum in supradicto oppido remoraremur aduen-
us. Qui mihi retulit etiam sibi missas de hac re lite-
as venerationis tuæ, Et me de hac ipsa quæstione con
uluit, vt quid inde sentirem, vel meis vel suis rescrip-
is ad te faceret peruenire, vtrum scilicet animæ vt
corpora propagatione nascantur, sintq; ex illa vna quę
primo homini creata est. An creator omnipotens, qui
vtique vsque nunc operatur, sine vlla propagatione
nouas faciat singulis proprias. De qua re antequam a-
iquid admoneam, synceritatem tuā scire volo, in tam
multis opusculis meis nunquā me fuisse ausum de hac
quæstione definitam proferre sententiam, & impuden
ter referretur in literas ad alios informandos, quod a-
pud me non fuerit explicatum. Quarum autem rerum
atq; causarum consyderatione permouear, vt in neutrā
assertionem meus inclinetur assensus, sed adhuc inter
vtrāque disceptem, nimis longum est hac epistola ex-
primere. Nec tam necessarium, vt hoc omisso nō possit
de hac quæstione quod satis est deputari, & si non ad
auferendam cunctationē, certe ad cauendam temeri-
tatem. Illud enim vbi vel maxime fides Christiana con
sistit, quod per hominem mors, & per hominem resur-
rectio mortuorum, Sicut enim in Adam omnes mo-
riuntur, ita & in Christo omnes viuificabūtur. Et quod
per vnum hominē peccatum in hunc mundū intrauit,
& per peccatū mors, & ita in omnes homines pertran-
siit in quo omnes peccauerunt. Et quod iudicium qui-
dem ex vno in condemnationē. Et quod per vnius de-
lictum in omnes homines ad condemnationē, & per
vnius iustificationē in omnes homines in iustificatio-
nem vitæ: Et si qua alia testimonia declarant neminem
nasci ex Adā, nisi vinculo delicti & damnationis ob-
strictum, neminemq; inde liberari nisi renascendo per
Christum, tam inconcusse tenere debemus, vt sciamus
eum qui hoc negauerit, nullo modo ad Christi fidem,
& ad eam quæ per Christū datur pusillis & magnis dei
gratiam pertinere. Vnde si origo animæ lateat, dum ta
men redemptio clareat, periculū non est. Neq; enim in
Christum credimus vt nascamur, sed vt renascamur
quomodocunq; nati fuerimus. Hactenus autem dici-
mus sine periculo latere animæ originem, vt nō tamen
eam partē dei esse credamus: sed creaturā. Nec de deo
natam, sed ab illo factam atq; in eius genus adoptan-
dam mirabili dignatione gratiæ, non parili dignitate
naturæ. Nec eam corpus esse sed spiritum, non creato-
rem vtiq;, sed creatum. Nec ideo venisse in hoc corpus
corruptibile quo grauatur, quòd illuc eam vitæ in cœ-
lestibus vel in quibuslibet aliis partibus mundi antea
malæ gestæ merita compulerunt. Nondum enim na-
tos Apostolus, cum de Rebeccæ geminis loqueretur, ni
hil egisse dicit boni vel mali, vt non ex operibus qui-
bus nullis alter distinguebatur ab altero, sed ex vocan-
te diceretur minori seruiturum esse maiorem. His igi-
tur firmissime constitutis, si tam reconditum atq; ab-
ditum est in occultis operibus dei, vt nec scripturarum
diuinarum manifesto eloquio declaretur, vtrum prop-
terea nihil boni vel mali nondum nati egisse creden-
di sint, quia non ex aliis propagatas, sed mox ex nihi-
lo creatas animas singuli accipiunt: an quia cum es-
sent originaliter in parentibus, adhuc ipsi nulli erant,
qui suas & proprias vitas agerent, illa tamen sit fides K
salua qua credimus nullum hominum, siue maioris si- 3. sen. dist.
ue paruulæ quamlibet & recentis ætatis liberari à con- 25. Cap. 1.
tagione mortis antiquæ & obligatione peccati quod
prima natiuitate contraxit, nisi per vnum mediatorem 1. Timo. 2.
dei & hominum, hominē Christum Iesum, Cuius ho-
minis eiusdemq; dei saluberrima fide, etiam illi iusti
salui facti sunt, qui priusquam veniret in carne, credi-
derunt in carne venturū. Eadem namq; fides est & no-
stra & illorū, quoniā hoc illi crediderunt futurū, quod
nos credimus factū. Vnde dicit Apostolus Paulus. Ha- 2. Corin. 4.
bentes autē eundem spiritū fidei, secundū quod scriptū Psal. 115.
est: Credidi propter quod locutus sum: & nos credim⁹
propter quod & loquimur. Si ergo eundē spiritū fidei
& illi habebant qui venturū in carne Christū prænun-
ciarunt, quē etiam illi qui eū venisse nunciarunt, sacra-
menta esse potuerūt pro temporū diuersitate [diuersa]
ad vnitatē tamen eiusdē fidei concordissime recurrē-
tia. Scriptū est in Actibus Apostolorū loquēte Aposto- Act. 15.
lo Petro: Nūc ergo quid tentatis deū imponere iugum
supra collū discipulorū, quod neq; patres nostri neque
nos portare potuimus, sed per gratiā domini Iesu cre- L
dim⁹ nos saluos fieri quēadmodū & illi? Si ergo & illi,
id est, patres portare iugū legis veteris nō valentes, per
gratiā domini Iesu saluos se fieri crediderūt, manifestū
est ꝙ hæc gratiā etiā antiquos iustos viuere fecit ex fi-
de. Iustus enim ex fide viuit. Lex autē subintrauit vt abū Abac. 2.
daret delictū, vt superabundaret gratia per quā sanaretꝰ Roma. 5.
delicti abundātia. Si enim data esset lex quæ viuifica-
re posset, omnino ex lege esset iusticia. Cui tamē bono Gala. 5.
lex † data sit, consequēter adiunxit dicēs: Sed conclusit † aliàs, Cur
scriptura omnia sub peccato, vt promissio ex fide Iesu tamē bonū
Christi daretur credētibus. Danda itaq; fuerat lex quæ lex, &c.
manifestius sibiipsum ostenderet hominem, ne super-
bus animus humanus à seipso se posse esse iustum pu- Roma. 10.
taret, & ignorans dei iusticiam, id est, quæ homini ex
deo est, & suā volens constituere, id est, quasi suis viri-
bus partam, iusticiæ dei subiectus nō fieret. Oportebat
itaque vt addito mandato cuius vox est: Non concu- Roma. 7.
pisces, superbo peccatori etiam præuaricationis crimē
accederet, atque ita gratiæ medicinam non sanata per 3. sen. dist.
legem sed conuicta infirmitas quæreret. Proinde cum 25. cap. 2.
omnes iusti, hoc est, veraces dei cultores, siue ante in- M
carnationem, siue post incarnationem Christi, nec vi-
xerint, nec viuant, nisi ex fide incarnationis Christi,
in quo est gratiæ plenitudo, profecto quod scriptum
est: Non esse aliud nomen sub cœlo, in quo oporteat Act. 4.
saluos fieri nos, ex illo tempore valet ad saluandū ge-
nus humanum, ex quo in Adam viciatū est genus hu-
manum. Sicut enim in Adam omnes moriuntur, ita & 1. Corin. 15.
in Christo omnes viuificabuntur. Quia sicut in regno
mortis nemo sine Adam, ita in regno vitæ nemo sine
Christo. Sicut per Adam omnes iniusti, ita per Chri-
stum omnes iusti [homines:] Sicut per Adam omnes
mortales in pœna facti sunt filij seculi, ita & per Chri-
stum omnes immortales in gratia fiunt filij dei. Cur au
tem creentur etiā illi quos creator præsciuit ad dāna-
tionem non ad gratiā pertinere, beatus Apostolus tāto
succinctiore breuitate, quāto maiore authoritate com-
memorat. Deum enim dicit volentem ostendere irā,
& demonstrare potentiam suam attulisse in multa pa- Roma. 9.
tientia vasa iræ quæ perfecta sunt in perditionem, & vt
notas faceret diuitias gloriæ suæ in vasa misericor-
diæ, quem superius dixerat tanquā figulum luti ex ea-
dem massa facere, aliud vas in honorem, aliud in con-
tume-

A tumeliam. Merito autem videretur iniuſtum, quod fiunt vaſa iræ ad perdinonem, ſi non eſſet ipſa vniuerſa ex Adam maſſa damnata. Quod ergo fiunt inde naſcendo vaſa iræ, pertinet ad debitam pœnam. Quod autem fiunt renaſcendo vaſa miſericordiæ, pertinet ad indebitam gratiam. Oſtendit ergo deus iram ſuam, nõ vtique animi perturbationem, ſicut eſt, quæ ira hominis nuncupatur, ſed iuſtam fixamq; vindictam, quæ de ſtirpe inobedientiæ ducitur propago peccati atque ſup-
Iob.14. plicij. Et homo natus ex muliere, ſicut in libro Iob ſcriptum eſt, breuis eſt vitæ & plenus iracundiæ. Eius enim rei vas eſt qua plenus eſt, vnde iræ vaſa dicũtur. Oſtendit & potentiam ſuam, qua bene etiam vtitur malis, multa illis naturalia & temporalia bona largiens, eorumq; maliciam ad exercendos & comparatione admonendos bonos accommodans, vt in eis diſcãt agere gratias deo, quod ab eis, non ſuis meritis qui in ea-
**pares fuerãt, aut paria fecerãt.* dem maſſa paria fuerunt,* ſed illius miſeratione diſcreti ſunt. Quod maxime apparet in paruulis, de quibus cum per Chriſti gratiam renaſcuntur, & iſtam vitam in illa tenera ætate finientes, in æternam tranſeunt & beatam, dici non poteſt quod libero diſcernuntur arbitrio ab aliis infantibus, qui ſine hac gratia in ipſius
B maſſæ damnatione moriuntur. Si autem hi ſoli crearentur ex Adam, qui eſſent per gratiam recreandi, & præter illos qui in dei filios adoptantur, nulli alij homines naſcerentur, lateret beneficium quod donaretur indignis, quia nullis ex eadem damnabili ſtirpe venientibus debitum ſupplicium redderetur. Cum vero attulit in multa patiennia vaſa iræ, quæ perfecta ſunt in perditionem, non ſolum oſtendit iram & demonſtrauit potentiam ſuã redhibendo vindictã, & bene vtendo non bonis, ſed etiam notas fecit diuitias gloriæ ſuæ in vaſa miſericordiæ. Ita enim quid præſtetur ſibi diſcit gratis iuſtificatus, dum non ſuo merito, ſed gloria largiſsimæ dei miſericordiæ diſcernitur à damnato, cũ quo eadem iuſticia fuerat, & ipſe dãnandus. Tam multos autẽ creando naſci voluit, quos ad ſuã gratiam nõ pertinere præſciuit, vt multitudine incõparabili plures ſint illis, quos in ſui regni gloriam filios promiſsionis prædeſtinare dignatus eſt, vt etiã ipſa reiectorũ multitudine oſtẽderetur, quàm nullius momẽti ſit apud deũ iuſtum quãtalibet numeroſitas iuſtiſsime damnatorũ.
C Atque vt hinc quoque intelligant qui ex ipſa damnatione redimuntur, hoc fuiſſe debitum maſſæ illi vniuerſæ, quod tam magnæ parti eius redditũ cernerent, non ſolum in eis, qui originali peccato multa addunt malæ voluntatis arbitrio, verũetiam in tam multis paruulis, qui tantummodo vinculo peccati originalis obſtricti, ſine gratia mediatoris ex hac luce rapiuntur. Tota quippe iſta maſſa iuſtæ damnationis reciperet debitũ, niſi ex ea faceret non ſolum iuſtus, ſed etiã miſericors figulus, alia vaſa in honorem ſecundum gratiam, non ſecundum debitum, dum & paruulis ſubuenit, quorum nulla merita dici poſſunt, & maiores præuenit, vt habere aliqua merita poſsint. Quæ cum ita ſint: ſi aſſertio tua non eò tendit, vt nouas animas dicas propter innocentiam nouitatis ſuæ, antequam ad peccandum libero vtantur arbitrio damnationi originali obnoxias eſſe non poſſe, ſed eas fide catholica cõfiteris, etiam ſi in illa tenera ætate de corpore exierint in damnationem perditionis ituras, niſi ſacramento mediatoris, qui venit quærere & ſaluum facere quod perierat libe-
Lucæ 19. rentur, quære vbi, vel vnde, vel quando cœperint damnationis meritum habere, ſi nouæ ſunt, ita ſanè vt deũ

non facias, nec aliquam naturam quam non condidit D
deus, vel peccati earum vel innocentium damnationis authorem. Et ſi inueneris quod te quærere admonui, quod ipſe adhuc fateor non inueni, defende quantum potes atque aſſere animarum infantium eiuſmodi eſſe nouitatem, vt nulla propagatione ducãtur, & nobiſcũ quod inueneris fraterna dilectione cõmunica. Si autẽ non inueneris, quare vel quo modo fiunt animæ infantium peccatrices, & nihil in ſeipſis habentes maliciæ, à quo cogantur ex Adam trahere vnde damnentur, cũ eas credas nõ ex illa prima peccatrice propagatas, ſed nouas atq; inſontes includi carne peccati: nec ſic iã temere in aliam ſententiã tua deflectatur aſſenſio, vt eas ex illa vna credas propagando traduci, ne forte alius inuenire poſsit, quod ipſe non poſsis, aut aliquando inuenias quod nunc nõ potes. Nam & illi qui animas ex vna propagari aſſerunt, quã deus primo homini dedit, atque ita eas ex parentibus trahi dicunt, ſi Tertulliani opinionẽ ſequuntur, profecto eas non ſpiritus, ſed corpora eſſe contendunt, & corpulentis ſeminibus exoriri. Quo peruerſius quid dici poteſt? Neque hoc Tertullianum ſomniaſſe mirãdum eſt, qui etiam ipſum creatorem deum nõ eſſe niſi corpus opinatur. Qua demẽ- E
tia repulſa à corde atque ore Chriſtiano, quiſquis animam ſicut eſt, nõ eſſe corpus ſed ſpiritum confitetur, & tamen in filios ex parentibus duci, in eo quidẽ nullis coarctatur anguſtiis, quòd omnes animas etiã paruulorũ quos Eccleſia non vtiq; in falſa, ſed in vera peccatorum remiſsione baptizat, vera fides prædicat trahere originale peccatũ propria primi hominis voluntate cõmiſſum, & in omnes poſteros generatione trãſmiſſum, ac ſola regeneratione purgandũ. Sed cũ conſyderari & pertractari cœperit quid dicatur, mirum ſi vllus ſenſus cõprehendit humanus, quo nã modo tanquã lucerna de lucerna accendatur, & ſine detrimento alterius alter inde ignis exiſtat, ſic anima de anima parentis fiat in prole, vel traducatur in prolem: Vtrũ incorporeum ſemen animæ, ſua quadã occulta & inuiſibili via ſeorſum ex patre currat in matrẽ, cum fit conceptus in fœmina: an quod eſt incredibilius in ſemine corporis lateat. Cum autem fluunt irrita ſine vllis conceptibus ſemina, vtrum ſemen animæ non ſimul exeat, an ſumma celeritate, atq; atomo temporis vnde exierat recurrat, an pereat? Et ſi perit, quo modo ipſa cu- F
ius mortale ſemen eſt, immortalis eſt anima? An immortalitatem tunc accipit, quando formatur vt viuat, ſicut iuſticia quando formatur vt ſapiat: & quo pacto eam deus fingat in homine, etiam ſi anima ſeminaliter trahatur ex anima, ſicut fingit in homine corporis membra, quanuis corpus ſeminaliter trahatur ex corpore? Si enim non ſpiritalis creatura fingeretur à deo,
non ſcriptum eſſet: Qui fingit ſpiritum hominis in ip- *Pſal. 32.*
ſo. Et in eo quod legitur: Qui finxit ſingillatim corda
hominum: † ſi per corda ſignificatæ ſunt animæ, fingi *† corum.*
eas poſſe quis dubitet? Sed quæritur, vtrum ex vna anima hominis primi, ſicut fingit ſingillatim facies hominum, ex vno tamen corpore hominis primi. Cum hæc atque huiuſmodi de hac re multa quærantur, quæ
nullo ſenſu cordis †explorari poſſunt, & à noſtra expe- *† carnis.*
rientia longe remota ſunt, atq; in abditiſsimis naturæ ſinibus latent, non erubeſcendũ eſt homini confiteri ſe neſcire quod neſcit, ne dum ſe ſcire mentitur, nunquã ſcire mereatur. Quis autem negat non vnius tantũ ſed omnis animæ creatorẽ deum atq; factorẽ, niſi qui eius eloquiis apertiſsime refragatur? Sine vlla quippe am-

bignitate per Prophetam dicit: Omnem flatum ego feci, animas videlicet intelligi volens, quod verba consequentia manifestant. Non itaque vnum quem facto ex terra homini primo inspiravit, sed omnē flatum ipse fecit, ipse adhuc facit. Quæritur tamen, vtrum omnē flatum ex illo vno flatu, sicut omne corpus homini ex vno illo corpore faciat: an vero noua quidem corpora faciat ex vno, animas autē nouas ex nihilo. Quis enim congrua suis originibus genera rerum etiam de seminibus facit, nisi qui ipsa semina sine seminibus fecit? Sed vbi res naturaliter obscura nostrum modulum vincit, & aperte diuina scriptura nō subuenit, temere hinc aliquid definire humana coniectura præsumit. Secundū vitas autē, quas proprias habere incipiunt, nouos homines dicimus nasci, siue anima, siue corpore. At vero secundum originale peccatum veteres nascuntur, ideo baptismate renouantur. Aliquid ergo certum de animę origine nondū in scripturis canonicis cōperi. Nam ij qui nouas sine vlla propagine asserunt animas fieri, inter testimonia, quibus id nituntur ostendere, ponunt etiam illa duo, quæ pauloante cōmemoraui. Qui fingit spiritū hominis in ipso: Et qui finxit singillatim corda hominum. De quibus vides quemadmodū possit à resistentibus responderi. Vtrum enim cum fingit ex alio fingat, an ex nihilo, incertum est. Illud tamen inter cætera testimonium mihi videtur esse præcipuū, quod in libro Salomonis Ecclesiaste legitur: Et reuertetur puluis in terram sicut erat, & spiritus reuertetur ad deum qui dedit eum. Sed facillime respondetur: Corpus in terram, de qua factum est primum hominis corpus, & spiritus ad deū, à quo facta est prima hominis anima. Sicut enim nostrum corpus, inquiunt, quamuis ex primo illo corpore propagatum sit, eò tamen redit vnde ipsum primum corpus effectum est. Sic anima nostra quamuis ex illa anima propagata, non ad nihilum, quia immortalis est, sed ad illum redit à quo ipsa prima anima facta est. Ac per hoc illud quod scriptum est de spiritu cuiusque hominis, quod redeat ad deum qui dedit eum, nō soluit istam obscurissimā quæstionem, quia siue ex illo vno, siue ex nullo alio, deus vtique dedit eum. Itemq; illi qui propaginem animarum inconsyderata temeritate defendunt, inter alia testimonia quæ suæ causæ suffragari arbitrantur, nullum quasi manifestius & expressius pro se possunt putare proferendum, quàm id quod in Genesi scriptum est: Omnes autem animæ quæ introierunt cum Iacob in Aegyptum, qui exierunt de femoribus eius. Hoc enim velut euidentissimo testimonio possunt credi animæ in filios ex parentibus propagari, quoniam satis aperte dictum videtur, animas etiam de femoribus Iacob, non sola exisse corpora filiorum. Vt eo modo etiam illud intelligi velint à parte totum, quod dixit Adam, cum illi mulier eius ostenderetur. Hoc nunc os ex ossibus meis, & caro de carne mea. Non enim dixit: Et anima de anima mea: sed ita fieri potest, vt carne nomine vtrunque intelligatur, sicut hic animas nominauit, & tamen etiam corpora in filiis intelligi voluit. Sed hoc testimonium certe, quasi tam clarum atque manifestum enodandæ huic quæstioni non sufficeret, nec si ita legeretur genere fœminino, quæ exierunt de femoribus eius, vt animas intelligeremus vsquequaque exire. Ideo autem non sufficeret, quoniam & animæ nomine corpus solum posse significari, modo quodam locutionis ostenditur, quo significatur per id quod cōtinet illud quod cōtinet, sicut ait quidā: Vina coronant, cum coronarentur vasa vinaria. Vinum enim continetur & vas continet. Sicut ergo appellamus Ecclesiam basilicā, qua cōtinetur populus, qui vere appellatur Ecclesia, vt nomine Ecclesiæ, id est, populi, qui continetur, significemus locū qui continet. Ita quòd animæ corporibus continentur, intelligi corpora filiorū per nominatas animas possunt. K

Sic enim melius accipitur etiā illud quod lex inquinari dicit eum, qui intrauerit super animam mortuā, hoc est, super defuncti cadauer, vt nomine animæ mortuæ, mortuum corpus intelligatur, quod animam continebat: quia & absente populo, id est, Ecclesia, locus tamen ille nihilominus Ecclesia nuncupatur. Hæc responderentur, si vt dixi, fœminino genere positum esset, quæ exierunt de femoribus Iacob, id est, quæ animæ. Nunc vero cum masculinum genus sit positum, id est, qui exierūt de femoribus Iacob, quis nō ita intelligere malit, omnes animæ eorum qui exierunt de femoribus eius, id est, animæ hominum, vt etiā sic possint intelligi secundum corpus tantummodo exisse homines de femoribus patris, quorum erant illæ animæ, per quarum numerum intelliguntur tot homines. Vellem autē legere libellum tuum, cuius mentionē fecisti in literis tuis, ne forte aliqua ibi testimonia nō ambigua posuisti. A me autē cum quęsisset amicus mihi charissimus, & diuinarum studiosissimus literarum, quid de hac quæstione sentirem, eique remota verecundia, hinc æstus meos & ignorantiā fassus essem, scripsit inde longe trans mare ad doctissimū virū, cui rescripsit ille, vt potius me consuleret, nesciēs quod iam fecerat, nec aliquid à me certum ac definitū audire potuerat. Significauit tamen in eadē breui epistola sua, se potius fieri quàm propagari animas credere. Simul etiam admonens animarū propaginem, quia ipse in Oriente est, Occidentalem Ecclesiam solere sectari. Hac ego maiore occasione comperta, scripsi ad eum non breuē librum, consulens eum & petens vt prius me doceat, & tunc ad me mittat quos doceā. Qui liber meus nō vt doctoris, sed inquisitoris, & potius discere cupientis apud me legi potest: mitti vero vspiam non debet, vel cuiquam foras dari, nisi cū rescripta domino adiuuante percepero, id quod ille sentit, promptissime ac libētissime defensurus, si me docere potuerit, quo modo animæ non ex Adam veniāt, & tamen ex illo iustam sortem damnationis inueniāt, nisi ad remissionem peccatorum renascendo perueniant. Absit enim vt credamus vel animas paruulorum in lauacro regenerationis falsam accipere peccatorum mundationem, vel deum esse, aut aliquam naturam quam non condidit deus, illius ex qua mundantur inquinationis authorem. Donec ergo aut ille rescribat, aut ego si deus voluerit aliquo modo discam, si nullam de illa peccatrice originem ducit, quæ causa sit animæ subeundi originale peccatum, quod necesse est esse in omnibus paruulis, ad quod eam nec deus cogit insontem, quia peccandi author nō est, nec vlla mali natura, quæ non est, nihil tale audeo prædicare. Te autem si libenter vel patienter admittis, charissime frater, admoneo, ne hæresim nouā minus cautus incurras, quæ antiquissimæ fidei stabilita molitur fundamenta conuellere aduersus dei gratiam disputando, quam dominus Christus pusillis & magnis ineffabili bonitate largitur. Cuius vel authores, vel certe acerrimi notissimiq; fautores, cum Pelagius & Cœlestius extitissent, conciliorum Episcopalium vigilantia in adiutorio saluatoris, qui suam tuetur Ecclesiam, etiam à duobus venerabilibus antistitibus apostolicæ sedis, Papa Innocentio & Papa

Nume. 19.

L

Hieronym.

M

A Papa Zozimo, nisi correcti etiam egerint pœnitentiã,
toto Christiano orbe damnati sint. De quibus exempla
recentium scripturarum, siue quæ specialiter ad Afros,
siue quæ vniuersaliter ad omnes Episcopos de memo-
rata sede manarunt, ne forte ad vestram sanctitatem
nondum peruenerint, vobis curauimus mitti ab eis fra
tribus, quibus & has literas vt tuæ venerationi dirige-
rent, dedimus. Hi autem non ideo sunt hæretici, quia
dicunt animas originem de illa prima peccatrice non
ducere, quod vel aliqua fortasse ratione vera dici po-
test, vel sine fidei labe nesciri: sed hinc conantur effice-
re, vnde omnino apertissimi hæretici iudicantur, ani-
mas paruulorum nihil mali ex Adam trahere, quod
sit lauacro regenerationis expiandum. Nam Pelagij
de hac re argumentatio, quæ inter alia eius damnabi-
lia etiam literis Apostolicæ sedis adiuncta est, ita se ha-
bet. Si anima, inquit, ex traduce non est, sed sola caro
tantum habet traducem peccati, sola ergo pœnam me-
retur. Iniustum est enim, vt hodie nata anima, non ex
massa Adæ, tam antiquum peccatum portet alienum:
quia nulla ratione conceditur, vt deus qui propria pec
B cata dimittit, vnum imputet alienum. Si ergo ita po-
tes animarũ asserere sine vlla propagine nouitatem, vt
ratione iusta & à fide catholica nõ aliena, etiam sic pec
cato primi hominis ostendantur obnoxiæ, assere quod
sentis vt potes. Si autem non eas aliter potes à propa-
gatione facere alienas, nisi vt simul facias ab omni pec-
cati vinculo liberas, cohibe te ab huiusmodi disputa-
tione omnimodo. Non est enim falsa etiam in paruu-
lorum baptismate remissio peccatorum, nec verbote-
nus dicitur, sed veraciter agitur. Nã vt iam verbis vtar
quæ in ipsa epistola beatissimi antistitis Zozimi legũ-
tur: Fidelis dominus in verbis suis, eiusq; baptismus re
ac verbis, id est, opere, confessione & remissione vera
peccatorũ, in omni sexu, ætate, conditione generis hu-
mani eandem plenitudinem tenent. Nullus enim nisi
qui peccati seruus est, liber efficitur, nec redemptus di-
ci potest, nisi qui vere per peccatũ fuerit ante captiuus,
Ioan.8. sicut scriptum est: Si vos filius liberauerit, vere liberi e-
ritis. Per ipsum enim renascimur spiritaliter. Per ipsum
crucifigimur mũdo. Ipsius morte mortis ab Adam om
nibus nobis introductæ atque transmissæ vniuersæ a-
C nimæ, illud propagatione contractum chirographum
rumpitur, in quo nullus omnino natorum antequam
per baptismum liberetur non tenetur obnoxius. In his,
enim verbis apostolicæ sedis, tam antiqua atque fun-
data certa & clara est catholica fides, vt nefas sit de il-
la dubitare Christiano. Quoniam ergo morte Chri-
sti, non vnius aut aliquarum, sed vniuersæ animæ pro-
pagatione contractum mortis chirographum rumpi-
tur, si potes animas sic alienas à propagatione defen-
dere, vt tamẽ hoc chirographo quod sola Christi mor
te rumpendum est rectissima ratione demonstrentur
obstrictæ, nec sua propagatione, sed carnis hoc debito
iuste appareant obligatæ, non solum nemine prohibẽ-
te defende, verumetiam id nobis quo modo tecum de-
fendere possimus, ostende. Si autem aliter non potes
quod de animarũ nouitate sentis, asserere, nisi vt eas di
cas peccato primi hominis nõ teneri, aut per propaga-
tionem non suã, sed carnis, authore deo, vel nescio qua
mali natura innocentissimas fieri peccatrices, melius
origo animæ latet, dum tamen eam nõ dubitemus dei
esse creaturã, quàm vel de[us] peccati author dicatur, vel
cõtra deũ aliena mali natura introducatur, vel baptis-
ma paruulorum irritum ducatur. Vt autem & à me tua
dilectio de hac quæstione aliquid audiat definitũ, non D
parui æstimandum, immo præcipue necessarium atque
retinendũ, quomodolibet se origo habeat animarum,
siue ex illa vna, siue ex nulla alia propagentur, Media-
toris tamen animã nullum ex Adam traxisse peccatũ
dubitare fas non est. Si enim nulla propagatur ex alte-
ra, vbi omnes tenentur propagata carne peccati, quan-
to minus credendum est ex propagine peccatricis ani-
mam venire potuisse, cuius caro venit ex virgine, non
libidine concepta, sed fide, vt esset in similitudine car-
nis peccati, non in carne peccati. Si autem peccato pri-
mæ animæ peccatricis, ideo cæteræ tenentur obnoxiæ,
quia ex illa sunt propagatæ, profecto illa quã sibi vni-
genitus coaptauit, aut peccatũ inde non traxit, aut om-
nino inde non tracta est. Neque enim non potuit ani-
mam sibi trahere sine peccato, qui soluit nostra pecca-
ta, aut qui nouam creauit ei carni, quam sine parente fe
cit ex terra, non potuit nouam creare carni, quam sine
viro sumpsit ex fœmina. Hoc sicut potui non quidem
ad me datis, sed tamẽ ad charissimos nostros sanctita-
tis tuæ literis, nõ peritia quã desyderasti, sed solicita di E
lectione respondi. Si grate accipis & admonitionẽ fra-
ternam etiam vtilem, non errando, sed prudenter con
syderando cum Ecclesiæ pace conseruas, deo gratias.
Si autem me ista nondum nosse miraris, vel etiam nec
miraris, & me aliquid certum de origine animarum
salua ista fide quæ certissima atq; clarissima est, mutua
charitate docere nõ renuis, multo vberius, deo gratias.
Memor nostri domino semper viuas, domine beatissi
me & syncera dilectione desyderabilis frater.

Augustinus Marcellino, vt quæ aduersus Donatistas in concilio Episcoporum decreta sunt publicẽtur, rogans vt qui nolunt resipiscere castigentur, sed citra mortis pœnã.

Epistola CLVIII.

DOMINO merito insigni multumq; charissi-
mo ac desyderãtissimo filio Marcellino, Au-
gustinus in domino salutẽ. Gesta quæ pro-
misit præstantia tua vehemẽter expecto, & in
Ecclesia Hipponẽsi iamiã cupio recitari, ac fieri potest
per omnes Ecclesias etiam in nostra diœcesi constitu-
tas: vt audiant homines pleneq; agnoscant confesso-
res iniquitatis, non dei timore extorquente pœniten-
tiam, sed iudiciaria diligentia crudelissimorum pecto- F
rum aperiente duriciam: siue illorum qui de homici-
dio & de excæcato ac debilitato presbyteri corpore cõ
fessi: siue illorum qui si illa scire potuissent, quamuis si-
bi dicerent displicere, negare non ausi sunt, refugien-
tes catholicam pacem, velut ne criminibus polluantur
alienis, & in illo schismatis sacrilegio inter scelerato-
rum tam immanium tantam multitudinem perduran-
tes: siue etiam illorum qui se inde non recessuros etiam
demonstrata sibi catholica veritate, & Donatistarum
peruersitate dixerunt: Non est leue quod deus agi vo-
luit per operam tuam. Vtinam tales eorum causas cre- *Theopropia*
bras sic audias & facinora eorum atq; insana pertina- *seu theopro*
cia sic sæpe prodatur, eademq; publicata gesta in om- *piũ Græcis*
nium noticiam perferantur. Quod autem scripsit exi- *oraculũ. Vi*
mietas tua dubitare te, verum in theopropia debeas *detur sic ap*
eadem gesta iubere proponi, fiat si potest illuc frequens *pellatus lo-*
confluere multitudo. Alioquin alius locus celebrior *cus vbi so-*
prouidendus est, non tamen vllo modo prætermitten- *lent Cæsarũ*
dum. Pœna sanè illorum quamuis de tantis sceleribus *edicta pro-*
confessorum, rogo te vt præter supplicium mortis sit, *mulgari.*
& propter conscientiam nostram, & propter catholi- *23.q.5. pœ-*
cam mansuetudinem cõmendandã. Ipse enim fructus *na.*

ad nos peruenit confeſsionis illorum, quia inuenit Eccleſia catholica vbi ſuã erga atrociſsimos inimicos ſeruet atque exhibeat lenitatem. In tanta quippe crudelitate quæcunq; præter ſanguinem vindicta proceſſerit, magna lenitas apparebit. Quod & ſi modo quibuſdã noſtris illa atrocitate commotis videtur indignum, & quaſi diſſolutionis & negligentiæ ſimile, tranſactis tamen motibus animorum, qui recentioribus factis ſolẽt turbulentius excitari, egregie luculenta bonitas apparebit, & ob hoc magis eadem geſta legere atque oſtendere delectabit, domine merito inſignis multũq; chariſsime ac deſiderantiſsime fili. Ibi eſt ſanctus frater & coëpiſcopus meus Bonifacius, & per diaconum Peregrinum, qui cum illo perrexit commonitorium direxi, quod ſic habe tanquã præſentiam meam. Et quod vobis in cõmune pro Eccleſiæ vtilitate placuerit, hoc adiuuante domino fiat, qui potens eſt miſericorditer opitulari in tantis malis. Modo Macrobius Epiſcopus eorum ſtipatus cuneis perditorum vtriuſque ſexus, hac atque illac circumit, aperuit ſibi baſilicas, quas poſſeſſorum quantuluſcunq; timor clauſerat. Pręſente autem procuratore viri clariſsimi Celeris Spõdeo, quem tuæ dilectioni commendaui multumq; commendo, vtcũque eorum frangebatur audacia: nunc vero poſteaquã Carthaginem profectus eſt, etiam in fundis ipſius baſilicas aperuit, populos congregat. Cum ipſo etiam eſt ille Donatus diaconus rebaptizatus, qui cum fuerit colonus Eccleſiæ, verſatus eſt in illa cæde præcipuus: qui tales non cum eo ſunt quando & ille cum ipſo eſt? ſi Proconſul vel ſimul ambo in illos eſtis ſententiã prolaturi. Et forte ille perſiſtit velle gladio vindicare, quãquam ſit Chriſtianus, & quantũ aduertere potuimus, non ſit ad hæc cruenta procliuis, tamen ſi neceſſe fuerit etiam geſtis iubete allegari epiſtolas meas, quas de hac re ſingulas vobis mittendas putaui. Soleo enim audire in poteſtate eſſe iudicis mollire ſententiam, & mitius vindicare quàm [iubeant] leges. Si autem nec literis meis ad hoc conſenſerit, hoc ſaltem præſtet, vt in cuſtodiam recipiantur, atque hoc de clementia Imperatoris impetrare curabimus, ne paſsiones ſeruorũ dei, quæ debent eſſe in Eccleſia glorioſæ, inimicorum ſanguine dehoneſtentur. Scio enim in cauſa clericorum Anaunenſium, qui occiſi à gentilibus nũc martyres honorantur, imperatorem rogatum facile conceſsiſſe, ne illi qui eos occiderant & capti iam tenebantur, pœna ſimili punirentur. Libros de Baptiſmo paruulorũ, cum iam codicem ipſum præſtantiæ tuę miſiſſem, cur abs te rurſus acceperim oblitus ſum: niſi forte cum inſpicerem, mendoſos eos repperi & emendare volui, quod mirabiliter impeditus, adhuc vſque nõ feci. Epiſtolam quoq; ad te ſcribendam & his adiungendam quã cum ibi eſſem iam dictare cœperam, paulo addito ſic eſſe imperfectam ſcias. Si autem rationem omnium dierũ & lucubrationum aliis neceſsitatibus impenſarum tibi poſſem reddere, grauiter contriſtatus mirareris, quanta me diſtendant quæ differri omnino non poſſunt, & negare illa non permittunt, † in quæ me petẽdo & admonendo argues † volentem, & ineffabiliter quia non poſſum dolentem. Cum enim ab eorum hominum neceſsitatibus aliquantulum vaco, qui me ſic angariant: vt eos nullo modo liceat euitare, nec contẽnere oporteat, non deſunt quæ dictanda præpono, ſic in articulis temporum conſtituta, vt dilationem temporũ non ferant. Sicut mihi fuit breuiatio geſtorũ collationis noſtræ ſatis operoſa, cum viderem neminem ſe velle tanto aggeri literarũ legendo committere. Sicut mihi fuit K etiam epiſtola ad ipſos laicos Donatiſtas, de hac eadẽ *a retra. 42.* collatione noſtra, quam modo aliquot lucubrationib9 terminaui. Sicut epiſtolæ duæ non breues, vna ad dilectionem tuam, altera ad virum illuſtrem Voluſianum, quas vos accepiſſe iam credo. Sicut nunc in manibus *a retra. 36.* habeo librum ad Honoratum noſtrum de quæſtionibus quibuſdã quinq;, quas mihi propoſuit, & per literas intimauit, cui nõ continuo reſpondere vides quàm minime oporteat. Charitas enim quæ tanquam nutrix fouet filios ſuos, non ordine amandi: ſed ordine ſubueniendi infirmiores fortioribus anteponit, quos tales vult eſſe, quales iam illi ſunt, quos non contemnendo: ſed de his confidendo interim præterit. Tales ergo mihi neceſsitates dictandi aliquid, quod me ab eis dictationibus impediat, quibus magis inardeſco, deeſſe non poſſunt, cum paululũ ſpacij vix datur inter aceruos occupationum, quibus nos alienæ vel cupiditates vel neceſsitates angariatos trahunt. Et quid faciam prorſus neſcio. Audiſti vnde mecum dominum depreceris, ſed etiam quod tam inſtanter, & tam crebro me admones, nolo ceſſes, non nihil agens. Commẽdo etiam ego ex- L cellentiæ tuæ Eccleſiam in Numidia conſtitutã, propter cuius neceſsitates ſanct9 frater & coëpiſcopus meus Delphinus à fratribus & coëpiſcopis meis ibi collaborantibus & compericlitantibus miſſus eſt. Nec de hac re plura ſcribo, cum ipſe præſente ſis auditurus. Cætera in commonitoriis inuenies, quæ ad presbyterum miſi, ſiue modo, ſiue per diaconum Peregrinum, ne mihi ea totiens iterare neceſſe ſit. Semper in Chriſto cor tuum vigeat, domine merito inſignis multũmq; chariſsime ac deſiderantiſsime fili. Filium noſtrum Rufinum Circenſem principalem commendo eximietati tuæ.

Auguſti. Marcellino Tribuno, vt Donatiſtas in quæſtione confeſſos atrocia facinora puniat citra ſuppliciũ capitis, non quod illi mereantur hanc clementiã, ſed quod ita congruat Eccleſiæ manſuetudini.

Epiſtola CLIX.

DOMINO eximio & merito inſigni atque chariſsimo filio Marcellino, Auguſtinus in domino ſalutem. Circuncelliones illos & cleri- *23. q. 5. circũcelliones* cos partis Donati, quos de Hipponenſi Eccleſia ad iudicium pro factis eorum publicæ diſciplinæ cura de- M duxerat, à tua nobilitate comperi auditos, & plurimos eorum de homicidio, quod in Reſtitutum catholicum presbyterum commiſerũt, & de cęde Innocẽtij alterius catholici presbyteri, atq; de oculo eius effoſſo, & de digito pręciſo fuiſſe confeſſos. Vnde mihi ſolicitudo maxima incuſſa eſt, ne forte ſublimitas tua cenſeat eos tãta legum ſeueritate plectendos, vt qualia fecerunt, talia patiãtur. Ideoq; his literis obteſtor fidem tuam quã habes in Chriſto, per ipſius domini Chriſti miſericordiã, vt hoc nec facias, nec fieri omnino permittas. Quãuis *Orat pro homicidis hæreticis.* enim ab eorum interitu diſsimulare poſſemus, qui non accuſantibus noſtris, ſed illorum notoria, ad quos tuendæ publicæ pacis vigilantia pertinebat, pręſentári videantur examini: nolumus tamen paſsiones ſeruorum dei, quaſi vice talionis paribus ſuppliciis vindicari. Nõ quo ſceleſtis hominibus licentiam facinorum prohibeamus auferri, ſed hoc magis ſufficere volumus, vt viui & nulla corporis parte truncati, vel ab inquietudine inſana ad ſanitatis ocium legũ coërcitione dirigantur, vel à malignis operibus alicui vtili operi deputentur. Vocatur quidem & iſta damnatio. Sed quis non intel-

ligat

A ligat magis beneficium quàm ſupplicium nuncupan-
dum, vbi nec ſæuiendi relaxatur audacia, nec pœniten-
di medicina ſubtrahitur. Imple Chriſtiane iudex pij pa-
tris officium, ſic ſuccenſe iniquitati, vt conſulere huma-
nitati memineris. Nec in peccatorum atrocitatibus ex-
erceas vlciſcendi libidinem, ſed peccatorum vulneri-
bus curandi adhibeas voluntatem. Noli perdere pater-
nam diligentiam, quam in ipſa inquiſitione ſeruaſti,
quando tantorum ſcelerum confeſsionem, non exten-
dente eculeo, non ſulcantibus vngulis, non vrentibus
flammis, ſed virgarum verberibus eruiſti. Qui modus
coërcitionis & à magiſtris artium liberaliũ, & ab ipſis
parentibus, & ſæpe etiam in iudiciis ſolet ab Epiſcopis
haberi. Noli ergo atrocius vindicare quod lenius inue-
niſti. Inquirendi quàm puniendi neceſsitas maior eſt.
Ad hoc enim & mitiſsimi homines facinus occulta-
tum diligenter atque inſtãter examinant, vt inueniant
quibus parcant. Vnde plerunque neceſſe eſt, exerceatur
acrius inquiſitio, vt manifeſtato ſcelere ſit vbi appareat
manſuetudo. Omnia quippe bona opera amant in luce
Matth. 5. conſtitui, non propter humanam gloriam, ſed vt vi-
B deant, ait dominus, bona opera veſtra, & glorificẽt pa-
trem veſtrum qui in cœlis eſt. Et ideo non ſuffecit Apo-
ſtolo monere, vt manſuetudinem ſeruaremus, ſed vt
Philip. 4. eam etiam notam omnibus faceremus. Mãſuetudo, in-
Titum. 3. quit, veſtra nota ſit omnibus hominibus. Et alio loco:
Manſuetudinem oſtentantes ad omnes homines. Vnde
nec illa ſancti Dauid quando inimico ſibi in manus
tradito clementer pepercit, præclariſsima lenitas emi-
neret, niſi poteſtas pariter appareret. Nõ te ergo exaſpe-
ret vindicandi poteſtas, cui lenitatem non excuſsit ex-
aminandi neceſsitas. Noli facinore inuẽto quęrere per-
cuſſorem, in quo inueniendo noluiſti adhibere torto-
rem. Poſtremo pro Eccleſiæ vtilitate miſſus es. Hoc Ec-
cleſiæ catholicæ, aut vt modum diſpẽſationis meæ non
ſupergredi videar, hoc Eccleſiæ ad Hipponenſium re-
gionũ diœceſim pertinenti prodeſſe, hoc expedire con-
teſtor. Si non audis amicum petẽtem, audi Epiſcopum
conſulentem. Quanuis, quoniam Chriſtiano loquor,
maxime in tali cauſa non arrogãter dixerim, audire
te Epiſcopum conuenit iubentem, domine eximie &
merito inſignis atq; chariſsime fili. Vnde ſcio quidem
cauſas eccleſiaſticas excellentiæ tuæ potiſsimum iniun-
C ctas. Sed quia credo iſtam curam ad virũ clariſsimum
atque ſpectabilem Procõſulem pertinere, ad eum quo-
que literas dedi: quas rogo vt ipſe illi tradere & allega-
re ſi opus eſt non graueris, atque ambos obſecro ne im-
portunam arbitremini, vel interceſsionem, vel ſugge-
ſtionem, vel ſolicitudinẽ noſtram: & paſsiones catho-
licorum ſeruorum, quæ infirmis ad ædificationem ſpi-
ritalem vtiles eſſe debent, haud reciproca inimicorum
à quibus paſsi ſunt pœna decoloretis, ſed potius refra-
cta iudiciaria ſeueritate, & veſtram fidem quia filij eſtis
Eccleſiæ, & ipſius matris manſuetudinem commenda-
re minime negligatis. Deus omnipotens præſtantiam
tuam bonis omnibus augeat, domine eximie & merito
inſignis atque chariſsime fili.

*Auguſtinus Apringium iudicem rogat ac monet, vt Cir-
cuncellíones atrocia confeſſos mitius puniat, memor ec-
cleſiaſticæ manſuetudinis.*

Epiſtola CLX.

DOMINO inſigni & merito ſublimi ac præ-
ſtantiſsimo filio Apringio, Auguſtinus.

Non dubito in hac poteſtate, quã tibi deus
homini in homines dedit, cogitare te diui-
num iudicium, vbi & iudices ſtabunt rationem de ſuo D
iudicio reddituri. Chriſtiana quippe fide te imbutum
ſcio, vnde mihi ad excellentiã tuam maior fiducia tri-
buitur, non ſolum petendi, verumetiam monẽdi prop-
ter illum dominum, in cuius familia nobiſcum cœleſti
iure cenſeris, in quo ſpem vitæ æternę pariter habemus,
& quẽ pro vobis in ſacroſanctis myſteriis inuocamus.
Proinde domine inſignis & merito ſublimis ac præſtã-
tiſsime fili, primum quæſo, vt non tibi videar importu-
nus irruere actibus tuis, ea ſolicitudine quam me præci-
pue gerere oportet pro Eccleſia mihi credita, cuius vti-
litatibus ſeruio, cui non tam præeſſe, quàm prodeſſe de-
ſidero. Deinde obſecro, vt quod moneo vel rogo, non
dedigneris accipere, nõ cuncteris acquieſcere. Circun-
celliones quoſdam & clericos Donatiſtas cura eorum,
qui diſciplinæ publicæ inſeruiunt, præmiſſa notaria ad
iudicia legeſq; perduxit. Hi cum audirentur à viro cla-
riſsimo & ſpectabili tribuno & notario fratre tuo, filio
meo Marcellino, non tormentis vngularum atq; flam-
marum, ſed virgarum coërciti, horrenda facinora in
fratres & compresbyteros meos à ſe perpetrata confeſ-
ſi ſunt, quo ſcilicet vnum eorum exceptum inſidiis tru- E
cidauerunt, alterũ è domo raptum, oculo effoſſo digi-
tóque amputato truncauerunt. Hæc cum comperiſſem
illos fuiſſe confeſſos, ideoq; minime dubitarem ſub iu-
ra tua ſecuros eſſe venturos, has ad tuam nobilitatem
literas accelerauí, quibus deprecor, & per miſericordiã
Chriſti obſecro, quo ſic de tua maiore atq; certiore fœ-
licitate gaudeamus, vt eis paria nõ retribuantur, quan-
quam lapidis ictibus digitum præcidere oculumq; cõ-
uellere leges puniendo non poſſunt, quod iſti ſęuiendo
potuerunt. Vnde ſecurus ſum de iis qui hoc ſe feciſſe
confeſsi ſunt, quod hanc viciſsitudinem non reporta-
bunt, ſed ne vel ipſi vel illi, quorum homicidium pate-
factum eſt, per tuæ poteſtatis ſententiam mulctentur,
hoc timeo, hoc ne fiat & Chriſtianus iudicem rogo, &
Chriſtianum Epiſcopus moneo. De vobis quidem di- *Roma. 13.*
xiſſe Apoſtolum legimus, quòd non ſine cauſa gladium
geratis, & miniſtri dei ſitis vindices in eos qui male a-
gunt. Sed alia cauſa eſt prouinciæ, alia eſt Eccleſiæ. Il-
lius terribiliter gerenda eſt adminiſtratio, huius cle-
menter commendanda eſt manſuetudo. Si apud iudi-
cem non Chriſtianum mihi ſermo eſſet, aliter agerem,
nec tamen etiã ſic Eccleſię cauſam deſererẽ, & quãtum F
admittere dignaretur inſtarem, ne paſsiones ſeruorum
dei catholicorum, quæ prodeſſe debent ad exempla pa-
tientiæ, inimicorum ſuorum ſanguine fœdarentur, & ſi
nollet acquieſcere, inimico animo eum reſiſtere ſuſpi-
carer. Nunc vero quando apud te res agitur, alia mihi
ratio eſt, alia conſultatio. Rectorem te quidem præcel-
ſæ poteſtatis videmus, ſed etiam filium Chriſtianæ pie-
tatis agnoſcimus. Subdatur ſublimitas tua, ſubdatur fi-
des tua. Cauſam tecum tracto communem, ſed tu in ea
potes, quod ego non poſſum. Confer nobiſcum conſi-
lium, & porrige auxilium. Diligenter actum eſt, vt ini-
mici Eccleſiæ, qui ſolent vaniloquio ſeductionis ſolici-
tare animos imperitos, tanquam de perſecutione glo-
riantes, quam ſe perpeti iactant, horrenda facinora ſua
in catholicos clericos perpetrata faterentur, & ſuis ver-
bis implicarentur. Legenda ſunt geſta ad ſanandas ani-
mas, quas peſtifera ſuaſione venenauerunt. Nunquid
placet tibi, vt ad finem geſtorum, ſi cruentum iſtorum
ſupplicium continebit, legendo peruenire timeamus,
vbi ponimus & ipſam cõſcientiam, ne malum pro ma-
lo qui paſsi ſunt reddidiſſe videantur? Si ergo nihil
aliud

G aliud constitueretur frænandæ maliciæ perditorum, extrema fortasse necessitas, vt tales occiderentur vrgeret: quanquam quod ad nos attinet, si nihil mitius eis fieri posset, mallemus eos liberos relaxari, quàm passiones fratrum nostrorum fuso eorum sanguine vindicari. Nunc vero quoniam aliquid fieri potest, quo & mitis commẽdetur Ecclesia, & immitium cohibeatur audacia, cur non flectas in partem prouidentiorem leniorẽmque sententiam, quod licet iudicibus facere etiam non in causis Ecclesiæ? Time ergo nobiscum iudicium dei patris & commenda mansuetudinem matris. Cum enim tu facis: Ecclesia facit propter quam facis, & cuius filius facis. Contende ergo bonitate cum malis. Illi scelere immani membra de corpore viuo auulserunt: tu opere misericordi effice, vt illa quæ nefandis operibus exercebant, alicui vtili operi integra eorum membra deseruiant. Illi non pepercerunt correctionem sibi prædicantibus dei seruis: tu parce comprehensis, parce indoctis †, parce conuictis. Illi impio ferro fuderunt sanguinem Christianum. Tu ab eorum sanguine etiam iuridicum gladium cohibe propter Christum. Illi ministro Ecclesiæ occiso extorserunt
H spacium viuendi. Tu inimicis ecclesiæ viuentibus relaxa spacium pœnitendi. Talem te oportet esse in causa ecclesiæ iudicem Christianum, petentibus, monentibus, intercedentibus nobis. Solent homines quando cum inimicis eorum conuictis lenius agitur, à mitiore sententia prouocare. Sed inimicos nostros ita diligimus, vt nisi de tua Christiana obediẽtia præsumamus, à tua seuera sententia prouocemus. Deus omnipotens excellentiam tuam auctiorem, fœlicioremq; conseruet, domine insignis & merito sublimis ac præstantissime fili.

† ductis.

Augustinus Honorato Donatianæ partis: hortatur vt per literas placide reddat rationem, quod modo nomen ecclesiæ ad ipsos solos reciderit.

Epistola CLXI.

HONORATO Episcopo partis Donati, Augustinus Episcopus partis ecclesiæ catholicæ. Cõsilium tuum nobis multũ placuit quod per fratrem Erotem charissimum nobis, & in Christo laudabilem virum mandare dignatus es, vt literis inter nos agamus, vbi nullus turbarum tumultus
I perturbare possit dispositionem nostram, quæ cum tota lenitate & pace animi suscipienda & agẽda est, sicut dicit Apostolus: Seruum autem domini litigare non oportet, sed mitem esse ad omnes, docibilem, patientem, in modestia corripientem diuersa sentiẽtes. Itaque breniter insinuamus, quid à te responderi desyderemus. Quoniam ecclesiam dei quæ catholica dicitur, sicut de illa prophetatum est, per orbem terrarum diffusam videmus, arbitramur nos non debere dubitare de tam euidentissima completione sanctæ prophetiæ, quam dominus etiam in Euãgelio confirmauit, & Apostoli per quos eadem ecclesia dilatata est, sicut de illa prædictum erat. Nam & in capite sacrosancti Psalterij scriptum est de filio dei: Dominus dixit ad me, filius meus es tu, ego hodie genui te: Postula à me, & dabo tibi gentes hæreditatem tuam & possessionem tuam terminos terræ. Et ipse dominus Iesus Christus dicit Euangelium suum in omnibus gentibus futurum. Et Apostolus Paulus antequam sermo dei in Africam peruenisset, in ipso capite epistolæ, quam scribit ad Romanos: Per quem accepimus, inquit, gratiam & Apostolatum ad obediendum fidei in omnibus gẽtibus pro nomine eius. Deinde ipse ab Hierusalem in circumitu per totam Asiam vsque in K
Illyricum Euangelium prædicauit, ecclesias constituit atque fundauit, non ipse, sed gratia dei cum eo, sicut ipse testatur. Quid autẽ euidentius apparere potest, quàm cum in eius epistolis nomina etiam regionum vel ciuitatum inuenimus? Ad Romanos, ad Corinthios, ad Galatas, ad Ephesios, ad Philippenses, ad Thessalonicenses, ad Colossenses scribit. Ioannes etiam scribit ad septem ecclesias, quas cõmemorat in illis partibus constitutas. In quibus etiam vniuersas ecclesias septenario numero intelligimus commendari, Ephesum, Smyrnam, Sardos, Philadelphiam, Laodiciam, Pergamum, Thiatyram. Quibus omnibus ecclesiis nos hodie communicare manifestum est: sicut manifestum est, vos istis ecclesiis non communicare. Quærimus ergo vt nobis respondere non graueris, quam causam forte noueris, qua factum est, vt Christus amitteret hereditatem suam per orbem terrarum diffusam, vt subito in solis Afris, nec ipsis omnibus remaneret. Etenim ecclesia catholica est etiam in Africa, quia per omnes terras eam deus esse voluit & prædixit. Pars autem vestra quæ Donati dicitur, non est in omnibus illis locis, in quibus & lite- L
ræ & sermo & facta apostolica cucurrerunt. Sed ne dicatis, non vocari ecclesiam nostram catholicam, sed Macarianam, sicuti eam vos appellatis, nosse debes, quod facillime potest in illis omnibus partibus, vnde istas terras Euangelium Christi perfudit, nec nomen Donati sciri, nec nomen Macarij. Vestra autem quæ Donati pars dicitur, nec vos negare potestis, & omnibus notum est vbicunque est vestra communio. Dignare ergo rescribere nobis, vt sciamus quo modo fieri possit, vt ecclesiam suam Christus de toto orbe perdiderit, & in vobis solis habere cœperit. Vestrum enim est hæc ostendere, nam nobis sufficit ad causam nostram quod compleri prophetiam & scripturas sanctas per orbem terrarum videmus. Hoc autem ego Augustinus dictaui, quia olim volo loqui inde tecum. Videtur enim mihi, vel propter ipsam vicinitatem posse nos per literas de hac re colloqui sine aliquo tumultu, adiuuante deo quantum ipsa necessitas postulat.

1.Timo.2. Psal.2. Roma.1. Apoc.2.

Augustinus ostendit Episcopis Donatistarum, quanta impudentia persistant in suo schismate, tot indiciis conuicti.

Epistola CLXII. M

DOMINIS dilectissimis & merito prædicandis fratribus Glorio, Eleusio, Felici Grammatico, & cæteris omnibus, quibus hoc gratũ est, Augustinus. Dixit quidem Apostolus Paulus: Hæreticũ hominem post vnam correptionem deuita, sciens quia subuersus est eiusmodi, & peccat, & est à semetipso damnatus. Sed qui sententiam suam, quamuis falsam atque peruersam nulla pertinaci animositate defendunt, præsertim quam non audacia præsumptionis suæ pepererunt, sed à seductis atque in errorem lapsis parentibus acceperunt, quærunt autem cauta solicitudine veritatem, corrigi parati cum inuenerint, nequaquam sunt inter hæreticos duputandi. Tales ergo vos nisi esse crederem, nullas fortasse vobis literas mitterem. Quanquam & ipsum hæreticum quamlibet odiosa superbia tumidum & peruicacia malæ contentionis insanum, sicut vitandum monemus, ne infirmos & paruulos fallat, ita non abnuimus quibuscunque modis possumus corrigendum. Vnde factum est, vt etiam ad nonnullos Donatistarum primarios scriberemus, non communicatorias literas, quas iam olim propter suam

24.q.3. dixit Apostolus. Tit.3.

A suam peruersitatem ab vnitate catholica, quæ toto orbe diffusa est non accipiunt, sed tales priuatas, qualibus nobis vti etiam ad Paganos licet, quas illi etsi aliquando legerunt, respondere tamen eis, siue noluerunt, siue vt magis creditur nequiuerunt. Vbi nobis satis visum est impleuisse nos officium charitatis, quam non solum nostris sed & omnibus nos debere sanctus spiritus do-
1.Theff.3. cet, qui nobis ait per Apostolum: Vos autem dominus multiplicet, & abundare faciat in charitate, in inui-
2.Timo.2. cem & in omnes. Monet etiam alio loco, in modestia corripiendos diuersa sentientes, ne forte, inquit, det illis deus pœnitentiam ad cognoscendam veritatem, & resipiscant de diaboli laqueis, captiuati ab ipso in ipsius voluntatem. Hæc prælocutus sum, ne quis me existimet impudentius vobis quàm prudentius scripta misisse, & hoc modo vobiscum de negocio animæ vestræ aliquid agere voluisse, quia nostræ communionis non estis, cum tamen si de negocio fundi, aut alicuius pecuniariæ litis dirimendæ vobis aliquid scriberem, nemo fortasse reprehenderet. Vsqueadeo charus est hic mundus hominibus, vt sibimetipsis viluerint. Erit ergo mihi ad defensionem testis hæc epistola in iudicio dei,
Matth.5. qui nouit quo animo fecerim, & qui dixit: Beati pacifi-
B ci, quia ipsi filij dei vocabuntur. Ergo vt meminisse dignamini, cum essemus in vestra ciuitate, & nonnulla vobiscum de communione Christianæ vnitatis ageremus, prolata sunt à partibus vestris gesta quædam, qui-
Cæcilian⁹. bus recitatū est quod septuaginta fermè Episcopi Cæcilianum quondam nostræ communionis Episcopum Carthaginensis ecclesiæ cum suis collegis & ordinatoribus damnauerunt. Vbi etiam Felicis Autumnitani causa multo præ cæteris inuidiosius & criminosius vētilata est. Quæ cum essent cuncta perlecta: Respondimus non esse mirandum, si homines qui tunc illud schisma fecerunt, non sine confectione gestorum, eos in quos fuerant ab æmulis & perditis concitati, absentes causa incognita temere damnandos esse putauerunt. Nos autem alia habere gesta ecclesiastica, in quibus Secundus Tigisitanus, qui tunc agebat in Numidia primatum, præsentes & confessos traditores reliquit deo iudicandos, & eos in Episcopalibus sedibus sicuti erant manere permisit, quorum nomina inter damnatores Cæciliani numerantur, cum etiam Se-
C cundus ipse concilij eiusdem principatum teneret, vbi absentes quasi traditores per eorum sententias damnauit, quibus præsentibus & confessis ignouit. Deinde diximus aliquanto post Maiorini ordinationem, quem contra Cæcilianum nefario scelere leuauerunt, erigentes altare contra altare, & vnitatem Christi discordiis furialibus dissipantes, eos petisse à Constantino tunc Imperatore iudices Episcopos, qui de suis quæstionibus quæ in Africa exortæ pacis vinculum dirimebant, arbitro medio iudicarent. Quod postea quàm factum est, præsente Cæciliano, & illis qui ad-
Melciades. uersus eam nauigauerant, iudicante Melciade tunc Romanæ vrbis Episcopo cum collegis suis, quos ad preces Donatistarum miserat Imperator, in Cæciliano nihil probari potuisse, ac per hoc illo in Episcopatu confirmato, Donatum qui aduersus eum tunc aderat improbatum. Quibus peractis rebus, cum illi omnes in pertinacia scelestissimi schismatis permanerent, pòst apud Arelatum memoratum Imperatorem eandem causam diligentius examinandam terminandamq́; curasse. Illos vero ab ecclesiastico iudicio prouocasse, vt causam Constantinus audiret. Quò postea quàm ven-
tum est, vtraque parte assistente, innocentem Cæcilia- D
num fuisse iudicatum, atque illos recessisse superatos, & in eadem tamen peruersitate mansisse. Nec de Felicis Autumnitani causa negligentiam consecutam, sed ad eiusdem principis iussionem Proconsularibus gestis etiam ipsum fuisse purgatum. Sed quia hæc omnia dicebamus tantum, non etiam legebamus, minus profecto vobis agere videbamur, quàm de nostra expectabatis instantia. Quod vbi sensimus, ad ea quæ legenda promiseramus, non distulimus mittere. Quæ omnia dum excurrimus ad Ecclesiam Gelizitanam, inde ad vestrum oppidum reuersuri bidui non pleni intermissione venerunt, atque vt nostis, quātum tempus permisit, vno die recitata sunt vobis. Primo vbi Secundus Tigisitanus confessos traditores à collegio suo remouere non ausus est, cum quibus postea non confessum, sed absentem Cæcilianum aliósque suos collegas damnare ausus est. Deinde gesta Proconsularia, vbi Felix diligentissimo examine probatus est innocens. Hæc ante meridiem vobis lecta esse meministis. Post meridiem vero recitauimus preces eorum ad Constantinum, datísque ab eo iudicibus, gesta ecclesiastica in Romana vrbe habita, quibus illi improbati sunt: Cæcilianus au-
tem in Episcopali honore firmatus. Postremo Con- E
stantini Imperatoris literas, quibus omnia multo maxime testatissima claruerunt. Quid vultis amplius homines, quid vultis amplius? Non de auro & argento vestro agitur: non terra, non prædia, non denique salus corporis vestri in discrimen vocatur, de adipiscenda vita æterna & fugienda morte æterna compellamus animas vestras. Expergiscimini aliquando, non in aliqua obscura quæstione versamur, non recondita secreta rimamur, quibus penetrandis vel nulla, vel rara humana corda sufficiant, res in aperto est. Quid eminet clarius, quid cernitur citius? Dicimus temerario concilio quamlibet numerosissimo innocentes absentésque fuisse damnatos. Probamus hoc Proconsularibus gestis, quibus ab omni traditionis crimine alienus iudicatus est ille, quem maxime criminosum à vestris prolata concilij gesta sonuerunt. Dicimus à traditoribus confessis, in eos qui traditores dicerentur, dictas fuisse sententias. Probamus hoc in ecclesiasticis gestis, vbi nominatim declarantur, in quibus Secundus Tigi-
sitanus ea quæ cognouit velut contuitu pacis ignouit: F
& cum quibus postea non cognouit, discissa pace damnauit. Vnde apparuit eum etiam primo non paci consuluisse, sed sibi timuisse. Obiecerat ei nanque Purpurius Liniacensis, quod etiam ipse cum detentus esset à curatore & ordine vt scripturas traderet, dimissus est, vtique non frustra, nisi quia tradidit, aut tradi aliquid iussit. Hanc ille suspicionem satis probabilem metuens, accepto consilio à minore Secundo consanguineo suo, consultísque cæteris qui cum eo erant Episcopis, manifestissima crimina deo iudicanda dimisit, atque ita paci prospexisse visus est, quod falsum erat, cum sibi prospexerit. Nam si in eius corde cogitatio pacis habitaret, non apud Carthaginem postea cum traditoribus, quos præsentes atque confessos deo dimiserat, damnaret crimine traditionis, quos absentes apud eum nemo conuicerat. Tanto magis enim timere debuit, ne pax vnitatis violaretur, quanto erat Carthago ciuitas ampla & illustris, vnde se per totum Africæ corpus malum quod ibi esset exortum tanquam à vertice effunderet. Erat etiam transmarinis vicina regionibus, & fama celeberrima nobilis: vnde non mediocris vtique

authoritatis

G authoritatis habebat Episcopum, qui posset non curare conspirantem multitudinem inimicorum, cum se
Romanæ sedis principatus. videret & Romanæ Ecclesiæ, in qua semper Apostolicæ cathedræ viguit principatus, & cæteris terris vnde Euangelium ad ipsam Africam venit, per communicatorias literas esse coniunctum, vbi paratus esset causam suam dicere si aduersarij eius ab eo illas Ecclesias alienare conarentur. Quia ergo venire noluit ad hospitium collegarum, quos à suis inimicis contra veritatem suæ causæ peruersos esse seotiebat vel suspicabatur, vel, vt ipsi asserunt, simulabat, tanto magis Secundus si veræ pacis custos esse voluisset, cauere debuit, ne damnarentur absentes, qui iudicio eorum omnino interesse noluerunt. Neque enim de presbyteris aut diaconis aut inferioris ordinis clericis, sed de collegis agebatur, qui possunt aliorum collegarum iudicio, præsertim apostolicarum Ecclesiarum, causam suam integram reseruare: vbi contra eos sententiæ dictæ in absentes, nullo modo aliquid valerent, quando eorum iudicium non primo aditum postea deseruerunt, sed suspectum semper habitum nuoquam adire voluerunt. Hæc res maxime solicitare debuit Secundum, qui tunc
H erat primas, si propterea cōcilium regebat vt paci consuleret. Facile enim fortassis rabida in absentem ora placata vel frænata comprimeret, si diceret, Videtis fratres post tantam stragem persecutionis misericordia dei à principibus seculi pacem esse concessam, non debemus nos Christiani & Episcopi vnitatem dirumpere Christianam, quam iam Paganus non insequitur inimicus. Itaque aut istas omnes causas, quas clades turbulentissimi temporis influxit Ecclesiæ, deo iudici dimittamus. Aut si aliqui in vobis sunt, qui certa istorum crimina ita nouerint, vt ea facile valeant edocere, negantésque conuincere, & talibus communicare formidant, pergant ad fratres & collegas nostros transmarinarum Ecclesiarum Episcopos, & ibi prius de istorum factis & contumacia conquerantur, quod ad iudicium collegarum Afrorum male sibi conscij venire noluerunt, vt inde illis denuncietur vt veniant, ibique obiectis respondeant. Quod si non fecerint, ibi etiam eorum prauitas & peruersitas innotescet, missáque tractatoria super eorum nomine per totum orbem terrarum quacunque iam Christi Ecclesia dilatata est, ab
I omnibus Ecclesiis eorum communio præcidetur, ne aliquis error in cathedra Ecclesiæ Carthaginis oriatur. Tum demum securi Episcopum alium plebi Carthaginis ordinabimus, cum à tota ecclesia isti fuerint separati: ne forte cum alius modo fuerit ordinatus non ei communicetur ab ecclesia transmarina, quia iste ab honore depositus non videbitur, quem iam ordinatum fama celebrauit, & ad eum commeare communicatorias literas fecit, atque ita magnum scandalum schismatis in voitate Christi iam pacatis temporibus oriatur, dum præpropere nostras volumus præcipitare sententias, & non contra Cæcilianum, sed contra orbem terrarum, qui ei per ignorautiam communicat, altare alterum erigere audeamus. Huic tam sano rectóque cōsilio quisquis infrænis obtemperare noluisset, quid esset facturus, aut quo modo aliquem absentium collegarum esset damnaturus, cum in potestate acta concilij non haberet cootradicente primate? Quod si tanta & aduersus primam sedem seditio nasceretur, vt nonnulli damnare iam vellent quos volebat illi differri, quanto melius à talibus inquieta, & impacata molientibus, quàm à totius orbis communione dissentiretur? Sed quia non erant quæ in Cęcilianum & ordinatores eius K
transmarino iudicio probarentur, propterea nec priusquam in eum sententias dicerent, differre noluerunt, nec posteaquam dixerunt perseueranter id agere, vt ecclesiæ transmarioæ in noticiam perferretur, quorum traditorum in Africa damnatorum communiooem vitare deberet. Quia si id facere tentauissent, adessent sibi Cæcilianus & cæteri, & suam causam aduersus fallaces criminatores apud transmarinos ecclesiasticos iudices diligentissima discussione purgarent. Itaque concilium illud peruersum atque nefarium, maxime vt creditur traditorum fuit, quibus confessis Secundus Tigisitanus ignouerat: vt quoniam de traditione fama crebruerat, infamatis aliis à se auerterent suspicioem, vt cum homines per Africam totam credentes Episcopis falsa de innocentibus loquerentur, quod damnati essent apud Carthaginem traditores, tāquam in nebula mendacissimi rumoris, ipsi qui vere tradiderant latitarent. Vnde videtis charissimi, fieri potuisse, quod verisimile non esse quidam vestrum dicebant, vt qui essent de sua traditione confessi, causamque suam impetrauissent deo dimitti oportere, iidem iudices damnatorésque tāquam traditorum absentium postea L
consedissent. Magis enim amplexi sunt occasionem, qua possent alios falsa criminatione perfundere, & cōuersas in eos linguas hominum inquisitione criminum suorum hoc modo declinare. Alioquin si fieri non posset, vt quisque mala quæ ipse committeret in alio iudicaret, non diceret quibusdam Paulus Apostolus: Propterea inexcusabilis es ô homo omnis qui iudicas. In *Roma. 2.* quo enim alium iudicas, temetipsum condemnas? Eadem enim agis quæ iudicas. Quod illi omnino fecerunt, vt hæc verba Apostolica integre in eos aptèque conueniant. Non ergo tunc Secundus, quando eorum crimina deo dimisit, paci voitatiq; consuluit, alioquin magis hoc apud Carthaginem prouideret, ne schisma fieret, vbi nullus aderat, cui confesso crimen donare cogeretur. Sed quod erat facillimum, tota conuersatio pacis esset absentes nolle damnare. Itaq; iniuriam facerent innocentibus, etiam si eis non conuictis neque confessis, neque omnino præsentibus ignoscere voluissent. Ille quippe accipit veniam, cuius culpa certissima est. Quanto ergo immaniores & certiores fuerunt, qui
ea se putauerunt posse damnare, quæ incognito nec do M
nare potuissent? Sed illic cognita dimissa sunt deo, ne alia quærerentur: hîc incognita damnata sunt, vt illa tegerentur. Sed dicit aliquis: Cognouerunt, quod etsi cōcedam, etiam sic absentibus vtique parci oportebat. Neque enim iudicium deseruerant, vbi nunquam omnino constiterant, nec in illis solis Episcopis Afris erat ecclesia, vt omne iudicium ecclesiasticum vitasse viderentur, qui se iudicio eorum præsentare noluissent. Milia quippe collegarum transmarina restabant, vbi apparebat eos iudicari posse, qui videbantur Afros vel Numidas collegas habere suspectos. Vbi est enim quod *Eccle. 11.* scriptura clamat: Antequam interroges ne vituperes quemquam, & cum interrogaueris, corripe iuste. Si ergo nec vituperari, nec corripi nisi interrogatum spiritus sanctus voluit, quanto sceleratiùs nō vituperati aut correpti, sed omnino damnati sunt, qui de suis criminibus nihil absentes interrogari potuerunt? Sed tamen isti, qui licet absentium, & nequaquam iudicium deserentium, quia nunquā affuerunt, & semper sibi cuneum illum suspectum esse declarauerūt, tamen cognita crimina damnasse dicunt, quæso vos fratres mei, quo modo cogno-

A do cognouerunt: Respondetis: Nescimus. Quandoquidem ipsa cognitio in illis gestis explicata non est. Sed ego vobis ostendam quo modo cognouerunt. Attendite causam Felicis Autumnitani, & primo legite quàm vehementiores in eum fuerunt. Sic ergo & cæterorum causam nouerant, sicut huius qui postea innocentissimus diligēti & terribili inquisitione probatus est: quāto itaque iustius & tutius & citius innocentes eos existimare debemus, quorum crimina ab istis leuius accusata sunt, & parciore reprehensione damnata, quando ille inuentus est innocens, in quem multo immanius sæuierunt. An forte sicut quidam dixit, quod quidem cum vobis diceretur, displicuit, sed tamen prætermittendum non est. Ait enim quidam: Non debuit Episcopus Proconsulari iudicio purgari: quasi vero ipse sibi hoc comparauerit, ac non Imperator ita quæri iusserit, ad cuius curam de qua rationem deo redditurus esset, res illa maxime pertinebat. Arbitrum enim & iudicem causæ traditionis & schismatis, illi eum fecerant, qui ad eum etiam preces miserant, ad quem postea prouocarunt, & tamen iudicio eorum acquiescere noluerunt.

B Itaque si culpandus est, quem iudex terrenus absoluit, cum ipse sibi hoc non poposcisset, quātomagis culpādi sunt qui terrenum regem suæ causę iudicem esse voluerunt? Si autem criminis non est prouocare ad Imperatorem, non est criminis audiri ab Imperatore. Ergo nec ab illo, cui causam delegauerit Imperator. Quendam etiam suspensum eculeo in causa Felicis Episcopi amicus ille voluit criminari, vt quis etiam vngulis vexaretur. Nunquid poterat Felix contradicere, ne tanta diligentia vel seueritate quęreretur, cum eius causam inueniendam cognitor agitaret? Quid enim erat illud nolle sic quæri, quàm de crimine confiteri? & tamen ille ipse Procōsul inter præconum terribiles voces, & cruentas carnificum manus nunquam collegam damnaret absentem, qui iudicio eius se præsentare noluisset, cum haberet aliud quod posset audiri. Aut si damnaret, certe etiam ipsis secularibus legibus pœnas iustas & debitas lueret. Quod si gesta Procōsularia displicent, ecclesiasticis cedite. Omnia vobis ordine recitata sunt. An forte non debuit Romanæ ecclesiæ Melciades Episcopus cum collegis trāsmarinis Episcopis illud sibi vsurpare iudicium, quod ab Afris septuaginta, vbi primas

C Tigisitanus præsedit, fuerat terminatum? Quid quod nec ipse vsurpauit? Rogatus quippe Imperator, iudices misit Episcopos, qui cum eo sederet, & de tota illa causa quod iustum videretur statuerent. Hoc probamus & Donatistarum precibus & verbis ipsius Imperatoris. Vtraque enim vobis lecta meministis, & inspiciendi ac scribendi licentiam nunc habetis. Legite & consyderate omnia. Videte quanta cura pacis atque vnitatis conseruandæ vel restituendæ cuncta discussa sint, quemadmodum accusatorum persona tractata, & quorundam eorum quibus maculis improbata sit, præsentiumq; vocibus liquidò cōstiterit: nihil eos habuisse quod in Cæcilianum dicerent, sed totam causam in plebem de parte Maiorini, hoc est, seditiosam & ab ecclesiæ pace alienatam multitudinem transferre voluisse: vt ab ea videlicet turba Cæcilianus accusaretur, quam solis rumultuosis clamoribus nulla documentorum attestatione, nullo veritatis examine ad suam voluntatem animos iudicum detorquere posse arbitrabantur: nisi forte furiosa, & poculo erroris atque corruptionis ebria multitudo vera in Cæcilianum crimina diceret, vbi septuaginta Episcopi, sicut de Felice Autumnitano constitit, absentes & innocentes collegas, tam insana temeritate damnarunt. Quali enim turbæ illi consenserant, vt D aduersus innocentes non interrogatos proferrent sententias, à tali turba etiam rursus accusari Cæcilianum volebant. Sed planè tales inuenerant iudices, quibus illam dementiam persuaderent. Potestis enim pro vestra prudentia, & illorum peruersitatem illic attendere, & iudicum grauitatem, quemadmodum ad extremum persuadere non possent, vt à plebe partis Maiorini, quæ certam personam non habebat argueretur Cęcilianus, & requiriti ab eis essent, vel accusatores, vel testes, vel quoquo modo causæ necessarij, qui simul cum eis ex Africa venerant, & eos præsentes fuisse, atque à Donato subtractos esse diceretur. Promisit idem Donatus, quod eos esset exhibiturus: quod cum non semel, sed sępius promisisset, amplius ad illud iudicium accedere noluit, vbi iam erat tanta confessus, vt nihil aliud deinceps non accedendo, nisi præsens damnari noluisse videretur, cum tamen ea quæ damnanda essent, eo præsente atque interrogato manifestata fuerint. Accessit aliud, vt à quibusdam aduersus Cæcilianum denunciationis libellus daretur: post quod factum, quemadmodum sit rursus agitata cognitio, & quæ personæ illum E libellum dederint, quóque modo nihil in Cæcilianum probari potuerit, quid dicam, cum & audieritis omnia, & quoties volueritis legere, possitis? De numero autem septuaginta Episcoporum, cum quasi grauissima opponeretur authoritas, quæ fuerint dicta meministis: & tamen viri grauissimi ab inferis quæstionibus catena quadam inexplicabili sese nectentibus suum temperare arbitrium maluerunt, nequaquam curantes quàm multi essent illi Episcopi, aut vnde collecti, quos videbant tanta temeritate cæcatos, vt in absentes & non interrogatos collegas tam præcipites auderent proferre sententias: & tamen qualis ipsius beati Melciadis vltima est prolata sententia, quàm innocens, quàm integra, quàm prouida atque pacifica: qua neque collegas in quibus nihil cōstiterat, de collegio suo ausus est remouere, & Donato solo, quem totius mali principem inuenerat, maxime culpato, sanitatis recuperandæ optionem liberam fecit, cæteris paratus communicatorias literas mittere, etiam iis quos à Maiorino ordinatos esse constaret: ita vt quibuscunque locis duo essent Episcopi, quos dissensio geminasset, eum confirmari vellet qui F fuisset ordinatus prior, alteri autem eorum plebs alia regenda prouideretur. O virum optimum, O filium Christianæ pacis, & patrem Christianæ plebis. Conferte nunc istam paucitatem cum illa multitudine Episcoporum, neque numerum numero, sed pondus ponderi comparate: Hinc modestiam, inde temeritatem: Hinc vigilantiam, inde cæcitatem. Hic nec mansuetudo integritatem corrupit, nec integritas mansuetudini repugnauit: ibi autem & furore timor tegebatur, & timore furor incitabatur. Isti enim conuenerant cognitione verorum criminum falsa respuere, illi falsorum damnatione vera celare. Illis ne se tandem Cæcilianus audiendum iudicandumq; committeret, cum haberet tales apud quos si ei causa moueretur, innocentiā suam facillime ostenderet? non se illis omnino committeret, nec si peregrinus ecclesiæ Carthaginēsis subito Episcopus esset ordinatus, & ignoraret quid ad corrumpendos animos vel improborum vel imperitorum posset tunc pecuniosissima mulier quędam Lucilla, quam pro disciplina ecclesiastica corripiēdo idem cum esset diaconus læserat: etiam hoc idem accesserat malum ad illam

G Iam perficiendam iniquitatem. Nam in illo concilio, vbi à confessis traditoribus absentes atque innocentes damnati sunt, pauci quidam erant qui crimina sua infamatis alus tegere cupiebāt, vt homines à veritatis inquisitione auerterentur falsis rumoribus auocati. Pauci ergo erant qui hoc negocium maxime curabant, quanuis in eis esset maior authoritas propter ipsius Secundi societatem, qui eis pepercerat territus. Cæteri autem Lucillæ pecunia maxime aduersus Cæcilianum empti & instigati perhibentur. Extant gesta apud Zenophilum consularem, vbi Nundinarius quidam diaconus à Syluano Zertensi Episcopo, quantum ipsis gestis intelligitur degradatus, cum eis satisfacere per aliorū Episcoporum literas frustra conatus esset, multa patefecit iratus, & in iudicium publicum protulit: inter quæ id quoque commemoratum legitur, quod Lucillæ pecunia corruptis Episcopis in Carthaginensi ecclesia in Africæ capite, altare cōtra altare leuatum est. Scio quod hæc gesta vobis non legerimus, sed tempus non fuisse meministis. Inerat etiam nonnullus dolor animi de typho superbiæ veniens, quod non ipsi ordinauerant Carthagini Episcopum. Quibus omnibus rebus cum
H eos non veros iudices, sed inimicos atque corruptos Cæcilianus conuenisse cognosceret, quando fieri posset, vt vel ipse vellet, vel populus cui præsidebat permitteret, vt relicta ecclesia iret in domum priuatam, non collegarum discutiendus examine, sed factionis [cuneo,] & odiis muliebribus trucidādus? cum sibi præsertim videret apud ecclesiam transmarinam priuatis inimicitiis, & ab vtraq; parte dissensionis alienam, incorruptum & integrum examen suæ causæ remanere. Vbi si nihil aduersarij agere vellet, ipsi se ab orbis terrarum innocētissima communione præciderent. Si autem illic eum accusare tentassent, tunc sibi adesset, tunc innocentiam suam aduersus eorum machinamenta defenderet, sicut postea factum esse didicistis. Cum tamen illi nimis sero quæsissent iudicium transmarinum iam schismatis rei, iam leuati altaris horrendo scelere maculati. Primo enim facerent si veritate niterentur, sed falsis rumoribus temporis diuturnitate firmatis, quasi vetusta fama præiudicante ad iudicium venire noluerunt. Aut quod magis credendum est, damnato prius, sicut libuit, Cæciliano, quasi securi sibi videbantur præ-
I fidentes numero suo, nec audentes alibi commouere causam tam malam, vbi nulla corruptione operante posset veritas inueniri. Sed posteaquam ipsis rebus experti sunt cum Cæciliano permanere communionem orbis terrarum, & ad eum à transmarinis ecclesiis communicatorias literas mitti, non ad illum quem ipsi scelerate ordinauerant, puduit eos semper tacere, quia posset eis obiici, cur paterentur ignaram per tot gentes ecclesiam communicare damnatis. Et cur seipsi ab innocentis orbis terrarum communione præciderent, cum tacendo sinerent Episcopo, quem Carthaginensibus ordinassent à toto orbe non communicari. Elegerunt sicut dicitur ad duas fraudes agere causam cum Cæciliano apud ecclesias transmarinas, parati ad vtrunque, vt si eum potuissent quacunque versutia falsæ criminationis euincere, satiarent plenissime cupiditatem suam: Si autem non possent, in eadem quidem peruersitate durarent, sed iam tamen quasi haberent quod dicerent, malos iudices se esse perpessos, quæ vox est omnium malorum litigatorum, cum fuerint etiam manifestissima veritate superati. Quasi non eis ad hoc dici posset & iustissime dici: Ecce putemus illos Episcopos qui Romæ iudicarunt, non bonos iudices fuisse, resta- K
bat adhuc plenarium ecclesiæ vniuersæ concilium, vbi etiam cum ipsis iudicibus causa posset agitari, vt si male iudicasse conuicti essent, eorum sententiæ soluerentur. Quod vtrum fecerint probent. Nos enim non factum esse facile probamus, ex eo quod totus orbis non eis communicat: Aut si factum est, etiam ibi sunt victi, quod ipsa eorum separatio manifestat. Sed tamen quid postea fecerint, Imperatoris literis sufficiētissime ostenditur. Iudices enim ecclesiasticos tantæ authoritatis Episcopos, quorum iudicio & Cæciliani innocentia & eorum improbitas declarata est, non apud alios collegas, sed apud Imperatorem accusare ausi sunt, quòd male iudicarint. Dedit ille aliud Arelatense iudicium, aliorum scilicet Episcoporum, non quia iam necesse erat, sed eorum peruersitatibus cedens, & omnimodo cupiens tantam impudentiam cohibere. Neque enim ausus est Christianus Imperator sic eorum tumultuosas & fallaces querelas suscipere, vt de iudicio Episcoporum, qui Romæ sederant ipse iudicaret, sed alios, vt dixi, Episcopos dedit, à quibus tamen illi ad ipsum rursum Imperatorem prouocare maluerunt. Qua in re illos quemadmodū detestetur audistis, atque vtinam saltem L
ipsius iudicio insanissimis animositatibus suis finem posuissent, atque vt eis ipse cessit, vt de illa causa post Episcopos iudicaret, à sanctis antistitibus postea veniā petiturus, dum tamen illi quod vlterius dicerent non haberent, si eius sententię non obtemperarent, ad quem ipsi prouocauerunt, sic & illi aliquando cederent veritati. Iussit enim ille vt ei partes ad agendā causam Romam occurrerent. Quò cum Cæcilianus nescio qua causa nō occurrisset, interpellatus ab eis, præcepit vt Mediolanum sequerentur. Tunc se aliqui eorum subtrahere cœperūt, fortasse indignati, quia nō est eos imitatus Constantinus, vt iam statim atq; velociter Cæcilianū damnaret absentem. Quod vbi cognouit prouidus Imperator, reliquos ab officialibus custoditos fecit Mediolanum peruenire. Quò cum etiam Cæcilianus peruenisset, ipsum quoque sicut scripsit exhibuit, cognitaq; causa, qua diligentia, qua cautela, qua prouisione, sicut eius indicant literæ, Cæcilianum innocentissimū, illos improbissimos iudicauit. Et adhuc baptizant extra ecclesiam, & si possint rebaptizant ecclesiam, sacrificant in
dissensione & schismate, & pacis nomine populos salu- M
tant, quos à pace salutis exterminant, conscinditur vnitas Christi, blasphematur hæreditas Christi, exsufflatur baptisma Christi: & nolunt in se ista per ordinarias humanas potestates flagellis tēporalibus emendari, ne in æternas pœnas pro tantis sacrilegiis destinentur. Nos eis obiicimus furorem schismatis, rebaptizationis insaniam, ab hæreditate Christi, quæ per omnes gentes diffusa est, nefariam separationem. De codicibus non tantum nostris, sed etiam eorum recitamus ecclesias, quarum nomina hodie legunt, & quibus hodie non communicant. Quæ cū recitantur in conuenticulis eorum, lectoribus suis dicunt: Pax tecum: & cum ipsis plebibus, quibus illæ literæ scriptæ sunt, pacem nō habent: Et ipsi nobis obiiciūt vel falsa crimina mortuorum, vel etiam si vera, tamē aliena, non intelligentes in iis quæ nos eis obiicimus omnes illos teneri: in iis vero quæ nobis obiiciunt, paleam vel zizaniā messis dominicę reprehēdi, ad frumenta autem crimen nō pertinere: neque considerantes quia quibus mali placent in vnitate, ipsi communicant malis: quibus autem displicent, & eos emendare non possunt, neque ante tempus messis audent zizania

A zania eradicare, ne simul eradicent & triticum, non factis eorum, sed altari Christi cõmunicant: ita vt nõ solum non ab eis maculentur, sed etiã diuinis verbis laudari prædicariq; mereantur, quoniam ne nomẽ Christi per horribilia schismata blasphemetur, pro bono vnitatis tolerant, quod pro bono æquitatis oderunt. Si habent aures, audiãt, quid spiritus dicat ecclesiis. Sic enim Apoc. 2. in Apocalypsi Ioannis legitur: Angelo, inquit, ecclesiæ Ephesi scribe: Hæc dicit qui tenet septem stellas in dextera sua, qui ambulat in medio septem candelabrorum aureorum: Scio opera tua & laborem & patientiam, & quia non potes sustinere malos, & tentasti eos qui se dicunt Apostolos esse, & non sunt, & inuenisti eos mendaces, & patientiam habes & sustinuisti eos propter nomen meum, & nõ defecisti. Quod si de angelo superiorum cœlorum, & non de præpositis ecclesiæ vellet intelligi, non consequenter diceret: Sed habeo aduersum te quod charitatem tuam primã reliquisti. Memor esto itaque vnde excideris, & age pœnitentiam, & prima opera fac. Sin autem, venio tibi & mouebo cãdelabrum tuum de loco suo, nisi pœnitentiam egeris. Hoc superioribus angelis dici nõ potest, qui perpetuam retinent B charitatem, vnde qui defecerunt & lapsi sunt, diabolus est & angeli eius. Ergo primam charitatem dicit, quia sustinuit pseudoapostolos propter nomen Christi, quã iubet vt repetat & faciat priora opera sua. Et obiiciuntur nobis crimina malorum hominum, non nostra, sed aliena, & ipsa partim incognita: quæ si etiã vera & præsentia videremus, & zizanus propter frumenta parcentes, pro vnitate toleraremus, nõ solum nulla reprehensione, sed etiam non parua laude nos dignos diceret, quicunque scripturas sanctas nõ corde surdus audiret. Tolerat Aarõ multitudinem idolum exigentem & fabricantẽ & adorãtem. Tolerat Moyses aduersus deum tot milia murmurantia, & toties offendentia sanctũ nomen eius. Tolerat Dauid Saülem persecutorem suum, sceleratis moribus cœlestia deserentem, magicis artibus inferna quærentem, occisum vindicat, Christum etiam domini propter sacramentũ venerandæ vnctionis appellat. Tolerat Samuël nefandos filios Heli, peruersosq; filios suos, quos populus quia tolerare noluit diuina ve- † authoritate ritate † accusatus, diuina seueritate correptus est. Tolerat denique ipsum populum superbum contemptorem C dei. Tolerat Esaias in quos tam multa vera crimina iaculatur. Tolerat Hieremias à quibus tanta perpetitur. Tolerat Zacharias Pharisæos & scribas, quales illo tẽpore fuisse scriptura testatur. Scio me multos prætermisisse, legant qui volunt, legant qui possunt eloquia cœlestia, inuenient omnes sanctos dei seruos & amicos semper habuisse, quos in suo populo tolerarent, cum quibus tamen illius temporis sacramenta communicãtes, non solum non inquinabantur, sed etiam laudabiliter sustinebant, studentes, sicut ait Apostolus, seruare vnitatem Ephe. 4. spiritus in vinculo pacis. Attendant etiam post domini aduentum, vbi multo plura huius tolerantiæ per totum orbem inueniremus exempla, si omnia scribi & in authoritatem redigi potuissent, tamen hæc ipsa quæ habemus aduertant. Tolerat ipse dominus Iudam, diabolum, furem & venditorem suum: sinit accipere inter innocentes discipulos, quod fideles nouerunt precium nostrum. Tolerant Apostoli pseudoapostolos, & inter sua quærentes non quæ Iesu Christi, Paulus non sua quærens, sed quæ Iesu Christi cum gloriosissima tolerantia conuersatur. Postremo, quod paulo ante commemoraui, diuina voce laudatur sub angeli nomine præpositus ecclesiæ, quod cum odisset malos, eos tamen tẽtatos D & viuẽtes pro nomine domini tolerauit. Ad summam seipsos interrogent: Nónne tolerantur ab eis cædes & incendia Circũcellionum, qui sunt veneratores præcipitatorũ vltro cadauerum, & sub incredibilibus malis vnius Optati per tot annos totius Africæ gemitus? Parco iam dicere singularũ per Africam regionum & ciuitatum & fundorum tyrannicas potestates, & publica latrocinia. Melius enim vobis hæc vosipsi dicitis, siue in aurem, siue palàm, sicut libitũ fuerit. Quocunque enim oculos verteritis, occurret quod dico, vel potius quod taceo: neq; hinc istos, quos ibi diligitis accusamus. Non enim nobis displicent, quia tolerãt malos, sed quia intolerabiliter mali sunt propter schisma, propter altare contra altare, propter separationẽ ab hæreditate Christi toto orbe diffusa, sicut tanto ante promissa est. Violatam pacem, conscissam vnitatem, iterata baptismata, exsufflata sacramenta, quæ in sceleratis quoque hominibus sancta sunt, plangimus & lugemus. Quæ si paruipendunt, intueantur exempla quibus demõstratum est, quanti hæc penderit deus. Qui fecerunt idolum, vsitata gladij morte peremptí sunt? qui vero schisma facere E voluerunt, hiatu terræ principes deuorati, & turba consentiens igne consumpta est. Diuersitate pœnarum, diuersitas agnoscitur meritorum. Traduntur in persecutione sancti codices, confitentur traditores, & deo dimittuntur. Non interrogãtur innocentes, & ab hominibus temerariis damnãtur. Probatur integer certis indiciis, qui inter absentes damnatos multo vehementius cæteris criminatus est. Iudicium Episcoporum ad Imperatorẽ appellatur. Iudex eligitur Imperator, Iudicans contemnitur Imperator. Quæ tũc acta sunt legistis, quę nunc agantur videtis: si de illis in aliquo dubitatis, ista iam cernite. Certe non chartis veteribus, non archiuis publicis, non gestis forensibus aut ecclesiasticis agimus. Maior liber noster orbis terrarum est, in eo lego cõpletum, quod in libro dei lego promissum. Dominus, inquit, dixit ad me, filius meus es tu, ego hodie genui te: Psal. 2. Postula à me, & dabo tibi gentes hæreditatem tuam, & possessionem tuam terminos terræ. Huic hęreditati qui nõ communicat, quoslibet libros teneat, exhæredatum se esse cognoscat. Hanc hæreditatẽ quisquis expugnat, alienũ se esse à familia dei satis indicat. Certe de traditione diuinorum librorum vertitur quæstio, vbi hære- F ditas ista promissa est. Ille ergo credatur testamentũ tradidisse flammis, qui contra voluntatem litigat testatoris. Quid tibi fecit ô pars Donati, quid tibi fecit ecclesia Corinthiorum? Quod autem de ista dico, de omnibus talibus & tam longe positis intelligi volo. Quid vobis fecerunt quæ nec omnino quid feceritis, nec quos infamaueritis nosse potuerunt? An quia Lucillam Cæcilianus in Africa læsit, lucem Christi orbis amisit? Tandem sentiant quod fecerũt, merito certo annorum interuallo in oculos eorum reuolutum est opus ipsorum. Quærite per quam fœminam Maximianus, qui dicitur esse Donati propinquus, sese à Primiani communione pręciderit, & quemadmodum congregata Episcoporum factione, Primianum damnarit absentem, & aduersus eum Episcopus ordinatus sit: quemadmodum Maiorinus per Lucillam congregata Episcoporũ factione Cæcilianum damnauit absentem, & cõtra eum Episcopus ordinatus est? An forte quod à cæteris Afris suæ communionis Episcopis contra factionem Maximiani Primianus purgatus est, valere vultis: & quod à transmarinis vnitatis Episcopis aduersus factionem Maiorini Cæcilianus

G Cæcilianus purgatus eſt, valere non vultis? Rogo fra-
tres mei, quid magnum peto, quid difficile à vobis in-
telligi cupio? Multum quidem intereſt, & incomparabi-
liter diſtat, vel authoritate vel numero Africana eccle-
ſia, ſi cum cæteris orbis partibus conferatur: & lõge mi-
nor eſt, etiam ſi vnitas hic eſſet, looge omnino minor
eſt comparata cæteris Chriſtianis omnibus gentibus,
quàm pars Maximiani comparata parti Primiani: pero
tamen & iuſtum eſſe arbitror, vt tantum valeat cooci-
lium Secundi Tigiſitani, quod Lucilla conflauit aduer-
ſus abſentem Cæcilianum & Apoſtolicam ſedem, to-
tumq; orbem Cæciliano communicantẽ, quantum va-
let concilium Maximianenſium, quod ſimiliter fœmi-
na neſcio quæ conflauit aduerſus abſentẽ Primianum,
& cęteram per Africam multitudinem Primiano com-
municantem. Quid apertius cernitur? Quid æquius po-
ſtulatur? Videtis hæc omnia & noſtis & gemitis, & ta-
men videt & deus quod & vos in tam peſtifera & ſa-
crilega præciſione nulla res cogit remanere, ſi pro adi-
piſcendo ſpiritali regno, carnalem ſuperetis affectum,
& amicicias hominum, quæ in iudicio deì nihil prode-
runt, pro deuitandis ſempiternis pœnis non timeatis
H offendere. Ecce ite, conſulite, quid contra hæc noſtra
poſsint reſpondere cognoſcite: ſi proferũt chartas, pro-
ferimus chartas: ſi falſas noſtras eſſe dicunt, hoc nos de
ſuis dicere non indignentur. Nemo delet de cœlo con-
ſtitutionem dei, nemo delet de terra eccleſiam dei: ille
totum orbem promiſit, iſta totum orbẽ repleuit, & ma-
los habet & bonos, ſed nec in terris amittit niſi malos,
nec in cœlum admittit niſi bonos. Erit autem vobis hic
ſermo, quem de munere dei, nouit ipſe, quanta & pacis
& veſtra dilectione depromſimus, correctio ſi velitis,
teſtis vero etſi nolitis.

*Auguſtinus refert quæ cœpta ſint agi de concordia cum
Fortunio Donatiſtarum Epiſcopo, monens & hortans,
vt ſine tumultu, quod placide cœptum eſt, perficiatur con-
uentu frequentiore.*

Epiſtola CLXIII.

DOMINIS dilectiſsimis & prædicabilibus fra
tribus Eleuſio, Glorio, & Felici, Auguſtinus.
Fortunium, quẽ Tuburſicum habetis Epiſ-
copum, per eandem ciuitatem, quanquam fe-
ſtinatiſsime, cum ad Zertẽſem eccleſiam pergeremus,
I experti ſumus, ita omnino vt de illo ſoletis benigniſsi-
me polliceri. Eam ipſam quippe veſtram de illo nobis
ſermocinationem cum ei reounciaremus volẽtes eum
videre, non abnuit. Venimus itaque ad eum, quia ætati
eius id à nobis deferẽdum videbatur potius, quàm exi-
gendum, vt ipſe ad nos veniret prior. Perreximus ergo
comitaotibus non paucis, quos forte aggregatos nobis
illud tempus inuenerat. Cum autem apud eum conſe-
diſſemus, rumore diſperſo nõ parua præterea turba cõ-
fluxit, ſed in tota illa multitudioe perpauci apparebant,
qui vtiliter ac ſalubriter agi cauſam illam, & tantam,
reiq; tantæ quæſtionem prudeoter & pie diſcuti cupe-
rent. Cæteri vero magis ad ſpectaculum quaſi altercа-
tioois noſtræ propè theatrica conſuetudine, quã ad in-
ſtructionem ſalutis Chriſtiana deuotione conuenerãt.
Quapropter nec ſilentium nobis præbere, nec intente
nobiſcum atque modeſte ſaltem & ordinate colloqui
potuerunt, exceptis, vt dixi, paucis, quorum religioſa &
ſimplex apparebat intentio. Itaque libere pro ſui cuiuſ-
que animi motu immoderate loquentium omnia ſtre-
pitu turbabantur, nec euincere ſiue nos ſiue ipſe rogan-
do, interdum etiam obiurgãdo potuimus, vt nobis mo-
deſtum ſilentium præberetur. Res tamen vtcunque agi K
cœpta eſt, & aliquot horas in alterno ſermone protra-
ximus, quantum vocibus interquieſcentibus varie tu-
multuantium ſinebamur. Sed in ipſo diſputationis ex-
ordio, cum videremus ea quæ dicebantur ſubinde labi
de memoria vel noſtra, vel eorũ, quorum ſalutem ma-
xime curabamus: & vt eſſet nobis cautior modeſtiorq;
tractatio, ſimul vt & vos atque alij fratres, qui abſentes
erant, quid inter nos actum eſſet, legendo cognoſcere-
tis, poſtulauimus vt à ootariis verba noſtra exciperen-
tur: vbi diu ab illo vel ei cõſentientibus reluctatum eſt,
poſtea tamen ipſe conceſsit. Sed notarij qui aderant, at-
que id ſtrenue facere poterant, neſcio qua cauſa excipe- *Strenue pro*
re noluerunt. Egimus ſaltem vt fratres, qui nobiſcum *celeriter.*
erant, quanquam in hac re tardius poſſent exciperent,
pollicentes nos ibi eaſdem tabulas relicturos. Conſen-
ſum eſt. Cœperunt verba noſtra excipi, & aliqua abin-
uicẽ ad tabulas dicta ſunt. Poſtea inordinatas perſtre-
pẽtium interpellationes, & propterea noſtram quoque
turbulentiorem diſputationem notarij nõ valentes ſu-
ſtinere, ceſſerunt, nobis ſanè nõ deſiſtẽnbus, & vt cuiq;
facultas dabatur multa dicentibus. Ex quibus omnibus
verbis noſtris quantum recordari potui, cauſæ totius L
actione dilectionem veſtram fraudare nolui. Poteſtis e-
nim ei literas meas legere, vt vel approbet vera me ſcrip
ſiſſe, vel ipſe vobis, ſi quid melius recolit, incunctanter
inſinuet. Primo enim vitã noſtram, quam vobis bene-
uolentius fortaſſe quàm verius narrantibus, ſe cõperiſ-
ſe dicebat, prædicare dignatus eſt, adiungens ſe dixiſſe
vobis, nos omnia quæ de nobis inſinuaueratis, bene fa-
cere potuiſſe, ſi in eccleſia faceremus. Deinde quærere
cœpimus, quæ nam illa eſſet eccleſia, vbi viuere ſic o-
porteret, vtrum illa quæ ſicut ſaocta tanto ante ſcriptu-
ra prædixerat, ſe terrarum orbe diffunderet, an illa
quam pars exigua vel Afrorum vel Africæ contineret.
Hic primo aſſerere cooatus eſt vbique terrarum eſſe
communionem ſuam. Quærebã vtrum epiſtolas com-
municatorias, quas formatas dicimus, poſſet quò vel-
lem dare, & affirmabam quod manifeſtum erat omni-
bus, hoc modo facillime illam terminari poſſe quæ-
ſtionem. Parabam autem, vt ſi conſentiret, ad illas ec-
cleſias à nobis tales literæ mitterentur, quas in Apoſto-
licis authoritatibus pariter legeremus illo iam tempore
fuiſſe fundatas. Sed quia res aperte falſa erat, permixtis M
verbis cito inde diſceſſum eſt: inter quæ verba Euan-
gelicam illam domini admonitionem cõmemorarit,
qua dixit: Cauete à pſeudoprophetis, multi ad vos ve- *Matth. 7.*
nient in veſtitu ouium, intus autem ſunt lupi rapaces:
Ex fructibus eorum cognoſcetis eos. Quæ verba domi-
nicum diceremus eadem de illis à nobis poſſe recita-
ri, ventum inde eſt ad exaggerationem perſecutioois,
quam ſæpe ſuam partem pertuliſſe dicebat, hinc vo-
lens oſtendere ſuos eſſe Chriſtianos, quia perſecutio-
nem paterentur. Ioter quæ verba cum ego pararem ex
Euangelio reſpondere, idem capitulum commemora-
uit prior, vbi dominus ait: Beati qui perſecutionem pa- *Matth. 5.*
tiuntur propter iuſticiam, quoniam ipſorũ eſt regnum
cœlorum. Quo loco ego gratulatus, ſubieci ſtatim, Id
ergo eſſe quærendum, vtrum illi perſecutionem prop-
ter iuſticiam paſsi fuerint. In qua quæſtione diſcuti cu-
piebam, quod quidem omnibus clarum erat, vtrum
eos in vnitate eccleſiæ conſtitutos, an ſchiſmate iam
diuiſos, Macariana tempora inuenerint, vt qui videre
vellent, vtrum propter iuſticiam perſecutionem paſsi
fuerint: id potius attenderent, vtrum ſe recte à totius
orbis

A orbis vnitate præciderint. Quod si iniuste fecisse inuenirētur, manifestum esset eos propter iniustitiā potius, quàm propter iustitiā passos persecutionem: & ideo numero beatorum adiungi non posse, de quibus dictum est: Beati qui persecutionē patiuntur propter iustitiam. Ibi commemorata est famosior quàm certior codicum illa traditio. Sed respondebatur à partibus nostris, principes illorum potius fuisse traditores. Quod si in hac re nostrorum literis nollent credere, nec nos cogi oportere vt literis credamus ipsorum. Sed tamen sequestrata ista dubia quæstione, quærebam quo modo se isti iuste separassent ab innocentia cæterorum Christianorum, qui per orbem terrarum successionis ordinem custodientes, in antiquissimis ecclesiis constituti, penitus ignorarent, qui fuerint in Africa traditores, qui certe non possent communicare, nisi eis quos sedere in sedibus Episcopalibus audiebāt. Respondit tam diu transmarinarum partium ecclesias mansisse innocentes, donec consensissent in eorum sanguinem quos Macarianam persecutionem pertulisse dicebat. Vbi ego possem quidem dicere, nec inuidia Macariani temporis innocentiam transmarinarum ecclesiarum cōtaminari potuisse, quandoquidem nullo modo probaretur illis B authoribus fecisse etiam quæ fecerat. Sed de compendio quærere malui, si Macarij sæuicia, ex quo in eam cōsensisse dicebantur transmarinæ ecclesiæ, suam innocentiam prodiderunt, vtrum saltem probaretur vsq; ad illa tempora Donatistas cum Orientalibus ecclesiis cæterisq; orbis partium in vnitate mansisse. Tunc protulit quoddam volumen, vbi volebat ostendere Sardicense cōcilium ad Episcopos Afros qui erant communionis Donati, dedisse literas. Quod cū legeretur, audiuimus Donati nomē inter cæteros Episcopos, quibus illi scripserant. Itaq; flagitare cœpimus vt doceretur, vtrum ipse esset Donatus, de cuius parte isti cognominantur: fieri enim potuisse, vt alicui Donato alterius hæresis Episcopo scripserint, cum maxime in illis nominibus nec Africæ mentio facta fuerit. Quo modo ergo posset probare Donatum partis Donati Episcopum nomine illo accipiendum esse, quādo ne id quidem probare posset, vtrū ad Africanarum specialiter ecclesiarum Episcopos illæ literæ missæ fuerint. Quanquam enim Donati nomen Afrum esse soleat, non tamen repugnaret à vero, vt vel partium illarum aliquis vocaretur nomine Afro, C vel aliquis Afer in illis partibus constitueretur Episcopus. Neq; enim in eis vel diē vel consulem inuenimus, vt saltem consyderatis tēporibus certi aliquid eluceret. Sane quoniā nescio quando audieramus Arrianos, cū à cōmunione catholica discrepassent, Donatistas in Africa sibi sociare tentasse, ad aurē mihi hoc ipsum frater Alipius suggessit. Tūc accepto ipso volumine, eiusdem consilij statuta consyderans, legit Athanasium Episcopum Alexandrinum catholicū, cuius maxime aduersus Arrianos acerrimarum disputationum conflictus eminuit, & Iulium ecclesiæ Romanæ Episcopum, nihilominus catholicum, illo concilio Sardicensi fuisse improbatos. Vnde apud nos constitit Arrianorū fuisse concilium, quibus isti Episcopi catholici vehementissime resistebant. Itaq; ad diligentiorē etiam temporum discussionem voluimus ipsum volumen accipere atq; auferre nobiscum. Qui noluit dare dicens, ibi nos habere illud, quando aliquid in eo cōsyderare vellemus. Rogaui etiam vt manu mea notari permitteret: fateor timens ne mihi forte causa exigente, cum petendum esset, pro illo aliud proferretur, neq; hoc voluit. Deinde mihi cœpit instare, vt ad interrogationē suam breuiter responde- D rem, quærens à me quam iustum putarē, eum qui persequeretur, an eū qui persecutionē pateretur. Cui respondebā, non recte ita interrogari. Fieri enim posse, vt ambo iniqui sint, fieri etiam posse vt iniquiorē iustior persequatur. Non ergo esse consequēs, vt ideo sit quisq; iustior, quia persequutionem patitur, quamuis id plerunq; iustiori contingat. Deinde cum viderē in hoc eum multum immorari, vt iustitiam suæ partis ex eo certam vellet intelligi, quia persequutionē passa fuerit, quæsiui ab eo, vtrum iustum & Christianum putaret Episcopū Mediolanensis ecclesiæ Ambrosium. Cogebatur vtiq; negare quod ille vir Christianus esset & iustus, quia si fateretur, statim obiiceremus quod eum rebaptizādum esse censeret. Cum ergo eloqui cogeretur, quibus ille nō esset habendus Christianus & iustus, cōmemoraui quātam persequutionē pertulerit, circundata etiā militibus armatis ecclesia. Quæsiui etiam, vtrum Maximianum, qui & is est apud Carthaginem schisma fecerat, & iustū & Christianū putaret. Non poterat nisi negare. Commemoraui ergo etiā illum talem persequutionem pertulisse, vt ecclesia eius vsq; ad fundamenta diruerētur. His igitur exemplis ei si possem persuadere moliebar, E vt iam desineret dicere persecutionis perpessionē Christianæ iustitiæ certissimum esse documētum. Narrauit etiā in ipsa schismatis nouitate maiores suos cum cogitarent culpā Cæciliani, ne schisma fieret, quoquo modo velle sopire, dedisse quendam interuentorē populo suę cōmunionis apud Carthaginem constitutio, antequam Maiorinus aduersus Cæcilianū ordinaretur. Hunc ergo interuentorē in suo conuenticulo à nostris dicebat occisum. Quod fateor nunquam antea prorsus audieram, cum tam multa ab eis obiecta crimina refellerentur, & redarguerentur à nostris, atque in eos plura & maiora iacerentur. Sed tamen postea quàm hoc narrauit, rursus à me instanter cœpit quærere quem iustum putarem, eum ne qui occidit, an eum qui occisus esset, quasi iam mihi probauisset, ita vt narrauerat esse cōmissum. Dicebā ergo prius, vtrum verum esset, esse quærendum. Non enim temere credi oportere quæcunque dicuntur, & tamen fieri potuisse, vt vel ambo æque mali essent, vel etiā priorem quisquā malus occideret. Re vera enim fieri potest, vt sceleratior sit rebaptizator totius hominis, quàm solius corporis interemptor. Vnde etiā illud quod à me postea quæsiuit, iam quærendum nō e- F rat. Ait enim etiam malum nō debuisse occidi à Christianis & iustis, quasi nos eos qui hæc in catholica faciunt, iustos vocemus, quæ tamen nobis ab istis dici facilius quàm probari solent, cum tam multas violentissimas cędes & strages plerisq; ipsorum & episcopi & presbyteri & quilibet clerici congregatis turbis hominum furiosissimorum, non catholici tantum, sed nonnunquam etiam suis, vbi possunt, inferre non cessent. Quæ cum ita sint, dissimulans tamen ab sceleratissimis factis suorum, quæ ipse plus nouit, vrgebat vt dicerem, Quis iustorum vel malum aliquem occideret? Quod etiam si ad causam iam non pertinebat, fatebamur enim hæc vbicunq; sub nomine Christiano fierent, non fieri à bonis, sed tamen vt admoneretur quid esset quærendum. respondimus, quærentes vtrum Helias iustus ei videretur fuisse. Quod negare non potuit. Deinde subiecimus quàm multos pseudoprophetas sua manu peremerit. Hic reuera vidit quod videndum erat, alia licuisse tunc iustis. Hæc enim prophetico spiritu authoritate dei faciebāt, qui proculdubio nouit, cui etiam prosit occidi.

G Exigebat ergo vt docerem iam noui testamenti tempo-
ribus, qui iustorum aliquẽ occiderit, etiam sceleratum
& impium. Tunc reditum est ad superiorem tractatum,
quo volebamus ostendere, neq; nos illis debere obijce-
re suorum scelera, neq; illos nobis, si qua inuenirentur
Non occidit talia facta nostrorum. De nouo enim testamento osten
iustus. di quidem non posse, quod iustus quisquã interfecerit
aliquẽ, sed tamen illud probari posse ipso exemplo do-
mini, sceleratos ab innocẽtibus fuisse toleratos. Tradi-
torem enim suum, qui iam precium eius acceperat, vsq;
ad vltimum pacis osculum inter innocẽtes secum esse
perpessus est. Quibus non tacuit esse inter illos tanti sce
leris hominem, & tamen primum sacramentum corpo
ris & sanguinis sui, nondum illo excluso communiter
omnibus dedit. Quo exemplo cum prope omnes mo-
uerentur, tentauit dicere, ante passionem domini com-
munionem illam cum scelerato non obfuisse Aposto-
lis, quia nondum habebant baptismũ Christi, sed bap-
tismum Ioannis. Quod postea quàm dixit, cœpi ab eo
quærere, quemadmodum ergo scriptum esset, quod Ie-
sus baptizauerit plures quàm Ioannes, cum ipse nõ bap
H tizaret, sed discipuli eius, hoc est, per suos discipulos
baptizaret? Quo modo ergo dabant quod non acce-
perant? quod ipsi maxime solent dicere. An forte Chri-
stus baptismo Ioannis baptizabat? Deinde in hac sen-
tentia multa quæsiturus eram, quo modo ab ipso Io-
anne nunc quæsitum sit de baptismo domini, & respon
derit quod ille haberet sponsam, & ille esset sponsus.
Nunquid ergo fas erat vt baptismo Ioannis baptiza-
ret sponsus, id est, baptismo amici vel serui? Deinde
quo modo poterant Eucharistiam accipere nondum
baptizati? aut quo modo Petro volenti vt totum se la-
uaret, responderit: Qui lotus est semel, non eum opor-
Ioan. 13. tet iterum lauari, sed est mundus totus? Perfecta enim
mundatio non in Ioannis, sed in nominis domini
baptismo est, si eo se dignum qui accipit præbeat: si au-
tem indignum, sacramenta in eo non ad salutem, sed
ad perniciem permanebunt. Tamen cum ego ista quæ-
siturus essem, etiam ipse vidit de baptismo discipulo-
rum domini non sibi fuisse quærendum. Inde itum est
in aliud, multis vt poterant vtrinque sermocinantibus:
inter quę dictum est, quòd adhuc eos nostri persecutu-
ri essent, nobisque dicebat, videre se velle quales nos es-
semus in illa persecutione præbituros, vtrum consen-
I suri essemus tali sæuiciæ, an nullum commodaturi con
sensum. Nos dicebamus deũ videre corda nostra, quæ
ipsi non possent: & illos temere sibi adhuc ista metuere,
quæ si contigerint, à malis contingere, quibus deterio-
res ipsi habent: nec tamen ideo nos à catholica cõmu-
nione segregare debere, si quid forte nobis inuitis, vel
etiam, si valuerimus, contradicentibus factum fuerit, cũ
tolerantiam pacificam didicerimus, dicente Apostolo:
Ephe. 4. Sufferentes inuicẽ in dilectione, studentes seruare vni-
tatem spiritus in vinculo pacis. Quam pacem atque to-
lerantiam, illos non tenuisse dicebamus qui schisma fe-
cerunt, vt nunc inter suos qui mitiores eorum sunt gra
uiora tolerẽt, ne scindatur quod scissum est, cum leuio-
ra nollent pro ipsa vnitate tolerare. Dicebamus etiam
nondum fuisse temporibus veterum pacem vnitatis, &
tolerantiam tanta commendatione prædicatam, sicut
exemplo domini & noui testamenti charitate: & tamẽ
Prophetas illos & sanctos viros dicere solere in popu-
lum scelera eorum, cum tamen se ab illius populi vni-
tate & à communione pariter accipiendorum sacra-
mentorum, quæ tunc fuerunt, diuellere non tentas-
sent. Inde nescio quo modo ventum est ad commemo K
rationem beatæ memorię Genethlij Episcopi, quod ne-
scio quam constitutionẽ datam contra illos compres-
serit, & effectum habere non fuerit. Laudabant illum
omnes & benignissime præferebant. Inter quas laudes
à nobis subiectũ est, quod etiam ipse tamen Genethlius,
si in eorum manus incidisset, rebaptizandus censeretur.
Et hæc iam stantes loquebamur, quia discedendi tem-
pus vrgeret. Ibi planè ille senex dixit, iam formam esse
factam, vt quisquis ad eos fidelium à nobis venerit bap
tizetur, quod eum inuitum & cum dolore animi dice-
re, quantũ poterat apparebat sanè: cum etiam ipse mul-
ta mala suorum apertissime gemeret, atque ostenderet,
quod totius ciuitatis eius testimonio probabatur, quàm
esset remotus à talibus factis, & quæ ipsis suis dicere so-
leat modesta conquestione proferret, nósque comme-
moraremus illud Ezechielis Prophetæ, vbi aperte scrip
tum est: Nec filij culpam patri, nec patris culpã filio eius *Ezech. 18.*
imputandam: vbi dictum est: Sicut enim anima patris
mea est, ita & anima filij mea est. Anima enim quæcun-
que peccauerit sola morietur: placuit omnibus in tali-
bus disputationibus violẽta facta malorum hominum L
nobis abinuicem obijci non debere. Remanebat ergo
schismatis quæstio. Itaque hortati eum sumus, vt etiam
atq; etiam placido atq; pacato animo annitatur nobis-
cum, vt diligenti examinatione tanta inquisitio termi-
num sumat. Vbi ille benigne cum diceret, nos solum
ista quærere, nolle autẽ nostros hæc quæri, ea facta pol-
licitatione discessimus, vt exhiberemus ei plures colle-
gas nostros, certe vel decẽ, qui tanta beneuolentia & le
nitate & tam pio studio id quæri vellent, quantũ in no-
bis eũ iam animaduertisse atq; approbare sentiebamus.
Hoc etiam de suorũ numero & ipse pollicitus est. Vn-
de vos hortor & obtestor per domini sanguinẽ, vt eum
promissi sui cõmoneatis, & gnauiter instetis, vt res cœp
ta peragatur, quam prope ad finem peruenisse iam cer-
nitis. Quantum enim arbitror, difficillime potestis in-
uenire in Episcopis vestris tam vtilem animum & vo-
luntatem, quàm in isto sene perspeximus. Postero enim
die ipse ad nos venit, & hæc iterum quærere cœpera-
mus. Sed quia ordinandi Episcopi necessitas nos inde
iamiámque rapiebat, diutius cum illo esse nequiuimus.
Iam enim miseramus ad Maiorem Cœlicolarũ, quem
audieramus noui apud eos baptismi institutorem insti-
tuisse, & multos illo sacrilegio seduxisse, vt cum illo M
quantum ipsius temporis patiebantur angustiæ, aliquid
loqueremur. Quem posteaquam venturum comperit,
videns nos aliud suscepisse negocium, cum & ipsum
nescio quæ necessitas profectionis vrgeret, benigne à
nobis placidèque discessit. Videtur autem mihi, vt tur-
bulentas turbas & impedimentum potius quàm adiu-
mentum afferentes omnino deuitemus, & vere ex ani-
mo amico atq; tranquillo susceptum tam magnum ne-
gocium domino opitulante peragamus, ad aliquã vil-
lam nos conuenire debere non magnam, vbi nullius
nostrum esset ecclesia: quam tamen villam communi-
ter possident homines & nostræ communionis & ip-
sius, sicuti est villa Titiana. Siue ergo in Tubursicensi, si-
ue in Tagastensi talis locus, vel ille quem commemo-
raui, vel aliquis alius inuentus fuerit, faciamus codices
canonicos præsto esse. Et si qua proferri potuerint ex
vtraque parte documenta, vt postpositis cæteris, nulla si
domino placuerit interpellãte molestia, quotquot die-
bus poterimus ad hoc vacantes, & vnusquisq; nostrum
apud suum hospitem dominum deprecantes, adiuuãte
ipso

A ipso cui pax Christiana gratissima est, rem tantam &
bono animo cœptam ad inquisitionis terminum per-
ducamus. Rescribite sanè, quid de hac re vel vobis
vel illi videatur.

*Augustinus Emeritum Donatistam, sed alioqui virum pro-
bum & liberaliter eruditum inuitat, vt respondeat qua
iusta causa schisma mouerint.*

Epistola CLXIIII.

1. retrac. ca. 46. & 51. DESIDERABILI & dilecto fratri Emerito,
Augustinus. Ego cum audio quenquam bo
no ingenio prædinim, doctrinisque liberali-
bus eruditum, quanquam nõ ibi salus animæ
constituta sit, tamẽ in quæstione facillima sentire aliud
quàm veritas postulat, quo magis miror, eo magis exar-
desco nosse hominem, & cum eo colloqui: vel si id nõ
posim, saltem literis quæ longissime volant attingere
mentem eius, atque ab eo vicissim attingi desydero. Si-
cut te esse audio talem virum, & ab ecclesia catholica,
quæ sicut sancto spiritu prænunciata est, toto orbe dif-
funditur, discerptum doleo atque seclusum, quam ob
causam nescio. Nam certum est magnæ parti Roma-
B ni orbis, ne dicam etiam Barbaris gẽtibus, quibus quo-
que debitorem se dicebat Apostolus, quorum Christia-
næ fidei communio nostra cõtexitur, ignotam esse par-
tem Donati. Nec eos omnino scire vel quãdo, vel qui-
bus causis exorta sit ista dissensio. Quos vtique omnes
Christianos ab eis criminibus, quæ Afris obiicitis, nisi
innocentes esse fatearis, cogeris dicere, omnium male-
factis obnoxios, cum apud vos perditi vt mitius dixe-
rim latent, vos omnes esse pollutos. Non enim nemi-
nem de vestra communione pellitis: aut tunc primum
pellitis, cum primum illud vnde pellendus est fecerit.
An non aliquanto tempore latentem, & postea prodi-
tum conuictumq; damnatis? Quæro igitur, vtrum vos
contaminauerit eo tempore quo latebat? Respondebis
nullo modo. Nullo ergo tempore contaminaret, etiam
si semper id lateret: nam & mortuorum nonnulla sæpe
commissa produntur, nec fraudi est Christianis, qui eis
communicauere viuentibus. Cur ergo vos tam teme-
raria atque sacrilega direptione præcidistis à commu-
nione innumerabilium ecclesiarum Orientalium, quas
semper latuit, & adhuc latet quod in Africa gestũ esse
aut docetis aut fingitis? Alia enim quæstio est, vtrum
C illa vera dicatis, quæ quidem nos multo probabiliori-
bus documentis falsa esse cõuincimus, & in vestris ma-
gis eaipsa quæ obiicitis, tunc probata declaramus. Sed
hæc vt dixi, alia quæstio est, tunc aggredienda & discu-
tienda cum opus fuerit. Illud tunc attendat vigilantia
mentis tuæ neminem contaminari posse ignotorum
ignotisque criminibus. Vnde manifestum est à cõmu-
nione orbis, cui seu falsa seu vera crimina, quæ Afris in-
tenditis, prorsus ignota sunt, & ignota semper fuerunt,
sacrilego schismate vos esse separatos: quanquam & il-
lud non est tacendum, etiam cognitos malos bonis nõ
obesse in ecclesia, si eos à communione prohibendi aut
potestas desit, aut aliqua ratio conseruandæ pacis impe-
diat. Qui sunt enim qui apud Prophetam Ezechielem,
& ante vastationem perditorum signari meruerunt, &
cum illi vastarentur euadere illæsi, nisi vt ibi manife-
stissime ostenditur qui mœrent & gemunt peccata &
iniquitates populi dei, quæ fiunt in medio eorum? Quis
autem quod ignorat, gemit & mœret? Ex eadem ratio-
Philip. 2. ne etiam Paulus Apostolus falsos fratres tolerat. Non e-
nim de incognitis ait: Omnes sua quærunt, non quæ Ie-
su Christi, quos tamen secum fuisse manifestat. Ex quo

autem genere sunt qui vel thurificare idolis vel codices D
diuinos tradere quàm mori maluerunt, nisi ex eorum *Thurificati.*
qui sua quærunt, non quæ Iesu Christi? Multa testimo- *Libellati.*
nia scripturarum prætereo, ne longiorem quàm neces-
se est epistolam faciam, & eruditioni tuæ plura per teip-
sum consyderanda permitto. Quod tamen satis est, vi-
deo. Obsecro si tam multi iniqui in vno populo dei, eos
quos contestabantur non fecerunt tales, quales ipsi e-
rant, si multitudo illa falsorum fratrũ Apostolum Pau-
lum in vna cum eis ecclesia constitutum non fecit sua
quærentem, non quæ Iesu Christi, manifestum est non
hoc effici hominem, quod est malus quisquam, cũ quo
ad altare Christi acceditur etiam si nõ sit incognitus, si
tantum non approbetur, & à bona conscientia displi-
cendo separetur. Manifestum est igitur non esse aliud
cum fure cõcurrere, nisi vel furari cum eo, vel furtum
eius cordis placito accipere. Hoc nos dicimus, vt quæ-
stiones infinitas atq; superfluas de factis hominum, quæ
rationem nostram nihil impediunt, auferamus. Sed &
vos nisi hoc sentiatis, tales eritis omnes qualis Optatus
in vestra communione vobis non ignorantibus fuit.
Quod absit ab Emeriti moribus, aliorumq; taliũ, quales E
apud vos esse non dubito longe à factis illius alienos.
Neq; enim vobis obiicimus, nisi schismatis crimen, quã
etiã hæresim male perseuerando fecistis. Quanti autem *Nume. 16.*
diuino iudicio pẽdatur hoc facinus, lege quod te legisse
nõ ambigo. Inuenies Datan & Abiron hiatu terræ de-
uoratos, cæterosq; omnes qui eis consenserant, igne de
medio eorũ existente consumptos. Illud ergo scelus ad
exemplum deuitandi dominus deus præsenti supplicio
denotauit, vt cum in talibus patientissime parcit, quali vl-
timo iudicio reseruet ostenderet. Neq; enim reprehen-
dimus rationes vestras, si eo tempore quo vesana poten
tia furere iactabatur Optatus, cũ eius accusator esset to-
tius Africæ gemitus congemiscentibus vobis: si tamẽ ta
lis es, qualem te prędicat fama, quod scit deus me & cre
dere & velle. Non ergo reprehendimus si eo tempore,
ne multos secum excommunicatos traheret, & commu
nionem vestram schismatis furore præcideret, eum ex-
communicare noluistis. Sed hoc ipsum est quod vos
arguit in iudicio dei, frater Emerite, quod cum videri
tis tam magnum malum esse, diuidi partem Donati, vt
Optatus potius in communionem tolerãdus existima-
retur, quàm illud admitteretur, permanetis in eo malo F
quod in diuidenda ecclesia Christi à vestris maioribus
perpetratum est. Hic fortasse respondendi angustia ten
tabis defendere Optatum. Noli frater, noli obsecro, nõ
te decet, & si aliquem alium forte deceat, si tamen quic-
quam decet malos, Emeritum certe non decet defen-
dere Optatũ, sed fortasse nec accusare. Ita sit sanè. Vte-
re voce media & dic, vnusquisq; sarcinam suam portat.
Tu quis es qui iudicas seruum alienum? Si ergo ad testi
monium totius Africæ, imò vero terrarũ omnium qua- *Roma. 14.*
quaversum Gildonis fama feruebat (simul enim & ille
notus erat) non ausi estis vnquam de Optato iudicare,
ne temere de incognitis iudicaretis, nos tandem possu-
mus aut debemus de iis qui ante nos vixerunt, ad ve-
strum tantummodo testimonium temerariam de inco
gnitis ferre sententiam, vt parum sit quod vos ignota
criminamini, nisi & nos ignota iudicemus? Non enim
Optatum etiam si forte falsa periclitatur inuidia, sed te
defendis cũ dicis, Ignoro qualis iste fuerit. Quãto magis
ergo quales fuerint Afri, quos ignotiores arguis, Orien-
talis orbis ignorat? à quibus tamen ecclesiis quarũ nomi
na habes in libris & recitas, nefaria dissensione disiun-

G geris. Si tum Mugadensem Episcopum vestrū famosissimum & pessime diffamatum, nō dico Cæsariensis, sed Sitifensis collega eius eiusdémque temporis ignorabat quo modo traditores Afros quicunque illi fuerint, ecclesia Corinthiorum, Ephesiorum, Colossensium, Philippensium, Thessalonicensium, Antiochenorum, Ponti, Galatiæ, Cappadociæ, cæterarúmque orbis partium ab Apostolis in Christo ædificatarum, aut nosse potuit, aut damnari à vobis meruit, quia non potuit? & tamen eis non communicatis, & dicitis non esse Christianos, & eos rebaptizare conamini. Quid dicam? quid querar? aut quid exclamarem? Si cum homine cordato loquor, indignationis huius aculeos tecum participo. Nam vides profecto quæ dicerem si vellem dicere. An forte fecerunt inter se maiores vestri concilium & damnauerūt præter se totum orbem Christianum? Itá ne ad hoc perducta est rerum existimatio, vt cōcilium Maximianensium qui de vestra præcisione præcisi sunt, quia vobis comparari paucissimi sunt, non valeat aduersus vos, & vestrum concilium valeat aduersus gentes, hæreditatem Christi & possessionem eius terminos terræ? Miror si habet in corpore sanguinem, qui de hac re non erubescit. Rescribe ad ista quæso. A nōnullis enim qui-
H bus non potui non credere, audiui te rescripturum si tibi scriberem. Iam enim pridem misi vnā epistolam quā vtrum acceperis vel ci responderis & forte ego tuam non acceperim, nescio. Nunc interim peto ad hæc respondere ne graueris, quod tibi videtur. Sed noli te in alias tollere quæstiones. Hinc enim caput est ordinatissimæ inquisitionis, cur schisma factū sit. Nam & terrenæ potestates cum schismaticos persequūtur, ea regula
Roma.13. se defendunt, qua dicit Apostolus: Qui potestati resistit, dei ordinationi resistit. Qui autem resistunt, ipsi sibi iudicium acquirunt. Principes enim non sunt timori bono operi sed malo. Vis autem non timere potestatem? Bonum fac & habebis laudem ex illa. Dei enim minister est, tibi in bonum. Quod si malum feceris, time. Non enim frustra gladium portat. Dei enim minister est, vindex in iram ei qui male agit. Tota igitur quæstio est, vtrum nihil mali sit schisma, aut vtrum schisma non feceritis, vt pro bono opere potestatibus resistatis, non pro malo, vnde vobis acquiratis iudicium. Prop-
Matth.5. terea prouidentissime dominus non ait: Beati qui persequutionem patiuntur tantum, sed addidit, propter iu-
I sticiam. Si ergo iusticia est, quam operati estis in illa dissensione, in qua etiam permanetis, secundum ea quæ supra dixi, nosse abs te cupio. Si autem iniquitas est orbem Christianum damnare inauditum, vel quia non audiunt quæ vos audistis, vel quia non ei probatum est, quod temere credidistis, aut sine certo documento accusastis, & ideo rebaptizare velle tot ecclesias ipsius domini, cum hic adhuc esset in carne, & Apostolorum eius prædicatione ac labore fundatas: quia vobis licet, aut nescire Afros collegas vestros malos simul viuentes, simul sacramenta tractantes, aut etiam scire, sed tolerare, ne pars Donati diuidatur, Illis autem in orbe remotissimo constitutis, non licet nescire quod vos de Afris aut nostis, aut creditis, aut audistis, aut fingitis: quæ tanta est peruersitas amplecti suam iniquitatem, & potestatum accusare seueritatem? At enim & malos Christianis non licet persequi. Esto non liceat, sed nunquid hoc potestatibus ad hoc ipsum ordinatis, fas est obiicere? An Apostolum delebimus? Aut non habent codices vestri quæ pauloante commemoraui? Sed vos, inquies, talibus communicare non debetis. Quid ergo?

Vos Flauiano quondam vicario partis vestræ homini, K
quia legibus seruiens, nocentes quos inuenerat occidebat, non communicastis? Sed à vobis, inquies, Romani principes aduersum nos prouocantur. Immo à vobis aduersum vosipsos, quia ecclesiam, cuius illi sicut tan to ante prædictum est, iam membra sunt, De Christo *Psal.71.*
enim dictum est: Et adorabunt eum omnes reges terræ, & præcisione laniare ausi estis, & rebaptizare pertinaciter auderis. Nostri autē aduersus illicitas & priuatas vestrorum violentias, quas & vos ibi, qui talia non facitis, doletis & gemitis, à potestatibus ordinatis tuitionem petunt, non qua vos persequātur, sed qua se defendant. Sicut Apostolus Paulus aduersus Iudæos con- *Act.23.*
iurantes vt eum necarēt, antequā esset Romanum imperium Christianum, egit vt sibi tuitio etiam armatorum daretur. Sed illi principes qualiber occasione cognoscentes vestri schismatis nefas, constituunt aduersus vos pro sua solicitudine ac potestate quod volunt. Non enim frustra gladium portant, dei enim ministri sunt, vindices in iram in eos qui male agunt. Postremò etiam si aliqui nostrorum nō Christiana moderatione ista faciunt, displicet nobis: sed tamen non propter eos relinquimus Catholicam ecclesiam, si eam ante vltimum tempus ventilationis à palea purgare non possu- L
mus, quando & vos propter optatum, cum eum pellere non audebatis, partem Donati non reliquistis. At enim, [dicitis,] quare nos adiungi vobis vultis, si scelerati sumus? Quia viuitis adhuc & corrigi potestis si velitis. Cum enim nobis coniungimini, hoc est, ecclesiæ dei, hæreditati Christi, cuius possessio sunt termini terræ, vos corrigimini vt in radice viuatis. De ramis enim fractis sic ait Apostolus: Potens est enim deus iterū in- *Roma.11.*
serere illos. Vos ergo mutamini ex ea parte qua dissentiebatis, quanuis sacramēta quæ habebatis, cum eadem sint in omnibus, sancta sint. Quapropter vos mutari volumus à peruersitate, id est, vt denuo radicetur vestra præcisio. Nam sacramenta quæ non mutastis, sicut habetis, approbantur à nobis, ne forte cum vestram prauitatem corrigere volumus, illis mysteriis Christi, quæ in vestra prauitate deprauata nō sunt, sacrilegam faciamus iniuriam. Neq; enim & Saül deprauauerat vnctionem quam acceperat, cui vnctioni tantum honorē rex Dauid pius dei seruus exhibuit. Propterea ergo vos nō rebaptizamus, qui radicem vobis reddere cupimus, formam tamen præcisi sarmenti si non mutata est, appro- M
bamus. Quæ tamē quanuis integra, nullo modo est sine radice fructuosa. Alia quæstio est de persecutionibus, quas vos dicitis pati in tanta mansuetudine & lenitate nostrorum, cum vere illicite ac priuatim vestri faciant grauiora: alia de baptismate, quod non quærimus vbi sit, sed vbi prosit. Nam vbicunque est, ipsum est, sed nō etiam ille qui hoc accipit vbicunque est, ipse est. Itaque priuatam hominum impietatem detestamur in schismate, baptismum vero Christi vbique veneramur: quia si desertores secum imperatoris signa traducant, illis vel damnatione punitis, vel indulgentia correctis, falua signa recipiuntur, si salua manserunt. Et si quid de hac re diligentius quærendum est, alia est, vt dixi, quæstio. Hoc enim obseruandum est in his rebus, quod obseruat ecclesia dei. Quæritur autem vtrūm vestra, an nostra sit ecclesia dei. Quapropter illud quærendum est à capite, cur schisma feceritis. Si non rescripseris, ego apud deum quantum credo facilem causam habeo, quia viro, quem audiui excepto schismate bonum & liberaliter instructum, pacificantes literas misi. Tu videris
quid

A quid illi respondeas, cuius nunc laudanda patientia, in fine vero timenda sententia est. Si autem rescripseris ea cura, qua tibi scriptum vides, aderit misericordia dei, vt aliquando error, qui nos dirimit, & amore pacis & ratione veritatis intereat. Memento quod de Rogaten sibus non dixerim, qui vos Firmianos appellare dicuntur, sicut nos Macarianos appellatis. Neque de Rucatensi Episcopo vestro, qui cum Firmo pactus perhibetur incolumitatem suorū, vt ei portæ aperirentur, & in vastationem darentur catholici, & alia innumerabilia. Desine ergo locis communibus exaggerare facta hominum, vel audita vel cognita. Vides enim quæ de vestris taceam, vt de origine schismatis, vbi tota causa est, res agatur. Dominus deus inspiret tibi cogitationem pacificam desyderabilis & dilecte frater.

Augustinus cum cæteris, per Generosum respondet cuiusdam Donatistæ presbyteri literis, de schismate Donatistarum. Epistola CLXV.

B DILECTISSIMO & honorabili fratri Generoso, Fortunatus, Alipius, Augustinus in domino salutem. Quoniam nobis notam esse voluisti Epistolam quam ad te Donatistarum presbyter dedit, quanquam eam tu quoque catholicus animo deriseris, tamen vt ei potius si non desperate desipit consulas, hęc ad eum rescripta petimus perferas. Ille enim ordinem Christianitatis ciuitatis vestræ tibi vt insinuaret iussisse sibi angelum scribit, cum tu teneas Christianitatem, non ciuitatis tuæ tantum, nec tantum Africæ vel Afrorum, sed totius orbis terræ, quæ annunciata est & annunciatur omnibus gentibus. Vnde illis parum est quod præcisos esse non pudet, nec sibi subueniunt, vt cum possint redeant ad radicem, nisi etiam secum alios præcidere, & sicut ligna arida in ignem destinare conentur. Quapropter si tibi ipsi angelus astitisset, quem sibi ille propter te astitisse, quantum arbitramur, astuta nouitate confingit, & hæc ipsa tibi dixisset, quæ iste mandato illius tibi se insinuare dicit, oporteret te Apostolicæ sen-
Gala.1. tentiæ memorem fieri qui ait: Licet si nos aut angelus de cœlo vobis euangelizauerit præter id quod euangelizauimus vobis, anathema sit. Euangelizatum est e-
C nim tibi per vocem ipsius domini Iesu Christi, quod omnibus gentibus annunciabitur Euangelium eius, &
Gala.3. tunc finis erit. Euangelizatum tibi est per propheticas
Gene.22. & Apostolicas literas, quod Abrahæ dictæ sunt promissiones & semini eius, quod est Christus, cum ei diceret deus: In semine tuo benedicentur omnes gentes. Has ergo promissiones tenenti, si tibi angelus de cœlo diceret, Dimitte Christianitatem orbis terræ & tene partem Donati, cuius ordo tibi exponitur in Epistola Episcopi tuæ ciuitatis, anathema esse deberet: quia te à toto præcidere, & in partem contrudere conaretur & alienare à promissis dei. Si enim ordo Episcoporum sibi succedentium considerandus est, quanto certius & vere salubriter ab ipso Petro numeramus, cui totius
Matth.16. Ecclesiæ figuram gerenti dominus ait: Super hanc pe-
Petrus Eccle tram ædificabo Ecclesiam meam, & portæ inferorum
siæ totius fi- nō vincent eam. Petro enim successit Linus, Lino Cle-
guram gerit. mens, Clementi Anacletus, Anacleto Euaristus, Euaristo Alexander, Alexandro Sixtus, Sixto Thelesphorus, Thelesphoro Iginus, Igino Anicetus, Aniceto Pius, Pio Soter, Soteri Eleutherius, Eleutherio Victor, Victori Zepherinus, Zepherino Calixtus, Calixto Vrbanus, Vrbano Pontianus, Pontiano Antherus, Anthe- Tomus secundus.

ro Fabianus, Fabiano Cornelius, Cornelio Lucius, Lu- D cio Stephanus, Stephano Sixtus, Sixto Dionysius, Dionysio Felix, Felici Eutychianus, Eutychiano Gaius, Gaio Marcellinus, Marcellino Marcellus, Marcello Eusebius, Eusebio Melciades, Melciadi Syluester, Syluestro Marcus, Marco Iulius, Iulio Liberius, Liberio Damasus, Damaso Siricius, Siricio Anastasius. In hoc ordine successionis nullus Donatista Episcopus inuenitur. Sed ex transuerso ex Africa ordinatum miserūt, qui paucis præsidens Afris in vrbe Roma Montensium, vel Cutzupitarum vocabulum propagauit. In illum autem ordinem Episcoporum, qui ducitur ab ipso Petro vsque ad Anastasium, qui nunc eandem cathedram sedet, etiam si quisquam traditor per illa tempora subrepsisset, nihil præiudicaret Ecclesiæ & innocentibus Christianis: quibus dominus prouidens ait de præpositis malis, Quæ dicunt facite, quæ autem faciunt facere nolite: dicunt enim & non faciunt. Vt certa Matth.23. sit spes fidelis, quæ non in homine, sed in domino collocata, nunquam tempestate sacrilegi schismatis dissipetur: Sicut isti dissipati sunt, qui legunt in codicibus sanctis, Ecclesias quibus Apostoli scripserunt, & E nullum in eis habent Episcopum. Quid autem peruersius & insanius, quàm lectoribus easdem Epistolas legentibus dicere, Pax tecum, & ab earum Ecclesiarum pace separare, quibus ipsæ Epistolæ scriptæ sunt? Tamen ne sibi etiam de Constantinensi, hoc est, ciuitatis vestræ Episcoporum ordine blandiatur, recita illi gesta apud Numacium Felicem Flauium procuratorem tunc eiusdem ciuitatis vestræ, Diocletiano octauo, & Maximiano septimo Consulibus, xj. Kalend. Iunias, quibus liquido constat ita Paulum Episcopum tradidisse, vt Siluanus tunc eius subdiaconus fuerit, & cum illo tradiderit proferens instrumenta dominica, etiam quæ diligenter fuerant occultata, capitulatam argenteam, & lucernam argenteam, ita vt ei diceret Victor quidam: Mortuus fueras, si non illas inuenisses. Quem iste Siluanus manifestissimum traditorem pro magno commemorat in Epistola, qua scribit à Secundo Tigisitano primæ sedis Episcopo Episcopum tunc ordinatum. Quiescat ergo superba eorum lingua, & cognoscat crimina sua, ne delirans loquatur aliena. Recita illi etiam si voluerit, gesta Ecclesiastica eiusdem F Secundi Tigisitani in domo Vrbani Donati habita, vbi confessos traditores iudici deo dimisit Donatum Masculitanum, Marinum ab aquis Tibilitanis, Donatum Calamensem, cum quibus confessis traditoribus memoratum traditorem Siluanum eis ordinauit Episcopum. Recita illi gesta apud Zenophilum consularem, vbi Nundinarius quidam diaconus iratus Siluano, quod ab eo fuerit excommunicatus, hæc omnia iudicijs prodidit, quæ certis documentis & responsionibus testium, & recitatione gestorum, & multarum Epistolarum luce clarius constiterunt. Multa sunt alia quæ illi recites, si non contentiose agere, sed prudenter audire voluerit: Preces Donatistarum ad Constantinum, vt propter ipsam causam inter Afros Episcopos dirimendam iudices ex Gallia Episcopos mitteret. Literas etiam eiusdem imperatoris, vbi Episcopos misit ad vrbem Romam. Gesta quoque in vrbe Roma, vbi ab Episcopis, quos ille miserat, causa cognita atque discussa est. Itemque alias literas, vbi declarat memoratus imperator eos apud se de collegarum suorum iudicio, id est, Episcoporum, quos ad vrbem Romam miserat, fuisse conquestos: vbi etiam alios Episcopos vo-

G luit apud Arelatum iudicare: vbi isti & ab ipsorum iudicio ad eundem imperatorem appellauerunt: vbi postremo causam inter partes ipse cognouit: vbi eos vehementissime detestatur innocentia Cæciliani fuisse superatos. Quæ si voluerit, audiet, & tacebit, & desinet insidiari veritati: Quanquam nos non tam de istis documentis præsumamus, quàm de scripturis sanctis, vbi hæreditas Christi vsque ad terminos terræ promissa est in omnibus gentibus: vnde isti nefario schismate separati, iactant crimina in paleam messis dominicæ, quæ necesse est vsque ad finem permixta toleretur, donec vltimo iudicio tota area ventiletur. Vnde manifestum est ista crimina seu vera seu falsa non pertinere ad frumenta dominica, quæ per totum agrum, id est, istum mundum vsque in finem seculi oportet crescere: Sicut non falsus angelus in huius errore, sed dominus in Euangelio loquitur. Ideoque in Christianos innocentes, qui per totum orbem malis Christianis tanquam paleæ suæ vel zizaniis permixti sunt, multa falsa crimina & vana iactannbus his miseris Donatistis merito deus reddidit, vt Maximianistas apud Carthaginem schismaticos suos Primiani damnatores,
H extra Primianum baptizatores, post Primianum rebaptizatores vniuersali concilio suo damnarent: vt ex eorum numero post non paruum tempus quosdam in honoribus Episcopatus sui, Felicianū Musitatum & Prætextatum Assuritanum cogente Optato Gildomano susciperent cum omnibus quos damnati extra baptizauerunt. Quod si ab eis, quos ore proprio tanquam sceleratos & sacrilegos damnauerunt, & quos illis primis schismaticis, quos viuos terra obruit, compararunt, non maculantur, cum eis rursus in honore suo receptis communicant, euigilent aliquando, cogitent quanta cæcitate, & quanta insania dicant, orbem terrarum ignotis Afrorum criminibus esse maculatum, & hæreditatem Christi, quæ promissa exhibita est in omnibus gentibus, peccatis Afrorum per contagionem communicationis fuisse deletam, quando se nolunt deletos & maculatos videri dum eis communicant quo-
1. Cor. 11. rum crimina cognita iudicarunt. Quapropter cum Paulus Apostolus iterum dicat, quia ipse Satanas transfigurat se in angelum lucis, vnde non esse mirum, si ministri eius transfigurant se sicut ministros iusticiæ, si verè iste aliquem angelum vidit erroris nuncium, & de vnitate catholica Christianos separare cupientem,
I ipse passus est angelum Satanæ transfigurantem se velut angelum lucis. Si autem mennitur & nihil tale vidit, ipse est minister Satanæ, transfigurans se velut ministrum iusticiæ. Et tamen ista omnia consyderans si nimium peruersus & pertinax esse noluerit, poterit ab omni vel aliena vel propria seductione liberari. Nos enim per occasionem tuam sine aliquo odio conuenimus, hoc circa eum seruantes quod Apostolus dicit,
2. Timo. 2. Seruum autem domini litigare non oportet, sed mitem esse ad omnes, docibilem, patientem, in modestia corripientem, diuersa sennientes, ne forte det illis deus pœnitentiam ad cognoscendam veritatem, & resipiscant de diaboli laqueis, captiuati ab ipso in ipsius voluntatem. Si ergo aliquid aspere diximus, non ad amaritudinem dissensionis, sed ad correctionem dilectionis valere cognoscat. Incolumis viuas in Christo dilectissime & honorabilis frater.

Augustinus Donatistas redarguit, & bortatur ad vnitatem ecclesiæ. Non enim cōuenire vt qui communiter agnoscerent Christum ecclesiæ caput è sacris literis, ecclesiam illius corpus ex iisdem non agnoscerent, cum pariter vtrunque doceant. K

Epistola CLXVI.

AVGVSTINVS Episcopus catholicus, Donatistis. Charitas Christi, cui omnem homi- 2. Cor. 5.
nem quantum ad nostram pertinet voluntatem lucrari volumus, tacere vobis nō permittit. Si propterea nos odistis, quia pacem vobis catholi- Matth. 5.
cam prædicamus, Nos domino seruimus dicenti, Beati pacifici quoniam ipsi filij dei vocabuntur. Et in Psalmo Psal. 119.
scriptum est, Cum iis qui oderunt pacē eram pacificus, cum loquebar eis, debellabāt me gratis. Propterea mandauerunt nobis quidam presbyteri partis vestræ dicentes, Recedite à plebibus nostris, si non vultis vt interficiamus vos. Quanto iustiùs eis nos dicimus, imò vos non recedite, sed accedite pacati ad plebes nō nostras, sed illius cuius omnes sumus: aut si nō vultis & impacati estis, vos potius recedite à plebibus, pro quibus Christus suum sanguinem fudit: quas ideo vultis vestras facere ne Christi sint, quamuis eas sub eius nomine possidere conemini: tanquam si seruus furetur oues de grege domini sui, & quæcunque ex illis nata fuerint characterem domini sui eis infigat, ne furtum eius possit agnosci. Sic enim fecerunt maiores vestri, separauerunt L
ab ecclesia Christi populum habentem baptismū Christi, & quicunque illis accreuerunt, baptismo Christi eos rebaptizauerunt. Sed dominus & fures punit si non se correxerint, & oues ab errore reuocat ad gregem, nec in eis suum exterminat characterem. Dicitis nos traditores. Quod nec maiores vestri in maiores nostros potuerunt, nec vos in nos probare vllo modo poteritis. Quid vobis vultis faciamus, qui quando vobis dicimus vt causam nostram & vestram patienter audiatis, non nostis nisi superbire & insanire? Nam vtiq; ostenderemus vobis, quia potius illi traditores fuerunt, qui Cæcilianum & socios eius quasi traditionis crimine damnauerunt, & dicitis: Recedite à plebibus nostris quas docetis vt vobis credant & in Christo non credant? Vos enim eis dicitis, propter traditores, quos nō ostenditis, remansisse ecclesiā Christi in sola Africa partis Donati, quod non de lege, non de Propheta, non de Psalmo, non de Apostolo, non de Euangelio, sed de corde vestro & de parentum vestrorū calumniis recitatis. Chri- Luca. 24.
stus autem dicit, Prædicari in nomine suo pœnitētiam & remissionem peccatorū per omnes gentes incipientibus ab Hierusalem. Cui ecclesiæ ex ore Christi manifestatæ, vos non communicatis, & alios in vestram perdi M
tionem trahentes, liberari non vultis. Si autem ideo vobis displicemus quia per Imperatorū iussiones ad vnitatem cogimini, hoc vos fecistis qui vbicunq; vellemus prædicare veritatē, vt eam quisq; securus audiret & volens eligeret, nunquam permisistis per violentias & terrores vestros. Nolite stridere, & perturbare animas vestras, patienter si fieri potest cōsyderate quod dicimus, & recolite facta Circuncellionum vestrorū, & clericorum qui duces eorū semper fuerūt, & videbitis quæ causa vobis hoc excitauerit. Vnde iniuste querimini, quia vobis omnia ista vt iuberētur coëgistis. Nam vt longè præterita & multa non repetamus, saltēm recentia facta vestra cogitate: Marcus presbyter Casphalianēsis à nemine coactus, propria voluntate catholicus factus est. Quare illū vestri persequuti sunt, & penè occidissent, nisi dei manus per homines superueniētes violentias eorum compressisset. Restitutus Victorianēsis ad catholicā nullo cogēte se transtulit. Quare raptus est de domo Bruda.
sua, cæsus, in aqua volutatus, bruda † vestitus, & nescio † Buda.
quot

A quot dies in captiuitate retentus est, nec libertati propriæ fortasse restitutus esset, nisi iam penè propter ipsam causam Proculianus sibi exhibitionem videret imminere. Marcianus Vrgēsis catholicam vnitatem propria voluntate delegit. Quare subdiaconum eius, cum ipse fugisset, prope vsque ad mortem cæsum, clerici vestri lapidibus obruerunt, quorum domus pro suo scelere euersæ sunt. Quid amplius dicamus? Modo præconem misistis qui clamaret Siniti, quisquis Maximiano communicauerit, incendetur domus eius: qui antequam ipse ad catholicam conuersus esset, & nondum de transmarinis remeasset, ad quid aliud presbyterum Siniti miseramus, nisi vt nulli molestus nostros visitaret, & in domo iuris sui positus, pacem catholicam volentibus prædicaret, quem vos inde cum graui iniuria proiecistis? Quid aliud agebamus, quando vnus nostrum Calamensis Episcopus Posidius ibat ad fundum Fugilinensem, nisi vt nostri quamuis pauci qui illic erant visitarentur, & audito verbo dei ad vnitatem Christi qui vellent conuerterentur? Cui ambulanti viam suam, latronum more insidiati sunt, & quia in eorum insidias cadere non potuit, cum aperta violentia

B in fundo Liuetensi penè viuum cum domo quò fugerat incenderant, nisi tertio suppositas flammas coloni eiusdem fundi propter periculum suæ salutis extinguerent. Et tamen cum Crispinus propter hoc factum in Proconsulari iudicio cōuinceretur hæreticus, eiusdem Episcopi Posidij intercessu decem libras auri non est exactus. Cui beneuolentiæ & mansuetudini ingratus, ad imperatores Catholicos ausus est appellare. Vnde hanc in vos iram dei de qua murmuratis, multo importunius & vehementius prouocauit. Videtis quia vos contra pacem Christi violenter insurgitis, & patimini non pro ipso, sed pro iniquitatibus vestris. Quæ est ista dementia vt cum male viuitis, latronum facta faciatis: & cum iure punimini, gloriam martyrum requiratis? Si ergo vos priuata vestra audacia tam violenter cogitis homines, aut ire in errorem, aut permanere in errore, quanto magis nos debemus per ordinatissimas potestates, quas deus secundum suam prophetiam subdidit Christo, resistere furoribus vestris, vt miseræ animæ de vestra dominatione liberatæ, eruantur de vetustissima falsitate, & assuescant in apertissima ve-

C ritate? Nam quos à nobis nolentes dicitis cogi, multi etiam se cogi volunt, quod nobis antea & postea confitentur, vt vel sic euadant oppressiones vestras: & tamen quid est melius, proferre veras Imperatorum iussiones pro vnitate, an falsas indulgentias pro peruersitate, quod vos fecistis, & mendacio vestro subito totam Africam implestis. In quo facto nihil aliud ostendistis, nisi partem Donati, semper de mendacio præsumentem, omni vento iactari & circunferri, sicut scrip-

Prouer. 10. tum est, Qui fidit in falsis, hic pascit ventos. Sicut enim nec vera fuit ista indulgentia, sic vera sunt crimina Cæciliani, & traditio Felicis Aptungensis per quem ordinatus est, & quicquid aliud contra catholicos dicere consuestis, vt à pace ecclesiæ Christi infœlices separetis & infœliciter separemini. De nulla quidem nos hominis potestate præsumimus, quanuis vtique multo sit honestius præsumere de Imperatoribus quàm præsumere de Circūcellionibus, præsumere de legibus quàm præsumere de seditionibus. Sed meminimus scriptum

Hiere. 17. esse, Maledictus omnis qui spem suam ponit in homine. Vnde ergo præsumimus, si vultis nosse, illum cogi-

Psal. 71. tate, de quo Propheta prænunciauit dicens, Adorabunt

eum omnes reges terræ, & omnes gentes seruient illi. D

Et ideo hac Ecclesiæ potestate vtimur, quam ei dominus & promisit & dedit. Imperatores enim si in errore essent, quod absit, pro errore suo contra veritatem leges darent, per quas iusti & probarentur & coronarentur, non faciendo quod illi iuberēt, quia deus prohiberet. Sicut iusserat Nabuchodonosor, vt aurea statua adoraretur, quod qui facere noluerunt, deo talia prohibenti placuerunt. Quando autem Imperatores veritatem tenent, pro ipsa veritate contra errorem iubent quod quisquis contempserit, ipse sibi iudicium acquirit. Nam & inter homines pœnas luit, & apud deum frontem † non habebit qui hoc facere noluit, quod ei per cor regis ipsa veritas iussit. Sicut ipse Nabuchodonosor postea miraculo salutis trium puerorum commotus atque mutatus, pro veritate contra errorem edictum proposuit, vt quicunque blasphemarent deum Sidrach, Misaach, & Abdenago, in interitum irent, & domus eorum in dispersionem. Et non vultis vt tale aliquid contra vos iubeant Imperatores Christiani, cum sciant à vobis in eis quos rebaptizatis Christum exufflari. Si iussiones regum non pertinent ad prædicandam religionem & sacrilegia prohibenda, quare ad e- E

dictum regis talia iubentis etiam ipsi vos signatis? An ignoratis verba regis esse, Regi Nabuchodonosor ostendi signa & ostenta, quæ fecit mihi dominus deus excelsus, placuit mihi in conspectu meo annunciare, quàm magnum & potens sit regnum eius, regnum sempiternum & potestatis eius in secula seculorum? An cum hoc audieritis, non respondetis, amen, & hoc dicto clara voce ad edictum regis vos in sancta solennitate signatis. Sed modo quia nihil apud Imperatores potestis, nobis inde vultis facere inuidiam. Si autem aliquid possetis, quanta faceretis quando nihil potestis & non cessatis? Scitote quòd primi maiores vestri causam Cæciliani ad Imperatorem Constantinum detulerunt. Exigite hoc à nobis, probemus vobis, & si non probauerimus, facite de nobis quicquid potueritis. Sed quia Constantinus non est ausus de causa Episcopi iudicare, eam discutiendam atque finiendam Episcopis delegauit. Quod & factum est in vrbe Roma præsidente Melciade Episcopo illius Ecclesiæ cum multis collegis suis. Qui cum Cæcilianum innocentem pronunciassent, & Donatum qui schisma Carthagini fecerat, sententia percussissent, iterum vestri ad F

imperatorem venerunt, de iudicio Episcoporum in quo victi fuerant murmurantes. Quo modo enim potest malus litigator laudare iudices, quibus iudicantibus victus est? Iterum tamen clementissimus Imperator alios iudices Episcopos dedit apud Arelatum Galliæ ciuitatem, & ab ipsis vestri ad ipsum Imperatorem appellarunt, donec etiam ipse causam cognosceret, & Cæcilianum innocentem, illos calumniosos pronunciaret. Nec sic totiens victi quieuerunt, sed de Felice Aptungitano per quem Cæcilianus fuerat ordinatus quotidianis interpellationibus ipsi Imperatori tædium fecerunt, dicentes eum esse traditorem. Et ideo Cæcilianum Episcopum esse non posse quòd à traditore fuerit ordinatus, donec & ipse Felix iussu imperatoris causa cognita ab Heliano Proconsule innocens probaretur. Tunc Constantinus prior contra partem Donati seuerissimam legem dedit. Hunc imitati filij eius talia præceperunt. Quibus succedens Iulianus desertor Christi & inimicus, supplicantibus vestris Rogatiano & Pontio, libertatem perditioni partis Donati permisit.

Marginal notes (right column): 11. q. 3. Imperatores. — † frontem. — Daniel. 3. — Iulianus.

G misit. Denique tunc reddidit basilicas hæreticis, quando templa dæmoniis, eo modo putans Christianum nomen posse perire de terris, si vnitati Ecclesiæ de qua lapsus fuerat inuideret, & sacrilegas dissensiones liberas esse permitteret. Hæc erat eius prædicanda iusticia, quam supplicantes Rogatianus & Pontius laudauerūt, dicentes homini apostatæ, quòd apud eum sola iusticia haberet locum. Huic successit Iouinianus, qui quoniam cito mortuus est, nihil de rebus talibus iussit. Deinde Valentinianus, legite quæ cōtra vos iusserit. Inde Gratianus & Theodosius, legite quando vultis quæ de vobis constituerint. Quid ergo de filiis Theodosij miramini, quasi aliud in hac causa sequi debuerunt, quàm Constantini iudicium per tot Christianos Imperatores firmissime custoditum? Ad Constantinum autem sicut diximus, sic vobis quando vultis si causam ignoratis ostendemus: maiores vestri causam Cæciliani vltrò detulerunt. Defunctus est Constantinus, sed iudicium Constantini contra vos viuit, quò vestri causam miserunt, apud quem iudices Episcopos reprehenderunt, ad quem à iudicibus Episcopis appellauerūt, quem tædiosissime de Felice Aptungitano interpellauerunt, H à quo toties conuicti & confusi redierunt, & à pernicie furoris & animositatis suæ non recesserunt, eāmque vobis posteris suis hæreditariam reliquerunt, vt tam impudenter de iussionibus Christianorum Imperatorum faciatis inuidiām, cum si vobis liceret, non quidem iam Constantinum Christianum, quia veritati fauit, contra nos appellaretis, sed apostatam Iulianum ab inferis excitaretis, quasi vero si aliquid tale contingeret, esset magnum malum nisi vobis. Quæ est enim peior mors animæ quàm libertas erroris? Sed iam tollamus ista omnia de medio, amemus pacem, quam omnis doctus & indoctus intelligit præponendam esse discordiæ, diligamus & teneamus vnitatem. Hoc iubent Imperatores, quod iubet & Christus: quia cum bonum iubent, per illos non iubet nisi Christus. Et nos etiam per Apostolum obsecrat, vt idipsum dicamus omnes, & nō sint
1.Cor.1. in nobis schismata. Neque dicamus, Ego quidem sum Pauli, ego autem Apollo, ego vero Cephæ, ego autem Christi, sed simul omnes non simus nisi Christi, quia nec diuisus est Christus. Nec Paulus crucifixus est pro nobis, quanto minus Donatus? nec in nomine Pauli baptizati sumus, quanto minus in Donati? Hoc dicunt I & Imperatores, quia Christiani catholici sunt, non idolorum serui sicut vester Iulianus: Non hæretici, sicut quidam fuerunt, & Ecclesiam catholicam persecuti sunt, quando veri Christiani non pro hæretico errore pœnas iustissimas sicut vos, sed pro catholica veritate passiones gloriosissimas pertulerunt. Attendite quàm manifestissima veritate per cor regis quod in manu dei est, ipse deus dixerit in ista ipsa lege quam contra vos prolatam dicitis. Est autem si intelligatis prolata pro vobis. Attendite quid habeant verba principis: Nam si in eis qui primo initiati sunt idcirco religio baptismatis iudicatur infirma, quòd ij à quibus accipitur peccatores putentur, totiens renouari necesse erit traditum sacramentum, quotiens indignus fuerit inuentus collati baptismatis administrator, & fides nostra non ex nostræ voluntatis arbitrio, neque ex diuini muneris gratia, sed ex meritis sacerdotum & clericorum qualitate pendebit. Faciant mille concilia Episcopi vestri, huic vni sententiæ respondeant, & ad quod volueritis consentimus vobis. Videte enim quàm peruerse & impie dicatur, quod dicere soletis, quia si bonus sit homo, ipse sanctificat eum quem baptizat, K si autem malus sit & nesciat ille qui baptizatur, tunc deus sanctificat. Hoc si verum est, optare ergo debent homines vt à malis ignoratis baptizentur, potius quàm à notis bonis, vt magis à deo quàm ab homine possint sanctificari. Sed absit à nobis ista dementia. Quare ergo non verum dicimus & recte sapimus: quia semper dei est illa gratia & dei sacramentum, hominis autem solum ministerium, qui si bonus est, adhæret deo & operatur cum deo, si autem malus est, operatur per illum deus visibilem sacramenti formam, ipse autem donat inuisibilem gratiam. Hoc sapiamus omnes, & non sint in nobis schismata. Concordate nobiscum fratres, diligimus vos, hoc vobis volumus quod & nobis. Si propterea nos grauius odistis, quia errare vos & perire non permittimus, hoc deo dicite, quem timemus minantem malis pastoribus & dicentem: Quod 23.q.6.q8 errauerat non reuocastis, & quod perierat non inquisi- erraverat. stis. Hoc vobis per nos deus ipse facit, siue obsecrando, Ezech.34. siue minando, siue corripiendo, siue damnis, siue laboribus, siue per suas occultas admonitiones vel visitationes, siue per potestatum temporalium leges. Intelligite quid vobiscum agatur, perire vos non vult deus L in sacrilega discordia alienatos à matre vestra catholica. Nihil in nos aliquando probare potuistis, vestri Episcopi conuenti à nobis, nunquam nobiscum pacifice conferre voluerunt, quasi fugientes cum peccatoribus loqui. Quis ferat istam superbiam, quasi Paulus Apostolus non contulerit cum peccatoribus & cum valde sacrilegis? Legite actus Apostolorum, & videte. Quasi ipse dominus non cum Iudæis à quibus crucifixus est, sermones de lege habuerit, eisque congruenter responderit? Postremò diabolus est primus omnium peccatorum, qui conuerti ad iusticiam nunquam poterit: & tamen nec ipse dominus de lege dedignatus est ei respondere, vt intelligatis istos ideo nobiscum nolle conferre, quia causam suam perditam norunt. Nos ignoramus quid aduersus seipsos homines iactent qui calumniosis dissensionibus gaudent. In scripturis didicim⁹ Christum, in scripturis didicimus Ecclesiam. Has scripturas communiter habemus, quare non in eis & Christum & Ecclesiam communiter retinemus? Nos Galat.3. vbi agnouimus eum de quo dicit Apostolus, Abrahæ dictę sunt promissiones & semini eius: Non dicit, & seminibus tanquam in multis, sed tanquam in vno, & se- M mini tuo quod est Christus: ibi agnouimus Ecclesiam de qua dicit deus ad Abraham, In semine tuo benedi- Gene.12. centur omnes gētes. Vbi agnouimus Christum in Psalmo de se prophetantem, Dominus dixit ad me, filius Psal.2. meus es tu, ego hodie genui te: ibi agnouimus Ecclesiā in eo quod sequitur, Postula à me & dabo tibi gentes hæreditatem tuam & possessionem tuam terminos terræ. Vbi agnouimus Christum in eo quod scriptum est, Deus deorum dominus loquutus est: ibi agnouimus & Psal.49. Ecclesiam in eo quod sequitur, Et vocauit terram à solis ortu vsque ad occasum. Vbi agnouimus Christum in eo quod scriptum est, Et ipse tanquam sponsus pro- Psal.18. cedens de thalamo suo, exultauit vt gigas ad currēdam viam: ibi agnouimus & Ecclesiam in eo quod paulo superius dicitur: In omnem terram exiuit sonus eorum, & in fines orbis terræ verba eorum: In sole posuit tabernaculum suū, Ipsa est Ecclesia in sole posita, hoc est, in manifestatione omnibus nota vsque ad terminos terræ. Vbi agnouimus Christum in eo quod scriptum est, Foderunt manus meas & pedes meos, dinumerauerunt Psal.21.

A omnia ossa mea: Ipsi vero consyderauerunt & aspexerunt me,& diuiseruut sibi vestimenta mea, & super vestimentum meum miserunt sortem: ibi agnouimus & Ecclesiam in eo quod paulo post in Psalmo ipso dicitur, Commemorabuntur & couertentur ad dominum vniuersi fines terræ: Et adorabunt in cōspectu eius vniuersæ patriæ gentium: Quoniam domini est regnum, & ipse dominabitur gentium. Vbi agnouimus Christum in eo quod scriptū est, Exaltare super cœlos deus: *Psal.106.* ibi agnouimus & Ecclesiam in eo quod sequitur, Et super omnem terram gloria tua. Vbi agnouimus Christum in eo quod scriptum est, Deus iudicium tuum regi da,& iustitiam tuam filio regis: ibi agnouimus & Ecclesiam in eo quod de ipsa in Psalmo ipso dicitur, Et dominabitur à mari vsque ad mare, & à flumine vsque ad terminos orbis terrarum. Coram illo procidēt Aethiopes, & inimici eius terram lingent, Reges Tharsis & insulæ munera offerent, reges Arabum & Saba dona adducent. Et adorabunt eum omnes reges terræ, omnes gentes seruient illi. Vbi agnouimus Christū in eo quod *Psal.71.* scriptum est, lapidem de mōte sine manibus præcisum *Dani.2.* fregisse omnia regna terrarum, vtique illa quæ de cul- B turis dæmonum præsumebāt, ibi agnouimus & Ecclesiam in eo quod dictum est, lapidem ipsum creuisse, & factum mōtem magnum & repleuisse omnem terram. Vbi agnouimus Christum in eo quod scriptum est, Præualebit dominus aduersus eos, & exterminabit omnes deos gentium terræ: ibi agnouimus & Ecclesiam in eo quod illic sequitur, Et adorabūt in cōspectu eius vnusquisque de loco suo omnes insulæ gentium. Vbi agnouimus Christum in eo quod scriptū est, Deus ab Africo *Abac.3.* veniet,& sanctus de monte vmbroso, operiet cœlos virtus eius: ibi agnouimus Ecclesiam in eo quod sequitur, Et laudis eius plena est terra. Ab Africo enim posita est Hierusalem, Sicut legitur in libro Iesu Naue, vnde nomen Christi diffusum est: & ibi est mons vmbrosus, *Iosue.18.* mons Oliueti, vnde ascendit in cœlum vt cooperiret cœlos virtus eius,& impleretur Ecclesia per omnem terram laudis eius. Vbi agnouimus Christū in eo quod scriptum est, Sicut ouis ad immolandum ductus est,& *Esa.53.* sicut agnus coram tondente se fuit sine voce, sic non aperuit os suum,& cætera quæ illic de eius passione dicuntur: ibi agnouimus & Ecclesiam in eo quod illic dicitur, Lætare sterilis quæ non paris, erumpe & exclama *Esa.54.* C quæ non parturis, quoniam multi filij desertæ magis quàm eius quæ habet virum. Dixit enim dominus, Dilata locum tabernaculi tui,& aulas tuas confige, nō est quod parcas: porrige longius funiculos, & palos validos confirma, etiam atque etiam in dexteram atque sinistram extende. Semen enim tuum hæreditabit gentes, & ciuitates quæ desertæ erant inhabitabis: Non est quod metuas, præualebis enim: nec erubescas quod detestabilis fueris. Cōfusionem enim in perpetuum obliuisceris, ignominiæ viduitatis tuæ non eris memor, quoniam ego sum dominus qui feci te, dominus nomē eius. Et qui eruit te, ipse deus Israël vniuersæ terræ vocabitur. Non nouimus quid de traditoribus dicatis, quos nunquam conuincere, nūquam ostendere potuistis: non dico quia vestri potius in tali crimine detecti & confessi manifestantur: quid ad nos pertinet de sarcinis alienis, nisi vt quos possumus corrigamus vel correptione, vel quacunque disciplina in spiritu mansuetudinis & diligentia charitatis? Quos autem corrigere non valemus, etiam si necessitas cogit pro salute cæterorum, vt dei sacramēta nobiscum communicent, peccatis tamen eorum non communicemus, quod non fit D nisi consentiendo & fauēdo. Sic enim eos in isto mundo in quo Ecclesia catholica per omnes gentes diffunditur, quem agrum suum dominus dicit, tanquam zizania inter triticum, vel in hac vnitatis area tanquam paleam permixtam frumento, vel intra retia verbi & sacramenti tanquam malos pisces cum bonis inclusos vsque ad tempus messis aut ventilationis aut littoris tolleramus, ne propter illos eradicemus & triticū, aut grana nuda ante tempus de area separata, non in horreum mittenda purgemus, sed volatilibus colligenda projiciamus, aut diruptis per schismata retibus, dum quasi malos pisces cauemus, in mare perniciosæ libertatis exeamus. Propter hoc enim his atque aliis similitudinibus dominus seruorum suorum tolerantiam confirmauit, ne dum se boni putant malorum permixtione culpari, per humanas & temerarias dissensiones aut paruulos perdant, aut paruuli pereant. Quod vsque adeo cœlestis magister cauendum præmonuit, vt etiam de præpositis malis plebem securam faceret, ne propter illos doctrinæ salutaris cathedra desereretur, in qua coguntur etiam mali bona dicere. Neque enim sua sunt quæ dicūt sed dei, qui in cathedra vnitatis doctrinam E posuit veritatis. Proinde ille verax & ipsa veritas de præpositis sua mala facientibus, & dei bona dicentibus ait, Quæ dicunt facite, quæ autem faciunt, facere nolite, Dicunt enim & non faciunt. Non vtique diceret, *Matt.23.* quæ faciunt, facere nolite: nisi manifestassent mala quæ faciunt. Non ergo propter malos in mala dissensione pergamus, † * quanuis vestros maiores non execratores malorum, sed accusatores innocentium fuisse, si velitis possimus ostendere. *† al. pereamus.* Sed quicunque illi & qualescunque fuerint, portant sarcinas suas. Ecce scripturæ cōmunes, ecce vbi nouimus Christum, ecce vbi nouimus Ecclesiam. Si Christum ipsum tenetis, ipsam Ecclesiam quare nō tenetis? Si in ipsum Christum, quem legitis & non videtis, tamen propter veritatem scripturarū creditis: quare Ecclesiam negatis, quam & legitis & videtis? Hæc vobis dicendo, & ad hoc bonum pacis & vnitatis & charitatis vos compellendo, inimici vobis facti sumus, & mādatis quia occidetis nos qui veritatem vobis dicimus, & in errore vos perire quantum possumus non permittimus. Vindicet nos deus de vobis, vt ipsum errorem vestrū in vobis occidat, & nobiscum de veritate gaudeatis. Amen. F

Aug. Festo, docens rectè legibus sanari Donatistas, & indicans in regione Hipponensi nondum eos Festi literis correctos, sed adhuc intolerabiliter grassari.

Epistola CLXVII.

DOMINO dilectissimo & honorabili ac suscipiendo filio Festo, Augustinus in domino salutem. Si pro errore homines & damnabili dissensione & conuicta, modis omnibus falsitate tanta præsumunt, vt eorum salutem requirenti catholicæ Ecclesiæ tam audacter insidiari minarique non cessent, quanto magis æquum est, & oportet eos, qui pacis & vnitatis Christianæ asserūt veritatem, omnibus etiā dissimulantibus & cohibentibus manifestam, satagere instanter atque impigre, non solum pro eorum munimine qui iam catholici sunt, verumetiam pro eorum correctione qui nondum sunt? Nam si pertinacia insuperabiles vires habere conatur, quantas debet habere constantia, quæ in eo bono quod perseueranter atque infatigabiliter agit, & deo placere se nouit, & proculdubio non potest hominibus prudentibus displicere?

Quid

G Quid autem infœlicius atque peruersius sicut Donati-
stæ faciunt, qui se persequutionem perpeti gloriantur,
quàm de coërcitione iniquitatis suæ nō solum nescire
confundi, sed etiam velle laudari, ignorantes cæcitate
mirabili vel animositate damnabili, seu scire dissimu-
lantes quod martyres veros non faciat pœna, sed cau-
sa? Et hoc quidem aduersus eos dicerem, quos sola cali-
go hæretici erroris inuolueret, pro quo sacrilegio pœ-
nas dignissimas luerent, nec tamen vlla quēquam vio-
lenta insania lædere auderent. Aduersus autē istos quid
dicam, quorum tam perniciosa peruersitas, vel damno-
rum terrore coërcetur, vel docetur exilio, quàm vbique
diffusa sit Ecclesia, sicut futura prædicta est, quam ma-
† accusare. lunt oppugnare † quàm agnoscere? Et si ea quæ per mi-
sericordissimam disciplinam patiuntur, comparentur
eis factis quæ furiosa temeritate committunt, quis non
videat qui magis persecutores vocandi sunt? Quanquā
filij mali eo tantum quod perdite viuunt, etiam si nul-
las violenter inferant manus, parentum pietatem gra-
uius persequūtur, quàm cum illos pater aut mater, quā-
to amplius diligunt tāto amplius ad bonam vitam sine
vlla dissimulatione compellunt. Extant publicorū mo-
H nimentorum firmissima documenta, quæ potes legere
si volueris, immo peto & hortor vt legas, quibus pro-
batur quod maiores eorū qui primi se ab Ecclesiæ pace
diuiserunt, vltro per Anulinum tunc Proconsulē apud
Constantinum Imperatorem accusare ausi sunt Cæci-
lianum. In quo vtique iudicio si vicissent, quid erat Cæ
cilianus ab Imperatore passurus, nisi quod in istos post-
eaquam victi sunt, pronunciauit? Sed videlicet si eis ac-
cusantibus atque superantibus Cæcilianus eiúsque col-
legę pellerentur sedibus quas tenebant, vel etiam in sua
conspiratione durantibus grauius punirentur, Neque
enim poterat victos & resistentes regia censura contē-
nere, tunc isti prouisionem suam & pro Ecclesia solici-
tam curam prædicandam laudibus ventilarent. Nunc
autem quia ipsi superati sunt, quia ea quæ intendebant
probare minime potuerunt, si quid pro sua iniquitate
patiuntur persecutionem vocant, nec tantum furorem
perditum minime reprimunt, verumetiam honorem
martyrum quærūt, quasi vero Christiani catholici Im-
peratores aduersus eorum pertinacissimam iniquitatē
aliud sequantur quàm Constantini iudicium apud quē
vltrò Cæciliani accusatores fuerūt, cuius authoritatem
I omnibus transmarinis Episcopis prætulerunt, vt non
ad illos, sed ad illum Ecclesiæ causam deferrent, vt ab
eo datum in vrbe Roma Episcopale iudicium, in quo
primum victi sunt, rursus apud illum accusarent, vt ab
altero apud Arelatum dato episcopali iudicio ad illum
appellarent, apud quem tamen nouissime superati in
sua peruersitate permanserunt. Puto quòd ipse diabo-
lus, si authoritate iudicis quem vltrò elegerat toties vin
ceretur, non esset tam impudens vt in ea causa persi-
steret. Sed hæc humana iudicia deputentur, & circum-
uenire ac falli vel etiam corrumpi potuisse dicantur.
Cur ergo adhuc accusatur Christianus orbis terrarum,
& nescio quibus traditorum criminibus infamatur, qui
vtique nec potuit nec debuit, nisi electis iudicibus po-
tius quàm victis litigatoribus credere? Habent apud
deum illi iudices causam suam siue bonam siue malam,
quid fecit Ecclesia toto orbe diffusa, quæ non ob aliud
ab istis rebaptizanda censetur, nisi quia in ea causa in
qua quid veri esset iudicare non potuit, eis potius qui
iudicare potuerunt, quàm eis qui nec superari cesserunt
credendum putauit? O magnum crimen omnium gen
tium, quas in semine Abrahæ benedicendas promisit K
deus, & sicut promisit exhibuit, quæ cum vna voce di-
xerint, quare nos vultis rebaptizare? Respondetur eis,
quia nescitis qui fuerint in Africa sanctorum codicum
traditores, & in eo quod nesciebatis iudicibus magis
quàm accusatoribus credere voluistis. Si crimen alie-
num non grauat quenquam, quid pertinet ad orbem
terrarum quod in Africa quisque commisit? Si crimen
incognitum non grauat quenquam, vnde potuit orbis
terrarum cognoscere, vel crimen iudicum vel reorum?
iudicate qui cor habetis. Hæc est hæretica iusticia, vt
quia orbis terrarum non damnat crimen incognitum,
pars Donati damnet orbem terrarum inauditum. Sed
sanè sufficit orbi terrarum tenere promissiones dei, &
in se videre compleri, quod Prophetæ tanto ante præ-
cinuerūt, in eisdem scripturis agnoscere Ecclesiam, vbi
& rex eius Christus agnoscitur. Vbi enim de Christo
talia prædicta sunt, qualia completa in Euangelio le-
gimus, illic prædicta sunt de Ecclesia qualia compleri
toto orbe iam cernimus. Nisi forte quenquam pruden-
tium permouebit, quod de baptismo solent dicere. Tūc
esse verum baptismum Christi, cum ab homine iusto
datur, cum & hinc teneat orbis terrarum euidentissi- L
mam & Euangelicam veritatem, vbi Ioannes ait, Qui *Ioan. 1.*
me misit baptizare in aqua, ipse mihi dixit, Super quem
videris spiritum descēdentem quasi columbam & ma-
nentem super eum, ipse est qui baptizat in spiritu san-
cto. Vnde secura Ecclesia spem non ponit in homi-
ne, ne incidat in illam sententiam in qua scriptum est,
Maledictus omnis qui spem suā ponit in homine, sed *Hiere. 17.*
spem suam ponit in Christo, Qui sic accepit formam
serui, vt non amitteret formam dei. De quo dictum est,
Ipse est qui baptizat. Proinde homo quilibet minister
baptismi eius, qualencunque sarcinam portet, non iste
sed super quem columba descendit, ipse est qui bapti-
zat. Illos autem vana sentientes, tanta absurditas sequi-
tur, vt quò ab ea fugiant non inueniant. Cum enim fa-
teantur ratum & verum esse baptismum, quādo bapti-
zat apud eos aliquis criminosus cuius crimina latent,
dicimus eis, quis tunc baptizat, nec habent quid respō-
deant, nisi deus. Neque enim possunt dicere quòd ho-
mo adulter quenquam sanctificet. Quibus responde-
mus, si ergo cum baptizat homo iustus manifestus, ipse
sanctificat, cum autem baptizat homo iniquus occul-
tus, tunc non ipse sed deus sanctificat, optare debēt qui M
baptizantur ab occultis malis hominibus potius bapti-
zari quàm à manifestis bonis. Multo enim eos melius
deus, quàm quilibet homo iustus sanctificat. Quod si
absurdum est, vt quisque baptizandus optet ab occul-
to adultero potius baptizari, quàm à manifesto casto,
restat vtique vt quilibet ministrorum hominum acces-
serit, ideo ratus sit baptismus, quia super quem descen-
derit columba ipse baptizat. Et tamen cum tam perspi-
cua veritas aures & corda hominum feriat, tanta quos-
dam malæ consuetudinis vorago submersit, vt omni-
bus authoritatibus rationibusq; resistere, quàm consen-
tire malint. Resistunt autem duobus modis, aut sæuien-
do aut pigrescēdo. Quid igitur hic faciat Ecclesiæ me-
dicina salutem omnium materna charitate cōquirens,
tanquā inter phreneticos & lethargicos æstuans? Nun-
quid contemnere, nunquid desistere vel debet vel po-
test? Vtrusque sit necesse est molesta, quia neutris est
inimica. Nam & phrenetici nolunt ligari, & lethargi-
ci nolunt excitari, Sed perseuerat diligentia charita-
tis, phreneticum castigare, lethargicum stimulare, am-
bos

A bos amare. Ambo offenduntur, ſed ambo diliguntur:
ambo moleſtati, quandiu ægri ſunt indignantur, ſed
ambo ſanati gratulantur. Denique non ſicut putant &
ſicut iactāt tales eos ſuſcepimus quales fuerūt, ſed om-
nino mutatos: quia eſſe catholici non incipiunt, niſi hæ
retici eſſe deſtiterint. Neque enim ſacramenta eorum
nobis inimica ſunt, quæ cum illis nobis ſunt commu-
nia, quia nō humana ſunt, ſed diuina. Proprius eorum
error auferendus eſt, quem male imbiberunt, nō ſacra-
menta quæ ſimiliter acceperunt, quæ ad pœnam ſuam
portant & habent, quanto indignius habent, ſed tamē
habent. Errore itaque derelicto, ſeparationis prauitate
correcta, ab hæreſi ad Eccleſiæ pacem tranſeunt, quam
non habebāt, ſine qua illis pernicioſum fuerat quod ha
bebant. Sed ſi cum tranſeunt ficti ſunt, nō eſt hoc iam
noſtrum, ſed dei iudicium. Et tamen quidam cum ficti
putarentur, quoniam iuſsionis ad nos terrore tranſie-
runt, tales poſterius in nonnullis tentationibus inuen-
ti ſunt, vt quibuſdam veteribus catholicis præferrētur.
Num ergo nihil agitur cum inſtāter agitur? Neq; enim
ſolis humanis terroribus murus duræ cōſuetudinis ex-
B pugnatur, ſed etiam diuinis authoritatibus atque ratio-
nibus fides & intelligentia mentis inſtruitur. Quę cum
ita ſint, nouerit benignitas tua homines veſtros, qui in
regione Hipponenſi ſunt, adhuc eſſe Donatiſtas, nec
apud eos quicquam valuiſſe tuas literas. Cur autem nō
valuerint, nō opus eſt ſcribere, Sed mitte aliquem tuo-
rum, vel domeſticorum, vel amicorum, cuius hoc fidei
poſsis iniungere, qui non ad ea loca, ſed ad nos primi-
tus veniat illis omnino neſcientibus, & nobiſcum pri-
mitus conſilio pertractato, quod agendū domino ad-
iuuante viſum fuerit agat. Neque enim tantum pro eis
agimus cum hoc agimus, ſed etiam pro noſtris iam fa-
ctis catholicis, quibus illorum vicinitas ſic infeſta eſt,
vt cōtemni à nobis nullo modo poſsit. Et hoc quidem
breuiter ſcribere poteram, ſed volui te habere aliquid
literarum noſtrarum, quo rationem curæ meæ non ſo
lum ipſe cognoſceres, ſed etiam cuicunque diſſuadēti,
ne tuorum correctioni operam inſtanter impēdas, no-
biſq; detrahēti quod talia velimus, habeas, quod reſpō-
deas. Quod ſi ſuperfluo feci quod iam iſta vel didice-
ras, vel ipſe cogitaueras, aut oneroſus fui quod curis pu
blicis tam occupato prolixam Epiſtolam ingeſsi, peto
C des veniam, dum tamen quod ſuggeſsi & rogaui non
ſpernas. Sic te tueatur miſericordia dei.

Auguſtinus Euſebio narrat immane factum iuuenis, qui matrem cædere ſolitus, demum & mortē minatus, tranſiit ad Donatiſtas, & ab illis iterato baptizatus eſt. Rogat vt cauſa presbyteri cuiuſdā placide tractetur apud graues viros.

Epiſtola CLXVIII.

DOMINO meritòque ſuſcipiēdo eximio atque
honorabili fratri Euſebio, Auguſtinus. Scit
deus cui manifeſta ſunt arcana cordis huma-
ni, quātum pacem diligo Chriſtianam, tātum
me moueri ſacrilegis corū factis, qui in eius diſſenſio-
ne indigne atque impie perſeuerant, eumq; motū ani-
mi mei eſſe pacificum, neq; me id agere, vt ad commu- *Nemo coge-ndus.* [margin note partly illegible]
nionem catholicam quiſquam cogatur inuitus, ſed vt
omnibus errantibus aperta veritas declaretur, & per no
ſtrum miniſterium deo iuuante manifeſtata ſe ample-
ctendam atque ſectandam ſatis ipſa perſuadeat. Quid
enim execrabilius quæſo te, vt alia taceā, quàm id quod
nunc accidit? Corripitur ab Epiſcopo ſuo iuuenis, cre-
bris cædibus matris inſanus, & impias manus nec illis
diebus cum etiam ſeueritas legū ſceleratiſsimis parcit,
à viſceribus vnde natus eſt reuocās. Minatur eidē ma- D
tri ſe in partem Donati tranſlaturum, & eam, quam in-
credibili furore ſolet cædere, peremptururū. Minatur ei,
trāſit ad partem Donati, rebaptizatur furens, & in ma-
ternum ſanguinem fremens albis veſtibus candidatur.
Conſtituitur intra cancellos eminens atque cōſpicuus,
& omnium gementiū oculis matricidij mediator tan-
quam renouatus opponitur. Hæccine tandem tibi pla-
cēt vir grauiſsime? Nequaquam hoc de te crediderim.
Noui conſyderationem tuam. Cæditur mater carnalis
in membris, quibus genuit & nutriuit ingratum, prohi-
bet hæc Eccleſia mater ſpiritalis, cæditur & ipſa in ſa-
cramentis quibus genuit & nutriuit ingratum. Nōnne
tibi videtur dixiſſe parricidaliter frēdens, quid faciam
Eccleſiæ quæ me prohibet cædere matrem meam? In-
ueni quid faciam: Iniuriis quibus poteſt etiam ipſa fe-
riatur, fiat in me aliquid vnde membra eius doleant.
Vadam mihi ad eos qui nouerunt exufflare gratiam in
qua ibi natus ſum, deſtruere formam quam in vtero
eius accepi. Ambas matres meas ſæuis cruciatibus tor-
queam, quæ me poſterior peperit, efferat prior. Ad hu-
ius dolorem ſpiritaliter moriar, ad illius cędem carna-
liter viuam. Quid aliud expectamus vir honorabilis E
Euſebi, niſi vt in miſeram mulierem ſenectute decre-
pitam, viduitate deſtitutam, à cuius cædibus in catho-
lica prohibebatur, iā Donatiſta ſecurus armetur? Quid
enim aliud furibundo corde concepit cum diceret ma
tri, Transferam me in partem Donati, & bibam ſangui
nem tuum? Ecce iam conſcientia cruentus, veſte deal-
batus perficit partem pollicitationis ſuæ: Reſtat pars al-
tera, vt matris ſanguinem bibat. Si ergo placēt iſta, vr-
geatur à clericis & ſanctificatoribus ſuis, vt intra octa-
uas ſuas totum quod vouit exoluat. Potens eſt quidem
dextera domini quæ furorem illius à miſera vidua &
deſolata compeſcat, & eum quibus modis nouit à tam
ſcelerata diſpoſitione deterreat. Veruntamen ego tan-
to animi dolore percuſſus, quid facerem niſi ſaltem lo-
querer? An vero iſta illi faciunt & mihi dicitur, tace?
Auertat à me dominus hanc amentiam. Et cū ipſe mi-
hi imperet per Apoſtolum ſuum, & dicat, ab Epiſcopo *Titum 1.*
refelli oportere docentes quæ nō oportet, ego illorum
indignationibus territus taceam? Quod enim publicis
geſtis hærere volui tam ſacrilegum nefas, ad hoc vtiq;
volui, ne me quiſquam, maxime in aliis ciuitatibus vbi
opportunum fuerit, iſta deplorātem fingere aliquid ar- F
bitretur, quando etiam apud ipſam Hipponem iam di-
citur, non hoc Proculianum mādaſſe, quod publicum
renūciauit officium. Quid autem modeſtius agere poſ-
ſumus, quàm vt tam grauem cauſam per te tamē agam
virum & clariſsima dignitate præditum, & conſyde-
rantiſsima voluntate trāquillum: Peto igitur ſicut iam
petiui per fratres noſtros bonos atque honeſtos viros,
quos ad tuam eximietatem miſi, vt quærere digneris:
vtrum Proculiani presbyter Victor nō hoc ab Epiſco-
po ſuo mandatū acceperit, quod officio publico renū-
ciauit: an forte cum & ipſe Victor aliud dixerit, falſum
illi apud acta proſecuti fuerint, cum ſint communio-
nis eiuſdem? Aut ſi conſentit vt ipſam totam quæſtio-
nem diſſenſionis noſtræ placide pertractemus, vt error
qui iam manifeſtus eſt, manifeſtius innoteſcat, liben-
ter amplector. Audiui enim quod dixerit, vt ſine tu-
multu populari aſsint nobiſcum deni ex vtraque parte
graues & honeſti viri, & ſecundum ſcripturas quid in
vero ſit perquiramus. Nam illud quod rurſus eum di-
xiſſe nonnulli ad me pertulerunt, cur non ierim Con-
ſtantinam,

G stantinam, quando ibi plures ipsi erant, vel mè debere ire Milenum, quod illic sicut perhibent cõcilium proxime habituri sunt, ridiculum est dicere quod ad me pertineat cura propria, nisi Hipponensis Ecclesiæ. Mihi tota huius quæstionis ratio maxime cum Proculiano est. Sed si forte imparem se putat, cuius voluerit collegæ sui imploret auxilium. In aliis enim ciuitatibus tantum agimus quod ad Ecclesiam[dei] pertinet, quãtum vel nos permittunt, vel nobis imponunt earundem ciuitatũ Episcopi fratres & consacerdotes nostri. Quanquam & iste qui se tot annorum Episcopum dicit, quid in me tyrone timeat, quo minus mecum velit conferre sermonem, nõ satis intelligo. Si doctrinam liberalium literarum [non nouit,] quas forte ipse aut non didicit, aut minus didicit, quid hoc pertinet ad eam quæstionẽ quæ vel de sanctis scripturis, vel documentis Ecclesiasticis, aut publicis discutienda est, in quibus ille per tot annos versatur, vnde in eis deberet esse peritior? Postremo est hic frater & collega meus Samsucius Episcopus Turensis Ecclesiæ, qui nullas tales didicit, quales iste dicitur formidare. Ipse assit, agat cum illo. Rogabo eum, & vt confido in nomine Christi facilè mihi
H concedet, vt suscipiat in hac re vicẽ meam, & eum dominus pro veritate certantem, quamuis sermone impolitum, tamen vera fide eruditum sicut confidimus adiuuabit. Nulla ergo causa est, cur ad alios nescio quos deferat, ne inter nos quod ad nos pertinet peragamus. Nec tamen vt dixi etiam illos defugio, si eorum ipse poscit auxilium.

Augustinus Eusebium hortatur, vt curet vt admonito Proculiano, non ferendam clericorum suorum licentiam corrceat, alioqui se Romam rem delaturum.

Epistola CLXIX.

DOMINO eximio meritóque suscipiẽdo & dilectissimo fratri Eusebio, Augustinus. Nõ ergo recusanti voluntati tuæ iudicium sicut dicis inter Episcopos subeundum molestus exhortator aut deprecator imposui. Quod quidem etiã si suadere voluissem, possem fortasse facile ostendere q̃ valeas iudicare inter nos in tam manifesta atque aperta causa, & quale sit illud quod facis, vt nõ auditis partibus iam ferre non dubites pro vna parte sententiam, qui iudiciũ reformidas. Sed hoc vt dixi interim omitto. Nihil autem rogaueram aliud honorabilem beni-
I gnitatem tuam, quod quæso tandem in hac saltem epistola digneris aduertere, nisi vt quæreres à Proculiano, vtrum hoc ipse dixerit Victori presbytero suo, quod ab eo sibi dictum publicum officium renunciauit: an forte qui missi sunt, non quod à Victore audierũt, sed falsum gestis prosecuti sint. Deinde quid illi tuo de tota ipsa quæstione inter nos discutienda videretur. Arbitror autem nõ iudicem fieri eum, qui rogatur vt interroget aliquem, & quod ei responsum fuerit rescribere dignetur. Hoc ergo etiam nũc rogo vt facere non graueris, quia literas meas sicut etiam expertus sum nõ vult accipere. Quod si voluisset, non vtique per tuam eximietatem id agerem. Cum autem id non vult, quid possum minus agere quàm vt per te talem virũ, & qui eum diligis interrogetur aliquid, vnde me tacere mea sarcina prohibet? Quod autem mater à filio cæsa tuæ grauitati displicuit, sed ille dixisti si sciret, à communione sua tam nefarium iuuenem prohibitus esset, breuiter respõdeo, Modo cognouit, modo prohibeat. Ad-
24.q.1. sub diaconus. do etiam aliud: Subdiaconus quondam Spaniensis Ecclesiæ vocabulo Primus, cum ab accessu indisciplinato sanctimonialium prohiberetur, atque ordinata & sa- K
na præcepta contemneret, à clericatu remotus est; & ipse irritatus aduersus disciplinam dei, transtulit se ad illos, & rebaptizatus est. Duas etiã sanctimoniales cum colonis suis* † de fundo catholicorum Christianorum, *† al. circumcelliones suas. siue idem transtulit, siue illum secutæ etiam ipsæ, tamen rebaptizatæ sunt. Et nunc cum gregibus Circumcellionum inter vagabundos greges fœminarum, quæ propterea maritos habere noluerunt, ne habeant disciplinam, in detestabilis vinolentiæ bacchationibus superbus exultat, gaudens latissimam sibi apertam esse licentiam malæ conuersationis, vnde in catholica prohibebatur. Et hoc fortasse Proculianus ignorat. Ergo per tuam grauitatem atque modestiam eidem in noticiam perferatur. Iubeat eum qui nõ ob aliud illam communionem delegit, nisi quia in catholica clericatum amiserat, propter inobedientiam & perditos mores à sua communione remoueri. Etenim ego si domino placet istum modum seruo, vt quisquis apud eos propter disciplinam degradatus ad catholicam transire voluerit, in humiliatione pœnitentiæ recipiatur, quò & ipsi eum forsitan cogerent, si apud eos manere voluisset. Ab eis vero consydera quæso te, quàm execrabiliter fiat, vt L
quos male viuẽtes Ecclesiastica disciplina corripimus, persuadeatur eis vt ad lauacrum alterum veniãt, atque vt id accipere mereantur Paganos se esse respondeant, quæ vox ne procederet de ore Christiano, tantus sanguis martyrum fusus est, deinde quasi renouati & quasi sanctificati, disciplinæ quam ferre non potuerunt, deteriores facti, sub specie nouæ gratiæ, sacrilegio noui furoris insultent. Aut si male facio, per tuam beneuolentiam ista corrigenda curare, de me nullus queratur, si hæc illi perferri in noticiam per codices publicos fecero, qui mihi negari vt arbitror in Romana ciuitate non possunt. Nam cum deus imperet vt loquamur & prædicemus verbum, & docentes quæ non oportet refellamus, & instemus opportune atque importune, sicut dominicis & Apostolicis literis probo, nullus hominum mihi silentium de his rebus persuadendum arbitretur. Violenter autem vel latrocinantes si quid audendum putauerint, non deerit dominus ad tuendã Ecclesiam suam, qui iugo suo in gremio eius toto orbe diffuso omnia terrena regna subiecit. Nã cum Ecclesiæ quidam colonus filiam suam, quæ apud nos fuerat catechumena, & ab illis seducta est, inuitis parentibus vt M
ibi baptizata etiam sanctimonialis formam susciperet, ad communionem catholicam paterna vellet seueritate reuocare, & ego fœminam corruptæ mentis nisi volentem, & libero arbitrio meliora diligentem suscipi noluissem, ille rusticus etiam plagis instare cœpit, vt sibi filia consentiret, quod statim omnimodo fieri prohibui. Tamen per Spanianam trãseuntibus nobis, presbyter ipsius stans in medio fundo catholicæ ac laudabilis fœminæ, voce impudentissima post nos clamauit, quòd traditores & persecutores essemus, qui cõuicium etiam in illam fœminam iaculatus est, quæ communionis est nostræ, in cuius medio fundo stabat. Quibus vocibus auditis, nõ solum meipsum à lite refrænaui, sed etiam multitudinem, quæ me comitabatur compescui. Et tamen si dicam, quæratur qui sint vel fuerint traditores vel persecutores. Respondetur mihi, disputare nolumus & rebaptizare volumus. Nos oues vestras insidiantibus morsibus luporum more deprædemur, vos o si boni pastores estis, o tacete. Quid enim aliud mandauit Proculianus, si vere ipse mãdauit, Si Christianus

es, serua

A es,ferua hoc iudicio dei,nisi,nos faciamus,tu tace. Au-
sus est etiam idem presbyter homini rusticano condu-
ctori fundi Ecclesiæ comminari. Hæc quoque omnia
per te quæso nouerit Proculianus, coërceat insaniam
clericorum suorum. Vide honorabilis Eusebi,nō apud
te tacui:dignaberis itaque non quid tu de his omnibus
sentias ne tibi arbitreris à me iudicis onus imponi, sed
quid illi respondeant mihi rescribere. Misericordia dei
te incolumem tueatur domine eximie & merito susci-
piende ac dilectissime frater.

Augustinus Seuerino consanguineo suo, qui uidetur fuisse Donatista, detestatur schisma scelestum & impudens.

Epistola CLXX.

DOMINO multū desyderabili & valde cha-
rissimo fratri Seuerino, Augustinus. Lite-
ras fraternitatis tuæ etsi valde sero, etsi præter
quod speraueram,tamen lætus accepi, maximèque am-
pliori gaudio perfusus sum, cū cognouissem hominem
vestrum hac ipsa sola causa venisse Hipponē, vt ad me
literas tuæ fraternitatis afferret. Cogitaui enim non si-
ne causa hoc exortum esse in animo tuo, vt recoleres
consanguinitatem nostram:nisi quia fortasse perspicis,
B sicut noui non leue pondus prudētiæ tuæ, quàm sit do-
lendum,vt qui secundum carnē fratres sumus,in Chri-
sti corpore non vna societate viuamus: præsertim quia
facile tibi est attendere & videre ciuitatem super mon-
tem constitutā,de qua dominus ait in Euangelio,quòd
abscondi non possit. Ipsa est enim Ecclesia catholica:
Vnde καθολικὴ Græce appellatur,quòd per totū orbem
terrarum diffunditur. Hāc ignorare nulli licet,ideo se-
cundum verbum domini nostri Iesu Christi,abscondi
non potest. Pars autem Donati in solis Afris calum-
niatur orbi terrarum, & non consyderat ea sterilitate
qua fructus pacis & charitatis noluit afferre, ab illa ra-
dice Orientalium Ecclesiarum se esse præcisam, vnde
Euangelium in Africam venit: vnde terra si eis afferta-
tur,adorant,fideles autem si inde veniat, exufflāt & re-
baptizant etiam. Hoc enim prædixit filius dei qui ve-
ritas est,se esse vitem,suos autem filios esse sarmenta,&
patrem suum agricolam. Sarmentum, inquit, quod in
Ioan.15. me non dat fructum,pater meus tollet illud: Sarmen-
tum autem quod in me dat fructum, purgat illud, vt
maiorem fructum afferat. Non ergo mirum est, si de
illa vite quæ creuit & omnes terras impleuit, præcisi
C sunt illi qui fructum charitatis afferre noluerunt. Qui
si vera crimina obiecissent collegis suis, maiores eorū
qui schisma fecerunt,ipsi obtinuissent causam suā apud
Ecclesiam trāsmarinam, vnde ad istas partes Christia-
næ fidei manauit authoritas, vt illi essent foris, quibus
eadem crimina obiiciebant. Nunc autem cum illi in-
ueniuntur intus cōmunicare Ecclesiis Apostolicis,qua-
rum nomina in libris sanctis habent & recitāt, isti au-
tem foris positi,& ab illa cōmunione separati sint, quis
non intelligat eos habuisse causam bonam,qui eā apud
medios iudices obtinere potuerunt? Aut si causam bo-
nam habebant, & eam transmarinis Ecclesiis probare
non potuerunt,quid illos læsit orbis terrarum,vbi Epi-
scopi collegas suos qui apud eos obiectis criminibꝰ cō-
uicti non erant,temere damnare non possent? Itaq; in-
nocentes rebaptizantur & Christus in innocētibus ex-
ufflatur. Si autem iidem Donatistæ Afrorum collega-
rum suorum vera crimina nouerant,& neglexerunt ea
demonstrare & probare transmarinis Ecclesiis, ipsi se
ab vnitate Christi sceleratissimo schismate præcide-
runt,non habent quod excusent: & vos nostis maxime,
quia tam multi scelerati apud eos emerserunt, & tole- D
rauerunt illos per tot annos, ne partem Donati cōscin
derent, & non dubitauerunt illo tempore, falsas suspi-
ciones suas obiicientes,pacem Christi vnitatēmque di-
rumpere,& vos videtis. Sed nescio quæ carnalis cōsue-
tudo frater Seuerine ibi vos tenet: & olim doleo, olim
gemo, maxime prudentiam tuam cogitans, & olim te
videre desydero, vt de hac re tecū loquerer. Quid eni
prodest vel salus vel cōsanguinitas temporalis, si æter-
nam Christi hæreditatem salutemq; perpetuam in no-
stra cognatione contemnimus? Hæc me interim scrip-
sisse suffecerit, quæ duris cordibus valde pauca sunt &
propè nulla, animo autem tuo quem bene noui valde
multa sunt & valde magna. Non enim mea sunt qui
nihil sum, nisi quod expecto misericordiā dei, sed ip-
sius dei omnipotentis,quem quisquis in hoc seculo cō-
tempserit patrem,inueniet in futuro iudicem.

Sub persona Ecclesiæ catholicæ cohortatur omnes Donatistas,ut resipiscentes redeant ad communionem.

Epistola CLXXI.

VOBIS Donatistæ,catholica Ecclesia dicit. Fi- 1.Reg.40.
lii hominum vsquequo graues corde, vt quid Psal.4.
diligitis vanitatem, & quæritis mendacium?
Vt quid vos à totiꝰ orbis vnitate nefario schis E
matis sacrilegio diuisistis? Attenditis falsa quæ vobis di
cuntur ab hominibus,aut mentientibus, aut errantibus
de traditione codicum diuinorum,vt in hæretica sepa
ratione moriamini, & non attēditis quod vobis ipsi co
dices dicunt,vt in catholica pace viuatis. Quare aperi-
tis aures ad sermonem hominum dicentiū, quod nun-
quam probare potuerūt, & surdi estis aduersus sermo-
nem dei dicentis: Dominus dixit ad me,filius meus es Psal.2.
tu,ego hodie genui te: Postula à me & dabo tibi gentes
hæreditatem tuam,& possessionem tuam terminos ter-
ræ? Abrahæ dictæ sunt promissiones & semini eius. Nō Galat.3.
dicit,& seminibus tanquam in multis, sed tanquam in
vno,& semini tuo quod est Christus. In semine,inquit,
tuo benedicentur omnes gentes. Erigite oculos cordis,
& consyderate totum orbem terrarū, quo modo in se-
mine Abrahæ benedicuntur omnes gentes. Tunc ab Gene.12.
vno credebatur quod nondum videbatur, iam vos vi-
detis & adhuc inuidetis. Passio domini precium est or
bis terrarum. Ille totum orbem redemit, & vos cū toto
orbe ad lucrum vestrū non concordatis, sed potius ad
damnum vestrum in parte litigatis, vt totum perdatis. F
Audite in Psalmo, quo precio redempti sumus, Fode- Psal.21.
runt,inquit,manus meas & pedes meos, dinumerauе-
runt omnia ossa mea. Ipsi vero cōsyderauerunt & con-
spexerunt me, diuiserunt sibi vestimenta mea,& super
vestimentum meum miserunt sortem. Quare diuiso-
res vestimētorum domini esse vultis, & tunicam illam
charitatis desuper textam, quam nec persecutores eius
diuiserunt,tenere cum toto orbe nō vultis? In Psalmo
ipso legitur,quia totus orbis eam tenet: Commemora-
buntur,inquit, & conuertentur ad dominum vniuersi
fines terræ: Et adorabunt in cōspectu eius vniuersæ pa-
triæ gentium. Quoniam ipsius est regnum, & ipse do-
minabitur gētium. Aperite aures cordis & audite,quia Psal.49.
deus deorum dominus locutus est, & vocauit terram à
solis ortu vsque ad occasum, ex Sion species decoris
eius. Si hoc non vultis intelligere, audite Euangelium,
iam per os proprium loquente ipso domino & dicēte:
Quia oportebat de Christo compleri omnia,quę de il- Luca.24.
lo scripta sunt in lege & Prophetis & Psalmis, & præ-
dicare in nomine eius pœnitētiam & remissionē om-
nium

nium peccatorum per omnes gentes, incipientibus ab
Hieruſalem. Quod in Pſalmo dixit: Vocauit terram à
ſolis ortu vſque ad occaſum,hoc in Euãgelio,Per om-
nes gẽtes.Et quod in Pſalmo dixit,Ex Sion ſpecies de-
coris eius,hoc in Euangelio dixit, Incipiẽtibus ab Hie-
ruſalem. Fingitis vos ante tẽpus meſsis fugere permix-
ta zizania,quia vos eſtis ſola zizania. Nam ſi frumen-
ta eſſetis,permixta zizania toleraretis, & à ſegete Chri-
ſti nõ vos diuideretis. De zizaniis quidem dictum eſt,
Quoniã abundabit iniquitas, refrigeſcet charitas mul-
torum. Sed & de tritico dictum eſt, Qui perſeuerauе-
rit vſque in finem, hic ſaluus erit. Quare creditis cre-
uiſſe zizania & mundum repleuiſſe,triticum autem de-
creuiſſe,& in ſola Africa manſiſſe? Chriſtianos vos di-
citis,& Chriſto contradicitis. Ipſe dixit,Sinite vtraque
creſcere vſque ad meſſem, non dixit,creſcant zizania,
decreſcant frumenta. Ipſe dixit, Ager eſt hic mundus,
non dixit,ager eſt Africa. Ipſe dixit, Meſsis eſt finis ſe-
culi,non dixit,meſsis eſt pars * Donati.Ipſe dixit,Meſ-
ſores angeli ſunt,non dixit, meſſores principes Circũ-
cellionum ſunt. Sed quia pro zizaniis triticum accuſa-
ſtis,vos eſſe zizania demonſtraſtis, & quod eſt grauius
ante tempus vos à tritico ſeparaſtis. Maiores enim ve-
ſtri quorum in ſacrilega præciſione perſeueratis, quidã
geſtis municipalibus codices ſanctos & inſtrumẽta Ec
cleſiæ perſecutoribus tradiderunt,quidam eos fatentes
dimiſerunt & eis communicauerunt, & vtrique Car-
thaginẽ furioſa factione conuenerunt, de crimine tra-
ditionis,de quo ipſi inter ſe iam conſenſerant, inaudi-
tos damnauerunt,Epiſcopum contra Epiſcopum ordi-
nauerunt, altare contra altare erexerunt. Poſtea literas
ad Imperatorem Conſtantinum vt inter Afros Epiſco
pi tranſmarini iudicarent, miſerunt, datis iudicibus
quos poſtulauerant,& Romę iudicantibus non obtem
perauerunt,Epiſcopos apud Imperatorem tãquam ma-
le iudicauerint arguerunt. Ab aliis rurſus Epiſcopis ad
Arelatum miſsis ad ipſum Imperatorem appellauerũt:
ab ipſo auditi & calumniatores inuenti,in eodem ſce-
lere permanſerunt. Euigilate ad ſalutem,amate pacem,
redite ad vnitatem. Hæc vobis quemadmodum geſta
ſunt,quando vultis omnia recitamus.Ille communicat
malis qui conſentit factis malorum, non qui tolerat in
agro dominico zizania vſque ad meſſem, vel paleam
vſque ad vltimam vẽtilationem. Si malos odiſtis,voſ-
ipſi mutamini ab ſcelere ſchiſmatis. Si malorum per-
mixtionem timeretis, Optatum inter vos in apertiſsi-
ma iniquitate viuentem per tot annos non teneretis.
Quem cum modo martyrem dicitis, ſupereſt vt eum
propter quem mortuus eſt Chriſtum dicatis. Poſtre-
mo quid vos offendit orbis Chriſtianus,à quo vos ne-
fario furore præcidiſtis?Et quid apud vos promeruerũt
Maximianiſtæ, quos à vobis damnatos, & per iudicia
publica de baſilicis perturbatos, in ſuo rurſus honore
recepiſtis?Quid vos offendit pax Chriſti, contra quam
vos diuiditis ab eis quos infamatis? Et quid vos pro-
meruit pax Donati, pro qua ſuſcipitis quos damnatis?
Felicianus Muſticanus modo vobiſcum eſt. Legimus
enim prius in veſtro concilio damnatum, & à vobis
poſtea in iudicio Proconſulis accuſatum, & in Muſti-
cana ciuitate geſtis municipalibus oppugnatum.Si tra-
ditio codicum ſcelerata eſt, quam deus in regẽ qui Hie
remiæ librum incendit morte publica * † vindicauit,
quanto ſceleratius eſt ſacrilegium ſchiſmatis, cuius au-
thores quibus Maximianiſtas comparaſtis, aperta ter-
ra viuos abſorbuit? Quo modo ergo crimẽ traditionis
nobis obiicitis quod non probatis, & ſchiſmaticos ve- K
ſtros & damnatis & acceptatis? Si propterea iuſti eſtis,
quia perſecutionem per Imperatores paſsi eſtis, iuſtio-
res vobis ſunt iſti Maximianiſtæ quos per iudices ab
Imperatoribus catholicis miſſos voſipſi perſecuti eſtis?
Si baptiſmum vos ſoli habetis, quid apud vos facit bap
tiſmus Maximianiſtarum in eis quos baptizauit Feli-
cianus damnatus, cum quibus eſt ad vos poſtea reuo-
catus?Vel vobis laicis ad iſta reſpondeant Epiſcopi ve-
ſtri,ſi nobiſcum loqui nolũt, & cogitare pro ſalute ve-
ſtra quale ſit hoc ipſum quod nobiſcum loqui nolunt.
Si lupi concilium fecerunt vt paſtoribus non reſpon-
deant,quare oues concilium perdiderunt vt ad luporũ
ſpeluncas accedant?

*Auguſtinus Criſpinum Donatiſtam vrget, propoſitis breui-
ter aliquot argumentis,ad ea ſi poteſt reſpondeat per literas.*

Epiſtola CLXXII.

QVIA humilitatem noſtram veſtri reprehen-
dunt, ideo ſic epiſtolam prænotaui, quod in
tuam contumeliam feciſſe videar, ſi non ita
mihi abs te vt reſcribatur expecto. De Cartha
ginenſi promiſsione tua vel noſtra inſtantia, quid mul
ta commemorem? Quomodolibet ea geſſerimus,trãſ- L
ierint ne quod reſtat impediant. Nunc excuſatio, niſi
fallor nulla eſt,adiuuante domino, ambo in Numidia
ſumus,& nobis loco terrarum inuicem propinquamus.
Rumor ad me detulit adhuc te velle mecum diſputan-
do experiri de quæſtione quæ noſtram dirimit cõmu-
nionem. Vide quàm breuiter omnes auferantur amba-
ges,ad hanc epiſtolam reſpõde ſi placet, & fortaſſe ſuf-
ficiet,nõ ſolum nobis, ſed & eis qui nos audire deſyde-
rant: aut ſi non ſufficiet, ſcripta atque reſcripta,donec
ſufficiat,repetentur. Quid enim nobis commodius po
terit exhibere vrbium quas incolimus tanta vicinitas?
Ego enim ſtatui nihil de hac re agere vobiſcũ niſi per
literas,vel ne cui noſtrũ de memoria quod dicitur ela-
batur, vel ne fraudentur talium ſtudioſi, qui forte in-
tereſſe nõ poſſunt.Soletis de præteritis rebus geſtis quę
vultis falſa iactare, forte non mentiendi ſtudio ſed er-
rore. Proinde ſi placet de præſentibus illa metiamur.
Proculdubio te non fugit prioris populi temporibus &
idololatriæ ſacrilegium fuiſſe cõmiſſum, & à rege con-
temptore librum propheticum incenſum,quo vtroque
crimine ſchiſmatis malum non puniretur atrocius,niſi
grauius pẽderetur. Profecto enim recordaris quemad- M
modum ſchiſmatis authores viuos dehiſcens terra ſor-
buerit, & eos qui conſenſerant, cœlo irruens ignis ab-
ſumpſerit. Sic nec fabricatũ & adoratum idolum, nec
ſacer liber exuſtus meruit vindicari. Cur ergo qui ſo-
letis nobis obiicere, non ſolum in noſtris nõ probata,
ſed potius in veſtris probata crimina eorum qui formi
dine perſecutionis impulſi dominicos libros concre-
mandos ignibus tradiderunt, Vos eos quos pro ſcelere
ſchiſmatis,plenarij cõcilij veſtri veridico,ſicut ibi ſcrip
tum eſt,ore damnaſtis, in eodem ipſo Epiſcopatu rece-
piſtis,in quo damnaſtis,Felicianum dico Muſticanum
& Prætextatum Aſſuritanum. Neque enim ſicut igno-
rãtibus dicitis ex eo numero fuerunt iſti quibus veſtrũ
cõcilium diem prorogauerat & præfixerat, intra quem
niſi ad veſtram communionem remeauiſſent, eadem
ſentẽtia tenerentur:ſed de illo numero iſti fuerũt quos
eo die ſine dilatione damnaſtis, quo illis dilationẽ de-
diſtis. Probabo ſi negaueris. Concilium veſtrum loqui-
tur, Proconſularia geſta habemus in manibus quibus
id non ſemel allegaſtis. Aliam ergo defenſionem para

ſi potes,

A ſi potes,nedum negas quod conuincã,moras faciamus.
Felicianus igitur & Prætextatus ſi innocentes erãt,qua-
re ſic damnati ſunt?Si ſcelerati,quare ſic recepti ſunt?Si
probaueris innocentes,cur non credamus à multo pau
cioribus maioribus veſtris falſo crimine traditionis in-
nocentes potuiſſe damnari,ſi à trecentis decem ſucceſ-
ſoribus eorum, vbi etiam pro magno ſcriptum eſt,ple-
narij concilij ore veridico, in falſo crimine ſchiſmatis
innocentes damnari potuerunt? Si autem probaueris
rectè fuiſſe damnatos, quæ reſtat defenſio , cur in eodẽ
Epiſcopatu recepti ſint, niſi vt exaggerans vtilitatem ſa
lubritatemq; pacis, oſtendas etiam iſta pro vnitatis vin
culo toleranda? Quod vtinam non oris,ſed cordis vi-
ribus ageres,profectò perſpiceres , quàm nullis calum-
niis per orbem terrarum eſſet violanda pax Chriſti , ſi
licet in Africa etiam in ſacrilego ſchiſmate damnatos,
† parte. in eodem ipſo Epiſcopatu recipi pro pace † Donati.
Item ſoletis nobis obiicere quod vos per poteſtates ter
renas perſequamur . Qua in re non diſputo , vel quid
vos pro immanitate tãti ſacrilegij mereamini, vel quã-
tum nos Chriſtiana temperet manſuetudo: illud dico,
ſi hoc crimen eſt, cur eoſdem Maximianiſtas per Iudi-
B ces ab eis Imperatoribus miſſos , quos per Euangelium
genuit noſtra communio , grauiter inſectati de baſili-
cis quas tenebant , in quibus eos inuenit ipſa conciſio,
& controuerſiarum ſtrepitu & iuſsionum potentatu &
auxiliorum impetu perturbaſtis ? in qua conflictatione
quæ paſsi ſint per loca ſingula recentia rerum veſtigia
conteſtantur,quæ iuſſa ſint chartæ indicant , quæ facta
ſint terræ clamant,in quibus etiam Optati illius Tribu-
ni veſtri ſancta memoria prædicatur. Item dicere ſole-
tis,quod nos Chriſti baptiſmum non habeamus,& prę-
ter veſtram communionem nuſquam ſit. Poſſem hinc
vberius aliquanto diſſerere . Sed contra vos iam nihil
opus eſt, qui cum Feliciano & Prætextato etiam Maxi-
mianiſtarum baptiſmum recepiſtis . Quotquot enim
baptizauerunt quando Maximiano communicabant,
cum etiam ipſos nominatim,id eſt,Felicianum & Præ-
textatum de baſilicis eorum , ſicut geſta teſtantur , diu-
turno conflictu iudiciorum expellere conaremini.
Quotquot ergo eo tempore baptizauerunt, nũc ſecum
& vobiſcum habent , non ſolum per ægritudinum pe-
ricula,ſed etiam per ſolennitates Paſchales in tot Eccle
ſiis ad ſuas ciuitates pertinentibus , & in ipſis tam ma-
C gnis ciuitatibus foris in ſcelere ſchiſmatis baptizatos,
quorum nulli baptiſma repetitum eſt . Atque vtinam
probare poſſetis eos quos foris in ſcelere ſchiſmatis Fe-
licianus & Prætextatus tanquam inaniter baptizaue-
rant , ab eis receptis intus quaſi vtiliter denuo baptiza-
tos . Si enim rurſus baptizandi erant iſti , rurſus ordi-
nandi erant illi . Amiſerant enim Epiſcopatum rece-
dentes à vobis, ſi extra communionem veſtram bapti-
zare non poterãt.Nam ſi diſcedentes Epiſcopatum nõ
amiſerant, baptizare vtique poterant . Si autem amiſe-
rant,ergo vt eis quod amiſerant redderetur, redeuntes
ordinari debebant.Sed noli timere, ſicut certũ eſt cum
eodem illos Epiſcopatu,cum quo exierant remeaſſe,ita
certũ eſt omnes quos in Maximiani ſchiſmate bapti-
zarunt, ſine vlla baptiſmi repetitione ſecum veſtræ cõ-
munioni recõciliaſſe. Quibus igitur ſufficimus lachry-
mis plangere recipi baptiſmum Maximianiſtarum , &
exufflari baptiſmum orbis terrarum ? Siue auditos ſiue
inauditos,ſiue iuſte ſiue iniuſte,damnaſtis Felicianum,
damnaſtis Prętextatum:dic mihi,quem Corinthiorum
Epiſcopum audiuit,aut dãnauit aliquis veſtrum? quem
Galatarum?quẽ Epheſiorum?quem Coloſſenſium? Phi- D
lippenſium?Theſſalonicenſium? cæterarumq; omnium
ciuitatum,de quibus dictum eſt,Adorabunt in conſpe- Pſal.21.
ctu eius vniuerſæ patriæ † gentium . Ergo iſtorum bap- † familiæ.
tiſmus acceptatur , & illorum exufflatur, qui nec iſtorũ
eſt nec illorum,ſed illius de quo dictum eſt,Hic eſt qui Ioan.1.
baptizat.Sed non hinc ago,ad illa quæ præſto ſunt,ad-
uerte,ea quæ oculos etiam cæcos feriunt,intuere,dam-
nati habent baptiſmum & inauditi non habent . No-
minatim in ſcelere ſchiſmatis expreſsi & eiecti habẽt,
& ignoti longe peregrini nunquam accuſati , nũquam
iudicati non habent? Qui de præciſa parte Africæ rur-
ſus præciſi ſunt habent , & vnde ipſum Euangelium in
Africam venit non habent ? Quid pluribus onero? Ad
iſta reſponde : Attende ſacrilegium ſchiſmatis veſtro
concilio Maximianiſtis exaggeratum : Attende perſe-
cutiones per iudiciarias poteſtates , quas eis irrogaſtis:
Attende baptiſmum eorum quem cum eis quos dam-
naſtis recepiſtis,& reſpõde ſi potes, vtrum habeatis ali-
quid vnde inuciatis nebulas imperitis, Cur ab orbe ter
rarũ longe maiore ſcelere ſchiſmatis ſeparemini,quàm
quod in Maximianiſtis vos damnaſſe gloriamini ? Pax
Chriſti vincat in corde tuo. E

Expoſtulat cum Criſpino , qui quoſdam mercede attractos rebaptizarat,adiurans illum vt ad obiecta reſpondeat.

Epiſtola CLXXIII.

DEVM quidem timere debuiſti , ſed quia in re-
baptizandis Mappaliẽſibus ſicut homo time-
re voluiſti.Cur nõ valeat iuſsio regalis in pro-
uincia , ſi tantum valuit iuſsio prouincialis in
villa?Si perſonas compares,tu poſſeſſor,ille Imperator.
Si loca compares, tu in fundo, ille in regno . Si cauſas
compares,ille vt diuiſio reſarciatur, tu vt vnitas diuida
tur. Sed nos te de homine non terremus . Nam poſſe-
mus agere,vt decem libras auri ſecundum Imperatoria
iuſſa perſolueres . An forte propter ea non habes vnde
reddas quod dare iuſsi ſunt rebaptizatores , dum mul-
tum erogas,vt emas quos rebaptizes ? Sed nos te vt di-
xi de homine non terremus , Chriſtus te potius terreat.
Cui volo ſcire quid reſpõdeas ſi tibi dicat, Criſpine ca-
rum fuit precium tuum ad emendum timorem Mappa
lienſium , & vilis mors mea ad emẽdum amorem om-
nium gentium ? Plus valuit rebaptizandis colonis tuis
quod numeratum eſt de ſacculo tuo, quàm rebaptizã-
dis populis meis quod manauit de latere meo ? Scio te F
plura audire poſſe, ſi Chriſto aurem præbeas , & ex ipſa
tua poſſeſsione admoneri,quàm impia contra Chriſtũ
loquamini . Si enim humano iure præſumis firme te
poſsidere quod emiſti argento tuo, quanto firmius di-
uino iure poſsidet Chriſt⁹ quod emit ſanguine ſuo? Et
ille quidem inconcuſſe poſsidebit totum,[quod emit,]
de quo dictum eſt, Dominabitur à mari vſque ad ma- Pſal.71.
re,& à flumine vſque ad terminos orbis terræ.Sed cer-
tè quo modo confidis non te perditurũ quod in Afri-
ca videris emiſſe, qui Chriſtum dicis toto orbe perdito
ad ſolam Africam remanſiſſe ? Quid multa ? Si volun-
tate ſua Mappalienſes in tuam communionem trãſie-
runt,ambos nos audiant, ita vt ſcribãtur quæ dicemus,
& à nobis ſubſcripta eis Punice interpretẽtur,& remo-
to timore dominationis eligant quod voluerint.Ex iis
enim quæ dicemus apparebit , vtrum coacti in falſitate
remaneant,an volẽtes teneant veritatem . Si enim hæc
non intelligunt, qua temeritate traduxiſti non intelli-
gentes ? Si autem intelligunt , ambos vt dixi audiant,
& quod voluerint faciant . Si quæ etiam plebes à vobis
ad nos

G ad nos transierunt, quas putas à dominis coactas, hoc & ibi fiat, ambos nos audiant, & eligant quod placuerit. Si autem non vis hoc fieri, cui nō appareat non vos de veritate præsumere? Sed cauenda est ira dei & hic & in futuro seculo. Adiuro te per Christum, vt ad ista respondeas.

Augustinus Pascentio comiti hæreseos Arrianæ, qui in professione fidei dixerat, ac pòst iactarat Augustinum ab ipso superatum, scripto reddit rationem fidei suæ, de tribus personis, & vno deo, deq; verbo homusij.

Epistola CLXXIIII.

VOLVERAM quidem petente te atque instāte vt meminisse dignaris, immo pro merito ætatis ac dignitatis tuæ, iubēte te de fide Christiana, etiam præsens cum præsente, inquantum mihi facultatem dominus largiretur conferre sermonem. Sed quia tibi post prandium displicuit, quod inter nos mane placuerat, vt à notariis verba nostra exciperentur, ne vlterius dicas quod te audio non tacere, non me fuisse ausum tibi dicere fidem meam, his literis accipe, quod & tu legas, & cui volueris legendū tradas, H & quod volueris vicissim scribendo ipse respondeas. *32.q.6. iniquum.* Iniquum est enim vt quisque de alio iudicare velit, & iudicari de se nolit. Et de præterito quidem placito nostro quod condicto meridiano implere noluisti, facilè existimari potest, quis nostrum fidei suæ fiduciam non habuerit: vtrum qui volebat vt diceretur, & timebat ne teneretur: an qui vsqueadeo nolebat eam disceptātium iudicio subtrahi, vt mandata literis vellet etiam legentium memoriæ commēdari, ne quisquam vel obliuione opinatus, vel dissensione† irritatus, diceret ab aliquo nostrum, aut nō esse dictum quod dictum erat, aut dictum esse quod dictum non erat? *†defensione* In his enim solent latebras suæ malæ defensionis inquirere, qui contentionis sunt cupidiores, quàm veritatis. Hoc autē nec à te, nec à me, nec de te, nec de me dici posset, si in fide cōdicti permaneres, vt verba nostra exciperentur, & scriberentur, præsertim quia tuipse in iis verbis, quibus fidem tuam pronunciasti, quoties ea repetisti, toties variasti, quod nulla credo fraude, sed obliuione factū esse. Nam primo dixisti: Credere te in deum patrem omnipotentem, inuisibilem, ingenitum, incapabilem: & in Iesum Christum filium eius, deum natum ante secula, I per quem facta sunt omnia: & in spiritum sanctum. Quibus ergo auditis, cum respondissem, nondum à te quicquam dictum quod meæ fidei repugnaret, & ideo si ea scripsisses, me his etiam posse subscribere: ad hoc nescio quo modo res perducta est, vt accepta charta, eaipsa quæ dixeras velles etiam literis tua manu exprimere. Quod cum mihi ad legendum dedisses, animaduerti minus te scripsisse patrem, cum scripsisses deū omnipotētem, inuisibilem, ingenitum, innatum. Quod vbi commemoraui non post multam allegationem, addidisti patrem: & incapabilem quidem, quod verbis dixeras, scripto prætermiseras. Sed nulla hinc à me facta commemoratio est. Deinde cum dixissem me paratum esse subscribere, adhuc illa verba etiam mea esse posse, prius quæsiui, ne quod in mentē venerat laberetur, vtrū alicubi scripturarum diuinarum legeretur pater ingenitus. *ἀγέννητος.* Hoc autem feci, quia in exordio sermonis nostri cum Arrius & Eunomius commemorati essent, non à me, sed à fratre meo Alipio, requirente quem nam eorum secutus esset Auxentius, qui abs te fuerat non parua prædicatione laudatus, exclamando anathematizasti & Arrium & Eunomium, tamen continuo flagitasti, vt & nos anathematizaremus homusion, quasi quisquam homo esset qui hoc vocaretur, sicut Arrius & Eunomius. K Deinde vehementer exigebas, vt hoc verbum tibi in scripturis ostenderemus, & statim nobis communicares. Respondebatur à nobis, quia nos Latine loqueremur & illud Græcum esset, prius quærendum esset, quid sit homusion, & tunc exigendum vt in libris sanctis ostenderetur. Tu contra verbum ipsum crebro repetens, & inuidiose ventilans, atque in conciliis maiorum nostrorum conscriptum commemorans, vehementer vrgebas, vt ipsum omnino verbum, quod est homusion, in sanctis libris ostenderemus, nobis etiam atque etiā reuocantibus, quia lingua nostra Græca non esset, prius interpretandum & exponendum esse quid sit homusion, tum demum in diuinis literis requirendum, quia etsi fortasse nomen ipsum non inueniretur, res tamen ipsa inueniretur. Quid est enim contentiosius, quàm vbi de re constat, certare de nomine? Hæc ergo quia inter nos iam collocuti fueramus, posteaquam ad id ventum est, vt fidem tuam sicut commemoraui scriberes, quanquam nihil in eis verbis viderem nostrę fidei esse contrarium, & propterea me dicerem paratum esse subscribere, quæsiui vt dixi, vtrum scriptura L dei contineret hoc verbum, quod pater esset ingenitus: & cum scriptum esse respondisses, instātius quærebam vt ostenderes. Tunc vnus ex iis qui aderant, quantum intelligi datur, fidei tuæ socius, ait mihi, Quid ergo? Tu patrem genitum dicis? Respondi, non dico. Et ille, Si ergo genitus non est, inquit, vtique ingenitus est. Cui ego, vides, inquam, posse fieri, vt etiam de verbo quod in scriptura dei non est, reddatur tamen ratio vnde rectè dici ostendatur. Sic ergo & Homusion quod in authoritate diuinorum librorum cogebamur ostendere, etiam si vocabulum ipsum ibi non inueniamus, fieri posse vt illud inueniamus, cui hoc vocabulum rectè adhibitum iudicetur. Quibus dictis quid hinc tibi videretur attendi vt audirem. Et aisti, Rectè factum esse, vt ingenitus pater in scripturis sanctis non diceretur, ne illi vel tali verbo fieret iniuria. Ergo, inquā, modo facta est iniuria deo, & hoc manu tua? Quo audito fateri iam cœpit, nec te hoc dicere debuisse. Sed cum admonerem, vt si tibi tale videretur hoc verbum, vt ad dei pertineret iniuriam, deleres illud. Inde vbi scripturas considerasti, credo posse id rectè dici, & posse de- M fendi: & rursus aisti, prorsus ego hoc dico. Tum ego illud quod iamiam dixeram repetiui ita fieri posse, vt etiam homusion neque scriptum in sanctis paginis inueniatur, & tamen dictum in assertione fidei defendatur, sicut patrem in illis libris nusquam ingenitum legimus, & tamen dicendum esse defenditur. Tunc à me chartam quam dederas abstulisti & conscidisti, & constituimus postmeridianum tempus, vt adessent notarij ad excipienda verba nostra, atque inter nos ista quantum possemus diligentius tractaremus. Venimus vt nosti ad horam cōdictam, notarios adduximus, & vt tui adessent concedimus. Dixisti rursus fidem tuam, atque in verbis tuis non audiui ingenitum patrem. Credo quod cogitaueris quid inde mane dictū fuerit, & præcauere volueris. Deinde poposcisti, vt ego etiam dicerē fidem meam. Vbi cum postulassem commemorās antemeridianum placitum nostrum, vt ea quæ dixeras dictare potius dignareris, tūc exclamasti calumniam parare nos tibi, & ideo verba tua conscripta velle retinere. Ibi quid responderim recordari non libet, atque vtinam nec tu memineris. Seruaui tamen debitam honorificentiam

A rificétiam honori tuo, nec maledictum deputaui, quod non à veritate, sed à potestate audire meruissem. Tamē quia vel ipsa verba repetiui vt pressa voce dicerem, ita ne calumniam paramus nos tibi: vt ignoscas peto. Sed tu his auditis rursus fidem tuam sono clariore repetisti, atque in verbis tuis non audiui deum filium, quod nunquam quotiens eam dixisti tacueras. Hic ego tam modeste vt nusquam pulsarem, vt de excipiendis verbis nostris, quid inter nos placuerat impleretur etiā ipsam vtilitatem de præsenti experimento suggessi, dicens, teipsum non potuisse in memoria verba tua tibi vsitatissima retinere, quando nunquam ea repetere valuisse, videbamus, cum non aliquid maxime necessariū parares: quantominus posse illos qui nos audirent ita nostrorum meminisse verborum, vt si quid forte vel tu de meis vel ego de tuis verbis vellem retractare atque discutere, valerent seu dictum seu non dictum liquido recordari, in qua nobis difficultate facilè notariorum recitatio subueniret. Tunc indignanter dixisti, melius fuisse vt meam famam semper audires, eo quod longe inferiorem me expertus esses, quàm tibi illa iactasset. Tūc ego commemoraui, cum te ante prandium salu-B taremus, & eam famam nobis prædicasses, hoc me dixisse, quod de me illa mentita sit. Hic sanè aisti verum me dixisse. Proinde cum duo tibi de me diuersa locuti sint, aliud fama mea, & aliud ego, magis vtique gaudere debeo me potius quàm illam repertum esse veracem. Sed quia scriptum est, Solus deus verax, omnis autem homo mendax, vereor ne hoc quoque de me temere dixerim. *Roma. 3.* Neque enim in nobisipsis vel per nosipsos veraces sumus cum sumus, sed cum ille in seruis suis loquitur qui solus est verax. Hæc si vt narraui gesta esse recolis, vides quàm nō debeas iactare apud homines, quod non ausus sim tibi asserere fidem meam, quandoquidem in fide nostri placiti stare noluisti: & vir tantus qui pro fide quam reipublicæ debes, non times maledicta prouincialium, pro fide quam Christo debes, times calumnias Episcoporum. Deinde cum disputationi nostræ etiam honoratos viros interesse cupieris, miror quo modo in ipsa deuitatione calumniæ verba tua times à notariis conscribi, & ex ore tuo à clarissimis testibus non times audiri. Nónne consyderas difficile esse, vt homines suspicentur te à nobis vllam formidasse calumniam vt verba tua excipi nolles, sed
C cum cogitasses retentum te fuisse in verbo ante prandium manu tua conscripto, simul etiam cogitasse non tam facile te notariorum tabulas delere potuisse, quàm facile illam chartulam conscidisti? Si autem dicis non illa ita gesta esse vt à me narrata sunt, aut tu obliuione falleris, non enim audeo dicere mentiris, aut ego vel similiter fallor vel mentior. Vides ergo quàm rectè dicam ea, quæ de his maxime rebus geruntur excipi atq; conscribi oportere, & quàm tibi quoque hoc ipsum rectè placuerat, nisi postmeridianus timor antemeridianum placitum frangeret.

Fides Augustini. Audi ergo iam fidē meā, potens est misericordia domini dei nostri, quæ præstet me quod credidi sic loqui, vt nec eius offendam veritatem, nec humanitatem tuam. In omnipotentem deū patrem me credere profiteor, eumq; æternum ea æternitate, hoc est immortalitate, dico, quam solus deus habet: hoc & de filio eius vnigenito credo in forma dei, hoc & de spiritu sancto qui spiritus est dei patris & filij eius vnigeniti. Sed quia ipse dei patris vnigenitus filius, dominus & deus noster Iesus Christus, posteaquā venit plenitudo temporis opportuni, ad diem salutis *Galat. 4.*

nostræ, formam serui accepit, multa de illo in scripturis secundum formam dei dicuntur, multa secundum formam serui. D Quorum exempli gratia, duo quædam commemoro, vt singula ad singula referantur. Secundum formam dei de seipso dixit, Ego & pater vnum sumus. *Ioan. 10.* Secundum formam serui, Quoniam pater maior me est. *Ioan. 14.* Quod autem de deo scriptum est: Qui solus habet immortalitatem: *1. Timo. 6.* Et, inuisibili soli deo honor & gloria, *1. Timo. 1.* & cætera huiusmodi, non de patre tantū accipimus, sed etiam de filio, quod ad formam dei attinet, & de spiritu sancto. Pater enim & filius & spiritus sanctus vnus deus est, & solus verus deus, & solus immortalis secundum incommutabilem omnino substantiam. Si enim de carne diuersi sexus dictum est, Qui adhæret meretrici vnum corpus est: & de spiritu hominis qui non est quod dominus, consequēter scriptum est, Qui autem adhæret domino vnus spiritus est: *1. Corin. 6.* quanto magis deus pater in filio, & deus filius in patre, & deus spiritus patris & filij vnus deus est, vbi nulla est diuersa natura, *6. de Trinitate. cap. 5.* cum pro diuersis modo quodam sibi cohærentibus dicatur vel spiritus vnus vel corpus vnum? Et cum pro anima & corpore sibi cohærentibus dicatur, vnus homo, E cur non multomagis patre & filio sibi cohærentibus dicatur vnus deus, cum sibimet inseparabiliter cohæreant quo modo non corpus & anima? Et cū corpus & anima sit vnus homo quamuis corpus & anima non sint vnum, cur non multo magis sit pater & filius vnus deus, cum pater & filius vnum sint, secundum illam veritatis vocem, Ego & pater vnum sumus? *Ioan. 10.* Item cum homo interior & homo exterior non sint vnum, neque eiusdem naturæ est exterior cuius interior, quia exterior cum nūcupato corpore dicitur homo, interior autem in sola rationali anima intelligitur, vtrunque tamen simul non homines duo, sed vnus dicitur: quanto magis pater & filius vnus deus est, cum pater & filius vnum sint, quia eiusdem naturæ vel substantiæ sunt, vel si quo alio vocabulo congruentius dicitur id quod deus est, vnde dictum est, Ego & pater vnum sumus. Itaque vnus spiritus domini & vnus spiritus hominis & non sunt vnum, & tamen ille cum cohæret domino † non sunt duo, sed vnus spiritus: *† deo.* Et vnus homo interior & vnus homo exterior non sunt vnum, & tamen eius connexione vinculi naturalis simul vtrunque non duo, sed vnus homo. F Multo magis igitur cum filius dei dicat, Ego & pater vnum sumus, vnus est deus pater, & vnus est deus filius, & tamen simul vtrunque non duo sed vnus deus. Quod enim fecit in multis sanctis in adoptionem filiorum vocatis cohæredibus Christi, vna fides & vna spes & vna charitas, vt esset eis vna anima & cor vnum in deum, hoc præcipue cogit intelligi vna eademq; patris & filij natura, si ita dicendum est deitatis, vt pater & filius qui vnum sunt, & inseparabiliter vnum sunt, & sempiterne vnum sunt, non sint duo dij sed vnus deus. Illi enim homines per consortiū & communionem vnius eiusdemq; naturæ, qua omnes homines erant, vnum erant. Et si aliquando secundum diuersitates voluntatum & sententiarum, opinionum morúmque dissimilitudines non erant vnum, erunt autem plenè perfectéque vnum, cum peruentum fuerit ad eum finem vt sit deus omnia in omnibus. Deus autem pater & filius eius, verbum eius deus apud deum semper atque ineffabiliter vnum sunt, vnde magis, non duo dij, sed vnus deus. Homines autem minus intelligentes, quid propter quid dicatur, potentes

G volunt habere sententias: & scripturis non diligenter
scrutatis, cum arripiunt defensionem cuiusque opinionis, & ab ea vel nunquam vel difficile deflectuntur, dũ
docti atque sapiẽtes magis putari quàm esse concupiscunt, ea quæ propter formam serui dicta sunt, volunt
transferre ad formam dei. Et rursus quæ dicta sunt vt
ad seiuuicem personæ referantur, volunt nomina esse
naturæ atque substantiæ. Fides autem nostra est, patrẽ
& filium & spiritum sanctum vnum deum credere &
confiteri, nec tamen eum qui filius est patrẽ dicere, nec
eum qui pater est filium, nec eum qui spiritus patris &
5.de Trinitate.cap.11. filij est, aut patrem aut filium nuncupare. His enim appellationibus, hoc significatur, quod ad seinuicem referuntur, non ipsa substantia, qua vnum sunt. Nam & pater cum dicitur, non nisi alicuius filij dicitur, & filius
non nisi alicuius patris intelligitur, & spiritus secundũ
id quod ad aliquid refertur, spirantis alicuius est, & spirans vtique spiritu spirans est. Non autem ista corporaliter sentiuntur, nec visitato modo intelliguntur in
Ephe.3. deo. Qui potens est facere, sicut dicit Apostolus, supra
quàm petimus & intelligimus. Si autem facere, quanto magis esse? Nam hoc nomen quod spiritus dicitur,
H non secundum id quod refertur ad aliquid, sed secun-
14.de Trinitat.c.16. dum id quod aliqua natura significatur, omnis incorporea natura spiritus in scripturis appellatur: vnde non
tantum patri & filio & spiritui sancto, sed omni ratio-
Ioan.4. nali creaturæ & animæ hoc vocabulum congruit. Vnde dominus dicit: Spiritus est deus: & ideo qui adorãt
deum, in spiritu & veritate oportet adorare. Scriptum
Psal.103. est etiam, Qui facit angelos suos spiritus. Dictum est
Psal.77. & de hominibus quibusdam: Quoniam caro sunt &
spiritus ambulans, & non reuertens. Et Apostolus ait:
1.Corin.2. Nemo scit quid agatur in homine, nisi spiritus homi-
Eccle.3. nis qui in ipso est. Item scriptum est: Quid scit spiritus
filiorum hominum si ascendat ipse sursum, & spiritus
pecoris si descendat ipse deorsum in terram? Dicitur
etiam spiritus in scripturis secundum quãdam distinctionem in ipsa vna vnius hominis anima. Vnde A-
1.Thes.5. postolus dicit: Vt integer spiritus vester & anima &
corpus in diem domini nostri Iesu Christi seruetur.
1.Corin.14. Item in alio loco, Si orauero lingua spiritus meus orat,
mens autem mea infructuosa est. Quid ergo est? Orabo spiritu, orabo & mente. Proprio autem modo quo-
I dam dicitur spiritus sanctus, secundum quod refertur
ad patrem & filium, quod eorum spiritus sanctus sit.
Nam secundum substantiam, quoniam semel dictum
est: Spiritus est deus, & pater spiritus est, & filius, &
ipse spiritus sanctus, nec tamen tres spiritus, sed vnus
spiritus, sicut non tres dij sed vnus deus. Quid miraris?
Tantum valet pax, non qualiscunque vt solet intelligi, nec talis qualis laudatur in hac vita per concordiam charitatemque fidelium, sed illa pax dei, quæ si-
Philip.4. cut dicit Apostolus, supergreditur omnem intellectũ.
Quem? nisi nostrum, id est, omnis rationalis creaturæ?
Quapropter considerantes infirmitatem nostram, &
Philip.3. audientes Apostolum confitentem & dicentem: Fra-
1.Corin.8. tres ego me nõ arbitror apprehendisse. Et qui se putat
aliquid scire, nondum scit quemadmodum oportet
scire, cum diuinis scripturis quantum possumus colloquamur sine contentione pacati, non inani ac puerili animositate studentes alterutrum vincere, vt pax
Christi potius vincat in cordibus nostris, quantũ eam
nobis & in hac vita percipere posse donauit: vt cogitãtes quid eadem pax inter fratres egerit, quorum ex tam
multis animis & multis cordibus fecit animam vnam
& cor vnum, in deum debita pietate credamus: mul- K
to maxime in illa pace dei, quæ superat omnem intellectum, & patrẽ & filium & spiritum sanctum non esse
tres deos, sed vnũ deum, tanto excellentius quàm istorum erat anima & cor vnum, quanta illa pax, quæ superat omnem intellectũ excellẽtior est ista pace, quam
tenebat omnium illorum cor vnum & vna anima in
deum. Filium autem hominis eundèm dicimus quem
filium dei, non tamen propter formam dei, in qua est
æqualis deo patri, sed propter acceptam formam serui,
qua maior est pater. Et quia eundẽ filium hominis dicimus, propter hoc & filium dei crucifixum fatemur,
non ex virtute diuinitatis, sed ex infirmitate humanitatis: non ex suæ naturæ permixtione, † sed ex nostræ † permansione.
susceptione. Iam nunc paululum intuere quæ scripturarum eloquia nos cogant vnum dominum deũ confiteri, siue tantum de patre, siue tantum de filio, siue tantum de spiritu sancto, siue simul de patre & filio & spiritu sancto interrogemur. Certe scriptum est, Audi Is- Deut.6.
raël dominus deus tuus deus vnus est. De quo dictum
putas? Si tantum de patre, non est dominus deus noster
Iesus Christus. Et vbi est vox illa clangentis & claman Ioan.20.
tis, Dominus meus & deus meus: quam Christus ipse L
non reprehendit, sed approbauit dicens, Quia vidisti
me credidisti? Porrò si & filius dominus deus est, & pater dominus deus est, & ambo iam duo domini & duo
dij, quo modo erit verũ, Dominus deus tuus deus vnus
est? An forte pater est vnus dominus, filius autem non
vnus dominus, sed tãtũ dominus, sicut sunt dij multi,
& domini multi, non sicut ille vnus de quo scriptũ est,
Dominus vnus est? Quid ergo respondebimus Apo-
stolo dicenti, Nam etsi sunt qui dicuntur dij siue in cœ 1.Corin.8.
lo siue in terra, sicuti sunt dij multi & domini multi,
nobis tamen vnus deus pater ex quo omnia, & nos in
ipso, & vnus dominus noster Iesus Christus, per quem
omnia, & nos per ipsum? Porrò si quod de vno deo pa
tre dicitur, cogit inde filium separare, dicãt qui audẽt,
non posse iam intelligi dominum patrem, quia vnus,
inquit, dominus noster Iesus Christus. Nã si vnus, vtiquè solus. Si solus, quo modo & pater: nisi quia & ipse
& pater vnus deus & solus deus, non separato spiritus
sancto. Vnus ergo deus pater, & cum illo filius vnus
deus, quanuis non cum illo vnus pater. Itemq; vnus do M
minus Iesus Christus, & cum illo vnus dominus pater,
quanuis non cum illo vnus Iesus Christus, tanquam &
pater sit Iesus Christus. Hoc enim nomen ex dispensatione misericordię susceptæq; humanitatis assumptum
est. An forte quod ait Apostolus, Vnus dominus no- 1.Corin.8.
ster Iesus Christus, per quem omnia non vultis adiungi quod dictum est vnus, ad id quod est dominus, sed
ad id quod ait, per quem omnia, vt nõ vnus dominus
sed vnus per quem omnia intelligatur, vt non sit pater
per quem omnia, sed pater solus ex quo omnia, & filius
solus per quem omnia? Si ita est, iam tandem fatemini vnum dominum & deum nostrũ esse patrem & filium. Quis enim cognouit sensum domini? Aut quis
consiliarius eius fuit? Aut quis prior dedit illi & retri- Roma.11.
buetur ei? Quoniã ex ipso & per ipsum & in ipso sunt
omnia, ipsi gloria. Neque enim dixit, Ex patre omnia,
& per filium omnia, sed ex ipso & per ipsum & in ipso:
quo? nisi domino, de quo ait, Quis enim cognouit sensum domini? Ex domino ergo & per dominum & in
domino omnia, nõ alio illo & alio isto, sed vno domino: quia non dixit, ipsis gloria, sed ipsi gloria. Quod si
quisquam dicit id quod ait Apostolus: Vnus dominus

Iesus

A Iesus Christus per quem omnia, non intelligi vnus dominus, nec vnus per quem omnia, sed vnus Iesus Christus, qui vnus Iesus Christus etiã dominus dicitur, non tamen vt vnus dominus sit, sed vt vnus Iesus Christus: quid dicturus est cum audierit eundem Apostolũ clamantem, *Ephe. 4.* Vnus dominus, vna fides, vnũ baptisma, vnus deus & pater omnium? Cum enim deum patrem hic commemoraret vbi ait, Vnus deus & pater omnium: proculdubio id quod ibi dixit, Vnus dominus, quẽ nisi Iesum Christum voluit intelligi? Si ergo eis placet, desinat esse dominus pater, quia vnus est & dominus Iesus Christus. Quod si absurdum & impium est opinari, discamus intelligere vnitatem patris & filij & spiritus sancti, vt quod de vno solo deo dictum fuerit, nõ cõtinuo prohibeamur de filio vel de spiritu sancto intelligere quia pater quidem non est filius, & filius non est pater, & spiritus vtriusque non est pater aut filius, sed tamen & pater & filius & spiritus sanctus, vnus solus est verus dominus deus. Neque enim spiritus sanctus si aut deus aut verus deus non esset, templum eius *1. Corin. 6.* essent corpora nostra. Nesciris, inquit, quia corpora vestra templum in vobis est spiritus sancti quem habetis B à deo? Et ne quisquam ipsum spiritum negaret deum, continuo secutus ait, Et non estis vestri, Empti enim estis precio magno, Glorificate ergo & portate deum in corpore vestro, eum scilicet cuius templum corpora vestra esse prædixerat. Iam hoc mirabile est, si verum est quod vos audio dicere, ita esse spiritũ sanctum minorem filio, sicut patre minor est filius. Cum enim corpora nostra membra sint Christi, sicut dicit Apostolus, Itemq; corpora nostra templum sint spiritus sancti, sicut idemipse dicit Apostolus, nimiũ miror, quo modo sint membra maioris, templum minoris. An forte iam placet dicere spiritũ sanctũ domino Iesu Christo esse maiorem? Videtur enim suffragari huic opinioni etiã illa sententia. Quoniam qui dixerit verbum aduersum *Matth. 12.* filium hominis, remittetur ei, Qui autem dixerit aduersus spiritũ sanctum, non remittetur ei neque in hoc seculo neque in futuro. Periculosius enim peccatur in maiorem quàm in minorem. Nec separari fas est filium *De verbis domini, ser. 11.* hominis à filio dei, quia ipse filius dei factus est filius hominis, nõ mutando quod erat, sed assumendo quod non erat. Sed absit etiam talis impietas, vt spiritus sanctus maior filio esse credatur. Non ergo facilè in per C uersum moueant quæ ita dicuntur, quasi ostendant alterum altero esse maiorem. Nam quædam etiam sic dicuntur, vt hominibus parum intelligentibus & ipse filius maior patre videatur. Quis enim cum fuerit interrogatus, quid sit maius, verum an veritas, nõ potius respondeat veritatem esse maiorem? Ab illa enim vera sunt quæcunque vera sunt. Non autem ita est in deo. Nam filium maiorem patre vtique nõ dicimus, & tamen filius dicitur esse veritas, Ego sum, inquit, via ve*Ioan. 14.*ritas & vita. De patre autem tantummodo vos vultis intelligi quod ait: Vt cognoscant te vnum verum deũ *Ioan. 17.* & quem misisti Iesum Christum, Vbi nos subaudimus, etiam Iesum Christum verum deum, vt hæc sit sententia, Te & quem misisti Iesum Christum cognoscant vnum verum deum, Ne illa consequatur absurditas, vt si propterea non est verus deus Iesus Christus, quia dictum est patri, Te vnum verum deum: propterea nõ sit dominus, pater, quia dictũ est de Christo, vnus dominus. Veruntamẽ secundum prauũ intellectũ vel potius errorem, maior est deus veritas, quàm deus verus, quia verus à veritate est. Maior ergo patre filius, quia iste est veritas, ille verus. Hãc peruersitatẽ pellit ex animo, qui D didicerit patrem verum deũ esse gignẽdo, veritatẽ nõ participando. Non est autem alia substantia veri gignentis, & alia genitæ veritatis. Sed cum ad hæc contemplanda infirmus sit oculus cordis humani, accedit vt de contẽtione etiam turbulentus sit. Et quando ista conspiciet? Dicit scriptura, filium dei dominum & saluatorẽ nostrum Iesum Christũ, verbum dei esse & veritatem & sapientiam: & homines eum ante incarnationem quam de Maria virgine accepit, sine vlla omnino susceptione corporeæ creaturæ, per ipsam naturã & substantiã suam qua verbum dei est & sapientia dei, visibilem & corruptibilẽ dicunt, dum sibi volunt constare quod sentiunt, & de patre tantummodo esse dictum, inuisibili incorruptibili soli deo. Rogo te, verbũ hominis non est visibile nedum verbum dei. Iam verò *Sapien. 8.* sapientia illa de qua dictum est: Attingit vbique propter suam mundiciam, & nihil inquinatum in eam incurrit, & in seipsa manens innouat omnia, & si qua similia quæ numerari non possunt. Si corruptibilis est, nescio quid dicã, nisi vt doleam præsumptionẽ huma E nam, & mirer patientiam diuinam. Cum verò de illa *Sapien. 7.* dictum sit: Candor est enim lucis æternæ, nec vestri vt arbitror iam dicunt lucem patris, quæ quid est nisi eius substantia, fuisse aliquando sine candore à se genito, sicut ista in diuinis & spiritalibus & incorporeis & incõmutabilibus credi, & vtcunque intelligi possunt. Audio enim iam eos emendasse, an forte falsum est hoc eos aliquando dixisse, quod fuerit aliquando pater sine filio, tanquam fuerit lux æterna sine candore quem genuit. Quid ergo dicemus? Si natus est filius dei de patre, iam pater destitit gignere: & si destitit, cœpit. Si autem cœpit gignere, fuit aliquando sine filio: sed nunquã fuit sine filio, quia filius eius sapientia eius est, quæ candor est lucis æternæ. Ergo semper gignit pater & semper nascitur filius. Hic rursus timendum est, ne putetur imperfecta generatio, si nõ dicimus natum esse sed nasci. Compatere mecum obsecro in his angustiis humanæ cogitationis & linguæ, & pariter confugiamus ad spiritum dei per prophetam dicentem, Generationẽ eius quis enarrabit? *Esaie. 53.* Hoc vnum peto interim vt diligenter exquiras, vtrũ alicubi diuina scriptura de diuersis substantiis dixerit, quod vnum sint. Si enim non inueni*Inuenitur.*tur dictũ nisi de iis rebus, quas constat esse vnius eiusdemq; substantiæ, quid opus est vt rebellemus aduersus F veram & catholicã fidem? Si autem inueneris alicubi hoc scriptũ, etiam de diuersis substantiis, tunc aliud cogar inquirerẽ, vnde ostendam rectè homusion dictum patrem & filium. Nam si illi qui scripturas nostras, aut nesciunt, aut non laboriose scrutantur, & tamen filium eiusdem substantiæ & ęqualem patri credunt, dicãt eis qui hoc nolunt credere, cum tamen deum patrẽ filium habere vnigenitum credant, noluit deus habere æqualem filium, aut non potuit? Si noluit inuidus est: si non potuit, infirmus est: vtrumuis autem horum de deo sentire sacrilegum est: nescio vtrum possint inuenire quid dicant si nolint res absurdissimas & stultissimas dicere. Ecce quantum potui exposui tibi fidem meã: & plura quidem dici possunt & diligentius disputari. Sed vereor ne ista ipsa quę dixi, oneri sint occupationibus tuis, tamen ea non solum dictata conscribi volui, sed etiam manu mea subscribẽda curaui, quod quidem & antea voluerã, si quod inter nos placuerat seruaretur. Sed modo certe puto iã nõ à te debere dici, timuisse me tibi dicere fidem meã, quando nõ solum dixi, sed scriptã subscripsi,

scripsi, ne me quisquam dicat aut dixisse quod non di-
xi, aut non dixisse quod dixi. Hoc fac & tu, si iudices
quæris, non qui in ore tuo revereãtur personam tuam,
sed qui in literis tuis exerãt libertatẽ suam. Si enim ca-
lumniam times, quod nullo modo auderẽ dicere, nisi
hoc ipse dixisses, licet tibi non subscribere. Nam & ego
propterea nolui nomen tuum scribi in his meis literis,
ne hoc forte noluisses. Facile est vt quisq; Augustinum
vincat, videris vtrũ veritate an clamore. Non est meũ
dicere, nisi quia facile est vt quisque Augustinum vin-
cat, quanto magis vt vicisse videatur. Aut & si non vi-
deatur, vicisse dicatur facile est. Hoc nolo magnũ pu-
tes, nolo pro magno appetas. Nam cũ aduerterint ho-
mines in hac re tam ingentem famẽ † cordis tui, multi
gaudebunt se inuenisse occasionem, vt ad pauca euge
euge tam potentem virum faciant amicum. Nolo di-
cere quia si non faueant, vel si contrariam sententiam
proferant, etiam formidare poterunt inimicum, inepte
quidem & stulte, sed tamen pleriq; homines ita sunt.
Noli ergo attendere quo modo vincatur Augustinus,
qualiscunq; vnus homo, sed attende potius vtrũ vinci
possit Homusion, non ipsum verbum Græcũ, quod fa-
cile est non intelligẽtibus irridere, sed illud quod scrip
tum est, Ego & pater vnum sumus: Et, Pater sancte ser-
ua eos in nomine tuo, quos dedisti mihi, vt sint vnum
sicut & nos. Item paulopost, Non pro his autem rogo
tantum, inquit, sed & pro eis qui credituri sunt per ver-
bum eorum in me, vt omnes vnũ sint, sicut tu pater in
me, & ego in te, vt & ipsi in nobis vnum sint, vt mũdus
credat quia tu me misisti, & ego claritatem quã dedisti
mihi dedi illis, vt sint vnum sicut & nos vnum sumus:
Ego in eis, & tu in me, vt sint consummati in vnũ. Vi-
de quotiens dixit, Sint vnum sicut & nos vnũ sumus,
nusquam tamen dixit, Ipsi & nos simus vnum, sed sicut
ego & tu sumus vnũ, sic & ipsi in nobis sint vnũ. Quia
sicut illi erant vnius eiusdemq; substantiæ, quos etiam
vnius participes vitæ æternæ facere volebat, ita de pa-
tre & filio propterea dictum est, Vnũ sumus, quia vni⁹
sunt eiusdẽq; substantiæ, & non participes vitæ æternę,
sed ipsa principaliter vita æterna. Et poterat dicere se-
cundum formam serui, Et ipsi vnũ sumus, aut vnum si-
mus: nec tamen hoc dixit, quia vnam substantiã patris
& suam, & vnã illorum volebat ostendere. Si autẽ di-
xisset, Vt tu & ipsi vnum sitis, sicut ego & tu vnum su-
mus, aut, Vt tu & ego & ipsi vnum simus, sicut ego & tu
vnum sumus, nemo nostrum recusaret posse dici vnũ
sunt, etiã diuersas substãtias. Nunc autem vides quàm
non ita sit, quia nõ ita dixit, & sæpe dicendo vehemen-
ter commendauit quod dixit. Inuenis ergo aliquid in
scripturis vnum de diuersis naturis, sicut supra osten-
dimus, sed additur vel subauditur, quid vnum, sicut ex
anima & corpore dicimus vnum animal & vna per-
sona & vnus homo vel est vel sunt. Sine aliqua verò
adiunctione dici vnum sunt, si inueneris in scripturis,
nisi de iis quæ vnius substantiæ sunt, iustissime flagita-
bis, vt aliud proferamus vnde homusion demonstre-
mus. Sunt enim & alia multa, sed interim de hoc vno
cogita deposito studio contẽtionis, vt habeas propiciũ
deum. Non enim bonum hominis est, hominem vin-
cere, sed bonum est homini vt eũ veritas vincat volen-
tem, quia malũ est homini, vt eũ veritas vincat inuitũ.
Nam ipsa vincat necesse est, siue negantem siue confi-
tentem. Da veniam si quid liberius dixi, non ad contu-
meliam tuam, sed ad defensionem meam. Præsumpsi
enim de grauitate & prudentia tua, quia potes consy-
derare, quantam mihi respondẽdi necessitatem impo- K
sueris: aut si hoc nõ rectè feci, & huic da veniam. Huic
scripturæ à me dictatæ & relectæ ego Augustinus sub-
scripsi.

*Augustinus Pascentio de eadem re, vrgens vt expla-
net fidem suam. Epistola CLXXV.*

SI dicis te mihi dixisse fidem tuam, & me tibi
noluisse dicere fidẽ meam, quod te audio nõ
tacere, recordare obsecro quàm vtrunque sit
falsum. Nam nec tu mihi voluisti dicere fidẽ
tuã, & ego tibi fidem meã non dicere nolui, sed ita di-
cere volui, vt nemo posset dicere, aut dixisse me aliquid
quod non dixerim, aut non dixisse quod dixerim: dice-
res autem mihi fidem tuam, si hoc diceres, vnde dissen
tis à nobis. Si diceres, Credo in deum patrem qui filiũ
fecit primam creaturam ante omnes cæteras creaturas,
& in ipsum filium, nec ęqualem patri, nec similem, nec
verum deum, & in spiritum sanctum factum per filiũ
post filium: Hęc enim vos audio dicere. Aut si forte fal-
sum est quod ista dicatis, hoc poti⁹ abs te volo scire. Si
autem verum est quia ista dicitis, volo scire quemad-
modum ea de scripturis sanctis defendatis. Nunc autẽ
dixisti, credere te in deum patrem omnipotentem, in- L
uisibilem, immortalem, non ab aliquo genitum, & ex
quo sunt omnia. Et in filium eius Iesum Christũ, deum
natũ ante secula, per quẽ facta sunt omnia. Et in spiritũ
sanctum. Hæc fides non est tua, sed vtriusque nostrum,
quemadmodum si adiungeres quod eundẽ filium dei
Iesum Christum etiam Maria virgo peperit, quod pa-
riter credimus, & si qua alia communiter confitemur.
Si voluisses ergo tuam dicere, non istam diceres, quæ
communis est nobis, sed illã potius in qua dissentimus
à vobis: hæc & præsens dicerẽ, si quemadmodum pla-
cuerat verba nostra exciperentur. Sed quia hoc nolui-
sti, dicens te à nobis timere calumniã, & à placito cui
mane consenseras, post prandiũ recessisti, vt quid dice
rem, quod quemadmodũ velles me dixisse narrares, &
ego non haberem vnde ostenderem quid vel quemad-
modũ dixerim. Noli ergo vlterius iactare quod tu fidẽ
tuam dixeris, & ego meam non dixerim: quia sunt ho-
mines qui consyderẽt me potius habuisse fiduciam fi-
dei meæ, qui eam scribi voluerim, te autẽ non habuisse M
dum quasi calumniam pertimescis. Paratus ergo eras
negare si tibi obiiceretur quod contra fidem meam ali-
quid dixeris. Vide ergo quid de te ipse sentiri feceris.
Quod si obiectum non eras negaturus, cur dictũ scribi
noluisti, præsertim cum magnopere voluisses etiã ho-
noratos viros nostro interesse sermoni? Cur ergo vo-
lens calumniam deuitare notariorũ, stylum timebas, &
clarissimorum testimonium nõ timebas? Si autẽ sic vis
vt etiam ego dicam fidem meã quo modo te dicis di-
xisse tuam, ego etiã breuius possum dicere, Credere me
in patrem & filium & spiritum sanctum. Si autem pro-
prium aliquid vnde dissentis à me vis audire, Credo in
patrem & filium & spiritum sanctum, nec filium dicẽs
patrem, nec patrem filiũ, nec vtriusq; spiritũ sanctum,
vel patrem vel filiũ, & tamẽ patrem deũ, & filiũ deum,
& spiritũ sanctum deum solũ æternum & immortalem
propria sua substãtia, sicut deus solus & æternus & im-
mortalis est, ea diuinitate quæ est ante secula. Hoc si ti-
bi displicet, & placet à me audire quẽadmodũ de scrip
turis sanctis asseratur, lege etiam illud quod prolixius
conscriptũ misi benignitati tuæ. Si autem illud tibi nõ
vacat legere, nec mihi vacat frustra verba iactare. Pos-
sum tamẽ quãtũ dominus dederit facultatis vel dictãi

tibi vel

A tibi vel ſcribenti, ego quoq; vel dictando vel ſcribẽdo ad quod volueris reſpondere. Huic ſcripturæ à me dictatæ & relectæ ego Auguſtinus ſubſcripſi.

Paſcentius Auguſtinum contumelioſe cõpellat, vrgens vt proferat, quis è tribus perſonis, ſit vnus deus, ad conflictum ſub arbitris prouocans. *Epiſtola CLXXVI.*

OPTAVERAM te frater dilectiſsime priſtini erroris tui conſilium deponere, nũc miror te in ipſo adhuc permanere, ſicut epiſtola quã ad me miſiſti, clamat. Nã ita eſt dignatio tua, ſicut ſitiens nimio calore accenſus, ſi inuenerit aquam cœnoſam & ſe ingurgitauerit, poſtea etiam ſi lympidiſsimam & frigidam reperiens biberit, non ſatis proficere poteſt, quandoquidẽ cœno ſemel eius cor & anima obruitur. Denique quod pace tua dicam, ita eſt conſilium præſtantiæ tuæ, ſicut arbor curua & nodoſa quæ nihil in ſe rectum habet & aciem peruertit oculorum. Reſcribit mihi ſanctitas tua, patrem deum, filiũ deum, ſpiritum ſanctum deum, ſed vnum deum. Quis è tribus vnus deus? An forte eſt vna perſona triformis quę hoc nomine nuncupetur? Tu ſi voluiſſes & conſideres de profeſsione tua, reſideres mecum cum coëpiſcopis B tuis puro ac pacifico animo & ſpiritu, & conferres de iis quæ ſunt dei, & quæ ad gloriam & gratiam ſpiritalem pertineot. Vnde quid opus eſt ſcribere & reſcribere quod nos non ædificat.

Auguſtinus deum vnum profitetur, triformem negat, conflictum non detrectat, ſi excipiantur quæ dicuntur. *Epiſtola CLXXVII.*

LITERAE tuę oec ad reddẽda conuicia me prouocare, nec à reddendis literis reuocare potuerunt. Ea quippe quæ ſcripſiſti mouerẽt me, ſi à veritate dei oon à poteſtate hominis dicerentur. Dixiſti conſilium meum arborem curuam & nodoſam, quę nihil in ſe rectum habet & aciem peruertit oculorum. Quid in me diceres ſi à placito quod inter nos mane ſtatueramus ego receſsiſſem, & in re faciliima quæ rectè placuerat curuam refragationem & nodos difficultatis poſuiſſem? Neq; enim aqua cœnoſa ingurgitatum me iudicares, ſed perfidiæ, quod multo peius eſt ebrietate ſubmerſum, ſi non talis poſt prandium rediſſem, qualis ante prandium receſsiſſem. Sed ecce nunquid oon reſcripſiſti quod voluiſti, & nullam calumniam formidaſti. Sic ergo potes & cætera, vt ſit C quod vel noſipſi vel alij poſsint conſyderare & iudicare. Quod enim dicis triformem dei perſonam me credere, ſi legere dignatus fuiſſes quod aliud aliquando prolixius miſi, & ad ea quæ ibi ſcripta ſunt reſpondere voluiſſes, hoc fortaſſe non diceres. Sed tamen ecce, & hoc ipſum quod triformem dei perſonam dicam, & dictaſti & conſcriptum miſiſti, & nullam calumniam timuiſti. Ecce oſtendiſti verum eſſe quod dico, noo ideo te ſicut placuerat cum ſimul eſſemus verba tua dictare noluiſſe, quia calumniam timebas, ſed quia de veritate non confidebas: modo quia iam tibi placuit dictare, an triformem dei perſooam credam, reſpondeo non me ita credere: Vna quippe forma eſt, quia vna, vt ita dicam, deitas, & ideo vnus deus pater & filius & ſpiritus ſanctus. Tu autem peto digneris breuiter reſpoodere, 1.Corin.6. quo modo accipias quod ait Apoſtolus, Qui adhæret meretrici, vnum corpus eſt, qui autem adhæret domino, vnus ſpiritus eſt. Diuerſi enim ſexus corpora ſibi adhærentia, vnum corpus dixit, Et cum ſpiritus humanus nullo modo poſsit dicere, Ego & dominus vnum ſumus: tamen cum adhæret domino vnus ſpiritus eſt: quanto magis ille qui veriſsime dixit, Ego & pater vnũ D ſumus, quia inſeparabiliter patri cohæret, ipſe & pater Ioan.10. vnus deus eſt? Si tamen vel hoc verbum admittitur in illa diuinitate, vt dicamus cohæret, quod nunquã omnino vel fuit vel eſſe poterit vlla diſtantia ſeparatum. Ad hoc reſponde, vtrum tibi placeat biformem ſpiritum dici, quãdo qui adhęret domino vnus ſpiritus eſt. Quod ſi tibi oon placet, nec ego triformem deum dixi patrem & filium & ſpiritum ſanctum, ſed vnum deũ. Si autem in præſentia vis vt colloquamur, gratiã quidem habeo dignationi & beneuolentiæ tuæ. Sed ſicut iam mihi aliud quod voluiſti reſcribere dignatus es, ita dignare reſcribere dictaturos nos eſſe quæ dicturi ſumus, & non deero voluntati tuæ, quantum me adiuuerit dominus. Nam ſi ſcribis & ſcribo, non nos ædificat, quo modo oos ædificat, Dicis, dico, vbi poſt verborum ſtrepitum non inuenimus quod legendo recenſeamus. Auguſtinus hæc dictaui, & relectis ſubſcripſi. Abſtineamus nos à conuiciis ne tempus inaniter impendamus, & ad id quod agitur inter nos potius aduertamus.

Non eſt epiſtola, ſed altercatio, ad quam prouocarat Paſcentius Arrianus, homo ſimpliciter impudens. Habita eſt E *autem notariis quæ dicebantur excipiẽtibus, arbitro Laurentio, Hippone regio, in domo Anicia, ſecundum Auguſtini ſententiam pronunciatum eſt. Mirum eſt autem Paſcentium tam male inſtructum ad certamen veniſſe, cum tam glorioſe prouocarit.* *Epiſtola CLXXVIII.*

LAVRENTIVS vir clariſsimus partibus & perſonis in commune poſitis dixit: Dei diſcutiendum eſt negocium, naturæq; eius, in qua plerique labuntur homines, examinanda perfectio, ſi poſt illud totum quod pars parti, perſona perſonę conuicij intulit pridem, iam in vtriſque maneat ſerenitas animorum, venerande Auguſtine & Paſcenti nobiliſsime dignamini profiteri. De domino enim diſputans animus debet ſerenior inueniri, quia repulſis animoſitatis caliginibus, menti ſe puræ ad intelligendam naturæ ſuæ magnitudinem facilius offeret. Fidem igitur veſtram ex profeſsione opinionum primitus agnoſcere volo, tum demum requirere vtrũ liceat præter ſcripturarum diuinarum eloquia vſurpatiuæ defenſionis merito aliquid affirmare. Auguſtinus Epiſcopus dixit: Sunt aliqua fidei neceſſaria à patribus poſita, quæ F in verbis diuerſarum linguarum aliter ſonãt, aliud intus continent in ſecreto: ſicut ipſa caro Chriſti dei & hominis, hominis pleni infirmitatem oſtendebat exterius, diuinitatis virtutem gerebat interius. Tamen fidem reipublicæ debens vir clariſsimus Paſcentius, qua ipſe extitit prouocator, fidei quoque ſuæ quam Chriſto debet, qua etiam ſuam credit animã gubernari, dignetur nomen edicere, quia poteſtatis, ętatis etiam, ſimulq; prouocationis eius ordo ſic fieri iuſtiſsime flagitat. Mihi enim placet te iudicem præſidere, quod etiã ipſi placuiſſe manifeſtiſsime comprobatur. Laurentius vir clariſsimus dixit: Tuæ excellentiæ merito Paſcenti vir nobiliſsime nos admodum paruiſſe clarũ eſt. Tremens enim in tantæ rei negocio paruus præſideo cognitor, formidans, ne de tantæ omnipotentiæ natura ſecus quid credens reatum incurram. Sacramento enim me meum animũ animamq; memini conſtrinxiſſe, nec tuas intẽtiones vlla intẽtione palpare, nec aliquid à iuſticia longius cohibere. Tua enim dilectione iudex in cognitione ſi dei inter vtroſq; videor præſidere. Partis ergo è diuerſo ſiſtẽtis, cui defenſionis verba Auguſtin⁹ vir gra

nissimus se impensorum ostendit postulationem qua petit, quia & ratione non caret, dignare affectu anticipare, nomenq; simul propriæ religionis edicere. Pascentius vir clarissimus dixit: Nec præsens prudentissimus suæ fidei Episcopus Augustinus me negare potest Christianum: in patrem ingenitum, & in filiū genitum, & in spiritum sanctum me credere profiteor, sed non vnius æqualisq; substantiæ vel naturæ. Et quoniam hesterna die, cum laudabiliter sanctum virum, & omnis scientiæ Auxentium nominarem, & quem idem vir è duobus fuisset secutus, vtrum Arrium an Eunomium idem frater Augustinus scrupulosius inquireret, ego anathema memoratum continuè Arrio & Eunomio dicere non dubitaui, flagitās vt ipse quoque homusion anathematizaret, eo quod scriptum in libris dominicis minime reperiatur. Quod facere omnino in nullo consensit, vnde se proculdubio homusianum euidēter ostēdit: & quàm pergraue sit, ipse prorsº aduertis, scripturarum authoritate calcata, illud ponere quod eadem scriptura non dixit. Si quid enim præter authoritatem diuinorum voluminum ponitur, vacuum approbatur.

Laurentius vir clarissimus dixit: Aduertis ne venerabilis Augustine, quid pro sua prosecutione designet, vel quàm integro prosecutionis modo sententiā suam vir clarissimus Pascentius firmet? Augustinus Episcopus dixit: Catholicum me homusion in sancta Trinitate credentem hac professione respondeo, firmetur tantūmodo eiusdem viri spectabilis Pascentij responsio, si nihil præterquam quod scriptum est, quisquam nostrū debeat vel audeat in defensione fidei applicās, nominare. Aut enim licebit, & nulli, maxime Græcis vbi fides orta est, denegabitur: aut non licebit, & calumnia iustissime repelletur. Postea tamen homusion verbum Græcum vnitatem ostendens, quid contineat, quid habeat, quidve maneat, exponetur. Laurentius vir clarissimus dixit: Etiam ab Augustino honorabili viro rectissime respondetur. Aut enim vt ipse prosecutus est, licebit aliquid quod scriptum non est, defendendæ fidei merito ponere, & ponendum est licite: aut non licebit, & vtrunque penitus denegandum est integre: vnde opus non est agnito iam vocabulo sonante professionem vlterius quicquam inquirere, nisi vt ipsum homusion nobis venerabilis Augustinus suæ religionis Episcopus scriptum ostendat in lege. Augustinus Episcopus respondit: rectissimam iustitiæ lineam tenens, O nobilissimæ fidei vir præsidēs, agnosce rationēmque perpende, quia de tuo non solum alij sapientissimi viri iudicio iudicabunt, verumetiam deus verissimus, qui est omnium iudex plenius iudicabit. Non enim differentis dei spernendum est iudicium, nonnunquam & in præsenti iudex vltor assurgit. Fidei ergo nostræ iam dignare rationem inquirere, symbolumq; quo fides vtcunque constat, singulos præcipe tuis auribus coram omnibus recitare. Laurentius vir clarissimus dixit: A iusticia nulla ratione discordat, vt ipse digneris qui petitor es, Pascenti vir clarissime, tuæ fidei symbolum recitare. Tunc Pascentius sono clariori symbolum recitans, credere se in deum patrem omnipotentem, inuisibilem, ingenitum, & incapabilem dixit, & in Iesum Christum filium eius deū natum ante secula, per quem facta sunt omnia, & in spiritum sanctum. Augustinus Episcopus respondit: Memorem esse amplitudinem vestram in dei negocio, præsidens cognitor prosecutionis nostræ nō dubito, quia vir clarissimus Pascentius nihil ponendum esse in fidei ratione, præterquam quod scripturæ continent, asseruit: qui licet fidei catholicæ homusion verbū pro macula nominis secundum suos authores nitatur opponere, ex eo quod posuit, vel potius vetuit, hinc magis & homusiō à Græcis sacerdotibus positum verbum in assertionem fidei dici debere rectè defendimus, & aliqua quæ scripta non sunt, ab ipsis potius temere posita vel dicta modo probamus. K Laurentius vir clarissimus dixit: Cursum vt video, honorabilis Augustinus negocij præsentis calcem sese obtinuisse declarat, seseq; doctorum astruens, aliqua quæ scripta non sunt, tuæ Pascenti clarissime authores fidei posuisse, quæ sequeris. Quæ si in lege nō posita, & à vobis propria vsurpatione fidei merito posita esse docuerit, iam quærendum erit, quia iam licere manifestum erit, quid in intimis homusion verbum habeat, ad quam rem pertineat, cuiq; rei rectè hoc verbum adhibitum iudicetur, iusteque inuentum vel positum ipsa fidei perfectio roborabit. Pascentius vir clarissimus dixit: Non decet nos aliquid sine authoritate scripturarū ponere diuinarum, quid est tamen seposito calumniæ artificio, quod dicit vel proponit è diuerso defendēs frater Augustinus, absque legis authoritate nos alicubi posuisse vel dicere, publicet palàm, & si cōuicerit, nec homusiō iniuste ab ipsis positum, etiam ego iam publice conclamabo, statimq; eorum communioni socius fio. L Laurentius vir clarissimus dixit: Nihil tam optimū tamq; libertati fideiq; & animæ congruum, quàm longa tergiuersatione, quam potuit stoliditas enutrire, ocyº derelicta, animositatis qua deo fit iniuria obstinata aliquandiu nebula repellatur, atque quæ occulta in linguis variis sunt euidentiore luce pandantur. Sed ne in longum negocium iam propè victoria pacatū oratio protrahat diuturna, quod absque legis authoritate à Pascentio viro clarissimo, vel ab eius authoribus reclamas positum, dignare iam Augustine vir sanctissime publicare. Augustinus Episcopus respondit: In assertione fidei patrem ingenitum & incapabilem dixit, cum nec ingenitum nec incapabilem scriptura patrem alicubi testetur: qui licet ingenitus pater sit, quia hoc ipsum vtrique confitemur, tamen hoc nullius scripturæ seu veteris seu nouæ continet textus. Est enim ingenitus, qui à nullo est genitus. sed hoc est ingenitº quod genitus, vtpote de deo deus. Non enim qua Adam ingenitus approbatur, idcirco est homo: & Abel quia de ipso est genitus, non est homo: hominem genuit quod est, ingenitus homo: deus quod est genuit eiusdem substantiæ, eiusdem essentiæ sine tempore, sibi coæternum genuit. Ante quem nihil est temporis, non accipit modum. Est igitur ingenitus pater, quia vt dictum est, à nullo est genitus, sed est genito coæternus: quo modo ignis in substantia sua, in qua est à creatore creatus, est quidē ingenitus, sed genito à se splendori consubstantialis est & coæternus. M Hanc dei Trinitatis substātiam vnam Homusion verbo Græci complecti breuiter maluerunt. Non enim nomen est, sed res terribilis est in verbo huiuscemodi sonans. Quod verbum aperte ipse filius declarat, cum dicit: Ego & pater vnum sumus. *Ioan 10.* In isto vno consistit substantia vna: nam ex eo quod est vna, & ipse filius manet in ea, vnde etiam iam circumamictus carnis veræ trabea dicit: Nemo nouit filium nisi pater, neq; patrem quis nouit nisi filius, & cui voluerit filius reuelare. *Matth. 11.* Ecce & filius per seipsum inuisibilis approbatur. Quid est quod quasi acutius in fidei ponere assertione nituntur? Incapabilem autem nec

legunt

A legitur nec iuste defendunt. Quo modo enim incapa-
Ioan.14. bilis pater, quem capit filius totum, ipso dicente: Ego in
patre & pater in me? De quo etiam Paulus Apostolus
Philip.2. dicit: Quoniam cum in forma dei esset, non rapinam
arbitratus est esse æqualis deo: qui formam implet dei,
nihil habet minus deo. Quo modo ergo incapabilis pa
ter dicitur, qui capitur totus à filio? Ecce enim quę scrip
ta non sunt in lege vspiam, à vobis temere ponuntur
in symbolo, vbi nihil magis aliter oporter inseri, præ-
ter quàm scripturæ veridicæ continet modus. Cur vo-
bis de homusion verbo visum est fidei catholicæ inui-
diam excitare, quæ substantiam dei vnam simpliciter
credens, hoc verbum à Græcis patribus in assertionem
fidei defendendo accepit? In concione enim, hoc est in
symbolo quod est inter animas nostras & deum, quid
visum est hominibus aliquibus ponere, quæ scripta nõ
reperiuntur in lege? Neque enim alicubi ingenitus aut
incapabilis pater, Laudantes enim deũ, dicere solemus
in precibus, eius magnitudinem admirantes: Qui ca-
pit omnia, quem capit nemo, scilicet hominum. Nam
totus capitur à filio, cuius formam implet filius vnius
B incommutabilis naturæ secreto. Ergo neque solus
inuisibilis pater, sed & filius inuisibilis. sicut homi-
nibus inuisibilis pater, ita inuisibilis hominibus filius
secundum illud secretum quod manet in patre. Non
ergo iuste positus est inuisibilis solus pater in symbolo,
sed inuisibilis tota trinitas deus, excepta carne suscepta
1.Timo.1. à filio, de qua dicit Apostolus: Inuisibili soli deo honor
& gloria in secula seculorum. Totus ergo habitat pater
in filio, cuius patris formam idem filius non ex parte,
sed implet in pleno. Hanc Apostoli Pauli sententiam,
qua dicit intimatq; dei mortalibus secreta, Qui cum in
Philip.2. forma dei esset, aliqui male pronunciantes male sen-
tiendo bene digesta, non esse ausum filium dei per im-
parilitatem æqualem, sed per rapinam fieri deo patri
prorsus affirmant: quod inique sentitur. Si enim dice-
ret, Qui cum deus esset, non rapinam arbitratus est esse
se æqualem deo, posset angustiis fidei suæ quilibet qua-
lecunque etsi debile de qua sine mora excluderetur, spa
cium inuenire: nunc verò, quia cum in forma dei esset,
dixit, omnem machinationis iniustæ aditum interclu-
sit: vbi est forma, nihil habet prorsus minus omnino
natura. Deus enim, ait idem Apostolus, erat in Chri-
2.Corin.5. sto, mundum reconcilians sibi. Quo modo enim su-
C sciperet minor maiorem, nisi se vna natura cognosce-
ret parem? Neque enim liniamentis spaciisque mem-
brorum hæc dei forma distenditur, vt pater filium in
se suscipiat habitantem, aut in se filius patrem osten-
Ioan.14. dat manentem, sicut ipse ait: Pater in me manens, fa-
cit opera mea: aut euacuatur cum spiritum sanctum su-
um pater & filius omnem creaturam suam proferat il-
lustrantem, quo modo cogitari non potest, quo modo
explicari non potest, simul secum vnum est, quod se-
cundum incommutabilem omnino substantiam in tri
nitate deus est. Ecce quid est homusion, quod expro-
bratur iniuste. Non enim verbum solum, sed res in ver
bo: nec solus sermo sonans auribus, sed substantia
vna est dei credenda in mentibus. Si enim in homine
credente in se totus deus credendus est habitare, quo
modo filium totum in se pater, aut filius patrem non
credatur excipere? Ac per hoc ipse in patre, & pater in
eo manet, & ex patre & filio sanctus credendus est spi-
ritus non solum processisse, sed semper ad peragenda
opera trinitatis, omnino procedere, sicut eadem trini-
tas Abraham amicum suum in vnitate nominis di-

gnata est visitare. Quid est quod calumniantur de ho- D
musion verbo Græco, quia scriptũ in lege minime in-
ueniatur? Cur nõ vident culpam suam? Cur sibi nõ dis-
plicent, cum ponũt in symbolo verba vel nomina quæ
non sunt vlla scriptura digesta? Qui disponit arguere,
non faciat vnde alium nititur accusare. Inspiciunt de
verbo simplici & ratione fidei pleno, quasi de stipula
oculum fratris, & suum fauciatũ præter scripturas po-
nendo quod credunt, tanquã de immanitate non per-
uidẽt trabis. Ecce homusion rectè probamus positum,
& in assertionem fidei, qua trinitatis vnitas à catholi-
cis creditur à Græcis patribus dictum. Quid si Græcus
ipse obiiciat, non Latino, non Barbaro, sed sibi magis
licere verba ad fidem pertinentia diuulgare. Nam sciẽ-
dum est, Amen & Hallelu ia, quod nec Latino nec Bar
baro licet in suam linguam trãsferre, Hebræo cunctas
gentes vocabulo decantare. Non enim in Africa aut
in cuncta Barbaria, sed in Syria vel Græcia, vbi & ipsa
caro voluit de virgine nasci dominica, decuit vel o-
portuit verba fidei compendiose firmare. Denique nõ
Latino, non Barbaro stylo venerandus ille Moyses, nõ
Prophetæ, non Apostoli, non ipsi Euangelistæ, sed aut E
Hebræo, aut Græco scripturas eloquio dominicas fir-
mauerunt, quas postea viri probati ac disertissimi in
omnibus periti linguis, de Hebræo primitus in Græco,
de Græco in Latino stylo edisserere cum labore nimio
maturarunt. ὁμόσιος ergo exponitur, vnius substantiæ
pater & filius & spiritus sanctus. Nemo ergo iam calũ-
nietur verbo, quia licet scriptum nõ sit, quod habet in-
terius vel sonat, ostendit, non per aliquẽ alium, sed per
vnam diuinitatis substantiam, in qua filius patri loqui-
tur, dicẽs: Tua omnia mea sunt, & mea tua. Iam ipsi vi- *Ioan.17.*
derint qualiter ausi fuerint nomina, quæ scripta in le-
ge non sunt, vel verba in symbolo cõtinuare, nõ aliud
nisi ostendere genitum ab ingenito, quod sit incapabi-
lis potentia, patris filium segregare. Deus enim pater *Quur hic*
substantia sua genuit filium æqualẽ sibi: docet hoc ve- *non citatur*
ridicus ille secretorum interpres diuinorum Ioannes. *testimoniũ*
Propterea iudæi volebant, inquit, eum interficere, quia *patris vbi*
non solum soluebat sabbatum, sed & patrem suum di- *& spiritus.*
cebat deum, æqualem se faciẽs deo. Consubstantialem *Ioan.5.*
itaque sibi genuit filium pater, quia nõ accepit tanquã
creatura indigens vnde genuisset, tota copia quod ipse
est hoc genuit, perfectum genuit, quia sine tempore est
ipse qui genuit & quem genuit. Si homo generat quod F
est, deus non potuit generare quod est? Accepit homo
ab ipso deo, & tamẽ licet acceperit, hoc generat quod
accepit: à nullo accipiens pater deus quod est generare
non potuit? Hanc æqualitatem substantiæ ὁμουσίαν ser-
mo Græcus ostendit, nihil austerum, sed optimum dul
ceq;, & hoc quod credẽdum est humanis cordibus in-
troducit. Etsi enim verbũ ipsum in lege scriptũ nõ in-
uenitur, quia æqualis est patri filius, per beatum Ioannẽ
primitus, & per Paulum postea comprobatur. Ioannes
enim æqualitatem dixit, Paulus formam impleuit. In *Deut.17.*
duobus, inquit scriptura, aut tribus testib⁹ stabit omne *Matth.18.*
verbum. Per duos enim verissimos testes iã probaui-
mus vnius substantiæ esse, æqualesq; patrem & filium,
addamus & tertium, Thomam illum discipulum post
dubitationem fortius confitẽtem dominum & deum,
quem nec resurrexisse crediderat crucifixũ. Dominus *Ioan.20.*
meus, inquit, & deus meus. Approbat filius dictũ, quia
se cognoscit à sua creatura iustissime deum & domi-
num proclamatum, patri vtiq; & sancto spiritui coæ-
ternum. Homusion vtiq; verbum est Græcum, & Chri

ſtus Græcum eſt nomen. Qui accuſat per iniuſticiam de verbo quod non intelligit, fidem nõ accipiat, & de nomine nomen. Homuſion verbum vnius eiuſdemq; ſubſtantiæ ſonat in Græco, non quenquam infirmum, ſed patrem & filium & ſpiritum ſanctum. Iam ergo nemo improbet quaſi verbum, ſed aperte ſeparet quiſquis & quod non poteſt, homuſion patrem & filium & ſpiritum ſanctum. Contra hoc pugnetur quod poſsidet, quod habet, quod docet verbum Græcum, non contra ipſum verbum, quod auribus retinuit ſyllabis articulatum: contra diuitias, contra ęqualitatem naturæ, quam poſsidet verbum ipſum Gręcum, non contra exteriorẽ veluti corticem ab eo, qui ſe audere dicit, ſi præualet repugnetur. Abſit erubeſcamus catholici in vniuerſo manentes, nos appellari propter fidem veram vnius eiuſdemq; ſubſtantiæ, à nonnullis verbum Græcũ non intelligentibus Homuſiones, qui nos appellari gaudemus de Chriſti nomine Chriſtianos. Neque enim in parte accipiendum eſt verbum Græcum, & in parte alia refellendum. Nemo ergo vtatur Chriſti nomine ex vocabulo Græco. Erubeſcat ſe dici Chriſtianum, quia nomen eſt Græcum. Non accipiatur Paulus, qui dicit Romanis ſcribens, In quo clamamus abba pater, in vno nomine duabus vtitur linguis. Dicit enim abba Græco vocabulo patrem, & Latine nominat identidem patrem. Contemnatur idem Apoſtolus Paulus, & in nouiſsimis partibus ad Corinthios Epiſtolæ, vbi plebem arguens, ſimul Græco & Syro vtitur verbo. Si quis, inquit, non amat dominum, ſit anathema maranatha. Anathema Græco ſermone dixit condemnatus: maranatha, donec dominus redeat. Iam ergo nemo appellet oleũ quo fideles vnguntur Gręco nomine chriſma, Homuſion reprobatur vnam Trinitatem reſonãs, eandemq; naturam. Quid eſt enim quod dixit beatiſſimus Paulus: Si quis non amat dominum, niſi ſi quis humiliat ſe deo? Nũ ergo rectè dicitur dominũ amare, qui dei & domini vnius audet ſubſtantiam ſeparare, de quo dicitur in lege: Audi Iſraël, domin⁹ deus tuus, deus vnus eſt. Non corpore vtique, liniamentiſq; corporeis extenſus, ſed vna pater & filius & ſpiritus ſanctus deitate perfectus. Plura quidem Græco verbo definita reperiuntur in lege, ſed pro multis hæc pauca, quæ dicta ſunt, ſapientibus credo ſufficere. Si æqualitas non eſt, non auderet inferior dicere ſuperiori: Omnia mea tua ſunt, & tua mea. Nec auderet dicere, Volo vt vbi ego ſum, & iſti ſint mecum. Non, inquam, diceret, Volo, ſed diceret, ſupplicans rogo. Abſurdum igitur non eſt, vt in conciliis patrum Græco verbo patris & filij & ſpiritus ſancti vna ſubſtantia firmaretur, cum ſuper Apoſtolos primitus ſpiritus ſancti propria largitate linguarũ varietas fundaretur. Audiuimus enim eos, ait ſcriptura Actuum Apoſtolorum, loquentes variis linguis magnalia dei. Magnalia vtique ſunt non deorum, ſed dei, Græca lingua vnam ſubſtantiam credi patris & filij & ſpiritus ſancti. Hebraicè igitur, Gręcè & Latinè ſuper crucem domini à Pilato fuit cauſa eius ſcripta. Si licuit vt Græca lingua, vel imò permiſit ipſe dominus, vt cauſa mortis eius eſſet ſcripta, cur abhorret vt ſubſtantia eius, qua deus eſt æqualis cum patre, Græco vocabulo approbetur oſtenſa? Si minime licet patris & filij & ſpiritus ſancti vnam ſubſtantiã lingua exeri Græca, ergo nec deũ laudari decet & Barbara. Sicut enim Græca lingua, quod eſt homuſion, vna dicitur vel creditur à fidelibus Trinitatis omnino ſubſtantia, ſic vna rogatur vt miſereatur à cunctis Latinis & Barbaris

K vnius dei natura, vt à laudibus dei vnius nec ipſa lingua barbara ſit, vt Latinis aliena. Latinè enim dicitur, Domine miſerere. Sola ergo hæc miſericordia ab ipſo vno deo patre & filio & ſpiritu ſancto lingua debet Hebræa vel Græca, & ipſa ad poſtremum poſtulari Latina, non autem & Barbara. Si enim licet dicere, non ſolum Barbaris lingua ſua, ſed etiam Romanis ſihoraarmem, quod interpretatur, domine miſerere, cur non liceret in conciliis patrum in ipſa terra Gręcorum, vnde vbiq; deſtinata eſt fides, lingua propria homuſion confiteri, quod eſt patris & filij & ſpirit⁹ ſancti vna ſubſtãtia? Nam ſubiectionem filij patri debitam ex carnis infirmitate ſuſceptam, etiam nos quia iuſtum eſt veriſsime confitemur, in qua eum infirmitate nõ ſolum ſubditum, ſed & ſeruum euidentiſsime confitemur, ipſo dicente in prophetia ad patrem: O domine quia ego ſeruus tuus, ego ſeruus tuus, & filius ancillæ tuæ, id eſt, Mariæ. Patet ergo in quo ſit æqualis patri filius, in quo ſit non ſolum ſubditus aut inferior, ſed etiam humiliſsimus ſeruus. Ipſe, inquam, oſtendit in quo ſit humilis, in quo ſit ęqualis, vnde omnipotens, vnde infirmus, vnde abiectus, vnde ſpecioſus, vnde diues, vnde egeſtati ſubiectus.

κύριε ἐλέησον. — *Gothicam linguam Roma capta didicit.* — *Pſal. 115.*

L Laurentius vir clariſsimus dixit: Euidentiſſime claruit defenſionem aſſertionis fidei ſuæ Auguſtinum virum clariſsimum communiſſe, multáque magis tuos authores vir clariſsime Paſcenti abſque ſcriptura temere poſuiſſe, nec eſſe nomen fidei homuſion, ſed æqualitatem magis ipſius Trinitatis. Sed ſi inueniuntur in lege verba quæ improbata ſunt, dignare vir nobiliſsime reſpondere, vt certe nobis pares ire poſsitis. Nam proculdubio intueris à nobis præſentem virum Auguſtinum ſuis aſſertionibus nimium tranſilire. Apud te enim nobiliſsime vir eligo quàm apud deũ perennis reatus culpas incurrere. Paſcentius vir clariſsimus reſpondit: Scripta, quæ propoſui, nõ ſunt quidem in lege, ſed debere propter honorem patris aſtrui rectè defenduntur. Laurentius vir clariſsimus dixit: Sic ergo & homuſion, quod in dubium veniebat te proponente, & ſi ſcriptum non eſt, res ipſa tamen, quæ latet in verbo, vera eſt. Credatur honorifice vnitati, ne fiat iniuria Trinitati.

Sententia.

Auguſtinus Probæ & Iulianæ nobilibus viduis gratulatur de Demetriade, quæ virginitatis velum acceperat, agens gratias pro munuſculo miſſo. M

Epiſtola CLXXIX.

DOMINARVM honore digniſsimis, merito illuſtribus & præſtantiſsimis filiabus Probæ & Iulianæ, Auguſtinus in domino ſalutem.

Impleſtis gaudio cor noſtrũ, tanto iocundius quanto charius, † tanto gratius quanto citius. Veſtræ nanq; ſtirpis ſanctimoniam virginalem, quoniam quacunque innotuiſtis, ac per hoc vbique fama celeberrima prædicat, velociſsimum volatum eius fideliore atque certiore literarum nuncio præueniſtis, & prius nos feciſtis exultare de cognito tam excellenti bono quàm dubitare de audito. Quis verbis explicet? quis digno præconio proſequatur, quantum incomparabiliter glorioſius atque fructuoſius habeat ex veſtro ſanguine fœminas virgines Chriſtus, quàm viros conſules mundus? Nam volumina temporum, ſi magnum atque præclarum eſt nominis dignitate ſignare, quanto eſt maius atque præclarius cordis & corporis integritate tranſcendere? Magis itaque gaudeat puella nobilis genere, nobilior ſanctitate, quòd ſit per diuinum conſortium præcipuam in cœlis conſecutura ſublimitatem,

† clarius.

A sublimitatem, quàm si esset per humanum connubium prolem propagatura sublimem. Generosius quippe elegit Aniciana posteritas tam illustrem familiam beare nuptias nesciendo, quàm multiplicare pariendo, & in carne iam imitari vitam angelorum, quàm ex carne adhuc numerum augere mortalium. Hæc est vberior fœcundiorq; fœlicitas, non ventre grauescere, sed mente grandescere: nō lactescere pectore, sed corde candescere: non visceribus terram, sed cœlum orationibus parturire. Dominarum honore dignissimæ filiæ, perfruamini in illa quod defuit vobis, perseueret vsque in finē, adhærens coniugio quod non habet finem. Imitentur eam multæ familiæ dominam, ignobiles nobilem, fragiliter excelsæ excelsius humilem, virgines quæ sibi optant Aniciorum claritatem, eligant sanctitatem. Illud enim quantalibet cupiditate quando assequentur? Hoc autem si plene cupierint, mox habebunt. Protegat vos incolumes & fœliciores dextera altissimi, dominæ honore dignissimæ & præstantissimæ filiæ: pignora sanctitatis vestræ, præcipue ipsam sanctitatem [vestram] præcipuam debito vestris meritis officio dilectione do-
B mini salutamus. Velationis apophoretum gratissime accepimus.

Augustinus Honorato Episcopo, distinctius explicat, quibus, quando, & quo modo fugiendum, imminente periculo.

Epistola CLXXX.

SANCTO fratri & coëpiscopo Honorato, Augustinus in domino salutem. Charitati tuæ misso exemplo Epistolæ, quam fratri Quodvultdeo nostro coëpiscopo scripsi, putabam me hoc onere caruisse, quod mihi imposuisti, quærendo consilium quid in his periculis, quæ tempora nostra inuenerunt, facere debeatis. Quamuis enim Epistolam illam breuiter scripserim, nihil me tamen prætermisisse arbitror, quod & respondenti dicere, & quærenti audire sufficeret: quandoquidem dixi, nec eos esse prohibendos, qui ad loca, si possunt, munita migrare desiderant, & ministerij nostri vincula, quibus nos Christi charitas alligauit, ne deseramus Ecclesias quibus seruire debemus, non esse rumpenda. Ista quippe verba sunt quæ in illa ipsa Epistola posui: Restat ergo, inquam, vt nos, quorum ministerium quantulæcunque plebi dei
C vbi sumus manenti, ita necessarium est vt sine hoc eam
Psal. 30. non oporteat remanere, dicamus domino: Esto nobis in deum protectorem & in locum munitum. Sed hoc consilium tibi propterea non sufficit, vt scribis, ne contra domini præceptum vel exemplum facere nitamur,
Matth. 10. vbi fugiendum esse de ciuitate in ciuitatem monet. Recolimus enim verba dicentis: Cum autem persequentur vos in ciuitate ista, fugite in aliam. Quis autem credat ita hoc dominum fieri voluisse, vt necessario ministerio, sine quo viuere nequeunt, deserātur greges quos
Matth. 2. suo sanguine comparauit? Nunquid hoc fecit ipse, quādo portantibus parentibus in Aegyptum paruulus fugit, qui nondum Ecclesias congregauerat, quas ab eo
2. Corin. 11. desertas fuisse dicamus? Nunquid quando Apostolus
Act. 9. Paulus, ne illum comprehenderet inimicus, per fenestram in sporta submissus est, & effugit manus eius, deserta est quæ ibi erat Ecclesia necessario ministerio, & non ab aliis fratribus ibidem constitutis quod oportebat impletum est? Eis quippe volentibus hoc Apostolus fecerat, vt seipsum seruaret Ecclesiæ, quem proprie persecutor ille quærebat. Faciant ergo serui Christi, ministri verbi & sacramenti eius, quod præcepit siue permisit. Fugiant omnino de ciuitate in ciuitatem, quādo eo-
D rum quisquam specialiter à persecutoribus quæritur, vt ab aliis qui non ita requiruntur, nō deseratur Ecclesia, sed præbeant cibaria conseruis suis, quos aliter viuere non posse nouerunt. Cum autem omnium, id est, Episcoporum & clericorum est commune periculum, ij qui aliis indigent, non deserantur ab his quibus indigent. Aut igitur ad loca munita omnes transeant, aut qui habent remanendi necessitatem, non relinquantur ab eis, per quos illorum est Ecclesiastica supplenda necessitas, vt aut pariter viuant, aut pariter sufferant, quod eos paterfamiliâs volet perpeti. Quod si contigerit, vt siue alij maius, alij minus, siue omnes æqualiter patiantur, qui eorum sint qui aliis patiuntur apparet, illi scilicet qui cum se possent talibus malis eripere fugiendo, ne aliorum necessitatem desererent, manere maluerunt. Hinc maxime probatur illa charitas, quam Ioannes Apostolus commendat dicens: Sicut Christus animam suam 1. Ioan. 3.
pro nobis posuit, sic & nos debemus animas pro fratribus ponere. Nam qui fugiunt, vel suis deuincti necessitatibus fugere non possunt, si comprehensi patiuntur, pro seipsis non pro fratribus vtique patiuntur. Qui vero propterea patiuntur, quia fratres qui eis ad Christianam salutem indigebant deserere noluerunt, sine dubio suas animas pro fratribus ponunt. Vnde illud quod Episcopum quendam dixisse audiuimus: Si dominus nobis imperauit fugam in eis persequutionibus vbi potest fructus esse martyrij, quanto magis debemus fugere steriles passiones, quando est barbaricus & hostilis incursus? verum est quidem & acceptabile, sed his quos Ecclesiastici officij non tenent vincula. Nam qui clades hostiles ideo non fugit, cum possit effugere, ne deserat ministerium Christi, sine quo non possunt homines vel fieri vel viuere Christiani, maiorem charitatis inuenit fructum, quàm qui non propter fratres, sed propter seipsum fugiens atque comprehensus non negat Christum, suscepitque martyrium. Quid est ergo quod in Epistola tua priore posuisti? Dicis enim, Si in Ecclesiis persistendum est, quid simus nobis vel populo profuturi non video, nisi vt ante oculos nostros viri cadant, fœminæ constuprentur, incendātur Ecclesiæ, nos sub tormentis deficiamus, cum de nobis quæritur quod non habemus. Potens est quidem deus audire preces familiæ suæ, & hæc quæ formidantur auertere, nec ideo F tamen propter ista quæ incerta sunt, debet nostri officij esse certa desertio, sine quo est plebi certa pernicies non in rebus vitæ huius, sed alterius incomparabiliter diligentius solicitudiq; curandæ. Nam si certa essent ista mala, quę timētur ne in locis in quibus sumus, forte cōtingant, prius inde fugerent omnes, propter quos ibi manendum est, & nos manendi necessitate liberos redderent. Non enim quisquam est, qui dicat ministros manere oportere, vbi iam non fuerint quibus necesse sit ministrare. Itaque quidam sancti Episcopi de Hispania profugerunt, prius plebibus partim fuga lapsis, partim peremptis, partim obsidione consumptis, partim captiuitate dispersis, Sed multo plures, illic manentibus propter quos manerent, sub eorundem periculorū densitate manserunt. Et si aliqui deseruerunt plebes suas, hoc est, quod dicimus fieri non debere. Neque enim tales docti authoritate diuina, sed humano vel errore decepti, vel timore sunt victi. Cur enim sibi putant indifferenter obtemperandum esse præcepto, vbi legunt de ciuitate in ciuitatem esse fugiendum, & mercenarium non exhorrent, qui videt lupum venientem & fugit, quoniam

quoniam non eſt ei cura de ouibus? Cur non iſtas duas
dominicas veráſque ſententias, vnam ſcilicet vbi fuga
ſinitur aut iubetur, alterá vbi arguitur atque culpatur,
ſic intelligere ſtudent, vt inter ſe reperiantur non eſſe
contrariæ, ſicut noo ſunt? Et hoc quo modo reperitur,
niſi attendatur quod iam ſuperius diſputaui, tũc de lo-
cis, in quibus ſumus premẽte perſequutione fugiẽdum
eſſe Chriſti miniſtris, quando ibi aut plebs Chriſti non
fuerit, cui miniſtretur, aut [etiam fuerit &] poteſt imple-
ri per alios neceſſarium miniſterium, quibus non eſt
eadem cauſa fugiendi: ſicut in ſporta ſubmiſſus, quod
ſupra memoraui, fugit Apoſtolus, cum à perſecutore
proprie ipſe quæreretur, aliis vtique neceſsitatem ſimi-
lem non habentibus, à quibus illic miniſterium abſit
vt deſereretur Eccleſiæ. Sicut fugit ſanctus Athanaſius
Alexandrinus Epiſcopus, cũ eũ ſpecialiter apprehende-
re Conſtantius cuperet Imperator, oequaquam à cæte-
ris miniſtris deſerta plebe catholica, quæ in Alexandria
commanebat. Cum autem plebs manet & miniſtri fu-
giunt, miniſteriúmque ſubtrahitur, quid erit niſi mer-
cenariorum illa fuga damnabilis, quibus non eſt cura
de ouibus? Veniet enim lupus, non homo, ſed diabolus,
qui plerũque fideles apoſtatas eſſe perſuaſit, quibus quo-
tidianum miniſterium dominici corporis defuit, &
peribit infirmus in tua non ſcientia, ſed ignorantia fra-
ter, propter quem Chriſtus mortuus eſt. Quod autem
ad eos attioet, qui in hac re non falluntur errore, ſed
formidine ſuperantur, quare oon potius contra ſuum
timorem domino miſerante atque adiuuante fortiter
dimicant, ne mala ſine comparatione grauiora, quæ
multo amplius ſunt tremenda, contingant? Fit hoc vbi
dei charitas flagrat, non mundi cupiditas fumat. Cha-
ritas enim dicit: Quis iofirmatur & non ego infirmor?
Quis ſcaodalizatur, & non ego vror? Sed charitas ex
deo eſt. Oremus ergo vt ab illo detur à quo iubetur. Et
per hanc magis timeamus ne oues Chriſti ſpiritalis ne-
quiciæ gladio in corde, quàm ne ferro in corpore tru-
cidentur, vbi quandocunque quocunque mortis gene-
re morituri ſunt. Magis timeamus ne ſenſu interiori
corrupto, pereat caſtitas fidei, quàm ne fœmioæ vio-
lenter conſtuprentur in carne: quia violentia non vio-
latur pudicicia, ſi mente ſeruatur, quoniam nec in car-
ne violatur, quando voluntas patientis ſua turpiter car-
ne non vtitur, ſed ſine conſeoſione tolerat quod alius
operatur. Magis timeamus ne lapides viui extinguan-
tur deſerentibus nobis, quàm ne lapides & ligna terre-
norum ædificiorum incendantur præſentibus nobis.
Magis timeamus ne membra corporis Chriſti deſtitu-
ta ſpiritali victu necentur, quàm ne membra corporis
noſtri oppreſſa hoſtili impetu torqueantur. Non quia
iſta non ſunt vitanda cum poſſunt, ſed qnia potius fe-
renda ſunt, quaodo vitari ſine impietate non poſſunt:
niſi forte quiſquam contenderit noo eſſe miniſterium,
impium, qui tunc ſubtrahit miniſterium pietati neceſ-
ſarium, quando magis eſt neceſſarium. Ao non cogi-
tamus, cum ad iſtorum periculorum peruenitur extre-
ma, nec eſt poteſtas vlla fugiendi, quantus io Eccleſia
fieri ſoleat ab vtroque ſexu, atque ab omni ætate con-
curſus, aliis baptiſmum flagitantibus, aliis recoocilia-
tionem, aliis etiam pœoitentiæ ipſius actionem, omni-
bus conſolationem & ſacramentorum confectionem
& erogationem? Vbi ſi miniſtri deſint, quãtum exitium
ſequatur eos qui de iſto ſeculo vel noo regenerati ex-
eunt vel ligati? Quãtus eſt etiam luctus fidelium ſuo-
rum, qui eos ſecum in vitæ æternæ requie non habe-
bunt? Quantus denique gemitus omnium, & quorun- K
dam quanta blaſphemia de abſeotia miniſteriorum &
miniſtrorum? Vide quid faciat malorum temporalium
timor, & quanta in eo ſit acquiſitio malorum æterno-
rum. Si autem miniſtri aſsint pro viribus, quas eis do-
minus ſubminiſtrat, omnibus ſubuenitur: alij baptizan-
tur, alij reconciliantur, nulli dominici corporis com-
munione fraudantur, omnes conſolantur, ædificantur,
exhortantur, vt deum rogent qui potẽs eſt omnia quæ
timentur auertere, parati ad vtrunque, vt ſi non poteſt
ab eis calix iſte tranſire, fiat voluntas eius qui mali ali-
quid non poteſt velle. Certe iam vides quod te ſcripſe-
ras non videre, quantum boni conſequantur populi
Chriſtiani, ſi in præſentibus malis non eis deſit pręſen- Philip.2.
tia miniſtrorum Chriſti: quorum vides etiam quantum
obſit abſentia, dum ſua quærunt non quæ Ieſu Chriſti, 1.Corin.10.
nec habent illam de qua dictum eſt, non quærit quæ
ſua ſunt, nec imitantur eum qui dixit: Non quęro quod
mihi vtile, ſed quod multis vt ſalui fiãt. Qui etiam per-
ſecutoris principis illius inſidias nõ fugiſſet, niſi ſe aliis
quibus oeceſſarius erat, ſeruare voluiſſet. Propter quod
ait: Compellor autem ex duobus concupiſcentiam ha- Philip.1.
bens, diſſolui & eſſe cum Chriſto multo magis opti- L
mum, manere in carne neceſſarium propter vos. Hic
forte quis dicat, ideo debere dei miniſtros fugere à ta-
libus imminentibus malis, vt ſe pro vtilitate Eccleſiæ
temporibus tranquillioribus ſeruet. Recte hoc fit à qui-
buſdam, quando nõ deſunt alij per quos ſuppleatur ec-
cleſiaſticum miniſteriũ, ne ab omnibus deſeratur, quod
feciſſe Athanaſium ſupra diximus. Nam quantum ne-
ceſſarium fuerit Eccleſiæ, quantúmque profuerit quod
vir ille manſit in carne, catholica fides nouit, quæ ad-
uerſus Arrianos hæreticos ore illius & amore defenſa
eſt. Sed quando eſt commune periculum, magíſque ti-
mendum eſt, ne quiſquam id facere credatur, oon con-
ſulendi voluntate, ſed timore moriendi, magíſque fu-
giendi obſit exemplo, quàm viueodi proſit officio, nul-
la ratione faciendum eſt. Denique ſanctus Dauid, ne ſe
committeret periculis pręliorum, & fortaſsis extingue-
retur, ſicut ibi dictum eſt, lucerna Iſraël, à ſuis hoc pe-
tentibus ſumpſit, non ipſe præſumpſit, Alioquin mul-
tos imitatores feciſſet ignauiæ, qui eum crederent hoc
feciſſe non conſyderatione vtilitatis aliorum, ſed ſuæ M
perturbatione formidinis. Occurrit aliquãdo alia quæ-
ſtio, quam contemnere non debemus. Si enim hæc vti-
litas negligenda non eſt, vt aliqui mioiſtri propterea
fugiant imminente aliqua vaſtitate, vt ſeruentur qui
miniſtrent eis, quos poſt illam cladem reſiduos potue-
rint inuenire, quid fiet vbi omnes videntur interituri,
niſi aliqui fugiaot? Quid ſi enim hactenus ſæuiat illa
pernicies, vt ſolos miniſtros Eccleſię perſequatur: Quid
dicam, an relinquenda eſt à miniſtris fugientibus Ec-
cleſia, ne à morientibus miſerabilius relinquatur? Sed
ſi laici non quæruntur ad mortem, poſſunt occulta-
re quoquo modo Epiſcopos & clericos ſuos, ſicut ille
adiuuerit, in cuius poteſtate ſunt omnia, qui poteſt &
noo fugientem per mirabilem conſeruare potentiam.
Sed ideo quærimus, quid nos facere debeamus, ne in
omnibus fugiendo diuina miracula tentare dominum
iudicemur. Non quidem talis eſt iſta tempeſtas, quãdo
laicorum & clericorum eſt commune periculum, ſicut
in naui voa commune periculum eſt mercatorum at-
que oautarum. Verum abſit vt tanti pendenda ſit hæc
nauis ooſtra, vt debeant eam oautæ, & maxime guber-
nator periclitantem deſerere, etiam ſi in ſcapham tran-
ſiliendo

A fugiendo vel etiã notando poſsit effugere. Quibus enim metuimus ne noſtra deſertione pereant, non temporalem mortem, quæ quandoque ventura eſt, ſed æternam quæ poteſt ſi non caueatur venire, & poteſt ſi caueatur etiam non venire, metuimus. In communi autem periculo vitæ huius cur exiſtimamus vbicunque fuerit hoſtilis incurſus, omnes clericos & non etiam omnes laicos eſſe morituros, vt ſimul finiant hãc vitam, cui ſunt clerici neceſſarij? Aut cur non ſperemus ſicut laicos aliquos, ſic etiam clericos remanſuros, à quibus eis neceſſarium miniſterium valeat exhiberi? Quãquam inter hos dei miniſtros inde ſit diſceptatio, qui eorum maneant ne fuga omnium: & qui eorum fugiant, ne morte omnium deſeratur Eccleſia. Tale quippe certamen erit inter eos, vbi vtriq; ferueant charitate, & vtrique placeant charitati. Quæ diſceptatio ſi aliter non poterit terminari, quantum mihi videtur, qui maneant & qui fugiãt ſorte legendi ſunt. Qui enim dixerint ſe potius fugere debere, aut timidi videbuntur, quia imminens malum ſuſtinere noluerunt: aut arrogantes, quia ſe magis qui ſeruandi eſſent, neceſſarios Eccleſię iudicarunt. Deinde B fortaſsis ij qui meliores ſunt, eligent pro fratribus animas ponere: & hi ſeruabũtur fugiendo, quorum eſt minus vtilis vita, quia minor conſulendi & gubernandi peritia. Qui tamen ſi pie ſapiunt, contradicent eis quos vident, & viuere potius oportere & magis mori malle

Prouer. 18. quàm fugere. Ideo ſicut ſcriptum eſt: Contradictiones ſedat ſortitio, & inter potentes definit. Melius enim deus in huiuſcemodi ambagibus quàm homines iudicat, ſiue dignetur ad paſsionis fructũ vocare meliores & parcere infirmis, ſiue iſtos facere ad mala perferenda fortiores, & hinc vitæ ſubtrahere, quorũ non poteſt dei Eccleſiæ tantum quantum illorum vita prodeſſe. Res quidem fiet minus vſitata, ſi fiat iſta ſortitio. Sed ſi facta fuerit, quis eam reprehendere audebit? Quis non eam niſi imperitus aut inuidus congrua prædicatione laudabit? Quod ſi non placet facere, cuius facti non occurrit exemplum, nullius fuga faciat vt Eccleſiæ miniſterium maxime in tantis periculis neceſſarium ac debitum deſit. Nemo excipiat perſonam ſuam, vt ſi aliqua gratia videtur excellere, ideo ſe dicat vita & ob hoc fuga eſſe digniorem. Quiſquis enim hoc putat, nimium ſi-C bi placet. Quiſquis autem etiam hoc dicit, omnibus diſplicet. Sunt ſanè qui arbitrantur Epiſcopos & Clericos non fugientes in talibus periculis, ſed manentes facere vt plebes decipiantur, cum ideo non fugiunt quia manere ſuos præpoſitos cernunt. Sed facile eſt hanc reſpõſionem vel inuidiam declinare, alloquẽdo eaſdem plebes atque dicendo, non vos decipiat quod de loco iſto non fugimus. Non enim propter nos ſed propter vos potius hic manemus, ne vobis non miniſtremus quicquid ſaluti veſtræ, quæ in Chriſto eſt, nouimus neceſſarium. Si ergo fugere volueritis, & nos ab iſtis quibus tenemur vinculis, ſoluiſtis. Quod tunc puto eſſe dicendum, quando vere videtur vtile eſſe ad loca tutiora migrare. Quo audito ſi vel omnes vel aliqui dixerint, in illius poteſtate ſumus, cuius iram nullus quocunque vadit, euadit, cuius miſericordiam vbicũque ſit poteſt inuenire, qui nuſquam vult ire, ſiue certis neceſsitatibus impeditus, ſiue laborare nolens, ad incerta ſuffugia & non ad finienda, ſed ad mutãda pericula, proculdubio iſti deſerendi non ſunt miniſterio Chriſtiano. Si autem hoc audito abire maluerint, nec illis manẽdum eſt qui propter illos manebant: quia ibi iam non ſunt propter quos manere adhuc debeant. Quicunq; igitur iſto modo fugit, vt Eccleſię neceſſariũ miniſterium illo fugiente non deſit, facit quod dominus præcepit ſiue permiſit. D Qui autem ſic fugit, vt gregi Chriſti ea quibus ſpiritaliter viuit, alimenta ſubtrahantur, mercenarius ille eſt, qui videt lupum venientem & fugit, quoniam nõeſt ei cura de ouibus. Hæc tibi quia me conſuluiſti frater dilectiſsime, qua exiſtimaui veritate & certa charitate reſcripſi, ſed ne meliorem ſi inueneris ſequaris ſententiam non præſcripſi. Melius tamen quod in his periculis faciamus, inuenire nõ poſſumus, quàm orationes ad dominum deum noſtrum, vt miſereatur noſtri. Quod ipſum vt ſcilicet dei Eccleſias non desererent, dei dono nunnulli prudentes & ſancti viri & velle & facere meruerunt, & inter dentes obtrectantium à ſui propoſiti intentione minime defecerunt.

CLXXXI.

Hoc numero ſequebatur Epiſtola cum inſcriptione ad Italicam, decerpta ex Epiſtola 112. ad Paulinam: quod ab ocioſo ſcriba factum eſſe liquet. Nam ſi Auguſtinus bis eadem ſcribere voluiſſet ad ambas, adiiciſſet aliqua propria, aut certe hoc ipſum teſtatus fuiſſet, ſi fragmentum illius Epiſtolæ miſiſſet.

E

EPISTOLA CLXXXII.

Domino ſublimi ſemper magnifico filio Bonifacio, Auguſtinus Epiſcopus. Ornet mores tuos pudicicia cõiugalis, ornet ſobrietas & frugalitas. Bene enim agere & illicita non prohibere, conſenſus erroris eſt. Quædam dum de Eccleſia egreditur Chriſti virgo ſacrata, ebriam Gothi Herpæ mentem & corpus incurrit. Habeat quæſo miles ſub comite poſitus diſciplinam. Graue eſt enim vt quem non vincit homo, vincat libido: Aut volutetur vino, qui non vincitur ferro. F

EPISTOLA CLXXXIII.

Domino merito honorabili patri Auguſtino Epiſcoporum ſummo, Bonifacius. Tuæ ſanctitatis epiſtolam admonitu me terrificante ſuſcepi. Etenim venerabilis papa ſi thorus ille legitimus pauidos habet acceſſus, quo debet puniri ſupplicio, diuinas qui temerat rationes? Arguetur ergo profecto qui diuina atq; humana neglexit, & quem libido præuenit, gladius vltor abſumet: eumq; quem inſobrium in tantis anguſtiis fama veridica publicauit, carceris periturum quocunque ſupplicio cuſtodia retinebit.

EPISTOLA CLXXXIIII.

Ego quos diligo arguo & caſtigo, non occidi deſydero, nec carcere pleno ſqualore retrudi, Sola ſufficit admonitio. Poterit enim, ſi ei diuinitus concedatur, tempus pœnitentiæ condonari, qui domini templum auſus eſt violare. Sit ergo ipſe qui fecit, ſui arbiter voti. Fas enim non eſt vt reus Epiſcopi ſuggeſtionibus occidatur, qui veniæ ſi pœnituerit reſeruatur. Nam ſi in Barbarorũ erroribus velimus cum decet exercere vindictam, paucos reperiemus, nec ipſos animoſos ad pugnam fore.

Epiſtola

EPISTOLA CLXXXV.

DOmino sublimi semperq; magnifico filio Bonifacio, Augustinus Episcopus. Africæ littus, vt audio, miles attigit transmarinus: sed huius meriti dux à catholica veritate dissentit. Quid orem sicut oportet, ignoro. Ab Italia hostis est publicus nunciatus, contra victricia signa superbas erigens hastas. Pacem inter nos fieri vellem, si scirem plenius quod ignuro. Adest quidem Africæ olim paratum in Italia bellum, sed tamen non inuideo fili charissime Romaniæ. Sed dico quod sentio. Non dabit diuinitate catholicus hæretico terga. Tui cordis intentio dirigatur ad dominum, non militem timebis, non Gothum, non Hunum.

EPISTOLA CLXXXVI.

DOmino sancto patri Augustino Episcopo, Bonifacius. Scio quòd si tua sanctitas pro mea vita solicita, & quæ aduersus me tyrannus ille ordinauerit ac disponat, antequam tuum sacerdotium scriberet, noui obuiamus ad mortem vltro tendentibus, quos nostræ victoriæ, vt credimus, faciet Christus addictos. Sed si erga me meósque omnes aliud voluerit ordinare diuinitas, precare vt animam liberet deus, & dabitur competens aduersario secunda vice responsio. In pugna enim vtriusque desæuit furor, sed deus inspicit causas. Igitur ora vt dixi, & vincet vna Trinitas nobis.

EPISTOLA CLXXXVII.

DIlectissimo & spectabili viro filio Bonifacio, Augustinus Episcopus. Miror quo modo tā subito fidei murum aries ruperit inimici. Noui enim qua religione semper sis Ecclesiam dei veneratus. Quo instigante facere ausus es, hominem de Ecclesia rapuisti. Tuus si de tuo amico forte præsumeret fugitiuus, posset proculdubio intercessoris causa veniam promereri. Ergo si amicus intenditur, cur deus offenditur? Sed si de potestate præsumitur, Nabuchodonosor regem intende, qui causa superbiæ in bouem est ex homine commutatus. Non vt confundam te hæc scribo, sed vt filiū meum charissimum moneo. Ecclesiæ igitur illæsum reuoca, quem vt irreligiosissimus rapuisti. Oblatio vero domus tuæ à clericis ne suscipiatur, indixi: Communionemq; tibi interdico, donec peracta pro ausibus vel errore à me definita tibimet pœnitentia & tempore condonato, pro hoc facto corde contrito & humiliato dignum offeras sacrificium deo.

EPISTOLA CLXXXVIII.

HVmilis saluto, quod primum est: Suscepi autem tremens sanctitatis tuæ verba verberibus plena. Scio quòd veniæ præparatur, qui ab Augustino perfectissimo sacerdote corripitur: nec debet Episcopo denegare quod voluntas facit aut casus. Ipse enim sibi denegat curam, qui suam medico non publicat causam. Hominem ergo piissime pater è liminibus Ecclesiæ raptum tuis sanctis aspectibus iussio mea furorq; subduxit. Alieno non sunt ista facta consilio, dei & sanctorum eius regimine viuo. Illum itaque virum morte dignissimum, quem vt dixi meus de Ecclesiæ foribus furor abstraxit, vitæ tuis iussionibus donamus illæsum. Agnosco culpas. Indignæ meæ lachrymæ iungantur tuis fletibus iustis, quo possit hæc nota nigro scripta titione deleri. Ecclesiæ mihi introitus nō negetur. Illic spero veniam vbi admisi culpam. Oblatio vero domus meæ vt tua sanctitas iussit, ad cœlestis regis mēsam eius manibus offeretur.

EPISTOLA CLXXXIX. K

DOmino sublimi, semperq; magnifico filio Bonifacio, Augustinus Episcopus. Dum quodam in loco positus tuæ eximietatis transitus intuerer, placuit meis aspectibus tuę sublimitatis mitis ille ac terribilis gressus. Sed postquam illud læuiganim sacro chrismate caput portā cum paucis ciuitatis exiuit, subito vomunt equites domus, ciuitas fundit exercitum, strepunt arma, concrepant tubæ, cunctis crispatæ ventis stuppæ dependent, ferreæ tunicæ virorum fortium membra constringunt, sessoris & equi renibus setigera vestitur, †intensus geritur arcus, pulchra cuncta cōspexi, nihil melius Bonifacio comite vidi. Sed postquam ad palmas vt comperi tua sublimitas venit, ad illum breuem quidem, sed plenum periculis maris transitum quod vix aliquando naue transitur, præceperas matutino tempore transmeare, ne noctis obscuritas mali aliquid procuraret, Gudila eximietatis tuæ fidelissimus seruus equo ipsius maris dum natat in brachio interdicti littoris tetigit oras, nec statim licuit reuerti profecto: Maris enim tumor increscens reuersuro transitum denegauit. Hoc illos tuos vigilantissimos sensus latere L non potuit. Iram ratio prouocauit, culpa veniam†suasit ad fugam, sed fœlix fuga est quæ currit ad vitam. Memoratus Gudila ad patronum tuum sanctum Stephanum primum martyrem confugit. Ipse mihi & imperauit vt pro eodem apud religionem tuam postulator accedam. Habeat igitur quæso veniam, quoniam † nec turbatus vndis equus caruit, nec gurges altus absorbuit, quem deus eruit & aqua seruauit. Valeat apud te epistolaris ista rogo suggestio. Eris enim vt deprecor ab ira domini alienus, quotiens petitus à te offensus non fuerit Augustinus.

† aliàs, setigera theca vestitus.

† iuuenem.

† quem.

EPISTOLA CXC.

DOmino beatissimo & venerabili sancto patri Augustino Episcopo Bonifacius. Furens paratoq; qui obuio bello, † sanctitatis tuæ frangor imperio. Gudilam fortissimum semper quem volo viuere virum, metuo ne eum aliquando in virtute sua leuitas † faciat interire. Potest quidem præcinctus armis quantos inimicos repererit trucidare. Sed apud belligeros viros victus dicitur victor occisus. Nā equo vectus, maris brachium quod natando perrexit luxuriæ M non fuerat, sed virtutis. Arbitror enim quod nocte cogitarit aliquid hostibus facere, cui sole ingresso finis diei consilia parata subduxit. Hoc vero dolui, quod natatione longissima ab equo posset & aquis occidi. Vt iubes ergo sancti beatiq; Stephani imperata iussa vestra refero. Spondeo enim ipsi tibiq;, quod Gudila vobis est iubentibus veniæ condonatus.

† aliàs, Furens parte que obuius bello.

† inuictis sue leuitas

EPISTOLA CXCI.

DOmino venerabili sancto patri Augustino Episcopo Bonifacius. Castinus ille, priuatus ex consule, vitæ meæ ac nominis omnibus vt notum est persecutor, peiores cōmittens ac furens†factiones, quasi mearum à me gestarum immemorē Datum Italia fugiens, meis se in Africam defensionibus tradidit committendum. Omitto beatissime pater olim mihi ab eodem ingestas miserias, ostensa pericula: fugiens eum nūc vsq; viuo. Thrax natus vix Scythā euasi, duraui inuido sub cōsule miles. Sed diuina potētia quæ nouit planare sublimia, & altius eleuare prostrata, fecit de superbo quod voluit, & hostem meū me quieto victoriam mihi quam nouit adduxit. †Sufficit pro funere victi tanta deiectio, adorauit Sarathan clauus, timuit se-

† fingens.

† aliàs, victoria mihi qua nouit addixit.

nator

A nator barbarum caput, tremuit militem dux. Doloris dicuntur ista pater sanctæ Cothurno. Nam veneror illustrissimum consulem,& primũ conspicio senatorem: sed ne consueta fallacia mali erga me, vt solet, aliquid moliatur, putetque se suis fraudibus Romanis ducibus profuturum,& in meo versetur exitio,integrum de suis sensibus det tuæ beatitudini sacramentum, si nullus in eius corde vertitur dolus. Ego autẽ per omnia quæ sancta sunt iuro,quoniam si apud eum animũ reperero puritatem,eum incolumem ac sublimem Italię[Romæq;] reddam, frustratis inimicis eius & domitis. Hostis autẽ erit suæ animæ,si aliquid in eo sinistræ partis inuenero.

EPISTOLA CXCII.

DOmino insigni meritoq; sublimi filio Bonifacio, Augustinus Episcopus. Vir illustrissimus Castinus sacramẽto se prodidit,quod sit ab omni culpa & erroribus alienus. Quem tibi vt dicit fœderatus ille Sonia adhuc te in palatio positũ falsis suggestionibus concitabat. Sed ne totum quod tũc agebatur mittatur in medium, detur prolixitati cõpendium. Dauid ille opilio regnũ parcendo inimicis obtinuit. Chri-
B stus pro Iudæis, qui eum crucis patibulo confixerunt, patrem ne irasceretur rogauit, & indignis hominibus veniam misericors condonauit. Crede igitur homini, qui mihi fidele tradidit sacramẽtum, & quærit me pollicitante tua defensione vitæ subsidiũ. Scio enim quod eius salutis mihi promissa complebis.

EPISTOLA CXCIII.

DOmino venerabili sancto patri Episcopo Bonifacius. Graue nobis est bellum:Inimici mucro nostra pectora pulsat. Deo funde preces vt soles, tua sit nobis comes oratio : rauca buccina, terrifica tuba,puto quod & sydera terreat: hostium clamor immanis adest, sed his non terremur. Nouimus enim ista non hodie. Ergo venerande Christi sacerdos, pete deum vt iacula in hostes dirigat nostra, ac seipsi trucident mutua cæde.

EPISTOLA CXCIIII.

† filio. DIlectissimo & spectabili viro † Bonifacio, Augustinus Episcopus. Graui de pugna conquereris: dubites nolo, vtile tibi tuisq; dabo consilium, arripe manibus arma. Oratio auris pulset autho-
† cœlis. C ris:quia quando pugnatur, deus apertis oculis† spectat, & partem quam inspicit iustam,ibi dat palmam.

EPISTOLA CXCV.

DOmino venerabili sancto patri Augustino Episcopo,Bonifacius. Manus superba deo iuuante cecidit ,,quæ ante paululum audax gladium erecta portabat. Multi ex aduersis ceciderunt, de nostris autem Christo iuuante nullus est vulneratus. Ora igitur venerabilis papa vt talis de inimicis vltio sæpe procedat.

EPISTOLA CXCVI.

DOmino insigni meritoq; sublimi filio Bonifacio, Augustinus Episcopus. Lecto me vacare nobilitatem tuam latere non credo , vltimũmque diem mihi exopto venire. Gaudeo tuæ victoriæ. Ciuitatem quæso serua Romanam, Tuos vt bonus rege comes. Nihil de viribus propriis præsumas, de authore gloriare virtutum,& nullum curabis penitus inimicum, Vale.

EPISTOLA CXCVII.

NVnquam diuinitas preces ac lachrymas despicit peccatorum. Cupis ipse quidem de hac vita securus ad cœli regna migrare. Sed nobis opus es fessis in tantis adhuc periculis constitutis. Ita- D que ora nobiscum vt tua nobis salus aliquãtulum temporis condonetur.

CXCVIII.

Quæ hic erat, transtulimus in locum Epistolæ III. quam loco submouimus, eò quòd haberet indoctam loquacitatem, & omnino nihil Augustini.

Mulier quædam inscio marito susceperat votum continentiæ. Post tamen maritus assensus est, & continenter cum ea vixit. non sinens tamen vt monacha vestem sumeret. Tandem inscio marito duobus facultates omnes veluti pauperibus erogauit, cum haberet filium puerum ex eodem viro. Maritus suspicans eos monachos esse ex eorum numero qui penetrant ac prædantur domos alienas, resiliit à proposito, & cœpit mœchari. Hanc obiurgat de perperam factis, hortans,vt quantum potest reconcilietur viro suo.

Epistola CXCIX.

DOMINAE religiosissimæ filię Ediciæ, Augustinus in domino salutem. Lectis literis reuerentiæ tuæ, & earum perlatore interrogato quæ interroganda restabant, vehementer do- E luì sic te voluisse agere cum marito, vt ædificium continentiæ,quod in eo iam construi cœperat, amissa perseuerantia in adulterij ruinam miserabiliter laberetur. Cum enim lugendus esset, si post continentiam votam deo, iamq; actu ipso moribusq; susceptam reuerteretur ad coniugis carnem, quanto magis nunc demersus in interitum profundiorem lugendus est,qui tam abrupta dissolutione mœchatur, iratus tibi,perniciosus sibi tanquam in te acerbius sæuiat, si ipse pereat. Hoc autem tantum mali accidit,dum tu eius animum non qua debuisti moderatione tractasti: quia etsi carnali consortio iam ex consensu vobis non miscebamini, in cæteris tamen rebus coniugali obsequio viro tuo mulier seruire debuisti, præsertim cum ambo essetis membra corporis Christi. Et vtique si maritum infidelem fidelis habuisses, agere te conuersatione subdita oportuit, vt eum domino lucrareris, sicut Apostoli monuerunt. Omitto enim quod ipsam continentiam illo nondum volente non secundum sanam doctrinam te suscepisse cognoui. Neque enim corporis tui debito fraudandus fuit, priusquam ad illud bonum, quod superat pudici- F ciam coniugalem, tuæ voluntati voluntas quoque eius accederet,nisi forte non legeras, nec audieras, vel non attenderas Apostolum dicentem: Bonum est homini 1.Cor.7. mulierem non tangere. Propter fornicationem autem vnusquisque vxorem suam habeat,& vnaqueque suum virum habeat. Vxori vir debitum reddat, similiter autem & vxor viro. Vxor non habet potestatem corporis sui,sed vir: similiter autem & vir non habet potestatem corporis sui, sed mulier. Nolite fraudare inuicem, nisi ex consensu ad tempus, vt vacetis orationi: & iterum 33.q.5.sicut dũ verba. ad idipsum estote, ne vos tentet Satanas propter intemperantiam vestram. Secundum hæc verba Apostolica, etiam si se ipse continere voluisset, & tu noluisses, debitum tibi reddere cogeretur, & illi deus imputaret continentiam,si non suæ, sed tuæ cedens infirmitati, ne in adulterij damnabile flagitium caderes, maritalem tibi concubitum non negaret: quantomagis te, quam magis subiectam esse decuerat, ne ipse quoque in adulterium diabolica tentatione traheretur, in reddendo huiusmodi debito voluntati eius obtemperare conuenerat, cum tibi voluntatem continendi acceptaret deus, quia propterea nõ faceres, ne periret maritus. Sed hoc, vt dixi,

G vt dixi, merito † omitto, quoniam postea tibi nolenti
sibi ad reddenda coniugalia debita consentire, ad ea-
dem continentiæ pacta ipse consensit, & tecum conti-
† peccato. nentissime diu vixit, suóque consensu à pacto † illo, quo
ei debitum carnis negabas, ipse te absoluit. Non ergo
iam in tua causa ista vertitur quæstio, vtrum redire
33. quæstio- debeas ad concubitum viri. Quod enim deo pari con-
ne. 5. quod sensu ambo voueratis, perseueranter vsque in finem
deo. reddere ambo debuistis: à quo proposito si lapsus est il-
le, tu saltem constantissime perseuera. Quod te non
exhortarer, nisi quia tibi ad hoc ipse consenserat. Nam
si nunquam tenuisses eius assensum, numerus te nul-
lus defendisset annorum, sed post quantumlibet tem-
pus me consuluisses, nihil tibi aliud responderem, nisi
quod ait Apostolus: Vxor non habet potestatem cor-
poris sui, sed vir: de qua potestate sic tibi iam permise-
rat continentiam, vt eam tecum & ipse susciperet. Sed
illud est, quod minus te obseruasse contristor, quia
tanto humilius & obedientius ei obsequi in domesti-
ca conuersatione debuisti, quanto ille religiosius tibi
rem tam magnam etiam imitando concesserat. Non
enim quia pariter temperabatis à commixtione carna-
H li, ideo tuus maritus esse destiterat, immò vero tanto
sanctius inter vos coniuges manebatis, quanto san-
ctiora concorditer placita seruabatis. Nihil ergo de
tua veste, nihil de tuo auro vel argento, vel quacun-
que pecunia, aut rebus vllis terrenis tuis sine arbitrio
eius facere debuisti, ne scandalizares hominem, qui
deo tecum maiora vouerat, & ab eo quod de tua car-
ne licita potestate posset exigere, continenter abstinue-
rat. Denique factum est, vt vinculum continentiæ, quo
se dilectus ille innexuerat, contemptus abrumperet, &
iratus tibi, non parceret sibi. Sicut enim mihi retulit
perlator Epistolæ tuæ, cum cognouisset, quòd omnia
vel penè omnia quæ habebas, nescio quibus duobus
Monachi. transeuntibus monachis tanquam pauperibus erogan-
da donaueris, tunc ille detestans eos tecum, & non dei
seruus, sed domus alienæ penetratores, & tuos captiua-
tores, & deprædatores putans, tam sanctam sarcinam,
quam tecum subierat indignatus abiecit. Infirmus enim
erat, & ideo tibi quæ in communi proposito fortior
videbaris, non erat præsumptione turbandus: quia e-
tiam si ad ipsas eleemosynas largius faciendas forte pi-
I grius mouebatur, posset & ista condiscere, si tuis ino-
pinatis non feriretur expensis, sed expectatis inuitare-
tur obsequiis: vt etiam hoc quod temere sola fecisti,
multo consultius dilectione concordi, multóque ordi-
natius & honestius ambo faceretis, ne blasphemaren-
tur serui dei: si tamen hoc fuerunt qui marito absente
atque nesciente, ab ignota muliere & ab aliena vxore
tanta sumpserunt, & laudaretur deus in operibus ve-
stris, quorum esset tam fida societas, vt à vobis commu-
niter teneretur, non solum summa castitas, verum-
etiam gloriosa paupertas. Nunc autem inconsyderata-
ta festinatione attende quid feceris. Vt enim de illis
monachis, à quibus te ipse non ædificatam sed spolia-
tam esse conqueritur, ego bene sentiam, nec homini
præ ira turbatum oculum habenti contra dei fortasse
famulos facile consentiam, nunquid tantum bonum
est quod pauperum carnem largioribus eleemosynis
refecisti, quantum malum est, quod viri tui mentem à
tam bono proposito subruisti? An cuiusquam tibi vitæ
temporalis salus charior esse debuerat quàm huius æ-
terna? Nónne si ampliorem misericordiam cogitans,
ideo pauperibus res tuas erogare differres, ne scanda-
lizatus maritus tuus deo periret, vberiores tibi deus K
eleemosynas imputaret? Proinde si recolis quid acquisi-
neras, quando lucrata fueras virum tuum, vt tecum
Christo sanctiore castitate seruiret, intellige per illas
eleemosynas tuas quibus cor eius euersum est, quanto
grauiore damno percussa fueris, quàm sunt illa lucra
quæ cœlestia cogitabas. Si enim habet ibi magnum lo-
cum panis fractus esurienti, quãtum locum ibi creden-
da est habere misericordia, qua homo eripitur diabolo
tanquam leoni rugienti, & quem deuoret inquirenti?
Neque hoc ita dicimus, vt si quisquam scandalizatus
fuerit de bonis operibus nostris, ab eis desistendum pu-
temus: sed alia causa est alienarum, alia necessariarum
in societate aliqua personarum: alia fidelis, alia infide-
lis: alia parentum erga filios, alia filiorum erga parẽtes.
Alia postremo ea, quæ in his rebus vel maxime intuen-
da est viri & vxoris, vbi mulierem coniugatam non li-
cet dicere, Facio quod volo de meo: cum & ipsa non sit
sua, sed capitis sui, hoc est viri sui. Nam sic quædam, vt
commemorat Apostolus Petrus, mulieres sanctæ, quæ 1. Petri, 3.
in deum sperabant, ornabant se subiectæ suis viris, sicut
Sara obsequebatur Abrahæ, dominum eum vocãs, Cu-
ius, inquit, factæ estis filiæ, cum ad Christianas non ad L
Iudæas fœminas loqueretur. Quid autem mirum, si pa-
ter communem filium nolebat huius vitæ sustentaculis
à matre nudari, ignorans quid sectaturus esset, cum in
ætate grandiuscula esse cœpisset, vtrum monachi pro-
fessionem, an Ecclesiasticum ministerium, an coniuga-
lis necessitudinis vinculum? Quanuis enim ad meliora
excitandi & erudiendi sint filij sanctorum, vnusquis-
que tamen proprium donum habet à deo, alius sic, alius
autem sic. Nisi forte talia prospiciens & præcauens re- 1. Cor. 7.
prehendendus est pater, cum beatus Apostolus dicat:
Quisquis autem suis & maxime domesticis non proui- 1. Tim. 5.
det, fidem denegat, & est infideli deterior. Cum vero
de faciendis ipsis eleemosynis loqueretur, ait, Non vt
aliis refectio sit, vobis autem angustia. Pariter ergo cõ-
silium de omnibus haberetis, pariter moderaremini
quid thesaurizandum esset in cœlo, quid ad vitæ huius
sufficientiam vobis & vestris vestróque filio relinquen-
dum, ne aliis esset refectio, vobis autem angustia. Et in
his disponendis atque faciendis si quid tibi forte me-
lius videretur, suggereres viro reuerenter, eiusdem-
que authoritatem tanquam tui capitis sequereris obe- M
dienter: vt omnes qui sanum sapiũt, ad quos posset hoc
bonum vestrum fama perferre, de domus vestræ fru-
ctu ac pace gauderent, & aduersarius reuereretur, nihil
habens de vobis dicere praui. Porrò si de faciẽdis elee-
mosynis & in pauperes impendendis rebus tuis, de quo
bono opere & magno tam euidentia præcepta sunt do-
mini, cum viro tuo fideli, & tecum sanctæ continentiæ
pacta seruante consilium communicare deberes, eius-
démque non spernere voluntatẽ, quanto magis de ha-
bitu atque vestitu nihil tibi præter eius arbitrium mu-
tandum vel vsurpandum fuit, vnde nihil diuinitus le-
gimus imperatum. Scriptum est quidem mulieres esse 1. Timo. 2.
debere in habitu ornato: aurique circumpositio, & in-
tortio criniũ, & cætera huiusmodi quæ vel ad inanem
pompam, vel ad illecebram formẽ † adhiberi solent, me- † formæ.
rito reprehensa sunt. Sed est quidam pro modulo per- 33. quæst. 5.
sonæ habitus matronalis à viduali veste distinctus, qui quod deo.
potest fidelibus coniugatis salua religionis obseruantia
cõuenire. Hunc te maritus si deponere noluit, ne te ve-
lut viduam illo viuente iactares, puto quia non fuerat
in hac re vsque ad dissensionis scandalum perducen-
dus,

A dus, magis inobedientiæ malo, quàm vllius abstinentię bono. *Vestis.* Quid enim est absurdius, quàm mulierem de humili veste viro superbire, cui te potius expediret obtẽperare candidis moribus, quàm in nigellis vestibus repugnare? Quia etsi te indumentũ monachæ delectabat, etiam hoc gratius posset marito obseruato exoratóque sumi, quàm illo inconsulto contemptóque præsumi. Quod si omnino non sineret, quid tuo proposito deperiret? Absit vt hinc displiceres deo, quod cõiuge tuo nondum defuncto, nõ indueereris sicut Anna, sed sicut Susanna. Neque enim & ille qui tecũ iam cœperat custodire tam magnum continentiæ bonum, etiam si cõiugale non viduale voluisset vt acciperes indumẽtum, ad indecentem quoque te compulisset ornatum. Quòd & si aliqua dura conditione cogereris, posses habere in superbo cultu cor humile. Nempe apud patres, Hester illa regina deum timens, deum colens, deo subdita, marito regi alienigenę non eundem secum colenti deum, tamen subiecta seruiebat: quæ cum extremo periculo, non suo tantum, sed etiam gentis suæ, qui tunc erat populus dei, domino prosterneretur orando, in ipsa oratione sua dixit, ita sibi esse ornatum regium, sicut pan-
B num menstrualem: & ita orãtem confestim exaudiuit, qui cordis inspector eam verum dicere sciuit. Et vtique maritum habebat multarum mulierum virum, & duorum alienorum falsorúmque cultorem. Tu autem si & ille in proposito quod tecũ susceperat, perduraret, nec à te offensus in flagitium corruisset, maritum habebas non solum fidelem, & verum deum tecũ colentem, sed etiam continentem, qui proculdubio propositi vestri non immemor, & si ad cõiugalia te cogeret indumenta, ad superba tamen ornamenta non cogeret. Hæc tibi scripsi, quoniam me consulendum putasti, nõ vt tuum rectum institutum sermone meo frangerem, sed quòd te inordinate & incaute agente viri tui factum dolorem. De cuius reparatione debes vehementissime cogitare, si vere ad Christum vis pertinere. Indue itaque humilitatẽ mentis, & vt te deus conseruet perseuerantem, noli maritum contemnere pereuntem. Funde pro illo pias & assiduas orationes, sacrifica lachrymas tanquam vulnerati sanguinem cordis. Et scribe ad eum satisfactionẽ, petens veniam, quia in eum peccasti, quod præter eius consilium & voluntatem de rebus tuis fecisti,
C quod faciendũ putasti, non vt te pœniteat tribuisse pauperibus, sed eum tui boni operis participem & moderatorem habere noluisse. Promitte de cętero in adiutorio domini, si & illum suæ turpitudinis pœnituerit, & continentiam quam deseruerit repetiuerit, te illi sicut decet
2.Tim.2. in omnibus seruituram, ne forte, vt ait Apostolus, det illi deus pœnitentiam, & resipiscat de diaboli laqueis, à quo captiuus tenetur secundum ipsius voluntatem. Filium autem vestrum quoniam de legitimis eum, & honestis nuptiis suscepisti, magis in patris quàm in tua esse potestate quis nesciat? Et ideò ei negari non potest, vbicunque illum esse cognouerit, & iure poposcerit: ac per hoc vt secundum tuam voluntatem in dei possit nutriri & erudiri sapientia, necessaria est illi etiam vestra concordia.

Augustinus Asellico Episcopo monstrat Christianos esse quidem Israelitas, & Iudæos iuxta sensum spiritalem esse, tamen ab hoc vocabulo vulgo temperandum, eò quòd Christiani non solum liberi sint à Iudaicis obseruationibus, verumetiam ab eo, quòd præceptorum obseruationem non tribuunt suis viribus vt solent Iudæi.

Epistola CC.

D OMINO beatissimo fratri & coëpiscopo Asellico, Augustinus in domino salutem. Literas sanctitatis tuæ quas ad venerabilem senem Donatianũ de cauendi Iudaismi disceptatione misisti, ad me ipse dignatus est mittere, atque vt eis responderẽ petendo vehementius impetrauit, quem veritus contemnere, vt possum domino adiuuante respondeo, gratum existimans etiam charitati tuæ, quòd ad te scribendo illi iubenti, quem pro suis meritis ambo veneramur, obtemperare non renui. Christianos maxime ex gentibus venientes iudaizare non oportere, Paulus Apostolus docet vbi ait, *Galat.2.* Dixi Petro coram omnibus, si tu cum sis Iudæus gentiliter & non Iudaice viuis, quemadmodum gentes cogis iudaizare? Et secutus adiunxit, Nos natura Iudæi, & non ex gentibus peccatores, Scientes autem quoniam non iustificatur homo ex operibus legis nisi per fidem Iesu Christi, & nos in Iesu Christo credidimus vt iustificemur per fidem Christi, & non ex operibus legis, quoniam ex operibus legis non iustificabitur omnis caro. Non solum autem illa opera legis quæ sunt in veteribus sacramentis, & nunc reuelato sacramento † nouo non obseruantur à *† testamẽto.*
E Christianis, sicuti est circũcisio præputij, & sabbati carnalis vocatio, & à quibusdam escis abstinentia, & pecorum in sacrificiis immolatio, & neomenia & azymum, & cætera huiusmodi, verumetiam illud quod in lege dictum est, Non concupisces: quod vtique & Christianus nullus ambigit esse dicendum, non iustificat hominem nisi per fidem Iesu Christi, & gratiã dei per Iesum Christum dominum nostrum. Idem ipse quippe dicit Apostolus, Quid ergo dicemus? Lex peccatum est? Absit. Sed peccatum non cognoui nisi per legem. Nã concupiscentiam nesciebam nisi lex diceret: Non concu- *Roma.7.* pisces. Occasione autem accepta, peccatum per mandatum operatum est in me omnem concupiscentiam. Sine lege enim peccatum mortuum est. Ego autem viuebam aliquando sine lege. Adueniente autem mandato peccatum reuixit. Ego autem mortuus sum, & inuẽtum est mihi mandatũ quod erat in vitam, hoc esse in mortem. Peccatum enim occasione accepta per mandatum fefellit me, & per illud occidit. Itaque lex quidem sancta, & mandatum sanctum, & iustum & bonum. Quod ergo bonum est, mihi factum est mors? Absit. Sed pec-
F catum vt appareat peccatum, per bonum mihi operatum est mortem, vt fiat supra modum peccatum peccans per mandatum. Scimus enim quia lex spiritalis est, Ego autem carnalis sum, venundatus sub peccato. Quod enim operor, ignoro. Nõ enim quod volo hoc ago, sed quod odi illud facio. Si autem quod nolo hoc facio, consentio legi quoniam bona est. Videmus itaq; in his Apostolicis verbis legem non solum nõ esse peccatum, sed etiam esse sanctam, & mandatum sanctum & iustum & bonum, quod dictum est, non cõcupisces. Sed peccatum per bonum fallit, & per illud occidit eos qui cum sint carnales, putant suis viribus legem spiritalem se posse complere: & per hoc fiunt non solum peccatores, quod essent etiam si legem non accepissent, sed etiam præuaricatores, quod non essent nisi legem accepissent. Sic enim alio loco dicit, Vbi lex non est, nec præuaricatió. Lex ergo subintrauit, sicut alibi ipse testa- *Roma.4.* tur, vt abundaret delictum. Vbi autem abundauit deli- *Roma.5.* ctum, superabundauit & gratia. Hæc est igitur vtilitas legis, quia ostendit hominem sibiipsi, vt sciat infirmitatem suam, & videat quemadmodum per prohibitionem augeatur potius carnalis concupiscentia quàm sanetur.

etur. Appetuntur enim ardentius quæ vetantur, dum quod spiritaliter iubetur carnaliter obseruare compellitur. Vt autem sit spiritalis qui legē impleat spiritalem, non fit ipsa lege, sed gratia: hoc est, nō imperio, sed beneficio: non iubente litera, sed adiuuante spiritu. Incipit autem homo secundum gratiam in interiori homine renouari, vt mente agat quod amat, nec carni consentiat agenti quod odit, id est, vt non omnino non concupiscat, sed vt post concupiscentias suas non eat. Quod quidem tam magnum est, vt si omnimodo fieret, & quamuis insint dum sumus in corpore mortis huius desyderia peccati, nulli eorum tamen adhiberemus assensum, non esset vnde diceremus patri nostro qui est in cœlis, Dimitte nobis debita nostra. Nec tamen ideo tales iam essemus, quales erimus cum mortale hoc induerit immortalitatem. Tunc enim nō solum nulli desyderio peccati obediemus, sed nulla erūt desyderia talia quibus non obedire iubeamur. Nunc ergo vbi dicitur, Iam non ego operor illud, sed id quod in me habitat peccatum: de concupiscentia carnis dicitur, quæ otiatur in nobis motus suos etiam quādo eis non obedimus, dum non regnat peccatum in nostro mortali corpore ad obediēdum desyderiis eius, nec exhibemus membra nostra arma iniquitatis peccato: in qua iustitia nondum consummata perseueranter proficientes, ad eius consummationem quandoque veniemus, vbi peccati concupiscentia non cohibenda atque frænanda, sed nulla sit. Hoc enim lex posuit dicendo, Nō concupisces: nō quòd hic valeamus, sed ad quod proficiendo tendamus. Verùm hoc fit non lege quæ hoc imperat, non litera qua iubetur, sed spiritu quo sanatur,† Non ergo meritis operantis hominis, sed largientis gratia saluatoris. Vtilitas itaque legis est vt hominem de sua infirmitate conuincat, & gratiæ medicinam quæ in Christo est, implorare compellat. Omnis enim qui inuocauerit nomen domini saluus erit. Quo modo ergo inuocabunt in quem non crediderunt? Quo modo credent quem non audierūt? Vnde paulopost dicit, Igitur fides ex auditu, auditus autem per verbum Christi, quæ cum ita sint, qui se Israelitas esse carnaliter gaudent, & præter gratiam Christi, in lege gloriantur, ij sunt de quibus idem Apostolus ait, quod ignorantes dei iusticiam & suam volentes cōstituere, iusticiæ dei nō sunt subiecti. Dei quippe dixit iusticiam, quæ homini ex deo est: Suam vero, quam putāt sibi sufficere ad facienda mādata sine adiutorio & dono eius qui legem dedit. His autē similes sunt, qui cum profiteantur se esse Christianos, ipsi gratiæ Christi sic aduersantur, vt se humanis viribus diuina existiment implere mandata: ac sic etiam ipsi ignorantes dei iusticiam, & suam volentes constituere, iusticiæ dei nō sunt subiecti, non quidem nomine, sed tantum errore iudaizātes. Hoc genus hominum capita sibi inuenerat Pelagium & Cœlestium impietatis huius assertores acerrimos. Qui recenti iudicio dei per diligentes & fideles seruos eius etiam catholica communione priuati sunt, & propter cor impœnitens adhuc in sua damnatione persistunt. Quisquis ab isto carnali & animali, atque ideo non immerito reprehensibili atque damnabili ludaismo esse quærit alienus, non solum veteres illas obseruationes à se facere debet alienas, quæ iam reuelato testamento nouo, posteaquam venerunt ea quæ per illas significabantur esse futura, proculdubio esse necessaria destiterunt, vt non iudicetur in cibo & potu & in parte diei festi & neomeniæ & sabbatorum, quod est

vmbra futurorum, verumetiam illa quæ in lege ita præcepta sunt vt valeant ad infirmandos mores fidelium: id est, vt abnegantes impietatem & seculares cupiditates, temperanter & iuste & pie viuamus in hoc seculo. Vnde est etiam hoc quod ex lege maxime commendandum elegit Apostolus, Non cōcupisces: Et quęcunque de deo & proximo diligendo sine vllis figuris sacramentorum præcipiuntur in lege, in quibus duobus præceptis etiam ipse dominus Christus dicit totam legem Prophetásque pendere, sic accipit, sic amplectitur, sic obseruanda esse non dubitat, vt quicquid in eis proficit, non sibi tribuat, sed gratię dei per Iesum Christum dominum nostrum. Verùmtamen cum quisque isto modo fuerit verus germanúsque Christianus, vtrum etiam Iudæus aut Israelita dicēdus sit, merito quæritur. Quod quidem si non carne sed spiritu hoc esse intelligitur, non debet ipsum nomen sibi in consuetudine sermonis imponere, sed spiritali intelligētia retinere, ne propter ambiguitatem vocabuli quam non discernit quotidiana locutio, illud profiteri videatur quod est inimicum nomini Christiano. Hanc autem quæstionem, id est, vtrum qui Christianus est, etiam Iudæus vel Israelita possit intelligi, idem beatus nobis aperit & dissoluit Apostolus, vbi dicit, Circuncisio quidem prodest, si legem custodias. Si autem præuaricator legis sis, circuncisio tua præpucium facta est. Si igitur præpucium iusticias legis custodiat, nónne præpucium ei in circuncisionem reputabitur, & iudicabit quod ex natura est præpucium legem perficiens, te qui per literam & circuncisionem præuaricator legis es? Non enim qui in manifesto Iudæus est, neque quæ manifesta in carne est circuncisio, sed qui in abscondito Iudæus est & circuncisio cordis, quæ spiritu non litera, cuius laus non ex hominibus, sed ex deo est. Cum igitur audiamus Apostolum Christi commendantem nobis Iudæum in abscondito, non in carnis circuncisione, sed cordis, & spiritu non litera: quis est iste nisi Christianus? Sic itaque sumus Iudæi, non carnaliter sed spiritaliter, quemadmodum sumus semen Abrahæ, non secundum carnem sicut illi qui de ipso nomine carnali superbia gloriantur, sed secundum spiritum fidei, quo non illi. Scimus enim nos fuisse promissos, quando ei dixit deus, Patrem multarum gentium posui te. Et quàm multa de hac re dicat Apostolus, nouimus. Dicimus enim, inquit, quoniam deputata est Abrahæ fides ad iusticiam. Quo modo ergo deputata est? An cum in circuncisione esset, an cum esset in præpucio? Non in circuncisione sed in præpucio. Et signum accepit circuncisionis signaculum iusticiæ fidei quæ est in præpucio, vt sit pater omnium credentium per præpucium, vt deputetur & illis ad iusticiam, vt sit pater circuncisionis, non iis solum qui ex circuncisione sunt, sed & iis qui sequuntur vestigia fidei quæ est in præpucio patris nostri Abraham. Et paulopost, Ideo inquit ex fide, vt secundum gratiam firma sit promissio omni semini, non ei tantum quod ex lege est, sed & ei quod ex fide est Abraham, qui est pater omnium nostrum, sicut scriptum est, Quia patrem multarum gentium posui te. Item ad Galatas, Abraham, inquit, credidit deo & deputatum est illi ad iusticiam. Intelligite ergo quoniam qui ex fide, hi sunt filij Abraham. Prouidens autem scriptura, quia ex fide iustificat gentes deus, prænunciauit Abrahæ, quia benedicentur in te omnes gentes, ita vt qui ex fide sunt benedicantur cum fideli Abraham. Iam aliquanto post in eadem Epistola, Fratres, inquit, secundum

Margin: K; Roma. 7.; Matth. 22.; L.; Roma. 2.; M; Gene. 17.; Roma. 4.; Gene. 17.; Galat. 3.

A secundum hominem dico, tamen hominis confirmatum testamentum nemo irritum facit aut superordinat. Abrahæ dictæ sunt promissiones & semini eius. Non dicit, & seminibus, tanquam in multis, sed tanquam in vno, & semini tuo quod est Christus. Item paulo post, Omnes enim vos, inquit, vnum estis in Christo Iesu. Si autem vos estis Christi, ergo Abrahæ semẽ estis secundum promissionem hæredes. Secundum istum ergo intellectum Apostolicum inueniuntur Iudæi, qui Christiani non sunt, cum ex carne Abrahæ originem ducant, nõ esse filij Abrahæ. Cum enim dicit: Intelligite ergo, quoniam qui ex fide, hi sunt filii Abrahæ: profecto significat eos qui ex fide non sunt, non esse filios Abrahæ: Ac per hoc nisi Iudæis eo modo sit pater Abrahã quo modo est nobis, quid eis prodest, quòd de carne eius exorti sunt, & nomen sine virtute † tenuerunt? Cum autem ad Christum transeunt & incipiunt esse ex fide filij Abrahæ, tunc erunt Iudæi, nõ in manifesto, sed in abscondito, circuncisione cordis, spiritu non litera, quorum laus non fit ex hominibus, sed ex deo. Ab hac autem fide alienati, in ramis fractis deputabuntur ex il-

† veritate.

B la olea, in cuius radicem idem dicit Apostolus inseri oleastrum, id est, gentes, quod vtiq; non fit per carnem, sed per fidem: neque per legem, sed per gratiam: nec per literam, sed per spiritum: neq; carnis circuncisione, sed cordis: nec in manifesto, sed in abscõdito: nec laude ex hominibus, sed ex deo, vt sit vnusquisq; Christianus sicut nõ carnalis, sed spiritalis Abrahæ filius: ita nõ carnalis, sed spiritalis Iudæus: nec carnalis sed spiritalis Israëlita. Nam & de isto nomine sic Apostolus loquitur: Non enim omnes qui ex Israël hi sunt Israël, neque qui sunt semen Abraham, omnes filij: sed in Isaac vocabitur tibi semen: hoc est, nõ ij qui filij carnis hi filij dei, sed filij promissionis deputantur in semen. Nónne mirabilia magna sunt ista profundumq; mysteriũ, vt multi ex Israël non nati, sint Israël: & multi non sint filij, cum sint semen Abrahæ? Quo modo enim non sunt, quo modo sunt†, nisi quia nõ sunt filij promissionis ad Christi gratiam pertinentes, sed filij carnis nomen inane gestantes: ac per hoc nec illi sunt Israël sicut sumus nos, nec nos sumus Israël sicut sunt illi. Nos enim sumus secundum spiritalem regenerationem, illi secun-

Roma.9.

† talis, quo modo nos sumus.

C dum carnalem generationem. Intuendum est quippe ac discernendum, alium esse Israël, qui propter carnem nomen accepit, alium vero, qui propter spiritũ rem, quę illo nomine significatur obtinuit. Nunquid enim ex Agar ancilla Saræ nati sunt Israëlitæ? Nónne Hismaël ex illa natus est, & non Israëlitarum (sed Hismaëlitarũ) gentem suo semine propagauit? De Sara nanque venit Israël per Isaac, qui ex promissione natus est Abrahæ. Tamẽ cum secundum propaginem carnis se ita res habeat, venitur ad intellectum spiritalem, & inueniuntur ad Saram nõ pertinere carnales Israëlitę, qui ex illa carnis originem ducunt, & pertinere ad eam potius Christiani, qui non secundum Hismaël filij sunt carnis, sed secundum Isaac filij sunt promissionis, non ad ipsius Isaac carnale semen, sed ad spiritale mysteriũ pertinentes. Ita quippe ad Galatas Apostolus loquitur: Dicite mihi sub lege esse volentes, legem non audistis? Scriptum est enim, quòd Abraham duos filios habuit, vnum de ancilla, & vnum de libera. Sed ille quidem qui de ancilla, secundum carnem natus est: qui autem de libera, per repromissionem, quæ sunt in allegoria. Hæc enim sunt duo testamenta. Vnum quidem à monte Sina in seruitutem generans, quod est Agar. Sina enim

Gala.4.

mons est in Arabia, qui coniunctus est huic, quæ nunc D est Hierusalem, & seruit cum filiis suis. Quæ autem sursum est Hierusalem libera est, quæ est mater nostra. Scriptum est enim, Lætare sterilis quæ non paris, erumpe & exclama quæ non parturis, quia multi filij desertæ magis quàm eius quæ habet virum. Nos autem fratres secundum Isaac promissionis filij sumus. Sed sicut tunc qui secundum carnem natus fuerat, persequebatur eum qui secundum spiritum, ita & nunc. Sed quid dicit scriptura: Eiice ancillam & filium eius. Non enim hæres erit filius ancillæ cum filio liberæ. (Nos autem fratres non sumus ancillæ filij, sed liberæ): qua libertate Christus nos liberauit. Ecce secundum istam spiritalem atque Apostolicam intelligentiam nos potius pertinemus ad liberam Saram, qui ex illa nullam carnis propaginem trahimus. Iudæi autem qui ex illa carnis propaginem trahunt, ad Agar potius ancillam pertinere monstrantur, de qua carnis propagationem non trahunt. In nepotibus etiam Abrahæ & Saræ, id est, filiis Isaac & Rebeccæ, illis geminis Esaü & Iacob, qui postea vocatus est Israël, Hoc ipsum magnum & profundum mysterium reperitur. De quo idem Apo- E stolus loquens, cum per Isaac promissionis filios commemorasset ad Christi gratiam pertinentes. Non solum autem illa, inquit, sed & Rebecca ex vno concubitu habens Isaac patris nostri. Nondum enim natis, nec qui egerint aliquid boni aut mali, vt secundum electionem propositum dei maneret, non ex operibus, sed ex vocante dictum est ei, quia maior seruiet minori, sicut scriptum est, Iacob dilexi, Esaü autem odio habui. Hæc certe doctrina Apostolica atque Catholica satis euidenter indicat nobis, secundum originem carnis ad Saram Iudæos, id est, Israëlitas, (ad Agar vero Ismaëlitas) pertinere. Secundum autem mysterium spiritus ad Saram Christianos, ad Agar Iudæos. Item secundum originẽ carnis ad Esaü, qui dictus est etiam Edom, gentem Idumæorũ, ad Iacob autem qui dictus est etiam Israël, gentem Iudæorũ. Porrò secundum mysterium spiritus, ad Esaü Iudæos, ad Israël pertinere Christianos. Ita quippe impletur quod scriptum est: Maior seruiet minori: id est, prior natus populus Iudæorum, posteriori nato populo Christianorum. Ecce quemadmodum sumus Israël adoptione diuina, non humana cogna- F tione gloriantes, nec in manifesto, sed in occulto, nec litera sed spiritu, nec carnis, sed cordis circuncisione Iudæi. Quæ cum ita se habeant, non tamen debemus consuetudinem sermonis humani inepta loquacitate confundere, & in rebus discernendis frequentata vocabula perturbata significatione miscere, vt eos qui Christiani sunt, & appellatione vsitatissima Christiani vocantur, insolito vocabulo aliquis affectet appellare Iudæos: vel cum sit ipse vocetúrque Christianus, Israëlitæ potius nomine delectetur, & quod in mysterio debet semper intelligere, parcius autem vel proferre, hoc in quotidiana loquendi consuetudine magis eligat frequentare inepta insolentia, & si dici potest imperita scientia. Nunquid enim Apostoli, per quos ea didicimus ista nesciebant, quo modo nos potius simus semen Abrahæ secundum Isaac promissionis hæredes, & Iudæi spiritu non litera, cordis circuncisione non carnis, & non secundum carnem Israël, sed Israël dei? Sciebant vtiq; ista multo sapientius certiusq; quàm nos, & tamẽ in loquendi cõsuetudine Iudæos & Israëlitas eos appellabant, qui secundum carnem de Abrahæ stirpe tunc existebant. Nanque ait Apostolus, Iudæi

Esa.54.

Roma.9.

Malach.1.

1.Cor.1.

signa petunt, & Græci sapientiam quærunt: Nos autem prædicamus Christum crucifixum, Iudæis quidem scandalum, gentibus autem stulticiam. Ipsis autem vocatis Iudæis & Græcis, Christum dei virtutem & dei sapientiam. Quod dixit Græcos, hos etiam gentium nomine significauit, eo quòd hæc lingua maxime excellit in gentibus. Iudæos tamen ipsos vocauit, quos omnes hoc nomine appellauit. Nam si Christiani ipsi sunt Iudæi, Christianis est ergo scandalum Christus crucifixus, de quo dictum est, Iudæis quidem scandalum. Quis hoc nisi insanissimus senttiat? Item dicit: Sine offensione estote Iudæis & Græcis & Ecclesiæ dei. Quo modo ista distingueret, si & Ecclesiam dei in quotidiana loquendi consuetudine Iudæos appellare deberet? Item ait: Quos & vocauit nõ solum ex Iudæis, sed etiam ex gentibus. Quo modo vocauit ex Iudæis si potius ex non Iudæis vocauit vt essent Iudæi? Item de Israëlitis, Quid ergo dicemus, inquit? Quia gentes quæ non sectabantur iusticiam, apprehenderũt iusticiam, (iusticia autem quæ ex fide est:) Israël autem persequens legem iusticiæ, in legem iusticiæ non peruenit. Quare? Quia non ex fide, sed quasi ex operibus. Offenderunt enim in lapidem offensionis. Item ad Israël autem quid dicit? Tota die extendi manus meas ad populum non credentem & contradicentem. Et secutus adiungit, Dico ergo: Nunquid repulit deus plebem suam? Absit. Nam & ego Israëlita sum ex semine Abrahæ de tribu Beniamin. Non repulit deus plebem suam quam præsciuit. Quo modo hic appellauit Apostolus Israël non credentem, & contradicentem, si Christiani sunt Israël: vel quo modo se appellauit Israëlitam? Nunquid ex eo quòd Christianus factus erat? Non vtique, sed ex eo quòd secundum carnem fuerat ex semine Abraham, de tribu Beniamin, quod non sumus nos secundum carnẽ, quamuis secundum fidem simus semen Abrahæ, ac per hoc & Israël. Sed aliud est quod agnoscit altioris intelligẽtia sacramenti, aliud quod exposcit quotidiana consuetudo vocabuli. Denique Aptius iste nescio quis de quo scripsisti quòd doceat Iudaizare Christianos, eo modo si sicut insinuauit sanctitas tua, Iudæum & Israëlitam vocat, vt ab eis † prohibeat, à quibus pro temporis illius congruentia lex per sanctum famulum dei Moysem data prohibebat, & cæteras illius tẽporis obseruationes iam nunc apud Christianos abolitas remotasq; persuadeat, quas vmbras futurorum appellat Apostolus, vt & prophetia in illis intelligatur, & eorum obseruatio iam euacuata monstretur: vnde apparet quare se iste Aptius velit Israëlitam Iudæúmque vocitari, non spiritaliter sed omnino carnaliter. Nos autem nec illis obseruationibus quæ nouo testamento reuelato euacuatæ sunt, tenemur obstricti, & præcepta legis huic etiam tempori necessaria, qualia sunt, Non adulterabis, non homicidium facies, non concupisces, & si quod est aliud mandatum, quod in hoc sermone recapitulatur, Diliges proximum tanquam teipsum, non viribus humanis, quasi nostram constituentes iusticiam, sed gratia dei per Iesum Christum dominum nostrum, in ea iusticia quæ nobis ab illo est obseruanda esse didicimus, docemus. Nec tamen ideo nos negamus semen Abrahæ, quibus dicit Apostolus: Vos ergo Abrahæ semen estis, aut Iudæos in abscondito, de qualibus idem dicit: Non enim qui in manifesto Iudæus est, neque quæ in manifesto in carne est circuncisio, sed qui in abscondito Iudæus est, & circuncisio cordis, quæ est spiritu nõ litera, cuius laus nõ ex hominibus, sed ex deo est, aut Israëlitas spiritales, ad eum scilicet pertinentes, cui mi- K
nori prædictum est seruiturum esse maiorem. Sed hæc vocabula nobis non indecenter imponimus, eaq; mysteriorum intelligẽtia continemus, non verborum insolentia ventilamus.

Nectarius Augustinum rogat, vt intercedat pro suis ciuibus. *Epistola* CCI.

DOMINO insigni & merito suscipiendo fratri Augustino Episcopo, Nectarius. Quanta sit charitas patriæ, quoniã nosti prætereo. Sola est enim quæ parentum iure vincat affectum. Cui si vllus esset consulendi modus aut finis bonis, digne iam ab eius muneribus meruimus excusari. Sed quoniam crescit in dies singulos dilectio & gratia ciuitatis, quantumq; ætas fini proxima est, tantum incolumem ac florentẽ relinquere patriam cupimus, idcirco gaudeo primum quòd apud instructum disciplinis omnibus virum mihi hic est sermo institutus. In Calamensi colonia multa sunt quæ merito diligamus, vel quòd in ea geniti sumus, vel quod eidem magna contulisse videmur officia. Hæc ergo domine præstantissime & merito suscipiende, nõ leui populi sui errato pro- L
lapsa est. Quod quidẽ si iuris publici rigore metiamur, debet plecti seueriori censura. Sed Episcopum fas non est nisi salutem hominibus impertire, & pro statu meliore causis adesse, & apud omnipotentẽ deum veniam aliorum mereri delictis. Quamobrem quanta possum supplicatione deposco, vt si defendenda res est, innoxius defendatur, ab innocentibus molestia separetur. Præsta hoc quod secundum naturam tuã peruides postulari: de damnis facilis potest haberi taxatio, tantum supplicia deprecamur. Acceptior deo viuas domine insignis & merito suscipiende frater.

In ciuitate quadam Idololatra, contra recens Cæsaris edictum, per occasionem sacrorum suorum impetum fecerant in Christianos: trucidatis aliquot, ac spoliatis multis: quum ob tam immane facinus formidarent Cæsaris iram, Nectarius rogat Augustinum, vt intercedat, ne innocentes cum nocentibus plecterentur. Augustinus respondet, illic alios nocentiores, alios minus nocentes, alios nocentissimos inueniri posse, innocentem neminem. Promittit tamen, vt resipiscentibus parcatur, & cum nocentibus etiam agatur mitius, sed hactenus, ne cæteri impunito exemplo M
ad audenda similia prouocentur.

Epistola CCII.

DOMINO eximio meritòque honorabili fratri Nectario Augustinus. Iam senio frigescentibus membris, feruere animum tuum patriæ charitate nec miror sed laudo, téque non tantum non tenere memoriter, verumetiam vita ac moribus demonstrare, quod nullus sit patriæ cõsulendi modus aut finis bonis, non inuitus immo etiam libens accipio. Vnde supernæ cuiusdam patriæ, in cuius sancto amore pro nostro modulo inter eos quibus ad illam capessendam consulimus, periclitamur atque laboramus, talem etiam teipsum ciuem habere vellemus: vt eius portiunculæ in hac terra peregrinanti, nullum consulendi modum finèmque censeres, tanto effectus melior, quanto meliori ciuitati officia debita prærogares, in eius æterna pace nullum gaudendi finem inuenturus, cuius ad tempus laboribus nullum tibi finem statueris consulendi. Verum hoc donec fiat, neque enim desperandum est illam te patriam posse acquirere, vel iam acquirendam prudentissime cogitare, ad quam te pater etiam qui in ista genuit antecessit. Hoc

A donec fiat, da nobis veniam si propter patriam nostrā
quam cupimus nunquam relinquere, contristamus pa-
triam tuam quam cupis florentem relinquere: de cuius
quidem floribus, si cum tua prudentia disputemus, non
est verendum ne tibi difficile persuadeatur, aut vero e-
tiam nō facile occurrat quemadmodum florere ciuitas
debeat. Commemorauit Poëta ille vestrarum clarissi-
mus literarum quosdam flores Italiæ: sed nos in vestra
patria non tam experti sumus quibus floruit terra illa vi
ris, quàm quibus arserit armis. Immo vero non armis
sed flammis, nec arserit, sed incenderit. Quod tantum
scelus si fuerit impunitum, nulla digna correctione pra
uorum florentem te patriam putas relicturum. O flores
non planè fructuū, sed spinarum. Compara nunc, vtrū
malis florere patriam tuam pietate an impietate, corre-
ctis moribus an securis ausibus: Compara ista & vide,
vtrum in patriæ tuæ amore nos vincas, vtrum eam ma-
gis veriusq; cupias florere quàm nos. Intuere paulu lum
ipsos de republica libros, vnde illum affectum aman-
tissimi ciuis ebibisti, quòd nullus sit patriæ consulendi
modus aut finis bonis. Intuere, obsecro te, & cerne
B quantis ibi laudibus frugalitas & continentia prædice-
tur, & erga coniugale vinculum fides, certíque honesti
ac probi mores, quibus cum præpollet ciuitas, vere flo-
rere dicenda est. Hi autem mores in Ecclesiis toto or-
be crescentibus, tanquam in sanctis auditoriis populo-
rū docentur atque discuntur, & maxime pietas, qua ve-
rus & verax colatur deus: qui hæc omnia, quibus ani-
mus humanus diuinæ societati ad inhabitandam æter-
nam cœlestemq; ciuitatem instruitur & aptatur, non so
lum iubet aggredienda, verumetiam donat implenda.
De diuinatione dæmonum, ca. 9. Inde est quod deorum multorum falsorumq; simula-
chra, & prædixit euersum iri, & præcepit euerti. Nihil
enim homines tam insociabiles reddit vitæ peruersita-
te, quàm illorum deorum imitatio, quales describūtur
& commendantur literis eorum. Denique illi doctissi-
mi viri qui rempublicam ciuitatémque terrenam qua-
lis eis esse debere videbatur, magis domesticis disputa-
tionibus requirebant vel etiam describebant, quàm pu-
blicis actionibus instituebant atq; formabant, egregios
atque laudabiles, quos putabant homines potius, quàm
deos suos imitando proponebant erudiendæ indoli iu
uenntis. Et reuera Terentianus ille adolescens, qui spe-
C ctans tabulam pictam in pariete, vbi pictura inerat de
adulterio regis deorum, libidinem qua rapiebatur sti-
mulis etiam tantæ authoritatis accendit, nullo modo
in illud flagitium vel concupiscendo laberetur, vel per-
petrando immergeretur, si Catonem maluisset imita-
ri quàm Iouem. Sed quo pacto id faceret cum in tem-
plis adorare cogeretur Iouem potius quàm Catonem?
Verum hæc ex Comœdia quibus impiorum luxus &
sacrilega superstitio conuinceretur, proferre forsitan
non debemus. Lege vel recole in eisdem libris quàm
prudenter disseratur, nullo modo potuisse scriptiones
& actiones recipi Comœdiarum, nisi mores recipien-
tium consonarent: ita clarissimorum virorum in re-
publica excellentium, & de republica disputantium au-
thoritate firmatur, nequissimos homines fieri deorum
imitatione peiores, non sanè verorum sed falsorum at-
que fictorum. At enim illa omnia quæ antiquitus de
vita deorum moribúsque conscripta sunt, longe aliter
sunt intelligenda atque interpretanda sapientibus. Ita
vero in templis populis congregatis, recitari huiusce-
modi salubres interpretationes heri & nudiustertius
audiuimus. Quæso te, siccine cæcum est humanum ge-
nus aduersus veritatem, vt tam aperta & manifesta D
non sentiat? Tot locis pingitur, funditur, tunditur, scul-
pitur, scribitur, legitur, agitur, cantatur, saltatur Iupi-
ter, adulteria tanta committens, quantum erat, vt suo
saltem Capitolio ista prohibens legeretur? Hæc mala
dedecoris impietatisq; plenissima, si nemine prohiben-
te in populis ferueant, adorentur in templis, rideantur
in theatris, cum his victimas immolant, vastetur pe-
cus etiam pauperum, cum hæc histriones agunt & sal-
tant, effundantur patrimonia diuitum, ciuitates flore-
re dicuntur. Horum planè florum non terra fertilis,
non aliqua opulens virtus, sed illa dea Flora digna ma- *Flora.*
ter inuenta est, cuius ludi scenici tam effusiore & li-
centiore turpitudine celebrantur, vt quiuis intelligat
quale dæmonium sit quod placari aliter non potest, ni-
si illic non aues, non quadrupedes, non denique san-
guis humanus, sed multo scelestius pudor humanus
tanquam immolatus intereat. Hæc dixi propter quod
scripsisti, Quantum tibi ætas fini proxima est, cupere
te vt patriam tuam incolumē ac florentem relinquas.
Tollantur iam ista omnia vana & insana, conuertan-
tur homines ad verum dei cultum moresque castos E
& pios, tunc patriam tuam florentem videbis, non o-
pinione stultorum, sed veritate sapientium, cum hæc
patria carnalis generationis tuæ, portio fuerit illius pa-
triæ, cui non corpore sed fide nascimur, vbi omnes san
cti & fideles dei post labores, velut hyemales vitæ hu-
ius, interminata æternitate florebunt. Nobis itaq; cor-
di est, neque Christianam amittere mansuetudinem,
neque perniciosum cæteris imitationis exemplum in
illa ciuitate relinquere. Quo modo id agamus, aderit
deus, si eis nō ita grauiter indignetur. Alioquin & man-
suetudo, quam seruare cupimus, & disciplina qua vti
moderate nitimur impediri potest, si deo aliud in oc-
culto placet, siue iudicanti hoc tantum malum flagello
acriore plectendum, siue etiam vehementius irascen-
ti, si non correctis nec ad se conuersis ad tempus esse
voluerit impunitum. Præscribit nobis quodam modo
prudentia tua de persona episcopali, & dicis patriam
tuam non leui populi sui errato prolapsam. Quod qui-
dem si iuris publici rigore metiamur, debet plecti seue-
riori censura. Sed Episcopum, inquis, fas non est, nisi sa-
lutem hominibus impertire, & pro statu meliore cau-
sis adesse, & apud omnipotentem deum veniam alio- F
rum mereri delictis. Hæc omnino seruare conamur, vt
seueriore censura nemo plectatur, neque à nobis, ne-
que ab alio vllo intercedentibus nobis: salutem homi-
nibus cupimus impertire, quæ posita est in recte viuen-
di fœlicitate, non in male faciendi securitate. Veniam
quoque non tantum nostris, verum & aliorum insta-
mus delictis mereri, quod impetrare nisi pro correctis
omnino non possumus. Adiungis etiam & dicis: Quan
ta possum supplicatione deposco, vt si defendenda res
est, innoxius defendatur, ab innocentibus molestia se-
paretur. Accipe breuiter quæ commissa sint, & noxios
ab innocentibus ipse discerne. Contra recentissimas
leges, Calendis Iunus sexto † Paganorum sacrilega so- *† festo.*
lennitas agitata est, nemine prohibente, tam insolen-
ti ausu, vt quod nec Iuliani temporibus factum est, pe-
tulantissima turba saltantium in eodem prorsus vi-
co ante fores transiret Ecclesiæ. Quam rem illicitis-
simam atque indignissimam clericis prohibere tentan
tibus, Ecclesia lapidata est. Deinde post dies ferme
octo, cum leges notissimas Episcopus ordini replicas-
set, & dum ea quæ iussa sunt, velut implere disponunt,

iterum Ecclesia lapidata est. Postridie nostris ad im-
ponendum perditis metum, quod videbatur apud acta
dicere volentibus publica iura negata sunt. Eodèmque
ipso die, ne vel diuinitus terrerētur, grando lapidatio-
nibus reddita est: qua transacta, continuo tertiam lapi-
dationem, & postremo ignes Ecclesiasticis tectis atque
hominibus intulerunt, vnum seruorum dei qui ober-
rans occurrere potuit occiderunt, cæteris partim vbi
potuerant latitantibus, partim quò potuerant fugien-
tibus, cum interea contrusus atque coarctatus quodam
loco se occultaret Episcopus, vbi se ad mortem quæren
tium voces audiebat sibiq; increpantium, quòd eo non
inuento gratis tantum perpetrassent scelus. Gesta sunt
hæc ab hora ferme decima vsque ad noctis partem nō
minimam. Nemo compescere, nemo subuenire tenta-
uit illorum quorum esse grauis posset authoritas, præ-
ter vnum peregrinum, per quem & plurimi serui dei de
manibus interficere conantium liberati sunt, & multa
extorta prædantibus: per quem clarum factū est, quàm
facile illa vel omnino nō fierent vel cœpta desisterent,
si ciues maximeq; primates ea fieri perficiq; vetuissent.
Proinde in vniuersa illa ciuitate non innocentes à no-
centibus, sed minus nocentes à nocentioribus poteris
fortasse discernere. Nam in paruo peccato illi sunt, qui
metu deterriti, maximéque ne offenderent eos, quos in
illo oppido plurimum posse & inimicos Ecclesiæ no-
uerant, opem ferre non ausi sunt. Scelerati autem om-
nes, quibus etsi non facientibus, neq; immittentibus, ta-
men volentibus ista commissa sunt, sceleratiores qui
commiserunt, sceleratissimi qui immiserūt. Sed de im-
missione suspicionem putemus esse non veritatem: nec
ea discutiamus quæ nisi tormentis eorum per quos in-
quirūtur inueniri omnino non possunt. Demus etiam
veniam timori eorum qui potius deum pro Episcopo
& seruis eius deprecandum, quàm potentes inimicos
Ecclesiæ offendendos esse putauerunt. Quid eos qui re-
stant, nullâne censes disciplina coërcendos, & propo-
nendum existimas impunitum tam immanis furoris
exemplum? Non præterita vendicando pascere irā no-
stram studemus, sed misericorditer in futurum consu-
lendo satagimus. Habēt homines mali, vbi & per Chri
stianos non solum mansuete, verumetiam vtiliter salu-
briterque plectantur. Habent enim quòd corpore in-
columi viuunt, habent vnde viuunt, habent vnde ma-
le viuunt. Duo prima salua sint, vt quos pœniteat sint,
hoc optamus, hoc quantum in nobis est etiam impen-
sa opera instamus. Tertium vero si deus voluerit tan-
quam putre noxiúmque resecari, valde misericorditer
puniet. Si autem vel amplius voluerit, vel ne hoc qui-
dem permiserit, altioris & profecto iustioris consilij
ratio penes ipsum est, à nobis curam officiúmque opor
tet impendi, quousque videre conceditur, deprecanti-
bus eum, vt animum nostrum approbet, quo cūctis vo-
lumus esse consultum, nihilque fieri sinat, per nos quod
& nobis & Ecclesiæ suæ non expedire longe melius no
uit ipse quàm nos. Modo cum apud Calamam essemus,
vt nostri in tam graui dolore, vel consolarentur affli-
cti, vel sedarentur accensi, quantum potuimus quod in
tempore oportuisse existimauimus, cum Christianis e-
gimus. Deinde etiam ipsos Paganos mali tanti caput
& causam petentes, vt ab eis videremur admisimus, vt
hac occasione admoneremus eos, quid facere deberent
si saperent, non tantum pro remouenda præsenti soli-
citudine, verumetiam pro inquirenda salute perpetua:
multa à nobis audierunt, multum etiam ipsi rogaue-
runt, sed absit vt tales serui simus, quos ab eis rogari de- K
lectet, à quibus noster dominus nō rogatur. Vnde per-
uides pro viuacitate mentis tuæ, ad hoc esse nitendum
seruata mansuetudine & moderatione Christiana, vt
aut cæteros deterreamus eorum imitari peruersitatem,
aut cæteros optemus eorū imitari correctionem. Dam-
na quæ illata sunt, vel tolerantur à Christianis, vel re-
sarciuntur per Christianos. Animarum vero lucra qui-
bus acquirendis cum periculo etiam sanguinis inhia-
mus, & in loco illo quæstuosius prouenire, & alijs locis
illo exemplo non impediri desyderamus. Dei miseri-
cordia nobis præstet de tua salute gaudere.

Augustinus presbyter Maximino Episcopo Donatistæ, qui diaconum orthodoxum baptizasse dicebatur, vt aut fateatur factum, aut profiteatur se orthodoxum, inuitans illum vel ad colloquium, vel ad rescribendum, vt concordia Ecclesiæ sarciatur.

Epistola CCIII.

DOMINO dilectissimo & honorabili fratri
Maximino, Augustinus presbyter Ecclesiæ ca-
tholicæ in domino salutem. Priusquam ad
rem veniam, de qua tuæ beneuolentiæ scribere volui, L
tituli huius epistolæ, ne vel te vel alium quempiam mo
ueat, rationem breuiter reddam. Domino scripsi, quia *Galat.3.*
scriptum est: Vos in libertatem vocati estis fratres,
tantum ne libertatem in occasionem carnis detis, sed
per charitatem seruite inuicem. Cum ergo vel hoc
ipso officio literarum per charitatem tibi seruiam, non
absurde te dominum voco propter vnum & verum
dominum nostrum, qui nobis ista præcepit. Dile-
ctissimo autem quod scripsi, nouit deus quòd non so-
lum te diligam, sed ita diligam vt meipsum: quando-
quidem bene mihi sum conscius, bona me tibi optare
quæ mihi. Honorabili vero quod addidi, non ad hoc
addidi vt honorarem Episcopatum tuum, mihi enim
Episcopus non es, neque hoc cum contumelia dictum
acceperis, sed ex animo, quo in ore nostro debet esse,
est est, non non. Neque enim ignoras, aut quisquam
hominum qui nos nouit ignorat, neque te esse episco-
pum meum, neque me presbyterum tuum. Honorabi-
lem igitur ex ea regula te libenter appello qua noui te
esse hominem, & noui hominem ad imaginem dei & *Gene.1.*
similitudinem factum, & in honore positum ipso or-
dine & iure naturæ, si tamen intelligendo quæ intelli- M
genda sunt seruet honorem suum. Nam ita scriptum
est: Homo in honore positus non intellexit, compara- *Psal.48.*
tus est iumentis insensatis, & similis factus est illis. Cur
ergo te honorabilem inquantum homo es non appel-
lem, cum præsertim de tua salute, atque correctione
quandiu in hac vita es desperare non audeam? Fra-
trem vero vt vocem, non te latet præceptum nobis esse
diuinitus, vt etiam eis qui negant se fratres nostros esse
dicamus: Fratres nostri estis: & hoc vehementer valet
ad causam propter quā scribere volui fraternitati tuæ.
Iam enim reddita ratione, cur epistolæ talem ianuam
fecerim, audi placidissime quæ sequuntur: Ego cum in
ista regione consuetudinem hominum lugendam atq;
plangendam, qui cum Christiano nomine glorientur,
Christianos rebaptizare non dubitant, quibus verbis
poteram detestarer, non defuerunt laudatores tui, qui
mihi dicerent te ista non facere. Fateor primo non cre-
didi. Deinde consyderans posse fieri, vt animam hu-
manam de futura vita cogitantem dei timor inuade-
ret, vt se ab scelere apertissimo temperaret, gratula-
tus credidi quòd tali proposito ab ecclesia catholica
nolueris

A noluerìs eſſe nimis alienus. Quærebam ſanè occaſionem loquendi tecum, vt ſi fieri poſſet ea quæ parua remanſerat, inter nos diſſenſio tolleretur. Cum ecce ante paucos dies diaconum noſtrum Mutugennenſem te rebaptizaſſe nunciatum eſt. Dolui vehementer, & illius miſerabilem lapſum, & tuum frater inopinatum ſcelus. Noui enim quæ ſit Eccleſia catholica. Gentes ſunt hæreditas Chriſti, & poſſeſſio Chriſti termini terræ. Noſtis & vos, aut ſi non noſtis, aduertite, facillime à volentibus ſciri poteſt. Rebaptizare igitur hæreticum hominem, qui hæc ſanctitatis ſigna perceperit, quæ Chriſtiana tradidit diſciplina, omnino peccatum eſt. Rebaptizare autem catholicum, immaniſſimum ſcelus eſt. Tamen non adeo credens, quia de te mihi bene perſuaſum tenebam. Mutugennam ipſe perrexi: & eum quidem miſerum videre non potui: à parentibus vero eius audiui quòd veſter iam etiam diaconus factus ſit. Et tamen tam bene adhuc de tuo corde ſentio, vt eum rebaptizatum eſſe non credam. Quare te frater dilectiſſime per diuinitatem & humanitatem domini noſtri Ieſu Chriſti obſecro, vt reſcribere mihi di-
B generis quid geſtum ſit. Et ſic reſcribere, vt noueris me in Eccleſia fratribus noſtris epiſtolam tuam velle recitare. Quod ideo ſcripſi, ne cum id poſtea facerem, quod me non ſperares eſſe facturum, offenderem charitatem tuam, & iuſtam de me apud communes amicos querelam deponeres. Quid ergo te impediat ad reſcribendum non video. Si enim rebaptizas, nihil eſt quod homines de tuo collegio formides, cum id te reſcripſeris facere, quod te illi facere etiam ſi nolles iuberent. Cum autem id quantis potueris documentis faciendum eſſe defenderis, non ſolum non ſuccenſebunt, ſed etiam prædicabunt. Si autem non rebaptizas, arripe libertatem Chriſtianam frater Maximine, Arripe quæſo te: non cuiuſquam hominis in contemplatione Chriſti, aut reprehenſionem verearis, aut exhorreas poteſtatem. Tranſit honor huius ſeculi, tranſit ambitio. In futuro Chriſti iudicio, nec abſcidæ gradatæ, nec cathedræ velatæ, nec ſanctimonialium occurſantium atque cantantium greges adhibebuntur ad defenſionem, vbi cœperit accuſare conſcientia, & conſcientiarum arbiter iudicare. Quæ hic honorant ibi onerant, quæ hic releuant ibi grauant. Iſta quæ pro tempore propter
C Eccleſiæ vtilitatem honori noſtro exhibentur, defendentur forte bona conſcientia, defendere autem non poterunt malam. Quod ergo tam pio & tam religioſo animo facis, ſi tamen facis, vt Eccleſiæ catholicæ baptiſmum non iteres, ſed approbes potius tanquam vnius veriſſimæ matris, quæ omnibus gentibus, & regenerandis ſinum pandit, & regeneratis vbera infundit, tanquam vnius poſſeſſionis Chriſti, ſeſe vſque ad terræ terminos porrigentis, ſi hoc vere facis, cur non erumpis in exultantem & liberam vocem? Cur lucernæ tuæ tam vtilem ſplendorem premis ſub modio? Cur non diſciſſis atque abiectis veteribus pellibus timidæ ſeruitutis, Chriſtiana potius indutus fiducia exiſtis & dicis: Ego vnum baptiſmum noui, patris & filij & ſpiritus ſancti nomine conſecratum atque ſignatum? Hanc formam vbi inuenio neceſſe eſt, vt approbem: non deſtruo quod dominicum agnoſco, non exufflo vexillum regis mei. Veſtem Chriſti & qui diuiſerunt non violauerunt, & illi adhuc Chriſtum non reſurrecturum crediderant, ſed morientem videbant. Si à perſecutoribus veſtis non conſciſſa eſt pendentis in cruce, cur à Chriſtianis deſtruitur ſacramentum ſedentis in cœlo? Si veteris populi temporibus Iudæus eſſem, D quando alius eſſe melius non poſſem, accepiſſem vtique circunciſionem. Quod ſignaculum iuſticiæ fidei tantum illo tempore valuit, antequam domini euacuaretur aduentu, vt infantem filium Moyſi angelus præfocaſſet, niſi mater arrepto calculo circunciſiſſet puerum, & hoc ſacramento imminentem perniciem depuliſſet. Hoc ſacramentum etiam Iordanem fluuium refrænauit, & reduxit in fontem. Hoc ſacramentum ipſe dominus quanuis euacuauerit crucifixus, tamen natus accepit. Non enim ſingula † illa damnata ſunt, ſed ſuccedentibus opportunioribus deceſſerunt. Nam ſicut circunciſionem abſtulit domini primus aduentus, ſic baptiſmum auferet ſecundus aduentus. Sicut enim nunc poſteaquam venit libertas fidei, & remotum eſt ſeruitutis iugum, nullus Chriſtianus circunciditur carne: ſic tunc regnantibus iuſtis cum domino damnatiſq; impiis nemo rebaptizabitur: ſed illud quod iſta præfigurant, id eſt, circunciſio cordis, & mundatio conſcientiæ manebit in æternum. Si ergo illo tempore Iudæus eſſem, & veniret ad me Samaritanus, velletque illo errore derelicto, quē etiam dominus improbauit dicens: Vos adoratis quod neſcitis, nos adoramus quod ſci- E mus: quoniam ſalus ex Iudæis eſt. Vellet ergo Samaritanus, quē Samaritani circunciderant fieri Iudæus, vacaret certe iterationis audacia, & id quod apud hæreſim factum erat, quod præceperat deus, nó repetere ſed approbare cogeremur. Quod ſi in carne circuncisi hominis non inuenirem locum vbi circunciſionem repeterem, quia vnum eſt illud membrum: multo minus inuenitur locus in vno corde vbi baptiſmum Chriſti repetatur. Ideo qui duplicare baptiſmum vultis, neceſſe eſt omnino vt corda duplicia requiratis. Clama ergo recte te facere ſi non rebaptizas: & non ſolum ſine trepidatione, ſed etiam cum gaudio mihi inde reſcribe. Nulla te morum conſilia frater exterreant. Si enim hoc eis diſplicuerit, non ſunt digni, qui te habeant. Si autem placuerit, credimus de miſericordia domini, qui timentes ſibi diſplicere, & conantes placere nunquam deſerit, quòd inter vos & nos cito pax erit, ne propter honores noſtros, de qua ſarcina periculoſa ratio reddetur, miſeræ plebes credentes in Chriſtum habeāt in domibus ſuis communes cibos, & menſam Chriſti communē habere non poſſint. Nónne ingemiſcimus quòd F vir & vxor vt fideliter coniungant corpora ſua, iurant ſibi plerunq; per Chriſtum, & ipſius corpus Chriſti diuerſa communione dilaniant? Hoc tantum ſcandalum, tantus diaboli triumphus, tanta pernicies animarum, ſi per tuam modeſtiam & prudentiam & dilectionem, quam debemus ei qui pro nobis ſuum ſanguinem fudit, ablata de medio in his regionibus fuerit, quis explicet verbis quam tibi palmam præparet dominus, vt ad cætera membra ſananda quæ per totam Africam tabefacta miſerabiliter iacent, à te proficiſcatur tam imitabile medicinæ documentum? Quàm vereor quoniam cor meum videre non potes, ne tibi cum inſultatione potius quàm cum dilectione loqui videar. Sed certe amplius quid faciam non inuenio, niſi vt inſpiciendum ſermonem meum tibi offeram, animum deo. Tollamus de medio inania obiecta, quæ à partibus imperitis iactari contra inuicem ſolent: nec tu obiicias tempora Macariana, nec ego ſæuiciam Circuncellionum. Si hoc ad te non pertinet, nec illud ad me. Area dominica nondū ventilata eſt, ſine paleis eſſe non poteſt. Nos oremus, atq; agamus quantum poſſumus vt frumentum ſimus.

† ſignacula

Ioan. 4.

G Ego rebaptizato diacono nostro silere nō possum. Scio enim quàm mihi silentium perniciosum sit. Non enim cogito in Ecclesiasticis honoribus tēpora vētosa transigere, sed cogito me principi pastorum omnium, rationem de commissis ouibus redditurum. Si forte nolles vt hæc tibi scriberem, oportet te frater ignoscere timori meo. Multum enim timeo, ne me tacente & dissimulante, alij quoque rebaptizentur à vobis. Decreui ergo quantum vires & facultatem dominus præbere dignatur, causam istam sic agere, vt pacificis collationibus nostris omnes, qui nobis communicant nouerint, ab hæresibus aut schismatibus quantū catholica distet Ecclesia, & quantum sit cauenda pernicies vel zizaniorū vel præcisorum de vite domini sarmentorum. Quam collationem mecum si libenti animo susceperis, vt concordibus nobis amborum literæ populis recitentur, ineffabili exultabo lætitia. Si autem id æquo animo non accipis, quid faciam frater, nisi vt te quoque inuito Epistolas nostras populo catholico legā, quo esse possit instructior? Quod si rescribere dignatus non fueris, vel meas H solas legere decreui, vt saltem diffidentia vestra cognita rebaptizari erubescant. Neque id agam, cum miles pręsens est, ne quis vestrum arbitretur tumultuosius me agere voluisse, quàm ratio pacis desyderat, sed post abscessum militis, vt omnes qui nos audiunt intelligant, non hoc esse propositi mei, vt inuiti homines ad cuiusquam communionē cogantur, sed vt quietissime quærentibus veritas innotescat. Cessabit à nostris partibus timor temporalium potestatum. Cesset etiam à vestris partibus terror congregatorum Circuncellionum. Re agamus, ratione agamus, diuinarum scripturarum authoritatibus agamus, quieti atque tranquilli quantum possumus petamus, quæramus, pulsemus, vt accipiamus & inueniamus, & aperiatur nobis, ne forte fieri possit, vt adiuuante domino concordes conatus & orationes nostras, tanta deformitas atque impietas Africanarum regionum de vestris terris incipiat aboleri. Si non credis post discessum militum me velle agere, post discessum militum tu rescribe. Si enim ego præsente milite literas meas legere populo voluero, prolata Epistola mea demonstrabit me fidei violatorem. Quod misericor- I dia domini auertat à moribus atq; instituto meo, quod mihi per iugum suum inspirare dignatus est. Episcopus meus beneuolentiæ tuæ fortasse potius literas misisset, si esset præsens, aut ego illo vel iubente vel permittente scripsissem. Sed illo absente cum diaconi rebaptizatio recens esse dicitur, frigescere actionem ipsam dilatione non passus sum, de fraterna & vera morte acerbissimi doloris aculeis excitatus. Quem dolorem meum adiuuante misericordia & prouidentia domini, pacis fortasse compensatio lenitura est. Deus & dominus noster tibi mentem pacatam inspirare dignetur, domine dilectissime frater.

Augustinus Donato presbytero Donatistæ, qui cum citaretur ad concilium, conatus sit sibi vim inferre, suadet vt re sobrie perpensa resipiscat, docens prauam voluntatem recte cogi ad meliora.

Epistola CCIIII.

DONATO presbytero partis Donati, Augustinus Episcopus Ecclesiæ catholicæ. Si posses videre dolorem cordis mei & solicitudinē pro salute tua, fortassis misereris animæ tuæ placens deo in audiendo verbo, non nostro sed ipsius, nec eius scripturas sic in memoria tua figeres, vt contra eas cor clauderes. Displicet tibi quia traheris ad salutē, cum tam multos nostros ad perniciem traxeris. Quid K enim volumus nisi te comprehēdi & præsentari & seruari ne pereas? Quod autem in corpore læsus es, ipse tibi fecisti: Qui iumento tibi mox admoto vti noluisti, & te ad terram grauiter collisisti. Nam vtiq; alius, qui adductus est tecum, collega tuus illæsus venit, qui talia sibiipse non fecit. Sed neq; hoc putas tibi fieri debuisse, quia neminem existimas cogendum esse ad bonū. Attende quid Apostolus dixerit: Qui Episcopatum desyderat, bonum opus concupiscit: Et tamen tam multi vt Episcopatum suscipiant tenentur inuiti, perducuntur, includuntur, custodiuntur, patiuntur tanta quæ nolunt donec eis assit voluntas suscipiendi operis boni. Quanto magis vos ab errore pernicioso, in quo vobis inimici estis, trahendi estis, & perducendi ad veritatē vel cognoscendam vel eligendam, non solum vt honorem salubriter habeatis, sed etiam ne pessime pereatis? Dicis deum dedisse liberum arbitrium. Ideo non debere cogi hominem nec ad bonum. Quare ergo illi de quibus supra dixi coguntur ad bonum? Attende ergo quod cō syderare non vis. Ideo voluntas bona misericorditer L impenditur, vt mala voluntas hominis dirigatur. Nam quis nesciat nec damnari hominem, nisi merito malæ voluntatis, nec liberari, nisi bonam habuerit voluntatem? Non tamen ideo qui diliguntur, malæ suæ voluntati impune & crudeliter permittendi sunt, sed vbi potestas datur, & à malo prohibendi, & ad bonum cogendi. Nam si voluntas mala semper suæ permittenda est libertati, quare Israelitæ recusantes & murmurantes tam duris flagellis à malo prohibebantur, & ad terram promissionis compellebantur? Si voluntas mala suæ permittenda est libertati, quare Paulus nō est permissus vti pessima voluntate, qua persequebatur Ecclesiā, sed prostratus est vt excæcaretur, & excæcatus est vt mutaretur, mutatus vt mitteretur, missus vt qualia fecerat in errore, talia pro veritate pateretur? Si voluntas mala semper suæ permittenda est libertati, quare monetur pater in scripturis sanctis, filium durum non solum verbis corripere, sed etiam latera eius tundere, vt ad bonam disciplinam coactus & domitus dirigatur? Vnde item dicit: Tu quidem percutis eum virga, animam autem eius liberas à morte. Si mala voluntas semper suæ permittenda est libertati, quare corripiuntur negligentes M pastores, & dicitur eis: Errantem ouem non reuocastis, perditam non inquisistis? Et vos oues Christi estis, characterem dominicum portatis in sacramento quod accepistis, sed erratis & peritis. Non ideo vobis displiceamus, quia reuocamus errantes, & quærimus perditos. Melius enim facimus voluntatem domini monentis, vt vos ad eius ouile redire cogamus, quàm consentiamus voluntati ouium errantium, vt perire vos permittamus. Noli ergo iam dicere quod te assidue audio dicere: Sic volo errare, sic volo perire. Melius enim nos hoc omnino non permittimus quantū possumus. Modo quòd te in puteum vt morereris misisti, vtiq; libera voluntate fecisti. Sed quàm crudeles essent serui dei, si huic malæ tuæ voluntati te permitterent, & non te de illa morte liberarent? Quis eos nō merito culparet? quis non impios recte iudicaret? Et tamen tu te volens in aquam misisti vt morereris. Illi te nolentem de aqua leuauerunt ne morereris. Tu fecisti secundum voluntatē tuam, sed in perniciem tuam. Illi contra voluntatem tuam, sed propter salutem tuam. Si ergo salus ista corporalis sic custodienda est, vt etiam in nolentibus ab eis, qui eos diligunt seruetur, quanto magis illa spiritalis

Marginal notes: 23.q.4.displicet. — 1.Time.3. — Eccle.30. Prouer.23. — 1. de Ciuit. dei.ca.17.

A talis, in cuius desertione mors æterna metuitur? Quanquam in ista morte, quam tibi tuipse inferre voluisti, non solum ad tempus, sed etiam in æternum morereris, quia & si non ad salutem, non ad ecclesiæ pacem, non ad Christi corporis vnitatem, non ad sanctam & indiuiduam charitatem, sed ad mala aliqua cogereris, nec sic tibiipse mortẽ inferre debuisti. Consydera scripturas diuinas, & discute quãtum potes, & vide vtrum hoc fecerit aliquis aliquando iustorum atque fidelium, cum ab eis tanta mala perpessi sint, qui eos ad æternum interitum non ad vitam æternam quò tu compelleris adigebant. Audiui quod dixeris Apostolum Paulum

1.Cor.13. significasse hoc fieri debere vbi ait: Et si tradidero corpus meum vt ardeam: quia videlicet omnia bona dicebat, quæ sine charitate nihil prosunt, sicut sunt linguæ hominum & angelorum, & omnia sacramenta, & omnis scientia, & omnis prophetia, & omnis fides ita vt montes transferantur, & rerum suarum distributio pauperibus prosit. Ideo videtur tibi etiam inter bona numerasse, vt sibi quisque inferat mortem. Sed attende

B diligenter, & agnosce quemadmodum dicat scriptu-

1.de ciuita. dei.cap.18. & 19. ra, quòd tradat quisque suum corpus vt ardeat. Non vtique vt ipse se in ignem mittat, quando persequentem patitur inimicum: sed quando ei proponitur, vt aut mali aliquid faciat, aut mali aliquid patiatur, eligat non facere mala, quàm non pati mala. Atque ita corpus suum

Daniel.3. tradat in potestatem interfectoris, sicut tres illi viri fecerunt, qui auream statuam cogebantur adorare, & nisi facerent minabatur eis ille qui cogebat, caminum ignis ardentem. Idolum adorare noluerunt, non ipsi se in ignem miserunt, & tamen etiam de illis sic scriptum est, quòd tradiderunt corpora sua, vt neque seruirent,

1.Cor.13. neq; adorarent vllum deum, sed deum suum. Ecce quo modo dixit Apostolus: Si tradidero corpus meum vt ardeam. Quod autem sequitur, vide: Si charitatem non habeam nihil mihi prodest: ad istam charitatem vocaris, ab ista charitate perire non sineris, & putas tibi aliquid prodesse, si teipse præcipites in interitum, cum tibi nihil prodesset, etiam si alter te occideret charitatis inimicum? Foris autem ab ecclesia constitutus, & separatus à compage vnitatis & vinculo charitatis, æterno supplicio punireris, etiam si pro Christi nomine viuus incendereris. Hoc est enim quod ait Apostolus: Et si tra

C didero corpus meum vt ardeam, charitatem autem nõ habeam, nihil mihi prodest. Reuoca mihi animum ad sanam consyderationem, & sobriam cogitationem: attende diligenter, vtrum ad errorem & impietatem voceris, & patere pro veritate quaslibet molestias. Si autẽ tu potius in errore atq; in impietate versaris, quò autẽ vocaris ibi est veritas & pietas, quia ibi est Christiana vnitas & sancti spiritus charitas, quid adhuc tibi esse conaris inimic⁹? Ideo præstitit misericordia dei vt & nos & Episcopi vestri tam frequenti numerosoq; conuentu Carthaginem veniremus, atque inter nos de ipsa dissensione ordinatissime conferremus. Gesta conscripta sunt, nostræ etiam subscriptiones tenentur. Lege vel patere vt tibi legantur, & tunc elige quod volueris. Audiui quòd dixeris posse te nobiscum de ipsis gestis aliquid agere, si omittamus verba Episcoporum vestrorũ vbi dixerũt, Nec causa causæ, nec persona personæ præiudicat. Hæc verba vis omittamus, vbi per eos nescientes veritas ipsa locuta est. Sed tu dicturus es hic eos errasse, & in falsam sententiam incautius cecidisse. Nos autem dicimus hoc eos verum dixisse, & hoc per teipsum facillime probamus. Si enim Episcopi vestri electi

ab vniuersa parte Donati qui causam omnium sustine- D
rent, & si quid egissent gratum & acceptum cæteri haberent, tamen in eo quod illos temere, & non recte dixisse arbitraris, non vis vt tibi præiudicent. Verum ergo dixerunt, quia nec causa causæ, nec persona personæ præiudicat. Et ibi debes agnoscere, quia etsi persona tot episcoporum tuorum in illis septem constitutorum non vis vt præiudicet personæ Donati Mutugennensis presbyteri, quanto minus nõ debet præiudicare Cæciliani persona, etiam si mali aliquid in illo esset inuentum, vniuersæ vnitati Christi, quæ non in vna villa Mutugenna concluditur, sed toto terrarum orbe diffunditur? Sed ecce facimus quod voluisti, sic tecum agimus ac si non dixerint vestri, nec causa causæ nec persona personæ præiudicat. Tu inueni quid illic dicere debuerint cũ eis obiecta esset causa & persona Primiani, qui damnatores suos & damnauit cum cæteris, & damnatos ac detestatos in suos rursus honores suscepit, & baptismum quem mortui dederãt, quia de ipsis in illa præclara sententia dictum erat, quòd mortuorũ funeribus plena sint littora, agnoscere potius & acceptare quàm E
exufflare, & rescindere maluit totumq; dissoluit. Quod *Eccle.34.*
male intelligentes dicere soletis: Qui baptizatur à mortuo, & iterum tangit mortuum, quid ei prodest lauacrũ eius? Si ergo non dicerent, nec causa causæ, nec persona personæ præiudicat, rei tenerentur in causa Primiani. Cum autem hoc dixerunt, immunem fecerunt ecclesiam catholicam, sicut nos asserebamus, à causa Cæciliani. Sed cætera lege, & cætera discute. Vide vtrũ in ipsum Cæcilianum, de cuius persona præiudicare conabantur ecclesiæ, aliquid mali probare potuerint. Vide vtrum non potius etiam pro illa multa egerint, & pluribus lectionibus, quas contra se protulerunt & recitauerunt, causam eius bonam omnino firmauerint. Lege ista vel legantur tibi. Consydera omnia, retracta diligenter & elige quid sequaris: vtrum nobiscum in Christi pace, in ecclesiæ catholicæ vnitate, in fraterna charitate gaudere: an pro nefaria dissensione, pro Donati parte, pro sacrilega diuisione importunitatem *23.q.4.displicet.*
nostræ circa te dilectionis diutius sustinere. Attendis enim & sæpe repetis sicut audio quod in Euãgelio scriptum est, recessisse à domino septuaginta discipulos, & arbitrio suæ malæ atque impiæ discessionis fuisse per- F
missos, cæterisque duodecim qui remanserant fuisse re-
sponsum: Nunquid & vos vultis ire? Et non attendis, *Ioan.6.*
quia tunc primum ecclesia nouello germine pullulabat, nondúmque in ea fuerat completa illa prophetia: Et a- *Psal.71.*
dorabunt eum omnes reges terræ, omnes gentes seruient illi. Quod vtique quanto magis impletur, tanto maiore vtitur ecclesia potestate, vt non solum inuitet, sed etiam cogat ad bonum. Hoc tunc dominus signi-
ficare volebat, qui quamuis haberet magnam potestatem, prius tamen elegit commendare humilitatẽ. Hoc & in illa conuiuij similitudine satis euidenter ostẽdit, vbi misit ad inuitatos, & venire noluerunt, & ait seruo: Exi in plateas & vicos ciuitatis, & pauperes & debiles & *Luca.14.*
cæcos & claudos introduc huc. Et ait seruus domino: Factum est vt imperasti, & adhuc locus est. Et ait dominus seruo: Exi in vias & sepes & compelle intrare, vt impleatur domus mea. Vide nunc quemadmodum de his qui prius venerunt dictum est: Introduc eos: non dictum est, compelle. Ita significata sunt ecclesiæ primordia adhuc crescẽtis, vt essent vires etiam compellendi. Proinde quia oportebat eius iam viribus & magnitudine roborata etiam compelli homines ad conuiuium

G salutis æternæ, postea quàm dictum est: Factū est quod iussisti, & adhuc est locus: Exi, inquit, in vias, & sepes, & compelle intrare. Quapropter si ambularetis quieti extra hoc conuiuium sanctæ vnitatis ecclesiæ, tanquam in viis vos inueniremus. Nunc vero quia per multa mala & sæua quæ in nostros committitis, tanquam spinis & asperitate pleni estis, vos tanquam in sepibus inuenimus, & intrare compellimus. Qui compellitur, quò non vult cogitur. Sed cum intrauerit, iam volens pascitur. Cohibe itaque tam iniquum & impacatum animum, vt in vera ecclesia Christi inuenias salutare conuiuium.

IACOBVS HAEMER STVTGARTANVS, LECTORI.

CVM opus hoc Epistolarum emacularemus, deprehendimus Epistolam quæ numero CXLII. fuerat, ab Erasmo Roterodamo suo loco & libro motā: Eam siue epistolam siue librum. Nam sic Augustinus eam nominat, sub finem repositimus, cum vt omnium stomacho satisfaceremus, tum quia D. Augustinus in epistola ad Iulianā Demetriadis virginis ma-
H trem integras sententias ex hac sibi refellendas desumpsit. Et clarius nobis traduntur iuxta posita quæ sibi inuicem pugnant. Præterea paucis, quæ Pelagianam hæresim sapere conuincuntur, sobrie prætergressis, docta & pia est epistola. Quæ vero fuerat CXL ad quendā comitem, loco deturbatam Tomus quartus operum Augustini excepit libri inscriptione: Censuram eius vt habet Frobeniana posterior editio, manere siuimus. Epistolam D. Augustini ad Cyrillum, & eiusdem ad Augustinū, de miraculis diui Hieronymi, ad calcem nostræ editionis restituimus, ne quisquam iure queri possit per nos sibi suæ infirmitatis alimenta subtracta. Censuram eius si requiris, exhibebit Epistola Erasmi præliminaris. Porro cum situ & vetustate corrosa exemplaria euolueremus, inuenimus XXI. Epistolas hactenus nunquam impressas, quarum maior pars mutilæ sunt, quanquam aliquæ non indoctæ. Eas vt legi à nobis potuerunt, litera enim antiquitate iam fugitiua erat, numeris suis iudicio tuo subiecimus, hoc consilio, vt quas Augustini esse deprehenderis, hoc enim nomine inscribebant eas vetera, si in meliora exemplaria incideris, vel perficias vel
I emendes. Vale.

Erudita Epistola commendans Demetriadis virginis vitæ institutum, [redacted] nisi quòd libero arbitrio nimium concedit. Cuius nonnulli errores refelluntur ab Augustino in epistola CXLIII. Dicitur esse Iuliani Pelagiani.

Caput 1.

SI summo ingenio pariq; fretus scientia officium scribēdi facile me implere posse crederem, tamen tam arduum hoc opus ingredi, sine magno difficultatis timore non possem. Scribendum tamen est ad Demetriadem virginē Christi, virginem nobilem, virginem diuitem: & quod his maius est, ardore fidei nobilitatem diuitiásque calcantem. Quam vtiq; pro tam insignis admiratione virtutis, vt laudare omnibus facile, ita docere difficile est. Cui enim oratio deesse possit in eius laude celebranda, quæ summo loco nata, in summis opibus deliciisq; nutrita, tantis támque variis huius vitæ blandimentis velut tenacissimis quibusdam irretita vinculis subito eruperit, cunctáque simul corporis bona cum virtute mutauerit: quæ florem adhuc ipsum ineuntis ætatis, quodam fidei gladio, id est, voluntate succiderit, & crucifigens cum Christo carnem suam, viuam sanctámque hostiam sa-
K crauerit deo, ac nobilissimi sanguinis posteritatem virginitatis amore contempserit? Prona autem & facilis dicendi via est, quæ ipsa vbertate materiæ cursum orationis accendit. Sed nobis alio magis itinere pergendum est, quibus propositum est institutionem virginis, non laudem scribere: nec tam paratas iam virtutes eius exprimere, quàm parandas: magisq; reliquam ordinare vitam, quàm ornare præteritam. Est autem difficillimum cum eius persona facere, in qua cupiditas tanta dicendi est, tantusq; perfectionis ardor, vt ei qualibet perfecta doctrina par esse vix possit. Meminit enim rectèq; meminit, quas mundi opes gloriamq; respuerit, quibus voluptatibus renunciauerit, quas denique contempserit vitæ præsentis illecebras. Et ideo contenta nō est communi hoc mediocriq; genere viuendi, & quod facile ipsa multorum societate vilescat, nouum aliquid & inusitatum requirit, præcipuū ac singulare quoddam flagitat, non minus conuersationem suam quàm conuersionem vult esse mirabilem. In seculo nobis, apud deum cupit esse nobilior: tam preciosa requirit in moribus, quàm contempsit in rebus. Hunc itaque tam deuotæ mentis ardorem, hanc tantæ perfectionis sitim, L
quod vnquam satiabit flumen ingenij? Quæ vis aliquando orationis, quæ copia tantum exprimere verbis poterit, quantum parata est virgo rebus implere? Nobis vero donanda est venia, qui ad ornandum domini tabernaculum, secundum vires nostras munus offerimus. Nec veremur ne temere scribendo ad tantæ nobilitatis virginē, vltro nos morsibus tradamus inuidiæ. Scribimus enim petente sancta matre eius, immo iubente, idq; à nobis transmarinis miro cum desyderio animi flagitante: quæ facile ostendit, quo studio, quantaq; cura in filia germen cœleste plantauerit, dum illud tam sollicite cupit ab aliis irrigari. Remoti ergo à temeritate, & ab ambitione liberi, proposito insudemus operi nec de mediocritate diffidamus ingenij, quod credimus & fide matris & merito virginis adiuuari. Quoties mihi de institutione morum, & sanctæ vitæ conuersatione dicendū est, soleo primo humanæ naturæ vim qualitatémque monstrare, & quid effici possit ostendere, ac iam inde audientis animum ad species incitare virtutum, ne nihil prosit ad ea vocari, quæ forte sibi impossibilia esse præsenserit. Nunquam enim virtutū viam valemus ingredi, nisi spe ducamur comite. Siquidem appetendi omnis conatus perit, consequendi desperatione. Quem ego exhortationis ordinem cum in aliis quoq; opusculis tenuerim, tum hic maxime obseruandum puto, vbi eo plenius naturæ bonum declarari debet, quo instituenda est vita perfectior: ne tanto remissior sit ad virtutem animus ac tardior, quanto minus se posse credat, & dum quod inesse sibi ignorat, id se existimat non habere. Proferenda semper in noticiam ea res est, cuius vsus desyderatur, & explicandum quicquid bonū natura potest, cum quicquid posse probatur, implēdum est. Hæc igitur prima sanctæ ac spiritalis vitæ fundamenta iaciantur, vt vires suas virgo agnoscat, quas demum bene exercere poterit, cum eas se habere didicerit. Optima enim animi incitamēta sunt cùm docetur aliquis posse quod cupiat. Nam & in bello ea exhortatio maxima est, eáque plurimum authoritatis habet, quæ pugnatorem de viribus suis admonet. Primum itaque debes naturæ humanæ bonum de eius authore metiri, deo scilicet, qui cum vniuersa mundi & quæ intra mundum sunt, opera bona & valde bona fecisse referatur, quanto putas præstantiorem ipsum hominem

Caput 2. Exordium cōmendatio nis boni naturæ humanæ. M

A minem fecit, propter quem omnia etiam intelligitur illa cōdidisse? Quem dum ad imaginem & similitudinē suam facere disposuit, antequā faceret, qualem esset facturus, ostendit. Deinde cum subiecit ei vniuersa animalia, cúmque etiam constituit eorum dominum, quæ vel mole corporis, vel virium magnitudine, vel armis dentiū, multo valentiora homine fecerit, declarat quāto pulchrius sit homo ipse cōditus, quem vel ex hoc voluit naturæ suæ intelligere dignitatem, dum fortia sibi subiecta miratur animalia. Neque enim nudum illum ac sine præsidio reliquit, nec diuersis periculis velut expositum infirmū: sed quem inermem extrinsecus fecerat, melius intus armauit, ratione scilicet atq; prudentia: vt per intellectum vigoremq; mentis, quo cæteris præstabat animalibus, factorem omnium solus agnosceret, & inde seruiret deo, vnde aliis dominabatur. Quem tamen iustitiæ dominus voluntarium esse voluit nō co-
Eccle.15. actum. Et ideo reliquit eum in manu cōsilij sui, posuitque ante eum vitam & mortem, bonum & malum: & quod placuerit ei dabitur illi. Vnde etiam in Deutero-
Deut.30. nomio legimus: Vitam & mortem dedi ante faciem
B tuam, benedictionem & maledictionem, elige tibi vi-
Cap.3. tam vt viuas. Hinc iam prouidendum est, ne forte illud remordeat te, in quo temere imperitū vulgus offendit, & ideo non vere bonum factum hominem putes, quia is facere malum potest: nec ipsa naturę violentia adstringitur ad immutabilis boni necessitatem. Nā si diligenter retractes, & ad subtiliorem intellectum cogas animum, hinc tibi melior status hominis ac superior apparebit, vnde putatur inferior. In hoc enim gemini itineris discrimine, in hac vtriusque partis libertate, rationabilis animę decus positū est. Hinc, inquam, totus naturæ nostræ honor cōsistit: hinc dignitas, hinc denique optimi quique laudē merentur: hinc prœmium nec esset omnino virtus vlla in bono perseuerātis, si is ad malum transire non potuisset. Volens nanque deus rationabilem creaturam voluntarij boni munere & liberi arbitrij potestate donare, vtriusq; partis possibilitatem homini inserēdo proprium eius fecit esse quod velit: vt boni ac mali capax, naturaliter vtrūque posset, & ad alterutrum volūtatem deflecteret. Neque enim aliter spontaneum habere poterat bonum, nisi ea creatura
C quæ etiam malum habere potuisset. Vtrūque nos posse voluit optimus creator, sed vnum facere, bonū scilicet, quod & imperauit, maliq; facultatem ad hoc tantū dedit, vt voluntatem eius ex nostra voluntate faceremus. Quod cum ita sit, hoc quoque ipsum q etiā mala facere possumus, bonū est: Bonum, inquam, quia boni partē meliorem facit. Facit enim ipsam voluntariam, sui iuris nō necessitate deuictam, sed iudicio liberam. Licet enim nobis eligere, refutare, probare, respuere. Nec est quo magis rationabilis creatura cæteris præferatur, nisi quòd cum omnia alia conditionis tantum ac necessitatis bonum habeant, hęc sola habeat etiam voluntatis. Sed plerique impie non minus quàm imperite, cum super statu hominis quæritur, vereor dicere, quasi repre-
Roma.9. hendentes opus domini, talem illum aiunt debuisse fieri, qui omnino facere non posset malum. Dicit itaque ei figmentum qui se finxit, quid me fecisti sic? Et improbissimi hominum dum dissimulant id ipsum bene administrare, quod facti sunt, aliter se factos esse malunt: vt qui vitam suam emendare nolunt, videantur emendare velle naturam: cuius bonum ita generaliter cunctis institutum est, vt in gentilibus quoque hominibus, qui sine vllo cultu dei sunt, se nonnunquam ostendat

ac proferat. Quàm multos enim Philosophorum & au D
diuimus, & legimus, & ipsi vidimus, castos, patientes, modestos, liberales, abstinentes, benignos, & honores mundi simul & delicias respuentes, & amatores iustitię non minus quàm scientiæ. Vnde quæso hominibus alienis à deo, ista quæ deo placent? Vnde autem illis bona, nisi de naturæ bono? Et cum ista quæ dixi, vel omnia in vno, vel singula in singulis haberi videamus, cū omnium natura vna sit, exemplo suo sibi inuicē ostendunt, omnia in omnibus esse posse, quæ vel omnia in omnibus, vel singula in singulis inueniantur. Quòd si etiam sine deo homines ostendunt, quales à deo facti sunt: vide quid Christiani facere possunt, quorum in melius per Christum natura & vita instructa est, & qui diuinæ quoque gratiæ iuuantur auxilio. Age iam ad Cap.4.
animæ nostræ secreta veniamus: seipsum vnusquisque attentius respiciat. Interrogemus quid de hoc sentiant propriæ cogitationes: ferat sententiam de naturę bono ipsa cōscientia: instruamur domestico magisterio animi, & mentis bona non aliunde magis quæque quàm ab ipsa mente discamus. Quid illud obsecro est, quòd ad omne peccatum aut erubescimus, aut timemus, & E
culpam facti nunc rubore vultus, nunc pallore mōstramus: ac trepidāte animo, etiam in minimis delictis testem effugimus: conscientia remordemur: ex diuerso autem in omni bono læti, constantes, intrepidi sumus: idq; si occultum est, palam etiam fieri cupimus, & volumus: nisi quòd testimonio sibi est ipsa natura, quæ hoc ipso declarat bonum suum, quo ei malum displicet: & dum in bono opere confidit, quid solum eam deceat, ostendit? Hinc illud est, quòd frequenter carnifice occulto, in authorem sceleris conscientiæ tormenta desæuiunt, & latentem reum secreta mentis pœna persequitur: nec vllus post culpam impunitatis locus est, dū fit reatus ipse supplicium. Hinc est quòd econtrario innocens etiam inter ipsa tormenta fruitur conscientiæ securitate, & cum de pœna metuat, de innocentia gloriatur. Est enim, inquā, in animis nostris naturalis quędam, vt ita dixerim, sanctitas, quæ velut in arce animi præsidens, exercet mali boniq; iudicium: & vt honestis rectisq; actibus fauet, ita sinistra opera condemnat, atque ad conscientiæ testimonium diuersas partes domestica quadam lege diiudicat. Nec vllo prorsus inge- F
nio, aut fucato aliquo argumentorum colore decipit: ipsis nos cogitationibus fidelissimis & integerrimis sanè testibus, aut arguit, aut defendit. Huius legis, scribēs ad Romanos, meminit Apostolus, quam omnibus insitam, velut in quibusdam tabulis cordis scriptam esse testatur, cum inquit, Gentes quæ legem non habent, na Roma.2.
turaliter quæ legis sunt faciunt: huiusmodi legem non habentes, ipsi sibi sunt lex, qui ostēdunt opus legis scriptum in cordibus suis, testimonium reddente eis conscientia eorum, & inter se inuicem accusantium cogitationum aut etiam defendentium. Hac lege vsi sunt omnes, quos inter Adam atque Moysen sancte vixisse atque placuisse deo, scriptura commemorat. Quorum tibi exempli causa, aliqui proponendi sunt, vt facile intelligas quantum sit naturæ bonum, cum eam legis vice docuisse iustitiam probaueris. Abel primus hanc Cap.5.
magistram secutus, ita dominum promeruit, vt dum ei Gene.4.
offerret hostiam, tam grate sacrificium eius acceptum Matt.23.
deo fuerit vt fratrem in inuidiam concitaret. Quem iustum in Euangelio dominus ipse commemorās, breuiter perfectionem eius exposuit. Omnis enim virtutum species vno iustitiæ nomine continetur. Beatum Enoch

G Enoch ita placuisse deo legimus, vt eum ex medio mor
Gene.5. talium raperet, & in mũdo consummatum de mundi
Eccle.44. habitatione transferret. Noë iustus in generatione sua
& perfectus asseritur: cuius sanctitas eo magis est admi
rabilis, quò prorsus à iusticia declinante mundo, solus
iustus inuentus est. Nec ab alio sanctitatis quæsiuit exẽ-
plum, sed ipse præbuit. Et ideo totius orbis imminente
Gene.7. naufragio, solus ex omnibus meruit audire: Intra tu &
domus tua in arcam, quia te vidi iustum in generatio-
ne ista corã me. Ante deum autem ille iustus probatur,
Gene.14. qui corpore sanctus est & corde. Melchisedech sacer-
dos dei legitur: cuius meritum facile ex hoc intelligi po
test, q multo post futurum domini sacramentum antè
signauit, ac sacrificio panis & vini mysterium corporis
& sanguinis expressit, ac sacerdotij sui typo Christi sa-
Psal.109. cerdotium figurauit, cui à patre dicitur: Tu es sacerdos
in æternum secundũ ordinem Melchisedech. Nã & be
Gene.17. nedixit Abrahã principem Patriarcharum, qui per cir-
cuncisionem pater Iudæorum, per fidem gẽtium, illius
signantissime ostendit figuram, qui per fidem suam Iu-
Gene.19. dæis donauit benedictionem & gẽtibus. Loth quoque
H sancti Noë virtutem secutus, inter tot peccantiũ exem-
pla iusticiam non reliquit. Et vt illũ totius mũdi exem-
plum non vicit, ita hic tota illa in qua habitabat regio-
ne peccante, contra multitudinis vicia tenuit sanctita-
2.Pet.2. tem. Qui, vt beatus Apostolus Petrus ait, visu & auditu
iustus erat, & inter pessimos positus mala eorũ & oculis
auersabatur & auribus: atq; ideo simili exẽplo vt ille di-
luuio, ita hic est ereptus incẽdio. Quid Abraham ami-
cum dei, quid Isaac, & Iacob memorem? quàm perfecte
impleuerũt domini voluntatẽ vel hinc possumus æsti-
mare, q familiari quadam & præcipua dignitate, eorũ
Exo.3. se deum voluit nominari: Ego sum, inquit, deus Abra-
ham, deus Isaac, & deus Iacob: hoc nomen meum sem-
piternum, & memoriale in generationes generationũ.
Ioseph fidelis domini famulus à puero tribulationibus
magnis iustus ostẽditur, qui primum à fratribus Ismaë-
litis in seruum addictus est, ab eisq; vẽditus, à quibus se
viderat adorandum, deinde Aegyptio domino tradi-
tus, semper tamen ingenuæ animæ tenuit dignitatem,
docuitq; exemplo suo & seruos liberos in non peccan-
do, non conditionẽ cuiq̃ obesse, sed mentem. Hic quę-
I so remorare paulisper, & castum animum solicite vir-
go consydera. Cõcupiscitur à domina fœmina adole-
scens, nec ad concupiscẽtiam reuocatur. Rogatur & fu
git, vna hac in re & blãditur & supplicat, quæ in cęteris
imperabat. Amator dei, mulieris amore non vincitur.
Castum animũ nec ætas adolescentię permouet, nec di
ligentis authoritas. Contempta frequẽter domina, pro-
piores adolescenti insidias tẽdit. In secreto ac sine testi-
bus manu impudens apprehẽdit, ac procacioribus ver-
bis hortatur ad crimen. Nec quidem hinc vincitur, sed
vt verba verbis, ita res rebus refert. Nam qui frequenter
rogatus negauerat, nunc comprehensus astringitur, &
Matt.5. antequam illud Euãgelicum diceretur: Qui viderit mu
lierem ad concupiscendam eam, iam mœchatus est eã
in corde suo. Ille non aspectu solum, sed ipso penè cõ-
plexu prouocatus à fœmina, fœminam nõ concupiuit.
Castitatis virtutem hucusque mirata es. Nunc respice
benignitatem. Priusquã Propheta diceret: Vnusquisq;
maliciam proximi sui non reminiscatur in corde suo:
ille pro odio reddidit charitatẽ, & cum videret fratres
Gene.45. suos, imò inimicos ex fratribus, cumq; ab eis cognosci
vellet, dilectionis affectum pro dolore testatus est, de-
osculabatur singulos, & irriguis fletibus pauẽtium colla
perfundẽs, odium fratrum charitatis lachrymis ablue- K
bat, quos tam viuo patre quàm mortuo, germano sem-
per dilexit amore. Nec recordatus est illum, in quo ob
necem fuit deiectus lacum: non cogitauit addictã ger-
manitatem precio, sed pro malis bonũ retribuens, Apo-
stolicum præceptum sub naturę adhuc lege compleuit.

Quid de beato Iob dicam famosissimo illo athleta *Cap.6.*
dei, qui post direptas opes, & funditus deleta patrimo-
nia, post filiorum ac filiarum vnũ subito interitum, ad
vltimom proprio cõtra diabolum corpore dimicauit?
Auferũtur omnia quæ extrinsecus possidebat: & extra-
nea bona repente decidunt, vt magis propria clarescãt.
Omnibus prorsus velut indumentis exuitur, vt expedi-
tius & fortius nudus triumphet: & hostem, quẽ ferendo
damna antè superauerat, rursus tolerãdo supplicia de-
uincat. De quo tale ipsius domini testimonium est: Nũ-
quid consyderasti puerum meum Iob? Non est enim si- *Iob.1.& 2.*
milis ei quisquã in terris, homo sine querela, verus dei
cultor, abstinẽs se ab omni malo. Nec immerito: Sem-
per enim, vt ipse ait, tanq̃ tumẽtes super se fluctus time- *Iob.31.*
bat dominum, & præsentiæ eius pondus ferre nõ pote-
rat, nec audebat aliquãdo contẽnere, quem semper ad- L
esse credebat, dicebatq;: Securus sum, non enim repre- *Iob.27.*
hendit me cor meũ in omni vita mea. Qui anteq̃ do- *Matt.5.*
minus inimicos præciperet esse diligẽdos, dicere pote- *Iob.31.*
rat: Si in malis inimici mei gauisus sum, si dixi in corde
meo, benefactũ est. Necdum Euãgelicum illud sonue-
rat: Omni petenti te tribue: & iam ille dicebat: Si exire *Luca.6.*
passus sum inopem ianuã meam sine viatico? Nõdum *Iob.31.*
legerat illud Apostoli: Domini quod iustũ est & æquũ *Coloss.4.*
seruis præstate: & confidens clamabat ad dominum: Si *Iob.31.*
seruo nocui, si ancillam lęsi, omnia tu scis domine. Pri- *1.Timo.6.*
usquam quidẽ Apostolus præciperet, diuitibus nõ sub-
lime sapere, neq; sperare in incerto diuitiarũ, sic habuit
ille diuitias, vt se alibi diuitem esse monstraret: In diui- *Iob.31.*
tiis, inquam, non cõfidebam, nec in lapide precioso: &
hoc non verbis tãtum, sed ipsis quoque rebus probauit,
dicebatq; per singula, Dominus dedit, dominus abstu- *Iob.1.*
lit, sicut domino placuit, ita factum est: sit nomẽ domi-
ni benedictum in secula. Nudus exiui de vtero matris
meę, nudus redeã illuc. Quo enim affectu possideamus
aliquid, docemus cum id amisimus, & cupiditatẽ fruen
di carendi dolor prodit, quem qui in carendo non ha M
buit, in possidẽdo quonam modo habuit? O virum an-
te Euangelia Euãgelicum, & Apostolicũ ante Aposto-
lica præcepta, discipulum Apostolorum, qui aperiens
occultas diuitias naturæ, & in medium proferens ex se,
quid omnes possimus ostendit: docuitq; quantus sit ille
thesaurus animæ, quẽ nos sine vsu possidemus, & quod
proferre nolumus, nec habere nos credimus. Post
Cap.7. multa quæ de natura diximus, etiam sanctorum exem-
plis bonum eius ostendimus, ac probauimus. Et ne ecõ-
trario ad ipsius culpam pertinere putetur, quòd aliqui
iniqui fuerint, scripturarum vtar testimoniis, quæ pec-
cantes vbiq; crimine voluntatis grauant, non excusant
necessitate naturæ. In Genesi legimus: Simeon & Leui *Gene.49.*
fratres consummauerunt iniquitatem suam ex volun-
tate sua. Ad Hierusalem dominus locutus est: Propter *Hiere.9.*
quod ipsi dimiserũt viam meam, quã dedi ante faciem
eorum, & non exaudierunt vocem meam, sed abierunt
post voluntatem cordis sui mali. Ac rursus idem Pro-
pheta: Et peccastis deo, & non exaudistis vocem eius,
& in mandatis illius, & in legitimis & in testimoniis
eius ambulare noluistis. Per Esaiam quoque Prophetã
dominus locutus est: Si volueritis & audieritis me, quæ *Esa.1.*
sunt

A sunt bona terræ māducabitis: Si autem nolueritis neq; audieritis me, gladius vos consumet. Et rursum: Omnes vos occisione decidetis, quia vocaui vos, & nō exaudistis: locutus sum & neglexistis, & fecistis malum ante conspectum domini, & quæ nolebam elegistis. Ipse quoque dominus in Euangelio ait: Hierusalem Hierusalem quæ occidis Prophetas, & lapidas eos qui ad te missi sunt, quoties volui congregare filios tuos, quemadmodum gallina congregat pullos suos sub alis suis, & noluisti. Vbi velle videmus, & nolle eligere & refutare, ibi non vis naturæ, sed libertas intelligitur. Volūtatis plena sunt vtriusque testamenti volumina, quibus tam bonum esse, quàm malum volūtarium semper ascribitur, quæ nos modo breuitatis causa omittimus: maxime cum sciamus te sacræ lectioni deditam de ipso vberius fonte potare. Neque vero nos ita defendimus naturæ bonum, vt eam dicamus malum nō posse facere, quam vtiq; boni ac mali capacem etiam profitemur: Sed ab hac eam tātummodo iniuria vindicamus, ne ei⁹ vicio ad malum videamur impelli, qui nec bonum sine voluntate faciamus vel malum, & quibus B liberum est vnum semper ex duobus agere, cum semper vtrūque possimus. Vnde enim alij iudicaturi sunt, alij iudicandi, nisi quòd in eadem natura dispar voluntas est: & quia cum omnes idem possimus, diuersa faciamus? Itaq; vt hoc ipsum clarius lucere possit, alia exempla sunt proferenda: Adam de paradiso eiicitur: Enoch de mundo rapitur: In vtroque dominus libertatem arbitrij ostendit. Vt enim placere potuit ille qui deliquit, ita potuit peccare iste qui placuit. Non enim à iusto deo aut ille puniri meruisset, aut hic eligi, nisi vterque vtrunque potuisset. Hoc de Cain & Abel fratribus, hoc etiam de Iacob & Esaū geminis intelligēdum est, ac sciendum, solam voluntatem causam esse, quod in natura eadem, merita diuersa sint: & Sodomorum crimina, Loth sanctitas iudicauit. Nec illud est paruū argumentum ad probandum naturæ bonum, quòd illi primi homines per tot annorū spacia absque vlla admonitione legis fuerunt, nō vtique quòd deo aliquando creaturæ suæ cura non fuerit, sed quia se talem sciebat hominum fecisse naturam, vt eis pro lege ad exercendam iusticiam sufficeret. Denique quandiu recen- C tioris adhuc naturæ vsus viguit, nec humanæ rationi velut quādam caliginem, longus vsus peccandi obduxit, sine lege dimissa natura est. Ad quā dominus nimis iam viciis obrutam, & quadam ignorātiæ rubigine infectam, limam legis admouit, vt huius frequenti admonitione expoliretur, & ad suum posset redire fulgorē. Neque vero alia nobis causa difficultatem quoque bene faciendi facit, quàm longa consuetudo viciorum, quæ nos infecit à paruo, paulatimq; per multos corrupit annos, & ita postea obligatos sibi & addictos tenet, vt vim quodam modo videatur habere naturæ. Omne illud tempus, quo negligēter edocti, id est, ad vicia eruditi sumus, quo mali etiam esse studuimus, cum ad incitamenta nequiciæ innocentia pro stulticia duceretur, nunc nobis resistit, contràque nos venit, & nouam voluntatem impugnat vsus vetus. Et miramur, cur nobis per ocium atque desidias nescientibus etiam quasi ab alio sanctitas conferatur, qui nullam consuetudinem boni facimus, cum malum tandiu didicerimus. Hæc de naturæ bono cursim, quasi in alio opere dicta sint, quod ideo nobis faciendum fuit, vt tibi planiorem viam ad perfectam iusticiam sterneremus, quàm eo facilius currere possis, quò in ea nihil asperum, nihil in-

Esa. 65. *Matt. 23.* *De arbitrij humani libertate.* *Nimia libe ri arbitrij extollentia.* *Cap. 8.* *Epilogus dictorum de natura bono.*

accessibile esse cognoueris. Nam si etiam ante legem, D vt diximus, & multo ante nostri saluatoris aduentum iuste quidam vixisse & sancte referantur, quanto magis post illustrationem aduentus eius nos id posse credēdum est, qui instructi per Christi gratiam, & in meliorem hominem renati sumus, qui sanguine eius expiati atque mundati, illiusq; exemplo ad perfectam iusticiam incitati, meliores illis esse debemus, qui ante legem fuerunt, meliores etiam quàm fuerunt sub lege dicente Apostolo: Peccatum in vobis iam non dominabitur: Non estis enim sub lege, sed sub gratia. Et quoniam sufficienter de his, vt puto, diximus, nunc instituamus perfectam virginem, quæ ex vtroque semper accensa & naturæ simul & gratiæ bonum morum sanctitate testetur. Prima igitur virginis cura, primumque studium sit, scire voluntatem domini sui, & quid ei placeat, quidve displiceat, diligenter inquirere: vt secundum Apostolum, rationabile deo reddat obsequium, totúmque vitæ suæ cursum ex eius possit ordinare sententia. Impossibile est enim ei quenquam placere, cui quid placeat ignorat: fieriq; potest vt etiam obsequendi voto offendat, qui quo modo obsequi debeat, antè E non didicit: & vt maius est, voluntatem domini facere, quàm nosse, ita prius est nosse quàm facere. Illud enī merito præcedit, hoc ordine. Vnde Propheta dicit: Et tu Israël noli ignorare. Et beatus Paulus: Qui autem ignorat, ignorabitur. Itemq; alibi: Propterea nolite fieri imprudentes, sed intelligentes, quæ sit voluntas domini: Initium obedientiæ est, quid præcipiatur velle cognoscere: & pars est obsequij didicisse quid facias. Scito itaque in scripturis diuinis, per quas solas potes plenam dei intelligere voluntatem, prohiberi quędam, præcipi quædam, concedi aliqua, nonnulla suaderi. Prohibentur mala, præcipiuntur bona, conceduntur media, perfecta suadentur. In duobus illis, quæ priori loco sunt, peccatum omne concluditur. In vtroque enim dei continetur imperium, & non solum præcipere, sed & prohibere ipsum, iubentis est. Generaliter nāque omnibus mandat vt iusticia, quam saluator in Euangelio breuiter quidem, sed plenissime comprehendens, ait: Quæcunque vultis vt faciant vobis homines bona, hæc & vos facite illis: hoc est, vt nihil mali inferamus aliis, & præstemus omne quod bonum est, quia F volumus hoc ab aliis in nos vtrunque seruari. Hæc sententia æquo iure præcepti vniuersos tenet, nec vlli omnino transgredi licet, quod omnibus imperatum est: apertusq; contemptus dei est, vel facere prohibita, vel iussa non facere. Duo vero reliqua quę sequuntur, quorum vnum conceditur & suadetur aliud, in nostra potestate dimissa sunt, vt aut cum minori gloria concessis vtamur, aut ob maius præmium etiā ea quæ nobis permissa sunt respuamus. Conceduntur quidem nuptiæ, carnium vsus & vini: sed horum omnium abstinentia consilio perfectiore suadetur. Ad virginitatis honorem pertinet licentia nuptiarum, & escarum indulgentia virtutem abstinentiæ clariorem facit. Contempsisti virgo coniugium, licitum tibi prius quàm contemneretur. Maioris præmij amore flagrans vouisti deo non imperatam, sed laudatam virginitatem: & consilio Apostoli legem tuam fecisti latiorem. Certaminis ingressa campum, non tam laborem cursus quàm brauium victoriæ cogitasti. Legeras credo illud Euangelicum de perpetua castitate præconium, & ipsius te domini sermo ad amorem seruandæ virginitatis accenderat, qui Petri super hoc sententiam ipsa rei magnitudine

Roma. 6. *Cap. 9.* *Transitus ad virginis institutionē* *Prima virginis cura, primumq; studium.* *Roma. 12.* *1. Cor 14.* *Ephe. 5.* *Mat. 7.*

G tudine ac difficultate laudauit, & voluntariis spadoni-
Matth.19. bus regnum cœlorum prōmittēs ait: Qui potest capere capiat. Rem itaq; tam magnam non impero, nō impono, sed offero: neq; quenquā ad hoc cogo, sed prouoco. Quanquā de viris tantum sonare videatur, nō solis tamen viris, sed æqualiter vtriq; sexui virginitatis palma
1.Cor.7. promittitur. Et Apostolus, de virginibus præceptum
1.Cor.13. quidem se dicit non habere dei, sed dat consilium. Dicit itaque: An experimentum quæritis eius qui in me lo-
Cap.10. quitur Christus? Perfectionis igitur serua cōsilium, beatitudinē specialis aggressa proposito, serua generale mandatum. Dixi, ideinq; nunc repeto, in causa iustitiæ omnes vnum debemus, virgo, vidua, nupta, summus, medius, medius & imus gradus, æqualiter iubemur implere præcepta. Nec à lege soluitur, qui supra legē facere proponit: quinimmo nullus magis illicita vitare debet, quàm qui respuit quæ licebant. Nec quisquam ita à se mandata pollicetur implenda, vt ille qui amore perfectionis supra mandata conscendit, & cum amplius statuit facere quàm præceptum est, ostendit minus sibi præceptum esse quàm potuerit. Deinde qui tātæ se obe-
H dientiæ profitetur, vt etiam consilium diuinum libenter audiat, quo modo nō debet audire præceptum? Illa enim res perfectionis est, ista necessitatis. De virginitate dicitur: Qui potest capere capiat. De iustitia non dicitur, Qui potest facere faciat: sed, Omnis arbor quę nō facit fructum bonum, excidetur & in ignem mittetur. Cōsydera quæso, quantum à consilio distet imperium. Ibi aliquos excepit, hic generaliter omnes comprehendit. Ibi præmium proponit, hic pœnam. Ibi inuitat vt facias, hic nisi feceris comminatur. Hæc igitur optima ratione distinguens, animaduerte quid offeras, animaduerte quid debeas: immo quia vtrūque iā debes, & virginitatem, quam vltro obtulisti deo, & iustitiam quam ipse præcepit, integrū vtrunque persolue. Ille seruus domino placet, qui ita aliquid vltro operis exercet, vt tamen etiam imperata perficiat: qui non facit aliud pro alio, sed vtrūque, nec mutat sed addit obsequium. Nec te earum exempla decipiant, quæ sibi in sola castitate plaudentes, vt post suas voluntates eant, dei volūtatem abiiciunt: quæ perpetuæ castitatis bonum, non cum iustitia, sed pro iustitia offerre volunt, & in compēsatione peccatorum præmium virginitatis annumerāt, atq;
I pro præmio impunitatem petunt: vel certè impudentiori vecordia coronandas esse se putant, & in regno cœlorum cæteris præferendas, quæ sibi transgresione mandatorum aditum clausere cœlorum. Non omnis,
Matt.7. Christus inquit, qui dicit mihi domine domine, intrabit in regnum cœlorum: sed qui facit volūtatem patris mei qui in cœlis est, ipse intrabit in regnum cœlorum. Meminerint stultas virgines à sponsi ianuis repellen-
Matt.25. das, dicendum eis: Nescio vos, illisq; iungendas esse, de
Matt.7. quibus dominus ipse ait: Multi dicent mihi in illa die, domine domine nōnne in nomine tuo dæmonia eiecimus, & in nomine tuo virtutes multas fecimus? Et tūc confitebor illis: Amen dico vobis nescio vos: discedite à me omnes qui operamini iniquitatem. Tibi vero longe est alia via ingrediendum, quæ seculi amore calcato, semper cogitando quæ dei sunt, Apostolicam te exhibere vis virginem, quæ tam spiritu sancto, quàm corpore domini præstolaris aduentum, & animæ tuę lampadi sanctorum iugiter operum infundis oleum, & sapientibus iuncta virginibus in sponsi obuiam præpara|ris. Fugienda tibi lata via est, quam multorum ad mortem euntium comitatus terit, & ad vitam æternam angusti illius itineris, quod pauci reperiunt, callis tenēdus K est. Depoluisti iam impedimenta vel maxima: & omne quicquid à spiritalis vitæ cursu vel retardat vel reuocat, prima statim conuersione vicisti. Respuisti coniugij voluptatem, posteritatis curam, illecebras deliciarū, seculi pompam, diuitiarum cupidinem, & cum Paulo potes dicere: Mihi mundus crucifixus est, & ego mūdo. *Galat.6.*
Cuius tale principium est: qualis debet esse perfectio? Hanc mihi tu virtutem, hunc animum etiam in reliquis affer: eàque vi mētis qua viciorum occasiones depulisti, vicia nunc ipsa respue. Ornetur morum sanctitate virginitas, & perfectum gradū vitæ perfectio subsequatur. Certē si secularis vita tibi placuisset, dares operam, ne quis te diuitiis, ne quis corporalibus ornamentis, ne quis rerum omnium copia & honore præcederet: & nunc diuersitas studij diuersam vitam desyderat. Cura ne quis te in bene viuendo transcendat, ne quis morum sanctitate superet, ne quis tibi in virtutibus præferatur. Et in illis quæ antè diximus, non erat tuum vt tu aut omnes vinceres, aut nemo te. Cuncta enim illa foris petuntur, & quicquid aliunde speratur, alienum est. Hęc vero in tua potestate sunt, & vere pro- L
pria, quæ non extrinsecus veniunt, sed in ipso corde generantur. Illa enim nec omnis qui quærit inuenit, nec qui inuenerit semper tenet: vt ea cōmodare, ita & eripere casus potest. Hæc autem & omnis qui quærit inuenit, & qui inuenerit eripi sibi nunquam timet. Ista enim sola bona sunt, quæ sine voluntate nō inuenimus aliquando nec perdimus. Habes ergo hic per quæ *Cap.11.*
merito præponaris aliis: immo hic magis. Nam corpo- *Verba ab*
ralis nobilitas atque opulētia, tuorum intelliguntur es- *Augustino*
se non tua: Spiritales vero diuitias nullus tibi præter te *in epistola*
conferre poterit. In his ergo vere laudanda, in his me- *exhort. cūm*
rito cæteris præferenda es, quæ nisi ex te & in te esse nō *morata.*
possunt. An sola ista vita est, quæ certamen non habeat *Error ab*
de profectu? Et in qua vnusquisque hoc tantum debeat *eodē dam-*
permanere quod cœpit, nec vllo augmenti desyderio *natus.*
ad maiora contendat? Et cum in omnibus mundi studiis profectu non satientur homines, hic tantum cœpisse sufficiet? Feruentissimi in terrenis, frigidissimi in cœlestibus sumus: & summam in rebus paruis exhibentes alacritatem, ad maiora torpescimus. Consyderare pudet quātus sit feruor in seculo, qua cura singula quæque studia hominum quotidie ad perfectiora nitatur. M
Literarum ardor nulla prorsus ætate extinguitur, imò, vt secularis authoris vtar sentētia, ipsa magis ætate inflammatur. Diuitiarum amor insatiabilis est, expleri nescit honorum cupido, celerem habituræ res finem, sine fine quæruntur. Nos diuinam sapientiam, cœlestes diuitias, immortales honores, pigra quadam dissimulatione negligimus, & spiritales diuitias aut ne attingimus quidē, aut si leuiter degustauerimus, continuo nos putamus esse satiatos. Alter nos diuina sapiētia ad suas inuitat epulas. Qui edunt me, inquit, adhuc esurient, & *Eccle.24.*
qui me bibunt adhuc sitient. Nullus vnquam talibus expletur epulis, nec aliquando patitur de satietate fastidium. Tanto vnusquisque capacior, tanto auidior erit, quanto inde plus hauserit. Dominus in Euāgelio: Bea- *Matt.5.*
ti, ait, qui esuriunt & sitiunt iustitiam, quoniam ipsi saturabuntur. Vult enim esurire nos hic semper ac sitire iustitiam, vt in futuro iustitiæ retributione satiemur.

Consyderanda vis ipsa verborum est, & ita nobis *Cap.12.*
desyderanda est iustitia, vt in fame vel siti cibus desyderatur ac potus: & in hoc commune omnibus est dicendum his, qui immortalis vitæ præmia desyderant.

Iam

A Iam tuum eſt æſtimare quantum animo præſtare debe-
as, quæ maioris præmij deſyderio plus facere propoſui-
ſti, quàm vel alios neceſſe eſt. Apoſtolus definiens Chri
ſti virginem, longe eam ſeparauit à nupta, & diuerſis
1. Cor. 7. ſtudiis ſingularitatis meritum cõiugijq; diuiſit. Innup-
ta, inquit, & virgo cogitat, quæ dei ſunt, quo modo pla
ceat deo, vt ſit ſancta corpore & ſpiritu: Quę autẽ nup-
ta eſt, cogitat quæ ſunt mundi, quo modo placeat vi-
ro ſuo. Quæ corpore & ſpiritu ſancta eſt, nec in mem-
bris nec in mente delinquit. Delinquere autem non in
cauſa caſtitatis tantum eſſe poteſt, ſed etiam in quacũ-
que parte iuſticiæ. Quamuis enim virgo corpore, virgo
ſit ſpiritu, & nihilominus aut manibus, aut oculis, aut
auribus peccet, aut lingua, quo modo corpore ſancta
dicenda eſt? Deinde ſi vel odio infecta, vel inuidia, vel
auaricia, vel iracundia ſit: quo modo ſpiritu obtinet
ſanctitatẽ? Et ſi nupta, quæ amore coniugij cogitat quo
modo placeat viro ſuo, quantum liberis relinquat, quæ
variis mundi aſtricta curis, rarius ad voluntatem dei
reſpicit, tamen de peccatis excuſare ſe non poteſt: quid
faciet virgo, quæ ſoluta ab omnibus huius mundi im-
B pedimentis ac libera ſcholam quandam caſtitatis in-
Cap. 13. greſſa eſt? Si vis itaque propoſiti tui magnitudinem
æquare moribus, & per omnia deo copulari, ſi leue, ac
ſuaue iugum Chriſti ſuauius tibi leuiúſque vis facere,
nunc maxime in beata vita curam impende, nunc ſtu-
de, vt calentem recentis fidem cõuerſionis nouus ſem-
per ardor accendat, & in tenera adhuc ætate facilius
ſanctæ cõuerſationis vſus inoleſcat: quicquid in te pri-
mum inſtitueris hoc manebit, & ad initiorum tuorum
regulam reliqua vita decurret. Finis in ipſo exordio co
gitandus eſt: qualis ad illum vltimum diem peruenire
cupis, talis nunc iam eſſe conare. Conſuetudo eſt, quæ
aut vicia, aut virtutes alit, quæq; in his plurimum va-
let, cum quibus ab ineunte ætate ſimul creuerit. Opti-
mi ſunt ad inſtitutionem morum primi quique anni.
Habent enim in ſe lentum quiddam & molle, quod fa
cile formari queat, atque ad arbitrium volentis trahi,
& in cunctis ferè rebus citius aſſueſcitur omne quod
tenerum eſt. Nouellas adhuc & vix firmæ radicis arbu-
ſculas, dum ad omnem ductum ſequaces ſunt, in quã-
libet partem flecti facile eſt, quæ natura plerunque cur-
uatæ, cito ad arbitrium colentis corriguntur. Tenera
C adhuc & primæ ætatis animalia, ſine labore domari ſo
lent: quanto citius à vagandi libertate diſſueta ſunt, tã-
to facilius vel colla iugo, vel frænis ora inſueſcunt. Ipſa
quoque literarum ſtudia teneris melius inſerũtur inge-
niis: idq; penitus inhærere ſenſibus ſolet, quod prius ſe-
derit in mente. Hoc idem plurimum etiam in bene vi-
uẽdi ratione valet, dum adhuc mobilis eſt ætas, & ani-
mus duci facilis, exercenda boni cõſuetudo, & iugi me-
ditatione firmanda eſt. Occupãdum eſt optimis rebus
ingenium, & ſanctæ conuerſationis vſus altius inſerẽ-
dus eſt. Tunc vero ad perfectionis faſtigium animus
aſcendit, & longæ cõſuetudinis beneficio vtitur ad be-
ne viuendi facultatem, & virtutes ſuas etiam ipſe mira-
tus, ſecum quodam modo in ſe putabit natũ eſſe quod
Cap. 14. diſcit. Reſpice obſecro quantum à te ſanctitatis auia
materq; expectant, quæ cum te quaſi nouum & illuſtre
quoddam lumen generi ſuo natum eſſe putãt, nunc in
te ſolam omnem curam animi tranſtulerũt, & propo-
ſiti tui curſum miris ſtudiis ac fauore ſuccendunt. Cũq;
ipſæ te ad honeſtatem morum ab ineunte ætate forma-
uerint, nunc à te vinci cupiũt, tuamq; victoriam ſuam
laudem eſſe putant. Quarum egregia erga deum fides,
in profeſſione tua maxime claruit, cum te iam nuptiis D
pręparatam, ſimul atque aliud velle didicerunt, mira cõ
tinuo aſſenſus celeritate, ad id quod elegeras cohortatę
ſunt, & trepidam pro ætate ſententiam voluntatis ſuæ
authoritate firmauerunt, tuumq; votum commune fe-
cerunt. Quæ cum multos ſuorum in altiſsimo dignita-
tis gradu viderint, de nullo ita, vt de te aliquãdo lætatę
ſunt: nihil enim ita magnum, nihil tam præclarum in
quoquam viderant. Sola quippe præſtitiſti generi tuo,
quod longa retro ætate nõ habuit: licet ediderit virilis
ſexus memorabiles conſulatus, & amplisſimi ordinis
ſtatus illuſtris familiæ nomina frequens adierit, nihil
vnquam tamen in genere veſtro hoc tuo honore fuit
præſtãtius, qui non corporali albo, ſed in libro memo-
riæ immortalis inſertus eſt. Cum exceperint illi theatra
les toto orbe plauſus, miraq; acclamandi cõſpiratione
inſignia conſulum merita lætum vulgus expreſſerit, lõ-
ge tamen tui honoris eſt gloria maior, quę gaudium in
cœlis fecit, angelisq; læticiam. Per te enim non meretri
culæ locupletantur, ſed aluntur virgines Chriſti: non
venator & auriga ditantur, ſed ſuſtentantur pauperes
Chriſti. Ad conſulatũ eorum diuerſæ totius orbis pro- E
uinciæ, ad quas domus veſtræ potentia extenditur, per-
egrinas feras, & ignota animalia trãſmiſerunt, quę cru-
delis arenæ ſolum, vel ſuo, vel hominũ ſanguine cruẽ-
tarent: Ad te vero electæ quæq; virgines mittũtur, quas
tu precioſiſsimum munus offeras deo, tuoq; exẽplo ad
perpetuam prouoces caſtitatem, nõ tibi, ſed tecum deo
ſeruituras. Hæc profeſsionis tuæ gloria rumore celebri
vulgata eſt per cunctos: & ita ad conuerſionẽ tuam to-
tus exultauit orbis, vt quod præ ingenti gaudio vix ad-
huc homines credere poterant, id ſemper videantur
optaſſe. Multum his initus, multum famæ tuę odore ſu-
ſpenſi omnes, mirum de te neſcio quid audire deſyde-
rant, & qui profeſsionis tuę cognouere virtutem, nunc
conuerſationis expectãt. In te nunc puta cunctorũ ora
oculosq; conuerſos, & ad ſpectaculum vitæ tuæ totum
conſediſſe mundum. Caue ne per te tantorum animi
offendantur, nec minus in te inueniant, quàm requirũt.
Verũ quid ego tecũ de hominibus ago, eorumq; de te
expectationem ad cohortationem tuã traho: Deus ipſe
omnium rector ac dominus, cum omni angelorũ mi-
litia, certamen tuum expectat, tibiq; contra diabolũ di-
micanti parat æternitatis coronam, & cœleſte pręmiũ, F
incitamentum victoriæ facit. Huic tãto ſpectaculo, vi-
de quem animum, quam debeas offerre virtutẽ, & cer-
taminis magnitudinem de expectãtium dignitate me-
tire. Hæc tibi itaq; in hoc agone ſubeundi præcipua Cap. 15.
cura ſit, hic primus accinctus, internicionis bellum vir-
tute deuincere, & aduerſum diaboli caſtra in omnia
pręcepta dei iurare, nec tantummodo declinare vetita,
ſed iuſſa complere. Neq; enim tibi ſufficit à malis ocio-
ſam eſſe, ſi ocioſa fueris à bonis, cum lex dei duplici mã
datorum genere diſtincta ſit, & mala prohibens, bona
imperet, atq; ab vtraque parte contemptum vetet. Non
enim tantum ille ſeruus cõtempſit dominum, qui pro-
hibita fecerit, ſed & qui iuſſa non fecerit. Dicta à nobis
paulo ante ſententia eſt. Omnis arbor quæ nõ facit fru- Matt. 7.
ctum bonum, excidetur, & in ignem mittetur: & blan-
dimur nobis ſi à malis fructibus non grauemur, qui dã
nandi ſumus ſi à bonis ſteriles manſerimus. Iuxta hanc
intelligentiam abſcindet pater omnem palmitem fru-
ctum non ferentem in filio: & qui acceptum talẽtum in
ſudario abſcondit, quaſi inutilis ſeruus & nequam dã-
natur à domino, nec minuiſſe ſolum, ſed & nõ auxiſſe
culpabile

culpabile est. Non ideo aliqua putes contemnenda esse mandata, quia leuiora sint. Tã enim maxima illa quàm minima à deo imperata sunt, & contemptus cuiuscũq; præcepti, præcipientis iniuria est. Vnde beatus Paulus clamat & docet, Omnia facite sine murmuratione & hæsitatione, vt sitis irreprehẽsibiles & simplices, sicut filij dei immaculati in medio nationis prauę & peruersę, inter quos lucetis sicut luminaria in mũdo. Remoremur hic virgo paulisper, & preciosissimas margaritas quibus exornanda est sponsa Christi, per singula Apostoli verba pensemus. Omnia inquit facite: Non enim quasi ad arbitrium nostrum quædam ex mandatis dei debemus eligere, sed generaliter vniuersa complere: nec aliqua præcepta eius, quasi vilia munuscula ac parua contemnere, sed imperãtis in omnibus maiestatem aspicere. Nullum quippe mandatum dei cõtemptibile nobis videri potest, si eius semper cogitemus authorem sine murmuratione & hæsitatione. Viles & ignobiles dominos palàm contemni videmus à seruulis, eisq; ad minima quæque præcepta in faciem resistimus. Et hoc in personas nobiles iam non admittitur, quantóque potentiores domini, tanto serui ad obedientiam promptiores sunt. Cumq; difficiliora præcipiunt, libentius audiũtur. Certe ad regis imperium, ita omnes parati sunt, & in procinctu obedientiæ constituti, vt etiam optent iuberi, & non solum bene merituros esse se credunt si iussa fecerint, sed tanquam iam meruissent quod iussi sunt, ita pro dignitate præcipientis seruitium beneficij loco ducitur. Nobis vero deus ipse æterna illa maiestas, ineffabilis atque inæstimabilis potestas, sacras literas, & vere adorandos præceptorum suorũ apices mittit, & non statim cum gaudio ac veneratione suscipimus, nec pro magno ducimus beneficio tã illustris potestatis imperium, maxime cum non iubentis quæritur commodum, sed vtilitas subsequentis. Verum econtrario fastidioso ac remisso animo, superborum ac nequam seruorum more, in os domini reclamamus & dicimus, durum est, arduum est, non possumus, homines sumus, fragili carne circundamur. O cæcam insaniam. O profanam temeritatem. Duplici ignorantia accusamus deum scientiæ, vt videatur nescire quod fecit, nescire quod iussit, quasi oblitus fragilitatis humanæ, cuius author ipse est, imposuerit homini mãdata quæ ferre non possit. Simulq; proh nefas, adscribimus iniquitatem iusto, pio crudelitatem, dum eum primo impossibile aliquid præcepisse conquerimur: deinde pro his damnandum putamus hominem ob ea quę vitare non potuit, vt quod etiam suspicari sacrilegium est, videatur deus non tam salutem nostram quęsisse, quàm pœnam. Itaq; Apostolus sciens à domino iusticiæ ac maiestatis nihil impossibile esse pręceptum, aufert à nobis vicium murmurandi: quod tunc vtiq; nasci solet, cum aut iniqua sunt quæ iubentur, aut iubẽtis minus digna persona est. Quid tergiuersamur incassùm: & præcipiẽti opponimus naturæ fragilitatem? Nemo magis nouit mẽsuram virium nostrarũ, quàm qui ipsas vires nobis dedit: nec quisquã melius quid possimus intelligit, quàm qui ipsam virtutẽ nobis nostri posse donauit. Nec impossibile aliquid voluit imperare, qui iustus est, nec dãnaturus hominem fuit pro eo quod vitare non potuit qui pius est. Sequitur, Vt sitis irreprehẽsibiles & simplices ad omnem morum perfectionem. Vnũ hoc sufficere verbum potest, quod etiam in Episcopo eligẽdo deus quæri iubet. Quàm enim circunspecta vita est, q̃ sancta est, quæ nihil reprehensionis incurrit? Quis autẽ sanctior potest esse, quàm qui veræ simplicitatis virtu- K
tem tenens, nunquam aliud corde promittit, aliud ore vultuq; mentitur, sicut filij dei immaculati? Non est exhortatio vehementior, quàm qua nos scriptura diuina filios dei vocat. Quis enim nõ erubescat, & metuat tãto patre agere aliquid indignum: vt qui dicitur dei filius, ipse efficiatur vicij seruus? Et idcirco adiungit: Vt simus immaculati: Neque enim conuenit in filiis dei, quia ipse est fons iusticiæ, peccati maculam reperiri, in medio nationis prauę & peruersæ: hoc est dicere, Quãuis infinita vos cingat peccantium multitudo, & innumera sint exempla viciorum, vos tamen ita cœlestis natiuitatis memores esse debetis, vt inter malos viuentes omne malum vincatis: Inter quos lucetis, ait, sicut luminaria in hoc mundo. Et rursum in Euangelio legimus: Tunc iusti fulgebunt sicut sol in regno patris eorum. *Matt.13.*
Comparatur vita præmio, vt qui in futuro solis fulgore donandi sunt, hic iam simili iusticiæ claritate resplẽdeant, & infidelium cæcitatem operibus sanctitatis illuminent. Huic loco ille sensus aptandus est, quem ad Corinthios idem Apostolus deferens ait: Alia claritas *1.Cor.15.*
solis, alia claritas lunæ, alia claritas stellarum. Stella au- L
tem à stella differt in claritate, sic & resurrectio mortuorum, dispares sunt in regno cœlorum per singulorum merita mansiones. Diuersitas enim operum, diuersitatem facit præmiorum, quãtúmq; aliquis hic in sanctitate fulserit, tantum ibi fulgebit in honore. Nunc ergo ad omnem morum perfectionem mentis aciem intende, & ad cœleste præmium cœlestem vitam para. Resplẽdeat omnibus clarissimi in modum syderis sanctitas virginis, & futuri præmij magnitudinem de nouitate conuersationis ostendat. Tibi facilior in bonis cursus est, quem malorum animi consuetudo non retinet. Nec timemus ne te à virtutibus vicia retardent, & maligno diaboli semine Christi frugem necent. Nam si etiam illi, qui longo peccandi vsu bonum quodam modo obruere naturæ, instaurari per pœnitẽtiam possunt, & mutata voluntate viuendi cõsuetudinem consuetudine extinguere, ac opprimi quiq; de pessimis fieri: quanto magis tu potes illa superare, à quibus non superata es? Cui non tam expellenda sunt vicia, quàm refellenda, quæ vtique non suscipere facilius est, quàm semel suscepta deponere. Nec vero eorum tanta dul- *Cap.18.*
cedo est, vt ea debeamus præferre virtutibus, cum nec M
in omnibus sit delectationis illecebra, & à plerisque ea etiam quæ videntur dulcissima, respuantur. Duo nanque sunt ex omnibus vicia, quæ maxime homines decipiunt sui voluptate, gula scilicet ac libido. Quæ deponere eo difficilius est, quo eis vti dulcius est: & tamẽ hæc vicia tam molesta tamque delectatione sui periculosa, ita à multis calcari vidimus, vt tota ætate virgines permanserint in summa abstinentia: Vt de illis taceam, quæ post deliciarum longum luxum, & inueteratum vsum libidinis, castitati ac temperantiæ se dederint, & vtrunque vicium contraria sibi virtute mutauerint. Aliorum vero viciorum est longe diuersa ratio, quę cum nihil habeant iucunditatis, tam multum amaritudinis habent: quæq; cum ad vitandum multo sint faciliora, raro à quibus vitentur inuenies. Quid oro te inuide, delectationis pręstat inuidia, quem secretis quibusdam conscientiæ vngulis liuor ipse decerpit, & alienam fœlicitatem tormentum eius facit? Quid vero alter ab odio mercedis accipit, nisi horribiles animæ tenebras, & confusæ mentis horrorem: qui vultu semper animóque mœrente, voto quo alteri vult noceret, seipsum cruciat?

A cruciat? Quid autem iracundo furor suus cõfert, quem
sæuissimis exagitatum stimulis conscientiæ, ira ab om-
ni consilio ac mẽte deturbat, vt dum irascitur, insanire
credatur? Similiter curre per singula, inuenies tot ani-
mæ tormẽta, quot vicia: quæ vtiq; eo facilius vinci pos-
sunt, quo nulla illiciunt nos voluptate. Quanto illud
difficilius, quãto durius, vt de castitatis labore taceam,
abstinere à vino carnibusq;, ipso quoque etiam oleo, &
vilem sine his cibum post biduum interdũ triduumq;
vix capere, fracta ieiunio membra vigiliisq;, fomenta
balnei contemnere, necessarias res negare corpori, &
vim quandam inferre naturæ? Da tãtam in cæteris ma-
gnitudinem animi, & vide quid nõ possis efficere. Sed
nos, proh pudor, quadam delectatione peccati, cum in
quibusdam ostendimus quandam vim naturæ nostræ,
in aliis omnino torpescimus: & qui voluptates corpo-
ris virtutum amore contempsimus, rursum amore vi-
ciorum tormẽta suscipimus, atque ita malis nostris cre-
dimus, vt ea nec putem⁹ posse deponi. Quod hoc quæ-
so consilium tuum? Quænam hæc noua viuendi ratio
est? Res difficiles & laboris plenas securus aggredior, &
B faciliora non posse fieri credo: vinco maxima, vincen-
dus à paruis. Excelsa & ardua indefessus exupero: & cũ
venitur ad plana, deficio. Libẽter fugio quod delectat,
& non volo vitare quod cruciat. Verum hęc eorũ sunt
qui dei voluntate cõtempta, id solum petunt quod lau-
dem facilius inuenit & cito exit in famam, morũ vero
bona quæ secretiora sunt, negligunt. Tu vero quæ cal-
casti mundum & cõcupiscentias eius, vt calcato eo gra
dum tibi quendam ascẽdendi ad cœlum faceres, mun-
di gloriam ne requiras. Illi tantum placere stude, cui sæ
pe displicet quod hominibus placet, & qui ipsa ho-
minum iudicia iudicaturus est. Abstinentia tua & ie-
iunium eo magis deo grata sunt, quo cum bonis mo-
ribus offeruntur: vt quæ in aliis sunt vmbracula vicio-
Cap. 19. rum, in te sint ornamenta virtutum. Respice obse-
cro ad ipsam, qua apud deum illustrata es dignitatem:
qua per baptismum in dei filio renata es, rursumq; per
consecrationem virginitatis sponsa Christi esse cœpi-
sti. Ex vtroque hic tuus honor te ad solicitudinem tui
propositi admoneat: At nullus debet esse ibi negligen-
C tiæ locus, vbi tam præclara seruanda sunt. Preciosior
quæque vestis diligentia timidiore custoditur à macu-
la, multo quęsita auro gemma maiori solicitudine pos-
sidetur: & generaliter grandi cura magna quæque ser-
uantur. Vnde & tu si te ipsam bene custodire cupis, de-
bes honorem tuum semper preciúmque cogitare. Tan-
to enim se vnusquisque negligentius vtitur, quanto se
existimat viliorem. Non ob causam aliam magis no-
bis in scripturis diuinis tam frequenter filiorum dei no
men imponitur, vt illud quod dicitur per Prophetas:
Et ego ero vobis in patrem, & vos eritis mihi in filios,
Ephe. 5. dicit dominus omnipotens. Et Apostolus: Estote imi-
tatores dei sicut filij charissimi. Et beatus Ioannes, in-
1. Ioan. 3. quit, Charissimi, nunc filij dei sumus, & nondum ap-
paruit quid erimus: scimus quoniam cum apparuerit,
similes ei erimus, quoniam videbimus eum sicuti est:
vt qui habet hanc spem, sanctificet se, sicut & ille san-
ctus est: vult nobis doctrinæ cœlestis dignitatem, qua
donati sumus frequẽter ingerere, & honorem nostrum
peccandi pudorem facere. Vnde etiam dominus ipse
ad perfectam nos benignitatem vocans, ait: Diligite
Mat. 5. inimicos vestros, benefacite iis qui oderunt vos, & o-
rate pro persequentibus & calumniantibus vos, vt sitis
filij patris vestri, qui in cœlis est. Non est enim quod sic

homines deo faciat amabiles, vt pietas mentis & boni- D
tas, quæ tota in Christiano esse debet, vt etiam in ma-
lis abundet: deique imitetur beneuolentiam, qui solem Ibidem.
suum oriri facit super bonos & malos, & pluit super iu-
stos & iniustos. Hoc itaque vel in primis absit, vt ne-
mini vel in verbo etiam noceas, vt in omnibus qui-
buscunque prodesse studeas: & ne vicem quidem mali
reddens, bona pro malis, Apostolo dicente, restituas. Roma. 12.
Nunquam detractio ex ore virginis procedat. Vilium
satis hominum est, & suam laudem quærentium, alios
viles facere, quia alterius vituperatione se laudari pu-
tant: & qui suo merito placere non possunt, placere vo-
lunt in comparatione peiorum. Parum diximus, non
solum ipsa non detrahas, sed ne detrahenti quidem a-
liquando credas. Pessimum est hoc vicium quod alte-
rum vilem facit videri. Non minus auribus quàm lin-
gua fugias detractionem. Scripturæ memor esto, quæ
dicit: Non eris consentaneus cum derogantibus ad-
uersus proximum tuum: & non accipies super illo pec-
catum. Et alibi: Sepi aures tuas spinis, & noli audire lin- Eccle. 28.
guam nequam. Accusator est enim auditor, qui facit
detractorem: qui si auerterit aures, & vultum contra- E
hat, ac oculos abnuendo contineat, male loquentem
etiam tacens arguit: vt discat non libẽter dicere, quod
didicerit non libenter audiri. Solicitam satis ori tuo
custodiam pone. Nõ est quicquam enim in nobis, quo
facilius peccare possumus, quàm lingua. Vnde sanctus
Iacobus illum esse perfectum dicit, qui non offendit in Iaco. 3.
verbo. Et scriptura dicit: Mors & vita est in manibus Prouer 18.
linguæ. Mentiri autem, maledicere & iurare lingua tua Sap. 1.
nesciat: quia & os quod mentitur, occidit animam. Et
qui maledicunt, regnũ dei non possidebunt, iuxta Apo Galat. 5.
stolum. Et iurare ipse Christus prohibuit, qui dixit: Ego Mat. 5.
autem dico vobis, non iurare omnino. Et rursum: Sit
autem sermo vester, est est, non non: quod autem am-
plius est, à malo est. Apostolus breuiter oris vicia rese-
cans ait: Omnis sermo malus ex ore vestro non proce- Ephe. 4.
dat, sed si quis bonus ad ædificationem fidei, vt det gra
tiam audientibus. Sit autem sermo virginis prudens,
modestus, & rarus: nec tam eloquẽtia preciosus quàm
pudore. Mireotur omnes tuam te tacente verecũdiam,
loquente prudentiam. Mite ac placidum semper elo- F
quium tuum ornet mixta cum grauitate suauitas, cum
pudore sapientia: sit certa atque librata suiq; opportu-
nitate gratissima silentij verbique ratio. Nec vnquam
omnino virginis os loquatur, vt tacuisse melius sit: cum
ingenti cautione debet loqui, cui nõ solum malus, sed
etiam ociosus sermo vitandus est. Summa tibi sciẽ- Cap. 20.
tia sit, noticia summa, vicia virtutesq; distinguere. Quę
quanquam semper contraria sibi sint, aliqua tamen ex
eis tanta iunguntur similitudine, vt discerni omnino
vix possint. Quàm multi enim superbiam libertatis lo-
co ducunt, adulationem pro humilitate suscipiunt, ma
liciam prudentiæ amplectuntur vice, & stulticiæ sim-
plicitatis nomen imponũt, atque fallaci ac pessima de-
cepti similitudine, viciis pro virtutibus gloriantur? Et
quanquam hæc omnia subtilissima intelligentia de-
beas separare, cunctásque virtutes cum suis lineis inse-
quendo nusquam prorsus abscedere, præcipue tamen
fictam humilitatem fugiens, illam sectare quæ vera
est, quam Christus docuit humilitatem, in qua non sit
superbia inclusa. Multi enim huius virtutis vmbram,
veritatem eius sequuntur pauci. Perfacile est enim ali-
quam vestem habere contemptam, salutare submissius,
manus & genua deosculari, inclinato in terram capite
oculisq;

G oculisq; deiectis humilitatem ac mãsuetudinem polli-
ceri, léta voce tenuique sermones infringere, suspirare
crebrius, & ad omne verbum peccatorem ac miserum
se clamare, & si vel leui sermone offensus sit, continuo
attollere supercilium, leuare ceruicem, & delicatum il-
lum oris sonum insano repẽte clamore mutare. Aliam
nos humilitatẽ Christus docuit, qui nos ad exemplum
Matth.11. suum hortatur dicens: Discite à me, quia mitis sum &
1.Pet.2. humilis corde. Qui cum malediceretur non maledice-
bat, cum pateretur non cõminabatur. Quam nobis hu-
1.Pet.3. militatem beatus Petrus insinuat: Misericordes, inquit,
& humiles non reddentes malum pro malo, nec male-
dictum pro maledicto. Auferantur omnia figmẽta ver
borum, cessent simulati gestus, & ante occasionem ser-
mo placidus. Verum humilem patientia ostendit iniu-
riæ. Nullus ergo vnquam in mente tua vllius sit vicij lo
cus, nihil in te superbum, nihil arrogãs, nihil in te fasti-
diosum. Apud deum non est quicquam humilitate sub-
Esa.66. limius. Ipse loquitur per Prophetam: Super quem alium
respiciam nisi super humilem & quietum & tremẽtem
sermones meos? Et nunquam in irã exardescat animus,
H quod est seminarium odij. Tantus mentẽ tuam repleat
timor dei, vt indignari omnino non audeas, & irã me-
tu vincas. Beatus Apostolus mundans animã nostram,
eámque in habitaculum dei preparans, clamat & dicit:
Ephe.4. Omnis amaritudo & ira & indignatio & clamor &
blasphemia auferatur à vobis cum omni malicia.
Cap.21. Adulatores vt inimicos caue, quorũm sermones su-
per oleum molles, & ipsi sunt iacula. Corrumpunt fictis
laudibus leues animas, & male credulis mentibus blã-
dum vulnus infigunt. Creuit hoc in nostra ætate viciũ,
& in vltimo fine stetit, nec augeri potest: in hanc om-
nes nos scholam studiumq; dedimus, vt officium pute-
mus illudere, quodq; ipsi ab aliis libenter accipimus, id
aliis quasi quoddam munus offerimus: & spe recipiẽdæ
laudis, eos à quibus laudari volumus, antè laudamus.
Sæpe adulantium resistimus verbis ad faciem, & in se-
creto mentis fauemus, maximumq; fructum cepisse nos
ducimus, si vel fictis laudibus prædicamur. Nec cogita-
mus quid ipsi sim⁹, sed quid alteris esse videamur. Vndè
eò producta res est, vt neglecta veritate meriti de sola
opinione curemus, qui testimonium vitæ nostræ non
I à conscientia nostra, sed à fama petimus. Beata mẽs est
quæ perfecte hoc vicium vincit, nec adulatur aliquan-
do, nec adulãti credit, quæ nec decipit alterum, nec ip-
sa decipitur, tantumq; hoc malum nec facit aliquando
nec patitur. Nihil vnquam in te fictum sit, nihil omni-
no fucatum. Conscientiam tuam, quæ certe deo sem-
per patet, in multitudine versari puta. Nunquam aliud
corde, aliud ore prætendas. Quicquid pudet dicere, pu
deat etiam cogitare. Illud vero notum iam omnibus,
atque diuulgatum est, quàm vtilis quamq; huic propo-
sito necessaria est ieiuniorum & abstinentiæ virtus, ma
xime in his annis, in quibus corpori maior æstus inest.
Non manducare itaque carnem, neque bibere vinum,
Apostolica voce laudatum est. Quicquid illud quod
inflammare corpus potest, quod fomẽtum suggerit vo-
luptati, castitatis amore fugiendum est. Nec tamen ita
magno huius rei labore grauari te volumus, vt sub ip-
so statim onere succumbas: per quod multi dũ nimio
feruore mentis rationem suarum virium non haberẽt,
subito conciderunt, & penè ante debilitatem, quàm
sanctitatem de proposito suo consecuti sunt. Optimus
est in omni re modus, & laudabilis vbique mensura.
Corpus non frangendum, sed regendum est. Sint ergo
moderata & sancta, simplicia in omni mentis humili- K
tate ieiunia, quæ ita attenuent corpus, ne animum ele-
uent, ne res humilitatis gignat superbiam, & vicia de
virtute nascantur. Ego, inquit, cum mihi molesti essent, Psal.34.
induebar cilicio, & humiliabam in ieiunio animam
meam. Vestis abiectio, cibi vilitas, ieiunij lassitudo,
extinguere debent non nutrire superbiam. Quis rem
medicinæ vulnus faciat, & inde sanè lædat quoque,
vnde iam læsa curanda sunt? Aut quæ supererit spes sa-
lutis, si ista animę remedia ipsa sint venena? Laborem Cap.22.
ieiunij tui misericordiæ opera commendent, & absti-
nentia tua pauperum refectione sit gratior. Dominus
loquitur per Prophetam, Misericordiam volo & non Osee.6.
sacrificium. In Euangelio Christi verba legimus: Beati Matt.5.
misericordes, quoniam ipsi misericordiam consequẽ-
tur. Sed quæso hanc curam vitæ tuæ auia matérque su-
scipiant: illæ has partes pro te agant, illæ thesaurum tuũ
in cœlum leuent. Illarum sit esurientes alere cibo, vesti-
re nudos, visitare infirmos, peregrinos tecto suscipere,
& æterni spe præmij Christo in pauperibus fœnerari,
qui dixit: Quodcunq; fecistis vni ex his fratribus meis Matt.25.
minimis, mihi fecistis. Tibi vero maxime dum in pro- L
posito maturescat animus, ab omnibus occupationi-
bus recedendum est, & omne studium, omnisque cu-
ra in ornandis moribus exhibenda. Quibus ita vacare
debes, & totam occupare mentem, vt non diuitem te
sentias esse, nec dominam: nobilitatis ad hoc tantum
memineris, vt cum claritate generis, morum sanctita-
te contendas: & cum nobilitate corporis, animi virtu-
te nobiliter proficias, magísque illa nobilitate glorie-
ris, quæ filios dei & cohæredes Christi facit. Ad quam
si semper inspicias, dum credis gaudium te habere
quod maius est, desinis de eo quod minus est gloriari.
Omnis ista præclari generis dignitas, & illustris auiti
sanguinis decus ad animam transferantur. Ille clarus,
ille sublimis, ille sit nobilis: ille tunc integram nobili-
tatem suam seruare se putet, si dedignetur seruire viciis
ab eisque non superari. A quo enim quis superatur, hu- 2.Pet.2.
ius & seruus est. Quid enim hac seruitute animi indi-
gnius, quídve turpius, quàm cum in eo aut dominatur
odium, aut regnat inuidia? quàm cum eum aut auaricia
possidet, aut captum ira tenet, vel certè cætera sibi vicia
vendicant? Non est quòd sibi aliquis de nobilitate ge- M
neris blandiatur, si ex meliore parte sit famulus. Multo
est indignius mẽte seruire, quàm corpore. Superfluum
arbitror te monere, quàm parca in procedendo debeas
esse, quàm rara, cum te hoc etiam secularis ab infantia
honestas docuerit, & facile intelligas, id tibi multo ma
gis in hac vita esse seruãdum, quam maxime secretum
decet. Illud admoneo, vt ipsis quoque salutationibus,
quæ tibi in cubiculo tuo exhibendæ sunt, certissimum
modum ponas: non sint nimiæ, neque quotidianæ, ne
non tantum officium, quàm inquietudinem præstare
videantur. Et quanquam omne vitæ tuæ tempus di- Cap.23.
uino debeas operi cõsecrare, & nullam prorsus horam
à spiritali profectu vacuam esse conueniat, cum tibi in
lege domini die ac nocte meditandum sit, debet ta- Psal.1.
men aliquis esse determinatus & constitutus horarum
numerus, quo plenius deo vaces, & qui te ad summam
animi intentionem velut quadam lege cõtineat. Opti-
mum est ergo huic operi matutinum deputari tempus,
id est, meliorem diei partem, & vsque ad horam ter-
tiam quotidie in cœlesti agone certãtem, hoc velut spi-
ritalis quodam palestræ exerceri gymnasio. His tu per
singulos dies horis in secretiori domus parte ora, clau-
so cubi-

A ſo cubiculo tuo. Adhibe tibi etiam in vrbe ſolitudinẽ,
& remota paulisper ab omnibus, propius deo iungere,
aſpectuiq; tuorũ reddita lectionis fructum & orationis
oſtende. Nihil enim in hoc ſecreto magis agere debes,
q̃ animã diuinis eloquiis paſcere, & quãtum ei per totã
ſufficere poſsit diem, hoc eam veluti cibo pinguiore ſa
tiare. Ita ſcripturas ſanctas lege, vt ſemper memineris
dei illa verba eſſe, qui legẽ ſuam non ſolũ ſciri, ſed etiã
impleri iubet. Nihil enim prodeſt facienda didiciſſe &
non facere. Optime vteris lectione diuina, ſi tibi eam
adhibeas ſpeculi vice, vt tibi velut ad imaginẽ ſuam a-
nima reſpiciat, & vel fœda quęq; corrigat, vel pulchra
plus ornet. Lectionẽ frequenter interrumpat oratio, &
animã iugiter adhærentẽ deo grata viciſsitudo ſancti
operis accendat. Nunc te igitur ordo inſtruat cœleſtis
hiſtoriæ. Nunc ſanctũ Dauid oblectet canticũ. Nunc
Salomonis erudiat ſapientia. Nunc ad timorẽ domini
incitent dicta Prophetarũ. Nunc Euãgelica & Apoſto-
lica perfectio te Chriſto in omnium morũ ſanctitate
coniungat. Quæ paranda ſunt, memoriæ penitus inſe-
re, eaq; iugi meditatione cõſerua: quæ maturanda ſunt
frequenter reuolue, vt diuinũ hoc ſtudium & cœleſtis
B ſchola, & mores ſimul virginis ornent & ſenſum, tra-
dantq; tibi cũ ſapientia ſanctitatẽ. Vnde ſcriptura di-
cit: Qui quærunt deum, inueniunt ſapientiã cum iuſti-
cia. Sit autẽ ipſa lectio tẽperata, cui finẽ conſilium, non
laſsitudo imponat. Nam vt immoderata ieiunia & ar-
dor abſtinẽtiæ, & enormes inordinatęq; vigiliæ, intem
perantiæ coarguuntur, idq; nimietate pariunt, vt hęc ip
ſa poſtea quidem nec mediocriter fieri poſsint, ita ſtu-
dium lectionis in reprehenſionem intemperans cadit,
quodq; laudabile eſt in genere ſuo, fit de nimietate ſui
Caput. 24. culpabile. Generaliter quidẽ ſtrictimq;, ſed breuiter
" dicendum eſt. In bonis quoq; rebus, quicquid modum
" exceſſerit, vicium eſt. Magna eſt, magna inquã, & quæ
" grãdi ſtudio conſtat, perfectæ vitæ ratio, cõſummatæq;
" ſapiẽtiæ eſt, ſcire quid, quo inſequaris modo, & ad om-
" nem actũ præferendo conſilium, nihil facere, quod fe-
" ciſſe pœniteat. Intra vnius horæ ſpacium mutatur ha-
bitus, ieiunare, abſtinere, pſallere, vigilare, non tam ſtu-
dio opus habent q̃ voluntate. Quilibet incipiẽs ſtatim
vt voluerit ad iſta perfectus eſt, immò illi hoc facilius
facere poſſunt, qui recentis corporis vires de ſeculo ad
propoſitũ afferunt. Mores vero mutare, ſingulaſq; vir-
C tutes animi formare in ſe atq; perficere, grandis ſtudij
eſt, & longæ cõſuetudinis. Itaq; multi in hoc propoſito
ſeneſcimus, & ea propter quæ ad ipſum propoſitum ve
nimus non habemus. Tua vero conuerſatio noua eſſe
debet, mira grauitas, patientia, manſuetudo, pietas.
Quicquid ſanctius eſt, atq; perfectius, quicquid magis
deo te cõmendare poteſt, & maiorem in cœlo facere, id
ſemper ſequere, id ſemper amplectere. Sponſa Chriſti
nihil debet eſſe ornatius. Tanto maiore placẽdi ſtudio
opus eſt, quanto maior eſt ille cui placendũ eſt. Seculi
vero virgines, quæ ſe nuptiis pręparant, & indulgentiã
magis Apoſtoli, q̃ conſilium ſequi malunt, magiſq; am
plectuntur incontinentiæ remediũ, q̃ præmium con-
tinentiæ, vt ſponſis placeant, eoſq; in amorem ſui ma-
gis incitent, mira ſe ſolicitudine formare ſtudẽt, & na-
turalem corporis pulchritudinẽ ornandi arte cõmen-
dant. Hæc eſt illis per dies ſingulos cura præcipua, de-
centibus fucis colorare faciẽ, implicare auro crinem, &
ardentes concharum lapides capitis honorẽ facere, ſu-
ſpendere ex auribus patrimonia, brachia ornare moni
libus ac latera, & incluſas auro gemmas à collo in pe-

ctus demittere. Non minorẽ ſponſus tuus requirit or- D
natum, qui cum vniuerſam eccleſiã ſalutaris aquæ la-
uacro purificatã ſine macula rugaq; reddiderit, quoti-
die cupit eam fieri pulchriorẽ, vt ſemel à viciis pecca-
tiſq; mundata, ſemper ornetur decore virtutũ. Et ſi hoc
à tota requirit eccleſia, in qua & viduæ continentur &
nuptæ, quantum putas expectat à virgine, quæ ex pul-
cherrimo hoc quodam eccleſiæ prato, velut auguſtior
quidam flos videtur electa? Aſſume ergo omne illũ or-
natum per quẽ placere Chriſto potes. Satis placere deo
crede tuam faciem, ſi hominibus pulchra apparere nõ
ſtudeas. Iſtud ornamentũ ſerua capitis, quod acquiſiui-
ſti chriſmatis ſacramento, cũ tibi in cœleſtis regni my-
ſterium diadema quoddã regalis vnctionis impoſitum
eſt. Optima ornamenta ſunt aurium verba dei, ad ea ſo
la paratus eſſe debet auditus virginis, eaq; precioſiſsi-
mis lapidibus anteferre. Omnia prorſus membra deco
rentur operibus ſanctitatis, totáq; virginalis animi pul-
chritudo gẽmati monilis inſtar, vario virtutũ fulgore
reſplendeat. Tunc vere concupiſcet rex decorem tuum
dicetq; tibi: Tota formoſa es proxima mea, & macula *Canti. 4.*
non eſt in te. Et hæc tibi ornamenta quæ dixi etiã erũt
munimenta maxima, & quæ te ipſum ornare deo, & E
contra diabolum armare poſsint, qui per leue interdũ
quodcũq; viciũ, ad animã ingreditur: & ſi virtutũ pro-
pugnacula nõ reſiſtant, noſtro nos repellit loco, & cõti
nuo de hoſte fit dominus. Propter quod ſcriptura nos
adhortatur, & dicit: Si ſpiritus poteſtatẽ habentis aſcẽ- *Eccleſiaſtes*
derit ſuper te, locũ tuum ne dimiſeris. Ab eo iam tẽ- *10.*
pore, quo primũ per virginitatis profeſsionem domino *Caput. 25.*
conſecrata es, aduerſarij in te creuit odiũ, & qui aliena
lucra pro ſuis damnis habet, ſe amiſiſſe dicit, quicquid
te poſſeſſurã dolet. Grandi tibi opus eſt vigilãtia, gran
diq; cura, & tãto ſolicitius cauendus eſt inimicus, quã-
to apud eum ditior eſſe cœpiſti. Vacuus viator & nu-
dus non timet latronis inſidias. Securus à nocturnis fu
ribus dormit pauper etiam ſi clauſtra non muniat. Di-
uiti vero opes ſuæ latronis ſemper imaginãtur occur-
ſum, & iugi ſolicitudine noctium ſomnum adimunt.
Vnde tuæ quoq; diuitiæ, cœleſtis theſaurus, iſta cautio-
ne indigent atq; cuſtodia. Quanto ditior es, tanto de-
bes eſſe vigilantior. Qui enim plus poſsidet, plus debet
timere ne perdat. Inuidere non ceſſat author inuidiæ.
Et qui ſemel à deo ipſe proiectus eſt, tanto maiori li-
uore torquetur, quanto aliquem apud eum viderit cla- F
riorem. Qui inuidit Euæ paradiſum, quanto magis in-
uidet tibi regnum cœlorum? Cuncta, mihi crede, ille
nunc circumit: vt beatus Petrus ait, deuorandi te cu-
pidus, in modum rugientis leonis ingreditur, vel mo-
re doloſi hoſtis vniuerſa perluſtrans, explorat omnes
aditus animæ tuæ, an ſit aliquid infirmũ & minus tu-
tum, per quod poſsit irrepere: rimatur nunc ille omnia,
& ſingula quæq; pertentans, quærit vulneri locũ. Cuius
tu inſidias ſolicite debes præuidere: vt cum Paulo non
ignores aſtutias eius. Qui cum terribiles diaboli pote-
ſtates principatúſque deſcribat, nos nihilominus hor-
tatur ad pugnã, hoſtiúmque vim pandit, vt augeat ſo-
licitudinem militum. Non enim vult nos eſſe timidos
ſed paratos: denique non fugã ſuadet, ſed arma ſugge-
rit. Propterea, inquit, Accipite arma dei vt poſsitis reſi- *Ephe. 6.*
ſtere in die malo, & in omnibus perfecti ſtare. Ac ſta-
tim inſtrumenta ſingula ſpiritalis pugnæ tradẽs, addi-
dit & dixit: State ergo ſuccincti lumbos veſtros in ve-
ritate, & induti lorica iuſticiæ, & calceati pedes in præ-
paratione Euãgelij pacis, in omnibus aſſumentes ſcutũ
fidei,

idei, in quo posſitis omnia tela nequiſsimi ignea extin
guere, & gladiũ ſpiritus, quod eſt verbum dei, per oẽm
oratione. Et quoniam de hoc bello licet etiã fœminis
triumphare, ſuſcipe hæc arma Pauli, & tãti hortatione
ducis certam præſume victoriã. Hæc enim ſi tu omnia
inſtrumenta poſsideas, ſecura procedas ad prælium ſpi
ritale, nec pauebis diabolum cũ toto exercitu ſuo. Ca-
dẽt enim à latere tuo mille, & decẽ milia à dextris tuis,
ad te autem non appropinquabunt. Beatus quoque Ia-
cobus ille Chriſti ouies emeritus, nõ minore nobis au-
thoritate de hoc bello victoriã pollicetur: Subditi, in-
quit, eſtote deo, reſiſtite autẽ diabolo, & fugiet à vobis.
Oſtendit quo modo reſiſtere debeam⁹ diabolo, ſi vtiq;
ſimus ſubditi deo, eiúſq; faciendo voluntatem, vt diui-
nam etiam mereamur gratiam, & facilius nequam ſpi-
ritui auxilio ſancti ſpiritus reſiſtamus. Neq; vero aper-
ta contra nos pugnat acie, nec publica nobiſcum frõte
congreditur, ſed dolo vincit ac fraude, noſtraq; contra
nos vtitur volũtate, de cõſenſu noſtro aduerſari⁹ vires
accipit, noſtróq; nos, vt dici ſolet, iugulat gladio. Infir
mus hoſtis eſt, qui nõ poteſt vincere, niſi volẽtẽ. Procul
à nobis deſperatio, procul à nobis omnis recedat pa-
uor aduerſariorum: non adiuuemus, ſed vincamus ad-
uerſarios. Dant illi quidem conſilium, ſed noſtrum eſt
vel eligere vel reſpuere quid ſuggerunt. Non enim co-
gendo, ſed ſuadendo nocent: non extorquẽt à nobiſcõ
ſenſum, ſed expetunt. Vnde etiã Ananiæ dicitur: Qua-
re tentauit cor tuum Satanas, mẽtiri te ſpiritui ſancto?
Quod vtiq; illi Apoſtolus nunq̃ imputaret, ſi id abſque
ipſius voluntate diabolus feciſſet. Ipſa etiã Eua ideo cõ
demnatur à domino, quia ab eo quẽ poterat ſuperare ſu
perata eſt. Nec enim meruiſſet à domino iuſticia puniri,
quę victa eſt, niſi vincere ipſa potuiſſet. Huius nequiſ-
ſimi hoſtis eſt illa vel prima calliditas, & ars doli plena,
fatigare cogitationibus rudes animas, & nouellis in p-
poſito mentibus de ipſa interdum conuerſatione affer-
re mœrorem, vt facile ab huius rei profectu deterrea-
tur animus, cuius initia amara cognouerit. Itaque ſolet
tam ſordidas nonnunq̃ & impias cogitationes inſere-
re menti, vt qui tentatur, dum ſuũ illud putat eſſe quod
cogitat, deteriorem ſe per ſpiritum immundũ propoſi-
to ſuo arbitretur effectum: multóq; puriorem animam
I habuiſſe ſe credat, cũ adhuc res ſeculi amaret. Vult e-
nim iis quibus inuidet callidiſsimus inimicus, horrorẽ
propoſiti ex deſperatione facere ſanctitatis: vt eos obſi-
dente triſticia, etſi à propoſito non reuocat, certe reti-
neat à profectu. Propter quod maxime ſanctarum tibi
ſcripturarum ſtudium diligendũ eſt, illuminanda diui
nis eloquiis anima, & coruſcante dei verbo, diaboli re-
pellendæ ſunt tenebræ. Cito enim fugit ille ab ea ani-
ma, quam ſermo diuinus illuminat, quæ cœleſtib⁹ ſem-
per cogitationib⁹ occupatur. In qua aſsiduũ eſt dei ver
bum, cuius vim nequam ſpiritus nõ poteſt ferre. Et id-
circo beatus illud Apoſtolus ſpiritalis belli inter cętera
inſtrumenta gladio cõparauit. Eſt autem tutiſsimũ at-
que perfectum vt aſſueſcat anim⁹ ſolicita ſemper per-
uigiliq; cuſtodia diſcernere cogitationes ſuas, & ad pri
mum animi motum vel probare vel reprobare quod
cogitat, vt vel bonas cogitationes alat, vel ſtatim extin
guat malas. Hic nanque fons eſt boni & origo peccan-
di, omníſq; ingentis delicti in corde principium eſt co
gitatio, quę vnumquodque opus velut in quadam cor-
dis tabula depingat antequam faciat. Nam ſiue ille a-
ctus ſiue ſermo ſit, vt proferatur ante diſponitur: & cõ-
gitationum conſilio diſcernitur quod futurum eſt. Vi-
des quàm breui interdum momento quæq; iſta quis co K
gitet, cogitatáq; perficiat, nec quicquã omnino vel lin-
gua, vel manu cæteríſq; mẽbris agitur niſi cogitationes
ante dictauerint. Vnde & dominus in Euãgelio dicit: *Matth. 15.*
De corde hominis procedũt cogitationes malæ, adul-
teriũ, fornicatio, homicidia, furta, falſa teſtimonia, a-
uaricia, nequicia, dolus, impudicicia, oculus malus, blaſ
phemia, ſuperbia, ſtulticia: Hæc ſunt quæ coinquinant
homines. Omnis ergo ſolicitudo tua omni intentio-
ne debet eſſe in cuſtodia: ibi te maxime oportet obſer-
uare peccatum, vbi naſci ſolet, ſtatímq; ad primam tẽ-
tationis repugnare faciẽ, & malum antequàm creſcat
extinguere. Nec enim expectandum eſt augmentũ eius
rei, quæ timeri debet à paruo, & quæ tanto facilius vin
citur, quanto ei citius repugnatur. Ideo clamat ſcriptu-
ra diuina: Omni cuſtodia ſerua cor tuum. Ex ipſo enim *Prouer. 4.*
exitus vitæ. Diſtinguendum eſt autem inter iſtas *Capai. 27.*
cogitationes quibus voluntas fauet, quas cum dilectio-
ne amplectitur, & inter eas cogitationes quæ tenuis
vmbræ modo præteruolare mentem ſolent, ſeſeq; tan-
tummodo vel tranſeundo mõſtrare, quas Græci typos L
vocant, vel certe illas quæ repugnanti ac inuito animo
ſuggeruntur, quibus mẽs cum horrore quodã renititur
ac reſiſtit, quibus vt cõtriſtatur admiſsis, ita gaudet ex-
pulſis. In quibus quidem quæ ſe leuiter menti oſtendũt
& quaſi fugiendo demonſtrant ſe, nec peccatum om-
nino nec pugna eſt. In iis autem cum quibus aliquan-
diu anima luctatur, quibus reſiſtit voluntas, æquale cer
tamen eſt. Aut enim conſentimus, & vincimur: aut re-
ſpuimus & vincimus, & acquirimus de pugnatione vi-
ctoriam. In illa ergo tantummodo cogitatione pecca-
tum eſt, quæ ſuggeſtione conſenſum mentis dedit, quæ
malum ſuum blande fouet, quę in factum geſtit irrum-
pere. Huiuſmodi cogitatio etiã ſi ex aliquo impedita ca
ſu non impleat voluntatem, nihilominus actione cri-
minis condẽnatur à domino, vt illud in Euangelio le-
gimus: Qui viderit, inquit, mulierẽ ad cõcupiſcendũ eã *Matth. 5.*
iam mœchatus eſt eam in corde ſuo apud deũ, cui nota
ſunt omnia etiã anteq̃ fiant. Voluntas perfecta faciẽdi
reputatur pro opere facti. Qua de re debes (ſæpe enim
repeto) quod fieri ſemper volo, ſanctas ſcripturas ſine
intermiſsione meditari, híſq; tuã replere mẽtem, & ma M
lis cogitationibus locũ auferẽs, diuinis animũ ſenſibus
occupare, quantúmq; deum diligas, ex dilectione legis
eius oſtendere. Vnde ſcriptura dicit: Qui timẽt domi- *Ecclesiasti-*
num, inquirent quod beneplacitum eſt illi: & qui dili- *ci 2.*
gunt eum, replebuntur lege eius. Tunc ſenties quãtum
ad eius amorem adiuuet te ſapiẽtia, quantũ ſit in te di-
uinæ legis auxiliũ, & domino cũ Dauid læta cantabis:
In corde meo abſconde eloquia tua, vt non peccem ti-
bi. Excitãdus eſt enim ſpiritalibus ſtimulis ſemper ani- *Psal. 118.*
mus & maiore quotidie ardore renouandus: orationis
inſtantia, illuminatio lectionis, ſolicitudo vigiliarũ, &
diurna & nocturna, eius incitamenta ſunt. Nihil enim
in hoc propoſito ocio deterius eſt, quod nõ ſolummo-
do nõ acquirit noua, ſed etiam parata cõſumit: Sanctæ
vitæ ratio proceſſu gaudet & creſcit, ceſſatione torpe-
ſcit & deficit. Quotidianis & recentibus incremen-
tis mens inſtauranda eſt, & viuendi nobis hoc iter non
de tranſacto, ſed de reliquo metiendum. Quandiu ſu-
mus in hoc corpore, nunquã nos ad perfectum veniſ-
ſe credamus: ſic enim melius peruenitur. Tandiu non
relabimur retro, quandiu ad priora contendimus. At
vbi cœperim⁹ ſtare, deſcẽdimus, noſtrũq; nõ progredi,
iã reuerti eſt. Ceſſet omnis ignauia, & inutilis de præ-
terito

A teritn labore securitas. Si volumus non redire, currendum est. Beatus Apostolus de die in diē viuens deo, nec
Philip.3. quid ante fecisset, sed quid facere deberet semper attendens dicebat: Fratres ego me non arbitror cōprehendisse aliquid. Vnum autem, quæ quidē sunt retro obliuiscens, ad ea vero quæ sunt priora, me extendens, ad destinatum persequor brauium supernæ vocatiōis dei.
Galat.2. Si beatus Paulus ille vas electionis, qui ita Christū indutus erat, vt diceret: Viuo autē iam nō ego, viuit vero in me Christus: adhuc tamē se extendit, crescit, & proficit: quod nos facere debemus, quibus optādum est, vt in fine nostro Pauli principio comparemur? Ergo tu
1.Cor.4. hunc imitare qui dixit: Imitatores mei estote, sicut & ego Christi. Obliuiscere omne præteritum & quotidie inchoare te puta, ne pro præsenti die, quo debes seruire deo, præteritum imputes. Optime quæsita custodies si semper inquiras: damnum parata sentient, si parare cessaueris.
Caput.18. Dicas forsitan, grandis labor est, sed respice quod promissum est. Omne opus leue fieri solet, cum eius precium cogitatur, & spes præmij solatium est laboris. Sic durus agricola inaratum diu campū, & pinB guiores ncio glebas, violēto vomere scidisse se gaudet, & mirum in modum ipsa operis difficultate lætus, spē segetis de labore metitur. Sic negociator auidus maria contēnit, spectare ausus fluctuum spumas, rabieq; ventorum, dumq; in omni labore ac periculo lucrum cogitat, & lassitudinem simul obliuiscitur & timorē. Cōsydera queso magnitudinem præmij tui, si tamen considerari potest, quicquid immēsum est, post abscessum animæ, post carnis interitum, post fauillas & cinerē, in meliorem statum virgo reparāda es, mandatum terræ corpus in cœlum eleuandum est. Post hæc angelorū es donanda consortio, regnum acceptura cœlorum, & in
Psal.115. perpetuum regnatura cū Christo. Quid ergo retribues domino, pro omnibus quæ retribuit tibi? Quid tātu remuneratore dignum facies? Aut quem laborem durum putabis cuius tāta sunt præmia? Vnde beat^a Apostolus,
Roma.8. Nullæ, inquit, sunt condignæ passiones huius temporis ad futuram gloriam quæ reuelabitur in nobis. Quid enim dignum vel facere vel pati possumus in breui hoc
Caput.19. tempore vitæ nostræ, cum id immortalitate sit recom-
2.Cor.4. pensandum? Propter quod idem Apostolus ait: Id enim quod in præsenti sæculo est momentaneum ac
C leue tribulationis nostræ, supra modum in sublimitate æternum gloriæ pondus operatur in nobis. Respuātur honores, despiciantur diuitiæ, ipsa quoque vita nostra martyrij amore contemnatur. Et hæc omnia etiam si pro æternitatis præmio non darentur, essent tamen quandoque peritura. Amittunt etiam hoc illi quū semper cupiunt possidere. Quàm multos memoria nostra retines in maximis honoribus ac diuitiis constitutos, repente de summo illo potentiæ fastigio concidisse: & eos qui timore elati, aliud quiddam quàm homines esse se putabant, exitu tandem suo docuisse nos quid fuerint? Quid enim in hoc mundo stabile? Quid vero firmum est? Quid porrò non breue & incertum & casui non seruiens? Quale istud bonum est, quod semper timeas amittere? quod vel auferendum abs te metuas, vel à te relinquendum scias? Nam etsi nullo eripiatur casu, vel morte certe perdendū est. Et si vita nostra tendatur per mille annos, & ad extremū illum totius diē ætatis, quotidiana deliciarū voluptate veniamus, quale hoc quæso diu est quod sine deletur? Aut quis illius voluptatis fructus est, qui statim vt cessauerit, videbitur tibi non fuisse? Age iam, transactum vitæ tuæ tempus animo reuolue. Nōnne videbitur tibi vmbra quædam D fuisse, quod transiit, & instar somnij tenuis incertum esse omne quod videtur? Hoc idem & decrepitus senex sentire potest. Cui cōuenit dicere cum Propheta, Dies mei sicut vmbra declinauerunt, & ego sicut fœnum *Psal.101.* arui.
Caput.31. Quòd si hæc etiam hic possumus dicere, vbi quamuis breuis, tamen quia præsens est, vita ista magni penditur, quid in futuro dicturi sumus, vbi maiori ætatis scientia, trāsactum omne pro nihilo est? Hæc tu tecum diligenter reuoluens, & breuitatem vitæ huius æternitatis contemplatione despiciens, ipsum quoque contemptum mundi maiori cum virtute contemne, & ad illum tantum diem para te, in quo mundi gloria finienda est. Illum inquam diem, quem saluator diluuio comparauit, qui multos fallaci securitate deceptos, furtiuo, vt ait Apostolus, cōprehendet aduentu. Quē bea- *1.Thess.5.* tus quoque Petrus describens ait: Adueniet autem dies *2.Petri.3.* domini sicut fur, in qua cœli magno impetu transibūt, elementa vero à calure resoluentur. Cum hæc omnia dissoluenda sint, quales oportet nos esse in sanctis conuersationibus & pietatibus expectantes & properantes in aduentu domini dei, in quo cœli ardentes soluen E tur, & elementa ignis ardore tabescent? Recens factum est, & quod ipsa audisti, cum ad stridulæ buccinæ sonū Gotthorūq; clamorem lugubri oppressa metu domina orbis Roma cōtremuit. Vbi tunc nobilitatis ordo? vbi certi & distincti illius dignitatis gradus? Permixta omnia & timore confusa, omni domui planctus, & æqualis fuit per cūctos pauor. Vnum erat seruus & nobilis, eadem omnibus imago mortis. Nisi quia magis eam timebant illi, quibus fuerat vita iucundior. Si ita mortales timemus hostes & humanam manum, quid faciemus cùm clangore terribili tuba intonare de cœlo cœperit? & ad illam archāgeli vocē omni buccina clariorem, totus simul remugiet mundus? cum viderimus super nos non manufacta arma concuti, sed & virtutes cœlorum commoueri, sicut Propheta dicit: cum venerit dominus ponere orbem terræ desertū & peccatores perdere ex eo, quis tunc nobis pauor, quæ caligo, quæ tenebræ, cum nos sæpius ac totiens admonitos, & *Matth.24.* tamen imparatos dies repererit? Tunc, inquit, plangent *Luca.23.* super se omnes tribus terræ: & videbūt filium hominis venientem in nubibus cœli cum virtute multa & maiestate. Tunc dicent montibus, cadite super nos: & collibus, operite nos: & petris, aperite vos nobis. Verū hæc eorum sunt, qui variis huius mundi detēti curis, de mū- F di non cogitant fine. Tu vero cui aduētus Christi dierum noctiumq; meditatio est, cui pro conscientiæ puritate domini est optanda præsentia, quæ consummationem sæculi quasi certū præmij tui tempus expectas, exultationē de cœlo capies non timorē. Tunc enim tu sanctorū mixta choris, & sanctis comitata virginibus, in sponsi obuiā subuolabis & dices, Inueni quē quæsiuit anima mea. Nec vllius iam temporis separationē timebis, quæ semel immortalitatis gloria & incorruptionis splendore donanda es, & cū Christo semper futura es. Apostolo dicente: Quoniā ipse dominus in iussu, & in voce archāgeli, & in tuba dei descēdet de cœlo, & mor *1.Thess.4.* tui qui in Christo sunt resurgēt primi. Deinde nos qui viuimus, qui relinquimur, simul rapiemur cū illis in nubibus obuiā domino in aëra, & ita semper cū Christo erimus. Hæc sit igitur cura tua semper, hoc studium, hæc iugiter virginis corde voluantur, in his totius diei versetur labor, in his noctis somnus reponatur, in hoc anima rursus euigilet. Etenim nullus labor du-

rus, nullum tempus longum videri debet, quo gloria æternitatis acquiritur.

Sancti Augustini ad Cyrillum Hierosolymitanum Episcopum, de magnificis admirandisque sancti Hieronymi virtutibus ac praeconiis, elegantissimo stylo differentis.

Epistola. CCV.

GLORIOSISSIMI Christianæ fidei athletę, sanctæ matris Ecclesiæ lapidis angularis, in quo admodum firmata cõsistit: nunc vero in cœlesti gloria dei syderis radientis olim Hieronymi presbyteri laudes venerabilis pater Cyrille silendũ ne putas, aut lingua balbutientis pueri, virum pollutum labiis me locuturũ fore reris? Cœli enarrãt gloriam dei, & omnia quæ fecit dominus eum in sanctis suis laudant. Silere debet rationalis creatura à laude dei, irrationali nõ silente? Taceã, aut loquar? Cum si taceã lapidibus iubetur clamare. Certe loquar & nõ tacebo, totis viribus & nisibus laudare Hieronymum: Qui quanuis indignus & insufficiens laudator existam, cum non sit pulchra in ore peccatoris laus, tamẽ ab eiusdem laudibus minime cessabo. Firmetur itaque manus, & lingua nostra palato nõ adhæreat: quoniam certe magnus est iste vir sanctissimus, mirabilis, & metuendus super omnes qui in circuitu nostro sunt, magnus certe in vitæ excellentissimæ sanctitate, magnus in sapientiæ ineffabilis profunditate, magnus in maioris nũc gloriæ quãtitate. Mirabilis in prodigiis insuetis, metuendus ob sibi à domino traditam potestatem. Quàm itaque magnus sit iste gloriosissimus Hieronymus, in suæ vitæ excellentissimæ sanctitate, quo modo patefaceret mea lingua, cum præcipue cunctorum non sufficerent mortalium linguæ, vt eius excellentiam explicarent?
Liceat ergo dici, alter hic Helias, alter hic Samuel, alter hic Ioannes Baptista vitæ excellentissimæ sanctitate. Helias & Ioannes eremitæ magnis ciborum & vestium asperitatibus carnem macerauerunt: Non minoris vitæ Hieronymus gloriosissimus, eremita idem per quadriennium in eremo ferarum tantũ socius perstitit. Quinquaginta annis vt venerabilis Eusebij eiusdem discipuli literæ, quas pridie recepi, plenius fatebantur: & vt me certius tu idem nosti, vinum & siceram aliqualiter non gustauit. Ab omni carnium & etiã piscium esu ita se abstinuit, quòd vix ea nominare volebat. Coctum quid non nisi in vltima ægritudine bis comedit. Cilicino sacco carnem veluti AEthiopis macerans, desuper panno vilissimo se tegebat. Stratum aliud nisi terram nunquam sciuit. Non nisi semel fructibus aut hærbarum foliis siue radicibus pastus in die, post vesperas se orationibus præbẽs, deinceps vsque ad secundam noctis horam quotidie vigilabat: postmodũ vero somno fessus in terra dormiens vsque ad mediã noctem quiescebat. Qua quidem continue surgens, lectionibus & scripturis sanctissimis, quibus tota radiat ecclesia, vti lapidibus preciosis, intentus, vsque ad esus horam perdurabat. Ita leuissima flebat peccata, vt quis eum æstimasset hominem interemisse. Ter in die carnem diris verberibus flagellabat, ita vt ex eius corpore riuuli sanguinis effluerent. Quin verbum ociosum aliquid vt pestem maximam fugiebat. Sibi ocium nullum erat, semper aut sacris lectionibus, aut scribẽdo, aut docendo cũctos exercitabatur. Quid plura loquar? Si sanctorum singulorum perquirerem vitas: eo vt puto maiorem neminem inuenirem. Sed quia eum superius alterum Samuelem nominauimus, fuisse huic similem
Samuelẽ ostendamus. Hic certe Samuel, qui de vanis K
literarum studiis verberibus euocatus, sacræ scripturæ
ministerio deputatur. In cuius vult⁹ lumine diuina gra
tia influente, vtriusque testamenti lumen vidimus, &
in cuius brachij fortitudine hæreticorũ pars maxima
est dispersa. Hic certe gloria virtutis nostrę transferens
vtrunque testamẽtum ex Hebræorũ lingua in Græcam
pariter & Latinam, disponẽnsque ipsum posteris in æ-
ternum, declarans ænigmata & obscura dubia & no-
dosa, præparans officiorum seriem cũctis ecclesiæ mi-
nistris, totam penè ecclesiam ædificauit. Vnde bene ma
gnus apparet in sapientiæ ineffabilis profunditate. Li-
berales autem scientias ita perfecte sciuit, quòd rela-
tione omniũ nullus adhuc sibi similis apparet. De scri-
pturis vero sacris vti multarum suarum epistolarum,
quas ad me direxit, experiẽtia didici, æqualem sibi ne-
minem vnquam noui. Hebraicorum, Græcorum, Chal
dæorum, Persarum, & Medorum, Arabicorum, & penè
omnium nationum linguas & literas, tanquam si fuis-
set in eisdem natus & educatus, sciuit. Quid plura di-
cam? Quæ Hieronymus ignorauit in natura, nullus ho
minum vnquam sciuit. Non me ista venerabilis pater L
existimes dicere, vt putẽ te Hieronymi & vitam & vir-
tutes peius me scire, cum sibi socius extiteris multo tẽ-
pore. Sed testor deum, quoniam ob tam ineffabilis viri
sanctitatem, si voluissem tacere, non potuissem. Confi-
tentur mirabilia opera sanctitatem suam & ipsi cœli,
in quibus magnus habitat sine fine. Nulli itaque dubiũ
est intra patris mansiones, ipsum vnam ex maioribus
& sublimioribus sedibus obtinere. Cũ enim homo ibi-
dem secũdum opera præmietur, & iste perfectioris pe-
nè vitæ extiterit, clare patet ipsum vnum de maiori-
bus & sublimioribus cœlestis Hierusalem ciuibus fore.
Quod vt à nobis plenius & certius credatur, in mundo
præ cunctis, quorum nostra recordatur ætas, valde mi-
rabilis apparet prodigiis insuetis, & miraculis infini-
tis, quorum mihi aliqua venerabilis Eusebius suis lite-
ris intimauit. De cæteris vero prodigiis, quæ mirabili-
ter fiunt quotidie: vt continue intelligo relationibus
cupiens plurimorum auidius peraudire, tibi pater cha-
rissime supplico, vt mihi in breui volumine quæcun-
que poteris vera & vtilia miracula collecta, quam ci-
tius facultas aderit, eiusdẽ Hieronymi sanctissimi de- M
uotione transmittere non deneges. Sed vt multa me-
rita Hieronymi sanctissimi non lateant: quid erga me
diuina annuente clementia, in ipso sui obitus die acci-
derit, enarrabo. Eodem nanque die & hora qua exutus
putredinis & immundiciæ carnis toga Hieronymus
sanctissimus vestimentũ perpetuę immortalitatis, inę-
stimabilis lęticiæ & gloriæ induit, erã Hippone in cel-
lula mea quiescens auide cogitãs qualis inesset anima-
bus beatorũ, qui cum Christo gaudẽt, glorię, & lęticia-
rum quantitas, cupiens inde ex hac materia breuẽ com
ponere tractatũ, precibus cõpulsus nostri Seueri quon-
dam venerabilis Martini Turonensis episcopi discipu-
li, charta, calamo, pugillariq; in manibus susceptis, vt
breuẽ scriberẽ epistolã sanctissimo Hieronymo desti-
nandã, vt quicquid ex hoc sentiret responderet. Sciebã
enim in tam difficili quæstione à nullo alio viuentium
me posse melius doceri & euidentius. Cũq; iam scribẽs
salutationis exordiũ Hieronymo prænotarẽ, ineffabile
subito lumen nostris inuisum tẽporibus, nostrisq; mini
me linguis declarãdum, cũ ineffabili inauditaq; odorũ
oĩm fragrãtia cellulã in qua stabã ĩtrauit, hora iã cõple
torij. Quo à me viso, stupore admirationèque commo-

A tus,animi & membrorũ virtutes repente amisi.Nesciebam enim tũc quòd dextera mirabilis dei exaltasset seruum suum, notas faciens in populis virtutes suas. Nesciebam etenim quòd deus antiquæ miserationis seruũ suum fidelem à carnis immundicijs dissoluisset,& tam sublimem ei in cœlo sedem parasset. Nesciebam certe inuestigabiles vias domini. Nesciebam thesauros infinitæ dei sapientiæ & scientiæ. Secreta & occulta dei iudicia nõ cognoscebam:quoniam quos vult facit sua ineffabili sapientia ad sui agnitionem venire.Quos autem prædestinat, vocat, iustificat, & beatificat, pro vt decernit conuenire.Itaque quia talem oculi mei nunquam perspexerant lucem,olfactus meus odorem non senserat, tam nouis, tam inauditis miris obstupescebam. Inter hæc autem meis in me perstrepentibus cogitationibus quid hoc esset, de luce hæc dicens verba, vox emicuit:Augustine,Augustine quid quæris? Putás ne breui immittere vasculo mare totum? Breui includere pugillo terrarum orbem? Cœlum firmare ne vsitatos exerceat motus? Quæ oculus nullius hominum videre potuit, tuus videbit?Quæ auris nulla per sonum hausit,audiet tua? Quæ cor humanum nullatenus in-
B tellexit, nec etiam cogitauit, existimas te posse intelligere? Infinitæ rei quis erit finis?Immensa qua mensura metieris? Potius totum mare in arctissimo clauderetur vasculo, potius terrarum orbem paruulus teneret pugillus,potius cœlũ à motu continuo desisteret,quàm gaudiorum & gloriæ quibus beatorum animę sine fine potiuntur, minorem intelligeres particulam, nisi vti ego experientia docereris. Discurre adhuc breue temporis spacium.Impossibilia facere ne coneris,donec impleatur tuus vitæ cursus. Hic non quæras quæ non alibi, nisi quo tam fœliciter properas, inueniri possunt. Hic satage talia exercere opera, vt postmodum ibi quę aliqualiter hic intelligere cupis, in æternum habeas. Inde qui intrant nullatenus exeunt. Ad hæc ego pauore stupens,admiratione tam inuisa penè amens,omni quasi vigore carens, his verbis aliqualem sumens audaciam, tremebunda voce dixi: Fas vtinam mihi foret, qui tam fœlix es, tam gloriosus,tam honorifice ad illa properans gaudia, qui tam dulcia eloquia gutturi meo faris, non ambigere. At ille inquit: Nomen meum quæris? Hieronymi illius presbyteri, cui trans-
C mittendam epistolam iam scribens cœpisti, sum anima, quæ hac in hora in Bethleem Iuda carnis onere deposito, Christo omníque cœlesti comitata cohorte, omni decorata pulchritudine, omni illustrata splendore, illo induta immortalitatis deaurato vestimento, circumamicta omnium bonorum & gaudiorum varietate: terrenorum omnium triumphatrix, omni diademate coronata, omni beatitudine & fœlicitate vallata, iam nullum deinceps expecto gloriæ defectum,sed augmentum. Tam gloriose támque ineffabiliter pergo ad regna cœlorum sine fine mãsura. Quãdo iterum iungar corpori glorificando & non morituro, sed gloriam quam nunc sola habeo habituro, in illa scilicet vniuersæ carnis resurrectionis die. Tunc ego amplius animi in me collectis viribus, præ gaudio à lachrymis non cessans, sic respondi: Vtinam virorũ eximie tui mererer fieri pedissequus. Sed quæso tui seruuli,quanquam vilissimi, quem dilexisti in mundo nimia charitatis affectione, recorderis: vt tuis interuentionibus à peccatis emender, tua gubernatione recto calle inoffenso pede procedam, tuis defensionibus assiduis ab inimicis mihi continue insidiantibus prote-

gar:tuóque sancto ductu salutis portũ attingam. Pla- D
ceret vtinam voluntati tuæ aliqua mihi interroganti respondere.At illa:Quid optas,dicito,me omni tuę voluntati responsuram sciens. Vellem, inquam, intelligere. Vtrum beatorũ animæ quædam velle præsumãt, quę obtinere nequeant. At illa:Vnum Augustine noueris,quòd sanctorum animæ ita in illa æterna gloria in deo sunt solidatæ & firmatæ, quòd nulla sibi inest alia voluntas nisi dei, quòd nil velle aliud possunt, nisi quę deus vult.Ideo quæ volunt obtinere possunt. Etenim quæcunque volunt,& deus & vult & adimplet. Nemo quippe nostrum suis fraudatur desyderiis, quia nil præter deum aliquis nostrum optat:quoniam vero semper vt volumus deum habemus,nostra semper desyderia sunt plenissime adimpleta. Longa quidẽ pater charissime Cyrille verborum texeretur series,si omnia quæ gloriosa illa anima mihi perscrutanti patefecit, scriberem in hac breuitatis epistola. Spero enim quòd Bethleem ad tantas reliquias visitandas permittente deo veniam non post multos annorum circulos, vbi tunc quæ audiui,& in scriptis tradidi,videbis perspicaciter. Pluribus itaque horis illa gloriosissima anima
ibidem mecum manẽs, trinitatis sanctissimæ vnitatẽ, E
& vnitatis trinitatem,filij à patre generationem, spiritus sancti à patre & filio processionem, angelicas hierarchias & ordines,& eorundem beatorum spirituum mysteria, beatarum etiam animarum fœlicia, gaudia, & alia vtilia & grata humanis intellectib⁹,quàm subtiliter, quàm euidenter, q̃ mirabiliter & delectabiliter mihi patefecerit auido,si omniũ hominum linguis loquerer, nũ explicarem sermone. Deinde à meis oculis lux illa disparuit.Sed multis postmodum diebus ineffabilis odoris suauitas remansit. Quàm mirabilis ergo iste est, faciens tot mirabilia, tot & tanta insueta prodigia hominibus.Ad ipsum ergo ore nostro clamemus & exultemus, demúsque gloriam laudi eius, quoniam certe dignus est omni laude,nec sumus sufficientes ipsum laudare. Introiuit enim in domum domini candidus & pulcherrimus, vbi sine dubio de sublimioribus & præclarioribus gloriæ sedem obtinet. Quod,vt iterum clarius veritatis lumen pateat pluribus testibus
quàm vno,censui quid supra dictus noster Seuerus,vir F
doctrina & sapientia pollens, cum tribus aliis in ipso die,& hora obitus Hieronymi, in Turonensi ciuitate viderit, meæ addere visioni: de quo mihi quidem solummodo ipsemet pridie ad me veniens fuit testis. Volens itaque deus vt sublimis Hieronymi gloria mundum non lateret,veluti sanctitas sublimis,& penè cunctorum viuentium excellentissima non latebat, ne illi quos sanctitatis illius delectabat sequi vestigia, habiturum præmium ignorantes, aliquando à sanctitatis deuiarent tramite:& vt etiam alij sibi tot & tanta elargiri cernentes præmia, illius sanctitatis & virtutis inhærerent vestigiis. Minuit enim laborem põderis,præmiorum spes,die & hora qua idem gloriosus Hieronymus fœliciter expirauit,elargiendam sibi gloriam, Seuero & tribus aliis cum eo stantibus taliter declarauit. Hora completorij die illo in domo sua Seuerus cũ tribus aliis viris catholicis, quorum duo monasterij quõdam venerabilis Martini erant monachi, in diuinis legens locutionibus,in cœlo,in æthere terraque canticũ suauissimorum inauditorum, ineffabilium & incredibilium infinitas repente audiuit voces,& organorũ,tympanorum,Psalteriorũ,& totius symphoniæ, & instrumentorum sonos,quibus cœlũ& terra,& omnia,vt sibi

videbatur, vndiq; resonabant:quorum suauitatibus eo-
rum animæ penè à corporibus exhalabant. Stupefacti
ilico omnes illi eleuantes oculos cœlum totũ, ęthera, &
omnia quæ eorum continentur ambitu, quadã videiũt
luce septies solis luce præclariore clarescere: ex qua om
nium odorum aromata erũpebant. Hæc illi tam mirã-
da cernentes, deum exorauerũt precibus, vt eos cur ta-
lia fierent non lateret. Quibus vox de cœlo veniẽs ista
dixit: Nulla vos moueat admiratio, nec vobis videatur
admirabile, si talia & videtis & auditis. Hodie enim
regum rex, & dominus dominantiũ, Christus dominus
exeunti de hoc nequã seculo animæ gloriosissimi Hie-
ronymi presbyteri in Bethleem Iudę commorantis, to-
tus festiuus obuiam venit, vt eam præ cæteris tãto ho-
norificentius, tanto & excellentius & sublimius ad sua
introducat regna, quãto præ cæteris sublimioris & san-
ctioris vitæ meritis fulget. Hodie omnium angelorum
ordines exultantes, & talibus vocibus alternatim cũcti
concinentes suo ciui sociãtur. Hodie omnium patriar-
charum & prophetarum cœtus, Hodie apostolorum &
discipulorum chorus, Hodie omnes sancti martyres,
Hodie confessores, Hodie gloriosa dei genitrix sanctis
omnibus comitata virginibus, Hodie omnium beato-
rum animæ lætabundæ & festiuo suo occurrunt cõpa-
triotæ & ciui. His auditis vox siluit, sed tamen lux &
cantus & odor per horã postmodum perdurãtes cessa-
uerunt. Itaque liquido patet ipsum de sublimioribus &
maioribus ciuibus fore: quo & magnus & mirabilis est
& metuendus super penè omnes sanctos ob sibi tradi-
tam potestatem. Nulli sit dubium, quin ita præ cæteris
quæ vult posse ipsum assequi, sicut præ cæteris sua vo-
lũtas diuinæ magis cohæret voluntati. Nullus vero me
tantæ audaciæ putet, vt fatear ipsum Ioanne Baptista,
quo testante ipso Saluatore, nullus maior inter natos
mulierũ surrexit, Petro & Paulo & cæteris duodecim
Apostolis, qui ab ipso Christo electi & sanctificati sunt
maiorem habere gloriam. Sed tamen etsi prohibeat ra-
tio, ipsum illis maiorem obtinere gloriam in cœli re-
gno aliquem audere confirmare: tamen nullas video
rationes, cur sit nefas dicere, æqualem illis in gloria
Hieronymum fore, dummodo illis in vitæ sanctitate
discors non fuerit, cum non sit personarum acceptor
deus, sed singulorum merita decernens, & reddẽs vni-
cuique quod meruit. Ast si cuiquam videatur minorẽ
Ioanne & Apostolis Hieronymum, parũ videatur mi-
norem ipsum obtinere gloriam, cum & illius sanctita-
tis merita, illius laboris grauia, illius scripturæ & veris-
simæ translationis vtriusque testamenti, officiorúmque
ordinationis fructus, nõ solum præsentibus, sed etiam
futuris perspicaciter cernat, paulo minus fore nil ip-
sum ab eisdem in gloria discordem. Verum testor deũ,
puto iudicabit. Porrò ne aliquibus deridendi laqueũ
initiare videar, dum Ioãni & Apostolis in sanctitate &
gloria æqualem esse Hieronymum sanctissimum fa-
teor: vnum quod expletis nondum diebus quatuor in
visione vidi enarrabo, vt veritas non lateat, & ne quis
me has laudes retexere credat vel amore carnali, quo
homo à veritatis cognitione maxime deuiat, vel ve-
sanæ mentis imperitia, vel alia quacunque causa velit:
sed me hoc non ambigat ab homine intellexisse mi-
nime, sed per reuelationẽ quam dedit deus omnipotẽs
qui suos exaltat sanctos, & exaltãdo magnificat. Quar-
ta præeunte nocte mihi auide cogitanti, quid laudis,
quidve debitæ reuerentiæ Hieronymi in breui retexe-
rem epistola, reuelauit hoc modo. Dum itaque vt dixi,
disponens hãc epistolam tibi scribere, cogitarem aptã K
laudis materiam inuenire, hora adueniẽte noctis me-
diæ, me somnus oppressit, & ecce maxima mihi affuit
angelorum multitudo, inter quos fulgẽtes plus infini-
to sole duo erant viri, ita similes & vniformes vt nul-
la in eis videretur differentia, qua alter ab altero differ-
re posset, nisi quòd tria serta ferebat vnus in capite ex
auro & lapidibus preciosis, alter vero duo. Hi cãdidis-
simis induti colobiis, vndique auro & gemmis cõtex-
tis, tantæ erant pulchritudinis vt non valeret quispiam
imaginari. Accedentes itaque illi ambo prope me, sub
silentio paulisper steterunt. Deinde ille qui tria fere-
bat serta, his me verbis allocutus est: Cogitas Augu-
stine quid laudis debeas de Hieronymo in veritate
proferre. Et certe diu cogitans nondum nosti, sed huc
ambo venimus vt eius tibi gloriã indicemus. Hic cer-
te meus socius quem vides, Hieronymus ipse est: qui
sicut æqualis mihi in vitæ sanctitate fuit, ita per om-
nia in gloria æqualis est, & quæ possum, ipse potest: &
quæ volo & ipse vult: & sicuti deum video, & ipse vi-
det, & cognoscit, & intelligit. In quo omnis nostra & L
sanctorum omnium consistit beatitudo & gloria. Nec
habet maiorem vel minorem gloriam alter ab altero
sanctorum, nisi inquantum magis & minus diuinam
contemplatur speciem siue cognoscit. Sertum vero ter
tium quid plus illo fero, aureola martyrij est, quo vi-
tam finiui corporis: Qui etsi in mundo labores pluri-
mos, & ærumnas, afflictiones, verbera, contumelias, &
hominum opprobria, & derisiones, & cætera valde gra
uia, quæ ita pacifice pertulit, & ita gaudenter propter
deum, vt infirmitatibus exultaret, & verus martyr ex-
titerit, & præmia martyrij non amiserit: tamen quia
gladio vitam non finiuit, aureolam quæ in signum da
tur martyrij, talis non habet. Serta vero duo alia quæ
habemus, aureolæ sunt, quæ solum virginibus & docto
ribus dantur, vt ab aliis discernantur. Ad hæc vt mihi
videbatur respondi: Quis enim es domine mi? Et ille:
Ioãnes, inquit Baptista ego sum, qui huc ad te descendi
vt nunciarem tibi Hieronymi gloriam quatenus ip-
sam gentibus nuncies. Hoc enim noueris: quia honor
& reuerentia quæ singulis sanctorum exhibetur, cæte-
ris omnibus exhibetur, ne putes quod in cœlo sit ali-
qua inuidia vt in mundo. Sicut enim in mundo quili- M
bet hominum cæteris præesse potius vellet quàm sub-
esse, ita in cœlo propter charitatem ineffabilem, qua se
inuicem diligunt beatæ animæ, quilibet sanctorũ ita
alterius gloria gaudet, sicut sua. Quin & vellet quisque
maior vt quisq; minor sibi esset æqualis & penè maior,
quia eius gloria esset sua: ita minor maioris gloria gau-
det sicuti eam haberet: nec vellet eam habere vt ille nõ
haberet, immò potius de sua, si fas esset, impartiret. Vn-
de gloria singulorum est gloria cũctorũ, & gloria cũ-
ctorum est gloria singulorũ. His dictis societas omnis
illa discessit. Expergefactus itaq; à somno, tantos in me
subito sensi charitatis ardores, quãtos in me nunq̃ sen-
serã. Nã deinceps hactenus nunquam aliqualis in me
vel inuidiæ, vel superbiæ, siue arrogantia fuit appetitus
vel cogitatio. Testis enim est deus qui omnia antequã
fiãt nouit: quòd deinde tantus in me extitit charitatis
feruor, quòd plus alieno bono gaudeo q̃ meo, plus affe
cto omnibus subesse, q̃ supra esse. Hęc idcirco dixerim,
nõ vt laudis humanæ acquirã famã, sed vt quis hæc nõ
putet vana fuisse somnia, quibus sæpe deluditur mens
nostra. Sæpe etenim deus abscondita & maxima per
somnia reserat. Magnificemus ergo dominum in san-
cto suo,

A cto suo, magnificemus opera sua, quoniam perfecta sunt: nec est in eis iniquitas. Sanctum domini Hieronymum propter deũ cum quo regnat, secure magnificemus, quoniam in vita sua magnifice fecit, in morte sua magnifica recepit. Quapropter magnus est in medio nostri: & sanctus & excelsus in vitæ excellentissimæ sanctitate. Magnus sanctus & excelsus in sapientiæ ineffabilis profunditate. Magnus sanctus & præexcelsus in maioris nunc gloriæ quantitate. Mirabilis & laudabilis & gloriosus in prodigiis inuisis, inauditis, & insuetis: metuendus, colendus, & venerandus, ob sibi traditam à domino potestatem, honorem, & gloriam sempiternam. Magnificemus ergo obsecro eum, ne taceamus, quoniam maior est omni laude. Notas faciamus in populis gloriæ suæ laudes. Non miretur homo si eum quem deus magnificauit & coluit, laudemus. Non hominem pigeat venerari & colere, quem deus coluit & veneratus est. Non putet quispiam Ioanni & Apostolis in gloria & sanctitate æquando Hieronymum, Ioanni & apostolis exercere iniuriam: quoniam ipsum illis præstare & gloria & sanctitate si possent, optarent. Gloria enim & beatitudo eius eorum est

B gloria, & beatitudo eorum est sua. Honor laus & reuerentia à nobis exhibita Hieronymo, eorum singulis exhibetur: & quæ illis singillatim exhibetur, Hieronymo exhibetur. Si ergo cupis Ioannem Baptistam & Apostolos venerari, simul venerare illum, quoniã ipsis per omnia est æqualis. Secura igitur mente, omni depulsa formidine, Ioannem Baptistam Hieronymo æqualem, & non maiorem, quoniam nullus maior surrexit, omni deuotione & reuerẽtia, fateamur: quoniam si minorem facimus, Ioannis gloriæ derogamus, & magis iniurias exercemus ad laudes. Huius mei imperiti sermonis opus, quanquã insufficienter, quanquã vilissime, quanquã nihili, tamen deuote & reuerenter expletum, ad te venerabilis pater puro corde, & magna animi deuoti affectione dirigo, supplicans vt ingenioli mei verbula quæ de meæ imperitiæ pauperie in laudes eximij Hieronymi obtuli, non deridendo, sed charitate debita æquanimiter tolerando legas, & quæ minus debita dixi ad tanti viri laudes, & meæ imputes imperitiæ & epistolæ breuitati, & eius laudum immensæ im

C mensitati. Quoniã certe si omnium mortalium linguæ solum eius laudes promerent, minus debito satis esset. Mei peccatoris venerabilis pater esto memor, vt dum in illo steteris loco, quo illud sacrũ eximij Hieronymi cadauer quiescit, eius me interuentionibus recommendes. Quoniam nulli dubium est, quòd ea quæ optat idẽ Hieronymus, potest continuo obtinere. Non enim suo aliqualiter defraudatur desyderio.

Beati Cyrilli ad sanctum Augustinum, de miraculis beati Hieronymi presbyteri post mortem celebratis, accurate discretissiméque scribentis.

Epistola. CCVI.

Epistolam hanc non credo esse Cyrilli, vt nec præcedẽtem Augustini.

VENERABILI viro, Episcopo eximio Augustino Hipponensi præsuli, Cyrillus Hierosolymitanus pontifex, & omnium sacerdotum infimus, illius insequi vestigia, cuius in terris sanctitas radiare non cessat: illius scilicet Hieronymi gloriosi, cuius memoria in benedictione in sæculum sæculi.

Qui quantus sit & tu similiter bene nosti, eius visus maxime colloquiis & doctrinis, de quo me velle disserere cum sim reprobus in toto, & indignus, quasi reputo audaciam. Sed tamen quia tua me cogit dilectio, vt tibi

aliqua scribam de prodigiis hominibus insuetis, quæ D per illum in diebus nostris fecit dominus, vt eum celebrem in mundo faceret, & cunctis hominibus gloriosum, tamẽ tuis confisus orationibus, opus aggrediar vt tua poscit deuotio, & breuiloquio perstringam de multis pauca. Gloriosum huius viri obitum, visionemque meam, necnon & mirifica tunc temporis peracta te nosse non ambigo. Nam vir vtiq; reuerẽdus & memorię obliuioni non dandę, Eusebius nobilis Cremonensis eius discipulus, in quo magistri refulsit sanctitas & doctrina, cuius sapientiam & probitatem & excellentiam non ignoras, qui post biennium à nostræ mortalitatis miseria ereptus, suum prædilectissimum magistrum Hieronymũ in cœli patria est secutus, vt nobis indicant eius crebra miracula, de quibus etiam inferius aliqualiter pertractabo, reuerendo patri Damaso Portuensi Episcopo, & Theodorio Romanorum senatori eius fratri, Seuero probissimo viro, Eustochio sanctissimæ mulieri, & tibi & multis aliis quos singillatim nominari non eget, tunc temporis per suas literas totius eius obitus seriem intimauit. Vnde amplius ea quę nosti reiterare foret superfluum, & dicendorum impedimentum. His ergo omissis ad eiusdem quę non E cessant continue clarere miracula noster se stylus vertat, vt tua poscit deuotio. Et primo ab Eusebio viro sanctissimo eiusdem Hieronymi sanctissimi discipulo sumat initium.

Error ortus post obitum beati Hieronymi.

POst obitum gloriosi Hieronymi, quædam hæresis inter Græcos, id est, secta surrexit, quæ ad Latinos vsq; deuenit, quæ suis nefandis nitebatur rationibus probare: quòd animæ beatorũ vsq; ad vniuersalis iudicij diem, in quo eorũ corporibus erãt iterum coniungẽdæ, visione & cognitione diuina, in quo tota consistit beatitudo sanctorũ, priuabantur, & damnatorum animæ similiter vsq; ad diẽ illum nullis cruciabãtur pœnis. Quorũ ratio talis erat, Sicut anima cum corpore meruit vel peccauit: ita cum corpore recipit præmia siue pœnas. Asserebant etiam illius sectæ nequissimi, nullum fore purgatorij locum in quo animæ quæ nondum de suis peccatis in mundo plenã egissent pœnitentiã, purgarentur. Qua quidem secta pestifera crebrescente, tantus in nos dolor irruit, vt nos amplius pigeret viuere. Quocirca meis cunctis suffraganeis Episcopis, & aliis viris catholicis cõuocatis, eis ieiunia & orationes indixi, vt suã sic agitari ecclesiam diuina nõ permitteret bonitas. Mira res, & forte huic similis nunF quam visa. Tribus expletis diebus ieiuniorum & orationum, subsequenti nocte gloriosus Hieronymus suo prædilectissimo filio Eusebio orationibus incumbenti manifeste apparens, benignãq; eum allocutione confortans, ei dixit, in hac secta pestifera minime formida cum sibi finis iam imponendus erit. Quẽ Eusebius nimio fulgentem splendore, ita vt in eum oculis humanis aspicere nõ valeret, intuitus, quasi de graui somno euigilans, dulces per oculos fundens lachrymas, ita vt penè formare vocem non posset, quantum poterat clamare cœpit: Pater meus Hieronymus es? Quare meam societatem spernis? Certe teneam te, nec dimittam, nec sine tuo quem dilexisti filio gradieris. Ad quẽ gloriosus Hieronymus, Non te fili dilectissime deseram: Confortare, nanque vicesimo die me sequeris, & simul in gaudio permanebimus sine fine. Sed Cyrillo cunctisque fratribus nuncia, vt die crastina iuxta præsepe domini, vbi meum quiescit corpus, omnes in vnũ conueniant, tam catholici quàm etiam illius sectę viri.

Ratio errãtium.

Recursus ad dominũ contra errorem.

Exauditio miraculosa

Et tu trium hominum, qui in hac sunt vrbe hac nocte
defuncti, cadauera inhumata in locum in quo meum
est humanum corpus facies deportari: super quibus
saccum quo vtebar ponens, statim vitæ pristinæ reddi-
ti,hanc radicitus hæresim extirpabunt. Cui vale dicens
gloriosus Hieronymus disparuit. Mane autem facto,
ad me qui Bethleem tūc eram, venerabilis Eusebius ve-
niens,cuncta quæ viderat enarrauit. Quo audito, im-
mensas creatori gratias agēs, & glorioso Hieronymo,
omnibus in prędicto loco,in quo pro nobis de inteme
rata virgine saluator natus est, & vbi etiā sacratissimū
Hieronymi cadauer humatū est congregatis,prædicto
rum defunctorum cadauera deferri fecit.O mira erga
homines dei miserantis dispensatio.Quot modis in se
sperantes scit iuuare. Quantis & quot honoribus suos
exaltat sanctos. Fiebat interea ab illius sectæ cultoribus
derisio,credentibus quòd foret exinanita manus domi
ni.Lætetur itaque omnis fidelium cœtus:& deo in vo-
ce exultationis psallāt,quoniam suscepimus misericor-
diam domini in medio templi eius.Accedēs nanq; vir
venerabilis Eusebius ad singulorū cadauera flexis ge-
nibus manibúsque in cœlum extensis,cunctis audienti-
bus sic orauit:Deus cui nihil est impossibile, nihil gra-
ue, inuictæ fortitudinis & virtutis, qui facis mirabilia
magna solus,& nullum in te sperantium spernis: nunc
preces tuorum exaudi fidelium,& vt tua quā dedisti fi-
des,intemerata inuiolatáq; per sęcula maneat,ac etiam
vt horum error appareat, & per merita & intercessio-
nes gloriosi tui Hieronymi dilecti,introduc in hæc ca-
dauera animas quas de ipsis egredi voluisti. Qua qui-
dem oratione finita,singulorum sacco quo supra carnē
gloriosus Hieronymus vtebatur,tangens cadauer pro-
tinus in id vitæ spiritum introduxit. Qui homines a-
pertis oculis,omnibúsq; vitæ signis ostensis sunt perfe-
cte resuscitati, & cœperunt beatarum animarū gloriā,
& peccatorum pœnas, tā purgatorij q̃ inferni clara vo
ce omnibus intimare. Nā vt mihi postmodū interro-
ganti dixerunt, beatus Hieronymus eos cōduxerat se-
cum in paradisum,in purgatorium,& infernū: vt quæ
ibi agebātur,patefacerēt vniuersis. Sibiq; dixerat, ꝙ ad
corpora redirent, & de perpetratis peccatis ibi agerēt
pœnitentiā,qui eo die & hora qua venerabilis Eusebius
migraturus erat,& ipsi iterum morituri erant,ac etiam
si bene agerent pœnitentiā, cum eo gloriam adepturi.
Quod & factū est,vt inferius declarabo.His igitur per-
actis, multitudo maxima populorum tam fidelium
quàm etiam illius sectæ defensorum, qui ad tam gran-
de concurrerent spectaculum, tam certum erroris in-
dicium & veritatis experimentum, necnon beati Hie-
ronymi merita egregia cernens, magnis vocibus im-
mensas laudes referunt creatori, qui suos in se speran-
tes non deserit. Et sic Augustine charissime, pius do-
minus nauiculam suæ fidei sacratissimæ in huius mun-
di mari eructantibus malorum hominum fluctibus a-
gitari permittit: sed minime naufragari. Quo qui-
dem forti quæso esto animo:viriliter age, non formi-
des contra fidei persecutores magnanimiter dimicare
sub vmbra alarum tam pij patris, qui suorum fidelium
preces inefficaces esse non sinit, dummodo tota spe &
puro fiant animo. Non enim aliter nostræ nequeunt
exaudiri preces, nisi cum in deo nostra non perfecte
spes consistit, vel quia petimus non petenda. Ad ip-
sum ergo dominum non tantum ore, sed toto cor-
de clamemus dum affligimur: Et ipse qui dominatur
in virtute sua, & nos quotidie oculo respicit pietatis,
non permittet nos tentari supra id quod possumus.Sed K
ne nimis deuius à proposito modo gradiar: ad ince-
pta redeam, & venerabilis Eusebij obitum explens pri
mo,& virorum illorum trium similiter, quos resusci-
tatos nosti migrationem scribens:quia eadē hora sunt
& die qua Eusebius, de huius mundi & valle miseriæ
exempti. Aliqua Hieronymi miracula introducam de
multis pauca.

Dies lāguoris beati Eusebij.

ADueniente autem die, quo venerabilis Eusebius
à beato Hieronymo in visione de qua supra fa-
ctus sum, se migraturum sciebat, die tertia præ-
eunte languore febrium concussus valide se super ter-
ram,magistri non immemor,nudum deferri fecit à fra
tribus,& singulos osculans fratres benigna eos conso-
latione confortauit, & vt in sancto manerent propo-
sito admonuit. Deinde saccum quo gloriosus indue-
batur Hieronymus, deferri fecit & supra se poni ius-
sit, ordinauitque se nudum instar gloriosi magistri
in ecclesia in qua iacebat sancti Hieronymi corpus se-
peliri. Post hæc communione sacratissimi corporis
Iesu Christi se muniens, domino se & beato Hierony-
mo commendauit: & per triduum loquutione corpo-
ralíque visione priuatus iacuit, circunstantibus fratri- L
bus alternatim Psalterium, passionem domini, & a-
lia sacra continue legentibus. Durum quippe & cun-
ctis recte in mundo degentibus formidabile hoc quod
narro. Die autem quo moriturus erat, per duas horas
ante animæ beatæ exitum: venerabilis Eusebius tam
terribiles actus cœpit peragere, quòd circunstantes
monachi pauore perterriti, velut amentes in terra ia-
cebant. Nam quandoque transuersis oculis, manibus
simul iunctis, facie terribili, vocèque dira, quasi se-
dens clamabat: Non faciam, non faciam: mentiris,
mentiris. Post hæc ad terram rediens, faciem firmabat
in terram, quantum potuit clamans:Adiuuate me fra-
tres ne peream.Quod monachi videntes, lachryman-
tes & trementes eum interrogauerunt: Quid habes
pater? Ad quos ille: Non videtis dæmonum agmi-
na, quæ me debellare cupiunt? Et illi: Quid te factu-
rum volebant,cum dicebas, non faciam, non faciā? Et
ille: Conantur nanque vt diuini nominis blasphemus
inueniar: & ideo me hoc non facere clamabam. Et il-
li: Quare pater faciem abscondebas in terram. Et il-
le:Ne eorum aspectū cernerē,qui tam turpis & terribi
lis est,quòd omnes penè formidines quæ in mūdo sunt M
respectu eius nihil sunt. Inter hæc verba actus priores
reiterans, sic ad extremam horam vsque deuenit. Fra-
tres autem qui adstabāt,pauore & dolore perterriti, ve
lut mortui stabant, quid facere nescientes. Gloriosus
deus in sanctis suis, mirabilis in maiestate sua, beni-
gnus & se amantibus misericors, sanctos suos nō dere
linquit in tempore necessitatis.Ad extremam nanque
horam venerabili Eusebio peruenienti, gloriosus Hie-
ronymus apparuit,eum benigne confortans.Cuius ad-
uentu omnis illa dæmonum turba, quasi infinita, eius
timore perterrita, ab eo velut fumus euanuit:vt plures
testantur monachi qui propriis oculis dispēsatione di-
uina se hoc vidisse dicunt. Sed hoc magis approbatur:
nam omnes circunstātes audierunt has ab Eusebio vo
ces,Vnde venis pater?Quare tantū moratus es?quæso fi-
lium tuū ne derelinquas.Cui subito cunctis audiētibus
alia vox respondit:Expecta fili,ne formides:quia te nō
deseram,quem tantum diligo. Qua audita voce breui
inde decursa morula,venerabilis Eusebius expirauit.

Res formidabilis ipso die mortis eius.

Qua quidē hora & illi tres qui resuscitati sunt migra-
uere,

A uere, & vt puto cum Eusebio ad æterna gaudia peruenerunt. Nam per illos omnes viginti dies, quibus postquam, vt nosti resuscitati sunt, se in tanta pœnitentia tradiderunt, quòd sine dubio æterna beatitudine potiuntur. Silentio prætereundum nequaquam puto, quæ ab iisdem tribus viris per illos dies quibus vixerunt didici, continuo toto hoc tempore cum aliquo eorum secreta vitæ illius quam post hanc breuem & momentaneam expectamus, rimari cupiens: à tertia diei hora diem ducens ad vesperam. Sed quamuis multa ab eisdem didicerim, tamen ad præsens breuitatis causa quędam solum referam: cætera verò aliàs ea dicturus omittam. Quadam vice ad vnum eorum me iuisse contigit: quem dure lachrymantem, nec meis verbis consolationem aliquam admittentem comperiens, tanti fletus causam ab eo cœpi inquirere. Qui pluries de hoc à me interrogatus, nec tamen ad interrogata respondens, tandem meis coactus importunitatibus sic respōdit: Si quæ pridie sum expertus non ignorares, tibi inesset semper causa fletus. Ad quem ego: Quæso, vt quæ vidisti edisseras: Tunc ille paulisper tacens dixit: B Quales credis pœnas & tormenta, non solum damnatis, sed etiam in purgatorio existentibus præparari? Ad quem ego: De incertis quænā vera potest proferri sententia? vt enim puto nostris quibus affligimur pœnis æquari non possunt. Ad quod ille: Si omnes quę in mūdo cogitari possent pœnæ, tormenta, afflictiones, minori quæ illic habetur pœnæ & tormento compararentur, solatia erunt. Mallet enim quilibet viuentium omnes quæ hic videntur pœnæ & tormenta si illas experientia nosceret pœnas, vsque ad finem mundi omnibus his simul sine remedio cruciari pœnis, quas omnes homines ab Adam hucusque singillatim pertulerunt, quā vno die in inferno, siue in purgatorio, minori quæ illic habetur pœna torqueri. Et ideo si causam mei fletus interrogas, timor pœnarum est quæ peccatoribus iuste dantur. Scio nanque me erga deum meum peccasse: & ipsum iustum fore non dubito. Qua de re non mireris si plango: cum potius si non plangerem vehementer admirari deberes. Sed potius admirare qua- C re homines, qui se mori non dubitant, saltem aliorum experimento tanta hic securitate viuunt: nec tantas cogitant euadere pœnas. Ad hæc dolore tactus intrinseco, ita vt vix verba formare possem, dixi: Heu quid audio? Sed quæso in quo tormenta differunt infernalia ab iis quæ sunt in purgatorio, dicas. Et ille: Nihil inter se differunt: quia eædem sunt magnitudine pœnæ purgatorij & inferni: Sed vnum est quo differre possunt: quia infernales finē nō expectāt, sed augmentum, scilicet in iudicij vniuersalis die: quādo corpora ibidē cruciabuntur cum animabus: & purgatorij sunt cum fine. Nam post expletam pœnitentiam inde exempti gaudiis beatissimis perfruentur. Ad hæc ego: Sunt omnibus in purgatorio existentibus æqualia tormēta vel diuersa? Ad hæc ille: Diuersa quidē. In aliquibus maiora, in aliquibus vero leuiora, iuxta magnitudinem peccatorum. Nam in patria etiam beatorum omnes animæ gloriosæ diuinam contemplantur speciem, in quo omnis consistit gloria. Quæ quāuis singulę tāta habeant gaudia, quanta velle vel cogitare possunt, tamen gaudia non sunt pares: quia maiora hęc possidet, minora illa iuxta opera quæ fecerunt. Sed si tibi aliqua ex hoc orietur admiratio, quo modo sanctis possit inesse diuersitas gaudiorū, quorū causa est solus ipse deus, in quo nulla potuit vnq̄ fore diuersitas: solutio satis pa-

Pœnarum purgatorij grauitas.

Cōparatio pœnarū infernalium & purgatorij.

Diuersitas pœnarū inferni.

Diuersitas gaudiorū cœlestium.

tet. Nam cū diuina cōtemplatio & cognitio sine intel- D ligentia sit tota merces & gloria: in aliquo potest esse sanctorum minor, in aliquo vero maior. Idcirco cum omnes simul animæ deū sicuti est videāt & cognoscāt: aliqua minus videt & intelligit, & sic minor sibi inest gloria: aliqua vero clarius videt & subtilius intelligit, & sic maiorē possidet gloriam. Sic etiā de illorū miserorum damnatorū pœnis dici potest. Nam cū omnes animæ damnatorū in vno consistāt pœnarum loco: tamē diuersis cruciantur pœnis iuxta viciorū qualitates. Tātum siquidē differunt inter Christianorū, qui ibi torquentur, pœnas, & Paganorū: vt Paganorū cruciamenta respectu eorū quæ falsi Christiani & peccatores sustinēt, sint quasi nulla: quanq̄ ineffabilia sunt, nec à viuentibus cogitabilia vt dignum est. Nā illi gratiā dei in vacuum receperūt, nec voluerūt à peccatis corrigi, dū vixerunt: sacris cōtinue vociferātibus scripturis, quas pro nihilo putauere. Tum ego, Horribile est, inquā, quid dicis: & vtinā sedulo mortalium insisteret mentibus, vt vel tātarum pœnarum terrore à prauis cessarent, si nollent amore gloriæ. Sed quæso quid erga te pridie exeūte anima peractum est, breuiter innotesce. Ad quod ille. Adueniente, inquit, mortis meæ hora, tāta in loco, quò mi granatus iacebam, nefandorum affuit spirituū multitudo, q̄ pręmultitudine dinumerari omnino nō possent: E quorū species talis erat, q̄ ea nil pœnosius, nil ve horribilius excogitari potest. Potius enim quilibet hominū flāmis ardētibus arsurum se exponeret, q̄ earum formarum ictu oculi visione potiri: qui ad me venientes, omnia quęcunq; perpetraui opera contra deū, ad meā memoriam reuocabant, suadentes mihi vt amplius diuinam misericordiam, quam tam grauiter offenderam, non sperarem. Et certe noueris, q̄ nisi me diuina miseratio adiuuisset, eis resistere nō valebam. Nam dum omni vigore spiritus destitutus, eorū verbis paululum assentirē, gloriosus affuit Hieronymus, magno vallatus agmine angelorū, septies sole splendidior, me confortans: Qui vbi illos spiritus immundos fuit intuitus, me tam dure exacerbantes, valde commotus erga eos, voce terribili eis dixit: Quid ad hunc nequiciæ & omnis maledictionis spiritus venistis? Nesciebatis hunc meis fore fouendum auxiliis? Protinus hunc relinquentes, abite: & vestras ab eo elongate nequicias, quantū distat Oriens ab occasu. Hic illa maledictorum spirituum societas perterrita, diris vlulatibus & clamoribus limen F loci in quo iacebam, excessit. Tunc gloriosus Hieronymus aliquibus imperans angelis, ne à me discederent, sed quousque reuerteretur expectarēt: cum cæteris angelis festināter abscessit. Eodem quoque abeūte, angeli qui ad me custodiendum remanserunt, me confortare cœpere, blanda & dulcia promittentes, si forti animo perdurarem. Inter hæc autem consolationis colloquia, hora quasi decursa, secūdo beatus Hieronymus veniens, stansq; in limine, velociter, inquit, venite. Tūc subito anima corpus relinquit tam grauiter & acerbe, quòd certe quātæ fuerint pressuræ & angustiæ, intellectu non caperet mens humana, nisi vt ego per experētiam didicisset. Si enim omnis humana intelligentia, quas vellet angustias & dolores æstimaret, respectu animæ dissolutionis à corpore: tamen illa pro nihilo cō putaret. Hæc & alia non minus ardua, & valde mortalibus formidanda, quæ pro longitudine præsenti operi nō inscribā, audiui: eo loquēte incipiebat claudi dies occasu solis, quo necesse fuit, quid ei post mortem contigerit non explere. Sed quia id pręcæteris affectabam

Differentia pœnarum damnatorū Christianorum & Paganorum.

Quæstio de anima ipsius resuscitati hora mortis.

Responsio terribilis.

De grauitate visionis dæmonum ante exitū animæ.

Acerbitas exitus animæ à corpore.

 scire,

ſcire,ſequenti die duobus aliis cũ eo infimul cōuocatis, ad narrationis illius ſeriē redij,hoc cupiens ab illis etiā duobus aliis peraudire, vt trium teſtimonio ſolidius edocerer.Itaq; cum hi iam dictare inciperent, ſic reſpōdi.Quanquam hæc vtilia ſint, nec tæderet ſæpius ipſa fari,tamen iis quæ iā audiui omiſsis,quæſo vt quid vobis poſt diſſolutionē corporis euenerit, meo hianti detegatis animo.Ad hoc ille qui mihi quæ audiſti tranſacto narrauerat die. Quod Cyrille, inquit, interrogas, non eſt poſsibile plene fari : quoniam ſpiritalia noſtris minime ſenſibus comprehenduntur.Scis nanque non te exanimem fore,tamen quid aut qualis ſit anima non cognoſcis. Deum certē ſcis omnium eſſe principium & finem, à quo incipiunt omnia atq; ad quem tendūt, & tamen quid ſit deus,aut qualis, dum carnis iſtius gra uiſsimæ corruptibile portas onus,non intelligi,niſi per ſpeculum ſcilicet & in ænigmate:ſic etiam de angelis, & cæteris incorporeis idem liquet.Cū enim multa quę ſunt notiſsima in natura, noſtræ paruæ intelligentiæ defectu intelligere nō poſſumus, ſuper cœleſtia & ſpiritalia omnino aliena à naturæ cognitione, quo modo intelligemus?Vt dicis,inquā,eſt, ſed vt potes quæſo dicas:At ille,Circunloquar,inquit,id quod optas:& dicā paulominus quod non poſſum. At hi qui mecū ea quæ pridie dixi ſunt experti,ſi ita eſt teſtificabūtur.Mea pridie anima à corpore tot vt ſupra fatus ſum preſſuris & doloribꝰ diſſoluta,ſubito in ictu oculi ineffabiliter fuit ante dei iudicātis præſentiam deportata.Sed à quibus, & quo modo non cognoſco. Nec certe mirum, Nam nunc carnis mole aggrauor, tunc autem erat anima ſine carne.Fuerunt etiam ibidem iſtorum animæ, terroribus inexcogitabilibus quid iudex ageret formidātes. Heu cur mortales neſciunt, quibus hoc eueniet quod tunc nobis:certe ſi illorum nō foret ignorantia, totiēs non peccarēt.Nullum quæ toto tempore geſsimus peccatorum,iudicem latere potuit: immò cũcta quæ fecimus, tanquam ſi forent præſentia , cunctis aſtantibus clara erant:ita vt minimum noſtrorum cogitaminum, ſicuti fuerat apparebat. Conſydera quibus & quot agitabamur terroribus. Hinc dæmonum multitudo ſtabat, mala teſtificantes quæ fecimus : locum, modum, & tempora declarātes. Hinc noſmetipſi ad ea quæ obiiciebantur : nullatenus contradicere poteramus : tum quia iudicem cuncta ſcientem, tum quia ipſum quilibet noſtrum iuſtiſsimum cognoſcebat. Heu quid dicam? Quam ſententiam præſtolabamur , ob eius memoriam nunc formido. Hinc mala vndique vindictā iudici acclamabant,nec vllum penē apparebat bonum quo miſericordiam ſperaremus. Hinc nos dignos ſupplicio omnes qui aderant exclamabant. Cūmque iam nihil deeſſet niſi ſententiam publicari, quæ peccatoribus digne datur, ecce glorioſus Hieronymus cunctis ſplendidior aſtris, beato Ioanne Baptiſta, ſummóque Apoſtolorum principe Petro , necnon angelorum ingenti multitudine comitatus, ad præſidentis iudicis thronum veniens, noſtram ſententiam ſuſpendi modico temporis : nóſque ſibi dari ob reuerentiam & deuotionem, quam ſibi contuleramus, & propter erroris deſtruendi neceſsitatem, vt voluit, impetrauit. Deinde nos ſecum ducens,omni illa beata vallatus ſocietate , vbi fidelium animæ ineſtimabili gloria perpetuo perfruuntur, quæ ibi gerebantur, vt redderemus teſtimonium , declarauit. Poſt hæc ad purgatorium & infernum nos deducens , non ſolum quæ ibi erant indicauit : ſed voluit vt pœnarum experientiam probaremus. His igitur omnibus ſic peractis, hora qua noſtra cadauera ſacco quo beanus vſus fuit Hieronymus, K
tetigit venerabilis Euſebius , idem glorioſus Hieronymus nobis imperauit , vt ad corpora rediremus , mandans vt de iis quæ vidimus teſtaremur, promittēnſque nobis, viceſimo die, ſi de perpetratis peccatis nos contingeret debitam pœnitentiā exercere , cum beato Euſebio,qui tunc erat ex hoc ſeculo migraturus,gloriā finis neſciam adipiſci : Sicq; corporibus noſtræ animæ ſunt coniunctæ. Multa ſiquidem Auguſtine chariſsime formidanda,quæ mortaliū impreſſa mentibus, ab eiſdem labentiū omnium terrenorū amorem & curā peruigilem,qua tot aberrāt homines,vt puto, funditus extirparent,patenter didici:quæ ſi bis chartis imprimerē, plus cogitato opus procederet,nec eſſem cōpos ſoluere *Secundum.* iam promiſſa. Itaq; cū de proximo te expectem viſitaturū glorioſi Hieronymi reliquias , vt tuæ quas pridiē recepi, literæ fatebantur, cętera quæ tunc ad meam reducere potero memoriā , declarabo. Hæc omnia hoc fine claudam,tāgēs venerabilis Euſebij ſepulturā,vt ad miracula redeā enarranda,quæ ſuperius ſum pollicitus enarrare.Obitus namq; Euſebij venerabilis & triū homi- L
nū prædictorum ſeriē in præcedentibus, quàm breuius potui,inſerui,quædam tibi, vt puto, affectuoſa interponens.Sed prædictorū ſepulturæ ſeries ita patet.Mortuo nanq; venerabili Euſebio, plura ſunt miracula cunctis viſa,quę præcedentis vitæ ſanctitatē teſtauerunt. Quorum ad præſens duo ſolum dicam. Monachus quidam *Poſt mortē* eiuſdē cœnobij præ lacbrymis & vigiliis priuatus cor- *Euſebij miracula.* porali lumine oculorū:ſtatim vt Euſebij corpus venerandum facie tetigit priſtinæ lucis gratiā eſt adeptus. *Primum.* Dæmoniacus autem quidā dum ſacrū corpus ad Eccle *Secundum.* ſiam duceremus, eidem obuians eſt protinus liberatus. Iuxta Eccleſiā in qua glorioſi Hieronymi cadauer ſanctiſsimū eſt humatum, venerabilis Euſebij corpus honore debito magiſtri inſtar ſepeliuimus. In cuius etiā cœmiterio hominum illorum trium qui eadē ſunt hora mortui, fuerunt corpora tumulata . His ergo dictis venerabilis Euſebij cuncta ſileant, vt prægrādia & ineffabilia locū teneant prodigia eximij beati Hieronymi iam promiſſa.

IN amœno & iucundiſsimo ſiquidē mirabiliū geſtorum ſanctiſsimi Hieronymi prato poſitus , vti ſertū M faciens , præcipuos & decoros miraculorum flores ad huius opuſculi venuſtatem , & noſtræ poſterorúmve ſaluti vtiles, legam pro poſſe . Quorum omnium quid pridie erga Sabinianum hæreſiarcham peſtiferum,quem agnoſcis, peractum eſt, primo dicam . Sabinianus nanque hæreſiarcha hæreticorū fautor , duas in Chriſto aſſerens voluntates,& quod peius eſt, inter ſe quandoque diſcordes. Ad cuius tam inopinabilis falſitatis probationum introducebat illud quod in Euangelio Chriſtus dixit,Pater ſi fieri poteſt, tranſeat à *Matth. 26.* me calix iſte: eliciens ex hoc rationes grauiſsimas, & penè inextricabiles,quòd paſsionem Chriſtus voluerit vna fugere voluntate, & altera eandem coacte ſubire oportuerit paſsionem . Et ex his dicebat , quòd multa Chriſtus voluit quæ obtinere nō potuit:tantum in nos dolorem explicuit,quòd magnitudinē explicare nequimus . Peruertebat nanq; idem peſtifer anguis & lupus rapax ſe veſtiméto ouium induens, nobis commiſſum gregem, & vt ſæuiciam diri pectoris efficacius exerceret,opuſculum quoddam cōpilauerat,falſis probans rationibus hoc ſic eſſe.Quod quidē opuſculū vt ſidem ei daremus,glorioſo Hieronymo totius veritatis ſpeculo intitula-

A intitulauerat. Cuius falsitatis noticiam comperiens, sciens tibi gloriosum Hieronymum Epistolam super huius erroris destructione non multum ante sui obitum edidisse, prædictum Hæresiarcham cum suis discipulis, & eiusdem nequiciæ ministris inuitaui quodam dominico die in Ecclesiam Hierosolymitanam ad disputandum & suum errorem nequissimum comprobandum. Quo die vniuersis meis suffraganeis Episcopis & aliis quàm pluribus orthodoxis, necnon & ipso Hæresiarcha cum suis nefandis discipulis in prædicta Ecclesia adunatis, disputatio à nona incepta, ad vesperas vsque tetendit. Cum autem idem Hæresiarcha contra nos opusculum ab ipso compositum, quod falsò glorioso intitulabatur Hieronymo, allegaret: has tantas bean Hieronymi iniurias ferre non valens bonæ memoriæ Syluanus sanctæ Nazareth Ecclesiæ Archiepiscopus (qui tanta beatum Hieronymum affectione animi & deuotione colebat, vt si quid faceret, diuinum nomen & beati Hieronymi præmittebat. Vnde quasi ab omnibus Hieronymus dicebatur) prædicto Hæresiarchæ protinus insurrexit, dire eum increpans, quòd tot & tantas exercuisset nequicias. Dum autem
B inter eos longa oriretur contentio, & vterque opprobria sibi inuicem pro posse diceret, in fine sic ambo pariter statuerunt, quòd si vsque in subsequentis diei horam nonam beatus Hieronymus hoc opus falsò compositum euidenter ostenderet, prædictus Hæresiarcha capite puniretur: sin autem, Archiepiscopus. Quibus finitis singuli ad propria remearunt. Per totam autem noctem quisque nostrum orationibus vacans orabat, vt nobis in opportunitatibus auxilium eueniret à domi-
Psal.144. no, qui neminem vnquam in se sperantium spreuit. Magnus dominus & laudabilis nimis, cuius certe sapientiæ non est numerus. Statuto autem die & hora, lætus Hæresiarcha in Ecclesiam cum suis nequiciæ filiis veniens, huc illùcque discurrens quærebat dei seruum & filium, tanquam leo rugiens paratus eum deuorare, velum si foret deus nõ intelligens, nec suorum seruorum preces exaudiens. Sed tamẽ cum solidius se fatuus stare crederet, miserabilius cecidit. Stabat autem omnis fidelium concio in Ecclesia, quilibet sancti Hieronymi clamãs nomen. Clauserat siquidem gloriosus Hieronymus aures fingens se dormire, orationes supplicantium non intendens, vt mirabilior appareret: At ego
C totus perfusus lachrymis, stupens & admirãs, cur Hieronymus sic abesset, quid deinceps accideret expectabam. Denique cum nil miraculi appareret, fæuire cœpit Hæresiarcha canina rabie, vt Syluanus quod promiserat, iam expleret. Ad locum autem quo decollandus erat Syluanus sanctissimus, gaudens & intrepidus tanquam ad nuptias veniens, Episcopos & omnes alios catholicos, qui ad hoc cõuenerant, his cõfortabat verbis: Exultate mecum charissimi, gaudete & nolite contristari, quoniam non derelinquit deus sperantes in se. Si non exaudiar, plus meis iam perpetratis merui peccatis. Post hæc genua flectens, sancte, inquit, Hieronyme adesto mihi si placet, quãquam hoc & maiori sim dignus supplicio, tamen ne falsitas locum teneat, veritati succurre. Quòd si fas non est, vt adiuuer, propicius mihi esto in hora mortis, vt gloriæ finis nesciæ non sim expers. Hæc dicens, spiculatori collũ præbuit, vt feriat ipsum rogat. Eleuat autem spiculator ensem, antistitis venerandi caput vno ictu cupiẽs amputare. Adest subito Hieronymus gloriosus cunctis cernẽtibus, manu extensa tenet ensem, Syluano imperans vt exurgat: de-

inde Hæresiarcham increpans, scripturas falsò compo- D sitas innuens, eique minans, ab omnium euanuit oculis. Quod huic, eius similibus vtinam eueniret. Confestim vt gloriosus Hieronymus disparuit: Hæresiarchæ caput terram petiit à corpore detruncatum, tanquam si ensem spiculatoris manus amputasset ictu vno. Quod tã mirabile cuncti videntes qui aderant, illico stupefacti, deo gratias egerunt & Hieronymo glorioso, & ad veritatis tramitem Hæresiarchæ discipuli rediere. Ecce quantum venerabilis antistitis fiducia in domino & beato Hieronymo fuit efficax, qui pro veritate mori minime formidauit. Exemplar certe factus est venerandus antistes cæteris Christianis. Non enim Christianus ille est, qui pro veritate mori timet. Si enim Christus pro nobis animã suam posuit, vt nos ab omni redimeret seruitute: & nos pro ipso cum tẽpus est, animas ponere minime timeamus. Quia nemo nisi legitime certans, potest coronam gloriæ obtinere.

Verùm quia de Syluano aliquid dictum nosti, aliud quoddam non minus, vt puto, mirabile erga eum factũ narro, cuius tot fuerunt testes, quot Nazareth vrbs & Bethleem tenent: qui propriis oculis hoc viderunt. Serpens ille antiquus diabolus ob E suam detectus superbiam in inferni profundum, venerandi antistitis Syluani nimiæ inuidens sanctitati, in eum dolis vt callidior cunctis animãtibus grauiter est commotus: qui vt virum dei infamem redderet, quatenus qui suo sanctitatis exemplo releuabantur ad rectæ cõuersationis semitas, suo casu deciderẽt ad peiora, nocte quadam formam sancti viri sumens, cuidam mulieri nobilissimæ iam in stratu quiescenti apparuit, & se ad eã illicite accedere fingens, cõsensum sui corporis inquirebat. Ad quod perterrita mulier viri ignorans speciem, dum se cum homine solam in thalamo cerneret, nec quid faceret sciret, diras cœpit voces emittere, ita vt clamoribus assiduis omnes excitarẽtur dormientes, & non solum de illa domo, sed etiam conuicini. Qui omnes ad prædictæ mulieris thalamum accurrentes, quid hoc esset interrogauere pauidam mulierem. Interea callidus serpens sub thoro se ponẽs cœpit latere. Qui autem accurrerant, hoc audientes, quis hic homo fuerit, vbique perquirere inceperũt. Verum illi diu perscrutantes, tandem ad locum venientes vbi pestifer latitabat anguis, aliena specie occultatum hominem inuenerunt. Qui eundem candelis accensis in- F tuentes, Syluanum Archiepiscopum crediderunt. Ad quod omnes qui aderant stupefacti, & veluti amentes effecti, quasi quid agerent, quidve dicerent ignorabãt, scientes eiusdem sanctitatis nomen. Et quia hoc tam detestabile inopinabileque cernebant: eum interrogauerunt, cur tãtas nequicias perpetrasset. At ille, Quid, inquit, male feci, si mulier hęc me ad huiusmodi negocium inuitauit? Quod mulier audiens, eum fore mendacem lachrymans respondit. Tunc ille, vt homines erga dei virum ad maius odium incitaret, quatenus illum citius diffamarent, talia cœpit, & tam abhorrenda verba fari, quòd nullus præ turbatione auribus poterat sustinere. Quocirca eum cõtumeliis & opprobriis exacerbãtes, coactè extra domicilium expulerunt. Mane autem facto quæ gesta fuerant enarrantes: Syluanum Archiepiscopum, hypocritam & dignum incẽdio acclamabant. Qua de re quasi tota est ciuitas Nazareth commota versus Archiepiscopum, ita vt audiendo eius nomen quilibet blasphemaret. Mira huius viri patientia, & magnæ sanctitatis indicium. Volat ad innoxij antistitis

ſtitis aures tanti fama criminis, os tamen nō mouetur ad iniurias. Inter tot aduerſa cor manet immobile: ad nullam ſe vertens impatientiā. Gratias diuino ſemper agens nomini, ſua hæc confitetur noxia meruiſſe. Heu quid dicam Auguſtine, non ſolum iniurias & opprobria ferre vt poſſum fugio, ſed etiam quibuſq; verbulis frangor: præmia opto, nec de laboribus curo, quāquam ſciam ad regna cœlorum non aliter quempiam, niſi laborum & afflictionum tramite peruenire. Quid enim aliud debeo iudicare, cum me à ſanctis moribus & vita diſcordem inuenio, niſi & diſcordem in morte & præmio reperiri? Flebilia & grauia mihi adſunt, ſi ſanctorum vitam & meam recordor. Miro quippe auditu ſanctorum geſta reuoluūt homines, vti ego, & tamen nil ipſi volunt peragere. Porro hoc ad meam deregendam inſipientiam eſt, quod dicam. Pluries me ab eiuſdem Syluani ore audiſſe ſcio: nunquam tantum ſe fœlicem fuiſſe, quantum cum ſe ab hominibus deſpici & conculcari cernebat. Creuit intantum eius infamia, quòd eius opinio vſque ad Alexandriam, Cyprum, & per ciuitates affines penè ore omnium eſt delata. Atqui limen domus innoxij antiſtitis calx tangere non audebat. Manens verò in ſupernis dominus ſpectator omnium, ſuos ſinit labi ſanctos in tribulationū ærumnas, vt tunc fideles patientia eos reddat, ſed eos exigēte neceſsitate in preſſuris minime derelinquit. Reuoluto itaque anno quo diaboli aſtutia talia erga dei hominē perpetrauerat, ciuitatem Nazareth, vt illarum gētium aliqualiter ſcandalum mitigaret, vir dei occulte deſerens, ad Eccleſiam in qua glorioſi Hieronymi humatū quieſcit corpus, tanquam ad refugij portum veniens, ſe in ſepulturæ loco poſuit oraturus. Quo per duarū horarum ſpacium ſic manente, vir quidem nequitiæ ſpiritu inflammatus, in prædictam Eccleſiā intrans, ſanctúmq; reperiēs ſuper ſepulturam in oratione poſitum, ad eum velut draco cucurrit ei improperans quòd mulierum mentes ad libidinoſas ſuas voluptates cōtinue incitaret. Cui agnus innocens Syluanus ſe deſpici gaudens humilitate ſolita, vt iſta ſæpe ei diceret, blandis colloquiis inuitabat. Quod peſsimus ille latro audiēs, gladium ex vagina ſuo pendente lateri impudica trahens dextera, ipſum, vt in Syluani antiſtitis guttur immergeret, eleuauit. Cui cum hoc verbū: Succurre Hieronyme glorioſe, venerādus antiſtes opponeret, in guttur proprium eleuatum gladium immerſit viri illius dextera retrouerſā: Et ſic vt decebat, ſeipſum vir nequiſſimus interemit, vt in lacum caderet quem effodit. Admirabile hoc, ſed non minus eſt mirabile id quod reſtat. Caſu itaque alius ſuperueniens vir nequiſsimus, hoc quod vltione diuina perpetratum fuerat, vt vidit, protinus gladium arripiēs, à dei viro hominem illum æſtimans interemptum: Syluanum interficere conabatur. Ne nimia verba loquar, id quod primo acciderat, huic euenit. Quin nōdum vir iſte ſecundus in terram ceciderat, quòd duo alij viri Eccleſiam intrauere. Qui id videntes, diuini ignari iudicij, hoc tantum fuiſſe peractum ſcelus à dei homine putauerunt. Quorum vnus id præ alio graue ferens, furia veſaniæ vndique inflammatus, latro cœpit quantum poterat exclamare, vſquequo tua viget malicia? Tu mulieres ad tuas libidinoſas cogis voluptates, & homines interficis in occulto: certe tuæ hodie nequitiæ finis erit, & ſubito pro poſſe cucurrit, vt eum extingueret vibrato & denudato enſe. At vbi Syluanus more ſolito: Succurre glorioſe Hieronyme, exclamauit: vir ille, vt duo primi, ſe manu & enſe proprio interfecit. Vir autem alius qui cum K ipſo venerat hoc intuens, tremebūdus ob viſionem ad Eccleſiæ fores cucurrit. Qui id quidem maleficiis factum putans, quantum poterat exclamare cœpit: Huc omnes accurrite, ecce maleficus Syluanus Archiepiſcopus non ſolum mulieres vituperat, ſed ſuis etiam incātationibus necat homines toto poſſe. Fit his auditis nimius virorum & mulierum concurſus: verberāt aërem voces, combuſtione dignum Syluanum Archiepiſcopum nequiſsimum acclamantes. Hæc ad meas ſonant aures. Triſtis ego & lachrymans ad tantū pergo monſtrum. Stabat agnus inter lupos atrociſsimos ſæuientes vt canes famelici, rabie nō minima, mitiſsimus & lætus tanquam fungens proſperis, nil dicēs aliud niſi, hoc iuſte patior, quia in deum meū peccaui grauiter. Verberatur vir innocens, capitur ab omnibus, vt ad ſupplicia tāto lætior, quanto pœna grauior, deducatur. At dum ego manu ſilentium populo, eius optans furorem nimium mitigare, inſinuo, eo amplius iracundia & furore populus inflammatur. Cūnque iam captus Syluanus extra Eccleſiam duceretur, ſubito glorioſus Hieronymus, vt viſum eſt, de loco in quo iacebat ſurgens, L tanto circunfuſus lumine quòd radius in eum intentium oculi reuerberarentur, cunctis apparuit ſuo deuotiſsimo antiſtiti auxilia donaturus: qui ſua dextera Syluani venerādi capiens dexteram, his qui eundem captum retinebant antiſtitem, voce terribili vt eundem dimitterent imperauit. Tantæ ſiquidem fuit virtutis hæc viſio, vt antequam finiretur vox talis, omnes repente tantus timor inuaſit, quòd omni vigore corporis deſtituti in terrā velut mortui cecidere. Inter hæc mulier quædam à nefando ſpiritu obumbrata, catenis vincta, compedibus manicíſq; ferreis alligata, plurium hominū manibus, liberationis obtinendæ cauſa, ad Eccleſiam deportatur. At vbi mulieris pes tangit Eccleſiæ limē, vlulatus & voces terribiles, miſerere mei glorioſe Hieronyme, nam per te crucior ante tempus, diabolus emittere non ceſſabat. Cui Hieronymus glorioſus, Nefande, inquit, ſpiritus ab hac exi famula dei, & tuas detege quas erga Syluanum egiſti fallacias, in Syluani forma omnibus te demōſtrans. Tunc diabolus, vt glorioſus Hieronymus iuſſerat, ita vt ab omnibus Syluanus Epiſcopus putaretur, apparuit, & rem quam fecerat vt infamem redderet dei famulum, enarrauit. His dictis, diris clamoribus & vlulatibus nefandus ſpiritus M de templo diſparuit. Quod vbi tam mirabile nēgociū eſt peractum, glorioſus Hieronymus antiſtitis ſui dexteram non derelinquens, Quid optas, inquit, voce leni, Syluane chariſsime tibi placitum me facturum? At ille, Mi domine vt me hic amplius non relinquas. Ad quem glorioſus Hieronymus reſpondit, Quod poſtulas ita fiat. Poſt me velociter ergo veni: hæc dicens cūctorum viſui ſe negauit. Interuallo autem horæ vnius facto Syluanus Archiepiſcopus expirauit. Fit ob hoc cunctis ſtupor & admiratio inaudita. Vndique virorū & mulierum, necnon & puerorum cōfluit multitudo. Lachrymarum effuſione terra madet, voces, lamentationes, vlulatus, gemitus, & ſuſpiria in Rama ſonant. Quilibet ſe reum eo quòd in Syluanum commiſiſſet, veniam petens clamabat. Per totam autem ſequentem noctem gentium multitudo ab Eccleſia non receſsit. Itaque mane facto, clero ad antiſtitis ſunus præparato, corpus eiuſdem ad Nazareth Eccleſiam honore congruo deportatur, tā iſtius ciuitatis quàm illius ſcilicet Bethleem populi multitudine comitatum. In qua quidem Eccleſia

A dem Ecclesia Nazareth, corpus illud venerandum humauimus vt decebat. Longa certe verba ac etiam admiranda Syluani venerãdi præsulis merita plene promererent, sed quia dicendorum pręgrandis patet arca, eiusdem venerandi præsulis actus finiam, quædam alia non minus grandia breui verborum schematę narraturus.

ENarrandum puto quoddam satis mirabile, quod partim relatione veridicorũ testium didici, partim oculorum visu. Duo viri nobilissimi in rebus transitoriis locupletes, licet catholicæ fidei veritatis inscij, tamen vt in gentili ritu geniti satis boni, gloriosi Hieronymi mirabilia audientes, ex ciuitate Alexãdria multis adunatis opibus, deuotione eiusdem feruidi ceperunt iter, vt eiusdẽ gloriosi Hieronymi reliquias visitarent. Cùmq; iam incepto itinere quoddã à tramite deuij introissent nemus, vbi nulla hominũ, aut equorum vestigia videbantur, beati Hieronymi inuocantes nomen, eiusdem se custodiæ tradiderunt. In eodem siquidem nemore, quidam latronum habens sub se plures quingentis latronibus habitabat princeps, hos & illos ad aliquod prædestinans iter, vt transeuntes inter-
B ficerent, & ad eundem & cæteros spolia reportarent. Is itaque princeps hos trãseuntes intuens, tribus conuocatis latronibus, vt ad eos interficiẽdum accederẽt, imperauit. Qui sui principis implere iussa cupientes, assumptis armis, illorsum via qua gradiebantur Alexandrini, concito cursu tendunt. Magna siquidẽ gloriosi Hieronymi merita, maiora & prodigia, forte, vt puto, à sanctis modicis talia nunquam visa. Accelerant latrones, vt transeuntes mactent. Sed dum prope fuerunt, quos prius solum cernebãt duos, paulominus innumerabiles esse vident. Inter quos vir præibat tanto lumine circunlustrans, vt intuendi in eum aliqualiter fas non esset. Apprehendit timor, stupor, & admiratio hos latrones, quid aliud possint facere nesciunt nisi ad latrones alios remeare. At vbi iam forent à longe redeuntes retrouersi, solum duos homines, vt prius reuiderunt. Mirantur nimis latrones, & se illusos arbitrantes, cœperunt ad transeuntes homines retrogradi. At vbi appropinquarunt, vti prius viderãt, tunc viderunt. Magis ac magis stupefacti latrones, cernentes in vacuum se redisse, terga verterunt, & velociter ad suum quid hi fecissent expectantem principem deuenerunt.
C Increpat eos princeps, quid tãdiu peregissent. Sed cum rem gestã audisset, eos insipientes & fatuos existimans, duodecim aliis latronibus conuocatis cum eisdem ipsemet versus homines transeuntes meat cursum. A lõge duos cernunt, sed propinqui vti primi viderant, sic & isti. Eorundem protinus tremunt bases, trepidat cor, fiunt velut amentes omni vigore animi destituti. Tandem in se redeuntes, eos latenter sequuntur, cupientes quid deinceps accidat, edoceri. Trepidant verò huius nescij trãseuntes hos videntes homines, & inter se qui hi sint auide percontantur. Denique iam occasu solis inclinata die, cum quid in nocte faciant nesciunt, illos duodecim latrones viatores existimantes, ad eosdem consulendũ statuunt declinare. At vbi ad latrones veniendi iter carpunt, eosdem latrones solum duos cernunt: Quo vigorem latrones adepti transeuntibus & ipsi protinus obuiarunt. Qui omnes inuicem iuncti se simul salutarunt. Interim interrogãt latrones, qui sint, vnde veniant, & quò pergant? At illi inquiunt, Sumus de Alexandria, inde venientes Bethleem petimus, vt gloriosi Hieronymi reliquias visitemus. Ad hæc latronum princeps: Qui, inquit, fuerunt viri qui huc usq; vo- D
biscum tantummodo veniebant? Mirantur hos talia fari viatores & se postquam nemus intrauerunt, neminẽ nisi ipsos & tres alios vidisse, vel audisse dicunt. Quæ gesta fuerant, tunc latronum narrat princeps, illos obsecrans, vt ipsi ob quã causam hoc acciderit, si noscũt, debeant indicare. Quibus illi, ob aliã causam, nisi quia gloriosi Hieronymi custodiæ se dederunt, hoc euenisse nescire dicũt. Ad hoc latrones, spiritu sancto qui vbi vult spirat subito inspirante, omni quã prius habebant ferocitate deposita, in terram eorum pedibus prouoluti, pro excogitatis flagitiis veniam postulantes, illos ad latrones alios perduxerunt. Sed quod dicã non minus patet ad contuendum. Hora prima noctis ad latrones expectãtes deueniunt, post hoc quid acciderat declarant, eosdem suppliciter exorantes, vt hi flagitiis solitis iam expulsis, ad gloriosum visitandũ cadauer Hieronymi secum irent. Fit his verbis cæteris latronibus irrisiò. Promittunt siquidem suo principi & illis aliis necem durissimam, si audeant amplius ista fari. Non cessantibus autẽ illis priora iterum loqui verba, latronum quamplurimi canis rabie furibundi, mox in eos insurgunt ensibus denudatis. Potuerunt nempe rhom- E
phęas eleuare, sed ipsis gloriosi Hieronymi auxilia postulantibus enses deponere, donec illi qui fuerant occidendi, à Hieronymo postularũt, nullatenus valuerunt. O ineffabilis clementia Saluatoris, quot modis quos vult facit ad agnitionem sui nominis deuenire? Repẽte hæc tam insueta omnis illa latronum vidẽs concio, altis deo & glorioso Hieronymo vocibus debitas agũt laudes, eiusdem se vouẽtes reliquias visitare. Facto igitur mane plures trecentis hominibus, qui tunc tẽporis ibi erant talia perpetrantes flagitia, cum eisdẽ Alexandrinis ex illo exeuntes nemore ad gloriosi Hieronymi tumulũ deuenerunt: cũctis tam insueta prodigia enarrantes. Baptizantur itaque gentiles Alexandrini, & cũctis mundi vanitatibus conculcatis, religiosam in quodam cœnobio vitam ducunt. Latrones autẽ illi similiter ad lucem veritatis sanctæq; & laudabilis vitæ diuina gratia & gloriosi Hieronymi meritis peruenerũt.

SIcut Constantinopolitanis literis hac de re mihi specialiter directis transacto non longo dierum spacio intellexi, simile penè miraculum illi quod supra fatus sum, duobus accidit Romanis iuuenibus, à
Romana vrbe Bethleem veniẽtibus, pro gloriosi Hie- F
ronymi visitando corpore. Quod tractabo sicuti breuius potero. Cum igitur duo illi iuuenes cuidã appropinquarent ruri, à Constantinopoli per duodecim ferè distante miliariorum spacium, antequam rus à duobus miliaribus introirent, eadẽ fere hora quorsum veniebant doos contigerat homines interimi. Quorum mortis rumore prædicti resonante ruri, loci eiusdem viri insimul congregati circunquaque quis horum fuerit interfector, cœperunt inquirere vehemẽter. Cumq; diligenter perquirerent, adesse certum neminem, nisi prædictos iuuenes, qui iam prope venerant, reperiẽtes, eosdem protinus tenuerunt, ab eisdem credentes fore homines interfectos. Mirantur itaque huius ignari iuuenes, & horum se nil scire totis nisibus coniurabãt. At illi eorum pro nihilo computantes verba, captos eosdẽ ad rus conantur ducere festinanter. Post hoc de rure, quòd ad eosdem viros iusticia non spectabat, cum accusationibus ad Cõstãtinopolitanum dominum capti iuuenes destinantur. Quin ne nimis longus fiam verbis, quod non fecerant tormentorum rigore iuuenibus

G nibus iam confessis, adijcitur more solito sententia decollandi. Heu quale cor audiendo tot lamenta innocentiū, quos & iuuētutis & pulchritudinis maxima venustas & ortus nobilissimus decorabant, posset se à lachrymis continere? Flentes itaque iuuenes, grauibus lachrymis pallidas facies irrigantes, vlulatus, gemitusque & suspiria promere non cessantes: Gloriose dicebant Hieronyme, hoc tale ne est præmium quod obsequentibus tibi præstas? Est tale quod labore tui meruimus itineris? Heu Romana vrbs nostri præscia ortus: nō sic te credebamus nesciam nostræ finis. Ad locum nāque tanti supplicij, ibidem gentium multitudine maxima expectante, innoxij iuuenes conducuntur. O ineffabilis misericordia dei nostri, qua cœlum redūdat & terra, nec vllius ad se currentis obliuiscitur misereri. Flexis in loco quo plectendi erant genibus, in cœlū vtriq; iuuenes manibus eleuatis: Gloriose magna voce, inquiunt, Hieronyme nostræ salutis & auxilij portus, nostræq; spei anchora saluberrima & vitalis, hac inclina hora nostris indignis supplicationibus pias aures, vt si hoc quo punimur scelus non fecimus, tuas liberationis H opes pietate solita sentiamus. Quòd si fecimus, exigēte iustitia condemnemur. Hæc vbi dixerunt, colla extendunt carnificibus feriēda, nil dicētes aliud, quàm Succurre, succurre Hieronyme gloriose. Quid mirū si tot lachrymis cunctorum ad se currentiū misericors opifex Hieronymus se à miserendo non potuit abstinere, cum circunstantium omnium, & carnificum corda ad compassionem mouerentur? Eleuatis siquidem ensibus, iuuenum carnifices colla feriunt, sed colla percussionū signa vti porphyretici lapides forēt recipiunt. Mirantur carnifices, credentes se ictus fefellisse, denuo eleuāt vt plus possunt enses, & feriunt, sed tamen vt prius insensibilia iuuenum colla manent. At illi iterum atque iterum feriunt, sed enses vti essent paleæ iuuenes nunquam lædent. Oritur ex hoc inter astantes admiratio, & stupor vehemētissimus omnes capit. Hincinde gentium ad tam insuetam visionem confluit multitudo. Audit hoc & ipse sentētiæ lator, & currit, iubet iterum carnificibus, vt se vidente denuo feriant, & tamen omnimode illæsa iuuenum colla manent. Stupens magis ac magis iudex, tantiq; ignarus miraculi, nil scit aliud cur hæc fiant, quàm veneficia cogitare. Præcepit itaque ministris omni mora postposita, nudos tradi arsuros I iuuenes rogi flammis. Circa illos mox copiosus ignis accenditur, infunditur lignis oleum & pix, vt eorū vita citius destruatur. Quid mirandum: si compos protegēdi ab ensibus gloriosus Hieronymus, à flammis, suos se inuocantes sedulis vocibus iuuenes potuit liberare? Sursum ignium flammæ in immensum scandunt. At iuuenes sub alis consistentes Hieronymi gloriosi, salubriter permanent, veluti in amœno si quiescerent viridario & iucundo. Post hæc iudex vtrum hoc asscribēdum miraculis an veneficis, certius cupiens experiri, vt si hi diebus octo suspensi viuerent, quo vellent abirent soluti & liberi censuit. Suspensis itaque illis, mox Hieronymi gloriosi præsentia minime defuit, qui plātas manibus tenens pedum, illæsos & viuaces statutis diebus mirabiliter obseruauit. Currunt igitur octauo die totius ciuitatis & circumadiacētium villarum viri, currit & iudex. Cernūt clare gloriosum miraculum, patefacientibus quæ viderant, qui ad custodiendos iuuenes fuerant deputati. Mirātur omnes, vocibus in excelsis laudes peragunt creatori & Hieronymo glorioso. Mox de eculeo innoxij iuuenes deponuntur, & maximis honorum exequiis ab omni populo venerantur. K Verum qui in vrbem Constantinopolitanam capti & dolore vehementissimo intrauerant, liberi honorifice & cum gaudio ineffabili exierunt, & tandem annuēte deo à multis Cōstātinopolitani populi comitati Bethleem attingētes, veneratione debita gloriosi Hieronymi reliquias visitarunt: statimq; deposita secularium omni cura, cœnobium in quo vixit gloriosus Hieronymus, intrauerunt, & vacantes die noctuq; pœnitentiæ & orationibus, cœlibe vita sanctitatis perspicuæ in prędicto cœnobio adhuc manent.

Magnæ admirationis, gaudij, deuotionisq; tam præcedens iuuenum miraculum extitit, sed multæ formidinis constat sequens in sacris ordinibus maxime constitutis. Apud superiorem Thebaidem quoddam dominarum fuisse ante duos annos dicitur eximium & diues monasterium, omni pulchritudine & excellentia decoratum. In quo penè ducentæ dominæ vitæ honestæ religionis reclusione continua decorisq; moribus permanebant. Ad hoc qui infunt figant aures, ne quod vna hauserit auricula, fundat altera. Nauis quantumcunque sana sit & integra, modicum, immo nil prodest si alta volēs secare maria, paruum quod fundo insit foramē relinquat, vt dira naufragia non admittat. Cur hæc sim fatus, præsentis narrationis historia referabit. Multis itaque pollens prædictum monasterium virtutibus, vnum pessimum, quo ruit, simoniæ vicium retinebat. Nam instigante diabolo, in eisdem dominabus hæc obseruabatur abusio, vt si quam vellent in monialem recipere, non tantum intuitu charitatis & misericordiæ recipiendæq; bonitate, quantum recipiebant respectu pecuniæ. Nulla enim in monasterium intrare mansura poterat, nisi certa pecuniæ quantitas secum iret. In hoc siquidem erat monasterio sanctimonialis quædam domina, ætate grandæua, quæ ab infantia sua ieiuniis & orationibus, omni resoluta cœno, deo vixerat, quæ vicium illud quamplurimum abhorrebat. Cui nocte quadam, vt erat solita, in oratione positæ, gloriosus Hieronymus apparens, locū illum immenso lustrans lumine eidem præcepit, vt ad abbatissam cæterasque illius cœnobij moniales mane pergeret, nuncians quòd nisi à peccato iam inueterato manum extraherent, vltionem diuinam subito expectarent. His dictis disparuit. Perterrita visione insueta sanctimonialis domina, quis hic fuerit iubēs talia nun- M ciari in seipsa auide petractans, totam illam noctem peregit insomnem. Crepusculo diei adueniente, omnes in capitulo moniales propulsato tintinnabulo congregauit. Quibus admirantibus ad quæ forent tanta festinatione in capitulo conuocatæ: sanctimonialis domina ex earum assurgens medio, quæ viderat & audierat omnibus patefecit. Fit illico ex hoc monialibus cunctis irrisio, hanc exclamant fatuam, multisq; garriunt derisionibus hanc forte illa nimia ebrietate somniasse. Illa verò accepta contumelia, patientiæ scuto se muniens, de earum siquidem pertinacia nimium dolens, sed de sua despectione gaudēs, ad solitas redijt orationes, supplicans continuo, ne suis monialibus quod audierat eueniret. Transactis igitur diebus decem, nocte media prædictæ sanctimoniali dominæ hac pro re deuotis orationibus incumbenti, gloriosus iterum apparuit Hieronymus, eidē vt quæ prius nunciauerat monialibus, denuo intrepide nunciaret, allocutione mandauit benigna. Ad quem illa, Quis, inquit, es domine talia mihi mandans? Hieronymus, inquiens, sum, & ab eiusdem

A eiusdem euanuit oculis. Illa verò sciens earum duriciē, quid ageret, quidve diceret, nesciebat. Tandem malens à monialibus insana & ebria reputari quàm diuinis cōtraire præceptis, congregatis iterū monialibus quæ viderat & audierat voluit intimare. Ast vt eam assurgere moniales pestiferæ conspexerunt, diuini nesciæ iudicij sibi de proximo affuturi, antequā verba inciperet, è capitulo cū magnis cachinnationibus exierunt. Quin transactis insuper diebus tribus dormienti prædictæ sanctimoniali dominæ gloriosus Hieronymus ineffabili quasi societate vallatus angelorum, nocte apparens media eam excitauit, eiq; iussit protinus vt de illo exiret monasterio, nec subito futuram sententiam expectaret. Cum illa verò multis lachrymis supplicaret, ne hoc fieret, gloriosus, inquit, Hieronymus: Ad abbatissam & cæteras pergito omni mora postposita, eisdem nuncians, quòd nisi pœniteāt, hac nocte diuinam sentient vltionem: si autem in sua permanebunt duricia, statim exiens amplius in monasterio non moreris. His finitis abscessit. Hæc igitur audiens sanctimonialis, anxia plenaq; tristiciis, capitulum adiit, & cāpanam cœpit vehementer, vt ad capitulum accederent moniales, B resonare. Quo abbatissa de somno euigilans, cognoscēsq; ab hac fore campanam pulsatam, cum iracundia ad capitulum properauit. At vbi illam vidit, diris eam minis increpans, nullum voluit audire verbū: promittens quòd nisi cessaret hoc agere, secum in monasterio amplius nō maneret. Cui sanctimonialis domina, ne tardes, inquit, quæso agere quæ promittis. Profecto me noscas hoc in loco amplius non mansuram. Gloriosus equidem Hieronymus apparens mihi tantummodo hoc statim monasterio futurum iudicium patefecit. Hæc audiens abbatissa deridere cœpit, hanc æstimans vesano capite ista fari, & ostiariā conuocans, iussit vt hanc de monasterio protinus effugaret, mandās eidem, vt aliqua hora sic extra dimissam postmodum faceret introire, vt sic ab inceptis operibus iā cessaret. Hac de re læta sanctimonialis domina, quàm citius potuit è monasterio est egressa: lachrymis tamen fusa doloribúsq; repleta pro iis quæ monasterio tioueret (*sic*) euenire. Terribilis siquidē deus fortis atque potens, & quis resistet ei? Heu cur eū homines non formidant, scientes se nullatenus posse ab eius effugere manibus, vt eos magnum & inenarrabile iudicium eius non com- C prehendat: saltem his miseri terreantur exemplis. Audiant qui in suis confidunt diuitiis, quiq; in ira concitant excelsum dominum suæ auariciæ siccitate, quale huic monasterio à deo propter pecunias faciem auertenti de cœlo est iudicium iaculatum. Penè limen ostij sanctimonialis domina excesserat, quando subito totū corruit monasterium, omnes opprimens moniales, ita quòd ex eis viua aliqua non remansit. Sanctimonialis verò illa in quodam venerabili dominarum monasterio, quod est apud inferiorem Thebaidē, hactenus sanctitate præcipua viua manet.

Dignum censui præmissis miraculis aliqua alia diuini contra peccantes manifesti iudicij declaratiua iungere, vt si forte præ iudiciorum multitudine peccatorum corda tenacia & plus quàm lapidea in carnea verterentur, quatenus cum se ob peccata cernerent beluas, rationem & cognitionem sui cōnarentur vt fierent homines, adipisci. Abiecta etenim ratione qua sunt homines, infra bruta animalia rediguntur. Græcorum quidam hęreticus die quadam cum sacerdote quodā in Hierosolymitana Ecclesia publice disputabat. Cúmq; sacerdos ob suę partis defensionē D authoritatem quandam gloriosi Hieronymi allegaret, vt Græci destrueret rationes, temerario pestifer Græcus ore gloriosum fuisse Hieronymum, totius veritatis lumen, mentitum non erubuit voce fari. At qui voce talem nequiciam perpetrauerat, vocem deinceps vllatenus non formauit.

Quidam insuper alius hæreticus pestifer Arrianorum in quadam disputatione cuidam gloriosi Hieronymi authoritatem cōtra eum inducenti, vt, mentitur, sua temeritate respondit, subito fuit diuina vltione percussus. Nā nondum verbū voce finiens, clamare per totum diem sine aliqua cessatione non desiit: Miserere mei Hieronyme gloriose, quia à te pœnis durissimis torqueor. Et hoc per totum illum diem quātis vocibus poterat clamās, hora completorij miserabiliter cunctis, qui ad hæc cōcurrerant, cernentibus expirauit.

Hæreticus quidam alius pestiferæ hæresis Arrianæ, cui ante meum obitum finem pius imponat dominus, in Ecclesia Sion gloriosi Hieronymi imaginem cernens, Vtinam, inquit, sic tecum E viuebas meis manibus tenuissem, quia te meo gladio iugulassem. Hæc vt dicta dedit gladium euaginans tota vi ipsum in imaginis illius guttur infixit. Quàm magnus iste Hieronymus tot faciens mirabilia, cui secundum sua opera similis non apparet: potuit equidem imbecillis in imaginis gutture gladium figere dextera, sed de imagine gladium, & à gladio manum quousque res innotuit, extrahere nullatenus fuit compos. Mox quoque ex percussionis loco tanquam ex hominis corpore viui sanguinis vnda fluxit, quæ vsque modo pro miraculo declarādo fluere nunquam cessat. Eadem insuper hora, qua res sic acta est, iudici in atrio existenti idem gloriosus Hieronymus cum gladio gutturi infixo apparens, pro offensione huiusmodi vindictam fieri postulauit, narrans equidē sibi factam, & hęc dicens abiit. Stupefactus itaque iudex, cum cæteris qui astabant, ad Ecclesiam properans, hæreticum manu gladium infixum tenentem repperit. Qui protinus vt hi viderunt, manum fuit compos à gladio remouendi. Captus itaq; hęreticus, in sua permanens duricia, ob aliud se nō dolere, nisi quòd viuum non teneret Hieronymum, garriens, à populi multitudine lapidibus, lignis, ensibus, & lanceis iugulatur. F

Nepos meus Ioannes quem agnoscis, omni fulgens pulchritudine, quem mihi in locum filij adoptaui, vt puto, tibi pridie quid ei euenerit, enarrauit: sed tamen vt præstantius memoriæ cōmendetur, silentio non transibo. Captus itaque idem Ioannes ante duos annos à Persis, & Persarum regis ministris venditus, propter eminentem suam pulchritudinem, ad regis exercēda obsequia deputatur. Cúmq; per annum in curia non paruo dolore & tædio permansisset, codē reuolutionis anni die, prandenti regi seruiens, præ tristicia se à lachrymis non potuit continere. Hoc rex intuens, lachrymarum ab eo auide quærit causam. Qua comperta, in quodam eum castro custodiri fecit. Ibi nocte quadam existente diris lachrymis vndique madefacto, in somnis eidē gloriosus Hieronymus veniens, manúmq; eius, vt sibi videbatur, capiens, ad ciuitatem Hierusalem secum duxit. Expergefactus mane, putans se in castro à militibus retineri, in domo qua maneo, se inuenit. Qui admiratione velut amens quasi verū in castro vel in domicilio meo staret, nullatenus discernebat:

G discernebat: in se postremo rediens, emissa voce dormientem familiam excitauit. Curruot igitur ad me famuli, adesse Ioannẽ ineffabili gaudio nunciãtes. Quare dubius accurrẽs, quem à Persis vinctum putabam, præsentem cerno. Quo quidem quid ei acciderat enarrãte, deo & glorioso Hieronymo laudes maximæ persoluuntur.

SAnctimonialis quædam domina, omnium penè pulcherrima fœminarũ, ætate iuuencula, sed animi sapientia valde cana, beati Hieronymi deuotissima, in quodam cœnobio dominarum multa sanctitate, vt opinor, adhuc viuit: cui quod audies dicitur contigisse. Sit mulier hæc aliis in exemplum, quæ huc illucq; per plateas & vicos discurrere non cessant, sua stultorum hominũ illaqueantes animas visione. Nullo tot diabolus animas rete capit, quot laqueo pessimo mulierum. Sanctimonialis hæc, vt omnium dominarum testimonio comprobatur, nunquam nisi eam maxima compellat necessitas, extra suam cellam gradum figit. Neque enim aliud agit opus, quin aut orationib⁹ vacat, aut lectionibus & meditationibus implicatur, aut corpus reficit dormiendo. His dirus serpens anti-
H quus diabolus operibus inuidens, vt eam à sancto proposito reuocaret, cuiusdam nobilissimi iuuenis animũ in eiusdem sanctimonialis intantum incitauit concupiscẽtiam, quòd nil poterat die noctúq; aliud nisi quo modo posset eam attingere, cogitare. Circa monasterium veri luminis obcæcatus cõtinue pergens, nullum remedium aliud reperire quibat. Tanta namq; inscitiæ nube caligantis extitit, vt multotiens se suis perniciosis turbatum affectibus cernens, voluerit se aquis tradere suffocandum. Stulti amoris stultum iuuenem catena de die in diem stringit, vt hæc ad sanctimonialis aures resonent ob suam non audet pudiciciam. Qua de re omni ad hoc auxilio destitutus, quendam inueniens magum, veneficia dæmonum incantationes nefandis artibus exercentem, magnam promittit, si quod optat expertus fuerit, pecuniæ quantitatem. Tunc veneficiorum magus suis carminibus conuocatum dæmonem decipiendi causa nocte media festinè ad sanctam destinat monialem. Ad cellulam itaque accedens dæmon transire vltra cellulæ Hieronymi imaginis in cella pictæ timore omnino nequit limen. Mira res Augustine, vt multiplicibus patet exemplis, tantus gloriosi Hie-
I ronymi timor diabolo inest, vt etiam suæ picturæ non audeat apparere. Nam si cui ab eodem obsesso corpori preciosa demonstretur imago, ab eodem cõtinuo diabolus effugatur. Igitur commissum exempli opus nequã spiritus desperans, ad mittentem reuertitur, sibique negari ad monialem introitum pandit ob gloriosi Hieronymi imaginem cellæ pictam: quam deridens magus dimisit. Móxq; conuocatum alium dæmonẽ quàm potest mittit citius ad huiusmodi opera finienda. Fitq; secundo id quod primo. At secundus per horam forte manens coactus excelsas cœpit voces emittere, Si me Hieronyme hinc finis recedere, huc vlterius nõ reuertar. Ad hæc stupefacta mulier, quæ in orationibus in cellula inhærebat, quis istas fundat voces nimio pauore percontatur. Non cessante diabolo sic clamare, excitatæ illius cœnobij moniales, timore percussæ grandi, tremulæ ad illam accurrũt cellam, cruce domini præeunte. At vbi illum fore nequam spiritum sciunt, eundem coniurãt, vt debeat qua de causa venerit, intimare. Narrans equidem diabolus rei seriem, seque gemitibus & vlulatibus pandẽs catenis ignis vinctum à Hieronymo retineri, rogat eas vt suis mereatur precibus K abeundi gratiã inuenire. At vbi hęc moniales audiunt, deo & glorioso Hieronymo laudes reddũt, suppliciter postulantes vt dæmonem hunc nullatenus reuersurum de eodem cœnobio effugaret. Vix orationum verbis finitis, diabolus magnis stridoribus ex eodem loco recedens magum adiit, eumq; capiens tantis verberibus & cruciatibus flagellauit, vt per multa horarum spacia aliquod vitale lignum paulominus appareret, diris clamans vocibus: Mei crucians causa fuisti ad illam me destinãs monialem, certe in te eisdem verberibus vindicabor. Inter hæc autem verba tam horrida, magus cũ se penè perniciei protritum cerneret, suas videns artes nullum sibi auxilium adhibere, ad totius refugij portũ Hieronymum gloriosum iam naufragus se dirigens, Gloriose, inquit, Hieronyme, huic ad tuam clementiã subueni misero accurrenti, ei solita misericordiæ dona prægrandia non denegans. Promitto namq; si tuis hac hora intus auxiliis perniciei tam horribili non succũbam, quòd deinceps cunctis exutus fallaciis, à tuis obsequiis non recedam. His finitis, velut fumus ab eodem nequam spiritus euanuit. Per annum autem idem iacuit verberibus magus intantum sui corporis impos, L quòd non nisi alieno auxilio potuit se mouere. Mox idem accepta pœnitentia magus, antequã de lecto surgeret, cũctis combustis codicibus, quibus artes illas nequissimas exercebat, venditisq; omnibus quæ habebat & pauperibus erogatis, completo anno in illa se ob pœnitentiam peragendam in quadam spelunca claudens, eremo in qua per quadriennium gloriosus stetit Hieronymus multa sanctitate & vitæ & pœnitentiæ asperitate pollet. Huc quæso iuuenes omnes currant, & insani iuuenis exemplo discant, ne quod illi contigit, sibi postmodum doleant contigisse. Insanus itaque iuuenis tantis circumligatus luxuriæ laqueis, videns se omnimodæ suæ miserrimæ voluptatis desyderio nefandissimo defraudari, quadam nocte laqueo se suspendit, & sic se infœlix temporali vita potius & perpetua priuauit. Ecce quot malorum causam turpissimum luxuriæ vicium fore liquet. Nil tã ruinæ animæ pariter & corporis promptum, quãtum istud nequissimum arbitror scelus. Ex ipso namq; homicidia, ebrietates, cõtẽtiones, & penè vniuersa oriuntur mala, vt veteris & noui testamenti infinitis patet exemplis, necnon & continuis manifestisq; experientiis declaratur. Ad hoc autem vt M maior iuuenibus detur astutia se tuendi, Nã status vllus periculosior non est insipiẽtis iuuentutis statu, aliud censui exemplum mei nepotis Rufi, ætatis forte annorum decẽ & octo, quanquã dolore nimio, subrogare.

NOn est ambiguum ista quæ incipio enarrare magnis tribulationibus meæ memoriæ renouari, sed tamen vt præmissum est, vt omnibus & maxime iuuenibus proueniat in exemplum, silentio illa nequeo præterire. Nepos quidam meus, Rufus nomine, vtroque priuatus parente, anniculus adhæc deuenit meos, qui vtinam ex matris visceribus nõ exisset, ne illi quod sustinet, contigisset: quem tanta diligẽtia suo infortunio enutrini vt à pluribus à me genitus putaretur. Crescens itaque in diem puer infœlix ætate sed non sapientia, ingenti pulchritudine corporis, sed non animæ decorisq; & probis moribus, honestate, bonitate, & multæ sapientiæ elegantia: quanquam vane decoratus, à cũctis dilectione superflua colebatur. Is nanque in decimooctauo ætatis suæ anno imbecillis & miserrimus expirauit. Propter quem tantus ab omnibus

A nibus insonuit luctus, vt vix per mensem finem potuerit inuenire. Sed certe luctus pro eo quod euenerat nõ sufficit. Ast ego eius nimiæ incumbens dilectioni, pluries gloriosum rogaui Hieronymum, vt mihi quid nepoti meo acciderat, reuelaret. Igitur meis annuens gloriosus Hieronymus precibus, obtinui quod gliscebam. Oranti enim mihi die quodam hora nona, tantus euenit fœtor, quòd naribus nullatenus poteram tolerare. Hæc dum mecũ tacitus reputans, vnde hic tantus adesset fœtor, admirarer, supra meum verticẽ eleuatis oculis, infœlicem nepotem vidi terribilis visionis, ita quòd in eum visum imprimere non audebam. Nam catenis igneis circumligatus fornacis instar flammas fœtidissimas eructabat. Ad hanc itaque visionem subito me tam vehemẽs timor irrepsit, vt dum pluries loqui vellem, formandi vocem nullatenus cõpos eram. Postremo aliquãtulum in me rediens, si meus erat nepos voce cœpi perquirere tremebunda. Ad hæc ille vlulatibus & suspiriis, Vtinam, inquit, non fuissem, ne tam diris essem cruciatibus deputatus. Nam scias me tartareis mansionibus perpetuis temporibus permansurum. Heu B quid dicam? His dictis tantus mihi dolor affuit, vt sim pluries admiratus quo modo vita protinus non discessit. Longis autem expletis colloquiis ab eodem sciscitatus fui, cur diuinæ fuisset misericordiæ sic expers, cum in mundo tot virtutibus sic polleret. Pro nulla, inquit, me scias causa fore damnatum, nisi quia in ludis maxime delectabar. At quia in morte accepta pœnitentia quasi stulta ignorantia postposui confiteri, diuinã non merui veniam adipisci. Et hæc dicens, à meis disparuit oculis. Talis autem eo abeunte remansit fœtor, vt in locum illum hactenus nullus audeat introire. Ecce quãtum turpissimum ludi scelus diuinæ abhorrent maiestatis oculi. Timeamus ergo, ne nos bonorum rapiat inermes tam repẽtinus interitus, ne non pœnitere nos viciorum contingat, dum tempus inest, quia postmodũ pœnitentia foret frustra. Vt igitur Christianus tantæ ruinæ ludi procul effugiat nefas, immo vt omnium memoria deleatur, exempla alia quędam quàm breuius potero surrogabo.

IN Samaria quindecim nondũ expletis diebus, dum miser quidam ludens, quasi omnia quæ habere poterat consumpsisset, gloriosi cœpit Hieronymi noC men ausu temerario blasphemare. Quem nefanda blasphemiæ vix finientem verba, videntibus & stupẽtibus cunctis, mox è cœlo fulmen veniens interemit.

TRibus aliis in Tyro ludẽtibus hoc accidit quod enarro. Cum enim illi suũ vellent incipere ludum, vt ij qui se hoc ab eisdem audisse & totam rei seriem etiam se vidisse fantur, & referunt, sic dixerunt, Quancunque potes exerce vim Hieronyme, quia te inuito ludum istum alacriter finiemus. His ita dictis suum inceperunt ludum, quo quidem primordiato, quasi vno elapso instanti, se terra aperiẽs, illos solum absorbuit, ita vt nil ex eis amplius fuerit visum.

QVod visu noscitur, verissimo testimonio cõprobatur. Idcirco quæ dico quanquam multis possent cõprobari testibus, tamẽ meipso teste, qui ea visiõe propria didici cõprobabo. Iuxta meã in qua in Hierusalẽ habito ædẽ, nobilissimus quidam miles fuit, transitoriis nimirum locuples, qui vnicum habens filium, eiusdem stultissimi amoris cæcitate percussus, non solum à prauis eum non corrigere, sed etiam eum ipsemet praua instruere conabatur. Parentes fatui & isti similes, mentis quæso oculos huc inclinent, vt quis finis eueniat non ignorent. Multi D enim homines magnas animæ & corporis inciderunt ruinas ob prauorum parentum insipientiam. Crescens nanque illius militis filius, cunctis moribus bonis destitutus, de die in diem peierando, totum suum tempus amittens in ludis & blasphemiis, cunctisq; immundiciis, patre causante, annum attingit duodenũ. Qui quodam aduesperascente die solitis cum patre ludis insistens, ludum eodem vt gliscebat non habente, primo prorupit in hęc verba. Si quid ille potest Hieronymus, qui ludos prohibet, iam exerceat: nã se inuito hinc nõ nisi victor exurgam. Verum hæc duntaxat ipso prosequente, nequam spiritus teterrimi hominis specie cunctis videntibus locum in quo ludebat veloci gradu adiens, eundem puerum infœlicem rapuit. Sed quo eum detulit nulli hactenus hominum est compertum. Verum, vt puto, eum detulit in infernum. Eadem namq; hora casu ad quandam meæ domus fenestram, quæ loco in quo ludentes degebant pater & filius, ex opposito sita est, me posueram, quo me videre fuit necesse veritate perspicua seriem tam formidandæ rei gestæ. Discant ergo iuuenes in iuuentutis tempore, quod cæteris est præstantius, expetendis moribus se fulcire, ne vili- E bus caducisque moribus iuuenilis animus informatus, statum in canicie nequeat permutare. Quod enim nouæ chartæ inscribitur, de facili non deletur. Discãt etiã parentes fatui filios correctionibus & verberibus erudire, nec viciorum sinant vepres radices figere non faciliter euellendas, ne flendi & hic & in futuro cedant euentus. Nam nisi fallor, ad æternorum gaudiorũ patriam deueniẽdi arctissima & sine ambiguitate aliqua à paucissimis certe cognita extat via. Eundi ad perditionem iter latissimum, & multis immo penè infinitis limitibus plenum fore constat. Quodlibet enim mortalium peccatorum ad perditionẽ suum tramitẽ struit. Quo dum hominum, non solum Paganorum, sed etiã illorum quos sacri baptismatis vnda lauit: nam de Paganis nulla oritur quæstio quòd non damnentur, maiorem fore liquet numerum multiplicibus insistẽtium flagitiis, quorum nulla penè vnquã cognoscitur emẽdatio: quinimmo, respectiue quidẽ dico pariter bonis & malis hominibus consyderatis, non est qui faciat bonum, non est vsque ad vnum, sed omnes post suas improbas & pessimas ambulant voluptates. Consequenter cõcludi debet, quòd ad æternæ beatitudinis gaudia F rarissimi gradiantur. Infinitæ quinimmo omnes penè sacræ scripturæ authoritates hoc testantur. Infinita siquidem exempla possemus prespicaciter intueri, ad huiusmodi veritatem sufficientius demonstrandam. Hoc ex omnibus vnum censeri decet, nec ab hoc discrepare potest, nullum scilicet ad ęterna modo aliquo peruenire posse gaudia, nisi omnibus non particulariter, sed totaliter viciis extirpatis, virtutum studeat itinere festinare. His iam fine dato, exempla & prodigia quædam iam huius operis fini propinquus breuiter introducã. Et duo pręcipue admiranda, quę à venerabili viro Nicolao Cretensis insulæ archiepiscopo referente didici, primò dicam.

VEnerabilis idem archiepiscopus pridie gloriosi Hieronymi deuotione nimia Bethleẽ veniens, vt eiusdem cunctis honoribus colendas reliquias visitaret, vt totus charitate feruidus redire noluit, donec me sua gratissima visitatione eximiis lætitiis adimpleret. Qui vti donorum præcipuus vt gratissima mihi donaria superabundantissimè more solito impertiret,

G impertiret, me visitare minime contentus, mecum dignatus est iam diebus pluribus commorari, & etiam adhuc manet, quod vtinam tempore longo duret. In Christo namq; Augustine charissime venerabilis idem pontifex te salutat. Quampluries igitur mihi suorum verborum auido venerabilis idem pontifex enarrauit, hoc tale in ciuitate Candia cōtigisse. Sacerdos quidam suus suæ maioris Ecclesiæ custos, impudicus, luxuriæ & ebrietati deditus, nondum completo anno de hoc seculo migrauit. Cuius corpore in cæterorum sepulto barathro sacerdotum, vt eius punitio cunctis innotesceret ad exemplum, subsequenti nocte tantus in Ecclesia, eiusq; cœmiteriis fuit strepitus, quòd rumore nimio in vrbe illa commorantes excitati, pauore ingenti velut amentes ad Ecclesiam cucurrerunt. Stāt itaque omnes circa Ecclesiam, strepitus vehementes, campanarumq; sonitus audientes. Diuinam quidem exorant clementiam, quatenus cur ista fiāt debeat reuelare: sed nullum exauditionis sentiunt adiuuamē. Diluculo hoc cessante, cuncta quæ fuerant in Ecclesia reperiunt reuoluta, & quasi vndique flammis ignium violata. Ad hoc me-
H moratus pontifex orationes indicens populo, quid sequenti eueniat nocte præcipit expectari. Ne nimis succumbam verbis, sequenti nocte duplex strepitus & pauoris tribulatio est secuta. Qua de re, repletus populus amaritudine & dolore, cernens nullum sibi à domino adiutorium euenire, sicut vulnerati qui in monumentis proiecti dormiunt, existebant. Die autem elucescente, omnibus in Ecclesia orationibus cōgregatis, gloriosus Hieronymus subito septies sole splendidior in Ecclesiam veniens, ad altareq; gradiens cunctis videntibus & mirantibus, per horā forte sub silentio manens, obstupēti populo, hoc propter sacerdotis illius miserū cadauer sacris indigne locis conditum ad terrorē peccantium contigisse intimauit: eidēmq; mandās vt cadauer miserum tartareis post resurrectionem omnium mansionibus deputādum, dissepultum flammis traderent protinus concremandum. Alioquin incepta pestilentia non abiret. Et sic ab intuentium oculis est inuisus. Quod vt ordinauerat lætabundus populus protinus adimpleuit, deo & beato Hieronymo laudes præcipuas persoluendo. Et sic pestis illa cessauit. Qui dein-
I ceps beatissimum Hieronymū omnes vnanimiter deuotione maxima inceperunt colere.

IN eadem insuper ciuitate quidā pulcherrimus extitit iuuenis, Titus nomine, honestis moribus, luculentus, carnali non ignobiliori natus progenie, prædiues valde, totam penè deuotionem & fiduciā habens in beato Hieronymo. Hic siquidem iuuenis virgineo nitens candore, in eiusdem sanctæ virginitatis proposito vsque ad vicesimum annum probis vitæ moribus perdurauit. Quo itaque tempore completo, sui fratris nefando cōsilio incitatus, spretis tam nobilissimis virginitatis gemmis, auri preciosissimum metallum calcans, ad carnis spurcicias & lutum ac fœtorem vehementer declinans, puellam quandam omni pulchritudine corporis renitentem sibi in matrimonio copulauit. In cuius amoris retibus ita se capiens, quòd aliud præter ipsam poterat minime cogitare, de die in diem cœpit diuina obsequia obliuisci. At quia miser dereliquit iustitiam, oblitus fuit deum alentē se, oblitus fuit sibi dominus misereri. Completo nanque anno, quo cū puella iuuenis insensatus steterat, non vt matrimonio fungeretur, sed causa explendæ libidinis copulantis, suggerēte diabolica astutia, iuuenis frater puellæ illaqueatus amore auide diu quærens eius amplexibus frui, tan- K
dem quod optauerat est adeptus. Huc accurrant iuuenes & exemplo iuuenis sint experti. Fiunt nota iuueni puellæ viro iam peracta. Tacens idē cogitat auide, quo valeat modo rei certitudinem reperire. Expectat diebus aliquot se simulans hoc nescire. Ast die quodā ordinat vrbem deserens peregre proficisci. Et latens per diem in ciuitate, nocte media domum veniens, reseratis seris à puella seruitrice clam, vt prius simul ordinauerant ambo, vsque ad thalamum, in quo eius frater & vxor in lecto stabant, procedens sibi postulat aperiri. Mirantur illi, & timore perterriti vehementi, pulsanti negligunt ostium reserare. Tandē confractis seris thalami, iuuenis ira & furore nimio fornacis instar ardētis vndique inflāmatus, vxorem primo euaginato gladio interfecit. Deinde sub thoro proprium latitantem fratrem inueniens interemit. His ita gestis ex ciuitate exiens, multo tempore per mundum huc illúcq; errans cum quibusdam aliis cœpit quosdam trāseuntes in itinere deprædari, ac etiam iugulare. Permanenti itaque eidem Tito per decem annos talibus negociis impli- L
cato, gloriosissimus Hieronymus salubre refugium & vitale, die quadam iam aduesperascente luce in modū mercatoris se monstrauit, ne ille solummodo habitæ deuotionis præmiis priuaretur. Nam ille quanquā tot & tanta vicia abhorrenda cōtinue exerceret, tamen in beato Hieronymo deuotionem aliquam retinebat, ita vt eidem quotidie se commēdans, boni aliquid diebus singulis ad eius honorem facere nullatenus postponebat. Cernens itaque Titus mercatorem, nefandis sociis ad solita nequiciæ opera conuocatis, cōcito cum eisdē pergens cursu vibratis lanceis Hieronymo mercatoris instar obuiat venienti. Moxq; in eum insurgens à sociis eundem præcepit retineri, donec eius lateri gladius infigatur. Deinde manum eleuat, interficiēdi gladium retinentem, vt scelus tantum valeat iam explere. Ad hæc Hieronymus gloriosus, Amore, inquit, Hieronymi, quem tu diligis, aliqua loquēdi breuis licentia mihi detur, postmodum si volueris, facito id quod optas. Ad hæc & Titus, Amore, inquit, eius quem nominasti, & loquendi & viuendi licentia tibi vt postulas conceditur, tantum quæ portas mercimonia iam depone. At gloriosus Hieronymus, Ego ipse sum Hieronymus qui M
huc propter tuam liberationem veni, ne mihi à te impensa obsequia in vacuum præterirent. Te tot quæ gessisti peccaminum iam pœniteat, ad teipsum redeas, ne formides: hucusque me noueris propter tuam salutem & animæ & corporis supplicem erga te apud iratam diuinam iustitiā extitisse, ne in te dignas tibi sæuicias exerceret. Ad pœnitentiæ igitur quàm citius perge callem, & peccatorum onera iam depone, alioquin me tui custodem & apud deum supplicem non habebis. His dictis Hieronymus gloriosus ab illorum oculis disparuit. Ad hoc stupefactus Titus, & qui cum illo erant, timore & admiratione tam ingenti ad terram procidens, per horam nō potuit eleuari. Tunc subito in Titum, & qui cū illo erant spiritus sancti gratia est effusa, & lux eos cœlitus illustrauit. Qui protinus in viros alteros iam mutari, spretis cūctis spurciciis viciorum, ad pœnitentiæ tramitem rediere. Deinde ad eremorū antra deuia & ignota properātes, in magnis se corporum asperitatibus, & vita sanctissima tradiderunt.

MIraculum aliud quod veridicorum testimonio solidissime in superioribus AEgypti partibus peractum intellexi, quatenus hominibus &

A bus & maxime iuuenibus quantumcunque castis pro-
ueniat in exemplum, ad euitandum periculum mulie-
rum, præcedenti miraculo addere cogito fore gratum.
Monachus quidam iuuenis & decorus, honestate præ-
cipuus, morum maturus, qui senex virginalis pudicitiæ
custos, cunctisq; illius monasterij monachis speculum
sanctitatis, gloriosissimi Hieronymi amator deuotissi-
mus fuit. 12. degens annis in monasterio, continue ora-
tionibus vacans & studio scripturarum. Hic amore ca-
stitatis timens, ne cor aliqualiter violaret, mulierum
visus ineffabiliter abhorrebat, ita vt earum memoriam
formidaret. Huic proposito diabolus antiquus serpens,
& hominum inimicus, inuidens, suæ nequitiæ inuete-
ratæ contra eum dolos & artes multiplices incitauit,
continue cogitationum stimulis iuuenem pessimus tē-
tator affligens die noctúq; à tētationibus duobus men-
sibus non cessauit. Iuuenis verò prouidus sese domini
& beati Hieronymi, cuius dilectionis ardore feruebat,
commendans custodiæ victrici, tentamenta diabolica
ieiuniis & orationibus triūphabat. Confluant huc quę-
so iuuenes atque senes, & quanti sit casus mulierū fal-
lax pulchritudo hic doceātur, maxime per exemplum.
B Cernens se asperis perfidus diabolus à iuuene superari,
tanquam leo rugiens subtiliores nocendi artes cœpit
quærere, vt iuuenem deuoraret: fit itaque inter eos pu-
gna grauis. Hinc astutiis consuetis castra aduersus iu-
uenem struit pessimus inimicus, hinc iuuenis orationes
& gloriosi Hieronymi protectio castrorum sternunt
munitiones, & vires eorum triumpho nobili vilipen-
dunt. Interea genitoris ad mortem ægrotantis visita-
tionis causa ingruente, ex monasterio in ciuitatem ad
paternam ædem venire iuuenis est compulsus. Nam se
pater dolore nimio moriturum si visione frustrare-
tur filij, crebris clamoribus acclamabat. Ob hoc dolens
monachus, timens ne mulierum visu cor mundum &
virgineo cādore nitidum violaret, potius, nisi fratrum
sui cœnobij fuisset supplicationibus inclinatus, erga pa
trem crudelitatem volebat propter dominum exerce-
re, quàm eidem infirmanti compati à monasterio re-
cedendo. Sciebat enim monacho nil tam nociuum, de-
testabile, & mortale, quàm vicos & ciuitates & gētium
multitudinem circumire. Nulla certe permanet in ho-
mine quies mentis, qui multorū verbositatibus & va-
niloquiis implicatur. Quod aqua piscibus, monachis
C idem præcipue silentium operatur. In paterna itaq; ma-
nens æde monachus, diebus tribus tędio tam vehemē-
ti affectus est, quòd sibi potius videbatur tetris se fore
carceribus mācipatum. Completo die tertio, dum eum
cum sorore sua quadam pulchritudinis inauditę, infir-
mitatis causa patris crura simul contingeret confrica-
re, casu sororis dextera eiusdem tangente dexterā, tam
diris libidinis & eiusdem sororis ineptæ & abomina-
bilis concupiscentiæ fuit subito iaculis cor eiusdē mo-
nachi instigante diabolo vulneratum, quòd penè eam
ad illicita, & omnino ab hominibus abhorrenda, nisi
extitisset timor verecūdiæ, inuitabat. Heu quid dicam?
Quæ monachis illis inerit obseruantia castitatis, qui
continue mulierum visibus potiuntur insimul collo-
quendo? Sic manet in castitate homo faciem intuens
assidue mulierum, sicut manet palea stans in igne. Fal-
lax certe & ruinæ maxime propinquus casus, ineuita-
bileq; periculum est fœminæ pulchritudo. Timor certe
monacho euenit, quē timebat, & sibi accidit, quod tan-
to tempore verebatur, nec sine exemplo maximo alio-
rū, non illud iussum est parentibus obedire, in quo ani-
mæ periculum formidatur. A monasterio inuite mo- D
nachus egreditur, sed ardore libidinis tā nefandæ cor
inflammante nil aliud quàm sororis hoc nesciētis sce-
lus, faciem improbis oculorum visibus videre cogitans
penè vnquam fuisse monasterium recordatur. Sanatur
interim pater, at monachus excusationibus adinuentis
tardat de die in diem ad monasterium remeare. Ma-
nente eodem in paterna domo tribus mensibus, hinc
monachos, hinc patrē maxima mouit admiratio, om-
némq; familiam, cur istum tā vehemens irrepserit mu-
tatio, & alteratio inaudita. Ignorant siquidem rei cau-
sam, idcirco effectum eos contingit ignorare. Ad mo-
nasterium cum duobus ad se ex monasterio destinatis
monachis tandem reuertitur, illud referens tædium re-
deundo, quod prius detulerat exeūdo. Cœpit itaque in
monasterio corpus degere monachi, cor verò à sorore
aliqualiter non recedit: hoc sibi fit studiū scripturarū,
vt attingat pessima quæ affectat. Hæc contemplatio di
uinorum, vt peccatorum modum inueniat explendo-
rū. Percutitur alienus sui, & à veritatis cognitione de-
uius continue à diabolo, cuius iugo grauissimo imbe-
cille collum submisit libidinis nouæ telis. Sicut fumus
deficiunt dies eius, confringuntur sicut in frixorio ossa E
eius, & infirmatur doloribus vita eius, irrationabili fit
similis animali. Obliuiscitur in toto diuinam clemen-
tiam exorare, tota die cogitans, quis modus appareat
habilis, vt poculū mortis valeat degustare. Heu quàm
sunt inopes & miseri, & omnibus bonis egētes & exu-
les, qui à domino se elongant. Tāto fit peius brutis ani-
malibus vir in peccatis, quibus ab anima deus maiori
spacio elongatur, quàm id quo cœlum à terra distat, &
Oriens ab occasu, quàm ab eisdem præstat, cum diuina
gratia est fulcitus. Cogitanti denique monacho, veri-
tatis luminis nescio, nefandissimæ & auditui horribi-
lis voluptatis adipiscendæ reperire modum: mali con-
silij seminator diabolus, hoc sibi tale insinuat cōsilium
occulto cogitamine vani cordis, vt scilicet intempestæ
noctis medio cunctis dormientibus, veste deposita mo
nachali, sumptóq; habitu laicali ex monasterio exiens,
paternas clam adeat mansiones, & domum crepuscu-
lo noctis latenter intrans sub thoro sororis lateat, do-
nec dormiente ipsa ad eandem accedat, suę voluptatis
libidines expleturus. Placet insanæ mentis imperitiæ
consilium erogatum, studetq; ipsum toto posse quàm
potest breuius effectui mancipare. Sequentis igitur ad- F
uenienti noctis medio, sub silētio ad fores cœnobij cla
ues gerens manibus properat, sed ad ostia veniens per
totam illam noctem huc illúcq; discurrens, quo sint in
loco posita nō inuenit. Stupore & admiratione perter-
ritus, cur hæc sint nesciens intueri, iam matutinali qua
ad laudes debitas dominicas monachi excubabāt, pro-
pinquante hora, compellitur ille ad cellulam retrogra-
di. Manet in cellula ille admirās per diem illum: pro-
ponit sequenti nocte facere quod non fecit, audet im-
becillis dextera quæ non potest, sperat stultū pecus con
tra leonem pugnans triumphi gloriam adipisci. Quid
insensate reris? Putas agere vile pecus quæ leo fortissi-
mus Hieronymus contradicit? Cessa imagini gloriosis
simi Hieronymi genua flectere, ipsum vlterius non sa-
lutes, & tibi potestas protinus concedetur, vt cadas in
foueam quam effodis, vt dira naufragia iam admittas.
Non possunt impensa gloriosissimo Hieronymo ser-
uitia, quoquomodo fiant, mercedibus vacuari. Retine-
bat siquidem in cellula monachus ille deuius & errans
& diabolico domino mancipatus, imaginem gloriosi
Hieronymi

G Hieronymi tabula insignitam, cui diebus singulis antiqua consuetudine flectens genua, se eidem pluries cōmendabat. Idcirco vt eius mira clementia cunctis innotesceret, illo eū die retinebat ne malū faceret quod volebat. Ignorans verò hæc ille monachus, subsequenti nocte ad cœnobij iterum fores pergit. Sed quod præcedenti nocte fecerat, id hac fecit. Ne igitur inhæream verbis, per vnum ferè mensem singulis noctibus continue hoc euenit. Completo itaque vtputo mensis circulo, in somnis beatus Hieronymus sanctissimo cuidā illius monasterij monacho apparuit in strato suo quiescenti nocte, eidem reuelando quid iste monachus faciebat, mandansq; illi vt debeat eidem monacho sic erranti declarare quo modo ipse eum, ob sibi impensam reuerentiam, custodiuit, vt ostia non videret ad cogitatum perpetrandum scelus: & quòd nisi sibi velox de inceptis subsequatur emendatio, sese de ipsius custodia remouebit: discessitq; protinus ab eodem. Mane autem facto, quæ viderat monachus, alteri monacho enarrauit. At ille se quid hic dicat non intelligere pluribus detestans sacramentis, cœpit dicere propter cerebri va-
H cuitatem hæc somnia euenisse. Tacet monachus & recedit, hic gaudens proponit nocte sequēti, nullam amplius exhibens solitam Hieronymo reuerentiam, ostia monasterij ad nequam opus quod tandiu affectauerat peragendum, ad suum libitum reserare. Vt breuiter dicam, quod miser diu hianti animo cogitauerat, mala operandi à Hieronymo honore solito priuato sibi tradita potestate, vt voluit sic effecit: sed tamē in fine gloriosissimi Hieronymi clementia non defecit. Recedēs itaque ille de monasterio nocturna hora, alieno habitu occultatus, patris domum adueniens per diē illum vndiq; circumiuit. Cunq; noctis crepusculo domum intrasset, ad lectum in quo virgo soror quiescere tunc solebat clam procedens, tam diu sub eodē latitauit quandiu sororem dormire potuit æstimare. Tunc idē exiēs, expoliatis vestibus, sororis se dextero lateri applicauit. Ad hæc soror leui somno dormiēs excitatur, & virum iuxta se manu sentiens admodum expauescens, diris emissis clamoribus ad se omnes pariter euocauit. Currunt ad puellæ thalamum cuncti cum lumine, & tandem in lecto inueniunt hunc iacentem. Mirantur pa-
I rentes & stupent, cernunt hoc cuncti qui cucurrerant, & condolent. Interrogat à filio pater discriminis tanti causam, reatum suum filius silētio confitetur. Vt enim dixi, voluit gloriosus Hieronymus hunc suam stulticiā experiri, vt in posterum humilior & astutior fieret ad cauendum, & in prælio se tuendum: & ne amplius exemplo suo quis de sanctitate confideret & speraret. Quanto enim maior inest homini sanctitas, dum in mari mundi huius procelloso, & inimicorum agminibus pleno, imbecilli carnis nauicula nauigat, tanto maior est timor & astutia se tuendi. Infinitas pessimus ille tentator diabolus nocendi possidet artes. Qui incautus pergit, leuissime capitur. Qui in cunctis timet, ab omnibus diabolis hic timetur. Certe plus nil nocet, quàm spreto aliorum consilio, vt propria voluntas præcipit ambulare. Qui suæ tantum voluntati credit in cunctis quæ facit, finem odibilem adinueniet. Magnus exēplo iam finito timor de fragilitate nostra maxima, & de diabolica calliditate & astutia nobis omnibus demonstratur: magna & spes veniæ peccatoribus declaratur. Cernens nanque se monachus sic à diabolo deturbatū, delusum, ac etiam in tanta miseria captiuatum, protinus suffragiis gloriosissimi Hieronymi, cuius semper deuotus extiterat, suam miseriam & culpam vehemen- K
tissimam recognoscens in seipsum rediit, & de eadem paterna exiens domo, omni retardatione abiecta lugēs & dolens, ad fontē pœnitentiæ properauit. Deinde verò in suo monasterio per annos duos in tanta se abstinentiæ asperitate afflixit, vt foret cor hominum insufficiēs cogitare: & completo annorum duorum spacio, ante dies modicos ex hoc seculo fœliciter expirauit.

Venerabilis Damasi Portuensis Episcopi pridie receptis literis, aliqua eis inscripta corde auido intellexi, quæ ob eius reuerentiam non dimittam. Romæ cardinalis quidā Cælestinus nomine, Hieronymi gloriosi æmulus & detractor, dum die quodam in conuentu existens cardinalium, more solito ore audaci & temerario in eiusdem iniuria verba prorupe rat, dolore subito viscerum impellente, ad occulta naturæ loca properans, viscera omnia protinus emanauit: & antequam illinc recederet expirauit.

Alius quoque presbyter cardinalis Andreas nomine, isti non similis, sed gloriosissimi Hieronymi deuotissimus atque cultor, pridie in eadem Romana vrbe multis circum astantibus expirauit. Qui cum iam in Ecclesia esset paratis exequiis, quæ L
solent fidelium tumulandis exhiberi corporibus, assistente summo pōtifice cum penè toto clero & populo Romanorum, qui ad eundem Andream conuenerant honorandum, emissis vlulatibus & crebris gemitibus in feretro cunctis stupentibus, & veluti amentibus effectis, tanquam si à somni dormitione excitaretur, mirabiliter exurrexit. Cunq; à Romano pontifice remoto de Ecclesia maiori beati Petri Apostoli vniuerso populo, clausisq; foribus interrogaretur, intulit ista verba: Dum starem diuino examini iudicandus, & iam propter vestium & ciborum quibus hactenus vsus erā nimiam superfluitatem tartareis cruciatibus condemnarer, subito adueniens quidam sole splendidior, niueq; candidior, quem fuisse gloriosum Hieronymum ad se inuicem referentibus qui astabant intellexi, præsidenti iudici flexis genibus animam meo corpori iungi porrectis precibus impetrauit. Quibus finitis verbis, in ictu oculi inde recedens, anima vti cernitis corpori est coniuncta. Ad hoc miratur summus pontifex & cæteri au- M
dientes. Fiunt hæc nota populo extra Ecclesiam expectanti, & confractis Ecclesiæ foribus protinus Ecclesiā intrant, omnes magnis vocibus deum & gloriosum Hieronymum collaudantes.

Multa nos mentis afflictio cōmouet & contristat, intellecto quòd quāplurimi Episcoporū deum & dominū Iesum Christū, cuius vicem gerunt, abnegātes, terrenorū, quorū deus venter est, vestigiis inhærentes, de stupendis pauperum & sanguine Iesu Christi delicatissimis ferculis, cū histrionibus & cæteris diuitibus suā ventris replent ingluuiem, ad fœditatem luxuriæ incitandā, vestimentorumq; de die in diem superfluitatibus abutūtur, de pauperibus, quorum mercedem raptā manu latrocinij deuorant, fame morientibus & frigore, non curātes. Hi certe nō Episcopi, sed diaboli vocādi sunt. Episcopus autē aut sanctissimus aut diabolicus est. Magni certe meriti est status Episcopalis, sed periculi infiniti. Leuissimum peccatū alius imputandum, grauissimū Episcopo imputatur. Pontificis etenim viciū in subditos diffunditur per exemplū. Maiora recipienti, ratio maior crescit. Quot enim ouium Christi vel negligentia Episcopi, vel exēplo in peccata deuiant, de tot tenetur domino reddere rationem. Heu quid

A quid Augustine charissime dicam: Graue nobis inest pondus, grauis sarcina. Sed debiles ego habēs humeros, quid portabo? Sunt certe angustiæ mihi, vndiq; me torquentes. At dum graues mihi promptos casus intueor, timore maximo succrescente, continue affligor & contristor. Securius est Episcopalem statū fugere quàm appetere. Laudo certe Episcopatum tanquam vicariatum domini nostri Iesu Christi: sed illos qui in eo vitā agūt militum terrenorum, qui mundi gloriā & pompas appetunt, non collaudo: immò eis consulo vt eum fugiāt quantum possunt. Melius certe fuisset eis cum terrenis vitam agere terrenorum, quàm in pontificali culmine hoc agentes ad infima & profundiora loca descendere: tanto præ cæteris cruciandi, quanto præ cæteris plura donaria receperunt. Intelligo enim Episcoporū plurimos, potius nomen gerere quàm essentiam: potius lupos rapaces fore Christi ouium quàm pastores: destructores magis esse Christi ecclesiæ quàm rectores: qui Christianorum eleemosynas deprædantes, mercedem pauperum lupinis faucibus in superfluitatibus ciborum & vestium deuorant & cōsumunt, quod absurdum est, B abominabile, & deflēdum. Hæc idcirco dixerim, vt talis abominatio cunctis gentibus innotescat, quatenus si deum non metuunt, homines verentes suis aliqualiter abominationibus retardentur. Audiant quæso hi tales Episcopi quæ narrando proponimus, & saltē aliorum calamitatibus terreantur.

IN superioribus Aegypti partibus in deserto quodā ab hominibus propter vitæ incōmoda inhabitabili, quidā degebat Monachus Helias nomine, antiquissimus, & magna vitæ sanctitate radiās: qui viuente beatissimo Hieronymo, eidem familiaris valde fuit: quem beatissimus Hieronymus habuisse propheticę spiritū pluries enarrauit. Hic die quodā vt plures mihi testificarūt monachi, vita venerabiles fideq; digni, qui se dixerūt ab eiusdem sancti viri ore multotiens audiuisse, solitis incumbens orationibus, somno repētino adueniente aliquantulum obdormiuit: & ecce in visione, quo quidem modo multotiens deus omnipotēs grandia & occulta suis fidelibus reserat sacramēta in quodam palatio miræ pulchritudinis, ineffabilis & à mortalibus nunquam visæ, vt sibi videbatur, erat. Cum per horā per palatium illud huc illucq; gradiens, eius admiraretur pulchritudinem vehementem, vidit quoddā præparari tribunal C à quibusdā nimiæ pulchritudinis iuuenibus, stratis tapetiis & vestibus auro & gemmis & multa artificij varietate decoratis circunquaq; pariete inuoluto. In quo postmodum rex quidā maximus & decorus, cuius aspectus tantæ erat suauitatis, vt nil vellet aliud qui habere magna desyderat, virorum sole lucidior comitatus societate veniens se posuit vt iudicia exerceret. Inter hæc cuiusdam anima, quem fuisse Anconitanum præsulem ab aliquibus ibidem consistentibus postmodum intellexit, nequam spiritibus, catenis igneisque vinculis vincta instar fornacis flammas erūpens sulphureas, deportata, maiestati regiæ præsentatur. Quæ prius quàm de aliquo interrogaretur, cœpit diris vocibus se infernalibus mansionibus dignissimā acclamare: hanc inter cæteras maxime assignans principalem causam, quoniam vanis pompis intentus, in cōuiuiis & vestibus, & huiusmodi stulticiis delectabatur. Quibus finitis, lata per iudicem sententia, vt pœnis infernalibus traderetur cruncianda, donec corpori iuncta duplices pœnas in perpetuum sustineret: mox illam secum ferens omnis illa nequam spirituū turba, inde cum diris clamoribus recesserunt. D Deinde alterius cuiusdā anima quā fuisse Theodonij senatoris fratris venerabilis Damasi prædicti Episcopi Portuensis similiter intellexit, ante maiestatē regiam circunstantibus multis nequam spiritibus cū grauissime accusantibus præsentatur. Cumq; à diabolis in lōgum accusatio traheretur, & nullus exaduerso aliqua responderet, vir quidam septies sole splēdidior, & vt sibi videbatur, penè cæteris astantibus eminentior, ad regis sedens dexteram, in pedibus se erexit. Quo quidem surgente silentium rex manu propria à cunctis fieri imperauit: tunc qui steterat omnibus opponens accusantibus, hunc suum fuisse fidelissimū & deuotum, & ei cōtinue exhibuisse reuerentiam specialem, eisdē mox loquēdi audaciam abstulit, & taciturnitatem prænotauit. Postmodū verò ille flectens ante regem genua, huic suo fidelissimo veniam & æternā requiem solita pietate & misericordia infinita clementissime elargiri, ita tamen quòd pro cōmissis in mūdo flagitiis in purgatorio purgaretur, suis precibus vt voluit est adeptus. Tūc omnis illa nefandorum spirituum multitudo gemens & vlulans de illo loco protinus se remouit. Interuallo autem facto horæ vnius, iuuenis quidam pulcherrimus concito gradu per palatium veniens ad huncq; accedens, qui E tam eminens & pręclarus in auxiliū exurrexerat Theodonij senatoris, se fore dixit à Petro patricio Romanorum eius deuotissimo missum, quatenus eiusdē preces exaudiens, sibi impetrare à domino filium dignaretur. Ad hæc rex: Quod, inquit, à filio meo Hieronymo Petrus postulat, certe fiat. His omnibus sic finitis, à somno illo mox Helias monachus excitatur, laudes immensas deo reddens, & Hieronymo glorioso. Qui diem illum in quo tam miranda viderat, prænotans, eodem postea intellexit die Episcopum Anconitanum & Theodonium senatorem ex hoc sæculo migrauisse. Quo liquidè patet, hæc vana somnia non fuisse.

MAgnam putabas Augustine charissime aliquibus admirationē inducere, veluti si quid nouum & inauditum eis proponens, dum in tuis pristinis literis quas recepi, Ioanni Baptistæ & cæteris Apostolis Hieronymū sanctissimū æqualem in sanctitate & gloria, rationibus sine dubio efficacibus, & visionibus mirificis cōprobabas. Certe non est aliqualis ambiguitas verissima & omni fide & deuotione dignissima ita fore. Nec puto aliquibus eius vitā sanctissimam, & eius tanta prodigia hominibus insueta nō ignoran- F tibus, admirationis aliquid euenire. Sed quoniam tales tuæ fuerunt rationes, ad veritatē huiusmodi declarandam, quòd meas leuissimas & imperitas nūc illis opponere non deceret, ideo omissis omnibus visionem mirabilem, quam venerabilis vir Cyrillus Episcopus Alexandrinus se vidisse suis ad me diebus plurimis iam elapsis destinatis literis affirmabat, breuiter introducam. Post beati Hieronymi obitum gloriosum, anno cōpleto in die natiuitatis gloriosissimi Ioannis domini præcursoris, laudibus expletis matutinis, dum memoratus pontifex more solito in Ecclesia solus, ante altare eiusdem præcursoris domini gloriosi, flexis genibus ipsius gloriam & excellentiā multa spiritus dulcedine cōtemplaretur, repētino somno aliquantulum obdormiuit, & ecce in Ecclesiam vt sibi clarissime videbatur, binatim quorundam speciosissimorū hominū vltra humanam æstimationem cantus alternatim suauissimos concinentium turba vehementissima miro ordine veniebat. Deinde binatim omnes ad altare procedentes, & ibidē flectentes genua, ad sedendū singuli se ponebāt. Cumq;

G illorū hominū iam esset Ecclesia valde plena, post omnes duo viri eminētiores cæteris, in toto similes, atque pares, infinities sole lucidiores, stola induti lucidissima, candidissima, auro & gemmis vndiq; ineffabiliter rutilante, veniētes, Ecclesiā pariter intrauerūt. Ad quorū introitum omnes in Ecclesia residentes, protinus flexis genibus eisdem summā reuerentiā persoluerunt. Tunc duo illi viri ante altare ab eisdem reuerentia exhibita, in duabus cathedris aureis mira lapidū preciosorū varietate & pulcherrime decoratis, sibi à quibusdā pulcherrimis iuuenibus præparatis, ambo pariter cōsederunt, & sic silentes aliquantulū permanserunt. Interim inter illos silentio facto, cœpit alter eorū duorum alterum impellere ad loquendum. Cumq; lōga adinuicem altercatio oriretur, quis primo inciperet prædicare, cœperunt singuli, vt Hieronymus Ioannis, cuius erat die illa solennitas, laudes & magnificentias explicaret, magnis vocibus acclamare. Tunc vnus illorum sermonē mox incipiens, laudes beatissimi præcursoris domini
H tanta loquelę dulcedine, tātoq; verborū ornatu, necnō & sententiæ grauitate contexuit, quòd fas nō esset linguæ hominū declarare. Finito itaq; sermone illo, alter quem Ioannē Baptistam cuncti qui aderant, nominabant, eidē grates referens multiplices, hoc circunstātibus ad eius honorem & gloriā est locutus: Socius iste meus charissimus Hieronymus, æqualis mihi in gloria, æqualis etiā in sanctitate, seriem meарū laudum est hactenus prosecut', idcirco dignū est vt eius laudibus nūc insistam. Hic vere lux est Ecclesiæ, tenebras effugās errorum, & cunctos illuminans homines veritatis claritate cæcos. Hic fons est aquæ sapientię salutaris, ad quē sitientes dum accedunt, largissime satiantur. Hic arbor altissima, cuius cacumen cœlū ascēdit, sub cuius doctrinæ frondibus de suaui eiusdē oris fructu, aues cœli scilicet homines multum intelligentes & bestiæ terræ, scilicet homines parum intelligentes vberrime satiantur. Hic mecum fuit in seculo eremita, & certe non minus me carnem abstinentiis macerauit. Hic mecum virgo nitidus atq; purus, Hic mecū fuit prophetico spiritu il-
I lustratus, Hic mecū doctor extitit veritatis. Ego propter iustitiam & veritatem vitā corporeā dereliqui: hic etsi sic non amiserit vitam corporalē propter iustitiæ & doctrinæ suæ perspicacissimæ veritatem, tēpus suum tamen totum gessit in seculo in martyrio, afflictionibus, & dolore. Ego Christianæ fidei præcucurri nūcius & gentium inuitator: hic postmodū veniens eiusdem fidei extitit sustētator, & ab hæreticis eandē lacerantibus defensator. Ego semel in baptismate manibus propriis Christum tetigit in Iordane: hic ipsum nō solum manibus propriis habuit multotiēs in altari, sed & ore proprio mādu caui t. Hic mihi in sanctitate per omnia fuit æqualis, nūc autem æquali ambo æternæ vitæ præmio in simul cōgaudemus. Hęc & alia multa prosequēte beato Ioanne, quæ idem beatus Cyrillus non potuit totaliter memoriæ cōmendare, iā hora diei prima adueniente, Ecclesiam custos intrans Episcopum intuitus dormientem, eundē manibus excitauit. Expergefactus itaq; pōtifex, stupore, & admiratione, & gaudio admodum plenus, quæ viderat custodi cū lachrymis enarrauit: deinde illo die missam solennissime celebrans, visionem mirabilem omni populo declarauit.

SVnt infinitò plura quæ dici possent miracula verissima, & vtilia enarranda, quàm ea quæ in breui hoc opusculo sunt scripta. Sed ne prolixitate operis aliquid legentibus tædij oriatur, vno solo miraculo, quod nondum expleto mense in Bethleem pera-K
ctum est, perfectus huic operi finis erit. Die dominico transacto post octauas Pentecostes, omnibus meis suffraganeis Episcopis, & multitudine maxima tam virorum quàm mulierum in Ecclesia, in qua sacratissimum quiescit Hieronymi cadauer, in simul congregatis, honore debito & veneratione tam debita quàm deuota, primo egomet sacris indutus vestibus, ad locum fouee, in qua corpus venerādum iacet, accedens, terram cœpi effodere sepulturæ, quatenus sacratissimum illud corpus inde ablatū in tumulo marmoreo mira pulchritudine vndique decorato, quod hac de causa fuerat fabricatum, postmodū poneretur. Cum iam fouea foret vacua, cunctis cernentibus corpus sanctissimū in medio foueæ, tanquā in aëre à nulla parte terram tangēs permanebat integrum, nec corruptione aliqua violatum. Quod inde eleuantes cum odore tam vehementissimo & suaui, quòd talem olfactus hominum nunquā sensit, collocauimus in altari, quatenus à populo reliquię sanctissimæ viderentur. Quot autem illo die me cunctisq; qui aderant, astantibus sunt peracta miracula gloriosa, explicare ea nullatenus compos essem. Cæci sedecim L
illas reliquias tangentes facie, visum protinus receperunt. Tres precipue dæmoniaci catenis vincti, in illam Ecclesiam plurimorum hominum manibus deportati, sunt protinus liberati. Mulieris cuiusdam viduæ paupercula puerulus, eius vnicus filius in Ecclesia fuit præ gentium multitudine suffocatus, quē mater inueniens, dolens & lugens, mox in vlnis puerile cadauer ad foueam, in qua sepultum fuerat corpus Hieronymi gloriosi deferens, eum in foueā proiecit, hæc dicens verba: Sancte Hieronyme gloriose, hinc nō recedam, donec restituas mihi vnicum meum filium, quem amisi. Mirabilis certe deus in sanctis suis, faciens prodigia insueta. Statim vt terram extincti puerili corpus tetigit, eidem anima est coniuncta. Quidam vir corpus cuiusdam sui filij de sepultura, in qua per triduum steterat, extractum mox ad foueam illam detulit, & illud in foueam sic proiecit: qui iuuenis fuit illico vitæ pristinæ restitutus. Innumerabilia penè forent miracula, quæ peracta sunt à mane vsque ad vesperas, quo quidem tempore gloriosum Hieronymi cadauer de fouea dissepultum in altari extitit collocatum. Sed tamen ad huius huius-M
modi miracula vlterius non procedam. Vnum quod nocte sequenti accidit non silebo.

IN hora siquidem vespertina corpus illud sacratissimum in monumento quod præparauimus, posuimus: sed mane monumentum vacuum est inuētum, & corpus sanctissimum foueæ pristinæ inuenimus restitutum. Quod dum ego plurimum admirarer, nocte sequenti mihi dormienti beatus Hieronymus apparēs in visione, plurima mihi grandia patefecit. Sed inter cætera, talia mihi verba dixit, Noueris Cyrille, quòd corpus meum de fouea in qua iacet, nullatenus extrahetur, quousque ciuitas Hierusalem ab infidelibus capietur. Quo quidem tempore Romam delatum, ibidē multo tempore requiescet. Ad hæc expergefactus, quæ viderā cunctis Episcopis & aliis viris catholicis enarraui. Quid & quando hæc euenient, aliter non agnosco. Si quid vtile aut bonum in hac epistola dixi, non meis sed gloriosissimi Hieronymi meritis imputetur. Si quid verò superfluum inutile & non bonum: solum meæ insipientiæ & negligentiæ causa hoc accidisse, ab omnibus iudicetur. Mei Augustine charissime in tuis orationibus memor esto.

τέλος. *Augustinus*

A *Augustinus Bonifacio comiti vitam Christianam compendio depingit: ostendens obiter Christiano pro pace publica arma tractare licere. Videtur missa esse cum Epistola. L. cuius initium ad eundem Bonifacium est, Laudo & gratulor.* *Epistola I.*

DOMINO eximio, & merito insigni atque honorabili filio Bonifacio, Augustinus in domino salutem. Iam rescripseram charitati tuæ, sed cum Epistolæ dirigendo occasio quæreretur, superuenit dilectissimus filius meus Faustus pergens ad eximietatem tuam. Qui cum ipsas literas, quas iam feceram, accepisset tuæ beneuolentiæ perferendas, suggessit mihi multum te desyderare vt aliquid tibi scriberem quod te ædificet ad sempiternam salutem, cuius tibi spes est in domino nostro Iesu Christo. Et quamuis mihi occupato tantum institit vt facere non differrem, quantum scis quòd te synceriter diligat. Festinanti ergo vt occurrerem, malui festinanter aliquid scribere, quàm religiosum tuum desyderium
B retardare, domine eximie & merito insignis atque honorabilis fili. Quod ergo breuiter possum dicere, Dilige dominum deum tuum in toto corde tuo, & in tota anima tua, & in tota virtute tua: & dilige proximum tuum tanquam te ipsum. Hoc est enim verbum quod breuiauit dominus super terram, dicens in Euangelio,
Matth. 22. In his duobus præceptis tota lex pendet & Prophetæ.
Marci 12. In hac ergo dilectione quotidie profice, & orándo & be
Luca 10. ne agendo, vt ipso adiuuante, qui tibi eam præcepit atque donauit, nutriatur & crescat, donec hæc te perfe-
Roma. 5. cta perficiat. Ipsa est enim charitas, quæ, sicut Apostolus dicit, diffusa est in cordibus nostris per spiritu sanctum qui datus est nobis. Ipsa est de qua iterum dicit,
Roma. 13. Plenitudo legis charitas. Ipsa est per quam fides ope-
Gala. 5. ratur. Vnde iterum dicit, Neque circuncisio quicquam valet, neque præpucium, sed fides quæ per dilectionem operatur. In hac ergo omnes sancti patres nostri & Patriarchæ & Prophetæ & Apostoli placuerunt deo. In hac omnes veri martyres vsque ad sanguinem contra diabolum certauerunt: & quia in eis non refriguit nec defecit, ideo vicerunt. In hac omnes fideles boni quotidie proficiunt, peruenire cupientes non ad regnū mor-
C talium, sed regnum cœlorum: non ad temporalem, sed ad sempiternam hæreditatem: non ad aurum & argentum, sed ad diuitias incorruptibiles angelorum: nō ad aliqua bona huius seculi, in quibus cum timore viuatur, nec ea quisquam secum potest auferre dum moritur, sed ad videndum deum. Cuius suauitas & delectatio excedit omnem non solum terrestrium, verumetiā cœlestium corporum pulchritudinem, excedit omnē decorem animarum quātumlibet iustarum atque sanctarum, excedit omnem speciem supernorum angelorum atq; virtutum, excedit quicquid de illo nō solum dicitur, verumetiam cogitatur: neque hāc tam magnā promissionē, quia valde magna est, ideo desperemus, sed potius quia valde magnus est qui promisit acceptu-
† fidamus. ros nos esse credamus. † Sicut enim dicit beatus Ioan-
1. Ioan. 3. nes Apostolus, Filij dei sumus, & nōdum apparuit quid erimus: Scimus quia cum apparuerit, similes ei erimus, quoniā videbimus eum sicuti est. Noli existimare neminem deo placere posse, qui in armis bellicis militat. In his erat sanctus Dauid, cui dominus tam magnum perhibuit testimonium. In his etiam plurimi illius temporis iusti. In his erat & ille Centurio qui domino di-

Tomus secundus.

xit, Non sum dignus vt intres sub tectum meum, sed D
Matth. 8. tantum dic verbo & sanabitur puer meus. Nam & ego homo sum sub potestate constitutus, habēs sub me milites, & dico huic vade, & vadit: & alij veni, & venit: & seruo meo fac hoc, & facit: de quo & dominus, Amen dico vobis, nō inueni tantā fidem in Israël. In his erat & ille Cornelius, ad quē missus angelus dixit, Corneli, acceptæ sunt eleemosynæ tuæ, & exauditæ sunt orationes tuæ: vbi eum admonuit, vt ad beatum Petrū Apostolū mitteret: & ab illo audiret quæ facere deberet. Ad quem Apostolū vt ad eum veniret, etiā religiosum militem misit. In his erant & illi qui baptizandi cū venissent ad Ioannem sanctū domini præcursorē, & amicū sponsi, de quo dominus ipse ait, In natis mulierum nō surrexit maior Ioāne Baptista: & quæsissent ab eo quid facerent: respondit eis, neminem concusseritis, nulli calumniam feceritis, sufficiat vobis stipendium vestrum. Non eos vtique sub armis militare prohibuit, quibus suum stipendiū sufficere debere præcepit. Maioris quidem loci sunt apud deum qui omnibus istis secularibus actionibus derelictis etiā summa continentia castitatis ei seruiunt: Sed vnusquisque, sicut Apostolus dicit, E
proprium donum habet à deo, alius sic, alius autem sic. Alij ergo pro vobis orando pugnant contra inuisibiles inimicos, vos pro eis pugnando laboratis cōtra visibiles Barbaros. Vtinam vna fides esset in omnibus, quia & minus laboraretur, & facilius diabolus cum angelis suis vinceretur. Sed quia in hoc seculo necesse est vt ciues regni cœlorum inter errantes & impios tētationibus agitentur, vt exerceātur, & tanquam in fornace sicut aurum probentur, non debemus ante tempus velle cum solis sanctis & iustis viuere: vt hoc suo tempore mereamur accipere. Hoc ergo primum cogita quando armaris ad pugnam, quia virtus tua etiam ipsa corporalis donū dei est. Sic enim cogitabis de dono dei non facere contra deum: fides enim quando promittitur, etiam hosti seruanda est, contra quem bellum geritur, quanto magis amico pro quo pugnatur? Pacem habere debet voluntas, bellum necessitas, vt liberet deus à necessitate & conseruet in pace. Non enim pax quæritur vt bellum excitetur, sed bellum geritur vt pax acquiratur. Esto ergo etiam bellando pacificus, vt eos quos expugnas, ad pacis vtilitatem vincendo perducas. Beati enim pacifici, ait dominus, quoniam ipsi filij dei vocabuntur. Si autem pax humana tam dulcis est pro tē- F
porali salute mortalium, quanto est dulcior pax diuina pro æterna salute angelorū. Itaque hostem pugnantem necessitas perimat, non voluntas. Sicut rebellanti & resistenti violentia redditur, ita victo vel capto misericordia iam debetur, maxime in quo pacis perturbatio non timetur. Ornet mores tuos pudicicia cōiugalis, ornet sobrietas & frugalitas: valde enim turpe est, vt quem non vincit homo, vincat libido: & obruatur vino qui non vincitur ferro. Diuitiæ seculares si desunt, non per mala opera quærantur in mundo: Si autem adsunt, per bona opera seruentur in cœlo. Animum virilem & Christianum, nec debent si accedunt extollere, nec debent frangere si recedunt. Illud potius cogitemus quod dominus ait: vbi est thesaurus tuus, ibi erit & cor tuum: & vtique cum audimus vt cor sursum habeamus, non mendaciter respondere debemus
quod nosti quia respondemus: & in his quidem bene *Matth. 6.*
studiosum te esse cognoui, & fama tua multum delector, multūq; tibi in domino gratulor, ita vt hæc Epistola magis tibi sit speculū, vbi qualis sis videas, quam

G vbi discas qualis esse debeas: veruntamen quicquid siue in ista siue in scripturis sanctis inueneris quod tibi ad bonam vitã adhuc minus est, insta vt acquiras & agendo & orando: & ex iis quæ habes gratias age deo tanquam fonti bonitatis vnde habes: atque in omnibus bonis actibus tuis illi da claritatem, tibi humilitatem. Sicut enim scriptũ est, Omne datum optimum & omne
Iacobi.1. donum perfectum desursum est descendẽs à patre luminum. Quantuncunque autẽ in dei & proximi charitate atque in vera pietate profeceris, quandiu in hac vita conuersaris sine peccato te esse nõ credas. De ipsa
Iacobi 7. quippe legitur in literis sanctis, Nunquid non tentatio est vita humana super terram? Proinde quoniam semper, quàm diu es in hoc corpore, necessarium est tibi in
Matth.6. oratione dicere quod dominus docuit, Dimitte nobis debita nostra, sicut & nos dimittimus debitoribus nostris. Memẽto cito ignoscere, si quis in te peccauerit & à te veniam postulauerit, vt veraciter possis orare, & peccatis tuis veniam valeas impetrare. Hæc dilectioni quidem tuæ festinãter scripsi, quoniam me festinatio perlatoris vrgebat. Sed deo gratias ago, quoniã bono desyderio tuo qualitercunque non defui. Semper te
H misericordia dei protegat, domine eximie & merito insignis atque honorabilis fili.

Euodius Augustino quæstionem proponit de ratione & deo, rationis cum deo coæternitatem astruens. Apparet hanc seorsum Epistolæ inclusam transmissam esse.

Epistola II.

EVODIVS Augustino Episcopo Salutem.

Perfecta ratio illa est, quæ omnium rerum præstat scientiam: & maxime æternarum rerum, quæ intellectu comprehenduntur: hanc æternam esse, æternam esse debuisse, ęternum illud esse, quod nec cœpit, nec mutatur, nec variatur, ipsa docet atq; ostendit ratio: quam necesse est esse æternam, non solum quòd æterna doceat & demonstret, sed multo magis, quod ipsa æternitas non potest esse sine ratione. Quæ arbitror non esset æternitas, si ratio ipsa æterna nõ fuisset. Deinde deum esse vel esse debuisse, nec aliter fieri quàm vt deus esset, ratio demonstrat. Quæ vtique siue essent, qui hoc scirent, siue non essent, tamen cum æternus sit deus, dubitandum non est æternam rationem, quæ deum esse oportuisse intenderet, & ita autem vt illi se demonstraret esse coæternam. Sunt autem quædã
I quæ ratione coguntur vt sint, vt anterior sit ratio, & effectus posterior eius rei, quam futuram esse ostendit ratio: vt verbi gratia, Cum mundus factus est, ratio habuit vt fieret mundus. Prior ergo ratio quàm mundus est. Ea ergo quæ sciuit ratio futura esse, subsecuta sunt,
Ratio & deus vtrũ alteri præferendum. vt sit princeps ratio, postea mundi operatio. Iam nunc quoniam ratio ostendit deum esse, vel necesse esse vt deus esset, quid cui præponemus? Rationem deo, aut rationem mundo, aut deum rationi, sine qua deum nullatenus esse probabile est? Si enim deum esse æternum,
Ratio coæterna deo. est ratione esse æternum, quæ est ratio? Ergo aut deus est, aut dei est, vt ipsa docet ratio: quæ si ipsa est deus, ratio ostẽdit deum esse rationem, & possunt ista coæua & coæterna esse. Si autem dei est similitudo hæc ratio, ostẽdit rationem dei esse similiter: & hoc erit coæuum & coæternum. Deum autem esse similiter fieri nõ posse, nisi esset deus, ipsa ratio ostendit: quæ ratio si auferatur, quod dictu nefas est, non erit deus, si ratio non ostenderit necesse esse deum. Tunc ergo deus est, cum est ratio vt sit deus. Deus ergo quia est: sine dubio est ratio quæ docuit quia est. Quid ergo est, si dici potest in deo primum, ratio an deus? Sed deus non erit, nisi K
fuerit quæ doceat deum esse debere. Ratio quoque non erit, nisi deus erit. Nihil ergo ibi primum & postremũ. Natura ergo hęc diuina simul quodã modo habet, & rationem & deum. Vnum autem vnum generat, aut ratio deum, aut deus rationem. Subiectum autem aut in subiecto forte dicatur, ratio & deus. Deus & ratio vnus in vno. Bene autem deus generat rationem: quia ratio deum esse demonstrat. Intelligitur autem deus à ratione vt filius à patre, & ratio à deo, vt pater à filio. Nam & ipsa ratio cum deo deus est. Neque enim deus aliquando sine ratione fuit, aut ratio sine deo. Tunc enim deus est si est ratio, & tunc filius si est pater: vt si ratio auferatur, sicut dictum est, quod dici fas non est, ne ipse quidem deus est. Per eius enim rationem est actus & operatio vt sit deus. Rursus eadem dicamus. Si ratio non fuit, deus non fuit: & si deus non est, ratio non fuit. Ratio ergo & deus sempiterna res: & deus & ratio simili modo res sempiterna. Connexio autem atque vnitio rationis ad deum, & dei ad rationem, patris ad filium, filij ad patrem. Principia sibi quodam modo & causas existendi præstant: quia alterum sine altero esse non potest. Deficitur in verbis, & quodcun- L
que dicitur ne sileatur. Vtrum autem germen rationis deum dicamus, an dei germen rationem, quia nec fructus sine radice esse potest, nec sine fructu radix aliquid est, similitudo sit ducta: vt quiddam intelligentiæ de deo signetur, viuit enim & in grano tritici ratio fœcundans, quo sterile non sinitur esse: Sed iterum si granum tritici nõ esset, ex qua re ista produceret, ratio nõ haberet. Cum igitur ratio quæ deus est, aut ostendat deum rationem, aut rationem esse deum, vnum quodam modo alterum ostendens: non ostenditur pater nisi per filium, nec filius ostenditur nisi per patrem: & tunc quasi in silentio sit filius, quando per patrem venitur ad filium, vt vnum quodam modo abscondatur, alterum demonstretur: vt demonstrans se vnus, demõstret & alterum, nec possit vnus sciri, vt lateat alter: quia qui me videt, inquit, videt & patrem: & nemo venit ad patrem, nisi per me: & nemo venit ad me, nisi quem pater attraxerit. Arduum vehementerq; difficile negocium initimus, vt aliqnid de deo non intelligentes intelligeremus. Tamen quemadmodum omnia quæ sunt sine quadam specie non intelliguntur, & incognoscibilia sunt: sic multo magis sine filio hoc est si- M
ne ratione incognitus est deus. Quid enim? An aliquãdo sine ratione pater alogus fuit? Quis hoc audeat dicere? Cognoscẽdum itaque ratione deum vnum ex vno, vel vnum in vno simul vnum esse: quia vnus est deus, cui necesse est illam inesse dilectionem, quia semper habendam ipsa ratio docet vel deus præcipit dilectionẽ vel exhibendam esse.

Euodius Augustino, de eo quod ad Volusianum scripserat de Virginis conceptione, Si ratio quæritur &c. Et de eo quod ad Italicam scripserat, dei substantiam oculis corporeis cerni non posse. *Epistola III.*

EVODIVS Augustino Episcopo Salutem.

Per Iobinum qui ad possessionem Marcianensem missus erat, dudum vnam quæstionẽ de ratione & deo missa Epistola mea interro- *Quæ sunt*
gaui, cuius adhuc responsum non merui. Sed quia epi- *in ordine*
stolas sanctitatis tuæ, vnam ad illustrem virũ Volusia- *Epistolarũ*
num, & alterã ad Italicam illustrẽ in Christo fœminã *præcedẽ-*
in manib⁹ legẽtes habuimus, occurrit quod in Episto- *tiũ 3. & 6.*

la de

A la de domini Ieſu Chriſti dei noſtri carnali in virgine conceptione,& ex ea natiuitate poſuiſti:Si ratio quæritur,non erit mirabile: Si exemplum poſcitur, non erit ſingulare:& viſum eſt poſſe de omni natiuitate & hominis vel cuiuſlibet animantis tale aliquid dici. Si ratio enim eius quæratur,non indagabitur, & erit mirabile:& ſi exemplum poſcatur,quia nihil tale ſit in exemplis,erit ſingulare. Neque enim quis conuentus viri & fœminæ vel cuiuſlibet conceptionis aliquãdo,quod in ſecreto formatur,ratione poterit exponi. Aut verò ſeminum ex terra naſcentiũ,primitus putreſcentiũ, poſtea fructificantium vlla ratio inuenietur. Non enim & hoc mirabile non eſt, vermẽ vnum ſi vllo parẽte, ſi ad ſingularitatẽ aliquid requiratur, intra pomũ virgineo conceptu formatum,perfectũ inueniri? vnde ad exem-
Pſal.21. plum arbitror dictum, Ego vermis & non homo. De conceptionibus ergo,ſiue coniunctorũ,ſiue ſingulariũ, neſcio quæ nam poſsit ratio exhiberi. Non ergo de cõceptione virginis tantũ nõ redditur, ſed de nulla quidem arbitror cõceptione poſſe perſolui rationem. Sed
Pli.lib.7. exemplum poſcitur, Ecce & de vento dicuntur equæ,
Vir.geor.3. & de cinere gallinæ, & de aqua anates, & alia nõnulla
B animalia ſine virili ſemine fœtus proprios edere. Certe ſi integræ non reddunt, tamen poſſunt illibate concipere:quo modo ergo ponitur,ſi exemplum poſcitur nõ erit ſingulare,quando tot exempla procedunt? Naſci etiam in corporibus, non ſolum fœmineis,verumetiam virorum,intrinſecus dico,quædam animalia, notũ eſt omnibus. Ecce exempla,ecce miracula, de quibus ratio nullatenus redditur. Aut ſi ad hoc redditur,quia in virgine homine nihil tale vnquam contingit,tamen ſunt exempla in aliis rerum naturis, quia nata & ſine ſeminibus concipiuntur, ex quibus penitus ratio reddi nequaquam poteſt. Tamẽ nec in generatione eſt aliquid tale inuenire quod ſic edat partus, vt integritas naturæ non violetur. Soleo enim audire quod aranea ſine vlla virili conceptione,& partus corruptione illa omnia fila ex quibus tenus hærere ſolet, ſecundum naturæ ſuæ modum proferat mirabiliter, & ſibi tantũ quaſi ſingulari præſtitũ eſſe demonſtrat. Ergo ſi & hoc quæratur, non tantum mirabile eſt, & exempla talia rerum dari nullatenus poſſunt. Metuo enim ne ob hoc ipſa præceſſerint in exemplis, vt qui non credidiſſent virginem concipere poſſe,his exẽplis conuincerentur eſſe
C quidem mirabile, ſed tamen non erit ſingulare. Nam omnia dei opera mirabilia:quia in ſapientia facta ſunt. Si ergo hoc nobis obiiciatur,quid reſpõdebimus? Illud etiam me vrget vehemẽtiſsime, quod ſic poteſt dici in corporis ipſius domini clarificati ſubſtãtia,quia & ipſa poterit videri dei ſubſtantia. Aiſti enim in epiſtola ad Italicam,non poſſe. Et certum eſt, vt cum rationẽ reddere cœperimus,quia nõ poteſt: hoc nobis obiiciatur, quia ſi quod illa conceptione & natiuitate factum eſt, mirabile eſt & ſingulare, nec ratio quam volũt nec exemplum redditur:quia vnico hoc præſtitum eſt,quemadmodum eis ratio non redditur de cõceptione & generatione,ſed in illo ſolo inuenitur ſingulare:ſic de eiꝰ viſione ratio non reddatur, nec exemplum requiratur, ſed ſoli illi ſingulariter licere diuinitatis ſubſtantiam corpore videre. Sed reſpondebitur rationem poſſe reddi,quia corporea re incorpoream rem nequaquam cernere liceat. Metuo ne reſpondeatur, quia & conceptio illa ratione exponi,& exẽplis poſsit firmari. Aut enim in hominibus ratio deficiet, & exempla ceſſabunt, & confirmabunt corpore ſuo vnigenitum videre poſſe

deum:aut ſi ratio hic reddita fuerit, conſequetur ratio- D
nem reddi poſſe ab aliquibus nimis ſapientibus viris, & illius cõceptionis & conſequẽtis generationis. Quid ergo talibus reſpondeatur,percunctor. Non enim certamina ſemino,ſed quemadmodum inſidioſis reſpondeatur,interrogo. Ego tamen ſic credo virginis cõceptionem & partum, quo modo ſemper credidi: & corpore quoque clarificato deum videri non poſſe vtcunque ratione colligo. Obuiandum tamen cenſeo hominibus, qui aut ſeditiones ex quæſtionibus ſolent excitare, aut ferùenti ſtudio ad diſcendum euigilare. Ora pro nobis. Pax & charitas Chriſti ſanctitatem tuam noſtri memorem perficiat, domine ſancte venerabiliterq; beatiſsime frater.

Auguſtinus Fabiolæ peregrinationem eius moleſte ferenti,de præſentia animorum nexu amicitiæ vinctorum. Eſt corrupta & imperfecta. *Epi. IIII.*

DOMINAE religioſiſsimæ & præſtantiſsimæ & in Chriſti charitate laudabili filiæ Fabiolæ Auguſtinus in domino ſalutem. Quanquã reſcripta reddideris, ſic tamẽ legi literas ſanctitatis tuæ vt eis reſpondere debitum duxerim. Doluiſti enim peregrinationẽ, qua cõtingit perpetuo gaude- E
re cum ſanctis, & deſyderium ſupernæ patriæ vbi iam *Locus corruptus.* non certarum ſpacio diuidemur,ſed ſemper nimis cõtemplatione lætabimur merito pertuliſti: fœlix es talia fideliter cogitando,amãdo fœlicior: & ideo eris etiam fœliciſsima conſequendo. Sed etiam nunc diligentius intuere vnde magis dicamur abſentes, vtrum quia noſtra inuicem corpora non videmus, an quia ſigna non damus & recipimus animorum,quod eſt colloqui: puto enim quod licet longinquis regionibus corpore ſeparati,ſi noſtras cogitationes noſſe poſſetis, magis eſſemus vobiſcum,quàm ſi vno in loco alterutrum conſpicãtes taciti ſederemus,nullam vocibus ſigna ſenſus intimi proferẽtes,nullis corporum motibus noſtros animos indicantes. Quocirca intelligis ideo vnumquemque ſibi eſſe præſentiorem quàm alterum alteri, quòd vnuſquiſque ſibi magis quàm alteri notus eſt, non faciem ſuam,quæ niſi aſsit ſpeculum geſtatur & lucet,ſed conſcientiã conniẽdo quã & clauſis oculis videt quã- *Locus corruptus.*
ta eſt,quia etiam vita, quæ pro magno habetur, noſtra.

Auguſtinus Naucelioni temeritatem Donatiſtarum ex condemnatione Feliciani Maximianiſtæ & eiuſdem reſtitutione aſſeuerat, conuincens eadem temeritate eos erga catholicos agere. Et hæc eſt imperfecta, & erat corruptiſsima. Tractat ferè idem quod CLXXII. in numero epiſtolarum. F *Epiſtola V.*

DOMINO dilectiſsimo & honorabili fratri Naucelioni, Alipios & Auguſtinus. Cũ retuliſſes nobis quid à patre noſtro Clarencio reſponſum fuerit, id eſt, de Feliciano Muſtitano non eum negaſſe, & damnatum ab ipſis & poſtea in honore ſuo receptum, ſed innocentem fuiſſe damnatum, quia abſens fuerit,& abſentem ſe fuiſſe probauerit: hoc dicimus,vt ad hoc reſpondeat,quia non licuit damnari inauditum, quem innocentem fuiſſe ipſi modo dicunt qui eum damnauerunt. Aut ergo innocens damnari non debuit,aut nocens recipi dãnatus nõ debuit. Si innocens receptus eſt,innocens dãnatus eſt,ſi nocẽs damnatus eſt,nocens receptus eſt. Si neſciebant qui illum damnauerunt,vtrũ innocens fuerit,arguendi ſunt temeritatis,quia inauditum,innocentẽ, de quo neſciebant,dãnare auſi ſunt:& de præſenti facto intelligimus eadem temeritate illos damnaſſe etiã ſuperiores quos

aditionis crimine infamauerunt. Si enim potuit ab ipsis innocens damnari, potuerunt ab ipsis traditores etiam dici, qui non erant traditores. Deinde idem Felicianus damnatus ab ipsis, multo tempore cum Maximiano communicat: si innocens erat quando damnatus est, quare posteriore tempore cum scelerato Maximiano cõmunicans multos baptizauit extra cõmunionem ipsorum? Testes sunt ipsi qui egerunt apud consulem, vt idem Felicianus tanquã cum Maximiano de Basilica excluderetur. Parũ ergo erat damnasse absentem, damnasse inauditum, damnasse sicut dicũt innocentem, insuper & additus est contra illum, Proconsul, ut, de Ecclesia expellatur. Vel tunc quando illum expellebant de Ecclesia, fatentur quia inter damnatos & sceleratos & Maximianistas eum deputauerunt. Quãdo ergo ille baptizabat homines, Maximiano cõmunicans, verum dabat an falsum? Si verum baptismum dabat, qui cũ Maximiano cõmunicabat, quare accusatur baptismus orbis terrarum? Si autẽ falsum baptismũ dabat, quando cõmunicabat cũ Maximiano, quare sic sunt recepti cum illo, quos in schismate Maximianus baptizauit, & nemo eos in parte nostra rebaptizauit.

Augustinus Palatinũ vt terrena, quod iam cœperat, contemnens, in Christi sapientia sese exerceat: adhortatoria. Non est integra. Epistola VI.

DOMINO dilectissimo & desyderatissimo filio Palatino Augustinus. Conuersatio tua fortior atq; fructuosior ad dominum deũ nostrum magnũ nobis attulit gaudiũ. Elegisti enim à iuuentute doctrinã, vt inuenias vsque ad canos sapientiã. Cani sunt ergo sensus hominis, & senectutis ætas vita immaculata. Quam donet tibi dominus petenti, quærenti, atque pulsanti, qui nouit bona data dare filiis suis. Quamuis enim abundant tibi exhortationes, & exhortationes ad viam salutis & gloriæ sempiternæ, maxime ipsa gratia Christi, quæ tibi salubriter in corde tuo locuta est, tamen etiam nos pro dilectionis officio, qood tibi debemus, afferim⁹ aliquid exhortationis in hac resalutatione nostra, qua re non pigrum vel dormientem excitemus sed prouocemus, incitemus, quod currentem sapere te oportet, fili, vt perseueres, quia sapuisti vt eligens sit hoc ipsum sapientiæ tuæ scire cuius donum hoc est. Reuela ad dominũ viã tuam, & spera in eum, & ipse faciet: Et deducet velut lumen iusticiam tuam, & iudicium tuum velut meridiẽ: ipse faciet rectos cursus tuos, & itinera tua in pace producet. Sicut spreuisti quod sperabas in seculo, ne in abũdantia diuitiarum gloriareris, quas more filiorum seculi huius concupiscere cœperas, ita nunc ad tollẽdum iugum domini & sarcinã eius in virtute tua non confundas. Et illud leue erit & hæc leuis. Pariter quippe improbantur in Psalmo, & qui confidunt in virtute sua, & qui in abundantia diuitiarum suarum gloriantur. Ergo diuitiarum gloriam non iam habebas, sed quam habere cupiebas, prudẽtissime contempsisti. Caue ne tibi subrepat in tua virtute confidere: homo es enim, & maledictus omnis qui spem suam ponit in homine. Sed planè in deo tuo toto corde confide, & ipse erit virtus tua, in qua pius gratusq; confidas, cui dicas humiliter & fideliter, Diligam te domine virtus mea, quia & ipsa charitas dei, quæ perfecta foras mittit timorem, non per vires nostras, id est, humanas, diffunditur in cordibus nostris. Sed sicut dicit Apostolus per spiritum sanctum qui datus est nobis. Vigila ergo & ora ne intres in tentationem. Ipsa quippe oratio admonet te quod indigeas adiutorio domini tui, ne spem bene viuendi in te ponas. K

Oras enim non iam vt accipias diuitias & honores præsentis seculi, aut aliquid vanitatis humanæ, sed ne intres in tentationem. Quod vtique si homo sibi præstare posset volendo, non posceretur orando. Quapropter vt non intremus in tentationem, si voluntas sufficeret, non oraremus: quæ tamen si deesset, nec orare possemus. Assit ergo vt velimus, oremus autem vt valeamus, quod voluerimus cũ ipso donãte rectè sapuerimus. Quod bonum quoniam iam accepisti, est vnde gratias agas: quid enim habes quod non accepisti? *1. Corin. 4.* Si autem accepisti, caue ne glorieris, quasi non acceperis: hoc est, quasi ex te ipso habere potueris, sciens autẽ vnde acceperis ab illo pete vt perficiatur, à quo datum est vt nõ inciperetur. Cũ timore itaq; & tremore tuam salutem operare. *Philip. 2.* Deus est enim qui operatur in te & velle & perficere, pro bona voluntate: quoniam præparatur voluntas à domino, atque ab ipso gressus hominis diriguntur, & viã eius volet. *Psal. 36.* Hæc cogitatio sancta seruabit te, vt sapientia tua pietas sit: id est, vt ex deo sis bonus, & Christi gratiæ non ingratus. Desyderant te parentes tui, fideliter congratulantes meliori spei tuæ, quam in domino habere cœpisti. Nos autem te siue absentem corpore, siue præsentem, L in vno spiritu habere cupimus, per quẽ diffunditur charitas in cordibus nostris, *Roma. 5.* vt quolibet loco fuerit caro nostra, nullo modo separata possit esse anima nostra. Gratissime accepimus cilicia quæ misisti, vt nos de frequentanda humilitate oratio non prior ipse monuisti. *Non potuit legi hic locus.*

Augustinus Feliciæ virgini, quæ mala quorundam Ecclesiæ pastorum vita, non leniter scandalizata fuerat, monẽs ne scandalis offensa ab Ecclesia recedat. Docta & pia omnino. Epistola VII.

DOMINAE merito suscipiendæ & in Christi membris honorãdæ filiæ Feliciæ, Augustinus in domino salutem. Non dubito animum tuum & pro tua fide & pro aliorum infirmitate vel iniquitate turbatum, cum sanctus Apostolus plenus visceribus charitatis confiteatur & dicat, Quis infirmatur & ego non infirmor? *2. Corin. 11.* quis scandalizatur, & ego nõ vror? Vnde etiam ego ipse compunctus, & pro tua quę in Christo, salute solicitus, has vel consolatorias vel exhortatorias literas ad tuam sanctitatem dandas putaui: quoniam in domini nostri Iesu Christi corpore, quod est Ecclesia eius & vnitas membrorum eius, M germanissima nobis facta es, quæ tanquã honorabile mẽbrum in eius compage diligeris, & nobiscum illius sancto spiritu viuis. Vnde te admoneo, ne grauius perturberis his scandalis, quæ ideo ventura prædicta sunt, vt quando venirent reminisceremur esse prędicta, & non eis valde commoueremur. Nam hæc ipse dominus in Euangelio ita prędixit. Væ mundo ab scandalis. Oportet venire scandala, væ autem homini illi, per quẽ scandalum venit. *Matth. 18.* Qui sunt ipsi homines nisi de quibus dicit Apostolus, sua quærentes, non quæ Iesu Christi. Alij sunt ergo qui propterea tenent pastorales cathedras, vt Christi gregibus consulant: alij verò qui propterea in eis sedent, vt suis honoribus temporalibus & commodis secularibus gaudeant. Ista duo genera pastorum, aliis morientibus, aliis nascentibus, in ipsa catholica Ecclesia necesse est vsque ad finem seculi, & vsque ad domini iudicium peruenerint. Si enim temporibus Apostolorum fuerunt tales, inter quos falsos fratres Apostolus gemeret, & diceret, periculis in falsis fratribus, *2. Corin. 1.* nec eos per superbiam separaret, sed per

A tolerantiam sustineret: quanto magis temporibus no-
stris necesse est vt sint, cũ de tempore huius seculi quod
Math.24. propinquat ad finem, apertissime dominus dicat, quo-
niam abundabit iniquitas, refrigescet charitas multo-
rum: Sed quod sequitur nos debet consolari & exhor-
Math.10. tari, Qui perseuerauerit vsq; in finẽ, hic saluus erit. Sicut
autem sunt pastores boni & mali, sic etiam in ipsis gre-
gibus sunt boni & mali. Boni ouium nomine significã
tur, mali verò hædi appellantur, sed commixti pariter
pascũt, donec veniat princeps pastorum, qui dictus est
vnus pastor, & quemadmodum ipse promisit, separet
sicut pastor oues ab hædis. Nobis enim imperauit con-
gregationem, sibi autem seruauit separationem: quia il-
le debet separare qui nescit errare. Nã qui separare an-
te tempus, quod sibi dominus seruauit, superbi serui fa-
cilè ausi sunt, ipsi potius ab vnitate catholica separati
sunt. Nam schismate immundi mundum gregem vn-
de habere potuerũt? Vt ergo in vnitate maneamus, nec
offensi scandalis palearum aream dominicam desera-
mus, sed potius vsque in finem ventilationis frumenta
† aliàs, com minuam. perseueremus, communitam † stipulam firmo charita-
tis pondere toleremus. Ipse pastor noster in Euangelio
B de pastoribus bonis nos admonet, vt propter bona o-
pera eorum nec in eis ipsis nostrã spem ponamus, sed
eum qui tales illos fecit, patrem qui in cœlis est glorifi-
cemus, & de pastoribus malis, quos nomine Scribarũ
& Pharisæorum significare voluit docentes bona & fa
Math.5. ciẽtes mala. Nam de bonis pastoribus ita loquitur, Vos
estis lumen mundi. Non potest ciuitas abscondi super
montem constituta, neque accendunt lucernam & po-
nunt eam sub modio, sed super candelabrum, vt luceat
omnibus qui in domo sunt. Sic luceat lumen vestrum
coram hominibus, vt videant opera vestra & glorifi-
cent patrem vestrum qui in cœlis est. De malis autem
Math.23. pastoribus oues admonet dicẽs, Super cathedrã Moysi
sedẽt, quæ dicunt facite, quę autẽ faciunt, ipsi facere no-
lite: Dicũt enim & non faciunt. His auditis oues Chri-
sti etiã per malos doctores vocẽ ipsius audiunt, & vni-
tatẽ illius non relinquunt: quia bonũ quod eos audiũt
dicere, nõ est ipsorum, sed illius. Et ideo secure oues pas
cuntur, quia & sub malis pastoribus pascuis dominicis
nutriuntur. Non autẽ faciunt malorum facta pastorũ,
quia talia opera non sunt illius, sed ipsorum. Quos au-
tem bonos vident, nõ solum audiunt bona quæ dicũt,
sed etiam imitantur bona quæ faciont. De talibus erat
C Apostolus, qui dicebat, Imitatores mei estote, sicut &
1.Corin.11. ego Christi. Iste lumen erat illuminatũ à lumine sem-
Philip.3. piterno ipso domino Iesu Christo & in candelabro po
Gala.7. situm erat, quia in eius cruce gloriabatur: vnde ait, Mi-
hi autem absit gloriari nisi in cruce domini nostri Iesu
Christi. Et quia non sua quærebat, sed quæ Iesu Christi,
quanuis ad imitationem suam, quos per Euangelium
genuerat, hortatur, tamen corripit grauiter eos qui per
Apostolorum nomina schismata fecerunt, & obiurgat
1.Corin.1. illos qui dicũt, ego sum Pauli. Nunquid Paulus pro vo
bis, inquit, crucifixus est, aut in nomine Pauli baptizati
estis? hinc intelligimus & bonos pastores non sua quæ-
rentes, sed quæ Iesu Christi, & bonas oues quanuis imi-
tentur facta pastorum bonorum, tamen in eis non po-
nere spem suam quorũ ministerio sunt congregatę, sed
in domino potius cuius sanguine sunt redẽptę: vt quã-
do forte incurrerint in pastores malos, doctrinam il-
lius prædicantes & sua mala opera facientes, quę dicũt
faciant, quæ autem faciunt, non faciant: nec propter fi-
lios iniquitatis pascua deserant vnitatis. In catholica

enim Ecclesia, quæ non in sola Africa, sicut pars Do- D
nati, sed per omnes gentes sicut promissa est dilatatur
atque diffunditur, in vniuerso mundo, sicut dicit Apo- Coloss.1.
stolus fructificans & crescens, & boni sunt & mali. Ab
ea verò separati, quàm diu contra illam sentiunt, boni
esse nõ possunt: quia etsi aliquos eorum bonos videtur
ostendere, quasi laudabilis conuersatio, malos eos facit
ipsa diuisio: dicente domino, Qui mecum non est, ad-
uersum me est: & qui mecũ non colligit, spargit. Vnde
& exhortor domina merito suscipienda & in Christi
membris honoranda filia, & quod tibi dominus præ-
stitit, fideliter teneas, eumq; corde toto diligas, & eius
Ecclesiam, qui te nõ permisit virginitatis tuæ fructum
cum perditis perdere vel perire. Si enim de isto seculo
exires separata ab vnitate corporis Christi, nihil tibi
prodesset seruata integritas corporis tui. Sed deus qui
diues est misericordia, fecit iuxta te quod in Euange-
lio scriptum est, cum excusarent inuitati venire ad cœ-
nam patrisfamiliàs, inter cætera dicit seruis suis, Exite Luca.14.
in vias & sepes, & quoscũq; inueneritis cogite intrare.
Tu ergo quanuis dilectionẽ sincerissimam debeas etiã
bonis seruis eius, per quorum ministerium intrare coa-
cta es, in illo tamen debes spem ponere qui conuiuium E
præparauit, cui & tu ad vitam æternam beatamq; soli-
cita es. Ei quippe commẽdans cor tuum & propositum
tuum & sanctam virginitatem tuam, & fidem & spem
& charitatẽ tuam, non moueberis scandalo quod abũ-
dabit vsque in finẽ, sed stabili robore pietatis salua eris
atq; in domino gloriosa in eius vnitate perseuerando
vsque in finem. Quo modo autẽ hanc acceperis pro te
solicitudinem meam, quam quibus potui literis tibi in-
sinuare curaui, fac vt nouerim rescriptis tuis. Dei mi
sericordia & gratia te semper protegat.

Augustinus, libro quodam suo in eam rem conscripto, Celerem instruxerat, mera leuitate Donatistas se ab Ecclesia catholica segregasse. Cui, si eo codice satisfactum non sit promittit adhuc scripta. In fine cum amico quodam Donatista, Celeri subdito, conferre rogat.

Epistola VIII.

DOMINO dilectissimo meritoq; honorabili
ac suscipiẽdo filio Celeri, Augustin⁹ in domi
no salutẽ. Nullam fuisse iustam causam cur
ab orbe terrarũ quo Ecclesia catholica secun-
dum Prophetica & Euãgelica promissa diffunditur, se
pars Donati dirimeret, credo quòd magis quoq; consi
derans prudẽtia tua facillimè intelligit. De qua re, si di F
ligentior disputatio necessaria est, memini me ad legẽ-
dum dedisse beneuolẽtiæ tuæ codicẽ, cũ te petisse cha-
rissimus mihi filius meus Cecilius intimasset, qui codex
non paucis diebus apud te fuit, quẽ si rei huius cogno-
scẽdæ studio, vt inter occupationes tuas legere sine vo
luisti sine potuisti, nõ dubito cõperisse prudentiã tuam
nõ eos habere quod probabiliter cõtradicãt: & si quid
te forte adhuc mouet, quantũ deus donat ac sinit, forte
poterimus respõdere interrogãti, aut ad legendũ itidẽ
ad te dare, domine dilectissime, meritoq; honorabilis
ac suscipiẽde fili. Quapropter peto vnitatẽ catholicam
regioni Hipponensi diligentius cõmendes hominibus
tuis maxime Paterno & Maurusio. Vigilãtiã cordis tui
noui, nec opus est, arbitror, plura scribere, cũ si volueris
facillime possis, & quid alij curẽt & caueãt in possessio
nibus tuis, & in re tua quid agatur addiscere. In re tua
esse mihi valde affirmatũ est amicũ cũ quo cupio cõcor
dare: peto faueas ad hanc rem, vt & inter homines ma-
gnam laudem, & apud deũ habeas magnam mercedẽ:

iam enim mihi per quendã vtriusq; nostrum medium mãdauerat, se nescio quos violentos suos timere ne faceret, quos in re tua & te fauente timere nõ poterit, nec ipse in eo debes diligere non constantiã, sed planè pertinaciam. Turpe est enim mutare sententiã, sed veram & rectam. Nam & stultam & noxiam & laudabile & salubre est. Sicut autem constantia non sinit hominem deprauari, sic pertinacia nõ sinit corrigi: proinde sicut illa laudanda, sic ista est emendanda. & PP. quem misi reliqua tuæ prudentię planius intimabit. Incolumẽ fœlicemq; te dei misericordia tueatur, domine dilectissime meritoq; honorabilis ac suscipiende fili.

Augustinus, Romulum potentem hominem, quem in Christo genuerat, obsecrat ne nimium acerbus & iniustus exactor sit tributorum administratoribus suos soluturum: minitans ei, si tyrannice exigere pergat, extremum iudicium. Hæc vix legi potuit ex veteri. Vnde & post medium epistola subobscurior est. Epistola IX.

DOMINO dilectissimo Romulo filio, Augustinus in domino salutem. Veritas & dulcis est & amara. Quando dulcis est, parcit, & quando amara, curat. Si nõ recusas bibere quod in hac epistola offero, probabis quod dixi: vtinam sicut mihi nõ obest, sic nec tibi obesset quicquid contumeliarum mihi irrogas. Et vtinam vel tantum tibi obesset iniquitas quam miseris & pauperibus facis, quantũ obest ipsis quibus eam facis. Illi ad tempus laborant, tu autem vide quid tibi thesaurizes in die iræ & reuelationis iusti iudicij dei, qui reddet vnicuiq; secundum opera sua: cuius misericordiam deprecor, vt hic te corrigat, quo modo ipse nouit, potius quàm reseruet in illũ diẽ quãdo nullus iam erit correctionis locus: vt qui tibi dedit timorem suũ, propter quẽ de te nõ despero, aperiat tibi sensum vt videas quæ facis, & exhorreas, & emendes. Parua enim & quasi nulla tibi videntur, quæ tam mala sunt, vt quãdo te domita cupiditas ea consyderare permiserit, riges lachrymis terram vt deus misereatur tui. Aut si ego iniquus sum qui hoc tecum ago, ne miseri & egeni homines bis reddãt quod debẽt, cũ coloni actori suo dederint, subditi pręposito & iubenti seruientes, nec ille se accepisse negare potuerit. Si ergo ego iniqu⁹ sum, quia mihi videtur iniustũ vt bis exigantur, qui vix semel reddere sufficiũt: fac quod vis. Si autem tu vides quia iniustũ est: fac quod decet, fac quod deus iubet, & ego rogo. Nam pro illis magis nouit ille quem timeo, sed pro te ipso te ipsum rogo, vt quo modo scriptũ est miserearis animę tuę placens deo. Et modo quidẽ non rogandus, sed obiurgandus es. Nam & hoc scriptũ est, Ego quẽ amo redarguo & castigo. Ego tamẽ si pro me rogandus esses, forte non te rogarem. Quia verò pro te rogãdus es, rogo te iratũ vt parcas tibi, vt tibi placetur ille quẽ rogas. Misi ad te die sabbati cũ adhuc pranderes vt nõ proficisceреris nisi me vidisses: ręnunciasti ita te esse facturũ. Surrexisti die dominico, & vt audiui venisti in Ecclesiã, & orasti, & profectus es, & me videre noluisti: deus ribi ignoscat. Quid enim aliud tibi dicã nisi quod ipse nouit quia cupio. Sed scio quia nisi te correxeris, ille iustus est. Cũ autẽ tibi parcis, & mihi parcis, neq; enim tã miser sum & alienus à visceribus Christi, vt non grauissimo vulnere feriatur cor meũ, quãdo sic agunt quos in eius Euãgelio genui iterũ dicturus es, Non eis iussi vt darent Ponticano, nec possent distinguere quousq; seruirent, & quousq; non seruirẽt, maxime cum ea peteret quæ se debere sciebant. Tuas autem literas habere debuerunt, quas proferrent exactori, si te nolente exigebat, & relegerent ei non se debere dare, K nisi cum tuas literas accepissent. Nam si verbo aliquãdo iussisti ne exactori aliquid darent, multũ est vt meminerint, multum est vt tu ipse memineris, an vere iusseris, an ipsis iusseris, an aliis, an omnibus: maxime quia etiam nunc alteri actori audisti datam & saluam esse ipsam pecuniam, & non tibi displicuit quia dederunt. Sed cum ego dixissem, quid si & iste interuertisset, ab ipsis iterum exigendum erat rursus? tibi cœpit displicere quia dederunt: & cum mihi sæpe dixisses, nunquam te iniunxisse vices tuas vel Valerio vel Aginesi, subito cum denuo ageretur quia debuerunt ostẽdere si accrescere cœperat, & diceret tibi quòd absens erat: credo excidit tibi, qui mihi toties dixeras, & dixisti, quia habuerunt Aginesi ostendere, & ipsius agere arbitrio. Ibi ego cum dixissem, certe vices tuas istis nõ soles iniungere: respõdisti, sed literas meas habebat Aginesis: quasi semper illi, quibus aliquid iniungis, literas tuas recitent rusticanis hominibus vt credant quia tu iussisti. Sed quia eos vident tibi sic iungi, nõ vtique credunt temere illos aliquid audere pręsumere, nisi à te data potestate. Ideo quòd inter ista incerta non apparet quid iubeas, nec possunt firmum aliquid retinere nisi literas tuas habuerint, quas omnibus proferant, & nõ nisi tuis lite- L ris probatis obtemperent, quando eis aliquid dandum est. Sed quid opus est tam diu tecũ disputare, & onerare verbis occupationes tuas, vt forte cum irasceris verbis meis velis sæuire in homines miseros. Illis imputabitur ad meritum bonũ, quia pro salute tua, propter quã tibi tanta loquor, te patiuntur iratum: tibi autẽ nolo aliquid grauius dicere, ne putes me nõ timendo, sed male optando tale aliquid loqui. Time deum si nõ vis decipi: ipsum testem inuoco super animam meã, plus me tibi timere cũ hæc dico, quàm illis pro quibus apud te intercedere videor. Si credis, deo gratias. Si autem nõ credis, cõsolatur me quod dominus ait: dicite pax huic domui, & si est ibi filius pacis, requiescet super eum pax vestra. Si quo minus, ad vos reuertetur. Dei misericordia te tueatur domine dilectissime fili.

Augustinus Pancario de presbytero quodam ab hæreticis criminis insimulato, Pancarij scilicet opera, commendat ne eiusdem presbyteri domus diripiatur. Imperfecta est. Epistola X.

DOMINO dilectissimo meritoq; honorabili filio Pancario, Augustinus in domino salutẽ. M Cum antequam veniret religio tua, presbyter Secundinus Germanitianensibus non displiceret, vnde modo factum est vt eum sicut scripsisti, etiam de nescio quibus criminib⁹ accusare parati sint, nescio domine dilectissime meritoq; honorabilis fili. Veruntamen nullo modo nos possumus contẽnere quod presbytero videtur obiicere, tantũ si catholici sunt qui obiiciunt. Nam hæreticorum accusationes contra catholicũ presbyterũ admittere, nec possumus nec debemus. Proinde hoc primo agat prudẽtia tua vt hæretici non sint, vbi ante aduentum tuũ non fuerunt, & audiemus causam presbyteri sicut eam oportet audiri. Illud sanè moneo, quia dignaris, quoniam & salus & existimatio tua charissima nobis est, & ipsi Germanitianẽses pertinent ad curã humilitatis nostræ, vt ea quæ à gloriosissimis Imperatoribus impetrasti, & ea quæ apud competentes iudices egisti, fidenter allegare digneris: vt appareat omnibus nihil te inordinate agere, ne iterum in causa vestra qui de possessione contenditis, ipsi miseri fatigentur,

A fatigentur, & grauius afflicti disparcant. Simul etiam
commendo, vt eiusdem presbyteri domus nõ diripia-
tur, neque vastetur. Nam de Ecclesia sua nunciatum est
nobis, quòd eã nescio qui velint deponere, sed non pu
to quòd vllo pacto posit hoc à tua religione permitti.

Hæc epistola refutat incomprehensibilitatem Platonicorum, videturq; cum libris Academicorum transmissa. Est vt alia imperfecta. Epistola XI.

HERMOGENIANO Augustinus. Aca-
demicos ego ne inter iocandum quidem vn-
quã lacessere auderem: quando enim me non
tantorum virorũ moueret authoritas, nisi eos
putarẽ lõge in alia quàm vulgo creditum est fuisse sen-
tẽtia. Quare potius eos imitatus sum quantum valui, q̃
expugnaui, quod omnino non valeo: videtur enim mi
hi satis congruisse temporibus, vt si quid syncerum de
fonte Platonico flueret, inter vmbrosa & spinosa du-
meta potius in possessionem paucissimorum hominũ
duceretur, quàm per aperta manans irruẽtibus passim
pecoribus nullo modo posset liquidum purumque ser-
uari. Quid enim conuenientius pecori est quàm putari
animam corpus esse? Contra huiusmodi homines opi-
B nor ego illam vtiliter excogitatam dei veri artem atq;
rationem: hoc autem seculo cum iam nullos videmus
Philosophos, nisi forte clãculo corporis, quos quidem
haud censuerim dignos tam venerabili nomine, redu-
cendi mihi videntur homines, si quos Academicorum
peruersorum ingenium à rerum comprehensione ter-
ruit, sententia in spem reperiendæ veritatis: ne id quod
eradicandis altissimis erroribus pro tempore accom-
modatum fuit, iam incipiat inserendæ scientiæ impe-
dimento esse. Tantum enim tunc variarum sectarum
studia flagrabant, vt nihil metuendum esset, nisi falsi
approbatio. Pulsus autem quisque illis argumentis, ab
eo quòd se firmum & inconcussum tenere crediderat,
tanto constantius atque cautius aliud quærebat, quãto
& in moribus maior erat industria, & in natura rerum
atq; animorum altissima & implicatissima latere veri-
tas sentiebatur. Tanta porrò nunc fuga laboris & in-
curia bonarum artium, vt simul atque sonuerit, acutis-
simis Philosophis esse visum nihil posse comprehendi:
dimittant mentes vt in æternum obducant. Non enim
audent viuaciores se illis credere, vt sibi appareat quod
tanto studio, ingenio, ocio, tam denique multa multi-
C plicíq; doctrina, postremo vita etiam longissima Car-
neades inuenire non potuit. Si verò etiam aliquantum
obnitentes aduersus pigriciam, legerint eosdem libros,
quibus quasi ostenditur naturæ humanæ denegata per-
ceptio: tanto tempore indormiscunt, vt nec cœlesti tu-
ba euigilent. Quamobrem cum gratissimum habeam
fidele iudicium tuũ de libellis meis, tantumq; in te mo-
menti ponã, vt nec error in tua prudentia, nec in ami-
cicia simulatio cadere posit, illud magis diligentius pe
to cõsideres, mihiq; rescribas, vtrum approbes quod in
extremo tertij libri suspiciosius fortasse quàm certius,
vtilius tamen, vt arbitror, quàm incredibilius putaui
credendum. Equidem quo modo se habeant illę literę,
non tam me delectat vt scribis quòd Academicos vi-
cerim: scribis enim hoc amantius forte quàm verius,
quàm quòd mihi abruperim odiosissimum retinaculũ,
quo ab philosophiæ vbere desperatione veri quod est
animi pabulum refrænabar.

Adhortatur in hac epistola Augustinus Zenobium, vt cœptam inter se disputationẽ semel finiant. Est manca vt præcedentes. Epistola XII.

ZENOBIO Augustinus. Bene inter nos cõ D
uenit, vt opinor, omnia quæ corporeus sensus
attingit, ne puncto quidem temporis eodem
modo manere posse, sed labi, effluere & præ-
sens nihil obtinere: id est, vt Latine loquar, nõ esse. Ho-
rum itaque perniciosissimum amorẽ, pœnarumq; ple-
nissimum vera & diuina Philosophia monet frænare,
atq; sopire: vt se totus animus, etiã dũ hoc corpus agit,
in ea quæ semper eiusdem modi sunt, nec peregrino
pulchro placẽt, feratur atque æstuet. Quæ cum ita sint,
& cum te verum ac simplicem, qualis sine vlla solicitu-
dine amari potest, in semetipsa mens videat, fatemur
tamen congressum istum atque cõspectum tuum, cum
à nobis corpore discedis, locisq; seiũgeris, quærere nos
eaq; dum licet cupere. Quod profecto viciũ, si te bene
noui, amas in nobis: & cũ omnia bona optes charissi-
mis & familiarissimis tuis, ab hoc eos sanari metuis. Si
autẽ tam potẽti animo es, vt agnoscere hunc laqueum,
& eo captos irridere valeas, ne tu magnus atq; alius. Ego
quidẽ quàm diu desydero absentẽ, desyderari me vo-
lo. Inuigilo tamẽ, quantum queo, & nitor vt nihil amẽ
quod abesse à me inuito potest. Quo cũ officio admo- E
neo te interim, qualiscunq; sis, inchoatã tecum disputa
tionẽ perficiendã, si curę nobismetipsis sumus. Nam eã
cũ Alipio perfici nequaquã sinerem, etiã si vellet. Non
vult autem. Non enim est humanitatis eius nunc mecũ *Locus corruptus.*
operam dare, vt inquam, multis possemus literis te no-
biscum teneamus, nescio qua necessitate fugere tecum.

Fastius quidam ære alieno obrutus ad Ecclesiam confugerat, cuius creditoribus mutua accepta pecunia Augustinus satisfecit, cum publica collatione per Christi fideles orat Fastio impertiri. Epistola XIII.

DOMINIS dilectissimis & desyderãtissimis
sanctæ plebi cum ministro, mẽbris Christi
Augustinus in domino salutem. Notissima
mihi & probatissima deuotio sanctitatis ve-
stræ in domino nostro Iesu Christo fiduciam dedit, vt
etiã absens pręsumerẽ vnde pręsens gaudere consueui.
Qui semper spiritu vobiscum sum, nõ solũ quia gratia
domini nostri Iesu Christi tantæ suauitatis flagrare nõ
cessat, sed etiam quia meipsum, qui vobis in Euangelio
seruio, angustiam pati non permittitis. Cum enim fra-
ter noster Fastius debito decem & septem solidorũ ab
opinatoribus vrgeretur vt redderet, quod ad præsens F
vnde explicaret se nõ inueniebat, ne corporalem pate-
retur iniuriam, ad auxiliũ sanctæ ecclesiæ conuolauit:
illi etiam exactores cũ proficisci cogerẽtur, & ideo dila
tionem dare non possent, grauissimis me querelis one-
rauerunt, ita vt eis illum traderẽ: aut quod sibi deberi
ostendebant, vnde acciperent prouiderem. Cumq; ob-
tulissem Fastio vt vestram sanctitatem de necessitati-
bus eius alloquerẽr, pudore deterritus ne facerẽ depre-
catus est. Ita ego maiore necessitate coarctatus à fratre
nostro Oracedomo decem & septem solidos accepi,
quos in causam eius continuo dedi, promittente illo
quòd ad certum diem cum eis reddendis posset occur
rere: & consentiẽte vt si non posset occurrere, sermo de
illo fieret ad vestram misericordiam, quam fraternam
fratribus exhibere consueuistis. Nunc ergo quoniã ab-
sens est, restat vt subueniatis, non illi quem nemo com-
pellat absentem, sed pollicitationi meæ, cuius existima-
tio nobis semper est præsens. Iam enim dies, ad quem
se promiserat occursurũ, transactus est, & ego ei qui so-
lidos suos fidei meæ cõmisit, quid respondeam nõ inue
nio, nisi faciã quod me facturũ esse promisi. Sed quo-

iam non sum de hac re commonitus, vt die pentecostes, quando aderat maior vestra frequētia, sermonem inde facerem, peto vt has literas pro lingua mea præsente habere dignemini, admonente vos & exhortante in cordibus vestris deo & domino nostro cui credidistis, qui nunquam discedit à vobis timentibus & honorantibus nomen suum, in quo vobis & nos semper coniuncti sumus, quamuis corpore à vobis profecti esse videamur: qui nobis bonorum operum semine messem vitæ æternæ promittit, dicēte Apostolo, Bonum autem facientes non deficiamus: tempore enim suo metemus infatigabiles. Itaque dum tempus habemus, operemur bonum ad omnes, maxime autem ad domesticos fidei. Quoniam ergo domesticus fidei est, Christianus fidelis, catholicus frater noster, pro cuius supplenda necessitate vos peto vt faciatis quod dominus imperat, sine tristicia, sine murmuratione, & cum lætitia & hilaritate facite: deo enim creditis non homini: quia ille promittit vos nihil eorum quæ misericorditer facitis perdituros, sed in illo die cum vsuris immortalibus recepturos. Et quoniam ipse Apostolus dicit, Hoc autē dico qui parce seminat parce & metet. Intelligere debetis tēpus esse vt domū vitæ æternæ, cū adhuc in ista vita sumus, festinanter & alacriter cōparemus: quia cum finis seculi venerit, non dabitur nisi eis qui fide sibi hoc meruerunt, antequā videre potuissent. Scripsi eis etiā presbyteris, vt si quid minus fuerit post collationē sanctitatis vestræ, cōpleant ex eo quod habet Ecclesia, dum tamen vos secundū quod placet hilariter offeratis: quia siue de vestro siue de Ecclesia detur, omnia dei sunt, & deuotio vestra dulcior erit thesauris Ecclesiæ: sicut Apostolus dicit, Non quia quæro datū, sed requiro fructū: lætificate ergo me, quia de fructibus vestris gaudere cupio. Vos enim estis arbores dei, quas assiduis imbribus & per nostrum ministerium rigare dignatur. Tueatur vos dominus ab omni malo & hic & in futuro seculo, domini dilectissimi & desyderantissimi fratres.

Corrupta & non integra est hæc epistola, vix, legi ex veteri potuit. Obiurgat verò Paulum quendam Episcopum, qui Ecclesiam leui sua vita grauiter offendebat, vt ad frugem & Episcopo dignam vitam redeat.

Epistola XIIII.

DOMINO synceriter dilectissimo & votis omnibus beatificando fratri & cōsacerdoti Paulo, Augustinus in domino salutem. Iam inexorabilem me nō vocares, nisi etiam mendacē putares. Quid enim aliud de animo meo credis, quādo mihi talia scribis, nisi me tenere aduersus te manū discordiæ & odium detestandū: quasi in re manifesta non caueam, ne aliis prædicans ipse reprobus inueniar? aut ita velim eiicere stipulā de oculo tuo, vt in meo trabē nutriam? nō est quod putas. Ecce iterum dico & testor deum, si tu tibi ea velles quæ tibi ego volo, iam olim securus in Christo viueres, & in nominis eius gloria totā eius Ecclesiam lætificares. Ecce iam scripsi non tantum te esse fratrem meum, sed etiam collegam meum. Neque enim fieri potest, vt non sit collēga meus quilibet Episcopus Ecclesiæ catholicæ, qualiscunque sit, nullo Ecclesiastico iudicio damnatus. Sed vt tibi cōmunicē nulla causa est, nisi quia tibi adulari non possum. Tibi enim maxime debeo, quia in Christo Iesu per Euangeliū ego te genui, salubrem mordacitatem charitatis, veraciter obiurgando. Et ita gaudeo multos in ecclesiam catholicā adiuuante domino per te esse collectos, vt nō debeam plangere plures inde dispergi. Sic enim vulnerasti Ecclesiam Hipponensem, vt nisi te dominus omnibus curis & sarcinis secularibus expeditum, ad veram episcopalem vitam mecum reuocauerit, tale vulnus sanari nō possit. Cum autem tu magis magisque implicare te non cesses, vt etiam rebus quibus renunciasti, te post renunciationē inseruieris, quod nec apud humanas ipsas leges vllo modo defendi potest: & in ea professione viuere dicaris, cui fragilitas Ecclesiæ tuæ sufficere non possit: vt quid quæris communionem meam, cum audire nunquam volueris admonitionem meam? an vt quicquid facis mihi imputēt homines, quorū querelas sustinere non possum? Frustra autem suspicaris eos esse obtrectatores tuos, qui tibi semper & in vita priore aduersati sunt. Non est ita, nec mirū quod multa te latent. Sed etiam si hoc verū esset, nihil in tuis moribus inuenire deberent, quod recte reprehenderēt, & vnde Ecclesiam blasphemarent. Adhuc me putas fortasse ideo ista dicere, quia non accepi satisfactionē tuam. Immo propterea dico, ne ipse non possim satis deo facere de peccatis meis, si hoc tibi tacuero. Noui quia cor habes, sed & tardum, securū est & acutū: cor nihil est quando in terra est. Non est Episcopatus artificiū transigendæ vitæ fallacis: docebit te quod dico dominus deus, qui tibi interclusit omnes vias ad quas illo vti voluisti, vt dirigat, & si intelligas in illam viam propter quam ambulandam tibi sancta sarcina imposita est.

Augustinus Victori Episcopo, concilium Episcoporum iure primatis conuocāti, excusatoria quare ad concilium nō venturus sit. Rogat vt prius cū Xantippo Episcopo super iure primatus & cōcilij Episcoporum conuocandi placide componat. Epistola XV.

DOMINO beatissimo & venerabili patri & consacerdoti Victorino, Augustinus in domino salutem. Tractoria ad me decimo idus Nouembris venit, iam finito die, & me valde indispositū inuenit, vt occurrere omnino non possem. Veruntamen siue imperitiam meam mouerit, siue iuste motus sim, tuæ sanctitatis & grauitatis est arbitrari. Legi in eadem tractoria etiā ad Mauritanas esse scriptū, quas prouincias scimus nobis nos habere primates. Quòd si & ex eis ad Numidiam conuocandi essent concilium, oportuit vtique vt aliquorum Maurorum Episcoporum, qui illic priores sunt, nomina in tractoria ponerentur. Quod in ista tractoria non reperiens, multum miratus sum. Deinde ad ipsos Numidas ita perturbato & neglecto ordine scriptum, vt nomen meum tertio loco inuenerim, qui noui quàm post multos episcopus factus sum. Quæ res & aliis iniuriosa est satis, & mihi inuidiosa. Præterea venerabilis frater & collega noster Xantippus Tagonēsis dicit, quod eum primatus ipse contingat, & erga plurimos sic habetur, & tales mittit epistolas. Qui etiam error si facilè inter vestram sanctitatem cognosci & corrigi potest, nō debuit tamen in tractoria, quam misit venerabilitas tua, nomen eius prætermitti. Quòd si in mediis locis conscriberetur, & nō in primo poneretur, multum mirarer: quanto magis mirādum est, quòd nulla tibi eius admemoratio facta est, qui maxime ad conciliū venire debuit, vt de ipso primatus ordine, quæ causa omnium Numidarum Episcopis Ecclesiarum primatus ageretur. His de causis etiam venire dubitarem, ne forte falsa esset tractoria, qua tanta peruersitas appareret: quanquā & angustia tēporis & aliæ graues necessitates me multipliciter impedirēt. Vnde peto beatitudinē tuā, vt mihi

A mihi ignoscas:& primo instare digneris, vt inter tuam sanctimoniam & senem Xantippum concorditer constet,quis vestrum debeat conuocare concilium:aut certe quod salubrius arbitror, sine cuiusquam præiudicio ambo conuocate collegas vestros: eos maxime, qui vobis Episcopatus ætate vicini sunt, qui facile quis vestrum verum dicat agnoscant: vt inter vos paucos eadem præ cæteris quæstio dirimatur, & errore sublato minores à cæteris cõuocentur: qui nec possunt nec debent,nisi vobis in hac re tanquam prioribus credere, & nunc ignorant cui vestrum potissimum credant.Hanc epistolam signatã misi annulo,qui exprimit faciem hominis attendentis in latus.

Longa & docta est hæc Epistola, tractans de Baptismo paruulorum,contra Pelagium: quem tamen clementer hæc Epistola tractat. Hæc per exemplaris vetustatem difficulter legi potuit,propter quod in aliquibus locis obscura est.

Epistola XVI.

CHARISSIMO filio Marcellino Augustinus Episcopus seruus Christi seruorũq; Christi in domino Salutẽ. De quæstionibus quas mihi B propofueras,vt ad te aliquid scriberẽ,aduersus eos qui dicunt, Adam etiã si non peccasset fuisse moriturũ,nec ex eius peccato quicquã ad eius posteros propagando transisse : maxime propter baptismũ paruulorum, quem more piissimo atque materno vniuersa frequẽtat ecclesia: & quod in hac vita fuerint futuriq; sint filij hominum,nullum habẽtes omnino peccatum,iam duos prolixos absoluerã libros. Quibus mihi visus sum non quidem omnibus omnium occurrisse in hac causa motibus animorũ : quod vel à me vel à quoquã vtrum fieri possit, ignoro , immò fieri non posse non dubito: sed tamen egisse aliquid , quo de his rebus à maioribus traditæ fidei defensores,cõtra nouitates eorum qui aliter sentiunt non inermes vsquequaq; consisterent. Ve-

Pelagius. rum post paucissimos dies legi Pelagij quædam scripta, viri,vt audio,sancti,& non paruo prouectu Christiani, quæ Pauli Apostoli expositiones breuissimas continerent. Atq; ibi cõperi cum ad illum venisset locum, vbi

Roma.5. dicit Apostolus, Per vnum hominẽ peccatum intrasse mundum,& per peccatũ mortem, atq; ita in omnes homines pertransisse:quandam eorum argumentationem C qui negant paruulos peccatum originale gestare,quam fateor in illis tam longis voluminibus meis non refelli: quia in mentem mihi omnino nõ venerat, quenquam posse talia cogitare vel dicere. Quapropter quoniã illi operi, quod iam certo fine concluseram , nihil addere volui,& ipsam eisdẽ verbis quibus eam legi,& quid mihi contra videatur huic epistolæ inserendũ putaui. Sic ergo illa argumẽtatio posita est. Hi autẽ,inquit,qui cõtra traducẽ peccati sunt, ita illam impugnare nituntur. Si Adæ,inquiunt, peccatum etiam non peccantibus nocuit: ergo & Christi iustitia etiam non credẽtibus prodest : quia similiter , immò & magis dicit, per vnum saluari, quàm per vnum ante perierunt. Huic ergo, vt dixi,argumẽto in illis duobus libris,quos ad te scripsi,nihil respondi:neque id mihi prorsus redarguendum proposui. Nũc ergo prius illud attende queadmodum cum dicunt, Si Adæ peccatum etiam non peccantibus nocet,ergo & Christi iustitia etiam nõ credẽtibus prodest, absurdissimum vtiq; & falsissimũ iudicãt vt Christi iustitia etiam non credentibus prosit. Vnde putant confici nec primi hominis peccatum paruulis non peccãtibus nocere potuisse,sicut & Christi iustitia prodesse nullis non credentibus potest. Dicant itaque Christi iustitia quid baptizatis paruulis prosit.Dicant omnino D quod volũt.Profectò enim si se Christianos esse meminerunt,aliquid prodesse non ambigunt.Quodlibet igitur prosit,prodesse, sicut etiam ipsi asserunt,nõ credentibus,non potest. Vnde coguntur paruulos baptizatos in credentium numero deputare, & authoritati sanctæ vbiq; ecclesiæ cõsentire, quæ fidelium nomine eos censet indignos quibus iustitia Christi etiam secundũ istos prodesse non nisi credentibus posset. Sicut ergo eorum per quos renascuntur iustitiæ spiritus responsione sua traiicit in eos fidem,quã voluntate propria nõdum habere potuerunt:sic eorum per quos nascuntur caro peccati traiicit in eos noxiam,quam nondum vita propria contraxerunt: & sicut eos vitæ spiritus in Christo regenerat fideles, sic eos corpus mortis in Adam generauerat peccatores.Illa enim carnalis generatio est,hæc spiritalis.Illa facit filios carnis,hæc filios spiritus.Illa filios mortis,hæc filios resurrectionis.Illa filios seculi, hæc filios dei.Illa filios iræ , hæc filios misericordiæ . Ac per hoc illa peccato originali obligatos, ista omnis peccati vinculo liberatos. Postremò ad id quod intellectu perspicacissimo assequi non valemus , authoritate diuina E consentire cogamur,bene quod ipsi nos admonent,iustitiam Christi nisi credentibus prodesse non posse , & prodesse aliquid paruulis cõfitentur. Vnde,vt diximus, necesse est eos baptizatos in credentiũ numero sine vlla tergiuersatione cõstituant.Consequenter igitur si nõ baptizentur,inter eos qui nõ credunt erunt.Ac per hoc 1.Ioan.5.

nec vitam habebunt , sed ira dei manet super eos: quo- Ioan.3.

niam qui non credit filio, nõ habebit vitam,sed ira dei manet super eum:& iudicati sunt,quoniam qui nõ cre- Mar.16.

dit iam iudicatus est: & cõdemnabuntur,quoniam qui crediderit & baptizatus fuerit,saluus erit: qui autẽ non crediderit, condemnabitur . Iam nunc videant isti qua iustitia tentent vel conentur asserere,non ad vitã æternam sed ad iram dei pertinere, & diuinitus iudicari atque damnari homines, qui sine peccato sunt: si queadmodum proprium,ita nullum in eis est etiam originale peccatũ. Iam cæteris quæ Pelagius insinuat eos dicere, qui cõtra originale peccatum disputant,in illis duobus prolixi mei operis libris satis,quantum arbitror,dilucideq; respõdi. Quod etsi quibusdã vel parum vel obscurum videbitur, dent veniam, & componãt cum eis qui F fortasse illud non quia parum est,sed quia nimiũ reprehendunt . Et qui ea quæ pro natura quæstionũ dilucide dicta existimo,adhuc non intelligunt, nõ mihi calumnientur pro neglig ẽtia,vel pro meæ facultatis indigentia,sed deum potius pro accipienda intelligẽtia deprecentur. Veruntamen nos nõ negligẽter oportet aduertere,istum,sicut eum qui nouerunt loquuntur,prædicãdum virum, hanc argumentationem contra peccati propaginem non ex propria intulisse persona: sed quid illi dicant qui eam non approbãt, intimasse. Nec solũ hoc quod modo proposui,eiq; respõdi,verum etiam cætera quibus me in illis libris iam respondisse recolui. Nam cum dixisset,si Adæ,inquiunt, peccatum etiam nõ peccantibus nocuit,ergo & Christi iustitia etiam non credentibus prodest:quod in iis quæ respõdi, cernis quàm non solum nõ expugnent quod dicimus,sed etiam nos admoneant quid dicamus : secutus adiunxit, Deinde aiunt, Si baptismus mundat antiquum illud delictum: qui de duobus baptizatis nati fuerint, debẽt hoc carere peccato. Non enim potuerunt ad posteros trãsmittere, quod ipsi minime habuerunt.Illud quoque addunt, inquit,quia si anima non est ex traduce,sed sola caro,ipsa tantum

tantum habet traducē peccati, & ipſa ſola pœnam me-
retur:iniuſtum eſſe dicentes, vt hodie nata anima, non
ex maſſa Adæ, tam antiquum peccatū portet alienum.
Dicunt etiam,inquit, nulla ratione cōcedi, vt deus,qui
propria peccata remittit,imputet aliena. Vidēs ne,obſe-
cro, quemadmodū hoc totum Pelagius non ex ſua ſed
ex aliorum perſona indiderit ſcriptis ſuis, vſqueadeo
ſciens hanc neſcio quam,eſſe nouitatem,quæ cōtra an-
tiquam Eccleſiæ inſitā opinionem ſonare nūc cœperit,
vt eam ipſe confiteri,aut verecundatus,aut veritus fue-
rit. Et forte hoc ipſe nō ſentit,quod ſine peccato naſca-
tur homo,cui fatetur neceſſariū eſſe baptiſmum,in quo
fit remiſsio peccatorū,quod ſine peccato damnetur ho
mo,quem neceſſe eſt non baptizatum in non credenti-
bus deputari: quia vtiq; ſcriptura Euāgelica fallere non
poteſt, in qua apertiſsime legitur. Qui non crediderit
condēnabitur. Poſtremò quòd ſine peccato imago dei
non admittatur ad regnum dei, quoniā niſi quis rena-
tus fuerit ex aqua & ſpiritu, nō poteſt introire in regnū
dei: atq; ita vel in æternam mortem ſine peccato præci-
pitetur, vel quod eſt abſurdius, extra regnū dei habeat
vitam æternam: cum dominus prædicens quod ſuis in
fine dicturus ſit, Venite benedicti patris mei, percipite
regnum quod vobis paratum eſt ab initio mūdi: mani-
feſtauerit etiam quid ſit ipſum regnū quod dicebat, ita
concludens, Sic ibunt illi in ambuſtionē æternam,iuſti
autem in vitam æternam. Hæc igitur & alia quæ iſtum
ſequuntur errorem, nimium peruerſa & Chriſtianæ re-
pugnantia veritati,credo quod vir ille tā egregie Chri-
ſtianus omnino nō ſentiat. Sed fieri poteſt, vt etiā iſto-
rum argumētis, qui contra peccati traducem ſentiunt,
adhuc fortaſſe ita moueatur, vt audire vel noſſe quid
cōtra eos dicatur expectet. Et ideo quid illi dicant, qui
contra peccati traducem ſentiunt,nec tacere voluit, vt
quæſtio diſcutiēda inſinuaretur: & à perſona ſua remo-
uit,ne hoc etiam ipſe ſentire iudicaretur. Ego autē etſi
refellere iſtorum argumenta non valeam,video tamen
inhærēdū eſſe iis quæ in ſcripturis ſunt apertiſsima, vt
ex iis reuelentur obſcura: aut ſi mens nondū eſt idonea,
quæ poſsit vel demōſtrata cernere, vel abſtruſa inueſti-
gare,ſine vlla hæſitatione credantur. Quid autem aper-
tius tot tantiſq; teſtimoniis diuinorū eloquiorū, quibus
dilucidiſsime apparet, nec præter Chriſti ſocietatē ad
vitam ſalutemq; æternam poſſe quenquam hominum
peruenire,nec diuino iudicio iniuſte aliquē poſſe dam-
nari: hoc eſt,ab illa vita & ſalute ſeparari? Vnde fit con-
ſequēs,vt quoniā nihil agitur aliud quādo paruuli bap-
tizātur,niſi vt incorporētur Eccleſię,id eſt,Chriſti cor-
pori membriſq; ſocientur, manifeſtū ſit eos ad damna-
tionem,niſi eis conſultum fuerit,pertinere. Non autem
damnari poſſent,ſi peccatum vtiq; non haberent. Hoc,
quia illa ætas nullum in vita propria cōtrahere potuit,
reſtat intelligere,vel ſi hoc nōdum poſſumus, ſaltē cre-
dere,trahere paruulos originale peccatum. Ac per hoc
ſi ambigui aliquid habent verba Apoſtolica, quibus di-
cit, Per vnum hominem peccatum intrauit in mūdum,
& per peccatū mors,& ita in omnes homines pertrāſiit:
poſſuntq; ad aliam duci transferriq; ſentētiam, nūquid
& illud ambiguum eſt, Niſi quis renatus fuerit ex aqua
& ſpiritu,non poteſt intrare in regnum dei? Nūquid &
illud, Vocabis nomen eius Ieſum: ipſe enim ſaluum fa-
ciet populū ſuum à peccatis eorum? Nunquid etiam il-
lud, Quia non eſt opus ſanis medicus, ſed ægrotātibus,
hoc eſt, quia non eſt neceſſarius eis qui nō habent pec-
catum,ſed eis qui ſaluādi ſunt à peccato? Nūquid etiam
illud. Quia niſi manducauerint homines carnem eius, K
hoc eſt, participes facti fuerint corporis eius,non habe-
bunt vitam? His atq; huiuſmodi aliis quæ nūc prætereo
teſtimoniis, diuina luce clariſsimis, diuina authoritate
certiſsimis, nónne veritas ſine vlla ambiguitate procla-
mat,non ſolum in regnum dei nō baptizatos paruulos
intrare non poſſe, ſed nec vitam æternam poſſe habere
præter Chriſti corpus, cui vt incorporentur ſacramen-
to baptiſmatis imbuuntur? Nónne veritas ſine vlla du-
bitatione teſtatur, nō ob aliud eos ad Ieſum, hoc eſt, ad
Saluatorem, & ad medicum Chriſtum piis geſtantium
manibus ferri,niſi vt per medicinam ſacramentorū eius
poſsint à peccati peſte ſanari? Quid ergo cunctamur
Apoſtoli verba, de quibus forte dubitamus,etiā ipſa ſic
intelligere, vt iis cōgruant teſtimoniis de quibus dubi-
tare non poſſumus? Quanquam toto ipſo loco, vbi per
vnius peccatū multorum condemnationē, & per vnius
iuſticiam multorum iuſtificationē Apoſtolus loquitur, *Roma.5.*
nihil mihi videtur ambigui,niſi quod ait, Adā formam
futuri. Hoc enim reuera non ſolum huic ſententiæ cō-
uenit,qua intelligitur futuros eius poſteros ex eadē for-
ma cum peccato eſſe generatos: ſed etiam in alios & a- L
lios intellectus poſſunt hæc verba deduci. Nam & nos
inde aliud aliquādo diximus, & aliud fortaſſe dicemus
quod tamen huic intellectui non ſit aduerſum, & ipſe
Pelagius non vno modo id expoſuit. Cætera vero quæ
ibi dicuntur,ſi diligenter aduertantur atq; tractētur, ſi-
cut in primo illorum duorum libro vtcunque conatus
ſum, etiam ſi ſubobſcurum pariunt rerum ipſarum ne-
ceſsitate ſermonem, non tamē poterunt alium ſenſum
habere, niſi per quem factum eſt, vt antiquitus Eccleſia
retineret fideles paruulos originalis peccati remiſsionē
per Chriſti baptiſmum conſequutos. Vnde non imme-
rito beatus Cyprianus oſtendit, quàm hoc ab initio cre
ditum & intellectum ſeruet eccleſia. Qui cum paruulos
à materno vtero recentiſsimos iam idoneos ad perci-
piendum Chriſti baptiſmum aſſereret, quoniam con-
ſultus fuerat, vtrum hoc ante octauum diem fieri debe-
ret: quantum potuit conatus eſt,eos demonſtrare perfe-
ctos: ne quaſi pro numero dierū, quia octauo antea cir- M
cuncidebantur infantes, eos adhuc perficiendos exiſti-
maret. Sed cum magnum eis defenſionis patrocinium
præſtitiſſet, ab originali tamen peccato eos immunes
non eſſe cōfeſſus eſt. Quia ſi hoc negaret,baptiſmi cau-
ſam,propter quem percipiendum eos defendebat,aufer
ret. Potes ipſam epiſtolam memorati martyris de bap-
tizandis paruulis legere ſi volueris. Neque enim poteſt
deeſſe Carthagini. Verum in hac etiam noſtra, quan-
tum præſenti quæſtioni ſatis viſum eſt,pauca inde trāſ-
ferenda arbitratus ſum. Quæ prudenter attende. Quan-
tum vero, inquit, ad cauſam infantium pertinet, quos
dixiſti intra ſecundum vel tertium diem quo nati ſunt
conſtitutos, baptizari non oportere: & conſyderādam
eſſe legem circuncisionis antiquę,atque intra octauum
diem eum qui natus eſt, baptizandū & ſanctificandum
non putare: longe aliud concilio ſancto viſum eſt. In
hoc enim quod tu putabas eſſe faciendum, nemo con-
ſenſit, ſed vniuerſi potius iudicauimus nulli hominum
nato miſericordiam dei, & gratiam denegādam. Nam
cum dominus in Euangelio ſuo dicat, Filius hominis *Ioan.10.*
nō venit animas hominum perdere, ſed ſaluare: quan-
tum in nobis eſt, ſi fieri potuerit, nulla anima perden-
da eſt. Aduertis ne quid dicat, quemadmodum ſentiat,
non tantum carni, ſed animæ quoq; infantis exitiabile
eſſe atque mortiferū, ſine illo ſalutari ſacramento exire
de hac

A de hac vita? vnde ſi iam nihil aliud diceret, intelligere
noſtrum fuit, ſine peccato animam perire nō poſſe. Sed
vide paulopost defendens innocentiam paruulorum,
quid tamen de illis apertiſsime fateatur. Cæterum ſi ho
mines, inquit, impedire aliquid ad conſecutionem gra
tiæ poſſet, magis adultos & prouectos & maiores nati
poſſent impedire peccata grauiora. Porrò autē ſi etiam
grauiſsimis delictoribus, & in deum multum ante pec-
cantibus, cum poſtea crediderint remiſsio peccatorum
datur, à baptiſmo atq; gratia nemo prohibetur: quanto
magis prohiberi non debet infans, qui recens natus ni-
hil peccauit, niſi quod ſecundum Adam carnaliter na-
tus contagium mortis antiquæ prima natiuitate cōtra-
xit? Qui ad remiſsionem peccatorum accipiēdum, hoc
ipſo facilius accedit, quòd illi remittuntur nō propria,
ſed aliena peccata. Vides quanta fiducia ex antiqua &
indubitata fidei regula vir tātus iſta loquitur, quia hæc
documenta certiſsima ideo protulit, vt illud quod erat
incertum, vnde conſuluerat ille cui reſcribit, & vnde
concilij decretum conſenſiſſe † commemorat, vt ſcili- †aliàs, cōſti tutum eſſe.
cet etiam ante octauum diem, ex quo die natus eſſet in-
B fans, eū ſi afferretur baptizare nemo dubitaret: per hæc
firmamenta probaretur? Neque enim hoc tunc quaſi
nouum, aut quaſi aliqua cuiuſquam cōtradictione pul-
ſatum, cōcilio ſtatuebatur ſeu firmabatur, quòd obſtri-
cti originali peccato tenerentur infantes. Sed cum illic
alia conſultatio verſaretur, & diſceptaretur propter le-
gem carnalis circūciſionis, vtrum eos & ante octauum
diem baptizari oporteret: ideo ei qui hoc negabat ne-
mo conſenſit: quia iam non conſulendum, nec diſcep-
tandum, ſed firmum certumq; habebatur, animam ſalu-
ti æternæ perituram, ſi hanc vitam ſine illius ſacramen-
ti conſecutione finiret: & quamuis ab vtero recentiſsi-
mi paruuli ſolo reatu eſſent peccati originalis obſtricti,
quare illis etſi multo facilior quòd alienorū, ſed tamen
eſſet neceſſaria remiſsio peccatorum. His certis illa in-
certa de octauo die quæſtio diſſoluta eſt, atque in con-
cilio iudicatum, homini nato ne inæternū pereat, om-
ni die debere ſuccurri: cum etiam de ipſa carnali circū-
ciſione ratio redderetur quod vmbra eſſet futuri, non
quòd intelligeremus etiam baptiſmum octauo die, ex
quo natus eſt homo, dari oportere: ſed nos in Chriſti
reſurrectione ſpiritaliter circuncidi, qui tertio quidem
C poſt diem paſsionis, in diebus hebdomadarum, quibus
tempora prouoluuntur, octauo hoc eſt, poſt ſabbatum
primo die à mortuis reſurrexit. Et nūc neſcio cuius no-
uæ diſputationis audacia quidam nobis facere conan-
tur incertum, quod maiores noſtri ad diſſoluenda quę-
dam, quæ nonnullis videbantur incerta, tanquam cer-
tiſsimum proferebant. Quando enim primitus hoc di-
ſputari cœperit neſcio: illud tamen ſcio, quòd etiā ſan-
ctus Hieronymus, qui hodièque in literis eccleſiaſticis
tam excellentis doctrinæ fama ac labore verſatur, ad
quaſdam ſoluendas in ſuis libris quæſtiones etiam hoc
certiſsimum adhibet ſine vlla diſceptatione documen-
tum. Nam in eo, quod in Ionam Prophetam ſcripſit,
cum ad eom veniſſet locum vbi cōmemorantur etiam
paruuli ieiunio caſtigati: maior inquit ætas incipit, vſq;
ad minorem peruenit. Nullus enim abſq; peccato, nec
ſi vnius quidem diei fuerit vita eius, & innumerabiles
anni vitæ illius. Si enim ſtellæ mundę non ſunt in con-
ſpectu dei, quanto magis vermis & putredo, & ij qui
peccato offendentis Adam tenentur obnoxij? Hunc do
ctiſsimum virum, ſi facilè interrogare poſſemus, quàm
multos vtriuſque linguæ diuinarum ſcripturarum tra-

ctatores, Chriſtianarumq; diſputationū ſcriptores com D
memoraret, qui non aliud ex quo Chriſti eſt Eccleſia
conſtituta ſenſerunt, non aliud à maioribus acceperūt,
non aliud poſteris tradiderūt? Ego quidē quamuis lon-
gè pauciora legerim, non memini me aliud audiſſe à
Chriſtianis, qui vtrunq; accipiunt teſtamentum, nō ſo-
lum in Eccleſia catholica, verumetiam in qualibet hæ-
reſi vel ſchiſmate conſtitutis: non memini me aliud le-
giſſe apud eos quos de his rebus aliquid ſcribētes lege-
re potui, qui ſcripturas canonicas ſequerentur, vel ſequi
ſe crederent, credive voluiſſent. Vnde nobis hoc nego-
cium repēte emerſerit neſcio. Nam ante paruum tem-
pus à quibuſdam tranſitorie colloquētibus, curſim mi-
hi aures perſtrictæ ſunt, cum illic apud Carthaginem
eſſemus, non ideo paruulos baptizari, vt remiſsionem
accipiant peccatorum, ſed vt ſanctificentur in Chriſto.
Qua nouitate permotus, & quia opportunum non fuit,
vt contra aliquid dicerem, & non tales homines erant
de quorū eſſem authoritate ſolicitus, facile hoc in trāſ-
actis atque abolitis habui. Ecce cōtra Eccleſiam ſtudio
flammante defenditur: ecce ſcribendo etiam memoriæ
commendatur: ecce res in hoc diſcriminis adducitur, E
vt hinc etiā à fratribus conſulamur: ecce contra diſpu-
tare atque ſcribere cogimur. Ante paucos annos Romę
quidam extitit Iouinianus, qui ſanctimonialibus etiam Iouinian⁹.
ætate iam prouectioribus nuptias perſuaſiſſe dicatur, nō
illiciendo, quo earum aliquam ducere vellet vxorem,
ſed diſputādo virgines ſanctimoniæ dicatas nihil am-
plius fidelibus coniugatis apud deum habere merito-
rum. Nūquam tamen hoc ei cōmentum venit in men-
tem, vt aſſerere conaretur, ſine originali peccato naſci
hominum filios. Et vtique ſi hoc aſtrueret, multo pro-
cliuius vellent fœminæ nubere, fœtus mundiſsimos pa-
ritura. Huius ſanè ſcripta, nā & ſcribere auſus eſt, cum
fratres ad Hieronymum refellenda miſiſſent, non ſo-
lum in eis nihil tale comperit, verū etiam ad quædam
eius vana cōfutanda, hoc tanquam certiſsimum de ho-
minis originali peccato, vnde vtique nec ipſum dubi-
tare credebat, inter multa ſua documenta deprompſit.
Id agentis hęc verba ſunt, Qui dicunt ſe, inquit, manere
in Chriſto, debent ſicut ille ambulauit & ipſi ambulare.
Eligat aduerſarius è duobus quod vult, optionē ei da-
mus. Manet in Chriſto, an non manet? Si manet, ita er-
go ambulet vt Chriſtus. Si autem temerarium eſt ſimi- F
litudinē virtutū domini polliceri, non manet in Chri-
ſto: quia non ingreditur vt Chriſtus. Ille peccatum non Eſa.53.
fecit, neque inuētus eſt dolus in ore eius: qui cum male-
diceretur nō maledixit, & tanquam agnus coram ton- Ioan.14.
dente ſic non aperuit os ſuum: ad quem venit princeps
mundi iſtius, & inuenit in eo nihil: qui cum peccatum
non feciſſet, pro nobis peccatū eum fecit deus. Nos au- Iacobi.3.
tem iuxta epiſtolam Iacobi, multa peccamus omnes, &
nemo mundus à peccatis, nec ſi vnius quidem diei fue-
rit vita eius. Quis enim gloriabitur caſtū ſe habere cor,
aut quis confidet mūdum ſe eſſe à peccatis? Tenemurq;
rei in ſimilitudinē pręuaricationis Adam. Vnde & Da-
uid dicit: Ecce in iniquitatibus cōceptus ſum, & in deli- Pſal.50.
ctis concepit me mater mea. Hæc nō ideo cōmemora-
ui, quòd diſputatorum quorumlibet ſentētiis tanquam
canonica authoritate nitamur, ſed appareat ab initio
vſque præſens ad tempus, quo iſta nouitas orta eſt, hoc
de originali peccato apud Eccleſiæ fidē tanta conſtan-
tia cuſtoditū, vt ab eis, qui dominica tractarent eloquia
magis certiſsimum proferretur ad alia falſa refutanda,
quàm id tanquam falſum refutari ab aliquo tentaretur.

Cæterum

Cæterū in sanctis canonicis libris viget huius sentētiæ
clarissima & plenissima authoritas. Clamat Apostolus,
Per vnum hominem peccatum intrauit in mūdum, &
per peccatū mors: & ita in omnes homines pertransiit,
in quo omnes peccauerunt. Vnde nec illud liquide di-
ci potest, quod peccatū Adæ etiam non peccātibus no-
cuit: cū scriptura dicit: In quo omnes peccauerunt. Nec
sic dicūtur ista aliena peccata, tanquā omnino ad par-
uulos non pertineant. Siquidē in Adā omnes tunc pec-
cauerunt, quādo in eius natura illa vi insita qua hos gi-
gnere poterat, adhuc omnes ille vnus fuerunt. Sed di-
cuntur aliena: quia nondū ipsi agebant vitas proprias,
sed quicquid erat in futura propagine, vita vnius ho-
minis continebat. Nulla, inquiunt, ratione conceditur,
vt deus qui ꝓpria peccata remittit, imputet aliena. Re-
mittit, sed spiritu regeneratis, non carne generatis. Im-
putat vero, non iam aliena sed propria: Aliena quippe
erant, quādo ij qui propagata ea portarent, nondū erāt.
Nūc vero carnali generatione iam eorum sunt, quibus
nōdum spiritali regeneratione dimissa sunt. Sed si bap-
tismus, inquiunt, mundat antiquum illud delictum: qui
de duobus baptizatis nati fuerint, debēt hoc carere pec
cato. Nō enim potuerunt ad posteros trāsmittere, quod
ipsi minime habuerūt. Ecce vnde plerunq; conualescit
error, cum homines idonei sunt iis rebus interrogādis,
quibus intelligendis nō sunt idonei. Cui enim audito-
ri, vel quibus explicē verbis, quo modo mortalia vicio-
sa primordia nō obsint eis, qui aliis primordiis immor-
talibus inchoati sunt, & tamē obsint eis quos idem ipsi
quibus iam non obsunt, ex eisdē viciosis primordiis ge-
nerauerint? Quo modo id intelligat homo, cuius tar-
diusculam mentem impedit etiam suę sententię præiu-
dicium & peruicaciæ grauissimæ vinculum? Veru nta-
mē si aduersus eos mihi esset causa ista suscepta, qui om-
nino paruulos baptizari prohiberēt, aut superfluo bap-
tizari contenderent, dicentes eos ex fidelibus natos, pa-
rentum meritum necessario consequi: tūc deberem ad
hanc opinionem conuincēdam laboriosius fortassis &
operosius excitari. Tūc si mihi apud obtusos & conten-
tiosos, propter rerū naturæ obscuritatem, difficultas re-
fellendi falsa & persuadendi vera resisterer, ad hæc for-
te quæ in vsu atque in promptu essent exempla cōfuge-
rem, vicissimq; interrogarem, vt quia eos moueret quo
modo peccatum, quod mundatur per baptismum, ma-
neat in eis quos genuerint baptizati: ipsi explicarēt quo
modo præputium, quod per circuncisionem aufertur,
maneat in eis quos genuerint circūcisi: quo modo etiā
palea, quæ opere humano tanta diligētia separatur, ma-
neat in fructu qui de purgato tritico nascitur. His & ta-
libus forsitan vtcunq; conarer exemplis persuadere ho-
minibus, qui mūdationis sacramēta superfluo filiis mū-
datorum crederēt adhiberi, quàm recto concilio bapti-
zatorum filij baptizentur: quamq; fieri possit vt homini
habenti vtrunq; semen, & mortis in carne, & immorta-
litatis in spiritu, nō obsit regenerato per spiritum, quod
obest eius filio generato per carnē: sitq; in isto remissio-
ne mūdatū, quod sit etiā in illo simili remissione, velut
circuncisione, velut trituratione, ac ventilatione mun-
dandū. Nūc vero quoniā quidem cum eis agimus qui
confitentur baptizatorū filios baptizandos, quanto me-
lius sic agimus vt dicamus, vos qui asseritis de homini-
bus à peccati labe mūdatis, sine peccato nasci filios de-
buisse: cur non attenditis eo modo vobis posse dici, de
Christianis parētibus Christianos nasci filios debuisse?
Cur igitur eos Christianos fieri debere cēsetis? Nūquid
in eorum parentibus corpus Christianū nō erat, quibus K
dictum est, Nescitis quia corpora vestra membra sunt
Christi? An forte corpus quidē Christianū ex Christia- 1.Cor.6.
nis parētibus natum est, sed nō Christianā animā acce-
pit? Hoc vero multo est mirabilius. Nāq; vtrumlibet de
anima sentiatis, quia profecto cum Apostolo non eam
creditis, antequā nasceretur aliquid egisse boni aut ma-
li: aut de traduce attracta est, & similiter vt corpus de
Christianis Christianum, sic anima etiā Christiana esse
debuit, aut à Christo creata, vel in Christiano corpore,
vel propter Christianū corpus, Christiana debuit crea-
ri, seu mitti. Nisi forte dicetis Christianos homines Chri
stianum corpus gignere potuisse, & ipsum Christū ani-
mam Christianā nō potuisse procreare. Cedite itaq; ve-
ritati, & videte, sicut fieri potuit, quod & vos fatemini,
vt de Christianis non Christianus, de membris Christi
non mēbrum Christi: atque vt occurramus etiā omni-
bus, qui licet falso quocunq; religionis nomine detinē-
tur, de cōsecratis non cōsecratus, ita etiā fieri vt de mū-
datis nō mūdatus nascatur. Quid respōdebitis quare de
Christianis nō Christianus nascatur, nisi quia nō facit
generatio sed regeneratio Christianos? Hāc igitur vo- L
bis reddite rationem: quia similiter à peccatis nemo na-
scendo, sed omnes renascēdo mundatur. Ac per hoc de
hominibus ideo mundatis quoniam renatis, homo qui
nascitur renascitur, vt etiā ipse mundetur. Potuerunt e-
nim parētes ad posteros trāsmittere quod ipsi minime
habuerunt, nō solū sicut frumēta paleam, & præputium
circuncisus, sed etiā, quod & vos dicitis, fideles infideli-
tatē in posteros traiiciunt, quod iam nō est illorum per
spiritum regeneratorū, sed quo in carne generati sunt
mortalis seminis vicium. Nā vtique quos paruulos per
sacramentum fidelium fideles faciendos esse iudicatis,
infideles natos ex parentibus fidelibus non negatis. At
enim si anima nō est ex traduce, sed sola caro, ipsa tan-
tum habet traducem peccati, & ipsa sola pœnam mere-
tur. Hoc enim sentiunt iniustum esse, dicentes, vt hodie
nata anima nō ex massa Adæ, tam antiquum peccatum
portet alienum. Attende obsecro rem: quemadmodum
vir circunspectus Pelagius. Nam ex eius libro hæc quæ
modo posui verba transcripsi, sentit quàm in difficili Difficilis
de anima quæstione versetur. Nō enim ait, quia anima de anima
non est ex traduce: sed, si anima non est ex traduce: re- quæstio.
ctissime faciēs de re tam obscura, de qua nulla in scrip- M
turis sanctis certa & aperta testimonia inuenire possu-
mus, cunctanter loqui potius quàm fidēter. Quapropter
ego quoq; huic propositioni nō præcipiti assertione re-
spondeo. Si anima non est ex traduce: ergo quæ ista iu-
sticia est, vt recēs creata & ab omni delicto prorsus im-
munis, ab omni contagione peccati penitus libera, pas-
siones carnis diuersosq; cruciatus, & quod est horribi-
lius, etiā dæmonū incursus in paruulis sustinere coga-
tur? Neq; enim aliquid horum caro sic patitur, vt nō ibi
anima potius quę viuit ac sentit pœnas luat: hoc enim si
iustū ostēditur, sic etiā ostēdi potest, qua iusticia in car-
ne quoq; peccati subeat originale peccatū, baptismatis
sacramēto & gratiæ miseratione mundandū. Si autē il-
lud ostendi nō potest, neq; hoc posse arbitror. Aut ergo
vtrūq; occultū feramus, & nos homines esse memineri-
mus: aut aliâs aliud de anima opus si necesse videbitur,
cautela sobria disputando moliamur. Nunc tantum il-
lud quod ait Apostolus, Per vnum hominē peccatum Roma.5.
intrauit in mundum, & per peccatū mors, & ita in om-
nes homines pertrāsiit, in quo omnes peccauerūt: sic ac-
cipiamus, ne tot tantisq; apertissimis diuinarū scriptu-
rarum

A rarum testimoniis, quibus docemur præter Christi societatē, quæ in illo & cum illo sit cum sacramentis eius imbuuntur, & eius membris incorporantur, vitam salutemq; æternam adipisci neminē posse: nimis insipienter atque infœliciter repugnare iudicemur. Neq; enim alio Roma.5. sensu dictum est ad Romanos, Per vnum hominē peccatum intrauit mundum, & per peccatū mors, atque ita in omnes homines pertrāsiit: quàm illo quo dictum est, 1. Corin.15. ad Corinthios, Per hominem mors, & per hominē resurrectio mortuorū. Sicut enim in Adā omnes moriūtur, sic & in Christo omnes viuificabūtur. Nemo quippe ambigit, hoc ibi de corpore mortis dictum, quoniā de resurrectione corporis magna Apostoli intentione quæstio versabatur: & ideo videtur ibi de peccato tacuisse, quia nō erat quæstio de iusticia. Hic autē ad Romanos vtrunque posuit, & vtrūque diutissime cōmendauit, peccatum in Adam, iusticiam in Christo: & mortem in Adam vitam in Christo. Quæ omnia verba sermonis Apostolici, quantū potui satisq; visum est, in primo, vt iā dixi, illorum duorū libro perscrutatus aperui. Quanquā etiam ibi ad Corinthios locum ipsum de resurrectione diu tractatum sic in fine concluserit, vt nos B dubitare nō sineret mortē quoque corporis merito accidisse peccati. Cum enim dixisset, Oportet corruptibile hoc induere incorruptionem, & mortale hoc induere immortalitatē: cum autē corruptibile hoc indutum fuerit incorruptionē, & mortale hoc immortalitatem, tūc fiet sermo, inquit, qui scriptus est, Absorpta est mors in victoria. Vbi est mors cōtentio tua? vbi est mors aculeus tuus? Deinde subiecit, Aculeus autē mortis est peccatum, virtus vero peccati lex. Quia ergo sicut Apostoli apertissima verba declarant, eo absorbetur mors in victoria, quo corruptibile & mortale hoc induet incorruptionē & immortalitatem: id est, quo viuificabit deus & mortalia corpora nostra propter inhabitantē spiritū eius in nobis: manifestum est & huius mortis corporis, quæ resurrectioni carnis cōtraria est, aculeum fuisse peccatum. Aculeum autē, quo mors facta est, nō quē mors fecit. Peccato enim morimur, nō morte peccamus. Sic itaq; dictum est, aculeus mortis: quo modo, lignum vitæ: Nō quòd hominis vita faceret, sed quo vita hominis fieret. Et quo modo lignum sciētiæ per quod sciētia fieret hominis, nō quod per suam scientiā faceret homo. C Sic ergo & aculeus mortis, quo mors facta est, nō quem mors facit. Sic enim dicimus, & poculum mortis, quo aliquis mortuus sit vel mori possit, non quòd moriens mortuúsve cōfecerit. Acule⁹ itaq; mortis peccatum est. Peccati punctu mortificatum est genus humanū. Quid adhuc quærimus cuius mortis, vtrum animę, an corporis? vtrum primæ, qua nō omnes morimur: an secundæ, qua tunc impij morientur? Nulla causa est exagitandi quæstionem, nullus tergiuersandi locus. Apostoli verba 1.Cor.15. quibus id agebat, interrogata respōdent. Cum mortale hoc, inquit, induerit immortalitatē, tunc fiet sermo qui scriptus est, Absorpta est mors in victoria: vbi est mors victoria tua? Vbi est mors aculeus tuus? Aculeus autem mortis peccatū, virtus vero peccati lex. De resurrectione corporis agebat, qua absorbebitur mors in victoria, cum mortale hoc induerit immortalitatem. Tunc ipsi morti insultabitur, quæ in victoria resurrectione corporis absorbebitur: tunc ei dicetur: Vbi est mors victoria tua? Vbi est mors acule⁹ tuus? Morti ergo corporis hoc dicetur: hāc enim absorbebit victoriosa immortalitas, cum mortale hoc immortalitatem induetur. Morti, inquā, corporis hoc dicetur, vbi est victoria tua, qua omnes sic visceras vt etiam dei filius tecum cōfligeret, teq; D nō vitando sed suscipiēdo superaret? vicisti in morientibus: victa es in resurgentibus. Victoria tua qua absorbueras corpora morientium, tēporalis fuit: victoria nostra qua in corporibus absorpta es resurgētium, æterna cōstabit. Vbi est aculeus tuus? hoc est, peccatū, quo puncti & venenati sumus, vt etiā in corporib⁹ nostris fieres, & ea tam longo tēpore possideres. Aculeus autem mortis est peccatum, virtus vero peccati lex. Peccauimus in vno omnes, vt moreremur in vno omnes: accepimus legem, nō vt emendatione finiremus peccatū, sed vt trāsgressione augeremus. Lex enim subintrauit vt abunda- Roma.6. ret peccatum. Et cōclusit scriptura omnia sub peccato. Sed deo gratias qui dedit nobis victoriā per dominum nostrum Iesum Christum, vt vbi abundauit delictum, superabundaret gratia: atque vt promissio ex fide Iesu Christi daretur credētibus, & vinceremus mortem per immortalē resurrectionē, & aculeum ei⁹ peccatum per gratuitam iustificationem. Nemo itaque de hac re fallatur & fallat. Omnes adimit atq; aufert iste sanctæ scripturę sensus manifestus ambages. Quēadmodum ab origine trahitur mors in corpore mortis huius, sic ab origine tractum est peccatum in hac carne peccati. Prop- E ter quod sanādum & propagine attractum: & voluntate auctum, atque ad ipsam carnē resuscitandā medicus venit in similitudine carnis peccati: qui nō est opus sanis sed ægrotantibus: nec venit vocare iustos sed peccatores. Proinde quod ait Apostolus, cum fideles mone- 1.Cor.6. ret vt se ab infidelibus cōiugibus nō disiungerent. Sanctificatus est enim vir infidelis in vxore, & sanctificata est mulier infidelis in fratre: alioquin filij vestri immūdi essent, nunc autē sancti sunt. Aut sic est accipiēdum, quemadmodum & nos alibi, & Pelagius cum eandē ad Corinthios epistolā tractaret exposuit, quòd exēpla iam præcesserāt, & virorum quos vxores, & fœminarū quas mariti lucrifecerant Christo, & paruulorum ad quos faciendos Christianos voluntas Christiana etiam vnius parentis euicerat: aut si, quod magis verba Apostoli videntur sonare & quodam modo cogere, aliqua illic intelligenda est sanctificatio, qua sanctificabantur vir vel mulier infidelis in cōiuge fideli: & qua sancti nascebātur filij fidelium, siue quia in mēstruo cruore mulieris à cōcubitu cōtinebat, quicunque vir vel fœmina id in le- ge didicerat. Nam hoc Ezechiel inter illa præcepta po- F nit, quæ nō figurate accipiēda sunt, siue ꝓpter aliā quālibet quæ ibi aperte proposita non est, ex ipsa necessitudine cōiugiorum atque filiorum sanctitatis aspergine. Illud tamen sine dubitatione tenendum est, quęcunque illa sanctificatio sit, nō valere ad Christianos faciēdos, atque ad dimittēda peccata, nisi Christiani & Ecclesiastici institutione sacramenti efficiantur fideles. Nā nec coniuges infideles, quālibet sanctis & iustis coniugibus hæreant, ab iniquitate mundātur, quę à regno dei separatos in damnationē venire compellit: nec paruuli, de quibuslibet sanctis iustisq; procreati, originalis peccati reatu absoluuntur, nisi in Christo fuerint baptizati. Pro quibus tanto impēsius loqui debemus, quāto pro se ipsi minus possunt. Id enim agit ista disputatio, cōtra cuius nouitatē antiqua veritate nitendum est, vt infantes omnino superfluò baptizari videātur. Sed aperte hoc non dicitur, ne tā firma salubriter Ecclesiæ consuetudo violatores suos ferre non possit. Sed si pupillis opem ferre præcipiamur, quāto magis pro istis laborare debemus, qui destitutiores & miseriores pupillis etiam sub parētibus remanebūt, si eis Christi gratia denegabitur, quam

pe

per ſe ipſi flagitare nō poſſunt? Illud autē quod dicunt,
ſine vllo peccato aliquos homines iam ratione vtentes
in hoc ſeculo vixiſſe vel viuere: optādum eſt vt fiat, co-
nandum eſt vt fiat, ſupplicandum eſt vt fiat, non tamen
quaſi factum fuerit confidēdum. Hoc enim optantibus
& conantibus & digna ſupplicatione deprecantibus,
quicquid remanſerit peccatorū per hoc quotidie ſolui-
tur, quod veraciter in oratione dicimus. Dimitte nobis
debita noſtra, ſicut & nos dimittimus debitoribus no-
ſtris. Quam orationē quiſquis cuilibet homini ſancto
& dei voluntatē ſcienti atque faciēti, præter vnum ſan-
ctum ſanctorum, dicit in hac vita neceſſariam nō fuiſ-
ſe, multū errat, nec poteſt omnino illi ipſi placere quem
laudat. Si autē ſeipſum talē putat, ipſe ſe decipit, & veri-
tas in eo nō eſt: nō ob aliud niſi quia falſum putat. No-
uit ergo ille medicus qui non eſt opus ſanis ſed ægro-
tantibus, quemadmodum nos curādo perficiat in æter-
nam ſalutem: qui & ipſam mortem quāuis peccati me-
rito inflicta ſit, non aufert in hoc ſeculo eis quibus pec-
cata dimittit, vt etiam cum eius timore ſuperādo ſuſci-
piant pro fidei ſynceritate certamen: & in quibuſdā e-
tiam iuſtos ſuos, quoniam adhuc extolli poſſunt, nō ad-
iuuat ad perficiendā iuſticiam: vt dum non iuſtificatur
in cōſpectu eius omnis viuens, actionē gratiarum ſem-
per indulgētiæ ipſius debeamus: & ſic ab illa prima cau-
ſa omnium viciorum, hoc eſt, à tumore ſuperbię ſancta
humilitate ſanemur. Hāc epiſtolā dum diſputatio mea
breuem parturit, liber prolixus eſt natus: vtinā tam per-
fectus, quàm tandem aliquando finitus.

Nebridius Auguſtino quæſtionem proponit vnde nocturnæ imagines & ſomnia dormientibus ſubrepant. Debebat hæc præponi Epiſtolæ CXV. quæ huius eſt reſponſoria.

Epiſtola XVII.

AVGVSTINO Nebridius. Feſtinanti mihi
ad rem peruenire, nullum prooemium, nullum
placet exordiū. Quid fit mi Auguſtine, vel qui
modus eſt ille, quo vtūtur ſuperiores poteſta-
tes, quas cœleſtes intelligi volo, cū eis placet nobis dor-
mientibus aliqua ſomnia demonſtrare? Qui inquā mo-
dus eſt, id eſt, quo modo id faciūt, qua arte, quibus ima-
ginibus, quibuſq; inſtrumentis aut medicamentis, ani-
múmve noſtrum per cogitationes ſuas impellūt, vt nos
etiam ea cogitando imaginemur. An ipſa in ſuo corpo-
re vel in ſua phantaſia facta nobis offerunt & oſtēdunt.
Sed ſi in ſuo corpore ea faciunt, ſequitur vt & nos alios
oculos corporeos intrinſecus habeamus cū dormimus,
quibus illa videmus quæ illi in ſuo corpore formaue-
runt. Si vero ad iſtas res non corpore adiuuantur ſuo,
ſed in phantaſtico ſuo iſta diſponunt, atque ita phanta-
ſtica noſtra cōtingunt, vt ſit viſum, quod eſt ſomnium,
cur quæſo te, nō ego phantaſtico meo tuum phantaſti-
cum ea ſomnia generare cōpello, quæ mihi primo meo
ipſe formaui? Certe & mihi eſt phantaſia, & quod volo
potens fingere, cum omnino nullū tibi facio ſomnium,
ſed ipſum corpus noſtrum video in nobis ſomnia ge-
nerare. Nam cum ſemel habuerit per affectum quo ani-
mæ copulatur, cogit nos idipſum miris modis per phā-
taſiam ſimulare. Sæpe dormientes cum ſitimus, bibere
ſomniamus, & eſurientes quaſi comedētes videmur, &
multa talia, quæ quaſi commercio quodam à corpore
in animam phantaſtice transferuntur. Hæc pro ſuā ob-
ſcuritate, pro noſtraq; imperitia nē mireris ſi minus e-
leganter minúſque ſubtiliter explicata ſunt: tu id facere
quantum poteris laborabis.

Epiſtola hæc, præter pauca quæ in initio ſunt, tota inſerta eſt epiſtolæ numero CXV. cuius initium, Quanquam mei animi cognitor ſit. K

Epiſtola XVIII.

NEBRIDIO Auguſtinus. Recentiſsimis li-
teris tuis reſpōdere malui, nō quòd contemp-
ſerim præcedētia quæſita tua, minúſve me de-
lectauerint, ſed quòd in reſpondendo maiora
quàm opinaris molior. Quanquā enim longiorē quàm
longiſsima eſt epiſtolā tibi mittēdam eſſe præſcripſeris,
non tamen tantum habemus ocij, quātum exiſtimas, &
quàm ſemper optaſſe nos noſti & optamus. Ne quæras
cur ita ſit. Illa enim facilius quibus impedior, quàm cur
impediar expoſuerim. Scribis cur ego & tu cum ſimus
ſinguli eadem multa faciamus, ſol autē non idem faciat
quod cætera ſydera. Cuius rei cauſam conarer. Nam ſi
eadem nos agimus, multa & ille cum cæteris agit. Si nō
ille, nec nos. Ambulo & ambulas, mouetur & mouētur:
Vigilo & vigilas, Lucet & lucent: Diſputo & diſputas,
circuit & circumeunt: tametſi actus animi nullo modo
eſt iis, quæ videmus comparādus. Si autem animum, ita
vt æquum eſt, animo cōferas, magis idem vel cogitare,
vel cōtemplari, vel ſi quid aliud cōmodius dicitur, ſi vl-
lus eis ineſt animus, ſydera quàm homines cōſyderāda L
ſunt. Cæterum in corporum motibus, ſi vt ſoles dilig̃ē-
ter attendas, nihil omnino à duobus idem fieri poteſt.
An tu cum deambulamus ſimul, ſatis idem nos agere
exiſtimas? abſit à prudentia tua. Septemtrioni nāque vi-
cinior noſtrum qui deambulat, aut alterum pari motu
antecedat, aut tardius ingrediatur neceſſe eſt: neutrum
tamē ſentiri poteſt. Sed tu, niſi fallor, quid intelligamus
non quid ſentiamus expectas. Quòd ſi ab axe in Meri-
diem tendamus, coniuncti nobis atq; inhærentes quan-
tum valemus, innitamurq; marmori leui & æquali, vel
etiam ebori, tamen nō poteſt eſſe amborum idem mo-
tus, quàm venæ pulſus, quàm forma, quàm facies. Re-
moue nos & pone Glauciam prolē, nihil egeris. Quippe
his etiam ſimillimis geminis tanta eſt neceſsitas, vt pro-
prie moueantur, quanta fuit ne ſinguli naſcerētur. At e-
nim hoc, inquies, rationi tantum: quòd autem ſol ab a-
ſtris differt, ſenſibus etiā clarum atque manifeſtum eſt.
Si magnitudinē me cogis aſpicere, noſti de interuallis
quàm multa dicantur, & ad quantum incertum perſpi-
cuitas iſta reuocetur. Sed vt concedam ita eſſe vt appa-
ret, ſic enim & credo, cuius tamen & ſenſum fefellit illa M
proceritas, ne ſeptem pedum lōgioris quàm quæ ſex lō-
giſsimis. Qui te credo nimium quæſiſſe hominē æqua-
lem, Et cum minime reperiſſes, vſque in eius formā no-
ſtram epiſtolam tendere voluiſſe. Quare cum in terris
quoq; aliquid tale exiſtat, nihil de cœlo puto eſſe mirā-
dum. Si autem te mouet quod præter ſolem nullius ſy-
deris lumen implet diem: quis quęſo te, hominibus tan-
tus apparuit quātus ille homo quem deus ſuſcepit, lon-
ge aliter quàm cæteros ſanctos atque ſapientes. Quem ſi
cum aliis hominibus cōferas maiori diſtātia contiuen-
tur, quàm collatione ſolis cætera ſydera. Quam ſanè ſi-
militudinē diligenter intuere. Fieri enim poteſt mente,
qua excellis, vt quādam quæſtionem de homine Chri-
ſto à te propoſitam tranſeuntes diſſoluerimus. Itē quæ-
ris vtrum ſumma illa veritas & ſumma ſapiētia & for-
ma rerum per quem facta ſunt omnia, quem filium dei
vnicum ſacra noſtra profitentur, generaliter hominis,
an etiam vniuſcuiuſque noſtrum rationem contineat.
Magna quæſtio. Sed mihi videtur, quod ad hominē fa-
ciendum attinet, hominis quidem tantum, non meam
vel tuam ibi eſſe rationem: quod autē ad orbem tempo
ris, varias hominum rationes in illa ſynceritate viuere.

Verum

A Verum hoc cum obscurissimum sit, qua similitudine illustrari possit, ignoro: nisi forte ad artes illas quę insunt animo nostro confugiendū est. Nam in disciplina metiendi vna est anguli ratio, vna quadrati. Itaque quoties demonstrare angulum volo, non nisi vna ratio anguli mihi occurrit. Sed quadratum nequaquam scriberem, nisi quatuor simul angulorum rationē intuerer. Ita quilibet homo vna ratione, qua homo intelligitur, factus est. At vt populus fiat quanuis & ipsa vna ratio, non tamen hominis ratio sed hominum. Si igitur pars huius vniuersi est Nebridius, sicut est: & omne vniuersum partibus constat, non potuit vniuersi conditor deus rationē partium non habere. Quamobrē quòd plurimorum hominum ibi ratio est, non ad ipsum hominem pertinet, quanquā miris rursum modis ad vnū omnia redigantur. Sed tu id cōmodius cogitabis: his contentus sis interim peto, quanquam iam excesserim veniam.

Augustinus Nebridio de animæ corpore. In fine quæstiones tales ad se nihil pertinentes rogat vt dimittant.

Epistola XIX.

B NEBRIDIO Augustinus. Vsitata tibi scribere non libet, noua non licet. Alterum enim video tibi non cōuenire, alterum nō mihi vacare. Nam ex quo abiit abs te, nulla mihi opportunitas, nullum ocium datum est, ea quæ inter nos quærere solemus, agitādi atque versandi. Sunt quidem hyemales nimis longæ noctes, nec à me totæ dormiuntur, sed se obiiciunt magis cogitāda cum ocium est, quę definiēdo sunt ocio necessaria. Quid ergo faciam, mutus ne apud te an tacitus sim? Neutrum vis, neutrum volo. Quare age atque accipe quod de me excudere potuit vltimum noctis, quandiu exequebatur, quo hæc epistola scripta est. Necesse est te meminisse quod crebro inter nos sermone iactatum est, nosq; iactauit anhelantes, atque æstuātes de animæ scilicet velut perpetuo quodam corpore, vel quasi corpore, quod nonnullis etiam dici vehiculum recordaris. Quam rem certe, siquidem loco mouetur, non esse intelligibilem clarum est. Quicquid intelligibile non est, intelligi non potest. At quod intellectum fugit, si saltem sensum refugit, ęstimare inde aliquid verisimile nō vsquequaque denegatur. Quod vero neque intelligi neque sentiri potest, temerariā nimis

C atque nugatoriam gignit opinionem: & hoc de quo agimus tale est, si tamen est. Cur ergo quæso te nō nobis ad hanc quæstiunculam indicimus ferias, & nos totos imprecato deo in summam serenitatem naturæ summę viuentis attollimus? Hic forsitan dicas, quanquam corporea percipi nequeāt, multa nos tamen ad corpus pertinentia intelligibiliter posse percipere: vt est quod nouimus esse corpus. Quis enim neget, aut quis hoc ius simile potius quàm verū esse fateatur. Ita cum ipsum corpus verisimile sit, esse tamē in natura tale quiddam verissimum est. Ergo corpus sensibile, esse autem corpus intelligibile indicatur. Non enim posset aliter percipi. Ita nescio quid illud de quo ad locum transeat putatur, quanquam etiam si non sensibus nostris tamen quibusdam longè vegetioribus sensibile sit, vtrum tamen sit intelligibiliter cognosci potest: Hoc si dices, veniat in D mentem illud, quod intelligere appellamus, duobus modis in nobis fieri: aut ipsa per se mente atque ratione intrinsecus, vt cum intelligimus esse ipsum intellectum: aut admonitione à sensibus, vt id quod iam dictum est, cum intelligimus esse corpus. In quibus duobus generibus illud primum per nos, id est, de deo quod apud nos est deum consulendo: hoc autem secundum de eo quod à corpore sensuque nūciatur, nihilominus deum consulendo intelligimus. Quæ si vera sunt, nemo de illo corpore verum sit intelligere potest, nisi cui sensus quicquam de illo nunciarit. In quo animantium numero, si vllus est, nos quoniam non esse perspicimus, illud etiam perfectum puto, quod dicere cœperam, non ad nos istam pertinere quæstionem. Hæc etiam atque etiam cogites velim, & quod cogitando genueris, vt nouerim cures.

Augustinus Felici de pupilla quadam ecclesiæ tutelæ commissa. Imperfecta epistola. Epistola XX.

DOMINO dilectissimo meritoq; honorabili & præferendo fratri Felici Augustinus in domino salutē. Nouit optime religio tua, quā E curam tuendis cum omnibus hominibus, tum maxime pupillis ecclesia vel Episcopi debeāt. Vnde receptis literis tuis, & exemplo literarum viri spectabilis fratris nostri, nec potui nec debui passim puellā cuiquā committere, præsertim quia eam ecclesiæ commendauit, domine dilectissime meritoq; honorabilis & præferende frater. Proinde aduentum eius expecto, vt si quid fieri oporteat eius præsentia deliberem, & faciam quod dominus faciendum esse inspirauerit &c.

Epistola hæc mutila est ad Peregrinum. Excusat autem breuitatem epistolæ ad Maximum datæ quæ incipit, Cum à famulo fratre. Epistola XXI.

DOMINO beatissimo & venerabiliter charissimo fratri & coëpiscopo Peregrino, Alipius & Augustinus in domino salutem. Ad honorabilem fratrem nostrum Maximum literas dedimus, credentes eum granter eas sumpturum: vtrum tamen aliquid profecerimus, proxima occasione quàm reperire poteueris dignare rescribere. Sciat sanè prolixas epistolas ad familiarissimos nostros, nō solum laicos verum etiam Episcopos, sic quo modo ista scripta est ad eos nos scribere non solere, vt & cito scribantur, & certa teneantur †commodius cum leguntur, ne forte istum morem nostrum nesciens factam sibi arbitretur iniuriam. F

Quæ est numero LXVI. epistola.

†al. charta

tenuatur.

Tomi secundi, qui complectitur epistolas Diui Augustini, & nonnullas aliorum ad ipsum,

FINIS.

a b c d e f g h i k l m n o p q r s t v x y z
A.

Omnes sunt quaterniones, præter duos vltimos quinterniones.

FINIS.